ספרי' — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי

שער שלישי

# דבר מלכות

**מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש**

מאת

כבוד קדושת

## אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

**שניאורסאהן**

מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קרני עוד תורה
קה"ת
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

**„אוצר החסידים"**

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

**מוֹדֶה** אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

## ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

**בָּרוּךְ** אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

**וְהַעֲרֵב** נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

**בָּרוּךְ** אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

**וַיְדַבֵּר** יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

## ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

**בָּרוּךְ** אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

**בָּרוּךְ** אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

## קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

**וְאָהַבְתָּ** אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

**וְהָיָה** אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

**וַיֹּאמֶר** יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

**הֲרֵינִי** מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

**יְהִי** רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

**אַךְ** צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

## קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִּי
קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־
שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ
לָשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי
רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי
עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם
שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה
לַמִּלְחָמָה:

## קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

---

## אגרות קודש

ב"ה, י"ח טבת, תשי"ב
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"מ עוסק בצ"צ וכו'

מוה"ר חיים הלל שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו עם הפ"נ, שנולדה לו בת למזל טוב, ונקראה שמה בישראל אסתר הדסה תחי', הנני בזה להביע ברכתי ברכת מזל טוב ויגדלה ביחד עם זוגתו תחי' לתורה לחופה ולמעשים טובים מתוך מנוחת הנפש ומנוחת הגוף.

וידוע מכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע אשר מנהגנו הוא לומר גם בלידת בת לתורה לחופה ולמעש"ט, ע"פ מרז"ל (ברכות יז, א) נשים במאי זכיין, באקרוי' כו' באתנוי' כו' ונטרין כו'.

שמחתי לקרות במכ' שמעורר את ההורים שמפני כמה סיבות לא יכלו למול את בניהם, ע"ד נחיצות ענין זה וגם הצליח בזה, ומ"ש שיש לו איזה שאלות בענין המילה, כיון שלא יהי' מנין וכו' הרי יפנה לרבני אנ"ש אשר במחנו ויספר להם פרטי המצב כידוע להם על אתר, ויורוהו הם את אשר עליו לעשות. - ועיין שו"ע יו"ד סרס"ה ס"ו.

ובמענה על שאלתו בענין הלימוד עם התלמידים, כיון שרק זמן קצר לומדים, מה טוב יותר אם להתפלל עמהם או ללמוד חומש וכיו"ב, הנה בכלל תלמידים אלו הם רובם ככולם קודם בר מצוה, וא"כ צריך להשתדל ללמוד עמהם ענינים של פועל, היינו דינים הצריכים להם וכן להעמידם על רגליהם בענין לימוד חומש וכיו"ב, ובאופן לימוד הדינים נכנס ג"כ הבפו"מ שבזה, היינו אופן המעשי (די פראקטיקע) שלכן צריך להתפלל ג"כ עמהם בכל יום באופן שיתרגלו הן בק"ש ושמו"ע, ברכות השחר, וברכות הנהנין וכיו"ב.

מוסג"פ מכ' כללי בקשר עם חג החגים הוא י"ט כסלו, ובטח יפרסמנו באופן המתאים.

בברכת הצלחה בע' ובעניניו הפרטים.

# מפתח כללי


א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכ, קכא ..... ג

ג) מאמר ד״ה וארא אל אברהם אל יצחק ואל
יעקב שבת פרשת וארא, מבה״ח שבט, ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) שיחת כ״ד טבת ה׳תשי״א ..... יד

ה) שיחת ש״פ וארא, מבה״ח שבט ה׳תשי״א ..... יז

ו) שיחת שבת פרשת וארא, כ״ח טבת,
מברכים החודש שבט ה׳תשכ״ה ..... כז

ז) לקוטי-שיחות פרשת וארא כרך טז, א ..... לא

ח) לקוטי-שיחות פרשת וארא כרך טז, ב ..... לח

ט) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... מה

י) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת וארא ..... מו

יא) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת וארא ..... מז

יב) שיעורי תהלים לשבוע פרשת וארא ..... עט

יג) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת וארא ..... פ

יד) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת וארא ..... צא

טו) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... צד

**שיעורי רמב״ם**

טז) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת וארא ..... צז

יז) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת וארא ..... קמג

יח) – ספר המצוות, לשבוע פרשת וארא ..... קסז

יט) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק טז, נחמיה פרק ט ..... קסח

כ) משניות – מסכת ברכות
ביאור קהתי ..... קע

כא) עין יעקב מסכת יומא ..... קעז

כב) מסכת מגילה עם ביאורים
מדף יד עד דף כ ..... קעח

**מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:**

כג) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רז

כד) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רז

כה) תורה אור וידבר גו׳ וארא
אדמו״ר הזקן ..... רי

כו) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי ..... ריג

כז) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... ריד

כח) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רטז

כט) ספר המאמרים – המשך תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב ..... ריז

ל) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ ..... ריח

לא) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רכא

לב) ספר הזכרונות פרק פט ..... רכג

לג) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רכז

לד) חומש לקריאה בציבור ..... רכח

לה) קריאת התורה למנחת שבת-קודש ..... רלז

לו) לוח זמנים לשבוע פרשת וארא ..... רלח

לז) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רלט


**דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי**

# בס"ד. שבת פרשת וארא, כ"ח טבת, מברכים החודש שבט, ה'תשכ"ה

## (הנחה בלתי מוגה)

1 **וָאֵרָא** אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵ־ל
2 שַׁדָּי, וּשְׁמִי הֲוָיָ׳ לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם וְגוֹ׳,
3 לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי הֲוָיָ׳, וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם
4 מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְגוֹ׳[1]. וּמַמְשִׁיךְ הַכָּתוּב[2]
5 בַּצִּוּוּי לְמֹשֶׁה "בֹּא אֶל פַּרְעֹה" לֵאמֹר לְבַדֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם
6 וּלְאַחֲרֵי שֶׁהִפְסִיק הָעִנְיָן בְּ"אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם"[3],
7 לְלַמְּדֵנוּ הֵיאַךְ נוֹלְדוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְמִי נִתְיַחֲסוּ[4],
8 חוֹזֵר הַכָּתוּב לְעִנְיַן דִּבּוּרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה אֶל פַּרְעֹה
9 לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם[5], וּמְסַיֵּם[6]:
10 וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים
11 שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל פַּרְעֹה. וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַה נּוֹגֵעַ
12 סֵדֶר הַיַּחַס שֶׁל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לִיצִיאַת מִצְרַיִם,
13 שֶׁלָּכֵן הִקְדִּימוֹ הַכָּתוּב. וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין מַה נּוֹגֵעַ
14 לִיצִיאַת מִצְרַיִם הָעִנְיָן שֶׁמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן הָיוּ בְּנֵי
15 שְׁמוֹנִים שָׁנָה דַּוְקָא.

16 ב) **וְיֵשׁ** לְהוֹסִיף בַּדִּיּוּק בְּמַה שֶׁכָּתוּב וּמֹשֶׁה בֶּן
17 שְׁמֹנִים שָׁנָה גוֹ׳, דִּלְכְאוֹרָה, נוֹסָף לְכָךְ שֶׁצָּרִיךְ לְהָבִין מַדּוּעַ הוּצְרַךְ
18 הַכָּתוּב לְהַדְגִּישׁ עִנְיָן זֶה, הִנֵּה עוֹד זֹאת, שֶׁעַל־פִּי הַחֶשְׁבּוֹן, הֲרֵי עֲדַיִן לֹא הָיָה
19 מֹשֶׁה בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה, אֶלָּא רַק נִכְנַס לִשְׁנַת הַשְּׁמוֹנִים[7] [כִּי אַרְבָּעִים שָׁנָה
20 שְׁלֵמוֹת הָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר (שֶׁהֲרֵי עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בָּעֲשִׂירִי בְּנִיסָן[8], וְאָז
21 עָשׂוּ אֶת הַפֶּסַח[9], וְהִקְרִיבוּ אֶת הָעוֹמֶר, כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לֶאֱכוֹל 'חָדָשׁ' מִתְּבוּאַת
22 הָאָרֶץ[10]), וְכֵיוָן שֶׁמֹּשֶׁה חַי מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה שְׁלֵמוֹת[11], נִמְצָא, שֶׁבִּיצִיאַת
23 מִצְרַיִם הָיָה מֹשֶׁה קְצָת יוֹתֵר (מִז' אֲדָר עַד ט"ו נִיסָן) מִשְּׁמוֹנִים שָׁנָה שְׁלֵמוֹת.
24 וְאִילוּ הַזְּמַן שֶׁבּוֹ עָמַד מֹשֶׁה לִפְנֵי פַּרְעֹה, קוֹדֶם הַמַּכּוֹת, הוּא לְעֶרֶךְ שָׁנָה
25 לִפְנֵי־זֶה (כִּדְאִיתָא בַּמִּשְׁנָה בְּ'עֵדֵיּוֹת'[12] שֶׁמִּשְׁפַּט הַמִּצְרִיִּים שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְהֵינוּ[13],

### ביאור בדרך אפשר

1 בתחילת פרשת השבוע נאמר:
2 **וָאֵרָא** הקדוש־ברוך־הוא אומר למשה: נראיתי והתגליתי **אֶל אַבְרָהָם אֶל**
3 **יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵ־ל שַׁדָּי** כשאני נקרא "א־ל, ו"שד־י", **וּשְׁמִי**
4 **הֲוָיָ׳ לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם וְגוֹ׳** ולא התגליתי אליהם בשם הוי', **לָכֵן**
5 **אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי הֲוָיָ׳**
6 הנני מתגלה אליהם בשם הוי',
7 **וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת**
8 **מִצְרַיִם וְגוֹ׳**.
9 **וּמַמְשִׁיךְ הַכָּתוּב** של
10 הקדוש־ברוך־הוא **לְמֹשֶׁה "בֹּא**
11 **דַּבֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם**
12 **וְיִשַּׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**
13 **מֵאַרְצוֹ". וּלְאַחֲרֵי שֶׁהִפְסִיק**
14 הכתוב **הָעִנְיָן** של היציאה ממצרים
15 **בְּ"אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם"**,
16 **לְלַמְּדֵנוּ הֵיאַךְ נוֹלְדוּ מֹשֶׁה**
17 **וְאַהֲרֹן וּבְמִי נִתְיַחֲסוּ**, **חוֹזֵר**
18 **הַכָּתוּב לְעִנְיַן דִּבּוּרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה**
19 **אֶל פַּרְעֹה לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי־**
20 **יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם**, **וּמְסַיֵּם**:
21 **וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן**
22 **בֶּן שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם**
23 **אֶל פַּרְעֹה. וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַה**
24 **נּוֹגֵעַ סֵדֶר הַיַּחַס שֶׁל מֹשֶׁה**
25 **וְאַהֲרֹן לִיצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁלָּכֵן**
26 **הִקְדִּימוֹ הַכָּתוּב** את נושא לידתם
27 וייחוסם של משה ואהרן להמשך
28 סיפור יציאת מצרים?
29 **וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין מַה נּוֹגֵעַ**
30 מדוע זה חשוב **לִיצִיאַת מִצְרַיִם**
31 **הָעִנְיָן שֶׁמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן הָיוּ בְּנֵי**
32 **שְׁמוֹנִים שָׁנָה דַּוְקָא** ולכן הכתוב
33 מפסיק באמצע סיפור יציאת מצרים
34 ומפרט את מספר שנותיהם של משה
35 ואהרן?
36 **ב) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בַּדִּיּוּק** בשאלה
37 שנשאלה לעיל **בְּמַה שֶׁכָּתוּב**
38 **וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה גוֹ׳**,
39 **דִּלְכְאוֹרָה, נוֹסָף לְכָךְ שֶׁצָּרִיךְ**
40 **לְהָבִין מַדּוּעַ הוּצְרַךְ הַכָּתוּב**
41 **לְהַדְגִּישׁ עִנְיָן זֶה** ואיך פרט זה
42 שייך וקשור ליציאת מצרים, **הִנֵּה**
43 **עוֹד זֹאת, שֶׁעַל־פִּי הַחֶשְׁבּוֹן, הֲרֵי** באותה שעה שבה הכתוב מדבר
44 **עֲדַיִן לֹא הָיָה מֹשֶׁה בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה**, כלומר, טרם מלאו למשה
45 שמונים שנה **אֶלָּא רַק נִכְנַס לִשְׁנַת הַשְּׁמוֹנִים** [וממשיך ומפרט את
46 החישוב המוכיח זאת **כִּי אַרְבָּעִים שָׁנָה שְׁלֵמוֹת הָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**
47 **בַּמִּדְבָּר** מיציאת מצרים שהייתה
48 בחודש ניסן ועד הכניסה לארץ ישראל
49 שגם היא הייתה בחודש ניסן (**שֶׁהֲרֵי**
50 בני ישראל **עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן** לאחר
51 שנכנסו לארץ **בָּעֲשִׂירִי בְּנִיסָן**,
52 **וְאָז עָשׂוּ אֶת הַפֶּסַח**,
53 **וְהִקְרִיבוּ אֶת הָעוֹמֶר, כְּדֵי**
54 **שֶׁיּוּכְלוּ לֶאֱכוֹל 'חָדָשׁ'**
55 **מִתְּבוּאַת הָאָרֶץ** בהתאם להלכה
56 שאסור לאכול 'חדש', היינו מהתבואה
57 החדשה שצמחה בשנה זו עד שיקריבו
58 את קרבן העומר ביום ט"ז בניסן),
59 **וְכֵיוָן שֶׁמֹּשֶׁה חַי מֵאָה**
60 **וְעֶשְׂרִים שָׁנָה שְׁלֵמוֹת**,
61 כמובא בדברי חכמינו ז"ל שמשה
62 רבינו נולד בז' אדר ונסתלק בז' באדר,
63 **נִמְצָא, שֶׁבִּיצִיאַת מִצְרַיִם הָיָה**
64 **מֹשֶׁה קְצָת יוֹתֵר** (מִז' אֲדָר עַד
65 ט"ו נִיסָן) **מִשְּׁמוֹנִים שָׁנָה**
66 **שְׁלֵמוֹת. וְאִילוּ הַזְּמַן שֶׁבּוֹ**
67 **עָמַד מֹשֶׁה לִפְנֵי פַּרְעֹה, קוֹדֶם**
68 **הַמַּכּוֹת, הוּא לְעֶרֶךְ שָׁנָה**
69 **לִפְנֵי־זֶה** (כִּדְאִיתָא כמובא
70 **בַּמִּשְׁנָה בְּ'עֵדֵיּוֹת'** שֶׁמִּשְׁפַּט
71 **הַמִּצְרִיִּים** בעשר המכות נמשך
72 **שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְהֵינוּ**,

---

1) פרשתנו ו, ג־ו. 2) שם, יא. 3) שם, יד. 4) פירש"י שם. 5) שם, כט. 6) שם ז, ז. 7) ראה גם לקו"ש ח"כ ע' 26 הערה 15. 8) יהושע ד, יט. 9) שם ה, יו"ד. 10) שם, יא ובפירש"י. 11) ר"פ וילך ובפירש"י. 12) פ"ב מ"י.

ביאור בדרך אפשר

**תִּשְׁעָה חֲדָשִׁים לְתֵשַׁע הַמַּכּוֹת**, כפי שיפרט להלן **שֶׁהָרֵי מִלְּבַד מַכַּת בְּכוֹרוֹת שֶׁהָיְתָה בְּרֶגַע אֶחָד, בַּחֲצִי הַלַּיְלָה**[14] בדיוק, **וְגַם הַהַתְרָאָה עָלֶיהָ הָיְתָה "בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה" בְּסִיּוּמָהּ שֶׁל מַכַּת חוֹשֶׁךְ**[15], היינו זמן קצר לפני התרחשותה של מכת בכורות בפועל, **הִנֵּה כָּל מַכָּה מִתֵּשַׁע הַמַּכּוֹת הָיְתָה מְשַׁמֶּשֶׁת רְבִיעַ חוֹדֶשׁ, וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים** שלושה רבעים מהחודש **הָיָה מֵעִיד וּמַתְרֶה בָּהֶם**[16]. **וְעוֹד שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים** באותה שנה **שֶׁבָּהֶם הָיָה מֹשֶׁה נִכְסֶה,** כמובא **בַּמִּדְרָשׁ**[17] **עַל הַפָּסוּק**[18] **דּוֹמֶה דּוֹדִי לְצְבִי גוֹ', מַה הַצְּבִי הַזֶּה נִגְלֶה וְחוֹזֵר וְנִכְסֶה, כָּךְ גּוֹאֵל הָרִאשׁוֹן** משה רבנו **נִגְלֶה וְנִכְסֶה** ולאחר מכן חוזר ונגלה)**]**, **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן** למרות שלמעשה עדיין לא מלאו למשה שמונים שנה אלא רק נכנס לשנתו השמונים, **מַדְגִּישׁ הַכָּתוּב "וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה".**

**[וּלְהָעִיר מִדִּבְרֵי הַמְּפָרְשִׁים**[19], בטעם הדבר שהתורה מפסיקה בסיפור יציאת מצרים ומספרת על מספר שנותיהם של משה ואהרן, **שֶׁכַּוָּנַת הַכָּתוּב לְהַפְלִיא אֶת גּוֹדֶל מַעֲלַת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁאַף שֶׁהָיוּ זְקֵנִים, בְּנֵי שְׁמוֹנִים, הִטְרִיחוּ עַצְמָם וְהִשְׁכִּימוּ וְהִזְדָּרְזוּ לֵילֵךְ אֶל פַּרְעֹה כוּ',** למרות הקושי שבדבר, **בִּשְׁבִיל טוֹבָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל כוּ'** להוציאם ממצרים **(וְזוֹהִי גַּם הוֹרָאָה לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, עַד כַּמָּה צָרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל בְּטוֹבַת חֲבֵרוֹ כוּ'** גם אם הדבר דורש מאמץ מיוחד, **וְלֹא לוֹמַר שֶׁהוּא זָקֵן**[20] **וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ כוּ'). אֲבָל, עַל־פִּי פַּשְׁטוּת הַכְּתוּבִים** קשה לקבל שזו הסיבה שבגללה הכתוב מפרט את מספר השנים של משה ואהרון, כי **חֲרֵי מָצִינוּ** מפורש בתורה **שֶׁאֲפִילוּ בִּהְיוֹת מֹשֶׁה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה,** ארבעים שנה מאוחר יותר, **לֹא כָּהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא נָס לֵחֹה**[21], **וְאִם הַדְּבָרִים אֲמוּרִים בְּסוֹף יָמָיו, לְאַחֲרֵי כָּל הַמְּאוֹרָעוֹת שֶׁעָבְרוּ עָלָיו כוּ'** בארבעים השנים שחלפו מיציאת מצרים ועד שמלאו לו מאה ועשרים שנה, **כּוֹלֵל וּבְמִיּוּחָד לְאַחַר מַתַּן־תּוֹרָה, שֶׁהַתּוֹרָה מַתֶּשֶׁת כֹּחוֹ** הגשמי **שֶׁל אָדָם**[22], **הֲרֵי עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁבְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה, קוֹדֶם יְצִיאַת מִצְרַיִם וּמַתַּן־תּוֹרָה, הָיָה** משה רבינו **בְּכָל תּוֹקֶף הַבְּרִיאוּת כוּ'. וְאִם־כֵּן, אֵין חִידּוּשׁ בְּכָךְ שֶׁהִשְׁתַּדֵּל כוּ' בִּשְׁבִיל טוֹבַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.**

**ג) אַךְ הָעִנְיָן הוּא, כְּפִי שֶׁמֵּבִיא הַ"צֶּמַח צֶדֶק" בְּ"אוֹר הַתּוֹרָה"**[23] **מַה שֶּׁכָּתַב הַ"פָּנִים יָפוֹת"**[24], פירוש על התורה מאת רבי פינחס הלוי הורביץ, מתלמידי המגיד ממעזריטש **שֶׁהִקְדִּים הַכָּתוּב סֵדֶר הַיַּחַס, כְּדֵי לְבָאֵר אֲשֶׁר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הֵם דּוֹר שְׁבִיעִי לְאַבְרָהָם** (אברהם, יצחק, יעקב, לוי, קהת, עמרם, משה ואהרן) **וְכָל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין כוּ'**[25].

**וּמוֹסִיף** ה"פנים יפות" **לְבָאֵר, שֶׁזֶּהוּ גַּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר** כאן **וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם גוּ' בְּאֵ־ל שַׁדָּי, שֶׁהוּא** השם "ש-ד-י" **עַל־**

---

1 **וְהַיְנוּ**[13], **תִּשְׁעָה חֲדָשִׁים לְתֵשַׁע הַמַּכּוֹת, שֶׁהָרֵי**
2 **מִלְּבַד מַכַּת בְּכוֹרוֹת שֶׁהָיְתָה בְּרֶגַע אֶחָד, בַּחֲצִי**
3 **הַלַּיְלָה**[14], **וְגַם הַהַתְרָאָה עָלֶיהָ הָיְתָה "בְּעָמְדוֹ**
4 **לִפְנֵי פַּרְעֹה" בְּסִיּוּמָהּ שֶׁל מַכַּת חוֹשֶׁךְ**[15], **הִנֵּה כָּל**
5 **מַכָּה מִתֵּשַׁע הַמַּכּוֹת הָיְתָה מְשַׁמֶּשֶׁת רְבִיעַ חוֹדֶשׁ,**
6 **וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים הָיָה מֵעִיד וּמַתְרֶה בָּהֶם**[16]. **וְעוֹד**
7 **שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים שֶׁבָּהֶם הָיָה מֹשֶׁה נִכְסֶה, כִּדְאִיתָא**
8 **בַּמִּדְרָשׁ**[17] **עַל הַפָּסוּק**[18] **דּוֹמֶה דּוֹדִי לְצְבִי גוֹ', מַה**
9 **הַצְּבִי הַזֶּה נִגְלֶה וְחוֹזֵר וְנִכְסֶה, כָּךְ גּוֹאֵל הָרִאשׁוֹן**
10 **נִגְלֶה וְנִכְסֶה)], וְאַף־עַל־פִּי־כֵן מַדְגִּישׁ הַכָּתוּב**
11 **"וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה".**
12 **[וּלְהָעִיר מִדִּבְרֵי הַמְּפָרְשִׁים**[19], **שֶׁכַּוָּנַת הַכָּתוּב**
13 **לְהַפְלִיא אֶת גּוֹדֶל מַעֲלַת מֹשֶׁה**
14 **וְאַהֲרֹן, שֶׁאַף שֶׁהָיוּ זְקֵנִים, בְּנֵי שְׁמוֹנִים, הִטְרִיחוּ**
15 **עַצְמָם וְהִשְׁכִּימוּ וְהִזְדָּרְזוּ לֵילֵךְ אֶל פַּרְעֹה כוּ',**
16 **בִּשְׁבִיל טוֹבָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל כוּ' (וְזוֹהִי גַּם הוֹרָאָה**
17 **לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, עַד כַּמָּה צָרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל**
18 **בְּטוֹבַת חֲבֵרוֹ כוּ', וְלֹא לוֹמַר שֶׁהוּא זָקֵן**[20] **וְאֵינוֹ**
19 **לְפִי כְּבוֹדוֹ כוּ'). אֲבָל, עַל־פִּי פַּשְׁטוּת הַכְּתוּבִים,**
20 **חֲרֵי מָצִינוּ שֶׁאֲפִילוּ בִּהְיוֹת מֹשֶׁה בֶּן מֵאָה**
21 **וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, לֹא כָּהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא נָס לֵחֹה**[21],
22 **וְאִם הַדְּבָרִים אֲמוּרִים בְּסוֹף יָמָיו, לְאַחֲרֵי כָּל**
23 **הַמְּאוֹרָעוֹת שֶׁעָבְרוּ עָלָיו כוּ', כּוֹלֵל וּבְמִיּוּחָד**
24 **לְאַחַר מַתַּן־תּוֹרָה, שֶׁהַתּוֹרָה מַתֶּשֶׁת כֹּחוֹ שֶׁל**
25 **אָדָם**[22], **הֲרֵי עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁבְּעָמְדוֹ לִפְנֵי**
26 **פַּרְעֹה, קוֹדֶם יְצִיאַת מִצְרַיִם וּמַתַּן־תּוֹרָה, הָיָה בְּכָל תּוֹקֶף הַבְּרִיאוּת כוּ'.**
27 **וְאִם־כֵּן, אֵין חִידּוּשׁ בְּכָךְ שֶׁהִשְׁתַּדֵּל כוּ' בִּשְׁבִיל טוֹבַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל].**
28 **ג) אַךְ הָעִנְיָן הוּא, כְּפִי שֶׁמֵּבִיא הַ"צֶּמַח צֶדֶק" בְּ"אוֹר הַתּוֹרָה"**[23] **מַה שֶּׁכָּתַב**
29 **הַ"פָּנִים יָפוֹת"**[24], **שֶׁהִקְדִּים הַכָּתוּב סֵדֶר הַיַּחַס, כְּדֵי לְבָאֵר אֲשֶׁר מֹשֶׁה**
30 **וְאַהֲרֹן הֵם דּוֹר שְׁבִיעִי לְאַבְרָהָם, וְכָל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין כוּ'**[25]. **וּמוֹסִיף לְבָאֵר,**
31 **שֶׁזֶּהוּ גַּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם גוּ' בְּאֵ־ל שַׁדָּי, שֶׁהוּא עַל־דֶּרֶךְ "שֶׁאָמַר**

---

13) ראה תפא"י שם. 14) בא יב, כט. וראה מכילתא ופירש"י שם, יב. 15) פירש"י שם יא, ד. 16) פירש"י פרשתנו ז, כה. 17) במדב"ר פי"א, ב. שהש"ר פ"ב, ט [ג]. 18) שה"ש ב, ט. 19) ראה ספורנו עה"פ. 20) לשון חז"ל - ב"מ ל, ב. 21) ברכה לד, ז. 22) ראה סנהדרין כו, ב. 23) פרשתנו ס"ע רכז. 24) פרשתנו ו, כו. 25) ויק"ר פכ"ט, יא.

## ביאור בדרך אפשר

**דֶּרֶךְ "שֶׁאָמַר לְעוֹלָמוֹ דַּי"**[26] היינו שם שקשור במיוחד עם הבריאה, **נִמְצָא, שֶׁזּוֹהִי הַבְּחִינָה שֶׁהֵאִירָה בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית. וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[27] **"בְּהִבָּרְאָם"**[28] – אותיות **"בְּאַבְרָהָם"**, **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה**[29] שהרי מידתו של אברהם היא מידת החסד, ואברהם הוא הראשון מבין השבעה. **אָמְנָם, שְׁמִי הֲוָיָ'**, השם שלמעלה מהבריאה **שֶׁהוּא בְּחִינַת שַׁבָּת** היום השביעי **שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית**, ככתוב **שַׁבָּת לַהֲוָיָ'**[30], הרי שיום השבת קשור במיוחד לשם הוי', **"לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם"** לא התגלה לאברהם, עניין הבריאה (ולשאר האבות), **וְזוֹהִי הַבְּחִינָה שֶׁנִּגְלְתָה לְמֹשֶׁה** השביעי, הקשור ביום השבת. **וְאִם כֵּן, זֶהוּ עִנְיַן כָּל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין - הַחֲבִיבוּת הַשַּׁבָּת עַל שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה** של משה ולכן נזכר כאן ייחוסו של משה, להדגיש שהוא השביעי.

**וּמַמְשִׁיךְ הַ'צֶּמַח־צֶדֶק'**, **מַה שֶּׁכָּתוּב בְּ'פָנִים יָפוֹת'**[24] בעניין מספר שנותיו של משה רבינו, **שֶׁעִנְיַן וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה גוֹ'** מספר שנותיו של האדם בכלל **"יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ גוֹ' וְאִם בִּגְבוּרוֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה", שֶׁ"שְׁמוֹנִים שָׁנָה" הוּא עִנְיַן הַגְּבוּרוֹת. וּמְבָאֵר, שֶׁעִנְיַן "שִׁבְעִים שָׁנָה" נִמְשָׁךְ מִשֶּׁבַע מִדּוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת הַכְּלוּלוֹת** כל אחת מהן **מֵעֶשֶׂר** כל עשר כוחות הנפש שכנגד עשר הספירות העליונות (במידת החסד, למשל, יש חכמה שבחסד, בינה שבחסד וכן הלאה) **כו'. אַךְ עִנְיַן "שְׁמוֹנִים שָׁנָה" נִמְשָׁךְ מִ'כִּתְרָא תְּמִינְאָה'** הכתר השמיני **שֶׁהוּא סְפִירַת הַבִּינָה**[33], **וּבִסְפִירַת הַבִּינָה נֶאֱמַר "אֲנִי בִּינָה לִי גְּבוּרָה"**[34], כמבואר בקבלה וחסידות שהספירות נחלקות לשלושה 'קוים' – חח"נ (חכמה, חסד, נצח) בקו הימין, בג"ה (בינה, גבורה, הוד) בקו השמאל, דת"י (דעת, תפארת, יסוד) בקו האמצעי, ובכל אופן ספירת הבינה בחינת הכתר השמיני, שייכת לספירת הגבורה, בשונה מהמידות שעיקרן הוא מידת החסד (התייחסות והשפעה לזולת) **וְיָדוּעַ** בזוהר **שֶׁ'הִתְגַּלּוּת עַתִּיק** בחינת 'עתיק יומין' שהיא מדריגה בבחינת 'כתר עליון' שלמעלה מעשר הספירות, **בִּבְינָה'**[35] כמבואר בחסידות לגבי כוחות הנפש שעניינו ומדריגתו של 'עתיק' הוא התענוג, והרי אדם מתענג דווקא כאשר הוא מבין את העניין השכלי, והעניין ערב לו ("געשמאק"), אבל כל זמן שאין לו הבנה והשגה בעניין, אינו מתענג עליו. **וַהֲרֵי הָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם הוּא עַל־יְדֵי הִתְגַּלּוּת בְּחִינַת עַתִּיק כו'** הארה שלמעלה מהאור המתלבש בעשר הספירות שבאמצעותם העולם נברא ומקבל שפע, והרי ביציאת מצרים נעשו ניסים למעלה מגדרי העולם.

**וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת**[36] **שֶׁיְּצִיאַת מִצְרַיִם נִמְשָׁךְ מִ'סִטְרָא דְּיוֹבְלָא'** הצד של היובל **שֶׁהוּא סְפִירַת הַבִּינָה** (כמבואר בזוהר ובספרי קבלה ש'יובל' הוא ספפירת הבינה עצמה, ו'סטרא דיובלא' הוא מה שנמשך ומתגלה מהבינה, חלק 'צדדי' ממנה, ובכל אופן עניין ה'יובל' שייך לספירת הבינה), **לָכֵן נִזְכָּר חֲמִשִּׁים פְּעָמִים יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּתּוֹרָה, כְּנֶגֶד חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִּינָה**[37] ספירת הבינה העליונה מחולקת לחמישים דרגות המכונות 'שערים' (כדברי חכמינו ז"ל בגמרא שישנם חמישים שערי בינה וכולם ניתנו למשה רבינו חסר אחת שנאמר 'ותחסרהו מעט מאלוקים', ואמרו שרק בפטירתו זכה לשער הנו"ן כנרמז בכך שנקבר בהר נבו, "נו"ן בו", וגם לגבי ספירת העומר שהיא מ"ט ימים נאמר שהאדם מסוגל להגיע בעבודתו עד השער המ"ט ואת שער הנו"ן משפיעים מלמעלה בחג השבועות) ובאמצעות חמישים 'שערים' אלה, הבינה (השכל) שבמוח יורדת ללב. **וְלָכֵן הָיוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן צְרִיכִים לִהְיוֹת בְּנֵי שְׁמוֹנִים שָׁנָה, שֶׁאָז מְאִירָה בְּחִינַת גְּבוּרָה עֶלְיוֹנָה כו'** ומכוחה נפעלה יציאת מצרים.

---

26) חגיגה יב, א. וראה גם ב"ר פ"ה, ח. פמ"ו, ג. 27) ב"ר פי"ב, ט. זח"א פו, ב. קנד, ב. 28) בראשית ב, ד. 29) תהלים פט, ג. 30) לשון הכתוב - ר"פ בהר. 31) אוה"ת שם ע' רכח. 32) תהלים צ, י. 33) כמ"ש בזהר ויחי דף רי"ז ע"ב (אוה"ת שם). 34) משלי ח, יד. 35) ראה זח"ג קעח, ב. תו"א לך לך יא, סע"ב. 36) ח"א כא, ב. ח"ב מג, ב. ועוד. 37) כמ"ש בפרדס

ביאור בדרך אפשר

ד) **וְעַל־פִּי־זֶה** מובָן, שֶׁהֵן סֵדֶר הַיַּחַס שֶׁל מֹשֶׁה, וְהֵן הֱיוֹתוֹ **בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה**, שַׁיָּךְ **וְנוֹגֵעַ לָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם**, ולכן הדברים הללו נזכרו בתוך סיפור יציאת מצרים, **כִּי כְּלָלוּת הָעִנְיָן** התוכן הכללי **דִּיצִיאַת מִצְרַיִם הוּא הַיְּצִיאָה מִמְּצָרִים וּגְבוּלִים** יציאה והתעלות מעל הגבלות (**כּוֹלֵל גַּם מֵצָרִים וּגְבוּלִים** (הנרמזים בביטוי **מִצְרַיִם**) **דִּקְדוּשָׁה, שֶׁמִּזֶּה** מעניין המיצרים וההגבלות כפי שהוא בצד הקדושה **נִשְׁתַּלְשֵׁל מִצְרַיִם כִּפְשׁוּטוֹ** המציאות של מצרים בעולם הזה, **וְעַד לְגָלוּת** בני ישראל בארץ **מִצְרַיִם כוּ׳** שהיא ירידה נוספת במושג ׳מצרים׳), **וּבִשְׁבִיל זֶה** כדי לצאת ולהתעלות מהמצרים וההגבלות **יֵשׁ צוֹרֶךְ בְּגִילוּי** אלוקי **נַעֲלֶה שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִגִּדְרֵי הָעוֹלָם כוּ׳** גילוי שיהיה נתינת כוח לצאת מגדרי העולם.

**וְזֶהוּ** הטעם הפנימי על **מַה שֶׁהַגְּאוּלָה** של בני ישראל ממצרים **הָיְתָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה דַּוְקָא, שֶׁהוּא דּוֹר שְׁבִיעִי לְאַבְרָהָם, וְכָל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין**, כמבואר ומפורט לעיל, **וְהַיְנוּ, שֶׁאֵצֶל מֹשֶׁה הָיָה גִּילוּי שֵׁם הְוָיָ׳**, התגלות אלוקית נעלית יותר מזו שהייתה אצל האבות בשם ״א־ל ש־ד־י״, **שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת הַשַּׁבָּת** היום השביעי **שֶׁלְּמַעְלָה מִשֶּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית.**

**וְזֶהוּ גַּם** הטעם הפנימי על **מַה שֶּׁמֹּשֶׁה הָיָה** בעת יציאת מצרים **בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה, שֶׁזֶּהוּ** המספר שמונים **עִנְיַן מַדְרֵגַת הַבִּינָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַבִּנְיָן** הם שבע המידות כפי שכל אחת מהן כלולה מעשר (הספירות העליונות) וביחד שבעים, והבינה שלמעלה מהמידות והיא היוצרת ו׳מולידה׳ את המידות, כפי שהיא כלולה מעשר, מרכיבה את המספר שמונים, וכפי שממשיך ומבאר.

**וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּיָּדוּעַ שֶׁבְּבְחִינַת בִּינָה יֵשׁ שְׁנֵי עִנְיָנִים (אַף שֶׁלִּפְעָמִים אֵין מְחַלְּקִים בֵּינֵיהֶם** אלא מתייחסים לעניין הבינה באופן כללי), **תְּבוּנָה וּבִינָה**[38], **דְּעִנְיַן הַתְּבוּנָה הוּא עִנְיַן הַשֵּׂכֶל כְּפִי שֶׁשַּׁיָּךְ לְפוֹעֵל מַמָּשׁ** הפעלת השכל לתכנן ולחשוב איך לבצע דברים למעשה בפועל, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחִינַת הַבִּינָה הוּא עִנְיַן הַשֵּׂכֶל כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד עַצְמוֹ** כרעיון שכלי מופשט. **וּכְמוֹ** לדוגמה **בִּלִּימוּד** דברי המשנה **דְּ״שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטַלִּית״**[39] (וזה לשון המשנה: ״ שניים אוחזין בטלית, זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה, זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי, זה יישבע שאין לו בה פחות מחציה, וזה יישבע שאין לו בה פחות מחצייה, ויחלוקו. זה אומר כולה שלי וזה אומר חצייה שלי, האומר כולה שלי, יישבע שאין לו בה פחות משלשה חלקים והאומר חצייה שלי, יישבע שאין לו בה פחות מרביע, זה נוטל שלשה חלקים, וזה נוטל רביע״), **הִנֵּה בִּבְחִינַת תְּבוּנָה** שבה העיון וההתבוננות היא לגבי המעשה בפועל - **דַּעְתּוֹ** של הלומד ומתבונן **הִיא עַל הַטַּלִּית כוּ׳** מה יהיה דינה וכיצד היא תתחלק בין שני בעלי הדין, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּבְחִינַת בִּינָה, דַּעְתּוֹ הִיא עַל הַהַשְׂכָּלָה עַצְמָהּ**, וההתבוננות היא ברעיון השכלי, **וְעַד כְּפִי שֶׁהָעִנְיָן הוּא לְמַעְלָה** ברוחניות [**שֶׁזֶּהוּ עִקַּר עִנְיַן הַתּוֹרָה** והתוכן הפנימי שלה, **שֶׁהִיא תּוֹרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּפִי שֶׁאוֹמְרִים בְּבִרְכַּת הַתּוֹרָה (שֶׁצִּרִיכָה לִהְיוֹת קוֹדֶם הַלִּימוּד**, כהכנה והקדמה ללימוד, **כַּיָּדוּעַ** מאמר חכמינו ז״ל **בְּעִנְיַן ״בָּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה״**[40] עד כמה ברכות התורה, מתוך הכרה שהתורה היא תורת ה׳, הוא דבר חשוב מאד, ועד כדי כך שהעדר ברכות התורה גרם ל״אבדה הארץ״) וכנוסח הברכה **וְנָתַן לָנוּ** הקדוש־ברוך־הוא **אֶת תּוֹרָתוֹ** תורת ה׳], **שֶׁשָּׁם** כפי שהתורה היא למעלה ברוחניות **לֹא מְדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים כוּ׳** אלא על דברים

ד) **וְעַל־פִּי־זֶה** מובָן, שֶׁהֵן סֵדֶר הַיַּחַס שֶׁל מֹשֶׁה, וְהֵן הֱיוֹתוֹ **בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה, שַׁיָּךְ וְנוֹגֵעַ לָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם, כִּי כְּלָלוּת הָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם הוּא הַיְּצִיאָה מִמְּצָרִים וּגְבוּלִים (כּוֹלֵל גַּם מֵצָרִים וּגְבוּלִים (מִצְרַיִם) דִּקְדוּשָׁה, שֶׁמִּזֶּה נִשְׁתַּלְשֵׁל מִצְרַיִם כִּפְשׁוּטוֹ, וְעַד לְגָלוּת מִצְרַיִם כוּ׳), וּבִשְׁבִיל זֶה יֵשׁ צוֹרֶךְ בְּגִילוּי נַעֲלֶה שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִגִּדְרֵי הָעוֹלָם כוּ׳. וְזֶהוּ מַה שֶּׁהַגְּאוּלָה הָיְתָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה דַּוְקָא, שֶׁהוּא דּוֹר שְׁבִיעִי לְאַבְרָהָם, וְכָל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין, וְהַיְנוּ, שֶׁאֵצֶל מֹשֶׁה הָיָה גִּילוּי שֵׁם הְוָיָ׳, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת הַשַּׁבָּת שֶׁלְּמַעְלָה מִשֶּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁמֹּשֶׁה הָיָה בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן מַדְרֵגַת הַבִּינָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַבִּנְיָן. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּיָּדוּעַ שֶׁבְּבְחִינַת בִּינָה יֵשׁ שְׁנֵי עִנְיָנִים (אַף שֶׁלִּפְעָמִים אֵין מְחַלְּקִים בֵּינֵיהֶם), תְּבוּנָה וּבִינָה[38], דְּעִנְיַן הַתְּבוּנָה הוּא עִנְיַן הַשֵּׂכֶל כְּפִי שֶׁשַּׁיָּךְ לְפוֹעֵל מַמָּשׁ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחִינַת הַבִּינָה הוּא עִנְיַן הַשֵּׂכֶל כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד עַצְמוֹ. וּכְמוֹ בִּלִּימוּד דְּ״שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטַלִּית״[39], הִנֵּה בִּבְחִינַת תְּבוּנָה - דַּעְתּוֹ הִיא עַל הַטַּלִּית כוּ׳, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּבְחִינַת בִּינָה, דַּעְתּוֹ הִיא עַל הַהַשְׂכָּלָה עַצְמָהּ, וְעַד כְּפִי שֶׁהָעִנְיָן הוּא לְמַעְלָה [שֶׁזֶּהוּ עִקַּר עִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא תּוֹרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּפִי שֶׁאוֹמְרִים בְּבִרְכַּת הַתּוֹרָה (שֶׁצִּרִיכָה לִהְיוֹת קוֹדֶם הַלִּימוּד, כַּיָּדוּעַ בְּעִנְיַן ״בָּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה״[40]) וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ], שֶׁשָּׁם לֹא מְדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים כוּ׳ [וּמובָן,

---

שער י״ג ובזח״ג פ׳ ואתחנן ד׳ רס״ב (אוה״ת שם). 38) ראה דרמ״צ קכו, ב. ובכ״מ. 39) ריש מסכת ב״מ. 40) ראה ב״מ פה, ב. נדרים פא, א ובר״ן שם. ב״ח לטור או״ח סמ״ז. וראה לקו״ת פ׳ ראה כט, א.

## ביאור בדרך אפשר

אלוקיים רוחניים **[ומוכָן,** שהחשיבות והמעלה הגדולה של הלימוד באופן כזה, של התבוננות ברעיון השכלי של ההלכה, ולמעלה מזה, בעיסוק בהלכה כפי שהיא למעלה ברוחניות אינו סותר לצורך ולחשיבות של לימוד ההלכה למעשה, על מנת לקיים את הדברים בפועל ממש, כיוון **שֶׁבְּוַדַּאי צָרִיךְ לִהְיוֹת הַלִּימוּד גַּם בְּנוֹגֵעַ לְמַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל, שֶׁהֲרֵי גָּדוֹל תַּלְמוּד** החשיבות והגדולה של הלימוד העיוני היא **שֶׁמֵּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה**[41] יישום של הדברים בפועל, **אֶבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן,** למרות החשיבות הגדולה של הפועל־ממש **עִקַּר עִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא לְמַעְלָה מֵהָעוֹלָם כו'** ומה שמתגלה בעולם הוא רק חלק מועט וחיצוני של התורה].

**וְזֶהוּ גַּם שֶׁבְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[42] בגמרא **אוֹדוֹת הָעֲשָׂרָה דְּבָרִים שֶׁבָּהֶם בָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת עוֹלָמוֹ - נִזְכָּר הָעִנְיָן דִּ'תְבוּנָה',** ההתבוננות וההשכלה בשייכות למעשה **וְלֹא הָעִנְיָן דִּ'בִינָה',** ההתבוננות וההשכלה המופשטת, **כִּי בְּחִינַת תְּבוּנָה שַׁיֶּכֶת לָעוֹלָם** ולכן הקדוש־ברוך־הוא השתמש בה, כביכול, כדי לברוא את העולם, **וְרַק בְּחִינַת בִּינָה** החלק הנעלה יותר בעניין השכל והמוחין **הִיא לְמַעְלָה מֵהָעוֹלָם. וְזוֹהִי** בחינת בינה (שלמעלה מבחינת תבונה, כמבואר לעיל) **הַדַּרְגָּה דִּשְׁמוֹנִים שָׁנָה, שֶׁבָּהּ הָיָה מֹשֶׁה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה, וְעַל־יְדֵי־זֶה הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת עִנְיַן הַגְּאוּלָה כו'** ומה שמתגלה בעולם הוא רק חלק מועט וחיצוני של התורה].

**ה) אָמְנָם,** אַף שֶׁהָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל־יְדֵי מֹשֶׁה דַּוְקָא, **וּבָזֶה גּוּפָא מִצַּד דַּרְגָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה בִּהְיוֹתוֹ בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה דַּוְקָא, מִכָּל־מָקוֹם צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם הַ'נְתִינַת כֹּחַ' מִבְּחִינַת הָאָבוֹת, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י בְּרֵישׁ פָּרָשָׁתֵנוּ עַל הַפָּסוּק**[43] **וַיֹּאמֶר** הקדוש ברוך הוא **אֵלָיו** אל משה **אֲנִי הַוְיָ', "לֹא לְחִנָּם שְׁלַחְתִּיךָ כִּי־אִם לְקַיֵּם דְּבָרַי שֶׁדִּבַּרְתִּי לָאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים"** הרי שגם כוחם של האבות פועל את היציאה ממצרים. **וְעַד שֶׁמָּצִינוּ** בדברי חכמינו ז"ל **שֶׁעִנְיַן הַגְּאוּלָה** של בני ישראל ממצרים **קָשׁוּר עִם לֵידַת הָאָבוֹת, כִּדְאִיתָא** כמובא **בַּגְּמָרָא**[44] **בְּנִיסָן נוֹלְדוּ אָבוֹת [שֶׁנֶּאֱמַר**[45] אודות בניין בית המקדש הראשון על־ידי שלמה המלך **וַיְהִי בִּשְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִיו,** ופירשו חכמינו ז"ל שירח "זיו" (שהוא חודש אייר, מכוון כאן על חודש ניסן (כפירוש רש"י בגמרא: כשנתחדש אייר נולדו כבר בניסן; אי נמי זימנין דניסן דתקופה נמשך בתוך אייר של לבנה") **בַּיֶּרַח שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ זִיוְתְּנֵי עוֹלָם** האבות שהביאו לעולם זיו ואור] **כו' בְּנִיסָן נִגְאֲלוּ בְּנִיסָן עֲתִידִין לִיגָּאֵל. וְהַיְנוּ,** והסיבה לכך שאף כי הגאולה הייתה על ידי משה היה צורך גם בכוח האבות **לְפִי שֶׁמַּעֲלַת הָאָבוֹת גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר. וְכִדְאִיתָא** וכמובא **בַּמִּדְרָשׁ**[46] **עַל הַפָּסוּק וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם וְגוֹ', שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה: חֲבָל עַל דְּאָבְדִין וְלָא מִשְׁתַּכְּחִין,** על אלו שאבדו ואינם נמצאים **הַרְבֵּה פְּעָמִים נִגְלֵיתִי עַל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב כו' וְלֹא הִרְהֲרוּ אַחַר מִדּוֹתַי כו'. וְעַד** כדברי חכמינו ז"ל במדרש **שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה (בְּנוֹגֵעַ לְהָאָבוֹת): בִּמְקוֹם הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל־יְדֵי מֹשֶׁה דַּוְקָא, וּבָזֶה גּוּפָא**

## ביאור בדרך אפשר

ובענין זה עצמו, הגאולה על ידי משה צריכה להיות **מִצַּד דַּרְגָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה בִּהְיוֹתוֹ בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה דַּוְקָא, מִכָּל־מָקוֹם צְרִיכָה לִהְיוֹת** ליציאה וגאולה זו לצורך יציאת מצרים **גַּם הַ'נְתִינַת כֹּחַ'** מִבְּחִינַת הָאָבוֹת, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י בְּרֵישׁ פָּרָשָׁתֵנוּ עַל הַפָּסוּק**[43] וַיֹּאמֶר** הקדוש ברוך הוא **אֵלָיו** אל משה **אֲנִי הַוְיָ', "לֹא לְחִנָּם שְׁלַחְתִּיךָ כִּי־אִם לְקַיֵּם דְּבָרַי שֶׁדִּבַּרְתִּי לָאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים"** הרי שגם כוחם של האבות פועל את היציאה ממצרים. **וְעַד שֶׁמָּצִינוּ** בדברי חכמינו ז"ל **שֶׁעִנְיַן הַגְּאוּלָה** של בני ישראל ממצרים **קָשׁוּר עִם לֵידַת הָאָבוֹת, כִּדְאִיתָא** כמובא **בַּגְּמָרָא**[44] **בְּנִיסָן נוֹלְדוּ אָבוֹת [שֶׁנֶּאֱמַר**[45] אודות בניין בית המקדש הראשון על־ידי שלמה המלך **וַיְהִי בִּשְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִיו,** ופירשו חכמינו ז"ל שירח "זיו" (שהוא חודש אייר, מכוון כאן על חודש ניסן (כפירוש רש"י בגמרא: כשנתחדש אייר נולדו כבר בניסן; אי נמי זימנין דניסן דתקופה נמשך בתוך אייר של לבנה") **בַּיֶּרַח שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ זִיוְתְּנֵי עוֹלָם** האבות שהביאו לעולם זיו ואור] **כו' בְּנִיסָן נִגְאֲלוּ בְּנִיסָן עֲתִידִין לִיגָּאֵל. וְהַיְנוּ,** והסיבה לכך שאף כי הגאולה הייתה על ידי משה היה צורך גם בכוח האבות **לְפִי שֶׁמַּעֲלַת הָאָבוֹת גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר. וְכִדְאִיתָא** וכמובא **בַּמִּדְרָשׁ**[46] **עַל הַפָּסוּק וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם וְגוֹ', שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה: חֲבָל עַל דְּאָבְדִין וְלָא מִשְׁתַּכְּחִין, הַרְבֵּה פְּעָמִים נִגְלֵיתִי עַל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב כו' וְלֹא הִרְהֲרוּ אַחַר מִדּוֹתַי כו'. וְעַד שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה (בְּנוֹגֵעַ לְהָאָבוֹת): בִּמְקוֹם**

---

41) קידושין מ, ב. 42) חגיגה יב, א. 43) ו, ב. 44) ר"ה יא, א. 45) מלכים־א ו, א. 46) שמו"ר פרשתנו ו, ד. פירש"י פרשתנו ו, ט.

## ביאור בדרך אפשר

**גְּדוֹלִים אַל תַּעֲמוֹד**[47] וגם ממאמרי חכמינו ז"ל אלה עולה שיחד עם מעלתו של משה ואף־על־פי שהגאולה ממצרים היתה דווקא על ידי משה, גם בעניין זה עצמו מודגשת מעלתם של האבות (וזה לשון המדרש: "אברהם קרא לו הקדוש־ברוך־הוא ואמר 'הנני'... הנני לכהונה, הנני למלכות וזכה לכהונה וזכה למלכות ואף משה ביקש לעשות כן שנאמר ויאמר משה משה ויאמר הנני, הנני לכהונה הנני למלכות, אמר לו הקדוש־ברוך־הוא אל תתהדר לפני מלך, ובמקום גדולים אל תעמוד"). **וְעוֹד זֹאת, שֶׁגַּם בְּמַעֲלַת מֹשֶׁה שֶׁהוּא דּוֹר שְׁבִיעִי לְאַבְרָהָם, וְכָל הַשְּׁבִיעִים חֲבִיבִין,** שבגלל מעלה מיוחדת זו הוא המוציא את בני ישראל ממצרים, **מוּדְגֶּשֶׁת מַעֲלַת אַבְרָהָם, שֶׁהֲרֵי מַעֲלָתוֹ שֶׁל הַשְּׁבִיעִי הִיא הֱיוֹתוֹ שְׁבִיעִי לָרִאשׁוֹן, וְאִם־כֵּן גַּם בָּזֶה** - עצמו, מעלת משה בהיותו השביעי - **הָעִקָּר הוּא הָרִאשׁוֹן**[48].

**ו) וְיוּבָן** עניין זה שמצד אחד מודגשת מעלתו המיוחדת של משה, ומצד שני מדגישים דוקא את כוחם ומעלתם של האבות **בְּהַקְּדִים הַדִּיּוּק בִּלְשׁוֹן רַשִּׁ"י** על פסוקים אלה, המובא לעיל שהקדוש־ברוך־הוא אומר למשה שיציאת מצרים היא **(לְקַיֵּם דְּבָרַי שֶׁדִּבַּרְתִּי לְ)אָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים, דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, לָמָּה צָרִיךְ לְהוֹסִיף (אָבוֹת) הָרִאשׁוֹנִים, חֲרֵי רַק אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב נִקְרָאִים אָבוֹת, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[49] **אֵין קוֹרִין אָבוֹת אֶלָּא לִשְׁלֹשָׁה** אם כן מהי התוספת והחדגשה שהאבות הם "הראשונים"? **וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי הַיְדוּעַ דְּ'רִאשׁוֹן' קָאֵי** מכוון **עַל סִפִּירַת הַכֶּתֶר**[50], בחינת 'כתר עליון' שלמעלה מעשר הספירות והיא 'ראשונה' וקודמת להם **וְזֶהוּ שֶׁנִּקְרְאוּ אָבוֹת "הָרִאשׁוֹנִים", כִּי עִנְיָנָם שֶׁל הָאָבוֹת הוּא הַמִּדּוֹת (חֶסֶד גְּבוּרָה תִּפְאֶרֶת), וְשֹׁרֶשׁ הַמִּדּוֹת הוּא בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר**[51]. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, מִצַּד מַדְרֵגַת הָאָבוֹת כְּפִי שֶׁשַּׁיָּכִים לַמִּדּוֹת חֶסֶד גְּבוּרָה תִּפְאֶרֶת, יֶשְׁנָם עִנְיְנֵי הָעֲבוֹדָה הַפְּרָטִיִּים שֶׁבָּהֶם חֲלוּקִים הָאָבוֹת זֶה מִזֶּה, וּכְמוֹ עֲבוֹדַת אַבְרָהָם בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים, עֲבוֹדַת יִצְחָק בַּחֲפִירַת בְּאֵרוֹת, וַעֲבוֹדַת יַעֲקֹב בְּעִנְיַן הַמַּקְלוֹת כו'. אַךְ יֶשְׁנוֹ עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר אֵצֶל הָאָבוֹת, מִצַּד שָׁרְשָׁם בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר, שֶׁלָּכֵן נִקְרְאוּ אָבוֹת "הָרִאשׁוֹנִים", שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת פְּרָטִים כו'** והוא שווה אצל כל שלושת האבות (כמו שבכוחות הנפש כוח הרצון הוא נטייה כללית של הנפש ונמצא בכל הגוף בשוה ולא מתלבש באבר פרטי מסויים). **וְעַל זֶה נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה: בְּמָקוֹם גְּדוֹלִים אַל תַּעֲמוֹד, שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַמִּדּוֹת (מַדְרֵגַת הָאָבוֹת)** בענין הכללי שלהם, למעלה מהמידות כפי שירדו לענינים פרטיים, **הֵם בְּגַדְלוּתָן** שֶׁל מֹשֶׁה).

**וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁשְּׁלִיחוּתוֹ לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הִיא כְּדֵי לְקַיֵּם דְּבָרַי** ההבטחה על יציאת מצרים **שֶׁדִּבַּרְתִּי לָאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים, הַיְנוּ, שֶׁהָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם קָשׁוּר עִם מַדְרֵגַת הַמִּדּוֹת (חֶסֶד** מידתו של אברהם **גְּבוּרָה** מידתו של יצחק **תִּפְאֶרֶת** מידתו של יעקב), **וְשֹׁרֶשׁ הַמִּדּוֹת הוּא בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר**[51] כמו שמצינו בכוחות הנפש, שהכתר הוא ענין כוח הרצון הכללי, והמידות הן רגשות פרטיים.

## ביאור בדרך אפשר

1 לְהָאָבוֹת): בְּמָקוֹם גְּדוֹלִים אַל תַּעֲמוֹד[47]. וְעוֹד
2 זֹאת, שֶׁגַּם בְּמַעֲלַת מֹשֶׁה שֶׁהוּא דּוֹר שְׁבִיעִי
3 לְאַבְרָהָם, וְכָל הַשְּׁבִיעִים חֲבִיבִין, מוּדְגֶּשֶׁת מַעֲלַת
4 אַבְרָהָם, שֶׁהֲרֵי מַעֲלָתוֹ שֶׁל הַשְּׁבִיעִי הִיא הֱיוֹתוֹ
5 שְׁבִיעִי לָרִאשׁוֹן, וְאִם־כֵּן גַּם בָּזֶה - הָעִקָּר הוּא
6 הָרִאשׁוֹן[48].
7 ו) **וְיוּבָן** בְּהַקְּדִים הַדִּיּוּק בִּלְשׁוֹן רַשִּׁ"י (לְקַיֵּם
8 דְּבָרַי שֶׁדִּבַּרְתִּי לְ)אָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים,
9 דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, לָמָּה צָרִיךְ לְהוֹסִיף (אָבוֹת)
10 הָרִאשׁוֹנִים, חֲרֵי רַק אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב נִקְרָאִים
11 אָבוֹת, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[49] אֵין קוֹרִין אָבוֹת
12 אֶלָּא לִשְׁלֹשָׁה. וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי הַיְדוּעַ
13 דְּ'רִאשׁוֹן' קָאֵי עַל סְפִירַת הַכֶּתֶר[50], וְזֶהוּ שֶׁנִּקְרְאוּ
14 אָבוֹת "הָרִאשׁוֹנִים", כִּי עִנְיָנָם שֶׁל הָאָבוֹת הוּא
15 הַמִּדּוֹת (חֶסֶד גְּבוּרָה תִּפְאֶרֶת), וְשֹׁרֶשׁ הַמִּדּוֹת
16 הוּא בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר[51]. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, מִצַּד
17 מַדְרֵגַת הָאָבוֹת כְּפִי שֶׁשַּׁיָּכִים לַמִּדּוֹת חֶסֶד גְּבוּרָה
18 תִּפְאֶרֶת, יֶשְׁנָם עִנְיְנֵי הָעֲבוֹדָה הַפְּרָטִיִּים שֶׁבָּהֶם
19 חֲלוּקִים הָאָבוֹת זֶה מִזֶּה, וּכְמוֹ עֲבוֹדַת אַבְרָהָם
20 בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים, עֲבוֹדַת יִצְחָק בַּחֲפִירַת בְּאֵרוֹת,
21 וַעֲבוֹדַת יַעֲקֹב בְּעִנְיַן הַמַּקְלוֹת כו'. אַךְ יֶשְׁנוֹ עִנְיָן
22 נַעֲלֶה יוֹתֵר אֵצֶל הָאָבוֹת, מִצַּד שָׁרְשָׁם בִּבְחִינַת
23 הַכֶּתֶר, שֶׁלָּכֵן נִקְרְאוּ אָבוֹת "הָרִאשׁוֹנִים", שֶׁזֶּהוּ
24 עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת פְּרָטִים כו'. וְעַל זֶה
25 נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה: בְּמָקוֹם גְּדוֹלִים אַל תַּעֲמוֹד, שֶׁזֶּהוּ
26 כְּפִי שֶׁהַמִּדּוֹת (מַדְרֵגַת הָאָבוֹת) הֵם בְּגַדְלוּתָן,
27 הַיְנוּ, בְּשָׁרְשָׁם וּמְקוֹרָם בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר, שֶׁשָּׁם הֵם
28 לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַחָכְמָה (דַּרְגָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה).
29 וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה
30 שֶׁשְּׁלִיחוּתוֹ לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם
31 הִיא כְּדֵי לְקַיֵּם דְּבָרַי שֶׁדִּבַּרְתִּי לָאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים,
32 הַיְנוּ, שֶׁהָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם קָשׁוּר עִם מַדְרֵגַת
44 הַמִּדּוֹת (חֶסֶד מידתו של אברהם גְּבוּרָה מידתו של יצחק תִּפְאֶרֶת
45 מידתו של יעקב), וְשֹׁרֶשׁ הַמִּדּוֹת הוּא בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר[51] כמו
46 שמצינו בכוחות הנפש, שהכתר הוא ענין כוח הרצון הכללי, והמידות הן
47 רגשות פרטיים.
48 וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, מִצַּד
49 מַדְרֵגַת הָאָבוֹת כְּפִי שֶׁשַּׁיָּכִים
50 לַמִּדּוֹת הפרטיות של חֶסֶד גְּבוּרָה
51 תִּפְאֶרֶת, יֶשְׁנָם עִנְיְנֵי הָעֲבוֹדָה
52 הַפְּרָטִיִּים שֶׁבָּהֶם חֲלוּקִים
53 שונים ונבדלים הָאָבוֹת זֶה מִזֶּה,
54 וּכְמוֹ עֲבוֹדַת אַבְרָהָם בְּהַכְנָסַת
55 אוֹרְחִים, עֲבוֹדַת יִצְחָק
56 בַּחֲפִירַת בְּאֵרוֹת, וַעֲבוֹדַת
57 יַעֲקֹב בְּעִנְיַן הַמַּקְלוֹת כו' שכל
58 אחת משלוש עבודות אלה שייכת
59 למדה הפרטית של כל אחד משלושת
60 האבות. אַךְ יֶשְׁנוֹ עִנְיָן נַעֲלֶה
61 יוֹתֵר אֵצֶל הָאָבוֹת, מִצַּד
62 שָׁרְשָׁם בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר, שֶׁלָּכֵן
63 נִקְרְאוּ אָבוֹת "הָרִאשׁוֹנִים",
64 שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה
65 מֵהִתְחַלְּקוּת פְּרָטִים כו' והוא
66 שווה אצל כל שלושת האבות (כמו
67 שבכוחות הנפש כוח הרצון הוא נטייה
68 כללית של הנפש ונמצא בכל הגוף
69 בשוה ולא מתלבש באבר פרטי
70 מסויים). וְעַל זֶה נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה:
71 בְּמָקוֹם גְּדוֹלִים אַל תַּעֲמוֹד,
72 שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַמִּדּוֹת (מַדְרֵגַת
73 הָאָבוֹת) הֵם בְּגַדְלוּתָן בענין
74 הכללי שלהם, למעלה מהמידות כפי
75 שירדו לענינים פרטיים, הַיְנוּ,
76 בְּשָׁרְשָׁם וּמְקוֹרָם בִּבְחִינַת
77 הַכֶּתֶר, שֶׁשָּׁם הֵם לְמַעְלָה
78 מִבְּחִינַת הַחָכְמָה (דַּרְגָּתוֹ שֶׁל
79 מֹשֶׁה).
80 וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־
81 הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁשְּׁלִיחוּתוֹ
82 לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
83 מִמִּצְרַיִם הִיא כְּדֵי לְקַיֵּם דְּבָרַי
84 ההבטחה על יציאת מצרים שֶׁדִּבַּרְתִּי
85 לָאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים, הַיְנוּ,
86 שֶׁהָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם

---

47) דב"ר פ"ב, ז. 48) ראה סה"מ ה'ש"ת ע' 29. 49) ברכות טז, ב. 50) סה"מ תרס"ה ע' רנג. המשך תער"ב ח"ג ע' א'ריג. ובכ"מ. 51) אוה"ת פרשתנו ע' קלג. סה"מ עטר"ת ע' קצה. תרפ"ד ע' קצד.

## ביאור בדרך אפשר

קָשׁוּר עִם מַדְרֵגַת הָאָבוֹת כְּפִי שֶׁהֵם בְּשָׁרְשָׁם בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר ("הָרִאשׁוֹנִים") שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת במידות פרטיות, וְהוּא עִנְיַן הַ'כְּרִיתַת בְּרִית' וְהַשְּׁבוּעָה כו' שעשה ה' עם האבות שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם־וָדַעַת הבטחה וברית ושבועה מצד מעלת האבות בשורשם ב'כתר' שהיא מעל ומעבר למה שראוי על פי המובן בשכל ולמעלה מענין המוחין, בחינת חכמה שהיא דרגתו של משה רבינו.

וְזֶהוּ גַּם הטעם הפנימי על מַה שֶּׁהַגְּאוּלָּה מִמִּצְרַיִם הָיְתָה בְּחֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁבּוֹ נוֹלְדוּ הָאָבוֹת. וּבְהַקְדִּים בֵּאוּר מַעֲלַת יוֹם הַהוּלֶּדֶת[52] גַּם אפילו לְגַבֵּי יוֹם הַהִסְתַּלְּקוּת. דְּהִנֵּה, אַף שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[53] אַל תַּאֲמִין בְּעַצְמְךָ עד יוֹם מוֹתְךָ, שֶׁמִּזֶּה מוּבָן שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בְּיוֹם הַהִסְתַּלְּקוּת לְאַחֲרֵי גְּמַר הָעֲבוֹדָה, לְגַבֵּי יוֹם הַהוּלֶּדֶת שֶׁאָז לֹא יוֹדְעִים כֵּיצַד תִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל כו', הֲרֵי לְאִידָךְ גִּיסָא מָצִינוּ מַעֲלָה בְּיוֹם הַהוּלֶּדֶת לְגַבֵּי יוֹם הַהִסְתַּלְּקוּת, כִּדְאִיתָא בִּגְמָרָא[54] בְּנוֹגֵעַ לְהָמָן, שֶׁכַּאֲשֶׁר נָפַל הַפּוּר בְּחֹדֶשׁ אֲדָר, שָׂמַח שִׂמְחָה גְּדוֹלָה. אָמַר: נָפַל לִי פּוּר בַּיֶּרַח שֶׁמֵּת בּוֹ מֹשֶׁה, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁבִּשְׁבָעָה בַּאֲדָר מֵת וּבְשִׁבְעָה בַּאֲדָר נוֹלַד, וּמְפָרֵשׁ רַשִּׁ"י, כְּדַאי הַלֵּידָה שֶׁתְּכַפֵּר עַל הַמִּיתָה (אַף שֶׁלְּכְאוֹרָה הֲרֵי הַמִּיתָה בָּאָה לְאַחֲרֵי הַלֵּידָה וּמְבַטֶּלֶת אוֹתָהּ, וְלֹא לְהֵפֶךְ[55]), כִּי מַעֲלַת יוֹם הַהִסְתַּלְּקוּת קְשׁוּרָה עִם הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל כְּפִי שֶׁנַּעֲשֵׂית עַל־יְדֵי הַגּוּף, עַל־פִּי טַעַם־וָדַעַת וּבְאוֹפֶן שֶׁל הִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים כו', וְאִילוּ מַעֲלַת יוֹם הַהוּלֶּדֶת קְשׁוּרָה עִם הַהִתְגַּלּוּת שֶׁל הַנְּשָׁמָה עֲצָמָהּ (עוֹד לִפְנֵי הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל עַל־יְדֵי הַגּוּף), כְּפִי שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִטַּעַם־וָדַעַת וּלְמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים כו' (וְגַם כְּלוּלָה בָּהּ בְּהֶעְלֵם מַעֲלַת הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל מִצַּד הַגּוּף שֶׁתִּהְיֶה עַל־יְדֵי יְגִיעָתוֹ בְּמָשֵׁךְ כָּל יְמֵי חַיָּיו).

ז) אַף הָעִנְיָן הוּא, שֶׁשְּׁנֵיהֶם אֱמֶת. שֶׁבִּשְׁבִיל הָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם, יֵשׁ צוֹרֶךְ בִּנְתִינַת כֹּחַ מִמַּדְרֵגַת הָאָבוֹת "הָרִאשׁוֹנִים", כְּפִי שֶׁהֵם בְּשָׁרְשָׁם בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנִּמְשָׁךְ בְּחֹדֶשׁ

## ביאור בדרך אפשר

מתאים לגזירה, אלא שלא ידע שמצד שבחודש זה נולד משה, המעלה שעניין הלידה מבטלת את החיסרון שבעניין המיתה (אַף שֶׁלְּכְאוֹרָה במציאות של התרחשות הדברים בפועל הֲרֵי הַמִּיתָה בָּאָה לְאַחֲרֵי הַלֵּידָה וּמְבַטֶּלֶת אוֹתָהּ, וְלֹא לְהֵפֶךְ[55] ובכל זאת בתוכן הענין הלידה מבטלת את המיתה), כִּי מַעֲלַת יוֹם הַהִסְתַּלְּקוּת קְשׁוּרָה עִם הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל כְּפִי שֶׁנַּעֲשֵׂית עַל־יְדֵי הַגּוּף, עַל־פִּי טַעַם־וָדַעַת במידה הנדרשת והמתחייבת על פי השכל, וּבְאוֹפֶן שֶׁל הִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים כו' שהיא ענין של ירידה, וְאִילוּ מַעֲלַת יוֹם הַהוּלֶּדֶת קְשׁוּרָה עִם הַהִתְגַּלּוּת שֶׁל הַנְּשָׁמָה עֲצָמָהּ (עוֹד לִפְנֵי הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל עַל־יְדֵי הַגּוּף), כְּפִי שֶׁנַּעֲשֵׂית עַל־יְדֵי הַגּוּף שבוודאות תעשה את רצון ה' ולא תיכשל בחטא חס־ושלום עַד יוֹם מוֹתְךָ, שֶׁמִּזֶּה מוּבָן שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בְּיוֹם הַהִסְתַּלְּקוּת לְאַחֲרֵי גְּמַר הָעֲבוֹדָה, לְגַבֵּי יוֹם הַהוּלֶּדֶת שֶׁאָז כאשר האדם נולד זה עתה לֹא יוֹדְעִים כֵּיצַד תִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל במשך כל ימי חייו כו' ואילו מי שנסתלק לאחר שהשלים את עבודתו כבר אין חשש לגבי עתידו הרוחני, הֲרֵי לְאִידָךְ גִּיסָא מצד שני מָצִינוּ מַעֲלָה בְּיוֹם הַהוּלֶּדֶת לְגַבֵּי יוֹם הַהִסְתַּלְּקוּת, כִּדְאִיתָא כפי שמובא בִּגְמָרָא[54] בְּנוֹגֵעַ לְהָמָן, שֶׁכַּאֲשֶׁר נָפַל הַפּוּר הגורל באיזה יום לעשות את הגזירה בְּחֹדֶשׁ אֲדָר, שָׂמַח שִׂמְחָה גְּדוֹלָה. אָמַר: נָפַל לִי פּוּר בַּיֶּרַח שֶׁמֵּת בּוֹ מֹשֶׁה, וְלֹא הָיָה המן יוֹדֵעַ שֶׁבִּשְׁבָעָה בַּאֲדָר מֵת משה וּבְשִׁבְעָה בַּאֲדָר נוֹלַד משה, וּמְפָרֵשׁ רַשִּׁ"י, כְּדַאי הַלֵּידָה שֶׁתְּכַפֵּר עַל הַמִּיתָה היינו שמצד שהוא יום שמת בו משה, היה המן שמח כי היה סבור שבגלל זה החודש

---

52) להעיר, שיום זה - כ"ח טבת - הוא יום ההולדת הפ"ה של אם כ"ק אדמו"ר שליט"א, הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה (המו"ל). 53) אבות פ"ב מ"ד. 54) מגילה יג, ב. 55) ראה בארוכה לקו"ש חכ"ו בתחלתו.

## ביאור בדרך אפשר

**נִיסָן שֶׁבּוֹ נוֹלְדוּ הָאָבוֹת** כי יציאת מצרים היא יציאה מהמיצרים וההגבלות והתעלות למצב שלמעלה מטעם ודעת, ועניין זה נמשך מבחינת הכתר שלמעלה מהספירות, העניין הכללי שלמעלה מהתחלקות וירידה לפרטים, כמבואר לעיל. **וּבְיַחַד עִם זֶה צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם הָעֲבוֹדָה** במעשה **בְּפוֹעַל מִצַּד הַגּוּף, בְּהִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים כוּ׳, בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁאֲצִלוֹ הָיָה הַגִּילוּי דְּשֵׁם הֲוָיָ׳ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָם** והוא גילוי נעלה מהגילוי בשם "א־ל שד־י" שהיה לאבות, **וּבְהִיוֹתוֹ בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה, שֶׁאָז הִגִּיעַ לְמַדְרֵגַת הַבִּינָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַבְּנְיָן** של הבריאה **(לְמַעְלָה מִמַּדְרֵגַת הָאָבוֹת בִּבְחִינַת הַמִּדּוֹת שֶׁשַּׁיָּכוֹת לָעוֹלָם), אֶלָּא** כמבואר לעיל בארוכות, **שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ גּוּפָא** עצמה, היינו העבודה בפועל עם הגוף והירידה לפרטים, **צְרִיכָה לִהְיוֹת חֲדוּרָה בִּבְחִינַת הָעֶצֶם שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת כוּ׳.**

ח) **וְיֵשׁ** לְקַשֵּׁר עִנְיָן זֶה עִם יוֹם הַהִילּוּלָא שֶׁל **רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בְּכ״ד טֵבֵת** בשנת תקע״ג, **שֶׁקִּבְּיעוּתוֹ בְּכַמָּה וְכַמָּה שָׁנִים הִיא בְּפָרָשַׁת וָאֵרָא**[56], **שֶׁנּוֹסָף עַל כָּל פְּרָטֵי עִנְיְנֵי עֲבוֹדָתוֹ** של רבנו הזקן בעל ההילולא, **בְּתוֹר נִשְׁמָה כְּלָלִית** שנשמות כל הדור קשורות בה, **וּנְשָׁמָה חֲדָשָׁה**[57] שלא ירדה לעולם קודם לכן, **וְעַל־יָדוֹ הִתְחִיל גִּילּוּי וַהֲפָצַת תּוֹרַת חֲסִידוּת חַבַּ״ד וְכוּ׳, וְעַל־פִּי אֵלּוּ גַּם עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים כוּ׳, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁהָיָה אֵצְלוֹ הָעִנְיָן דְּ״מִי לִי בַּשָּׁמַיִם וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי בָּאָרֶץ״**[58], **כְּפִי שֶׁהָיָה נִשְׁמָע לְשׁוֹנוֹ בִּדְבֵקוּתוֹ: אֵיךְ וְוֵיל זֶע גְאָר נִיסְט, אֵיךְ וְוֵיל נִיט דַאיִין גַּן־עֵדֶן, אֵיךְ וְוֵיל נִיט דַאיִין עוֹלָם־הַבָּא כוּ׳, אֵיךְ וְוֵיל מֶער נִיט אַז דִּיךְ אֵלַיין**[59], **שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ הָעִנְיָן דְּ״אָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים״**, היינו האבות כפי שהם מצד ההתחלקות למדות פרטיות. **וְעוֹד זֹאת, שֶׁבְּתוֹרַת חֲסִידוּת חַבַּ״ד מוּדְגָּשׁ הַצּוֹרֶךְ בָּעֲבוֹדָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ דַּוְקָא,** שהיא העבודה של האדם עם המידות והכוחות הפרטיים שלו **כַּיָּדוּעַ בַּחֲלוּק שֶׁבֵּין חֲסִידוּת חַבַּ״ד** הדורשת עבודה ויגיעה של האדם בכוח עצמו **לַחֲסִידוּת חַגַּ״ת** שם הדגש הוא על האמונה בצדיק **כוּ׳**[61], **שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ הָאָמוּר לְעֵיל (סְעִיפִים וּ־ז) שֶׁנּוֹסָף עַל מַעֲלַת חֹדֶשׁ נִיסָן מִצַּד לֵידַת הָאָבוֹת,** היינו כפי שהאבות הם בשורשם, בבחינת הכתר, **צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל עַל־יְדֵי הַיְגִיעָה בְּמֶשֶׁךְ ״יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָּהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרוֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה״ כוּ׳** שהיא כאמור עבודה בכוח עצמו ועם התחלקות לפרטים.

## ביאור בדרך אפשר

הַכְּתֵר, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּחֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁבּוֹ נוֹלְדוּ הָאָבוֹת. וּבְיַחַד עִם זֶה צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל מִצַּד הַגּוּף, בְּהִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים כוּ׳, בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁאֲצִלוֹ הָיָה הַגִּילּוּי דְּשֵׁם הֲוָיָ׳ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָם, וּבִהְיוֹתוֹ בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה, שֶׁאָז הִגִּיעַ לְמַדְרֵגַת הַבִּינָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַבְּנְיָן (לְמַעְלָה מִמַּדְרֵגַת הָאָבוֹת בִּבְחִינַת הַמִּדּוֹת שֶׁשַּׁיָּכוֹת לָעוֹלָם), אֶלָּא שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ גּוּפָא צְרִיכָה לִהְיוֹת חֲדוּרָה בִּבְחִינַת הָעֶצֶם שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת כוּ׳.

ח) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר עִנְיָן זֶה עִם יוֹם הַהִילּוּלָא שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בְּכ״ד טֵבֵת, שֶׁקִּבְּיעוּתוֹ בְּכַמָּה וְכַמָּה שָׁנִים הִיא בְּפָרָשַׁת וָאֵרָא[56], שֶׁנּוֹסָף עַל כָּל פְּרָטֵי עִנְיְנֵי עֲבוֹדָתוֹ, בְּתוֹר נְשָׁמָה כְּלָלִית, וּנְשָׁמָה חֲדָשָׁה[57], וְעַל־יָדוֹ הִתְחִיל גִּילּוּי וַהֲפָצַת תּוֹרַת חֲסִידוּת חַבַּ״ד וְכוּ׳, הָיָה אֵצְלוֹ גַּם עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים כוּ׳, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁהָיָה אֵצְלוֹ הָעִנְיָן דְּ״מִי לִי בַּשָּׁמַיִם וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי בָּאָרֶץ״[58], כְּפִי שֶׁהָיָה נִשְׁמָע לְשׁוֹנוֹ בִּדְבֵקוּתוֹ: אֵיךְ וְוֵיל זֶע גְאָר נִיסְט, אֵיךְ וְוֵיל נִיט דַאיִין גַּן־עֵדֶן, אֵיךְ וְוֵיל נִיט דַאיִין עוֹלָם־הַבָּא כוּ׳, אֵיךְ וְוֵיל מֶער נִיט אַז דִּיךְ אֵלַיין[59], שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים כוּ׳ (לְמַעְלָה גַּם מֵאַהֲבָה בְּתַעֲנוּגִים שֶׁהִיא עַדַיִן בִּבְחִינַת יֵשׁ מִי שֶׁאוֹהֵב כוּ׳[60]), שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ הָעִנְיָן דְּ״אָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים״. וְעוֹד זֹאת, שֶׁבְּתוֹרַת חֲסִידוּת חַבַּ״ד מוּדְגָּשׁ הַצּוֹרֶךְ בָּעֲבוֹדָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ דַּוְקָא, כַּיָּדוּעַ בַּחֲלוּק שֶׁבֵּין חֲסִידוּת חַבַּ״ד לַחֲסִידוּת חַגַּ״ת כוּ׳[61], שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ הָאָמוּר לְעֵיל (סְעִיפִים וּ־ז) שֶׁנּוֹסָף עַל מַעֲלַת חֹדֶשׁ נִיסָן מִצַּד לֵידַת הָאָבוֹת, צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל עַל־יְדֵי הַיְגִיעָה בְּמֶשֶׁךְ ״יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָּהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרוֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה״ כוּ׳.

---

56) ראה גם לקו״ש ח״ו ע׳ 40 ואילך. חט״ז ע׳ 56. 57) ראה ספר השיחות תש״ו ע׳ 22. וש״נ. 58) תהלים עג, כה. 59) הובא בשורש מצות התפילה פרק מ (סהמ״צ להצ״צ קלח, סע״א - נעתק ב״היום יום״ יח כסלו). 60) ראה תו״א קיד, ד. ביאוה״ז לאדמו״ר האמצעי פא, א ואילך. ועוד. 61) ראה לקו״ד ח״ב קמא, ב. לקו״ש ח״ב ע׳ 475. ע׳ 500.

ביאור בדרך אפשר

ט) **וְכָל** זֶה נוֹגֵעַ גַּם לְהָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם שֶׁבְּכָל יוֹם, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[62] בְּכָל דּוֹר וָדוֹר וּבְכָל יוֹם וָיוֹם חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִילּוּ הוּא יָצָא הַיּוֹם מִמִּצְרַיִם, שֶׁעִנְיָן זֶה נַעֲשָׂה בִּקְרִיאַת־שְׁמַע כמבואר בהלכה שלכן הוסיפו את פרשת ציצית לקריאת שמע, כי בה מדובר על זיכרון יציאת מצרים שֶׁעִנְיָנָהּ של יציאת מצרים הוּא מְסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַגְּבָלָה, החלטה ונכונות של האדם לעבוד את ה' גם במחיר ויתור על כל מציאותו, ומסירות נפש ללא גבול וּבְאוֹפֶן שֶׁנִּמְשֶׁכֶת היציאת מצרים שפעל בעצמו בקריאת שמע וְחוֹדֶרֶת בְּכָל הַיּוֹם כּוּלוֹ (קְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁבַּבּוֹקֶר - בְּכָל הַיּוֹם, וּקְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁבָּעֶרֶב - בְּכָל הַלַּיְלָה), שֶׁלָּכֵן, הִנֵּה גַּם כַּאֲשֶׁר סֵדֶר עֲבוֹדָתוֹ הוּא כְּשִׁיטַת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת "וְאָסַפְתָּ דְּגָנֶךָ" גו'[63], "הַנְהֵג בָּהֶם מִנְהַג דֶּרֶךְ אֶרֶץ"[64], וּכְדִבְרֵי הַגְּמָרָא[64] שֶׁהַרְבֵּה עָשׂוּ כְּרִבִּי יִשְׁמָעֵאל וְעָלְתָה בְיָדָן (כְּרִבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי וְלֹא עָלְתָה בְיָדָן), שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁאֵין סוֹמְכִין עַל הַנֵּס[65], הֲרֵי לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁקּוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁלִּימּוּדוֹ בַּתּוֹרָה הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַגְּבָלָה (שֶׁאֵינוֹ מִסְתַּכֵּל עַל הַשָּׁעוֹן כו'), כְּפִי שֶׁלְּמֵדִים מֵאוֹפֶן לִימּוּדוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּעַצְמוֹ. וְעִנְיָן זֶה נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל[66], שֶׁמְּדַבֵּר עִם בְּחִינַת פַּרְעֹה שֶׁבּוֹ וּפוֹעֵל עָלָיו כו'[67], וְעַד שֶׁמִּתְבַּטֵּל הַשִּׁעְבּוּד, וְיוֹצֵא מִן הַגְּלוּת אֶל הַגְּאוּלָה כו'.

ביאור בדרך אפשר

שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי שאמר שאם אדם עוסק בחרישה וזריעה וכו' לא יישאר לו פנאי לעסוק בתורה **וְלֹא עָלְתָה בְיָדָן** כי רוב בני האדם אכן לא יכולים לעסוק רק בתורה), שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁאֵין סוֹמְכִין עַל הַנֵּס[65] אלא צריך לעשות 'כלי' ו'לבוש' לפרנסה בדרך הטבע, הֲרֵי גם מי שאין תורתו אומנתו ולמעשה עסוק בעניני העולם **לֹא זוֹ בִּלְבַד** שֶׁקּוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה עד כמה שבאפשרותו, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁלִּימּוּדוֹ בַּתּוֹרָה הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַגְּבָלָה (שֶׁאֵינוֹ מִסְתַּכֵּל עַל הַשָּׁעוֹן כו' כדי להפסיק בדיוק בסיום הזמן שנקבע ללימוד, אלא מתעלה מההגבלות), כְּפִי שֶׁלְּמֵדִים מֵאוֹפֶן לִימּוּדוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּעַצְמוֹ. וְעִנְיָן זֶה של עיסוק בתורה, ועבודת ה' בכלל, תוך יציאה מההגבלות, נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל[66], שֶׁמְּדַבֵּר עִם בְּחִינַת פַּרְעֹה שֶׁבּוֹ וּפוֹעֵל עָלָיו כו'[67], וְעַד שֶׁמִּתְבַּטֵּל הַשִּׁעְבּוּד, וְיוֹצֵא מִן הַגְּלוּת אֶל הַגְּאוּלָה כו'.

---

62) משנה פסחים קטז, ב. תניא רפמ"ז. 63) עקב יא, יד. 64) ברכות לה, ב. 65) ראה שבת לב, א. פסחים סד, ב. זח"א קיא, ב. קיב, ב. ועוד. 66) ראה תניא פמ"ב. 67) חסר קצת (המו"ל).

---

המשך ביאור למס' מגילה ליום שישי עמ' א

**וְאָמַר** רַב נַחְמָן, **וּבְלִבָּד** שֶׁיְּהוּ התפירות בגידים מְשׁוּלְּשִׁין, כלומר שיהיה המרחק מראש הספר עד התפר הראשון כמו המרחק שבין התפר הראשון לתפר השני, וכן בין השני לשלישי ובין השלישי לסוף הספר.

דין נוסף היוצא מכך שמגילה נקראת 'אגרת': **אָמַר** רַב יְהוּדָה **אָמַר** שְׁמוּאֵל, הַקּוֹרֵא בְּמְגִילָּה הַכְּתוּבָה בֵּין ספרי הַכְּתוּבִים בספר אחד כספר תורה, **לֹא יָצָא**, משום שנראה כקורא במקרא, וצריך שתהא 'אגרת' לעצמה, שבכך מתפרסם הנס יותר. **וְאָמַר** רָבָא, **לֹא** אֲמָרָן שלא יצא **אֶלָּא** דִּקְלַף המגילה **לֹא** מְחַסְּרָא **וּמְיַיתְרָא פּוּרְתָּא** – שאינה קצרה או ארוכה מעט משאר הקלף שבספר, **אֲבָל** אם מְחַסְּרָא **וּמְיַיתְרָא פּוּרְתָּא**, ובכך ניכר שהיא אגרת לעצמה, לֵית לָן בָּהּ, וניתן לצאת בה.

מעשה בענין זה: לֵוִי בַּר שְׁמוּאֵל הֲוָה קָא קָרֵי קַמֵּיהּ דְּרַב יְהוּדָה בְּמְגִילָּה

# בס"ד. שיחת כ"ד טבת ה'תשי"א.

בלתי מוגה

**א.** כ"ק מו"ח אדמו"ר השתדל בחיזוק והפצת תקנת רבינו הזקן לסדר חלוקת הש"ס[1], וסיפר[2], שפעם היו נוהגים לסדר חלוקת הש"ס בי"ט כסלו, אבל משנת תרס"ג ואילך היו מסדרים חלוקת הש"ס בכ"ד טבת, מפני אפס הפנאי בי"ט כסלו.

ויש לבאר הקשר והשייכות שבין י"ט כסלו לכ"ד טבת – שבשניהם הי' ענין של יציאה ממאסר: בי"ט כסלו – היציאה מהמאסר בפטרבורג, ובכ"ד טבת – יציאת הנשמה מ"מאסר" הגוף.

ובכ"ד טבת גופא מסדרים חלוקת הש"ס (לא בליל כ"ד טבת, אלא) במוצאי כ"ד טבת, כי, לפני חלוקת הש"ס מחדש צריכים לסיים לימוד הש"ס שחילקו בשנה שעברה, וכיון שיתכן שישנם כאלה שלא הספיקו לסיים את המסכת שעלתה בחלקם, דבר שיכול לגרום חסרון וגרעון ח"ו (לא רק בנוגע ללימוד שלהם, אלא) גם בכללות הלימוד של כל המשתתפים בחלוקת הש"ס, לכן, נותנים להם עוד כ"ד שעות על מנת להשלים הלימוד, ודוחים למוצאי היום את חלוקת הש"ס מחדש לקראת השנה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה אמן.

וע"פ מנהג ישראל בסיום מסכת (ועאכו"כ בנדו"ד – סיום כל המסכתות שבש"ס) לומר "הדרן" – אומר עתה (לפני או לאחרי חלוקת הש"ס) גם "הדרן".

– גם בשנה שעברה נערך סיום ואמרתי "הדרן"[3], ובהסיום בשנה זו אומר ה"הדרן" (לא בענין שנאמר אז, אלא) בענין אחר, שמא ישנם כאלה שזוכרים את ה"הדרן" שנאמר בשנה שעברה, (והוסיף בחיוך:) ומה גם שיתכן שיפריכו את הדברים שיאמרו ב"הדרן", ובמילא, לא כדאי לומר אותו "הדרן" שנאמר בשנה שעברה, שאז לוקחים "סיכון" על שני ה"הדרנים" (של ב' השנים), ולכן אומר "הדרן" אחר, שאז הסיכון הוא רק על "הדרן" אחד.

**ב.** סידרו חלוקת הש"ס, ובאמצע החלוקה אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

בסידור חלוקת הש"ס צריכים להשתדל לא רק עבור כל המסכתות (לחלק כל מסכתות הש"ס), אלא גם עבור כל האנשים – שכל אחד ישתתף בחלוקת ולימוד הש"ס[4].

**ג.** בנוגע להדרן על סיום חלוקת הש"ס – הרי בעמדנו בשנת ההסתלקות בסמיכות ליאָרצייט, נתעכב (לא על סיום הש"ס ממש, אלא) על ענין השייך להסתלקות באחת הסוגיות האחרונות בסוף מסכת נדה[5]: "ת"ר שנים עשר דברים שאלו אנשי אלכסנדריא את ר' יהושע בן חנניא, ג' דברי חכמה (הלכה), ג' דברי הגדה, ג' דברי בורות, ג' דברי דרך ארץ", ובהמשך הסוגיא[6] מפרטת הגמרא הג' דברי בורות – "אשתו של לוט מהו שתטמא, אמר להם מת מטמא ואין נציב מלח מטמא, בן שונמית מהו שיטמא, אמר להן מת מטמא ואין חי מטמא, מתים לעתיד לבוא צריכים הזי' שלישי ושביעי או אין צריכין, אמר להן לכשיחיו נחכם להן, איכא דאמרי לכשיבוא משה רבינו עמהם" – ששייכים לענין ההסתלקות.

---

1) תניא (קו"א) קסג, א. וראה בארוכה קונטרס ע"ד חלוקת הש"ס בי"ט כסלו (תורת מנחם – הדרנים על הרמב"ם וש"ס ע' תסג ואילך. התוועדויות תשנ"ב ח"א ע' 431 ואילך).

2) ראה בקונטרס שי"ל ליום כ"ד טבת שנה זו בסופו (לקו"ד ח"ד תקצח, א).

3) נדפס ב"רשימות" חוברת יב ע' 36 ואילך. וראה גם ספר ימי בראשית ס"ע 51 ואילך.

4) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר להממונה על סידור חלוקת הש"ס לרשום את שמו (של כ"ק אדמו"ר שליט"א) על מסכתות סוכה וסנהדרין: מסכת סוכה – לוקח עבור כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע*, ומסכת סנהדרין – לוקח לעצמו (המו"ל).

5) סט, סע"ב (ובפרש"י).

6) ע, ב.

*) בכ"ד טבת האחרון בחיים חיותו בעלמא דין, לקח כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע מסכת סוכה (וראה בקונטרס הנ"ל בתחלתו (לקו"ד שם תקפג, ב)).

— הטעם שרצוני לומר ה"הדרן" בענין השייך להסתלקות, אף שלכאורה אין קשר ושייכות בין סיום חלוקת הש"ס לענין ההסתלקות, הוא, משום שענין ההסתלקות של הרבי חודר כל מציאותו של חסיד, כל רמ"ח אבריו, ובמילא ה"ז מתבטא וניכר בכל עניניו.

כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר[7] שאביו כ"ק אדנ"ע פירש הפסוק[8] "עקב אשר שמע אברהם בקולי", שגדלותו של אברהם אבינו היתה ניכרת לא רק במוחו ולבו (שכל ורגש), אלא גם בידיו ורגליו (כלי המעשה), עד להעקב שברגל, שגם בהעקב שברגל הי' ניכר שזהו ה"עקב" של אברהם. — ולהעיר, שזהו תוכן פס"ד הרמב"ם[9] "כשם שהחכם ניכר בחכמתו ובדעותיו . . כך צריך שיהי' ניכר במעשיו במאכלו ובמשקהו כו' בהילוכו וכו'", גם בדברים הכי חיצונים. — וסיים כ"ק אדנ"ע שכן הוא גם בנוגע לחסיד, שענין החסידות צ"ל ניכר בכל מציאותו עד להעקב שברגל, "אַ חסידות'ע פּיאַטע".

ועד"ז בנדו"ד: אם ענין ההסתלקות ניכר רק בהרגש הלב או בהבנת המוח, אבל בענינים של פועל לא ניכר שינוי בין מצב ההוה (לאחרי ההסתלקות) להמצב בשנים שלפנ"ז, ה"ז הוכחה שענין ההסתלקות לא חדר בכל רמ"ח אבריו, ולא מונח עליו חותם ההסתלקות; ענין ההסתלקות צריך להיות חדור בכל מציאותו, ובמילא, ה"ז ניכר בכל הענינים.

ד. ה"הדרן" — נדפס ב"רשימות" חוברת קכט[10], ובלקו"ש חי"ח ע' 239 ואילך.

בתחלת הדברים הקדים כ"ק אדמו"ר שליט"א, שאף שיש חילוק בין הלכה לאגדה, ועד שאמרו בירושלמי[11] ש"אין למדין מן האגדות", הרי, כלל זה הוא רק במקום שהלימוד מהאגדות הוא בסתירה להמפורש בחלק ההלכה, אבל במקום שהאגדות אינם בסתירה לחלק ההלכה למדים מהם וסומכים עליהם[12], ולא עוד אלא שגם במקום שיש סתירה מחלק ההלכה, אין למדין מן האגדות הלכה למעשה, אבל סברא בלבד יכולים ללמוד מאגדות גם במקום שיש סתירה מחלק ההלכה, וראי' לדבר, שמצינו שלמדים סברא גם מדעת יחיד אף שהרבים חולקים עליו[13], ובודאי יכולים ללמוד סברא מאגדות, חלק שלם בתורה! ועאכו"כ בנוגע ללימוד סברא בלבד, ובמקום שאין סתירה מחלק ההלכה — בודאי למדים מן האגדות.

ובסיום הענין אמר:

האמור לעיל (בההדרן) ש"(נוגע במת טמא ו)אין מת עצמו טמא"[14] שנאמר בנוגע לכל ישראל, מודגש יותר אצל צדיק ונשיא ישראל שאינו מטמא, כפסק ר' חיים כהן[15] ש"הי' אומר אילמלי הייתי כשנפטר ר"ת הייתי מטמא לו", ובפרט בנשיא ש"הכל מטמאין לו"[16], וכמנהג ישראל שגם כהנים משתטחים על קברי צדיקים משום שצדיקים אינם מטמאין,

[ואף שיש שקו"ט בדברי רבינו חיים[17] — ה"ז רק ע"פ נגלה דתורה, היינו, בדרגת התורה כפי שנתלבשה בעולם, מלשון העלם (והסתר)[18], משא"כ ע"פ פנימיות התורה, אילנא דחיי כו'[19]. ובפרט שגם ע"פ נגלה דתורה יש ראיות וסמוכין לכך שצדיקים אינן מטמאין],

ולא זו בלבד שאין מטמאין, אלא אדרבה, על ידם נעשית הוספה ועלי' בטהרה וקדושה כו'.

* * *

ה. דובר לעיל[20] שבעליית הנשמה לאחרי ההסתלקות ישנם ב' זמנים של עליות: (א) עליית הנשמה

---

7) אגרות-קודש שלו ח"ג ע' תקסח ואילך. וש"נ.
8) תולדות כו, ה.
9) הל' דעות רפ"ה.
10) לשלימות הענין — נדפס לקמן ע' 349 ואילך.
11) פאה פ"ב ה"ד.
12) ראה אנציק' תלמודית ערך אגדה בסופו (כרך א ס"ע קלב. וש"נ).
13) ראה עדיות פ"א מ"ה. הקדמת הרמב"ם לפיהמ"ש (ד"ה אם כן).
14) יל"ש חוקת רמז תשסא (מספרי זוטא עה"פ חוקת יט, יא).
15) תוד"ה אותו — כתובות קג, ב.
16) רמב"ם הל' אבל פ"ג ה"י. טושו"ע יו"ד סו"ס שעד.
17) ראה בספרים שנסמנו בלקו"ש חי"ח ע' 234 הערה 55.
18) לקו"ת שלח לז, ד. ובכ"מ.
19) זח"ג קכד, ב (ברע"מ). הובא ונת' בתניא אגה"ק סכ"ו.
20) שיחת ט' טבת ס"ב ואילך (לעיל ע' 167 ואילך).

במשך י"א חודש, (ב) עליית הנשמה ביום היאָרצייט (שאז נעשית עלי' גדולה יותר, ולכן נוהגים לעלות לתורה וכו'). וישנו הזמן הממוצע ביניהם, שבו עומדים עתה, לאחרי סיום י"א חודש, ולפני היאָרצייט.

וע"פ הפתגם הידוע שאצל יהודים אף פעם לא מאוחר[21] — יכולים עדיין להשלים גם את כל עניני העבודה דלימוד תורתו והליכה באורחותיו שהיו צריכים להעשות במשך הי"א חודש, כך, שלקראת היאָרצייט, בעוד כשבועיים, יושלמו כל הענינים שהרבי רצה, רוצה עכשיו, ונותן כחות להביא את רצונותיו מהכח אל הפועל.

וכשישלימו לקראת היאָרצייט כל עניני העבודה דלימוד תורתו והליכה באורחותיו, אזי יקבלו השכר המרומז בסיום הש"ס — "כל השונה הלכות . . מובטח לו שהוא בן עולם הבא, שנאמר[22] הליכות עולם לו, אל תקרי הליכות אלא הלכות":

ובהקדם הכלל הידוע[23] שהלימוד ד"אל תקרי כו' אלא כו'" אינו שולל הפירוש הפשוט, אלא מוסיף עליו עוד פירוש, ונמצא, שישנם ב' הפירושים — הליכות והלכות — גם יחד, היינו, שגם ב"הליכות עולם" (בלכתו בעולם) ה"ה "שונה הלכות", עי"ז שההלכות חקוקים במוח הזכרון, שאז, "גם בשעה שאינו עוסק בתורה . . הקב"ה שוכן עד בקרבו גם כשעוסק במילי דעלמא ("הליכות עולם"), מאחר שהתורה חקוקה במוח הזכרון", כמבואר בלקו"ת[24].

ועד"ז בנוגע ללימוד תורתו של הרבי — שכאשר דברי תורתו חקוקים במוח הזכרון, ה"ה בהתקשרות תמידית (גם בשעה שאינו עוסק בתורה), ובלשון הלקו"ת[24]: "בלי שום הפסק ופירוד לעולם אפילו רגע א'"[25].

ואז, "מובטח לו — מבטיחים לו בהבטחה גמורה — שהוא בן עולם הבא", דיש לומר הפירוש בזה, שבעוה"ז גופא[26] הוא "בן עוה"ב", ע"ד מארז"ל[27] "עולמך תראה בחייך", היינו, שמתבטלים כל ההעלמות וההסתרים, וזוכה לראות את הרבי (לא רק כפי ש"עומד ומשמש במרום"[28], אלא) גם בבואו לעוה"ז הגשמי, ובלשון הגמרא (לעיל בההדרן) "שיבוא משה רבינו — כולל גם משה רבינו שבדורנו — עמהם".

* * *

ו. ברצוני לספר שני סיפורים ע"ד הנהגת רבותינו נשיאינו[29], שהעמידו את עצמם בסכנת נפשות לטובת כלל ישראל, גם במקום שע"פ דין היתה יכולה להיות ההנהגה באופן אחר:

פעם[30] אחת נסע כ"ק מו"ח אדמו"ר לפטרבורג כדי להשתדל לבטל גזירה שעמדו לגזור על בני ישראל במדינה ההיא, ולאחרי מאמצים עלה בידו להשיג ראיון אצל השר הממונה על ענין זה (בהשתדלותו של א' ממכריו של השר), שקבע את זמן הראיון לליל שבת. דירתו של השר היתה בפרבר של פטרבורג, חוץ לתחום שבת, ולכן הקדים כ"ק מו"ח אדמו"ר ונסע לפרבר בערב שבת, וכיון שאף יהודי לא גר בקירבת מקום, הוכרח להכנס ולשהות במשך כל השבת (לפני זמן הראיון ולאחריו) בבית מרזח, בין שיכורים וגזלנים, במצב של סכנת נפשות, ושם התפלל ועשה קידוש וכו', ומשם הלך לארמונו של השר, בלוויית בעה"ב שהסכים ללוותו עד שער הארמון, אבל לא בחצר הארמון, שהי' מקום סכנה בגלל הכלבים הגדולים שהסתובבו שם, וגם לא בדרך חזרה, שהוצרך לילך לבדו בלילה, בקור הגדול וכו' —

21) ראה גם שיחת י"ט כסלו סכ"ב (לעיל ע' 131). וש"נ.

22) חבקוק ג, ו.

23) ראה ס' הליכות אלי ס"ג. ועיין מו"נ ח"ג פמ"ג. שו"ת הרדב"ז ח"ג תשובה אלף סח (תרמ"ג). אנציק' תלמודית ערך אל תקרי (כרך ב' בתחלתו).

24) ס"פ קדושים.

25) ראה גם שיחה הנ"ל סט"ז (לעיל ס"ע 126).

26) ע"ד מ"ש הרמב"ם (הל' תשובה ספ"ח) ש"זה שקראו אותו חכמים העולם הבא לא מפני שאינו מצוי עתה . . הרי הוא מצוי ועומד כו'".

27) ברכות יז, סע"א.

28) סוטה יג, סע"ב (לגירסת הרמב"ם בהקדמתו לפיהמ"ש (ד"ה כי כל מצוה)). וראה זח"א קלג, רע"א.

29) הקשר והשייכות דב' הסיפורים לתוכן ההתוועדות — אינו ברור. ויש אומרים, שכ"ק אדמו"ר שליט"א התייחס — ברמז — למעמד מסירת "כתב ההתקשרות" בליל כ"ד טבת (ראה ימי בראשית ע' 344-7). — המו"ל.

30) בהבא לקמן — ראה גם סה"ש תש"ח ע' 177. וש"נ.

אע"פ שע"פ דין הי' מותר לו לחלל השבת בשביל הראיון עם השר כיון שזהו"ע של פקוח נפשות דכל בני ישראל שבמדינה ההיא, כך, שהי' יכול לשבות בפטרבורג ולנסוע אל השר בשבת, ולא הי' צריך לשבות בבית המרזח עם כל הסיכונים שבדבר.

וכמו כן ישנו סיפור אודות רבינו הזקן שהעמיד את עצמו בסכנה במקום שע"פ דין הי' יכול להתנהג באופן אחר[31].

---

## בס"ד. שיחת ש"פ וארא, מבה"ח שבט ה'תשי"א.

בלתי מוגה

**א.** התחלת פרשתנו היא בהמשך לפרשה שלפנ"ז (פרשת שמות), שסיומה[1] בקושיית משה רבינו להקב"ה: "למה הרעות לעם הזה למה זה שלחתני"[2], ובהמשך לזה באה תשובתו של הקב"ה למשה בהתחלת פרשתנו[3]: "וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני הוי', וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא־ל שד־י ושמי הוי' לא נודעתי להם וגו' לכן אמור לבני ישראל אני הוי' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים וגו' ולקחתי אתכם לי לעם וגו' וידעתם כי אני הוי'".

ומבואר בתורה־אור[4] שבמתן־תורה נתגלה שם הוי' (שלא נתגלה להאבות), ובכדי שיוכל להיות גילוי זה — "וידעתם כי אני הוי'" — הוצרכה להיות ההכנה דגלות מצרים, "הרעות לעם הזה".

ומסיים שם[5], שזהו גם הטעם לאריכות גלות האחרון — שזוהי ההכנה להגילויים דלעתיד לבוא[6].

**ב.** והנה, כל ענין בתורה הוא אמיתי ונצחי. ומזה מובן, שקושיא בתורה, אף שיש עלי' תירוץ, מ"מ, נשאר מקום להקושיא.

— וכפי שכ"ק מו"ח אדמו"ר אמר פעם בהתוועדות של חג השבועות[7], אודות הקושיא שבתורת חסידות[8], למה לא קבעו שמחת־תורה בחג השבועות, "זמן מתן תורתנו", שכיון שקושיא זו נכתבה בתורה, הרי, הגם שיש על זה תירוץ, מ"מ, יש עדיין נתינת מקום לומר ששמח"ת יהי' בחג השבועות. —

וכמו"כ בנדו"ד: כיון שהקושיא "למה הרעות גו'" כתובה בתורה, הרי, גם לאחרי התירוץ ד"וארא גו'", יש עדיין מקום להטענה "למה הרעות".

**ג.** אחד הטעמים על זה:

אף שיש הכרח בשעבוד הגלות כיון שזהו הכנה להגילויים דלעתיד, מ"מ, יכולים להחליף זאת בשעבוד רוחני.

וכמבואר בתו"א[9] כל פרטי השעבוד ד"וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה"[10] — ברוחניות: "וימררו את חייהם היא התורה כי היא חיינו, בעבודה קשה דא קושיא, בחומר דא קל וחומר, ובכל עבודה בשדה דא ברייתא, ובלבנים דא ליבון הלכתא"[11], עיי"ש באריכות.

---

31) הסיפור, המשך וסיום הענין — חסר (המו"ל).

1) מכאן עד סוף ס"ז הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפס בלקו"ש ח"א ס"ע 115 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.

2) ה, כב.

3) ו, ב־ז.

4) פרשתנו נו, סע"א ואילך.

5) שם, ד. וראה גם שם ר"פ שמות (מט, א).

6) שאז יהי' גילוי פנימיות התורה, טעמי תורה (מהנחה בלתי מוגה).

7) סה"ש תש"ב ריש ע' 125.

8) ראה סה"מ תרפ"ט ע' 56; תרצ"ו ע' 41. וש"נ.

9) ר"פ שמות.

10) שמות א, יד.

11) ראה זהר ח"א כז, א. ח"ג קנג, א (ברע"מ).

ד. כשם שענין הגלות כפשוטו יכולים להחליף על ענינים ברוחניות, כמו"כ גם יגיעת וטרדת הפרנסה (שזהו עיקר ענין הגלות[12]), יכולים להחליף ביגיעה וטרדא בתורה[13].

עיקר טרדת הפרנסה היא – רבות מחשבות בלב איש[14], עד שאינו יודע כיצד לעשות. וענין זה יכולים להחליף על יגיעה וטרדא בתורה – לייגע את עצמו בתורה, עד שתהי' אצלו סברא לכאן וסברא לכאן, ולא יוכל להכריע ביניהם, שזה מייגע ומטריד ביותר[15].

– הגאון הרגצ'ובי[16] אמר פעם, שאצלו היום הכי קשה בשבוע הוא יום השבת. באמצע השבוע, כשנעשית אצלו תוקף נביעת השכל ביותר, ונופלים סברות לכאן וסברות לכאן, יש לו עצה – כתיבה, כיון שאותיות הכתב מגבילים את נביעת השכל, ואז נקל יותר להכריע. משא"כ בשבת, כיון שאין עצה זו, מוכרח הוא להתייגע ביותר, עד שיכול להכריע.

ועד"ז מסופר[17], שכאשר אדמו"ר האמצעי הי' אומר חסידות הי' שקט מוחלט[18], ואעפ"כ הי' אומר לפעמים (בשעת אמירת חסידות): "שאַ שאַ". והסביר אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, שהי' זה כדי להשקיט את נביעת השכל מהמוח.

ולכאורה, מהו הצורך להשקיט את נביעת המוחין?

ויובן ע"פ האמור לעיל – כיון שמצד נביעת המוחין קשה לעצור ולהכריע בהחלט. תיכף באה העמקה יתרה שמביאה סברא הפכית – כהסגנון הרגיל במאמרי אדמו"ר האמצעי: "דלא כנ"ל".

ה. והנה, אחד הענינים העיקריים דשעבוד מצרים[19] הוא – "עבודת פרך".

הפירוש דעבודת פרך הוא – כדאיתא בגמרא[20] "שהיו מחליפין . . מלאכת נשים לאנשים", "וזו היא קשה שלא היו רגילין בכך".

וגם הענין דעבודת פרך – צריכים להחליף שתהי' ברוחניות, היינו, שהעבודה בתורה ומצוות צריכה להיות יותר מרגילותו.

וכשם שבעבודת פרך בגשמיות הנה מלאכת נשים קלה ממלאכת אנשים, שהרי "איש דרכו לכבוש ואין אשה דרכה לכבוש"[21], ומ"מ, כיון שלא רגילין בה, הרי זו עבודת פרך – כך גם ברוחניות, העבודה עצמה יכולה להיות דבר קטן ("אַ קלייניקייט"), אבל כיון שבשבילה צריך לשנות את רגילותו, הרי זה תחליף לעבודת פרך בגשמיות.

---

12) תו"א נח ח, ד.

13) ולהעיר גם ממארז"ל (אבות פ"ג מ"ה) "כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ": "עול" – מוכרח להיות, כיון ש"אדם לעמל יולד" (איוב ה, ז. וראה סנהדרין צט, ב), אבל, הברירה בידו לקבל על עצמו (ע"פ תורה) "עול מלכות ועול דרך ארץ", או לקבל על עצמו "עול תורה", שאז, "מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ" (מהנחה בלתי מוגה).

14) ד"ה מים רבים תרל"ו בתחלתו.

15) וזהו החילוק שבין בינה לדעת: בינה – "בינה ציירא ציורים" (ראה זהר ח"א כ, ב. ח"ב עג, ב ואילך. סה"מ תש"י ס"ע 15), שמציירת ציורים שונים בנקודת ההשכלה, ועד שמצד ריבוי הסברות ביותר יכול לאבד את נקודת ההשכלה, כמשל נהר גדול שמימיו זורמים במרוצה גדולה ושוטפים הכל; ודעת – יש בו הכח להחליט ולהכריע ולבוא אל הסברא האמיתית (ראה סה"מ עת"ר ע' קיב ואילך. תרפ"ד ע' קלח ואילך), אבל בשביל זה יש צורך ביגיעה גדולה ביותר, כמבואר בחסידות (המשך תרס"ו ע' עח ואילך. ובכ"מ) בפירוש המאמר (זח"א קל, ב) "אינון דדחקין למלה דחוכמתא" (מהנחה בלתי מוגה).

16) ראה אודותיו – סה"ש תרפ"ה ע' 70 הערה 7.

17) סה"ש תרצ"ד ע' 163. וש"נ (נעתק ב"היום יום" ד אדר שני).

18) עד כדי כך, שבין כל הקהל הגדול שהי' נוכח בעת אמירת חסידות לא נשמע אפילו קול שיעול, כיחה וניעה כו', גם אצל אלה שהיו רגילים להשתעל מצד מצב בריאותם; הקול היחידי שנשמע הי' קול המאמר־חסידות, שחדר את כולם ("עס האָט אַלעמען דורכגענומען"), הן אלה שהבינו את המאמר, והן אלה שלא הבינו את המאמר.

פעם ביקר בליובאַוויטש ה"אינספּעקטאָר" הייבנטאַל, ועבר סמוך לחצירו של אדמו"ר האמצעי בעת אמירת חסידות, ובראותו את ריבוי האנשים העומדים בשקט מוחלט וללא תנועה כו', התפלא מאד על היכולת לרתק ("נעמען") אנשים רבים כל כך (מהנחה בלתי מוגה).

19) שעי"ז זכו למ"ת, ודוגמתו בשעבוד דגלות האחרון שעי"ז זוכים לגילויים דלעתיד (מהנחה בלתי מוגה).

20) סוטה יא, רע"ב ובפרש"י.

21) יבמות סה, ב.

וכמבואר בתניא[22] הטעם לדברי הגמרא[23] שהשונה פרקו מאה פעמים לבד נקרא "לא עבדו"[24], והשונה פרקו מאה פעמים ואחד "עובד אלקים"[23] – שאף שאין זה אלא יתרון של פעם אחת, מ"מ, כיון שיש בזה שינוי הטבע, "משום שבימיהם היתה הרגילות לשנות כל פרק מאה פעמים", לכן נקרא "עובד אלקים" (ועי"ז מגיע בבחינת היחידה שבנפש: מאה פעמים – עשר כחות הכלולים בעשר, מאה פעמים ואחד – בחינת יחידה, שענינה למעלה הוא בחינת הכתר[25]).

ו. ועוד פרט בזה:

לא זו בלבד שגם ע"י עבודה קלה, להיותה שינוי רגילותו, הרי היא תחליף לעבוד פרך בגשמיות, והוא נקרא "עובד אלקים",

אלא יתירה מזה, שגם כאשר שינוי הרגילות הנ"ל אינו בפנימיות, היינו, שבפנימיות נשאר ברגילותו הקודמת, ואין זה אלא שכופה את עצמו בעל כרחו – גם אז יש לו המעלה ד"עובד אלקים"

וטעם הדבר – כיון שפנימיות הרצון של איש ישראל הוא טוב, אלא שהיצה"ר אנסו, ועל זה מספיקה גם הכפי' בעל כרחו[26].

ז. עפ"ז יובן גם שרבינו הזקן מביא בתניא את משל הגמרא "משוק של חמרים שנשכרים לעשר פרסי בזוזא ולאחד עשר פרסי בתרי זוזי מפני שהוא יותר מרגילותם":

לכאורה אינו מובן: למה צריך להביא בתניא את משל ה"חמרים" – הי' לו להביא רק את דברי הגמרא במעלת השונה פרקו מאה פעמים ואחד? ועכצ"ל, שגם משל ה"חמרים" נוגע להבנת ענין שינוי הרגילות המבואר בתניא.

ויובן בהקדים הידוע, שבמשל שבתורה, כל פרטי המשל מתאימים לנמשל, כי המשל נשתלשל מהנמשל, ובמילא מוכרחים להתאים כל הפרטים[27].

וכמו"כ בהנ"ל: "חמור" – נקרא הגוף. ודורשים מיהודי "עזוב תעזוב עמו"[28], היינו, שלא להסתפק בעבודה השייכת לנשמה בלבד, אלא לברר גם את הגוף.

ושני אופנים בזה:

א) לפעול על הגוף שיחדל להיות חמור ("מאַכן דעם גוף אויס חמור"), לעשותו "מְדַבֵּר" – אתהפכא.

– ידוע הסיפור[29], שבשעה שרבינו הזקן עמד לנסוע ממעזריטש לביתו, הלך הרה"ק הרב המלאך (בנו של המגיד ממעזריטש) ללוותו, ואמר המלאך לבעל־העגלה: יש להצליף בסוסים ("מ'דאַרף שמייסן די פערד") שיחדלו להיות סוסים ("די פערד זאָלן ווערן אויס פערד"), ועוד נוסח: שהסוסים ידעו שהם סוסים ("די פערד זאָלן וויסן אַז זיי זיינען פערד"). ואמר רבינו הזקן, שניתוספה אצלו דרך בעבודת ה', ודחה את נסיעתו, ונשאר עוד משך זמן במעזריטש. –

ב) בהיותו במהותו כמו שהוא, יכפה את עצמו וישנה את רגילותו – אתכפיא. וגם ע"י האופן דאתכפיא, נקרא "עובד אלקים".

וענין זה מרומז בפרטי המשל משוק של חמרים:

את החמור – לא קנה, היינו, שהחמור לא נעשה שלו (ובנמשל הו"ע אתהפכא), אלא רק שכרו, והיינו, שהחמור נשאר ברשותו הקודמת[30], ואעפ"כ, אינו מתחשב ברגילותו לילך רק עשר פרסי, אלא עובד עמו יותר מרגילותו.

---

22) פרק טו.
23) חגיגה ט, ב.
24) מלאכי ג, יח.
25) ראה לקו"ת פ' ראה כב, ג. וש"נ.
26) ראה רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.
27) ראה גם שיחת שמחת בית השואבה סט"ז (לעיל ס"ע 26). וש"נ.
28) משפטים כג, ה. וראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סכ"א. וש"נ (נעתק ב"היום יום" כח שבט). וראה גם שיחת ש"פ חיי שרה ס"ט (לעיל ע' 88).
29) לקו"ד ח"א ל, א.
30) ולכן פטור השוכר אם מתה מחמת מלאכה, כיון ששכרו רק כדי להשתמש בו למלאכה, אבל לא נכנס לרשותו להתחייב באחריותו אם ימות מחמת מלאכה (מהנחה בלתי מוגה).

וכמו"כ ברוחניות, שאף שהגוף הוא במצבו החומרי כמו שהוא, מ"מ, עי"ז שכופה את חומר הגוף בעל כרחו עכ"פ, "עובד אלקים".

ח. ובזמנינו זה, עקבתא דמשיחא, מודגש ביותר שהענין דעבודת פרך ברוחניות (שעי"ז זוכים לגילויים דלעתיד) נעשה ע"י שינוי הרגילות אפילו בעבודה קלה, דבר קטן:

לא תובעים מאתנו "גדולות". — הענינים הגדולים, בירור הניצוצים הגדולים[31], נפעלו כבר ע"י עבודתם של בני ישראל בדורות הראשונים שהיו בדרגא נעלית יותר,

— ובלשון רש"י בהתחלת פרשתנו: "שדברתי לאבות הראשונים", דיש לומר, שכוונת רש"י בתיבת "הראשונים" (תיבה מיותרת לכאורה) היא לא רק ל"ראשונים" בזמן, אלא גם ל"ראשונים" במעלה, ומצד גודל מעלתם היו יכולים לפעול את הענינים הגדולים, בירור הניצוצים הגדולים —

ואילו בדורנו זה, דרא דעקבתא דמשיחא, ועד לעקבתא דעקבתא דמשיחא [שהרי בהעקב גופא ישנו ציור קומה], נשארו רק ענינים קטנים, ניצוצים קטנים[31] שצריכים לבררם, היינו, שדורשים מאתנו ענינים כאלה שמצד עצמם הם ענינים קלים, אלא, שענינים קלים אלה ניתנו בזמן קשה, מצד גודל ההעלם וההסתר וחושך כפול ומכופל שבעקבתא דמשיחא.

— ענינים שמצד עצמם הם גדולים, מי יודע אם היינו יכולים לפעול בזמן קשה כזה; ולכן השאירו לנו רק ענינים שמצד עצמם הם קלים, אלא שהעבודה בהם היא בזמן קשה.

נשארו רק ענינים קלים, "פכים קטנים" — במכ"ש וק"ו מזה שמצינו ביעקב ש"נשתייר על פכים קטנים וחזר עליהם"[32],

[שהרי "התורה חסה על ממונן של ישראל"[33], אפילו על (פכים קטנים של) כלי חרס, כמ"ש בנגעי בתים[34] "וצוה הכהן ופינו את הבית בטרם יבוא הכהן לראות את הנגע ולא יטמא כל אשר בבית", "על מה חסה תורה, אם על כלי שטף יטבילם ויטהרו, ואם על אוכלין ומשקין יאכלם בימי טומאתו, הא לא חסה התורה אלא על כלי חרס שאין להם טהרה במקוה"[35]. ולהוסיף, שגם כלי חרס שאין להם טהרה במקוה ראויים לשימוש בימי טומאתו, אלא שאינו יכול להשתמש בהם בימי טהרתו, ובשביל זה בלבד מוצאת התורה עצה לפנות את הבית לפני בוא הכהן],

ומבואר בזה[36] שיעקב הי' מוכן לביאת המשיח, אלא שהתעכב הדבר בגלל "פכים קטנים";

ועאכו"כ בזמננו זה, עקבתא דמשיחא, לאחרי ש"כלו כל הקיצין"[37], כולל גם הקיצין שנאמרו על כמה שנים בדורות הכי אחרונים,

— הגיע לידי ביכל־חסידות מארץ ישראל, ובא' המאמרים שבו נאמר "קץ" על שנת תרל"ח[38]. ועד"ז בנוגע לשנת תרס"ו, כפי שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר[39] שבראש השנה תרס"ו אמר אביו כ"ק אדנ"ע שמתיירא משנה זו מפני שיש בה "קץ" (נוסף על היותה מוצאי שנת העיבור[40]) —

ונוסף על כל הקיצין עברו גם את כל הגזירות והשמדות רח"ל — הרי בודאי שהגיע כבר הזמן דביאת המשיח, אלא שצריכים להשלים "פכים קטנים", היינו, ענינים כאלה שהעבודה בהם היא קלה, אלא שיש צורך בשינוי הרגילות.

ט. וענין זה מודגש גם בכך שההכנה לביאת המשיח היא ע"י עבודת התשובה — "הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין"[41], "משיח אתא לאתבא צדיקייא בתיובתא"[42]:

---

31) ראה תו"א וישב כז, ד.
32) חולין צא, סע"א. הובא בפרש"י עה"ת וישלח לב, כה.
33) ר"ה כז, א. וש"נ. וראה כש"ט סרי"ח.
34) מצורע יד, לו.
35) תו"כ ופרש"י עה"פ.
36) ראה תו"א ר"פ וישלח. תו"ח ס"פ וישלח.
37) סנהדרין צז, ב.
38) ראה מגדל עז (כפ"ח תש"מ) ע' תצט ואילך. וש"נ.
39) בהוספות לסה"מ תרס"ו בסופן — (קה"ת, תנש"א) ע' תרפח. וראה מגדל עז שם ע' תצא ואילך. וש"נ.
40) ראה סה"ש תרצ"ז ע' 157. וש"נ.
41) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.
42) ראה זח"ג קנג, ב. לקו"ת דרושי שמע"צ צב, ב. ובכ"מ.

תשובה – אינה תעניות וסיגופים (או נתינת צדקה תמורת התענית), וגם לא אמירת ווידוי, אלא "שיעזוב החוטא חטאו . . ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד"[43], וכמ"ש רבינו הזקן באגרת התשובה[44] ש"מצות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד . . שיגמור בלבו בלב שלם לבל ישוב עוד לכסלה כו'", שענין זה יכול להיות גם ביום השבת, שאסור בתענית ובאמירת ווידוי.

ונמצא, שעיקר ענין התשובה הוא שינוי הרגילות, ש"משנה מעשיו"[45], ועד ש"חטא גמור הוא לומר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים"[46], כיון ששינה רגילותו לפרוש מהם.

ולכן, בשביל עבודת התשובה אין צורך בריבוי זמן, אלא גם בזמן מועט, וגם בזמן מועט ביותר שאינו מספיק אפילו לאמירת "על חטא" או שאר ווידויים, יכולים לעשות תשובה [וכפי שמצינו בכתיבת הגט שנותנים זמן מועט לעדים החותמים על הגט להרהר בתשובה[47]], כיון שעיקר התשובה היא שיגמור בלבו כו', וענין זה יכול להיות גם בזמן מועט, "בשעתא חדא וברגעא חדא"[48].

– כ"ק אדנ"ע ביקר פעם במדינת אשכנז (דייטשלאַנד), וקודם נסיעתו משם ליווהו כו"כ מיהודי אשכנז לתחנת הרכבת, ובהתקרב מועד נסיעת הרכבת, באמרם אל הרבי שנשאר עוד רגע אחד לנסיעת הרכבת, נענה הרבי ואמר: ברגע אחד – עוד יכולים לעשות תשובה[49].

אלא, שבזמן מועט זה, "רגעא חדא", צ"ל שינוי הרגילות (ע"ד האמור לעיל שמספיקה גם עבודה קלה, אלא שצ"ל באופן של שינוי הרגילות).

ויש לומר, שמרומז גם בהלשון "בשעתא חדא וברגעא חדא" – ש"ברגעא חדא", זמן מועט, יכול וצריך להיות "שעתא חדא", שעה מלשון הפנה, "איין קער"[50], שזהו תוכן הענין דשינוי הרגילות אפילו בדבר קטן.

* * *

י. האמור לעיל אודות שינוי הרגילות שייך גם בנוגע להתקשרות אל הרבי:

עומדים אנו בסמיכות ליום היאָרצייט, שבו נעשית עלי' גדולה ביותר אצל הרבי, ובמילא, גם אצל המקושרים אליו, כהבטחתו[51] שנשיאי ישראל לא יפרדו מעל צאן מרעיתם.

אלא שלזה צריך הכנה וכלי – עבודת התשובה – שינוי הרגילות, שעי"ז מתעלים עם הרבי בכל עליותיו, ועוד ועיקר, שזוהי ההכנה לעלי' הכי עיקרית – ביאת המשיח.

יא. ועד"ז בנוגע לקיום ברכותיו והבטחותיו של הרבי, שהכלי לזה הוא שינוי הרגילות – ובהקדמה: הרבי אמר פעם על עצמו, שתמיד הי' בעל־חוב, אבל, אף פעם לא פשט את הרגל ("ער האָט קיינמאָל ניט באַנקראָטירט")[52]. ולכאורה, הרי זה תרתי דסתרי: כיון שאף פעם לא פשט את הרגל, עכצ"ל ששילם את חובותיו, וא"כ, איך הי' תמיד בעל־חוב? – אלא הפירוש הוא, שאצל הרבי הי' תמיד הסדר שלפני ששילם את החובות הקודמים, לקח על עצמו חובות חדשים, גדולים יותר, מאנשים אחרים, ולא עוד אלא שגם אלה שהחזיר להם את החובות הישנים, באו מאליהם והציעו להלוות לו עוד, כך, ששני הדברים אמת, שאף פעם לא פשט את הרגל ח"ו, וביחד עם זה, הי' תמיד בעל־חוב, כיון שלקח על עצמו עוד התחייבויות.

ובנוגע לענינו:

כיון שהרבי אף פעם לא פשט את הרגל ח"ו, צריכים לידע שכל הברכות וההבטחות של הרבי –

43) רמב"ם שם פ"ב ה"ב.
44) פרק א.
45) רמב"ם שם ה"ד.
46) שם ספ"ז.
47) ראה רמ"א בסדר הגט ס"ב (שו"ע אה"ע לאחרי סקנ"ד).
48) זח"א קכט, סע"א. וראה קידושין מט, ב.
49) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"א ע' 79.
50) ראה לקו"ת דרושי ר"ה סא, א. סג, ד. סה"מ קונטרסים ח"ב שצו, ב. ח"ג ע' קד.
51) אגרות־קודש שלו ח"א ע' קמא.
52) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"א ע' 132.

ה"חובות" שלקח על עצמו – בודאי יתקיימו בפועל. כל אלה שהרבי בירך אותם בבני חיי ומזונא רויחי, וכן אלה שהרבי בירך אותם שהקב"ה ימציא להם שידוכים הגונים – בודאי יקבלו את הברכות במילואם.

אבל, יש צורך בעשיית כלים. – ההשפעות של הרבי ישנם, אבל צריכים לעשות כלים כדי לקבל את ההשפעות.

והכלי לקבלת ההשפעה של הרבי הוא, כאמור, שינוי הרגילות, ועי"ז זוכים לקבלת ברכותיו של הרבי בכל המצטרך, בני חיי ומזונא רויחי.

**יב.** ההשפעה של הרבי בשנה האחרונה[53] היתה באופן שהרבי הראה ריבוי מופתים, אלא שיש כאלה שרצו לראות זאת, ואכן ראו, ואלה שלא רצו, לא ראו. – המופתים היו, אלא שהם לא ראו אותם, ע"ד מארז"ל[54] "אפילו בעל הנס אינו מכיר בניסו".

ולדוגמא[55]:

נכנס אברך ושואל ע"ד השגת משרה מסויימת, ועונים לו – המענה של הרבי – שכאשר יקבל את המשרה יתן לצדקה סכום גדול שלדעתו ה"ז יותר מדי [ובסגנון האמור – יותר מרגילותו, היינו, שלא משנה כ"כ גודל הסכום, כי אם, שיהי' יותר מרגילותו]. – בשעת מעשה ראיתי שאינו מוכן לכך. לפני כמה שבועות פגשתי את האברך הנ"ל, ושאלתי אותו מה נשמע בקשר לקבלת המשרה הנ"ל, והשיב לי: בעל־הבית אינו מוכן עדיין.

האמת היא שאם אברך הנ"ל הי' צריך כבר לקבל משרה זו, לא יתכן שיתעכב הדבר מצד בעה"ב, כי, גם אם בעה"ב הוא יהודי בעל בחירה, הרי אינו בעל בחירה בנוגע לפרנסתו של פלוני[56]. ועכצ"ל, שהוא בעצמו (האברך) אינו מוכן לקבל משרה זו, כיון שלא קיבל על עצמו לקיים את ההוראה של הרבי!

אמנם, כיון שהרבי הוא תכלית הטוב והחסד,

– כידוע[57] שכאשר הרבי קיבל את הנשיאות מאביו כ"ק אדנ"ע ביקש שנשיאותו תהי' בחסד וברחמים –

לכן, אף שעדיין אינו מוכן לקיים את ההוראה, הנה לא זו בלבד שאינו כועס עליו,

– לא רק מצד חומר הענין דכעס יותר מכל שאר הענינים [כידוע שהכעס פוגם בעצם הנשמה, כמארז"ל[58] "כל הכועס נשמתו מסתלקת ממנו", וזהו הטעם שע"י הכעס יכולים לשכוח הלכות התורה[59] (שהם אמת לאמיתו[60]), כיון שנשמתו מסתלקת ממנו], אלא שלהיותו תכלית הטוב והחסד, לא שייך אצלו ענין של כעס –

אלא אדרבה, ממתין ומצפה אולי סו"ס יהי' מוכן לקבל את ההוראה, ומסייע לו בכך עי"ז שמראה לו באצבע ש"בעה"ב אינו מוכן עדיין", כדי שיבין שהוא – שעליו להיות בעה"ב על חומר הגוף – אינו מוכן עדיין!

ודוגמא נוספת[61] – בולטת יותר:

נכנס אברך ומתאונן על אבנים [לא אבנים טובות... אלא אבנים] שנכנסו שלא במקומם – בכליות, והרופא אמר שצריכים לעשות כך וכך. וכשאומרים לו שלא יתפעל מדברי הרופא, הולך ופונה לרופא אחר שחוות־דעתו היא כמו הרופא הראשון, וכבר מחליט לעשות כדברי הרופא, אלא שאינו יכול למצוא את הרופא כיון שנסע מביתו למשך זמן, ובינתיים, יצאו האבנים מהכליות מעצמם! – מופת גלוי!...

---

53) לאחרי ההסתלקות (המו"ל).

54) נדה לא, א.

55) מלבד ב' הדוגמאות דלקמן – הובאה דוגמא שלישית, שחסרה ברשימה (המו"ל).

56) ראה תניא אגה"ק רסכ"ה (קלח, ב). לקו"ש ח"ז ע' 14, ובהערה 22 שם.

57) ראה שיחת שמח"ת תרצ"ג (נעתקה באגרות־קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ג ע' שנג. וראה "רשימות" חוברת קפ ע' 9 (נעתק ב"היום יום" כ חשון)).

58) הובא בלקו"ת פינחס פ, ד. וראה ר"ח שער האהבה פי"א (ד"ה עוד אפשר – צו, ב). וש"נ.

59) ראה פרש"י מטות לא, כא.

60) ראה סה"מ תרכ"ז ע' רפב. ע' רצא. המשך תרס"ו ע' תלא.

61) ראה ימי בראשית ס"ע 351.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שבודאי לא יקפידו אברכים הנ"ל על כך שמוכיחים אותם. וסיפר, שחאָניע[62] הי' אומר, שכאשר רוצה להוכיח ("אויסריידן") מישהו, עושה זאת לאחרי קצת משקה ("ביי אַ ביסל משקה"), שאז לא יוכלו לבוא אליו בטענות, כיון שיוכל לתרץ שהדברים נאמרו בהשפעת המשקה...].

יג. ענין זה שראיית המופתים תלוי' בהאדם עצמו (כאמור שאלה שרצו לראות ראו) — יש לבאר ע"פ ענין דוגמתו המבואר בד"ה זכור את יום השבת לקדשו תרכ"ו לאדמו"ר מהר"ש[63]:

ובהקדמה — שמאמר זה הוא מהמאמרים הראשונים של אדמו"ר מהר"ש שאמרו בחיי אביו הצ"צ, כידוע[64] שאדמו"ר מהר"ש התחיל לומר דא"ח ברבים בחיי אביו הצ"צ, שכתב לו[65] כתב־רבנות: "ראיתי דא"ח שלך והוטב בעיני מאד". ולהעיר שרצונו של כ"ק מו"ח אדמו"ר הי' להוציא־לאור את המאמרים של זקנו אדמו"ר מהר"ש, ועל הסדר, היינו, מאז שהתחיל לומר חסידות, כולל גם המאמרים הראשונים שאמרם בחיי הצ"צ.

במאמר זה מובא מארז"ל[66] על הפסוק[67] "ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה", "לעבדה ששת[68] ימים תעבוד ולשמרה שמור[69] את יום השבת", ומקשה, "הלא לעבדה בג"ע זהו ציווי, כמו לעבדה זו רמ"ח מ"ע[70], שעי"ז עובדי' וממשיכין תוס' אור בג"ע, וששת ימים תעבוד אינו ציווי כלל"?

ובסגנון אחר קצת: כיון ש"לעבדה" נאמר בנוגע לג"ע, ה"ז בודאי עבודה בעניני קדושה, ובפרט ע"פ דרשת חז"ל "לעבדה זו רמ"ח מ"ע", מעשה המצוות; ואילו "לעבדה ששת ימים תעבוד", קאי על עבודת ימי החול בעובדין דחול?

ומבאר, שמצד הבריאה היו כל הענינים באופן של קדושה, ו"לולי חטא אדה"ר לא הי' חול, שהרי נא' ויניחהו בג"ע כו', ורק ע"י החטא, וכתיב[71] גם את העולם נתן בלבם, ולכן כשנעשה האדם חול נעשה גם ימ"ב חול . . ולזה הוא עבודת האדם לתקן ימי החול כו'".

ועד"ז בנוגע לעבודתו הפרטית של כאו"א מישראל, שנקרא "עולם קטן"[72] — שצריך לידע שכל הענינים מצד עצמם הם עניני קדושה, ואין הדבר תלוי אלא בהנהגתו, שכאשר הנהגתו היא כדבעי, אזי כל עניניו הם עניני קדושה, ובמילא, נעשים כל הענינים בנקל, ללא העלמות והסתרים, כיון שמתבטלים לגמרי מפני הקדושה [כמבואר בתניא[73] ש"כל הקליפות בטלים ומבוטלים והיו כלא היו ממש לפני ה', כדכתיב כו'", ומביא ד' פסוקים, כנגד ג' קליפות הטמאות וקליפת נוגה[74]]; וכאשר הנהגתו אינה כדבעי, אזי נעשים עניניו עובדין דחול.

ומזה מובן גם בנוגע לענין המופתים — הנהגה של קדושה ביחס להנהגה בדרך הטבע — שגם כשישנם מופתים יכול להתייחס אליהם כרצונו: כאשר רוצה בכך — רואה מופתים, ואם לאו — מסתכל עליהם כמאורעות שמתרחשים בדרך הטבע, בבחינת "בעל הנס אינו מכיר בנסו".

יד. ויש להוסיף, שמופתים אלה שאינם באים מיד בגילוי — שלכן יכולים להתייחס אליהם כמאורעות טבעיים — נמשכים מדרגא נעלית יותר:

ובהקדם המבואר במאמר הנ"ל "שיש ב' בחינות, הא' סדר השתלשלות, והב' מה שלמעלה מהשתלשלות . . וכמ"ש במ"א[75] ההפרש בין עילת העילות לסיבת הסיבות, אשר מקור השתלשלות עו"ע

---

62) הרה"ח ר' אלחנן דובער מרוזוב הי"ד — ראה אודותיו סה"ש תרפ"ט ע' 32 הערה 16. וש"נ.

63) מאמר ראשון בסה"מ תרכ"ו שעמד לצאת לאור בימים הסמוכים (וראה בפתח־דבר שם) — המו"ל.

64) ראה ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש (קה"ת תש"ז. תשנ"ז) ע' 13 ואילך.

65) אגרות־קודש שלו ח"א ע' שסג. וש"נ.

66) ב"ר פט"ז, ה.

67) בראשית ב, טו.

68) יתרו כ, ט.

69) ואתחנן ה, יב.

70) נסמן בלקו"ש חט"ו ע' 71 הערה 12.

71) קהלת ג, יא.

72) תנחומא פקודי ג. זח"ג לג, ב. תקו"ז תס"ט (ק, ב. קא, א).

73) פי"ט (כה, סע"א).

74) ראה לקוטי לוי"צ הערות לתניא שם (ע' ד).

75) ראה מאמרי אדמו"ר הזקן הנחות הר"פ ע' קלא. אוה"ת יתרו ע' תשלה ואילך. ועוד.

נק' עילת העילות, ושרשו מהקו וחוט ונק' ממכ"ע, אבל סיבת הסיבות הוא מקור אור הסוכ"ע שלא כדרך עו"ע כ"א סיבת הסיבות ע"ד כי הוא צוה ונבראו[76], ומשם נמשך שלא כדרך השתל' כו'".

ומובן, שכאשר ההשפעה היא מסדר השתלשלות, בסדר והדרגה, אזי יכולה לבוא מיד בגילוי, משא"כ כשההשפעה היא למעלה מסדר השתלשלות, שלא בסדר והדרגה, אינה יכולה לבוא מיד בגילוי, כבמופתים הנ"ל שאינם באים מיד בגילוי.

ומהמעלות שבהשפעה שאינה באה מיד בגילוי – שבהיותה בהעלם אין לחשוש מאלה שמחפשים לקטרג ולומר שאין פלוני ראוי להשפעה זו, וכן אין לחשוש מעין הרע (כך שאין צורך להגיע להסגולות שהובאו בדברי חז"ל[77] בשביל לבטל עין הרע).

ובנוגע אלינו – הרי באיזה אופן שתהי' ההשפעה ע"י הרבי, צריכים לעשות את הכלים לקבלת ההשפעה, כאמור, ע"י שינוי הרגילות, שעי"ז זוכים לקבלת ההשפעה בכל המצטרך.

* * *

טו. ישנו א' שזכה והתנדב להדפסת רשימה מכ"ק מו"ח אדמו"ר לקראת כ"ד טבת[78] [מפני טעמים שונים לא רציתי שידעו מי הוא], וברצוני לבקש מכל המסובים שיברכו אותו שגודל הזכות שזכה להדפיס רשימה זו תעמוד לו ולבני ביתו בכל המצטרך להם.

[א' המסובים הכריז אמן, ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:] כוונתי שיאמרו גם "לחיים".

* * *

טז. ברשימה שנדפסה לקראת כ"ד טבת ישנו סיפור שיש בו לימוד והוראה, ככל הסיפורים שגילה כ"ק מו"ח אדמו"ר ברשימותיו, שיכולים ללמוד ריבוי ענינים.

ברשימה הנ"ל[79] מספר כ"ק מו"ח אדמו"ר בשם רבינו הזקן אודות השליחות שהטיל מורנו הבעש"ט על תלמידו הגאון ר' חיים ראַפּאַפּאָרט[80], ומוסיף[81], שבנסיעה זו נתקיימה עוד שליחות גדולה – שבמקום ההוא נמצא מעין אשר מאז בראו הקב"ה הנה איש לא ברך על מימיו ולא השתמשו במימיו לקדושה וטהרה, ועל כך הי' המעין בוכה תמיד, כמאמר[82] "מים תחתונים בוכין אנן בעינן למהוי קדם מלכא קדישא", ובנסיעה זו, ששתו מימיו ורחצו בו הידים לתפלת מנחה, נושע המעין. ומסיים, "וזהו ענין השגחה פרטית, אשר כל נברא יש לו זמן עלייתו ועל ידי מי יתעלה, וכל נשמה ונשמה יש לה תכליתה מה ובאיזה מקום עלי' לעבוד ולתקן".

ויש ללמוד מזה, שאם הדברים אמורים בנוגע למעין גשמי, עאכו"כ שכן הוא בנוגע למעין רוחני, כדלקמן.

יז. והענין בזה[83]:

בנפשו פנימה של כאו"א מישראל יש מעין, אלא, שיש כאלה שהמעין שלהם מכוסה בשכבה עבה של עפר ואבנים, וצריכים לחפור בעומק ולהסיר את ריבוי העפר והאבנים כדי לגלות את המעין שבתוכם, ויש כאלה שהמעין שלהם מכוסה בשכבה דקה בלבד של עפר, כך שאין צורך לחפור בעומק כדי לגלות את המעין, ויש כאלה שאצלם התפרצה נביעת המעין בגלוי.

והנה, כשפוגשים יהודי שבמשך ריבוי שנים לא התגלה אצלו המעין, עלולים לטעות ולחשוב שאין סיכוי לגלות אצלו את המעין, ויתירה מזה, אולי גם בהעלם אין אצלו מעין, שהרי, מבואר בחסידות[84]

---

76) תהלים קמח, ה.
77) ברכות נה, ב. ועוד.
78) ליקוט לב שי"ל לקראת כ"ד טבת שנה זו (לקו"ד ח"ד תקפג, א ואילך). – וראה ימי בראשית ע' 343-4.
79) לקו"ד שם תקפד, א ואילך.
80) ראה אודותיו – בהנסמן בלקו"ד שם הערה 2.
81) שם תקצו, סע"א ואילך.
82) ראה תקו"ז ת"ה (יט, סע"ב). ת"מ (פ, א).
83) בהבא לקמן – ראה גם סה"מ תרח"ץ ע' קלא ואילך. וש"נ.
84) ראה המשך תרס"ו ע' קפ. ובכ"מ.

שכל דבר שישנו בהעלם בהכרח שיבוא לידי גילוי, וכיון שבמשך ריבוי שנים לא נתגלה אצלו המעין, ה"ז הוכחה לכאורה שגם בהעלם אין אצלו מעין.

והמענה לזה – במכ"ש וק"ו מהסיפור הנ"ל אודות מעין גשמי:

ומה מעין גשמי, אף שעברו יותר מחמשת אלפי שנים שלא נתברר המעין, הגיע סו"ס זמן עלייתו וביורורו – עאכו"כ מעין רוחני, גם אם עברו ריבוי שנים שהמעין מכוסה בעפר ואבנים, בודאי שסו"ס תפרוץ נביעת המעין בגלוי, כיון ש"כל נברא יש לו זמן עלייתו".

זאת ועוד:

יתכן שהסיבה לכך שבמשך ריבוי שנים לא נתגלה המעין אצל פלוני, היא (לא באשמתו של פלוני, שמצדו יכול הי' המעין להתגלות מזמן, אלא) באשמתו הוא, שעליו הוטל התפקיד לחפור ולגלות את המעין אצל פלוני [שהרי נוסף לכך ש"כל נברא יש לו זמן עלייתו", ה"ז תלוי גם "על ידי מי יתעלה"], ובגלל העדר פעולתו או שפעולתו אינה כדבעי, מתעכבת אצל פלוני התגלות המעין.

– כ"ק מו"ח אדמו"ר כותב בא' ממכתביו במענה לא' שהתאונן שמתעסק עם הזולת ואינו מצליח לפעול עליו, שהחסרון הוא (לא מצד הזולת, אלא) מצדו הוא, שפעולתו אינה כדבעי, שכן, דבר ברור הוא שאצל הזולת יש מעין, ואם לא הצליח עדיין לגלות את המעין, ה"ז מצד החסרון שבו. וכשידע שהחסרון הוא בו, אזי ישתדל לחפור באופן המתאים, בעומק יותר, כולל גם לחדד את הברזל שחופרים בו ולהסיר ממנו החלודה וכו', וכשיחפור באופן המתאים בודאי יתגלה המעין.

ולהוסיף, שבסיפור הנ"ל אירעו כמה נסיונות: כאן ניתקו המושכות, כאן נפל אופן וכו', ואעפ"כ, עמד בכל הנסיונות, והצליח למלא את השליחות, ולא זו בלבד שפעל בירור המעין, אלא עוד זאת, שעי"ז נתעלה גם הוא בעצמו לדרגא נעלית יותר. ומזה מובן גם בנוגע להפעולה דבירור והתגלות המעין הרוחני, שיתכן שיהיו כמה נסיונות ויצטרך לעמוד בהם, אבל סו"ס יצליח לגלות את המעין אצל הזולת, ועי"ז יתעלה גם הוא לדרגא נעלית יותר, כמובן ממארז"ל[85] על הפסוק[86] "מאיר עיני שניהם הוי'", ולא עוד אלא ש"יותר ממה שבעה"ב עושה עם העני העני עושה עם בעה"ב"[87].

* * *

יח. כשנה[88] לערך לפני ההסתלקות התחיל כ"ק מו"ח אדמו"ר לחתום היו"ד שבשמו בכתב אשורי[89], כתב קודש.

– פעם היו כל בני ישראל כותבים בכתב אשורי, אבל אח"כ התחילו להשתמש בכתב משיטה (כתיבה רהוטה), כדי שלא להשתמש בכתב קודש בשביל עניני חול (כמ"ש הרמב"ם[90]). ולהעיר, שהנהגה זו הייתה גם אצל הרבי, דאף שכל עניניו הם עניני קדושה, מ"מ, יש בזה גופא חילוקי דרגות כו', ובזה נתחדש בשנה האחרונה שהי' חותם היו"ד בכתב אשורי, כתב קודש.

ובביאור תוכן הענין – יש לומר:

אות יו"ד מורה על ענין הקדושה – "העשירי (יו"ד) יהי' קודש"[91], ולא עוד אלא שגם "תמורתו יהי' קודש"[92] [אפילו "תמורה", שהיא רחוקה יותר מ"חילוף", כמובן מדיוק לשונו של רבינו הזקן בשעהיוה"א: "חילופים ותמורות"[93], "חילופים דחילופים כו' ותמורות דתמורות כו'"[94]]. וענין זה מודגש יותר בכתיבתה של האות יו"ד בכתב אשורי, כתב קודש.

---

85) תמורה טז, א.
86) משלי כט, יג.
87) ויק"ר פל"ד, ח.
88) סעיף זה הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפס (בקיצור) בהוספות ללקו"ש ח"ב ע' 509. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.
89) ראה גם אגרות־קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ג ע' קיב. וש"נ.
90) הובא בב"י לטור יו"ד סרפ"ג. וראה אגרות־קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א חי"ב ס"ע רכח. וש"נ.
91) בחוקותי כז, לב.
92) שם, לג.
93) פרק א.
94) פרק יב.

וחתימת היו"ד בכתב אשורי (כתב קודש) היתה בכל מכתב שכתב הרבי לכאו"א מישראל, למגדול עד קטן, יהי' מי שיהי' – שבזה מודגשת תביעתו של הרבי לעשות מכל הענינים קודש, "הוא ותמורתו יהי' קודש".

יט. ויש להוסיף בזה בעומק יותר:

אות יו"ד בכתב אשורי – אף שבכללות ה"ה נקודה שלמעלה מהתפשטות, ובפרט קוצו של היו"ד שאינו אלא משהו בלבד, בחי' דלא אתרמיז בשום אות וקוצא כלל[95], שרומז על בחי' היחידה[96], הרי, בפרטיות יותר, יש בה קוץ למעלה, קוץ למטה, ונקודה באמצע שמחברת אותם.

ויש לומר, שבחתימת אות יו"ד של שמו בכתב אשורי, התקשר הרבי בבחינת היחידה שלו, קוץ שלמעלה, עם בחינת היחידה של כאו"א מאתנו, קוץ שלמטה.

ובהתאם לכך צריכים גם אנו להתקשר בבחינת היחידה שלנו, קוץ שלמטה, עם בחינת היחידה של הרבי.

והעצה לזה – לשנות את הרגילות, וכאמור, אפילו דבר קטן, משהו (כמו הקוץ שלמטה שאינו אלא משהו) בלבד, אלא שעשייתו אינה ע"פ הרגילות אלא יותר מרגילותו, מצד קבלת עול, ועי"ז מתקשרים עם הקוץ שלמעלה, בחינת היחידה של הרבי.

ובלשון הפיוט[97]: "חבוקה ודבוקה בך, טוענת עולך, יחידה לייחדך" – שכדי להיות "חבוקה ודבוקה בך", צ"ל "טוענת עולך", ענין הקבלת־עול, ועי"ז נעשה "יחידה לייחדך".

95) ראה לקו"ת פינחס פ, סע"ב.
96) לקו"ת פ' ראה כז, א.
97) נוסח הושענות דיום ג' דחגה"ס.

---

המשך ביאור למס' מגילה ליום חמישי עמ' א

שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, דִּתְנַן במשנה (לעיל ח:), רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף סְפָרִים – ספרי תורה לֹא הִתִּירוּ שֶׁיִּכָּתְבוּ בכל לשון מלבד אשורית אֶלָּא בלשון יְוָונִית בלבד, והוא הדין למגילה, שאף היא נקראת בלשון יוונית אף למי שאינו מבין לשון זו.

שואלת הגמרא: וְלֵימְרוּ בקיצור הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. מתרצת הגמרא: אִי אָמְרֵי הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, הָוָה אֲמִינָא, הָנֵי מִילֵּי – שהכשיר רבן שמעון בן גמליאל לשון יוונית לכל, רק בִּשְׁאָר סְפָרִים, אֲבָל מְגִילָּה דִּכְתִיב בָּהּ (אסתר ט כז) 'כִּכְתָבָם' והיינו בלשון הקודש, אֵימָא לֹא – שבלשון יוונית לא יצא, קָא מַשְׁמַע לָן שלשון יוונית לא נתמעטה מפסוק זה כיון שדינה כלשון אשורית.

שנינו במשנה: וְהַלּוֹעֵז שֶׁשָּׁמַע אַשּׁוּרִית יָצָא וכו'.

מקשה הגמרא: וְהָא הלועז לֹא יָדַע מַאי קָאָמְרֵי, וכיצד יצא. משיבה הגמרא: מִידֵּי דַּהֲוָה אֲנָשִׁים וְעָמֵי הָאָרֶץ שיוצאים בשמיעת לשון הקודש אף שאינם מבינים פירושה.

תמיהה על קושיית הגמרא: מַתְקִיף לָהּ רָבִינָא, מה הקושיא, אָטוּ אפילו אֲנָן תלמידי החכמים הבקיאים בפירוש רוב פסוקי המגילה, 'הָאַחַשְׁתְּרָנִים בְּנֵי הָרַכָּכִים' מִי יַדְּעִינָן פירושו. אֶלָּא ודאי הטעם שאנו יוצאים בקריאתן אף שאין אנו מבינים, משום שיש בכך מִצְוַת קְרִיאָה וּפַרְסוּמֵי נִיסָּא, דהיינו שמתוך שאנו מבינים את הענינים שבמגילה, יש בכך פירסום לנס, הָכָא נַמִּי באלו שאינם מבינים כלל פירוש המגילה, יש מִצְוַת קְרִיאָה וּפַרְסוּמֵי נִיסָּא על ידי שישאלו את השומעים ויגידו להם את ענין הנס.

שנינו במשנה: קְרָאָהּ סֵירוּגִין יָצָא וכו'. מספרת הגמרא: לֹא הָווּ יָדְעֵי רַבָּנָן תלמידי רבינו הקדוש, מַאי 'סֵירוּגִין', עד שֶׁשְּׁמָעוּהָ לְאַמְתָא [–שפחה] דְּבֵי רַבִּי, דְּקָאָמְרָה לְהוּ לְרַבָּנָן דְּהָווּ עָיְילֵי פִּסְקֵי פִּסְקֵי לְבֵי רַבִּי – שהיו נכנסים בהפסקות בין חבורה לחבורה לבית רבי ולא כולם יחד, 'עַד מָתַי אַתֶּם נִכְנָסִין סֵירוּגִין סֵירוּגִין', והבינו מדבריה ש'סירוגין' היינו חלקים. וכוונת המשנה 'קראה סירוגין', שקרא חלק מן המגילה ושהה, ושוב קרא חלק נוסף ושהה.

הגמרא מספרת במה מעשים דומים: לֹא הָווּ יָדְעֵי רַבָּנָן מַאי – מהו הירק 'חֲלוּגְלוּגוֹת' השנוי במשנה ובברייתא בכמה מקומות, עד שֶׁשְּׁמָעוּהָ לְאַמְתָא דְּבֵי רַבִּי, דְּאָמְרָה לֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה קָא מְבַדֵּר פַּרְפְּחִינֵי – שפיזר ירקות ששמם 'פרפחיני', 'עַד מָתַי אַתָּה מְפַזֵּר חֲלוּגְלוּגָךְ', והבינו שחלוגלוגות הם פרפחיני. וכן לֹא הָווּ יָדְעֵי רַבָּנָן מַאי 'סַלְסְלָהּ וּתְרוֹמְמָהּ' (משלי ד ח), מהו 'סלסלה', עד שֶׁשְּׁמָעוּהָ לְאַמְתָא דְּבֵי רַבִּי, דַּהֲווּת אָמְרָה לְהַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה מְהַפֵּךְ בְּמַזְיֵיהּ – שהיפך בשערו לייפות עצמו, (אָמְרָה לֵיהּ) 'עַד מָתַי אַתָּה מְסַלְסֵל בְּשַׂעֲרְךָ', והבינו שסלסול הוא חיפוש והיפוך, וכוונת הפסוק הוא שתחפש ותהפוך במטמוני התורה והיא תרוממך. ועוד לֹא הָווּ יָדְעֵי רַבָּנָן מַאי 'הַשְׁלֵךְ עַל ה' יְהָבְךָ' (תהלים נה כג), דהיינו מהו 'יהבך', וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, זִימְנָא חָדָא הָווּ אָזִילְנָא בְּהַדֵּי הַהוּא טַיָּיעָא – הלכתי בדרך עם סוחר ערבי, וְקָא דָּרֵינָא טוּנָא – ונשאתי משא, וְאָמַר לִי, 'שְׁקוֹל יְהָבְךָ וּשְׁדֵי אַגַּמְלָאי' – טול משאך והשליכו על גמלי, והבנתי שפירוש 'יהבך' הוא משאך, וכוונת דוד לומר 'השלך משאך על ה'". וכן לֹא הָווּ יָדְעֵי רַבָּנָן מַאי 'וְטַאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְּׁמֵד' (ישעיה יד כג), מהו 'מטאטא', עד שֶׁשְּׁמָעוּהָ לְאַמְתָא דְּבֵי רַבִּי, דַּהֲווּת אָמְרָה לַחֲבֵרְתָּהּ 'שְׁקוֹלִי טַאטֵיתָא וְטַאטִי בֵּיתָא' – טלי מטאטא וכבדי הבית, והבינו שמטאטא הוא כלי שמכבדים עמו את הבית מאבק ולכלוך, וכוונת הנביא להתנבא שבבל תהא נקיה מאנשיה ורכושה ומכל דבר.

הגמרא חוזרת לדברי המשנה שקראה סירוגין יצא, ומביאה ברייתא בדין זה: תָּנוּ רַבָּנָן, קְרָאָהּ סֵירוּגִין יָצָא.

# בס"ד. שיחת שבת פרשת וארא, כ"ח טבת, מבה"ח שבט, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. בהתחלת הפרשה נאמר "וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה'", ומפרש רש"י: "וידבר אלקים אל משה - דיבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה", "ויאמר אליו אני ה' - נאמן לשלם שכר טוב וכו'".

כלומר: כוונת רש"י לבאר מה שכתוב "וידבר אלקים גו' ויאמר גו' ה'" - דלכאורה אינו מובן: (א) מהו הצורך בכפל הדברים, (ב) מהו טעם השינוי מדיבור לאמירה ומאלקים להוי'? - ולכן מפרש רש"י שבכתוב זה ישנם ב' ענינים: (א) "וידבר אלקים" - דיבור שהוא לשון קשה[1], ושם אלקים שהוא שם מדת הדין[2] - "דיבר אתו משפט כו'", (ב) "ויאמר אליו אני ה'" - אמירה שהיא לשון רכה[1], ושם הוי' שהוא שם מדת הרחמים[2] - "נאמן לשלם שכר טוב וכו'".

ב. והנה, במה שכתב רש"י "דיבר אתו משפט כו'", יש מפרשים[3] שהכוונה היא למה שכתוב בהמשך פירוש רש"י[4] (מדברי הגמרא במסכת סנהדרין[5]) ש"אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין, יש לי להתאונן על מיתת האבות .. כשביקש אברהם לקבור את שרה לא מצא קרקע עד שקנה בדמים מרובים, וכן ביצחק ערערו עליו על הבארות אשר חפר, וכן ביעקב ויקן את חלקת השדה לנטות אהלו, ולא הרהרו אחר מדותי, ואתה אמרת למה הרעותה".

אבל באמת, אי אפשר לפרש כן, כי מה שכתב רש"י "דיבר אתו משפט כו'", הרי זה על־פי פשוטו של מקרא, ואילו בנוגע להמשך הדברים הנ"ל אודות האבות ש"לא הרהרו אחר מדותי", מקדים רש"י "ורבותינו דרשוהו", ומסיק ש"אין המדרש מתיישב אחר המקרא כו'".

ויש מפרשים[3], שהכוונה ב"דיבר אתו משפט כו'" היא - למה שכתב רש"י בסוף פרשת שמות, על הפסוק[6] "עתה תראה וגו'" (מסנהדרין שם[5]), "הרהרת על מדותי, לא כאברהם שאמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע, ואחר־כך אמרתי לו העלהו לעולה, ולא הרהר אחר מדותי, לפיכך עתה תראה, העשוי לפרעה תראה, ולא העשוי למלכי ז' אומות כשאביאם לארץ".

אבל באמת, אי אפשר לפרש כן, שהרי ההוכחה של רש"י ש"דיבר אתו משפט כו'" היא ממה שכתוב "וידבר אלקים" (לשון דיבור, ושם אלקים), ואילו בסוף פרשת שמות נאמר "ויאמר הוי'" (לשון אמירה, ושם הוי').

[ביאור החילוק בין ב' פירושי רש"י הנ"ל - שבהמשך פרשתנו מביא רש"י את ענין ההרהור אחר מדותיו של הקב"ה (א) מדרשת רבותינו, (ב) ובנוגע לכל שלשה האבות אברהם יצחק ויעקב; ואילו בסוף פרשת שמות, מביא ענין זה (א) בפשוטו של מקרא, (ב) ורק בנוגע לאברהם, ובנוגע לאברהם גופא, לא מסיפור קבורת שרה שהוצרך לקנות בדמים מרובים, אלא מסיפור עקידת יצחק - כי, טענת משה "למה הרעותה גו'" לא היתה ענין פרטי שנוגע אליו, אלא ענין שנוגע לכלל ישראל[7], ועל דרך הפשט, אין להשיב על זה מהנהגת אברהם יצחק ויעקב שלא הרהרו אחר מדותיו של הקדוש־ברוך־הוא בנוגע לענייניהם הפרטיים, דיש לומר שחשבו שההבטחה לא נתקיימה בגלל שגרם החטא[8], מה־שאין־כן בנדון־דידן, הרי לא שייך שחטאו של משה יגרום "הרעותה לעם הזה". ולכן, המענה היחידי הוא רק

1) פרש"י בהעלותך יב, א.
2) פרש"י נח ח, א.
3) ראה רא"ם. ועוד.
4) פסוק ט'.
5) קיא, א.
6) ו, א.
7) וכמארז"ל (מנחות סה, סע"א ואילך) "משה רבינו אוהב ישראל הי'".
8) כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר גם מארז"ל (ברכות ה, א) "אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו .. פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה", והוסיף, שישנו הפירוש הידוע בזה*.

*) אולי הכוונה לפי' רב ייבי על תהלים לט, ג (המו"ל).

מהנהגת אברהם בעקידת יצחק, שזהו ענין שנוגע להמשך הדורות שלאחריו[9]. אבל לפי מדרש רבותינו, הרי מצד גודל מעלת האבות שבהיותם למטה היו בבחינת מרכבה כמו למעלה[10], לא שייך אצלם ענין החטא, ולכן יכולים שפיר להוכיח מהנהגת האבות שלא הרהרו כו' גם בנוגע לעניניהם הפרטיים - הוגה על־ידי כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א[11], ונדפס בלקוטי־שיחות חלק ט"ז עמוד 50־49].

אך על־פי־זה צריך להבין: למה נאמר רק "וידבר אלקים", ש"דיבר אתו משפט כו'", ולא נתפרש מהו המשפט שדיבר אתו?

ג. ויש לומר הביאור בזה:

הטעם שבכתוב נאמר רק "וידבר אלקים", ש"דיבר אתו משפט", ותו לא - הרי זה על־דרך שמצינו בכמה מקומות שהמקרא מקצר ורומז מבלי לפרש, כפי שפירש רש"י על הפסוק[12] "לכן כל הורג קין", "זה אחד מן המקראות שקיצרו דבריהם ורמזו ולא פירשו: לכן כל הורג קין, לשון גערה, כה יעשה לו, כך וכך עונשו, ולא פירש עונשו", ועל־דרך־זה בכמה מקומות[13].

וטעם הדבר - כיון שהתורה אינה מספרת סיפורים בעלמא, גם לא סיפורי צדיקים; בתורה נכתבו רק הענינים שיש בהם הוראה (תורה מלשון הוראה[14]), ולא רק ליחיד, אלא לרוב בני האדם ("התורה על הרוב תדבר"[15]).

וכיון שבתורה נכתבו רק הענינים שיש בהם הוראה אלינו - לכן נאמר רק "וידבר אלקים אל משה", ש"דיבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה", שבענין זה יש הוראה שנוגעת אלינו,

[וכפי שנתבאר לעיל[16] שכתוצאה מטענת משה להקדוש־ברוך־הוא "למה הרעותה גו'" נשתלשל אצל בני ישראל שיהיה צורך לגרשם מארץ מצרים על כרחם. והיינו, שאף שטענת משה יש לה מקום מצד שכל דקדושה, הנה מצד גודל מעלתו של משה רבינו, נחשבת גם טענה זו לענין בלתי־רצוי, בדקות על־כל־פנים; ומזה נשתלשל אצל שאר בני־ישראל ענין חמור יותר - שהיו צריכים לגרשם מן הגלות על כרחם.

ועד כדי כך, שגם עכשיו ישנם כאלו שאינם רוצים לצאת מן הגלות, באמרם, שנמצאים במצב טוב כו'.

וזהו ה"לימוד זכות" היחידי על כך שאינם ממלאים הוראת ותביעת רבותינו נשיאינו לעסוק בהפצת היהדות והמעיינות בכל התוקף, אף שיודעים אודות הבטחת מלך המשיח עצמו שביאתו תלויה בהפצת המעיינות חוצה[17] - כיון שסבורים שבשביל עצמם אין להם צורך בביאת המשיח!... ובנוגע להזולת - לא איכפת להם.

האמת היא שנוסף לכך שהיו צריכים לעסוק בהפצת היהדות והמעיינות חוצה בשביל טובת הזולת,

- ובלשון חז"ל בתנא דבי אליהו[18] (בנוגע לסנהדרין): "היה להם לילך ולקשור חבלים של ברזל במתניהם כו' ויחזרו בכל עיירות ישראל", גם כאשר יש לו טענה של קדושה, שבגלל זה לא יוכל להתפלל באריכות -

---

9) וכמ"ש (וירא יח, יט) "למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו" - ע"י בניו דוקא, אע"פ שגם לולי זאת הי' אליעזר דולה ומשקה מתורת רבו (פרש"י לך לך טו, ב), כיון שאין זה דומה כלל לפעולה שנעשית ע"י "ברא כרעא דאבוה" (ראה לקו"ש שבפנים הערה 52. וש"נ).

10) וכמבואר בדרושי חסידות שגם בהיותם למטה היו במדריגת עולם האצילות (ראה תו"א יתרו עב, ב ואילך. ובכ"מ).

11) משיחת ש"פ וארא תשל"א, שבה חזר כ"ק אדמו"ר שליט"א על הביאור שנאמר לפני שש שנים (תשכ"ה - בשיחה זו), והוסיף עוד ביאור.

12) בראשית ד, טו.

13) ראה לך לך יג, ו. וישב לט, ד. מקץ מא, יג. שם, מט. ויחי מח, א. ועוד.

14) ראה גו"א ר"פ בראשית (בשם הרד"ק). ועוד.

15) ראה מו"נ ח"ג פל"ד.

16) שיחת ש"פ שמות סי"ד (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ב ס"ע 117 ואילך).

17) אגה"ק דהבעש"ט - כש"ט בתחלתו. ובכ"מ.

18) רבא - פי"א.

הרי ההתעסקות בזה צריכה להיות גם לטובת עצמו - כדי שהוא יצא מן הגלות, אלא שהוא חושב שאינו זקוק לכך, כיון שנמצא במעמד ומצב של "כלי שנגמרה צורתו בטהרה", אבל האמת היא, שגם אם אכן נמצא במצב כזה, הרי עדיין יש לו צורך בטבילה לקודש[19], שזהו הענין דמשיח כו'.

וזוהי גם ההוראה שיש ללמוד ממשה רבינו בנוגע לכל אחד מישראל, שגם בו יש מבחינת משה רבינו[20] - שכאשר אינו מדקדק על עצמו בנוגע לדקות הענינים, יכול להשתלשל מזה אצל הזולת באופן חמור יותר כו'].

אמנם, הוראה זו היא מכללות הענין ש"דיבר אתו משפט"; אבל מהו המשפט שדיבר אתו - אין זה נוגע אלינו, ולכן לא נתפרש הדבר בתורה.

ד. אך עדיין צריך להבין:

כיון שבסוף פרשת שמות מפרש רש"י שהקדוש־ברוך־הוא אמר למשה "הרהרת על מדותי .. לפיכך כו'", שזהו תוכן של דברי מוסר - אם כן, מדוע לשון הכתוב הוא "ויאמר הוי' אל משה", ולא כמו בפרשתנו: "וידבר אלקים אל משה"?

ויש לומר הביאור בזה:

החילוק שבין פרשת שמות לפרשת וארא - שפרשת שמות היא פרשת הגלות, מתחילתה - "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה", ועד סופה - שנתגבר קושי הגלות עד כדי כך שמשה רבינו טען "למה הרעותה כו'"; ואילו בפרשת וארא מדובר כבר אודות ענין הגאולה - ד' לשונות של גאולה[21], ואף שעדיין לא יצאו ממצרים בפועל, מכל־מקום התחילו כבר המכות, וכבר בטלה העבודה כו'[22].

ולכן:

בפרשת שמות, פרשת הגלות, מסיים הכתוב בדבר טוב - שלמרות תוקף הגלות כו', הנה לבסוף "ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו", ולכן כתיב "ויאמר (לשון אמירה) הוי'" - שם הוי' שמורה על מדת הרחמים, כיון שהגאולה היא על־ידי מדת הרחמים דוקא.

ומה שכתוב בסוף פרשת שמות: (א) "עתה תראה", "הרהרת על מדותי .. לפיכך עתה תראה, העשוי לפרעה תראה, ולא העשוי למלכי ז' אומות כשאביאם לארץ", (ב) "ביד חזקה יגרשם מארצו", "על כרחם של ישראל", שזהו מה שנשתלשל אצל בני ישראל כתוצאה מטענת משה להקדוש־ברוך־הוא (כנ"ל) - הרי זה רק בדרך אגב וברמז, ואילו מה שנתפרש בכתוב - הרי זה ענין הגאולה.

ורק בפרשת וארא נאמר "וידבר אלקים אל משה", "דיבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה".

ואף־על־פי־כן, מיד לאחרי זה נאמר "ויאמר אליו אני הוי'" - כיון שהתכלית היא שיהיה גילוי שם הוי', מדת הרחמים, ולא רק באופן שמדת הדין תתבטל, אלא יתירה מזה, שמדת הדין עצמה תתהפך למדת הרחמים.

וכפי שיהיה בגאולה מגלות זה - כמו שכתוב[23] "ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר גו'", ועוד זאת, "ואמרת ביום ההוא אודך הוי' כי אנפת בי"[24], שבני ישראל יודו להקב"ה על יסורי הגלות שהיה כדאי לסבלם בשביל הגאולה העתידה, שתבוא על־ידי משיח צדקנו בקרוב ממש.

* * *

ה. מאמר (כעין שיחה) דבור־המתחיל וארא אל אברהם וגו'.

* * *

19) חגיגה רפ"ג.
20) תניא רפמ"ב. וראה בארוכה שיחת ש"פ וארא תשל"א.
21) ו, ו־ז.
22) ראה ר"ה יא, רע"א.
23) ישעי' מ, ה.
24) שם יב, א.

ו. הביאור בפירוש רש"י בסוף פרשתנו, על הפסוק "ומטר לא נתך ארצה", "לא הגיע, ואף אותן שהיו באויר לא הגיעו לארץ .. לא הוצק לארץ" - ביאור חילוק ב' הפירושים, אם נשארו תלויים באויר, או שנתבטלה מציאותם; השייכות למאמר רז"ל[25] "גמירי משמיא .. משקל לא שקלי", אם "גמירי" הוא מדאורייתא, שעל־פי־זה ביטולו של המטר (לקיחתו בחזרה) הוא פלא גדול יותר מאשר העמדתו באויר, או רק דרבנן, שעל־פי־זה אין ביטול המטר נס גדול כל־כך, אלא העמדתו באויר הוא נס גדול יותר; והחילוק בנוגע לתשובה דפרעה (כתוצאה ממכת ברד), אם היה בכחה לבטל לגמרי את החטא, ובמילא גם את העונש, או לא - הוגה על־ידי כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקוטי־שיחות חלק ו ע' 46 ואילך.

25) תענית כה, א.

המשך ביאור למס' מגילה ליום שלישי עמ' א

'הַכּוֹכָבִים וגו' כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ', כְּשֶׁהֵן יוֹרְדִין, יוֹרְדִין עַד עָפָר הנדרס על ידי הכל, וכך הכל מושלים בהם, וּכְשֶׁהֵן עוֹלִין, עוֹלִין עַד לַכּוֹכָבִים, שכשם שאי אפשר לאדם לעלות עד הכוכבים, כך לא יכולה שום אומה לשלוט בהם. ולכן כפל הכתוב 'נפול תפול', שכאשר אתה תיפול הוא יעלה, והרי זה כנפילה כפולה.

'וְסָרְיֵסֵי הַמֶּלֶךְ הִגִּיעוּ וַיְבַהֲלוּ לְהָבִיא אֶת הָמָן'. ובציווי המלך להביא את המן נאמר (אסתר ה ה), 'מַהֲרוּ אֶת הָמָן', ומדוע שינה הכתוב ללשון בהלה, אלא מְלַמֵּד, שֶׁהֱבִיאוּהוּ בְּבֶהָלָה, ולא הספיק להתרחץ מהטינוף שנדבק בו.

'כִּי נִמְכַּרְנוּ אֲנִי וְעַמִּי וגו' כִּי אֵין הַצָּר שֹׁוֶה בְּנֶזֶק הַמֶּלֶךְ'. אָמְרָה לוֹ אסתר לאחשורוש, צָר [–צוררו] זֶה – המן, אֵינוֹ שׁוֶה בְּנֶזֶק שֶׁל מֶלֶךְ – אינו חושש שהמלך ינזק. שבעבר אִיקַּנִי בָּהּ [–קינא] בְּוַשְׁתִּי וּקְטָלָהּ – ויעץ למלך להרגה, הַשְׁתָּא אִיקַּנִי בְּדִידִי וּמִבָּעֵי לְמִקְטְלִי – וכעת מקנא בי, ומבקש להרגני עם עמי.

'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וַיֹּאמֶר לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה'. שואלת הגמרא: וַיֹּאמֶר וַיֹּאמֶר לָמָּה לִי – למה כתוב 'ויאמר' פעמיים. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אסתר שמעה את דברי המלך אליה פעמיים, גם מפיו, וגם מהמתורגמן, שבִּתְחִלָּה – עד שגילתה אסתר לאחשורוש את מולדתה, הוא דיבר איתה עַל יְדֵי תּוּרְגְּמָן, שאין כבוד למלך לדבר עם פשוטי עם, אולם כֵּיוָן דְּגִילתה לו את מולדתה, וְאָמְרָה לֵיהּ מִדְּבֵית שָׁאוּל קָאָתֵינָא – שהיא נכדתו של שאול המלך, מִיָּד 'וַיֹּאמֶר לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה' פעם נוספת ללא מתורגמן.

'וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִישׁ צַר וְאוֹיֵב הָמָן הָרָע הַזֶּה'. ולכאורה די אם היתה אומרת 'המן הרע הזה' בלבד, ומדוע הקדימה ואמרה 'איש צר ואויב'. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מְלַמֵּד שֶׁכשאמרה 'איש צר ואויב', הָיְתָה מְחַוְוָה [–מראה] בידה כְּלַפֵּי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ והתכוונה עליו, וּבָא מַלְאָךְ וְסָטַר יָדָהּ – והטה את ידה כְּלַפֵּי הָמָן, וסיימה 'המן הרע הזה'.

'וְהַמֶּלֶךְ קָם בַּחֲמָתוֹ וגו' אֶל גִּנַּת הַבִּיתָן וגו' וְהַמֶּלֶךְ שָׁב מִגִּנַּת הַבִּיתָן'. תיבות 'מגינת הביתן' מיותרות, שאם הלך לשם בודאי שכשחזר חזר משם, אלא מלמד שמַקִּישׁ שִׁיבָה של המלך מהגינה לְקִימָה שלו ויציאתו מן הבית אליה, מַה קִּימָה בְּחֵימָה, ככתוב 'והמלך קם בחמתו', אַף שִׁיבָה בְּחֵימָה נוספת, שראה בגינה דבר שהעלה יותר את חמתו, דְּאָזֵל וְאַשְׁכַּח [–שהלך ומצא] לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, דְּאִידְּמוּ לֵיהּ כְּגַבְרֵי – שנדמו לו כאנשים, וְקָא עָקְרֵי לְאִילָנֵי דְּבוּסְתָּנֵי – והיו עוקרים את אילנות הגינה. וְאָמַר לְהוּ אחשורוש, מַאי עוֹבְדֵיכוּ – מה מעשיכם. אָמְרוּ לֵיהּ, דְּפַקְדִינָן הָמָן – המן ציוה אותנו לעקור את האילנות. וכך כשחמתו גברה אָתָא לְבֵיתֵיהּ – שב לביתו.

'וְהָמָן נָפַל עַל הַמִּטָּה אֲשֶׁר אֶסְתֵּר עָלֶיהָ'. שואלת הגמרא: וכי שייך לומר לשון 'נָפַל', שפירושו נופל והולך כל הזמן, הלא נָפַל בלשון עבר מִיבָּעֵי לֵיהּ לומר, שהרי נפל פעם אחת. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מְלַמֵּד שֶׁכאשר ניסה להזדקף, בָּא מַלְאָךְ וְהִפִּילוֹ עָלֶיהָ שוב, וזהו לשון 'נופל', שהיה נופל והולך.

כשראה אחשורוש את מעשי שליחי המן בגינתו ואת מעשי המן בביתו, אָמַר, וַיי מִבֵּיתָא וַיי מִבָּרָא – אוי לי בביתי ואוי לי מחוצה לו, וזה נדרש מהנאמר בהמשך 'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הֲגַם לִכְבּוֹשׁ אֶת הַמַּלְכָּה עִמִּי בַּבַּיִת', ולשון 'הגם' משמע שהיה לו עליו טענה על דבר נוסף, והיינו על מה שעשו שלוחיו בגינתו.

'וַיֹּאמֶר חַרְבוֹנָה וגו' גַּם הִנֵּה הָעֵץ אֲשֶׁר עָשָׂה הָמָן לְמָרְדֳּכַי וגו' גְּבֹהַּ חֲמִשִּׁים אַמָּה'. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אַף חַרְבוֹנָה היה רָשָׁע, וּבְאוֹתָהּ עֵצָה של המן לתלות את מרדכי על העץ הָיָה, ולכן ידע שגובה העץ הוא חמשים אמה, אך כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁלֹּא נִתְקַיְּמָה עֵצָתוֹ, והמן נכשל, מִיָּד בָּרַח. וְהֵיינוּ דִּכְתִיב על הרשעים (איוב כז כב) 'וְיַשְׁלֵךְ עָלָיו וְלֹא יַחְמֹל מִיָּדוֹ בָּרוֹחַ יִבְרָחֶ' – ה' משליך פורענות על הרשע בלי רחמים, ובני סיעתו וחבריו שעזרו לו בתחילה בורחים ממנו. וכן עשה חרבונה להמן.

'וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָכָה'. מבארת הגמרא: שְׁתֵּי שְׁכִיכוֹת הַלְּלוּ לָמָּה, והלא בכל המקרא נאמרה בכ"ף אחת ולא בשני כפי"ן. אלא לרמוז על שתי שכבות, אַחַת שֶׁל מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם, שמחל לישראל על שהשתחוו לצלם, וְאַחַת שֶׁל אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, ששככה חמתו על המן. וְאָמְרֵי לָהּ, ששתי שכיכות היו לאחשורוש, אַחַת שֶׁל אֶסְתֵּר – שכעס על המן שביקש להרגה, וְאַחַת שֶׁל וַשְׁתִּי – שהמן המליץ להרגה, וכעת כשנהרג נחה דעתו משתיהן.

הגמרא דורשת את הפסוקים המתארים את אשר אירע לאחר שהתגלה יוסף לאחיו במצרים, שיש שם רמז למרדכי היהודי: נאמר (בראשית מה כב) 'לְכֻלָּם [–לכל אחיו] נָתַן לְאִישׁ חֲלִפוֹת שְׂמָלֹת, ולְבִנְיָמִן [שהיה אחיו אף מן האם] נָתַן חָמֵשׁ חֲלִפֹת'. תמהה הגמרא: הרי יוסף היתה לו העדפה מאביו על פני אחיו, שעשה לו כתונת פסים, ודבר זה גרם שאחיו יקנאו בו וימכרוהו לעבד למצרים, וכי אֶפְשָׁר שבְּדָבָר שֶׁנִּצְטַעֵר בּוֹ אוֹתוֹ צַדִּיק – יוסף,

# לקוטי־שיחות פרשת וארא כרך טז שיחה א

מתורגם ללשון הקודש

## א.

### דברי רש״י בתחילת הפרשה ובסוף פרשת שמות

כבר דובר פעמים רבות[1] על כך, שלמרות שרש״י מפרש את פשוטו של מקרא, כולל פירושו גם ״ענינים מופלאים״ של שאר חלקי התורה, וגם ״יינה של תורה״[2], אך כדי למצוא ענינים אלה יש ללמוד תחילה את פירוש רש״י בדרך הפשט.

לאחר שאומר רש״י את הפירוש הפשוט לפסוקים שבתחילת הפרשה ״וארא אל אברהם... וגם הקמותי...״, הוא ממשיך[3]: ״ורבותינו דרשוהו[4] לענין של מעלה שאמר משה: למה הרעותה[5], אמר לו הקדוש־ברוך־הוא: חבל על דאבדין ולא משתכחין, יש לי להתאונן על מיתת האבות. הרבה פעמים נגליתי עליהם בא־ל ש־ד־י ולא אמרו לי: מה שמך ואתה אמרת[6]: מה שמו מה אומר אליהם, וגם הקימותי... וכשבקש אברהם לקבור את שרה לא מצא קרקע עד שקנה בדמים מרובים וכן ביצחק ערערו עליו על הבארות אשר חפר וכן ביעקב... ולא הרהרו אחר מדותי ואתה אמרת למה הרעותה״ (והוא מסיים ״אין המדרש מתיישב אחר המקרא...״).

בסוף פרשת שמות[7] אומר רש״י על הפסוק ״עתה תראה...״ (שהיא תשובת הקדוש־ברוך־הוא ל״למה הרעותה״): ״הרהרת על מדותי, לא כאברהם שאמרתי לו[8] כי ביצחק יקרא לך זרע ואחר־כך אמרתי לו[9] העלהו לעולה ולא הרהר אחר מדותי...״[10].

וצריך להבין: א) מדוע בפרשת וארא, בפירושו ״ורבותינו דרשוהו״ דלעיל, מביא רש״י הוכחה שכל האבות ״לא הרהרו אחר מדותי״ ובסוף פרשת שמות הוא מביא הוכחה על אברהם בלבד?

ב) גם לגבי אברהם עצמו מפרש רש״י בפרשתנו את הענין של ״לא הרהרו אחר מדותי״ על מאורע אחר (״כשבקש אברהם לקבור את שרה...״) מאשר בסוף פרשת שמות (״שאמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע״)[11].

ג) ועיקר: בסוף פרשת שמות מביא רש״י את פירושו ״לא הרהר״ באופן רגיל, כפירושו על פשוטו של מקרא, ואילו בפרשתנו מובא הפירוש עם הקדמה של ״ורבותינו דרשוהו״ — דרש, ואף יותר מכך: דרש אשר איננו ״מתיישב אחר המקרא״, להיפך מן הכלל בדרכו של רש״י, שהוא מביא אגדה כאשר היא ״מתיישבת דברי המקרא״[12].

## ב.

### טענת משה ותשובת השי״ת לפי הפשט בסוף פ׳ שמות

יש לומר, שהשאלה האחרונה מתרצת את כל הנ״ל. בסוף פרשת שמות מפרש רש״י את פשוטו של מקרא על המילים שבמקום[13], ולפי הפשט מהווה הפסוק ״ויאמר ה׳ אל משה עתה תראה...״ תשובה לטענת משה בפסוקים שלפניו ״למה הרעותה לעם הזה... ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה״:

משה טען, שלא זו בלבד ששליחותו של ה׳ לא הצילה את ישראל (״הצל לא הצלת את עמך״), אלא להיפך, ״הרע לעם הזה״, ועל כך נאמר לו ״עתה תראה, העשוי לפרעה תראה ולא העשוי למלכי שבעה אומות״, כיון שהוא הרהר ״אחר מדותי״,

ולא כפי שנהג אברהם במקרה דומה, שהוא ״לא הרהר אחר מדותי״, למרות שלפני־כן ״אמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע ואחר־כך אמרתי לו העלהו

---

*) וכ״ד טבת — ראה סיום השיחה (סי״ב).

1) של״ה במס׳ שבועות שלו (קפא, א).

2) היום יום ע׳ כד.

3) ו, ט.

4) ראה סנהדרין קיא, א. שמו״ר פ״ו, ד. תנחומא פרשתנו בתחלתו.

5) שמות ה, כב.

6) שמות ג, יג.

7) ו, א.

8) וירא כא, יב.

9) שם כב, ב.

10) ראה פרש״י וירא כב, יב: ״אפרש לפניך את שיחתי כו׳״.

11) בפשטות החילוק: להפי׳ ד״רבותינו דרשוהו״ שמפרש הכתוב ״וגם הקימותי גו׳״ שהמדובר בנוגע לירושת הארץ, מביא שהאבות לא הרהרו בזה, משא״כ בס״פ שמות. אבל עדיין חסר ביאור מדוע משנה בפ׳ שמות. ובפרט שדוגמא זו מאברהם לא הובאה במרז״ל.

12) בראשית ג, ח. ועוד.

13) ולא כתב רש״י ע״ז ״ורבותינו דרשוהו״ וכיו״ב, אף שהמשך הפירוש ״לפיכך עתה תראה העשוי לפרעה כו׳״ אי׳ בגמרא ותנחומא שם בהמשך להדרש חבל על דאבדין כו׳ שהאבות לא הרהרו — שהביא בפ׳ וארא. משא״כ בשמו״ר בס״פ שמות הוא ענין בפ״ע.

לעולה" והבטחה זו גרמה לצער נוסף[14], כבמקרה שלנו ש"מאז באתי לדבר בשמך הרע..."[15].

שהרי רואים, שהצער על שאין ילדים אינו דומה ליסורים הנגרמים כאשר הקדוש־ברוך־הוא כבר ברכו בבן יחיד לעת זקנתו, ואחר־כך נלקח הבן, ובמיוחד כאשר האב צריך לעשות זאת בעצמו[16].

לפי זה מובן גם כן, שרש"י אינו מביא הוכחה לכך שאברהם "לא הרהר אחר מדותי" מזה ש"כשבקש לקבור את שרה לא מצא קרקע (וכן ביצחק ערערו עליו... וכן ביעקב ויקן את חלקת השדה...[17])", מפני ששם אין מדובר במקרה שההבטחה עצמה ("לתת להם את ארץ") גרמה לקניית הקרקע בדמים מרובים.

אפשרי כאן רק ההרהור, שאברהם לא צריך היה לשלם[18] עבור הקרקע (וכך לגבי יצחק ויעקב), מפני שהיתה לו הבטחת ה' על הארץ, והרהור זה איננו דוגמא המתאימה בדיוק להרהור של משה, ששליחות ה' עצמה "גרמה" למצב של "הרע לעם הזה".

אך לפי הדרש ש"רבותינו דרשוהו" באים כל הפסוקים (כולל "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב"[19]) כהמשך "לענין של מעלה" והם חלק מתשובת ה'[20] לשאלותיו והרהוריו של משה באופן כללי[21], לאו דוקא על הצער הנוסף, החל ב"ואתה אמרת מה שמו מה אומר עליהם"[22]. וכך מובן מדוע מביא רש"י את דרשת חז"ל, ומביא הוכחות מכל שלושת האבות ש"לא הרהרו (בכלל[23]) אחר מדותי".

## ג.

## לפי הפשט - ייתכן ש"גרם החטא" בענינים פרטיים, לפי הדרש - לא ייתכן

בנוסף לכך יש לומר: טענת משה "למה הרעותה לעם הזה..." איננה טענה פרטית, הנוגעת רק לו עצמו, אלא קשורה "לעם הזה", לכלל ישראל, ולפיכך אין רש"י יכול להביא בדרך הפשט דוגמא מאברהם שלא הרהר בענין מערת המכפלה, וכן מיצחק בענין הבארות ומיעקב בענין "ויקן את חלקת השדה", מפני שכל הענינים הללו אירעו לאבות כענין פרטי, ולכן ניתן להבחין ולומר שהם לא הרהרו במקרים אלו מפני שחשבו שההבטחה לא תקויים אצלם מפני ש"גרם החטא", כפי שפירש רש"י לפני־כן לגבי יעקב[24].

---

14) משא"כ בנוגע לרעב בארץ (לך יב, יוד ובפרש"י שם).

15) ולכן דוקא אחר נסיון העקדה אמר הקב"ה (וירא כב, יב) "עתה ידעתי – מעתה יש לי מה להשיב לשטן ולאומות התמהים מה היא חיבתי אצלך כו' עכשיו שרואים" (פרש"י שם) – אף שגם לפנ"ז עמד בנסיון דמס"נ באור כשדים (פרש"י נח יא, כח).

16) אף "כי ביצחק יקרא לך זרע" נאמר לאחר לידת יצחק – הרי זה שייך להצער והיסורים המובא בפנים, כי הצער ויסורים כשאין בנים הוא גם מהעדר המשך משפחתו, ולאחר שמבטיח לו שמיצחק יראה זרע "ואח"כ אמר לו העלהו לעולה" הרי זה ביטול התכלית דהולדת בן.

17) וישלח לג, יט.

18) ראה פרש"י ח"ש כג, ט.

19) בסנהדרין קאי על הכתוב "ומאז באתי אל פרעה גו'" ולא הובא מפורש הכתוב "וארא אל אברהם גו'". אבל בשמו"ר (פ"י, ד) קאי על הכתוב "וארא אל אברהם גו'". ובתנחומא מסיים "לכך כתב וארא כו'".

20) משא"כ לפרש"י בפשוטו של מקרא בתחלת הפרשה, רק (תחלת) הכתוב "וידבר אלקים אל משה, דיבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה", משא"כ ההמשך "וארא אל אברהם וגו'" אינו המשך הטענה למשה ע"ז ש"הקשה לדבר ולומר למה הרעותה כו'" (ובפשטות פשש"מ דס"פ שמות "עתה תראה" הוא באותה השיטה בפשש"מ בריש פרשתנו). ולכן אינו נוגע כאן שכל האבות אברהם יצחק ויעקב לא הרהרו (כנ"ל בפנים). משא"כ לפי "רבותינו דרשוהו" (ראה רא"מ ריש פרשתנו ד"ה על שהקשה. גו"א. דברי דוד (להט"ז) ו, ט. ובכמה מדרשים).

21) ברא"ם כאן (ו, ט) מפרש "ולא אל למה זה שלחתני הסמוך לו כפי מה שפירש לפי פשוטו של מקרא". וצ"ע דהרי בגמרא ותנחומא בתחלת הענין מובא (גם) הכתוב שלאח"ז "ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך" (ובשמו"ר מסיים "ולבסוף אמרת ומאז באתי אל פרעה". ועד"ז בתנחומא), ובסופו (בגמרא) מביא סיום הכתוב "(ועכשיו אתה אומר לי) והצל לא הצלת את עמך" הכתוב שלאחר "למה זה שלחתני". וברש"י שמביא "למה הרעותה" – כי מביא התחלת הענין. ראה חדא"ג סנהדרין שם.

22) ועפ"ז י"ל לכאורה שזהו הטעם שהביא רש"י בכלל "ורבותינו דרשוהו לענין של מעלה" אף שממשיך "ואין המדרש מתיישב אחר המקרא", והרי רש"י כותב כמ"פ "ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המיישבת דברי המקרא כו'" (ראה לעיל הערה 12) – כי לפי' הא' קשה למה לא הוכיחו הקב"ה ע"ז שהקשה מה שמו מה אומר אליהם, ולכן מביא רש"י שלפי "רבותינו" הוכיחו הקב"ה ע"ז אלא שהוכיחו לאחר שאמר משה "למה הרעותה".

וי"ל דלפי פשוטו השאלה "מה שמו" אינה שאלה וקושיא – הרהר, אלא שאלה, כמפורש בכתוב "ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם" (וכן מצינו גם במדרש שמו"ר פ"ג ה. פ"ד א), משא"כ לפי "רבותינו דרשוהו" בא בעקמומית (כדעת הויק"ר פי"א, ה). וכ"כ ביפ"ת לשמו"ר כאן (פ"ו, ד). ולהעיר שגם לפי' "רבותינו" הנה בשמו"ר "ועתה תחלת שליחותי אמרת לי מה שמו" (שאינו לשון הכתוב ומשמיט התחלת הכתוב "ואמרו לי" וסיומו "מה אומר אליהם"). ועד"ז בסנהדרין ותנחומא שם (ושם "מה שמך"). משא"כ בפרש"י "מה שמו מה אומר אליהם". וראה חדא"ג שם.

בנוגע לשאר הדיוקים שבפרש"י זה – נת' בארוכה בההתוועדות. ואכ"מ.

23) אף שמפרש"י משמע שמחלקו לב' פסוקים "הרבה פעמים נגליתי... ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת" הוא פי' הכתוב "וארא גו'", "וכשבקש אברהם כו' ולא הרהרו אחר מדותי ואתה אמרת למה הרעותה" הוא פי' הכתוב "וגם הקימותי וגו'",

הרי מזה שמתחיל "שאמר משה למה הרעותה אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין כו' יש לי להתאונן כו'" (וכן בסיומו), משמע דלא הרהרו שייך גם להשאלה דמה שמו. ובסנהדרין (ועד"ז בתנחומא ושמו"ר) שם מסיים בסופו "ולא הרהר (כ"א מהאבות) אחר מדותי ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת לי מה שמך כו' ועכשיו כו' והצל לא הצלת גו'". וראה פרש"י שם ד"ה בתחלה.

24) וישלח לב, יא.

ואילו טענת משה היתה על רעת כלל ישראל, ולא ייתכן שחטא משה יגרום ל"הרעותה לעם הזה"[25].

לכן מביא רש"י בדרך הפשט בסוף פרשת שמות את הדוגמא של "לא כאברהם שאמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע ואחר־כך אמרתי לו העלהו לעולה", שאף היא אינה אמורה לגבי אברהם בלבד, אלא לגבי המשך כל הדורות שלאחריו, ולכן אין כאן חשש של "שמא גרם החטא", ולמרות זאת הוא "לא הרהר אחר מדותי", ואילו אצל יצחק ויעקב אין מוצאים דוגמא להתנהגות כזאת.

כל זאת לפי הפשט, אך לפי המדרש – "רבותינו דרשוהו" – הקשור ל"נשמתא דאורייתא"[26] (ש"רוב סודות התורה גנוזין בה"[27]) "האבות הן הן המרכבה"[28] – גם בעולם־הזה למטה הם בדרגה של המרכבה, כלמעלה[29], וכלל לא ייתכן אצלם ענין של "נתלכלתי בחטא"[30], ולכן אפשר להוכיח ש"לא הרהרו אחר מדותי" גם מענינים שהם, לכאורה, פרטיים – מערת המכפלה אצל אברהם, ענין הבארות אצל יצחק, ואצל יעקב "ויקן את חלקת השדה" – מפני שהם היו "מרכבה רק לרצון העליון כל ימיהם"[31].

## ד.

## הפשט והדרש מתייחסים לשני האופנים של "מעשה אבות"

מ"יינה של תורה" אשר בפירוש רש"י זה: יש לומר, שזה רמוז בקשר שבין שני הסברים לפירוש רש"י הנ"ל, כדלהלן:

כבר דובר בהרחבה[32] על כך שב"מעשה אבות" של אברהם יצחק ויעקב, ישנם שני אופנים: א) האופן שבו נעשה "מעשה אבות" מצד גופם, בענין זה ייתכן שאברהם ידאג "שמא קבלתי שכר על צדקותי", ויבקש "אות על ירושת הארץ"[33], וכך לגבי יעקב[34].

[כפי שמוצאים בסיפור של המגיד ממעזריטש[35], שהוא ראה שמשה רבינו מלמד לתינוקות של בית רבן את הפסוק[36] "ויפול אברהם על פניו ויצחק ויאמר בלבו הלבן מאה שנה אלד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד", והסביר להם, ש"אין מקרא יוצא מידי פשוטו"[37]].

ב) "מעשה אבות", כפי שנעשה מצד נשמתם, וכאן לא ייתכן כלל ענין של "הרהרו אחר מדותי" וכדומה.

וכבר הוסבר, שפירוש רש"י בדרך הפשט (גוף התורה) מתייחס ל"מעשה אבות" כפי שהם מצד הגוף, והפירושים שבדרך המדרש – אגדה שבתורה – הם כ"מעשה אבות" אשר מצד הנשמה[38].

וכן בענינינו: בפירוש רש"י שבסוף פרשת שמות, שהוא בדרך הפשט מדובר על "מעשה אבות" שמצד הגוף. לפיכך אי אפשר להביא כהוכחה בתשובה לשאלת משה על "לעם הזה" את הדוגמאות שהאבות לא הרהרו בענינים פרטיים, מפני שייתכן שאברהם יחשוב "שמא קבלתי שכר...", וכך לגבי יעקב.

ואילו לפי "רבותינו דרשוהו" – לפי האגדה שבתורה, שרוב סודות התורה גנוזין בה, הרי "מעשה האבות" הוא מצד הנשמה, ותיתכן הוכחה מכך שהאבות לא הרהרו בעניניהם הפרטיים.

באופן דומה אפשר להסביר גם בקשר למשה רבינו: טענת משה בסוף פרשת שמות "למה הרעותה לעם הזה... ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה...", היתה, לפי פשוטו של מקרא, באופן הראשון, ולכן ייתכן לומר על כך "הרהרת על מדותי"

---

25) אף שי"ל דחטא ישראל גרם (ראה דברי דוד (ס"פ שמות. פרשתנו ו, ב ואילך) דמפרש שבזה הי' שאלת משה (למה זה שלחתני) ותשובת הקב"ה בכל המשך הפרשה),

הרי מדגיש רש"י (שמות ב, יד) שזהו רק מדרש, ובפרט שנאמר לו "לך שוב מצרים כי מתו כל האנשים גו'" – עליהם מדובר בשמות (ב, יד) – דבפשש"מ הוא, שכיון שהם מתו – אין מקום וחשש כלל ללה"ר וכו'.

26) זח"ג קנב, א.

27) אגה"ק סכ"ג. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב ס"ג. ובאגה"ק שם: פנימיות התורה שהיא אגדה.

28) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו. ובפרש"י (לך יז, כב) "ולמדנו (מאברהם) שהצדיקים מרכבתו של מקום".

29) שכל אבריהם כולם היו קדושים ומובדלים מעניני עוה"ז כו' כל ימיהם (תניא פכ"ג).

30) להעיר מאגה"ק שם: "אגדה שבתורה .. ומכפרת עוונותיו של אדם".

31) תניא שם.

32) לקו"ש ח"ה ע' 298 ואילך.

33) לך (טו, א. שם טו, ו) בפרש"י.

34) וישלח (לב, ט) בפרש"י.

35) התמים (ח"ב ע' עא) פג, ב. קובץ מכתבים לתהלים ע' 197. ולהעיר שסיפור זה סיפר כ"ק אדה"ז לכ"ק אדמו"ר הצ"צ "בשבוע שקודם הסתלקותו" – ראה בסוף השיחה.

36) לך יז, יז. ופי' הה"מ הוא ע"פ תיב"ע שם (דגם אברהם "תמה" – וכ"ה בהראב"ע, שהוא ע"ד הפשט – משא"כ פרש"י הוא (כהדגשתו) ע"פ ת"א דאברהם "חדי").

37) שבת סג, א.

38) ראה לקו"ש שם כמה דוגמאות בזה.

(ו"קובל אני על ששלחתני"[39]), שזוהי טענה כלפי הקדוש־ברוך־הוא, כביכול, ששליחותו גרמה למצב של "הרע" לישראל. ולכן העונש על כך הוא "לפיכך עתה תראה, העשוי לפרעה תראה ולא...".

ואילו לפי "רבותינו דרשוהו" מדובר על האופן השני שבענין, ולא ייתכן לומר שהטענה למשה היתה על ש"הרהר על מדותי" בפשטות, ושהוא נענש על כך[29], אלא שהטענה היא על כך ש"הרבה פעמים נגליתי עליהם בא־ל ש־ד־י ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת מה שמו". כלומר, על כך, שמשה רצה לדעת את "שמך הגדול והקדוש..." – את סוד שם "המפורש"[40], וחפץ להגיע לדרגה גבוהה ביותר של ידיעת אלקות[41] – ידיעת שם הוי', מדת האמיתות, שם העצם[42]. ואפילו דבריו "למה הרעותה לעם הזה" אינם ענין של "הרהרת על מדותי", כפשוטו, אלא גם בכך הוא רצה להבין בשכלו[43] את כל הפרטים שבשליחות ה'. לפי זה מובן מדוע אין רש"י משתמש בפירושו "רבותינו דרשוהו" בביטוי "הרהרת על מדותי" לגבי משה[44], כפי שהוא מתבטא בפירושו בדרך הפשט בסוף פרשת שמות.

## ה.

## כיצד ניתן לומר על משה ש"הרהר" על מידות ה'

עדיין ניתן לשאול: כיצד ייתכן לומר "הרהרת על מדותי" בפשטות, ואפילו לפי האופן הראשון, בעוד אשר מדובר כאן על משה, שמיד עם היוולדו נאמר עליו "ותרא אותו כי טוב הוא"[45] – "נתמלא הבית כולו אורה"[46], ובמיוחד כיצד ייתכן להדגיש יחד עם זאת, שהאבות לא הרהרו, ושמשה, שהיה "נבחר מכל מין האדם"[47] (וגם מן האבות[48]) כן הרהר?

כן יש להבין: אפילו "בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב"[49], ובודאי לגבי יהודי, ועל־אחת־כמה־וכמה לגבי משה רבינו. מדוע, איפוא, מספרת התורה שמשה "הרהר על מדותי"? מהי ההוראה הנלמדת מכך ליהודי בעבודתו לקונו? [לכאורה קשה לומר, שמזה צריך היהודי ללמוד עד כמה יש להזהר מלהרהר אחר מדותיו של הקדוש־ברוך־הוא, ושיש להתנהג כאבות ש"לא הרהרו", כיוון, שאם משה רבינו לא הגיע לכך, כיצד נדרש הדבר מכל יהודי ובכל זמן?][50].

## ו.

## דרגת "וארא" עוברת בירושה לכל בני ישראל מן האבות

הדבר יובן על־ידי הסבר דברי רש"י על המלה "וארא", המפרש: "אל האבות". ידועה השאלה ששואלים על כך מפרשי רש"י: הן הפסוק עצמו מפרט מיד בהמשך "(וארא) אל אברהם אל יצחק ואל יעקב", ומה מוסיף כאן רש"י?

ההסבר לכך הוא[51]: רש"י מתכוון להסביר בכך שהם זכו למעלה של "וארא אל אברהם..." – לראיית אלקות, ודאית ומוחשית כראיה גשמית[52], אשר בגללה לא ייתכן אצלם ענין של "הרהר אחר מדותי", מפני היותם אבות של בני ישראל. כלומר, הענין של "וארא" ניתן להם באופן שיעבור בירושה לבנים שאחריהם, כי "האב זוכה לבן בנוי... בחכמה"[53].

כמוסבר ב'תורה אור' על פרשה זו בענין של "אין קורין אבות אלא לשלושה"[54], ש"בחינת האבות היא ירושה לבניהם אחריהם בכל דור... בחינת האבות צ"ל בכל אדם".

זוהי הסיבה לטענה של הקדוש־ברוך־הוא כלפי משה רבינו: "חבל על דאבדין ולא משתכחין". הענין של "וארא אל אברהם..." היה מבחינת היותם "אבות", ולפיכך אין לתרץ שאברהם וכו' היו שונים, שהרי

---

39) פרש"י שמות ה, כב.

40) פדר"א ספ"מ. וראה דרז"ל עה"כ (שמות ג, יד הובאו בתו"ש שם), (שינוי הנוסחאות ונ"כ ה)רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ו ה"ב. שו"ע יו"ד סרע"ו, ס"ט. פרדס ש' השמות. ועוד.

41) וכמו שביקש "הודיעני נא את דרכיך" "הראני נא את כבודך" (תשא לג, יג. שם יח).

42) כהמשך הכתובים בפרשתנו.

43) ראה בחיי ס"פ שמות. פנ"י ר"פ וארא. ועוד.

44) וכן בסנהדרין ושמו"ר ותנחומא שם. אבל ראה פרש"י ד"ה ועל דבר וד"ה בתחילה סנהדרין שם.

45) שמות ב, ב (וראה אוה"ת שם). ראה סה"מ תש"י ע' 182. וש"נ.

46) פרש"י שם. מסוטה יב, א. וזה הי' גם מצד הגוף כמו לדעת "אחרים" – ש"נולד כשהוא מהול", וכמבואר בכ"מ.

47) פיה"מ להרמב"ם סנהדרין פ' חלק ביסוד הד'. ולהעיר גם משו"ע יו"ד סו"ס רמ"ב. וראה לקו"ש ח"ו ע' 254.

48) וכמרז"ל "כל השביעין חביבין .. באבות שביעי חביב אברהם .. משה" – ויק"ר פכ"ט, יא. וראה ד"ה החודש ה"ש"ת פ"ט.

49) ב"ב קכג, א.

50) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ג ע' 109 ואילך.

51) ראה רא"ם ועוד. לקו"ש שם ע' 114.

52) שאינו דומה שמיעה לראי', שלכן "אין עד נעשה דיין כו' כיון דחזיוהו כו' לא מצו חזי ליה זכותא" (ר"ה כה, סע"ב ואילך), שאינו שייך בזה שום "הרהר", משא"כ כששומעים מעדים. וראה לקו"ש ח"ו ע' 121 ואילך. וש"נ.

53) עדיות פ"ב מ"ט.

54) ברכות טז, ב.

מדובר על בחינת "אבות", ודרגת "וארא" צריכה להיות מורגשת "בכל אדם" כ"בן", בקבלו זאת בירושה.

## ז.

## "וארא" - אצל הבנים כמו אצל האב

לכאורה, ניתן בכל זאת להבחין ביניהם ולומר: למרות שהירושה עוברת מן האב לבן, בכל זאת מובן, שלאחר הימצאותה אצל היורש אין לירושה את אותן המעלות, כפי שהיו לה בהיותה אצל האב[55].

כיוון שכך, דרגת "וארא" הנמצא אצל הבן בירושה אינה כה גבוהה כדרגת "וארא" שהיתה אצל האבות.

גם ההסבר לכך רמוז בפרש"י: "וארא – אל האבות" – הגילוי של דרגת "וארא" היה ל"אבות". כלומר, הגילוי לא היה לפי הדרגה בעבודת ה' שלהם – אברהם אוהבי – בקו האהבה, פחד יצחק, בקו הגבורה וכו'), אלא רק מפני היותם אבות (לבנים, שהבן יורש הכל), ולכן מובן שבענין "וארא" אין שום הבדל בין האבות לבנים, כפי שיוסבר להלן:

המעלה שישנה לאב על פני הבן קיימת בענינים הניתנים לאב מפני עבודתו העצמית, בהיותו עובד ה' וכדומה. אמנם, גם ענינים אלה עוברים בירושה לבנים, כנזכר לעיל מן המשנה: האב מוריש... אך אין הם קיימים אצל הבן באותה דרגה גבוהה כאצל המוריש.

לעומת זאת בענינינו, המעלה של "וארא" היא לאבות, בעצם מציאותם כאבות, מציאות שהיא יוצרת את הבן, ולכן מובן, שהמעלה עוברת בירושה לבנים, באותה דרגה שהיא אצל האב.

לפי כל הנ"ל מובן עוד פחות: אם כל יהודי, ובודאי משה רבינו, קיבל בירושה את "וארא", כיצד ייתכן שאין זה מונע ממשה רבינו את הענין של "הרהר אחר מדותי"?

## ח.

## האמונה צריכה להתגלות אצל ישראל, כדי לגאלם ממצרים

ההסבר שיש לתת לכך הוא: חז"ל אומרים[56]: לא נגאלו ישראל ממצרים אלא בשכר האמונה[57]. כלומר, התגלתה אצלם נקודת היהדות, הקשר בין ישראל להקדוש־ברוך־הוא, המתבטא באמונת ישראל בה', וזה עשאם ראויים לגאולה ממצרים.

אמנם גם לפני כן, בהיותם נתונים לקושי גלות מצרים, היו ישראל "מאמינים"[58], אך זה היה כרוך בהיותם[59] "בני מאמינים"[54] – הם קבלו זאת בירושה בכל מצב שבו הם יהיו בגלוי. אך מצד עבודתם של ישראל, מצד תכונות הבנים עצמם, עדיין לא היה אצלם הענין של "ורעה אמונה", שלימות הגילוי של האמונה.

כדי שישראל ייגאלו ממצרים בזכותם העצמית[60], כשכר על מעשיהם, היתה צריכה האמונה בה', שעברה אליהם בירושה, להפוך לענינם הפרטי[61].

## ט.

## השפעת משה רבינו

דבר זה נעשה על־ידי משה רבינו, וזהו ההבדל בין ההשפעה המגיעה על־ידי האבות לבין זו שעל־ידי משה רבינו: מצד בחינת האבות, קיימת האמונה אצל כל יהודי כירושה, בטבעו, מעת היוולדו, מעצם היותו בן אברהם יצחק ויעקב[62].

אך משה רבינו, אשר בנוסף לכך שהוא אחד מ"שבעה רועים הממשיכים חיות ואלקות לכללות נשמות ישראל" הוא גם "כללות כולם ונקרא רעיא מהימנא"[63], "זן ומפרנס" ומשפיע, שהאמונה שקיימת אצל היהודי תהיה באופן של "ורעה אמונה" – ב"בחינת פנימיות" – "שתהא אמונה שלימה וחזקה ונגעה עד פנימיות הנפש"[64], ואז תחדור האמונה לכל מהותו, בכל ענינו, ועד למעשה בפועל.

---

55) וכלשון רז"ל יורש כרעא דאבוה הוא (עירובין ע, ב). ובל' הרגיל בכ"מ – "ברא כרעא דאבוה" (יונת אלם רפ"ב. וראה תוד"ה מקמי – יבמות ג, א. רש"י כתובות צב, א ד"ה כבעל). ובלקו"ת ברכה (צו, ב) ד"היינו נה"י דאו"א". וצריך לימוד מיוחד שהיורש עומד במקום המוריש – ראה ב"ב קנט, א. צפע"נ (נ.י.) ח"א סקי"ח. וראה לקו"ש ח"ח ע' 348. ולהעיר מההקדמה לשערי אורה.

56) מכילתא בשלח יד, לא.

57) ובילקוט (שם רמז רמ): שלא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בזכות אמונה.

58) שמות ד, לא. שבת צז, א. וראה פרש"י עה"ת שמות ד, ב.

59) ראה אוה"ת שבהערה 64.

60) להעיר שגם במכילתא הובא הכתוב "ויאמן העם" שנאמר בהיותם במצרים. וי"ל שלכן ממשיך שם ומביא עוד כתוב "וכה"א אמונים נוצר ה'" (תהלים לא, כד) – ראה ברכות ומכות בסופן (ועוד) – מאי ואומר.

61) להעיר מלקו"ש חי"א שיחה א' לפ' שמות.

62) ראה תניא פי"ח־יט. ועוד.

63) תניא פמ"ב.

64) תו"א בהוספות ד"ה כי תשא. וראה אוה"ת הגהות לתו"א הנ"ל (תשא ע' א'תתעט ואילך). שם ע' א'תתלה ואילך. וראה לקו"ת ואתחנן ד"ה וידעת הא' וביאוריו. ועוד.

## י.

## השפעתו של משה - שלילת ה"הרהור" גם מצד עצם מציאות הבן

לפי כל האמור לעיל יובן תוכן שאלת משה רבינו "למה הרעותה...", שהתורה מספרת על כך, למרות ש"אברהם... לא הרהר", ותשובת הקדוש־ברוך־הוא "וארא אל האבות":

מכיון שכבר היה סמוך לגאולה, ומשה נשלח על־ידי הקדוש־ברוך־הוא כדי לגאול את ישראל, היה צורך בכך, שהקשר בין ישראל לה' על־ידי האמונה, לא יישאר רק כפי שהוא מצד האבות כ"מאמינים בני מאמינים", אלא אמונה החודרת ומקיפה את כל עניניהם.

דבר זה נעשה על־ידי שאלתו והרהורו של משה[65] "למה הרעותה... ומאז באתי אל פרעה... הרע...", אשר על כך באו דברי ה' "וארא...". כלומר, דרגת "וארא" — הקשר האמיתי והמוחשי (כ"ראיה") שבין ישראל לאלקות, על־ידי האמונה — הוגשמו גם על־ידי ישראל, אשר מצד עצם מציאותם ייתכן הענין של "הרהר אחר מדותי". נעשתה באמונה המעלה של "וארא", שלימות האמונה, וכך נשלל הענין של "הרהר אחר מדותי".

לפיכך אומר רש"י בסוף פרשת שמות "הרהרת על מדותי" — "לא כאברהם" אשר "לא הרהר אחר מדותי": בכך הוא מדגיש שאין די בדרגת "לא הרהר" הקיימת אצל משה ואצל כל ישראל בירושה מאברהם (האבות), ובגלוי ייתכן ענין של "הרהרת...", כיוון שזוהי ירושה. אך מצד טבעו ומציאותו של הבן עצמו ייתכן אצלו הרהור. פעולתו של משה היתה, שגם לענין זה של "הרהרת" לא יהיה כלל מקום, על־ידי דיבור של הקדוש־ברוך־הוא — גילוי דרגת "וארא"[66].

## יא.

## כך יובן יותר ההבדל בין דרך הפשט לדרש

לפי זה יובן יותר ההבדל בין הפירושים של רש"י בדרך הפשט (בסוף פרשת שמות) ולפי "רבותינו דרשוהו" (בפרשתנו): ההסבר דלעיל, שהפירושים של רש"י שבדרך הפשט הם כפי שהענינים מצד הגוף, אין הכוונה לכך שמצד גופו של משה ייתכן ענין של "הרהרת על מדותי" כפשוטו ח"ו, שהרי "טוב הוא", ואין אצלו מקום כלל לכך. אלא הכוונה היא, שהענין נעשה באופן שניתן (בחיצוניותו) לפרשו כ"הרהר" (חטא) כפשוטו[67].

לפיכך, לפי דרך הפשט, 'גוף' התורה, הקשור לכל יהודי בכל מצב שהוא, מפרשים זאת כ"הרהרת על מדותי" כפשוטו, כיון שצריך לגלות את דרגת "וארא", האמונה, בכל ישראל, גם באלה שגופם מכסה, לעת עתה, על נשמתם, כך שהאמונה אינה מאירה אצלם בגלוי, ומצד גופם תיתכן השאלה "למה הרעותה..." והענין של "הרהר אחר מדותי" כפשוטו.

גם אצלם מתגלה על־ידי משה[68], הכולל את כל ישראל[69], הענין של "וארא". גילוי הקשר האמיתי שעל־ידי האמונה, שלילת והיפך ה"הרהור".

ואילו לפי "רבותינו דרשוהו" — "נשמתא דאורייתא", ניכר אור הנשמה של היהודי, ואז לא ייתכן ש"הרהרת על מדותי" כפשוטו, אלא זהו רצון להבין "מה שמו" ולהבין "למה הרעותה" גם בשכל. על־ידי משה נגרם "ורעה אמונה" — שגם השכל יחוש באמונה בדרגת "וארא", הנעלית מחכמה וטעם[70].

## יב.

## הקשר בין כ"ד טבת לבין פרשת וארא

לפי כל האמור לעיל יובן הקשר בין כ"ד טבת — יום ההילולא של אדמו"ר הזקן — לבין פרשת וארא (כדברי השל"ה הידועים[71]), שחל בשנה זו[72] בשבוע של פרשת וארא[73]:

אחד החידושים של תורת חסידות חב"ד שנתגלתה על־ידי אדמו"ר הזקן [שביום ההילולא עולים "כל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו"[74]

---

65) להעיר ממרז"ל (שמו"ר פמ"ג, ו): אמר (משה) רבה"ע עשו לך סיוע כו' אמר הקב"ה אף אתה טועה כו' — ועי"ז שכלל עצמו עם בנ"י הציל אותם מעונש. וי"ל שעד"ז הוא כאן.

66) להעיר (ע"ד הנגלה) מצפע"נ עה"ת בראשית (ע' מח ואילך) החילוק דאברהם ומשה, "דאברהם אבינו לא יגע בתורה כו' עצם החכמה, שכל הפועל, וכל התורה גלוי' לו", "כל התורה נתגלה לו בלא דוחק וכו' רק בגדר קנין שלא בגדר עצם ולא שיעבוד הגוף" (שם ע' נא). משא"כ משה רבינו יגע בתורה כו'.

67) כמו שנתבאר בנוגע להאבות — לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 65.

68) להעיר מירושלמי הוריות פ"ג ה"ה: כל כך למה בשביל להחזיר את הטיפשים (ראה פי' פני משה שם).

69) שער רוה"ק להאריז"ל קח, ד (הוצאת ת"א תשכ"ג). שער הגלגולים הקדמה יז. ועוד.

70) ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 41 ואילך.

71) חלק תושב"כ ר"פ וישב.

72) וגם בשנת ההסתלקות תקע"ג היתה הקביעות דכ"ד טבת יום א' פ' וארא. וההסתלקות היתה במוצש"ק אחר שהתפלל תפלת ערבית והבדלה (הקדמת בני המחבר לשו"ע אדה"ז). הרי אחר תפלת ערבית והבדלה הוא כבר נבדל משבוע שעבר ונכנס בשבוע שאחר השבת.

73) ראה גם לקו"ש ח"ו שם.

74) ביאור לאגה"ק סי' זך.

ו"מתגלה ומאיר בבחינת גילוי מלמעלה למטה"[75], על פני תורת החסידות כפי שנתגלתה על־ידי הבעש"ט והמגיד ממעזריטש[76] הוא הענין של יתפרנסון[77] מיניה" — מפנימיות התורה, שאמונה זו באלקות נתגלתה על־ידי תורת חסידות חב"ד באופן שתקיף ותחדור את כל כולו של האדם, עד שלא רק נקודת האמונה המסותרת תתגלה אצלו, אלא שבכל עבודתו וכוחותיו, גם אלה שקודם לכן לא היו קשורים לכך[78], יאיר כח זה.

זאת פעל אדמו"ר הזקן על־ידי שהוריד את תורת החסידות גם אל החב"ד שבנפש, עד ל"חוצה", שהיא, לעיני בשר, מציאות בפני עצמה, ומסתירה את גילוי האמונה בה'.

ובדומה לגילוי האמונה שנפעל על־ידי שאלת משה "למה הרעותה", היה זה על־ידי דיבורו של הקדוש־ברוך־הוא "וארא אל האבות", שראיה זו והאמונה באלקות שקבלו ישראל בירושה יתקיימו גם מצד תכונותיהם שלהם, כפי שנתבאר לעיל[79],

ובדיוק כפי שהיה בגאולת מצרים, שבשכר האמונה נגאלו, כך גם בגאולה האמיתית והשלימה, שבאמצעות "יפוצו מעינותיך חוצה" — על־ידי האמונה[80] באופן של יתפרנסון מיניה, כפי שהיא מתגלית בתורת חסידות חב"ד[81], וחודרת עד ל"חוצה" ממש, יהיה "אתי מר"[82] — דא מלכא משיחא, שכל ישראל, וכל יהודי, יזכו לגאולה האמיתית והשלימה במהרה בימינו ממש.

(משיחות ש"פ וארא תשל"א)

75) שם סי' כח. וראה סידור שער הל"ג בעומר (ד"ש, ב־ג).

76) להעיר משיחת ליל ש"ק פ' תשא תפר"ח, שענין גילוי הבעש"ט והה"מ היו הכנה לגילוי עצם פנימיות התורה שנתגלה ע"י רבינו הזקן — בדוגמת עבודת האבות שהי' הכנה לגילוי הנעצמות דמ"ת (ע"י משה) — נעתק בלקו"ש ח"ד [המתורגם] ע' 117 הערה 22. וראה שם לפנ"ז הערה 15.

77) לשון התקו"ז (ת"ו בסופו). וכפי' המק"מ (הקדמה לזהר): יתפרנסון .. כשיפורש להם אמיתות מאמריו כו'. ובכסא מלך (לתקו"ז שם): בדרא בתראה דוקא קרוב לימות המשיח כו' (אף אשר) זה כמה מאות שנים שנתגלה כו' (כי הלימוד צ"ל דוקא באופן של) יתפרנסון כו' יפורשו מאמריו העמוקים בהקדמות שגילה האר"י זלה"ה כו' שיבינו כו' כי הלומד גירסא בעלמא הגם שיש לו שכר טוב כו' עכ"ז הסגולה דבגיני' וקראתם דרור היא כשיתפרנסון וילמדו פירושי המאמרים כו'. — ראה גם כן הקדמת הרח"ו לשער ההקדמות.

78) להעיר מלעיל ע' 41 ואילך. וש"נ.

79) ראה לקו"ש ח"ד [המתורגם] ע' 115 שאדה"ז הי' קורא להבעש"ט "זיידע (=סבא)", והביאור בזה.

80) ראה מכילתא שם בסופו: וכן אתה מוצא שאין הגלויות מתכנסות אלא בשכר אמונה כו'.

81) ובעיקר אחר פ"ב (הגאולה דיט"כ) — תו"ש ס"ע 112 ואילך. לקו"ד ח"א כב, א ואילך. וראה לקו"ש ח"י ע' 102 ואילך.

82) מכתב הבעש"ט (נדפס בסוף ספר בן פורת יוסף. ובכ"מ).

המשך ביאור למס' מגילה ליום שני עמ' ב

וְהִשְׁכַּרְתִּים לְמַעַן יַעֲלוּז וְיָשְׁנוּ שְׁנַת עוֹלָם וְלֹא יָקִיצוּ', כלומר, אכוין שיהא משתיהם בעת החום, כדי שמחמת הצמאון ישתו הרבה וישתכרו ותבוא להם פורענות, ואכן בלשצר וסיעתו היו חמים ועייפים וישבו לשתות והשתכרו, ובאותו הלילה נהרג בלשצר, הרי שמשתה הרשעים מביא להם פורענות, ואף אסתר אמרה, שמתוך המשתה תבוא פורענות לרשעים.

מספרת הגמרא: אַשְׁכְּחֵיהּ [–מצאו] רַבָּה בַּר אֲבוּהָ לְאֵלִיָּהוּ, אָמַר לֵיהּ רבה לאליהו, כְּמַאן חַיְיָא אֶסְתֵּר וְעָבְדָא הָכִי, כלומר, איזה טעם מכל הטעמים הנזכרים הביא את אסתר להזמין את המן למשתה. אָמַר לֵיהּ אליהו, כְּכוּלְּהוּ תַּנָּאֵי וּכְכוּלְּהוּ אָמוֹרָאֵי – מכל הטעמים שאמרו התנאים והאמוראים.

'וַיְסַפֵּר לָהֶם הָמָן אֶת כְּבוֹד עָשְׁרוֹ וְרֹב בָּנָיו'. מבררת הגמרא: וְכַמָּה 'רֹב בָּנָיו', שמלשון 'רוב' משמע שהיה חידוש בדבר. אָמַר רַב, שְׁלֹשִׁים בנים היו להמן, עֲשָׂרָה מהם מֵתוּ במיתה טבעית, וַעֲשָׂרָה אחרים נִתְלוּ במסופר במגילה, וַעֲשָׂרָה אחרים היו רעבים ללחם וּמְחַזְּרִין עַל הַפְּתָחִים. וְרַבָּנָן בבית מדרשו של רב אָמְרֵי, אוֹתָן שֶׁמְּחַזְּרִין עַל הַפְּתָחִים שִׁבְעִים הַוְיָא, מלבד העשרים שמתו ונתלו, דִּכְתִיב (שמואל א' ב ה), 'שְׂבָעִים בַּלֶּחֶם נִשְׂכָּרוּ', ואי אפשר לפרש כפשוטו, שהרי אם הם שבעים מדוע נשכרו בשביל לחם, אלא אַל תִּקְרֵי 'שְׂבֵעִים' אֶלָּא 'שְׁבֻעִים', והכוונה לשבעים בני המן שחזרו על הפתחים לבקש לחם. וְרָמִי בַּר אַבָּא אָמַר, בני המן כּוּלָּן – שמתו ושנתלו ושרעבו ללחם, מָאתַיִם וּשְׁמוֹנָה הֲווּ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְרֹב בָּנָיו', וגימטריא של 'ורב' הוא מאתים ושמונה. מקשה הגמרא: הרי 'וְרוֹב' בְּגִימַטְרִיָּא מָאתָן וְאַרְבִּיסַר הֲווּ. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, 'וְרֹב' חסר כְּתִיב.

'בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ'. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם, כביכול נָדְדָה שְׁנַת מַלְכוּ שֶׁל עוֹלָם, והתעורר להושיע את ישראל. וְרַבָּנָן אָמְרֵי, נָדְדוּ עֶלְיוֹנִים נָדְדוּ תַּחְתּוֹנִים – המלאכים נדדו להדיר את שנת אחשורוש והיו מבהילים אותו כל הלילה, ואמרו לו, כפוי טובה, שלם תמורה למי שעשה לך טובה. רָבָא אָמַר, שְׁנַת הַמֶּלֶךְ אַחַשְׁוֵרוֹשׁ מַמָּשׁ נדדה, משום דְּנָפְלָה לֵיהּ מִילְּתָא בְּדַעְתֵּיהּ – עלתה מחשבת חשד בלבו וְאָמַר, מַאי דְּקָמָן דְּזִמִּינְתֵּיהּ אֶסְתֵּר לְהָמָן – מהו הדבר החדש הזה שבא לפני, שאסתר מזמנת את המן למשתה, דִּלְמָא עֲצָה קָא שָׁקְלֵי עֵילָּוֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא לְמִקְטְלֵיהּ – אולי יש מחשבות בלב אסתר והמן להרגני. הָדַר אָמַר – אחר כך חזר בו ממחשבה זו, דְּאִי הָכִי – אם אכן הם חושבים כך, וכי לֹא הָוָה גַּבְרָא דְּרָחִים לִי דַּהֲוָה מוֹדַע לִי – האם לא היה אדם שאוהב אותי ובא להודיעני. הָדַר אָמַר – שוב חזר למחשבה הראשונה, אכן הם חושבים להרגני, ומה שאין אדם שבא להודיע לי על כך, דִּלְמָא אִיכָּא אִינִישׁ דְּעָבַד בִּי טִיבוּתָא וְלֹא פְּרַעְתֵּיהּ – אולי יש אדם שעשה לי טובה ולא פרעתי לו טובה על כך, וּמִשּׁוּם הָכִי מִימְנְעֵי אִינְשֵׁי וְלֹא מְגַלּוּ לִי – ולכך אנשים נמנעים מלגלות לי, שיודעים שלא תצמח להם שום טובה מזה. מִיָּד החליט לתקן דבר זה, 'וַיֹּאמֶר לְהָבִיא אֶת סֵפֶר הַזִּכְרֹנוֹת דִּבְרֵי הַיָּמִים', שיחפשו שם מי עשה לי טובה ולא קיבל גמול על כך.

'וַיִּהְיוּ נִקְרָאִים'. מִלְּמֵד שֶׁהדברים שהיו כתובים בספר, נִקְרָאִים מֵאֵלֵּיהֶן, שאם משרתי המלך היו קוראים אותו, היה הכתוב אומר 'וידהיו קוראים'.

'וַיִּמָּצֵא כָּתוּב'. שואלת הגמרא: הרי ספר זכרונות ומעשה מרדכי נכתב זמן רב קודם לכן, ואם כן מדוע נאמר 'כתוב', כָּתַב מִכָּעֵי לֵיהּ. אלא מִלְּמֵד

# לקוטי־שיחות פרשת וארא כרך טז שיחה ב

## א.

### פרש״י על הפסוק ״הוא אהרן ומשה...״ בהשוואה לתוספתא והמדרש

על הפסוק[1] ״הוא אהרן ומשה אשר אמר ה׳ להם הוציאו את בני ישראל״, שבו מוזכר תחילה אהרן ואחר כך משה, אומר רש״י ״יש מקומות שמקדים אהרן למשה, ויש מקומות שמקדים משה לאהרן. לומר לך ששקולין כאחד״[2].

ענין זה מוזכר גם בתוספתא[3] ובמדרש[4], אך שם הסגנון הוא ״בכל מקום הקדים משה לאהרן, במקום אחד הוא אומר הוא אהרן ומשה, מלמד ששקולין[5] זה כזה״.

הסיבה לכך שרש״י צריך לומר ״יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדים משה לאהרן״ – ולא כנאמר בתוספתא ובמדרש ״בכל מקום הקדים משה לאהרן במקום אחד הוא אומר[6]...״ – מובנת בפשטות, כי לפי הפשט בלתי סביר לומר, שמכך שהתורה משנה את הסדר ״במקום אחד״, בשונה מן הסדר ״בכל מקום״[7], יילמד חידוש משמעותי לגבי כל המקומות (״שקולין כאחד״)[8], [בכך יתורץ גם מדוע אין רש״י מציין את הענין של ״שקולין כאחד״ בענינים האחרים המנויים בתוספתא ובמדרש שהובא לעיל שלגביהם אנו רואים[9] ש״במקום אחד״ הופכת התורה את הסדר שבין שני דברים, ומכך לומדים שהם שקולים],

אלא יש לומר, שכאשר השינוי הוא במקום אחד הרי זה עקב סיבה מיוחדת, הקיימת רק במקום זה. בדומה לפירוש רש״י[10] על הפסוק[11] ״איש אמו ואביו תיראו״ [שזהו אחד המקומות המוזכרים במדרש שהובא לעיל – ״בכל מקום הוא מקדים כיבוד אב לאם, ובמקום אחד הוא אומר איש אמו ואביו תיראו, מגיד ששניהם שקולין זה כזה״] – ״כאן הקדים אם לאב לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו, ובכבוד הקדים אב לאם לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים״.

ולכן אומר רש״י בענינו ״יש מקומות... ויש מקומות...״ – לשון רבים – כי דוקא מכך ששינוי הסדר מופיע במספר מקומות[12] ניתן ללמוד ש״שקולין כאחד״[13].

---

1) פרשתנו ו, כו.

2) כ״ה בדפוסים שלפנינו. ובדפוס ראשון ושני ״ששקולין שניהם כאחד״. ובכו״כ כת״י רש״י ״ששניהם שקולין כאחד״.

3) סוף כריתות.

4) ב״ר ספ״א. ויק״ר פל״ו, א. ועד״ז במדרש שמואל פ״ה. יל״ש בראשית רמז ד. וראה גם מכילתא בתחלתו. תנחומא (באבער) בראשית יד. ועוד.

5) כ״ה בתוספתא. ובב״ר מכילתא מד״ש ויל״ש (תנחומא) שם ״ששניהן שקולין״. בויק״ר ״ששניהם שוין זה כזה״.

6) אבל במכילתא (ועד״ז בתנחומא שם) אף שמביא הראי׳ רק מכתוב זה ״הוא משה ואהרן״ אינו מקדים ״במקום אחד הוא אומר״, כבתוספתא ומדרשים הנ״ל.

7) ובפרט שהסדר כמו שהוא ״בכל מקום״ מובן גם בשכל – וכמו בנדו״ד דמשה הוא גדול מאהרן. וראה לקמן בפנים.

8) ומה שפרש״י בפ׳ פנחס (כז, א): ולהלן הוא אומר ותהיינה מחלה תרצה מגיד שכולן שקולות זו כזו (היינו שהלימוד ששקולות זו כזו הוא משינוי הסדר במקום אחד) – ראה לקו״ש ח״ח ע׳ 203 (ושם הערה 20) שהלימוד הוא (לא משינוי הסדר לחוד, כ״א) מיתור הכתוב. ועד״ז בנוגע לפרש״י ס״פ מסעי ״מגיד ששקולות זו כזו״, אינו משינוי הסדר לחוד (ראה שם ע׳ 5־204).

9) שברובם מאלו שנאמרו שם מובן גם בשכל הסדר כפי שנמנו ״בכל מקום״, כי הראשון הוא למעלה או קדום להשני (שמים וארץ*, אברהם יצחק ויעקב, משה ואהרן, אב ואם).

10) ועד״ז בפ׳ בחוקותי כו, מב [שגז״ז אחד המקומות שהובא בתוספתא ומדרשים הנ״ל: בכ״מ הקדים אברהם לאבות, במקום אחד הוא אומר וזכרתי את בריתי יעקב כו׳] פרש״י: למה נמנו אחורנית, כלומר כדאי הוא יעקב הקטן לכך באם אינו כדאי הרי יצחק כו׳.

ולכאורה י״ל עד״ז בהשינוי ״ביום עשות ה׳ אלקים ארץ ושמים״ (שבתוספתא ומדרשים הנ״ל), דמובן בפשש״מ שהשינוי בסדרם הוא משום שהכתוב משנה לומר ״(ביום) עשות״ (לא כבכ״מ לפנ״ז שנאמר ״בראשית בראׄ״, ״ואלה תולדות השמים והארץ בהבראם״) שפירושו כמו שפרש״י לפנ״ז (שם א, כה): ״תקנם בצביונם בתקונם ובקומתם״ (וע״ד פי׳ ר״י ורבי תנחומא בב״ר שם, וש״נ), וענין זה שייך יותר ב״ארץ״ מבשמים. [אבל להעיר שבשמים וארץ מצינו בב״ר שם (וש״נ) דעת ר״א ב״ר שמעון ״פנמים שהוא מקדים כו׳ אלא מלמד ששניהם שקולין זה כזה״. וראה מפרשים שם].

ועד״ז צ״ל בשאר דוגמאות שבתוספתא ומדרש שם, שמובן מעצמו בפשש״מ.

11) קדושים יט, ג.

12) להעיר מדעת ר״א בר״ש (הנ״ל הערה 10).

13) ואולי י״ל שבתוספתא ומדרש ״מלמד ששקולין זה כזה״ הוא מהלשון ״הוא אהרן ומשה״, שמשמע שהם מציאות והוי׳ אחת, ע״ד דעת ר״י (ב״ב קכ, א) בבנות צלפחד (אבל ראה רשב״ם ב״ב שם ד״ה שקולות)**.

ועפ״ז יומתק הלשון ״במקום אחד הוא אומר הוא אהרן ומשה״, ולא ובמקום אחד הוא מקדים. אבל צ״ע אם אפשר לפרש כן בשאר המקומות.

---

*) אבל ראה לקמן סוף הערה 10.

**) וראה לקו״ש שם הערה 22.

## ב.

## כיצד מחשיב רש"י את המקומות האחרים כהוכחה ל"שקולין כאחד"?

אך יש להבין: מלשון רש"י "יש מקומות", מובן שיש יותר ממקום אחד שבו מקדימה התורה את אהרן למשה, ולשון התוספתא והמדרש שיש רק "מקום אחד", אינם מורים על מחלוקת ביחס למציאות, אם ישנו בתורה מקום אחד כזה או יותר, שהרי לגבי זאת לא תיתכן מחלוקת, אלא ההבדל ביניהם הוא אם יתר המקומות שבהם מקדימה התורה את אהרן לפני משה (בנוסף לפסוק "הוא אהרן ומשה") באים ללמד שהם "שקולין כאחד", או ששם הכרחי לכתוב דוקא בסדר זה.

יתר המקומות בתורה שבהם מוזכר אהרן לפני משה, הם: א) בפרשה זו, מספר פסוקים לפני כן[14] – "ויקח עמרם את יוכבד דודתו לו לאשה ותלד לו את אהרן ואת משה". ב) בפרשת במדבר[15] – "ואלה תולדות אהרן ומשה". ג) בפרשת פינחס[16] – "ותלד לעמרם את אהרן ואת משה".

מובנת בפשטות הסיבה לכך שהתוספתא והמדרש סוברים שמפסוקים אלו אי אפשר להסיק ש"שקולין זה כזה", כיון שמדובר בהם אודות הולדת אהרן ומשה, או תולדותיהם, ולכן צריכה התורה להקדים את אהרן למשה, בהתאם לסדר הולדתם[17].

אך צריך להבין: מהי דעתו של רש"י הכולל גם מקומות אלו כהוכחה לכך ש"שקולין כאחד", ובמיוחד כאשר דוקא דרך לימודו של רש"י היא לפי הפשט?

## ג.

## לכאורה מתכוון רש"י לפסוק בפרשת במדבר

לכאורה יש לומר, שרש"י אינו מתכוון לפסוקים אלו – "ותלד לו את אהרן ואת משה" (בפרשתנו) ו"ותלד לעמרם את אהרן ואת משה" (בפרשת פינחס) – אלא רק לפסוק "ואלה תולדות אהרן ומשה", שבו אין מדובר על הולדת אהרן ומשה עצמם, אלא על תולדותיהם, ויותר מכך: תולדות משה אינם מוזכרים שם כלל (ואשר על כן אומר רש"י[18] "מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו" ולכן נקראים "בני אהרן" בשם "תולדות משה לפי שלמדן תורה")

ולכן צריך היה להיות שם הסדר הרגיל בכל מקום – משה ואהרן – ואדרבה: שם בודאי צריך משה להיכתב לפני כן, כיון שהוא היה זה ש"למדם תורה" גם את אהרן, ועל כך מדובר שם בפסוק[19].

וכיון שגם שם הקדימה התורה את אהרן למשה – "יש מקומות" לשון רבים – ביחד עם הפסוק "הוא אהרן ומשה" – הרי זה מלמד ש"שקולין כאחד".

אך קשה לומר שזוהי כוונת רש"י, כי אם היתה כוונתו רק לפסוק בספר במדבר, להוציא את הפסוק בפרשתנו – הוא היה אומר זאת במפורש. מן הביטוי הסתמי "יש מקומות" נראה שאלה הם מקומות הידועים כבר[20], או לפחות פסוקים המוזכרים בהמשך פרשיות אלו.

## ד.

## הקשיים בדברי רש"י מפסוק זה עצמו

הדבר קשה גם בפירוש רש"י זה לפי התחלתו. ואלה דבריו: "הוא אהרן ומשה, אלו שהוזכרו למעלה שילדה יוכבד לעמרם". כלומר, פסוק זה הוא המשך לענין של הולדת אהרן ומשה המוזכר לפני כן – "שילדה יוכבד" – ומובן בפשטות שהפסוק מוכרח להקדים את אהרן למשה[21]. ואם־כן כיצד ניתן להסיק מן הסדר בפסוק ש"שקולין כאחד"?

---

14) ו, כ.

15) ג, א.

16) כו, נט.

17) כבראב"ע פרשתנו ו, כז בסופו. וצ"ע במה שהראב"ע מקדים את הכתוב "ואלה תולדות אהרן ומשה" (דפ' במדבר) לפני הפסוק "ותלד לו את אהרן ואת משה" (שבפרשתנו לעיל). ואולי צ"ל* "ותלד לעמרם" והיינו הכתוב דפ' פינחס. ובפרט שהראב"ע מקדים "על כן לא תמצא בכל התורה מתחזלת זה הפסוק שלא יקדים משה לאהרן". א"כ אין מקום להקשות מפרשתנו הנאמר לפני הפסוק זה.

ועפ"ז יובן מה שהקדים גם בסוף הדיבור "והעד תולדות גם ותלד" – אף שלכאורה קדימת אהרן למשה מיושבת יותר כשהמדובר הוא בלידתם עצמם – "ותלד", מכשהמדובר הוא ע"ד תולדותם – ראה לקמן בפנים.

18) ראה בפרש"י זה לקו"ש חכ"ג ע' 8 ואילך. לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 192 ס"ח. חי"ג ע' 9 הערה 1.

19) וכההמשך בהכתוב "ביום דיבר ה' את משה", ופרש"י "נעשו אלו התולדות שלו שלמדן מה שלמד מפי הגבורה". ורק בפסוק שלאח"ז נאמר "ואלה שמות בני אהרן". וראה סנה' יט, ב.

20) וכה"יש מקומות שמקדים משה לאהרן", שידועים הם להבן חמש, וגם לפני כתוב זה.

21) כמ"ש במפרשים עה"פ – רשב"ם, חזקוני, תוספת (הדר זקנים), ועד"ז בראב"ע עה"פ (כי הוא גדול בשנים), רבינו בחיי, אברבנאל עה"פ. אלא שבראב"ע ואברבנאל מוסיפים: ועוד כי הוא התנבא לישראל קודם שבא משה [ולהעיר שב' ענינים הנ"ל כבר הובאו בפרש"י לפנ"ז (שמות ד, יו"ד)].

---

*) ולהעיר מטור הארוך כאן שהביא בלשון הראב"ע "ומותלד את אהרן ואת משה".

ואף אם נאמר שמהמשך הפסוק "הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים" מוכח שאין כאן חשיבות לסדר הולדתם, אלא לתפקידם בביצוע ציווי ה' בקשר ליציאת בני ישראל ממצרים – אינו מובן:

רש"י צריך היה לפרש כאן בדומה לפירושו על "איש אמו ואביו תיראו", שהסיבה לסדר שינוי הקדימה בפסוק היא כיון שנדרשת הדגשה מיוחדת לגבי אחד מן הפרטים – וכך גם בענייננו: כאן מקדימה התורה את אהרן למשה, "הוא אהרן ומשה", כי על ידי כך היא מדגישה ומבהירה[22]: כיון שמדובר אודות שליחותם להוציא את ישראל ממצרים, שמפשטות הפסוקים נראה שבכך היה משה בלבד העיקר, שאותו בחר הקדוש־ברוך־הוא ועליו הטיל את השליחות – לכן משנה התורה את הסדר ומקדימה תחילה "הוא אהרן ומשה", כדי להדגיש שאהרן לא היה טפל לגמרי למשה בשליחות זו[23].

## ה.

## דיקוים נוספים בפירוש רש"י

הדברים יובנו על ידי הבהרת מספר דיוקים נוספים בפירוש רש"י:

רש"י מצטט את המילים "הוא אהרן ומשה" ומפרש "אלו שהוזכרו למעלה שילדה יוכבד לעמרם", ולפי הנוסח המופיע במספר דפוסים[24] הוא ממשיך "הוא אהרן ומשה אשר אמר ה'[25], יש מקומות שמקדים...". ולכאורה:

א) מהו הקשר התוכני בין הענין "יש מקומות שמקדים... לומר לך ששקולין כאחד" לבין תחילת הפירוש "אלו שהוזכרו למעלה שילדה יוכבד לעמרם"?

ב) אם כוונתו של רש"י להסביר את השינוי בסדר השמות שבין מקום אחד לאחר, היה מתאים (במדה הטובה ביותר) לציין את השינוי שמובא מיד בסוף הפסוק הבא באותו ענין ובאותן המילים – "הוא משה ואהרן"[26]?

בנוסף לכך צריך להבין:

ג) מה מחדש רש"י בהוסיפו בתחילת פירושו את המילים "אלו שהוזכרו למעלה שילדה יוכבד לעמרם" וכי ניתן היה לחשוב שאין אלו אשר "הוזכרו למעלה"?

ד) מדוע אומר רש"י "ששקולין כאחד", ולא משתמש בביטוי המופיע בתוספתא ובמדרש[27]: ששקולין זה כזה[28]?

ה) ועיקר: כיצד ייתכן בכלל לומר לגבי משה ואהרן שהם "שקולין כאחד", כאשר אפילו בן חמש למקרא יודע שאין שווה למשה רבינו[29], ובמיוחד כאשר הוא כבר יודע מפירוש רש"י לפני כן[30], ש"כשנולד נתמלא הבית כולו אורה", והוא היה מושיעם של ישראל[31], וכדומה[32] – ורש"י אינו מתייחס לכך כלל[33].

## ו.

## השאלות על פירוש רש"י בפסוק הבא

בפסוק הבא מצטט רש"י את המילים "הם המדברים וגו'" ומפרש "הם שנצטוו הם שקיימו". בפשטות מתכוון רש"י להבהיר בכך, כדברי המפרשים[34], את השאלה: לשם מה צריכה התורה לומר "הם המדברים"? הרי דבר זה כבר ידוע! לפיכך מפרש רש"י "הם שנצטוו הם שקיימו". אבל – מאי קא משמע לן? וכי יש חידוש בכך שמשה ואהרן קיימו את ציווי ה'[35]?

---

22) וכמו שפי' בביאורי מהרא"י, ועד"ז בכלי יקר כאן בפי' הא'. פנים יפות כאן. ושם מפרשים עד"ז גם ב"הוא משה ואהרן" שבפסוק שלאח"ז.

23) בכלי יקר שם מפרש שמזה מוכח ש"שקולים המה בכל דבר". אבל בביאורי מהרא"י שם, "חלק הכתוב כבוד לאהרן כו'" ומציין "ועל דרך זה פי' בפ"ק דקדושין (ל, סע"ב ואילך) גבי איש אמו ואביו תיראו", והוא כהפי' ברש"י ר"פ קדושים.

ומה שבס"פ מסעי כתב רש"י טעם לשינוי הסדר ואעפ"כ מסיים "מגיד ששקולות כו'" – ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ח שם ע' 210 (הובא לעיל הערה 8).

24) וכן הוא בדפוס ראשון. בדפוס שני וכמה כת"י רש"י במקום "הוא אהרן ומשה" אי' "הוא משה ואהרן" ומתחיל ד"ה בפ"ע.

25) בכמה כת"י ליתא התיבות "הוא אהרן ומשה" והמשך פרש"י "יש מקומות כו'" בא תיכף לאחרי התיבות "שילדה יוכבד לעמרם".

26) וכבכמה מפרשי התורה (הנ"ל הערה 22. ועוד).

ולהעיר מלשון השל"ה שט, ב: ויהי' מתורץ ג"כ מ"ש בזה הפרשה הוא אהרן ומשה, הוא משה ואהרן ופרש"י ללמד ששניהם שקולין. וראה לקמן הערה 63.

27) בויק"ר יש גירסאות "שקולין כאחד" (ראה ויק"ר הוצאת מרגליות). בגמ' (פסחים נז, ב. כריתות בסופה) – הלשון "שקולין כאחד" (כאחת) לענין כבשים ועזים.

28) וכן הוא לשון רש"י בפ' פנחס ופ' מסעי בענין בנות צלפחד (כנ"ל הערה 8).

29) וראה ראב"ע עה"פ. של"ה שם. ובכ"מ.

30) שמות ב, ב.

31) פרש"י שם א, כב.

32) וככל הפרשה דשמות ג, א ואילך. שאליו נגלה ה', והוא הי' שליח ה' וכו'.

33) ומ"ש במשכיל לדוד כאן באותה שעה קאמר כו'* א"נ במעשים קאמר – אין זה בפרש"י אפילו לא ברמז, כ"א כותב סתם "לומר לך ששקולין כאחד". ועד"ז בנוגע לשאר הפירושים שבפרש"י (בראב"ם ס"פ מסעי. צידה לדרך כאן. ועוד), שאין להם שום רמז בלשון רש"י.

34) ראה דבק טוב כאן. וראה רא"ם, גו"א ובאר יצחק כאן.

35) ודוחק לומר שהוצרך להשמיענו כיון שמשה שאל (שמות ג, יא) "מי אנכי כי אלך אל פרעה", וגם לא רצה לקבל השליחות (שם ד, יו"ד.

*) וראה גם ראב"ע, אברבנאל, אלשיך עה"פ. ועוד.

לאחר מכן מצטט רש"י את המילים "הוא משה ואהרן" ומפרש: "הם בשליחותם ובצדקתם מתחלה ועד סוף". וצריך להבין:

א) מדוע חשוב לציין כאן את מעלתם שנשארו שלמים "בשליחותם ובצדקתם מתחלה ועד סוף"?

ב) מהי משמעות שני פרטים אלו "בשליחותם ובצדקתם": אילו התכוון רש"י באופן כללי לשליחותם וצדקותם[36], כנאמר בגמרא[37], היה צריך לומר, כלשון הגמרא, רק "הן בצדקתם מתחלה ועד סוף"; מדוע הוא מוסיף "בשליחותם"? ואם הוא מתכוון כהמשך לביאור לתחילת הפסוק, "הם שנצטוו הם שקיימו", חשוב בעיקר לציין כאן שהיו שלמים "בשליחותם מתחלה ועד סוף", לא הזכרת צדקותם?

ג) מדוע מוסיף רש"י בתחילת פירושו את המילה "הם", ואינו מתחיל מיד (בהמשך ללשון הפסוק "הוא משה ואהרן") – "בשליחותם ובצדקתם מתחלה ועד סוף"?

## ז.

## כוונת רש"י לבאר את הצורך בשני הפסוקים הללו

ההסבר לכל זה הוא:

השאלה שרש"י מתכוון לתרצה כאן היא: לכאורה, שני הפסוקים הללו מיותרים לחלוטין, הרי כבר נאמר לפני כן[38] "וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצוום...". אלא, כפי שפירש רש"י לפני כן[39], שהתורה הפסיקה באמצע הענין כדי לספר "האיך נולדו משה ואהרן ובמי נתייחסו". וכאשר מסיימת התורה את ענין יחוסם, היא פותחת שוב "וידבר ה'..."[40], כך שזהו, כלשון רש"י, "הוא הדיבור עצמו האמור למעלה". אך לפי זה מובן רק מדוע חוזרת התורה שוב על "וידבר...". אך עדיין אין מובנת ההרחבה בשני פסוקים אלו – "הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם...", אשר תוכנם כבר ידוע לפני כן?

את זאת מבאר רש"י בפירושו "אלו שהוזכרו למעלה שילדה יוכבד לעמרם" – ובכך מתורץ גם מדוע צריכה התורה להפסיק באמצע הענין כדי לספר את יחוסם של משה ואהרן, כפי שיוסבר להלן.

## ח.

## בחירת משה ואהרן לשליחות בזכות יוכבד ועמרם

ההסבר לכך הוא: כבר לפני־כן למדנו על אמם של משה ואהרן, יוכבד[41], אשר לא ביצעה את גזירת פרעה "אם בן הוא והמתן אותו"[42], אלא "ותיראנה המילדות את האלקים ולא עשו כאשר דיבר אליהן מלך מצרים". ולא זו בלבד שלא קיימו את "והמתן אותו", אלא יותר מכך: "ותחיין את הילדים" – "מספקות להם מים ומזון..."[43]. היא השתדלה לעשות ככל יכולתה כדי לבטל את גזירת פרעה ואף עשתה את ההיפך מזה: בדומה לזה מוצאים לגבי אביהם, עמרם, שבלי להתחשב בגזירת פרעה "החזירה ועשה בה ליקוחין שניים"[44].

ואת זאת מדגישה כאן התורה: הסיבה לכך ש"וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצוום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ מצרים", [בחירתם להוצאת ישראל ממצרים – היתה "הוא אהרן ומשה – שילדה יוכבד לעמרם"]. מפני הזכות[45] והמעלה של אביהם ואמם[46] בקיום והחייאת ישראל במצרים, היו הם אלו אשר "אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים".

## ט.

## בשליחות זו משה ואהרן הם "אחד"

אך לפי זה קשה: מעשהו של עמרם, "החזירה ועשה בה ליקוחין שניים", הביאו רק ללידת משה, שהרי אהרן נולד לפני הליקוחין השניים. כך גם התמודדותה של יוכבד נגד גזירת פרעה היתה לאחר הולדת אהרן, רק אצל משה[47], שלגביו נאמר "ותצפנהו..."[48], וכדומה. כמו כן

---

יג): טען (שם ה, כב) "למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתני" – "קובל אני על ששלחתני" – כי כל הנ"ל לא מצינו בנוגע לאהרן, וכאן כוללם יחד "הם המדברים", "הם שנצטוו הם שקיימו". ועוד ועיקר: גם בנוגע למשה פשיטא שלאחרי שקיבל השליחות "קיימו", וענין הזריזות בקיום הציווי (לשלול – ההתרשלות דשמות ד, כד כפרש"י שם) – הרי אינו מודגש בלשון רש"י "הם שקיימו".

36) כדמשמע בר"א ובאר יצחק.

37) מגילה יא, א. וראה חדא"ג מהרש"א שם.

38) ו, יג.

39) שם.

40) ו, כט.

41) שמות א, טו ואילך ובפרש"י.

42) שם א, טז.

43) שם א, יז וברש"י.

44) פרש"י שם ב, א.

45) להעיר שמצינו כבר לפנ"ז בתורה, פעולה ותגמול (וכיו"ב) לבנים בזכות האבות – ראה לדוגמא תולדות כו, ד־ה. שם, כד. פרש"י נח ט, כג.

46) ועפ"ז יומתק לשון רש"י שם (ו, יג) "ללמדנו היאך נולדו משה ואהרן ובמי נתיחסו" – ולא כתב בקיצור "ללמדנו יחוס משה ואהרן". ובפרט שהכתוב אינו מפרש "היאך נולדו".

47) ובפרט ע"פ הדגשת רש"י (כבהערה שלפנ"ז) "היאך נולדו".

48) שם ב, ב ואילך.

היה משה העיקרי בהכנת ובהבאת הגאולה, ואם כך צריכה היתה התורה להקדים בפסוק זה את משה לאהרן"?

ולא רק בפסוק זה ("הוא אהרן ומשה") אלא גם לפני כן, כאשר מדובר על יחוסם[49], גם שם צריכה היתה התורה לכתוב "ותלד לו את משה ואת אהרן"[50], שהרי המטרה של פירוט היחוס אינה רק כדי לספר את סדר התולדות וכדומה[51], אלא כדי להסביר את הטעם לזכותם של משה ואהרן להיבחר לשליחים להבאת הגאולה, וגם בכך משה הוא העיקר[52]?

לכן ממשיך רש"י מיד ואומר "יש מקומות שמקדים אהרן למשה...". באמרו "יש מקומות" אכן מתכוון רש"י לפסוק הקודם[53] "ותלד לו את אהרן ואת משה", ביחד עם הפסוק "הוא אהרן ומשה" – "לומר לך ששקולין כאחד".

והדיוק בזה הוא "ששקולין כאחד": אין הכוונה שמשה ואהרן שווים זה לזה, ושהם באותה דרגה וכדומה, אלא שבענין השליחות להוציא את ישראל ממצרים נחשבים שניהם כאחד: שניהם חלק של שליחות אחת[54] –

"יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדים משה לאהרן", כי שניהם מהוים שליחות אחת[55].

## י.

## משה ואהרן דומים לעמרם ויוכבד באופן ביצוע השליחות

מכך שהתורה מוסיפה כאן "הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא..." כענין בפני עצמו, מובן, שגם לגבי פרט זה משמעותית מעלת יחוסם, שהם "אלו שהוזכרו למעלה שילדה יוכבד לעמרם". ולא מובן, מהו הקשר בין יחוסם לבין היותם "המדברים אל פרעה מלך מצרים"?

לפיכך מפרש רש"י "הם שנצטוו הם שקיימו", שהם מלאו את שליחותם בדברם אל פרעה, מפני היותם "הם" – "שילדה יוכבד לעמרם":

כשם שאצל יוכבד, אי־ציותה והתיצבותה כנגד גזירת פרעה היו כרוכים בקשיים עד כדי מסירות נפש, כי פרעה קרא למילדות ודרש מהן "מדוע עשיתן הדבר הזה ותחיין את הילדים" – לפיכך מדגישה התורה שהן "לא עשו כאשר דיבר אליהן מלך מצרים ותחיין את הילדים" מפני "ותיראן המילדות את האלקים" – ולכן ניתן להן שכר מיוחד[56]: "וייטב אלקים למילדות... ויהי כי יראו המילדות את האלקים ויעש להם בתים".

וכך גם אצל עמרם, אשר פעולתו "עשה בה ליקוחין שניים" היתה כרוכה בקשיים ובנסים, כפירוש רש"י,

---

49) ולהעיר שמצינו במ"א (בראשית ה, לב) "ויולד נח את שם את חם ואת יפת": א) שהכתוב מספר ע"ד לידתם, ב) נזכרים בפעם הראשונה – ואעפ"כ לא נמנו כסדר תולדותם* כ"א מקדים "שם" החשוב שבכולם כפרש"י שם**, ועאכו"כ בנדו"ד*** אשר: א) הוזכרו כאן לא בשביל סיפור היא תולדות עמרם ויוכבד כשלעצמם, כ"א – באיזה זכות נאמר למשה ואהרן "ויצום גו' להוציא גו'", ב) כבר הוזכרו (וידועים) לפנ"ז בתורה.

50) וכמו שמקדים רש"י (שם ו, יג): היאך נולדו משה ואהרן.

51) ולכן גם הוסיף הכתוב (ו, כ) "דודתו", כפרש"י "אחת אבוהי בת לוי אחות קהת" – שמדגיש יחוסה. ועפ"ז תובן גם הדגשת רש"י בפסוק כג ופסוק כה שם, כי כל עיקר הכתובים הוא (מעלת ה)יחוס – ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 47 ואילך.

52) ואין לומר שהכתוב מקדים אהרן להדגיש שגם לאהרן חלק בהשליחות (וע"ד פרש"י ר"פ קדושים, כנ"ל סוף סעיף ד ובהמקומות שבהערה 22) – כי אף שנזכרו כאן רק בשביל ליחסם בנוגע להשליחות, מ"מ, מכיון שהלשון הוא "ותלד לו את אהרן גו'", לא היינו למדין מזה שהכתוב בא לחזק חלק אהרן בהשליחות, ובפרט שבפסוקים אחדים לאח"ז (ז, ז) נאמר שאהרן גדול בשנים ממשה (וראה לעיל פ' שמות ד, יו"ד).

משא"כ בנוגע למשה, כיון שמקדים תיכף לפנ"ז (וכמ"פ) "אל משה ואל אהרן" בנוגע ציווי ה' והשליחות, ונזכרו כאן בשביל ליחסם, הי' מובן שהוא לפי שבענין זה משה הוא העיקר, וכמו לקמן (שם) שהכתוב בא לומר מנין שנותם, ואשר אהרן גדול ממשה "ואהרן הוא בן שלש ושמונים שנה" – מקדים "ומשה בן שמונים שנה".

53) וכה"יש מקומות שמקדים משה ואהרן", שהם מפורשים לפנ"ז – שמות ד, כט. ה, א. שם כ,****. וארא ו, יג.

54) להעיר מאוה"ח כאן ו, כח: ומעתה הושוו אהרן ומשה במצוה זו. ולהעיר מפי' מהרז"ו הארוך בב"ר שם*****.

55) ורש"י אינו צריך לפרשו, כי פירושו הוא בפרשה זו דיצי"מ. משא"כ בתוספתא ומדרשים הנ"ל שמדובר ע"ד משה ואהרן וגדלותם בכלל – וראה שהש"ר פ"ד, ה, ובמפרשים.

56) שם א, כ־כא.

---

*) וכן בנוגע בנות צלפחד, שגם בפעם הא' (פינחס כו, לג) שנאמר "וצלפחד גו' לא היו לו בנים כי אם בנות", לא נמנו כסדר תולדותם, כפרש"י ס"פ מסעי, אבל ראה לקו"ש ח"ח שם.

**) אבל ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 116 ואילך ובהערות שם.

***) אף שיש לחלק בפשטות, דב"שם" מעלתו שלא בערך כיון "שהוא צדיק ונולד כשהוא מהול ושאברהם יצא ממנו כו'", כפרש"י שם: משא"כ במשה ואהרן הרי (עכ"פ בנוגע להענין המדובר להוציא את בנ"י ממצרים), בזה נוגע משה שהוא העיקר בהשליחות.

****) לכאורה יש לומר שבזה נכלל גם הפסוק (שם ה, ד) "ויאמר אליהם מלך מצרים למה משה ואהרן". אבל י"ל שפרעה הקדימו כיון שהוא הי' ידוע וחשוב יותר בבית פרעה, שנתגדל בביתו.

*****) אבל מה שפי' כן במדרש "נקראו שקולין אף שאינם שוים" – יש להעיר שבויק"ר שם איתא "שוין זה כזה".

כך גם נהגו אהרן ומשה בדברם אל פרעה מלך מצרים – שלמרות הקשיים שהיו כרוכים בכך, כפי שמספרת התורה לפני כן, שפרעה אמר להם[57] "למה משה ואהרן תפריעו את העם... לכו לסבלותיכם" וכדומה.

ולכן מוסיפה התורה ואומרת "הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא...", שגם בדברם אל פרעה ובאופן ביצוע השליחות על־ידם, ניכר היה שהם "אלו שהוזכרו למעלה שילדה יוכבד לעמרם". כלומר, השליחות – "אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל" – הוטלה עליהם מפני שירשו[58] את מעלת עמרם ויוכבד, ונהגו באותה דרך של הרצון למלא בכל כוחם[59] את רצון ה' וציוויו[60], כפי שראו בכך ש"הם שנצטוו הם שקיימו"[61].

## יא.

## "הוא משה ואהרן" - בביצוע השליחות כל אחד בפני עצמו

כאשר לאחר מכן מוסיפה התורה "הוא משה ואהרן", מתעוררות השאלות:

א) מהי כוונת התורה בחוזרה שוב על מילים אלו[62]?

ב) מדוע משנה כאן התורה, ומקדימה את משה לאהרן (שהרי בדברי רש"י "יש מקומות" שמקדים משה לאהרן, אין הוא מתכוון דוקא לפסוק זה[63], שממנו לומדים ש"שקולין כאחד", אלא למספר פסוקים לפני כן, שבהם מקדימים את משה לאהרן[64]).

ג) הפסוק מתחיל בלשון רבים "הם המדברים", ואינו מסיים באותה לשון "הם משה ואהרן", אלא בלשון יחיד[65] "הוא משה ואהרן".

על כך מפרש רש"י "הם בשליחותם ובצדקתם מתחילה ועד סוף": משמעות המילים "הוא משה ואהרן" – כאן אינה כ"הוא אהרן ומשה" בפסוק הקודם, ששם הכוונה היא "שקולין כאחד", אלא הכוונה כאן היא "הם בשליחותם", בלשון רבים, כל אחד בפני עצמו.

כלומר, היותם "שקולין כאחד" – היותם כ"אחד" בענין השליחות – היא רק לגבי "אמר ה' להם", מצד ציווי ה', ואילו ביצוע השליחות למעשה לא היה באופן אחד, אלא בשני אופנים, אצל כל אחד מהם באופן שונה:

משה "התמקח" עם הקדוש־ברוך־הוא, ואמר "שלח נא ביד תשלח"[66] (מפני צדקתו "שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן"[67]) וכדומה, ואילו אהרן מילא את השליחות באופן של "וראך ושמח בלבו", ו"לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה"[68]. ומצד שני, בשליחות למעשה היה משה הראש והעיקר, ואהרן היה לו "לפה ולמליץ"[69], הן בדיבור לישראל, והן בדיבור לפרעה. משה היה "אלקים לפרעה" – "שופט ורודה לרדותו במכות ויסורין", ו"אהרן אחיך יהיה נביאך"[70] – "ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה"[71].

ואת זאת מוסיף רש"י בפירושו, ומדגיש "הם בשליחותם ובצדקתם", שהמילה "הוא" כאן, כאשר התורה מקדימה את משה לאהרן, מתייחסת למשה בפני עצמו ולאהרן בפני עצמו, כאילו נאמר "הוא משה והוא אהרן", וזה מסביר ש"הם בשליחותם ובצדקתם": לגבי ביצוע השליחות למעשה משה ואהרן "הם", רבים, שתי דרכים שונות "בשליחותם (בהתאם למעלותיהם השונות) ובצדקתם".

## יב.

## איחוד אהרן ומשה - שני אופנים של "ה' הוא האלקים"

מ"יינה של תורה" בפירוש רש"י:

בתורת החסידות מבואר[72], שמשה ואהרן הם בדומה

---

57) שם ה, ב ואילך.

58) להעיר מעדיות (פ"ב מ"ט) "האב זוכה לבן כו'". וברע"ב שם: שקרוב טבע הבן להיות דומה לטבע האב. והרי זה מובן גם בפשש"מ. ולכאורה זוהי הכוונה בפשטות ד"ובמי נתיחסו". וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 166 ואילך.

59) ולהעיר, דגם בנוגע לישראל איתא במדרש (שמו"ר פ"ז, ג) א"ל הקב"ה בני סרבנים הן רגזנין הן טרחנין הן ע"מ כן תהיו מקבלין עליכם שיהיו מקללין אתכם שיהיו מסקלין אתכם באבנים. ובאוה"ת פרשתנו ע' קצא: וזהו שפירש"י בחומש (שם) ציוה עליהם להנהיגם בנחת ולסבול אותם.

60) וראה פרש"י פרשתנו שם, יג "צום עליו לחלק לו כבוד בדבריהם".

61) להעיר מפרש"י (ג, יב) "ואינך ניזוק".

62) ראה מפרשי רש"י (הנ"ל הערה 34).

63) ראה מפרשים הנ"ל (הערה 26). ולהעיר שכן משמע גם מהגירסא בדפוס שני (אל חג'ירא רל"ו – הוגה ע"י ר"ש אלקביץ, זקנו של בעל "לכה דודי") וכת"י רש"י (שנעתק לעיל הערה 24) שמעתיק "הוא משה ואהרן" לפני הפי' "יש מקומות שמקדים כו'".

64) נסמן לעיל הערה 53.

65) ראה זח"ב כו, ב. אוה"ח עה"פ.

66) שם ד, יג.

67) פרש"י שם ד, יו"ד.

68) שם ד, יד ובפרש"י.

69) פרש"י פרשתנו ו, יג.

70) ז, א ובפרש"י.

71) פרש"י שם, ב. וראה בארוכה לקמן ע' 72 ואילך.

72) אוה"ת פרשתנו ע' קמה. ע' רכו ואילך. ע"פ זח"ב שם. וראה ספר הערכים־חב"ד כרך ב' ע' אהרן – ביחס למשה סעיף יא, וש"נ.

לשמות "הוי'" ו"אלקים". הפסוקים "הוא אהרן ומשה", "הוא משה ואהרן", ולא "הם אהרן ומשה...", המדגישים שהם מציאות אחת, מבטאים את הענין של "הוי' הוא האלקים" – יחוד "הוי'" ו"אלקים".

ואלה הם שני הענינים "הוא אהרן ומשה" ו"הוא משה ואהרן": ביחוד שמות הוי' ואלקים יש שני אופנים ודרגות, הנרמזים בשתי הפעמים שנאמר[73] "ה' הוא האלקים", ואפשר לומר, שדברים אלו נרמזים גם בשני הפסוקים: "אתה[74] הראית לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו", ו"וידעת[75] היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד".

ויש לומר, ש"הוא אהרן ומשה" רומז לדרגה של "ה' הוא האלקים" כפי שהיא מצד "אתה הראית", ו"הוא משה ואהרן" רומז לדרגת "ה' הוא האלקים" מצד "וידעת היום"[76].

## יג.

## יחוד "ה' הוא האלקים" מלמעלה למטה ומלמטה למעלה

ההסבר לכך הוא[77]: היחוד "ה' הוא האלקים" של "אתה הראית" הוא באופן של גילוי מלמעלה למטה, כביאור של אדמו"ר הזקן[78] (בתרגום חפשי מאידיש): "אתה – אתה עצמות אין־סוף ברוך־הוא, הראית – גילית את עצמך, לדעת – שיכירוך". ולכן לא נאמר בפסוק זה "בשמים ממעל ועל הארץ מתחת", כי מצד הגילוי שמלמעלה, נראה כל דבר בשרשו – "למעלה", וה"שמים" וה"ארץ" אינם נראים כמציאות בפני עצמם.

לעומת זאת, "ה' הוא האלקים" של "וידעת היום... והשבות" הוא באופן של מלמטה למעלה. הידיעה וההכרח ש"ה' הוא האלקים" מושגת על ידי עבודת האדם. לכן נאמר כאן "בשמים ממעל ועל הארץ מתחת" – השמים והארץ הן מציאויות קיימות בפני עצמן. מצד היחוד מלמטה למעלה מורגשת ההפרדה בין הנבראים, וצריך להביא לאחדותם בגלוי.

אבל מצד שני, דוקא ביחוד של "ה' הוא האלקים" באופן של מלמטה למעלה, מצד "וידעת", מתבטאת אחדותו יתברך יותר מאשר ביחוד של "ה' הוא האלקים" באופן של גילוי מלמעלה – "אתה הראית", שלמרות שהעולם נראה כמציאות עצמאית, בכל זאת העולם מאוחד עם עצמותו יתברך באיחוד מוחלט, שמקורו דוקא בדרגת ה"עצמות" שה' הוא כל יכול ונושא הפכים.

## יד.

## "הוא אהרן ומשה - מלמעלה למטה; "הוא משה ואהרן" - מלמטה למעלה"

ואלה הם שני האופנים של "הוא אהרן ומשה" ו"הוא משה ואהרן" אשר רש"י מפרש ומגלה:

"הוא אהרן ומשה" – "אלו שהוזכרו למעלה שילדה...": זוהי דרגת היחוד של "ה' הוא האלקים" באופן של גילוי (והולדה) מלמעלה, שהרי כאן מדובר, כפשט הפסוק, בענין "אשר אמר ה' להם", מצד האמירה מלמעלה.

ומבחינת הגילוי מלמעלה, הם "שקולין כאחד", אין מקום מלכתחילה להפרדה, אלא זוהי דרגת אחת, אחדות.

בפסוק השני שבו נאמר "הוא משה ואהרן", שבכך שהוא נכתב לאחר הפסוק הקודם, וכאן מקדימים את משה לאהרן, מובן שזוהי דרגה גבוהה יותר – מפרש רש"י ומגלה, שדרגה זו מושגת על־ידי עבודת ה"מטה": הם בשליחותם ובצדקתם", בהמשך לתחילת הפסוק "הם המדברים אל פרעה", "הם שקיימו" – מצד עבודת האדם ישנו ענין של פירוד בין הנבראים.

ודוקא באופן זה, כאשר היחוד מושג על־ידי עבודת האדם: אז אין בכך שינויים "מתחילה ועד סוף", כי הדבר קשור ליחוד מצד עצמותו יתברך, כדלעיל[79], הנעלה משינוי והפרדה וכדומה.

בגלוי יהיה אופן זה לעתיד לבוא[80], כאשר "מלאה הארץ דעה את ה'"[81], שאז נזכה לכך ש"משה ואהרן יהא עמנו"[82], בביאת משיח צדקנו.

(משיחות מוצש"ק וארא תשל"ט)

---

73) מלכים א יח, לט.

74) ואתחנן ד, לה.

75) שם, לט.

76) כן משמע קצת באוה"ת שם ע' רכז, שממשיך "גם בלקו"ת בד"ה וידעת היום כו', ע"ש.

77) בהבא לקמן ראה ד"ה וידבר אלקים (הב') תש"ד פ"ד. לקו"ש ח"ד ע' 1334 ואילך. וע"פ המבואר לקמן (בסוף הסעיף) יש לתווך ביאור הנ"ל עם המבואר בלקו"ת ואתחנן שם – דהם ב' הבחי' דממלא וסובב (ועם המבואר באוה"ת שם). ואכ"מ.

78) הובא בד"ה וידבר שם.

79) ראה לקו"ש שם ע' 1335, שתיבת "היום" שמורה על העדר השינוי נאמרה בפסוק וידעת דוקא, כי בהיחוד מלמטלמ"ע דוקא מתגלה מהותו ועצמותו יתי' שלמעלה מכל ענין השינויים.

80) ראה לקו"ת שם ד, ד. ו, א.

81) ישעי' יא, ט. רמב"ם בפיה"מ הקדמה לפ' חלק (קודם לביאור היסודות), בספרו הל' תשובה ספ"ט, שם סוף הל' מלכים.

82) תוד"ה אחד – פסחים קיד, סע"ב. ולהעיר מיומא ה, ב. וע"פ הנ"ל בפנים י"ל שזהו ב' מדריגות היחוד הנ"ל.

## שמות א, טו - ויאמר מלך מצרים למילדת העברית אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה

### ח

### עיקר גאולת מצרים בזכות נשים - מתרץ קושיית התוס' על הרשב"ם (פסחים קח, א)

אמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות בארבע כוסות, שאף הן היו באותו הנס.

פסחים קח, א

שאף הן היו באותו הנס, כדאמרינן (סוטה יא, ב) בשכר נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו, וכן גבי מקרא מגילה נמי אמרינן הכי דמשום דע"י אסתר נגאלו, וכן גבי נר חנוכה במסכת שבת (דף כג, א).

רשב"ם

היו באותו הנס, פי' רשב"ם שעל ידם נגאלו וכן במגילה ע"י אסתר ובחנוכה ע"י יהודית, וקשה דאף משמע שאינן עיקר.

תוס'

נשים חייבות בכוסות דפסח, אם שזהו מצות עשה שהזמן גרמא, מפני כי עיקר הכוסות של פסח הם שייכים לנשים, כי הכוסות הם ממוחין[1] דאימא בחי' נוקבא[2].

ועי' ברשב"ם במס' פסחים דף ק"ח ריש עמוד ב' בדיבור המתחיל שאף הן היו באותו הנס, מובן משם שהעיקר הוא נשים שבשבילן נגאלו ממצרים.

ומכל מקום קאמר רבי יהושע בן לוי הלשון שאף הן היו באותו הנס, הלשון שאף לכאורה מורה שאינן עיקר.

היינו מפני הגזירה דוהמתן אותו, והיאורה תשליכוהו הי' רק על הזכרים ולא על הנקבות, לכן אמר שאף.

ומכל מקום עיקר הגאולה הי' בשביל הנשים, בשכר נשים צדקניות, וכן הנשים שפרה ופועה הם שהחיו את הילדים, הרי שהעיקר הוא הנשים.

1) ראה פרי עץ חיים שער חג המצות ריש פרק ב. תורת חיים מאדמו"ר האמצעי שמות עמוד צה, א ואילך. לקוטי שיחות חלק כו ע' 47. לקמן סי' עו.

2) ראה תניא פרק ג', דבחי' חכמה נק' אַב, ובחי' בינה נק' אֵם, וכמו שהאֵם מקבלת מהאַב, כן בחי' בינה מקבל מחכמה, וזהו "אימא בחי' נוקבא".

ובזה סרה קושיית התוס' מעליו.

ומדוקדק לשון רבי יהושע בן לוי שלא אמר על החיוב הלשון שאף[3] היינו אף נשים חייבות, רק על הטעם בלבד.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד רעג

## שמות א, טז - ויאמר בילדכן את העבריות וראיתן על האבנים אם בן הוא והמתן אתו ואם בת הוא וחיה

### ט

### פרעה נענש מדה כנגד מדה

גזר פרעה, אם בן הוא והמתן אותו ואם בת היא וחי', וכן כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון

ומדה כנגד מדה, הבת שלו, בתי' בת פרעה חזרה למוטב והחייתה וגידלה את הבן משה בביתו.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים לש"ס עמוד רצה

### י

### הנס דגאולת ויציאת מצרים הוא לידת בנים, וזהו ענין ההגדה "והגדת לבנך", "כאן הבן שואל" וכו' - היפך "ואם בן הוא והמתן" וגו'

הנס דגאולת מצרים הוא לידת בנים, דהרי גזירת פרעה הי', אם בן הוא והמתן אותו, כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. א"כ גאולת ויציאת מצרים הוא לידת בנים, וכידוע[4] שהגלות נמשל לעיבור והגאולה ללידה.

והיינו מה שהסיפור וההגדה דיציאת מצרים הוא לבנים דוקא כמ"ש[5] והגדת לבנך כו', והי'[6] כי ישאלך

המשך בעמוד רו

3) ראה כפות תמרים סוכה לח, ב ד"ה אומנם לתרץ לישנא דאף עיי"ש.

4) ראה תורה אור פ' וארא נה, א וז"ל: הנה הגלות נמשל לעבור. וגאולת ימי המשיח שיהיה במהרה בימינו נמשל ללידה כמ"ש כי חלה גם ילדה ציון את בניה וכשישראל נתונים בצרה ח"ו כתיב כי באו בנים עד משבר וכח אין ללידה וכן חבלי ימות המשיח נקראים בשם חבלי לידה כמ"ש כי חבלי לידה יבאו לך. וכן בגאולת מצרים המשיל בנבואת יחזקאל כל הענין לולד ביום הלידה כמ"ש ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך וגו'. עיי"ש המשך הביאור, ועיג"כ תורת חיים לאדמו"ר האמצעי [קה"ת ה'תשס"ג] וארא סו, ד. ועוד

5) בא יג, ח.

6) שם פסוק יד.

**ו, ג – וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם**

**א.** כשם שעבודת האבות הראשונים היתה הכנה למתן תורה לאחרי גלות וגאולת מצרים, ולאחר מכן - הכניסה לארץ ישראל, אשר באה בזכות ובקיום הבטחת הקב"ה להאבות - כמסופר בהמשך הכתובים (לאחרי "וארא גו'")[1]: "וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען גו', וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם **ואזכור את בריתי**, לכן (ע"פ אותה השבועה[2]) אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם גו' והצלתי גו' וגאלתי גו' ולקחתי גו' והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי לכם מורשה".

כמו כן עבודת אבות החסידות היא הכנה לגאולה האמיתית והשלימה וגילוי פנימיות התורה לעתיד לבוא[3], כידוע[4] שד' לשונות הגאולה הנ"ל (והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי) הם גם כנגד הגאולה העתידה, שאותה מדמים לגאולת מצרים - "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"[5].

ולהעיר, ששמו של הקב"ה שנתגלה אל האבות - "(א-ל) **שד"י**" - הוא ראשי תיבות של השמות (הראשונים והעיקריים[6]) של ג' אבות החסידות, **ש**ניאור (זלמן), **ד**וב(ער), **י**שראל.

תורת מנחם התוועדויות ה'תנש"א פרשת וארא

**ו, ו-ז – לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים. ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים**

**ג.** אמר ד' לשונות של גאולה כנגד ד' גליות, ג' לשונות בחד קרא לקביל ג' גליות, וכנגד גלות רביעי אמר פסוק בפני עצמו, שכן ראה יעקב (בראשית כט, ב) ג' עדרי צאן ג' גליות, ואבן גדולה כנגד גלות ד' ששקול כנגד כולם[7] וכן ג' חיות שאמר משה, גמל שפן ארנבת ג' גליות, ואת החזיר אמר בפסוק בפני עצמו רומז על גלות רביעי[8].

וכן דניאל ראה בלילה אחת ג' גליות ובלילה בפני עצמו ראה גלות אחרון (כמפורש בדניאל ח).

וכן אמר דוד ד' פעמים כי לעולם חסדו, במזמור הללו את ה' כל גוים (תהלים קיז).

ומזה הטעם כופלים ד' פסוקים לקביל ד' גליות שהם כפולים, ישתרגו עלו על צוארי [איכה א, יד ע"ש במדבר רבה], לקחה מיד ה' כפלים (ישעי' מ, ב).

לקביל גלות מדי כופלים אודך כי עניתני, כי במלת **אדך** נרמזים ג' מלכים שמלכו במדי **א**חשורוש **ד**ריוש **כ**ורש.

**אבן** מאסו הבונים לקביל בבל והמה נרמזים בו, ג' מלכים שמלכו בו **נ**בוכדנצר **ב**לשצר **א**ויל מרודך, ונרמזו במלת **אבן**, היתה לראש פינה, אנת הוא רישא די דהבא (דניאל ב, לח).

מאת ה' היתה זאת, גלות יון נרמז במלת **מאת**, ג' מלכים שמלכו בכיפה ביון, אלכסנדרס **מ**וקדון, **א**נטיוכס, **ת**למי, אמר היא נפלאת בעינינו, שהיא נרמזת בימי מתתיהו.

כנגד גלות אדום, זה **היום** עשה ה', דאתמר עלה (איכה א, יד) נתנני שוממה כל **היום** דוה, וכן יעקב אמר (תולדות כה, לא) מכרה **כיום** את בכורתך לי, על יומו של עשו שהי' ראוי להיות אלף שנים[9], רק בעוונותינו (בראשית כט, ז) הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה.

ואמר אח"כ ד' פעמים **אנא ה'** שהוא בגמטריא **אנו והו** שהוא סוד תרין שמהן שהם עמנו בד' גליות[10], חוזר אח"כ עוד ד' פסוקים לקביל ד' גליות אלו, אל ה' **ויאר** לנו, לקביל **מדי** ליהודים היתה **אורה** (אסתר ח, טז), אלי אתה **ואודך** לקביל **יון** שתקנו **להודות** ולהלל, א-להי **ארוממך** שהלוים במקדש אומרים בשיר מזמור (תהלים ל, א) **ארוממך** ה' כי דלתני, הודו לה' כי טוב לקביל **אדום**.

מגלה עמוקות

**ד.** טעם שמוזגין כוס של אליהו כוס מיוחד, דארבע כוסות נגד ד' לשונות של גאולה והוצאתי, ולקחתי, וגאלתי, והצלתי, וזה הכוס נגד והבאתי שהוא הגאולה שלימה במהרה בימינו אמן שיבושר על ידי אליהו הנביא, ומוזגין כוס זה לרמז כי לא תיעקר יציאת מצרים ממקומה וגם שיוכל או שירצה לשתות כוס ה' כדאיתא בגמרא ושולחן ערוך אורח חיים סימן תפא בהג"ה.

תורת משה – חתם סופר

---

1. ו, ד-ח.
2. פירוש רש"י על הפסוק ד"ה לכן.
3. ראה שיר השירים א, ב ובפירוש רש"י.
4. ראה בארוכה ד"ה והי' אור הלבנה תרנ"ד (ספר המאמרים עמוד קכד ואילך). לכן אמור לבני ישראל תרנ"ח (ספר המאמרים עמוד פז ואילך). תרע"ח (ספר המאמרים עמוד קלט ואילך). ובכמה מקומות.
5. מיכה ז, טו.
6. ובפרט ששמו השני של אדמו"ר הזקן והמגיד (באם כותבים דוב בער בב' תיבות) הוא בלע"ז.
7. בב"ר פ"ע דרש כן, אלא ששם דרש על ונאספו שמה כל העדרים זו מלכות רביעית, וכן הוא במדרש שיר השירים זוטא פ"ו.
8. ויקרא רבה יג, ה את הגמל זו בבל, את השפן זו מדי, ואת הארנבת זו יון, ואת החזיר זו פרס (ואמר דרך כינוי וכוונתו על אדום כמ"ש המפרשים), משה נתן שלשתן בפסוק אחד (בספר דברים) ואת החזיר בפסוק אחד. ולמה ר"י אומר ששקול כנגד שלשתן, רשב"ל אמר יתירה (משלשתן).
9. בתנחומא בובר תולדות ד', מכרה כיום אמר ר' אחא מי שהוא יודע לחשב כראוי לא נטלו ישראל בעולם הזה אלא אלף שנים שיומו של הקב"ה אלף שנים הן וכן בב"ר סג, יג.
10. סוכה מה, א. ובתוס' ד"ה אני והו משום דדרשינן בפתיחתא לד דאיכה רבתי ואני בתוך הגולה וכתוב והוא אסור בזיקים כביכול הוא עצמו ע"ש.

## ◆ יום ראשון כ"ב טבת ◆

**ו** (ב) **וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה:**

ב **וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וַאֲמַר לֵהּ אֲנָא יְיָ:**

רש"י ◄ **וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה** • דִּבֵּר אִתּוֹ מִשְׁפָּט עַל שֶׁהִקְשָׁה לְדַבֵּר וְלוֹמַר: "לָמָה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה"?. **וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'** • נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לַמִּתְהַלְּכִים לְפָנַי. וְלֹא לְחִנָּם שְׁלַחְתִּיךָ, כִּי־אִם לְקַיֵּם דְּבָרַי שֶׁדִּבַּרְתִּי לָאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים. וּבַלָּשׁוֹן הַזֶּה מָצִינוּ שֶׁהוּא נִדְרָשׁ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, "אֲנִי ה'" נֶאֱמָן לְהִפָּרַע, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר אֵצֶל עֹנֶשׁ, כְּגוֹן: "וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ, אֲנִי ה'". וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר אֵצֶל קִיּוּם מִצְוֹת, כְּגוֹן: "וּשְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי, וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם, אֲנִי ה'", נֶאֱמָן לִתֵּן שָׂכָר.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ב־ה) **וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה.** לְשׁוֹן רַשִׁ"י: "דִּבֵּר אִתּוֹ מִשְׁפָּט" עַל שֶׁהִקְשָׁה לוֹמַר וּלְדַבֵּר **לָמָה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה** (לְעֵיל ה', כ"ב). **וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה',** נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר לַמִּתְהַלְּכִים לְפָנַי בְּתָמִים. וּבַלָּשׁוֹן הַזֶּה מָצִינוּ שֶׁהוּא נִדְרָשׁ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת וְכוּ'. **וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם** וְגוֹ' **בְּאֵל שַׁדָּי,** הִבְטַחְתִּיו הַרְבֵּה הַבְטָחוֹת, וּבְכֻלָּן אָמַרְתִּי לָהֶם **אֲנִי אֵל שַׁדַּי. וּשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם,** "לֹא הוֹדַעְתִּי אֵין כְּתִיב כָּאן" אֶלָּא **לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם** שֶׁלֹּא נוֹדַעְתִּי לָהֶם בַּמִּדָּה אֲמִתִּית שֶׁלִּי שֶׁעָלֶיהָ נִקְרָא "שְׁמִי ה'", נֶאֱמָן לְאַמֵּת הַדְּבָרִים, שֶׁהֲרֵי הִבְטַחְתִּים וְלֹא קִיַּמְתִּים. כָּל אֵלּוּ דִּבְרֵי הָרַב. וְיִרְאָה לְפָרֵשׁ שֶׁעֲדַיִן לֹא נוֹדַע קִיּוּם הַהַבְטָחָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ הַזְּמַן, מִכָּל מָקוֹם לֹא נוֹדַע לָהֶם בְּקִיּוּם הַבְטָחָתוֹ. וְעִם כָּל זֶה לֹא תִּקֵּן הַלָּשׁוֹן, שֶׁהָיָה רָאוּי לוֹמַר "לֹא הוֹדַעְתִּי, אוֹ שֶׁיֹּאמַר וּשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַע לָהֶם". וְאוּלַי לְדַעְתּוֹ יֹאמַר: **וּשְׁמִי ה' וְלֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם,** כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נוֹדַעְתִּי לָהֶם בּוֹ.

**וְהֶחָכָם** רַבִּי אַבְרָהָם פֵּרֵשׁ כִּי בֵּי"ת **בְּאֵל שַׁדָּי** (פָּסוּק ג'.) מוֹשֶׁכֶת, וְשִׁעוּרוֹ: **וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם** וְגוֹ' **בְּאֵל שַׁדָּי וּבִשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם.** וְעִנְיָן הַכָּתוּב, כִּי נִרְאָה לָאָבוֹת בַּשֵּׁם הַזֶּה שֶׁהוּא מְנַצֵּחַ מַעֲרָכוֹת שָׁמַיִם וְלַעֲשׂוֹת עִמָּם נִסִּים גְּדוֹלִים שֶׁלֹּא נִתְבַּטֵּל מֵהֶם מִנְהַג הָעוֹלָם, בָּרָעָב פָּדָה אוֹתָם מִמָּוֶת וּבַמִּלְחָמָה מִיְּדֵי חֶרֶב, וְלָתֵת לָהֶם עֹשֶׁר וְכָבוֹד וְכָל טוֹבָה, וְהֵם בְּכָל הַיְּעוּדִים שֶׁבַּתּוֹרָה בַּבְּרָכוֹת וּבַקְּלָלוֹת, כִּי לֹא תָּבֹא עַל אָדָם טוֹבָה בִּשְׂכַר מִצְוָה אוֹ רָעָה בְּעֹנֶשׁ עֲבֵרָה רַק בְּמַעֲשֵׂה הַנֵּס, וְאִם יָנַח הָאָדָם לְטִבְעוֹ אוֹ לְמִזְּלוֹ לֹא יוֹסִיפוּ בּוֹ מַעֲשָׂיו דָּבָר וְלֹא יִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ. אֲבָל שֹׂכַר כָּל הַתּוֹרָה וְעָנְשָׁהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה הַכֹּל נִסִּים וְהֵם נִסְתָּרִים, יֵחָשֵׁב בָּהֶם לְרוֹאִים שֶׁהוּא מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְהֵם בָּאָדָם עֹנֶשׁ וְשָׂכָר בֶּאֱמֶת. וּמִפְּנֵי זֶה תַּאֲרִיךְ הַתּוֹרָה בַּיְּעוּדִים שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלֹא תְּבָאֵר יְעוּדֵי הַנֶּפֶשׁ בְּעוֹלָם הַנִּשְׁמוֹת, כִּי אֵלֶּה מוּפְתִּים שֶׁכְּנֶגֶד הַתּוֹלְדָה, וְקִיּוּם הַנֶּפֶשׁ וְדֶבְקָהּ בֵּאלֹהִים הוּא דָּבָר רָאוּי בְּתוֹלְדָתָהּ שֶׁהִיא תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִתְּנָהּ. וְעוֹד אֲפָרֵשׁ זֶה (וַיִּקְרָא כ"ו, י"א.) אִם גּוֹמֵר ה' עָלַי.

**וְהִנֵּה** אָמַר הָאֱלֹהִים לְמֹשֶׁה: נִרְאֵיתִי לָאָבוֹת "בְּכֹחַ יָדִי" אֲשֶׁר אֲנִי שׁוֹדֵד בּוֹ הַמְּזֻלּוֹת וְעוֹזֵר לִבְחִירַי, אֲבָל **בִּשְׁמִי שֶׁל יו"ד הֵ"א** אֲשֶׁר בּוֹ נִהְיָה כָּל הַוָּיָה **לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם** לִבְרֹא לָהֶם חִדָּשׁוֹת בְּשִׁנּוּי הַתּוֹלְדוֹת, **וְלָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה'** (פָּסוּק ו'.), וְתוֹדִיעַ לָהֶם פַּעַם אַחֶרֶת הַשֵּׁם הַגָּדוֹל כִּי בּוֹ אֲנִי עוֹשֶׂה עִמָּהֶם לְהַפְלִיא, "וְיֵדְעוּ כִּי אֲנִי ה'" עוֹשֶׂה כֹּל.

**וְצָרַכְתָּ** כָּל דִּבְרֵי ר"א בָּעִנְיָן הַזֶּה, אֶלָּא שֶׁהוּא כְּמִתְנַבֵּא וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ. וְהִנֵּה גַּם לִדְבָרָיו הָיָה רָאוּי שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב: "וָאֶוָּדַע אֶל אַבְרָהָם וְגוֹ' בְּאֵל שַׁדַּי וּבִשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם". "אוֹ שֶׁיֹּאמַר וּבִשְׁמִי ה' לֹא נִרְאֵיתִי לָהֶם". אֲבָל הוּא יִתְקַן בָּזֶה, כִּי מִפְּנֵי הֱיוֹת נְבוּאַת הָאָבוֹת בְּמַרְאוֹת הַלַּיְלָה אָמַר בָּהֶם **וָאֵרָא,** וּבַעֲבוּר הֱיוֹת שֶׁל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים אָמַר **לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם,** כַּאֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי לְךָ. **וְעַל** דֶּרֶךְ הָאֱמֶת בָּא הַכָּתוּב כִּפְשׁוּטוֹ וּמַשְׁמָעוֹ, יֹאמַר **אֲנִי ה'** נִרְאֵיתִי לָהֶם בַּאַסְפַּקְלַרְיָא שֶׁל **אֵל שַׁדַּי,** כְּטַעַם: בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע (בַּמִּדְבָּר י"ב, ו'.), "וְאוֹתִי אֲנִי ה'" **לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם,** שֶׁלֹּא נִסְתַּכְּלוּ בָּאַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה (זֹהַר וָאֵרָא כ"ו, א'.) "שֶׁיָּדְעוּ אוֹתִי", כְּטַעַם: אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פָּנִים אֶל פָּנִים (דְּבָרִים ל"ד, י'.), כִּי הָאָבוֹת יָדְעוּ ה' הַמְיֻחָד אֲבָל לֹא נוֹדַע לָהֶם בִּנְבוּאָה, וְלָכֵן כְּשֶׁיְּדַבֵּר אַבְרָהָם עִם הַשֵּׁם יַזְכִּיר הַשֵּׁם הַמְיֻחָד עִם אֶלֶף דָּלֶת, אוֹ אֶלֶף דָּלֶת לְבַדּוֹ (בְּרֵאשִׁית ט"ו, ב'. י"ח, ל"ב.). וְהִנֵּה הָעִנְיָן, שֶׁהָאָבוֹת הָיָה גִּלּוּי הַשְּׁכִינָה לָהֶם וְהַדִּבּוּר עִמָּהֶם בְּמִדַּת הַדִּין רָפָה וְנָהֵג עִמָּהֶם בָּהּ, וְעִם מֹשֶׁה יִתְנַהֵג וְיִוָּדַע בְּמִדַּת הָרַחֲמִים שֶׁהוּא בִּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל, כְּטַעַם: מוֹלִיךְ לִימִין מֹשֶׁה זְרוֹעַ תִּפְאַרְתּוֹ (יְשַׁעְיָה ס"ג, י"ב.), וּכְתִיב: כֵּן נִהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לְךָ שֵׁם תִּפְאָרֶת (שָׁם י"ד.). וְלָכֵן לֹא יַזְכִּיר מֹשֶׁה מֵעַתָּה שֵׁם אֵל שַׁדַּי, כִּי הַתּוֹרָה בִּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל נִתְּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ (לְהַלָּן כ', ב'.), וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר: מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת קוֹלוֹ לְיַסְּרֶךָ וְעַל הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה (דְּבָרִים ד', ל"ו.). וּכְבָר רָמַזְתִּי פֵּרוּשׁ "הַשָּׁמַיִם". (בְּרֵאשִׁית א', ח'.) וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִגְלֶה עֵינֵינוּ וְיִרְאֵנוּ נִפְלְאוֹת מִתּוֹרָתוֹ.

**וְגַם:** וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם, (לְהַלָּן ו', ד'.) **וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי** (שָׁם ה'.), כְּלוֹמַר נִרְאֵיתִי לָהֶם **בְּאֵל שַׁדַּי** "וְגַם הֲקִימוֹתִי לָהֶם הַבְּרִית הַהוּא לְפָנַי", וְגַם בִּשְׁמִי הַגָּדוֹל **שָׁמַעְתִּי** עַתָּה **אֲנִי נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וָאֶזְכֹּר אֶת בְּרִיתִי** אֲשֶׁר הֲקִימוֹתִי לָהֶם עִמָּדִי, וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות שבת פרשת וארא תשמ"ג. התוועדויות תשמ"ג כרך ב, עמ' 828 – מתוך 'התקשרות')

**וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה... וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם וְגוֹ'** (ו, ב־ג)
דִּבְרֵי הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, "וָאֵרָא" וְגוֹ', בָּאוּ כְּמַעֲנֶה לְטַעֲנָתוֹ (בְּסוֹף פָּרָשַׁת שְׁמוֹת) "לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה". מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, חָכְמָה דִּקְדֻשָּׁה, בָּא בְּטַעֲנָה לַקָּבָּ"ה עַל חֹשֶׁךְ הַגָּלוּת, וְהַקָּבָּ"ה עוֹנֶה: אָכֵן, מִצַּד הַשֵּׂכֶל יֵשׁ מָקוֹם לְטַעֲנַת "לָמָּה הֲרֵעֹתָה", וְיִתְּכֵן שֶׁחֹשֶׁךְ הַגָּלוּת יִגְרֹם נְפִילַת־רוּחַ, אֲבָל עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל יְהוּדִי צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּצוּרָה כָּזוֹ, שֶׁהָאֱלוֹקוּת לֹא רַק מוּבָנָת בְּשִׂכְלוֹ, אֶלָּא נִרְאֵית לוֹ בְּגָלוּי ("וָאֵרָא"), שֶׁאָז גַּם בַּחֹשֶׁךְ הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר הוּא עוֹבֵד אֶת קוֹנוֹ, לַמְרוֹת כָּל הַהַפְרָעוֹת.

הַכֹּחַ לְזֶה נִתַּן מִ"(וָאֵרָא אֶל) הָאָבוֹת". הֵם עַצְמָם רָאוּ אֱלֹקוּת בְּגָלוּי, וְהוֹרִישׁוּ אֶת הַכֹּחַ לָזֶה לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם עַד עוֹלָם. רָמָז לַדָּבָר – שֵׁם הַפָּרָשָׁה הוּא "וָאֵרָא" סְתָם (וְלֹא "וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם" אוֹ "אֶל הָאָבוֹת"), לְהוֹרוֹת שֶׁרְאִיַּת אֱלֹקוּת שַׁיָּכֶת לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך לא, עמ' 26 – מתוך 'התקשרות')

**וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'** (ו, ב)
מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁיֵּשׁ כָּאן תְּשׁוּבָה לִשְׁאֵלַת מֹשֶׁה "לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה": הַקָּבָּ"ה הוֹדִיעַ לְמֹשֶׁה, שֶׁהַמַּטָּרָה וְהַתַּכְלִית שֶׁל גָּלוּת מִצְרַיִם הִיא הִתְגַּלּוּת שֵׁם הֲוָיָ', וּכְדֵי לִזְכּוֹת לְגִלּוּי נַעֲלֶה זֶה, צְרִיכָה לִהְיוֹת תְּחִלָּה גָּלוּת קָשָׁה בְּיוֹתֵר.

כְּשֵׁם שֶׁהַדָּבָר הָיָה בִּגְאֻלַּת מִצְרַיִם, כֵּן גַּם בַּגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה, שֶׁאֵינָהּ גְּאוּלָּה גַּשְׁמִית בִּלְבַד, וְאַף לֹא גְּאוּלָּה רוּחָנִית סְתָם (גְּאוּלָּה מִיֵּצֶר־הָרַע), אֶלָּא גִּלּוּי שֵׁם הֲוָיָ'.

זֶה גַּם עֹמֶק כַּוָּנַת הָרַמְבַּ"ם בְּסִיּוּם סֵפֶר הַיָּד הַחֲזָקָה– "שֶׁלֹּא יִהְיֶה עֵסֶק כָּל הָעוֹלָם אֶלָּא לָדַעַת אֶת ה' בִּלְבַד". בִּתְחִלַּת סִפְרוֹ, לְגַבֵּי מִצְוַת יְדִיעַת ה', לֹא הִזְכִּיר הָרַמְבַּ"ם שֵׁם הֲוָיָ' בִּמְפֹרָשׁ (אֶלָּא רַק בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת – **"יְסוֹד הַיְסוֹדוֹת וְעַמּוּד הַחָכְמוֹת"**), וְכָתַב "לֵידַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם מְצוּי רִאשׁוֹן". אֲבָל כָּאן – כְּשֶׁעוֹסֵק בַּגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה – מַדְגִּישׁ הָרַמְבַּ"ם וְכוֹתֵב בִּמְפֹרָשׁ, "לָדַעַת אֶת ה'" – גִּלּוּי שֵׁם הֲוָיָ'.

(ג) וָאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְהוָֹה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם׃

ג וְאִתְגְּלֵיתִי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְיָ לָא הוֹדַעִית לְהוֹן׃

רש"י ◄**וָאֵרָא**► אֶל הָאָבוֹת. **בְּאֵל שַׁדָּי** הִבְטַחְתִּים הַבְטָחוֹת, וּבְכֻלָּן אָמַרְתִּי לָהֶם: אֲנִי אֵל שַׁדַּי. **וּשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם** "לֹא הוֹדַעְתִּי" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "לֹא נוֹדַעְתִּי" – לֹא נִכַּרְתִּי לָהֶם בְּמִדָּה אֲמִתִּית שֶׁלִּי, שֶׁעָלֶיהָ נִקְרָא שְׁמִי ה' – נֶאֱמָן לְאַמֵּת דְּבָרַי, שֶׁהֲרֵי הִבְטַחְתִּים וְלֹא קִיַּמְתִּי.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות ש"ק פרשת וארא תשמ"א – מתוך 'התקשרות')

**וָאֵרָא** כ"ד בְּטֵבֵת, יוֹם הִסְתַּלְּקוּתוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, בַּעַל הַתַּנְיָא וְהַ'שֻׁלְחָן עָרוּךְ', חָל בְּרֹב הַשָּׁנִים בְּפָרָשָׁתֵנוּ.

וּרְאֵה זֶה פֶּלֶא: בְּשֵׁם הַסִּדְרָה ("וָאֵרָא") מְרָמָז שְׁמוֹ שֶׁל אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן:

"וָאֵרָא" אוֹתִיּוֹת "אוֹר א'". הָאֶלֶ"ף הַנּוֹסֶפֶת הִיא רֹאשׁ־תֵּיבַת **אוֹר**. הֲרֵי שֶׁבְּתֵיבָה זוֹ רָמוּז הָ'אוֹר' פַּעֲמַיִם: פַּעַם אַחַת בְּמִפֹּרָשׁ, וּפַעַם אַחַת בְּרָמָז וּבְרָאשֵׁי־תֵבוֹת. דָּבָר זֶה מַתְאִים לִשְׁמוֹ שֶׁל הָרַבִּי – שְׁנֵיאוֹר (שְׁנֵי אוֹר), שֶׁנִּקְרָא כֵּן עַל שֵׁם שֶׁהֵאִיר אֶת הָעוֹלָם בִּשְׁנֵי אוֹרוֹת: בְּאוֹר גָּלוּי – תּוֹרַת הַנִּגְלֶה, וּבְאוֹר נִסְתָּר – תּוֹרַת הַחֲסִידוּת.

---

**רמב"ן על התורה** – מהדורת בלום, אברמוביץ

**וּמַה** שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ בָּעִנְיָן הַזֶּה (שמו"ר ו', ד'.): חֶבֶל עַל דְּאָבְדִין וְלֹא מִשְׁתַּכְּחִין, הַרְבֵּה פְּעָמִים נִגְלֵיתִי עַל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי, וְלֹא הוֹדַעְתִּי לָהֶם שֶׁשְּׁמִי ה' כְּשֵׁם שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ, וְלֹא הִרְהֲרוּ אַחַר מִדּוֹתַי וְכוּ', וְעוֹד שֶׁלֹּא שְׁאָלוּנִי מַה שְּׁמִי כְּשֵׁם שֶׁשָּׁאַלְתָּ אַתָּה, וְאַתָּה תְּחִלַּת שְׁלִיחוּתִי אָמַרְתָּ לִי מַה שִּׁמְךָ, וּלְבַסּוֹף אָמַרְתָּ וּמִאָז בָּאתִי אֶל פַּרְעֹה וְגוֹ' (לְעֵיל ה', כ"ג.), וְעַל זֶה נֶאֱמַר וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם וְגוֹ' (פְּסוּק ד'.), גַּם הַמִּדְרָשׁ הַזֶּה עִנְיָנוֹ מִתְיַשֵּׁב אַחַר הַמִּקְרָא, כִּי הִקְשָׁה לָהֶם ז"ל, לָמָּה יַזְכִּיר נְבוּאַת הָאָבוֹת לִפְחוֹת מַעֲלָתָם בַּנְּבוּאָה וְלֹאמַר שֶׁלֹּא נִרְאָה אֲלֵיהֶם רַק **בְּאֵל שַׁדַּי,** מַה צֹּרֶךְ הָיָה לוֹ זֶה, הָיָה רָאוּי לוֹמַר: **אֲנִי ה'** (פְּסוּק ב'.), **וְלָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם** (פְּסוּק ו'.) **וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' הַמּוֹצִיא** (פְּסוּק ז'.). וְלָכֵן יִדְרְשׁוּ כִּי הָיָה הַדָּבָר תּוֹכֵחָה לְמֹשֶׁה לֵאמֹר לוֹ: הִנֵּה הָאָבוֹת שֶׁלֹּא הִגִּיעָה לָהֶם מַעֲלָתָם בַּנְּבוּאָה אֵלֶיךָ וְלֹא רָאוּ רַק **בְּאֵל שַׁדַּי,** הֵם הֶאֱמִינוּ בִּי, **וְגַם הֲקִימוֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם** "וְשָׁמַעְתִּי נַאֲקַת בְּנֵיהֶם בַּעֲבוּרָם". אַף כִּי אַתָּה שֶׁיָּדַעְתַּנִי בַּשֵּׁם הַגָּדוֹל וְהִבְטַחְתִּיךָ בּוֹ, שֶׁיֵּשׁ לְךָ לִבְטֹחַ בְּרַחֲמִים וּלְהַבְטִיחַ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁמִי שֶׁאֶעֱשֶׂה עִמָּהֶם אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים. וְגַם זֶה נָכוֹן וְהָגוּן. תורה ו

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז עמ' 52)

**אֶל הָאָבוֹת** (רש"י ו, ג) אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב זָכוּ לִבְחִינַת רְאִיָּה בֶּאֱלֹקוּת ("וָאֵרָא"), רְאִיָּה וְדָאִית וּמוּחָשִׁית, מִפְּנֵי הֱיוֹתָם אָבוֹת שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הַיְינוּ כְּדֵי שֶׁבְּחִינָה זוֹ תַּעֲבֹר בִּירוּשָׁה גַּם לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם. וְכַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁ"בְּחִינַת הָאָבוֹת הִיא יְרֻשָּׁה לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר . . בְּחִינַת הָאָבוֹת צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּכָל אָדָם".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר־השיחות תשנ"ב, כרך א, עמ' 262 – מתוך 'התקשרות')

**וּשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם** (ו, ג)

מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁהָאָבוֹת, אֲשֶׁר קָדְמוּ לְמַתַּן־תּוֹרָה, לֹא זָכוּ לְגִלּוּי שֵׁם הֲוָיָ', וְאִלּוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל זָכוּ בְּמַתַּן־תּוֹרָה לְגִלּוּי שֵׁם הֲוָיָ' [כְּפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב, "לָכֵן אֱמוֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי הֲוָיָ'... וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי הֲוָיָ"].

וְיֵשׁ לִשְׁאוֹל, מִכֵּיוָן שֶׁכְּבָר עָבְרוּ אַלְפֵי שָׁנִים מֵאָז שֶׁנִּתְגַּלָּה שֵׁם הֲוָיָ' בְּמַתַּן־תּוֹרָה, מַה שַּׁיָּךְ אֵלֵינוּ הָעִנְיָן דְּ"שְׁמִי הֲוָיָ' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם" (וְהֲרֵי הַתּוֹרָה הִיא נִצְחִית)?

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּאַף־עַל־פִּי שֶׁבְּמַתַּן־תּוֹרָה נִתְגַּלָּה שֵׁם הֲוָיָ', מִכָּל־מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁלְּעָתִיד־לָבוֹא יִתְגַּלֶּה שֵׁם הֲוָיָ' בְּאֹפֶן נַעֲלֶה לְאֵין־עֲרוֹךְ, כַּמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת, נִמְצָא, שֶׁגַּם הַמַּעֲמָד וּמַצָּב שֶׁלְּאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה הוּא בְּאֹפֶן דְּ"שְׁמִי הֲוָיָ' **לֹא נוֹדַעְתִּי**" בְּעֶרֶךְ לְאוֹתוֹ הַגִּלּוּי שֶׁיִּהְיֶה לָעָתִיד־לָבוֹא.

(ד) וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֵת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ׃

ד וְאַף אֲקִימִית יָת קְיָמִי עִמְּהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן יָת אַרְעָא דִכְנָעַן יָת אַרְעָא תּוֹתָבוּתְהוֹן דְּאִתּוֹתָבוּ בַּהּ׃

רש"י◄ **וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי וְגוֹ'** • וְגַם כְּשֶׁנִּרְאֵיתִי לָהֶם בְּ"אֵל שַׁדַּי", הִצַּבְתִּי וְהֶעֱמַדְתִּי בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם. **לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן** • לְאַבְרָהָם, בְּפָרָשַׁת מִילָה נֶאֱמַר: (בראשית יז) "אֲנִי אֵל שַׁדַּי וְגוֹ' וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֵת אֶרֶץ מְגוּרֶיךָ". לְיִצְחָק: (בראשית כו) "כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל וַהֲקִימֹתִי אֶת הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם", וְאוֹתָהּ שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם — בְּ"אֵל שַׁדַּי" אָמַרְתִּי. לְיַעֲקֹב: (בראשית לה) "אֲנִי אֵל שַׁדַּי, פְּרֵה וּרְבֵה וְגוֹ' וְאֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר וְגוֹ'", הֲרֵי שֶׁנָּדַרְתִּי לָהֶם, וְלֹא קַיַּמְתִּי.

(ה) וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר אֶת־בְּרִיתִי׃

ה וְאַף קֳדָמַי שְׁמִיעַ יָת קְבִילַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי מִצְרָאֵי מַפְּלְחִין בְּהוֹן וְדָכִירְנָא יָת קְיָמִי׃

רש"י◄ **וְגַם אֲנִי** • כְּמוֹ שֶׁהִצַּבְתִּי וְהֶעֱמַדְתִּי הַבְּרִית, יֵשׁ עָלַי לְקַיֵּם. לְפִיכָךְ, "שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" הַנּוֹאָקִים. **אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר** • אוֹתוֹ הַבְּרִית, כִּי בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים אָמַרְתִּי לוֹ: "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כא עמ' 46)

**וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל . . וָאֶזְכֹּר אֶת בְּרִיתִי** (ו, ה)

וְקָשֶׁה, הֵיכָן יֵשׁ כָּאן תְּשׁוּבָה לִשְׁאֵלַת מֹשֶׁה – לָמָּה הֵרַעוֹתָ לָעָם הַזֶּה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה קַבָּלַת הַמִּצְוֹת בְּמַתַּן תּוֹרָה ("וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם") דּוֹרֶשֶׁת הִתְבַּטְּלוּת מָחְלָטֶת, כַּאֲשֶׁר הָאָדָם מְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה אַף וְרַק לִהְיוֹתָהּ רְצוֹן ה'. לָכֵן, כְּדֵי שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ 'כֵּלִים' לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה, הָיוּ צְרִיכִים לַעֲבֹר אֶת יִסּוּרֵי הַגָּלוּת, וְאַף אֶת **קֹשִׁי** הַשִּׁעְבּוּד ("תִּכְבַּד הָעֲבוֹדָה"). יִסּוּרִים אֵלּוּ פָּעֲלוּ בָּהֶם בִּטּוּל וְ'הִכְשִׁירוּ' אוֹתָם לְקִיּוּם הַמִּצְוֹת.

(ו) לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים׃

ו בְּכֵן אֱמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָא יְיָ וְאַפֵּיק יָתְכוֹן מִגּוֹ דְחוֹק פָּלְחַן מִצְרָאֵי וַאֲשֵׁיזִב יָתְכוֹן מִפָּלְחָנְהוֹן וְאֶפְרוֹק יָתְכוֹן בִּדְרָעָא מְרָמָא וּבְדִינִין רַבְּרְבִין׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ו) **וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם.** יַבְטִיחֵם שֶׁיּוֹצִיא אוֹתָם מֵאַרְצָם וְלֹא יִסְבְּלוּ עוֹד כֹּבֶד מַשָּׂאָם. **וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם,** שֶׁלֹּא יִמָּשְׁלוּ בָּהֶם כְּלָל לִהְיוֹת לָהֶם בִּמְקוֹמָם לְמַס עוֹבֵד. **וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם,** כִּי יַעֲשֶׂה בָּהֶם שְׁפָטִים עַד שֶׁיֹּאמְרוּ הַמִּצְרִים הִנֵּה לְךָ יִשְׂרָאֵל בְּפִדְיוֹן נַפְשֶׁנוּ, כִּי טַעַם גְּאוּלָה כְּעִנְיַן מֶכֶר. וְטַעַם **בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה,**

רש"י◄ **לָכֵן•** עַל־פִּי אוֹתָהּ הַשְּׁבוּעָה. **אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה׳•** הַנֶּאֱמָן בְּהַבְטָחָתִי. **וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם•** כִּי כֵן הִבְטַחְתִּיו, "וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל". **סִבְלֹת מִצְרַיִם•** טֹרַח מַשָּׂא מִצְרַיִם.

(ז) **וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם:**

ז **וְאֶקְרֵיב יָתְכוֹן קֳדָמַי לְעַמָּא וְאֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהְכוֹן דְּאַפֵּיק יָתְכוֹן מִגּוֹ דְּחוֹק פָּלְחַן מִצְרָיִם:**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ וארא, כ"ה טבת, מבה"ח שבט, ה'תשכ"ז)

מְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' שֶׁיֵּשׁ ד' מַדְרֵגוֹת בִּתְשׁוּבָה, וְהֵן מְרֻמָּזוֹת בַּכָּתוּב "סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ": "סוּר מֵרָע" - "שֶׁלֹּא יִפְגֹּם בַּעֲוֹנוֹת גַּשְׁמִיִּים בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה - לְהִתְחָרֵט עַל הָעָבָר וְלַעֲקֹר אֶת רְצוֹנוֹ מִן הָרַע כוּ' שֶׁלֹּא יִרְצֶה לְהִפָּרֵד מִיִּחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ" אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה גִּילוּי אֱלֹקוּת בִּבְחִינַת מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין. "וַעֲשֵׂה טוֹב" - הַתְּשׁוּבָה עַל "שֶׁהוּא מְמַעֵט בְּמִצְוֹת, וַעֲשֵׂה טוֹב לְיַגֵּעַ אֶת עַצְמוֹ בְּתוֹרָה וּתְפִלָּה" וְ"כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה שֶׁיִּתְמַלֵּא גַּם הָאוֹר שֶׁחָסֵר בְּבִטּוּל מִצְוַת־עֲשֵׂה, עַל זֶה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עֲצוּמָה . . לְהִתְקַשֵּׁר וּלְהִדָּבֵק בְּשֵׁם הַוָי' שֶׁהוּא סוֹבֵב כָּל עָלְמִין וּבְחִינַת מַקִּיף". וּב' בְּחִינוֹת תְּשׁוּבָה אֵלּוּ הֵן בְּחִינַת תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה. "בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם" הוּא בְּחִינַת 'תְּשׁוּבָה עִילָּאָה' שֶׁהוּא עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה שֶׁ"מַשִּׂים שָׁלוֹם בְּפָמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּבְפָמַלְיָא שֶׁל מַטָּה" וְ"דְרָכֶיהָ דַּרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם", שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מַגִּיעַ "לְעַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין וּמְמַלֵּא כָּל עָלְמִין". וְיֵשׁ בָּזֶה ב' בְּחִינוֹת, כְּנֶגֶד נִגְלֶה דְּתוֹרָה וּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה.

וְהִנֵּה מְבֹאָר בְּ'אוֹר הַתּוֹרָה', שֶׁד' הַכּוֹסוֹת הֵם כְּנֶגֶד ד' בְּחִינוֹת תְּשׁוּבָה הַנַּ"ל. וּלְפִי זֶה, הֲרֵי ד' הַלְּשׁוֹנוֹת הֵן כְּנֶגֶד ד' בְּחִינוֹת אֵלּוּ: "וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרַיִם" (הַיְצִיאָה מִטֻּמְאַת מִצְרַיִם) הוּא עִנְיַן "סוּר מֵרָע". "וְהִצַּלְתִּי" הוּא מִלְּשׁוֹן "צֵל", שֶׁהוּא בְּחִינַת הַמַּקִּיף - אוֹר הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי הַמִּצְוֹת כַּנַּ"ל, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר: "וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ גוֹ'". "וְגָאַלְתִּי" הוּא כְּנֶגֶד הַתּוֹרָה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל: "אֵין לְךָ בֶּן־חוֹרִין אֶלָּא מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה", וּבִפְרָטִיּוּת - כְּנֶגֶד נִגְלֶה דְּתוֹרָה, כְּפַשְׁטוּת מַאֲמַר חֲזַ"ל. "וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם", הַיְנוּ הַיִּחוּד הָאֲמִיתִּי בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וְהוּא עִנְיַן פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה (דְּ"כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "לִי" אֵינוֹ זָז לְעוֹלָם", וְהַיְנוּ שֶׁזֶּהוּ בִּבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת וְשִׁנּוּיִים, וְזוֹהִי פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה "דְּלֵית תַּמָּן לֹא קַשְׁיָא . . וְלֹא מַחֲלֹקֶת כוּ'"). וְלִהְיוֹת שֶׁהֵן ד' בְּחִינוֹת בִּתְשׁוּבָה, שֶׁאֹפֶן עֲבוֹדָתָהּ הוּא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, לָכֵן גַּם ד' הַלְּשׁוֹנוֹת הֵן בְּסֵדֶר שֶׁל מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה.

אָמְנָם, סִדְרָן שֶׁל ד' הַבְּחִינוֹת בָּעֲבוֹדָה הַנַּ"ל תְּלוּי בַּחֲשִׁיבוּת דְּלִמּוּד וַעֲשִׂיָּה. שֶׁאִם לִימּוּד חָשׁוּב מִמַּעֲשֶׂה, הֲרֵי "וְגָאַלְתִּי וְלָקַחְתִּי" הֵם הָאַחֲרוֹנִים בְּסֵדֶר ד' הַבְּחִינוֹת שֶׁנִּמְנִין **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה**; וְאִם מַעֲשֶׂה חָשׁוּב מִלִּימּוּד, אָז "וְהִצַּלְתִּי" בָּא בָּאַחֲרוֹנָה לִהְיוֹתוֹ לְמַעְלָה מִכֻּלָּם.

וּבָזֶה יְבֹאַר טַעַם הַסֵּדֶר שֶׁל ד' הַלְּשׁוֹנוֹת בְּ'שֻׁלְחָן עָרוּךְ' אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן, וְשִׁנּוּיוֹ מֵהַסֵּדֶר שֶׁהֵם כְּתוּבִים בַּתּוֹרָה: בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב (וּבַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ חֵלֶק הַהֲלָכָה שֶׁבָּהּ) בָּאוֹת בְּחִינוֹת "וְגָאַלְתִּי" "וְלָקַחְתִּי", שֶׁהוּא עִנְיַן הַתּוֹרָה כַּנַּ"ל, בָּאַחֲרוֹנָה, כִּי מִצַּד הַתּוֹרָה עַצְמָהּ מְרֻגֶּשֶׁת וּמְדֻגֶּשֶׁת מַעֲלַת הַתּוֹרָה; אוּלָם בְּ'שֻׁלְחָן עָרוּךְ' (אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן) שֶׁשַּׁיָּךְ לְחֵלֶק הַהֲלָכָה וְהַפְּסַק־דִּין וְהַמַּעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה, הֲרֵי הַהַכְרָעָה הִיא שֶׁהַמַּעֲשֶׂה הוּא הָעִיקָּר, יִתְרוֹן וּמַעֲלַת הַמַּעֲשֶׂה, וְלָכֵן בָּאָה בָּאַחֲרוֹנָה "וְהִצַּלְתִּי" שֶׁהוּא עִנְיַן הַמַּעֲשֶׂה, כַּנַּ"ל.

וְעוֹד יֵשׁ לְבָאֵר בָּזֶה בְּאֹפֶן אַחֵר:

אִיתָא בְּ'פִּרְי עֵץ חַיִּים' שֶׁד' הַכּוֹסוֹת הֵם כְּנֶגֶד הַ"אַרְבָּעָה בָּנִים", שֶׁאֹפֶן סִדּוּרָם הוּא: חָכָם, רָשָׁע, תָּם וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל; וּבְסֵדֶר הָעוֹלָמוֹת: אֲצִילוּת, עֲשִׂיָּה, בְּרִיאָה וִיצִירָה. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה סֵדֶר ד' הַכּוֹסוֹת: "כּוֹס א' שֶׁל קִדּוּשׁ נֶגֶד אֲצִילוּת כוּ', כּוֹס ב' סִפּוּר הַגָּדָה שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים מִתְּחִלָּה הָיוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה־זָרָה, לָכֵן אָמַר רָשָׁע נֶגֶד עֲשִׂיָּה כוּ'. כּוֹס ג' בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן בִּבְרִיאָה כוּ', כּוֹס' ד' בִּיצִירָה כוּ'".

וְעַל־פִּי־זֶה נִמְצָא, דְּהַסֵּדֶר שֶׁל ד' הַלְּשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָה, "וְהוֹצֵאתִי וְהִצַּלְתִּי וְגָאַלְתִּי וְלָקַחְתִּי" (שֶׁהֵם כְּסֵדֶר הַכּוֹסוֹת) הוּא אֲצִילוּת עֲשִׂיָּה בְּרִיאָה יְצִירָה.

וְהִנֵּה הַטַּעַם שֶׁבְּסֵדֶר הַהַגָּדָה נִסְמָךְ הָרָשָׁע לְהֶחָכָם - עִם הֱיוֹת שֶׁלְּכְאוֹרָה אֵין זֶה לְפִי סֵדֶר מַדְרֵגָתָם, שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת הָרָשָׁע לְבַסּוֹף - הוּא בִּכְדֵי שֶׁהָרָשָׁע יִהְיֶה סָמוּךְ לְחָכָם, כִּי דַּוְקָא הֶחָכָם יָכוֹל לִפְעֹל עָלָיו וּלְהַחֲזִירוֹ מֵרִשְׁעָתוֹ; וְעַל־דֶּרֶךְ־

---

**רמב"ן על התורה** – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁתִּהְיֶה יָדוֹ נְטוּיָה עֲלֵיהֶם עַד שֶׁיּוֹצִיאֵם, **וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם** (פְּסוּק ז'.) בְּבוֹאֲכֶם אֶל הַר סִינַי וּתְקַבְּלוּ הַתּוֹרָה, כִּי שָׁם נֶאֱמַר: וְהָיִיתֶם לִי סְגֻלָּה (לְהַלָּן י"ט, ה'.). תורה ז

(ז) וְטַעַם **וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם.** אָמַר ר"א כִּי הָיָה בְּמַעֲרֶכֶת הַמְּחַבֶּרֶת הַגְּדוֹלָה לַמְּשָׁרְתִים הָעֶלְיוֹנִים

זֶה בְּסֵדֶר הָעוֹלָמוֹת, כַּמְבוֹאָר בְּ'פִּרְי עֵץ חַיִּים': "וְלָמָּה אֲצִילוּת סָמוּךְ לָעֲשִׂיָּה, לְפִי שֶׁעֲשִׂיָּה צְרִיכָה אוֹר גָּדוֹל כו' לָכֵן הִמְשִׁיךְ לוֹ מִלְּמַעְלָה מִן אֲצִילוּת".

וְלָכֵן בְּסֵדֶר הַהַגָּדָה, שֶׁעִנְיָנָהּ "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ" - לִפְעֹל עַל כָּל ד' הַבָּנִים - גַּם עַל הַבֵּן הָרָשָׁע - צָרִיךְ לִהְיוֹת הַסֵּדֶר: חָכָם, רָשָׁע, תָּם וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל. וּכְנֶגְדָּם בְּסֵדֶר הַכּוֹסוֹת, וְהוֹצֵאתִי וְהִצַּלְתִּי וְגָאַלְתִּי וְלָקַחְתִּי. אָמְנָם בְּ'שֻׁלְחָן עָרוּךְ' אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן מוֹנֶה אוֹתָם לְפִי מַעֲלָתָם עַל־פִּי 'שֻׁלְחָן עָרוּךְ'.

וְעַל־פִּי־זֶה, הַסֵּדֶר (בְּד' הַבָּנִים) הוּא: חָכָם, תָּם, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל, רָשָׁע. וּבְסֵדֶר הַכּוֹסוֹת: וְהוֹצֵאתִי, וְגָאַלְתִּי, וְלָקַחְתִּי, וְהִצַּלְתִּי.

כְּתִיב. "כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת" - וְעַל־יְדֵי עֲבוֹדָתֵנוּ בְּ"וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ" בְּכָל ד' הַבָּנִים, שֶׁיִּהְיוּ כּוּלָּם בִּבְחִינַת "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹקֵיכֶם", נִזְכֶּה לְכָל ד' הַלְּשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָּה - בִּגְאוּלָּתֵנוּ הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

(ח) **וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה:**

ח וְאָעִיל יָתְכוֹן לְאַרְעָא דִּי קַיֵּמִית בְּמֵימְרִי לְמִתַּן יָתַהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְאֶתֵּן יָתַהּ לְכוֹן יְרֻתָּא אֲנָא יְיָ:

רש"י◄ **נָשָׂאתִי אֶת יָדִי•** הֲרִימוֹתִיהָ לְהִשָּׁבַע בִּכְסִאִי.

(ט) **וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה: פ**

ט וּמַלִּיל מֹשֶׁה כֵּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא קַבִּילוּ מִן מֹשֶׁה מִמַּעֲיַק רוּחָא וּמִפָּלְחָנָא דַּהֲוָה קָשְׁיָא עֲלֵיהוֹן:

רש"י◄ **וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה•** לֹא קִבְּלוּ תַּנְחוּמִין. **מִקֹּצֶר רוּחַ•** כָּל מִי שֶׁהוּא מֵצַר — רוּחוֹ וּנְשִׁימָתוֹ קְצָרָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַאֲרִיךְ בִּנְשִׁימָתוֹ. קָרוֹב לְעִנְיָן זֶה, שָׁמַעְתִּי בְּפָרָשָׁה זוֹ מֵרַבִּי בְּרוּךְ בֶּן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְהֵבִיא לִי רְאָיָה מִמִּקְרָא זֶה: (ירמיה טז) "בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת יָדִי וְאֶת גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ כִּי שְׁמִי ה'", לְמַדְנוּ, כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַאֲמִין אֶת דְּבָרָיו, אֲפִלּוּ לְפֶרְעָנוּת, מוֹדִיעַ שֶׁשְּׁמוֹ ה', וְכָל־שֶׁכֵּן הַאֲמָנָה לְטוֹבָה. **וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ** (שמות רבה. סנהדרין קיא) לְעִנְיָן שֶׁל מַעְלָה, שֶׁאָמַר מֹשֶׁה: (לעיל ה) "לָמָּה הֲרֵעֹתָה"? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: חֲבָל עַל דְּאַבְדִּין וְלָא מִשְׁתַּכְּחִין! יֵשׁ לִי לְהִתְאוֹנֵן עַל מִיתַת הָאָבוֹת, הִרְבֵּה פְּעָמִים נִגְלֵיתִי עֲלֵיהֶם בְּ"אֵל שַׁדַּי", וְלֹא אָמְרוּ לִי: "מַה שְׁמֶךָ", וְאַתָּה אָמַרְתָּ: "מַה שְׁמוֹ, מָה אֹמַר אֲלֵיהֶם"?. **וְגַם הֲקִימוֹתִי וְגוֹ'•** וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ אַבְרָהָם לִקְבֹּר אֶת שָׂרָה, לֹא מָצָא קַרְקַע עַד שֶׁקָּנָה בְּדָמִים מְרֻבִּים, וְכֵן בְּיִצְחָק — עִרְעֲרוּ עָלָיו עַל הַבְּאֵרוֹת אֲשֶׁר חָפַר, וְכֵן בְּיַעֲקֹב: (בראשית לג) "וַיִּקֶן אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה" לִנְטוֹת אָהֳלוֹ, וְלֹא הִרְהֲרוּ אַחַר מִדּוֹתַי, וְאַתָּה אָמַרְתָּ: "לָמָּה הֲרֵעֹתָה"?. וְאֵין הַמִּדְרָשׁ מִתְיַשֵּׁב אַחַר הַמִּקְרָא מִפְּנֵי כַּמָּה דְּבָרִים: אַחַת, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר: וּשְׁמִי ה' לֹא שָׁאֲלוּ לִי. וְאִם תֹּאמַר לֹא הוֹדִיעָם שֶׁכָּךְ שְׁמוֹ, הֲרֵי תְּחִלָּה, כְּשֶׁנִּגְלָה לְאַבְרָהָם בֵּין הַבְּתָרִים, נֶאֱמַר: "אֲנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים". וְעוֹד, הֵיאָךְ הַסִּמִּיכָה נִמְשֶׁכֶת בַּדְּבָרִים שֶׁהוּא סוֹמֵךְ לְכָאן: "וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי וְגוֹ'", "לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל". לָכֵן אֲנִי אוֹמֵר: יִתְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא עַל פְּשׁוּטוֹ, "דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו", וְהַדְּרָשָׁה תִּדְרֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה כג) "הֲלֹא כֹה דְּבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם ה', וּכְפַטִּישׁ יְפוֹצֵץ סָלַע", - מִתְחַלֵּק לְכַמָּה נִיצוֹצוֹת.

---

**רמב"ן על התורה** – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁיַּעַמְדוּ עוֹד בַּגָּלוּת. וְאֵין זוֹ מִדַּרְכָּהּ הַפְּרָשָׁה, רַק שֶׁיֹּאמַר "כַּאֲשֶׁר אֶגְאַל אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה" שֶׁיִּרְאוּ אוֹתָהּ כָּל הָעַמִּים **תֵּדְעוּ כִּי אֲנִי ה'** הָעוֹשֶׂה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים מְחֻדָּשִׁים בָּעוֹלָם, וְאֲנִי אֱלֹהֵיכֶם וּבֵעֲבוּרְכֶם עָשִׂיתִי כִּי אַתֶּם חֵלֶק הַשֵּׁם (דְּבָרִים ל"ב, ט'). תורה ח

(ח) **אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת יָדִי.** "הֲרִימוֹתִיהָ לִשָּׁבַע בְּכִסְאִי". לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְר"א אָמַר דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּאָדָם "שֶׁיִּשָּׂא יָדוֹ" אֶל הַשָּׁמַיִם וְיִשְׁבַּע, כְּמוֹ: כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי (דְּבָרִים ל"ב, מ'). וַיֶּרֶם יְמִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ אֶל הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע (דָּנִיאֵל י"ב, ז'). **וְעַל** דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, **נָשָׂאתִי אֶת יָדִי** "שֶׁהֲרִימוֹתִי זְרוֹעַ עֻזִּי" אֲלֵי שֶׁאֵתֵן לָהֶם הָאָרֶץ, וְכֵן: כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי, שֶׁאֶשָּׂא הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֶל הַשָּׁמַיִם לִהְיוֹת בָּהּ לְעוֹלָם הַחַיִּים. וְאֵין וַיֶּרֶם יְמִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ אֶל הַשָּׁמַיִם מִן הָעִנְיָן הַזֶּה, כִּי הוּא נֶאֱמַר בַּמַּלְאָךְ לְבוּשׁ הַבַּדִּים שֶׁנִּשְׁבַּע בְּחַי הָעוֹלָם. תורה ט

(ט) **מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה.** לֹא בַּעֲבוּר שֶׁלֹּא יַאֲמִינוּ בַּה' וּבִנְבִיאוֹ, רַק שֶׁלֹּא הִטּוּ אֹזֶן לִדְבָרָיו **מִקֹּצֶר רוּחַ,** כְּאָדָם שֶׁתִּקְצַר נִפְשׁוֹ בְּעֶמְלוֹ, וְלֹא יִרְצֶה לִחְיוֹת רֶגַע בְּצַעֲרוֹ, מִדַּעְתּוֹ שֶׁיִּרְוַח לוֹ אַחֲרֵי כֵן. וְקֹצֶר הָרוּחַ הוּא פַּחְדָּם שֶׁלֹּא יַהַרְגֵם פַּרְעֹה בַּחֶרֶב כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ שׁוֹטְרֵיהֶם אֶל מֹשֶׁה (לְעֵיל ה',

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ וארא, כ"ה טבת, מבה"ח שבט, ה'תשכ"ז)

וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הַטַּעַם שֶׁהָצְרַךְ לִהְיוֹת קֹשִׁי הַשִּׁעְבּוּד בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוֹלִים לִשְׁמֹעַ אֲפִילוּ בְּשׁוֹרַת הַגְּאֻלָּה. דִּלְכְאוֹרָה, אַף שֶׁנִּגְזַר בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים "וְעָבְדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם" גו', מִכָּל־מָקוֹם אֵינוֹ מוּבָן מַדּוּעַ הָצְרַךְ לִהְיוֹת קֹשִׁי הַשִּׁעְבּוּד בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ כָּל־כָּךְ.

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר בַּעַל הַהִילּוּלָא (דְּכ"ד טֵבֵת) בְּ'תּוֹרָה אוֹר', שֶׁעַל־יְדֵי שִׁעְבּוּד מִצְרַיִם בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים זָכוּ לְמַתַּן־תּוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁשִּׁעְבּוּד מִצְרַיִם הוּא עִנְיָן שֶׁל בֵּרוּר וְזִכּוּךְ כְּמוֹ כּוּר הַבַּרְזֶל, וּלְכָךְ לֹא נִתְּנָה תּוֹרָה עֲדַיִן בִּימֵי אַבְרָהָם, כִּי בִּימֵי אַבְרָהָם עֲדַיִן לֹא נִתְבָּרֵר וְנִזְדַּכֵּךְ חָמְרִיּוּת הָעוֹלָם לִהְיוֹת הַמְּשֻׁכֶּת אוֹר אֵין־סוֹף עַל־יְדֵי קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, עַד אַחַר יְצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁהוּא כּוּר הַבַּרְזֶל שֶׁזִּכֵּךְ אֶת יִשְׂרָאֵל עַל־יְדֵי קֹשִׁי הַשִּׁעְבּוּד בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים לִהְיוֹת נִפְרָד הָרַע מִן הַטּוֹב כּוּ', וְכַאֲשֶׁר נִזְדַּכְּכוּ יִשְׂרָאֵל נִזְדַּכֵּךְ גַּם־כֵּן הָעוֹלָם וְגַשְׁמִיּוּתוֹ וְחָמְרִיּוּתוֹ.

(י) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:**

**י וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:**

(יא) **בֹּא דַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וְיִשַׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ:**

**יא עוּל מַלֵּיל לְוָת פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרָיִם וִישַׁלַּח יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵהּ:**

(יב) **וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַרְעֹה וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם: פ**

**יב וּמַלִּיל מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לְמֵימָר הָא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא קַבִּילוּ מִנִּי וְאֵכְדֵּין יְקַבֵּל מִנִּי פַּרְעֹה וַאֲנָא יַקִּיר מַמְלָל:**

רש"י ◄ **וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַרְעֹה •** זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה קַל־וָחֹמֶר שֶׁבַּתּוֹרָה (בראשית רבה פ' לב). **עֲרַל שְׂפָתָיִם •** אֲטוּם שְׂפָתַיִם. וְכֵן כָּל לְשׁוֹן עָרְלָה, אֲנִי אוֹמֵר שֶׁהוּא אָטוּם (ירמיה ו): "עֲרֵלָה אָזְנָם" — אֲטוּמָה מִשְּׁמֹעַ. (שם ט) "עַרְלֵי־לֵב" — אֲטוּמִים מֵהָבִין, (חבקוק ב) "שִׁתֵּה גַּם אַתָּה וְהֵעָרֵל" — וְהֵאָטֵם מִשִּׁכְרוּת כּוֹס הַקְּלָלָה, "עָרְלַת בָּשָׂר" — שֶׁהַגִּיד אָטוּם וּמְכֻסֶּה בָּהּ, (ויקרא יט) "וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ" — עֲשׂוּ לוֹ אֹטֶם וְכִסּוּי אִסּוּר, שֶׁיִּבְדֵּיל בִּפְנֵי אֲכִילָתוֹ, (שם) "שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים" — אָטוּם וּמְכֻסֶּה וּמֻבְדָּל מִלְּאָכְלוֹ.

---

**רמב"ן על התורה** – מהדורת בלום, אברמוביץ

כ"א.), **וַעֲבֹדָה קָשָׁה,** הוּא הַדֹּחַק שֶׁהָיוּ הַנּוֹגְשִׁים אָצִים בָּהֶם וְלֹא יִתְּנוּם לִשְׁמֹעַ דָּבָר וְלַחֲשֹׁב בּוֹ. תורה י

(י) **וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר.** אָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים (הָרַד"ק בְּס' הַשָּׁרָשִׁים ש' אמר) כִּי מִלַּת "לֵאמֹר" בְּכָל הַתּוֹרָה לֵאמֹר לְיִשְׂרָאֵל. וְהַטַּעַם שֶׁיֹּאמַר הַשֵּׁם לְמֹשֶׁה: אָמֹר לְיִשְׂרָאֵל דְּבָרֵי אֵלֶּה, וּבְכָאן **לֵאמֹר** אֶל פַּרְעֹה. וְהַכָּתוּב שֶׁאָמַר: אֶמֶשׁ אָמַר אֵלַי לֵאמֹר (בְּרֵאשִׁית ל"א, כ"ט.), אֵינֶנּוּ בָּא עַל נָכוֹן בְּפֵרוּשׁ הַזֶּה, וְכֵן בִּמְקוֹמוֹת רַבּוֹת שֶׁיִּכְפֹּל, וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם (וַיִּקְרָא י"ח, א'־ב'.), וְכֵן וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם (בַּמִּדְבָּר ט"ו, ל"ז־ל"ח.) וַיֹּאמְרוּ אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר (שָׁם י"ד, ז'.), וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר הֵן גָּוַעְנוּ (שָׁם י"ז, כ"ז.), וְאֹמַר אֲלֵכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר (דְּבָרִים א', ט'.), וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ רַבִּים. וְכֵן בַּסֵּדֶר הַזֶּה: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר כִּי יְדַבֵּר אֲלֵכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר (לְהַלָּן ז', ח'־ט'.), אֵינֶנּוּ לֹאמַר לָאֲחֵרִים, עַל נָכוֹן.

**וְהַנָּכוֹן** בְּעֵינַי, כִּי מִלַּת "לֵאמֹר" לְהוֹרוֹת עַל בֵּרוּר הָעִנְיָן בְּכָל מָקוֹם. **וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה** "בַּאֲמִירָה גְּמוּרָה", לֹא אֲמִירָה מְסֻפֶּקֶת, וְלֹא בְּרֶמֶז דָּבָר. וּלְכָךְ יַתְמִיד זֶה בְּכָל הַתּוֹרָה, כִּי נְבוּאַת מֹשֶׁה פֶּה אֶל פֶּה יְדַבֵּר בּוֹ וְלֹא בְּחִידוֹת (בַּמִּדְבָּר י"ב, ח'.). וְלָכֵן אָמַר כֵּן לְיַעֲקֹב: אֲמֶשׁ אָמַר הַשֵּׁם אֵלַי לֵאמֹר (בְּרֵאשִׁית ל"א, כ"ט.) בַּאֲמִירָה בְּרוּרָה שֶׁלֹּא אַזִּיק לָכֶם, כִּי לוּלֵי כֵּן הָיִיתִי עוֹשֶׂה עִמָּכֶם רַע. וְכֵן: וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר (בַּמִּדְבָּר י"ז, כ"ז.), שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים לָהֶם כֵּן בְּפֵרוּשׁ וְצוֹעֲקִים לָהֶם בְּגִלּוּי פָּנִים, כִּי הַמָּקוֹר לְבֵרוּר הָעִנְיָן פַּעַם מֵקֶדֶם פַּעַם מְאֻחָר, כְּמוֹ: אוֹמְרִים אָמוֹר לִמְנֻאֲצַי (יִרְמְיָה כ"ג, י"ז.). תורה יא

(יב) **הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי.**

כִּי לֹא עָשִׂיתִי דִּבְרֵי נִשְׁמָעִים לָהֶם, **וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַרְעֹה.** וְעוֹד, כִּי **אֲנִי עֲרַל שְׂפָתַיִם** וְאֵינִי הָגוּן שֶׁאֲדַבֵּר לִפְנֵי מֶלֶךְ גָּדוֹל. וְיִתָּכֵן לְפָרֵשׁ שֶׁחָשַׁב מֹשֶׁה אוּלַי כִּי מִפְּחִיתוּתוֹ לֹא שָׁמְעוּ אֵלָיו כִּי הוּא עֲרַל שְׂפָתַיִם וְלֹא יָכִין לְדַבֵּר עַל לִבָּם דְּבָרִים טוֹבִים דְּבָרִים נִחוּמִים אַף כִּי יְדַבֵּר לְפַרְעֹה. וְטַעַם הַכָּתוּב הַזֶּה, כִּי מִתְּחִלָּה לֹא צִוָּה אוֹתוֹ שֶׁיְּדַבֵּר הוּא אֶל פַּרְעֹה, רַק אָמַר **וּבָאתָ אַתָּה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו** (לְעֵיל ג', י"ח.), וְהָיָה אֶפְשָׁר שֶׁיְּדַבְּרוּ הַזְּקֵנִים וְהוּא יַחֲרִישׁ. וְהָיָה בּוֹשׁ מִלְּדַבֵּר גַּם אֶל הָעָם וְאָמַר: **לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי** (שָׁם ד', י'.). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵשִׁיבוֹ: **וְדִבֶּר הוּא לְךָ אֶל**

(יג) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: ס**

רש"י ◄ **וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן.** לְפִי שֶׁאָמַר מֹשֶׁה: "וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם", צָרַךְ לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת אַהֲרֹן לִהְיוֹת לוֹ לְפֶה וּלְמֵלִיץ. **וַיְצַוֵּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** (שמות רבה) צִוָּה עֲלֵיהֶם לְהַנְהִיגָם בְּנַחַת וְלִסְבֹּל אוֹתָם. **וְאֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם.** צִוָּם עָלָיו לַחֲלֹק לוֹ כָּבוֹד בְּדִבְרֵיהֶם, זֶה מִדְּרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ: צִוָּם עַל דְּבַר יִשְׂרָאֵל וְעַל שְׁלִיחוּתוֹ אֶל פַּרְעֹה, וּדְבַר הַצִּוּוּי מַהוּ? מְפֹרָשׁ בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה, לְאַחַר סֵדֶר הַיַּחַס, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהִזְכִּיר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, הִפְסִיק הָעִנְיָן בְּ"אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית אֲבוֹתָם", לְלַמְּדֵנוּ הֵיאָךְ נוֹלְדוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְמִי נִתְיַחֲסוּ.

יג וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן וּפַקֵּדְנוּן לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְוָת פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרָיִם לְאַפָּקָא יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

◆ יום שני כ"ג טבת ◆

(יד) **אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית־אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרֹן וְכַרְמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת רְאוּבֵן:**

רש"י ◄ **אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית אֲבֹתָם.** מִתּוֹךְ שֶׁהֵזְקַק לְיַחֵס שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי עַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בִּשְׁבִיל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, הִתְחִיל לְיַחֵס דֶּרֶךְ תּוֹלְדוֹתָם מֵרְאוּבֵן. (וּבְפִסְיקְתָא גְּדוֹלָה רָאִיתִי: לְפִי שֶׁקִּנְטְרָם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם לִשְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים הַלָּלוּ בִּשְׁעַת מוֹתוֹ, חָזַר הַכָּתוּב וְיִחְסָם כָּאן לְבַדָּם, לוֹמַר שֶׁחֲשׁוּבִים הֵם).

יד אִלֵּין רֵישֵׁי בֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּנֵי רְאוּבֵן בּוּכְרָא דְּיִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרוֹן וְכַרְמִי אִלֵּין זַרְעַיָּת רְאוּבֵן:

---

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

**הָעָם** (שם ט"ז.), וְכֵן עָשָׂה בְּבוֹאָם מִתְּחִלָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: **וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֹתֹת לְעֵינֵי הָעָם** (שם ל'.). וְעַתָּה כַּאֲשֶׁר נִצְטַוָּה מֹשֶׁה: **לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה'** (פסוק ו'.), דִּבֵּר הוּא לָהֶם בְּעַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ וְלֹא שָׁמְעוּ אֵלָיו, וְכַאֲשֶׁר חָזַר וְצִוָּה אוֹתוֹ לְדַבֵּר אֶל פַּרְעֹה אָמַר אֵיךְ אֲדַבֵּר אֵלָיו **וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם,** וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צֵרַף אַהֲרֹן עִמּוֹ וְצִוָּה שְׁנֵיהֶם **אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** שֶׁיְּדַבְּרוּ לָהֶם "כָּל אֲשֶׁר יְצַוֵּם" **וְאֶל פַּרְעֹה** "לְהוֹצִיאָם מֵאַרְצוֹ". וְרַשִׁ"י פֵּרַשׁ: "עַל דְּבַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל שְׁלִיחוּתוֹ אֶל פַּרְעֹה". וְאֵין צָרֵךְ. תורה יג

(יג) **וַיְצַוֵּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** פֵּרַשׁ רַשִׁ"י: וּדְבַר הַצִּוּוּי מַהוּ, מְפֹרָשׁ בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה לְאַחַר סֵדֶר הַיַּחַס, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהִזְכִּיר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הִפְסִיק הָעִנְיָן לְלַמְּדֵנוּ הֵיאָךְ נוֹלְדוּ וּבְמִי נִתְיַחֲסוּ. וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר אֲנִי ה' דַּבֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר אֵלֶיךָ (לְהַלָּן ו', כ"ט.). הוּא הַדִּבּוּר עַצְמוֹ הָאָמוּר כָּאן: **בֹּא דַבֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם** (פסוק י"א.), אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהִפְסִיק הָעִנְיָן בִּשְׁבִיל לְיַחֵס מִתְּחִלָּה לְיַחֵס חָזַר עָלָיו לְהַתְחִיל בּוֹ. **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה'** (פסוק ל'.). הִיא אֲמִירָה הָאֲמוּרָה כָּאן (פסוק י"ב.): **הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְגוֹ',** וּשְׁנָאָה הַכָּתוּב בִּשְׁבִיל שֶׁהִפְסִיק הָעִנְיָן. וְכָךְ הִיא הַשִּׁיטָה, כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר נַחֲזוֹר עַל הָרִאשׁוֹנוֹת. וְכֵן דַּעַת רַבִּי אַבְרָהָם (בְּפָסוּק כ"ט.).

**וְאֵין** כֵּן דַּעְתִּי. אֲבָל כַּאֲשֶׁר צִוָּה הַשֵּׁם אֶת מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: **לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל** (פסוק ו'.), וְעָשָׂה כֵּן, וְלֹא שָׁמְעוּ אֵלָיו, וְחָזַר וְצִוָּה אוֹתוֹ שֶׁיָּבֹא אֶל פַּרְעֹה וִיצַוֶּה אוֹתוֹ לְשַׁלְּחָם (פסוק י"א.), וְאָז עָנָהוּ: **הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי** (פסוק י"ב.), וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא "צִוָּה אֶת שְׁנֵיהֶם לְדַבֵּר אֶל הָעָם וְאֶל פַּרְעֹה" (פסוק י"ג.), וְחָשַׁב מֹשֶׁה כִּי שְׁנֵיהֶם יִתְנַבְּאוּ בְּכָל הָאוֹתוֹת וּשְׁנֵיהֶם יָבוֹאוּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פַּרְעֹה, וְדֵי שֶׁיְּדַבֵּר הָאֶחָד, כִּי כֵּן דֶּרֶךְ כָּל שְׁנַיִם שְׁלוּחִים שֶׁהָאֶחָד יְדַבֵּר וְהַשֵּׁנִי יַחֲרִישׁ, וְנִתְפַּיֵּס בָּזֶה. וְחָזַר הַשֵּׁם וְאָמַר אֵלָיו: **אֲנִי ה'** (פסוק כ"ט.), הַנִּגְלֶה לְךָ לְבַדְּךָ לְדַבֵּר בִּשְׁמִי הַגָּדוֹל, **דַּבֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר אֵלֶיךָ** (שם), כִּי "לְךָ" יִהְיוּ הַדִּבְּרוֹת כֻּלָּם, לֹא לְאַהֲרֹן עִמְּךָ, וְאוֹתְךָ עָשִׂיתִי שָׁלִיחַ אֶל פַּרְעֹה. אָז עָנָה מֹשֶׁה פַּעַם אַחֶרֶת: **הֵן אֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם,** וְהַשֵּׁם אָמַר אֵלָיו **רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה** (ז', א'.), כִּי אַתָּה תָּבֹא לְפָנָיו עִם אַהֲרֹן, "וְשָׁם תְּצַוֶּה אֶת אַהֲרֹן" וְלֹא יִשְׁמַע פַּרְעֹה דְּבָרֶיךָ, "וְאַהֲרֹן בִּשְׁלִיחוּתְךָ יַשְׁמִיעֲנוּ דְּבָרֶיךָ", כַּאֲשֶׁר הָאֱלֹהִים מְצַוֶּה לַנָּבִיא, וְהַנָּבִיא מַשְׁמִיעַ דְּבָרָיו וּמוֹכִיחַ בָּהֶם. וְהִנֵּה זוֹ מַעֲלָה גְּדוֹלָה לְמֹשֶׁה, זָכָה בָּהּ בְּעִנְוָתָנוּתוֹ שֶׁהָיָה בּוֹשׁ לְדַבֵּר בְּעָרְלַת שְׂפָתָיו, וְכֵן אָמַר: גַּם הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי פַּרְעֹה וּבְעֵינֵי הָעָם (לְהַלָּן י"א, ג'.), מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שֶׁהָיָה יָרֵא שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִבְזֶה בְּעֵינֵיהֶם. וְרַשִׁ"י כָּתַב (לְהַלָּן ז', ב'.): **אַתָּה תְּדַבֵּר** פַּעַם אַחַת כָּל שְׁלִיחוּת וּשְׁלִיחוּת כְּפִי שֶׁשָּׁמַעְתּוֹ מִפִּי, **וְאַהֲרֹן אָחִיךָ** "יַמְלִיצֶנּוּ וַיִּטְעִימֶנּוּ בְּאָזְנֵי פַּרְעֹה". וְאֵין זֶה נָכוֹן כְּלָל. תורה יד

(יד) **אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית אֲבֹתָם.** לֹא רָצָה הַכָּתוּב לְהַתְחִיל: **אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי לֵוִי לְתוֹלְדוֹתָם,** שֶׁלֹּא יָרֵאָה שֶׁיִּהְיֶה לֵוִי בְּכוֹר הַיַּחַס מִכָּאן וָאֵילָךְ לִכְבוֹד מֹשֶׁה, אֲבָל הִזְכִּיר אֶחָיו

(טו) וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת שִׁמְעוֹן:

טו וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בַּר כְּנַעֲנִיתָא אִלֵּין זַרְעַיָת שִׁמְעוֹן:

(טז) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־לֵוִי לְתֹלְדֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה:

טז וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי לֵוִי לְתוּלְדָתְהוֹן גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין:

רש"י◄ וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי וְגוֹ' • לָמָּה נִמְנוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל לֵוִי? לְהוֹדִיעַ כַּמָּה יְמֵי הַשִּׁעְבּוּד, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֶחָד מִן הַשְּׁבָטִים קַיָּם, לֹא הָיָה שִׁעְבּוּד, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל א) "וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אֶחָיו", וְאַחַר־כָּךְ: "וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ", וְלֵוִי הֶאֱרִיךְ יָמִים עַל כֻּלָּם.

(יז) בְּנֵי גֵרְשֹׁן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְמִשְׁפְּחֹתָם:

יז בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְזַרְעַיָתְהוֹן:

(יח) וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת שָׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה:

יח וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת מְאָה וּתְלָתִין וּתְלַת שְׁנִין:

רש"י◄ וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם וְגוֹ' • מֵחֶשְׁבּוֹן זֶה אָנוּ לְמֵדִים עַל מוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, שֶׁלֹּא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְבַדָּהּ הָיוּ, אֶלָּא מִיּוֹם שֶׁנּוֹלַד יִצְחָק, שֶׁהֲרֵי קְהָת מִיּוֹרְדֵי מִצְרַיִם הָיָה. חֲשֹׁב כָּל שְׁנוֹתָיו וּשְׁנוֹת עַמְרָם וּשְׁמוֹנִים שֶׁל מֹשֶׁה, לֹא תִּמְצָאֵם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְהַרְבֵּה שָׁנִים נִבְלָעִים לַבָּנִים בִּשְׁנֵי הָאָבוֹת.

(יט) וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְתֹלְדֹתָם:

יט וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אִלֵּין זַרְעַיָת לֵוִי לְתוּלְדָתְהוֹן:

(כ) וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת־יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה:

כ וּנְסִיב עַמְרָם יָת יוֹכֶבֶד אֲחַת אֲבוּהִי לֵהּ לְאִנְתּוּ וִילִידַת לֵהּ יָת אַהֲרֹן וְיָת מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין:

רש"י◄ יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ • "אֲחַת אֲבוּהִי", בַּת לֵוִי, אֲחוֹת קְהָת.

(כא) וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח וָנֶפֶג וְזִכְרִי:

כא וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח וָנֶפֶג וְזִכְרִי:

(כב) וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי:

כב וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי:

(כג) וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת־אֱלִישֶׁבַע בַּת־עַמִּינָדָב אֲחוֹת נַחְשׁוֹן לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר:

כג וּנְסִיב אַהֲרֹן יָת אֱלִישֶׁבַע בַּת עַמִּינָדָב אֲחָתֵהּ דְּנַחְשׁוֹן לֵהּ לְאִנְתּוּ וִילִידַת לֵהּ יָת נָדָב וְיָת אֲבִיהוּא יָת אֶלְעָזָר וְיָת אִיתָמָר:

רש"י◄ אֲחוֹת נַחְשׁוֹן • (בבא בתרא קי. שמות רבה) מִכָּאן לָמַדְנוּ: הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה, צָרִיךְ לִבְדֹּק בְּאַחֶיהָ.

---

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַגְּדוֹלִים מִמֶּנּוּ וְכִי הוּא נִמְנֶה שְׁלִישִׁי. וְהִזְכִּיר בִּבְנֵי לֵוִי "לְתֹלְדֹתָם", כִּי בְּרָאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן לֹא הִזְכִּיר רַק יוֹרְדֵי מִצְרַיִם עִמָּהֶם, וּבְלֵוִי יַזְכִּיר תּוֹלְדוֹתָיו וּשְׁנוֹתָיו וְתוֹלְדוֹת אָבוֹת הַנְּבִיאִים וּשְׁנוֹתָם לִכְבוֹדָם. וְעוֹד כִּי הֵם בְּעַצְמָם חֲסִידֵי עֶלְיוֹן רְאוּיִין לְסַפֵּר בָּהֶן כִּאָבוֹת הָעוֹלָם. תורה טו

(כג־כה) **וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת אֱלִישֶׁבַע בַּת**

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך ו עמ' 44)

**מִכָּאן לְמַדְנוּ שֶׁהַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה צָרִיךְ לִבְדֹּק בְּאַחֶיהָ** (רש"י ו, כג) **מִכָּאן** - וְלֹא מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת יוֹכֶבֶד דּוֹדָתוֹ" (בַּת לֵוִי **אֲחוֹת קְהָת**, רש"י). דְּהִנֵּה, פָּרְשָׁתֵנוּ בָּאָה לְלַמֵּד "הֵיאַךְ נוֹלְדוּ **מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן** וּבְמִי נִתְיַחֲסוּ", וּמִסְתַּבֵּר אֵפוֹא, שֶׁ"דּוֹדָתוֹ" בָּא לְיַחֵס **אֶת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן** גַּם מִצַּד אִמָּם, שֶׁהָיְתָה בַּת לֵוִי וַאֲחוֹת קְהָת, וְלֹא לְלַמְּדֵנוּ דָּבָר הַקָּשׁוּר לְנִשּׂוּאִין ("וַיִּקַּח עַמְרָם"). זֹאת וְעוֹד: 'דּוֹדָתוֹ' מַדְגִּישׁ אֶת הַקֶּשֶׁר לְעַמְרָם (עַל יְדֵי אָבִיו), לֹא לְאָחִיהָ שֶׁל יוֹכֶבֶד. אַךְ כָּאן אֵין כַּוָּנַת הַכָּתוּב לְיַחֵס אֶת **בְּנֵי** אַהֲרֹן, וּמִסְתַּבֵּר שֶׁ"אֲחוֹת נַחְשׁוֹן" בָּא לְלַמְּדֵנוּ דָּבָר הַקָּשׁוּר לְנִשּׂוּאִין ("וַיִּקַּח אַהֲרֹן").

(כד) וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַקָּרְחִי׃

כד **וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אֵלֵּין זַרְעַיַּת קֹרַח׃**

(כה) וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן לָקַח־לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־פִּינְחָס אֵלֶּה רָאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם׃

כה **וְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן נְסִיב לֵהּ מִבְּנַת פּוּטִיאֵל לֵהּ לְאִנְתּוּ וִילִידַת לֵהּ יָת פִּינְחָס אֵלֵּין רֵישֵׁי אֲבָהַת לֵיוָאֵי לְזַרְעָיָתְהוֹן׃**

רש"י◄ **מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל•** מִזֶּרַע יִתְרוֹ, שֶׁפִּטֵּם עֲגָלִים לַעֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים, וּמִזֶּרַע יוֹסֵף שֶׁפִּטְפֵּט בְּיִצְרוֹ (ב"ב קט)•

(כו) הֻוא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם׃

כו **הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה דִּי אֲמַר יְיָ לְהוֹן אַפִּיקוּ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם עַל חֵילֵיהוֹן׃**

רש"י◄ **הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה•** אֵלּוּ שֶׁהֻזְּכְּרוּ לְמַעְלָה, שֶׁיָּלְדָה יוֹכֶבֶד לְעַמְרָם, "הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר ה'" (שמות רבה פ"א). יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמַּקְדִּים אַהֲרֹן לְמֹשֶׁה, וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמַּקְדִּים מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן, לוֹמַר לְךָ שֶׁשְּׁקוּלִין כְּאֶחָד. **עַל צִבְאוֹתָם•** בְּצִבְאוֹתָם, כָּל צְבָאָם לְשִׁבְטֵיהֶם. יֵשׁ "עַל" שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא בִּמְקוֹם אוֹת אַחַת: "וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה", כְּמוֹ בְּחַרְבְּךָ. (יחזקאל לג) "עֲמַדְתֶּם עַל חַרְבְּכֶם", כְּמוֹ בְּחַרְבְּכֶם•

(כז) הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃

כז **אִנּוּן דְּמַלְּלִין עִם פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם לְאַפָּקָא יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃**

רש"י◄ **הֵם הַמְדַבְּרִים וְגוֹ'•** הֵם שֶׁנִּצְטַוּוּ, הֵם שֶׁקִּיְּמוּ. **הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן•** הֵם בִּשְׁלִיחוּתָם וּבְצִדְקָתָם מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף•

(כח) וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ס

כח **וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃**

רש"י◄ **וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר וְגוֹ'•** מְחֻבָּר לַמִּקְרָא שֶׁלְּאַחֲרָיו•

---

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

**עַמִּינָדָב אֲחוֹת נַחְשׁוֹן.** כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר אֵם הַנְּבִיאִים לְכִבּוּדָם, וְלוֹמַר שֶׁהִיא בַּת לֵוִי אִישׁ צַדִּיק, וְנִרְמַז שֶׁנַּעֲשָׂה בָּהּ נֵס, כֵּן הִזְכִּיר אֵם הַכְּהֻנָּה שֶׁהִיא מְיֻחֶסֶת מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה, אֲחוֹת הַנָּשִׂיא הַגָּדוֹל. וְהִזְכִּיר אִמּוֹ שֶׁל פִּנְחָס שֶׁהוּא גַּם כֵּן כֹּהֵן שֶׁזָּכָה בָּהּ מֵעֵצָמוֹ (זְבָחִים ק"א:), וְאִם הָיָה זֶה שֵׁם **פּוּטִיאֵל** שֵׁם אֵינֶנּוּ נִדְרָשׁ, מַה טַּעַם לְהַזְכִּיר שֵׁם אָדָם לֹא יָדְעָנוּ מִי הוּא, וְלָכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (ב"ב ק"י. סוֹטָה מ"ג.) שֶׁהוּא מִזֶּרַע יוֹסֵף "שֶׁפִּטְפֵּט" בְּיִצְרוֹ וּמִזֶּרַע יִתְרוֹ "שֶׁפִּטֵּם" עֲגָלִים לַעֲבוֹדַת גִּלּוּלִים, וְהֻזְכַּר לְשֶׁבַח שֶׁזָּכוּ בְּצִדְקָתָם לִכְהֻנַּת עוֹלָם.

**וְעַל** דֶּרֶךְ הַפֵּשֶׁט נֹאמַר שֶׁהַכְּתוּבִים מַזְכִּירִים בַּמְּלָכִים שְׁמוֹת אִמּוֹתָם, וְשֵׁם אִמּוֹ מַעֲכָה בַּת אֲבִישָׁלוֹם (מְלָכִים־א' ט"ו, ב'. י'.), וְשֵׁם אִמּוֹ עֲזוּבָה בַּת שִׁלְחִי (ד"ה־ב' כ', ל"א.), וְכֵן כֻּלָּם. אוֹ שֶׁהָיָה **פּוּטִיאֵל** נִכְבָּד וְיָדוּעַ בְּדוֹרוֹ וְהֻזְכִּירוֹ לְשֶׁבַח. וְאָמַר הַכָּתוּב: **מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל,** וְלֹא אָמַר "בַּת פּוּטִיאֵל", כִּי הָיוּ לוֹ בָּנוֹת רַבּוֹת וְהוּא בָּחַר מֵהֶן הָאַחַת אוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה בִּתּוֹ אֲבָל בַּת בִּתּוֹ, מִתְיַחֶסֶת אֵלָיו לְמַעֲלָתוֹ, וְעַל כֵּן לֹא הִזְכִּיר שְׁמָהּ. תורה כו

(כח) **וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה**

◆ יום שלישי כ"ד טבת ◆

(כט) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר אֲנִי יְהוָה דַּבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי דִבֶּר אֵלֶיךָ׃**

כט **וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר אֲנָא יְיָ מַלֵּל עִם פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם יָת כָּל דִּי אֲנָא מְמַלֵּיל עִמָּךְ׃**

רש"י ◄**וַיְדַבֵּר ה'** • הוּא הַדִּבּוּר עַצְמוֹ הָאָמוּר לְמַעְלָה: "בֹּא דַּבֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם", אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהִפְסִיק הָעִנְיָן כְּדֵי לְיַחֲסָם, חָזַר הָעִנְיָן עָלָיו לְהַתְחִיל בּוֹ. **אֲנִי ה'** • כְּדַאי אֲנִי לְשָׁלְחֲךָ וּלְקַיֵּם דִּבְרֵי שְׁלִיחוּתִי.

(ל) **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֵן אֲנִי עֲרַל שְׂפָתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פַּרְעֹה׃ פ**

ל **וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ הָא אֲנָא יַקִּיר מַמְלָל וְאֵיכְדֵין יְקַבֵּל מִנִּי פַּרְעֹה׃**

רש"י ◄**וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה'** • הִיא הָאֲמִירָה שֶׁאָמַר לְמַעְלָה: "הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי", וְשָׁנָה הַכָּתוּב כָּאן, כֵּיוָן שֶׁהִפְסִיק הָעִנְיָן, וְכָךְ הִיא הַשִּׁטָּה, כְּאָדָם הָאוֹמֵר: נַחֲזֹר עַל הָרִאשׁוֹנוֹת.

ז (א) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ׃**

א **וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה חֲזִי מַגִּיתָךְ רַב לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחוּךְ יְהֵי מְתַרְגְּמָנָךְ׃**

רש"י ◄**נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה** • שׁוֹפֵט וְרוֹדֶה לִרְדּוֹתוֹ בְּמַכּוֹת וְיִסּוּרִין. **יִהְיֶה נְבִיאֶךָ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: יְהֵי מְתַרְגְּמָנָךְ. וְכֵן כָּל לְשׁוֹן נְבוּאָה, אָדָם הַמַּכְרִיז וּמַשְׁמִיעַ לָעָם דִּבְרֵי תּוֹכָחוֹת, וְהוּא מִגְּזֵרַת (ישעיה נז) "נִיב שְׂפָתָיִם", (משלי י) "יָנוּב חָכְמָה", "וְיָכֹל מֵהִתְנַבְּאוֹת" דִּשְׁמוּאֵל (סימן י), וּבְלַעַ"ז קוֹרְאִין לוֹ פרעדיג"ר.

(ב) **אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה וְשִׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ׃**

ב **אַתְּ תִּמַלֵּל יָת כָּל דִּי אֲפַקֵּדְנָךְ וְאַהֲרֹן אָחוּךְ יְמַלֵּל עִם פַּרְעֹה וִישַׁלַּח יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵהּ׃**

רש"י ◄**אַתָּה תְדַבֵּר** • פַּעַם אַחַת כָּל שְׁלִיחוּת וּשְׁלִיחוּת כְּפִי שֶׁשָּׁמַעְתָּ מִפִּי, וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יַמְלִיצֶנּוּ וְיַטְעִימֶנּוּ בְּאָזְנֵי פַּרְעֹה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך א עמ' 119 – מתוך 'לקראת שבת')

**דִּבּוּר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה – בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ**

**אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה** (ז, ב)

עַל הַפָּסוּק "אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל פַּרְעֹה גו'", מְבָאֵר רַשִּׁ"י (בד"ה אַתָּה תְדַבֵּר): "פַּעַם אַחַת כָּל שְׁלִיחוּת וּשְׁלִיחוּת כְּפִי שֶׁשָּׁמַעְתָּ מִפִּי, וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יַמְלִיצֶנּוּ וַיַטְעִימֶנּוּ בְּאָזְנֵי פַּרְעֹה".

וּמִפַּשְׁטוּת לְשׁוֹן רַשִּׁ"י נִרְאֶה, שֶׁמֹּשֶׁה הָלַךְ גַּם כֵּן עִם אַהֲרֹן אֶל פַּרְעֹה, אֶלָּא שֶׁמֹּשֶׁה אָמַר אֶת דִּבְרֵי הַשְּׁלִיחוּת מֵהַקָּבָ"ה בְּדִיּוּק כְּפִי שֶׁשָּׁמַע וּבִלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ ("כְּפִי שֶׁשָּׁמַעְתָּ מִפִּי"), וְאַהֲרֹן תִּרְגְּמוֹ לְפַרְעֹה ("יִמְלִיצֶנּוּ" ע"ד "וְהַמְלִיץ בֵּינוֹתָם"), וְהִטְעִימוֹ בְּאָזְנָיו עַל־מְנָת לִפְעֹל "וְשִׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ".

וְקָשֶׁה: מַה טַּעַם הָיָה בַּהֲלִיכַת מֹשֶׁה לְפַרְעֹה, וַהֲרֵי פַּרְעֹה לֹא הֵבִין מַה שֶׁדִּבֵּר אֵלָיו מֹשֶׁה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ (כְּפִי שֶׁדִּבֵּר אֵלָיו הַקָּבָ"ה)?

וְיֵשׁ לְבָאֵר:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

**בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.** יִתְּכֵן לְפָרֵשׁ שֶׁהַכָּתוּב מוֹסֵב לְמַעְלָה, אָמַר: **וַיְהִי** זֶה שֶׁהָיוּ **הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם,** בָּעֵת אֲשֶׁר **דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם,** כִּי בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר: **הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר ה' לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם** (פָּסוּק כ"ו.) הָיָה נִרְאֶה שֶׁהַדִּבּוּר לִשְׁנֵיהֶם בִּשְׁוָה, וְעַתָּה פֵּרֵשׁ שֶׁהָיָה הַדִּבּוּר לְמֹשֶׁה וְהַמִּצְוָה לִשְׁנֵיהֶם שֶׁיּוֹצִיאוּם. וְזֶה טַעַם הֶפְסֵק הַפָּרָשָׁה. תורה כט

עַל הַפָּסוּק "רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹקִים לְפַרְעֹה" מְבֹאָר בְּסִפְרֵי חֲסִידוּת, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהַקְּלִפּוֹת הֵן בְּשִׂיא תְּקִפָּן, אֲזַי אֲפִילוּ לַצַּדִּיק אֵין אֶת הַכֹּחַ לְשָׁבְרָם. וְעַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר חז"ל "אִם רָאִיתָ רָשָׁע שֶׁהַשָּׁעָה מְשַׁחֶקֶת לוֹ, אַל תִּתְגָּרֶה בּוֹ". וְזוֹהִי כַּוָּנַת הַפָּסוּק "רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹקִים לְפַרְעֹה" – שֶׁבָּזֶה נָתַן הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה כֹּחוֹת מְיֻחָדִים – "מֶמְשָׁלָה זְרוֹעַ בָּאֵ־ל מַמָּשׁ עַל פַּרְעֹה", וְעַד לִרְדּוֹתוֹ "בְּמַכּוֹת וְיִסּוּרִין".

וּמִטַּעַם זֶה הָיָה צָרִיךְ מֹשֶׁה לָלֶכֶת בְּעַצְמוֹ לְפַרְעֹה (וְלֹא רַק אַהֲרֹן לְבַדּוֹ), שֶׁכֵּן רַק לוֹ הָיָה אֶת הַכֹּחַ לִשְׁבֹּר אֶת פַּרְעֹה. וְלָכֵן גַּם דִּבֵּר אִתּוֹ בְּלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ (הֲגַם שֶׁלֹּא הֵבִין), שֶׁכֵּן דִּבּוּרוֹ עִם פַּרְעֹה לֹא הָיָה עַל־מְנָת לְבָרְרוֹ, כְּלוֹמַר, לְהִתְעַסֵּק עִמּוֹ שֶׁהוּא מִצַּד עַצְמוֹ יַסְכִּים, אֶלָּא הַדִּבּוּר הָיָה עַל מְנָת לִרְדּוֹתוֹ וּלְשָׁבְרוֹ. וּבָזֶה לֹא הָיָה נוֹגֵעַ הֶבְנַת הַדְּבָרִים, אֶלָּא הַכֹּחַ הָאֱלֹקִי שֶׁבְּדִבּוּרוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז עמ' 82)

**יַמְלִיצֻנוּ וַיַּטְעִימֻנוּ בְּאָזְנֵי פַּרְעֹה** (רש"י ז, ב) **יַמְלִיצֻנוּ** – מֹשֶׁה דִּבֵּר לְפַרְעֹה בְּלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ ("כְּפִי שֶׁשָּׁמַעְתָּ מִפִּי"), וְלָכֵן הָצְרַךְ אַהֲרֹן לְתַרְגֵּם אֶת הַדְּבָרִים לְלָשׁוֹן מִצְרִי. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינוֹתָם", וּפֵרַשׁ רַשִׁ"י: "הַמְתַרְגֵּם".

**יַטְעִימֻנוּ** – בְּנוֹסָף לְכָךְ הָיָה עַל אַהֲרֹן לְהַסְבִּיר וּלְהַטְעִים אֶת דִּבְרֵי מֹשֶׁה כָּךְ שֶׁיִּתְקַבְּלוּ אֵצֶל פַּרְעֹה וְיִכָּנְסוּ בְּאָזְנָיו. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "בְּאָזְנֵי אֲדוֹנִי", וּפֵרַשׁ רַשִׁ"י: "יִכָּנְסוּ דְּבָרַי בְּאָזְנֶיךָ".

(ג) **וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּיתִי אֶת־אֹתֹתַי וְאֶת־מֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:**

ג **וַאֲנָא אַקְשֵׁי יָת לִבָּא דְפַרְעֹה וְאַסְגֵּיתִי יָת אַתְוָתַי וְיָת מוֹפְתַי בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם:**

רש"י ◄ **וַאֲנִי אַקְשֶׁה** • מֵאַחַר שֶׁהִרְשִׁיעַ וְהִתְרִיס כְּנֶגְדִּי, וְגָלוּי לְפָנַי שֶׁאֵין נַחַת רוּחַ בָּאֻמּוֹת עוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים לָתֵת לֵב שָׁלֵם לָשׁוּב, טוֹב לִי שֶׁיִּתְקַשֶּׁה לִבּוֹ לְמַעַן הַרְבּוֹת בּוֹ אוֹתוֹתַי וְתַכִּירוּ אֶת גְּבוּרָתִי. וְכֵן מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מֵבִיא פֻּרְעָנוּת עַל הָאוּמּוֹת עוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (צפניה ג) "הִכְרַתִּי גוֹיִם נָשַׁמּוּ פִּנּוֹתָם וְגוֹ'".

"אָמַרְתִּי אַךְ תִּירְאִי אוֹתִי תִּקְחִי מוּסָר", וְאַף־עַל־פִּי־כֵן בְּחָמֵשׁ מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא נֶאֱמַר: "וַיְחַזֵּק ה' אֶת לֵב פַּרְעֹה", אֶלָּא "וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה". (וְעַיֵּן בְּרא"ם שֶׁגּוֹרֵס כָּאן דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל: "בְּלֶכְתְּךָ לָשׁוּב" עַד "שַׁמְתִּי בְיָדֶךָ", וּכְדִלְעֵיל פָּרָשַׁת שְׁמוֹת בְּפָסוּק: "בְּלֶכְתְּךָ לָשׁוּב", עַיֵּן שָׁם).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'לקוטי שיחות' כרך לו, עמוד 43 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

**גַּם עֹנֶשׁ הָאֻמּוֹת הִיא 'בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל'**

עַל הַפָּסוּק בְּפָרָשָׁתֵנוּ "וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת לֵב פַּרְעֹה" (ז, ג) פֵּרַשׁ רַשִׁ"י "טוֹב לִי שֶׁיִּתְקַשֶּׁה לִבּוֹ, לְמַעַן הַרְבּוֹת אֶת אוֹתוֹתַי וְתַכִּירוּ אֶת גְּבוּרָתִי, וְכֵן מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, מֵבִיא פֻּרְעָנוּת עַל אֻמּוֹת עוֹבְדֵי אֱלִילִים, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ".

וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ, הֲרֵי כַּאֲשֶׁר הָאֻמּוֹת מִתְנַהֲגִים בְּאֹפֶן הָרָאוּי לְעֹנֶשׁ, הֲרֵי זֶה כְּבָר טַעַם מַסְפִּיק שֶׁיָּבִיא הַקָּבָּ"ה פֻּרְעָנוּת עֲלֵיהֶם, וְאִם־כֵּן מַהוּ זֶה שֶׁ"מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה" הִיא שֶׁ"מֵבִיא פֻּרְעָנוּת עַל אֻמּוֹת עוֹבְדֵי אֱלִילִים" לֹא מִצַּד מַעֲשֵׂיהֶם אֶלָּא "כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ"?

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּהַקְדִּים מַה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל שֶׁהָעוֹלָם נִבְרָא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל וּבִשְׁבִיל הַתּוֹרָה (רש"י ר"פ בראשית). וּכְשֵׁם שֶׁהוּא בְּעֶצֶם הַבְּרִיאָה, שֶׁכְּלָהּ נִבְרָאָה בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל וְהַתּוֹרָה, כֵּן הוּא בְּכָל הַמְּאֹרָעוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁמַּטְרָתָם הִיא שֶׁתַּגִּיעַ מִזֶּה תּוֹעֶלֶת לְיִשְׂרָאֵל וְהַתּוֹרָה.

---

**רמב"ן על התורה** – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ג) **וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת לֵב פַּרְעֹה.** אָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (ה', ו'.): גִּלָּה לוֹ שֶׁהוּא עָתִיד לְחַזֵּק אֶת לִבּוֹ בַּעֲבוּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ הַדִּין, תַּחַת שֶׁהֶעֱבִידָם בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה. וְעוֹד שָׁם (י"ג, ד'.): **כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לִבּוֹ** (לְהַלָּן י', א'.), אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִכָּאן פִּתְחוֹן פֶּה לַמִּינִין לוֹמַר לֹא הָיְתָה מִמֶּנּוּ שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ יִסְתֹּם פִּיהֶם שֶׁל מִינִין, אֶלָּא אִם לֵלַצִים הוּא יָלִיץ (מִשְׁלֵי ג', ל"ד.), מַתְרָה בּוֹ פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית וְאֵינוֹ חוֹזֵר בּוֹ וְהוּא נוֹעֵל בּוֹ דֶּלֶת מִן הַתְּשׁוּבָה כְּדֵי לִפְרֹעַ מִמֶּנּוּ מַה שֶּׁחָטָא. כָּךְ פַּרְעֹה הָרָשָׁע, כֵּיוָן שֶׁשִּׁגֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶצְלוֹ חָמֵשׁ פְּעָמִים וְלֹא הִשְׁגִּיחַ עַל דְּבָרָיו, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַתָּה הִקְשֵׁיתָ אֶת עָרְפְּךָ וְהִכְבַּדְתָּ אֶת לִבְּךָ, הֲרֵינִי מוֹסִיף לְךָ טֻמְאָה עַל טֻמְאָתְךָ.

**וְהִנֵּה** פֵּרְשׁוּ בִּשְׁאֵלָה אֲשֶׁר יִשְׁאֲלוּ הַכֹּל, אִם הַשֵּׁם הִקְשָׁה אֶת לִבּוֹ מַה פִּשְׁעוֹ, וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי טְעָמִים וּשְׁנֵיהֶם אֱמֶת. הָאֶחָד, כִּי פַּרְעֹה בִּרְשָׁעוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל רָעוֹת גְּדוֹלוֹת חִנָּם, נִתְחַיֵּב לִמְנֹעַ מִמֶּנּוּ דַּרְכֵי תְּשׁוּבָה, כַּאֲשֶׁר בָּאוּ בָּזֶה פְּסוּקִים רַבִּים בַּתּוֹרָה וּבַכְּתוּבִים, וּלְפִי מַעֲשָׂיו הָרִאשׁוֹנִים נִדּוֹן. וְהַטַּעַם הַשֵּׁנִי, כִּי הָיוּ חֲצִי הַמַּכּוֹת עָלָיו בִּפְשָׁעוֹ, כִּי לֹא נֶאֱמַר בָּהֶן רַק: **וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה** (ז', י"ג. כ"ב. ח', ט"ו.), **וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת לִבּוֹ** (ח', כ"ח. ט', ז'.). הִנֵּה לֹא רָצָה לְשַׁלְּחָם לְכִבּוֹד הַשֵּׁם, אֲבָל כַּאֲשֶׁר גָּבְרוּ הַמַּכּוֹת עָלָיו וְנִלְאָה לִסְבֹּל אוֹתָם, רַךְ

וַאֲפִילוּ כַּאֲשֶׁר נִרְאָה שֶׁיֵּשׁ סִיבָּה אַחֶרֶת לִמְאוֹרָע מִסָּיָם, הִנֵּה בָּאֱמֶת הַסִּיבָּה הָאֲמִתִּית וְהַפְּנִימִית לְהַמְאוֹרָע הִיא הַתּוֹעֶלֶת שֶׁתַּגִּיעַ מִזֶּה לְיִשְׂרָאֵל.

וְזֶהוּ שֶׁגַּם הַפִּרְעָנוּת עַל אָמּוֹת הָעוֹלָם הִיא "כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ", כִּי אַף שֶׁבְּחִיצוֹנִיּוּת נִרְאָה שֶׁהַפִּרְעָנוּת עַל אָמּוֹת הָעוֹלָם הִיא רַק בִּשְׁבִילָם, שֶׁהֲרֵי מַה נּוֹגֵעַ לְיִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁגּוֹי חָטָא וְהַקָּבָּ"ה מְעַנִּישוֹ, הִנֵּה הָאֱמֶת הִיא שֶׁגַּם מְאֹרָעוֹת אֵלּוּ הֵם בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, כִּי הַטַּעַם הָאֲמִיתִּי לַהֲבָאַת הַפִּרְעָנוּת עַל אָמּוֹת הָעוֹלָם הִיא "כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ו, עמ' 63 – מתוך 'התקשרות')

**וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת לֵב פַּרְעֹה** (ז, ג)

מֵאַחַר שֶׁהִרְשִׁיעַ וְהִתְרִיס כְּנֶגְדִּי, וְגָלוּי לְפָנַי שֶׁאֵין נַחַת רוּחַ בְּאוּמּוֹת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לָתֵת לֵב שָׁלֵם לָשׁוּב, טוֹב לִי שֶׁיִּתְקַשֶּׁה לִבּוֹ, לְמַעַן הַרְבּוֹת בּוֹ אוֹתוֹתַי וְתַכִּירוּ אֶת גְּבוּרָתִי (רש"י)

מַה הַקָּשֶׁר בֵּין "שֶׁהִרְשִׁיעַ וְהִתְרִיס" לְ"טוֹב שֶׁיִּתְקַשֶּׁה לִבּוֹ"? אִם מַגִּיעַ לוֹ עֹנֶשׁ – עָלָיו לְהֵעָנֵשׁ, אַךְ מַדּוּעַ לִטּוֹל מִמֶּנּוּ אֶת כֹּחַ הַבְּחִירָה?

אֶלָּא הָעֹנֶשׁ הוּא בְּדָרְכּוֹ שֶׁל "מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה": פַּרְעֹה הִתְרִיס כְּנֶגֶד ה' וְאָמַר: "מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקוֹלוֹ" (שמות ה). הוּא הִצְהִיר בְּגַאֲוָה וּבְחָצְפָּה שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר בְּמָרוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וְהוּא חָפְשִׁי לַעֲשׂוֹת כְּכָל הָעוֹלֶה עַל רוּחוֹ. עַל כֵּן עָנְשׁוֹ הָיָה שֶׁנִּתְקַשֶּׁה לִבּוֹ, וְהֻרְאוּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ כְּלָל וּכְלָל, וְהוּא נָטוּל בְּחִירָה חָפְשִׁית.

(ד) וְלֹא־יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פַּרְעֹה וְנָתַתִּי אֶת־יָדִי בְּמִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאֹתַי אֶת־עַמִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּשְׁפָטִים גְּדֹלִים:

ד וְלָא יְקַבֵּל מִנְּכוֹן פַּרְעֹה וְאֶתֵּן יָת מָחַת גְּבֻרְתִּי בְּמִצְרָיִם וְאַפֵּיק יָת חֵילִי יָת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּדִינִין רַבְּרְבִין:

(ה) וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בִּנְטֹתִי אֶת־יָדִי עַל־מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם:

ה וְיִדְּעוּן מִצְרָיִם אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אָרִים יָת מָחַת גְּבֻרְתִּי עַל מִצְרָיִם וְאַפֵּיק יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּינֵיהוֹן:

רש"י◄ **אֶת יָדִי** • יָד מַמָּשׁ, לְהַכּוֹת בָּהֶם.

(ו) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתָם כֵּן עָשׂוּ:

ו וַעֲבַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּמָא דְּפַקִּיד יְיָ יָתְהוֹן כֵּן עֲבָדוּ:

(ז) וּמֹשֶׁה בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל־פַּרְעֹה: פ

ז וּמֹשֶׁה בַּר תְּמָנָן שְׁנִין וְאַהֲרֹן בַּר תְּמָנָן וּתְלָת שְׁנִין בְּמַלָּלוּתְהוֹן עִם פַּרְעֹה:

◆ יום רביעי כ"ה טבת ◆

(ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:

ח וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לְמֵימָר:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לִבּוֹ וְהָיָה נִמְלָךְ לְשַׁלְּחָם מִכֹּבֶד הַמַּכּוֹת, לֹא לַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאוֹ. וְאָז הִקְשָׁה הַשֵּׁם אֶת רוּחוֹ וְאִמֵּץ אֶת לְבָבוֹ לְמַעַן סַפֵּר שְׁמוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב: וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גּוֹיִם רַבִּים וְגוֹ' (יְחֶזְקֵאל ל"ח, כ"ג.), וַאֲשֶׁר אָמַר קֹדֶם הַמַּכּוֹת: **וַאֲנִי אֲחַזֵּק אֶת לִבּוֹ וְלֹא יְשַׁלַּח אֶת הָעָם** (לְעֵיל ד', כ"א.), יוֹדִיעַ לְמֹשֶׁה הֶעָתִיד לַעֲשׂוֹת בּוֹ בַּמַּכּוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, כְּעִנְיָן שֶׁאָמַר: **וַאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ** (לְעֵיל ג', י"ט.). וְזֶה טַעַם: וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּתִי אֶת אוֹתוֹתַי, כְּלוֹמַר שֶׁאַקְשֶׁה לִבּוֹ "לְמַעַן רְבוֹת" מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. כִּי בַּחֲמֵשׁ מַכּוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, גַּם בִּטְבִיעַת הַיָּם, נֶאֱמַר: **וַיְחַזֵּק ה'** (לְהַלָּן י"ד, ח'.), כִּי לֵב מֶלֶךְ בְּיַד ה' עַל כָּל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַטֶּנּוּ (מִשְׁלֵי כ"א, א'.). תורה ד

(ט) כִּי יְדַבֵּר אֲלֵכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאָמַרְתָּ אֶל־אַהֲרֹן קַח אֶת־מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי־פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין:

ט אֲרֵי יְמַלֵּל לְוָתְכוֹן פַּרְעֹה לְמֵימַר הָבוּ לְכוֹן אָתָא וְתֵימַר לְאַהֲרֹן סַב יָת חוּטְרָךְ וּרְמֵי קֳדָם פַּרְעֹה יְהִי לְתַנִּינָא:

רש"י ◄ מוֹפֵת • אוֹת לְהוֹדִיעַ שֶׁיֵּשׁ צֹרֶךְ (צָרוּךְ) בְּמִי שֶׁשּׁוֹלֵחַ אֶתְכֶם.

(י) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיַּעֲשׂוּ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּשְׁלֵךְ אַהֲרֹן אֶת־מַטֵּהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין:

י וְעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְוָת פַּרְעֹה וַעֲבָדוּ כֵּן כְּמָא דִּפַקִּיד יְיָ וּרְמָא אַהֲרֹן יָת חוּטְרֵהּ קֳדָם פַּרְעֹה וְקָדָם עַבְדּוֹהִי וַהֲוָה לְתַנִּינָא:

רש"י ◄ לְתַנִּין • נָחָשׁ.

(יא) וַיִּקְרָא גַם־פַּרְעֹה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵם חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן:

יא וּקְרָא אַף פַּרְעֹה לְחַכִּימַיָּא וּלְחָרָשַׁיָּא וַעֲבָדוּ אַף אִנּוּן חָרָשֵׁי מִצְרַיִם בְּלַחֲשֵׁיהוֹן כֵּן:

רש"י ◄ בְּלַהֲטֵיהֶם • "בְּלַחֲשֵׁיהוֹן", וְאֵין לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא, וְיֵשׁ לְדַמּוֹת לוֹ: (בראשית ג) "לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת", דּוֹמֶה שֶׁהִיא מִתְהַפֶּכֶת עַל־יְדֵי־לַחַשׁ.

(יב) וַיַּשְׁלִיכוּ אִישׁ מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה־אַהֲרֹן אֶת־מַטֹּתָם:

יב וּרְמוֹ גְּבַר חוּטְרֵהּ וַהֲווֹ לְתַנִּינַיָּא וּבְלַע חֻטְרָא דְּאַהֲרֹן יָת חֻטְרֵיהוֹן:

רש"י ◄ וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן • (שבת צז) מֵאַחַר שֶׁחָזַר וְנַעֲשָׂה מַטֶּה, בָּלַע אֶת כֻּלָּן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כו, עמ' 57 – מתוך 'התקשרות')

**וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן אֶת מַטֹּתָם** (ז, יב)

מֵאַחַר שֶׁחָזַר וְנַעֲשָׂה מַטֶּה, בָּלַע אֶת כֻּלָּם (רש"י)

בַּאוּר דִּבְרֵי רַשִּׁ"י בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

כָּל פְּעֻלָּה עִם הַזּוּלַת צְרִיכָה לִהְיוֹת מִתּוֹךְ אַהֲבַת־יִשְׂרָאֵל, כְּהַנְהָגַת אַהֲרֹן הַכֹּהֵן – "אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְקָרְבָן לַתּוֹרָה". וּכְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּ'תַּנְיָא': "אַף הָרְחוֹקִים מִתּוֹרַת ה' וַעֲבוֹדָתוֹ... צָרִיךְ לְמָשְׁכָן בְּחַבְלֵי עֲבוֹתוֹת אַהֲבָה, וְכוּלֵי הַאי וְאוּלֵי יוּכַל לְקָרְבָן לַתּוֹרָה וַעֲבוֹדַת ה'". וְאַפִילוּ אֵלּוּ שֶׁמִּצְוָה לִשְׂנֹאתָם, "מִצְוָה לְאַהֲבָם גַּם כֵּן", וְיֵשׁ לְעוֹרֵר רַחֲמִים עֲלֵיהֶם, "וְהָרַחֲמָנוּת מְבַטֶּלֶת הַשִּׂנְאָה וּמְעוֹרֶרֶת הָאַהֲבָה".

אַף לִפְעָמִים קוֹרָה שֶׁהַזּוּלַת שָׁרוּי בִּשְׁפַל הַמַּדְרֵגָה, הַטּוֹב שֶׁבּוֹ מְסִתָּר כָּל־כָּךְ, שֶׁיֵּשׁ צֹרֶךְ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּהַכָּאָה בִּדְבָרִים,

---

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יא) **בְּלַהֲטֵיהֶם.** אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (סַנְהֶדְרִין ס"ז:) "שֶׁהֵם מַעֲשֵׂה כְּשָׁפִים" וְעַל יְדֵי מַלְאֲכֵי חַבָּלָה הֵם נַעֲשִׂים, וְהַמִּלָּה מֵגִזְרַת: אֵשׁ לוֹהֵט (תְּהִלִּים ק"צ, ד'.), לָהָבָה תְּלַהֵט רְשָׁעִים (שָׁם ק"ו, י"ח.). וְהָעִנְיָן, כִּי הֵם נַעֲשִׂים עַל יְדֵי לוֹהֵטִים, מַלְאֲכֵי אֵשׁ, מְלַהֲטָת בָּאָדָם וְלֹא יֵדַע וְתִבְעַר בּוֹ וְלֹא יָשִׂים עַל לֵב, כְּעִנְיָן: וַיִּגַּל ה' אֶת עֵינֵי נַעַר אֱלִישָׁע וְהִנֵּה רֶכֶב אֵשׁ וְסוּסֵי אֵשׁ (מְלָכִים־ב' ו', י"ז.). וְאוּלַי יִקְרְאוּ כֵּן הַמַּלְאָכִים הַשּׁוֹכְנִים בַּאֲוִיר בְּגַלְגֵּלֵי הַיְסוֹדוֹת שֶׁקּוֹרִין אוֹתָם שָׂרִים. וְעוֹד אֲבָאֵר בְּעֶזְרַת הַצּוּר (בִּפְרָשַׁת אַחֲרֵי ט"ז, ח'. י"ז, ד'. וּבְפָרָשַׁת שׁוֹפְטִים י"ח, ט'.).

**אֲבָל** "בְּלָטֵיהֶם" (לְהַלָּן ח', ג'.) אָמְרוּ (סַנְהֶדְרִין ס"ז:) שֶׁהֵם שֵׁדִים, וְהַמִּלָּה נִגְזֶרֶת מִמִּלַּת "לָט", דַּבְּרוּ אֶל דָּוִד בַּלָּט (שְׁמוּאֵל־א' י"ח, כ"ב.), כִּי הַשֵּׁדִים בָּאִים בַּלָּט, כִּי הֵם בַּעֲלֵי גּוּפוֹת מֵאֲוִיר שֶׁאֵינוֹ נִרְגָּשׁ, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים", כִּי חַכְמֵי הַהַשְׁבָּעוֹת וַאֲסִיפַת הַשֵּׁדִים הָיוּ רָאשֵׁיהֶם וְזִקְנֵיהֶם, וְ"חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם" יִכְלֹל אֶת שְׁנֵיהֶם. וְלֹא יָדַעְנוּ גְּזֵרַת הַמִּלָּה. וְאָמַר רַבִּי אַבְרָהָם כִּי הִיא לְשׁוֹן מִצְרִי אוֹ לְשׁוֹן כַּשְׂדִּי, כִּי לֹא מָצָאנוּ רַק בִּדְבְרֵי שְׁנֵיהֶם (דָּנִיאֵל ב', ב'.). וְהַקָּרוֹב כְּדִבְרֵי רַשִּׁ"י (בְּרֵאשִׁית מ"א, ח'.) שֶׁהִיא מִלָּה אֲרָמִית מְרֻכָּבֶת, "חַר טָמֵי", הַנִּחָרִים בַּעֲצָמוֹת, כִּי נוֹדַע הוּא כִּי רֹב הָאֻמָּנוּת בַּעֲצָמוֹת מֵתִים אוֹ בַּעֲצָמוֹת חַיּוֹת, כָּעִנְיָן שֶׁהִזְכִּירוּ בַּיִּדְעוֹנִי (סַנְהֶדְרִין ס"ה:). תורה יב

וְלִפְעָמִים הָעֵצָה הַיְחִידָה הִיא לִפְעֹל בּוֹ בִּטּוּל וּשְׁבִירָה כְּלָלִיִּים – בְּלִיעָה, שֶׁיִּהְיֶה בְּהֶעְדֵּר הַמְּציאוּת ('אוֹיס מְצִיאוּת') לְעַצְמוֹ כְּלָל. וְעַל זֶה בָּאָה הַהוֹרָאָה, שֶׁבְּלִיעָה זוֹ צְרִיכָה לְהֵעָשׂוֹת עַל־יְדֵי "מַטֶּה אַהֲרֹן" דַּוְקָא, הַיְינוּ עַל־יְדֵי אָדָם שֶׁכָּל־כֹּלוֹ חָדוּר בְּחֶסֶד וּבְאַהֲבַת־יִשְׂרָאֵל אֲמִתִּיִּים, וּבְטוּחִים אָנוּ בּוֹ שֶׁהוּא פּוֹעֵל אַף וְרַק מִתּוֹךְ אַהֲבַת־יִשְׂרָאֵל, וְאֵין כָּאן חַס־וְשָׁלוֹם עֵרְבּוּב שֶׁל סִבּוֹת וּנְטִיּוֹת מִצַּד הַמִּדּוֹת הָרָעוֹת שֶׁל נַפְשׁוֹ הַטִּבְעִית. זֹאת וְעוֹד: לֹא דַּי שֶׁסִּבַּת הַפְּעֻלָּה הִיא אַהֲבַת־יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא הַפְּעֻלָּה עַצְמָהּ צְרִיכָה לְהֵעָשׂוֹת לֹא כְּ'תַנִּין', בְּרֶגֶשׁ שֶׁל כַּעַס (כְּנָחָשׁ זֶה, שֶׁטִּבְעוֹ לְהַפְחִיד וּלְהַזִּיק), אֶלָּא כְּ'מַטֶּה': הַמּוֹכִיחַ צָרִיךְ לִפְעֹל כְּ'מַקֵּל', לְלֹא שׂוּם רֶגֶשׁ שֶׁל רֹגֶז וְכַעַס חַס־וְשָׁלוֹם, וְאַף לְלֹא הַרְגָּשַׁת מְצִיאוּת עַצְמוֹ.

(יג) וַיְחֲזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ ס

יג וְאִתַּקַּף לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ׃

(יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם׃

יד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אִתְיַקַּר (לפרש"י יַקִּיר) לִבָּא דְּפַרְעֹה סָרִיב לְשַׁלָּחָא עַמָּא׃

רש"י ◄ כָּבֵד • תַּרְגּוּמוֹ "יַקִּיר", וְלֹא "אִתְיַקַּר", מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם דָּבָר, כְּמוֹ: (שמות יח) "כִּי כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר".

(טו) לֵךְ אֶל־פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמָּיְמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ עַל־שְׂפַת הַיְאֹר וְהַמַّטֶּה אֲשֶׁר־נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדֶךָ׃

טו אֲזֵיל לְוָת פַּרְעֹה בְּצַפְרָא הָא נָפֵיק לְמַיָּא וְתִתְעַתַּד לְקַדָּמוּתֵהּ עַל כֵּיף נַהֲרָא וְחוּטְרָא דְּאִתְהַפִּיךְ לְחִוְיָא תִּסַּב בִּידָךְ׃

רש"י ◄ הִנֵּה יֹצֵא הַמָּיְמָה • לִנְקָבָיו, שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ וְאוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִנְקָבָיו, וּמַשְׁכִּים וְיוֹצֵא לַגִּילוּס וְעוֹשֶׂה שָׁם צָרְכָּיו (שמות רבה).

(טז) וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה׃

טז וְתֵימַר לֵהּ יְיָ אֱלָהָא דִּיהוּדָאֵי שַׁלְחַנִי לְוָתָךְ לְמֵימַר שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמַי בְּמַדְבְּרָא וְהָא לָא קַבֵּלְתָּא עַד כְּעָן׃

רש"י ◄ עַד כֹּה • עַד הֵנָּה, וּמִדְרָשׁוֹ: עַד שֶׁתִּשְׁמַע מִמֶּנִּי מַכַּת בְּכוֹרוֹת שֶׁאֶפְתַּח בָּהּ בְּ"כֹּה": "כֹּה אָמַר ה' כַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה".

(יז) כֹּה אָמַר יְהוָה בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה ׀ בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי עַל־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר וְנֶהְפְּכוּ לְדָם׃

יז כְּדֵנָן אֲמַר יְיָ בְּדָא תִּדַּע אֲרֵי אֲנָא יְיָ הָא אֲנָא מָחֵי בְּחַטְרָא דִּי בִידִי עַל מַיָּא דִּי בְנַהֲרָא וְיִתְהַפְּכוּן לְדָמָא׃

רש"י ◄ וְנֶהְפְּכוּ לְדָם • לְפִי שֶׁאֵין גְּשָׁמִים יוֹרְדִים בְּמִצְרַיִם, וְנִילוּס עוֹלֶה וּמַשְׁקֶה אֶת הָאָרֶץ, וּמִצְרַיִם עוֹבְדִים לַגִּילוּס, לְפִיכָךְ הִלְקָה אֶת יְרָאָתָם, וְאַחַר־כָּךְ הִלְקָה אוֹתָם.

---

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(טז) **וְהִנֵּה לֹא שָׁמַעְתָּ עַד כֹּה.** בַּעֲבוּר שֶׁזֹּאת מַכָּה, וּמַעֲתָּה יָחֵל לְהַכּוֹתוֹ, אָמַר לוֹ כִּי רִשְׁעוֹ גּוֹרֵם לוֹ לְהָבִיא עָלָיו עֹנֶשׁ שֶׁלֹּא שָׁמַע לְמִצְוַת בּוֹרְאוֹ. **וְהִנֵּה** פַּרְעֹה לֹא הָיָה אוֹמֵר לָהֶם בְּפֵרוּשׁ שֶׁלֹּא יִשְׁמַע וְלֹא יִשְׁלַח, רַק בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹן שֶׁאָמַר **לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה' וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלֵּחַ** (לְעֵיל ה', ב'.), וְלֹא הָיָה גּוֹעֵר בָּהֶם רַק שׁוֹמֵעַ דִּבְרֵיהֶם וְשׁוֹתֵק, כִּי יִפְחַד מֵהַמַּכּוֹת מֵעֵת שֶׁעָשׂוּ לְפָנָיו מוֹפֵת הַתַּנִּין וּבָלַע מַטּוֹתָם. אַךְ בַּמַּכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת מְנַסֶּה אֶת הַחַרְטוּמִים לַעֲשׂוֹת כָּהֶם, כְּלוֹמַר שֶׁהֵם מַעֲשֵׂה כְּשָׁפִים. וְהִנֵּה הוּא יָרֵא וּמִתְחַזֵּק, וְזֶה טַעַם: **וַיְחֲזַק לֵב פַּרְעֹה** (לְעֵיל פָּסוּק י"ג). תורה יז

(יח) וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְּאֹר תָּמוּת וּבָאַשׁ הַיְּאֹר וְנִלְאוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְּאֹר׃ ס

יח וְנוּנֵי דִּי בְנַהֲרָא תְּמוּת וּסְרִי נַהֲרָא וְיִלְאוּן מִצְרָאֵי לְמִשְׁתֵּי מַיָּא מִן נַהֲרָא׃

רש"י ◄ **וְנִלְאוּ מִצְרַיִם** • לְבַקֵּשׁ רְפוּאָה לְמֵי הַיְּאֹר, שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִין לִשְׁתּוֹת.

(יט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן קַח מַטְּךָ וּנְטֵה־יָדְךָ עַל־מֵימֵי מִצְרַיִם עַל־נַהֲרֹתָם עַל־יְאֹרֵיהֶם וְעַל־אַגְמֵיהֶם וְעַל כָּל־מִקְוֵה מֵימֵיהֶם וְיִהְיוּ־דָם וְהָיָה דָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבָעֲצִים וּבָאֲבָנִים׃

יט וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֱמַר לְאַהֲרֹן טוֹל חֻטְרָךְ וַאֲרֵים יְדָךְ עַל מַיָּא דְּמִצְרַיִם עַל נַהֲרֵיהוֹן עַל אֲרַתֵּיהוֹן וְעַל אַגְמֵיהוֹן וְעַל כָּל בֵּית כְּנִישׁוּת מֵימֵיהוֹן וִיהוֹן דְּמָא וִיהֵי דְמָא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם וּבְמָנֵי אָעָא וּבְמָנֵי אַבְנָא׃

רש"י ◄ **אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן** • לְפִי שֶׁהֵגֵן הַיְּאֹר עַל מֹשֶׁה כְּשֶׁנִּשְׁלַךְ לְתוֹכוֹ, לְפִיכָךְ לֹא לָקָה עַל־יָדוֹ, לֹא בַּדָּם וְלֹא בַּצְּפַרְדְּעִים, וְלָקָה עַל־יְדֵי אַהֲרֹן. **נַהֲרֹתָם** • הֵם נְהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִים כְּעֵין נְהָרוֹת שֶׁלָּנוּ. **יְאֹרֵיהֶם** • הֵם בְּרֵכוֹת וְנִגְּרִים הָעֲשׂוּיוֹת בִּידֵי אָדָם מִשְּׁפַת הַנָּהָר לַשָּׂדוֹת, וְנִילוּס מֵימָיו מִתְבָּרְכִים, וְעוֹלֶה דֶּרֶךְ הַיְּאֹרִים וּמַשְׁקֶה הַשָּׂדוֹת. **אַגְמֵיהֶם** • קְבוּצַת מַיִם שֶׁאֵינָן נוֹבְעִין וְאֵינָן מוֹשְׁכִין, אֶלָּא עוֹמְדִין בְּמָקוֹם אֶחָד וְקוֹרִין לוֹ אשטנ"ק. **בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם** • אַף בַּמֶּרְחָצָאוֹת וּבְאַמְבַּטָּאוֹת שֶׁבַּבָּתִּים. **וּבָעֲצִים וּבָאֲבָנִים** • מַיִם שֶׁבִּכְלֵי עֵץ וּבִכְלֵי אֶבֶן.

(כ) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיָּרֶם בַּמַּטֶּה וַיַּךְ אֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְּאֹר לְעֵינֵי פַרְעֹה וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וַיֵּהָפְכוּ כָּל־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּיְּאֹר לְדָם׃

כ וַעֲבָדוּ כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּמָא דִּפְקִיד יְיָ וַאֲרִים בְּחֻטְרָא וּמְחָא יָת מַיָּא דִּי בְנַהֲרָא לְעֵינֵי פַרְעֹה וּלְעֵינֵי עַבְדּוֹהִי וְאִתְהַפִּיכוּ כָּל מַיָּא דִּי בְנַהֲרָא לְדָמָא׃

(כא) וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְּאֹר מֵתָה וַיִּבְאַשׁ הַיְּאֹר וְלֹא־יָכְלוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְּאֹר וַיְהִי הַדָּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

כא וְנוּנֵי דִּי בְנַהֲרָא מִיתוּ וּסְרִי נַהֲרָא וְלָא יְכִילוּ מִצְרָאֵי לְמִשְׁתֵּי מַיָּא מִן נַהֲרָא וַהֲוָה דְּמָא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃

(כב) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלָטֵיהֶם וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃

כב וַעֲבָדוּ כֵן חָרְשֵׁי מִצְרָיִם בְּלַחֲשֵׁיהוֹן וְאִתַּקַּף לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ׃

רש"י ◄ **בְּלָטֵיהֶם** • לַחַשׁ שֶׁאוֹמְרִין אוֹתוֹ בַּלָּט וּבַחֲשַׁאי. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: (סנהדרין סז) בְּלָטֵיהֶם, מַעֲשֶׂה שֵׁדִים. בְּלַהֲטֵיהֶם, מַעֲשֵׂה כְּשָׁפִים. **וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה** • לוֹמַר: עַל־יְדֵי מְכַשְּׁפוּת אַתֶּם עוֹשִׂים כֵּן, (מנחות פה) תֶּבֶן אַתֶּם מַכְנִיסִין לְעָפְרַיִם, עִיר שֶׁכֻּלָּהּ תֶּבֶן? אַף אַתֶּם מְבִיאִים מְכַשְּׁפוּת לְמִצְרַיִם שֶׁכֻּלָּהּ כְּשָׁפִים.

(כג) וַיִּפֶן פַּרְעֹה וַיָּבֹא אֶל־בֵּיתוֹ וְלֹא־שָׁת לִבּוֹ גַּם־לְזֹאת׃

כג וְאִתְפְּנִי פַרְעֹה וְעַל לְבֵיתֵהּ וְלָא שַׁוִּי לִבֵּהּ אַף לְדָא׃

רש"י ◄ **גַּם לְזֹאת** • לְמוֹפֵת הַמַּטֶּה שֶׁנֶּהֱפַךְ לְתַנִּין, וְלֹא לְזֶה שֶׁל דָּם.

---

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כ־כא) **וַיָּרֶם בַּמַּטֶּה וַיַּךְ אֶת הַמַּיִם.** שֶׁהֵרִים וְנָטָה יָדוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם כְּנֶגֶד כָּל הָרוּחוֹת, וְאַחַר כָּךְ **הִכָּה הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְּאֹר לְעֵינֵי פַרְעֹה וְנֶהֱפְכוּ כָּל הַמַּיִם שֶׁבַּיְּאֹר לְדָם** לְעֵינָיו, **וַיְהִי הַדָּם** עוֹד **בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם.** וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר כִּי הִזְכִּיר מַכַּת הַיְּאֹר וְלֹא חָשַׁשׁ לְהַזְכִּיר נְטִיַּת יָדוֹ עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם. תורה כב

(כג) **גַּם לְזֹאת.** לְמוֹפֵת הַמַּטֶּה שֶׁנֶּהֱפַךְ לְתַנִּין וְגַם לְזֶה שֶׁל דָּם. וְיוֹתֵר נָכוֹן: גַּם לְזֹאת שֶׁהָיְתָה מַכָּה, וְהָיָה לוֹ לִירָא פֶּן תִּהְיֶה בּוֹ יַד הַשֵּׁם מַעְתָּה. תורה כד

(כד) **וַיַּחְפְּרוּ כָל־מִצְרַיִם סְבִיבֹת הַיְאֹר מַיִם לִשְׁתּוֹת כִּי לֹא יָכְלוּ לִשְׁתּוֹת מִמֵּימֵי הַיְאֹר:**

כד **וְחַפְּרוּ כָל מִצְרָאֵי סַחֲרָנוּת נַהֲרָא מַיָּא לְמִשְׁתֵּי אֲרֵי לָא יְכִילוּ לְמִשְׁתֵּי מִמַּיָּא דְּנַהֲרָא:**

(כה) **וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת־יְהוָה אֶת־הַיְאֹר: פ**

כה **וְאַשְׁלֵם שִׁבְעַת יוֹמִין בָּתַר דִּמְחָא יְיָ יָת נַהֲרָא:**

רש"י ◄**וַיִּמָּלֵא** • מִנְיַן שִׁבְעַת יָמִים שֶׁלֹּא שָׁב הַיְאוֹר לְקַדְמוּתוֹ, שֶׁהָיְתָה הַמַּכָּה מְשַׁמֶּשֶׁת רְבִיעַ חֹדֶשׁ, וּשְׁלוֹשָׁה חֲלָקִים הָיָה מֵעִיד וּמַתְרֶה בָּהֶם (בשמות רבה)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ו עמ' 39)

**הָיָה מֵעִיד וּמַתְרֶה בָּהֶם** (ז, כה) **מֵעִיד** – הֵעֵדָאָה, מִלְּשׁוֹן עֵדוּת, מוֹדִיעָה וּמְגַלָּה דָּבָר שֶׁאֵרַע בָּעָבָר אוֹ שֶׁיִּקְרֶה בְּוַדַּאי בְּעָתִיד. וּבְמַכַּת דָּם **הֵעִיד** מֹשֶׁה בְּפַרְעֹה: "לֹא שָׁמַעְתָּ עַד כֹּה . . הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה . . עַל הַמַּיִם . . וְנֶהֱפְכוּ לְדָם". **מַתְרֶה** – הַתְרָאָה הִיא אַזְהָרָה עַל כָּךְ שֶׁבִּיאַת דְּבַר מַה תְּלוּיָה בְּהַנְהָגָתוֹ שֶׁל הַמַּתְרֶה. וּבְמַכַּת צְפַרְדֵּעַ **הִתְרָה** מֹשֶׁה בְּפַרְעֹה: "וְאִם מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ, הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף אֶת כָּל גְּבוּלְךָ בַּצְפַרְדְּעִים".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לא, עמוד 39 – מתוך 'התקשרות')

**וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת ה' אֶת הַיְאֹר** (ז, כה)
וַיִּמָּלֵא מִנְיַן שִׁבְעַת יָמִים, שֶׁלֹּא שָׁב הַיְאוֹר לְקַדְמוּתוֹ, שֶׁהָיְתָה הַמַּכָּה מְשַׁמֶּשֶׁת רְבִיעַ חֹדֶשׁ, וּשְׁלוֹשָׁה חֲלָקִים הָיָה מֵעִיד וּמַתְרֶה בָּהֶם (רש"י)
לְכָל מַכָּה הֶקְצַב חֹדֶשׁ, כָּךְ שֶׁנִּקְבַּע מֵרֹאשׁ שֶׁבָּרֵבַע הָרִאשׁוֹן שֶׁל הַחֹדֶשׁ תִּהְיֶה הַמַּכָּה, וּבִשְׁלֹשֶׁת רְבִעֵי הַחֹדֶשׁ הָאַחֲרוֹנִים תִּהְיֶה הַהַתְרָאָה. וְיֵשׁ לִתְמֹהַּ: הֲרֵי הַהַתְרָאָה הִיא הַקְדָּמָה וְאַזְהָרָה לִקְרַאת הַמַּכָּה הַבָּאָה, וּמַדּוּעַ הַזְּמַן שֶׁנִּקְצַב מֵרֹאשׁ הוּא בְּאֹפֶן שֶׁקֹּדֶם תָּבוֹא הַמַּכָּה וְרַק לְאַחַר־מִכֵּן הַהַתְרָאָה? וְהַבַּאוּר: הַהַתְרָאוֹת לֹא הָיוּ לְשֵׁם אַזְהָרָה וְאִיּוּם בִּלְבַד עַל פַּרְעֹה, אֶלָּא הֵן עַצְמָן נוֹעֲדוּ לְצַעֲרוֹ וּלְיַסְּרוֹ, בְּעֶצֶם הַדָּבָר שֶׁמֹּשֶׁה מְדַבֵּר דְּבָרִים כָּאֵלֶּה לִפְנֵי פַּרְעֹה מָלְאָ מִצְרַיִם. יִסּוּרִים אֵלּוּ גְּדוֹלִים יוֹתֵר כַּאֲשֶׁר הֵם בָּאִים מִיַּד לְאַחַר הַמַּכָּה, וְכָךְ נִשְׁבַּר פַּרְעֹה וְנִכְנַע לִבּוֹ עוֹד יוֹתֵר.
מִכָּאן הוֹרָאָה בַּעֲבוֹדַת ה': יֵשׁ לִשְׁבֹּר וּלְהַכְנִיעַ, עַד כְּדֵי נִצָּחוֹן מָחְלָט, אֶת הַהִתְנַגְּדוּת לַקְדָּשָׁה. לְמַעַן הַנִּצָּחוֹן פּוֹתֵחַ הַמָּלְאָ וּמְבַזְבֵּז גַּם אוֹצָרוֹת כְּמוּסִים (כַּמְסֹבָּר בְּמַאֲמָרֵי 'בָּאתִי לְגַנִּי' בְּ'הֶמְשֵׁךְ יו"ד שְׁבָט', שֶׁשַּׁבָּת פָּרָשַׁת וָאֵרָא הִיא בְּרֹב הַשָּׁנִים שַׁבָּת מְבָרְכִים הַחֹדֶשׁ שְׁבָט), וּלְצֹרֶךְ נִצָּחוֹן זֶה נִתְּנוּ הָאוֹצָרוֹת הַלָּלוּ לְיָדָיו שֶׁל כָּל יְהוּדִי, גַּם בַּתְּקוּפָה הַחֲשׁוּכָה שֶׁל עִקְבְתָא דִּמְשִׁיחָא, כְּדֵי לְהָבִיא אֶת הַנִּצָּחוֹן הַמָּחְלָט בַּגְּאֻלָּה הַשְּׁלֵמָה.

(כו) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי:**

כו **וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עוּל לְוָת פַּרְעֹה וְתֵימַר לֵהּ כִּדְנָן אֲמַר יְיָ שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי:**

(כז) **וְאִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף אֶת־כָּל־גְּבוּלְךָ בַּצְפַרְדְּעִים:**

כז **וְאִם סָרִיב אַתְּ לְשַׁלָּחָא הָא אֲנָא מָחֵי יָת כָּל תְּחוּמָךְ בְּעֲרַדְעָנַיָּא:**

רש"י ◄**וְאִם מָאֵן אַתָּה** • וְאִם סָרַבְן אַתָּה. "מָאֵן" כְּמוֹ מְמָאֵן, מְסָרֵב, אֶלָּא כִּינָּה הָאָדָם עַל שֵׁם הַמִּפְעָל, כְּמוֹ: שָׁלֵו וְשָׁקֵט, סָר וְזָעֵף (מלכים א כ). **נֹגֵף אֶת כָּל גְּבוּלְךָ** • מַכָּה, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן 'מַגֵּפָה' אֵינוֹ לְשׁוֹן מִיתָה אֶלָּא לְשׁוֹן מַכָּה, וְכֵן: (שמות כא) "וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה", אֵינוֹ לְשׁוֹן מִיתָה, וְכֵן: (ירמיה יג) "וּבְטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם", (תהלים צא) "פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ", (ישעיה ח) "וּלְאֶבֶן נֶגֶף".◆

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כה) וּפָסוּק **וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים** קָשׁוּר בָּעֶלְיוֹן (פָּסוּק כ"ד.), וַיִּמָּלֵא בָּזֶה שִׁבְעַת יָמִים, שֶׁחָפְרוּ מִצְרַיִם סְבִיבוֹת הַיְאוֹר וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתּוֹת מִמֵּימֵי הַיְאוֹר עַד מְלֹאת שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַהַכָּאָה. תורה כו

(כח) וְשָׁרַץ הַיְאֹר צְפַרְדְּעִים וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתֶךָ וּבַחֲדַר מִשְׁכָּבְךָ וְעַל־מִטָּתֶךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרֹתֶיךָ:

כח וּבְבֵיתָךְ וּבְאִדְּרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָךְ וְעַל עַרְסָךְ וּבְבֵית עַבְדָּיךְ וּבְעַמָּךְ וּבְתַנּוּרָךְ וּבְאַצְוָתָךְ:

רש"י◄ **וְעָלוּ** • מִן הַיְאֹר. **בְּבֵיתֶךָ** • וְאַחַר־כָּךְ בְּבָתֵּי עֲבָדֶיךָ. הוּא הִתְחִיל בָּעִצָּה תְּחִלָּה: "וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ", וּמִמֶּנּוּ הִתְחִילָה הַפֶּרֶעָנוּת (סוטה יא. ושמות רבה)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך א, עמ' 123 – מתוך 'התקשרות')

**וּבְתַנּוּרֶךָ** (ז, כח) הַצְּפַרְדְּעִין... יוֹרְדִין לְתוֹךְ הַתַּנּוּר וּמְצַנְּנִין אוֹתוֹ (מדרש רבה)

הַצְּפַרְדְּעִים נִבְרְאוּ מִן הַמַּיִם, כַּכָּתוּב "וְשָׁרַץ הַיְאוֹר צְפַרְדְּעִים". וּבָזֶה שֶׁנִּכְנְסוּ הַצְּפַרְדְּעִים לְתוֹךְ תַּנּוּרֵי מִצְרַיִם הִתְבַּטְּאָה מְסִירוּת נֶפֶשׁ גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר: בְּרוּאֵי הַמַּיִם קָפְצוּ לְתוֹךְ הָאֵשׁ...

* * *

הַצְּפַרְדְּעִין... יוֹרְדִין לְתוֹךְ הַתַּנּוּר וּמְצַנְּנִין אוֹתוֹ (מדרש רבה)

תַּנּוּרֵי מִצְרַיִם הֵם סֶמֶל הָאֵשׁ דִּקְלִיפָּה – הַחֲמִימוּת וְהַהִתְלַהֲבוּת בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה. מִכַּת צְפַרְדֵּעַ, שֶׁצִּנְּנָה אֶת תַּנּוּרֵי מִצְרַיִם, מְסַמֶּלֶת בִּטּוּל חֲמִימוּת זוֹ, וְהַחְלָפָתָהּ בְּיַחַס שֶׁל קְרִירוּת וְשִׁוְיוֹן־נֶפֶשׁ. זֶה הַצַּעַד הַשֵּׁנִי, הַבָּא לְאַחַר הַתַּהֲלִיךְ הֶהָפוּךְ.

(כט) וּבְכָה וּבְעַמְּךָ וּבְכָל־עֲבָדֶיךָ יַעֲלוּ הַצְּפַרְדְּעִים:

כט וּבָךְ וּבְעַמָּךְ וּבְכָל עַבְדָּיךָ יִסְּקוּן עֲרַדְעָנַיָּא:

רש"י◄ **וּבְכָה וּבְעַמְּךָ** • (סנהדרין פ) בְּתוֹךְ מְעֵיהֶם נִכְנָסִין וּמְקַרְקְרִין◆

ח (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־יָדְךָ בְּמַטֶּךָ עַל־הַנְּהָרֹת עַל־הַיְאֹרִים וְעַל־הָאֲגַמִּים וְהַעַל אֶת־הַצְּפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֱמַר לְאַהֲרֹן אֲרֵים יָת יְדָךְ בְּחֻטְרָךְ עַל נַהֲרַיָּא עַל אַרְתַּיָּא וְעַל אַגְמַיָּא וְאַסֵּיק יָת עֲרַדְעָנַיָּא עַל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך א עמ' 119 – מתוך 'לקראת שבת')

**"דָּם" ו"צְפַרְדֵּעַ" בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם**

הִנֵּה אָמְרוּ חֲז"ל בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרַיִם, וּמְבֹאָר בָּזֶה בַּתַּנְיָא (פמ"ז) "וְהִיא יְצִיאַת נֶפֶשׁ הָאֱלוֹקִית מִמַּאֲסַר הַגּוּף מָשְׁכָא דְּחִוְיָא לִיכָּלֵל בְּיִחוּד אוֹר א"ס ב"ה ע"י עֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בִּכְלָל . ." וּכְמוֹ שֶׁהַיְּצִיאָה מִמִּצְרַיִם הִתְחִילָה ע"י עֶשֶׂר מַכּוֹת, כְּמוֹ כֵּן הוּא בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁתְּחִלַּת הַיְּצִיאָה מִמַּאֲסַר הַגּוּף הוּא ע"י הָעֲבוֹדָה דְּעֶשֶׂר מַכּוֹת, וְרֵאשִׁיתָם מַכַּת דָּם וּמַכַּת צְפַרְדֵּעַ.

מַכַּת דָּם: עִנְיַן הַמַּכָּה הָיָה הַכָּאַת מֵי הַיְאוֹר שֶׁנֶּהְפְּכוּ לְדָם, וְעִנְיָנוֹ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא; טֶבַע הַמַּיִם הוּא קַר וְלַח, וְהַיְנוּ הַקְּרִירוּת בַּעֲבוֹדַת ה', וְדָם מוֹרֶה עַל חִיּוּת, שֶׁכֵּן הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ. וְזוֹהִי הָעֲבוֹדָה דְּמַכַּת דָּם לְהַכְנִיס חִיּוּת בַּעֲבוֹדַת ה' בִּמְקוֹם הַקְּרִירוּת. וּמִכָּה זוֹ הִיא הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁכֵּן מֵהַקְּרִירוּת לְעִנְיְנֵי קְדֻשָּׁה יְכוֹלִים לָבוֹא אַחַר־כָּךְ כָּל הַדְּבָרִים הַמְּנַגְּדִים לִקְדֻשָּׁה.

לְאַחַר מִכֵּן בָּאָה מַכַּת צְפַרְדֵּעַ, וְעִנְיָנָהּ בַּעֲבוֹדַת ה' לְהַכְנִיס קְרִירוּת בְּעִנְיְנֵי גַּשְׁמִיּוּת וְחָמְרִיּוּת, שֶׁכֵּן צְפַרְדֵּעַ הִיא בְּרִיאַת הַמַּיִם (שמו"ר פ"י, ג) וְהִיא נִכְנְסָה בְּבָתֵּי הַמִּצְרִיִּים, וְעַד שֶׁנִּכְנְסָה "בְּתַנּוּרֶיךָ" וְהַיְנוּ לְהַכְנִיס קְרִירוּת בְּתֹקֶף הַחֹם בַּגַּשְׁמִיּוּת וְחָמְרִיּוּת.

וּב' עִנְיָנִים אֵלּוּ הֵם תְּחִלַּת הָעֲבוֹדָה שֶׁעַל־יָדָם יֵצֵא הָאָדָם מֵהַמֵּיצָרִים וּגְבוּלִים שֶׁלּוֹ.

(ב) וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ עַל מֵימֵי מִצְרָיִם וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ וַתְּכַס אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

ב וַאֲרֵים אַהֲרֹן יָת יְדֵהּ עַל מַיָּא דְּמִצְרָאֵי וּסְלִיקַת עֲרַדְעָנַיָּא וַחֲפַת יָת אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ **וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ** • (שמות רבה) צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה, וְהָיוּ מַכִּין אוֹתָהּ וְהִיא מַתֶּזֶת נְחִילִים נְחִילִים, זֶהוּ מִדְרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ יֵשׁ לוֹמַר: שִׁירוּץ הַצְּפַרְדְּעִים קוֹרֵא לְשׁוֹן יְחִידוּת, וְכֵן: "וַתְּהִי הַכִּנָּם", הָרְחִישָׁה, גדוליר"א בְּלַעַ"ז, וְאַף "וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ", גרינוליר"א בְּלַעַ"ז◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ וארא, כ"ה טבת, מבה"ח שבט, ה'תשכ"ז)

אֵין לְפָרֵשׁ שֶׁנֶּאֱמַר "צְפַרְדֵּעַ" לְשׁוֹן יָחִיד עַל שֵׁם הַמִּין, שֶׁהֲרֵי בְּכָל הַפָּרָשָׁה נֶאֱמַר "צְפַרְדְּעִים" לְשׁוֹן רַבִּים. וְלָכֵן מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י "צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה", וְאַף־עַל־פִּי־כֵן קִיֵּם אַהֲרֹן אֶת הַצִּוּוּי "וְהַעַל אֶת הַצְּפַרְדְּעִים", כִּיוָן שֶׁ"הָיוּ מַכִּין אוֹתָהּ וְהִיא מַוְתֶּזֶת נְחִילִים נְחִילִים". וְעַל־פִּי־זֶה, פֵּרוּשׁ "וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ" הוּא בִּשְׁתַּיִם: (א) הַצְּפַרְדֵּעַ (אַחַת) עָלְתָה (לְשׁוֹן פֹּעַל) בְּעַצְמָהּ, (ב) הַצְּפַרְדֵּעַ הֶעֱלָתָה (לְשׁוֹן מַפְעִיל) נְחִילִים נְחִילִים שֶׁל צְפַרְדְּעִים. אֲבָל "זֶהוּ מִדְּרָשׁוֹ", כִּיוָן שֶׁעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט אֵין לְפָרֵשׁ תֵּיבַת "וַתַּעַל" בְּבִ' אוֹפַנִּים.

וְלָכֵן מוֹסִיף "וּפְשׁוּטוֹ יֵשׁ לוֹמַר, שִׁירוּץ הַצְּפַרְדְּעִים קוֹרֵא לְשׁוֹן יְחִידוּת (אַף שֶׁעִנְיַן הַשִּׁירוּץ אֵינוֹ מְיֻחָד לִצְפַרְדְּעִים דַּוְקָא), וְכֵן וּתְהִי הַכִּנָּם, הָרְחִישָׁה" (אַף שֶׁעִנְיַן הָרְחִישָׁה אֵינוֹ מְיֻחָד לְכִנִּים בִּלְבַד). וְזֹאת, לַמְּרוֹת שֶׁרְחִישַׁת הַכִּנִּים נִכְתְּבָה בְּשִׁנּוּי לָשׁוֹן ("הַכִּנָּם"), מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן תֵּיבַת "צְפַרְדֵּעַ", לְלֹא שִׁנּוּי לָשׁוֹן שֶׁיּוֹכִיחַ שֶׁקָּאֵי עַל "שִׁירוּץ הַצְּפַרְדְּעִים".

וּמַקְדִּים רַשִׁ"י "מִדְּרָשׁוֹ" לְ"פְּשׁוּטוֹ", כִּי הַפֵּרוּשׁ דְּ"מִדְּרָשׁוֹ" קָרוֹב יוֹתֵר לְתֹכֶן הַכְּתוּבִים, שֶׁבְּכָל הַפָּרָשָׁה נֶאֱמַר בִּלְשׁוֹן רַבִּים, וְכָאן בִּלְשׁוֹן יָחִיד. וְאִילוּ מַעֲלַת הַפֵּירוּשׁ הַבִּ' הִיא בִּ"פְּשׁוּטוֹ" שֶׁל תֵּיבַת "וַתַּעַל", שֶׁאֵינָהּ מִתְפָּרֶשֶׁת בְּבִ' אוֹפַנִּים.

וְהַהוֹרָאָה מֵהַחִילּוּק בֵּין בִּ' הַפֵּרוּשִׁים, אִם אַהֲרֹן עָשָׂה רַק אֶת הַתְּחָלַת הַפְּעוּלָּה, אוֹ גַּם גָּמַר אֶת הַפְּעוּלָּה - בְּנוֹגֵעַ לְפְעוּלָּה דְּקִרּוּב הַזּוּלַת, שֶׁיֵּשׁ לְהִשְׁתַּדֵּל לִגְמֹר וּלְהַשְׁלִים אֶת הַפְּעוּלָּה, אֲבָל גַּם בְּמַצָּב שֶׁיָּכוֹל רַק לְהַתְחִיל, יֵשׁ לְהַתְחִיל וְלִפְעֹל כוּ', וְ"מַחֲשָׁבָה טוֹבָה הַקָּבָּ"ה מְצָרְפָהּ לַמַּעֲשֶׂה" - (וְדַוְקָא מִתּוֹךְ שִׂמְחָה וְטוּב לֵבָב [כַּיָּדוּעַ פִּתְגַּם כ"ק מו"ח אַדְמו"ר (ראה ספר השיחות תש"ט סוף עמוד 323 ואילך. ושם נסמן) אוֹדוֹת יְצִיאָה לְמִלְחָמָה מִתּוֹךְ "מַאֲרֹשׁ שֶׁל נְצָחוֹן", כִּי אַף שֶׁ"אַל יִתְהַלֵּל חוֹגֵר כִּמְפַתֵּחַ" (מלכים־א כ, יא), הֲרֵי הָא גּוּפָא שֶׁיּוֹצֵא לַמִּלְחָמָה מִתּוֹךְ בִּטָּחוֹן גָּמוּר בַּנִּצָּחוֹן, הֲרֵי זֶה מְסַיֵּעַ שֶׁיִּהְיֶה הַנִּצָּחוֹן בְּפֹעַל בְּנָקֵל יוֹתֵר], שֶׁפּוֹרֶצֶת גְּדֵרוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּמְבִיאָה אֶת הַגְּאוּלָה - גְּאוּלָה רוּחָנִית שֶׁל אִישׁ פְּרָטִי מִיִּשְׂרָאֵל, וְעַל־יָדָהּ פּוֹעֲלִים אֶת הַגְּאוּלָה הַכְּלָלִית, גְּאוּלָה הָאֲמִיתִּית וְהַשְּׁלֵמָה בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'לקוטי שיחות' כרך טז, עמוד 48־58 – מתוך 'לקראת שבת')

**הַמַּתְחִיל בְּמִצְוָה אוֹמְרִים לוֹ גְּמֹר – רַק בְּמִצְוָה שֶׁל חֶסֶד!**

עַל הַפָּסוּק "וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ" (שמות ח, ב) פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י "צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה, וְהָיוּ מַכִּין אוֹתָהּ וְהִיא מַוְתֶּזֶת נְחִילִים נְחִילִים". וּמִזֶּה שֶׁהֶעֱלָה אַהֲרֹן רַק צְפַרְדֵּעַ אַחַת וּשְׁאָר הַצְּפַרְדְּעִים עָלוּ מִמֵּנָּה עַל־יְדֵי הַמִּצְרִיִּים, יֵשׁ לִלְמֹד הוֹרָאָה נִפְלָאָה בְּדַרְכֵי הָעֲבוֹדָה:

הוֹרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל שֶׁ"הַמַּתְחִיל בְּמִצְוָה אוֹמְרִים לוֹ גְּמֹר" (פירוש רש"י עקב ח, א על־פי תנחומא שם ו. ובכמה מקומות). וְלָכֵן אִם יֵשׁ לְאָדָם סָפֵק אִם הִשְׁלִים אֶת כָּל הַמִּצְוָה, עָלָיו לְהוֹסִיף וּלְהִשְׁתַּדֵּל עַד שֶׁיֵּדַע בָּרוּר שֶׁגָּמַר אֶת הַמִּצְוָה. אָמְנָם כָּל זֶה הוּא בְּמִצְוֹת כְּמִצְוַת הַצְּדָקָה וְכַדּוֹמֶה, אֲבָל אִם הַמִּצְוָה הִיא לְהַעֲנִישׁ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה - הֲרֵי לְהֵפֶךְ, שֶׁאִם יֶשְׁנוֹ חֵשֶׁשׁ שֶׁכְּבָר גָּמַר אֶת הַמִּצְוָה, אָסוּר לוֹ לְהַעֲנִישׁ יוֹתֵר.

וְלָכֵן לֹא הֶעֱלָה אַהֲרֹן אֶת כָּל הַצְּפַרְדְּעִים, כִּי מִכִּיוָן שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם לוֹמַר שֶׁיָּצָא יְדֵי־חוֹבָתוֹ בְּהַעֲלָאַת צְפַרְדֵּעַ אַחַת, הִסְתַּפֵּק בָּזֶה וְלֹא הֶעֱלָה יוֹתֵר.

(ג) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם וַיַּעֲלוּ אֶת־הַצְּפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

ג וַעֲבַדוּ כֵּן חָרְטֻמַיָּא בְּלַחֲשֵׁיהוֹן וְאַסִּיקוּ יָת עֲרִדְעָנַיָּא עַל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃

(ד) וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְיָסֵר הַצְּפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וַאֲשַׁלְּחָה אֶת־הָעָם וְיִזְבְּחוּ לַיהוָה׃

ד וּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר צַלּוֹ קֳדָם יְיָ וְיַעְדֵּי עֲרִדְעָנַיָּא מִנִּי וּמֵעַמִּי וְאֶשְׁלַח יָת עַמָּא וְיִדְבְּחוּן קֳדָם יְיָ׃

(ה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה הִתְפָּאֵר עָלַי לְמָתַי ׀ אַעְתִּיר לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וּלְעַמְּךָ לְהַכְרִית הַצְּפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה׃

ה וַאֲמַר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה שְׁאַל לָךְ גְּבוּרָא הַב לִי זְמַן לְאִמְּתַי אֲצַלֵּי עַלָּךְ וְעַל עַבְדָּיךְ וְעַל עַמָּךְ לְשֵׁיצָאָה עֲרִדְעָנַיָּא מִנָּךְ וּמִבָּתָּיךְ לְחוֹד בְּנַהֲרָא תִּשְׁתָּאֲרָן׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ה) **לְמָתַי אַעְתִּיר לְךָ.** כְּתַב רַשִׁ"י: אִלּוּ נֶאֱמַר **מָתַי אַעְתִּיר** הָיָה מַשְׁמָע מָתַי אֶתְפַּלֵּל, עַכְשָׁיו שֶׁנֶּאֱמַר **לְמָתַי,** אֲנִי הַיּוֹם אֶתְפַּלֵּל עָלֶיךָ שֶׁיִּכָּרְתוּ לַזְּמָן שֶׁתִּקְבַּע לִי. אָמַר לְאֵיזֶה יוֹם תִּרְצֶה שֶׁיִּכָּרְתוּ.

רש"י ◄ **הִתְפָּאֵר עָלַי** • כְּמוֹ (ישעיה י) "הֲיִתְפָּאֵר הַגַּרְזֶן עַל הַחוֹצֵב בּוֹ"? מִשְׁתַּבֵּחַ לוֹמַר: אֲנִי גָּדוֹל מִמְּךָ, וניט"ר בְּלַעַ"ז, וְכֵן: "הִתְפָּאֵר עָלַי" — הִשְׁתַּבַּח לְהִתְחַכֵּם וְלִשְׁאֹל דָּבָר גָּדוֹל וְלוֹמַר שֶׁלֹּא אוּכַל לַעֲשׂוֹתוֹ. **לְמָתַי אַעְתִּיר לְךָ** • אֶת אֲשֶׁר אַעְתִּיר לְךָ הַיּוֹם עַל הַכְּרָתַת הַצְּפַרְדְּעִים, לְמָתַי תִּרְצֶה שֶׁיִּכָּרְתוּ, וְתִרְאֶה אִם אַשְׁלִים דְּבָרִי לַמּוֹעֵד שֶׁתִּקְבַּע לִי. אִלּוּ נֶאֱמַר: "מָתַי אַעְתִּיר", הָיָה מַשְׁמַע מָתַי אֶתְפַּלֵּל, עַכְשָׁו שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמָתַי", מַשְׁמַע: אֲנִי הַיּוֹם אֶתְפַּלֵּל עָלֶיךָ שֶׁיִּכָּרְתוּ הַצְּפַרְדְּעִים לַזְּמַן שֶׁתִּקְבַּע לִי, אֱמֹר לְאֵיזֶה יוֹם תִּרְצֶה שֶׁיִּכָּרְתוּ. "אַעְתִּיר", "הַעְתִּירוּ" וְ"הַעְתַּרְתִּי", וְלֹא נֶאֱמַר: אֶעְתַּר, עִתְּרוּ וְעָתַרְתִּי, מִפְּנֵי שֶׁכָּל לְשׁוֹן עָתֹר, הַרְבּוֹת פַּלֵּל הוּא, וְכַאֲשֶׁר יֵאָמֵר: הַרְבּוּ, אַרְבֶּה וְהִרְבֵּיתִי, לְשׁוֹן הִפְעִיל, כָּךְ יֵאָמֵר: אַעְתִּיר, הַעְתִּירוּ וְהַעְתַּרְתִּי דְּבָרִים, וְאָב לְכֻלָּם: (יחזקאל לה) הֶעְתַּרְתֶּם עָלַי דִּבְרֵיכֶם, הִרְבֵּיתֶם.

(ו) **וַיֹּאמֶר לְמָחָר וַיֹּאמֶר כִּדְבָרְךָ לְמַעַן תֵּדַע כִּי־אֵין כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ:**

ו וַאֲמַר לִמְחָר וַאֲמַר כְּפִתְגָמָךְ בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרֵי לֵית כַּיְיָ אֱלָהָנָא:

רש"י ◄ **וַיֹּאמֶר לְמָחָר** • הִתְפַּלֵּל הַיּוֹם שֶׁיִּכָּרְתוּ לְמָחָר.

◆ יום חמישי כ"ו טבת ◆

(ז) **וְסָרוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ וּמֵעֲבָדֶיךָ וּמֵעַמֶּךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה:**

ז וְיֶעְדּוּן עֲרַדְעָנַיָּא מִנָּךְ וּמִבָּתָּיךְ וּמֵעַבְדָּיךְ וּמֵעַמָּךְ לְחוֹד בְּנַהֲרָא יִשְׁתָּאֲרָן:

(ח) **וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מֵעִם פַּרְעֹה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה עַל־דְּבַר הַצְּפַרְדְּעִים אֲשֶׁר־שָׂם לְפַרְעֹה:**

ח וּנְפַק מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִלְּוָת פַּרְעֹה וְצַלִּי מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ עַל עֵסֶק עֲרַדְעָנַיָּא דִּי שַׁוִּי לְפַרְעֹה:

רש"י ◄ **וַיֵּצֵא וַיִּצְעַק** • מִיָּד, שֶׁיִּכָּרְתוּ לְמָחָר.

(ט) **וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּמֻתוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִן־הַבָּתִּים מִן־הַחֲצֵרֹת וּמִן־הַשָּׂדֹת:**

ט וַעֲבַד יְיָ כְּפִתְגָּמָא דְּמֹשֶׁה וּמִיתוּ עֲרַדְעָנַיָּא מִן בָּתַּיָּא מִן דָּרָתָא וּמִן חַקְלָתָא:

(י) **וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֳמָרִם חֳמָרִם וַתִּבְאַשׁ הָאָרֶץ:**

י וּכְנָשׁוּ יָתְהוֹן דְּגוּרִין דְּגוּרִין וּסְרִיאוּ עַל אַרְעָא:

רש"י ◄ **חֳמָרִים חֳמָרִים** • צְבוּרִים צְבוּרִים, כְּתַרְגּוּמוֹ: דְּגוּרִין, דְּגוּרִין, גַּלִּין.

---

רמב"ן על התורה – מהדורת בלוש, אברמוביץ

**וְעַל** דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט בְּעֵת תְּפִלָּתוֹ הָיוּ סָרוֹת הַמַּכּוֹת כִּי כָּתוּב: וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' וְגוֹ' וַיַּעַשׂ ה' (לְהַלָּן פְּסוּקִים ח'־ט'.), וְאֵין כָּתוּב "וַיַּעַשׂ ה' מִמָּחֳרָת". וְאֵין לְשׁוֹן **לְמָתַי** רְאָיָה שֶׁהִתְפַּלֵּל מִיָּד, כִּי הוּא כְּמוֹ מָתַי. וְרַבּוּ הַלָּמְדִי"ן הַבָּאִים כָּכָה, לְמָחָר יִהְיֶה הָאוֹת הַזֶּה (לְהַלָּן פָּסוּק י"ט.), לְמָן הַיּוֹם אֲשֶׁר יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (דְּבָרִים ט', ז'.), עַד לְמִנְחַת הָעֶרֶב (עֶזְרָא ט', ד'.), כְּנַף הָאֶחָד לְאַמּוֹת חָמֵשׁ (ד"ה־ב' ג', י"א.). וְרַבִּים כָּכָה.

**וְטַעַם לְהַכְרִית הַצְּפַרְדְּעִים,** רֶמֶז לְמִיתָתָם, כַּלְשׁוֹן: וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא (לְהַלָּן י"ב, י"ט.), וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב (מְלָכִים־א' כ"א, כ"א.). וְאָמַר מֹשֶׁה פַּעַם אַחֶרֶת: **וְסָרוּ הַצְּפַרְדְּעִים,** לֵאמֹר כִּי מִיָּד שֶׁיִּתְפַּלֵּל יָסוּרוּ כֻּלָּם, שֶׁלֹּא יִפְחַד פַּרְעֹה שֶׁיְּמוּתוּ אֵלֶּה וַיַּעֲלוּ אֲחֵרִים מִן הַיְּאוֹר, רַק תְּסוּר הַמַּכָּה לְגַמְרֵי, וְאַף עַל פִּי שֶׁתִּשָּׁאַרְנָה מֵהֶם בַּיְּאוֹר. וְכָל זֶה לְהוֹדִיעוֹ כִּי הַמַּכָּה מֵאֵת הָאֱלֹהִים עַל עִנְיַן יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד. תורה ו

(ו) **וַיֹּאמֶר לְמָחָר.** יָדוּעַ כִּי מִנְהַג כָּל הָאָדָם לְבַקֵּשׁ שֶׁתְּסוּר רָעָתוֹ מִיָּד. וּפֵרְשׁוּ (רַבִּי אַבְרָהָם) בְּשֵׁם הַגָּאוֹן רַב שְׁמוּאֵל בֶּן חָפְנִי, שֶׁפַּרְעֹה חָשַׁב אוּלַי מַעֲרֶכֶת הַשָּׁמַיִם הֵבִיאָה הַצְּפַרְדְּעִים עַל מִצְרַיִם וּמֹשֶׁה יָדַע כִּי הִגִּיעַ עֵת סוּרָם וְלָכֵן אָמַר אֵלָיו **הִתְפָּאֵר עָלַי** (פְּסוּק ה'.) בְּחָשְׁבוֹ שֶׁאוֹמֵר לוֹ עַתָּה לְהַכְרִיתָם מִיָּד, וְעַל כֵּן הֶאֱרִיךְ לְמָחָר. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר: **לְמָתַי אַעְתִּיר לְךָ** (שָׁם), חָשַׁב פַּרְעֹה כִּי בִּקֵּשׁ זְמָן,

(יא) וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הֶיְתָה הָרְוָחָה וְהַכְבֵּד אֶת־לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ס

יא וַחֲזָא פַּרְעֹה אֲרֵי הֲוַת רְוַחְתָּא וְיִתְיַקַּר יָת לִבֵּהּ וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ:

רש"י◄ **וְהַכְבֵּד אֶת־לִבּוֹ** • לְשׁוֹן פָּעֹל הוּא, כְּמוֹ: "הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ", וְכֵן: (מלכים ב ג) "וְהַכּוֹת אֶת מוֹאָב", (שמואל א כב) "וְשָׁאוֹל לוֹ בֵּאלֹהִים", (מלכים א כ) "הַכֵּה וּפְצֹעַ". **כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'** • וְהֵיכָן דִּבֵּר? "וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה".

(יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־מַטְּךָ וְהַךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וְהָיָה לְכִנִּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֱמַר לְאַהֲרֹן אֲרֵים יָת חֻטְרָךְ וּמְחָא יָת עַפְרָא דְּאַרְעָא וִיהֵא לְקַלְמְתָּא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ **אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן** • לֹא הָיָה הֶעָפָר כְּדַאי לִלְקוֹת עַל־יְדֵי מֹשֶׁה, לְפִי שֶׁהֵגֵן עָלָיו כְּשֶׁהָרַג אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל, וְלָקָה עַל־יְדֵי אַהֲרֹן.

(יג) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ בְּמַטֵּהוּ וַיַּךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה כָּל־עֲפַר הָאָרֶץ הָיָה כִנִּים בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

יג וַעֲבָדוּ כֵן וַאֲרִים אַהֲרֹן יָת יְדֵהּ בְּחֻטְרֵהּ וּמְחָא יָת עַפְרָא דְּאַרְעָא וַהֲוַת קַלְמְתָּא בַּאֲנָשָׁא וּבִבְעִירָא כָּל עַפְרָא דְּאַרְעָא הֲוַת קַלְמְתָּא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ **וַתְּהִי הַכִּנָּם** • הָרְחִישָׁה, פדוליר"א בְּלַעַ"ז.

(יד) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם לְהוֹצִיא אֶת־הַכִּנִּים וְלֹא יָכֹלוּ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה:

יד וַעֲבָדוּ כֵן חָרְטָמַיָּא בְּלַחֲשֵׁיהוֹן לְאַפָּקָא יָת קַלְמְתָּא וְלָא יְכִילוּ וַהֲוַת קַלְמְתָּא בַּאֲנָשָׁא וּבִבְעִירָא:

רש"י◄ **לְהוֹצִיא אֶת הַכִּנִּים** • לִבְרֹאתָם, (נִסְחָה אַחֶרֶת: וּלְהוֹצִיאָם) מִמָּקוֹם אַחֵר. **וְלֹא יָכֹלוּ** • שֶׁאֵין הַשֵּׁד שׁוֹלֵט עַל בְּרִיָּה פְּחוּתָה מִכַּשְּׁעוֹרָה.

(טו) וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל־פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ס

טו וַאֲמָרוּ חָרְטָמַיָּא לְפַרְעֹה הָא מָחָא מִן קֳדָם יְיָ הִיא וְאִתְּקַף לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ:

רש"י◄ **אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא** • מַכָּה זוֹ אֵינָהּ עַל־יְדֵי כְּשָׁפִים, מֵאֵת הַמָּקוֹם הִיא. **כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'** • "וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה".

---

**רמב"ן על התורה** – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְעַל כֵּן נָתַן לוֹ זְמָן קָצָר, **וַיֹּאמֶר לְמָחָר,** וּמֹשֶׁה עָנָה לוֹ: כִּדְבָרְךָ כֵּן יִהְיֶה, כִּי אַחֲרֵי שֶׁלֹּא בִּקֵּשְׁתָּ שֶׁיָּסוּרוּ מִיָּד לֹא יָסוּרוּ עַד לְמָחָר. תורה ז

(יד) **וַיַּעֲשׂוּ כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם לְהוֹצִיא אֶת הַכִּנִּים.** אָמַר: **וַיַּעֲשׂוּ כֵן,** שֶׁהִכּוּ בַּעֲפַר הָאָרֶץ וְאָמְרוּ הַשִּׁבְעַת הַשֵּׁדִים וְעָשׂוּ לָטֵיהֶם כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ בְּשִׁאָר פְּעָמִים לְהוֹצִיא אֶת הַכִּנִּים וְלֹא יָכוֹלוּ. וְיִתָּכֵן שֶׁיִּלְמֵד "וַיַּעֲשׂוּ כֵן" שֶׁעָשׂוּ כָּהֹגֶן דְּבָרִים מוֹצִיאִים אֶת הַכִּנִּים וְלֹא הִצְלִיחוּ מַעֲשֵׂיהֶם בַּפַּעַם הַזֹּאת. כִּי חַכְמֵי הַחַרְטֻמִּים יוֹדְעִים הָיוּ מַה בְּכֹחַ יָדָם לַעֲשׂוֹת, וּכְבָר נִסּוּ כֵּן מַעֲשֵׂיהֶם פְּעָמִים אֲחֵרוֹת. תורה טו

(טו־טז) **וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא.** אָמַר רַבִּי אַבְרָהָם כִּי בַּעֲבוּר שֶׁעָשׂוּ כְּמַעֲשֵׂה אַהֲרֹן בִּדְבַר הַתַּנִּין גַּם בְּמַכַּת הַדָּם וְהַצְּפַרְדֵּעַ, וְלֹא יָכְלוּ עַתָּה לַעֲשׂוֹת כֵּן, אָמְרוּ אֶל פַּרְעֹה לֹא בָּאָה זֹאת הַמַּכָּה עַל יַד אַהֲרֹן בַּעֲבוּר יִשְׂרָאֵל, רַק מַכַּת אֱלֹהִים הִיא כְּפִי מַעֲרֶכֶת הַכּוֹכָבִים עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם, כִּי פַּרְעֹה לֹא כִּחֵשׁ הַבּוֹרֵא, רַק הַשֵּׁם שֶׁהִזְכִּיר לוֹ מֹשֶׁה, וְזֶהוּ כְּדָרְךָ: כִּי לֹא יָדוֹ נָגְעָה בָּנוּ מִקְרֶה הוּא הָיָה לָנוּ (שְׁמוּאֵל־א' ו', ט'.), עַל כֵּן חִזֵּק לֵב פַּרְעֹה. וְהֵבִיא רְאָיָה מִפְּנֵי שֶׁלֹּא אָמַר "אֶצְבַּע ה'" שֶׁהוּא אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר אָמַר פַּרְעֹה בְּמַכַּת הַצְּפַרְדְּעִים: הַעְתִּירוּ

(טז) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי:**

טז **וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אַקְדֵּם בְּצַפְרָא וְאִתְעַתַּד קֳדָם פַּרְעֹה הָא נָפֵק לְמַיָּא וְתֵימַר לֵהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ שַׁלַּח עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי:**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֶל ה'. וְעוֹד, כִּי מֹשֶׁה אָמַר לְפַרְעֹה דְּבַר מַכַּת הַיְאוֹר, וְלֹא הִזְכִּיר לוֹ בִּתְחִלָּה מַכַּת הַכִּנִּים. וְאֵין דְּבָרָיו נְכוֹנִים בְּעֵינַי, כִּי הַמִּקְרֶה לֹא יִקָּרֵא **אֶצְבַּע אֱלֹהִים,** רַק הַמַּכָּה הַבָּאָה מֵאִתּוֹ בְּעֹנֶשׁ תִּקָּרֵא "יַד ה'" וְ"אֶצְבַּע אֱלֹהִים", כַּאֲשֶׁר נֶאֱמַר בַּכָּתוּב שֶׁהֵבִיא: לֹא יָדוֹ נָגְעָה בָּנוּ, וּכְתִיב: וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה (לְהַלָּן י"ד, ל"א), וְהָיְתָה יַד ה' בָּכֶם וּבַאֲבוֹתֵיכֶם (שְׁמוּאֵל־א' י"ב, ט"ו), כָּבְדָה מְאֹד יַד הָאֱלֹהִים שָׁם (שָׁם ה', י"א). וְעוֹד, כִּי לֹא עָמְדוּ הַחַרְטֻמִּים לִפְנֵי מֹשֶׁה אַחֲרֵי כֵן, גַּם בְּמַכַּת הָעָרֹב שֶׁהָיְתָה בְּהַתְרָאָה, וְלֹא בִּשְׁאָר הַמַּכּוֹת. **אֲבָל** הָעִנְיָן כִּפְשׁוּטוֹ, כִּי בִּרְאוֹת הַחַרְטֻמִּים שֶׁלֹּא יָכְלוּ לְהוֹצִיא אֶת הַכִּנִּים הוֹדוּ בְּמַעֲשֵׂה אַהֲרֹן שֶׁהָיָה מֵאֵת הָאֱלֹהִים, וְלָכֵן לֹא קָרָא לָהֶם פַּרְעֹה מִן הָעֵת הַזֹּאת וָהָלְאָה, וּלְהַמְעִיט הָעִנְיָן אָמְרוּ **אֶצְבַּע אֱלֹהִים** וְלֹא אָמְרוּ "יַד אֱלֹהִים", כְּלוֹמַר מַכָּה קְטַנָּה מֵאִתּוֹ. וְלֹא אָמְרוּ "אֶצְבַּע ה'", כִּי פַּרְעֹה וַעֲבָדָיו לֹא יַזְכִּירוּ הַשֵּׁם הַמְיֻחָד רַק בְּדַבְּרָם עִם מֹשֶׁה, בַּעֲבוּר שֶׁהוּא יַזְכִּירֵנוּ לָהֶם.

**וּמַה** שֶׁלֹּא יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים לְהוֹצִיא אֶת הַכִּנִּים, סִבָּה מֵאֵת הַשֵּׁם הָיְתָה לָהֶם, סִבֵּל עֶצְתָּם בִּרְצוֹנוֹ, שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ וְהַכֹּל בְּיָדוֹ. וְהִנְּרָאֶה בְּעֵינַי עוֹד כִּי מַכַּת הַדָּם לַהֲפֹךְ תּוֹלֶדֹת הַמַּיִם לְדָם, וּמַכַּת הַצְּפַרְדְּעִים לְהַעֲלוֹתָם מִן הַיְאוֹר, יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת כֵּן, כִּי אֵין בָּהֶם בְּרִיאָה אוֹ יְצִירָה, כִּי לֹא אָמַר הַכָּתוּב "וַיִּהְיוּ הַצְּפַרְדְּעִים", רַק: **וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ,** שֶׁנֶּאֱסְפוּ וְעָלוּ, רַק מַכַּת הַכִּנִּים הָיְתָה יְצִירָה, וְאֵין טֶבַע הֶעָפָר לְהִיוֹת כִּנִּים (עַיֵּן שַׁבָּת י"ב. תּוֹסְ' ד"ה שֶׁמָּא יַהֲרֹג), עַל כֵּן אָמַר: **וְהָיָה לְכִנִּים,** וְאָמַר: **לְהוֹצִיא אֶת הַכִּנִּים,** כְּעִנְיָן: תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְגוֹ' וַיְהִי כֵן (בְּרֵאשִׁית א', כ"ד). וְלֹא יוּכַל לַעֲשׂוֹת כַּמַּעֲשֶׂה הַזֶּה זוּלָתִי הַיּוֹצֵר יִתְבָּרֵךְ וְיִתְעַלֶּה. וְאָמַר: **וַיַּעֲשׂוּ כֵן, וְלֹא יָכְלוּ,** כִּי הִשְׁבִּיעוּ הַשֵּׁדִים לַעֲשׂוֹת מַאֲמָרָם וְאֵין בָּהֶם כֹּחַ. **וּמַה** שֶׁיְּחַזֵּק דְּבָרֵי בַּצְּפַרְדְּעִים, אָמְרָם (שמו"ר י', י"ד.): רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה, הִשְׁרִיצָה וּמִלְּאָה כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם. אָמַר לוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מַה לְּךָ עֲקִיבָא אֵצֶל הַגְּדָה, כֵּלֵךְ מִדִּבְרוֹתֶיךָ וְלֵךְ אֵצֶל נְגָעִים וְאָהָלוֹת. צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה שָׁרְקָה לָהֶם וְהֵם בָּאוּ. שֶׁלֹּא רָאָה רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה שֶׁיּוּכְלוּ הַחַרְטֻמִּים לְהָבִיא טֶבַע חָדָשׁ בַּצְּפַרְדֵּעַ לְהוֹלִיד רְבוּת חוּץ מִטִּבְעָם, אֲבָל אָסְפוּ אוֹתָן לְהַעֲלוֹתָן. וְעַל דַּעַת רַבִּי עֲקִיבָא **שָׁרַץ הַיְאוֹר צְפַרְדְּעִים,** שִׁישְׁרַץ בָּהֶם יוֹתֵר מִמִּנְהָגוֹ. וְעַל דַּעַת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה כְּמוֹ: שִׁרְצוּ בָאָרֶץ (בְּרֵאשִׁית ט', ז'.), "עִנְיָן תְּנוּעָה" כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּסֵדֶר בְּרֵאשִׁית (א', כ'.), שֶׁיֵּאָסְפוּ וְיִתְנוֹעֲעוּ בַּיְאוֹר וּמִשָּׁם יַעֲלוּ עַל הַמִּצְרִים.

**וְרַבּוֹתֵינוּ** אָמְרוּ (שמו"ר י', ז'.) בִּכִּנִּים שֶׁאֵין הַשֵּׁד שׁוֹלֵט עַל בְּרִיָּה פְּחוּתָה מִכַּעֲדָשָׁה. **וְלֹא יָכְלוּ** אֲפִלּוּ לֶאֱסֹף כִּנִּים מִמְּקוֹמָם וְלַהֲבִיאָם. וְאָמְרוּ בְּמִדְרַשׁ רַבָּה עוֹד (שָׁם): כֵּיוָן שֶׁרָאוּ הַחַרְטֻמִּים שֶׁלֹּא יָכְלוּ לְהוֹצִיא הַכִּנִּים, מִיָּד הִכִּירוּ שֶׁהָיָה מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים וְלֹא מַעֲשֵׂה שֵׁדִים, וְעוֹד לֹא חָשְׁשׁוּ לְדַמּוֹת עַצְמָם לְמֹשֶׁה לְהוֹצִיא אֶת הַמַּכּוֹת.

**וּמַה** שֶׁאָמַר רַבִּי אַבְרָהָם כִּי מֹשֶׁה לֹא הוֹדִיעָם מַכַּת הַכִּנִּים, נִרְאֶה בְּעֵינַי שֶׁהִכָּה אַהֲרֹן בַּמַּטֶּה לְעֵינֵי פַּרְעֹה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּפִּיחַ (לְהַלָּן ט', י'.), אֲבָל לֹא הִתְרָה בּוֹ, כִּי אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַתְרֶה בְּפַרְעֹה רַק בַּמַּכּוֹת אֲשֶׁר בָּהֶן מִיתָה לָאָדָם, וּכְתִיב בַּצְּפַרְדְּעִים: וּצְפַרְדֵּעַ וַתַּשְׁחִיתֵם (תְּהִלִּים ע"ח, מ"ה.), שֶׁהוּא רוֹמֵז לְמִיתָה אוֹ לְהַשְׁחָתָה שֶׁהִזְכִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ (שמו"ר י', ד'.) שֶׁהָיוּ מְסָרְסִים אוֹתָם. וְכֵן הָאַרְבֶּה יְמִיתֵם בָּרָעָב, **כִּי אָכַל יֶתֶר הַפְּלֵטָה הַנִּשְׁאֶרֶת לָהֶם מִן הַבָּרָד.** וְהַכֹּל רַחֲמִים מֵאִתּוֹ בָּאָדָם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה כִּי הִזְהַרְתָּ רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ לָשׁוּב מִמֶּנָּה וְלֹא שָׁב מִדַּרְכּוֹ הוּא רָשָׁע בַּעֲוֹנוֹ יָמוּת וְאַתָּה נַפְשְׁךָ הִצַּלְתָּ (יְחֶזְקֵאל ל"ג, ט'.). וְלָכֵן לֹא הִתְרָה בּוֹ בַּכִּנִּים וְלֹא בַּשְּׁחִין וּבַחֹשֶׁךְ רַק בַּדֶּבֶר, בַּעֲבוּר שֶׁהוּא מִיתָה, וְרָאוּי שֶׁתְּחוּל גַּם בָּאָדָם כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ אַחַר כָּךְ: **וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ** (לְהַלָּן ט', ט"ז.), וְלָכֵן הוֹדִיעוֹ הָעִנְיָן אֵיךְ יִהְיֶה.

**וְאָמַר** בְּמִקְצַת הַמַּכּוֹת: **הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה,** וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט הָיָה בְּעֵת צֵאת הַמְּלָכִים בַּבֹּקֶר לְהִשְׁתַּעֲשֵׁעַ עַל הַמַּיִם, וְצִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁיֵּלֵךְ שָׁם. וְהַטַּעַם, כִּי בַּדָּם בַּעֲבוּר הֱיוֹתָהּ הַמַּכָּה הָרִאשׁוֹנָה רָצָה שֶׁיַּעֲשֶׂנָּה לְעֵינָיו וּבְלִי יִרְאָה מִמֶּנּוּ. וְזֶה טַעַם: **וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ** (לְעֵיל ז', ט"ו.), **וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה** (פָּסוּק ט"ז.), שֶׁיַּעֲמֹד כְּנֶגְדּוֹ בְּיָד רָמָה. וְכֵן בְּמַכַּת הֶעָרֹב נֶאֱמַר: **הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה** (בַּפָּסוּק הַבָּא). וּבַבָּרָד: **הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה** (לְהַלָּן ט', י"ג.), וְהוּא גַּם כֵּן בְּצֵאתוֹ הַמַּיְמָה, כִּי הָעֹרֶב וְהַבָּרָד אֲשֶׁר בָּהֶן הַמִּיתָה וְהָעֹנֶשׁ לִבְנֵי אָדָם רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיִּהְיֶה לְעֵינֵי כָּל הָעָם, כִּי בְּצֵאת הַמֶּלֶךְ הַמַּיְמָה יֵלְכוּ מַרְבִּית הָעָם אַחֲרָיו, וְהִנֵּה יַתְרָה אוֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם אוּלַי יִצְעֲקוּ אֶל אֲדוֹנֵיהֶם לָשׁוּב מִדַّרְכּוֹ הָרָעָה, וְאִם לֹא יַעֲשׂוּ כֵּן יִהְיוּ חַיָּבִין לְהֵעָנֵשׁ. אֲבָל בִּשְׁאָר הַמַּכּוֹת דַּי בְּהִתְרָאַת הַמֶּלֶךְ, וְעַל כֵּן נֶאֱמַר בָּהֶן: **בֹּא אֶל פַּרְעֹה** (ז', כ"ו. ט', א'. י', א'.), שֶׁיָּבֹא אֶל הֵיכָלוֹ, וְלֹא הִזְכִּיר בַּכִּנִּים וּבַשְּׁחִין כֵּן, בַּעֲבוּר שֶׁהָצְרַךְ אַהֲרֹן לְהַכּוֹת בֶּעָפָר, וְהֵיכַל הַמֶּלֶךְ אֵין שָׁם עָפָר כִּי הִיא רִצְפַּת בַּהַט וָשֵׁשׁ (אֶסְתֵּר א', ו'.), וְכֵן הֶצְרַךְ מֹשֶׁה לִזְרֹק הַפִּיחַ הַשָּׁמַיְמָה. וְהִנֵּה עָשׂוּ אֵלּוּ הַשְּׁתַּיִם בִּפְנֵי פַרְעֹה בְּהִיוֹתוֹ בַּחֲצַר גִּנַּת בֵּיתַן הַמֶּלֶךְ (שָׁם א', ה'.) אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ. תורה יז

(יז) כִּי אִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הֵנְנִי מַשְׁלִיחַ בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ וּבְבָתֶּיךָ אֶת־הָעָרֹב וּמָלְאוּ בָתֵּי מִצְרַיִם אֶת־הָעָרֹב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הֵם עָלֶיהָ:

יז אֲרֵי אִם לֵיתָךְ מְשַׁלַּח יָת עַמִּי הָא אֲנָא מַשְׁלַח בָּךְ וּבְעַבְדָּיךְ וּבְעַמָּךְ וּבְבָתָּיךְ יָת עָרוֹבָא וְיִמְלוּן בָּתֵּי מִצְרַיִם יָת עָרוֹבָא וְאַף אַרְעָא דְּאִנּוּן עֲלַהּ:

רש"י◄ **מַשְׁלִיחַ בְּךָ** • מְגָרֶה בְּךָ, וְכֵן: (דברים לב) "וְשֵׁן־בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח בָּם", לְשׁוֹן שִׂסּוּי, אינציט"ר בְּלַעַ"ז. **אֶת הָעָרֹב** • כָּל מִינֵי חַיּוֹת רָעוֹת וּנְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים בְּעִרְבּוּבְיָא, וְהָיוּ מַשְׁחִיתִים בָּהֶם. וְיֵשׁ טַעַם בַּדָּבָר בְּ'אַגָּדָה' בְּכָל מַכָּה וּמַכָּה: לָמָּה זוֹ וְלָמָּה זוֹ?

בְּטַכְסִיסֵי מִלְחֲמוֹת מְלָכִים בָּא עֲלֵיהֶם, כְּסֵדֶר מַלְכוּת כְּשֶׁצָּרָה עַל עִיר: בְּתְחִלָּה מְקַלְקֵל מַעְיְנוֹתֶיהָ, וְאַחַר־כָּךְ תּוֹקְעִין עֲלֵיהֶם וּמְרִיעִין בַּשּׁוֹפָרוֹת לְיָרְאָם וּלְבַהֲלָם, וְכֵן הַצְּפַרְדְּעִים, מְקַרְקְרִים וְהוֹמִים וְכוּ', כִּדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יא עמ' 25)

**כָּל מִינֵי חַיּוֹת רָעוֹת** (רש"י ח, יז) בְּמִדְרַשׁ רַבָּה יֵשׁ דֵּעָה שֶׁהָיוּ "דֻּבִּים אֲרָיוֹת וּנְמֵרִים", וְיֵשׁ דֵּעָה שֶׁהָיוּ "צְרָעִין וַיַּתּוּשִׁין"; אַף רַשִׁ"י כָּתַב סְתָם "כָּל מִינֵי חַיּוֹת רָעוֹת". וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ: **דֻּבִּים אֲרָיוֹת וּנְמֵרִים** – רַשִׁ"י מִסְתַּפֵּק בָּזֶה שֶׁמַּזְכִּיר אוֹתָם בַּתֹּאַר הַכְּלָלִי "חַיּוֹת רָעוֹת". וּמַה גַּם שֶׁעַל־פִּי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא אֵין הֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁהָיוּ שָׁם חַיּוֹת אֵלּוּ דַּוְקָא. **צְרָעִין וַיַּתּוּשִׁין** - רַשִׁ"י פֵּרֵשׁ לְהַלָּן (פסוק כז) שֶׁהָעָרוֹב לֹא מֵתוּ כְּדֵי שֶׁהַמִּצְרִים לֹא יֵהָנוּ מִן הָעוֹרוֹת, וַהֲרֵי צְרָעִין וַיַּתּוּשִׁין אֵין הֲנָאָה מֵעוֹרָם.

(יח) וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הֱיוֹת־שָׁם עָרֹב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:

יח וַאֲפְרֵשׁ בְּיוֹמָא הַהוּא יָת אַרְעָא דְגֹשֶׁן דְּעַמִּי קָאִים עֲלַהּ בְּדִיל דְּלָא לְמֶהֱוֵי תַּמָּן עָרוֹבָא בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרֵי אֲנָא יְיָ שַׁלִּיט בְּגוֹ אַרְעָא:

רש"י◄ **וְהִפְלֵיתִי** • וְהִפְרַשְׁתִּי, וְכֵן: (לקמן ט) "וְהִפְלָה ה'", וְכֵן: (דברים ל) "לֹא נִפְלֵאת הִיא מִמְּךָ" — לֹא מֻבְדֶּלֶת וּמֻפְרֶשֶׁת הִיא מִמְּךָ. **לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ** • אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁכִינָתִי בַּשָּׁמַיִם, גְּזַרְתִּי מִתְקַיֶּמֶת בַּתַּחְתּוֹנִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יא עמ' 45 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

**הַאִם הָיוּ ג' מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת גַּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן**

**וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הֱיוֹת־שָׁם עָרֹב** (ח, יח)

נֶחְלְקוּ הָרִאשׁוֹנִים הַאִם גַּם ג' הַמַּכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא הָיוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, אַף שֶׁלֹּא נֶאֱמְרָה בָּהֶם בְּפֵרוּשׁ "וְהִפְלֵיתִי גוֹ'". הָאִבְּן־עֶזְרָא כָּתַב (ז, כד. וראה שם, כט) "מַכַּת הַדָּם וְהַצְּפַרְדְּעִים וְהַכִּנִּים הָיְתָה כּוֹלֶלֶת הַמִּצְרִיִּים וְהָעִבְרִים". אַף בְּשׁוּ"ת הָרַדְבַּ"ז (ח"א סי' תתיג) חָלַק עָלָיו וְהִקְשָׁה דְּ"אִם הַמַּכָּה הָיְתָה גַּם לְיִשְׂרָאֵל מַה רְאָיָה יֵשׁ בָּהּ לְפַרְעֹה שֶׁיְּשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל" (וְכֵן הוּא לְדַעַת הַרְבֵּה רִאשׁוֹנִים, הוּבְאוּ בתו"ש וארא ז, יז. ח, יח, יג).

וְהִנֵּה מִזֶּה שֶׁרַשִׁ"י בְּפֵרוּשׁוֹ עַל הַתּוֹרָה לֹא כָּתַב כְּלוּם, מַשְׁמַע שֶׁלְּדַעְתּוֹ הָיוּ הַדְּבָרִים כְּפִי שֶׁנִּרְאֶה מִפְּשׁוּטָם שֶׁל כְּתוּבִים, שֶׁרַק מַכַּת עָרוֹב שֶׁבָּהּ נֶאֱמַר "וְהִפְלֵיתִי גוֹ'" לֹא הָיְתָה בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן ג' הַמַּכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת הָיוּ גַּם

---

**רמב"ן על התורה** – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יח־יט) **וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גֹּשֶׁן.** בַּעֲבוּר הֱיוֹת הַמַּכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת עוֹמְדוֹת אֵינֶנּוּ פֶּלֶא שֶׁיִּהְיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְלֹא בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, אֲבָל זוֹ מַכָּה מְשֻׁלַּחַת, וְכַאֲשֶׁר יַעֲלוּ הַחַיּוֹת מִמְּעוֹנוֹת אֲרָיוֹת מֵהָרְרֵי נְמֵרִים וַיִּשְׁחִיתוּ כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם רָאוּי הָיָה בְּטִבְעָם שֶׁיָּבוֹאוּ גַּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, אֲשֶׁר הִיא מְכֻלָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּתוֹכָהּ, לְכָךְ הֶצְרַךְ לוֹמַר: **וְהִפְלֵיתִי אֶת אֶרֶץ גֹּשֶׁן,** שֶׁתִּנָּצֵל כֻּלָּהּ בַּעֲבוּר **שֶׁעַמִּי עוֹמֵד עָלֶיהָ,** כִּי רֻבָּהּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל הִיא. **וְאוֹמֵר: וְשַׂמְתִּי פְּדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ** (פָּסוּק י"ט.), שֶׁאֲפִלּוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אִם יִמְצְאוּ הַחַיּוֹת אִישׁ יְהוּדִי לֹא יַזִּיקוּהוּ וְיֹאכְלוּ הַמִּצְרִיִּים, כִּדְכְתִיב: יְשַׁלַּח בָּהֶם עָרֹב וַיֹּאכְלֵם (תְּהִלִּים ע"ח, מ"ה.), וְזֶהוּ לְשׁוֹן **פְּדוּת,** כְּטַעַם: נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם כּוּשׁ וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ (יְשַׁעְיָה מ"ג, ג'.). **אֲנִי** ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ, פֵּרֵשׁ רַבִּי אַבְרָהָם דָּרֶךְ מָשָׁל, כְּמִנְהַג הַמְּלָכִים שֶׁיַּעַמְדוּ בְּאֶמְצַע הַמַּלְכוּת לִהְיוֹתוֹ קָרוֹב אֶל הַקְּצָווֹת. וְאֵין לְדָבָר זֶה טַעַם. אֲבָל הוּא לוֹמַר כִּי הוּא שַׁלִּיט וּמַשְׁגִּיחַ **בְּקֶרֶב הָאָרֶץ,** לֹא כְּמִי שֶׁיְּחֻשַּׁב: עָבִים סֵתֶר לוֹ וְלֹא יִרְאֶה וְחוּג שָׁמַיִם יִתְהַלָּךְ (אִיּוֹב כ"ב, י"ד.). וְיִתְּכֵן שֶׁיִּהְיֶה כְּמוֹ: כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ (לְהַלָּן כ"ג, כ"א.), וְהוּא סוֹד נִשְׂגָּב וְנֶעְלָם. תורה כ

בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן (והא דאיתא בשמות רבה פ"ט, י. (וש"נ) ועוד, ד"מצרי וישראל בבית אחד והגיגית מלאה מים ומצרי כו' מוציאה מלאה דם וישראל שותה מים כו'" לא הובא בפרוש רש"י על התורה כלל). וְצָרִיךְ בִּיאוּר אַמַּאי לֹא חָשׁ רַשִׁ"י לְקִשְׁיַת הָרַדְבַּ"ז?

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלְּפִי פְּשׁוּטָם שֶׁל כְּתוּבִים, הֻצְרְכוּ ג' מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לִהְיוֹת גַּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, בִּכְדֵי לִפְעֹל פְּעֻלָּתָם.

דְּהִנֵּה בְּב' מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁהָיוּ קְשׁוּרוֹת לַיְּאוֹר (ראה פרשתנו ז, כ "ויך את המים אשר ביאור", ושם, כח "ושרץ היאור צפרדעים") הָיְתָה הַכַּוָּנָה שֶׁעַל־יָדָן יֵדַע פַּרְעֹה "כִּי אֲנִי ה'" (פרשתנו שם, יז), שֶׁ"הִלְקָה אֶת יְרָאָתָם" (רש"י שם). וְאִם־כֵּן אִם לֹא הָיָה הַקָּבָּ"ה מַכֶּה גַּם אֶת חֵלֶק הַיְּאוֹר אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, הָיָה פַּרְעֹה חוֹשֵׁב שֶׁחֵלֶק הָעֲבוֹדָה־זָרָה שֶׁנִּמְצָא שָׁם אֵין בִּ"יְכֹלֶת ה'" לִשְׁלֹט עָלָיו ח"ו, וְכַוָּנַת הַקָּבָּ"ה שֶׁיֵּדַע פַּרְעֹה "כִּי אֲנִי ה'" לֹא הָיְתָה מִתְמַלֵּאת.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּמַכַּת כִּנִּים, מִכִּיוָן שֶׁהַכַּוָּנָה הָיְתָה לְהַרְאוֹת שֶׁהַמַּכָּה מַגִּיעָה מֵהַקָּבָּ"ה – "אֶצְבַּע אֱלֹקִים הִיא" (פרשתנו ח, טו), הָיְתָה הַמַּכָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם. כִּי אִם הָיְתָה הַמַּכָּה רַק עַל חֵלֶק מְסָיָם, הָיוּ הַחַרְטוּמִים חוֹשְׁבִים דְּאַף שֶׁלֹּא יָכְלוּ הֵם לְהַעֲלוֹת הַכִּנִּים כְּלָל, אַף מִזֶּה שֶׁמּוֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הָיוּ יְכוֹלִים לְהַעֲלוֹתָם רַק עַל חֵלֶק מְסָיָם, הֲרֵי זֶה רְאָיָה שֶׁגַּם הֵם מְגֻבָּלִים, וְאֵין זֶה "אֶצְבַּע אֱלֹקִים".

וְלָכֵן הָיָה נִצְרָךְ שֶׁג' מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת יִהְיוּ גַּם עַל אֶרֶץ גֹּשֶׁן. אֲבָל אַחֲרֵי שֶׁכְּבָר הֻרְאָה הַקָּבָּ"ה שֶׁ"מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹאת", הֲרֵי מִכָּאן וְאֵילָךְ הִנֵּה "וְהִפְלֵיתִי בַּיּוֹם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עוֹמֵד עָלֶיהָ גו'", וְלֹא הָיוּ הַמַּכּוֹת בִּמְקוֹם מוֹשָׁבָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

◆ יום שישי כ"ז טבת ◆

(יט) וְשַׁמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמָחָר יִהְיֶה הָאֹת הַזֶּה׃

יט וֶאֱשַׁוִּי פּוּרְקָן לְעַמִּי וְעַל עַמְּךָ אֵיתִי מָחָא לְמָחָר יְהֵא אָתָא הָדֵין׃

רש"י◄ וְשַׁמְתִּי פְדֻת • שֶׁיַּבְדִּיל בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ.

(כ) וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיָּבֹא עָרֹב כָּבֵד בֵּיתָה פַרְעֹה וּבֵית עֲבָדָיו וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הֶעָרֹב׃

כ וַעֲבַד יְיָ כֵּן וַאֲתָא עָרוֹבָא תַּקִּיף לְבֵית פַּרְעֹה וּלְבֵית עַבְדּוֹהִי וּבְכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם אִתְחַבָּלַת אַרְעָא מִן קֳדָם עָרוֹבָא׃

רש"י◄ תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ • נִשְׁחֲתָה הָאָרֶץ, "אִתְחַבָּלַת אַרְעָא".

(כא) וַיִּקְרָא פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר לְכוּ זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם בָּאָרֶץ׃

כא וּקְרָא פַּרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר אֲזִילוּ דַּבְּחוּ קֳדָם אֱלָהֲכוֹן בְּאַרְעָא׃

רש"י◄ זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם בָּאָרֶץ • בִּמְקוֹמְכֶם וְלֹא תֵּלְכוּ בַּמִּדְבָּר.

(כב) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי תוֹעֲבַת מִצְרַיִם נִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח אֶת־תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֻנוּ׃

כב וַאֲמַר מֹשֶׁה לָא תַּקִּין לְמֶעְבַּד כֵּן אֲרֵי בְּעִירָא דְּמִצְרָאֵי דָּחֲלִין לֵהּ מִגֵּהּ אֲנַחְנָא נָסְבִין לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא הָא נְדַבַּח יָת בְּעִירָא דְּמִצְרָאֵי דָּחֲלִין לֵהּ וְאִנּוּן יְהוֹן חָזָן הֲלָא יֵימְרוּן לְמִרְגְּמָנָא׃

רש"י◄ תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם • יִרְאַת מִצְרַיִם, כְּמוֹ (מלכים ב כג) "וּלְמִלְכֹּם תּוֹעֲבַת בְּנֵי עַמּוֹן", וְאֵצֶל יִשְׂרָאֵל קוֹרֵא אוֹתָם תּוֹעֵבָה. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר בְּלָשׁוֹן אַחֵר: "תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם", דָּבָר שָׁנָאוּי הוּא לְמִצְרַיִם זְבִיחָה שֶׁאָנוּ זוֹבְחִים, שֶׁהֲרֵי יִרְאָתָם אָנוּ זוֹבְחִים. וְלֹא יִסְקְלֻנוּ • בִּתְמִיהָה.

(כג) דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר וְזָבַחְנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר אֵלֵינוּ׃

כג מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין נֵיזֵיל בְּמִדְבְּרָא וּנְדַבַּח קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא כְּמָא דְּיֵימַר לָנָא׃

(כד) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחֶתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם בַּמִּדְבָּר רַק הַרְחֵק לֹא־תַרְחִיקוּ לָלֶכֶת הַעְתִּירוּ בַּעֲדִי:

כד וַאֲמַר פַּרְעֹה אֲנָא אֲשַׁלַּח יָתְכוֹן וְתִדְבְּחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן בְּמַדְבְּרָא לְחוֹד אַרְחָקָא לָא תִרְחָקוּן לְמֵיזַל צַלּוֹ אַף עָלָי:

(כה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵא מֵעִמָּךְ וְהַעְתַּרְתִּי אֶל־יְהוָה וְסָר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ מָחָר רַק אַל־יֹסֵף פַּרְעֹה הָתֵל לְבִלְתִּי שַׁלַּח אֶת־הָעָם לִזְבֹּחַ לַיהוָה:

כה וַאֲמַר מֹשֶׁה הָא אֲנָא נָפֵק מֵעִמָּךְ וֶאֱצַלֵּי קֳדָם יְיָ וְיַעְדֵּי עָרוֹבָא מִפַּרְעֹה מֵעַבְדּוֹהִי וּמֵעַמֵּהּ מְחָר לְחוֹד לָא יוֹסֵף פַּרְעֹה לְשַׁקָּרָא בְּדִיל דְּלָא לְשַׁלְּחָא יָת עַמָּא לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ:

רש"י ◄ הָתֵל • כְּמוֹ לְהָתֵל.

(כו) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה וַיֶּעְתַּר אֶל־יְהוָה:

כו וּנְפַק מֹשֶׁה מִן קֳדָם פַּרְעֹה וְצַלֵּי קֳדָם יְיָ:

רש"י ◄ וַיֶּעְתַּר אֶל ה' • נִתְאַמֵּץ בִּתְפִלָּה, וְכֵן אִם בָּא לוֹמַר וַיַּעְתִּיר, הָיָה יָכוֹל לוֹמַר, וּמַשְׁמַע וַיַּרְבֶּה בִּתְפִלָּה. | עַכְשָׁו כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר בִּלְשׁוֹן וַיִּפְעַל, מַשְׁמַע וַיַּרְבֶּה לְהִתְפַּלֵּל.

(כז) וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּסַר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ לֹא נִשְׁאַר אֶחָד:

כז וַעֲבַד יְיָ כְּפִתְגָּמָא דְּמֹשֶׁה וְאַעְדֵּי עָרוֹבָא מִפַּרְעֹה מֵעַבְדּוֹהִי וּמֵעַמֵּהּ לָא אִשְׁתְּאַר חָד:

רש"י ◄ וַיָּסַר הֶעָרֹב • וְלֹא מֵתוּ כְּמוֹ שֶׁמֵּתוּ הַצְּפַרְדְּעִים, שֶׁאִם מֵתוּ, יִהְיֶה לָהֶם הֲנָאָה בְּעוֹרוֹתָם.

(כח) וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת־לִבּוֹ גַּם בַּפַּעַם הַזֹּאת וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם: פ

כח וְיַקַּר פַּרְעֹה יָת לִבֵּהּ אַף בְּזִמְנָא הָדָא וְלָא שַׁלַּח יָת עַמָּא:

רש"י ◄ גַּם בַּפַּעַם הַזֹּאת • אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַר: "אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם", לֹא קִיֵּם הַבְטָחָתוֹ.

ט (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי:

א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עוּל לְוָת פַּרְעֹה וּתְמַלֵּל עִמֵּהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דִיהוּדָאֵי שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי:

(ב) כִּי אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם:

ב אֲרֵי אִם סָרִיב אַתְּ לְשַׁלָּחָא וְעַד כְּעַן אַתְּ מַתְקֵף בְּהוֹן:

רש"י ◄ מַחֲזִיק בָּם • אוֹחֵז בָּם, כְּמוֹ (דברים כה) "וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבֻשָׁיו".

(ג) הִנֵּה יַד־יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד:

ג הָא מָחָא מִן קֳדָם יְיָ הָוְיָא בִּבְעִירָךְ דִּבְחַקְלָא בְּסוּסָוָתָא בַּחֲמָרֵי בְּגַמְלֵי בְּתוֹרֵי וּבְעָנָא מוֹתָא תַּקִּיף לַחֲדָא:

---

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כה) **וְסָר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ מָחָר.** כַּאֲשֶׁר אָמַר פַּרְעֹה בְּמִכַּת הַצְּפַרְדְּעִים "לְמָחָר" (לְעֵיל ח', ו'), כֵּן רָצָה מֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת גַּם בָּזֹאת שֶׁיִּתְפַּלֵּל וְיָסוּרוּ **מָחָר.** וְהִנֵּה סָר הָעָרֹב וְהָלְכוּ לָהֶם, לֹא כַּאֲשֶׁר הָיָה בַּצְּפַרְדְּעִים, מִן הַטַּעַם שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (שמו"ר י', ו'.) שֶׁרָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְצַעֵר אוֹתָם בַּמַּכּוֹת, לֹא לְהוֹעִיל לָהֶם כְּלָל. וּמֹשֶׁה נִשְׁמַר בְּכָךְ בְּאָמְרוֹ, כִּי אָמַר לְפַרְעֹה לְהַכְרִית הַצְּפַרְדְּעִים שֶׁיִּרְמֹז לְמִיתָתָם כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי (לְעֵיל בְּפָסוּק ה'.). תורה כו

רש"י◄ **הִנֵּה יַד ה' הוֹיָה.** לְשׁוֹן הֹוֶה, כִּי כֵּן יֵאָמֵר בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה עַל שֶׁעָבַר 'הָיְתָה', וְעַל הֶעָתִיד 'תִּהְיֶה', וְעַל הָעוֹמֵד 'הוֹיָה', כְּמוֹ: עוֹשָׂה, רוֹצָה, רוֹעָה.

(ד) וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרָיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר:

ד וְאַפְרֵשׁ יְיָ בֵּין בְּעִירָא דְיִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּעִירָא דְמִצְרָיִם וְלָא יְמוּת מִכָּל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִדְּעַם:

רש"י◄ **וְהִפְלָה.** וְהִבְדִּיל.

(ה) וַיָּשֶׂם יְהוָה מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה הַדָּבָר הַזֶּה בָּאָרֶץ:

ה וְשַׁוִּי יְיָ זִמְנָא לְמֵימַר מְחַר יַעְבֵּד יְיָ פִּתְגָּמָא הָדֵין בְּאַרְעָא:

(ו) וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מִמָּחֳרָת וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־מֵת אֶחָד:

ו וַעֲבַד יְיָ יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וּמִית כֹּל בְּעִירָא דְמִצְרָיִם וּמִבְּעִירָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא מִית חָד:

(ז) וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהִנֵּה לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם: פ

ז וּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהָא לָא מִית מִבְּעִירָא דְיִשְׂרָאֵל עַד חָד וְאִתְיַקַּר לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יָת עַמָּא:

(ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא חָפְנֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן וְזָרְקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה לְעֵינֵי פַרְעֹה:

ח וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן סִיבוּ לְכוֹן מְלֵי חָפְנֵיכוֹן פִּיחָא דְאַתּוּנָא וְיִזְרְקִנֵּהּ מֹשֶׁה לְצֵית שְׁמַיָּא לְעֵינֵי פַרְעֹה:

רש"י◄ **מְלֹא חָפְנֵיכֶם.** ילוייניי"ש בְּלַעַ"ז. **פִּיחַ כִּבְשָׁן.** דָּבָר הַנִּפָּח מִן הַגְּחָלִים עֲמוּמוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת בַּכִּבְשָׁן, וּבְלַעַ"ז אולב"ש. פִּיחַ, לְשׁוֹן הֲפָחָה, שֶׁהָרוּחַ מְפִיחָן וּמַפְרִיחָן. **וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה.** וְכָל דָּבָר הַנִּזְרָק בְּכֹחַ, אֵינוֹ נִזְרָק אֶלָּא בְּיָד אַחַת. הֲרֵי נִסִּים הַרְבֵּה: אֶחָד, שֶׁהֶחֱזִיק קֶמְצוֹ שֶׁל מֹשֶׁה מְלֹא חָפְנַיִם שֶׁלּוֹ וְשֶׁל אַהֲרֹן. וְאֶחָד, שֶׁהָלַךְ הָאָבָק עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם.

(ט) וְהָיָה לְאָבָק עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְהָיָה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אֲבַעְבֻּעֹת בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

ט וִיהֵי לְאַבְקָא עַל כָּל אַרְעָא דְמִצְרָיִם וִיהֵי עַל אֲנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא לְשִׁיחֲנָא סַגִּי אֲבַעְבְּעִין בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם:

רש"י◄ **לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אֲבַעְבֻּעֹת.** כְּתַרְגּוּמוֹ: "לְשִׁיחֲנָא סַגִּי אֲבַעְבְּעִין", שֶׁעַל־יָדוֹ צוֹמְחִין בּוּעוֹת. **שְׁחִין.** לְשׁוֹן חֲמִימוּת. וְהַרְבֵּה יֵשׁ בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה, "שָׁנָה שְׁחוּנָה".

---

**רמב"ן על התורה** – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ג-ד) **בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה.** הִתְרָה אוֹתָם בַּהוֹוֶה, כִּי רֹב הַמִּקְנָה בַּשָּׂדֶה, אֲבָל הָיָה הַדָּבָר גַּם בַּמִּקְנָה אֲשֶׁר בַּבַּיִת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: **וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרָיִם** (לְהַלָּן פָּסוּק ו'). **וְיִתְּכֵן** כִּי בַּעֲבוּר הֱיוֹת תּוֹעֵבָה לְמִצְרַיִם כָּל רוֹעֵה צֹאן (בְּרֵאשִׁית מ"ו, ל"ד.) הָיוּ מַפְרִישִׁים אוֹתָם מִן הָעָרִים, בִּלְתִּי בְּעֵת הִשְׁתַּמְּשָׁם בַּסּוּסִים לִרְכֹּב וּבַחֲמוֹרִים בַּמַּשָּׂא. וְהִנֵּה הָיָה הַמִּקְנֶה רָחוֹק מִמִּצְרַיִם בְּשָׂדֶה גְּבוּל גֹּשֶׁן, וְיִתְעָרֵב בִּמְקוֹם הַמִּרְעֶה מִקְנֵה מִצְרַיִם וּמִקְנֵה יִשְׂרָאֵל, וְעַל כֵּן הֶצְרַךְ לוֹמַר: **וְהִפְלָה ה' בֵּין מִקְנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל** (פָּסוּק ד'.). אוֹ בַּעֲבוּר שֶׁהַדָּבָר מִשְׁנוּי הָאָוִיר רָאוּי שֶׁיִּתְפַּשֵּׁט בְּכָל הַפֶּלֶךְ, רַק שֶׁעָשָׂה הַשֵּׁם עִמָּהֶם לְהַפְלִיא. תורה ה

(ט) **וְהָיָה לְאָבָק עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרָיִם.** עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (שמו"ר י', ו'.) הָיָה מִן הַפִּיחַ הַהוּא אָבָק יוֹרֵד עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם, וְהָיָה הָאָבָק הַהוּא כְּשֶׁיּוֹרֵד עַל הָאָדָם וְעַל הַבְּהֵמָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם מַעֲלֶה בָּהֶן שְׁחִין וַאֲבַעְבּוּעוֹת, כִּי הָיָה חַם שׁוֹרֵף. וְאוּלַי הָיָה הָרוּחַ מַכְנִיס אָבָק גַּם בַּבָּתִּים וְאֵין נִצָּל מִמֶּנּוּ, וְנָכוֹן הוּא. וְכֵן יֵרֵד פְּעָמִים רַבּוֹת בִּימֵי הַבַּצֹּרֶת

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לו ענ' 28)

**לְשׁוֹן חֲמִימוּת** (רש"י ט, ט) כָּתַב הָרַמְבַּ"ן, שֶׁהָאָבָק הָיָה "חַם שׁוֹרֵף". וְכָן מַשְׁמַע לִכְאוֹרָה מִלְּשׁוֹן רַשִׁ"י. וּלְפִי זֶה, גּוּף הַמַּכָּה, הַשְּׁחִין (הַחֲמִימוּת) וְהָאֲבַעְבּוּעוֹת, הָיָה בְּאֹפֶן טִבְעִי, וְהַגֵּס הָיָה רַק בַּהֲלִיכַת וּפִזּוּר הָאָבָק בְּכָל מִצְרַיִם. אָמְנָם, מִזֶּה שֶׁמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן הֶחֱזִיקוּ פִּיחַ זֶה בְּיָדָם, מָכְרַח שֶׁלֹּא הָיָה "חַם שׁוֹרֵף". לָכֵן נִרְאֶה לְפָרֵשׁ בְּדַעַת רַשִׁ"י, שֶׁגַּם גּוּף הַמַּכָּה (הַחֲמִימוּת) הָיָה בְּדֶרֶךְ נֵס.

(י) וַיִּקְחוּ֙ אֶת־פִּ֣יחַ הַכִּבְשָׁ֔ן וַיַּעֲמְדוּ֖ לִפְנֵ֣י פַרְעֹ֑ה וַיִּזְרֹ֨ק אֹת֜וֹ מֹשֶׁ֗ה הַשָּׁמָ֔יְמָה וַיְהִי֙ שְׁחִ֣ין אֲבַעְבֻּעֹ֔ת פֹּרֵ֖חַ בָּאָ֑דָם וּבַבְּהֵמָֽה׃

י וּנְסִיבוּ יָת פִּיחָא דְּאַתּוּנָא וְקָמוּ קֳדָם פַּרְעֹה וּזְרַק יָתֵהּ מֹשֶׁה לְצֵית שְׁמַיָּא וַהֲוָה שִׁיחֲנָא אֲבַעְבַּעִין סָגֵי בַּאֲנָשָׁא וּבִבְעִירָא׃

רש"י◄ **בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה•** וְאִם תֹּאמַר: מֵאַיִן הָיוּ לָהֶם הַבְּהֵמוֹת, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "וַיָּמֶת כֹּל מִקְנֵה מִצְרָיִם"? אֶלָּא לֹא נִגְזְרָה גְּזֵרָה אֶלָּא עַל אוֹתָן שֶׁבַּשָּׂדוֹת בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה,

וְהַיְּרָא אֶת דְּבַר ה' הֵנִיס אֶת מִקְנֵהוּ אֶל הַבָּתִּים". וְכֵן שְׁנוּיָה בַּ'מְכִילְתָּא' אֵצֶל: "וַיִּקַּח שֵׁשׁ־מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר" (לקמן יד)◆.

(יא) וְלֹא־יָכְל֣וּ הַחַרְטֻמִּ֗ים לַעֲמֹ֤ד לִפְנֵי֙ מֹשֶׁ֔ה מִפְּנֵ֖י הַשְּׁחִ֑ין כִּֽי־הָ֣יָה הַשְּׁחִ֔ין בַּחַרְטֻמִּ֖ם וּבְכָל־מִצְרָֽיִם׃

יא וְלָא יְכִילוּ חָרְשַׁיָּא לְמֵיקַם קֳדָם מֹשֶׁה מִן קֳדָם שִׁיחֲנָא אֲרֵי הֲוָה שִׁיחֲנָא בְּחָרְשַׁיָּא וּבְכָל מִצְרָאֵי׃

(יב) וַיְחַזֵּ֣ק יְהוָ֗ה אֶת־לֵ֤ב פַּרְעֹה֙ וְלֹ֣א שָׁמַ֔ע אֲלֵהֶ֖ם כַּאֲשֶׁ֣ר דִּבֶּ֑ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה ס׃

יב וְתַקֵּיף יְיָ יָת לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה׃

(יג) וַיֹּ֣אמֶר יְהוָ֗ה אֶל־מֹשֶׁ֤ה הַשְׁכֵּם֙ בַּבֹּ֔קֶר וְהִתְיַצֵּ֖ב לִפְנֵ֣י פַרְעֹ֑ה וְאָמַרְתָּ֣ אֵלָ֗יו כֹּה־אָמַ֤ר יְהוָה֙ אֱלֹהֵ֣י הָעִבְרִ֔ים שַׁלַּ֖ח אֶת־עַמִּ֑י וְיַעַבְדֻֽנִי׃

יג וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אַקְדֵּם בְּצַפְרָא וְאִתְעַתַּד קֳדָם פַּרְעֹה וְתֵימַר לֵהּ כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דִיהוּדָאֵי שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי׃

(יד) כִּ֣י ׀ בַּפַּ֣עַם הַזֹּ֗את אָנִ֤י שֹׁלֵ֙חַ֙ אֶת־כָּל־מַגֵּפֹתַ֔י אֶל־לִבֶּ֖ךָ וּבַעֲבָדֶ֑יךָ וּבְעַמֶּ֗ךָ בַּעֲב֛וּר תֵּדַ֥ע כִּֽי־אֵ֖ין כָּמֹ֥נִי בְּכָל־הָאָֽרֶץ׃

יד אֲרֵי בְּזִמְנָא הָדָא אֲנָא שָׁלַח יָת כָּל מָחָתַי לְלִבָּךְ וּבְעַבְדָּיךְ וּבְעַמָּךְ בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרֵי לֵית דִּכְוָתִי שַׁלִּיט בְּכָל אַרְעָא׃

רש"י◄ **אֶת כָּל מַגֵּפֹתַי•** לָמַדְנוּ מִכָּאן שֶׁמַּכַּת בְּכוֹרוֹת שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמַּכּוֹת.

---

**רמב"ן על התורה** – מהדורת בלום, אברמוביץ

כִּדְמוּת אָבָק בְּרֶדֶת הַטַּל, וּכְתִיב: יִתֵּן ה' אֶת מְטַר אַרְצְךָ אָבָק וְעָפָר (דְּבָרִים כ"ח, כ"ד.).

**וְכֵן** יִתְכֵּן לוֹמַר עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט כִּי פֵּרוּשׁ: **וְהָיָה לְאָבָק,** שֶׁיִּהְיֶה הָאָבָק אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מִן הַפִּיחַ בִּמְקוֹמוֹ נוֹתֵן שְׁחִין עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁהִלְקָה אֶת הָאֲוִיר לַעֲשׂוֹת כֵּן וּגְזֵרַת עֶלְיוֹן הִיא. תורה י

(יא) **וְלֹא יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה.** בּוֹשׁוּ וְהִכְּלְמוּ וְחָפוּ רֹאשָׁם "בִּהְיוֹתָם מְלֵאִים שְׁחִין" וְלֹא יָכְלוּ מַלֵּט נַפְשָׁם, עַל כֵּן לֹא בָּאוּ בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ "וְלֹא נִרְאוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה" בַּחוּצוֹת וְהָיוּ בְּבָתֵּיהֶם מְסֻגָּרִים. תורה יב

(יב) **וַיְחַזֵּק ה' אֶת לֵב פַּרְעֹה.** וְיִתְכֵּן שֶׁבַּמַּכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת הָיוּ הַחַרְטֻמִּים מְחַזְּקִים אֶת לִבּוֹ לְהִתְפָּאֵר אֶצְלוֹ בְּחָכְמָתָם, וְעַתָּה לֹא בָּאוּ לְפָנָיו, וְאֵין עוֹזֵר לוֹ וְאֵין סוֹמֵךְ בְּאוּלְתּוֹ רַק עֲוֹנוֹתָיו אֲשֶׁר יִלְכְּדוּנוּ. אוֹ שֶׁיִּרְמֹז הַכָּתוּב לְמַה שֶׁפֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ, כִּי בַּמַּכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת בְּפִשְׁעוֹ הָיָה הַדָּבָר. וְעַתָּה סִבָּה מֵאֵת ה' כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְתִּי לְמַעְלָה (ז', ג'.). וְהוּא הָאֱמֶת. תורה יג

(טו) כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וָאַךְ אוֹתְךָ וְאֶת־עַמְּךָ בַּדֶּבֶר וַתִּכָּחֵד מִן־הָאָרֶץ:

רש"י◄ כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת יָדִי וְגוֹ'• כִּי אִלּוּ רָצִיתִי כְּשֶׁהָיְתָה יָדִי בְּמִקְנְךָ שֶׁהִכִּיתִים בַּדֶּבֶר, שְׁלַחְתִּיהָ וְהִכִּיתִי אוֹתְךָ וְאֶת עַמְּךָ עִם הַבְּהֵמוֹת. וַתִּכָּחֵד מִן הָאָרֶץ• אֲבָל "בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ" וְגוֹ'.

טו אֲרֵי כְּעַן קְרִיב קֳדָמַי דְּאֶשְׁלַח פּוֹן יָת מַחַת גְּבַרְתִּי וְאֶמְחֵי יָתָךְ וְיָת עַמָּךְ בְּמוֹתָא וְשֵׁיצִיאַת מִן אַרְעָא:

(טז) וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ בַּעֲבוּר הַרְאֹתְךָ אֶת־כֹּחִי וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ:

טז וּבְרַם בְּדִיל דָּא קַיֵּימְתָּךְ בְּדִיל לְאַחֲזָיוּתָךְ יָת חֵילִי וּבְדִיל דִּיהוֹן מִשְׁתָּעַן גְּבוּרַת שְׁמִי בְּכָל אַרְעָא:

◆ שבת קודש כ"ח טבת ◆

(יז) עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי לְבִלְתִּי שַׁלְּחָם:

רש"י◄ עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי• כְּתַרְגּוּמוֹ: כְּבֵישַׁת בֵּהּ בְּעַמִּי, וְהוּא מִגִּזְרַת מְסִלָּה, דִּמְתַרְגְּמִינָן אֹרַח כְּבִישָׁא, וּבְלַעַ"ז קלקי"ר. וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי בְּסוֹף "וַיְהִי מִקֵּץ": כָּל תֵּיבָה שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ סָמֶ"ךְ וְהִיא בָּאָה לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן מִתְפָּעֵל, נוֹתֵן הַתָּי"ו שֶׁל שִׁמּוּשׁ בְּאֶמְצַע אוֹתִיּוֹת שֶׁל עִקָּר, כְּגוֹן זוֹ וּכְגוֹן: "וַיִּסְתַּבֵּל הֶחָגָב" מִגִּזְרַת סֵבֶל, (במדבר טז) "כִּי תִשְׁתָּרֵר עָלֵינוּ" מִגִּזְרַת שַׂר וְנָגִיד, וְכֵן: (דניאל ז ח) "מִשְׁתַּכַּל הֲוַיִת".

יז עַד כְּעַן אַתְּ כְּבִישַׁת בֵּהּ בְּעַמִּי בְּדִיל דְּלָא לְשַׁלָּחוּתְהוֹן:

(יח) הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר בָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּמִצְרַיִם לְמִן־הַיּוֹם הִוָּסְדָה וְעַד־עָתָּה:

רש"י◄ כָּעֵת מָחָר• כָּעֵת הַזֹּאת לְמָחָר. שָׁרַט לוֹ שְׁרִיטָה בַּכֹּתֶל: לְמָחָר, כְּשֶׁתַּגִּיעַ חַמָּה לְכָאן, יֵרֵד הַבָּרָד. הִוָּסְדָה• שֶׁנִּתְיַסְּדָה, וְכָל תֵּיבָה שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ יו"ד, כְּגוֹן: יָסֹד, יָלַד, יָדַע, יָסַר, כְּשֶׁהִיא מִתְפַּעֶלֶת, תָּבֹא הַוָּי"ו בִּמְקוֹם הַיּוֹ"ד כְּמוֹ: הִוָּסְדָה, הִוָּלְדָה, וַיִּוָּדַע, "וַיִּוָּלֵד לְיוֹסֵף", (משלי כט) "בִּדְבָרִים לֹא יִוָּסֵר עָבֶד".

יח הָא אֲנָא מָחֵית מִטְרָא בְּעִדָּנָא הָדֵין מְחַר בַּרְדָּא תַּקִּיף לַחֲדָא דִּי לָא הֲוָה דִּכְוָתֵהּ בְּמִצְרַיִם לְמִן יוֹמָא דְּאִשְׁתַּכְלְלַת וְעַד כְּעָן:

(יט) וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז אֶת־מִקְנְךָ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה כָּל־הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־יִמָּצֵא בַשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֵף הַבַּיְתָה וְיָרַד עֲלֵהֶם הַבָּרָד וָמֵתוּ:

יט וּכְעַן שְׁלַח כְּנוֹשׁ יָת בְּעִירָךְ וְיָת כָּל דִּי לָךְ בְּחַקְלָא כָּל אֲנָשָׁא וּבְעִירָא דְּאִשְׁתְּכַח בְּחַקְלָא וְלָא יִתְכְּנֵשׁ לְבֵיתָא וְיֵחוֹת עֲלֵיהוֹן בַּרְדָּא וִימוּתוּן:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(טז־יח) **בַּעֲבוּר** שֶׁאָמַר הַכָּתוּב **אֲשֶׁר לֹא הָיָה כָמֹהוּ בְּמִצְרַיִם לְמִן הַיּוֹם הִוָּסְדָה,** וְשָׁנָה וְאָמַר עוֹד: **כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא הָיָה כָמֹהוּ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי** (לְהַלֵּן פְּסוּק כ"ד.), יִרְמֹז כִּי יֵשׁ מְקוֹמוֹת אֲחֵרִים בָּעוֹלָם שֶׁיָּרַד עֲלֵיהֶם כֵּן, בְּעִנְיָן: וַה' הִשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדֹלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם (יְהוֹשֻׁעַ י', י"א.), אוֹ כְּעִנְיַן סְדוֹם גָּפְרִית וּמֶלַח וְאֵשׁ (דְּבָרִים כ"ט, כ"ב. בְּרֵאשִׁית י"ט, כ"ד.), אֲבָל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁאֵין הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִים וְלֹא הַבָּרָד הָיָה פֶּלֶא גָּדוֹל בָּהּ. וְלֹא הֲבִינוֹתִי מַה שֶּׁאָמַר בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (שמו"ר י"ב, ב'.): אֵינוֹ אוֹמֵר **אֲשֶׁר לֹא הָיָה בְּמִצְרַיִם כָּמוֹהוּ** אֶלָּא **אֲשֶׁר לֹא הָיָה כָמֹהוּ בְּמִצְרַיִם,** שֶׁלֹּא הָיָה כָּמוֹהוּ בָּעוֹלָם וְלֹא בְּמִצְרַיִם. וְטַעַם **לְמִן הַיּוֹם הִוָּסְדָה,** כְּאוֹמֵר לֹא רָאוּ בָּהּ כֵּן אֲבוֹתֵיכֶם וַאֲבוֹת אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם, וְלֹא יִתְכֵּן לוֹמַר שֶׁהָיָה כֵּן טֶרֶם הִוָּסֵד הָעוֹלָם, אוֹ טֶרֶם הֱיוֹת הָאָרֶץ לְגוֹי, וְאוּלַי בַּעֲבוּר שֶׁהַבָּרָד הַזֶּה עֹנֶשׁ עַל חֵטְא יוֹשְׁבֶיהָ וְאֵינֶנּוּ בַּנֹּהַג שֶׁבָּעוֹלָם יֹאמַר כֵּן שֶׁלֹּא בָּא כָּכָה בַּעֲוֹנוֹת אֲבוֹתָם, כִּי טֶרֶם הֱיוֹתָהּ לְגוֹי דְּבָר בְּרוּר הוּא שֶׁלֹּא בָּא כֵּן. תורה יט

(יח־יט) **הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר. וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז.** כָּל אֵלֶּה דִּבְרֵי ה' אֶל מֹשֶׁה, וּבִיָּדוּעַ שֶׁבָּא מֹשֶׁה וְאָמַר לְפַרְעֹה אֶת כָּל דִּבְרֵי ה' אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ, וְלֹא הֶצְרַךְ לְהַאֲרִיךְ, רַק אָמַר **הִנֵּה אֶת דְּבַר ה',** שֶׁדִּבֵּר לָהֶם מֹשֶׁה כֵּן. וְהָיְתָה הָעֵצָה הַזֹּאת בְּחָכְמַת ה', כִּי מַכַּת הַבָּרָד לֹא שְׁלָחוֹ רַק לְהַשְׁחִית יְבוּל הָאָרֶץ, וְלֹא עַל הָאָדָם, עַל כֵּן יוֹרֶה חֲטָאִים בַּדֶּרֶךְ לְהַצִּילָם מִמְּנָּה. תורה כ

רש"י◄ שִׁלַּח הָעֵז • כְּתַרְגּוּמוֹ: "שְׁלַח כְּנוּשׁ", וְכֵן: (ישעיה י) "יוֹשְׁבֵי הַגֵּבִים הֵעִיזוּ", (ירמיה ו) "הָעִזוּ בְּנֵי בִנְיָמִין". וְלֹא יֵאָסֵף הַבַּיְתָה • - לְשׁוֹן הַכְנָסָה הוּא.

(כ) הַיָּרֵא אֶת־דְּבַר יְהוָה מֵעַבְדֵי פַּרְעֹה הֵנִיס אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ אֶל־הַבָּתִּים:

כ דְּדָחֵיל מִפִּתְגָּמָא דַיְיָ מֵעַבְדֵי פַּרְעֹה כְּנַשׁ יָת עַבְדּוֹהִי וְיָת גֵּיתוֹהִי לְבָתַיָּא:

רש"י◄ הֵנִיס • הִבְרִיחַ, לְשׁוֹן "וַיָּנָס".

(כא) וַאֲשֶׁר לֹא־שָׂם לִבּוֹ אֶל־דְּבַר יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה: פ

כא וְדִי לָא שַׁוִּי לִבֵּהּ לְפִתְגָּמָא דַיְיָ שְׁבַק יָת עַבְדּוֹהִי וְיָת גֵּיתוֹהִי בְּחַקְלָא:

(כב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וִיהִי בָרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:

כב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אְרֵים יָת יְדָךְ עַל צֵית שְׁמַיָּא וִיהֵי בַרְדָּא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָאֵי עַל אֲנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא וְעַל כָּל עֶסְבָּא דְחַקְלָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם:

רש"י◄ עַל הַשָּׁמַיִם • לְצַד הַשָּׁמַיִם, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: הִגְבִּיהוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה לְמַעְלָה מִן הַשָּׁמַיִם.

(כג) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּהוּ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיהוָה נָתַן קֹלֹת וּבָרָד וַתְּהַלֶּךְ־אֵשׁ אָרְצָה וַיַּמְטֵר יְהוָה בָּרָד עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

כג וַאֲרֵים מֹשֶׁה יָת חֵטְרֵהּ עַל צֵית שְׁמַיָּא וַיְיָ יְהַב קָלִין וּבַרְדָּא וּמְהַלְכָא אֶשָּׁתָא עַל אַרְעָא וְאַמְטַר יְיָ בַּרְדָּא עַל אַרְעָא דְמִצְרָיִם:

(כד) וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי:

כד וַהֲוָה בַרְדָּא וְאֶשָּׁתָא מִשְׁתַּלְהֶבֶת בְּגוֹ בַרְדָּא תַּקִּיף לַחֲדָא דִּי לָא הֲוָה דִּכְוָתֵהּ בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם מֵעִדַּן דַּהֲוַת לְעָם:

רש"י◄ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד • גַּם בְּתוֹךְ גַּם: הָאֵשׁ וְהַבָּרָד מְעוֹרָבִין. וְהַבָּרָד, מַיִם הוּא, וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם, עָשׂוּ שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם (שמות רבה).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי רשימת "וארא תש"ב", רשימות חוברת כז – מתוך 'לקראת שבת')

**"חם" לְעַצְמוֹ וְ"קר" לְגַבֵּי חוּץ**

**וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד**

גַּם בְּתוֹךְ גַּם, הָאֵשׁ וְהַבָּרָד מְעוֹרָבִין (ט, כד. ובפרש"י)

יֵשׁ לְעַיֵּן לְאַיזֶה טַעַם הִלְקָה הַקָּבָּ"ה אֶת הַמִּצְרִיִּים בְּאֹפֶן כָּזֶה, שֶׁהָאֵשׁ וְהַבָּרָד יִהְיוּ מְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רָגִיל כְּלָל?

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּדֶרֶךְ הַחֲסִידוּת:

קְלִיפַּת פַּרְעֹה וְהַמִּצְרִיִּים הָיְתָה עִנְיַן הַגַּאֲוָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּהַכְּפָטֶרֶת פָּרָשָׁתֵנוּ עַל פַּרְעֹה "אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי" (יחזקאל כט, ג).

וְהִנֵּה דֶּרֶךְ הַבַּעַל־גַּאֲוָה הוּא שֶׁחוֹשֵׁב רַק עַל עַצְמוֹ, וּלְזוּלָתוֹ הֲרֵי הוּא מִתְנַהֵג בִּקְרִירוּת וּבְלִי רֶגֶשׁ.

יְכוֹלִים הָיוּ לַחְשֹׁב, שֶׁהַטַּעַם לַהַנְהָגָה זוֹ הוּא מִשּׁוּם שֶׁטֶּבַע הַבַּעַל־גַּאֲוָה הוּא לִהְיוֹת בִּקְרִירוּת לְגַבֵּי כָּל דָּבָר, אַךְ הָאֱמֶת הִיא לְהֵפֶךְ, שֶׁקְּרִירוּת זוּ סִבָּתָהּ הִיא חֲמִימוּת. דְּמִכֵּיוָן שֶׁמַּרְגִּישׁ וְאוֹהֵב אֶת עַצְמוֹ מְאֹד וְשָׁקוּעַ בָּזֶה לְגַמְרֵי, לָכֵן הֲרֵי הוּא מִתְנַהֵג עִם חֲבֵרוֹ בִּקְרִירוּת.

וְזֶהוּ עִנְיַן מַכַּת בָּרָד, שֶׁהָיְתָה מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שֶׁהַקָּבָּ"ה הִלְקָה אֶת הַמִּצְרִיִּים שֶׁהָיוּ בַּעֲלֵי גַּאֲוָה כַּנַּ"ל, עִם בָּרָד וָאֵשׁ מְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה, קְרִירוּת וַחֲמִימוּת בְּיַחַד.

(כה) וַיֵּךְ הַבָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וְאֵת כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֶת־כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבֵּר:

כה וּמְחָא בַרְדָּא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם יָת כָּל דִּי בְחַקְלָא מֵאֲנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא וְיָת כָּל עֶסְבָּא דְּחַקְלָא מְחָא בַרְדָּא וְיָת כָּל אִילַן דִּבְחַקְלָא תְּבַר:

(כו) רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָּרָד:

כו לְחוֹד בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן דִּי תַמָּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא הֲוָא בַּרְדָּא:

(כז) וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חָטָאתִי הַפָּעַם יְהוָה הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים:

כז וּשְׁלַח פַּרְעֹה וּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר לְהוֹן חָבִית זִמְנָא הָדָא יְיָ זַכָּאָה וַאֲנָא וְעַמִּי חַיָּבִין:

(כח) הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְרַב מִהְיֹת קֹלֹת אֱלֹהִים וּבָרָד וַאֲשַׁלְּחָה אֶתְכֶם וְלֹא תֹסִפוּן לַעֲמֹד:

כח צַלּוּ קֳדָם יְיָ וְסַגִּי קֳדָמוֹהִי רְוַח דְּלָא יְהוֹן עֲלָנָא קָלִין דִּלְוַט כְּאִלֵּין מִן קֳדָם יְיָ וּבַרְדָּא וְאֶשְׁלַח יָתְכוֹן וְלָא תּוֹסְפוּן לְאִתְעַכָּבָא:

רש"י◄ וְרַב • דַּי לוֹ בְּמַה שֶׁהוֹרִיד כְּבָר.

(כט) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כְּצֵאתִי אֶת־הָעִיר אֶפְרֹשׂ אֶת־כַּפַּי אֶל־יְהוָה הַקֹּלוֹת יֶחְדָּלוּן וְהַבָּרָד לֹא יִהְיֶה־עוֹד לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַיהוָה הָאָרֶץ:

כט וַאֲמַר לֵהּ מֹשֶׁה בְּמִפְּקִי מִן קַרְתָּא אֶפְרוֹשׂ יְדַי בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ קָלַיָּא יִתְמַנְּעוּן וּבַרְדָּא לָא יְהֵי עוֹד בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרֵי דַיְיָ אַרְעָא:

רש"י◄ כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר • מִן הָעִיר, אֲבָל בְּתוֹךְ הָעִיר לֹא הִתְפַּלֵּל, לְפִי שֶׁהָיְתָה מְלֵאָה גִּלּוּלִים (שמות רבה).

(ל) וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי כִּי טֶרֶם תִּירְאוּן מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים:

ל וְאַתְּ וְעַבְדָּיךְ יְדַעְנָא אֲרֵי עַד כְּעַן לָא אִתְכְּנַעְתּוּן מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים:

רש"י◄ טֶרֶם תִּירְאוּן • עֲדַיִן לֹא תִּירְאוּן, וְכֵן כָּל "טֶרֶם" שֶׁבַּמִּקְרָא – עֲדַיִן לֹא, הוּא. וְאֵינוֹ לְשׁוֹן קֹדֶם. כְּמוֹ: (בראשית יט) "טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ" – עַד לָא שְׁכִיבוּ, (שם ב) "טֶרֶם יִצְמָח" – עַד לָא צָמַח, אַף זֶה כֵּן הוּא: יָדַעְתִּי כִּי עֲדַיִן אֵינְכֶם יְרֵאִים, וּמִשֶּׁתִּהְיֶה הָרְוָחָה תַּעַמְדוּ בְּקִלְקוּלְכֶם.

---

**רמב"ן על התורה** – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כו) **רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** בַּעֲבוּר שֶׁנָּטָה יָדוֹ עַל הַשָּׁמַיִם וְהוֹרִיד הַבָּרָד הָיָה רָאוּי שֶׁיֵּרֵד גַּם עַל אֶרֶץ גֹּשֶׁן, שֶׁהָאֱוִיר שֶׁלָּהּ וְשֶׁל אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶחָד הוּא, וְלָכֵן פֵּרֵשׁ הַכָּתוּב שֶׁנִּצַּל אֱוִיר אֶרֶץ גֹּשֶׁן בַּעֲבוּר שֶׁשָּׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. תורה כז

(כז) **חָטָאתִי הַפָּעַם.** בֵּאוּרוֹ **הַפָּעַם** אוֹדֶה לַה' כִּי **חָטָאתִי** לוֹ **וְהוּא הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים,** שֶׁמָּרַדְנוּ בִּדְבָרוֹ מֵאָז וְעַד עַתָּה. תורה כח

(כט) **כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר.** עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט יִתְּכֵן לוֹמַר שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מִתְפַּלֵּל בְּבֵיתוֹ, רַק בַּפַּעַם הַזֹּאת רָצָה לְהִיוֹת כַּפָּיו פְּרוּשׂוֹת הַשָּׁמַיִם וְיַחְדְּלוּ הַקּוֹלוֹת וְהַמָּטָר מִיָּד, וְלֹא יִתְּכֵן לַעֲשׂוֹת כֵּן בָּעִיר, עַל כֵּן אָמַר: **כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר.** וְכֵן נֶאֱמַר עוֹד: וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת הָעִיר (פסוק ל"ג), וּבְרֵאשׁוֹנָה אָמַר: **הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵא מֵעִמָּךְ** (לְעֵיל ח', כ"ה.). וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (מְכִילְתָא פִּסְחָא בִּפְתִיחָתָא) שֶׁלֹּא הָיָה מִתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ הָעִיר לְפִי שֶׁהִיא מְלֵאָה גִּלּוּלִים, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא הָיָה נִדְבַּר עִמּוֹ אֶלָּא חוּץ לַכְּרָךְ. אִם כֵּן נֹאמַר כִּי בַּעֲבוּר שֶׁהָיָה פַּרְעֹה מְבַקֵּשׁ עַתָּה שֶׁיָּסוּר הַבָּרָד מִיָּד, הֶצְרַךְ מֹשֶׁה לְפָרֵשׁ לוֹ כִּי יִצְטָרֵךְ לָצֵאת אֶת הָעִיר, וְאַחֲרֵי כֵן יִפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל ה' וְיָסוּר בִּתְפִלָּתוֹ, וְהוּא הָאֱמֶת. תורה ל

(ל) **יָדַעְתִּי כִּי טֶרֶם תִּירְאוּן.** יָפֶה תָּפַשׂ ר"א עַל דִּבְרֵי רַשִׁ"י שֶׁאֵין **טֶרֶם** כְּמוֹ "לֹא", אֲבָל הוּא כְּטַעַם "קֹדֶם". וּפֵרֵשׁ

(לא) **וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה כִּי הַשְּׂעֹרָה אָבִיב וְהַפִּשְׁתָּה גִּבְעֹל:**

לא וְכִתָּנָא וְסַעֲרֵי לְקוֹ אֲרֵי סַעֲרַנְיָא אַבִּיבִין וְכִתָּנָא גַּבְעוֹלִין:

רש"י◄ **וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה•** נִשְׁבְּרָה, לְשׁוֹן: "פַּרְעֹה נְכֹה", נְכָאִים, וְכֵן "לֹא נֻכּוּ". וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרְשׁוֹ לְשׁוֹן הַכָּאָה, שֶׁאֵין נוּ"ן בִּמְקוֹם הֵ"א לְפָרֵשׁ "נֻכָּתָה" כְּמוֹ הֻכָּתָה, "נֻכּוּ" כְּמוֹ הֻכּוּ, אֶלָּא הַנּוּ"ן שֹׁרֶשׁ בַּתֵּיבָה, וַהֲרֵי הוּא מִגִּזְרַת (איוב לג) "וְשֶׁפּוּ עַצְמוֹתָיו". **כִּי הַשְּׂעֹרָה אָבִיב•** כְּבָר בִּכְּרָה וְעוֹמֶדֶת בְּקָשֶׁיהָ וְנִשְׁתַּבְּרוּ וְנָפְלוּ, וְכֵן הַפִּשְׁתָּה גָּדְלָה כְּבָר וְהֻקְּשָׁה לַעֲמֹד בְּגִבְעוֹלֶיהָ. **הַשְּׂעֹרָה אָבִיב•** עָמְדָה בְּאִבֶּיהָ, לְשׁוֹן (שיר השירים ו) "בְּאִבֵּי הַנַּחַל".

(לב) **וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה:**

לב וְחִטָּאָה וְכֻסְּמָתָא לָא לְקוֹ אֲרֵי אֲפִילָתָא אִנּוּן:

רש"י◄ **כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה•** מְאֻחָרוֹת, וַעֲדַיִן הָיוּ רַכּוֹת וְיכוֹלוֹת לַעֲמֹד בִּפְנֵי קָשֶׁה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵת כָּל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד", יֵשׁ לְפָרֵשׁ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא בַּעֲשָׂבִים הָעוֹמְדִים בְּקִלְחָם הָרְאוּיִים לִלְקוֹת בְּבָרָד. וּמִדְּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא, יֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ שֶׁנֶּחְלְקוּ עַל זֹאת וְדָרְשׁוּ: "כִּי אֲפִילֹת" — פְּלָאֵי פְּלָאוֹת נַעֲשׂוּ לָהֶם שֶׁלֹּא לָקוּ:

(לג) **וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא־נִתַּךְ אָרְצָה:**

לג וּנְפַק מֹשֶׁה מִלְּוָת פַּרְעֹה יָת קַרְתָּא וּפְרַשׂ יְדוֹהִי בְּצָלוֹ קֳדָם יְיָ וְאִתְמְנִיעוּ קָלְיָא וּבַרְדָּא וּמִטְרָא דַּהֲוָה נָחִית לָא מְטָא עַל אַרְעָא:

רש"י◄ **לֹא נִתַּךְ•** לֹא הִגִּיעַ, וְאַף אוֹתָן שֶׁהָיוּ בָּאֲוִיר, לֹא הִגִּיעוּ לָאָרֶץ, וְדוֹמֶה לוֹ: (דניאל ט) "וַתִּתֻּךְ עָלֵינוּ הָאָלָה וְהַשְּׁבוּעָה" דְּעֶזְרָא, "וַתַּגִּיעַ עָלֵינוּ". וּמְנַחֵם בֶּן סָרוּק חִבְּרוֹ בְּחֵלֶק (יחזקאל כב) "כְּהִתּוּךְ כֶּסֶף" לְשׁוֹן יְצִיקַת מַתֶּכֶת, וְרוֹאֶה אֲנִי אֶת דְּבָרָיו, כְּתַרְגּוּמוֹ: "וַיִּצֹּק" (שמות לז) "וְאַתִּיךְ", "לְצָקֶת" (שמות לח) לְאַתָּכָא, אַף זֶה: "לֹא נִתַּךְ לָאָרֶץ" — לֹא הֵצַק אָרְצָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקו"ש ח"ו ע' 52 ואילך, משיחת ש"פ וארא תשכ"ה)

שְׁנֵי פֵּירוּשֵׁי רַשִּׁ"י אֵלּוּ, קְשׁוּרִים גַּם לְעִנְיָן שֶׁל פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, לְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה - כְּפִי שֶׁהוּא מוּאָר עַל־פִּי תּוֹרַת הַחֲסִידוּת.

מַכַּת "בָּרָד", כְּכָל הַמַּכּוֹת הָאֲחֵרוֹת, הִגִּיעָה אֶל פַּרְעֹה עֵקֶב חֶטְאוֹ, אֲשֶׁר מָרַד בַּקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְלֹא שִׁחְרֵר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. אַךְ כַּאֲשֶׁר הוּא אָמַר "חָטָאתִי... וַאֲנִי וְעַמִּי

---

**רמב"ן על התורה** – מהדורת בלום, אברמוביץ

כִּי הַכָּתוּב יֶחְסַר מִלָּה אַחַת, טֶרֶם "זֶה" תִּירָאוּן, כְּלוֹמַר טֶרֶם שֶׁאֶפְרֹשׂ כַּפַּי וְיַחְדְּלוּ הַקּוֹלוֹת וְהַבָּרָד אַתֶּם יְרֵאִים אֶת ה', כִּי בְּסוּר הַמַּכָּה תְּשׁוּבוּ וְתַמְרוּ.

**וְהַנֻּכּוֹן** עוֹד שֶׁנִּפְרַשׁ כִּי יִרְמֹז גַּם לַפְּעָמִים הָרִאשׁוֹנִים, יֹאמַר, כְּבָר יָדַעְתִּי מִכָּם כִּי "בְּטֶרֶם אַתֶּם יְרֵאִים" וּבְאַחֲרִית אַתֶּם מוֹרְדִים, כִּי לְעוֹלָם טֶרֶם סוּר מִכֶּם הַמַּכּוֹת אַתֶּם יְרֵאִים אֶת ה' כַּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בַּצַּפַּרְדְּעִים (לְעֵיל ח', ד'. י"א.), וּבָעָרֹב (לְעֵיל ח', כ"ד. כ"ח.), וַתָּשׁוּבוּ וַתַּמְרוּ אֶת פִּי ה', וְכֵן תַּעֲשׂוּ לְעוֹלָם, וּמִפְּנֵי זֶה לֹא הִזְהִירוֹ עוֹד בְּשׁוּבוֹ, אֲבָל הִתְפַּלֵּל עָלָיו בָּאַרְבֶּה עַל דַּעַת כְּדֵי שֶׁיּוֹסִיף לַחְטֹא. תורה לא

(לא־לב) **וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה** וְגוֹ'. סִפֵּר הַכָּתוּב מַה שֶּׁאֵרַע, וְלֹא יָדַעְתִּי לָמָּה נִכְנְסוּ שְׁנֵי הַפְּסוּקִים הָאֵלֶּה בַּמָּקוֹם הַזֶּה, טֶרֶם הַשְּׁלִים דְּבַר מֹשֶׁה בִּתְפִלָּתוֹ וְסוּר הַבָּרָד. וְאָמְרוּ בְּשֵׁם הַגָּאוֹן רַב סְעַדְיָה שֶׁהֵן דִּבְרֵי מֹשֶׁה אֶל פַּרְעֹה, שֶׁאָמַר לוֹ: קֹדֶם שֶׁתִּירָאוּן וַאֲמַרְתֶּם ה' הַצַּדִּיק כְּבָר "הִכְּתָה הַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעוֹרָה", וְזֶה לֹא יָשׁוּב לִרְפוּאָה, אֲבָל "הַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ עֲדַיִן", וּמֵעַתָּה לֹא יִפְסַד לָכֶם דָּבָר.

**וְאֵין** לִי טַעַם בִּפְרוּשׁ הַזֶּה, כִּי **הַבָּרָד הִכָּה כָּל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה וְכָל הָעֵץ שָׁבַר,** וְלֹא נִמְלְטוּ הַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת רַק מִפְּנֵי שֶׁהֵן **אֲפִילוֹת,** "לֹא צָמְחוּ כְּלָל, אוֹ מִפְּנֵי קַטְנוּתָן לֹא נִפְסְדוּ כִּי עוֹד תִּצְמַחְנָה". וְאִם כֵּן אֲפִלּוּ יֵרֵד עֲלֵיהֶם הַבָּרָד עוֹד יָמִים לֹא יַזִּיק, וְאֵין צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לוֹ מַה שֶּׁנִּפְסַד וּמַה שֶּׁלֹּא נִפְסַד, כִּי בְּסוּר הַבָּרָד יִרְאֶה. וְעַל דַּעְתִּי שֶׁהֵם דִּבְרֵי מֹשֶׁה אֶל פַּרְעֹה, שֶׁאָמַר לָהֶם: **יָדַעְתִּי כִּי טֶרֶם** סוּר הַמַּכּוֹת **תִּירָאוּן,** וְאַחֲרֵי כֵן תִּשְׁנוּ בְּאִוַּלְתְּכֶם, אֲבָל **הַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעוֹרָה נֻכָּתָה וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת** שֶׁהֵן לְכָל חַיֹּתְכֶם **לֹא נֻכּוּ** בַּמַּכָּה הַזֹּאת, וְהֵן בְּיַד הָאֱלֹהִים לְאַבֵּד אוֹתָם מִכֶּם אִם תָּשׁוּבוּ וְתָחֳטְאוּ לְפָנָיו, רָמַז לָהֶם לְמַה שֶּׁאָמַר: וְאָכַל אֶת יֶתֶר הַפְּלֵטָה הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם מִן הַבָּרָד (לְהַלָּן י', ה'.). תורה לג

הָרְשָׁעִים" - וידוי וַחֲרָטָה עַל הֶעָבָר, וְגַם "וַאֲשַׁלְּחָה אֶתְכֶם וְלֹא תוֹסִיפוּ לַעֲמוֹד" - קַבָּלָה לָעָתִיד, בִּטְּלָה חֲזָרָתוֹ זוֹ בִּתְשׁוּבָה אֶת הָעֹנֶשׁ - "וַיַּחְדְּלוּ הַקּוֹלוֹת וְהַבָּרָד, וּמָטָר לֹא נִתַּךְ אָרְצָה".

אַךְ כָּאן מִתְעוֹרֶרֶת הַשְּׁאֵלָה: הַאִם תְּשׁוּבָתוֹ הָיְתָה כֹּה עֲצוּמָה, שֶׁהָיָה בְּכוֹחָהּ לְבַטֵּל אֶת הָעֹנֶשׁ, אֶת הַבָּרָד, לַחֲלוּטִין? כֵּיוָן שֶׁכָּל עוֹנֶשׁ הוּא תּוֹצָאָה שֶׁל הַחֵטְא עַצְמוֹ, כַּנָּאֱמָר "תְּיַסְּרְךָ רָעָתֶךָ", שֶׁהָרַע עַצְמוֹ מְיַסֵּר, לָכֵן, אִם הַחֲזָרָה בִּתְשׁוּבָה מָחֲקָה אֶת הַחֵטְא לַחֲלוּטִין, הֲרֵי הִיא בִּטְּלָה אֶת עוֹנֶשׁ הַבָּרָד, שֶׁהוּא תּוֹצָאָה שֶׁל הַחֵטְא - וּלְפִי דֵּעָה זוֹ, יֵשׁ לְהַסְבִּיר כְּפֵירוּשׁוֹ הַשֵּׁנִי שֶׁל רַשִּׁ"י - "לֹא הוּצַק", שֶׁמְּציאוּתוֹ שֶׁל הַמָּטָר הִתְבַּטְּלָה.

אוֹ שֶׁאֶפְשָׁר לוֹמַר, שֶׁלֹּא הָיָה בְּכֹחַ תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל פַּרְעֹה לִמְחוֹק וּלְשַׁרֵּשׁ אֶת הַחֵטְא לַחֲלוּטִין, וּמִמֵּילָא - גַּם לֹא אֶת הַיִּסּוּרִים הַנּוֹבְעִים מִמֶּנּוּ. אֶלָּא, כֵּיוָן שֶׁבְּמַעֲשֶׂה הוּא בְּכָל זֹאת חָזַר בִּתְשׁוּבָה, דַּי הָיָה בְּכָךְ כְּדֵי לְהָסִיר אֶת עֹנֶשׁ הַבָּרָד בְּמַעֲשֶׂה - אֶת תּוֹצָאַת הַחֵטְא בְּפֹעַל מַמָּשׁ. לְפִי דֵּעָה זוֹ, יֵשׁ לְהַסְבִּיר אֶת הַדְּבָרִים לְפִי הַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן שֶׁל רַשִּׁ"י - "לֹא הִגִּיעַ" - שֶׁהַתְּשׁוּבָה הֵבִיאָה לִידֵי כָּךְ שֶׁהָעֹנֶשׁ לֹא יַגִּיעַ אֲלֵיהֶם, אַךְ הוּא נִשְׁאַר בִּמְצִיאוּתוֹ.

בַּמֶּה תָּלוּי הַסָּפֵק, אִם בְּכֹחָהּ שֶׁל תְּשׁוּבַת פַּרְעֹה לְבַטֵּל לַחֲלוּטִין אֶת הַחֵטְא (וְאֶת הָעֹנֶשׁ), אִם לָאו?

לְגַבֵּי יְהוּדִים, בָּרוּר שֶׁתְּשׁוּבָתָם מוֹחֶקֶת אֶת הַחֵטְא לַחֲלוּטִין. אַף בִּשְׁעַת הַחֵטְא, מַהוּתוֹ שֶׁל יְהוּדִי הִיא טוֹב וּקְדוּשָׁה. וְהוּא עוֹבֵר עֲבֵרָה חַס־וְשָׁלוֹם רַק מִפְּנֵי שֶׁ"תְּקָפוֹ יִצְרוֹ הָרַע" לִפְעוֹל לְהֵפֶךְ מִרְצוֹנוֹ הָעַצְמִי בָּאֱמֶת. וְלָכֵן, מִיַּד בַּעֲשׂוֹתוֹ תְּשׁוּבָה, וּבְהַחְלָטָתוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹעַ יוֹתֵר לַיֵּצֶר הָרַע, הוּא שָׁב לִמְצִיאוּתוֹ הָאֲמִתִּית, כְּמַשְׁמָעוּת הַמִּלָּה "תְּשׁוּבָה".

אָמְנָם, דַּוְקָא בִּתְשׁוּבָה מֵאַהֲבָה "נֶעֱקָר עֲוֹנוֹ מִתְּחִלָּתוֹ" - (וּתְשׁוּבָה זוֹ מַשְׁפִּיעָה גַּם עַל הֶעָבָר, לַמְרוֹת שֶׁלֹּא יִתָּכֵן שֶׁדָּבָר יִשְׁתַּנֶּה לִפְנֵי הַגּוֹרֵם לַשִּׁינוּי, שֶׁהֲרֵי הַ"סִּבָּה" הִיא לִפְנֵי הַתּוֹצָאָה, כִּי:

א) יְהוּדִים קְשׁוּרִים לְשֵׁם הֱוָיָ', הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד, וּמַעֲשֵׂה הַתְּשׁוּבָה מְחַדֵּשׁ קֶשֶׁר זֶה, וְאָז עָבָר הֹוֶה וְעָתִיד - כְּאֶחָד.

וּבְדֶרֶךְ הַנִּגְלֶה:

ב) כְּלָל זֶה, שֶׁפְּעוּלָּה אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהַשְׁפִּיעַ עַל הֶעָבָר, אָמוּר דַּוְקָא לְגַבֵּי יְצִירַת דָּבָר חָדָשׁ. אַךְ כַּאֲשֶׁר הִיא רַק מְגַלָּה מַצָּב קוֹדֵם, מוּבָן, שֶׁפְּעוּלָּה מְאוּחֶרֶת יְכוֹלָה לְהַשְׁפִּיעַ עַל הֶעָבָר, כִּי הִיא רַק מַבְהִירָה אֶת הַמַּצָּב שֶׁל הֶעָבָר. וְכֵיוָן שֶׁיְּהוּדִי הוּא תָּמִיד טוֹב וְקָדוֹשׁ, וְרַק בִּזְמַן הַחֵטְא הָיָה הַטּוֹב בְּהֶעְלֵם, יְכוֹלָה תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה לְבַטֵּל אֶת הַחֵטְא לְמַפְרֵעַ, כִּי בְּאֶמְצָעוּתָהּ מִתְגַּלִּים הַטּוֹב וְהַקְּדוּשָׁה שֶׁיֵּשׁ לִפְנֵי־כֵן אֵצֶל הַיְּהוּדִי.

ג) יָדוּעַ לְגַבֵּי כָּל יְהוּדִי, שֶׁבְּוַדַּאי סוֹפוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, כַּנָּאֱמָר "כִּי לֹא יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח", וְלָכֵן קוֹבַעַת הַהֲלָכָה שֶׁ"לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם (יִהְיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה) בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ", בְּוַדַּאי. וְלָכֵן אַף בִּשְׁעַת הַחֵטְא, חָל עָלָיו הַדִּין שֶׁל "כָּל הָעוֹמֵד לַחְתּוֹךְ כְּחָתוּךְ דָּמֵי", וְכַדּוֹמֶה, אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ לְיַשֵּׁם זֹאת בְּפֹעַל כְּדֵי לְבַטֵּל אֶת הָרַע שֶׁלּוֹ בְּפֹעַל).

וְאִילוּ "תְּשׁוּבָה מִיִּרְאָה" מוֹעִילָה רַק "מִכָּאן וָאֵילָךְ", וַאֲפִילּוּ מִכָּאן וָאֵילָךְ עֲדַיִן נִשְׁאָר מַשֶּׁהוּ מֵהָרַע שֶׁבַּחֵטְא, כַּנָּאֱמָר בִּגְמָרָא, שֶׁבִּתְשׁוּבָה מִיִּרְאָה - נַעֲשִׂים הַזְּדוֹנוֹת כִּשְׁגָגוֹת.

בְּכָל זֹאת, לְפָחוֹת לְגַבֵּי הַזְּמַן שֶׁ"מִכָּאן וָאֵילָךְ", וּלְגַבֵּי חֵלֶק זֶה שֶׁל הָרַע - "זְדוֹנוֹת" - שֶׁמִּתְבַּטֵּל עַל־יְדֵי תְּשׁוּבָה, הֲרֵי זֶהוּ בִּיטּוּל מוּחְלָט, שֶׁרַע זֶה בָּטֵל מִמְּצִיאוּתוֹ. כֵּיוָן שֶׁיְּהוּדִי אֵינוֹ קָשׁוּר לָרַע בְּעֶצֶם מַהוּתוֹ, וּבַעֲבָרָה רַק "יִצְרוֹ הוּא שֶׁתְּקָפוֹ", לָכֵן גּוֹרֶמֶת הַתְּשׁוּבָה לְכָךְ, שֶׁעַל־יְדֵי שֶׁ"תְּשַׁשׁ יִצְרוֹ" מִתְגַּלֶּת מַהוּתוֹ, וְלָכֵן מִתְבַּטֵּל הָרַע מִמְּצִיאוּתוֹ.

כֵּיוָן שֶׁהַסִּבָּה לְכָךְ שֶׁהַתְּשׁוּבָה יְכוֹלָה לְבַטֵּל אֶת הַחֵטְא הִיא מִפְּנֵי שֶׁאָדָם עָבַר עֲבֵרָה רַק מִשּׁוּם שֶׁ"יִצְרוֹ הוּא שֶׁתְּקָפוֹ", וְלָכֵן צְרִיכָה הַתְּשׁוּבָה לְהָסִיר רַק מַה שֶׁ"נִדְבַּק" בּוֹ - מוּבָן, שֶׁלְּגַבֵּי בְּנֵי נֹחַ, שֶׁאֶצְלָם הָרַע אֵינוֹ דָּבָר נוֹסָף לָהֶם, בְּכֹחָהּ שֶׁל הַתְּשׁוּבָה רַק לִמְנוֹעַ אֶת הָעֹנֶשׁ בְּמַעֲשֶׂה, אַךְ לֹא לְבַטֵּל לַחֲלוּטִין אֶת הָרַע שֶׁבַּחֵטְא, וְאֶת מְצִיאוּת הָעֹנֶשׁ עַצְמוֹ.

אַךְ זֹאת לְגַבֵּי בְּנֵי נֹחַ לְאַחַר מַתַּן־תּוֹרָה. וְאִילוּ בַּתְּקוּפָה שֶׁלִּפְנֵי מַתַּן־תּוֹרָה, כַּאֲשֶׁר עֲדַיִן לֹא הִתְחַדֵּשׁ הָעִנְיָן שֶׁל "וּבָנוּ בָּחַרְתָּ", יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם הַתְּשׁוּבָה שֶׁל בְּנֵי נֹחַ - יְכוֹלָה הָיְתָה לְבַטֵּל לַחֲלוּטִין אֶת מְצִיאוּת הָרַע.

וְזֶהוּ הַהֶבְדֵּל בֵּין שְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים שֶׁל רַשִּׁ"י:

לְפִי הַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן יוֹצֵא, שֶׁגַּם לִפְנֵי מַתַּן־תּוֹרָה לֹא הָיָה בְּכֹחָהּ שֶׁל תְּשׁוּבָתָם שֶׁל בְּנֵי נֹחַ לְבַטֵּל אֶת מְצִיאוּת הָרַע, וְלָכֵן הַהֶסְבֵּר הוּא "לֹא הִגִּיעַ" - הַמָּטָר לֹא הִגִּיעַ לָאָרֶץ, אַךְ הוּא נִשְׁאַר בִּמְצִיאוּתוֹ.

וּלְפִי הַפֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי יוֹצֵא, שֶׁגַּם לִפְנֵי מַתַּן־תּוֹרָה אָכֵן הָיָה בְּכֹחָהּ שֶׁל תְּשׁוּבָתָם שֶׁל בְּנֵי נֹחַ לְבַטֵּל אֶת מְצִיאוּת הָרַע, וְלָכֵן הַהֶסְבֵּר הוּא "לֹא הוּצַק", שֶׁמְּצִיאוּתוֹ שֶׁל הַמָּטָר הִתְבַּטְּלָה.

וְכָאן, כְּמוֹ בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים אֲחֵרִים, רוֹאִים כֵּיצַד פֵּירוּשׁ רַשִּׁ"י מֵכִיל "עִנְיָנִים מוּפְלָאִים": שֶׁשְּׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים עַל הַמִּלִּים "לֹא נִתַּךְ" - שֶׁבִּמַּבָּט רִאשׁוֹן נִבְדָּלִים בֵּינֵיהֶם רַק לְגַבֵּי מַשְׁמָעוּת מִלּוֹלִית - הֵם שְׁנֵי הֶסְבְּרִים שׁוֹנִים בְּמַהוּתָם לְגַבֵּי הָאֹפֶן שֶׁבּוֹ הַמָּטָר לֹא יָרַד, וְלָכֵן מְצַטֵּט רַשִּׁ"י בַּ"דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל" וּבְפֵרוּשׁוֹ גַּם אֶת הַמִּלָּה "לֹא נִתַּךְ".

וְיוֹתֵר מִכָּךְ: פֵּירוּשִׁים אֵלּוּ קְשׁוּרִים לַהֲלָכוֹת שֶׁבָּהֶן מוֹפִיעַ הַבִּטּוּי "גְּמִירִי" (כְּגוֹן "גְּמִירִי, מַעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין"), עַד אֲשֶׁר בְּאֶמְצָעוּתָם מִתְבָּרֵר עִנְיָן מַשְׁמָעוּתִי לְגַבֵּי אֹפֶן הַתְּשׁוּבָה שֶׁל בְּנֵי נֹחַ לִפְנֵי מַתַּן־תּוֹרָה.

(לד) וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי־חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו:

לד וַחֲזָא פַּרְעֹה אֲרֵי אִתְמְנַע מִטְרָא וּבַרְדָּא וְקָלַיָּא וְאוֹסֵף לְמֶחֱטֵי וְיַקֵּרֵהּ לְלִבֵּהּ הוּא וְעַבְדּוֹהִי:

(לה) וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: פפפ

לה וְאִתַּקַּף לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ בִּידָא דְּמֹשֶׁה: פ פ פ

קכ"א פסוקים, גיבעו"ל סימן. יעיא"ל סימן. חסלת פרשת וארא

## ההפטרות לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רלג - רלו

---

## אגרות קודש

ב"ה, טו"ב טבת, ה'תשי"ב
ברוקלין, נ.י.

הנהלת מוסדות חב"ד באה"ק ת"ו
ד' עליהם יחיו

שלום וברכה!

במענה על שאלות בנוגע לחוות דעתי בחילוק התפקידים והבעלות של הנהלת מוסדות חב"ד באה"ק ת"ו, של אגודת חב"ד ושל המבקרים, אשר אודותיהם מדובר במכתבי הקודמים... ליתר שאת הנני בזה עוה"פ, וזוהי דעתי בענין חילוק התפקידים הנ"ל:

א. כמו שכתבתי במכתבי הקודמים לאגו"ח, טוב ונכון אשר כל מוסד תהי' לו אוטונומי' שלו ויעמוד בקשר ישר לכאן, ואגו"ח לא תתערב בעניניהם הפנימיים של המוסדות.

ב. אגו"ח תייצג את המוסדות כלפי חוץ, בענינים שבהם להיות מוסדות חב"ד כגוש אחד, ולכן צריך שבהנהלת אגו"ח יהי' בא-כח מכל אחד מהמוסדות, ואמנם יש בההנהלה עתה בא-כח מכל מוסד ומוסד.

תפקיד המבקרים הוא, כהוראת המלה, בקורת, היינו לבקר את עבודת הנהלת המוסדות ולעמוד בקישור ישר עם כאן ולהודיע מהנעשה בהמוסד. ולכן על הנהלת המוסד לתאר לפניהם עבודתם, להראותם ספרי החשבונות וכו', אבל אין ביד המבקר ליתן פקודות, לשנות החלטות ההנהלה או להחליט דבר בהמוסד.

ד. מובן מעצמו שהן אגו"ח והן המבקרים רשאים להגיש הצעות להנהלת המוסד, ולא עוד אלא שמחוייבים בזה, אם מוצאים ענינים שאינם מתאימים למטרת המוסד או ענינים המקלקלים בכלל, אבל כל זה אינו אלא בתור הצעה.

ה. כתוצאה מכל הנ"ל, הנה האחריות בעד התפתחות כל מוסד ומוסד מוטלת על הנהלת המוסד, והיא היא שצריכה לנקוט בכל הצעדים הנחוצים לקיום המוסד והתפתחותו. וכן על המבקרים מוטלת האחריות לדעת כל פרטי עבודת המוסד, להציע על דבר תיקונים הנחוצים לפי דעתם (אך ורק בתור הצעה כנ"ל) ולהודיע לכאן אם נמצא איזה ענינים או פרטים המזיקים או שאינם מתאימים למוסד.

אקוה שאחרי כל הנ"ל אין כל מקום לספיקות ופירושים שאינם בדעתי, וכמו בנוגע למכתבי די"ג כסלו, בקשתי לכל המוסדות לאשר קבלת מכתבי זה, ושלום על ישראל.

בברכה.

מ. שניאורסאהן

## קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת בתקפה עומדת, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

| | |
|---|---|
| **יום ראשון - כ"ב טבת**<br>מפרק קו<br>עד סוף פרק קז | **יום רביעי - כ"ה טבת**<br>פרק קיט מתחילת הפרק<br>עד סוף פסוק צו |
| **יום שני - כ"ג טבת**<br>מפרק קח<br>עד סוף פרק קיב | **יום חמישי - כ"ו טבת**<br>פרק קיט מפסוק צז<br>עד סוף הפרק |
| **יום שלישי - כ"ד טבת**<br>מפרק קיג<br>עד סוף פרק קיח | **יום שישי - כ"ז טבת**<br>מפרק קכ<br>עד סוף פרק קלד |
| **שבת קודש - כ"ח טבת**<br>פרק כ<br>מפרק קלה עד סוף פרק קלט | |

## קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

## יום ראשון כ"ב טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' יז, ואעפ"כ אינו נקרא... עד עמ' 34, ועיון תפלה כו'.

**וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אֵינוֹ נִקְרָא "צַדִּיק" כְּלָל,** – אלא הוא נקרא "בינוני", **מִפְּנֵי שֶׁיִּתְרוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר לְאוֹר נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית עַל הַחֹשֶׁךְ וְסִכְלוּת שֶׁל הַקְּלִיפָּה הַנִּדְחָה מִמֵּילָא - אֵינוֹ אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה לְבוּשֶׁיהָ הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל,** – כלומר; במחשבה, דיבור ומעשה בלבד, חזקה יותר הנפש האלקית מהנפש הבהמית, **וְלֹא בְּמָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ** – של הנפש האלקית, **עַל מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ שֶׁל הַקְּלִיפָּה** – והנפש הבהמית, **כִּי מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁמֵּהַקְּלִיפָּה שֶׁבְּחֶלֶל הַשְּׁמָאלִי** – עצם מציאותה של הנפש הבהמית, **לֹא נִדְחָה כְּלָל מִמְּקוֹמוֹ בַּ'בִּינוֹנִי' אַחַר הַתְּפִלָּה, שֶׁאֵין** – אז, **רְשָׁפֵי אֵשׁ אַהֲבַת ה' בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ בֶּחָלָל הַיְמָנִי,** – כמו שהדבר בשעת תפלתו, כאמור לעיל, שאהבת ה' אצלו אז היא בהתגלות, הוא מרגיש בלבו את האהבה, **כִּי־אִם תּוֹכוֹ** – החלק הפנימי שבלבו, **רָצוּף "אַהֲבָה מְסֻתֶּרֶת",** – ואילו בגלוי אין הוא מרגיש את האהבה, **שֶׁהִיא אַהֲבָה הַטִּבְעִית שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן.** – בפרק י"ח, שבכל יהודי ישנה אהבה מסותרת לקב"ה. **וְאַזַי** – אחרי תפילתו, כשהאהבה אינה בהתגלות בלבו, **יָכוֹל לִהְיוֹת סִכְלוּת הַכְּסִיל הָרָע** – של הנפש הבהמית, **בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ בֶּחָלָל הַשְּׁמָאלִי, לְהִתְאַוּוֹת תַּאֲוָה לְכָל עִנְיְנֵי גַּשְׁמִיּוּת עוֹלָם הַזֶּה, בֵּין בְּהֶתֵּר** – גם בדברים שמותר לעשותם, אלא שאין לעשותם לשם תאוה כי־אם לשם שמים, ואילו הוא מתאוה להם בגלל התענוג שבהם, **בֵּין בְּאִסּוּר חַס־וְשָׁלוֹם,** – גם בדברים שהם אסורים מן התורה, **כְּאִלּוּ לֹא הִתְפַּלֵּל כְּלָל. אֶלָּא שֶׁבְּדַבֵּר אִסּוּר אֵינוֹ עוֹלֶה בְּדַעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת הָאִסּוּר בְּפֹעַל מַמָּשׁ חַס־וְשָׁלוֹם,** – לכך אין ל"בינוני" שייכות כלל. **אֶלָּא הִרְהוּרֵי עֲבֵרָה הַקְּשִׁים מֵעֲבֵרָה** – כפי שהוסבר בפרק הקודם, **יְכוֹלִים לִפְעֹל לַעֲלוֹת לְמֹחוֹ וּלְבַלְבְּלוֹ מִתּוֹרָה וַעֲבוֹדָה, וּכְמַאֲמַר רַז"ל[8]: "שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת אֵין אָדָם נִצּוֹל מֵהֶן בְּכָל יוֹם,** – שכן, קשה מאד להינצל מלעבור עליהם, והם: **הִרְהוּר עֲבֵרָה וְעִיּוּן תְּפִלָּה כו'".** – הרי ש"הרהורי עבירה" הם מהדברים שקשה ביותר להינצל מהם, וכשחכמינו זכרונם־לברכה משתמשים בתואר "אדם" סתם, זה רומז על ה"בינוני". הרי שה"בינוני" אינו ניצול מהרהורי עבירה,

### ליקוטי אמרים

ואעפ"כ אינו נקרא צדיק כלל מפני שיתרון הזה אשר לאור נפש האלהית על החושך וסכלות של הקליפה הנדחה ממילא אינו אלא בשלשה לבושי' הנ"ל ולא במהותה ועצמותה על מהותה ועצמותה של הקליפה כי מהותה ועצמותה של נפש הבהמית שמהקליפה שבחלל השמאלי לא נדחה כלל ממקומו בבינוני אחר התפלה שאין רשפי אש אהבת ה' בהתגלות לבו בחלל הימני כי אם תוכו רצוף אהבה מסותרת שהיא אהבה הטבעית שבנפש האלהית כמ"ש לקמן ואזי יכול להיות סכלות הכסיל הרע בהתגלו' לבו בחלל השמאלי להתאות תאוה לכל ענייני גשמיות עוה"ז בין בהיתר בין באיסור ח"ו כאלו לא התפלל כלל אלא שבדבר איסור אינו עולה בדעתו לעשות האיסור בפועל ממש ח"ו אלא הרהורי עבירה הקשים מעבירה יכולים לפעול לעלות למוחו ולבלבלו מתורה ועבודה וכמארז"ל ג' עבירות אין אדם ניצול מהן בכל יום הרהור עבירה ועיון תפלה כו'

## יום שני כ"ג טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 34, רק שלזה מועיל... עד עמ' 34, מיוסף עם אחיו:

**רַק שֶׁלָּזֶה מוֹעִיל הָרְשִׁימוּ בַּמֹּחִין,** - הרושם הניכר שנשאר בו גם אחרי התפילה, מהתעמקות מחשבתו בגדולת ה' בשעת התפילה, **וְיִרְאַת ה' וְאַהֲבָתוֹ הַמְסֻתֶּרֶת בֶּחָלָל הַיְמָנִי,** - שבלבו, הן עוזרות לו, **לְהִתְגַּבֵּר וְלִשְׁלֹט עַל הָרַע הַזֶּה - הַמִּתְאַוֶּה תַּאֲוָה, שֶׁלֹּא לִהְיוֹת לוֹ שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה בָּעִיר** - שלא תהיה לרע שליטה וממשלה בגוף, **לְהוֹצִיא תַּאֲוָתוֹ מִכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל** - בפועל ממש. **לְהִתְלַבֵּשׁ בְּאִבְרֵי הַגּוּף. וַאֲפִלּוּ בְּמֹחַ לְבַדּוֹ, לְהַרְהֵר בְּרַע, אֵין לוֹ שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה לְהַרְהֵר חַס־וְשָׁלוֹם בִּרְצוֹנוֹ שֶׁבְּמֹחוֹ,**

### ליקוטי אמרים

רק שלזה מועיל הרשימו במוחין ויראת ה' ואהבתו המסותרת בחלל הימני להתגבר ולשלוט על הרע הזה המתאוה תאוה שלא להיות לו שליטה וממשלה בעיר להוציא תאותו מכח אל הפועל להתלבש באברי הגוף ואפי' במוח לבדו להרהר ברע אין לו שליטה וממשלה להרהר ח"ו

---

8. בבא בתרא קסד, ב.

מה שעולים בו הרהורים רעים, אין זה מפני שהוא רוצה לחשוב בהם, כי־אם מפני שלבו נוהה עדיין אחרי תענוגי העולם, נופלות ממילא במוחו מחשבות־תאווה אלה, **שלא** ברצונו, **שֶׁיְּקַבֵּל בִּרְצוֹן חַס־וְשָׁלוֹם הִרְהוּר זֶה הָרַע הָעוֹלֶה מֵאֵלָיו מֵהַלֵּב לַמֹּחַ, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל**[9], - הרי, שגם על המוח בלבד, אין שליטה ל"רע" של הנפש הבהמית, **אֶלָּא מִיָּד בַּעֲלִיָּתוֹ לְשָׁם,** - משעולה ההרהור במוחו, **הוֹחֵהוּ בִּשְׁתֵּי יָדַיִם,** - הוא דוחה את ההרהור במלוא כוחו ואינו נותן לו מקום כלל במוחו, **וּמַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִיָּד שֶׁנִּזְכָּר שֶׁהוּא הִרְהוּר רַע, וְאֵינוֹ מְקַבְּלוֹ בְּרָצוֹן אֲפִלּוּ לְהַרְהֵר בּוֹ בְּרָצוֹן,** - לא רק שאינו עולה בדעתו לרצות לבצע מחשבה רעה זו, אלא גם הרצון להרהר בכך – אינו שייך ב"בינוני", **וְכָל־שֶׁכֵּן לְהַעֲלוֹתוֹ עַל הַדַּעַת לַעֲשׂוֹתוֹ חַס־וְשָׁלוֹם, אוֹ אֲפִלּוּ לְדַבֵּר בּוֹ,** - לכך בודאי שלא שייך ה"בינוני", **כִּי הַמְהַרְהֵר** - הרהורי עבירה, **בְּרָצוֹן נִקְרָא רָשָׁע בְּאוֹתָהּ שָׁעָה,** - ואילו, **וְהַבֵּינוֹנִי אֵינוֹ רָשָׁע אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת לְעוֹלָם.** - הרי, שמן ההכרח לומר שלא שייך שירצה לחשוב בהרהורי עבירה. עד כאן דובר, שאין הוא נותן לרע שבלבו להגיע לאיזה ביטוי שהוא ביחס לדברים שהם מן הסוג של "בין אדם למקום", בין אדם להקב"ה, **וְכֵן** - כך הדבר, **בִּדְבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ,** - אין הוא נותן שמדה רעה שבלבו, ביחס ליהודי שני, תבוא לידי ביטוי מוחשי במחשבה, או בדיבור, וודאי שלא במעשה, אלא **מִיָּד שֶׁעוֹלֶה לוֹ מֵהַלֵּב לַמֹּחַ אֵיזוֹ טִינָא וְשִׂנְאָה חַס־וְשָׁלוֹם,** - לזולת, **אוֹ אֵיזוֹ קִנְאָה אוֹ כַּעַס אוֹ קְפִידָא וְדוֹמֵיהֶן - אֵינוֹ מְקַבְּלָן כְּלָל בְּמֹחוֹ וּבְרְצוֹנוֹ.** - שירצה להרהר בהן, **וְאַדְּרַבָּה, הַמֹּחַ שַׁלִּיט וּמוֹשֵׁל בָּרוּחַ שֶׁבְּלִבּוֹ לַעֲשׂוֹת הַהֵפֶךְ מַמָּשׁ,** - ממה שדורש הרגש שבלבו: **לְהִתְנַהֵג עִם חֲבֵרוֹ בְּמִדַּת חֶסֶד,** - וזאת בניגוד לרגש השנאה או הכעס – הנובע ממדת ה"גבורה" – שיש בלבו כלפי הזולת – יתיחס אליו במדת החסד, **וְחִיבָּה יְתֵרָה מוֹדַעַת לוֹ** - להראות לו אהבה מיוחדת, עד **לְסַבֵּל מִמֶּנּוּ עַד קָצֶה הָאַחֲרוֹן, וְלֹא לְכַעֵס חַס־וְשָׁלוֹם,** - על מי שהוא סובל ממנו, **וְגַם שֶׁלֹּא לְשַׁלֵּם לוֹ כְּפָעֳלוֹ חַס־וְשָׁלוֹם,** - גם לא לעשות זאת שלא מתוך כעס, **אֶלָּא אַדְּרַבָּה לִגְמֹל לְחַיָּבִים** - כנגדו, **טוֹבוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר**[10]**, לְלָמֹד מִיּוֹסֵף עִם אָחָיו:** - שבמקום היסורים שגרמו לו – שילם להם בטובות. הרי, שגם בדברים ש"בין אדם לחבירו", אין ה"בינוני" נותן לרע שבלבו לבוא לידי ביטוי במחשבה, בדיבור ובודאי שלא במעשה.

## ליקוטי אמרים

ברצונו שבמוחו שיקבל ברצון ח"ו הרהור זה הרע העולה מאליו מהלב למוח כנ"ל אלא מיד בעלייתו לשם דוחהו בשתי ידים ומסיח דעתו מיד שנזכר שהוא הרהור רע ואינו מקבלו ברצון אפי' להרהר בו ברצון וכ"ש להעלותו על הדעת לעשותו ח"ו או אפי' לדבר בו כי המהרהר ברצון נק' רשע באותה שעה והבינוני אינו רשע אפי' שעה אחת לעולם. וכן בדברים שבין אדם לחבירו מיד שעולה לו מהלב למוח איזו טינא ושנאה ח"ו או איזו קנאה או כעס או קפידא ודומיהן אינו מקבלן כלל במוחו וברצונו ואדרבה המוח שליט ומושל ברוח שבלבו לעשות ההפך ממש להתנהג עם חבירו במדת חסד וחיבה יתרה מודעת לו לסבול ממנו עד קצה האחרון ולא לכעוס ח"ו וגם שלא לשלם לו כפעלו ח"ו אלא אדרבה לגמול לחייבים טובות כמ"ש בזהר ללמוד מיוסף עם אחיו:

מפרק זה מובן, שבכל הקשור למעשה ולפועל, יש לנפש האלקית ב"בינוני" השליטה המלאה על הגוף – לפועל אין הוא עושה, אינו מדבר ואינו חושב במה שאסור, כי־אם מקיים מצוות ומדבר ומהרהר בתורה. ואילו ב"עצם" שלו, כלומר, בכוחות השכל והמדות של הנפש, יש לרע של הנפש הבהמית מעמד די חזק, וביכלתו להעלות תאוות בלבו. בקשר למה שלמדנו, ששעת התפילה היא עת רצון לכל יהודי להתעלות – כדאי להוסיף מה שהרבי מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש אמר באחת משיחותיו: – בשעה שיהודי לומד תורה – הוא מרגיש את עצמו כלפי הקב"ה, כתלמיד לפני רבו. כשם שתלמיד לומד חכמה מרבו, כך הוא לומד מהקב"ה חכמה שהיא תורה; ובשעה שיהודי מתפלל – הוא מרגיש את עצמו כלפי הקב"ה, כבן לפני אביו.

---

### יום שלישי כ"ד טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' יח, פרק יג. ובזה יובן... עד עמ' יח, מן החושך כנ"ל.

**פֶּרֶק יג.** בפרק הקודם הסביר רבנו הזקן, שביחס ל"בינוני", גם אם יתכן שתתעורר תאוה בלבו – משמשת הנפש האלקית ככוח בולם, שהתאוה לא תמומש במעשה, בדיבור או במחשבה. שלשה לבושים אלה, נשלטים ב"בינוני" על־ידי הנפש האלקית בלבד – לחשוב ולדבר דברי תורה ולקיים מצוות.

## ליקוטי אמרים

**פרק יג ובזה** יובן לשון מאמרז"ל בינונים זה וזה שופטן [פי' יצר טוב ויצר הרע] **וּבָזֶה יוּבָן לְשׁוֹן מַאֲמַר רַז"ל**[1]**: "בֵּינוֹנִים - זֶה וָזֶה**

---

**9.** פרק ט, בתחלתו. **10.** ח"א רא, א. **1.** ברכות סא, ב.

**שׁוֹפְטָן" [פֵּרוּשׁ, יֵצֶר טוֹב וְיֵצֶר הָרַע]**, - היצר־הטוב והיצר־הרע משמשים שניהם כשופטים, ומשמיעים דעתם ב"בינוני". והגמרא מביאה ראיה לכך: **דִּכְתִיב**[2]: **"כִּי יַעֲמֹד לִימִין אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיעַ מִשּׁוֹפְטֵי נַפְשׁוֹ"**, - "שופטי" לשון רבים, שני שופטים באדם, היצר־הטוב והיצר־הרע. על־כל־פנים, ביחס ל"בינונים" משתמשים חכמינו ז"ל בביטוי "זה וזה **שופטן**" – **וְלֹא אָמְרוּ "זֶה וָזֶה מוֹשְׁלִים" חַס־וְשָׁלוֹם**, - שכן, אם נפרש כפירוש הפשוט, ש"בינוני" הוא מי שיש בו מחצית מצוות ומחצית עבירות, הרי ששניהם, גם היצר־הטוב וגם היצר־הרע, **מושלים** בגופו של ה"בינוני" – ואז היה על חכמינו ז"ל להשתמש בביטוי "מושלים", כי כדי לעבור עבירה, על היצר־הרע לשלוט **ולמשול** בגוף.

## ליקוטי אמרים

**דכתיב כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו ולא אמרו זה וזה מושלים ח"ו כי כשיש איזו שליטה וממשלה ליצר הרע בעיר קטנה אפי' לפי שעה קלה נקרא רשע באותה שעה אלא היצה"ר אינו רק עד"מ כמו שופט ודיין האומר דעתו במשפט ואעפ"כ יכול להיות שלא יהיה פסק הלכה כך למעשה מפני שיש עוד שופט ודיין החולק עליו וצריך להכריע ביניהם והלכה כדברי המכריע כך היצה"ר אומר דעתו בחלל השמאלי שבלב ומהלב עולה למוח להרהר בו ומיד חולק עליו השופט השני שהוא הנפש האלהית שבמוח המתפשט בחלל הימני שבלב מקום משכן היצר טוב והלכה כדברי המכריע הוא הקב"ה העוזרו להיצר טוב כמאמר רז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו והעזר היא ההארה שמאיר אור ה' על נפש האלהית להיות לה יתרון ושליטה על סכלות הכסיל ויצה"ר כיתרון האור מן החושך כנ"ל.**

ברם, לפי מה שהוסבר על מהותו של ה"בינוני", אי אפשר לומר "מושלים" – כפי שיוסבר להלן: **כִּי כְּשֶׁיֵּשׁ אֵיזוֹ שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה לַיֵּצֶר הָרַע בְּ"עִיר קְטַנָּה"**, - הגוף, שעל השליטה עליו מתנהל המאבק בין היצר־טוב ליצר־הרע, **אֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה קַלָּה** - ובאיזה זמן שהוא, נכשל האדם בעבירה במעשה, בדיבור או במחשבה, **נִקְרָא רָשָׁע בְּאוֹתָהּ שָׁעָה.** - והרי מדובר כאן ב"בינוני" ולא ב"רשע", **אֶלָּא הַיֵּצֶר הָרַע אֵינוֹ רַק עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל כְּמוֹ שׁוֹפֵט וְדַיָּן הָאוֹמֵר דַּעְתּוֹ בַּמִּשְׁפָּט**, - ולא שיש לו שליטה על הגוף, **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁלֹּא יִהְיֶה פְּסַק הֲלָכָה כָּךְ לְמַעֲשֶׂה**, - כדעתו של שופט זה, **מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ עוֹד שׁוֹפֵט וְדַיָּן הַחוֹלֵק עָלָיו, וְצָרִיךְ לְהַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם, וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמַּכְרִיעַ. כָּךְ** - אותו דבר במאבק המתנהל בין היצר־הטוב לבין היצר־הרע ב"בינוני": **הַיֵּצֶר הָרַע אוֹמֵר דַּעְתּוֹ בְּחָלָל הַשְּׂמָאלִי שֶׁבַּלֵּב,** - הוא מעורר תאוה בלב, בכך מתבטאת השמעת "דעתו" כיצד על הגוף להתנהג, **וּמֵהַלֵּב עוֹלֶה לַמֹּחַ לְהַרְהֵר בּוֹ,** - עליה זו מהלב למוח באה בדרך ממילא. שכן, כשמתעוררת תאוה בלב, מתהווים ממילא הרהורים במוח, **וּמִיָּד** - עם עליית ההרהורים במוח, **חוֹלֵק עָלָיו הַשּׁוֹפֵט הַשֵּׁנִי שֶׁהוּא הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית שֶׁבַּמֹּחַ, הַמִּתְפַּשֵּׁט בְּחָלָל הַיְמָנִי שֶׁבַּלֵּב, מְקוֹם מִשְׁכַּן הַיֵּצֶר טוֹב,** - ב"חלל" הימני שבלב, מתגלה היצר־הטוב, המדות של הנפש האלקית. היצר־הטוב נאבק עם היצר־הרע, שלא לתת מקום למימושה של התאוה, "דעתו" של היצר־הטוב היא, שכל הכוחות והאיברים של הגוף, צריכים להיות מנוצלים בענינים של קדושה בלבד. **וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמַּכְרִיעַ, הוּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הָעוֹזְרוֹ לְהַיֵּצֶר טוֹב,** - שיהיה בכוחו להתגבר על היצר־הרע, **כְּמַאֲמַר רַז"ל**[3]**: "אִלְמָלֵא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹזְרוֹ** - ליצר־הטוב, **אֵין יָכוֹל לוֹ".** - ליצר־הרע המתגבר באדם מדי יום. **וְהָעֵזֶר,** - שהקב"ה עוזר ליצר־הטוב, הוא: **הִיא הַהֲאָרָה שֶׁמֵּאִיר אוֹר ה' עַל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית, לִהְיוֹת לָהּ יִתְרוֹן וּשְׁלִיטָה עַל סִכְלוּת הַכְּסִיל וְיֵצֶר הָרַע, כְּיִתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** - בפרק י"ב, שכשם שקצת מן האור דוחה הרבה מן החושך, והחושך נסוג ממילא מהאור ונעלם, כך נדחה הרבה מה"סכלות" ומהחושך של היצר־הרע, לעומת מעט מאור הקדושה המאיר מהנפש האלקית – בכך מתבטאת עזרתו של הקב"ה ליצר־הטוב[4].

---

**2.** תהלים קט, לא. **3.** קדושין ל, ב. **4.** למרות שבפרק הקודם (י"ב) אמר רבנו הזקן, שבטבע האדם מתולדתו, שה"מוח שליט על הלב", שכלו שולט ומושל בתאוה שבלבו - מדוע, איפוא, הוא אומר כאן, שצריך האדם לעזרה מיוחדת מהקב"ה לשם כך? מתרץ כ"ק אדמו"ר שליט"א בהערה: "זה טעם על נצחון היצ"ט: א) נגד ההרהור **שבמוח**; ב) שבחלל הימני **שבלב** על חלל השמאלי (אם שלא יתבונן במוח), משא"כ בפי"ב דקאי לאחר שהתפלל, דאף שנסתלקו "מוחין דגדלות" - הרשימו במוחין שנשארה - שוללת אפשרות אמירת דעת היצה"ר במוח, ועד"ז לקמן (ע"ב) מפני ההגיון תמידי לשמה".

## יום רביעי כ"ה טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' יח, אך מאחר שהרע... עד עמ' 38, החיות כנגד כולן]:

בדבריו הבאים, מתרץ רבנו הזקן, את אשר הקשה בתחילת הפרק הראשון, על מה שהגמרא אומרת "ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה, היה בעיניך כרשע" – הרי המשנה במסכת אבות אומרת: "ואל תהי רשע בפני עצמך"? "וגם: אם יהיה בעיניו כרשע, ירע לבבו ויהיה עצב ולא יוכל לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב"? – מסביר רבנו הזקן להלן: חכמינו ז"ל דייקו בלשונם ואמרו "כרשע", לא שיחשוב עצמו "רשע", אלא "כרשע", שיחשוב עצמו למי שבדברים מסויימים הוא דומה לרשע, והכוונה היא ל"בינוני". שכן, גם ב"בינוני" ה"רע" שבנפשו עדיין בתקפו, ויתכן שתשרור בו תאוה בלב, כמו שזה אצל "רשע". אַךְ מֵאַחַר שֶׁהָרַע שֶׁבְּחָלָל הַשְּׁמָאלִי בַּ'בֵּינוֹנִי' הוּא בְּתָקְפּוֹ כְּתוֹלַדְתּוֹ, לְהִתְאַוּוֹת תַּאֲוָה לְכָל תַּעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה, וְלֹא נִתְבַּטֵּל בְּמִעוּט לְגַבֵּי הַטּוֹב, - של הנפש האלקית, כמו שהדבר ב"צדיק", וְלֹא נִדְחָה מִמְּקוֹמוֹ כְּלָל, רַק שֶׁאֵין לוֹ - ל"רע", שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה לְהִתְפַּשֵּׁט בְּאֵבְרֵי הַגּוּף, - אין ל"רע" שליטה והשפעה על אברי הגוף, לעשות, לדבר או לחשוב דברים רעים. **הרבי מעיר:** "גם בזה – במניעת התפשטות הרע – לא נשתנה מתולדתו, והרע בתוקפו, כי העדר ההתפשטות אינו מפני הטוב שבאדם, כי־אם": מִפְּנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הָעוֹמֵד לִימִין אֶבְיוֹן וְעוֹזֵר וּמֵאִיר לַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית - שתוכל לעמוד נגד הנפש הבהמית, ולכן אין לנפש הבהמית שליטה על אברי הגוף. אבל ה"רע" עצמו של הנפש הבהמית – הוא בתקפו כתולדתו. לָכֵן נִקְרָא - ה"בינוני", "כְּרָשָׁע", - כמו רשע, כְּמַאֲמַר רַז"ל: "אֲפִלּוּ כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אוֹמְרִים לְךָ צַדִּיק אַתָּה, הֱיֵה בְּעֵינֶיךָ כְּרָשָׁע", וְלֹא רָשָׁע מַמָּשׁ, - שכן, המשנה[5] הרי אומרת במפורש: "ואל תהי רשע בפני עצמך", וגם, כאמור, אם יהיה רשע בעיניו, לא יוכל לעבוד את השי"ת בשמחה, אֶלָּא שֶׁיַּחֲזִיק עַצְמוֹ לְ'בֵּינוֹנִי', וְלֹא לְהַאֲמִין לְהָעוֹלָם שֶׁאוֹמְרִים שֶׁהָרַע שֶׁבּוֹ נִתְבַּטֵּל לְגַבֵּי הַטּוֹב, שֶׁזּוֹ מַדְרֵגַת צַדִּיק, - ב"צדיק" בלבד נתבטל ה"רע" עצמו והפך ל"טוב", ואילו הוא, שלאור מעשיו – שאינו עובר עבירה איזו שהיא – חושב ה"עולם" שגם בו אין כבר "רע" **הגורם** לעבירות – אל לו לקבל דיעה זו, כי הרע שבו עדיין לא בטל, אֶלָּא יִהְיֶה בְּעֵינָיו כְּאִלּוּ מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הָרַע הוּא בְּתָקְפּוֹ וּבְגִבּוּרָתוֹ בֶּחָלָל הַשְּׁמָאלִי כְּתוֹלַדְתּוֹ, וְלֹא חָלַף וְהָלַךְ מִמֶּנּוּ - ה"רע", מְאוּמָה, וְאַדְרַבָּה נִתְחַזֵּק יוֹתֵר בְּהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן, שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ - ב"רע" שמ"חלל" השמאלי, הַרְבֵּה בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּשְׁאָר עִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה. - ההשתמשות המתמדת בנפש הבהמית לעניני העולם־הזה, מחזקת את כוחה יותר מאשר הוא בטבע מתולדתו, כפי שאנו מוצאים דבר זה בטבעו של כל חוש, שהוא מתחזק ומתחדד על־ידי ההשתמשות בו. הרי למדנו, שרבנו הזקן מפרש את מאמר הגמרא: "היה בעיניך כרשע" – הכוונה שיחזיק את עצמו ל"בינוני". ואף מי שמעמדו במדריגה עליונה – טוב ונחוץ לו להחזיק את עצמו ל"בינוני", כי אם יחזיק את עצמו ל"צדיק" ויחשוב שה"רע" שלו כבר בטל ל"טוב" – יפסיק את מלחמתו עם הנפש הבהמית, ואם עדיין אין הוא "צדיק" הוא עלול ליפול ממדריגתו לדרגה שלמטה מ"בינוני".

עד עתה למדנו אודות "בינוני" בעל עסק, שעוסק גם במסחר או במלאכה ואינו יושב כל היום על התורה ועל העבודה. להלן נלמד אודות "בינוני" – "יושב אוהל", שנתון תמיד כולו בעסק התורה: וְאַף מִי שֶׁבְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ וְיֶהְגֶּה בָּהּ יוֹמָם וָלַיְלָה לִשְׁמָהּ - אֵין זוֹ הוֹכָחָה כְּלָל שֶׁנִּדְחָה הָרַע מִמְּקוֹמוֹ, אֶלָּא יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁמָּהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ - של הרע, הוּא בְּתָקְפּוֹ וּבִגְבוּרָתוֹ בִּמְקוֹמוֹ בֶּחָלָל הַשְּׁמָאלִי, - שבלב, רַק שֶׁלִּבּוּשָׁיו, שֶׁהֵם מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית, אֵינָן מִתְלַבְּשִׁים בְּמֹחַ וְהַפֶּה וְהַיָּדַיִם וּשְׁאָר אִבְרֵי הַגּוּף, - לחשוב, לדבר ולעשות את מה שאסור, מִפְּנֵי ה' שֶׁנָּתַן שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה לַמֹּחַ עַל הַלֵּב. וְלָכֵן נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית שֶׁבַּמֹּחַ מוֹשֶׁלֶת

# ליקוטי אמרים

אך מאחר שהרע שבחלל השמאלי בבינוני הוא בתקפו כתולדתו להתאות תאוה לכל תענוגי עוה"ז ולא נתבטל במיעוט לגבי הטוב ולא נדחה ממקומו כלל רק שאין לו שליטה וממשלה להתפשט באברי הגוף מפני הקב"ה העומד לימין אביון ועוזר ומאיר לנפש האלהית לכן נקרא כרשע כמארז"ל אפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע ולא רשע ממש אלא שיחזיק עצמו לבינוני ולא להאמין להעולם שאומרים שהרע שבו נתבטל לגבי הטוב שזו מדרגת צדיק אלא יהיה בעיניו כאלו מהותו ועצמותו של הרע הוא בתקפו ובגבורתו בחלל השמאלי כתולדתו ולא חלף והלך ממנו מאומה ואדרבה נתחזק יותר בהמשך הזמן שנשתמש בו הרבה באכילה ושתיה ושאר ענייני עוה"ז ואף מי שבתורת ה' חפצו ויהגה בה יומם ולילה לשמה אין זו הוכחה כלל שנדחה הרע ממקומו אלא יכול להיות שמהותו ועצמותו הוא בתקפו ובגבורתו במקומו בחלל השמאלי רק שלבושיו שהם מחשבה דבור ומעשה של נפש הבהמית אינן מתלבשים במוח והפה והידים ושאר אברי הגוף מפני ה' שנתן שליטה וממשלה למוח על

5. אבות ב, יג.

בְּ"עִיר קְטַנָּה", אֵבְרֵי הַגּוּף כֻּלָּם, שֶׁיִּהְיוּ לְבוּשׁ וּמֶרְכָּבָה לִשְׁלֹשָׁה לְבוּשֶׁיהָ - שאברי הגוף יהיו לבושים בשלושת לבושי הנפש האלקית ויהיו בטלים להם כ"מרכבה" לגבי ה"רוכב" עליה, שֶׁיִּתְלַבְּשׁוּ בָּהֶם, - באברי הגוף, שֶׁהֵם מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁל תַּרְי"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה. - הרי, שבכל הקשור למחשבה ולדיבור בתורה, ולעשיית מצוות – שולטת הנפש האלקית – בעזרתו של הקב"ה – על הגוף, ובידה העליונות על הנפש הבהמית. אֲבָל מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית - אֵין לָהּ שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה עַל מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית בְּבִינוֹנִי, כִּי־אִם בְּשָׁעָה שֶׁאַהֲבַת ה' הוּא בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ בְּעִתִּים מְזֻמָּנִים, - בלבד, כְּמוֹ בְּשֶׁעַת הַתְּפִלָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ. - שאז, כפי שנזכר בפרק הקודם, נתון ה"בינוני" באהבת להב־שלהבת להקב"ה, דבר המשפיע על ה"רע" של הנפש הבהמית, שיהיה בטל ל"טוב" של הנפש האלקית. וְאַף גַּם זֹאת הַפַּעַם, - גם בזמן הנקוב, כשהנפש האלקית מתגברת על הנפש הבהמית, אֵינָהּ רַק שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה לְבַד, - הנפש האלקית שולטת על הנפש הבהמית, אבל אין היא משפיעה על עצם מהותה של הנפש הבהמית, שהיא עצמה תתבטל לגמרי בפני הנפש האלקית, כִּדְכְתִיב[6]: "וּלְאֹם מִלְּאֹם יֶאֱמָץ" - פסוק זה נאמר על יעקב ועשו, וב"עבודה" הדבר רומז על המאבק שבין הנפש האלקית לנפש הבהמית – הרי זה "יאמץ" בלבד, ש"יעקב" **מתחזק** בלבד לעומת "עשו", וכמו שחכמינו ז"ל מגדירים זאת: "כְּשֶׁזֶּה קָם זֶה נוֹפֵל, וּכְשֶׁזֶּה קָם כּוּ'"[7], - הרי, שלנפש האלקית ב"בינוני" יש **שליטה** בלבד – וגם זאת באופן זמני בלבד – על הנפש הבהמית. שֶׁנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית מִתְאַמֶּצֶת וּמִתְגַּבֶּרֶת עַל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית, בִּמְקוֹר הַגְּבוּרוֹת שֶׁהִיא בִּינָה, - כפי שמובא בתורת הקבלה, שספירת ה"בינה" היא מקור ה"גבורות". כך גם ביחס לנפש, שהמקור לגבורת הנפש האלקית, הוא כוח ה"בינה", בו הוא מבין את גדולתו של הקב"ה, לְהִתְבּוֹנֵן בְּגֹדֶל ת' אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וּלְהוֹלִיד אַהֲבָה עַזָּה לַה' כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ בֶּחָלָל הַיְמָנִי שֶׁבְּלִבּוֹ, וְאָז - כשהנפש האלקית מבטאת את עצמה באהבה גלויה וחזקה כזו להקב"ה, אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא שֶׁבְּחֶלֶל הַשְּׂמָאלִי. - ה"סטרא אחרא" שבחלל השמאלי שבלב, נכפפת ונשלטת על־ידי הנפש האלקית, אֲבָל - ה"רע", לֹא נִתְבַּטֵּל לְגַמְרֵי בְּבִינוֹנִי, אֶלָּא בַּצַּדִּיק, - ב"צדיק" בלבד בטל הרע של הנפש הבהמית כליל ל"טוב" של הנפש האלקית, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ[8]: - ב"צדיק", "וְלִבִּי חָלַל[9] בְּקִרְבִּי", - מקומו של היצר־הרע בלבו של ה"צדיק" – ריק, וְהוּא - ה"צדיק", מוֹאֵס בָּרֵע וְשׂוֹנְאוֹ בְּתַכְלִית הַשִּׂנְאָה וְהַמִּאוּס, - כך הדבר ב"צדיק גמור", אוֹ שֶׁלֹּא בְּתַכְלִית הַשִּׂנְאָה, - כך הדבר ב"צדיק שאינו גמור", כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. - בפרק י. כל האמור הוא ביחס ל"צדיק", ואילו ב"בינוני", אֲבָל בְּבִינוֹנִי הוּא - ה"רע" של נפשו הבהמית, דֶּרֶךְ־מָשָׁל כְּאָדָם שֶׁיָּשֵׁן, שֶׁיָּכוֹל לַחֲזֹר וְלֵיעוֹר מִשְּׁנָתוֹ, - בשעת שינתו אין כוחותיו של האדם פועלים, אבל הוא עלול כל רגע להתעורר משינתו וכוחותיו נעשים ערים ופעילים, כָּךְ הָרַע בַּבֵּינוֹנִי הוּא כְּיָשֵׁן בַּחֶלֶל הַשְּׂמָאלִי - שבלב, ואינו משפיע גם לא על התעוררות תאוה בלב – וזהו בִּשְׁעַת קְרִיאַת־שְׁמַע וּתְפִלָּה, שֶׁלִּבּוֹ בוֹעֵר בְּאַהֲבַת ה', - וזה משפיע שהרע של הנפש הבהמית, יהיה כאילו נתון בשינה. ברם, וְאַחַר־כָּךְ - אחרי התפלה, יָכוֹל - ה"רע", לִהְיוֹת חוֹזֵר וְנֵיעוֹר. - כאן מתחיל רבנו הזקן להסביר, שקיימת דרגה עליונה יותר ב"בינוני" – כשהוא נתון **כל היום** באהבה להקב"ה כמו בשעת התפלה, ולכן ה"רע" שבו נתון "תמיד" כאילו בשינה – בכך יוסבר לנו כיצד יכול היה רבה לומר על עצמו שהוא "בינוני". בפרק הראשון למדנו שאי־אפשר לומר בפשטות, ש"בינוני" הוא מי שיש בו מחצית מצוות ומחצית עבירות, כי אם כן – כיצד היה יכול רבה לטעות בעצמו שהוא "בינוני", בשעה שלא היתה בו אפילו העבירה של ביטול תורה? ברם, גם לפי מה שהוסבר של"בינוני" אין עבירות כלל, אלא שעולה לפעמים בלבו תאוה לרע – עדיין קשה להבין,

## ליקוטי אמרים

הלב ולכן נפש האלהית שבמוח מושלת בעיר קטנה אברי הגוף כולם שיהיו לבוש ומרכבה לשלש' לבושיה שיתלבשו בהם שהם מחשבה דבור ומעשה של תרי"ג מצות התורה אבל מהותה ועצמותה של נפש האלהית אין לה שליטה וממשלה על מהותה ועצמותה של נפש הבהמית בבינוני כי אם בשעה שאהבת ה' הוא בהתגלות לבו בעתים מזומנים כמו בשעת התפלה וכיוצא בה ואף גם זאת הפעם אינה רק שליטה וממשלה לבד כדכתיב ולאום מלאום יאמץ כשזה קם זה נופל וכשזה קם כו' שנפש האלהית מתאמצת ומתגברת על נפש הבהמית במקור הגבורות שהיא בינה להתבונן בגדולת ה' א"ס ב"ה ולהוליד אהבה עזה לה' כרשפי אש בחלל הימני שבלבו ואז אתכפיא ס"א שבחלל השמאלי אבל לא נתבטל לגמרי בבינוני אלא בצדיק שנאמר בו ולבי חלל בקרבי והוא מואס ברע ושונאו בתכלית השנאה והמיאוס או שלא בתכלית השנאה כנ"ל. אבל בבינוני הוא ד"מ כאדם שישן שיכול לחזור וליעור משנתו כך הרע בבינוני הוא כישן בחלל השמאלי בשעת ק"ש ותפלה שלבו בוער באהבת ה' ואח"כ יכול להיות חוזר וניעור. ולכן היה רבה מחזיק

---

**6.** בראשית כה, כג. **7.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שיכול להיות זה קם (השני) אף שלפני זה הי' נופל (וזה מוסיף בתיבות אלו)".
**8.** תהלים קט, כב. **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כן משמע (קצת) בפ"א: חלל .. שאין לו יצה"ר (הוספת הביאור אח"כ שהרגו - הוא למיעוטי מדרי' נעלית יותר דאברהם שהפכו ליצה"ר - כדאיתא בירושי' ספ"ט דברכות - ואז אין לבו חלל בקרבו - למעליותא). אבל ברש"י ברכות ופשטות הירושי' - מענין - מת. בפרש"י תהלים - ב' הפי'".

כיצד החזיק רבה את עצמו ל"בינוני", מאחר שהוא הרי היה "צדיק" וידע היטב שאין בלבו כלל תאוה לרע? אלא, כפי שיוסבר להלן, שקיימת מדריגה נוספת ב"בינוני" שלא עולה **בלבו** אף פעם תאוה לרע – יובן לנו הדבר היטב. **וְלָכֵן הָיָה רַבָּה מַחֲזִיק עַצְמוֹ כְּבֵינוֹנִי, אַף דְּלֹא פָּסִיק פּוּמֵיהּ מִגִּרְסָא,** - אף שלא פסק פיו מלימוד תורה, **וּבְתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה, כַּחֲפִיצָה וַחֲשִׁיקָה וּתְשׁוּקָה וְנֶפֶשׁ שׁוֹקֵקָה לַה' בְּאַהֲבָה רַבָּה כְּבִשְׁעַת קְרִיאַת־שְׁמַע וּתְפִלָּה,** - וכפי שהוסבר כבר, מעורר אז ה"בינוני" בתוכו אהבה להשי"ת, עד שאינו מרגיש ב"רע" בחלל השמאלי שבלבו. רבה – **שכל היום** בערה בו אהבה להשי"ת, ולא היתה לו **אף פעם** כל שייכות לתאוות העולם – יכול היה לחשוב, בגלל כך, את עצמו ל"בינוני", משום **וְנִדְמֶה בְּעֵינָיו** - של רבה, **כַּבֵּינוֹנִי הַמִּתְפַּלֵּל כָּל הַיּוֹם,** - שנתון כל היום באותה מדריגה כמו בשעת התפלה – האהבה היא בהתגלות אצלו כל היום, וממילא ה"רע" שבו הוא תמיד כאילו נתון בשינה, ואין הוא שייך אף פעם לתאוה איזו שהיא, **וּכְמַאֲמַר רַז"ל**[10]**: "הַלְוַאי שֶׁיִּתְפַּלֵּל אָדָם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ":** - ממילא יכול היה כבר רבה לחשוב את עצמו ל"בינוני" – מדריגה כזו ב"בינוני" הנקראת "בינוני המתפלל כל היום", שכל היום הוא נתון באותו מצב כמו בשעת התפלה. על־כל־פנים, הרי הוסבר ביחס למדריגתו הכללית של "בינוני", שגם בשעת תפלתו, שאז מתגלה אהבתו להשי"ת, אין זה כי־אם התגברות הנפש האלקית על הנפש הבהמית, ולכן יתכן הדבר שאחרי התפלה תתעורר שוב הנפש הבהמית, ומכיון שכך – אין זו העבודה האמיתית לגבי מדריגת ה"צדיקים" – שכן, "אמת" היא מדריגה של תמידות ואי־שינויים, ורבנו הזקן מסביר להלן, שלמרות זאת, נחשבת אהבתם של ה"בינונים" בתור "בינונים" לאמיתית, לעבודה תמידית.

**וְהִנֵּה, מִדַּת אַהֲבָה זוֹ, הָאֲמוּרָה כַּבֵּינוֹנִים, בְּשִׁעַת הַתְּפִלָּה עַל־יְדֵי הִתְנַבְּרוּת** - הזמנית של, **הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית כוֹ',** - על הנפש הבהמית, **הִנֵּה לְגַבֵּי מַדְרֵגַת הַצַּדִּיקִים עוֹבְדֵי ה' בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ - אֵין בְּחִינַת אַהֲבָה זוֹ** - ב"בינונים", **נִקְרֵאת בְּשֵׁם "עֲבוֹדַת אֱמֶת" כְּלָל, מֵאַחַר שֶׁחוֹלֶפֶת וְעוֹבֶרֶת אַחַר הַתְּפִלָּה, וּכְתִיב**[11]**: "שְׂפַת אֱמֶת תִּכּוֹן לָעַד, וְעַד אַרְגִּיעָה לְשׁוֹן שָׁקֶר".** - התואר "אמת" חל רק על דבר שיש בו קיום תמידי, ואילו כשקיומו של הדבר הוא זמני בלבד – אין זו מציאות אמיתית. כך גם בענייננו, מאחר שה"בינוני" מרגיש וחש באהבה זו בשעת תפלתו בלבד, ואחרי התפלה אין אהבה זו בהתגלות בלבו – הרי שעבודתו של ה"בינוני" אינה במדת האמת האמיתית של "צדיקים"; **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, לְגַבֵּי מַדְרֵגַת הַבֵּינוֹנִים - נִקְרֵאת "עֲבוֹדָה תַּמָּה" בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ שֶׁלָּהֶם,** - של ה"בינונים", **אִישׁ אִישׁ כְּפִי מַדְרֵגָתוֹ בְּמַדְרֵגַת הַבֵּינוֹנִים,** - כפי שלמדנו שקיימות דרגות שונות ב"בינונים". **וַהֲרֵינִי קוֹרֵא בְּאַהֲבָתָם שֶׁבִּתְפִלָּתָם גַּם כֵּן - "שְׂפַת אֱמֶת תִּכּוֹן לָעַד",** - אהבתם של ה"בינונים" היא אמיתית **ותמידית** למרות שהיא באה לידי ביטוי בשעת התפלה בלבד. שכן, **הוֹאִיל וּבְכֹחַ נַפְשָׁם הָאֱלֹהִית לַחֲזֹר וּלְעוֹרֵר בְּחִינַת אַהֲבָה זוֹ לְעוֹלָם,** - מחדש, **בְּהִתְנַבְּרוּתָהּ** - של הנפש האלקית, **בְּשִׁעַת הַתְּפִלָּה מִדֵּי יוֹם בְּיוֹם, עַל־יְדֵי הֲכָנָה הָרְאוּיָה לְכָל נֶפֶשׁ כְּפִי עֶרְכָּהּ וּמַדְרֵגָתָהּ.** - שכן, נפש שהיא במדריגה עליונה יותר, אינה זקוקה להכנה גדולה כל כך כדי לעורר בה אהבה להשי"ת, ואילו מדריגה נמוכה יותר בנפש, זקוקה להכנה רבה יותר. על כל פנים – לאחרי הכנה מתאימה יכול הוא תמיד לעורר בתוכו, בשעת תפילתו, אהבה להשי"ת. הרי, שהאהבה היא תמידית גם אצלו, שכן היא נמצאת בו תמיד, אם בצורה מעשית־פעילה, או באופן פוטנציאלי, שתמיד יש לו היכולת להביא אהבה זו לביטוי גלוי (וכאמור לעיל – "להתפלל כל היום כולו", ה"בינוני" יכול, שתהיה לו לפחות **בכוח**, האהבה והמדריגה של תפלה, במשך כל היום). **ובלשונו הקדוש של כ"ק רבינו בהערה:** "בפועל או בכח באופן **שיכול** להביאה בפועל **תמיד** (וכנ"ל להתפלל כל היום כולו)". ברם, עדיין טעון הדבר הסבר: כיצד יתכן שלגבי מדריגת ה"צדיקים" **אינה** נחשבת עבודה זו ל"אמת", ואילו לגבי "בינונים" **אכן** נחשבת אותה עבודה ל"אמת"? לכאורה: אם זו "אמת" – עליה להיות כך **בכל** המדריגות! – הדברים יוסברו להלן ב"תניא", שמדת ה"אמת" קיימת בכל מדריגה, היא מבטאת את מהותה העצמית של כל מדריגה, וממילא ה"אמת" היא בהתאם לאותה מדריגה. כך הדבר בכל המדריגות של העולמות למעלה, מהעליונה ביותר

## ליקוטי אמרים

עצמו כבינוני אף דלא פסיק פומיה מגירסא ובתורת ה' חפצו יומם ולילה בחפיצה וחשיקה ותשוקה ונפש שוקקה לה' באהבה רבה כבשעת ק"ש ותפלה ונדמה בעיניו כבינוני המתפלל כל היום וכמאמר רז"ל הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו: והנה מדת אהבה זו האמורה בבינונים בשעת התפלה ע"י התגברות הנפש האלהית כו' הנה לגבי מדרגת הצדיקים עובדי ה' באמת לאמיתו אין בחי' אהבה זו נקראת בשם עבודת אמת כלל מאחר שחולפת ועוברת אחר התפלה וכתיב שפת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר ואעפ"כ לגבי מדרגת הבינונים נקראת עבודה תמה באמת לאמיתו שלהם איש איש כפי מדרגתו במדרגת הבינונים והריני קורא באהבתם שבתפלתם ג"כ שפת אמת תכון לעד הואיל ובכח נפשם האלהית לחזור ולעורר בחי' אהבה זו לעולם בהתגברותה בשעת התפלה מדי יום ביום ע"י הכנה הראויה לכל נפש כפי ערכה ומדרגת' כי הנה מדת אמת היא מדתו של יעקב

---

**10.** ברכות כא, א. **11.** משלי יב, יט.

עד לתחתונה ביותר. ומאחר שאין למדריגות התחתונות יותר כל ערך, וכאילו אינן קיימות, לגבי המדריגות העליונות – כיצד, איפוא, יכולות אותן מדריגות תחתונות להיקרא "אמת" בהשוואה למדריגות העליונות? – אך ההסבר הוא: כל מדריגה יש לה נקודת האמת **שלה**, לפי הערך שלה. **כִּי הִנֵּה, מִדַּת אֱמֶת הִיא מִדָּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב,** - כמו שכתוב[12]: "תתן אמת ליעקב", **הַנִּקְרָא: "בָּרִיחַ הַתִּיכוֹן הַמַּבְרִיחַ מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה"** - כלומר ברוחניות: **מֵרוּם הַמַּעֲלוֹת וּמַדְרֵגוֹת עַד סוֹף כָּל דַּרְגִּין,** - עד סוף כל המדריגות, **וּבְכָל מַעֲלָה וּמַדְרֵגָה מַבְרִיחַ תּוֹךְ נְקֻדָּה הָאֶמְצָעִית,** - של אותה מדריגה, **שֶׁהִיא נְקֻדַּת וּבְחִינַת מִדַּת אֱמֶת שֶׁלָּהּ.** - והוכחה שכל מדריגה יש לה, מדת האמת שלה: **וּמִדַּת אֱמֶת הִיא "נֶחֱלָה בְּלִי מְצָרִים", וְאֵין לָהּ שִׁעוּר לְמַעֲלָה עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת, וְכָל מַעֲלוֹת וּמַדְרֵגוֹת שֶׁלְּמַטָּה הֵם כְּאֵין לְגַבֵּי מַעֲלוֹת וּמַדְרֵגוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶן** - ולמרות זאת, שהמדריגות שלמטה הן כאין לגבי המדריגות שלמעלה – קיימת גם בהן מדת האמת, מאחר שהיא חודרת דרך כל המדריגות – הרי שכל מדריגה ומדת האמת שלה. רבנו הזקן מביא להלן מקור למה שנאמר כאן, שהמדריגה התחתונה היא "כאין" לגבי המדריגה העליונה: [**כַּיָּדוּעַ לְיוֹדְעֵי־חֵן,** - תורת הקבלה, **שֶׁבְּחִינַת רֹאשׁ וּמֹחִין שֶׁל מַדְרֵגוֹת תַּחְתּוֹנוֹת הֵן לְמַטָּה מִבְּחִינַת עֲקֵבִים וְרַגְלֵי מַדְרֵגוֹת עֶלְיוֹנוֹת מֵהֶן, וּכְמַאֲמַר רַז"ל[13]: "רַגְלֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כֻּלָּן"]:** - הרי, שמדת האמת, נמדדת בכל מדריגה, בהתאם למצבה ומקומה בסולם הדרגות. מובן, אם כך, שעבודת ה"בינונים" היא עבודה אמיתית, בהתאם למדריגה **שלהם**, אף שלגבי מדריגת ה"צדיקים" אין היא נקראת עבודת אמת.

## ליקוטי אמרים

**הנקרא בריח התיכון המבריח מן הקצה אל הקצה מרום המעלות ומדרגות עד סוף כל דרגין ובכל מעלה ומדרגה מבריח תוך נקודה האמצעית שהיא נקודת ובחי' מדת אמת שלה ומדת אמת היא נחלה בלי מצרים ואין לה שיעור למעלה עד רום המעלות וכל מעלות ומדרגות שלמטה הם כאין לגבי מעלות ומדרגות שלמעלה מהן [כידוע לי"ח שבחי' ראש ומוחין של מדרגות תחתונות הן למטה מבחי' עקביים ורגלי מדרגות עליונות מהן וכמאמר רז"ל רגלי החיות כנגד כולן]:**

בהקשר למה שלמדנו בפרק זה, אודות המלחמה של היצר־הטוב והיצר־הרע ב"בינוני", ראוי להוסיף, מה שאמר כ"ק רבינו (בהתוועדות אחרון של פסח בשנת תשכ"א): שתי דיעות בדברי הנביא בקשר לימות המשיח "וגר זאב עם כבש": דיעה אחת (הרמב"ם וכו') סוברת שהדברים הם רק משל על עמי העולם, ולהבדיל – בני ישראל. דיעה שניה (הראב"ד, הרמב"ן וכו') סוברת שהדברים הם כפשוטם, שהשלום ישרור בין החיות, כי הטבע שלהן – ישתנה לגמרי. תורת החסידות סוברת כדיעה השניה, והרבי הסביר את הדברים כך: כשם שישרור אז השלום בין אלה שהם עיקרה ותכליתה של הבריאה – האדם, ובמיוחד בין אלה שנקראים "אדם אתם – אתם קרויים אדם", בני ישראל הנקראים "אדם". הרי על־ידי השלום שישרור בבני ישראל בין הנפש האלקית לבין הנפש הבהמית, מאחר שיקויים אז "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ" – ישפיע הדבר גם על שאר חלקי הבריאה, שגם בהם ישרור השלום. עד שגם החיות תחיינה בשלום אחת עם השניה.

---

## יום חמישי כ"ו טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 38, פרק יד והנה מדת... עד עמ' 38, לכפור האמת.

**פֶּרֶק יד.** בפרקים הקודמים הסביר רבנו הזקן, שהתואר "בינוני" חל על יהודי הנזהר שלא להיכשל, במחשבה, דיבור ומעשה, בדבר של איסור; כל מחשבותיו, דיבוריו ומעשיו הם בתורה ובמצוות בלבד. הרע שבנפשו הבהמית אמנם עדיין די חזק להעלות בלבו תאוה לעניני העולם־הזה, אך אין תאוה זו באה לידי ביטוי באחד משלושת הלבושים האמורים. הנפש האלקית – ב"עזרת" הקב"ה – אינה נותנת ל"רע" להתפשט בגוף. רבנו הזקן ממשיך בפרק הבא: **וְהִנֵּה, מִדַּת הַבֵּינוֹנִי הִיא מִדַּת כָּל אָדָם,** - מותאמת לכל אדם, **וְאַחֲרֵיהָ כָּל אָדָם יִמְשֹׁךְ,** - כל מי שעדיין לא הגיע למדריגה זו, עליו להשתדל, על־ידי עבודה ויגיעה, להגיע למדת ה"בינוני" – שרק לא יחשוב שזהו למעלה מכוחותיו, **שֶׁכָּל אָדָם יָכוֹל לִהְיוֹת בֵּינוֹנִי בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה.** - יש ביכולתו תמיד להגיע לדרגת ה"בינוני", **כִּי הַבֵּינוֹנִי אֵינוֹ מוֹאֵס בָּרַע,** - עד כדי כך שירגיש שנאה ומשטמה לתאוות גשמיות, **שֶׁזֶּהוּ** - המיאוס ב"רע", **דָּבָר הַמָּסוּר לַלֵּב,** - כפי שכבר למדנו, אין ה"בינוני" שולט עדיין ב"רע" שבלב, ממילא **אין** הוא מואס ברע; **וְלֹא כָּל הָעִתִּים שָׁוֹוֹת,** - לפעמים, כשלבו פתוח, כמו בשעת התפלה, כשלבו מתמלא אהבה גלויה להקב"ה – יכול להתעורר בו רגש של שנאה

## ליקוטי אמרים

**פרק יד והנה מדת הבינוני היא מדת כל אדם ואחריה כל אדם ימשוך שכל אדם יכול להיות בינוני בכל עת ובכל שעה כי הבינוני אינו מואס ברע שזהו דבר המסור ללב ולא כל העתים**

---

**12.** מיכה ז, כ. **13.** חגיגה יג, א.

ל"רע"; ולפעמים הלב "אטום" ואין בכוחו של ה"בינוני" לעורר בלבו רגש של תיעוב ל"רע". וא"כ מובן, שהמיאוס ברע הוא לא ה"מבחן" של ה"בינוני", שהיא מדריגתו **התמידית, אֶלָּא** - ענינו של ה"בינוני" הוא: **"סוּר מֵרַע וַעֲשֵׂה טוֹב", דְּהַיְנוּ בְּפֹעַל מַמָּשׁ, בְּמַעֲשֶׂה דִּבּוּר וּמַחֲשָׁבָה,** - ה"סור מרע ועשה טוב" מתבטא ב"בינוני" בפועל ממש, בצורה פרקטית: שלא לחשוב, שלא לדבר ושלא לעשות מה שאסור, ולעומת זאת לחשוב, לדבר ולעשות מה שציווה הקב"ה, **שֶׁבָּהֶם** - במעשה, דיבור ומחשבה, שלא כמו בדברים המסורים ללב, **הַבְּחִירָה וְהַיְכֹלֶת וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה לְכָל אָדָם לַעֲשׂוֹת וּלְדַבֵּר וְלַחֲשֹׁב גַּם מַה שֶּׁהוּא נֶגֶד תַּאֲוַת לִבּוֹ וְהַפְּכָהּ מַמָּשׁ, כִּי גַּם כְּשֶׁעָה אֵינוֹ רוֹצֶה לִהְיוֹת רָשָׁע אֲפִלּוּ שָׁעָה אֶחָת,** - כלומר, אינני רוצה למלא אחרי תאוותי ולעשות את האסור, ולהיקרא משום כך "רשע". מדוע אין אני רוצה בכך? – **כִּי אֵינֶנִּי רוֹצֶה לִהְיוֹת מֻבְדָּל וְנִפְרָד חַס־וְשָׁלוֹם מֵה' אֶחָד בְּשׁוּם אֹפֶן, כְּדִכְתִיב[1]: "עֲוֹנוֹתֵיכֶם מַבְדִּילִים וְגוֹ'"**, - בין יהודי לבין הקב"ה. הרי, שעל־ידי עבירה, נעשה היהודי נפרד ומובדל מה'. ועל־ידי התעמקותו בדברים אלה, ובואו להכרה, **שאין** הוא רוצה להיות "רשע", מפני **שאינו** רוצה להיות נפרד חלילה מהקב"ה – יש בכוחו, גם כשהלב מתאוה לתאוה, להיות "סור מרע" ולהימנע מעשיית עבירה בפועל. ואילו, כדי שיהא זהיר ב"עשה טוב", לעשות את מה שצריך לעשות, עליו להתבונן: **רַק אֲנִי רוֹצֶה לְדָבְקָה בּוֹ** - בהקב"ה, **נַפְשִׁי רוּחִי וְנִשְׁמָתִי, בְּהִתְלַבְּשָׁן בִּשְׁלֹשָׁה לְבוּשָׁיו יִתְבָּרֵךְ**, - כלומר, כפי שה"תניא" אומר מיד, במחשבה, דיבור ומעשה של תורה ומצוות, שהן רצונו וחכמתו שהם דבר אחד עם הקב"ה בעצמו – ולכן הם נקראים "שלשה לבושיו יתברך", **שֶׁהֵם: מַעֲשֶׂה דִּבּוּר וּמַחֲשָׁבָה, בַּה' וְתוֹרָתוֹ וּמִצְוֹתָיו,** - ומהיכן נובע רצוני זה, לרצות באמת להיות דבוק ומאוחד עם הקב"ה? – הרי זה: **מֵאַהֲבָה מְסֻתֶּרֶת שֶׁבְּלִבִּי לַה'**, - ולמרות שאין אני חש באותה אהבה, היא בודאי טמונה ומוסתרת בלבי, **כְּמוֹ בְּלֵב כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָאוּ[2] "אוֹהֲבֵי שְׁמֶךָ"**, - שכן, לכל יהודי אהבה מוסתרת בלבו להקב"ה, גם כשאין הוא חש בה בצורה גלויה. **וַאֲפִלּוּ** כָּל **שֶׁבַּכֹּלִים יָכוֹל לְמָסֹר נַפְשׁוֹ עַל קִדֻּשַׁת הַשֵּׁם**, - אם יכריחו אותו לכפור בהקב"ה. דבר זה נובע, כפי שיוסבר בפרקים הבאים, מאהבתו המוסתרת להקב"ה, המתעוררת ומתגלה באותו רגע שהוא מרגיש שרוצים חלילה לנתק אותו מהקב"ה, הריהו מוסר נפשו כדי שלא להיעשות נפרד חלילה מהקב"ה. הרי, שגם "קל שבקלים" ישנה בו אותה אהבה מוסתרת אל הקב"ה, **וְלֹא נוֹפֵל אָנֹכִי מִמֶּנּוּ בְּוַדַּאי,** - מאותו "קל שבקלים". אלא שנשאלת השאלה: אם אכן קיימת בו אהבה להקב"ה, מדוע הוא "קל שבקלים"? – **אֶלָּא שֶׁנִּכְנַס בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת,** - כמו שאומרים[3] חכמינו ז"ל: "אין אדם עובר עבירה אלא־אם־כן נכנסה בו רוח שטות", **וְנִדְמֶה לוֹ שֶׁכַּעֲבֵרָה זוֹ עוֹדֶנּוּ בְּיִחֻדוּתוֹ** - שאין עבירה זו מזיקה ופוגמת ב"יחדותו", **וְאֵין נִשְׁמָתוֹ מֻבְדֶּלֶת מֵאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל**, - ואילו האמת היא, כפי שיסביר בפרק כ"ד, שבשעה שיהודי נכשל בעבירה, הוא נפרד חלילה, **בשעת מעשה**, מהקב"ה; ואם גם ה"קל שבקלים" היה חש ומרגיש שאכן באותה עבירה הוא נפרד מהקב"ה – לא היה חוטא בשום פנים. אלא שאותה "רוח שטות" מדיחה אותו לחשוב, שאין הוא נפרד מהקב"ה גם בשעה שהוא חוטא. מדוע אין הוא מקיים מצוות, למרות שאהבתו להקב"ה מכתיבה לו שעליו לקיימן? – הרי זה מפני: **וְגַם שׂוֹכֵחַ אַהֲבָתוֹ לַה' הַמְסֻתֶּרֶת בְּלִבּוֹ**, - ולכן אין הוא מקיים מצוות. אילו היתה אהבתו לה' בהכרתו המלאה, היה עושה ככל אשר ביכלתו, כדי להתאחד, באמצעותן, עם הקב"ה. כל האמור הוא ביחס ל"קל שבקלים", ואילו אותו יהודי ממשיך בחשבון נפשו: **אֶבָל אֲנִי אֵינֶנִּי רוֹצֶה לִהְיוֹת שׁוֹטֶה כְּמוֹהוּ לִכְפֹּר הָאֱמֶת.** - וה"אמת" היא הרי, שעל־ידי עבירה **אכן** נעשה האדם נפרד מהקב"ה, והרי ה"אמת" היא **שקיימת** ביהודי "אהבה מסותרת"

## ליקוטי אמרים

שוות אלא סור מרע ועשה טוב דהיינו בפועל ממש במעשה דבור ומחשבה שבהם הבחירה והיכולת והרשות נתונה לכל אדם לעשות ולדבר ולחשוב גם מה שהוא נגד תאות לבו והפכה ממש כי גם בשעה שהלב חומד ומתאוה איזו תאוה גשמיית בהיתר או באיסור ח"ו יכול להתגבר ולהסיח דעתו ממנה לגמרי באמרו ללבו אינני רוצה להיות רשע אפי' שעה אחת כי אינני רוצה להיות מובדל ונפרד ח"ו מה' אחד בשום אופן כדכתיב עונותיכם מבדילים וגו' רק אני רוצה לדבקה בו נפשי רוחי ונשמתי בהתלבשן בשלשה לבושיו ית' שהם מעשה דבור ומחשבה בה' ותורתו ומצותיו מאהבה מסותרת שבלבי לה' כמו בלב כללו' ישראל שנקראו אוהבי שמך ואפי' קל שבקלים יכול למסור נפשו על קדושת ה' ולא נופל אנכי ממנו בודאי אלא שנכנס בו רוח שטות ונדמה לו שבעביר' זו עודנו ביהדותו ואין נשמתו מובדלת מאלהי ישראל וגם שוכח אהבתו לה' המסותרת בלבו אבל אני אינני רוצה להיות שוטה כמוהו לכפור האמת.

---

**1.** ישעי' נט, ב. **2.** תהלים ה, יב. **3.** סוטה ג, א.

להקב"ה, המכתיבה לו לקיים מצוות – ומשום כך, אין אני רוצה, לכפור את ה"אמת". "חשבון הנפש" האמור מתייחס לזהירות ממשית, שלא להיכשל במחשבה, דיבור ומעשה. באמצעות "חשבון" זה מסוגל כל יהודי להתגבר על יצרו הרע, גם ב"סור מרע", שלא להיכשל בעבירות, וגם ב"ועשה טוב" – להשתדל לקיים מצוות – וכך ביכלתו להגיע למדריגת "בינוני".

## יום שישי כ"ז טבת

### מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 38, משא"כ בדבר... עד עמ' כ, צדיקים כו' ע"ש:

**מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּדָבָר הַמָּסוּר לַלֵּב, דְּהַיְנוּ שֶׁיְּהֵא הָרַע** - תאוות ותענוגות גשמיים, **מָאוּס מַמָּשׁ בַּלֵּב וְשָׂנְאוּי בְּתַכְלִית שִׂנְאָה,** - כפי שהדבר ב"צדיק גמור", **אוֹ אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּתַכְלִית שִׂנְאָה** - כפי שהדבר ב"צדיק שאינו גמור", **הִנֵּה זֶה אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ אֶלָּא עַל־יְדֵי גֹּדֶל וְתוֹקֶף הָאַהֲבָה לַה', בִּבְחִינַת "אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים"**[1], **לְהִתְעַנֵּג עַל ה' מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא,** - שכן, בעולם־הבא, "נהנין – הנשמות – מזיו השכינה", הן נהנות ומתענגות מאלקות. אהבה זו להקב"ה, המכילה תענוג מאלקות – יוצרת שנאה ל"רע", לתאוות ולתענוגים גופניים, כפי שהדבר הוסבר בפרקים הקודמים. **וְעַל זֶה** - על עבודה זו של "אהבה בתענוגים", **אָמְרוּ רַז"ל**[4]**: "עוֹלָמְךָ תִּרְאֶה בְּחַיֶּיךָ כו'";** - מי שהגיע לעבודה זו, "רואה" בחייו חלק מהעולם־הבא, **וְאֵין כָּל אָדָם זוֹכֶה לָזֶה, כִּי זֶהוּ** - מדריגת אהבה כזו בעבודת ה', היא **כְּעֵין קִבּוּל שָׂכָר,** - ו"שכר" אין אדם נוטל בעצמו, הוא מקבל אותו מלמעלה. **וּכְדִכְתִיב**[5]**: "עֲבוֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת כְּהֻנַּתְכֶם וְגו'",** - אעשה את כהונתכם כמתנת־שכר לכם. במובן רוחני מוכתרת מדריגת "אהבה בתענוגים" (בכל מי שנמצא באותה דרגה, לא רק כהנים) בתואר "**כהונה**". ועל כך אומר הכתוב, שעבודת ה"כהונה" היא מתנה מלמעלה, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.** - הרי, שמדריגת "צדיק", שהיא עבודה שבלב, במיאוסו של ה"רע", הנובעת מ"אהבה בתענוגים" שהיא מתנה מלמעלה – אי אפשר לומר שכל אחד שייך לעבודה זו. ואילו למדריגת ה"בינוני" יכול כל אחד להגיע בעבודתו העצמית. בכך יתרץ רבנו הזקן את הקושיא על מאמר הגמרא (על דברי איוב להקב"ה:) "ריבונו של עולם, בראת צדיקים, בראת רשעים" – שאל על כך רבנו הזקן בפרק א: "והא צדיק ורשע לא קאמר?" – כשקובעים למעלה צורתו והרכבו של האדם העומד להיוולד, דנים אם יהיה חכם או טפש וכו' ואילו ביחס לצדיק או רשע, לא נאמר שם דבר, שכן הדבר מסור לבחירתו של האדם, כיצד, איפוא, אומר איוב "**בראת** צדיקים", שהקב"ה ברא צדיקים? אלא, בהתאם לאמור – הדבר מוסבר, כי לא כל אדם זוכה למדריגת "צדיק" והיא מתנה מלמעלה, וזו היתה טענתו של איוב "**בראת** צדיקים", שהקב"ה ברא נשמות שיהיה בידן לזכות לאותה מדריגה נעלה של "צדיק". וכך אומר רבנו הזקן: **וְלָכֵן אָמַר אִיּוֹב: "בָּרָאתָ צַדִּיקִים כו'";** - נשמות כאלו שיוכלו לזכות למדריגה זו של "צדיק", אכן ברא הקב"ה מלכתחילה (את הקושיא בקשר ל"בראת רשעים" – יתרץ רבנו הזקן להלן בפרק כ"ז). **וְכִדְאִיתָא בַּתִּקּוּנִים**[6]**,** - ב"תיקוני זהר", **שֶׁיֵּשׁ בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל כַּמָּה מִינֵי מַדְרֵגוֹת וּבְחִינוֹת: חֲסִידִים, גִּבּוֹרִים הַמִּתְגַּבְּרִים עַל יִצְרָם, מָאֲרֵי תּוֹרָה,** - "בעלי תורה", **נְבִיאִים כו', צַדִּיקִים כו', עַיֵּן שָׁם:** - הרי שמבחינת הנשמות עצמן ישנן כאלו שהן במדריגת "צדיקים"[7].

## ליקוטי אמרים

### משא"כ

**בדבר המסור ללב דהיינו שיהא הרע מאוס ממש בלב ושנאוי בתכלית שנאה או אפי' שלא בתכלית שנאה הנה זה אי אפשר שיהיה באמת לאמיתו אלא ע"י גודל ותוקף האהבה לה' בבחי' אהבה בתענוגים להתענג על ה' מעין עוה"ב. ועל זה אמרו רז"ל עולמך תראה בחייך כו' ואין כל אדם זוכה לזה כי זהו כעין קבול שכר וכדכתיב עבודת מתנה אתן את כהונתכם וגו' כמ"ש במ"א. ולכן אמר איוב בראת צדיקים כו' וכדאיתא בתיקונים שיש בנשמות ישראל כמה מיני מדרגות ובחי'. חסידים גבורים המתגברים על יצרם מארי תורה נביאים כו' צדיקים כו' ע"ש:**

---

**4.** ברכות יז, א. **5.** במדבר יח, ז. **6.** תקוני זהר בהקדמה א, ב. **7.** כך נראים לכאורה פירושם של דברים. **אבל כ"ק אדמו"ר שליט"א העיר על כך.** "צריך עיון". יכול להיות, שנדרש עיון יסודי אם אכן כך כיוון רבנו הזקן להסביר את ה"תיקוני זוהר" - שכל הסוגים המנויים כאן נבראו ממש מלכתחילה להיות כמו שהם - מאחר שביניהם הוא מונה, למשל, הסוג של "גבורים, המתגברים על יצרם", שבכך אין הם דומים לצדיקים, והם גוברים על היצר-הרע על-ידי עבודה, כלומר, אפשר ללמוד: ש"גבורים" הם נשמות שבשורשם יש להם שייכות למדת ה"גבורה", כשם שיש לחסידים שייכות ל"חסד", ול"מארי תורה" - ל"תפארת" - ולכן עבודתם היא באותו קו.

## יום שבת קודש כ"ח טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' כ, ובזה יובן.. עד עמ' 40, תהי צדיק:

**וּבְזֶה יוּבַן כֶּפֶל לְשׁוֹן הַשְּׁבוּעָה:** - בכך יוסבר כפל לשון השבועה, שהוזכר בפרק א'. במאמר הגמרא, משביעין את האדם: **"תְּהִי צַדִּיק, וְאַל תְּהִי רָשָׁע"; דְּלְכְאוֹרָה תְּמוּהַּ, כִּי מֵאַחַר שֶׁמַּשְׁבִּיעִים אוֹתוֹ "תְּהִי צַדִּיק"**, - ודאי הדבר שלא יהיה רשע, ואם כך לָמָּה צְרִיכִים לְהַשְׁבִּיעוֹ עוֹד שֶׁלֹּא יִהְיֶה רָשָׁע? אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁאֵין כָּל אָדָם זוֹכֶה לִהְיוֹת צַדִּיק, וְאֵין לָאָדָם מִשְׁפַּט הַבְּחִירָה בָּזֶה כָּל־כָּךְ, לְהִתְעַנֵּג עַל ה' בֶּאֱמֶת, וְשֶׁיִּהְיֶה הָרַע מָאוּם מִמֶּשׁ בֶּאֱמֶת, - הרי, שלא לכל אחד ישנה הבחירה המלאה והאפשרות להיות "צדיק" – **וְלָכֵן מַשְׁבִּיעִים שֵׁנִית "אַל תְּהִי רָשָׁע" עַל־כָּל־פָּנִים**, - על־כל־פנים שלא יהיה רשע. כלומר, גם כשלא תזכה למדריגת "צדיק", אבל לפחות אל תהיה "רשע", כי־אם – "בינוני". **שֶׁבָּזֶה** - שלא יהיה "רשע", **מִשְׁפַּט הַבְּחִירָה וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה לְכָל אָדָם לְמָשֵׁל בְּרוּחַ תַּאֲוָתוֹ שֶׁבְּלִבּוֹ וְלִכְבֹשׁ יִצְרוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה רָשָׁע אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת כָּל יָמָיו, בֵּין בִּבְחִינַת "סוּר מֵרַע"** - שלא לעבור על מצוות־לא־תעשה, **בֵּין בִּבְחִינַת "וַעֲשֵׂה טוֹב"**, - לקיים מצוות־עשה, **וְ"אֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה"**, - כמאמר חכמינו ז"ל[8]: "אין טוב אלא תורה", וכשהוא אומר כאן שעל האדם להיות זהיר ב"ועשה **טוב**" – זה כולל גם תורה, **דְּהַיְנוּ תַּלְמוּד תּוֹרָה שֶׁכְּנֶגֶד כֻּלָּן.** - שיהיה זהיר אף מלעבור על מצות־עשה כזו, שקשה להישמר מכך, כעוון ביטול תורה. שכן, בהיותו בעל בחירה מלאה, **אפשר** לו להישמר גם מביטול תורה. לשם כך משביעים אותו שנית, שלא יהיה "רשע". שכן, גם אם אין לו הזכות והאפשרות להגיע למדריגת "צדיק", אבל יש לו לפחות האפשרות שלא להיות "רשע". ודבר זה תלוי בו עצמו ובבחירתו. ברם, למרות שיתכן הדבר, שאף פעם לא יוכל אותו יהודי להגיע למדריגת "צדיק" – אומר רבנו הזקן להלן, שגם יהודי כזה צריך להתאמץ ולעסוק באותן עבודות המותאמות למדריגת "צדיק" – כמו: להשתדל להתרגל למאוס בתאוות ובתענוגים גשמיים, ולעומת זאת – להשתדל לעורר בלבו אהבה של תענוג להקב"ה, על־ידי התבוננות עמוקה בגדולת השי"ת – וכך להשתדל לקיים (ובמדה מסויימת אולי יצליח גם להביא את הדבר למעשה בפועל) את השבועה שמשביעים אותו "תהי צדיק". וכך אומר רבנו הזקן: **אַךְ, אַף־עַל־פִּי־כֵן** - למרות, שכפי האמור, לא כל אדם יכול להיות "מואס ברע" ובעל "אהבה בתענוגים" – שהיא מדריגתו של ה"צדיק", ואילו כאן הרי מדובר ב"בינוני", **צָרִיךְ לְקַבֵּעַ לוֹ עִתִּים גַּם־כֵּן לָשִׁית עֲצוֹת בְּנַפְשׁוֹ לִהְיוֹת מוֹאֵס בְּרַע,** - לעורר רגש של מיאוס ותיעוב לתאוות ולתענוגים גשמיים, **כְּגוֹן בַּעֲצַת חֲכָמֵינוּ ז"ל[9]:** - כיצד למאוס בתאוות נשים, על־ידי שיסביר לעצמו: **"אִשָּׁה חֵמֶת מְלֵאָה צוֹאָה כּוּ"**, **וּכְהַאי גַּוְנָא** - וכדומה. ולמאוס בתאוות האכילה, על־ידי התבוננותו: **וְכֵן כָּל מִינֵי מַטְעַמִּים וּמַעֲדָנִים נַעֲשִׂים כָּךְ: חֵמֶת מָלֵא כּוּ'; וְכֵן כָּל תַּעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה, הֲחָכָם רוֹאֶה הַנּוֹלָד מֵהֶן, שֶׁסּוֹפָן לִרְקָב וְלִהְיוֹת רִמָּה וְאַשְׁפָּה.** - על־ידי התבוננותו בדברים אלה, יתרגל לשנוא תאוות ותענוגים גשמיים, **וְהַהֵפֶךְ,** - עליו להשתדל להתרגל, **לְהִתְעַנֵּג וְלִשְׂמֹחַ בָּה', עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא כְּפִי יְכָלְתּוֹ.** - להשיג גדלותו של הקב"ה היוצרת בו תענוג באלקות, **אַף שֶׁיּוֹדֵעַ בְּנַפְשׁוֹ שֶׁלֹּא יַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה זוֹ בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ** - לשנוא את ה"רע" ולהתענג באלקות, **כִּי־אִם בִּדְמְיוֹנוֹת** - שידמה לו שהוא אכן **באמת** שונא את ה"רע" ומתענג מאלקות – ומ"דמיונות" יש הרי מאד להיזהר ולהישמר בעבודת ה'. **אַף־עַל־פִּי־כֵן הוּא יַעֲשֶׂה אֶת שֶׁלּוֹ, לְקַיֵּם אֶת הַשְּׁבוּעָה שֶׁמַּשְׁבִּיעִים "תְּהִי צַדִּיק", וַה' יַעֲשֶׂה הַטּוֹב בְּעֵינָיו.** - אם לתת לו במתנה את מדריגת ה"צדיק", או לא. **וְעוֹד,** - דבר נוסף שהוא יכול להגיע אליו על־ידי שיתרגל בעבודותיו של "צדיק", למאוס ב"רע" ולהתענג באלקות: **שֶׁהַהֶרְגֵּל עַל כָּל דָּבָר** -

## ליקוטי אמרים

**ובזה** יובן כפל לשון השבועה תהי צדיק ואל תהי רשע דלכאורה תמוה כי מאחר שמשביעים אותו תהי צדיק למה צריכים להשביעו עוד שלא יהיה רשע. אלא משום שאין כל אדם זוכה להיות צדיק ואין לאדם משפט הבחירה בזה כל כך להתענג על ה' באמת ושיהיה הרע מאוס ממש באמת ולכן משביעים שנית אל תהי רשע עכ"פ שבזה משפט הבחירה והרשות נתונה לכל אדם למשול ברוח תאותו שבלבו ולכבוש יצרו שלא יהיה רשע אפי' שעה אחת כל ימיו בין בבחי' סור מרע בין בבחי' ועשה טוב ואין טוב אלא תורה דהיינו תלמוד תורה שכנגד כולן. אך אעפ"כ צריך לקבוע לו עתים גם כן לשית עצות בנפשו להיות מואס ברע כגון בעצת חכמינו ז"ל אשה חמת מלאה צואה כו'. וכהאי גוונא. וכן כל מיני מטעמים ומעדנים נעשים כך חמת מלא כו'. וכן כל תענוגי עוה"ז החכם רואה הנולד מהן שסופן לרקוב ולהיות רמה ואשפה וההפך להתענג ולשמוח בה' ע"י התבוננות בגדולת א"ס ב"ה כפי יכולתו אף שיודע בנפשו שלא יגיע למדרגה זו באמת לאמיתו כי אם בדמיונות אעפ"כ הוא יעשה את שלו לקיים את השבועה שמשביעים תהי צדיק וה' יעשה הטוב בעיניו. ועוד שההרגל על כל דבר

---

**8.** אבות ו, ג. ברכות ה, א. **9.** שבת קנב, א.

**שלטון, ונעשה טבע שני, וכשירגיל למאס את הרע - יהיה נמאס קצת באמת, - שבמשך הזמן אכן יתחיל לשנוא את ה"רע". וכשירגיל - את עצמו, לשמח נפשו בה' על־ידי התבוננות בגדלת ה' - הרי באתערותא דלתתא אתערותא דלעילא, - על־ידי** התעוררות האדם למטה, נוצרת התעוררות מלמעלה, **וכלי האי ואולי** - אחרי כל זאת, **יערה עליו רוח ממרום, ויזכה לבחינת רוח משרש איזה צדיק שתעבר בו** - באופן של "עיבור"[10]. כפי שמובא ב"קבלה", שכשם שישנו הענין של "גלגול", שנשמה מגולגלת בגוף או בדבר אחר, כך ישנו הענין של "עיבור", שנשמתו של "צדיק" "מתעברת" בנשמתו של "בינוני", וזאת כדי שה"בינוני" יוכל לעבוד את השי"ת לפי מדריגתו של "צדיק". וזהו – **לעבד ה' בשמחה אמתית, כדכתיב**[11]**: "שמחו צדיקים בה'"**, - בכך גם מודגש שבשעה שנפגשות יחד נשמתו של "צדיק" המוכתר כ"צדיק עליון" עם נשמתו של "בינוני", המוכתר כ"צדיק תחתון" – מתבצע אז "שמחו **צדיקים** – לשון רבים – בה'", **ותתקנים בו באמת השבועה שמשביעים: "תהי צדיק"**: - לא זו בלבד, שיקיים את השבועה על־ידי **השתדלות** להיות "צדיק", אלא שהוא יביא אכן את הדבר לידי פועל ממש, ולהגיע באמת למדריגת "צדיק", וזאת תודות ל"עיבור" של נשמת "צדיק". בהקשר למה שהובא בפרק זה, שישנן נשמות הנקראות "גבורים" המתגברים על היצר־הרע, ושכל אחד יש בכוחו "לכבוש" את יצרו הרע – כדאי להוסיף אימרתו היסודית של הבעל־שם־טוב, שהרבי מוהריי"צ נשמתו־עדן מליובאוויטש, הביא באחת משיחותיו: על המשנה: "איזהו גבור הכובש את יצרו" – אמר הבעל־שם־טוב: "השובר" את יצרו – לא נאמר, כי בשבירתו של היצר־הרע אין משום גבורה. הגבורה היא "לכבוש" את היצר־הרע, כלומר, להשתמש בכוחותיו ובמעלותיו של היצר־הרע, בענינים של קדושה. והרי נאמר: "ורב תבואות בכח שור" – הנפש הבהמית הנקראת "שור" יש בה תוקף וחוזק – ויש להשתמש בכוח וחוזק זה בקדושה. וזהו "איזהו גבור הכובש את יצרו" – גבור הוא מי ש"כובש" את כוחותיו של היצר־הרע ומשתמש בהם לקדושה.

## ליקוטי אמרים

**שלטון ונעשה טבע שני. וכשירגיל למאס את הרע יהיה נמאס קצת באמת וכשירגיל לשמח נפשו בה' ע"י התבוננות בגדולת ה' הרי באתערותא דלתתא אתערותא דלעילא וכולי האי ואולי יערה עליו רוח ממרום ויזכה לבחי' רוח משרש איזה צדיק שתתעבר בו לעבוד ה' בשמחה אמיתית כדכתיב שמחו צדיקים בה' ותתקיים בו באמת השבועה שמשביעים תהי צדיק:**

ביחס למה שלמדנו בפרק זה, אודות המיאוס בתענוגים גשמיים על־ידי החשבון שהאדם עושה, שמתענוגים אלה מתהווים לבסוף תולעים וצואה, ואילו ענינים רוחניים עומדים לנצח – נזכיר בזה אימרתו של הרבי מוהריי"צ נשמתו־עדן מליובאוויטש, שמסר בשם אביו, הרבי מוהרש"ב נשמתו־עדן: בדברו פעם על חוסר כל יחס והשוואה של דברים גשמיים לגבי ענינים רוחניים, אמר הרבי מוהרש"ב: – אדם שיהיו לו במשך שבעים שנה, בני חיי ומזוני רויחי עם ארמונות והיכלות, אין לדבר כל ערך לגבי הזכות שיש לו בנשיקה אחת בספר תורה.

---

**10.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ולא שנשמתו עצמה תתהפך - ולכן ל"ק ממש"א בראת צדיקים". **11.** תהלים צז, יב.

---

המשך ביאור למס' מגילה ליום שלישי עמ' ב

**אסתר קים דברי הפרים האלה וגו'**. והיינו שעל ידי השתדלות אסתר אצל המלך בא הנס וקיים את ימי הפורים האלו. שואלת הגמרא: 'מאמר אסתר' אין, 'דברי הצומות' לא – וכי רק השתדלות אסתר הביאה את הנס, ואילו הצומות והתפילות שזעקו בני ישראל לא הועילו. עונה הגמרא: **אמר רבי יוחנן**, יש לחבר את הפסוקים ולקרוא כך, 'דברי הצומות וזעקתם ומאמר אסתר', על ידי שניהם 'קים (את ימי) [דברי] הפרים האלה'.

'כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי לרב אחיו'. מדייקת הגמרא: רק 'לרב אחיו' היה רצוי, ולא לכל אחיו, מלמד שכיון שנכנס לשררה, לצאת ולבוא אצל המלך, והתבטל מדברי תורה, פירשו ממנו מקצת חבריו שבסנהדרין.

הגמרא מביאה מאמרים בחשיבות תלמוד תורה: **אמר רב יוסף, גדול** מעלת **תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות**. וראיה לדבר, דהרי **מעיקרא** – בעלייה הראשונה מהגלות לארץ ישראל בתחילת מלכות כורש, קודם שהתעסק מרדכי בהצלת ישראל מגזירת המן, **חשיב** ליה **למרדכי בתר ארבעה** – הזכיר הפסוק את מרדכי במנין האנשים החשובים אחרי הרביעי, ואילו **לבסוף** – בעלייה השניה בימי דריוש השני, שהיתה אחר שבטל מן התורה ועסק בהצלת נפשות, הזכירו אותו **בתר חמשה**. שכן **מעיקרא** – בעלייה הראשונה **כתיב** (עזרא ב א-ב) 'ואלה בני המדינה העלים משבי הגולה וגו' **אשר באו עם זרבבל ישוע נחמיה שריה רעליה מרדכי בלשן**', הרי שמנו אותו לאחר הרביעי. **ולבסוף** – בעלייה השניה **כתיב** (נחמיה ז ז), 'הבאים עם זרבבל ישוע נחמיה עזריה רעמיה נחמני מרדכי בלשן', הרי שמנו אותו לאחר החמישי. והטעם שירד מחשיבותו, משום שהתבטל מתלמוד תורה ועסק בהצלת נפשות. **אמר רב ואיתימא רב שמואל בר מרתא, גדול תלמוד תורה יותר מבנין בית המקדש**, שלכן כל זמן שברוך בן נריה רבו של עזרא היה קיים – חי, **לא הניחו עזרא** בבבל ולא עלה לארץ ישראל בעלייה הראשונה בימי כורש, לבנות את בית המקדש בירושלים, אלא עלה רק בשנה השביעית לדריוש השני, כמבואר בעזרא (ז ח). **אמר רבה אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא, גדול תלמוד תורה יותר מכבוד אב ואם**, שכן כל אותן ארבע עשרה שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר ולמד תורה, **לא נענש** על שלא שהה ליד אביו ואמו ולא כבדם. **דאמר מר**,

## יום ראשון

יום רביעי — כב טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: שמות, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קו־קז.
תניא: ואעפ״כ . . . 34 תפלה כו׳.

הכרזת אאמו״ר באחת ההתועדות: אָט אזוי ווי הנחת תפילין בכל יום איז א מצוה דאורייתא אויף יעדען אידען, אָהן א חילוק צי א גדול בתורה, צי א איש פשוט, אזוי איז א חוב גמור אויף יעדען אידען צו טראַכטען יעדען טאָג א האלבע שעה וועגען דעם חנוך פון קינדער, און טאָן אלץ, וואָס עס איז בכוחו צו טאָן און יתר מכפי כחו, זעהן פועל זיין ביי די קינדער, אַז זיי זאָלען געהן אין דעם דרך וואָס מען איז זיי מדריך.

הַכְרָזַת אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשׁ״ב] בְּאַחַת הַהִתְוַעֲדוּיוֹת: בְּדִיּוּק כְּשֵׁם שֶׁהֲנָחַת תְּפִלִּין בְּכָל יוֹם הִיא מִצְוָה דְּאוֹרַיְיתָא עַל כָּל יְהוּדִי, מִבְּלִי הֶבְדֵּל אִם הוּא גָּדוֹל בַּתּוֹרָה, אוֹ אִישׁ פָּשׁוּט, כָּךְ חוֹב גָּמוּר עַל כָּל יְהוּדִי לַחֲשֹׁב כָּל יוֹם חֲצִי שָׁעָה אוֹדוֹת חִנּוּךְ הַיְלָדִים, וְלַעֲשׂוֹת הַכֹּל, מַה שֶּׁבְּכֹחוֹ לַעֲשׂוֹת, וְיוֹתֵר מִכְּפִי כֹּחוֹ, לִרְאוֹת לִפְעֹל עַל יְלָדָיו שֶׁיֵּלְכוּ בַּדֶּרֶךְ שֶׁבָּהּ מַדְרִיכִים אוֹתָם.

## יום שני

יום חמישי — כג טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: שמות, חמישי עם פירש״י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: רק שלזה . . . עם אחיו.

״תּוֹרָה אוֹר״ דִּבּוּר הַמַּתְחִיל ״מִי שָׁם פֶּה״ סָעִיף הַמַּתְחִיל ״וְהַנִּמְשָׁל יוּבָן״: ״כִּי יֵשׁ בְּחִינַת מַעֲלָה״, צָרִיךְ לִהְיוֹת ״וְכֵן יֵשׁ מַעֲלָה״.

בַּאֲנָחוֹת לְבַד לֹא נִוָּשַׁע. הָאֲנָחָה הִיא רַק ׳כַּפַּת הַמַּנְעוּל׳ [=יְדִית הַפְּתִיחָה] לִפְתֹּחַ אֶת הַלֵּב וְלִפְקֹחַ אֶת הָעֵינַיִם שֶׁלֹּא לָשֶׁבֶת בְּחִבּוּק יָדַיִם, רַק לְסַדֵּר עֲבוֹדָה וּפֹעַל, אִישׁ אִישׁ בַּאֲשֶׁר יוּכַל לִפְעֹל וְלַעֲשׂוֹת בְּתַעֲמוּלָה לְחִזּוּק הַתּוֹרָה הַרְבָּצַת הַתּוֹרָה וּשְׁמִירַת הַמִּצְוֹת, זֶה בִּכְתָבוֹ וְזֶה בִּנְאוּמוֹ וְזֶה בְּכַסְפּוֹ.

## יום שלישי

יום ששי — כד טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: שמות, ששי עם פירש״י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: יג. ובזה . . . החשך כנ״ל.

הסתלקות אדמו״ר הזקן בכפר פיענא במוצאי ש״ק פ׳ שמות תקע״ג. ומ״כ בעיר האדיץ.

אאזמו״ר שאל את הצ״צ: וואָס האָט דער זיידע געוואָלט מיט דרכי החסידות, און וואָס האָט ער געוואָלט מיט חסידות. ויענהו הצ״צ: דרכי החסידות איז, אז אלע חסידים זאָלען זיין ווי איין משפחה ע״פ התורה באהבה. חסידות איז חיות. אריינטראָגען א חיות און באלייכטען אלץ, אויך דעם לא טוב, מען זאָל וויסען פון דעם אייגענעם רע ווי ער איז, אויף מתקן זיין עס.

הִסְתַּלְקוּת אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן בִּכְפַר פִּיעֶנָא בְּמוֹצָאֵי שַׁבַּת קֹדֶשׁ פָּרָשַׁת שְׁמוֹת תקע״ג. וּמְנוּחָתוֹ כָּבוֹד [=קְבוּרָתוֹ] בָּעִיר הָאַדִּיץ.

אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר״שׁ] שָׁאַל אֶת הַ״צֶּמַח צֶדֶק״: מֶה הָיְתָה מַטְרָתוֹ שֶׁל הַסָּבָא

בְּ׳דַרְכֵי הַחֲסִידוּת׳, וּמָה הָיְתָה מַטְרָתוֹ בַּחֲסִידוּת? וַיַּעֲנֵהוּ ה״צֶמַח צֶדֶק״: ׳דַּרְכֵי הַחֲסִידוּת׳ הֵן – שֶׁכָּל הַחֲסִידִים יִהְיוּ כְּמִשְׁפָּחָה אַחַת, עַל פִּי תּוֹרָה, בְּאַהֲבָה. ׳חֲסִידוּת׳ הִיא חַיּוּת, לְהַכְנִיס חַיּוּת וּלְהָאִיר אֶת הַכֹּל, גַּם אֶת הַ״לֹא־טוֹב״, שֶׁיַּכִּירוּ אֶת הָרַע הָאִישִׁי כְּמוֹת שֶׁהוּא, כְּדֵי לְתַקְּנוֹ.

---

## יום רביעי

שבת — כה טבת — ה׳תש״ג

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ שְׁבָט, אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה, יוֹם הִתְוַעֲדוּת. הַפְּטוֹרָה: הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ.

שיעורים. חומש: שמות, שביעי עם פירש״י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: אך מאחר . . . כנגד כולן.

משיחות אאמו״ר: יציאת מצרים איז דער ארויסגעהן פון מצרים וגבולים, און חסידות איז אויף ארויסגעהן פון די מצרים און גבולים פון וועלט. עס איז פאראן א הפרש: יצי״מ איז א ענין פון שבירה און עזיבה, דערפאר איז מען אוועק פון מצרים. יצי״מ פון חסידות איז בירור און תקון, יציאה פון מצרים און גבולים פון וועלט אָבער אין וועלט. ד. ה. זייענדיג אין וועלט באדארפען זיין אין א יציאה פון מיצר וגבול פון וועלט. אראָפּנעהמען דעם מיצר וגבול און דערהערען דעם אמת, אז וועלט אליין איז באמת גוט, ווייל דאָס איז דאָך רצונו ית׳, איז דאָס דורך עבודה פון חסידות.

---

מִשִּׂיחוֹת אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״ב]: יְצִיאַת מִצְרַיִם הִיא הַיְצִיאָה מִמֵּצָרִים וּמִגְּבָלוֹת; וַחֲסִידוּת הִיא כְּדֵי לְצֵאת מֵהַמֵּצָרִים וְהַמִּגְּבָלוֹת שֶׁל הָעוֹלָם.

יֶשְׁנוֹ הֶבְדֵּל: יְצִיאַת מִצְרַיִם הִיא בִּתְנוּעָה שֶׁל שְׁבִירָה וַעֲזִיבָה, לָכֵן גּוֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם; יְצִיאַת מִצְרַיִם שֶׁל חֲסִידוּת הִיא בֵּרוּר וְתִקּוּן – יְצִיאָה מִמֵּצְרֵי וּמִגְּבֻלוֹת הָעוֹלָם, אַךְ בְּתוֹךְ הָעוֹלָם. כְּלוֹמַר: עִם הַהִמָּצְאוּת בָּעוֹלָם, יֵשׁ לִהְיוֹת בִּיצִיאָה מִמֵּצַר וּגְבוּל הָעוֹלָם. לְהָסִיר אֶת הַמֵּצַר וְהַגְּבוּל וְלִקְלֹט אֶת הָאֱמֶת, שֶׁהָעוֹלָם עַצְמוֹ הוּא בֶּאֱמֶת טוֹב, מִפְּנֵי שֶׁזֶּהוּ רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, הֲרֵי זֶה [מַשָּׂג] עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַחֲסִידוּת.

---

## יום חמישי

יום ראשון — כו טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: וארא, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: פרק יד. והנה . . . 38 לכפור האמת.

בְּבִרְכַּת ״וְלַמַּלְשִׁינִים״ מַפְסִיקִים קָצָת בֵּין ״וּתְמַגֵּר״ לְתֵבַת ״וְתַכְנִיעַ״, מַתְאִים לְהַכַּוָּנָה, אֲשֶׁר ״תְּעַקֵּר וּתְשַׁבֵּר וּתְמַגֵּר״ הֵם נֶגֶד ג׳ קְלִפּוֹת שֶׁצְּרִיכִים הַעֲבָרָה לְגַמְרֵי, ״וְתַכְנִיעַ״ – לְנֶגֶד קְלִפַּת נֹגַהּ שֶׁצְּרִיכָה הַכְנָעָה וְיֵשׁ בָּהּ בֵּרוּר.

---

## יום שישי

יום שני — כז טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: וארא, שני עם פירש״י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: משא״כ . . . צדיקים כו׳ ע״ש.

רבינו הזקן אמר: אידישע גשמיות איז רוחניות, דער אויבערשטער גיט אונז גשמיות, מיר זאָלען דערפון מאַכען רוחניות. אמאָל אז עס איז לרגע ניט אזוי, דארפען געבען דעם אויבערשטען אפילו מנחת עני גיט ער א פולע.

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן אָמַר: גַּשְׁמִיּוּת שֶׁל יְהוּדִים הִיא רוּחָנִיּוּת. הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נוֹתֵן לָנוּ גַּשְׁמִיּוּת, כְּדֵי שֶׁנִּצּוֹר מִמֶּנָּה רוּחָנִיּוּת. לְעִתִּים, כַּאֲשֶׁר לְרֶגַע אֵין הַדָּבָר כֵּן, יֵשׁ לָתֵת לַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְלוּ מִנְחַת עָנִי, וְהוּא נוֹתֵן בְּשֶׁפַע.

## שבת קודש

יום שלישי — כח טבת — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: וארא, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: ובזה יובן . . . תהי צדיק.

בְּסֵפֶר הַחֲקִירָה (דֶּרֶךְ אֱמוּנָה) לְהַ"צֶּמַח צֶדֶק" הַנִּדְפָּס – חֲסֵרִים הַרְבֵּה הַגָּהוֹת. הַ"צֶּמַח צֶדֶק" חִבְּרוֹ בְּיַחַס עִם נְסִיעוֹתָיו לְפֶטֶרְבּוּרְג, שֶׁשָּׁם הָיָה צָרִיךְ לַעֲנוֹת עַל כַּמָּה שְׁאֵלוֹת בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ.

## אגרות קודש

ב"ה, י"ב טבת, תשי"ב
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"מ וכו' מוהרש"ח שי' שד"ר

שלום וברכה!

אאשר בזה קבלת מכתביו מטו"ב אלול, ח', כ"ב מ"ח, ד' כסלו, ובודאי נתקבלו במועדם הקונטרסים (כל ההמשך) וגם קונטרס כ' מ"ח ומכתבי המצורפים אליהם.

ובמענה על מכתביו:

א) גם אני חפצי לבוא במכ' לעתים תכופות, אבל מה אעשה, און מ'האט מיר געמאכט, כמעט, פאר אויס בעה"ב אויף מיין צייט, ברוב הטרדות וכו' וכו' ועיכוב המענה שלי על מכ' ושאלות - הוא רובא דרובא רק מפני סיבה זו ואין לתלות בענינים אחרים.

ב) מטובו לפרסם עוה"פ בין ההנהלה והתלמידים הערה כללית שבמכתבי מכ"ד מנ"א תשי"א: "אינני יודע - אין לשער" כי האמור שם הוא עתה בתוקף יותר לדעתי משהי' אז. ופרסום זה ישמש מענה לכמה שאלות.

ג) ת"ח ת"ח על ההודעה מפעולות התלמידים בהצלת נפשות ילדי ישראל ובהפצת מעיינות דא"ח, ובהנוגע להת'... שי' ודכותי' הנה על ההנהלה ובפרט הרוחנית - לראות שיתעסקו באוסף כספים ורישום וכיו"ב אותם הת' - שבלאה"כ עוסקים בכגון דא ולאו דוקא אלו שיש להם חוש בהתמדה בעבודת התפלה וכו'. (מובן שעתה דער ארויסנעמען זיי דערפון צ"ל נעשה לאט לאט ובאופן דיפלומטי וד"ל) ופלא שנצרכים להוראות עד"ז והוא פשוט. דרך אגב כתבתי להנ"ל ע"ד שינוי הנהגתו בענין התענית סיגופים וכו' בשלהי הקיץ וע"ע איני יודע אם קבל מכתבי ואם שמע בקולי.

ד) בנוגע להת'... וחזרתו דא"ח בע"פ כיון שהוא רק בגיל י"ד שנה ונוסף ע"ז אביו מוחה, להסתפק שיחזור לע"ע רק ליומי דפגרי ולהיו"ט.

ה) מה הוי' דורש מדור זה של תו"ת? מי מאתנו עומד בסוד הוי' לדעת בברור את הנ"ל שיענה על שאלתו זו? אבל מה שנראה וי"ל עכ"פ בדא"פ הוא שהכינו בשבילנו את כל הנחוץ ונצרך וגם לחמו כבר את מלחמתנו, ואנו אין לנו אלא **להביא** את המעינות חוצה, מען האט עס שוין פאר אונז צוגעגרייט, פאנאנדערגעלייגט אף די טעלער מיט די כלי אכילה, און אראפגענומען כמעט די גאנצע התנגדות להפצת המעינות...

בנוגע לזמני לימוד דא"ח, סוג ואופן הלימוד, לדעתי צריך להיות עד כמה שאפשר, כמו שהי' בתו"ת מלפנים, ונוסף ע"ז ענין הלימוד למיגרס שכתבתי אודותו ז' חנוכה ה'תיש"א והוא לדעתי עיקר גדול.

## טומאת הגולל

יום ראשון כ"ב טבת ה'תשפ"ב

**הלכות טומאת מת פרק ו, הלכה ד: הָעוֹשֶׂה הַגּוֹלֵל מִדָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה – כְּגוֹן שֶׁהִנִּיחַ עַל גַּבֵּי הַקֶּבֶר אֶבֶן, אוֹ כְּלֵי אֲדָמָה... הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן טָמֵא טֻמְאַת שְׁבָעָה, מִשּׁוּם נוֹגֵעַ בְּגוֹלֵל; וְאִם פֵּרְשׁוּ מִלְּהִיוֹת גּוֹלֵל, אוֹ שֶׁהֵסִיר הַמֵּת מִתַּחְתֵּיהֶן – הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין.**

בדין זה נחלקו ראשונים. לדעת רש"י (עירובין טו, א) ה'גוללי' ממשיך להיות טמא גם לאחר שנפרד מהמת, אולם הרמב"ם כותב כי משפסק לשמש כגולל למת, הרי הוא טהור.

ובטעמו של הרמב"ם יש שביארו כי טומאת הגולל אינה משום שהוא עצמו נטמא מהמת והוא חוזר ומטמא אחרים, שהרי מדובר בדבר שאינו מקבל טומאה, אלא המת עצמו הוא המטמא, והגולל הוא רק כ'צינור' שעל ידו עוברת הטומאה מהמת לאדם הנוגע בו אך הוא עצמו אינו טמא. ולכן, משפירש מהמת אינו מטמא שהרי מעתה איננו מעביר את טומאת המת (ערוך לנר כריתות טו, ב).

אך יש שהוכיחו שטומאת הגולל היא טומאה עצמית, ולא משום שמעביר את טומאת המת, שהרי נזיר הנטמא ממת צריך לגלח את שערו אך אם נגע בגולל אינו מגלח (נזיר נד, א)

ואם הגולל מעביר את טומאת המת, נמצא שהנזיר נטמא מהמת עצמו ומדוע אינו מגלח? אלא בהכרח שטומאת המת אינה עוברת דרך הגולל אלא הגולל עצמו נטמא ומטמא אחרים, ומאחר וטומאת הגולל קלה מטומאת המת, אין הנזיר מוזהר עליה.

והטעם שהגולל נטמא בעצמו אינו משום שמקבל טומאה מהמת, שהרי כאמור דין זה נאמר גם בדבר שאינו מקבל טומאה, אלא עצם היותו משמש למת גורם לו טומאה מצד עצמו, כשם שהמת או השרץ אינם מקבלים טומאה מאחרים אלא טמאים מצד עצמם.

ולכן, משעה שפירש מהמת אינו מטמא, כי טומאתו נובעת בכל רגע מהיותו גולל המשמש למת, ומשעה שפסק מלהיות גולל פסקה סיבת הטומאה וממילא הוא טהור (קובץ שיעורים כתובות טו).

## 'אהל זרוק' ברכב ובמטוס

יום שני כ"ג טבת ה'תשפ"ב

**הלכות טומאת מת פרק יא, הלכה ה: הַנִּכְנָס לְאֶרֶץ הָעַמִּים בִּשְׂדֵה תֵבָה וּמִגְדַּל הַפּוֹרְחִין בָּאֲוִיר – טָמֵא; שֶׁאֹהֶל זָרוּק אֵינוֹ קָרוּי אֹהֶל.**

האם מותר לכהן לנסוע ברכב או לטוס מעל בית קברות?

כאן נפסק שהנכנס לאויר חוץ לארץ (שגזרו עליו טומאה) בתוך שידה או תיבה 'הפורחין באויר' טמא, ואין ה'אהל' שבו הוא נמצא חוצץ מפני הטומאה כי 'אהל זרוק' אינו קרוי אהל. ולפי זה, לכאורה אין המטוס או הרכב חוצצים בפני הטומאה.

אך ה'משנה למלך' (לעיל ה"א ד"ה ודע) מחדש, על פי לשון הרמב"ם 'הפורחין באויר', שרק כאשר האהל נמצא באויר אינו נחשב אהל, אך אם נגרר על פני הקרקע הרי הוא נחשב אהל על אף שנמצא בתנועה. ולפי דבריו יש להקל ברכב הנוסע על פני הקרקע ולהחמיר במטוס הטס באויר.

ואילו ה'תפארת ישראל' (אהלות פ"ח מ"א אות י) חידש שהחיסרון של 'אהל זרוק' הוא רק לגבי טומאת ארץ העמים, כי חז"ל גזרו טומאה על האויר עצמו (ולא רק כאשר האדם מאהיל על מת), ואהל זרוק אינו חוצץ מאחר ואינו חשוב כמקום בפני עצמו וממילא בטל האויר שבתוכו לאויר שבחוץ וגם הוא נחשב כאויר חו"ל, אך כאשר הנידון אינו על האויר אלא שהטומאה נמצאת למטה, גם אוהל זרוק חוצץ בין הטומאה לאדם הטהור שבתוכו.

ולפי זה, מאחר ובזמן הזה אין נוהגת טומאת ארץ העמים ואין איסור לכהן לצאת לחו"ל (ראה ש"ך וט"ז יו"ד סי' שסט), אלא הנידון הוא רק לגבי האיסור להאהיל על מת (אם עובר מעל קבר), לכך מועיל אפילו 'אהל זרוק' (ראה אהלך באמיתך עמ' קצח הע' צג).

למעשה, לגבי רכב יש מקילים על פי דברי ה'משנה למלך' ויש אוסרים (ראה אגרות קודש ח"ו עמ' שמט. טהרת הכהנים כהלכתה עמ' קכא). ולגבי מטוס נהוג להקל מכמה טעמים ובעיקר משום שבדרך כלל אין וודאות שבמהלך הטיסה עוברים על גבי קברים ואין אלא ספק (טהרת הכהנים כהלכתה עמ' שא).

## כיצד נמדד 'רום טפח' של אוהל?

יום שלישי כ"ד טבת ה'תשפ"ב

**הלכות טומאת מת פרק יב, הלכה א: טֶפַח עַל טֶפַח מְרֻבָּע עַל רוּם טֶפַח – מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה וְחוֹצֵץ בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה, דִּין תּוֹרָה; שֶׁאֵין קָרוּי אֹהֶל אֶלָּא טֶפַח עַל טֶפַח בְּרוּם טֶפַח, אוֹ יָתֵר עַל זֶה.**

מקום שיש בו מת והוא סתום מכל צדדיו וחללו טפח על טפח ברום [בגובה] טפח "מטמא מכל סביביו והנוגע בו מאחוריו או מגגו טמא שבעה מפני שהוא כקבר סתום" (לעיל פ"ז ה"א) ודינו כאוהל ו"מציל כל שחוצה לו, וחוצץ בין הטומאה ובין כלים שעל גביו".

והנה, לדעת הר"ש והרא"ש (אהלות פ"ג מ"ז) רום טפח של החלל נמדד מהקרקע ואם יש טפח בין הקרקע לגג שעליה, אין הטומאה הנמצאת שם ממעטת את החלל והרי זה 'קבר סתום'. מצד שני הוא 'אוהל' החוצץ בין הטומאה לכלים שעל גביו, וכתב ה'הון עשיר' (אהלות שם) שכך הוא גם לדעת הרמב"ם.

אך לדעת הראב"ד (כאן ולעיל פ"ז ה"ד) 'אוהל' הוא רק אם יש בו חלל טפח פנוי ואם הטומאה שבתוכו ממעטת את החלל, הרי זו 'טומאה רצוצה' ואינה מטמאת את סביביו במגע ואין

כאן 'אוהל' החוצץ בפני הטומאה, אלא היא בוקעת ועולה בוקעת ויורדת.

ומסתפק הראב"ד האם גם הרמב"ם סובר כן, שצריך חלל טפח פנוי כדי שיהיה 'אוהל' להביא את הטומאה ולחצוץ בפניה. וה'כסף משנה' כתב שאכן גם הרמב"ם סובר שצריך שיהא חלל טפח פנוי, כמו שכתב להלן (ה"ו) "ארונות של עץ שמניחין בהן את המת" דינם כ'קבר סתום' רק "אם יש בין כסוי הארון והמת גובה טפח".

וכתב הראב"ד (לעיל פ"ז ה"ד) שכדעה זו – שצריך חלל טפח פנוי – מבואר בגמרא (ברכות יט, ב) אך לא ביאר כיצד. והרש"ש (בהגהות וחידושים, אהלות פ"ג מ"ז) כתב שיש להביא ראיה מדברי רבא (שם) האומר שמן התורה מותר לכהן לדלג על ארון שיש בו מת כיון ש"רוב ארונות יש בהן חלל טפח" (והרי זה אוהל החוצץ בפני הטומאה), ובהכרח לומר שהחלל טפח פנוי מלבד המת "שאם לא כן – אין לך ארון שאין בו טפח"!

---

## כלים המאהילים על הטומאה

יום רביעי כ"ה טבת ה'תשפ"ב

**הלכות טומאת מת פרק יז, הלכה ה: כָּל הַכֵּלִים שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁמְּבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה, וְאֵינָן חוֹצְצִין – אִם הֶאֱהִיל הַכְּלִי עַל הַמֵּת – כָּל הַכֵּלִים שֶׁעַל גַּבָּיו טְמֵאִים כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְטֻמְאָתָן מִשּׁוּם כֵּלִים הַמַּאֲהִילִין עַל הַמֵּת; וְאַף הַכֵּלִים שֶׁעַל גַּבָּיו שֶׁאֵינָן כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה, טְמֵאִים מִשּׁוּם כֵּלִים שֶׁהֶאֱהִילוּ עַל הַמֵּת.**

[בדפוס ישן הנוסח: "ואף הכלים שעל גביו שאינן כנגד הטומאה טמאים משום כלים שהאהילו על המת", אך ברוב הדפוסים הנוסח "טמאים משום כלים שנגעו בכלים שהאהילו על המת". ראה 'שינויי נוסחאות' בהוצאת פרנקל]

הקשו אחרונים:

לעיל (פי"ב ה"א) כתב הרמב"ם כי כלים המונחים על גבי כלים המביאים את הטומאה, טמאים אף אם הם שלא כנגד הטומאה, כי גם טומאה שהובאה לתוך הכלי בוקעת ועולה. ולכאורה הרי זו סתירה לדבריו כאן שרק הכלים שכנגד הטומאה טומאתם כ"כלים המאהילין על המת" ואילו הכלים שאינם כנגד הטומאה טמאים רק אם "נגעו בכלים שהאהילו על המת" (והטומאה שהובאה לכלי אינה בוקעת ועולה)?

והביאור:

לשון הרמב"ם הוא שהכלים שאינם כנגד הטומאה "טמאים משום כלים שנגעו בכלים שהאהילו על המת", ולא כתב בקיצור, שטמאים "משום שנגעו בכלים". והמשמעות היא שאין טומאתם מפני שנגעו בכלים שהאהילו על המת (ויתכן שאכן לא נגעו בהם), אלא מפני שהאהילו על הטומאה שהובאה לתוך הכלי, ודין טומאה זו כדין כלים שנגעו בכלים שהיא טומאה קלושה ואינה בדרגת טומאת הכלים המאהילים על הטומאה. שכן, הכלים המאהילים על המת הם 'אבי אבות הטומאה', ואילו הכלים שאינם כנגד הטומאה ומאהילים רק על הטומאה שהובאה לתוך הכלי, הם רק 'אב הטומאה' וטומאתם מדרבנן (להלן פי"ט ה"ו). וזהו שדייק הרמב"ם וכתב "טמאים משום כלים שנגעו בכלים", היינו שיש להם דין 'כלים שנגעו בכלים' ולא דין 'כלים המאהילים על המת'.

(מים טהורים, אהלות פ"ו חדר"ן ב"ג, סדרי טהרות קפג, א)

---

## מתי אומרים 'סוף טומאה לצאת'?

יום חמישי כ"ו טבת ה'תשפ"ב

**הלכות טומאת מת, פרק יח הלכה ד: מִגְדָּל הַבָּא בְּמִדָּה שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּתוֹךְ הַפֶּתַח, וְנִפְתָּח לַחוּץ, וְטֻמְאָה בְּתוֹכוֹ – הַבַּיִת טָהוֹר. טֻמְאָה בַּבַּיִת – מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ טָמֵא; שֶׁהֲרֵי הוּא פָּתוּחַ, וּבְתוֹךְ הַפֶּתַח, וְדֶרֶךְ הַטֻּמְאָה לָצֵאת, וְאֵין דַּרְכָּהּ לְהִכָּנֵס.**

טומאה בתוך מגדל (ארון עץ) העומד בתוך פתח הבית ופתח המגדל פונה החוצה – הבית טהור כי הטומאה יוצאת דרך הפתח החוצה ואינה נכנסת לבית כי המגדל אינו מקבל טומאה (כלי עץ הבא במידה "שהן מחזיקין ארבעים סאה" אינם מקבלים טומאה, ראה לעיל פ"ו ה"ב) ומאחר שיש בו טפח על טפח ברום טפח הרי הוא אוהל החוצץ בפני הטומאה ואינה בוקעת לתוך הבית (רע"ב אהלות פ"ד מ"ג).

וה'משנה אחרונה' (אהלות שם) תמה:

משמעות לשון הגמרא (חולין קכה, ב) היא שהמגדל מונח בפתח "ופתחה לחוץ", היינו שמקום הפתח של המגדל הוא כלפי חוץ אף שהפתח סגור שהרי הבית טהור כשהטומאה בתוך המגדל משום ש"דרך הטומאה לצאת ואין דרכה להכנס", ומקום היציאה היחיד הוא דרך פתח זה, ודי במחשבה שחושב להוציא דרכו את הטומאה כדי שתוציא את הטומאה לחוץ ולא לבית (ראה לעיל פ"ז ה"ב). ואם כן מדוע כתב הרמב"ם כאן "שהרי הוא פתוח", ומשמע שפתח המגדל צריך להיות פתוח?

וביאר הגר"ח (חדושי ר"ח הלוי הל' טו"מ פי"א ה"ה ד"ה והנה בפי"ח):

"טומאה בבית – מה שבתוכו [בתוך המגדל] טמא" משום ש'סוף טומאה לצאת'. ויש לעיין: הרי דין זה נאמר רק לגבי חציצת אוהל שאף שאוהל מציל (להלן פ"כ ה"א) – כאשר 'סוף טומאה לצאת' אינו חוצץ. אך כלי מוקף 'צמיד פתיל' המונח בבית טמא שמציל על כל מה שבתוך הכלי (שם) – מציל גם אם 'סוף טומאה לצאת' דרכו ואין תוכו נטמא, ומדוע "טומאה בבית – מה שבתוכו טמא", הרי יש כאן הצלה בתורת 'צמיד פתיל'?

ומשום כך הוסיף הרמב"ם שפתח המגדל "פתוח ובתוך הפתח [של הבית]" שאז אינו 'צמיד פתיל' ולכן "מה שבתוכו טמא" כי "דרך הטומאה לצאת".

## מתי אין 'צמיד פתיל' מציל?

יום שישי כ"ז טבת ה'תשפ"ב

**הלכות טומאת מת פרק כב, הלכה ז: חָבִית שֶׁהִיא מְלֵאָה מַשְׁקִין טְהוֹרִין, וּמְנִיקִית [שפופרת] שֶׁל חֶרֶשׂ בְּתוֹכָהּ, וְהַחָבִית מֻקֶּפֶת צְמִיד פָּתִיל, וּנְתוּנָה בְּאֹהֶל הַמֵּת – הַחָבִית וְהַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין, וְהַמְּנִיקִית טְמֵאָה – מִפְּנֵי שֶׁקְּצָתָהּ הָאַחַת בְּתוֹךְ הַחָבִית הַמֻּקֶּפֶת, וְהַקְּצֶה הַשֵּׁנִי פְּתוּחָה לְאֹהֶל הַמֵּת, וְאֵינוֹ סָתוּם.**

מקור ההלכה הוא במשנה (כלים פ"ט מ"ב), ופירשוה הר"ש והרא"ש: חבית של חרס הנמצאת באוהל המת ומלאה משקים, ובתוך החבית נמצאת גם שפופרת ('מניקית') של מתכת בה שואבים את המשקה מהחבית, והחבית מוקפת 'צמיד פתיל' (מכסה צמוד) — החבית והמשקים טהורים כי ה'צמיד פתיל' מציל מן הטומאה, אבל ה'מניקית' טמאה. ואף שהחבית מוקפת 'צמיד פתיל', אין היא ניצלת כי גזרו חכמים על כלי מתכת שיש להם טהרה במקוה שיקבלו טומאה (ראה להלן פכ"ג ה"א).

אבל הרמב"ם מפרש שה'מניקית' היא של חרס, ואף שכלי חרס כן ניצלים ב'צמיד פתיל' הרי היא טמאה, כי אמנם קצה האחד של השפופרת הוא בתוך החבית, אבל "הקצה השני פתוח לאהל המת ואינו סתום".

והקשה הראב"ד:

א. אם ה'מניקית' פתוחה לאוהל המת, הרי אין החבית אטומה ונכנסת אליה טומאה דרך חלל ה'מניקית', ומדוע המשקים והחבית טהורים? ב. לאידך, אם ה'מניקית' היא של חרס, מדוע היא טמאה והרי זו שפופרת שאין לה בית קיבול וכלי חרס שאין לו בית קיבול אינו מקבל טומאה (הל' כלים פ"א ה"ח)?

ומבאר ה'כסף משנה':

קצה ה'מניקית' היוצא מהחבית מתעקם וסותם את החבית שלא תיכנס בה הטומאה, אך ה'מניקית' עצמה מקבלת טומאה כי במקום העיקום נוצר בית קיבול שבו מצטבר מעט משקה.

וה'מים טהורים' (על המשנה בכלים שם) פירש שה'מניקית' היא בדוגמת 'טיטרוס' (הל' כלים פי"ח ה"ו) היינו שפופרת שכאשר סותם באצבע פתח אחד אין המים יוצאים מהפתח השני, וכשמסיר אצבעו המים נוטפים החוצה, וזה בית הקיבול שלה ולכן מקבלת טומאה.

## מתי 'טומאה רצוצה' מתפשטת לצדדים?

שבת־קודש כ"ח טבת ה'תשפ"ב

**הלכות טומאת המת פרק כה, הלכה א: עָמוּד שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְטֻמְאָה רְצוּצָה תַּחְתָּיו – טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה... וְאִם הָיָה פֶּרַח יוֹצֵא מֵעַמּוּד זֶה, וְכֵלִים תַּחַת הַפֶּרַח – הַכֵּלִים טְהוֹרִים, שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה בִּלְבַד.**

והקשה ה'תוספות יו"ט' (אהלות פ"ז מ"ז, בשם הר"ר וואלף ורמייזא):

לעיל (פ"ז ה"ז) כתב הרמב"ם — "טומאה שהיא רצוצה בכותל וסמך סוכה לכותל, הסוכה טמאה שהרי נעשה הכותל צד מצדי האהל... האהל כולו טמא שהרי הטומאה בתוכו". ואם כן, מדוע בפרח היוצא מהעמוד אין אומרים שהטומאה הבוקעת ועולה מהעמוד מתפשטת לעבר הפרח ומאהילה על הכלים הנמצאים תחתיו?

ותירץ ה'מעשה רוקח':

הסוכה עשויה מלכתחילה כדי להאהיל, והכותל עליו נסמכת הסוכה נעשה חלק ממנה, "צד מצדי האהל", ולכן הטומאה מתפשטת בתוך כל האוהל. מה שאין כן הפרח היוצא מן העמוד, הרי אף אם יש בו שיעור אוהל אינו עשוי להאהיל אלא לנוי וכדומה, ולכן אין הטומאה חלק ממנו.

וב'מים טהורים' (אהלות שם, חרד"נ ג) חילק באופן אחר:

לגבי סמיכת הסוכה לכותל, פירש הרמב"ם בפירוש המשניות (אהלות שם) שהיא באופן ש"שם עליו המשקוף לסוכה". כלומר, הכותל שהטומאה רצוצה בו אינו מגולה לאוויר, כיון שמשקוף הסוכה מונח עליו ולכן הטומאה מתפשטת לכל הסוכה, ואילו כאן, הפרח אינו מונח על העמוד אלא בצידו, והטומאה שבתוכו בוקעת ועולה רק למעלה אבל אינה מתפשטת לצדדים.

## אגרות קודש

ב"ה, ט' טבת, תשי"ב

ברוקלין.

שלום וברכה!

מכתבי בברכת מזל טוב לקשורי התנאים שלו עם ב"ג תחי' בטח הגיעו במועדו, ובמה ששואל סדר בלימוד בהנהגה ובעבודה עד זמן הנשואין, הנה לא שמעתי בזה הוראות, וגם אינו כותב במכתבו למתי קבעו זמן הנשואין בשעה טובה ומוצלחת, כי כאיזה שבועות מקודם הרי צריך ללמוד הלכות הצריכות בהלכות נדה וכו' וטוב יותר שילמוד בחברותא עם האברכים הנשואים מאנ"ש שיחיו, ובימים הסמוכים לימי הנשואין, ללמוד בראשית חכמה שער הקדושה פט"ו, ט"ז, י"ז, והשי"ת יתן שיעלה זיווגם ליפה בכל הפרטים.

בברכה.

# שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"ב־כ"ח טבת ה'תשפ"ב

## יום ראשון כ"ב טבת ה'תשפ"ב

# הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת

## פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר עצמות הדג ועורו וירוקה שעל פני המים וכיוצא ממה שבים שעשה מהם כלים, כלי גללים אבנים ואדמה וכלי עץ העשוי לנחת, כלי חרס המוקף צמיד פתיל, והעושה גולל מדבר שאינו מקבל טומאה, ארון שהוא חקוק בסלע והניח בו המת וכסהו הגולל, מערה שקבר בתוכה וחצר לפני המערה.

1 **א. עַצְמוֹת הַדָּג[2] וְעוֹרוֹ, הָעוֹשֶׂה מֵהֶן כֵּלִים - אֵינָן**
2 **מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי**
3 **סוֹפְרִים. וְכֵן יְרוֹקָה שֶׁעַל פְּנֵי הַמַּיִם[3] וְכַיּוֹצֵא בָּהּ.**
4 **שֶׁכָּל מַה שֶּׁבַּיָּם - טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת**
5 **כֵּלִים. לְפִיכָךְ, הָעוֹשֶׂה אֹהֶל מֵעוֹר הַדָּג אוֹ מִצֶּמֶר**
6 **שֶׁגְּדֵל בַּיָּם - אֵין עַצְמוֹ שֶׁל אֹהֶל זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה,**
7 **אַף עַל פִּי שֶׁמֵּבִיא אֶת הַטֻּמְאָה לְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה**
8 **תַּחְתָּיו כִּשְׁאָר אֹהָלִים[4].**

2) בתורת כהנים פרשת שמיני פרשתא ו הלכה ט שנינו: "יכול אף עורות שבים יהיו טמאים וכו' תלמוד לומר "או בגד", מה בגד מן הגדל בארץ אף עור מן הגדל בארץ". 3) כעין צמר ירקרק הגדל על דופני הספינה המתעכבת ימים רבים במקום אחד. דין זה למד רבינו מהמשנה שם שנאמר בה: כל שבים טהור. 4) הכתוב מיעט את שבים לעניין טומאת עצמו בלבד, אבל לא להבאת טומאה, והרי גם בית קבוע אינו מיטמא ומביא את הטומאה.

9 **ב. כְּלֵי גְלָלִים[5] וּכְלֵי אֲבָנִים וּכְלֵי אֲדָמָה - אֵינָן**
10 **מְקַבְּלִין טֻמְאָה לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים,**
11 **בֵּין טֻמְאַת מֵת בֵּין שְׁאָר הַטֻּמְאוֹת. וְכֵן כְּלֵי עֵץ**
12 **הֶעָשׂוּי לְנַחַת[6], כְּגוֹן הַתֵּבָה[7] וְהַמִּגְדָּל וְהַכּוֹרֶת, שֶׁהֵן**
13 **מַחֲזִיקִין אַרְבָּעִים סְאָה[8] בְּלַח[9] וְיִהְיֶה לָהֶם שׂוּלַיִם[10] -**
14 **אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל[11] לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא**
15 **מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין כְּלֵי עֵץ הַבָּא**
16 **בְּמִדָּה.**

5) רבינו שם מפרש רפש בקר מעורב בעפר. 6) להיות מונח במקום אחד ולא לטלטלו ממקום למקום. 7) ארון גדול. כלים פרק ט"ו משנה א. 8) מכילה עשרים וארבעה לוגים, והלוג שש ביצים בינוניות. 9) "שהם כוריים ביבש" (לשון המשנה). שיערו חכמים, שהגודש המתקבץ למעלה מן שפת הכלי מחזיק כחצי הכמות שבתוך הכלי ולפיכך כלי המחזיק 40 סאה בלח, שאין לו גודש, שווה למידה מחזיקה שני כורים (כור = 30 סאה) ביבש. 10) רחבים וישרים מבחוץ, שהכלי יכול לעמוד עליהם, למעט שוליים עגולים או מחודדים. 11) בחגיגה כו, ב למדו דין זה מהיקש לשק, שנאמר בתורה (ויקרא יא, לב) "כלי עץ או בגד או עור או שק" וגו', ודרשו: מה שק מיטלטל מלא וריקם, אף כל מיטלטל מלא וריקם, ואלה הכלים הגדולים אינם מיטלטלים מלא.

17 **ג. כְּלֵי עֵץ - פְּשׁוּטֵיהֶם[12] טְהוֹרִים, וּמְקַבְּלֵיהֶם[13]**
18 **טְמֵאִים. כְּלֵי חֶרֶשׂ - פְּשׁוּטֵיהֶן טְהוֹרִין, וּמְקַבְּלֵיהֶן**
19 **טְמֵאִין. וְאֵינָן טְמֵאִין אֶלָּא מֵאֲוִירָן[14] אוֹ בְּהֶסֵּט**
20 **הַזָּב[15]. אֲפִלּוּ נָגַע כְּלִי חֶרֶשׂ בְּמֵת מְגַבּוֹ - אֵינוֹ**
21 **מִתְטַמֵּא[16]. וְאִם נִכְנְסָה טֻמְאָה מִן הַטֻּמְאוֹת בַּאֲוִירוֹ**
22 **וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגְעָה בּוֹ - נִטְמָא. הָיָה כְּלִי חֶרֶשׂ**
23 **עִם הַמֵּת בָּאֹהֶל - נִטְמָא, שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה נִכְנְסָה**
24 **בַּאֲוִירוֹ. וְאִם הָיָה מֻקָּף צָמִיד פָּתִיל - הוּא וּמַה**
25 **שֶׁבְּתוֹכוֹ טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁנִּתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה; שֶׁאֵין טֻמְאָה**
26 **נִכְנְסָה לוֹ אֶלָּא מִפִּתְחוֹ וּבְהֶסֵּט הַזָּב[17], שֶׁהֲרֵי הוּא**
27 **כְּמִי שֶׁנָּגַע בְּכֻלּוֹ[18].**

12) שאין להם בית קיבול. 13) [במשנה שם נאמר דין זה גם בכלי עצם, בכלי עור ובכלי זכוכית ולא הוברר למה השמיטם רבינו]. גם זה נלמד מהיקש לשק שיש לו בית קיבול. 14) אם נגעה הטומאה באווירו של הכלי ואף על פי שלא נגעה בדופן הכלי. בחולין כד, ב דרשו דיני טומאת כלי חרס מן המקרא. כתוב בתורה (שם, לג): "וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו, כל אשר בתוכו יטמא ואותו תשברו" ואפילו הכלי - כולם טמאים. למדנו מזה, שאוויר כלי חרס מטמא אוכלים שבתוכו אפילו בלא נגיעה. וטומאת הכלי למדנו בגזירה שווה מטומאת מה שבתוכו. 15) אם זב הזיז את הכלי ממקומו. בתורת כהנים פרשת מצורע (פרשתא ג, הלכה ב) דרשו את הכתוב (שם טו, יב): "וכלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר" מגע שהוא ככולו, פירוש הזזה ממקומו שהזב מזיז את כל הכלי מה שאין כן בנגיעה בלי הזזה שהוא נוגע רק בחלק מן הכלי. ושם הלכה א למדו גם שאפילו זב, שטומאתו חמורה, אינו מטמא כלי חרס מגבו אלא מאווירו, וזב בלבד מטמא בהיסט, אבל לא טומאות אחרות (שבת סג, ב). 16) חולין שם, למדו זה מהמקרא (במדבר יט, טו): "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו". 17) כאילו הזיזו הזב. 18) כאילו נגע גם באווירו, שהרי הזיזו.

28 **ד. הָעוֹשֶׂה גּוֹלֵל מִדָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, כְּגוֹן**
29 **שֶׁהִנִּיחַ עַל גַּבֵּי הַקֶּבֶר אֶבֶן אוֹ כְּלִי אֲדָמָה אוֹ כְּלִי עֵץ**
30 **הַבָּא בְּמִדָּה אוֹ כְּלִי חֶרֶשׂ הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל אוֹ עוֹר**
31 **הַדָּג וְעַצְמוֹ וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ - הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן טָמֵא טֻמְאַת**
32 **שִׁבְעָה מִשּׁוּם נוֹגֵעַ בְּגוֹלֵל. וְאִם פָּרְשׂוּ מִלִּהְיוֹת גּוֹלֵל**
33 **אוֹ שֶׁהֵסִיר אֶת הַמֵּת מִתַּחְתֵּיהֶן - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין. וְכֵן**
34 **בְּהֵמָה שֶׁכִּפָּתָהּ וְעָשָׂה אוֹתָהּ גּוֹלֵל - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא**
35 **טֻמְאַת שִׁבְעָה כָּל זְמַן שֶׁהִיא גּוֹלֵל. הִתִּיר הַבְּהֵמָה -**

1 חֲרֵי הִיא טְהוֹרָה כִּשְׁאָר הַבְּהֵמוֹת. וְכֵן חָבִית[19] שֶׁהִיא
2 מְלֵאָה מַשְׁקִין מֻקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל וְעָשָׂה אוֹתָהּ גוֹלֵל
3 לְמֵת - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ[20] טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהֶחָבִית
4 וְהַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין[21].

19) של חרש. 20) לפני שפירשה מן הקבר. 21) מפני שהחבית מפרידה ביניהם ובין הטומאה, שאינה נכנסת לתוך הכלי.

5 ה. קוֹרָה שֶׁעַשָּׂאָהּ גוֹלֵל לְקֶבֶר, בֵּין עוֹמֶדֶת[22] בֵּין
6 מֻטָּה עַל צִדָּהּ[23] - אֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד פֶּתַח הַקֶּבֶר
7 בִּלְבַד[24], וְהַנּוֹגֵעַ בַּקָּצֶה הַמֻּנָּח חוּץ לַקֶּבֶר - טָהוֹר.
8 עָשָׂה רֹאשָׁהּ גוֹלֵל לְקֶבֶר[25] וַהֲרֵי הִיא עוֹמֶדֶת עַל
9 הַקֶּבֶר כְּמוֹ אִילָן: הַנּוֹגֵעַ מִמְּנָהּ בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים
10 סָמוּךְ לַקֶּבֶר - טָמֵא מִשּׁוּם גוֹלֵל, וּמֵאַרְבָּעָה וּלְמַעְלָה
11 - טָהוֹר[26]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהוּא עָתִיד
12 לָקֹץ אוֹתָהּ; אֲבָל אִם אֵינוֹ עָתִיד לָקֹץ אוֹתָהּ - כֻּלָּהּ
13 גוֹלֵל.

22) ורחבה עודף מפתח הקבר. 23) מוטלת על הקבר וארוכה יותר מפתח הקבר. 24) והנוגע בחלק העודף על הפתח - טהור. 25) העמיד את הקורה לא על שורש העץ שהוא רחב אלא על ראשה השני שאינו רחב כל כך, ועוביו אינו יוצא מחוץ לפתח הקבר. 26) מפני שלא קבע לגולל יותר משיעור זה. ומובן, שגם בעומדת על צידה הרחב אינו מטמא יותר מארבעה טפחים, אלא שבבא ראשונה משמיעה אותנו, שהעודף על פתח הקבר אינו מטמא, ובבא אחרונה קובעת את גבול הגובה המטמא (כל פירוש הלכה זו הוא על פי התוספות יום טוב שם).

14 ו. שְׁתֵּי אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת שֶׁל אַרְבָּעָה אַרְבָּעָה טְפָחִים
15 שֶׁעַשָּׂאָן גוֹלֵל - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁתֵּיהֶן[27] טָמֵא[28].
16 נִטְלָה אַחַת מֵהֶן - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁנִיָּה טָהוֹר,
17 מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לַטֻּמְאָה דֶּרֶךְ שֶׁתֵּצֵא בּוֹ[29].

27) כלומר, על כל אחת משתיהן. 28) מפני שהאבן גדולה ארבעה טפחים היא ראוייה להיות גולל. 29) ראה לקמן הלכה ט. והמדובר שהאהיל שלא על גבי הקבר ממש, אלא על גבי כותל הקבר, שהרי המאהיל על הקבר טמא (כסף משנה בשם הר"י קורקוס).

18 ז. גַּל שֶׁל צְרוֹרוֹת שֶׁעַשָּׂאָהוּ גוֹלֵל לְקֶבֶר - אֵין טָמֵא
19 אֶלָּא סֵדֶר הַפְּנִימִי[30], שֶׁהוּא צָרִיךְ שֶׁל קֶבֶר; אֲבָל
20 הַנּוֹגֵעַ בִּשְׁאָר הָאֲבָנִים - טָהוֹר.

30) הצרורות מסודרים שורה על גבי שורה, והשורה התחתונה נקראת סדר פנימי.

21 ח. אָרוֹן שֶׁהוּא חָקוּק בְּסֶלַע[31] וְהִנִּיחוּ בוֹ הַמֵּת
22 וְכִסּוּהוּ בְּגוֹלֵל - הַנּוֹגֵעַ בַּסֶּלַע בְּכָל מָקוֹם טָהוֹר[32],
23 וְהַנּוֹגֵעַ בַּגּוֹלֵל טָמֵא. לָמָּה זֶה דּוֹמֶה? לְבוֹר גָּדוֹל
24 מָלֵא מֵתִים, וְאֶבֶן גְּדוֹלָה עַל פִּיהָ, שֶׁאֵין טָמֵא אֶלָּא
25 כְּנֶגֶד חֲלָלָהּ. וְאִם בָּנָה נֶפֶשׁ[33] עַל גַּבָּהּ[34] - חֲרֵי זוֹ[35]
26 כְּקֶבֶר סָתוּם[36] וּמְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו. הָיְתָה הָאָרוֹן[37]
27 הַחְקוּקָה בַּסֶּלַע[38] רְחָבָה מִלְּמַטָּה[39] וְצָרָה מִלְּמַעְלָה
28 וְהַמֵּת בְּתוֹכָהּ - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִלְּמַטָּן טָהוֹר[40],
29 וּמִלְּמַעְלָן[41] טָמֵא; שֶׁחֲרֵי הַצְּדָדִין מִלְּמַעְלָה סָמְכוּ עַל
30 גַּבֵּי הַמֵּת וְנַעֲשׂוּ כְּגוֹלֵל. הָיְתָה הָאָרוֹן רְחָבָה
31 מִלְּמַעְלָה וְצָרָה מִלְּמַטָּה - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם
32 טָמֵא[42]. הָיְתָה שָׁוָה[43]: הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִטֶּפַח הַסָּמוּךְ
33 לְקַרְקָעִיתָהּ[44] וּלְמַעְלָה - טָמֵא[45], מִטֶּפַח וּלְמַטָּה -
34 טָהוֹר. נִקַּב אָרוֹן בְּסֶלַע וְהִכְנִיס הַמֵּת בְּתוֹכָהּ כְּמוֹ
35 נֶגֶר[46] - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם טָהוֹר, חוּץ מִמְּקוֹם
36 פִּתְחָהּ.

31) שלא נעקר מעולם ממקומו. 32) זה נקרא "קרקע עולם" שאינו מטמא, שאם לא כן, יספיק קבר אחד לטמא את כל העולם. 33) חדר קטן. 34) על הארון. 35) הנפש [=החדר הקטן]. 36) קבר סתום האמור בכל מקום משמעותו בניין שעל גבי קרקע במקום שהמת קבור בו, אבל הנוגע בקרקע בצידי הקבר, אינו טמא. ואפילו בניין אינו מטמא מצדדיו, אלא כשבמקום המת יש טפח על טפח ברום טפח פנוי, ואם אין שם חלול כזה הרי זו טומאה רצוצה. 37) נקט לשון נקבה בהתאם ללשון משנתנו. [מצאנו במקרא פעם אחת ארון בלשון נקבה: "וארון אלוקים נלקחה" (שמואל־א ד, יז). והרב מאיר מרוטנברג בפירושו למשנתנו כותב מפני שהארון חצוב באבן ואבן לשון נקיבה]. 38) במשנה שם לא נאמר, שהמדובר בחקוקה בסלע, ורבינו בפירושו למשנה זו כותב שלמד מן התוספתא (פרק י הלכה ז) שהמשנה מתכוונת לחקוקה בסלע. פירוש, צוק סלע היה בולט בראש ההר ובו הקבר חקוק. 39) במקום שהסלע רחב יותר ממקום הקבר. 40) ככל קרקע עולם, שהרי הסלע הוא חלק מן ההר. 41) במקום הצר, שאם תמשיך קו מאונך ממקום נגיעתו בכיוון ההר, יגע הקו במקום הקבר ממש. 42) מפני שאינו כקרקע עולם דין כולו כארון. 43) כותלי הסלע זקופים בקו ישר. 44) משולי הקבר. 45) פסק כרבי יהושע במשנתנו, שטפח אחד הסמוך לשולי הקבר נגרר אחריו, ולמטה מזה הוא כקרקע עולם. 46) יתד גדולה. נראה שהכוונה לחור עמוק וצר ומכניסים לתוכו את המת דרך ראשו או רגליו וחור שכזה אינו כארון ממש ולפיכך הסלע הוא כקרקע עולם.

37 ט. מְעָרָה שֶׁהַקֶּבֶר[47] בְּתוֹכָהּ וְחָצֵר לִפְנֵי הַמְּעָרָה:
38 בִּזְמַן שֶׁהֶחָצֵר לָאֲוִיר[48] - הָעוֹמֵד לְתוֹכָהּ טָהוֹר[49],
39 וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִגַּע בְּמַשְׁקוֹף הַמְּעָרָה[50]; וּבִזְמַן שֶׁהֶחָצֵר
40 מְקֹרָה: אִם הָיָה בָּהּ [מַגֵּלָה בְּצַד הַמְּעָרָה] אַרְבָּעָה
41 טְפָחִים עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר - הַנִּכְנָס לְשָׁם
42 טָהוֹר; הָיְתָה פְּחוּתָה מֵאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה - הַנִּכְנָס
43 לְשָׁם טָמֵא וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בְּפֶתַח הַמְּעָרָה.

47) כלומר, מקום קבורה למתים רבים. 48) פירוש, שאין תקרה על גבה. 49) אפילו הוא עומד קרוב לקבר. ואף על פי שגזרו טומאה על ארבע אמות סמוך לקבר, בחצר שיש

לה מחיצות לא גזרו. 50) גירסת רבינו בתוספתא שם היא: "במה דברים אמורים (שבפחות מארבעה טפחים מן הקבר טמא)? בזמן שאינה פתוחה לאוויר, אבל בזמן שהיא פתוחה לאוויר אפילו מרוחק מן השקוף (המשקוף) כל שהיא, הנכנס לתוכה טהור ובלבד שלא יגע בשקוף".

## פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר בית סתום והמת בתוכו והמת בתוך הבית ובו פתחים הרבה נעולים או פתוחים, חשב להוציאו באחד מהם, ובתים הפתוחים לאכסדרה והמת באחד, אימתי הקבר מטמא מכל סביביו, כלל גדול בטומאה שבוקעת ועולה ובוקעת ויורדת.

1 **א. בַּיִת סָתוּם[2] שֶׁהַמֵּת בְּתוֹכוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה לוֹ פֶּתַח**
2 **[וּפָרַץ אֶת פַּצִּימָיו][3] וּסְתָמוֹ - מְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו,**
3 **וְהַנּוֹגֵעַ בּוֹ מֵאֲחוֹרָיו אוֹ מִגַּגּוֹ - טָמֵא שִׁבְעָה, מִפְּנֵי**
4 **שֶׁהוּא כְּקֶבֶר סָתוּם[4]. נִפְתַּח בּוֹ פֶּתַח, אֲפִלּוּ סְתָמוֹ,**
5 **אִם לֹא פָּרַץ פְּצִימָיו - הַנּוֹגֵעַ בּוֹ מֵאֲחוֹרָיו וּמִגַּגּוֹ**
6 **טָהוֹר, וְאֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח. וְכַמָּה יִהְיֶה**
7 **שִׁעוּר הַפֶּתַח? שֶׁלֵּם הַמֵּת[5] - פִּתְחוֹ בְּאַרְבָּעָה**
8 **טְפָחִים[6], וּכְזַיִת מִן הַמֵּת - פִּתְחוֹ בְּטֶפַח, וְגָדוֹל**
9 **מִכְּזַיִת - הֲרֵי הוּא כְּמֵת וּפִתְחוֹ בְּאַרְבָּעָה.**

2) תוספתא אהלות פט"ז ה"י, גמרא בבא בתרא יב, א. בית שהמת בתוכו ויש בו פתח, כל הנמצא בבית ואפילו הנמצא תחת המשקוף בחלקו שמחוץ לדלת הנעולה מיטמא באוהל. מפני שהמת יצא דרך הפתח הזה ויעבור דרך המשקוף, והרי כל זה אהלו. אבל הנוגע בקורות הבית מבחוץ - טהור. 3) חתיכות עץ הנתונות בין הדלת והקיר, ובכללן משקוף ומזוזות. כל זמן שלא פרץ אותם לא יצא מדין פתח, ולפיכך אפילו סתמו אינו מטמא אלא כנגד הפתח, כמו שנתבאר למעלה. 4) דין קבר סתום נתבאר למעלה בפרק ששי. 5) אף־על־פי שאין בו כזית, כגון נפל קטן. 6) ואם אין בו כשיעור זה, דינו כסתום (אהלות פ"ג מ"ו).

10 **ב. הַמֵּת בְּתוֹךְ הַבַּיִת[7] וּבוֹ פְּתָחִים הַרְבֵּה, בִּזְמַן שֶׁכֻּלָּם**
11 **נְעוּלִים[8] - כֻּלָּם טְמֵאִים[9], וְהַיּוֹשֵׁב בְּצַד כָּל פֶּתַח מֵהֶן**
12 **תַּחַת הַתִּקְרָה הַיּוֹצֵא עַל הַפֶּתַח - נִטְמָא[10]. נִפְתַּח**
13 **אֶחָד מֵהֶן, אוֹ שֶׁחָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בְּאֶחָד מֵהֶן, וְאַף עַל**
14 **פִּי שֶׁחָשַׁב אַחַר שֶׁמֵּת הַמֵּת[11], אֲפִלּוּ חָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ**
15 **בְּחַלּוֹן שֶׁהִיא אַרְבָּעָה[12] עַל אַרְבָּעָה - הִצִּיל[13] עַל**
16 **הַפְּתָחִים כֻּלָּן, וְאֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח שֶׁנִּפְתַּח**
17 **אוֹ שֶׁחָשַׁב עָלָיו, וְהַשְּׁאָר טְהוֹרִין[14], מִפְּנֵי שֶׁהֵן**
18 **נְעוּלִין[15] וַהֲרֵי אֵין הַבַּיִת כְּקֶבֶר סָתוּם[16]. וְכֵן אִם**
19 **הִתְחִיל לַחְתֹּר פֶּתַח[17] לְהוֹצִיאוֹ בּוֹ - מִשֶּׁיַּחְתֹּר אַרְבָּעָה**
20 **עַל אַרְבָּעָה[18] הִצִּיל עַל הַפְּתָחִים כֻּלָּן. הָיָה שָׁם פֶּתַח**
21 **סָתוּם וְחָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ וְהִתְחִיל לְפָתְחוֹ - מִשֶּׁיַּתְחִיל**
22 **לִפְתֹּחַ הִצִּיל עַל הַפְּתָחִים כֻּלָּן[19]. הָיוּ בּוֹ[20] חַלּוֹנוֹת**
23 **הַרְבֵּה[21] וְכֻלָּן מוּגָפוֹת - כֻּלָּן טְהוֹרוֹת[22]. נִפְתְּחוּ[23] -**
24 **כֻּלָּן טְמֵאוֹת[24], וְלֹא הִצִּילוּ עַל הַפְּתָחִים[25]. פֶּתַח**
25 **קָטָן[26] בְּתוֹךְ פֶּתַח גָּדוֹל[27] - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁנֵיהֶם[28]**
26 **טָמֵא. חָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בַּקָּטָן - טָהֵר קָטָן אֶת הַגָּדוֹל[29].**
27 **הָיוּ שְׁנֵיהֶן מַתְאִימִין[30] - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁנֵיהֶם**
28 **טָמֵא[31]. חָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בְּאֶחָד מֵהֶן - טָהֵר אֶת**
29 **חֲבֵרוֹ[32]. הָיָה לַבַּיִת[33] פֶּתַח אֶחָד לְצָפוֹן וּפֶתַח לְדָרוֹם,**
30 **וְחָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בַּצָּפוֹנִי, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ אֶחָיו אוֹ**
31 **קְרוֹבָיו וְאָמְרוּ: אֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ אֶלָּא בַּדְּרוֹמִי -**
32 **טָהֵר דְּרוֹמִי אֶת הַצָּפוֹנִי[34], וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲרִים[35]. וְאִם**
33 **הֶעֱרִים - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִים.**

7) שם פ"ז מ"ג. 8) והוא־הדין אם כולם פתוחים. 9) מפני שאין אנו יודעים באיזה פתח יוציאוהו, כולם נחשבים כפתח אחד. וכשיוציאוהו באחד הפתחים אין אנו אומרים הוברר הדבר למפרע, שפתח זה הוא הטמא ונטהר את הכלים שכנגד שאר הפתחים, מפני שבדברים שהם מן התורה "אין ברירה", פירוש: אין מטהרים או מתירים מסברא שכזו. 10) ביאור למה שאמר: כולם טמאים. 11) כבית־הלל שם. 12) טפחים. 13) מטומאה. 14) הכלים שהעמידו תחת המשקוף מחוץ לדלת אחר שנפתח האחד או שחשב, אבל הכלים שנמצאו שם לפני כן נטמאו ואין חוזרים לטהרתם למפרע מפני שבדאורייתא "אין ברירה" (רבה ור' אושעיא, ביצה י, א). 15) ובוודאי יוציאו את המת דרך הפתח הפתוח או דרך זה שחשב עליו. 16) מפני שלא נפרצו פצימיו. 17) לפתוח פתח חדש. 18) במשנה שם: "ומודים (בית־הלל) בפותח בתחילה, שיפתח ארבעה טפחים. אבל בפחות משיעור זה אינו מציל (ראה באות הבא). 19) בפתח סתום אמרו בית־הלל שמשהתחיל לפתחו - מציל, ואין זה דומה לפותח פתח במקום שלא היה שם מעולם. 20) בבית שפתחיו נעולים. 21) תוספתא אהלות פ"ח, ה"ד. 22) כשלא חשב להוציא את המת דרך חלונות. 23) אפילו בלי כוונה להוציא דרכם את המת. 24) הטומאה עוברת דרך הפתיחה. 25) אין דרך להוציא מת דרך החלון, ולפיכך אפילו חלונות פתוחים אינם מצילים על הפתחים אלא אם חשב להוציאו דרכם (הר"י קורקוס. וראה כסף־משנה). 26) שם. 27) בבתים גדולים נהגו לעשות פתח גדול כעין שער להכניס משאות גדולות, ובשער דלת קטנה ליציאה וכניסה של אנשים. 28) פירוש, כל אחד מהשנים. 29) ואין אנו אומרים שהקטן בטל לגבי הגדול. לא כתב מהו הדין אם חישב להוציא בגדול, מפני שאם ייפתח הגדול גם הקטן נפתח עמו. 30) שהעמיד מזוזה בתוך השער הגדול, והעמיד שתי דלתות מתאימות. ואפילו אם המזוזה אינה באמצע הפתח אלא משוכה לצד אחד והדלתות מתאימות בגבהן אבל אינן שוות ברחבן (ע"פ הר"ש). 31) דין זה פשוט, ונכתב כעין הקדמה לדין הבא אחריו. 32) ואין אומרים ששניהם פתח אחד. 33) תוספתא שם. 34) מחשבת קרובי המת מבטלת מחשבתם של הרחוקים. 35) שלא יעשו זאת מתוך כוונה לטהר מתחילה את הפתח הדרומי, ואח"כ יבואו הקרובים ויטהרו את הצפוני. [ואפילו לדעת רבה ור' אושעיא (ביצה י, א) שהכלים שנמצאו בפתח לפני שחשב טמאים, תועיל ההערמה להשתמש בפתח הדרומי עד שיבואו הקרובים ויקבעו להוציא דרכו את המת].

**ג. בָּתִּים[36] הַפְּתוּחִין לְאַכְסַדְּרָה[37] וְהַמֵּת בְּאֶחָד מֵהֶן: אִם הָיָה דַּרְכּוֹ שֶׁל מֵת לָצֵאת בְּאַכְסַדְּרָה - הֲרֵי הַבַּיִת שַׁעַר[38] וְהַבָּתִּים טְמֵאִים[39]; וְאִם לָאו[40] - בֵּית שַׁעַר טָמֵא[41], וְהַבַּיִת טָהוֹר[42]. הַחֶדֶר[43] שֶׁלְּפָנִים מִן הַבַּיִת מוּגָף[44], וְנִכְנְסָה טֻמְאָה לִפְנִים[45] דֶּרֶךְ חַלּוֹן[46] - הַבַּיִת הַחִיצוֹן טָהוֹר[47], מִפְּנֵי שֶׁהַטֻּמְאָה חוֹזֶרֶת וְיוֹצֵאת דֶּרֶךְ הַחַלּוֹן שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ[48].**

36) תוספתא שם. 37) מקום לפני הבתים שפתחיהם לתוכו, והוא מוקף משלושה צדדים ותקרה מכסה עליו. 38) רבינו קורא כאן לאכסדרה "בית שער" (כסף־משנה), כנראה מפני שהיא כמבוא לבית. 39) כאילו כבר הוציאו את המת דרך האכסדרה ונטמאה, וממנה נכנסת הטומאה לבתים. 40) כגון שיש לבית שהמת בתוכו עוד פתח שלא מצד האכסדרה, וקרוביו מתכוונים להוציאו דרך פתח זה. 41) פירוש, האכסדרה טמאה מפני שהיא טפילה לבית. 42) בכת"י תימן הגירסא: והבתים טהורים. וגירסא זו נכונה. והמדובר, כשפתח בית המת נעול (כסף־משנה). [ותמוה הדבר, למה האכסדרה טמאה כשפתח הבית נעול, הלא אפילו האסקופה שתחת המשקוף מחוץ לדלת הנעולה - טהורה? ובסדרי טהרות לאדמו"ר הגאון מראדזין מפרש, שהמדובר כשלא ידוע אם יוציאו את המת דרך האכסדרה או לא. ומה שכתב "ואם לאו", פירושו שאין מנהג קבוע להוציא דרך האכסדרה, ולפיכך טימאו את האכסדרה מספק, אבל אינה מביאה את הטומאה לבית מספק]. 43) תוספתא שם. 44) הדלת שבין החדר והבית החיצון נעולה. 45) לחדר הפנימי. 46) שבחדר. 47) ואף־על־פי שהטומאה עתידה לצאת דרך פתחו. 48) ומה שאמרו אין החלונות מצילים על הפתחים, המדובר כשהטומאה לא נכנסה דרך החלון.

**ד. אֵין הַקֶּבֶר[49] מְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו[50] עַד שֶׁיִּהְיֶה שָׁם חָלָל טֶפַח עַל טֶפַח עַל רוּם טֶפַח[51]. אֲפִלּוּ הִגְבִּיהַּ הַבִּנְיָן עַל גַּבֵּי חָלָל טֶפַח עַד לָרָקִיעַ - הַכֹּל[52] טָמֵא[53], לְפִי שֶׁהַכֹּל כְּקֶבֶר[54]. הָיְתָה טֻמְאָה רְצוּצָה[55] וְלֹא הָיָה שָׁם חָלָל טֶפַח - טֻמְאָה בּוֹצַעַת וְעוֹלָה, בּוֹצַעַת וְיוֹרֶדֶת, וְאֵין טָמֵא אֶלָּא הַנּוֹגֵעַ כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה מִלְּמַעְלָה אוֹ הַמַּאֲהִיל עָלֶיהָ מִלְּמַעְלָה, אוֹ הַנּוֹגֵעַ כְּנֶגְדָּהּ מִלְּמַטָּה אוֹ מַה שֶּׁהֶאֱהִיל עָלָיו מִלְּמַטָּה[56]; אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בְּצִדֵּי הַבִּנְיָן - טָהוֹר.**

49) אהלות פ"ז מ"א. "הטומאה בכותל ומקומה טפח על טפח, כל העליות שעל גבה, ואפילו הן עשר, כולן טמאות". 50) פירוש, מבחוץ, כדין קבר סתום. 51) מקום פנוי למעלה מן הטומאה. 52) הנוגע בכתלי הבנין מבחוץ, בגגו ובקרקעיתו. 53) שם. 54) כקבר סתום. 55) לחוצה במקום צר. במשנה: "נפש אטומה". 56) שהקבר האהיל עליו.

**ה. זֶה כְּלָל[57] גָּדוֹל בְּטֻמְאַת מֵת: שֶׁכָּל דָּבָר הַמְטַמֵּא בְּאֹהֶל מִן הַמֵּת, אִם הָיָה רָצוּץ, שֶׁאֵין לוֹ חָלָל טֶפַח - הֲרֵי הַטֻּמְאָה בּוֹצַעַת וְעוֹלָה עַד לָרָקִיעַ, בּוֹצַעַת וְיוֹרֶדֶת עַד הַתְּהוֹם, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה מִן הַצְּדָדִין. כֵּיצַד? כְּרִי שֶׁל תְּבוּאָה[58] אוֹ גַּל שֶׁל אֲבָנִים וּכְזַיִת מִן הַמֵּת בְּתוֹכוֹ, וְכֵלִים בְּצַד הַטֻּמְאָה וְאֵינָן נוֹגְעִין בָּהּ - כֵּלִים טְהוֹרִין, וְכָל כְּלִי שֶׁבְּתוֹךְ הַגַּל מְכֻוָּן כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה מִלְּמַעְלָה אוֹ מִלְּמַטָּה טָמֵא, שֶׁהַטֻּמְאָה בּוֹצַעַת וְעוֹלָה וּבוֹצַעַת וְיוֹרֶדֶת. וְאִם הָיָה מְקוֹם הַטֻּמְאָה חָלוּל טֶפַח עַל טֶפַח[59] עַל רוּם טֶפַח - הוּא כְּקֶבֶר סָתוּם וּמְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו.**

57) שם; פט"ו שם. 58) שם פט"ו מ"ז, והמדובר כשהכרי והגל מונחים בחוץ. ראה ה"ו. 59) תוספתא שם.

**ו. בַּיִת שֶׁמִּלְּאוֹ[60] עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת[61] - הֲרֵי זֶה בִּטֵּל הַבַּיִת[62] וַהֲרֵי הוּא כְּגַל שֶׁל עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת, וְאִם הָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹךְ הֶעָפָר - בּוֹצַעַת וְעוֹלָה, בּוֹצַעַת וְיוֹרֶדֶת, וְכֵלִים שֶׁבְּצִדֶּיהָ בְּתוֹךְ הֶעָפָר טְהוֹרִים.**

60) שם מ"ז. 61) חצץ. 62) כאילו אין כאן בית כלל, אלא עפר וצרורות. ואם נשאר אויר טפח על טפח בין הגל ובין התקרה, הרי זו "נפש אטומה". רבינו גורס במשנה: "ביטלו", פירוש, אם מילא בכוונה את הבית עפר, ואפילו צרורות שאינם נדבקים לגוש אחד - ביטל במעשה זה, שנעשה בכוונה, את הבית. ראה 'תוספות יום טוב' למשנתנו שגורס בהלכה זו: "הרי זה בטל אצל הבית". אולם בספרים שלנו, וכן בכת"י תימן, הגירסא: "ביטל הבית".

**ז. טֻמְאָה שֶׁהִיא רְצוּצָה[63] בְּכֹתֶל וְסָמַךְ סֵכָּה לַכֹּתֶל[64] - הַסֵּכָּה טְמֵאָה, שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה הַכֹּתֶל צַד מִצְּדֵי הָאֹהֶל. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַצְּדָדִין טְהוֹרִים לַנּוֹגֵעַ אֵלּוּ לֹא הָיָה עֲלֵיהֶן אֹהֶל, אֲבָל מִשֶּׁנַּעֲשָׂה עֲלֵיהֶן אֹהֶל - הָאֹהֶל כֻּלּוֹ טָמֵא, שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה בְּתוֹכוֹ[65].**

63) רבינו מפרש את הבבא האחרונה של המשנה שם: "סמך לה סוכות" בטומאה רצוצה, וכן כתב בפירושו על המשנה (ראה ראב"ד). 64) "ושם עליו המשקוף" (רבינו בפירושו למשנה). 65) הכותל נעשה חלק מן הסוכה, והטומאה שהיא בכותל כאילו מונחת בתוך הסוכה.

## פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר דין שדה שאבד קבר בתוכה, ואם מותר לזרוע או לנטוע בו, התלוליות הקרובות לעיר או הרחוקות וסמוכות לבית הקברות, קבר הנמצא או קבר הידוע אם מותר לפנותו, וקבר המזיק לרבים, הפוגע במת מצוה והמוצא קבר או מת שחייב לציין, ובמה וכיצד מציינין.

**א. שָׂדֶה[2] שֶׁאָבַד קֶבֶר[3] בְּתוֹכָהּ - עֲפָרָהּ[4] מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא כְּבֵית הַפֶּרֶס, שֶׁמָּא נָדוּשׁ הַקֶּבֶר[5] בָּהּ וְיִהְיוּ עַצְמוֹת כִּשְׁעוֹרָה בְּתוֹךְ עֲפָרָהּ. וְכָל הַשָּׂדֶה כֻּלָּהּ - הַמַּאֲהִיל עָלֶיהָ נִטְמָא[6]. וְאִם הֶעֱמִיד בְּתוֹכָהּ אֹהֶל - נִטְמָא כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ בָּאֹהֶל, שֶׁמָּא הָאֹהֶל שֶׁהֶעֱמִיד בְּאוֹתָהּ שָׂדֶה עַל הַקֶּבֶר הוּא מַאֲהִיל.**

2) אהלות פי"ח מ"ג. 3) ידוע שיש בו קבר, ואין אנו

יודעים את מקומו. בבבא הראשונה שם, שנינו דין שדה שנחרש בו קבר, אלם רבינו כתב מקצת דיניו למעלה (פ"ב הט"ז), ולכן מתחיל כאן בבבא שניה שבמשנה, ולקמן פ"י ממשיך ומבאר דיני קבר שנחרש. 4) אם לקח מהשדה עפר, והניחו במקום טהור. 5) נדרס ברגלי עוברים ושבים. ואינו מטמא באוהל, שהרי עצם כשעורה אינו מטמא באוהל. 6) ואפילו בימות החמה שדינו כרשות הרבים, וכלל בידינו 'ספק טומאה ברשות הרבים ספיקו טהור', כאן טמא, מפני שהוחזקה טומאה.

1 **ב. בָּנָה[7] (בָּהּ) בַּיִת[8] וַעֲלִיָּה עַל גַּבָּיו: אִם הָיָה פִּתְחָהּ**
2 **שֶׁל עֲלִיָּה כְּנֶגֶד פִּתְחָהּ שֶׁל בַּיִת[9] - הָעֲלִיָּה טְהוֹרָה[10],**
3 **שֶׁאֲפִלּוּ [הָיָה] הַקֶּבֶר תַּחַת מַשְׁקוֹף הַבַּיִת - הָעֲלִיָּה**
4 **טְהוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הוּא אֹהֶל עַל גַּבֵּי אֹהֶל, כְּמוֹ**
5 **שֶׁיִּתְבָּאֵר[11]; וְאִם לֹא הָיָה מְכַוָּן[12] - אַף הָעֲלִיָּה**
6 **טְמֵאָה, שֶׁמָּא אַסְקֵפַת עֲלִיָּה עַל הַקֶּבֶר, וַהֲרֵי הָעֲלִיָּה**
7 **מַאֲהִילָה עַל הַקֶּבֶר[13].**

7) שם פי"ז מ"ה. 8) בשדה שאבד בו קבר. 9) ואינו עודף על פתח הבית לא מכאן ולא מכאן, וגם אינו בולט מחוץ לפתח הבית. 10) בכל מקום שהמת מונח, חוצץ הבית מפני הטומאה שלא תכנס לעליה. 11) לקמן פט"ז ה"ג. 12) אלא עודף קצת. 13) חוששים אנו שמא הטומאה נגד הכותל עצמו מחצי עביו ולחוץ ובוקעת ועולה וכשמגיעה לפתח העליה במקום שהיא עודף על פתח הבית, היא נכנסת לפנים, אבל אם היא בכותל מחציו ולפנים דינה כאילו היא בתוך הבית, ותקרת הבית חוצצת ואינה נכנסת לעליה (סדרי טהרות).

8 **ג. וְשָׂדֶה זוֹ[14] מֻתָּר לִזְרֹעַ בְּתוֹכָהּ כָּל זֶרַע[15], לְפִי שֶׁאֵין**
9 **שָׁרְשֵׁי זְרָעִים מַגִּיעִים עַד לַקֶּבֶר[16]. אֲבָל אֵין נוֹטְעִין**
10 **בְּתוֹכָהּ אִילָנֵי מַאֲכָל, מִפְּנֵי שֶׁהַשָּׁרָשִׁים מַגִּיעִין עַד**
11 **לַמֵּת. הַתְּלוּלִיּוֹת[17] הַקְּרוֹבוֹת לְעִיר[18] הַסְּמוּכָה לְבֵית**
12 **הַקְּבָרוֹת אוֹ לְדֶרֶךְ בֵּית הַקְּבָרוֹת, אֶחָד חֲדָשׁוֹת וְאֶחָד**
13 **יְשָׁנוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקַת טֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהַנָּשִׁים**
14 **קוֹבְרוֹת שָׁם אֶת הַנְּפָלִים[19], וּמֵכֵי שְׁחִין קוֹבְרִין שָׁם**
15 **אֵיבְרֵיהֶן[20]. אֲבָל הָרְחוֹקוֹת - הַחֲדָשׁוֹת טְהוֹרוֹת[21],**
16 **וְהַיְשָׁנוֹת טְמֵאוֹת, שֶׁמָּא הָיוּ קְרוֹבוֹת[22] מֵעִיר שֶׁחָרְבָה**
17 **אוֹ מִדֶּרֶךְ שֶׁאָבְדָה[23]. וְאֵי זֶהוּ תֵּל קָרוֹב? כֹּל שֶׁאֵין**
18 **שָׁם תֵּל אַחֵר קָרוֹב יוֹתֵר מִמֶּנּוּ. וְיָשָׁן? שֶׁאֵין אָדָם**
19 **זוֹכְרוֹ[24].**

14) שם פי"ח מ"ג. 15) גירסת רבינו במשנה: "נזרעת כל זרע". שאין שרשי זרעים מגיעים עד לקבר. כלומר, עד מקום המת ממש, ועפר הקבר מותר בהנאה (רבינו בהל' אבל פי"ד ה"כ). ולטומאה אין לחשוש, מפני שמחובר אינו מקבל טומאה, ואחרי הקצירה גם־כן לא יקבלו טומאה כל זמן שלא נתלחלחו אחר קצירתם באחד משבעת המשקין (הל' טומאת אוכלין פ"א ה"א־ב). 16) ויונקים ממנו, והפירות גדלים מלשדו, והמת אסור בהנאה מן התורה. מלשונו של רבינו כאן משמע שאילני סרק מותר לנטוע לכתחילה, ראה 'כסף משנה'. 17) גבעות נמוכות, מלשון תל. 18) שם פט"ז מ"ב, כפי שנתפרשה בגמרא כתובות כ, ב. 19) כתובות, שם. ותוספתא אהלות, שם. וחוששים אנו שמא הלכה שם אשה יחידה וקברה נפל, ואין איש יודע על זה. 20) שנשרו מחמת המחלה ומטמאים באוהל. 21) שאשה אינה הולכת שם יחידה, ואם הלך עמה עוד מי שהוא - היה הדבר מתגלה. 22) ואז קברו שם נשים נפליהן. 23) ושמא הובילו שם מת ערב שבת בין השמשות, ולא הספיקו להביאו לעיר וקברוהו שם, וברבות הימים נשכח הדבר. 24) כרבי יהודה, שם במשנה.

20 **ד. שְׂדֵה בּוֹכִים[25], וְהוּא הַמָּקוֹם הַקָּרוֹב לְבֵית**
21 **הַקְּבָרוֹת שֶׁהַנָּשִׁים יוֹשְׁבוֹת שָׁם וּבוֹכוֹת, אַף עַל פִּי**
22 **שֶׁעַפְרָהּ טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי לֹא הֶחֱזְקָה שָׁם טֻמְאָה - אֵין**
23 **נוֹטְעִין אוֹתוֹ וְאֵין זוֹרְעִין אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל[26] רֶגֶל**
24 **אָדָם לְשָׁם, שֶׁמָּא יֵשׁ שָׁם טֻמְאָה. מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָרוֹב**
25 **לְבֵית הַקְּבָרוֹת כְּבָר נִתְיָאֲשׁוּ בְּעָלָיו[27] מִמֶּנּוּ, לְפִיכָךְ**
26 **אֶפְשָׁר שֶׁיָּבוֹא אָדָם וְיִקְבֹּר בּוֹ, מִפְּנֵי זֶה חָשְׁשׁוּ לוֹ[28].**
27 **וְעוֹשִׂין[29] מֵעֵבֶר מָקוֹם זֶה תַּנּוּרִים לְקֹדֶשׁ, שֶׁהֲרֵי לֹא**
28 **הֶחֱזְקָה שָׁם טֻמְאָה.**

25) אהלות שם מ"ד. 26) שלא ירבו ללכת שם כדי לטפל בזרעים ולאסוף את היבול. 27) מועד קטן ה, ב. 28) רק חשש יש בדבר שאינו מספיק לגזור טומאה, אלא להתרחק מן המקום. 29) פירוש, מותר לעשות.

29 **ה. קֶבֶר[30] הַנִּמְצָא[31] - מֻתָּר לְפַנּוֹתוֹ[32]; וְאִם פִּנָּהוּ -**
30 **מְקוֹמוֹ טָמֵא[33] וְאָסוּר בַּהֲנָיָה[34] עַד שֶׁיִּבָּדֵק, כְּמוֹ**
31 **שֶׁיִּתְבָּאֵר[35]. וְקֶבֶר הַיָּדוּעַ[36] - אָסוּר לְפַנּוֹתוֹ[37]; וְאִם**
32 **פִּנָּהוּ - מְקוֹמוֹ טָהוֹר[38] וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה.**

30) הדינים שבהלכה זו ובהלכה שלאחריה, נמצאים בארבע גירסאות שונות בארבעה מקומות: א, בתוספתא אהלות פי"ז. ב, בבבלי סנהדרין מז, ב. ג, ב'ירושלמי' נזיר פ"ט ה"ג. ד, במסכת שמחות פי"ד, ודברי רבינו כאן מתאימים לגירסה שב'ירושלמי'. 31) שלא ידעו שיש שם קבר. 32) מכיוון שלא היה הדבר ידוע שיש שם קבר, יש להניח שנקבר שלא מדעת בעלים, ולפיכך לא קנה מקומו ומותר לפנותו. 33) פירוש, כל סביבות הקבר צריך בדיקה, שמא היה כאן בית קברות, ואחר הבדיקה יהיה טהור. ומדובר כשנמצאו שלושה קברים (כסף־משנה), שקבר אחד אינו מצריך בדיקה. ראה לקמן פ"ט. 34) לא אסור בהנאה ממש, שהרי קרקע עולם אינה נאסרת, אלא שלא ירעו שם בהמות ולא ינהגו שם מנהג קלות ראש מפני כבוד המתים, כמו שאמרו במגילה כט, א - בכל בית קברות (כסף־משנה). ראה הל' אבל פי"ד הי"ג. 35) לקמן פ"ט. 36) ידוע שאין שם אלא מת אחד, ומסתמא נקבר מדעת בעל השדה. 37) מפני שהמת קנה מקומו. 38) הקרקע לא נטמא וקברים אחרים אינם, ומטעם זה מותר לאכול ולשתות שם (כסף־משנה).

33 **ו. קֶבֶר שֶׁהוּא מַזִּיק אֶת הָרַבִּים[39] - מְפַנִּין אוֹתוֹ[40],**
34 **וּמְקוֹמוֹ טָמֵא וְאָסוּר בַּהֲנָיָה[41].**

39) הקבר הוא במקום שרבים עוברים שם ומיטמאים

באוהל. 40) חובה לפנותו לטובת הרבים. וזהו ההבדל שבין דין זה ובין קבר הנמצא, שם כתב רבינו "מותר לפנותו", וכאן כתב "מפנים אותו". 41) מדובר במת שנקבר מדעת בעל הקרקע, ולפיכך קנה מקומו ונאסר בהנאה.

1 ז. הַפּוֹגֵעַ[42] בְּמֵת מְצֻוֶּה[43]: אִם מְצָאוֹ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם[44]
2 - מְבִיאוֹ לְבֵית הַקְּבָרוֹת; מְצָאוֹ חוּץ לַתְּחוּם, אֲפִלּוּ
3 בְּתוֹךְ שְׂדֵה כַּרְכּוֹם[45] - קָנָה מְקוֹמוֹ, וְיִקָּבֵר בַּמָּקוֹם
4 שֶׁנִּמְצָא[46]. מְצָאוֹ עַל הַמֵּצֶר[47] - מְסַלְּקוֹ לִצְדָדִין. שְׂדֵה
5 בּוּר[48] מִצַּד זֶה וּשְׂדֵה נִיר[49] מִצַּד זֶה - קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה
6 בּוּר[50]. שְׂדֵה נִיר וּשְׂדֵה זֶרַע - קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה נִיר. שְׂדֵה
7 זֶרַע וּשְׂדֵה כֶּרֶם - קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה זֶרַע[51]. שְׂדֵה אִילָן[52]
8 וּשְׂדֵה כֶּרֶם - קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה כֶּרֶם[53], מִפְּנֵי אֹהֶל
9 הַטֻּמְאָה[54]. הָיוּ שְׁנֵיהֶן שָׁוִין - קוֹבְרוֹ לְאֵי זֶה צַד
10 שֶׁיִּרְצֶה.

42) 'ירושלמי' נזיר פ"ז ה"א. 43) שאין לו קוברים, ומצוה על הפוגע בו לקברו. 44) של בית הקברות, היינו עד אלפיים אמה. 45) צמח ריחני יקר מאוד, ומשתמשים בו כתבלין למיני מאפה ולתבשילים. 46) זו אחת מתקנותיו של יהושע בן נון שנמנו במסכת בבא־קמא פא, א. ושם עמוד ב - אמרו: שעל־מנת־כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ. 47) במקום שרבים עוברים ושבים, ואם יקברנו שם ייטמא באוהל. 48) שדה שלא נחרש ולא נזרע. 49) חרוש. 50) כללו של דבר: יש לצמצם את ההפסד עד כמה שאפשר. 51) בכרם, ההפסד יותר גדול. 52) עצי פרי אחרים. 53) ואף־על־פי שהפסדו של כרם גדול יותר. 54) הגפנים נמוכים ואינם מאהילים על הקבר, ואפשר לגשת ולבצור את הענבים מבלי להאהיל על הקבר, אבל אילנות אחרים ענפיהם גדלים בגובה רב, ומאהילים על סביבותיהם ויטמאו באוהל המת את המתקרבים אליהם. דין זה שנוי במחלוקת ב'ירושלמי' שם, אם להעדיף הצלה מן הטומאה או הקלת בצירת הענבים, ופסק רבינו שלהנצל מן הטומאה עדיף.

11 ח. קֶבֶר הַנִּמְצָא[55] - מְטַמֵּא לְמַפְרֵעַ[56]. וְאִם בָּא אַחַר
12 וְאָמַר: בָּרִי לִי[57] שֶׁלֹּא הָיָה כָּאן קֶבֶר, אֲפִלּוּ קֹדֶם
13 לְעֶשְׂרִים שָׁנָה - אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא מִשְׁעַת מְצִיאָה
14 וְאֵילַךְ.

55) תוספתא טהרות פ"ד ה"ו. 56) כל הטהרות שנעשו במקום זה, אפילו זמן רב לפני שנמצא הקבר – טמאים. 57) בטוח אני, ללא כל ספק.

15 ט. כָּל הַמּוֹצֵא[58] קֶבֶר אוֹ מֵת אוֹ דָבָר שֶׁמְּטַמֵּא בְּאֹהֶל
16 מִן הַמֵּת - חַיָּב לְצַיֵּן עָלָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה תְּקָלָה
17 לַאֲחֵרִים. וּבְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד הָיוּ יוֹצְאִין מִבֵּית דִּין
18 לְצַיֵּן עַל הַקְּבָרוֹת. אֵין מְצַיְּנִין עַל כְּזַיִת מְצַמְּצָם מִן
19 הַמֵּת[59], לְפִי שֶׁסּוֹפוֹ יֶחְסַר בָּאָרֶץ[60]. וּבַמֶּה מְצַיְּנִין?
20 בְּסִיד[61]. מְמַחֶה וְשׁוֹפֵךְ עַל מְקוֹם הַטֻּמְאָה. אֵין
21 מַעֲמִידִין[62] אֶת הַצִּיּוּן עַל גַּבֵּי הַטֻּמְאָה[63], אֶלָּא יְהִי
22 עוֹדֵף מִכָּאן וּמִכָּאן בְּצִדֵּי הַטֻּמְאָה, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיד אֶת
23 הַטְּהָרוֹת[64]. וְאֵין מַרְחִיקִין[65] אֶת הַצִּיּוּן מִמְּקוֹם
24 הַטֻּמְאָה, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיד אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[66]. וְאֵין
25 מְצַיְּנִין עַל הַוַּדָּאוֹת, שֶׁהֲרֵי הֵן יְדוּעִין לַכֹּל, אֶלָּא עַל
26 הַסְּפֵקוֹת, כְּגוֹן שָׂדֶה שֶׁאָבַד בָּהּ קֶבֶר וְהַסְּכָכוֹת[67]
27 וְהַפְּרָעוֹת[68].

58) משנה, מועד קטן ב, א. ובגמרא שם (ה, א) הסמיכו דין זה על המקרא (יחזקאל לט, טו): "וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון". 59) שם עמוד ב. 60) ופחות מכזית אינו מטמא באוהל, ולא הטריחו חכמים לעשות לצורך זמן קצר. 61) מעשר שני פ"ה, מ"א. 62) מועד קטן ה, ב. 63) בדיוק על מקום הטומאה בלבד. 64) לפעמים לא ירגיש האדם בציון עד שיגיע למקומו ממש, ואפשר שיאהיל על הטומאה שלא מדעתו. 65) ריחוק גדול. 66) שלא לצמצם את שטחה הטהור. לפיכך מרחיב כל שהוא את הציון. 67) עצים העומדים לפנים מגדר בית הקברות, וענפיהם סוככים על שטח מסוים מחוצה לו, וחוששים שמא נמצא קבר תחת העץ. 68) אבנים בולטות מן הגדר לחוץ, ושמא צידה הפנימי של האבן מאהיל על קבר ונעשית כולה אוהל הטומאה.

28 י. מָצָא[69] שָׂדֶה מְצֻיֶּנֶת וְאֵין יָדוּעַ מַה טִּיבָהּ[70]: אִם
29 אֵין בָּהּ אִילָנוֹת - בְּיָדוּעַ שֶׁאָבַד בָּהּ קֶבֶר[71]; יֵשׁ בָּהּ
30 אִילָנוֹת - בְּיָדוּעַ שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר[72], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[73].

69) שם. 70) אם זה שדה שנחרש בו קבר או שאבד בו קבר. יש הבדלי דינים רבים בין שני שדות אלה (ראה למעלה ה"א, ולקמן פ"י) ואחד מהם: נחרש אינו מטמא באוהל מפני שאין במקום אחד שיעור טומאת אוהל, שעצם כשעורה מטמא במגע ומשא בלבד, ושדה שאבד בו קבר מטמא באוהל, שמא האהיל על מקום הקבר. 71) ולפיכך לא ניטעו בו אילנות, מפני שאסור לנטוע בשדה שאבד בו קבר (למעלה ה"ג). ומדובר בשדה ראויה לעצי פרי ('תוספות' שם ד"ה יש). 72) ומותר לנטוע בה [רש"י פירש שם אחרת, אבל מדברי רבינו לקמן פ"י ה"י משמע כפירושנו]. [בגמרא שם הקשו למה ציינוה, הלא אין מציינים אלא המקומות המטמאים באוהל? ותירצו, כגון שאבד בה קבר וחרשו (באיסור או בטעות) והותרה נטיעה ונטעו אילנות והציון נשאר. ואין לחשוש, שמא נטעו בטעות בלי חרישה, מפני שנטיעה יש לה פירסום, ונמשכת זמן מסוים, ובוודאי היה חכם שבעיר מעכב (ראה לקמן, שם). 73) שם.

31 יא. מָצָא[74] אֶבֶן מְצֻיֶּנֶת - תַּחְתֶּיהָ טָמֵא. הָיוּ שְׁתַּיִם[75]:
32 אִם יֵשׁ סִיד בֵּינֵיהֶם[76] - בֵּינֵיהֶם טָמֵא[77]; וְאִם אֵין סִיד
33 בֵּינֵיהֶן, אֶלָּא עַל רָאשֵׁיהֶן: אִם יֵשׁ חֶרֶשׁ[78] בֵּינֵיהֶן -
34 טָהוֹר, שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא בִּנְיָן[79]; וְאִם אֵין חֶרֶשׁ בֵּינֵיהֶן
35 וְהָיָה הַסִּיד מְרֻדָּד עַל רָאשֵׁיהֶן מִכָּאן וּמִכָּאן[80] - הֲרֵי
36 זֶה צִיּוּן וְטָמֵא[81]. מָצָא מֵצָר[82] אֶחָד מְצַיָּן - הוּא
37 טָמֵא[83] וְכָל הַשָּׂדֶה טְהוֹרָה. וְכֵן שְׁנָיָה, וְכֵן שְׁלִישִׁית.
38 מָצָא אַרְבָּעָה מְצָרֶיהָ מְצֻיָּנִין - הֵן טְהוֹרִין וְכָל הַשָּׂדֶה

**כֻּלָּהּ טְמֵאָה[84]; שֶׁאֵין מַרְחִיקִין הַצִּיּוּן מִמְּקוֹם הַטֻּמְאָה[85].**

74) שם ז, א. 75) שתי אבנים מצויינות בסיד. 76) סיד שפוך על המקום. 77) שהרי המקום צויין בסיד. 78) כלומר, חתיכות חרס דקות (ויש מפרשים: מין אדמה לבנה, אינה לבנה כסיד). 79) רגילים לתת חרסית בין אבני הבנין. 80) קליפה דקה של סיד היתה על יד האבנים. 81) משמע שאם יש ביניהן חרש, טהור אפילו בסיד מרודד. ואם יש ביניהן שכבה עבה של סיד, טמא אפילו אם יש שם חרס. 82) שם. 83) המקום המצויין. 84) אנו תולים שהציון המקיף את כל השדה מכריז על טומאת כל השדה. 85) ולפיכך הוצרך לציין את כל מיצרי השדה (רש"י. ראה למעלה ה"ט). והמיצרים עצמם טהורים, מפני שיש לתלות שמקומם הוא העודף שנאמר למעלה בה"ט (ראה 'תוספות' שם ד"ה דאמר).

## יום שני כ"ג טבת ה'תשפ"ב

## פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר דין מי שהיה חופר בשדה ומצא מתים רבים או הרוגים אם חושש לבית הקברות, היה חופר ומצא מת מושכב כדרך הנקברים או שנים או שלושה אם צריך לבדוק, ודין גוים אם יש להם טומאת קברות, למי יש תבוסה ושכונת קברות, וכיצד בודקים, גל טמא שנתערב עם שני גלים טהורים, המאהיל על בור שמפילים בו נפלים, ואם הוא ספק מה דינו.

**א. מִי שֶׁהָיָה חוֹפֵר בְּשָׂדֶה וּמָצָא מֵתִים רַבִּים בְּגֻמָּא אַחַת זֶה עַל גַּב זֶה אוֹ זֶה בְּצַד זֶה, אוֹ שֶׁמָּצָא הֲרוּגִים, אוֹ שֶׁמָּצָא מֵת יוֹשֵׁב אוֹ רֹאשׁוֹ בֵּין בִּרְכָּיו - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא מָקוֹם זֶה בֵּית הַקְּבָרוֹת הָיָה[2]; אֶלָּא נוֹטֵל הַמֵּת שֶׁמָּצָא, וְנוֹטֵל כָּל הֶעָפָר הַתְּחוּחַ[3] שֶׁתַּחְתָּיו, וְחוֹפֵר בִּבְתוּלַת קַרְקַע[4] שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת[5], וּמוֹצִיא הַכֹּל, וּשְׁאָר הַשָּׂדֶה בְּחֶזְקַת טָהֳרָה כְּשֶׁהָיְתָה קֹדֶם שֶׁיִּמְצָא. וְעָפָר זֶה עִם שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת שֶׁחוֹפֵר הוּא הַנִּקְרָא תְּבוּסַת הַמֵּת[6].**

2) מפני שיהודים אינם קוברים כך. 3) העפר הרך. 4) אדמה שלא הזיזוה מעולם ממקומה. 5) כעובי שלוש אצבעות. 6) עפר שהתבוסס בדם המת. מלשון המקרא (יחזקאל טו, ו): מתבוססת בדמיך.

**ב. שָׂדֶה שֶׁנֶּהֱרְגוּ בָּהּ הֲרוּגִים[7] - מְלַקֵּט כָּל הָעֲצָמוֹת שֶׁבָּהּ, וַהֲרֵי הִיא טְהוֹרָה[8]. וְכֵן הַמְפַנֶּה קִבְרוֹ[9] מִתּוֹךְ שָׂדֵהוּ - מְלַקֵּט כָּל הָעֲצָמוֹת עֶצֶם עֶצֶם וַהֲרֵי הִיא טְהוֹרָה וְכֵן בּוֹר שֶׁמְּטִילִים בְּתוֹכוֹ נְפָלִים אוֹ הֲרוּגִים[10] - מְלַקֵּט כָּל הָעֲצָמוֹת שֶׁבּוֹ עֶצֶם עֶצֶם וַהֲרֵי הוּא טָהוֹר[11].**

7) והם מוטלים על פני השדה גלויים. והמדובר כשיש להם קוברים, שאם אין להם, דינם כמת מצוה ואסור לפנותם. 8) ואינו צריך ליטול את תבוסתם. 9) שקבר שם המת על מנת לפנותו (רא"ש שם). [ובמשנה אחרונה למשנתנו מפרש על פי התוספתא שם הלכה ה: "מי שנפחת קברו לתוך שדהו אומרים לו לקט עצם עצם והכל טהור". פירוש, שהיה קבר לא רחוק משדהו ונפרצה מחיצת הקבר ונתגלגל המת לתוך שדהו. וכן פירש גם בסדרי טהרות]. 10) בלי כוונה לקוברם שם. 11) בבא זו משמיעה אותנו רבותא, שלא רק אם נמצאו גלויים במקום שנהרגו אין להם תבוסה, אלא אפילו אם השליכום בכוונה לתוך הבור, אבל בלי כוונת קבורה, הדין כן.

**ג. הָיָה חוֹפֵר וּמָצָא מֵת מֻשְׁכָּב כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹבְרִין הַמֵּתִים - נוֹטְלוֹ וְאֶת תְּבוּסָתוֹ. וְכֵן אִם מָצָא שְׁנַיִם - נוֹטֵל כָּל אֶחָד מֵהֶן וּתְבוּסָתוֹ עִמּוֹ, וְכָל הַשָּׂדֶה טְהוֹרָה. מָצָא שְׁלֹשָׁה מֵתִים, כָּל אֶחָד מֵהֶן מֻטָּל כְּדֶרֶךְ הַנִּקְבָּרִין, אִם יֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד שְׁמוֹנֶה, כִּמְלֹא מִטָּה[12] וְקוֹבְרֵיהָ - הֲרֵי זֶה חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא בֵּית הַקְּבָרוֹת הוּא זֶה[13], וְצָרִיךְ לִבְדֹּק מִן הָאַחֲרוֹן עֶשְׂרִים אַמָּה, שֶׁהֵן כִּשְׁתֵּי מְעָרוֹת וְחָצֵר שֶׁבֵּינֵיהֶם[14]. וְאִם לֹא מָצָא שָׁם מֵת אַחֵר - הֲרֵי אוֹתָן הָעֶשְׂרִים שֶׁבָּדַק טְהוֹרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שְׁכוּנַת קְבָרוֹת[15]. מָצָא מֵת אֶחָד בְּסוֹף עֶשְׂרִים אַמָּה - צָרִיךְ לִבְדֹּק מִמֶּנּוּ עֶשְׂרִים אַמָּה אֲחֵרוֹת, לְפִי שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר[16]. וְאִם הָיָה אֶחָד מֵאֵלּוּ שֶׁמָּצָא בַּתְּחִלָּה אוֹ בַּסּוֹף הָרוּג אוֹ יוֹשֵׁב אוֹ מֻשְׁכָּב שֶׁלֹּא כְּדַרְכּוֹ, שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁוֹ בֵּין יַרְכּוֹתָיו - אֵינוֹ בּוֹדֵק עֶשְׂרִים אַמָּה, אֶלָּא נוֹטְלָן וְאֶת תְּבוּסָתָן בִּלְבַד; שֶׁחֲזָקָתָן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.**

12) המיטה שהמת מוטל עליה. 13) כללו של דבר: אם שלושת המתים נמצאים באופן, שאפשר להניח ששלושתם נקברו במערה אחת, חוששים שבית קברות הוא זה, וזה אפשר רק אם המרחק מקבר ראשון עד שלישי הוא לא פחות מארבע אמות ולא יותר על שמונה. [קבריהם היו בכוכים שנחפרו בכותל מערות בצורה אחידה ובמרחקים קבועים]. 14) הקברים היו מסודרים באופן שכזה: במרכזם נמצא חצר שש אמות על שש אמות ושתי מערות של שש על ארבע משני צדדיה, ובכתלי המערות נחצבו הכוכים. יוצא סך הכול שמונה עשרה אמות, והוסיפו שתי אמות מפני החשש שמא עמדה מערה אחת באלכסון. 15) כלומר, אף על פי שהן בשכנות לקברות, שהרי שכונת קברות ממש - טמאה. ורבינו לשיטתו, שמודדים מן האחרון (כסף משנה). 16) השערה מבוססת, שבית הקברות כאן.

**ד. הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֵין לָהֶם טֻמְאַת קְבָרוֹת. הוֹאִיל וְאֵינָן מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל, הֲרֵי הַנּוֹגֵעַ בְּקִבְרָן טָהוֹר, עַד שֶׁיִּגַּע בְּעַצְמָהּ שֶׁל טֻמְאָה אוֹ יִשָּׂאֶנָּה.**

**ה. מֵת שֶׁחָסַר[17] אֵיבָר שֶׁאִם יִנָּטֵל מִן הַחַי יָמוּת - אֵין לוֹ תְּבוּסָה וְלֹא שְׁכוּנַת קְבָרוֹת. וּמֵתִים הַנִּמְצָאִים גְּלוּיִים עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה - אֵין לָהֶם שְׁכוּנַת קְבָרוֹת וְלֹא תְּבוּסָה, אֶלָּא מְלַקֵּט עֶצֶם עֶצֶם וְהַכֹּל טָהוֹר[18].**

1 **וְהַנִּקְבָּר שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת - יֵשׁ לוֹ תְּבוּסָה[19] וְאֵין לוֹ**
2 **שְׁכוּנַת קְבָרוֹת.**

17) תוספתא אהלות פרק ט"ז הלכה ב: "והחסר אין לו תבוסה ואין לו שכונת קברות". 18) שם פרק ט"ז, משנה ה שנינו: "שדה שנהרגו בה הרוגים מלקט עצם עצם והכול טהור". וסובר רבינו שהוא הדין למתים גלויים שמתו מיתה טבעית, כרב יהודה בנזיר סד, ב "מצא פרט למצוי". [רבינו הביא דין הרוגים למעלה בהלכה ב להשמיענו, שאין דינם כהרוגי מלחמה שנקברים במקומם. וכאן משמיענו שגם במתים מיתה טבעית הדין כך, כדי שלא תטעה לומר, שרק הרוגים אין להם תבוסה מפני שחסר דמם, אבל מתים שלמים יש להם תבוסה]. 19) כרבי שמעון בן גמליאל בתוספתא שם הלכה ו נגד רבים. בכסף משנה מבאר שהכרעת רבינו היא על פי הכלל: "כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתנו הלכה כמותו, חוץ מערב וצידון וראיה אחרונה" והוסיף שגם בברייתות הלכה כמותו. [ראה יד מלאכי אות כף, שהוכיח, שרבינו לא קיבל להלכה את הכלל הזה].

3 **ו. אֶחָד הַמּוֹצֵא שְׁלֹשָׁה מֵתִים כְּדַרְכָּן בַּתְּחִלָּה[20], אוֹ**
4 **שֶׁמָּצָא שְׁלֹשָׁה כּוּכִין אוֹ כּוּךְ וּנְקִיעַ[21] וּמְעָרָה[22] - הֲרֵי**
5 **זוֹ שְׁכוּנַת קְבָרוֹת. מָצָא שְׁנַיִם וְאֶחָד הָיָה יָדוּעַ - יֵשׁ**
6 **לָהֶם תְּבוּסָה וְאֵין לָהֶם שְׁכוּנַת קְבָרוֹת; שֶׁהַקֶּבֶר**
7 **הַיָּדוּעַ אֵינוֹ עוֹשֶׂה שְׁכוּנָה. וְלֹא אָמְרוּ אֶלָּא הַמּוֹצֵא**
8 **שְׁלֹשָׁה בַּתְּחִלָּה הוּא שֶׁצָּרִיךְ בְּדִיקָה. כֵּיצַד בּוֹדֵק**
9 **הָעֶשְׂרִים אַמָּה שֶׁאָמַרְנוּ? חוֹפֵר עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ**
10 **לְסֶלַע אוֹ לִבְתוּלָה[23], וְהִיא הַקַּרְקַע שֶׁנִּרְאֵית שֶׁאֵינָהּ**
11 **עֲבוּדָה[24]. הֵעֲמִיק אֲפִלּוּ מֵאָה אַמָּה וּמָצָא חֶרֶשׂ - הֲרֵי**
12 **זוֹ כְּבַתְּחִלָּה, וְצָרִיךְ לְהַעֲמִיק עַד שֶׁיַּגִּיעַ לִבְתוּלָה.**
13 **הִגִּיעַ לְמַיִם - הֲרֵי זוֹ כִּבְתוּלָה.**

20) שלא ידעו עליהם לפני כך. 21) חפירה בקרקע בניגוד לכוך שהוא חצוב בכותל מערה. 22) שמצא מת במערה עצמה. 23) דבר הנמצא במצבו הטבעי נקרא "בתולה". 24) שלא נחרשה מעולם.

14 **ז. אֵינוֹ צָרִיךְ לַחְפּוֹר תֵּלֶם אֶחָד מִתְּחִלַּת הָעֶשְׂרִים עַד**
15 **סוֹפָן, אֶלָּא חוֹפֵר אַמָּה עַל אַמָּה וּמַנִּיחַ אַמָּה, וְחוֹפֵר**
16 **אַמָּה עַל אַמָּה וּמַנִּיחַ אַמָּה, וְכֵן עַד סוֹפָן; שֶׁאֵין בֵּין**
17 **קֶבֶר לְקֶבֶר פָּחוֹת מֵאַמָּה[25].**

25) ולפיכך אם יש שם קבר יגלהו אפילו אם ישאיר אמה בלי בדיקה.

18 **ח. הָיָה בּוֹדֵק וְהִגִּיעַ בְּתוֹךְ הָעֶשְׂרִים לְנָהָר אוֹ**
19 **לִשְׁלוּלִית[26] אוֹ לְדֶרֶךְ הָרַבִּים - יַפְסִיק[27] וְאֵינוֹ צָרִיךְ**
20 **לִבְדֹּק, שֶׁהֲרֵי נִפְסְקָה שְׁכוּנַת הַקְּבָרוֹת.**

26) תעלה מלאכותית המובילה מים מן הנהר לגנות ופרדסים לצרכי השקאה (רבינו בפירושו שם. והר"ש פירש מקום שנקוו בו מי גשמים). 27) שאין קוברים מתים במקומות אלה.

21 **ט. הַמּוֹצִיא[28] עָפָר זֶה שֶׁל בְּדִיקָה - טָהוֹר, אֶלָּא אִם**
22 **כֵּן מָצָא טֻמְאָה בַּמָּקוֹם שֶׁחָפַר[29]; אֲבָל קֹדֶם שֶׁיִּמְצָא**
23 **אוֹכֵל בִּתְרוּמָה. וְהַמְפַקֵּחַ בַּגַּל[30] - אֵינוֹ אוֹכֵל**
24 **בִּתְרוּמָה[31]; שֶׁהֲרֵי יוֹדֵעַ וַדַּאי שֶׁהַמֵּתִים שָׁם[32] תַּחַת**
25 **הַגַּל, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר מְקוֹמָן.**

28) במשנה ד שם שנינו: "המוציא את העפר ממקום טומאה אוכל בדמעו" ומפרש שם רבינו שהכוונה לכהן המפנה למקום אחר את העפר שנחפר. בדמעו - תרומתו. מלשון הכתוב (שמות כב, כח): "מלאתך ודמעך לא תאחר" ודרשו בגמרא תמורה ד, א "מלאתך" אלו ביכורים, "ודמעך" זו תרומה (רבינו שם. והוא מוסיף תנאי, שלא יעמוד במקום הנבדק). 29) שהרי העפר שהוציא משם טמא, אבל לפני שמצא אין מחזיקים בחזקת טומאה את העפר שהוציא. 30) סיפא של המשנה שם. ומפרש רבינו, שהמדובר בבניין שנהרס ונפל על אדם ונהרג והמפקח (הנוטל את האבנים ומגלה את השטח) אינו יודע באיזה מקום מונח המת ואפשר שהוא עומד על מקום הטומאה. 31) מפני שהוחזקה טומאה מה שאין כן במוציא עפר הבדיקה שלא הוחזקה טומאה כלל. 32) בפירושו למשנה כתב: "ולא יודע אם שם מת". וגם הר"ש שם אומר, שאפילו בספק חי ספק מת אסור בתרומה.

26 **י. גַּל טָמֵא[33] שֶׁנִּתְעָרֵב בִּשְׁנֵי גַּלִּין טְהוֹרִין: בָּדַק אֶחָד**
27 **מֵהֶן וּמְצָאוֹ טָהוֹר - הוּא טָהוֹר וְהַשְּׁנַיִם טְמֵאִין; בָּדַק**
28 **שְׁנַיִם וְנִמְצְאוּ טְהוֹרִים - הֵן טְהוֹרִים וְהַשְּׁלִישִׁי**
29 **בְּחֶזְקַת טָמֵא; בָּדַק שְׁלָשְׁתָּן וּמָצָא טָהוֹר - כֻּלָּן**
30 **בְּחֶזְקַת טֻמְאָה[34] עַד שֶׁיִּבְדֹּק שְׁלָשְׁתָּן עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְסֶלַע**
31 **אוֹ לִבְתוּלָה וְיִהְיוּ שְׁלָשְׁתָּן טְהוֹרִין[35].**

33) ידוע לנו שטומאה נמצאת בו. 34) הוברר, שלא בדק יפה. 35) תולים שעורבים נטלו את הטומאה.

32 **יא. בּוֹר שֶׁמִּטִּילִין לְתוֹכוֹ נְפָלִים - הַמַּאֲהִיל עָלָיו**
33 **טָמֵא דִּין תּוֹרָה. אַף עַל פִּי שֶׁחֵלְדָּה וּבַרְדְּלָס מְצוּיִין**
34 **שָׁם, אֵין סָפֵק מוֹצִיא מִידֵי וַדַּאי[36]. אֲבָל אִם הִפִּילָה**
35 **שָׁם אִשָּׁה נֵפֶל, וְאֵין יָדוּעַ אִם הִפִּילָה דָּבָר הַמְטַמֵּא**
36 **אוֹ לֹא הִפִּילָה[37], הוֹאִיל וְחֵלְדָּה וּבַרְדְּלָס מְצוּיִין שָׁם**
37 **- הֲרֵי סְפֵקוֹ טָהוֹר[38].**

36) שהרי הוחזקה שם טומאה ואין לטהר מפני הספק שמא אכלוהו החיות. 37) דבר המטמא, אלא שלפוחית מלאה מים או דם. 38) משום שיש כאן שני ספיקות להיתר, שמא הפילה דבר שאינו מטמא ואם תימצא לומר דבר המטמא הפילה, שמא גררוהו חולדה וברדלס.

38 **יב. דָּבָר יָדוּעַ, שֶׁכָּל אֵלּוּ הַטְּמֵאוֹת[39] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן**
39 **שֶׁהֵן מִשּׁוּם סָפֵק - הֲרֵי הֵן שֶׁל דִּבְרֵיהֶן[40]. וְאֵין טָמֵא**
40 **מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא מִי שֶׁנִּטְמָא טֻמְאַת וַדַּאי; אֲבָל כָּל**
41 **הַסְּפֵקוֹת, בֵּין בְּטֻמְאוֹת בֵּין בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת בֵּין**
42 **בַּעֲרָיוֹת וְשַׁבָּתוֹת - אֵין לָהֶם אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים,**
43 **[וְאַף עַל פִּי כֵן, דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת - סְפֵקוֹ**

**אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ חַיָּב אָשָׁם תָּלוּי.] כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת.**

39) הכוונה לדינים השונים שנאמר עליהם "טמא מספק". 40) דברי חכמים וגזירותיהם. כלל זה אינו נוגע לדיני נפל האמורים למעלה בהלכה י"א, שהרי בדין הראשון כתב רבינו בפירוש "טמא דין תורה", והטעם, מפני שאין ספק מוציא מידי ודאי. ובדין השני טהור אפילו מדבריהם, מפני שהוא "ספק ספיקא".

## פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר איזהו בית הפרס ועד כמה נעשה ומה דינו, החורש קבר בשדה שאינה שלו, ואם הוא שותף או אריס או אפוטרופוס, בית הפרס למעלה ושדה טהור למטה ושטפו גשמים מעפר בית הפרס לטהור, טהרת בית הפרס במעמד חכמים וכיצד מטהרין אותו.

**א. אֵיזֶהוּ[2] בֵּית הַפְּרָס? זֶה הַמָּקוֹם שֶׁנֶּחֱרַשׁ בּוֹ קֶבֶר. שֶׁהֲרֵי נִתְדַּקְדְּקוּ[3] עַצְמוֹת הַמֵּת בְּתוֹךְ הֶעָפָר וְנִתְפָּרְסוּ[4] בְּכָל הַשָּׂדֶה, וְגָזְרוּ טֻמְאָה עַל כָּל הַשָּׂדֶה שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ הַקֶּבֶר. אֲפִלּוּ חָרַשׁ עַל גַּבֵּי הָאָרוֹן, וַאֲפִלּוּ הָיָה מֻשְׁקָע בְּרוֹבְדִין[5] וּבַאֲבָנִים[6], וַאֲפִלּוּ הָיָה עַל גַּבֵּי הָאָרוֹן רוּם שְׁתֵּי קוֹמוֹת, הוֹאִיל וְחָרַשׁ עַל קֶבֶר - הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס[7]. עַד כַּמָּה הוּא נַעֲשֶׂה בֵּית הַפְּרָס? מֵאָה אַמָּה[8] עַל מֵאָה אַמָּה[9] מִמְּקוֹם הַקֶּבֶר[10].**

2) אהלות פי"ז מ"א. 3) נשברו לחלקים דקיקים. 4) נתפשטו. אונקלוס מתרגם את הכתוב (שמות מ, יט): "ויפרוש את האוהל", ופרס ית פרסא. ועל שם כך נקרא המקום "בית הפרס" (רבינו בפירושו למשנה. ורש"י נדה נז, א מפרש שבור ופרוס). 5) לוחות שיש שמניחים על הארון. 6) ולא נגעה המחרישה בעצמות המת. 7) השוו חכמים דין כל קבר שנחרש, כדי שלא יטעו וייטמאו (תוספתא אהלות פי"ז ה"א). 8) משנה שם. שיערו חכמים שעד מאה אמה מוליכה המחרישה את פירורי העצמות. 9) מאה באורך ומאה ברוחב. 10) רבינו לא ביאר דין מקום הקבר עצמו אחרי החרישה, אם הוא נשאר בטומאתו החמורה הראשונה ומטמא באוהל מדאורייתא או טמא מדרבנן מבית הפרס כולו. בתוספות כתובות כח, ב כתבו שגם מקום הקבר דינו כבית הפרס. אולם ברור, שאם היה "מושקע ברובדים ובאבנים" (ראה ה"א) לא יצא מטומאת קבר, שהרי המחרישה לא הזיזה את העצמות ממקומן.

**ב. כָּל הַמְרֻבָּע[11], שֶׁהוּא בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין[12], הֲרֵי הוּא בֵּית הַפְּרָס[13], וַעֲפָרוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[14], וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל[15]. וְכֵן הַמַּאֲהִיל עַל בֵּית הַפְּרָס הַזֶּה - טָהוֹר.**

11) מאה אמה באורך ומאה ברוחב, עושה מרובע של מאה על מאה. 12) שטח שזורעים בו ארבעה סאים. בעירובין (כג, ב) אמרו: "שיעור סאתים כחצר המשכן", וחצר המשכן היה מאה על חמשים, יוצא שבית סאה הוא חמשים על חמשים, ושטח של מאה על מאה יש בו ארבעה שטחים של חמשים על חמשים. 13) [מפרשי המשנה וכמה מגדולי האחרונים התלבטו בקביעת שטח בית הפרס, והאריכו בביאור במשנה ובבירור שיטת רבינו. ואלה הן מסקנותיו של הגאון בעל סדרי טהרות בפירושו למשנה שם: גזרו חכמים טומאת בית הפרס על שתי חרישות מן הקבר עד מרחק של מאה אמה. חרישה אחת ממזרח למערב (או ממערב למזרח), והשניה מדרום לצפון או בכיוון הפוך, וכשתרבע את השטח הנמצא בגבולות שני התלמים (החרישות), תקבל מרובע של מאה על מאה, שהוא בית ארבע סאים, ועל כל השטח הזה גזרו טומאת בית הפרס אם נחרש. אם האריך את החרישה - אפילו את הראשונה - יותר ממאה אמה אין העודף מטמא, מפני שהמחרישה אינה מוליכה את העצמות למרחק זה. החרישה השניה לרוחב מתחילה גם כן מן הקבר, ומה שאמרו (לקמן ה"ג) "וניער את המחרישה וכו' והשאר טהור", הכוונה אם המשיך וחרש מן המקום שניער ולא הוליך עמו את העפר שניער, אבל אם הוא מתחיל שנית מן הקבר הוא עושה בית הפרס. ומה שכתב רבינו: "כל המרובע וכו' הוא בית הפרס", המדובר כשנחרש החל מאחת משתי החרישות הראשונות, ואף־על־פי שאין בית פרס עושה בית פרס (לקמן ה"ז), זה נאמר בחרש מבית פרס למקום שמחוץ לגבולות המרובע הנתפס ע"י שתי החרישות, אבל המרובע שביניהן נתפס כבר כבית הפרס, ואין הכלל הזה חל עליו. במה דברים אמורים כשנחרש, כאמור, אבל כל זמן שלא נחרש אין כל סיבה לטומאה. פירוש זה, שעליו אנו מסתמכים, מסלק כמעט כל הקושיות ואי־הבהירות שבהלכות סבוכות אלו]. 14) למעלה פ"ב הט"ז. 15) אם עפר זה האהיל על אדם וכלים.

**ג. הִתְחִיל לַחֲרֹשׁ[16] אֶת הַקֶּבֶר, וְהָיָה חוֹרְשוֹ וְהוֹלֵךְ, וְקֹדֶם שֶׁיִּגְמֹר מֵאָה אַמָּה נִעַר אֶת הַמַּחֲרֵשָׁה[17] אוֹ שֶׁהֵטִיחַ[18] בְּסֶלַע אוֹ בְּגָדֵר[19] - עַד שָׁם הוּא עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס בִּלְבַד, וְהַשְּׁאָר[20] טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי לֹא הִגִּיעַ אֵלָיו בְּמִשּׁוּךְ הַמַּחֲרֵשָׁה[21]. חָרַשׁ כְּמוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה אוֹ יָתֵר וְחָזַר וְחָרַשׁ[22] עַד שֶׁהִשְׁלִים הַמֵּאָה - הַכֹּל בֵּית הַפְּרָס[23]. הָיָה חוֹרֵשׁ וְהוֹלֵךְ חוּץ לְמֵאָה אַמָּה - מִמֵּאָה אַמָּה וְלַחוּץ טָהוֹר, שֶׁאֵין עַצְמוֹת קֶבֶר מַגִּיעוֹת לְיָתֵר מִמֵּאָה.**

16) שם מ"ב. 17) הפך את המחרישה בכוונה, ושפך את העפר שעליה. 18) המחרישה נתקלה בסלע ונשפך העפר. 19) מן הצד. 20) אם המשיך את החרישה. 21) ממקום הקבר, ואין חוששים שמא לא ניער יפה ונשארה עצם כשעורה על המחרישה. 22) אחרי הפסק זמן מסוים, מבלי להוריד את העפר מן המחרישה או שהתחיל את החרישה השניה לפני המקום שהפסיק, ומתוך כך הוליכה המחרישה את עפר הקבר (ראה תפארת ישראל, יכין אות טז). 23) שם.

**ד. חֲזִקַת הָעַצְמוֹת הַמְכֻסּוֹת שֶׁהֵן שֶׁל אָדָם, עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁהֵן שֶׁל בְּהֵמָה; וְחֲזַקַת הָעַצָּמוֹת[24] הַמְגֻלּוֹת**

שֶׁהֵן שֶׁל בְּהֵמָה, עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁהֵן שֶׁל אָדָם[25]. הָיָה שָׁם חָרִיץ מָלֵא עַצְמוֹת אָדָם[26], אוֹ שֶׁהָיוּ עַצְמוֹת אָדָם צְבוּרוֹת עַל גַּבֵּי קַרְקַע, וְחָרַשׁ עֲצָמוֹת אֵלּוּ עִם הַשָּׂדֶה, אוֹ שֶׁחָרַשׁ שָׂדֶה שֶׁאָבַד בָּהּ [אוֹ שֶׁנִּמְצָא בָּהּ] קֶבֶר[27] - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפֶּרֶס; שֶׁלֹּא גָזְרוּ טֻמְאָה[28] אֶלָּא עַל שָׂדֶה שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר וַדַּאי[29]. וְכֵן הַחוֹרֵשׁ אֶת הַמֵּת[30] בְּשָׂדֶה - אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפֶּרֶס; שֶׁכָּל אֵלּוּ[31] דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי הוּא, וְלֹא גָזְרוּ אֶלָּא בְּקֶבֶר שֶׁנֶּחֱרַשׁ שֶׁהוּא דָּבָר הַמָּצוּי[32].

24) תוספתא אהלות פי"ז הי"ב. 25) מפני כבוד המת מכסים את עצמותיו, אבל לא נהגו לכסות עצמות בהמות וחיות. 26) משנה ג שם. 27) בחלק השדה שלא נחרש, ויש לחשוש שהיה שם עוד קבר ונחרש (רבינו בפירושו למשנה שם, והר"ש פירש אחרת). 28) זה נימוק לאבד או נמצא קבר. 29) גם בשדה שאבד בו קבר, המדובר כשלא נחרש כל השדה, ואפשר שמקום הקבר לא נחרש. 30) תוספתא שם ה"א. 31) פירוש, חריץ מלא עצמות, עצמות צבורות ומת בשדה. 32) חכמים לא גזרו אלא על מקרים שכיחים, ואין הדבר שכיח שאדם יחרוש עצמות אדם גלויות או גוף מת.

ה. הַחוֹרֵשׁ[33] אֶת הַקֶּבֶר בְּשָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ - אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפֶּרֶס, שֶׁאֵין אָדָם אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ[34]. אֲפִלּוּ שִׂתֵּף[35] אוֹ אָרִיס[36] אוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפֶּרֶס. חָרַשׁ קֶבֶר בְּשָׂדֶה שֶׁלּוֹ וְשֶׁל חֲבֵרוֹ[37] כְּאֶחָד[38] - שֶׁלּוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפֶּרֶס, וְשֶׁל חֲבֵרוֹ אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפֶּרֶס.

33) משנה ג שם. 34) כלל זה נאמר אמנם בחולין (מ, ב) בשוחט בהמת חבירו לעבודה־זרה. [לכאורה אין לדמות לזה את הנידון כאן, שהרי שם המחשבה אוסרת, ואין מחשבתו של אדם מועילה בדבר שאינו שלו. אבל כאן גורם הטומאה היא העצם שהוליכה המחרישה, ומה ההבדל בין הובאה ע"י בעל השדה או ע"י אחר? ובתפארת ישראל שם, יכין אות כא, מבאר כוונת רבינו, שכל הגזירה היא מטעם קנס, מפני שחרש את הקבר וביזה את המת, ולא קנסו את בעל השדה על מעשהו של אדם אחר]. 35) תוספתא שם ה"ג. 36) חוכר שדה לזורעה או לנוטעה על־מנת לקבל חלק מהיבול. 37) שם. 38) שחרש חמשים אמה בשדה עצמו, והמשיך עד מאה בשדה של חבירו הגובל עם שדהו.

ו. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁחָרַשׁ[39] קֶבֶר בְּשָׂדֵהוּ - אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפֶּרֶס, שֶׁאֵין בֵּית פֶּרֶס לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[40].

39) משנה שם. 40) לא גזרו עליהם. [רבינו בפירושו למשנה גורס: "שאין בית פרס לכותיים (שומרונים)", ומפרש שהמשנה מנמקת במשפט זה למה אין בית פרס לגויים, ואומרת שהרי אפילו לכותיים אין בית פרס ומכל־שכן לגויים].

ז. שָׂדֶה[41] בֵּית פֶּרֶס לְמַעְלָה וְשָׂדֶה טְהוֹרָה לְמַטָּה, וְשָׁטְפוּ גְשָׁמִים מֵעֲפַר בֵּית הַפֶּרֶס לַטְּהוֹרָה, אֲפִלּוּ הָיְתָה אֲדֻמָּה וְהִלְבִּינָהּ[42] אוֹ לְבָנָה וְהֶאְדִּימָה - טְהוֹרָה; שֶׁאֵין בֵּית פֶּרֶס עוֹשֶׂה בֵּית פֶּרֶס, וְלֹא גָזְרוּ טֻמְאָה אֶלָּא עַל גּוּשׁ כִּבְרִיָּתוֹ[43].

41) שם משנה ד. 42) וברור שהגיעה לכאן האדמה משדה בית הפרס שאדמתו לבנה. 43) כמו שנברא, ולא על אדמה שבאה אליו ממקום אחר.

ח. בֵּית הַפֶּרֶס[44] הַזֶּה מֻתָּר לִנְטֹעַ בּוֹ כָּל נֶטַע[45], לְפִי שֶׁהַשָּׂרָשִׁים יוֹרְדִים לְמַטָּה מִשְּׁלֹשָׁה[46], וּלְמַטָּה מִשְּׁלֹשָׁה בְּבֵית הַפֶּרֶס טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי הַקֶּבֶר נִפְרַס עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה. אֲבָל אֵין זוֹרְעִין בְּתוֹכָהּ אֶלָּא זֶרַע הַנִּקְצָר[47]. וְאִם זָרַע וְעָקַר - צוֹבֵר אֶת גָּרְנוֹ בְּתוֹכוֹ[48], וְכוֹבֵר[49] אֶת הַתְּבוּאָה בִּשְׁתֵּי כְּבָרוֹת[50], וְאֶת הַקִּטְנִיּוֹת בְּשָׁלֹשׁ כְּבָרוֹת[51], שֶׁמָּא יֵשׁ בָּהֶן עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה. וְשׁוֹרֵף אֶת הַקַּשׁ וְאֶת הָעֲצָה[52] שָׁם[53]. גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִהְיֶה בָּהֶן עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה, וְאִם תַּתִּיר לוֹ בַּהֲנָיָה - מוֹצִיאוֹ וּמוֹכְרוֹ, וְנִמְצָא מַרְגִּיל[54] אֶת הַטֻּמְאָה.

44) שם פי"ח מ"ב. 45) אפילו אם דעתו לעקרו (סדרי טהרות). 46) טפחים. ואין לחשוש שתדבק בהם עצם כשעורה ותעלה בשעת עקירת העץ (ראה ראב"ד). 47) כגון חטה ושעורה, אבל לא ירקות הנעקרים, שמא תידבק עצם קטנה בשרשים ותעלה עמהם ותגרום לטומאה (ראה למעלה פ"ח ה"ג). 48) בתוך השדה, ואינו מוביל את התבואה לחצרו. [ויש לשאול, למה התירו לזרוע כל זרע בשדה שאבד בה קבר, הלא גם שם חששו שמא נדוש הקבר, ולפיכך עפרה מטמא (שם ה"א)? אולם אין הענינים דומים, שם מטמא מספק, ולפיכך לא גזרו על זרעים מפני החשש שמא תידבק עצם כשעורה, שהרי זה "ספק ספיקא", אבל כאן ידוע שהקבר נחרש, ויש רק ספק אחד]. 49) מעביר דרך כברה. 50) לא אמר "פעמיים", משמע מזה, שהמדובר בכברות שאינן דומות זו לזו, אלא באחת חורים דקים ובשניה גסים, שעל־ידי־זה מתפורר העפר שנדבק בגרעינים (תפארת ישראל). 51) בשרשי קטניות נדבקים יותר גושי עפר מבשיבלי תבואה. 52) קש של קטנית. 53) בשדה. 54) גורם להתפשטות הטומאה. והתבואה והקטנית טהורות מפני שמחובר לקרקע אינו מקבל טומאה, ואחרי שנתלשו אינן מקבלות טומאה עד שיוכשרו (ראה למעלה פ"ה ה"ג).

ט. שָׂדֶה שֶׁהֶחְזִקָה[55] שֶׁהִיא בֵּית הַפֶּרֶס, אֲפִלּוּ הִיא בֵּית אַרְבָּעָה כּוֹרִין[56], וַאֲפִלּוּ מְשׁוּכָה מִמְּקוֹם הַטִּיט הָרַךְ שֶׁאֵינוֹ נֶחֱרָשׁ וְלֹא נַעֲשָׂה בֵּית הַפֶּרֶס, וַאֲפִלּוּ שָׂדֶה טְהוֹרָה[57] מַקֶּפֶת אוֹתָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ - הֲרֵי הִיא בְּחֶזְקָתָהּ[58].

55) תוספתא אהלות פי"ז, הי"ד. 56) כור מחזיק שלושים סאה. והטעם, שמא נחרשו בו כמה קברים (זר זהב על התוספתא). 57) שנבדקה ולא נמצאה בה טומאה. 58) דינה ככל בית הפרס.

י. מָצָא[59] שָׂדֶה מְצֻיֶּנֶת וְאֵין יוֹדֵעַ מַה טִּיבָהּ[60]: אִם

יֵשׁ בָּהּ אִילָן - בִּידוּעַ שֶׁנֶּחֱרַשׁ קֶבֶר בְּתוֹכָהּ; אֵין בָּהּ אִילָן - בִּידוּעַ שֶׁאָבַד קֶבֶר בְּתוֹכָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם זְקֵן אוֹ תַּלְמִיד חָכָם[61]; שֶׁאֵין כָּל אָדָם בְּקִיאִין בְּכָךְ וְיוֹדְעִין שֶׁמֻּתָּר לִנְטֹעַ בָּזוֹ וְאָסוּר לִנְטֹעַ בָּאַחֶרֶת.

59) תוספתא שם הי"ב. 60) הלכה זו עצמה כתובה למעלה בפ"ח ה"י, ושם ביארנוה. ונכפלה כאן מפני הסיום: "והוא שיהיה וכו'". 61) בתוספתא שם מסיים ר' יהודה: "במה דברים אמורים, בזמן שיש שם זקן (חכם) אחד או תלמיד חכם אחד, שאין כל אדם בקיאין בכך". ואם אין שם חכם, יש לחשוש שלא ידעו שאסור לנטוע בשדה שאבד בה קבר. ופסק רבינו כמותו, כי כלל הוא בידינו, שכל מקום שאמר ר' יהודה "במה דברים אמורים" אינו חולק על דברי חכמים אלא בא לפרשם.

יא. הַמְהַלֵּךְ[62] בְּבֵית הַפְּרָס עַל גַּבֵּי אֲבָנִים שֶׁאֵין מִתְנַדְנְדִין תַּחַת רַגְלֵי אָדָם בְּשָׁעָה שֶׁמְּהַלֵּךְ עֲלֵיהֶן, אוֹ שֶׁנִּכְנַס לָהּ וְהוּא רוֹכֵב עַל גַּבֵּי אָדָם וּבְהֵמָה שֶׁכֹּחָן יָפֶה[63] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[64]. אֲבָל אִם הָלַךְ עַל גַּבֵּי אֲבָנִים שֶׁמִּזְדַּעְזְעִין בִּשְׁעַת הִלּוּךְ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁמַר[65] וְלֹא נִתְנַדְנֵד - הֲרֵי זֶה טָמֵא כְּמִי שֶׁהָלַךְ עַל הֶעָפָר עַצְמוֹ. וְכֵן אִם הָלַךְ עַל גַּבֵּי אָדָם שֶׁכֹּחוֹ רַע[66] עַד שֶׁתְּהֵיֶנָה אַרְכֻּבּוֹתָיו נוֹקְשׁוֹת זוֹ לָזוֹ[67] וְשׁוֹקָיו מַרְעִידוֹת כְּשֶׁהוּא נוֹשֵׂאוֹ, אוֹ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה שֶׁכֹּחָהּ רַע עַד שֶׁתָּטִיל גְּלָלִים בִּשְׁעַת רְכִיבָה[68] - הֲרֵי זֶה טָמֵא וּכְאִלּוּ הָלַךְ בְּרַגְלָיו[69].

62) משנה אהלות פי"ח, ג. 63) חזקים, ואינם מתנועעים מכובד המשא שעליהם. 64) שאפילו אם הזיזה הבהמה או האדם הנרכב עצם כשעורה, אין ההיסט הזה בא מכוחו של הרוכב. והמדובר כשבגדים מפסיקים בין הרוכב והנרכב ולא נגע בגופו, שהרי הנרכב טמא טומאת שבעה, ומטמא את הנוגע בו טומאת ערב (תוי"ט שם). 65) שמא התנדנד ולא הרגיש. 66) אדם חלש. 67) בבא מציעא קה, ב. 68) שם. 69) שהרי מכוח כובדו זזה העצם ממקומה.

יב. הַמְטַהֵר בֵּית הַפְּרָס צָרִיךְ לְטַהֲרוֹ בְּמַעֲמַד שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים[70]. וְכֵיצַד מְטַהֲרִין אוֹתוֹ?[71] כּוֹנֵס אֶת כָּל הֶעָפָר שֶׁהוּא יָכוֹל לַהֲסִיטוֹ[72] מֵעַל כָּל פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְנוֹתְנוֹ לְתוֹךְ כִּבְרָה שֶׁנְּקָבֶיהָ דַּקִּין, וּמְמַחֶה[73] וּמוֹצִיא כָּל עֵצֶם כִּשְׁעוֹרָה הַנִּמְצָא שָׁם, וְיִטְהַר[74]. וְכֵן אִם נָתַן[75] עַל גַּבָּיו שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[76] עָפָר מִמָּקוֹם אַחֵר, אוֹ שֶׁנָּטַל מֵעַל כָּל פָּנָיו שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. נָטַל מֵחֶצְיוֹ אֶחָד שְׁלֹשָׁה טְפָחִים וְנָתַן עַל חֶצְיוֹ הָאַחֵר שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. נָטַל מֵעַל פָּנָיו טֶפַח וּמֶחֱצָה וְנָתַן עָלֶיהָ טֶפַח וּמֶחֱצָה עָפָר מִמָּקוֹם אַחֵר - לֹא עָשָׂה כְּלוּם. וְכֵן אִם עִזְּקוֹ[77] וּבְדַק[78] בִּשְׁעַת עִזּוּק מִלְּמַטָּה וּמִלְּמַעְלָה - לֹא עָשָׂה כְּלוּם. רִצְּפוֹ בָּאֲבָנִים שֶׁאֵינָן מִתְנַדְנְדִין[79] מֵהִלּוּךְ אָדָם - הֲרֵי זֶה טָהוֹר.

70) תוספתא שם פי"ז ה"ו. 71) משנה שם פי"ח ד. 72) שיכול להזיזו כשידרוס עליו. 73) מפרר את גושי העפר. 74) ואינו צריך להרחיק את העפר הזה ממקומו. (ראה השלמות). 75) משנה שם. 76) ואין בית הפרס מטמא למטה מג' טפחים. 77) הסיר את האבנים הפזורות באדמה, כדי לשפר יניקת השרשים, מלשון "ויעזקהו" (ישעיה ה, ב). 78) מפני שעיקר כוונתו היא לטובת האילנות, אפשר שלא בדק יפה. 79) מפני כובדן. ובדפוס רומי ר"מ: מתנדנדין.

## פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר דין אוויר ארץ העמים אם מטמא בטומאת עפרה, עפר חוצה לארץ ועפר בית הפרס שבא בירק וכל הדברים הבאים בחוצה לארץ, המהלך בארץ העמים והנכנס ביניהם מקום טמא, מקום ששכנו בו גויים בארץ ישראל, תרומה וקדשים שנטמאו מחמת מדור עמים, מדור גויים שהיה בו עבד מישראל או אשה או קטן. והמקומות שלא גזרו עליהם, חצר שהיא טמאה משום מדור עמים, עיירות המובלעות בארץ ישראל.

א. אֶרֶץ הָעַמִּים[2] - בַּתְּחִלָּה גָּזְרוּ עַל גּוּשָׁהּ[3] בִּלְבַד כְּבֵית הַפְּרָס, וְלֹא הָיוּ מְטַמְּאִים אֶלָּא הַמְהַלֵּךְ בָּהּ אוֹ נוֹגֵעַ אוֹ נוֹשֵׂא מֵעֲפָרָהּ. חָזְרוּ וְגָזְרוּ עַל אֲוִירָהּ[4] שֶׁיְּטַמֵּא וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע וְלֹא נָשָׂא, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהַכְּנִיס רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ לַאֲוִיר אֶרֶץ הָעַמִּים נִטְמָא. וְכֵן כְּלִי חֶרֶשׂ[5] שֶׁהִכְנִיס אֲוִירוֹ[6] לְאֶרֶץ הָעַמִּים, וּשְׁאָר כֵּלִים שֶׁהִכְנִיס רֻבָּם[7] לַאֲוִיר אֶרֶץ הָעַמִּים - נִטְמְאוּ[8].

~ נקודות משיחות קודש ~

**"ארץ העכו"ם בתחילה גזרו על גושה.. חזרו וגזרו על אוירה שיטמא כו'".**

בעניין זה מודגשת מעלתה של "הארץ" – ארץ ישראל כיתרון האור מן החושך, ולמעלה מזה כתב הרמב"ם בסוף הפרק "חזקת דרכים של עולי בבל טהורות אע"פ שהן מובלעות בארץ העכו"ם", שאפילו ההליכה לארץ ישראל פועלת טהרה גם בדרכים שמובלעות בארץ העכו"ם, והטהרה בחזקתה לאחרי מאות שנים!.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ח עמוד 280 הערה 9)

2) בשבת טו, א - מנו טומאת ארץ הגויים בין שמונה־עשר דבר שגזרו ביום שרבו בית־שמאי על בית־הלל. 3) עפר מגובש, ושיעורו מבואר לקמן ה"ג, אבל עפר מפורר לגרגירים קטנים - אינו מטמא. 4) שם עמוד ב. ומה שכתב רבינו למעלה (פ"ג ה"ב) שארץ הגויים אינה מטמאה באוהל, הכוונה כשהביא לארץ ישראל גוש עפר מארץ הגויים. ראה 'תוספות' שם ד"ה ואאוירא. 5) שמטמא מאויר תוכו בלבד. 6) אפילו לא הכניס רובו של הכלי. 7) ולמה כלי חרס טמא אף כשהכניס מקצתו? מפני שהאויר מתערב, משא"כ בשאר כלים. 8) תוספתא, אהלות פי"ח

ה"ב. ולמה גזרו טומאה על ארץ הגויים? רבינו (בפירושו למשנה, אהלות פ"ב מ"ג) כתב, מפני שהגויים קוברים מתיהם בכל מקום שהוא, ואינם מייחדים מקומות לבתי קברות (ראה משנה־למלך).

**ב. טֻמְאַת אֲוִיר אֶרֶץ הָעַמִּים לֹא עָשׂוּ אוֹתָהּ כְּטֻמְאַת עֲפָרָהּ, אֶלָּא קַלָּה הִיא מִמֶּנָּה[9]: שֶׁעַל טֻמְאַת עֲפָרָהּ שׁוֹרְפִין תְּרוּמוֹת וְקָדָשִׁים, וְהַמִּתְטַמֵּא בְּגוּשָׁהּ[10] - טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה וְצָרִיךְ הַזָּיָה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי[11]; אֲבָל הַנִּטְמָא בַּאֲוִירָהּ - אֵין צָרִיךְ הַזָּיָה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי אֶלָּא טְבִילָה[12] וְהֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ[13], וְכֵן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים שֶׁנִּטְמְאוּ מֵחֲמַת אֲוִירָהּ - תּוֹלִין, לֹא אוֹכְלִין וְלֹא שׁוֹרְפִין[14].**

9) שם "על גושה לשרוף, ועל אוירה לתלות". 10) כשנשא עפרה. 11) ככל טמא טומאת מת (נזיר נד, א ו־ב). 12) אפילו ביום טומאתו. 13) שקיעת החמה, ולפני שקיעתה נקרא "טבול יום" שדיניו מבוארים במקומם. 14) ומניחים אותם עד שירקבו מאליהם.

**ג. עֲפַר אֶרֶץ הָעַמִּים וַעֲפַר בֵּית הַפְּרָס מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[15]. וְכַמָּה שִׁעוּרָן? כְּחוֹתַם הַמַּרְצוּפִין[16], וְהוּא[17] כְּפִקָּה[18] גְּדוֹלָה שֶׁל סַקָּאִין[19]. עֲפַר בֵּית הַפְּרָס וַעֲפַר חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁבָּא בְּיָרֶק[20]: אִם יֵשׁ בְּמָקוֹם אֶחָד כְּחוֹתַם הַמַּרְצוּפִין - מְטַמֵּא, וְאִם לָאו - אֵינוֹ מִצְטָרֵף[21]; שֶׁלֹּא גָזְרוּ אֶלָּא עַל גּוּשׁ כִּבְרִיָּתוֹ[22]. מַעֲשֶׂה[23] שֶׁהָיוּ אִגְּרוֹת בָּאוֹת מִחוּצָה לָאָרֶץ לִבְנֵי כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, וְהָיוּ בָהֶן כִּסְאָה וּכְסָאתַיִם חוֹתָמוֹת[24], וְלֹא חָשׁוּ לָהֶן מִשּׁוּם טֻמְאָה, לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה בְּחוֹתָם מֵהֶן[25] כְּחוֹתַם הַמַּרְצוּפִין.**

15) בהלכה א. 16) שם מ"ה. ופירש רבינו: "כמו נודים (נודות) מעור, ישימו בהם עוברי אורח (הולכי דרכים) בגדיהם וכליהם, ינעלו אותם ויחתמו אותם בחותם מטיט". 17) גודל החותם. 18) כדור חוטים העומד לאריגה. 19) עושי שקים. חוטים שאורגים מהם שקים, והם יותר עבים מחוטי שתי או ערב של בגדים, ומתוך כך גם הפיקה של סקאים יותר גדולה (בכורות כב, א). 20) שהובא מחוץ לארץ. 21) כחכמים. 22) כלומר, אפילו אם הדביק יחד את הגושים הקטנים, ויצא גוש כשיעור – אינו מטמא (ראה משנה אהלות פי"ג, בדין לבינה). 23) שם. 24) בכולן יחד היה שיעור גדול כזה. 25) לא היה ביניהם אף אחד כחותם המרצופים.

**ד. הַמֵּבִיא[26] תַּנּוּרִים וּסְפָלִים[27] וּכְלֵי חֶרֶשׂ[28] מִחוּצָה לָאָרֶץ: עַד שֶׁלֹּא הֵסִקּוּ[29] - טְמֵאִים מִשּׁוּם אֶרֶץ הָעַמִּים[30]; מִשֶּׁהֵסִקּוּ - טְמֵאִים מִשּׁוּם כְּלִי חֶרֶס שֶׁנִּטְמָא בְּאֶרֶץ הָעַמִּים[31], שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[32].**

26) תוספתא, שם פי"ז ה"ז. 27) של חרס. 28) כלים קטנים, כגון צלחות וקדירות. 29) לפי שנשרפו ונתקשו אינם ראויים להשתמש בהם. 30) דינם כגושי עפר, ומטמאים אדם וכלים במגע ובמשא. 31) אחרי שנשרפו אין עליהם דין עפר אלא דין כלים, ואינם טמאים מחמת עצמם אלא מפני שנגעו בעפר ארץ הגויים. ואם הוסקו בארץ ישראל ולא נגעו בעפר ארץ הגויים אחרי ההסקה – טהורים (משנה־למלך). 32) למעלה פ"ה ה"ו, שכלי חרס אינו נעשה אב הטומאה לעולם ואינו מטמא אדם וכלים. ה'תוספתא' מסיימת: "נמצאת אומר, בשעה שהן טמאים משום ארץ העמים - טהורים משום כלי חרס, ובשעה שהן טמאים משום כלי חרס - טהורים משום ארץ העמים".

**ה. הַמְהַלֵּךְ[33] בְּאֶרֶץ הָעַמִּים בְּהָרִים וּבִסְלָעִים - טָמֵא[34] טֻמְאַת שִׁבְעָה; בַּיָּם וּבְמָקוֹם שֶׁהַיָּם עוֹלֶה בְּזַעְפּוֹ[35] - טָהוֹר מִשּׁוּם נוֹגֵעַ בְּאֶרֶץ הָעַמִּים[36] וְטָמֵא מִשּׁוּם אֲוִירָהּ[37]. הַנִּכְנָס[38] לְאֶרֶץ הָעַמִּים בְּשִׂדָּה[39] תֵּבָה וּמִגְדָּל[40] הַפּוֹרְחִין[41] בָּאֲוִיר - טָמֵא[42]; שֶׁאֹהֶל זָרוּק[43] אֵינוֹ קָרוּי אֹהֶל[44].**

33) משנה, שם פי"ח, ו. 34) אף־על־פי שאין קוברים שם מתים – טמא, משום שמשתפכת שם לפעמים אדמת ארץ הגויים (רבינו בפירושו, שם). 35) כשהים סוער מאוד, עולים שם הגלים, וכשנח מזעפו מתגלה המקום הזה. 36) מפני שאין קוברים שם מתים, וגלי הים הסוערים שוטפים את העפר שהשתפך שם. 37) טומאה קלה שהיא טומאת יום אחד, ובלי הזאת מי פרה אדומה (ראה למעלה ה"ב). במשנה כתוב סתם "טהור", ורבינו מפרש טהור מטומאת הגוש אבל טמא טומאת אויר (ראה משנה־למלך ה"ג, ד"ה תנן). 38) גיטין ח, ב. 39) מרכבה הנישאת בידי אדם או על גבי בהמה (ויש מפרשים – עגלה מיוחדת לנשים). 40) ארגז גדול עשוי בתבנית מגדל. 41) כלומר, שאינם עומדים על הקרקע אלא נישאים באויר. 42) טומאת אויר. (וראה לחם־משנה הל' נזירות פ"ז ה"ג, שצידד לפרש "טמא" משום גושה). 43) אוהל שאינו קבוע בקרקע אלא מיטלטל ממקום למקום. 44) ואינו מפסיק. פסק כרבי שם. מדובר כשהם סתומים מכל צדדיהם. אבל אם הם פתוחים, נטמא האדם טומאת אויר, אפילו לדעת האומרים אוהל זרוק נקרא אוהל (לחם־משנה שם, ומשנה־למלך כאן).

**ו. סוּרְיָא[45] - עַפָּרָהּ טָמֵא כְּחוּצָה לָאָרֶץ, וַאֲוִירָהּ טָהוֹר. לֹא גָזְרוּ עַל אֲוִירָהּ. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה סְמוּכָה[46] לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שָׂפָה בְּשָׂפָה וְלֹא הָיָה מַפְסִיק בֵּינֵיהֶן לֹא אֶרֶץ הָעַמִּים וְלֹא בֵּית הַקְּבָרוֹת וְלֹא בֵּית הַפְּרָס[47] - הֲרֵי זֶה יָכוֹל לְהִכָּנֵס לָהּ בְּטָהֳרָה בְּשִׂדָּה תֵּבָה וּמִגְדָּל, וְהוּא שֶׁלֹּא יִגַּע בְּגוּשָׁהּ. וְכֵן אֶרֶץ הָעַמִּים[48] הַסְּמוּכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאֵין בֵּינֵיהֶן מָקוֹם טָמֵא - הֲרֵי זוֹ נִבְדֶּקֶת[49] וּטְהוֹרָה[50].**

45) גיטין, שם. 46) אהלות שם מ"ז. 47) כלומר, שדה שאבד בו קבר, אבל נחרש בו קבר אינו חשוב הפסק, שהרי אינו מטמא באוהל (כסף־משנה). [באהלות שם מ"א ומ"ב, קראו "בית הפרס" לשדה שאבד בו קבר]. 48) תוספתא

שם ה"א. 49) צריכה בדיקה שמא יש קבר במקום שהוא רוצה ללכת בו (ראה למעלה ה"א). 50) שלא גזרו על אויר ארץ הגויים הסמוכה לארץ ישראל.

**ז. מָקוֹם[51] שֶׁשָּׁכְנוּ בּוֹ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא כְּאֶרֶץ הָעַמִּים עַד שֶׁיִּבָּדֵק, שֶׁמָּא קָבְרוּ בּוֹ נְפָלִים.**

51) אהלות פי"ח מ"ז.

**ח. וּתְרוּמָה[52] וְקָדָשִׁים שֶׁנִּטְמְאוּ מֵחֲמַת מִדּוֹר הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - תּוֹלִין, לֹא אוֹכְלִין וְלֹא שׂוֹרְפִין. וְכַמָּה יִשְׁהוּ בַּמָּקוֹם וְיִהְיֶה צָרִיךְ בְּדִיקָה? אַרְבָּעִים יוֹם, כְּדֵי שֶׁתִּתְעַבֵּר אִשָּׁה וְתַפִּיל גֵּפֶל שֶׁמְּטַמֵּא[53]. אֲפִלּוּ אִישׁ שֶׁאֵין עִמּוֹ אִשָּׁה, אִם שָׁהָה אַרְבָּעִים יוֹם - מְדוֹרוֹ טָמֵא עַד שֶׁיִּבָּדֵק. גְּזֵרָה מִשּׁוּם מָדוֹר שֶׁתִּהְיֶה בּוֹ אִשָּׁה. אֲפִלּוּ עֶבֶד[54] וְסָרִיס[55] אוֹ אִשָּׁה[56] אוֹ קָטָן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[57] עוֹשֶׂה מְדוֹר הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.**

52) תוספתא שם ה"ג, כתנא־קמא. 53) צורת הוולד נגמרת ארבעים יום אחרי הבעילה, ולפני כן אין עליו תורת וולד (ראה פ"י מהל' איסורי ביאה ה"ב). ולא החמירו חכמים לגזור טומאה מפני החשש שמא באה האשה לשם כשהיא מעוברת. 54) גוי, שגם רבו גוי, ואין עמו אשה. ומשמיענו, שלא תאמר שעליו לא גזרו מפני שאימת רבו עליו ולא יכניס זונה לביתו ('תפארת ישראל' שם, בועז יא). 55) שאינו מוליד. 56) שאין עמה איש. 57) בגיל נמוך מזה אינו עושה מדור. ולא נתבאר מה בינו לבין סריס. ואולי, סריס גדול אפשר להחליפו באדם בריא.

**ט. מְדוֹר[58] עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁהָיָה בּוֹ עֶבֶד (מִיִּשְׂרָאֵל)[59] אוֹ אִשָּׁה אוֹ קָטָן בֶּן תֵּשַׁע מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יִקְבְּרוּ שָׁם גֵּפֶל - אֵינוֹ צָרִיךְ בְּדִיקָה[60]. וְאֶת מָה הֵן בּוֹדְקִין?[61] אֶת הַבִּיבִין[62] הָעֲמֵקִים[63] וְאֶת הַמַּיִם הַסְּרוּחִין[64]. וְכָל מָקוֹם שֶׁהַחֲזִיר וְהַחֵלְדָּה יְכוֹלִין לְהוֹלִיךְ מִשָּׁם[65] הַגֵּפֶל - אֵינוֹ צָרִיךְ בְּדִיקָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן גּוֹרְרִין אוֹתָם מִשָּׁם. מְדוֹר הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁחָרַב - הֲרֵי הוּא בְּטֻמְאָתוֹ עַד שֶׁיִּבָּדֵק[66].**

58) שם. 59) יש לקיים את הגירסה עבד "מישראל" (וכן הגירסה בכת"י תימן, ובדפוס רומא), והכוונה לעבד גוי שנמכר לישראל ומל וטבל לשם עבדות והוא חייב במצוות שהאשה חייבת בהן, והאמינוהו חכמים באיסורי דרבנן (בפסחים ד, ב אמרו: "הימנוהו רבנן בדרבנן"). וכן פירשו הרא"ש והר"ש במשנה, שהכוונה לעבד גוי שרבו ישראל. 60) תוספתא, שם. שיערו חכמים שקטן בן תשע אפשר לסמוך על שמירתו, אבל לא על קטן למטה מגיל זה. 61) שם מ"ח. 62) תעלות הביוב. 63) אבל שאינם עמוקים, אפשר לראות את הנמצא בהם בלי בדיקת קפדנית. 64) המכונסים בבורות וכדומה. 65) בית־הלל במשנה, שם. ויש גורסים במשנה: חזיר וחולדה וברדלס, וכן בגמרא נדה טו, ב "שחולדה וברדלס מצויין שם", וברור שהוא־הדין לכל חיה אוכלת נבילות. ואין בדין זה ניגוד לבור שמטילים לתוכו נפלים, שמטמא באוהל מדין תורה אפילו אם חולדה וברדלס מצויים שם (למעלה פ"ט הי"א), מפני ששם ידוע ודאי שהיתה טומאה בבור זה, והגרירה היא ספק, ואין ספק מוציא מידי ודאי. אבל כאן גזרו חכמים טומאה מפני הספק, שמא קברו נפלים, ולפיכך סומכים על גרירה. 66) תוספתא שם ה"ו. מדובר כשאין חזיר וחולדה מצויים שם. במ"ט שם, אומר רבי שמעון בן גמליאל: "עיר של גויים שחרבה, אין בה משום מדור גויים". ורבינו בפירושו שם, מסיים: ואין הלכה כרבי שמעון בן גמליאל (ראה ראב"ד וכסף־משנה).

**י. הָאִצְטָבְנִיּוֹת[67] - אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם מְדוֹר עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, לְפִי שֶׁהִיא גְלוּיָה וְאֵין בָּהּ מָקוֹם לְהַטְמִין הַנְּפָלִים. וַעֲשָׂרָה מְקוֹמוֹת[68] אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם מְדוֹר עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. לְפִי שֶׁאֵין דִּירָתָן קְבוּעָה[69], לֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן טֻמְאָה. וְאֵלּוּ הֵן הָעֲשָׂרָה מְקוֹמוֹת: אָהֳלֵי הָעֲרָבִיִּים, וְהַסֻּכּוֹת[70], וְהַצְּרִיפִין[71], וְהַבְּרָגָנִין[72], וְהַתִּקְרָה שֶׁעַל גַּבֵּי הָעַמּוּדִים וְאֵין לָהּ דְּפָנוֹת, וְהֵן בָּתֵּי הַקַּיִץ[73], וּבֵית שַׁעַר[74], וַאֲוִירָהּ שֶׁל חָצֵר[75], וְהַמֶּרְחָץ, וּמָקוֹם שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ הַחִצִּים וּכְלֵי הַמִּלְחָמָה, וּמָקוֹם הַלִּגְיוֹנוֹת[76].**

67) שם מ"ט. מקום ברשות הרבים על יד הבית, ויש עליו תקרה סמוכה על עמודים ואין לו כתלים. 68) שם. 69) ואין קוברים שם נפלים. 70) בנין עראי בשביל שומרי פירות. 71) אוהל עשוי ממין גומא שנקרא "צריפא" (רבינו בפירושו למשנה) ואין להם גג, אלא הקירות משתפעים כלפי מעלה עד שנוגעים זה בזה. 72) סוכות שמכניסים שם את הפירות. 73) במשנה: "אלקטיות". 74) לפני פתח החצר היו בונים חדר קטן שיושב בו שומר החצר והוא פתוח לרשות הרבים. 75) פירוש, השטח הבלתי מקורה שבחצר (דוגמה תמצא למעלה פ"ו ה"ט) והגוי דר שם. ראה להלן אות עו. 76) מקום מריצות הפרשים (רבינו, שם).

**יא. הַחֲנוּת[77] - אֵין בָּהּ מִשּׁוּם מְדוֹר עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה דָר בְּתוֹכָהּ. חָצֵר שֶׁהִיא טְמֵאָה[78] מִשּׁוּם מְדוֹר הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - הֲרֵי בֵּית שַׁעַר שֶׁלָּהּ וַאֲוִירָהּ[79] טְמֵאִין כָּמוֹהָ. וְאֵין מְדוֹר הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[80] וְלֹא בֵּית הַפְּרָס בְּחוּצָה לָאָרֶץ[81].**

77) תוספתא שם פי"ח ה"ו. 78) כגון שדר בשטח המקורה. 79) טמא גם השטח שאינו מקורה. ונראה שלפירוש זה התכוון הר"י קורקוס (ראה כסף־משנה שפירש אחרת, וקשה מאוד ליישב לשונו של רבינו לפי פירושו). 80) שם. 81) פירוש, בעיירות המובלעות בארץ ישראל (ראה ההלכה הבאה), שלא גזרו עליהן טומאת ארץ הגויים, אבל בלתי מובלעות טמאות משום ארץ העמים, שטומאתה חמורה ממדורות גויים (ר"י קורקוס, מובא בכסף־משנה כאן).

**יב. עֲיָרוֹת[82] הַמֻּבְלָעוֹת[83] בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּגוֹן סִיסִית**

וְחַבְרוֹתֶיהָ, [אַשְׁקְלוֹן וְחַבְרוֹתֶיהָ], אַף עַל פִּי שֶׁפְּטוּרוֹת מִן הַמַּעַשְׂרוֹת וּמִן הַשְּׁבִיעִית[84] - אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם אֶרֶץ הָעַמִּים. וְחֶזְקַת דְּרָכִים שֶׁל עוֹלֵי בָבֶל טְהוֹרוֹת[85], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻבְלָעוֹת בְּאֶרֶץ הָעַמִּים.

82) שם ה"ג. 83) מוקפות ארץ ישראל משלושה צדדים, והן אדמת חוץ לארץ. 84) פירות שגדלו בהן בשנת השמיטה אין עליהם קדושת פירות שביעית. 85) ברור הדבר שהדרכים טהורות.

## יום שלישי כ"ד טבת ה'תשפ"ב

## פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר שטפח על טפח ברום מביא טומאה וחוצץ בפניה וקרוי אוהל, אדם או כלים שהם אוהל אם חוצץ, ונסר שהוא נתון על פי תנור חדש, נסר שהוא נתון על פי שני תנורים או על פי תנור ישן, אדם שנשא כלי והאהיל צדו האחד על הטומאה, ארונות של עץ שמניחים בהם המת ויש בהם חלל טפח, קורה שהיא נתונה מכותל לכותל וטומאה תחתיה, וסאה שהיא מוטה על צדה באויר, עמוד עגול שהוא מוטל לאויר ומונח על הארץ.

א. טֶפַח עַל טֶפַח מְרֻבָּע[2] עַל רוּם טֶפַח[3] מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה וְחוֹצֵץ בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה דִּין תּוֹרָה. שֶׁאֵין קָרוּי אֹהֶל אֶלָּא טֶפַח עַל טֶפַח בְּרוּם טֶפַח אוֹ יָתֵר עַל זֶה. כֵּיצַד? כְּזַיִת מִן הַמֵּת מֻנָּח לָאַוִּיר[4] וּבְצִדּוֹ כֵּלִים, כְּגוֹן מְחָטִין וְצִנּוֹרוֹת[5] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְאֵינָן נוֹגְעִים בַּטֻּמְאָה, אִם הֶאֱהִיל עֲלֵיהֶן אֹהֶל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טֶפַח עַל טֶפַח וְהָיָה גָבוֹהַּ מֵעַל הָאָרֶץ טֶפַח - הֲרֵי זֶה מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה לַכֵּלִים וּטְמֵאִין. הָיוּ כֵּלִים אֲחֵרִים עַל גַּבֵּי אֹהֶל זֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טֶפַח עַל טֶפַח - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁהָאֹהֶל חוֹצֵץ בֵּינָם וּבֵין הַטֻּמְאָה. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהָאֹהֶל מְטַמֵּא כֹּל שֶׁתַּחְתָּיו, מַצִּיל כֹּל שֶׁחוּצָה לוֹ, וְחוֹצֵץ בֵּין הַטֻּמְאָה וּבֵין כֵּלִים שֶׁעַל גַּבָּיו. וְכֵן אִם הָיְתָה הַטֻּמְאָה עַל גַּבָּיו וְכֵלִים תַּחְתָּיו - הַכֵּלִים טְהוֹרִין; שֶׁהָאֹהֶל חוֹצֵץ בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה. הָיָה הָאֹהֶל פָּחוֹת מֵרוּם טֶפַח, אוֹ פָּחוֹת מִטֶּפַח עַל טֶפַח אַף עַל פִּי שֶׁהוּא גָבוֹהַּ כַּמָּה טְפָחִים - הַכֵּלִים שֶׁבְּצַד הַטֻּמְאָה טְהוֹרִים[6]; וְכֵלִים שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֹהֶל זֶה - כֹּל שֶׁכְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה טְמֵא, מִפְּנֵי שֶׁהֶאֱהִילוּ עַל הַטֻּמְאָה וְאֵין שָׁם אֹהֶל לָחֹץ בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה. וְכֵן אִם הָיְתָה טֻמְאָה עַל גַּבֵּי אֹהֶל זֶה וְכֵלִים תַּחְתָּיו - כֹּל שֶׁכְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה טְמֵא, שֶׁהֲרֵי הֶאֱהִילָה עֲלֵיהֶן וְאֵין שָׁם אֹהֶל שֶׁיָּחֹץ בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה. שֶׁכָּל פָּחוֹת מֵרוּם טֶפַח כְּנִגִּיעָה הוּא חָשׁוּב[7], וְטֻמְאָה שֶׁתַּחְתָּיו טֻמְאָה רְצוּצָה הִיא, כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרָנוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁלֹּא הָיָה הָאֹהֶל אָדָם אוֹ כֵּלִים; אֲבָל אָדָם אוֹ כֵּלִים שֶׁנַּעֲשׂוּ אֹהֶל עַל הַטֻּמְאָה, בֵּין שֶׁהָיוּ הֵן עַצְמָן אֹהֶל בֵּין שֶׁהָיוּ עֲמוּדֵי הָאֹהֶל, אֲפִלּוּ הָיוּ כֵּלִים שֶׁאֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה כָּל עִקָּר[8] - הֲרֵי אֵלּוּ מְבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה, וְאֵינָן חוֹצְצִין בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה. כֵּיצַד? לוּחַ שֶׁהָיָה מֻנָּח עַל גַּבֵּי אַרְבָּעָה בְּנֵי אָדָם אוֹ עַל גַּבֵּי אַרְבָּעָה כֵּלִים, אֲפִלּוּ כְּלֵי אֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מִכֵּלִים שֶׁאֵין לְמִינָן טֻמְאָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם הָיָה מֻנָּח עַל אַרְבָּעָה שַׁפּוּדִין אוֹ אַרְבָּעָה קָנִים שֶׁגְּבוֹהִין טֶפַח, וְהָיְתָה טֻמְאָה וְכֵלִים תַּחְתָּיו - הַכֵּלִים טְמֵאִים[9]. וְאִם הָיוּ כֵּלִים עַל גַּבָּיו, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה - טְמֵאִים[10]. וְאִם הָיְתָה טֻמְאָה עַל גַּבֵּי לוּחַ וְכֵלִים תַּחְתָּיו - כָּל כֵּלִים שֶׁתַּחַת הַלּוּחַ טְמֵאִין. אֲבָל אִם הַלּוּחַ הָיָה מֻנָּח עַל גַּבֵּי אַרְבַּע אֲבָנִים אוֹ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה וְחַיָּה[11], וְהָיְתָה טֻמְאָה תַּחְתָּיו - הֲרֵי הַכֵּלִים שֶׁעַל גַּבָּיו טְהוֹרִין.

2) כלומר, צריך שיהיה טפח באורך וטפח ברוחב, ואם מצד אחד הוא פחות מטפח אף על פי שהשני הוא יותר מטפח ומשלים את החסר, אינו אוהל. 3) אוויר פנוי על גבי הטומאה. 4) לא קבור. 5) ווים דקים עקומים. מפני שהמדובר בשטח קטן נותן רבינו דוגמאות של כלים זעירים. 6) שהרי לא נגעו בה וגם לא היו באוהל המת. 7) כאילו נוגע השטח העליון בשטח התחתון ואין אוהל כלל. 8) כלי אבנים, כלי גללים וכלי אדמה. 9) שהרי הלוח האהיל על המת ועליהם. 10) כאילו היו תחת הלוח, כי הלוח מונח על אדם וכלים אינו חוצץ. 11) חיות.

ב. הָיְתָה טֻמְאָה עַל גַּבָּיו - הֲרֵי כָּל הַכֵּלִים שֶׁתַּחְתָּיו טְהוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁהָאֹהֶל חוֹצֵץ בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה. וּכְלֵי גְלָלִים וּכְלֵי אֲבָנִים וּכְלֵי אֲדָמָה הַבָּאִים בְּמִדָּה[12] - הֲרֵי הֵם כְּאֹהָלִים וְאֵינָם כְּכֵלִים, וּלְפִיכָךְ חוֹצְצִים בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה[13].

12) גדולים ואינם מיטלטלים ממקום למקום. 13) והוא הדין לכלי עץ הבאים במידה.

ג. נֶסֶר[14] שֶׁהוּא נָתוּן עַל פִּי תַּנּוּר חָדָשׁ[15] וְעוֹדֵף מִכָּל צְדָדָיו[16] בְּפוֹתֵחַ טֶפַח: הָיְתָה טֻמְאָה תַּחַת הַנֶּסֶר - כֵּלִים שֶׁעַל גַּבָּיו טְהוֹרִין, טֻמְאָה עַל גַּבָּיו - כֵּלִים שֶׁתַּחְתָּיו טְהוֹרִים, מִפְּנֵי שֶׁתַּנּוּר חָדָשׁ אֵינוֹ כְּכֵלִים לְעִנְיָן זֶה[17]. וְאִם הָיָה יָשָׁן[18] - הַכֹּל טָמֵא[19].

14) קרש. 15) תנורים שלהם עשויים מטיט בתבנית סיר גדול. וכל זמן שלא הוסקו באש אין עליהם תורת כלי כלל. 16) הקרש יוצא ברוחב טפח מחוץ לתנור סביב סביב. 17) לעניין חציצה ולפיכך הקרש חוצץ. 18) שהוסק כבר. 19) בין טומאה למעלה וכלים למטה ובין כלים למעלה וטומאה למטה, מפני שכל האוויר שתחת עודף הנסר מכל צדדיו נידון כאוהל אחד, והנסר אינו חוצץ מפני שהתנור מעמידו והוא כעמוד של האוהל.

ד. נֶסֶר שֶׁהוּא נָתוּן עַל פִּי שְׁנֵי תַּנּוּרִים, אֲפִלּוּ יְשָׁנִים, וְעוֹדֵף[20] מְחוּצָה לְתַנּוּר זֶה[21] וּמְחוּצָה לְתַנּוּר זֶה, וְהָיְתָה טֻמְאָה תַּחְתָּיו בֵּין שְׁנֵי הַתַּנּוּרִים - בֵּינֵיהֶן בִּלְבַד טָמֵא; אֲבָל כֵּלִים שֶׁתַּחַת שְׁתֵּי הַקְּצָווֹת שֶׁחוּצָה

1 לַתַּנּוּרִים - טְהוֹרִים, שֶׁהֲרֵי הֵן כִּשְׁנֵי אֹהָלִים[22] זֶה בְּצַד
2 זֶה. וְכֵן נֶסֶר שֶׁהוּא נָתוּן עַל פִּי תַּנּוּר, אֲפִלּוּ יָשָׁן,
3 וְיוֹצֵא מִזֶּה טֶפַח וּמִזֶּה טֶפַח אֲבָל לֹא מִן הַצְּדָדִין,
4 וְטֻמְאָה בְּצַד זֶה - כֵּלִים שֶׁבַּצַּד הַשֵּׁנִי טְהוֹרִין[23].

20) טפח. 21) בקצוות, אבל לא מן הצדדים. 22) שאינם מחוברים. 23) מפני שהתנור מפסיק בין האוהלים.

5 ה. אָדָם שֶׁנָּשָׂא כְּלִי, כְּגוֹן מַרְדַּעַת וְכַיּוֹצֵא בּוֹ,
6 וְהֶאֱהִיל צַד הַכְּלִי הָאֶחָד עַל הַטֻּמְאָה, אִם הָיָה
7 בְּהֶקֵּפוֹ[24] טֶפַח, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בְּרָחְבּוֹ אֶלָּא רֹחַב
8 אֶצְבַּע וּשְׁלִישׁ[25] - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא אֶת הַנּוֹשֵׂא[26] וּמֵבִיא
9 לוֹ טֻמְאָה מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁגָּזְרוּ עַל שֵׁיֵּשׁ בְּהֶקֵּפוֹ טֶפַח
10 מִשּׁוּם שֶׁיֵּשׁ בְּרָחְבּוֹ טֶפַח[27]; אֲבָל אֵינוֹ מֵבִיא אֶת
11 הַטֻּמְאָה לְכֵלִים שֶׁתַּחְתָּיו וְלִשְׁאָר אָדָם שֶׁיַּאֲהִיל
12 עֲלֵיהֶן וְעַל הַטֻּמְאָה עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ רֹחַב טֶפַח.

24) של הכלי. 25) בהתאם לכלל החשבון המקובל בידיהם: "כל שיש ברחבו טפח, יש בהיקפו שלושה טפחים" (אין כלל זה מדוייק והוא מוסר רק את המספרים השלמים ולא את שבריהם) והטפח ארבע אצבעות. 26) טומאת אוהל שבעה ימים וטעון הזאת מי פרה ביום השלישי וביום השביעי. 27) שהשומע שטימאוהו טומאת ערב בלבד יחשוב שטימאוהו טומאת אוהל ויטעו ויאמרו שאוהל מטמא טומאת ערב בלבד, ולפיכך טימאוהו טומאת שבעה. אבל אדם וכלים שלא נגעו במרדע זה ולא נשאוהו אלא האהילו טהורים לגמרי, ואין לחוש שמא מת אינו מטמא באוהל כלל.

13 ו. אֲרוֹנוֹת שֶׁל עֵץ שֶׁמַּנִּיחִין בָּהֶן אֶת הַמֵּת - אֵינָן
14 כְּקֶבֶר[28], [אֲבָל] (אֶלָּא) אִם יֵשׁ בֵּין כִּסּוּי הָאָרוֹן וְהַמֵּת
15 גֹּבַהּ טֶפַח - חוֹצֵץ, וְהָעוֹמֵד עַל גַּבֵּי הָאָרוֹן טָהוֹר מִן
16 הַתּוֹרָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁרֹּב אֲרוֹנוֹת יֵשׁ בָּהֶן חָלָל טֶפַח,
17 הוֹאִיל וְיֵשׁ שֶׁאֵין שָׁם חָלָל טֶפַח - גָּזְרוּ עַל כָּל
18 הָאֲרוֹנוֹת שֶׁאֵינָן חוֹצְצִין, וְשֶׁיִּהְיֶה הַמְּהַלֵּךְ עַל גַּבֵּי
19 הָאָרוֹן כְּנוֹגֵעַ בְּמֵת אוֹ בְּקֶבֶר[29].

28) בנוי, שמטמא מכל צדדיו, ודינם ככל דבר המאהיל על הטומאה. 29) מקור דין זה בברכות יט. "אמר ר' אלעזר בר' צדוק מדלגין היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל". והוא היה כהן ואסור לו להיטמא למתים. וביארו שם שמפני כבוד המלכות מותר בטומאות דרבנן, ומזה למד רבינו, שארונות של עץ אינם כקבר המטמא מן התורה.

20 ז. קוֹרָה שֶׁהִיא נְתוּנָה מִכֹּתֶל לְכֹתֶל וְהַטֻּמְאָה תַּחְתֶּיהָ:
21 אִם יֵשׁ בָּהּ פּוֹתֵחַ טֶפַח[30] - מְבִיאָה אֶת הַטֻּמְאָה תַּחַת
22 כֻּלָּהּ, וְכָל הַכֵּלִים אוֹ אָדָם שֶׁתַּחְתֶּיהָ טְמֵאִים. אַף עַל
23 פִּי שֶׁאֵין כֻּלָּהּ שָׁוָה וּקְצָתָהּ פְּחוּתָה מִטֶּפַח[31], מִפְּנֵי
24 שֶׁקְּצָתָהּ מִקְצָת אֹהֶל הוּא. וְאִם אֵין בָּהּ פּוֹתֵחַ טֶפַח
25 - טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת, כְּמוֹ
26 שֶׁבֵּאַרְנוּ. כַּמָּה יִהְיֶה בְּהֶקֵּפָהּ[32] וְיִהְיֶה בָּהּ פּוֹתֵחַ
27 טֶפַח? בִּזְמַן שֶׁהִיא עֲגֻלָּה - שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, וּבִזְמַן
28 שֶׁהִיא מְרֻבַּעַת - אַרְבָּעָה טְפָחִים.

30) הקורה רחבה טפח. 31) וגם הכלים הנמצאים במקום שאין בו טפח טמאים. זה למד מלשון המשנה; מביא את הטומאה "תחת כולה". ואפילו אם הטומאה מונחת תחת הקורה במקום שאין בו טפח, מפני שזה כשיפועי אהלים. 32) אורך חוט החוגר את כל עובי הקורה.

29 ח. סְאָה שֶׁהִיא מֻטָּה עַל צִדָּהּ[33] בָּאֲוִיר[34] - אֵינָהּ
30 מְבִיאָה אֶת הַטֻּמְאָה תַּחַת כֻּלָּהּ עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּהֶקֵּפָהּ
31 אַרְבָּעָה טְפָחִים וּמֻחֶצָּה בְּקֵרוּב, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה גֹּבַהּ
32 הַצַּד הָעֶלְיוֹן[35] טֶפַח וּמֻחֶצָּה, וְיִהְיֶה הַטֶּפַח עַל טֶפַח
33 מִמֶּנָּה גָּבְהוֹ מֵעַל הָאָרֶץ טֶפַח[36]. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה
34 גְּבוֹהָה מֵעַל הָאָרֶץ חֲצִי טֶפַח[37] וְהָיָה בְּהֶקֵּפָהּ
35 שְׁלֹשָׁה - מְבִיאָה אֶת הַטֻּמְאָה[38]. וְכֵן עַמּוּד עָגֹל[39]
36 שֶׁהוּא מֻטָּל לָאֲוִיר וּמֻנָּח עַל הָאָרֶץ - אֵינוֹ מֵבִיא
37 טֻמְאָה תַּחַת דָּפְנוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ הֶקֵּף עֶשְׂרִים
38 וְאַרְבָּעָה טְפָחִים; וְאִם אֵין בְּהֶקֵּפוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה
39 טְפָחִים - טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת. זֶה
40 שֶׁהִצְרִיכוּ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה טְפָחִים - עַל הָעִקָּרִין
41 שֶׁסּוֹמְכִים עֲלֵיהֶן חֲכָמִים בְּחֶשְׁבּוֹן כָּל הַמִּשְׁפָּטִים:
42 שֶׁכָּל שֶׁיֵּשׁ בְּהֶקֵּפוֹ שְׁלֹשָׁה - יֵשׁ בּוֹ רֹחַב טֶפַח, וְכָל
43 טֶפַח עַל טֶפַח בְּרִבּוּעַ - יֵשׁ בַּאֲלַכְסוֹנוֹ טֶפַח וּשְׁנֵי
44 חֲמָשִׁין. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה בְּהֶקֵּף הָעַמּוּד עֶשְׂרִים
45 וְאַרְבָּעָה טְפָחִים - נִמְצָא תַּחַת כָּל דָּפְנוֹ טֶפַח עַל רוּם
46 טֶפַח מְרֻבָּע וְיָתֵר מְעַט, שֶׁחֶשְׁבּוֹנוֹת אֵלּוּ בְּקֵרוּב הֵן.

33) הסאה היא כלי מידה עגול והניחה על צידה העגול ולא על שוליה. 34) במקום גלוי. 35) הנקודה הגבוהה ביותר מעל פני הקרקע. 36) אם תחתוך את הסאה במקום המרוחק טפח מן הקרקע אפשר יהיה לרבע בשטח החתך טפח על טפח. והחשבון הוא כזה: כשיש בהיקפו ארבעה טפחים וחצי שהם שמונה עשרה אצבעות יהיה רחבו של העיגול (הקוטר) טפח ומחצה היינו שש אצבעות, ואם תחתוך את הסאה באמצע גבהה תקבל שטח עגול שרחבו שש אצבעות וגבהו מעל הארץ 3 אצבעות, וכדי להגיע לרום טפח יש להגביה את נקודת החתך עוד אצבע ומתוך כך יצטמצם הרוחב אצבע מכאן ואצבע מכאן ויישאר רוחב בן ארבע אצבעות (טפח), ויצא לך מרובע של טפח על טפח ברום טפח (על־פי הכסף משנה). 37) תלוייה באוויר ומרוחקת חצי טפח מהקרקע. 38) במקרה זה השטח הרחב ביותר, שהוא טפח על טפח, גבוה חצי טפח מדופנה התחתון של הסאה וממנו לארץ עוד חצי טפח, יוצא לך טפח על טפח ברום טפח. [בשני הדינים האלה המדובר בסאה, שהיקפה שווה בכל אורכה ואינה מתעגלת לא בכיוון שוליה ולא בכיוון פיתחה]. 39) משנה שם פרק י"ב ז. - ההבדל בין עמוד לסאה הוא, שהסאה חלולה וכשיש בה השיעור שנאמר למעלה הרי היא כאוהל ומביאה את הטומאה, והעמוד הוא גוש אטום והטומאה שתחתיו היא טומאה רצוצה (ראה למעלה הלכה א), אולם, כשהעמוד

העגול מונח על הארץ לארכו יש מקום פנוי תחת עיגולו ואם יש במקום זה טפח על טפח ברום טפח דינו כאוהל ומביא את הטומאה אפילו למקומות שאינם גבוהים מן הקרקע טפח (ראה למעלה הלכה ז). חשבו חכמים ומצאו, שאם היקפו של העמוד הוא עשרים וארבעה טפחים ולמעלה אפשר לרבע במקום פנוי זה טפח על טפח ברום טפח, מה שאין כן בהיקף פחות מזה. כיצד? נקוט בידך שני כללים: א. הכלל שלמעלה, שהיקפו של עיגול הוא פי שלושה ברחבו (בקוטרו); ב. כל טפח שבצלע המרובע שווה־הצלעות נותן טפח ושני חומשי טפח באלכסונו של המרובע. ויוצא מזה, שאם ההיקף הוא 24 טפחים רוחב העיגול הוא שמונה טפחים. וכאשר תצייר מרובע של 8 על 8 על פני העיגול הזה מבחוץ יהיה אלכסונו של מרובע זה 8 טפחים ועוד 16 חומשים, השמונה מכסים את רוחב העיגול ושש עשרה החומשים עודפים על הרוחב 8 מכאן ו-8 מכאן. ועכשיו תצייר מרובע קטן שהעודף יהיה אלכסונו. מרובע קטן זה יהיה בו קצת יותר מטפח על טפח, שהרי הטפח נותן אלכסון של שבעה חומשי טפח וכאן יש לך 8 חומשים ונשאר עודף קטן של חומש אחד באלכסון, שהוא כשני שלישי חומש במרובע. וזהו שסיים רבינו הלכה זו בכתבו: "ויתר מעט, שחשבונות אלו בקירוב הם". אגב, גם שני הכללים עצמם אינם בתכלית הדיוק. יש בהיקף יותר מפי שלושה ברוחב (3,1415) והאלכסון גדול קימעא משבע חמישיות, ולא הטילו חכמים על האדם לחשב חשבונות הנדסיים מדוייקים כל כך.

## פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר אוהל שאינו עשוי בידי אדם ואוהל רעוע, המביאים טומאה וחוצצים, ומביאים ולא חוצצים, ושאינם חוצצים ולא מביאים.

1 **א. כָּל טֶפַח עַל טֶפַח בְּרוּם טֶפַח קָרוּי אֹהֶל, כְּמוֹ**
2 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[2], וְחוֹצֵץ בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה וּמֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה.**
3 **בֵּין שֶׁעֲשָׂאָהוּ לְהַאֲהִיל בֵּין שֶׁנַּעֲשָׂה מֵאֵלָיו, אֲפִלּוּ**
4 **הָיָה שֶׁלֹּא בִּידֵי אָדָם - הֲרֵי זֶה מֵבִיא וְחוֹצֵץ. כֵּיצַד?**
5 **אֶחָד חוֹר שֶׁחֲרָרוּהוּ מַיִם[3] אוֹ שָׁרָצִים אוֹ שֶׁאֲכָלַתּוּ**
6 **מְלֵחַת[4], אוֹ שֶׁצָּבַר אֲבָנִים אוֹ קוֹרוֹת וְנַעֲשָׂה בְּהֶן חָלָל**
7 **טֶפַח - הֲרֵי זֶה אֹהֶל וּמֵבִיא וְחוֹצֵץ.**

2) למעלה פי"ב ה"א. ראה שם. 3) אהלות פ"ג מ"ז. 4) מלשון הכתוב (ירמיה יז, ו): "ארץ מלחה", והיא מתבקעת מאליה.

8 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הָאֹהֶל חָזָק וּבָרִיא;**
9 **אֲבָל אֹהֶל רָעוּעַ[5] אֵינוֹ מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה וְאֵינוֹ חוֹצֵץ**
10 **בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים מֵבִיא**
11 **אֶת הַטֻּמְאָה וְאֵינוֹ חוֹצֵץ. כֵּיצַד? שָׁרִיגֵי הָאֵילָנוֹת[6]**
12 **הַסּוֹכְכִים עַל הָאָרֶץ, וְהֵן הַנִּקְרָאִים סְכָכוֹת, וַאֲבָנִים**
13 **הַיּוֹצְאוֹת[7] מִן הַגֶּדֵר[8] הַסּוֹכְכוֹת עַל הָאָרֶץ, וְהֵן**
14 **הַנִּקְרָאִין פְּרָעוֹת[9]: אִם יְכוֹלִין לְקַבֵּל מַעֲזִיבָה[10]**
15 **בֵּינוֹנִית[11] וְהֵן עוֹמְדִים - הֲרֵי אֵלּוּ מְבִיאִין וְחוֹצְצִין**
16 **מִן הַתּוֹרָה; וְאִם אֵינָן רְאוּיִין לְקַבֵּל מַעֲזִיבָה בֵּינוֹנִית,**
17 **אֶלָּא הֵן נוֹפְלִים - הֲרֵי אֵלּוּ מְבִיאִין מִדִּבְרֵיהֶם[12] וְאֵינָן**
18 **חוֹצְצִין. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.**

5) שבקלות אפשר להזיזו ממקומו או להפילו. 6) ענפי העצים. 7) בולטות לחוץ. 8) של אבנים. 9) מלשון הכתוב (במדבר ו, ה): גדל פרע שער ראשו. 10) שכבת טיט, שנותנים על קרשי התקרה. 11) שהם חזקים ויעמדו בפני לחץ משא שכזה, מבלי להשבר או להתכופף ולהפילו. כחכמים במשנה שם פ"ח, ב, ולפי פירוש רבינו (ראה תפארת ישראל שם, יכין לג ולד). 12) במס' נדה סח, ב אמרו: "סככות ופרעות וכו' רבנן הוא דגזרו (חכמים הם שגזרו)", ולכאורה זה בניגוד למשנתנו שהסככות והפרעות מביאים וחוצצים, ומשמע שמן התורה הם כאוהל ממש, שהרי חכמים לא יטהרו דבר שהוא טמא מן התורה, ולפיכך מפרש רבינו, שאם יכולים לקבל מעזיבה בינונית דינם מן התורה כאוהל ומביאים וחוצצים, ובגמרא נדה שם המדובר כשאינם יכולים לקבל מעזיבה כזו, ומן התורה אינם אוהל, וגזרו רבנן להחמיר שיביאו את הטומאה, אבל לא הקילו לענין חציצה (כסף־משנה).

19 **ג. אֵלּוּ[13] מְבִיאִין וְחוֹצְצִין: כְּלִי עֵץ הַבָּא בְּמִדָּה[14]. וְכֵן**
20 **כְּלֵי אֲבָנִים כְּלֵי גְלָלִים כְּלֵי אֲדָמָה הַבָּאִין בְּמִדָּה.**
21 **וּפְשׁוּטֵי כְּלֵי עוֹר וִירִיעָה וְסָדִין וּמַפָּץ[15] וּמַחְצֶלֶת[16]**
22 **שֶׁהֵן עֲשׂוּיִין אֹהָלִים[17]. וּבְהֵמוֹת אוֹ חַיּוֹת, בֵּין טְמֵאוֹת**
23 **בֵּין טְהוֹרוֹת. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁ זוֹ בֵּין רַגְלֵי זוֹ וְהָיוּ**
24 **כֻּלָּן דְּבוּקוֹת. וְהָעוֹף שֶׁשָּׁכַן[18]. וְהַחוֹטֵט בְּשִׁבֳּלִים**
25 **מָקוֹם לְקָטָן לְהַצִּילוֹ מִן הַשֶּׁמֶשׁ. וָאֲכָלִין שֶׁאֵינָן**
26 **מֻכְשָׁרִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטַּמְּאוּ[19]. יְרָקוֹת הַמִּתְקַיְּמִין**
27 **בִּימוֹת הַחַמָּה וְהַגְּשָׁמִים - הֲרֵי הֵן כְּאֵילָנוֹת וּמְבִיאִין**
28 **וְחוֹצְצִין. וְאֵלּוּ הֵן: הָאֵרוּס[20] וְהַקִּיסוֹס[21] וְיַרְקוֹת**
29 **חֲמוֹר[22] וּדְלַעַת יְוָנִית. וְכֵן הַסְּכָכוֹת וְהַפְּרָעוֹת[23] וְהַזִּיזִין**
30 **וְהַגְּזוּרוֹת[24] וְהַשּׁוֹבָכוֹת וְהַשְּׁקִיפִין[25] וְהַסְּלָעִים[26]**
31 **וְהַנְּחִירִים[27] וְהַשְּׁנָנִין[28]. כָּל אֵלּוּ מְבִיאִין וְחוֹצְצִין.**

13) שם משנה א. 14) גדולים וכבדים. ראה למעלה פי"ב ה"ב וביארנו שם. 15) שטיח עשוי מגמי. 16) עשויה מקנים או קש. 17) שעשאום אוהל ממש נטוי (תנאי זה נמשך אל כל האמור בבבא זו, החל מפשוטי כלי עור). ואע"פ שהם מקבלים טומאה, וכל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ, מכיוון שעשאום אוהל ממש נטוי, בטלו מתורת כלי (רבינו בפירושו למשנתנו). 18) וקשור לעץ או לכותל (רבינו במשנה שם). 19) אבל אוכלין המוכשרים לקבל טומאה אינם חוצצים (לקמן ה"ד). 20) איריס. 21) מין עשב המתפשט לגבהו ולרחבו, ומשתמשים בו להאהיל. 22) מין קישואים, בערבית "אלתקם" (רבינו במשנה שם). 23) נתבאר דינם למעלה (הלכה ב). 24) אבן או עץ הבולט מכותל הבית, ובסופו תוספת. כשהתוספת כלפי מעלה נקרא זיז, ואם היא כלפי מטה - נקראת גזורה (רבינו בפירושו למשנה כאן. ראה משנה שם פי"ד, א). 25) רבינו במשנה שם מפרש: "תוספת ההרים" כנראה בליטות באמצע גבהם. 26) אבן יוצאת מן הכותל (שם), [ויש מפרשים: נקיקי הסלעים]. ואין זה דומה לזיז וגזורה שנעשו

בידי אדם בכוונה. 27) רבינו במשנה גורס "והגהרים", מלשון "ויגהר ארצה" (מלכים־א יח, מב). ופירושו: תוספת הכותל המשתפעת כלפי הקרקע. 28) שיני הסלע בראש ההר (רבינו שם).

1 **ד. וְאֵלּוּ[29] מְבִיאִין וְלֹא חוֹצְצִין: הָאָדָם[30]. וּכְלֵי עֵץ**
2 **שֶׁאֵינָן בָּאִין בְּמִדָּה. מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּכָל הַכֵּלִים**
3 **וּמִתְטַמְּאִין. וּפְשׁוּטֵי כְּלֵי עוֹר וִירִיעָה וְסָדִין וּמַפָּץ**
4 **וּמַחְצֶלֶת שֶׁאֵין עֲשׂוּיִין אֹהָלִים, אֶלָּא מְתוּחִין**
5 **בִּלְבַד[31], וְאֵין לָהֶן שִׁפּוּעַ וְאֵין שָׁם כְּתָלִים. וּבְהֵמָה**
6 **וְחַיָּה שֶׁמֵּתוּ[32], וָאֶכָלִין טְמֵאִין אוֹ מֻכְשָׁרִין. שֶׁדָּבָר**
7 **טָמֵא[33] אֵינוֹ חוֹצֵץ. וְרַחַיִם שֶׁל יָד[34], שֶׁהֲרֵי הִיא בִּכְלַל**
8 **כְּלֵי אֲבָנִים[35]. כָּל אֵלּוּ מְבִיאִין וְאֵינָן חוֹצְצִין.**

29) שם פ"ח מ"ג. 30) שם פ"ו ה"א. 31) פרושים מלמעלה כגג בלי כתלים. 32) ונבילה מטמאה. והוא־הדין כשנשחטו, שהרי הוכשרו בשחיטה (רבינו בפ"ב מהלכות אבות הטומאות ה"ז, וראה באות הבא). 33) וכן המוכשר לקבל טומאה, שהרי הוא מתטמא עכשיו (רבינו במשנה שם). 34) שאינם כבדים כל־כך. 35) שאינם באים במידה.

9 **ה. וְאֵלּוּ[36] לֹא מְבִיאִין וְלֹא חוֹצְצִין: הַזֶּרָעִים[37]**
10 **וְהַיְרָקוֹת[38] הַמְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע[39], חוּץ מִן הָאַרְבַּע**
11 **יְרָקוֹת שֶׁמָּנִינוּ. וְכִפַּת הַבֹּרֶד[40] וְהַשֶּׁלֶג וְהַכְּפוֹר[41]**
12 **וְהַגְּלִיד[42] וְהַמֶּלַח. וְהַדּוֹלֵג[43] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם,**
13 **וְהַקּוֹפֵץ[44] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. וְהָעוֹף הַפּוֹרֵחַ, וְטַלִּית**
14 **הַמְנַפְנֶפֶת[45], וּסְפִינָה שֶׁהִיא שָׁטָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם. כָּל**
15 **אֵלּוּ לֹא מְבִיאִין וְלֹא חוֹצְצִין. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֶאֱהִילוּ**
16 **- אֵינוֹ אֹהֶל הַמִּתְקַיֵּם[46].**

36) שם משנה ה. 37) צמחים שבתוכם גרעינים הנאכלים. 38) שהם עצמם נאכלים. 39) מפני שאין להם קיום אינם כאוהל, ואם הם תלושים דינם ככל האוכלין. 40) בגודל טפח. 41) טיפות הטל שקפאו. 42) קרח. 43) רגל אחת מצד זה של הטומאה, והשנייה בצד שני. 44) בשתי רגליו ביחד. 45) הרוח מגביהה אותה והיא מאהילה על הטומאה, אבל אינה מחוברת לשום מקום. 46) אינו מתקיים כלל והוא גרוע מאוהל רעוע, שמביא את הטומאה מדבריהם (למעלה הלכה ב).

17 **ו. קָשַׁר[47] אֶת הַסְּפִינָה בְּדָבָר שֶׁהוּא יָכוֹל לְהַעֲמִידָהּ[48],**
18 **כֶּבֶשׁ כְּנַף הַטַּלִּית בְּאֶבֶן[49] - הֲרֵי זוֹ מְבִיאָה אֶת**
19 **הַטֻּמְאָה.**

47) שם. 48) בשבת קא, ב "והוא (בתנאי) שקשרה בשלשלת ברזל". מובן שברזל לאו דוקא, וגם חבל חזק המעמיד את הספינה דינו כברזל. 49) הניח על כנפה אבן כבידה, והרוח אינה מזיזה את הכנף, והטלית מתנופפת ומאהילה.

20 **ז. נֶסֶר[50] שֶׁהוּא צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם וְטֻמְאָה תַּחַת צִדּוֹ**
21 **הָאֶחָד - הֲרֵי הַכֵּלִים שֶׁתַּחַת צִדּוֹ הַשֵּׁנִי טְהוֹרִים;**
22 **שֶׁהֲרֵי כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁהַסְּפִינָה הַשָּׁטָה אֵינָהּ מְבִיאָה**
23 **הַטֻּמְאָה.**

50) תוספתא אהלות פ"ט ה"ו.

24 **ח. אֵלּוּ[51] חוֹצְצִין[52] וְלֹא מְבִיאִין: מַסֶּכֶת[53] פְּרוּסָה,**
25 **וַחֲבִילֵי מִטָּה[54], וְהַמַּשְׁפֵּלוֹת[55], וְהַסְּרִיגוֹת[56]**
26 **שֶׁבַּחֲלוֹנוֹת. כֵּיצַד הֵן חוֹצְצִין? שֶׁאִם הָיָה חַלּוֹן בֵּין**
27 **שְׁנֵי בָתִּים וְהַטֻּמְאָה בְּבֵית אֶחָד, וְהָיָה אֶחָד מֵאֵלּוּ**
28 **מָתוּחַ בְּחַלּוֹן זֶה וּסְתָמוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶן**
29 **אֲוִיר[57] - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹצְצִין וְלֹא תִּכָּנֵס טֻמְאָה לְבֵית**
30 **שֵׁנִי. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה שָׁם בִּסְרִיגוֹת אֵלּוּ אוֹ בְּעֵינֵי**
31 **הַמַּשְׁפֵּלוֹת אוֹ בֵּין חֶבֶל לְחֶבֶל פּוֹתֵחַ טֶפַח; שֶׁאִם הָיָה**
32 **שָׁם פּוֹתֵחַ טֶפַח - תִּכָּנֵס בּוֹ הַטֻּמְאָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[58].**

51) שם משנה ד. 52) כגון שהיו מונחים על ארובה של הבית שטומאה בתוכו וכלים טהורים על גביהם או שסותמים חלון שבין בית לבית. 53) מחצלת (רבינו בפירושו שם. ראה ר"ש, ברטנורא ותפארת ישראל, שפירשו: חוטי שתי). 54) חבלים סרוגים שמניחים אותם על המיטה כדי לקבל את הכרים והכסתות, ואויר מפסיק בין חבל לחבל. 55) סלים קלועים שמוציאים בהם את הזבל. 56) שבכות. 57) הסריגה אינה צפופה. ואויר מפסיק בין חבל לחבל וכדומה. 58) בפרק הבא.

## פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר שאין טומאה נכנסת לאוהל ולא יוצאת ממנו בפחות מטפח על טפח, חלון הנעשה לאורה וחלון הנעשה שלא בידי אדם, מאור שהתחיל לסותמו ולא הספיק לגומרו, חלון העשוי לאורה או לתשמיש והיה בו שבכה, וחלון שבין שני בתים, חור שבדלת או העושה חור בכותל להניח בו מסמר.

33 **א. אֵין טֻמְאָה נִכְנֶסֶת[2] לְאֹהֶל וְלֹא יוֹצְאָה מִמֶּנּוּ**
34 **בְּפָחוֹת מִטֶּפַח עַל טֶפַח. כֵּיצַד? חַלּוֹן שֶׁבֵּין בַּיִת**
35 **לְבַיִת אוֹ שֶׁבֵּין בַּיִת לַעֲלִיָּה: אִם יֵשׁ בּוֹ טֶפַח עַל טֶפַח**
36 **מְרֻבָּע[3] וְהָיְתָה טֻמְאָה בְּאֶחָד מֵהֶן - הַבַּיִת הַשֵּׁנִי**
37 **טָמֵא; אֵין בַּחַלּוֹן פּוֹתֵחַ טֶפַח - אֵין הַטֻּמְאָה יוֹצְאָה**
38 **מִמֶּנּוּ וְלֹא נִכְנֶסֶת לָאֹהֶל הַשֵּׁנִי. בַּמֶּה דְּבָרִים**
39 **אֲמוּרִים? בְּחַלּוֹן שֶׁעָשָׂה אוֹתוֹ הָאָדָם לְתַשְׁמִישׁ[4];**
40 **אֲבָל חַלּוֹן שֶׁעָשָׂה אוֹתוֹ הָאָדָם לְאוֹרָה כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס**
41 **מִמֶּנּוּ[5] הָאוֹר - שִׁעוּרוֹ כְּפוּנְדְּיוֹן[6], וְהַטֻּמְאָה יוֹצְאָה**
42 **מִמֶּנּוּ. כֵּיצַד? הָיְתָה טֻמְאָה בַּבַּיִת, וּבָא אָדָם וְנִסְמַךְ**
43 **לְחַלּוֹן זֶה שֶׁל מָאוֹר אוֹ שֶׁהִנִּיחַ בּוֹ כְּלִי אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל**
44 **עָלָיו אֹהֶל בְּצַד הַכֹּתֶל - נִטְמָא כֹּל שֶׁבָּאֹהֶל,**
45 **שֶׁהַטֻּמְאָה יוֹצְאָה לוֹ. וְחַלּוֹן הֶעָשׂוּי לְאוֹרָה הוּא**
46 **שֶׁאֵין עָלָיו תִּקְרָה, אֶלָּא גָּלוּי הוּא לַשֶּׁמֶשׁ[7].**

2) אהלות פי"ג מ"א. 3) טפח באורך וטפח ברוחב, אבל טפחיים באורך וחצי טפח, ואפילו יותר קצת ברוחב, אינו מכניס ומוציא את הטומאה (ראה למעלה פי"ב ה"א). 4) להניח שם חפצים וכדומה. 5) דרכו. 6) מטבע עתיקה, משנים עשר בדינר. וטעמו של דבר, מפני שחור כזה מכניס אור מספיק להאיר קצת את הבית. במשנה שם כתוב: "כמלוא מקדח", ובבכורות לז, א - פירשו שזהו כפונדיון

**ב. חַלּוֹן[8] הַנַּעֲשֶׂה שֶׁלֹּא בִּידֵי אָדָם, כְּגוֹן שֶׁחֲרָרוּהוּ מַיִם אוֹ שְׁרָצִים אוֹ שֶׁאֲכָלַתּוּ מְלַחַת[9], אוֹ שֶׁהָיָה חַלּוֹן פָּקוּק[10] וְנִטַּל הַפְּקָק, אוֹ שֶׁהָיְתָה בּוֹ זְכוּכִית וְנִשְׁבְּרָה - שִׁעוּרוֹ מְלֹא אֶגְרוֹף[11], וְהוּא כְּרֹאשׁ גָּדוֹל שֶׁל אָדָם. וְהוּא שֶׁלֹּא חָשַׁב עָלָיו לְתַשְׁמִישׁ; אֲבָל אִם חָשַׁב עָלָיו לְתַשְׁמִישׁ - שִׁעוּרוֹ בְּפוֹתֵחַ טֶפַח. חָשַׁב עָלָיו לְמָאוֹר - שִׁעוּרוֹ בְּפוּנְדְּיוֹן. שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה כָּאן כְּמַעֲשֶׂה[12].**

8) אהלות, שם. 9) ראה פי"ג ה"א. 10) סתום בפקק. 11) במסכת כלים פי"ז מי"ב, שנינו: "זהו אגרופו של בן בטיח", אדם ידוע בזמנם גדול כענק, ואגרופו כראש גדול של אדם בינוני. 12) כאילו עשה בתחילה את החלון לשם כך.

**ג. מָאוֹר[13] שֶׁהִתְחִיל לְסָתְמוֹ[14] וְלֹא הִסְפִּיק לְגָמְרוֹ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ טִיט אוֹ שֶׁקְּרָאוֹ חֲבֵרוֹ אוֹ שֶׁחָשְׁכָה לֵילֵי שַׁבָּת, וְנִשְׁאַר מִמֶּנּוּ מְעַט[15]: אִם נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ רוּם אֶצְבָּעַיִם עַל רֹחַב הַגּוּדָל - מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה; פָּחוֹת מִכָּאן - הֲרֵי הוּא כְּסָתוּם[16].**

13) חלון העשוי לאורה. 14) אהלות, שם: "שירי מאור". 15) ובדעתו לגמור את הסתימה. 16) ואם רוצה להשאירו כמו שהוא, מחשבתו קובעת כמו בה"ב. כל השיעורים הללו הלכות מקובלות הן.

**ד. חַלּוֹן גָּדוֹל[17] הֶעָשׂוּי לְאוֹרָה וְהָיָה בָּהּ שִׁבְכָה וְכַיּוֹצֵא בָהּ: אִם יֵשׁ שָׁם בְּמָקוֹם אֶחָד מִמֶּנָּה כְּפוּנְדְּיוֹן - מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה וּמוֹצִיא אֶת הַטֻּמְאָה; הָיוּ נִקְבֵי הַשִּׁבְכָה דַּקִּים וְאֵין בְּאֶחָד מֵהֶן כְּפוּנְדְּיוֹן - הֲרֵי זוֹ כְּסָתוּמָה[18]. וְכֵן חַלּוֹן הָעֲשׂוּיָה לְתַשְׁמִישׁ[19] וּבָהּ סְבָכוֹת[20] וּרְפָפוֹת[21]: אִם יֵשׁ בְּמָקוֹם אֶחָד טֶפַח עַל טֶפַח מְרֻבָּע - מֵבִיא וּמוֹצִיא, וְאִם לָאו - הֲרֵי הִיא כְּסָתוּמָה.**

17) שם. 18) כבית־הלל שם, שאין הנקבים מצטרפים. 19) ושיעורו להביא ולהוציא את הטומאה — טפח. 20) צ"ל: סבכות. 21) מסגרת ובה נסרים דקים מונחים זה על זה בשיפוע ומרוחקים קצת זה מזה, כדי להכניס אויר לחדר ('תפארת ישראל').

**ה. חַלּוֹן שֶׁהִיא גְלוּיָה[22] לָאֲוִיר - שִׁעוּרָהּ כְּפוּנְדְּיוֹן, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ עֲשׂוּיָה אֶלָּא לְאוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[23]. בָּנָה בַּיִת חוּצָה לָהּ וְנַעֲשֵׂית חַלּוֹן זוֹ תַּחַת תִּקְרָה[24] וַהֲרֵי הִיא בֵּין שְׁנֵי בָּתִּים - שִׁעוּרָהּ בְּפוֹתֵחַ טֶפַח. נָתַן אֶת הַתִּקְרָה בְּאֶמְצַע הַחַלּוֹן - הַתַּחְתּוֹן[25] שֶׁתַּחַת הַתִּקְרָה שִׁעוּרוֹ בְּפוֹתֵחַ טֶפַח, וְהָעֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַתִּקְרָה שִׁעוּרוֹ כְּפוּנְדְּיוֹן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גָּלוּי לָאֲוִיר[26].**

22) שם מ"ב. 23) למעלה ה"א. כפל בבא זו, כעין הקדמה לבבא שלאחריה. 24) כגון שהתקרה למעלה מן החלון וסומכת עליו. 25) החלק התחתון של החלון. 26) כמו שהיה לפני שבנה את התקרה.

**ו. הַחוֹר[27] שֶׁבַּדֶּלֶת[28], אוֹ שֶׁשִּׁיֵּר בָּהּ הֶחָרָשׁ[29] מָקוֹם פָּתוּחַ מִלְּמַעְלָה אוֹ מִלְּמַטָּה[30], אוֹ שֶׁהֵגִיף אֶת הַדֶּלֶת וְלֹא גָּמַר לְהַדְבִּקָהּ וְנִשְׁאַר אֲוִיר בֵּין שְׁתֵּי הַדְּלָתוֹת, אוֹ שֶׁסָּגַר הַדֶּלֶת וּפִתְּחוֹ הָרוּחַ, בְּכָל אֵלּוּ: אִם הָיָה הַפּוֹתֵחַ כְּאֶגְרוֹף[31] - הַטֻּמְאָה יוֹצֵאָה מִמֶּנּוּ וְנִכְנֶסֶת לָהּ בְּמָקוֹם פָּתוּחַ זֶה; וְאִם הָיָה פָּחוֹת מִכְּאֶגְרוֹף - הֲרֵי הוּא כְּסָתוּם[32].**

27) שם מ"ג. 28) שנעשה שלא בכוונה להשתמש בו, אלא הנגר היה צריך לו בשעת עבודתו ושכח לסותמו. 29) הנגר. 30) הדלת קצרה מפתח השער, ונשאר מקום פנוי למעלה או למטה. 31) כדין חלון שנעשה שלא בידי אדם, בהלכה ב. 32) כרבי עקיבא, שם.

**ז. הָעוּשָׂה[33] חוֹר בְּכֹתֶל כְּדֵי לְהַנִּיחַ בּוֹ קָנֶה אוֹ מַסְמֵר גָּדוֹל[34], אוֹ לִרְאוֹת מִמֶּנּוּ הָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים, אוֹ לְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה כְּחַלּוֹן הָעֲשׂוּיָה לְתַשְׁמִישׁ וְשִׁעוּרָהּ בְּפוֹתֵחַ טֶפַח[35].**

33) שם מ"ד. 34) לפתוח בו את הדלת. 35) כבית־הלל שם. [בשני הדינים האחרונים, לראות ממנו ולדבר עם חבירו, מודים בית־שמאי לבית־הלל. ראה ראב"ד וכסף־משנה).

## יום רביעי כ"ה טבת ה'תשפ"ב

## פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר דין חלון תשמיש שסתמה כולה או עד שנשאר בה פחות מטפח, אם סתמו באוכלין שאינם מוכשרים או סרוחים או תבואה שגדלה וסתמה, חבית שהיא מליאה גרוגרות סרוחות שאינן מוכשרות ומונחות בחלון, כל הדברים הראויים למעט בהם החלון ודבר טמא אם חוצץ.

**א. חַלּוֹן תַּשְׁמִישׁ שֶׁסְּתָמָהּ כֻּלָּהּ אוֹ סְתָמָהּ עַד שֶׁנִּשְׁאַר בָּהּ פָּחוֹת מִטֶּפַח, אִם בְּדָבָר הַחוֹצֵץ בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה סָתַם - הֲרֵי זֶה חוֹצֵץ. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה דָּבָר שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ לְפַנּוֹתוֹ. לְפִיכָךְ, אִם סָתַם הַחַלּוֹן אוֹ מִעֲטוֹ בָּאֲכָלִין שֶׁאֵינָן מֻכְשָׁרִין[2] - אֵינָן חוֹצְצִין; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה וַהֲרֵי הֵן טְהוֹרִין[3], דַּעְתּוֹ לְפַנּוֹתָן[4]. הָיוּ סְרוּחִין - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹצְצִין. וְכֵן תֶּבֶן סָרוּחַ - חוֹצֵץ, וְשֶׁאֵינוֹ סָרוּחַ - אֵינוֹ חוֹצֵץ, מִפְּנֵי שֶׁדַּעְתּוֹ לְפַנּוֹתוֹ[5]. תְּבוּאָה שֶׁגְּדָלָהּ וְסָתְמָהּ אֶת הַחַלּוֹן אוֹ מְעֻטָּתוּ - אֵינָהּ חוֹצֶצֶת, לְפִי שֶׁדַּעְתּוֹ לְפַנּוֹתָהּ שֶׁמָּא תַּפְסִיד הַכֹּתֶל[6]. הָיָה עַקְרָהּ רָחוֹק מִן הַכֹּתֶל וְנָטָה רֹאשָׁהּ וְסָתַם - הֲרֵי זוֹ חוֹצֶצֶת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

2) אף על פי שאינם מוכשרים. 3) ואמרנו למעלה (פרק י"ד הלכה ג), שאוכלים טהורים חוצצים. 4) ושם המדובר

כשהניחם בכוונה על מנת להשאירם זמן מסויים. [ואולי יש לחלק בין אוהל למחיצה, אוהל חוצץ אפילו דעתו לפנות, ומחיצה רק כשאין דעתו לפנות]. 5) מיד. 6) שרשי התבואה חותרים תחת הכותל.

1 **ב. חָבִית שֶׁהִיא מְלֵאָה גְרוֹגָרוֹת[7] סְרוּחִין, שֶׁאֵינָן**
2 **מַכְשִׁירִין וְלֹא רְאוּיִין לַאֲכִילָה[8], וּמְנַחַת בַּחֲלוֹן וּפִי**
3 **הֶחָבִית כְּלַפֵּי הַטֻּמְאָה[9], שֶׁהֲרֵי הֶחָבִית טְמֵאָה[10], וְכֵן**
4 **קֻפָּה שֶׁהִיא מְלֵאָה תֶּבֶן סָרוּחַ, שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לֹא**
5 **לְמַאֲכַל בְּהֵמָה וְלֹא לְטִיט[11] וְלֹא לְהַסָּקָה, וּמְנַחַת**
6 **בַּחֲלוֹן: אִם יְכוֹלִין הַגְּרוֹגָרוֹת וְהַתֶּבֶן לַעֲמֹד בִּפְנֵי**
7 **עַצְמָן כְּשֶׁיְּנָטֵל הַכְּלִי שֶׁהֵן בּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ[12] חוֹצְצִין,**
8 **וְאִם לָאו - אֵינָן חוֹצְצִין[13]. עֲשָׂבִים הַמָּרִים שֶׁאֵינָן**
9 **רְאוּיִין לִבְהֵמָה, וּמַטְלָנִיּוֹת[14] שֶׁאֵין בָּהֶן שָׁלֹשׁ עַל**
10 **שָׁלֹשׁ[15] שֶׁהָיוּ מְטֻנָּפִים וְקָשִׁים כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְאוּיִין**
11 **אֲפִלּוּ לְקַנֵּחַ הַדָּם מִן הַשְּׁרִיטָה, וְהָאֵיבָר וְהַבָּשָׂר**
12 **הַמְּדֻלְדָּלִים[16] בִּבְהֵמָה טְמֵאָה[17], וְהוּא שֶׁתְּהֵיֶה כְּחוּשָׁה**
13 **שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְהִמָּכֵר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּקְשׁוּרָה כְּדֵי**
14 **שֶׁלֹּא תִּבְרַח[18], וְהָעוֹף טָמֵא שֶׁשָּׁכַן בַּחֲלוֹן[19], וְהוּא**
15 **שֶׁיִּהְיֶה מְשֻׁרָּט שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ רָאוּי אֲפִלּוּ לְתִינוֹק לְשַׂחֵק**
16 **בּוֹ[20], וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים כָּפוּת[21] שֶׁהוּא מֵאַסּוּרֵי הַמֶּלֶךְ**
17 **שֶׁאֵין אַחֵר יָכוֹל לְהַתִּירוֹ[22], וּבֶן שְׁמוֹנֶה[23] בְּיוֹם**
18 **הַשַּׁבָּת, שֶׁהֲרֵי אָסוּר לְטַלְטְלוֹ, וְהַמֶּלַח הַמְעֹרָב**
19 **בְּקוֹצִים שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לֹא לַאֲכִילָה וְלֹא לַעֲבָדָה, וְהוּא**
20 **שֶׁיִּהְיֶה מֻנָּח עַל הַחֶרֶשׂ כְּדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיק אֶת הַכֹּתֶל -**
21 **כָּל אֵלּוּ מְמַעֲטִין בַּחֲלוֹן, שֶׁהֲרֵי אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה**
22 **וְאֵין דַּעְתּוֹ לְפַנּוֹתָן מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִמְלָאכָה. וְכֵן**
23 **סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁבָּלָה וְהָיָה מֻנָּח בַּחֲלוֹן, אִם גָּמַר שֶׁתְּהֵיֶה**
24 **שָׁם גְּנִיזָתוֹ - הֲרֵי זֶה מְמַעֵט בַּחֲלוֹן. אֲבָל הַשֶּׁלֶג**
25 **וְהַבָּרָד וְהַכְּפוֹר וְהַגְּלִיד וְהַמַּיִם - אֵינָן מְמַעֲטִין**
26 **בַּחֲלוֹן, שֶׁהֲרֵי הֵן רְאוּיִין וּמְקַבְּלִין טֻמְאָה.**

7) תאנים מיובשות. 8) במשנה כתוב סתם: "חבית של גרוגרות" ורבינו מוסיף שני תנאים: אינן מוכשרות ואינן ראויות לאכילה, בהתאם למה שכתב בהלכה הקודמת. 9) המדובר בחבית של חרס שאינה מקבלת טומאה מגבה. 10) ואינה חוצצת. 11) כגון שמעורבים בו קוצים (בבא בתרא יט, ב). 12) הגרוגרות והתבן. 13) שהרי הם עצמם אינם סותמים אלא החבית המחזיקה אותם והיא מקבלת טומאה. 14) מטליות קטנות. 15) אצבעות, ואינן מקבלות טומאה. 16) מנותקים ברובם ולא ניתקו לגמרי. 17) אבל של בהמה טהורה - טמאים ואינם חוצצים (בבא בתרא כ, א). 18) שאם היא יכולה לברוח אינה מחיצה בת קיימא. 19) והוא כחוש ואינו ראוי לאכילת אדם, וקשור שאינו יכול לברוח. 20) ולפיכך אין דעתו לקחתו משם. 21) אבל ישראל מקבל טומאה ואינו חוצץ. 22) אבל כפות שלא מטעם המלך יתירוהו עוברים ושבים. 23) נפל שנולד לשמונה חדשי הריון.

27 **ג. מֵעֵט אֶת הַטֻּמְאָה בְּפָחוֹת מִכְּזַיִת מִבְּשַׂר הַמֵּת,**
28 **בְּפָחוֹת מִכְּזַיִת מִבְּשַׂר נְבֵלָה, אוֹ בְּעֶצֶם פָּחוֹת**
29 **מִכְּשְׁעוֹרָה מִן הַמֵּת, אוֹ בְּפָחוֹת מִכַּעֲדַשָּׁה מִן הַשֶּׁרֶץ**
30 **- הֲרֵי אֵלּוּ חוֹצְצִין; שֶׁכָּל אֵלּוּ טְהוֹרִין, וְאֵינָן**
31 **חֲשׁוּבִין[24] אֶצְלוֹ, לְפִיכָךְ אֵין דַּעְתּוֹ לְפַנּוֹתָן. וְכֵן פָּחוֹת**
32 **מִכְּבִיצָה אֲכָלִים שֶׁאֵינָן מֻכְשָׁרִין[25] - אֵינָן חֲשׁוּבִין**
33 **אֶצְלוֹ וְאֵין דַּעְתּוֹ לְפַנּוֹתָן[26], וּלְפִיכָךְ מְמַעֲטִין אֶת**
34 **הַטֻּמְאָה.**

24) וגם אינם חשובים. 25) אבל מוכשרים אינם חוצצים אפילו אין דעתו לפנותם. 26) אנו מניחים, שאין דעתו לפנותם, אבל כביצה אוכלין אינם ממעטים, אלא אם גילה דעתו להשאירם במקום זה.

35 **ד. סָתַם הַחַלּוֹן בִּכְלִי חֶרֶשׂ וְהָיָה פִּיו לַחוּץ - הֲרֵי**
36 **זֶה חוֹצֵץ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא מִגַּבּוֹ וַהֲרֵי הוּא טָהוֹר.**
37 **וְצָרִיךְ לִהְיוֹת כְּלִי חֶרֶשׂ זֶה מָאוּס וְנָקוּב עַד שֶׁלֹּא**
38 **יִהְיֶה רָאוּי אֲפִלּוּ לְהַקִּיז בּוֹ דָּם, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה**
39 **דַּעְתּוֹ לְפַנּוֹתוֹ.**

40 **ה. הָיָה בַּבַּיִת מֵת אוֹ רֹבַע עֲצָמוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן**
41 **מֵעֲצָמוֹת הַמְטַמְּאוֹת בְּאֹהֶל, וּמֵעֵט הַחַלּוֹן שֶׁל בַּיִת**
42 **זֶה בְּעֶצֶם פָּחוֹת מִכְּשְׁעוֹרָה[27] - אֵינוֹ מְעוּט, שֶׁהָעֶצֶם**
43 **מִצְטָרֵף לָעֲצָמוֹת[28]. וְכֵן אִם הָיָה שָׁם מֵת אוֹ כְּזַיִת**
44 **מִבְּשַׂר הַמֵּת, וּמֵעֵט הַחַלּוֹן בְּפָחוֹת מִכְּזַיִת מִבְּשַׂר**
45 **הַמֵּת - אֵינוֹ מְעוּט, לְפִי שֶׁהַבָּשָׂר מִצְטָרֵף לַבָּשָׂר.**
46 **אֲבָל עֶצֶם פָּחוֹת מִכְּשְׁעוֹרָה מְמַעֵט עַל יְדֵי כְּזַיִת**
47 **בָּשָׂר[29], וּפָחוֹת מִכְּזַיִת בָּשָׂר מְמַעֵט עַל יְדֵי רֹבַע**
48 **עֲצָמוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. מֵעֵט אֶת הַטֻּמְאָה בִּשְׁתֵּי וָעֵרֶב[30]**
49 **הַמְנֻגָּעִין אוֹ בְּגוּשׁ מִבֵּית הַפֶּרֶס - אֵינוֹ מְעוּט, שֶׁדָּבָר**
50 **טָמֵא אֵינוֹ חוֹצֵץ[31]. עָשָׂה לְבֵנָה מֵעֲפַר בֵּית הַפֶּרֶס -**
51 **הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה וּמְמַעֶטֶת; שֶׁלֹּא אָמְרוּ[32] אֶלָּא גוּשׁ**
52 **כִּבְרִיָּתוֹ[33]. נִסְתַּם הַטֻּמְאָה אוֹ נִתְמַעֵט בְּקוּרֵי עַכְבִּישׁ[34]:**
53 **אִם הָיָה בָהּ מַמָּשׁ[35] - הֲרֵי זוֹ חוֹצֶצֶת, וְאִם אֵין בָּהּ**
54 **מַמָּשׁ - אֵינָהּ חוֹצֶצֶת.**

27) אף על פי שאינה מטמאה. 28) שבתוך האוהל, מפני שהיא ממין הטומאה. 29) מפני שהיא ממין אחר אינה מצטרפת לכזית הבשר. 30) חוטי אורך וחוטי רוחב העומדים לאריגה והם מיטמאים בנגעי צרעת (פרק י"ג מטומאת צרעת הלכה א), אבל לא בטומאות מת ושרץ ונבילה. 31) ואפילו כשהוא ממין אחר וגם הטומאה היא מסוג אחר לגמרי. 32) חכמים, שבית הפרס טמא. 33) במצבו הטבעי. 34) שדרכם להימצא בחלונות. 35) שהם עבים ולא ינותקו מאליהם.

## פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר דין ארובה שהיא באמצע תקרת הבית והיתה טומאה תחת התקרה כנגד הארובה, אם היתה מקצת הטומאה תחת ארובה ומקצתה תחת התקרה, היתה כזית מן המת בפי העורב והאהיל על גבי ארובה, בית וארובה באמצע תקרת הבית ועלייה על גביו, וארובה בעלייה

מכוונת לארובה שבבית, ארובה שבתוך תקרת הבת וקדרה מונחת על הארץ כנגד הארובה וטומאה תחתיה, קורות הבית והעלייה שאין עליהן מעזיבה והן מכוונות וטומאה תחת אחת מהן, בית שנסדק גגו וכותלו, ואכסדרה שנסדקה, אם היה אדם מוטל על הארץ תחת הסדק.

1 **א. אֲרֻבָּה[2] שֶׁהִיא בְּאֶמְצַע תִּקְרַת הַבַּיִת, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ**
2 **פּוֹתֵחַ טֶפַח בֵּין שֶׁאֵין בָּהּ פּוֹתֵחַ טֶפַח, וְהָיְתָה טֻמְאָה**
3 **תַּחַת תִּקְרַת הַבַּיִת - כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה[3] טָהוֹר[4], שֶׁהֲרֵי הוּא**
4 **גָּלוּי לָאֲוִיר, וּשְׁאָר הַבַּיִת טָמֵא. הָיְתָה טֻמְאָה כְּנֶגֶד**
5 **אֲרֻבָּה בִּלְבַד - כָּל הַבַּיִת טָהוֹר[5]. הָיְתָה מִקְצָת**
6 **הַטֻּמְאָה תַּחַת הַתִּקְרָה וּמִקְצָתָהּ תַּחַת אֲרֻבָּה[6]: אִם**
7 **הָיָה בָּאֲרֻבָּה פּוֹתֵחַ טֶפַח - הַבַּיִת כֻּלּוֹ טָמֵא[7], וּכְנֶגֶד**
8 **כָּל הָאֲרֻבָּה טָמֵא[8]; אֵין בָּהּ פּוֹתֵחַ טֶפַח: אִם יֵשׁ**
9 **בַּטֻּמְאָה כְּדֵי שֶׁתִּתְחַלֵּק וְיִמָּצֵא כַּשָּׁעוּר תַּחַת הַתִּקְרָה**
10 **וְכַשָּׁעוּר תַּחַת הָאֲרֻבָּה[9] - הַכֹּל טָמֵא; וְאִם לָאו -**
11 **הַבַּיִת טָמֵא[10], וּכְנֶגֶד הָאֲרֻבָּה טָהוֹר[11]. הָיָה בָּאֲרֻבָּה**
12 **פּוֹתֵחַ טֶפַח וְנָתַן אָדָם רַגְלוֹ מִלְּמַעְלָה[12] עַל הָאֲרֻבָּה**
13 **- נַעֲשָׂה הַכֹּל אֹהֶל אֶחָד[13], וּבֵין שֶׁהָיְתָה הַטֻּמְאָה**
14 **תַּחַת הַתִּקְרָה בִּלְבַד אוֹ תַּחַת הָאֲרֻבָּה בִּלְבַד - הַכֹּל**
15 **טָמֵא, הַבַּיִת וּמַה שֶּׁכְּנֶגֶד אֲרֻבָּה. וְהָאָדָם שֶׁעֵרֵב אֶת**
16 **הַטֻּמְאָה טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשָׂה אֹהֶל עַל הַטֻּמְאָה[14].**
17 **אֵין בָּאֲרֻבָּה פּוֹתֵחַ טֶפַח, וְהָיְתָה הַטֻּמְאָה תַּחַת**
18 **הַתִּקְרָה - זֶה שֶׁנָּתַן רַגְלוֹ מִלְּמַעְלָה טָהוֹר, שֶׁאֵין**
19 **טֻמְאָה יוֹצֵאת לוֹ בְּפָחוֹת מִטֶּפַח[15]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה**
20 **תַּחַת הָאֲרֻבָּה[16]: אִם טֻמְאָה קָדְמָה אֶת רַגְלוֹ - טָמֵא[17],**
21 **שֶׁהֲרֵי הָאֹהֶל עַל הַטֻּמְאָה[18]; אִם רַגְלוֹ קָדְמָה אֶת**
22 **הַטֻּמְאָה - טָהוֹר[19], שֶׁהֲרֵי רַגְלוֹ מִקְצָת הָאֹהֶל וְאֵין**
23 **טֻמְאָה יוֹצֵאת לוֹ[20].**

2) אהלות פ"י, א, ב, ג. 3) הכלים המונחים בבית כנגד הארובה הפתוחה מלמעלה. 4) אמנם אמרנו (למעלה פי"ד ה"א) שאין טומאה נכנסת ויוצאת בפחות מפותח טפח, אבל אין דין פתח קטן זה כסתום לגמרי לטמא מה שתחתיו. 5) פירוש, הכלים המונחים בבית, בין כנגד התקרה בין כנגד הארובה טהורים, מפני שהטומאה אינה נמצאת באוהל, אבל המאהיל על הטומאה - טמא. 6) ואפילו אין ביחד יותר מכשיעור מצומצם. 7) מפני שהחלק הנמצא תחת הארובה מצטרף לחלק שתחת התקרה. 8) טעות־סופר, וצ"ל: "וכנגד הטומאה - טמא" (כסף־משנה), וכן כתוב במשנה שם. פירוש, כל המאהיל על חלק הטומאה המונח תחת הארובה - טמא, מפני שהחלק הנמצא תחת התקרה מצטרף עמו לכשיעור. 9) פירוש, שבחלק המונח תחת הארובה לבדו יש שיעור מלא, וכן גם בחלק שתחת התקרה, ואם תחתוך את הטומאה בגבול שבין שני השטחים האלה יימצא בכל אחד מהם כשיעור טומאה. כך מפרש רבינו במשנתנו את דברי ר' יוסי: "אם יש בטומאה, כדי שתחלק ותטמא את הבית ותטמא כנגד הטומאה - טמא, ואם לאו הבית טמא, כנגד הטומאה טהור", ובהתאם לפירושו זה, כתב כאן בפירוש: "ויימצא כשיעור תחת התקרה ותחת הארובה". משמע מדבריו, שאם אין בחלק שתחת הארובה כשיעור, אף־על־פי שביחד יש שני שיעורים, דינו כפחות מכשיעור. ולמה אין החלק שתחת התקרה מצטרף עם החלק שתחת הארובה? מפני שטומאה אינה מתפשטת למקום שאין בו פותח טפח. [והרא"ש מפרש, שהמדובר בכזית וחצי בבית וחצי זית נגד הארובה, וכן פירש בתפארת ישראל שם]. 10) אפילו אם תחת התקרה פחות מכשיעור, מפני שחלק הטומאה שכנגד הארובה מצטרף עמו. 11) טומאת הבית אינה נכנסת שם, מפני שאין בה פותח טפח. 12) וסתם את פי הארובה. 13) שם משנה א. 14) שהרי רגלו חלק מהאוהל. 15) הטומאה אינה מתפשטת לארובה כלל, ואם־כן לא האהיל בכלל עליה. 16) וסתם ברגלו את פיה. 17) האדם וגם הכלים שבכל הבית. 18) בשעה שהניח רגלו על פי הארובה לפני שנסתם. 19) האדם, אבל כל הנמצא בבית - טמא. 20) כמו שאמרנו, שאין טומאה יוצאת בפחות מפותח טפח. ואף־על־פי שאדם אינו חוצץ בפני הטומאה (למעלה פי"ב, ה"א) - כאן רגלו חוצצת. והטעם, מפני שלא האדם הוא החוצץ בפני הטומאה, אלא הגג הסתום (תפארת ישראל יכין טו).

24 **ב. הָיָה כְּזַיִת מִן הַמֵּת בְּפִי הָעוֹרֵב[21] וְהֶאֱהִיל עַל גַּבֵּי**
25 **אֲרֻבָּה עַד שֶׁנִּמְצָא כְּזַיִת בַּאֲוִיר אֲרֻבָּה, אַף עַל פִּי**
26 **שֶׁאֵין בָּהּ פּוֹתֵחַ טֶפַח - הַבַּיִת טָמֵא[22].**

21) תוספתא אהלות פי"א הי"א. 22) כל מה שבבית טמא, כחכמים שם. ואין זה דומה לטומאה תחת ארובה שבהלכה הקודמת, שאין הטומאה יוצאת כשאין בפי ארובה פותח טפח, כי שם אין אוהל כלל על הטומאה, אבל כאן הטומאה נעשתה אוהל ונתערבה בכל הבית (כסף־משנה).

27 **ג. בַּיִת[23] וַאֲרֻבָּה בְּאֶמְצַע תִּקְרַת הַבַּיִת וַעֲלִיָּה עַל**
28 **גַּבָּיו, וַאֲרֻבָּה אַחֶרֶת יֵשׁ בְּאֶמְצַע תִּקְרַת הָעֲלִיָּה,**
29 **וְהָאֲרֻבּוֹת מְכֻוָּנוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּאֲרֻבּוֹת**
30 **פּוֹתֵחַ טֶפַח בֵּין שֶׁאֵין בָּהֶן פּוֹתֵחַ טֶפַח, וְטֻמְאָה**
31 **בַּבַּיִת[24] - כְּנֶגֶד הָאֲרֻבּוֹת[25] טָהוֹר, וְהַשְּׁאָר טָמֵא[26].**
32 **הָיְתָה טֻמְאָה כְּנֶגֶד אֲרֻבּוֹת - הֲרֵי הַבַּיִת כֻּלּוֹ[27] טָהוֹר.**
33 **הָיוּ בָּאֲרֻבּוֹת פּוֹתֵחַ טֶפַח וְהַטֻּמְאָה בֵּין תַּחַת תִּקְרַת**
34 **הַבַּיִת בֵּין כְּנֶגֶד אֲרֻבּוֹת, וְנָתַן דָּבָר שֶׁהוּא מְקַבֵּל**
35 **טֻמְאָה בֵּין לְמַעְלָה מֵאֲרֻבַּת הַבַּיִת בֵּין לְמַעְלָה מֵאֲרֻבַּת**
36 **הָעֲלִיָּה[28] - הַכֹּל טָמֵא[29], שֶׁאֵין דָּבָר טָמֵא חוֹצֵץ[30].**
37 **נָתַן דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה[31] עַל אֲרֻבַּת הַבַּיִת -**
38 **הַבַּיִת טָמֵא, וְהָעֲלִיָּה טְהוֹרָה[32]. נִתְּנוּ עַל אֲרֻבַּת**
39 **הָעֲלִיָּה - הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה טְמֵאִים[33], וּכְנֶגְדּוֹ מִלְּמַעְלָה**
40 **וְלַשָּׁמַיִם טָהוֹר[34]. אֵין בָּאֲרֻבּוֹת פּוֹתֵחַ טֶפַח וְהַטֻּמְאָה**
41 **תַּחַת תִּקְרַת הַבַּיִת, וְנָתַן בֵּין דָּבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה וּבֵין**
42 **דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה בֵּין עַל אֲרֻבַּת הַבַּיִת בֵּין**
43 **עַל אֲרֻבַּת הָעֲלִיָּה - אֵין טָמֵא אֶלָּא הַבַּיִת, שֶׁאֵין**
44 **טֻמְאָה יוֹצֵאת לָעֲלִיָּה בְּפָחוֹת מִטֶּפַח. הָיְתָה הַטֻּמְאָה**
45 **כְּנֶגֶד אֲרֻבּוֹת וְנָתַן דָּבָר שֶׁהוּא מְקַבֵּל טֻמְאָה בֵּין**
46 **לְמַעְלָן בֵּין לְמַטָּן - הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה טְמֵאִין[35], שֶׁהֲרֵי**

1 עֵרֶב אֶת הַטֻּמְאָה. נָתַן דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה בֵּין
2 לְמַעְלָן בֵּין לְמַטָּן - אֵינוֹ טָמֵא אֶלָּא הַבַּיִת[36]. וְכָל אֵלּוּ
3 הַדִּינִין - בְּעוֹשֶׂה אֲרֻבָּה; אֲבָל תִּקְרָה שֶׁנִּפְחֲתָה
4 מֵאֵלֶיהָ - שִׁעוּרָהּ מְלֹא אֶגְרוֹף, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[37].

23) שם פ"י, מ"ד. 24) שלא כנגד הארובות. 25) הכלים המונחים בבית כנגד הארובות. 26) בין בבית ובין בעליה. 27) כולל את העליה. 28) ונמצא הכל אוהל אחד. 29) כשנתן למעלה, טמא כל מה שבבית וגם כל מה שבעליה, שהרי הכל אוהל אחד ממש, וכן הדין אם כיסה ארובת הבית. מפני שדבר טמא אינו חוצץ, רואים אנו את הכיסוי כאילו הוא מונח למעלה והכול אוהל אחד (ברטנורא). 30) נימוק זה נמשך גם לדין נתנו על ארובת הבית, כמבואר באות הקודמת. ויוצא מזה, שהכיסוי מועיל להביא את הטומאה לבית ולעליה, ואינו מועיל לעכב עליה מלהתפשט לעליה. 31) ראה למעלה פי"ב ה"א. 32) שהכיסוי חוצץ, והרי זה אוהל על גבי אוהל. 33) כי שניהם נעשו אוהל אחד, ונתערבבה הטומאה. 34) שהכיסוי חוצץ. 35) משמע, שאין הבדל בין בית ובין עליה, ובשניהם נתפשטה הטומאה אפילו שלא כנגד הטומאה. שהרי רבינו אמר בפירוש "ערב את הטומאה". 36) בנתן למטה, העליה כולה טהורה, מפני שהכיסוי שאינו מקבל טומאה חוצץ, וכשנתן למעלה - העליה טהורה, מפני שדבר טהור אינו מערבב את הטומאה. והבית טמא, מפני שאין הטומאה מגולה לאוויר, הרי היא כמונחת תחת התקרה, ואף־על־פי־כן אינה יוצאה לעליה מפני שאין בארובה פותח טפח. ונראה שכנגד הטומאה בעליה טמא כשנתן למעלה, שהרי מאהיל על הטומאה, ואין שום דבר חוצץ. 37) למעלה בפי"ד ה"ב. ואם עשה את הארובה כדי שייכנס אור לבית, שיעורו כפונדיון (ראה שם).

5 ד. הַפּוֹחֵת[38] אֶת הַמַּעֲזִיבָה[39] עַד שֶׁעָשָׂה אֲרֻבָּה בְּתוֹךְ
6 תִּקְרַת הַבַּיִת כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס בָּהּ רֶגֶל הָעֶרֶשׂ[40], וְהָיְתָה
7 רֶגֶל הָעֶרֶשׂ סוֹתֶמֶת אֶת הָאֲרֻבָּה: אִם יֵשׁ בָּהּ פּוֹתֵחַ
8 טֶפַח וְטֻמְאָה בַּבַּיִת - אַף הָעֲלִיָּה טְמֵאָה, שֶׁאֵין כְּלִי
9 הַמְקַבֵּל טֻמְאָה חוֹצֵץ; וְאִם אֵין בָּהּ פּוֹתֵחַ טֶפַח -
10 הָעֲלִיָּה טְהוֹרָה[41], וְהָרֶגֶל שֶׁלְּמַטָּה טְמֵאָה כַּכֵּלִים
11 הַמַּאֲהִילִים[42]. נִפְחֲתָה הַמַּעֲזִיבָה מֵאֵלֶיהָ - שִׁעוּרָהּ
12 מְלֹא אֶגְרוֹף, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[43].

38) שם פי"ב מ"ד. 39) הטיט שבין קורה לקורה. 40) רגל המיטה הנתונה בחישוק מתכת עשוי כעין סנדל (ראה משנתנו, ופירוש רבינו שם) ונותנים את הסנדל בחור שברצפה, כדי שלא תזוז המטה ממקומה. 41) ואין זה דומה לדין ארובות שאין בהם פותח טפח שבהלכה הקודמת שהעליה טמאה, מפני "שכל דבר הנכנס בעובי המעזיבה וממלא הפחת ויושב שם, מהתקרה הוא חשוב, ואין אומרים בו: עירב את הטומאה" (הר"י קורקוס מובא בכסף־משנה כאן. וקשה מאוד להתאים ביאור זה לפירושו של הכסף־משנה בהלכה הקודמת, וצע"ג). 42) פירוש, העריסה טמאה טומאת שבעה, כדין כלים שנגעו בכלים. שהרי נגעה בסנדל, והתינוק שבמיטה טמא טומאת ערב. והמדובר כשקדמה טומאה לרגל (כסף־משנה. ראה ביאורנו בהלכה ג, וראה ר"ש במשנתנו). 43) בהלכה הקודמת.

13 ה. אֲרֻבָּה[44] שֶׁבְּתוֹךְ תִּקְרַת הַבַּיִת וּקְדֵרָה[45] מֻנַּחַת עַל
14 הָאָרֶץ וּמְכֻוֶּנֶת כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה, שֶׁאִם תַּעֲלֶה תֵּצֵא
15 בְּצִמְצוּם מִן הָאֲרֻבָּה, וְהָיְתָה טֻמְאָה תַּחַת הַקְּדֵרָה
16 רְצוּצָה בֵּינָהּ וּבֵין הָאָרֶץ, אוֹ שֶׁהָיְתָה הַטֻּמְאָה בְּתוֹךְ
17 הַקְּדֵרָה אוֹ עַל גַּבָּהּ - טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת
18 וְיוֹרֶדֶת[46], וְאֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגְדָּהּ[47], וְהַבַּיִת כֻּלּוֹ
19 טָהוֹר[48]. הָיְתָה הַקְּדֵרָה גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח
20 וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ תַּחַת תִּקְרַת הַבַּיִת - הַבַּיִת כֻּלּוֹ
21 טָמֵא[49], וְתַחַת הַקְּדֵרָה טָמֵא, שֶׁהֲרֵי הוּא אֹהֶל; אֲבָל
22 תּוֹךְ הַקְּדֵרָה וְגַבָּהּ טָהוֹר, שֶׁאֵין כְּלִי חֶרֶשׂ מְטַמֵּא
23 מִגַּבּוֹ, וַהֲרֵי אֲוִיר הַקְּדֵרָה גָּלוּי לָאֲוִירוֹ[50]. אִם הָיָה
24 כְּלִי בְּתוֹכָהּ אוֹ לְמַעְלָה עַל גַּבָּהּ - טָהוֹר. הָיְתָה
25 טֻמְאָה בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ - הַבַּיִת כֻּלּוֹ טָהוֹר[51],
26 שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה בִּלְבַד[52]. הָיְתָה הַקְּדֵרָה
27 תַּחַת הָאֲרֻבָּה וְהָאֲרֻבָּה גְּדוֹלָה מִן הַקְּדֵרָה, שֶׁאִם
28 תַּעֲלֶה הַקְּדֵרָה וְתֵצֵא מִן הָאֲרֻבָּה נִמְצָא בֵּינָהּ וּבֵין
29 שִׂפְתֵי הָאֲרֻבָּה פּוֹתֵחַ טֶפַח, אַף עַל פִּי שֶׁהַקְּדֵרָה
30 גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח וְטֻמְאָה בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ
31 אוֹ תַּחְתֶּיהָ - הַבַּיִת טָהוֹר[53]. הָיְתָה הַקְּדֵרָה מֻנַּחַת בְּצַד
32 אַסְקֻפַּת הַבַּיִת[54], שֶׁאִם תַּעֲלֶה נִמְצָא מְמֻנָּה פּוֹתֵחַ
33 טֶפַח לִפְנִים מִן הַמַּשְׁקוֹף, וְהָיְתָה טֻמְאָה רְצוּצָה
34 תַּחְתֶּיהָ אוֹ בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ - טֻמְאָה בּוֹקַעַת
35 וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת. הָיְתָה גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח
36 וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ בַּבַּיִת - תַּחְתֶּיהָ וְהַבַּיִת טָמֵא,
37 שֶׁהַכֹּל אֹהֶל אֶחָד, וְתוֹכָהּ וְגַבָּהּ טָהוֹר[55]. הָיְתָה
38 הַטֻּמְאָה בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ - הַבַּיִת טָמֵא, מִפְּנֵי
39 שֶׁהִיא נוֹגַעַת בַּמַּשְׁקוֹף טֶפַח; וְכֵן תַּחְתֶּיהָ טָמֵא, מִפְּנֵי
40 שֶׁהַטֻּמְאָה יוֹצֵאָה לְתַחְתֶּיהָ מִן הַבַּיִת, שֶׁהַכֹּל אֹהֶל
41 אֶחָד. לְפִיכָךְ, אִם לֹא הָיְתָה נוֹגַעַת בַּמַּשְׁקוֹף בְּפוֹתֵחַ
42 טֶפַח[56], אוֹ שֶׁהָיְתָה בְּצַד הַמַּשְׁקוֹף[57] וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ
43 - אֵין טָמֵא אֶלָּא תַּחְתֶּיהָ, אֲבָל הַבַּיִת טָהוֹר.

44) שם משנה ו. 45) של חרס. 46) כדין כל טומאה רצוצה (ראה למעלה פ"ז ה"ה). 47) ואף־על־פי שכלי חרס אינו מיטמא מגבו, כאן מטמא כנגדו מפני שהטומאה בוקעת דרך הגב. וכן כשהטומאה בתוכה או על גבה, רואים אותה כאילו היא מונחת רצוצה תחת הכלי, מפני שכלים נעשים אוהל לטמא אבל לא לטהר (למעלה פי"ב ה"א), ולפיכך אינה חוצצת והטומאה בוקעת ועולה ובוקעת ויורדת (כסף־משנה, וכן פירש הרא"ש במשנתנו). 48) מפני שאין הטומאה הבוקעת נוגעת בצדי הארובה. 49) מפני שגג הבית ביחד עם שולי הקדירה נעשו אוהל אחד. 50) כלומר לאויר העולם. 51) כך היא גירסת רבינו במשנה שם (ראה השגת הראב"ד וכסף־משנה). 52) וגם מה שתחת הקדירה טהור, מפני ששולי הקדירה חוצצים (כסף־משנה. והוא עצמו מביע תמיהתו על דין זה,

שהרי כלי נעשה אוהל לטמא, אבל לא לטהר). 53) מפני שאין כאן אוהל על הטומאה, שהרי ארובה פתוחה לחוץ בפותח טפח. תוספתא אהלות פי"א. 54) משנה אהלות פ"י, ז. 55) המדובר בכלי שפיו צר ומתרחב כלפי מטה, ופי הכלי נשאר מחוץ למשקוף, והבטן יש בו פותח טפח ונמצא תחת המשקוף (כך פירש הראב"ד את המשנה. וגם רבינו, כנראה, מפרש כך). אבל אם פי הכלי מבפנים, הטומאה נכנסת מן הבית לתוך הכלי. 56) וגבוהה מן הארץ טפח. 57) במשנה כתוב "מודבקת". ופירש רבינו, שאם תעלה תהיה מודבקת למשקוף. ומשמיענו שאוהל ארעי (הקדירה) שאין בו טפח, אינו מצטרף לאוהל קבע. [לכאורה לא היה צריך להשמיענו שבצד המשקוף הבית טהור, שהרי כל־שכן הוא, מדין אינה נוגעת בפותח טפח. והר"מ מרוטנבורג מפרש, שאפשר לטעות ולומר שמודבקת מצטרפת למשקוף, מפני שאם תעלה נראית כגוף אחד עמו).

1 ו. קוֹרוֹת הַבַּיִת[58] וְהָעֲלִיָּה שֶׁאֵין עֲלֵיהֶם מַעֲזִיבָה[59]
2 וְהֵן מְכֻוָּנוֹת קוֹרָה כְּנֶגֶד קוֹרָה[60] וַאֲוִיר כְּנֶגֶד אֲוִיר,
3 וּבְכָל קוֹרָה מֵהֶן פּוֹתֵחַ טֶפַח וּבֵינֵיהֶן אֲוִיר פּוֹתֵחַ
4 טֶפַח[61], וְטֻמְאָה תַּחַת אַחַת מֵהֶן[62] - תַּחְתֶּיהָ בִּלְבַד
5 טָמֵא[63]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה בֵּין הַתַּחְתּוֹנָה לָעֶלְיוֹנָה - בֵּין
6 שְׁתֵּיהֶן בִּלְבַד טְמֵאָה[64]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה עַל גַּבֵּי
7 הָעֶלְיוֹנָה - כְּנֶגְדּוֹ עַד לָרָקִיעַ טָמֵא. הָיוּ הַקּוֹרוֹת
8 הָעֶלְיוֹנוֹת מְכֻוָּנוֹת כְּנֶגֶד הָאֲוִיר שֶׁבֵּין הַקּוֹרוֹת
9 הַתַּחְתּוֹנוֹת[65] וְטֻמְאָה תַּחַת אַחַת מֵהֶן - תַּחַת כֻּלָּם
10 טָמֵא[66]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה עַל גַּבֵּי קוֹרָה הָעֶלְיוֹנָה[67] -
11 כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה עַד לָרָקִיעַ טָמֵא. אֵין בַּקּוֹרוֹת פּוֹתֵחַ
12 טֶפַח[68], בֵּין שֶׁהָיוּ מְכֻוָּנוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ וּבֵין שֶׁהָיוּ
13 הָעֶלְיוֹנוֹת כְּנֶגֶד אֲוִיר הַתַּחְתּוֹנוֹת, וְהָיְתָה הַטֻּמְאָה
14 תַּחְתֵּיהֶן אוֹ בֵּינֵיהֶן אוֹ עַל גַּבֵּיהֶן - טֻמְאָה בּוֹקַעַת
15 וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה אֶלָּא כְּנֶגְדָּהּ
16 בִּלְבַד[69]; לְפִי שֶׁכָּל טֻמְאָה שֶׁאֵינָהּ תַּחַת פּוֹתֵחַ טֶפַח
17 בְּרוּם טֶפַח[70] - הֲרֵי הִיא כִּרְצוּצָה[71]. בַּיִת שֶׁנִּסְדַּק[72]
18 גַּגּוֹ וּכְתָלָיו[73] וְנַעֲשָׂה שְׁנֵי חֲלָקִים, וְהָיְתָה הַטֻּמְאָה
19 בְּחֶצְיוֹ הַחִיצוֹן שֶׁהַפֶּתַח בּוֹ - הַכֵּלִים שֶׁבְּחֶצְיוֹ הַפְּנִימִי
20 כֻּלָּם טְהוֹרִין[74]. הָיְתָה טֻמְאָה בְּחֶצְיוֹ הַפְּנִימִי: אִם
21 הָיָה רֹחַב הַסֶּדֶק כְּחוּט הַמִּשְׁקֹלֶת[75] - כֵּלִים שֶׁבְּחֶצְיוֹ
22 הַחִיצוֹן טְהוֹרִין[76], וְאִם הָיָה פָּחוֹת מִכָּאן - הֲרֵי הֵן
23 טְמֵאִין[77].

58) שם פי"ב מ"ה. 59) טיט או נסרים הממלאים את האויר שבין קורה לקורה. 60) קורת בית כנגד קורת עליה, וגם רחבן שווה. 61) פירוש, בין קורות הבית לקורות העליה. אבל בין קורה לזו שבצידה, אפילו פחות מטפח מפסיק ואין הטומאה עוברת (כסף־משנה). 62) תחת אחת מקורות הבית. 63) שהקורה חוצצת. 64) שהטומאה אינה יורדת ואינה עולה דרך הקורות כשיש עליה פותח טפח. 65) וממלאות את כל רוחב האויר. 66) כלל הוא בידינו: "גוד אחית מחיצתא, וגוד אסיק מחיצתא" שבת קא, א (בעברית: משוך והורד את המחיצה, ומשוך והעלה את המחיצה). פירוש, אם יש לפניך מחיצה שאינה מגיעה עד לקרקע, יש לדון בה כאילו נמשכה עד לקרקע. וכן מעלים מחיצה נמוכה. ובנידון שלפנינו, רואים את הקורה העליונה, כאילו היא מגיעה עד לתחתונה וסותמת את ההפסק שבין הקורות ונעשה אוהל מושלם. 67) והוא־הדין כשטומאה על התחתונה (ראב"ד), שהרי אין כלום כנגדה למעלה. 68) תוספתא אהלות פי"א הי"ג. 69) שבפחות מטפח אין אומרים "גוד אחית" (סוכה כה, א: לא אמרינן "חבוט רמי"). 70) שאין בינה לבין הדבר המאהיל עליה טפח ברוחב טפח על טפח. 71) שנתבאר דינה למעלה פ"ז ה"ד וה"ח. 72) משנה שם פי"א א. 73) במשנה שם כתוב סתם: "בית שנסדק". ורבינו מפרש במשנה כמו שכתב כאן, ומשמע מזה, שאם לא נסדקו הכתלים, דינו כאוהל אחד אם אין בסדק פותח טפח. 74) מפני שהסדק מפסיק, ובטומאה לא אמרו את הכלל שפחות משלשה טפחים הוא כלבוד. 75) חוט ומשקל עופרת בסופו, והבנאים משתמשים בו כדי ליישר את הכתלים. ראה כלים כט, ג. [בתוספתא שם פי"ב ה"א פירשו כך דברי בית־הלל במשנתנו]. 76) כבית־הלל במשנה שם. 77) מפני שסופה של הטומאה לצאת דרך החלק החיצון הצריכו שיעור זה, אבל כשטומאה בחלק שהפתח בו וכלים בצד הפנימי, סדק כלשהו מפסיק, מפני "שאין דרך הטומאה להיכנס".

24 ז. אַכְסַדְרָה[78] שֶׁנִּסְדְּקָה וְטֻמְאָה בְּצַד אֶחָד[79] - הַכֵּלִים
25 שֶׁבַּצַּד הַשֵּׁנִי טְהוֹרִין[80]; שֶׁהֲרֵי הִיא שְׁנֵי אֹהָלִים זֶה
26 בְּצַד זֶה וַאֲוִיר בֵּינֵיהֶן, שֶׁהֲרֵי הַסֶּדֶק בְּכָל הַתִּקְרָה. נָתַן
27 רַגְלוֹ אוֹ קָנֶה מִלְּמַעְלָה עַל הַסֶּדֶק[81] - עֵרֵב אֶת
28 הַטֻּמְאָה[82]. נָתַן אֶת הַקָּנֶה בָּאָרֶץ כְּנֶגֶד הַסֶּדֶק, וַאֲפִלּוּ
29 כְּלִי גָדוֹל - אֵינוֹ מְעָרֵב אֶת הַטֻּמְאָה, עַד שֶׁיִּהְיֶה
30 גָּבוֹהַּ טֶפַח[83] תַּחַת הַסֶּדֶק. הָיָה אָדָם[84] מֻטָּל עַל הָאָרֶץ
31 תַּחַת הַסֶּדֶק - מְעָרֵב אֶת הַטֻּמְאָה[85]; שֶׁאָדָם חָלוּל
32 הוּא, וְהַצַּד הָעֶלְיוֹן הֲרֵי הוּא כְּאֹהֶל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גֹבַהּ
33 טֶפַח[86]. וְכֵן אִם הָיוּ תַּחַת הַסֶּדֶק כֵּלִים מְקֻפָּלִין[87]
34 מֻנָּחִין עַל הָאָרֶץ זֶה עַל גַּב זֶה, וְהָיָה הָעֶלְיוֹן גָּבוֹהַּ
35 מֵעַל הָאָרֶץ טֶפַח - עֵרֵב אֶת הַטֻּמְאָה[88], וְכָל הַכֵּלִים
36 שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ הֲרֵי הֵן כְּכֵלִים שֶׁתַּחַת הָאֹהֶל.

78) שם משנה ב. המדובר כאן באכסדרה פתוחה משלוש רוחותיה, וגגה מחובר לבית (כך פירש ה'תוספות יום טוב' בשם הר"מ מרוטנבורג במשנה, וראה תפארת ישראל שם שדחה פירושו של הכסף־משנה). 79) באיזה צד שהוא. 80) אפילו אם רוחב הסדק פחות מחוט המשקולת. והטעם, מפני שאפשר לה לטומאה לצאת שלא דרך החלק שהכלים נמצאים בו. 81) וסתמו באורך טפח או יותר, אבל פחות מטפח אינו מחבר את שני החלקים. 82) ודינם כאוהל אחד. 83) פירוש, שיהיה תחתיו מקום חלול טפח. שאם לא כן, הרי זו טומאה רצוצה, ואפילו אם רואים את הקנה כאילו הוא סותם את הסדק ואינה מתפשטת לצדדים. 84) שם משנה ג. 85) אף־על־פי שאין מקום פנוי בינו ובין הקרקע. 86) כבית־הלל שם. 87) שם. 88) אף־

על־פי שבגדים ממלאים את החלול שבין הבגד העליון והקרקע, נידון העליון כאוהל, והשאר ככלים המונחים באוהל.

## פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר זיז היוצא מפתח הבית ופניו למטה והיה גובהו מעל לארץ שנים עשר טפח או יותר, זיז הסובב את כל הבית ואוכל בפתח טפח, חלון העשוי לתשמיש וזיז יוצא על גבי החלון, ובנין היוצא לפני החלון שהמשקוף נסמך עליו, שני זיזין זה על גבי זה ויש בכל אחד מהם פותח טפח וטומאה תחת התחתון, כלים או בגדים שהם זה על גב זה וטומאה רצוצה ביניהם, חבית שיושבת על שוליה וכזית מן המת נתון בתוכה, שתי חביות שיושבות על שוליהן ונוגעות זו בזו וטומאה תחת אחת מהן, שיפועי אוהלים אם הם כאוהלים.

1 **א. זִיז[2] שֶׁהוּא יוֹצֵא מִפֶּתַח הַבַּיִת[3] וּפָנָיו לְמַטָּה[4],**
2 **וְהָיָה גָּבְהוֹ מֵעַל הָאָרֶץ שְׁנֵים עָשָׂר טֶפַח[5] אוֹ פָּחוֹת**
3 **מִכָּאן - חֲרֵי זֶה מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה[6] בְּכָל שֶׁהוּא[7].**
4 **וְדָבָר בָּרוּר הוּא, שֶׁאֵינוֹ מֵבִיא אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם[8]. וְכֵן**
5 **כֹּל כַּיּוֹצֵא בַּהֲבָאַת הַטֻּמְאָה כָּזוֹ שֶׁאֵינָהּ בְּאֹהֶל טֶפַח**
6 **הַבָּרִיא - אֵינָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם. הָיָה גָּבוֹהַּ יָתֵר**
7 **מִשְּׁנֵים עָשָׂר טֶפַח אוֹ שֶׁהָיוּ פָּנָיו לְמַעְלָה[9], וְכֵן**
8 **הָעֲטָרוֹת וְהַפִּתּוּחִים הַיּוֹצְאוֹת מִן הַבִּנְיָן[10] - אֵין**
9 **מְבִיאִין אֶלָּא בְּפוֹתֵחַ טֶפַח. וְכֵן זִיז שֶׁעַל גַּבֵּי הַפֶּתַח**
10 **הַיּוֹצֵא מִן הַמַּשְׁקוֹף[11], וַאֲפִלּוּ הָיָה קָנֶה בְּצַד**
11 **הַמַּשְׁקוֹף[12] בְּרֹחַב הַפֶּתַח - אֵינוֹ מֵבִיא אֶלָּא אִם כֵּן**
12 **הָיָה בּוֹ פּוֹתֵחַ טֶפַח[13].**

2) אהלות פי"ד מ"א. 3) פירוש, יוצא ממזוזת הפתח ונכנס לתוך חללו ('סדרי טהרות' ו'חזון איש', וכן משמע מלשון רבינו בפירושו למשנה, שם). 4) יש תוספת לאותו זיז כלפי מטה, וצורתו כך !. פיה"מ שם, ובפ"ח ה"ב. 5) במשנה כתוב: "בזיז שהוא גבוה מן הפתח וכו' יב טפח". ורבינו מפרש, שהכוונה ממקום הזיז בפתח עד לארץ יש שנים־עשר טפח ('סדרי טהרות'). 6) אם טומאה מונחת תחת הזיז – הבית טמא, וכן כלים שתחתיו טמאים כשטומאה בבית. 7) אף־על־פי שאינו בולט טפח מן המזוזה. 8) בפירושו למשנה, כתב רבינו: "ואלו השיעורים כולם הלכה למשה מסיני", ברור שחזר בו כאן. 9) התוספת היתה כלפי מעלה, כזה _____!. 10) כעין עלים ופרחים וכדומה, המפותחים באבני הבנין לפאר את הבית. 11) בפירושו למשנתנו מנמק רבינו, מפני שהמשקוף גבוה יותר משנים־עשר טפחים מן הארץ. ואולי גם כאן התכוון לכך, אבל קשה ליישב את סגנון ההלכה ע"פ הנימוק הזה. וב'סדרי טהרות' כתב, שרבינו חזר בו כאן מפירושו. 12) שם מ"ג, שנינו: "קנה שעל גבי הפתח". ונראה שרבינו מקיים את הגירסא שלפנינו, אלא שהוא מוסיף ואומר, שמדובר כשהקנה הוא מצד המשקוף ואינו יוצא מתחתיו ולמטה. 13) פסק כרבי יוחנן בן נורי, נגד דעת רבי יהושע, מפני שרבי יהושע היה תלמידו של רבי יוחנן בן נורי, כמו שאמרו בעירובין יא, ב: מעשה שהלך רבי יהושע ללמוד תורה אצל רבי יוחנן בן גורי (הר"י חגיז, מובא ב'סדרי טהרות' כאן).

13 **ב. זִיז[14] שֶׁהוּא סוֹבֵב אֶת כָּל הַבַּיִת[15] וְאוֹכֵל בַּפֶּתַח**
14 **טֶפַח - מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה[16]. הָיָה אוֹכֵל בַּפֶּתַח פָּחוֹת**
15 **מִטֶּפַח[17] וְטֻמְאָה בַּבַּיִת - כֵּלִים שֶׁתַּחְתָּיו טְמֵאִין[18];**
16 **טֻמְאָה תַּחְתָּיו - אֵינוֹ מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה לַבַּיִת[19]. וְכֵן**
17 **בְּחָצֵר שֶׁהִיא מֻקֶּפֶת אַכְסַדְרָה[20].**

14) שם מ"ד. 15) ויש ברחבו טפח. 16) בין אם הטומאה בבית וכלים תחת הזיז, ובין להיפך (ראה לקמן סוף ה"ג). 17) במשנה כתוב "שלוש אצבעות", וסובר רבינו שלאו דווקא שלוש אצבעות אלא כל פחות מטפח – בין יתר על שלוש ובין פחות מזה – דינו כך. ומדובר כשהזיז למעלה משנים־עשר טפחים (כסף־משנה). 18) מפני שסופה של הטומאה לצאת דרך פתח זה, רואים אנו את הזיז שבפתח כאילו הוא חלק מהפתח, ומפני שהזיז סובב את כל הבית - מתפשטת הטומאה גם לכל הזיז. (וב'תפארת ישראל' כתב, שזה נאמר רק אם יש בזיז שמחוץ לפתח פותח טפח, אבל בפחות מטפח – לא). 19) לרבי יהושע, הנימוק "סופה של הטומאה לצאת" מועיל רק לטמא את הכלים שתחת הזיז, כשהטומאה בבית, אבל לא להיפך. 20) החצר מגולה למעלה, ואכסדרה היא מקורה. אם אכסדרה זו תופסת טפח בפתח הבית – מביאה את הטומאה. ואם פחות מטפח וטומאה בבית, כלים שתחת כל גג האכסדרה טמאים, ואם פחות מטפח וטומאה בבית, כלים שתחת כל גג האכסדרה טמאים מפני שסוף הטומאה לצאת דרך פתח הבית, שגג האכסדרה מאהיל עליו בפותח טפח. ואם הטומאה מונחת תחת גג האכסדרה, אינה מטמאה את הכלים הנמצאים בבית.

18 **ג. חַלּוֹן[21] הָעֲשׂוּיָה לְתַשְׁמִישׁ[22] וְזִיז יוֹצֵא עַל גַּבֵּי**
19 **הַחַלּוֹן, אֲפִלּוּ הָיָה כְּרֹחַב אֲגוּדָל[23] - מֵבִיא אֶת**
20 **הַטֻּמְאָה. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה גָּבוֹהַּ מֵעַל הַחַלּוֹן רוּם**
21 **אֶצְבָּעַיִם אוֹ פָּחוֹת. הָיָה לְמַעְלָה מֵאֶצְבָּעַיִם - אֵינוֹ**
22 **מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בּוֹ רֹחַב טֶפַח. זִיז**
23 **שֶׁעַל גַּבֵּי הַחַלּוֹן הָעֲשׂוּיָה לְמָאוֹר[24] - מֵבִיא אֶת**
24 **הַטֻּמְאָה בְּכָל שֶׁהוּא[25], וַאֲפִלּוּ גָּבוֹהַּ כָּל שֶׁהוּא. בִּנְיָן**
25 **הַיּוֹצֵא לִפְנֵי הַחַלּוֹן[26] שֶׁהַמַּשְׁקִיף נִסְמָךְ עָלָיו בְּשָׁעָה**
26 **שֶׁמַּשְׁקִיף - אֵינוֹ מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה[27]. הָיָה בּוֹ זִיז[28]**
27 **- רוֹאִין אֶת הַבִּנְיָן כְּאִלּוּ אֵינוֹ, וְהַזִּיז הָעֶלְיוֹן[29] מֵבִיא**
28 **אֶת הַטֻּמְאָה. וְכֵיצַד מְבִיאִין כָּל הַזִּיזִין הָאֵלּוּ טֻמְאָה?**
29 **שֶׁאִם הָיְתָה טֻמְאָה תַּחַת אֶחָד מֵהֶן אוֹ בַּבַּיִת - הַכֹּל**
30 **טָמֵא, בֵּין בַּבַּיִת בֵּין תַּחַת הַזִּיז[30].**

21) שם מ"ב. 22) להניח שם חפצים וכדומה. 23) בולט לחוץ כרוחב אגודל (אגודל – האצבע העבה שביד). תוספתא, שם ה"ז. 24) המביא את הטומאה ברוחב פונדיון (למעלה פי"ד ה"א). 25) פירוש, כל גובה שהוא, אפילו למעלה משתי אצבעות (רבינו, בפירוש המשנה). 26) כך מפרש רבינו, מה ששנינו (אהלות פי"ב ה"ג) "הבטח" אינו מביא את הטומאה. 27) כשהיא תחת

הבטח. הטעם, מפני שהוא חוצץ בפני הטומאה שלא תיכנס לחלון. 28) בולט לתוך החלון והטומאה תחת הבטח. 29) שהוא כאילו תלוי באויר ומאהיל על הטומאה. 30) פירוש, כל מקום שאמרנו למעלה שהזיז מביא את הטומאה, הכוונה היא, שאם טומאה תחת הזיז הוא מביא את הטומאה לבית, וכן גם להיפך. ומובן מאליו, שהכלים הנמצאים במקום הטומאה עצמו – טמאים. מצא רבינו לנכון להדגיש זאת, כדי שלא יטעו לפרש את הביטוי "מביא את הטומאה" במשמעות מצומצמת, היינו שהוא מביא את הטומאה לבית, אבל אין הבית מביא את הטומאה אליו.

1 **ד. שְׁנֵי זִיזִין[31] זֶה עַל גַּב זֶה[32], וְיֵשׁ בְּכָל אֶחָד מֵהֶן**
2 **פּוֹתֵחַ טֶפַח וּבֵינֵיהֶם פּוֹתֵחַ טֶפַח, וְטֻמְאָה תַּחַת**
3 **הַתַּחְתּוֹן - תַּחְתָּיו בִּלְבַד טָמֵא[33]. הָיְתָה טֻמְאָה בֵּינֵיהֶן**
4 **- בֵּינֵיהֶם בִּלְבַד טָמֵא[34]. הָיְתָה עַל גַּב הָעֶלְיוֹן - כְּנֶגְדּוֹ**
5 **עַד הָרָקִיעַ טָמֵא[35]. הָיָה הָעֶלְיוֹן עוֹדֵף עַל הַתַּחְתּוֹן**
6 **פּוֹתֵחַ טֶפַח וְטֻמְאָה תַּחַת הַתַּחְתּוֹן אוֹ בֵּינֵיהֶן -**
7 **תַּחְתֶּיהָן וּבֵינֵיהֶן טָמֵא[36]. הָיְתָה עַל גַּב הָעֶלְיוֹן -**
8 **כְּנֶגְדּוֹ וְעַד הָרָקִיעַ טָמֵא[37]. הָיָה הָעֶלְיוֹן עוֹדֵף עַל**
9 **הַתַּחְתּוֹן פָּחוֹת מִטֶּפַח וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָם - תַּחְתֶּיהָם**
10 **וּבֵינֵיהֶן טָמֵא[38]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה בֵּינֵיהֶם אוֹ תַּחַת**
11 **הַמּוֹתָר[39] - בֵּינֵיהֶן וְתַחַת הַמּוֹתָר טָמֵא[40], אֲבָל תַּחַת**
12 **הַתַּחְתּוֹן טָהוֹר[41]. יֵשׁ בְּכָל אֶחָד[42] מֵהֶן פּוֹתֵחַ טֶפַח**
13 **וְאֵין בֵּינֵיהֶם פּוֹתֵחַ טֶפַח[43] וְטֻמְאָה תַּחַת הַתַּחְתּוֹן -**
14 **תַּחְתָּיו בִּלְבַד טָמֵא[44]. הָיְתָה בֵּינֵיהֶן אוֹ עַל גַּבֵּי**
15 **הָעֶלְיוֹן - כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה עַד לָרָקִיעַ טָמֵא[45]. אֵין בָּהֶן**
16 **פּוֹתֵחַ טֶפַח, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם פּוֹתֵחַ טֶפַח וּבֵין שֶׁאֵין**
17 **בֵּינֵיהֶם פּוֹתֵחַ טֶפַח, בֵּין שֶׁהָיְתָה הַטֻּמְאָה תַּחַת**
18 **הַתַּחְתּוֹן אוֹ בֵּינֵיהֶן אוֹ עַל גַּב הָעֶלְיוֹן - טֻמְאָה**
19 **בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת, שֶׁהֲרֵי הִיא רְצוּצָה[46].**
20 **וְכֵן שְׁתֵּי יְרִיעוֹת שֶׁהֵן גְּבוֹהוֹת מִן הָאָרֶץ פּוֹתֵחַ טֶפַח**
21 **זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ. כֵּלִים אוֹ בְּגָדִים[47] אוֹ לוּחוֹת שֶׁל עֵץ**
22 **שֶׁהֵן מֻנָּחִין זֶה עַל גַּבֵּי זֶה וְטֻמְאָה רְצוּצָה בֵּינֵיהֶן,**
23 **אִם הָיְתָה הַטֻּמְאָה גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח[48] - הֲרֵי**
24 **הַכְּלִי שֶׁעָלֶיהָ מִלְּמַעְלָה מַאֲהִיל עַל חֲלַל הַטֶּפַח**
25 **וּמֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה לְכָל הַכֵּלִים שֶׁתַּחְתָּיו. הָיוּ**
26 **טַבְלְיוֹת שֶׁל שַׁיִשׁ, אֲפִלּוּ גְּבוֹהוֹת מִן הָאָרֶץ אֶלֶף**
27 **אַמָּה[49] - טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת, מִפְּנֵי**
28 **שֶׁהֵן כְּקַרְקַע[50].**

31) שם מ"ה. 32) מכוונים ורחבם שווה. 33) ומה שלמעלה מהתחתון טהור, מפני שהוא חוצץ בפני הטומאה. 34) התחתון מציל על הכלים שתחתיו, והעליון על אלה שלמעלה ממנו. 35) ומה שלמטה ממנו טהור. זה פשוט. 36) העודף שיש בו טפח מערב את הטומאה, והכול נעשה אוהל אחד. 37) ומה שתחתיו טהור, שהרי הוא חוצץ. 38) שהטומאה מתפשטת כנגד העודף, אפילו אם הוא פחות מפותח טפח, ועולה למעלה ובדרך עלייתה היא פוגעת באויר שביניהם ונכנסת ומטמאה (הרא"ש בפירושו למשנה שם, וכן פירש ב'אליהו רבא'). 39) העודף של העליון. 40) שהעליון מאהיל עליהם. 41) כרבי יהושע, שם. והטעם, שבפחות מטפח, טומאה מתפשטת ועולה אבל אינה יורדת (רא"ש שם). 42) שם מ"ו. 43) והתחתון גבוה מן הארץ טפח (ראה ר"ש ורא"ש במשנתנו) 44) אבל ביניהם ועליון טהורים, מפני שהתחתון חוצץ. 45) הטומאה שביניהם היא טומאה רצוצה ובוקעת ועולה, שהרי אין ביניהם פותח טפח, ואף־על־פי־כן אינה בוקעת ויורדת מפני שהתחתון הגבוה מהארץ טפח – חוצץ. 46) אף־על־פי שיש על גבה חלול טפח. רבינו משמיענו כאן ביאור חדש למושג "טומאה רצוצה", היינו שהמקום שהיא מונחת עליו הוא פחות מטפח על טפח, ואף־על־פי שהמקום פתוח מארבע רוחותיו, וגם הדבר המאהיל עליה גבוה ממנו טפח. וחידוש הוא שלא שמענוהו בכל מקום אחר. ראה השגת הראב"ד. 47) שם פט"ו ה"א. 48) פירוש, הכלי שהטומאה תחתיו, הוא גבוה מן הארץ טפח (כסף־משנה). 49) תוספתא, שם. 50) ששיש מין אדמה הוא, ומתחבר עם הקרקע ונעשים כולם גוש אחד, אבל לוחות של עץ אינם בטלים לגבי קרקע, ולפיכך העליון הוא אוהל והלוחות שתחתיו הם כלים הנמצאים באוהל. [בתוספתא שם אמרו: "טבלאות של שיש חלקות", ומשמע שאם אינן חלקות ואויר מפסיק בין הטבלאות אינן כגוש אחד].

29 **ה. לוּחוֹת[51] שֶׁל עֵץ שֶׁהֵן[52] נוֹגְעוֹת זוֹ בָּזוֹ**
30 **בְּקַרְנוֹתֵיהֶן[53] וְהֵן גְּבוֹהוֹת מִן הָאָרֶץ טֶפַח וְטֻמְאָה**
31 **תַּחַת אַחַת מֵהֶן - כֵּלִים שֶׁתַּחַת הַשְּׁנִיָּה טְהוֹרִין, לְפִי**
32 **שֶׁאֵינָהּ נוֹגַעַת בַּחֲבֵרְתָּהּ בְּפוֹתֵחַ טֶפַח[54]. וְהַנּוֹגֵעַ בְּלוּחַ**
33 **זוֹ הַשְּׁנִיָּה - כְּנוֹגֵעַ בְּכֵלִים שֶׁנָּגְעוּ בְּאֹהֶל הַמֵּת[55]. אֲבָל**
34 **כָּל הַכֵּלִים שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁמְּבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה וְאֵינָן**
35 **חוֹצְצִין, אִם הֶאֱהִיל הַכְּלִי עַל הַמֵּת - כָּל כֵּלִים שֶׁעַל**
36 **גַּבָּיו טְמֵאִים, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[56], וְטֻמְאָתָן מְשׁוּם כֵּלִים**
37 **הַמַּאֲהִילִין עַל הַמֵּת[57], וְאַף הַכֵּלִים שֶׁעַל גַּבָּיו שֶׁאֵינָן**
38 **כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה[58] טְמֵאִים מְשׁוּם כֵּלִים שֶׁנָּגְעוּ בְּכֵלִים**
39 **שֶׁהֶאֱהִילוּ עַל הַמֵּת[59].**

51) שם מ"ב. 52) מדובר בטבלאות של שולחן שהן מקבלות טומאה ('תפארת ישראל' שם, בועז ב). 53) כזה 00 ומונחים זה בצד זה. 54) אין דינו כאוהל ממש, לטמא גם מה שתחתיו. 55) במשנה כתוב: "טמא טומאת שבעה", ולכאורה דברי רבינו כאן מנוגדים למשנתנו, שהרי כתב למעלה (פ"ה ה"ד) "והשלישי טמא טומאת ערב", והנוגע בכלים שנגעו באוהל הוא שלישי. ב'כסף משנה' עמד על זה ופירש, שרבינו התכוון לנוגע בכלים שנגעו באוהל המת בעודו מאהיל על המת. ובטומאה בחיבורים גם השלישי טמא שבעה, ולמעלה בפ"ה ה"ד מדובר כשנגעו לאחר פרישה מן המת. ראה השלמות. ולדין עצמו, ברור שהלוח השני טמא טומאת שבעה כחלק מן האוהל, והנוגע בו כנוגע באוהל ואעפ"כ כלים שתחתיו טהורים, מפני שאינו נוגע בראשון בפותח טפח (ראה פירושו למשנתנו). והבדל כזה בין טומאת עצמו לטומאת אחרים, מצאנו שם פט"ז א: "כל המטלטלין מביאין את הטומאה וכו' ועל עצמן בכל שהן, ועל שאר אדם וכלים בפותח טפח" (ראה

'אליהו רבא' למשנתנו). 56) למעלה פי"ג ה"ד. 57) ומטמאים כלים ואדם טומאת שבעה. במה דברים אמורים? בכלים שהם נגד הטומאה עצמה. 58) כגון שהאוהל רחב ומתפשט לצידי הטומאה, והכלים עומדים שם. 59) והם עצמם טמאים טומאת שבעה ומטמאים אחרים טומאת ערב, כשנגעו בהם אחר שפירשו מן המת (ראה למעלה פ"ה ה"ג).

1 **ו. חָבִית[60] שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת עַל שׁוּלֶיהָ[61] בָּאֲוִיר[62], וּכְזַיִת**
2 **מִן הַמֵּת נָתוּן בְּתוֹכָהּ אוֹ תַּחְתֶּיהָ[63] כְּנֶגֶד אֲוִירָהּ -**
3 **טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת[64], וְהֶחָבִית**
4 **טְמֵאָה[65], שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה בּוֹקַעַת מִתַּחְתֶּיהָ[66] וְנִטְמֵאת**
5 **אֲוִירָהּ. הָיְתָה הַטֻּמְאָה תַּחַת עֲבִי דָּפְנָהּ[67] - טֻמְאָה**
6 **בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת[68], וְהֶחָבִית טְהוֹרָה.**
7 **וְלָמָּה הֶחָבִית טְהוֹרָה? שֶׁהֲרֵי אֵין הַטֻּמְאָה בּוֹקַעַת**
8 **בַּאֲוִירָהּ אֶלָּא בְּדָפְנָהּ, וְאֵין כְּלִי חֶרֶשׂ מְטַמֵּא אֶלָּא**
9 **מֵאֲוִירוֹ. הָיְתָה מִקְצָת הַטֻּמְאָה תַּחַת עֲבִי דָּפְנָהּ**
10 **וּמִקְצָתָהּ תַּחַת אֲוִירָהּ - טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת**
11 **וְיוֹרֶדֶת. הָיָה בַּדְּפָנוֹת פּוֹתֵחַ טָפַח[69] - כֻּלָּהּ טְמֵאָה[70],**
12 **וּכְנֶגֶד פִּיהָ טָהוֹר[71], שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה פָּשְׁטָה בַּדְּפָנוֹת**
13 **בִּלְבַד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחָבִית טְהוֹרָה[72]; אֲבָל**
14 **אִם הָיְתָה טְמֵאָה אוֹ גְבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח[73] אוֹ**
15 **מְכֻסָּה אוֹ כְּפוּיָה עַל פִּיהָ[74], וְהָיְתָה טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ**
16 **בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ - הַכֹּל טָמֵא, וְכָל הַנּוֹגֵעַ בָּהּ כֻּלּוֹ**
17 **טָמֵא. הָיְתָה מֻקֶּפֶת[75] צָמִיד פָּתִיל[76] וּנְתוּנָה עַל גַּבֵּי**
18 **הַמֵּת - הָאֳכָלִים וְהַמַּשְׁקִין שֶׁבְּתוֹכָהּ טְהוֹרִין[77],**
19 **וְהַכֵּלִים שֶׁעַל גַּבָּהּ טְמֵאִים[78]. חָבִיּוֹת שֶׁהֵן יוֹשְׁבוֹת[79]**
20 **עַל שׁוּלֵיהֶן אוֹ מוּטוֹת עַל צִדֵּיהֶם בָּאֲוִיר, וְהֵן נוֹגְעוֹת**
21 **זוֹ בָּזוֹ בְּפוֹתֵחַ טֶפַח, וְטֻמְאָה תַּחַת אַחַת מֵהֶן -**
22 **טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת[80], מִפְּנֵי שֶׁהִיא**
23 **רְצוּצָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[81] בִּטְהוֹרוֹת; אֲבָל אִם**
24 **הָיוּ טְמֵאוֹת[82] אוֹ גְבוֹהוֹת מִן הָאָרֶץ פּוֹתֵחַ טֶפַח[83]**
25 **וְטֻמְאָה תַּחַת אַחַת מֵהֶן - תַּחַת כֻּלָּן טָמֵא, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל**
26 **אֹהֶל אֶחָד[84].**

60) שם פ"ט מט"ז. 61) מדובר בחבית של חרס. 62) כלומר, במקום מגולה לאויר. 63) ואין טפח בין שוליה לקרקע. 64) נתבאר כבר, שכלי אינו חוצץ בפני הטומאה, ולפיכך דין הטומאה שבתוך הכלי, כאילו היא תחת הכלי ובוקעת ועולה ובוקעת ויורדת ומטמאה כל מה שכנגדה. 65) אף־על־פי שכלי חרס אינו מיטמא מגבו. 66) ונכנסה לתוך החבית וטימאתו. ואפילו שלא כנגד הטומאה – טמא, מפני שהאויר הטמא מתערב עם שאר האויר. 67) שלא כנגד התוך. 68) וכל מה שכנגד הטומאה – טמא. 69) קשה לקבל הדברים כפשוטם, כי אין להעלות על הדעת כלי שעובי דפנו טפח, ופירש ב'סדרי טהרות' כגון שיש לכלי שפה למעלה, כזה, והשפה עם עובי הדופן רחבם טפח. 70) כל מה שיגע בחבית, בין כנגד הטומאה בין שלא כנגדה וכן תחת השפה, מפני שהטומאה בוקעת ועולה ומתפשטת תחת האוהל כל סביבות הכלי. 71) ואפילו כנגד מקצת הזית שתחתיה ('סדרי טהרות'). וכן משמעות לשון רבינו, שכתב: "שהרי הטומאה פשטה בדפנות לבד". ובמשנה, מנמק רבינו: "לפי שהטומאה כבר התפשטה והראה(?) פעולתה וכו'" וב'סדרי טהרות' פירש כוונת רבינו, כיון שנתפשטה הטומאה ע"י הדופן־האוהל, נפסקה רציצותו של חצי הזית שתחת הדופן, ונשאר פחות מכשיעור תחת אוירו ואינו מטמא. ומפירוש זה יוצא, שאם יש בחלק הטומאה שתחת אויר החבית שיעור מלא – גם כנגד פיה טמא. 72) זה נמשך לדין מקצתה תחת דופנה ומקצתה תחת אוירה, ויש בדופן פותח טפח, שאמרנו שכנגד פיה טהור. ומתנה רבינו כאן ואומר, שזה דווקא בכלי טהור, שמדאורייתא הוא אוהל גמור בין לטמא בין לטהר, אבל כלי טמא אינו נעשה אוהל לטהר מדאורייתא, ונשארה כולה רצוצה ובוקעת ועולה ומטמאת את תוכה של החבית ('סדרי טהרות'). 73) והרי כולה מאהילה על הטומאה. 74) והרי היא כקבר סתום שמטמא מכל צדדיו (רבינו בפירושו למשנתנו). סתם חבית יש באוירה פותח טפח, ואם אין בה פותח טפח - אין לה דין קבר סתום. 75) תוספתא, אהלות פ"י ה"ח. 76) כיסוי מהודק יפה. 77) וכל כלי חרס שבתוכה, שכלי חרס מכוסה ומהודק יפה מציל על עצמו ועל כל מה שבתוכו. 78) מפני שהם מאהילים על המת, שהרי החבית אינה חוצצת (ראה למעלה פי"ב ה"א). 79) שם פט"ו מ"ג. 80) ויש הבדל בין יושבות על שוליהן, ובין מוטות ופיהן מן הצד. ביושבות, גם כל מה שבתוך החבית שהטומאה תחתיה – טמא, מפני שהטומאה בקעה לתוכה וכמו שביארנו למעלה בחבית אחת, אבל כשפיהן מן הצד הדפנות חוצצים ומצילים על תוך הכלי. ומה בין זה לכלים ובגדים ולוחות עץ שאמרנו למעלה בהלכה ד, שהעליון מאהיל ואלה שתחתיו הם כמונחים באוהל? שם מדובר בדברים המקבלים טומאה, אבל חביות של חרס אינן מקבלות טומאה מגבן, ולפיכך מצילות מה שבתוכן, ואף־על־פי־כן אין מצילות את מה שעל גבי החביות, כנגד הטומאה ממש. 81) זה נמשך לדין מוטות על צידיהן. 82) וכלי טמא אפילו באופן כזה אינו חוצץ, ונכנסה הטומאה לתוך החבית שהטומאה תחתיה, ומפני שהחביות נוגעות זו בזו בפותח טפח, נעשו כל הדפנות העליונים כאוהל אחד ומביא את הטומאה לכולם (על־פי פירוש ה'תפארת ישראל' במשנה). 83) אע"פ שהן טהורות. 84) מקום נגיעתן מצרפן, מפני שיש בו פותח טפח.

## יום חמישי כ"ו טבת ה'תשפ"ב

## פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) יבאר דין אדם שהאהיל בידו אחת על המת ובידו האחרת על הכלים, אדם שהשקיף בצד החלון והאהיל על הטומאה ואם היה מוטל על האסקופה, נושאי המת שעברו בו תחת אכסדרה והגיף אחד מהם הדלת וסמכו, תנור שעומד בתוך הבית ועינו קמורה לחוץ והאהיל מת על עינו.

27 **א. אָדָם שֶׁהֶאֱהִיל בְּיָדוֹ אַחַת עַל הַמֵּת וְהֶאֱהִיל**
28 **בַּשְׁנִיָּה[2] עַל הַכֵּלִים[3], אוֹ שֶׁנָּגַע בַּמֵּת וְהֶאֱהִיל עַל**

הַכֵּלִים: אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ פּוֹתֵחַ טֶפַח - הַכֵּלִים טְמֵאִין[4],
וְאִם לָאו - טְהוֹרִין[5]. וְכֵן שְׁנֵי בָּתִּים וּבָהֶם שְׁנֵי חֲצָאֵי
זֵיתִים[6], וּפָשַׁט יָדוֹ לְבֵית זֶה וְיָדוֹ הַשְּׁנִיָּה לַבַּיִת הַשֵּׁנִי:
אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ פּוֹתֵחַ טֶפַח - עֵרֶב אֶת הַטֻּמְאָה[7] וְנַעֲשָׂה
הַכֹּל כְּאֹהֶל אֶחָד, וְנִטְמָא הוּא וְהַבָּתִּים[8]; וְאִם לָאו -
אֵינוֹ מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה.

2) בעודו מאהיל על המת. 3) בעוד ידו נוגעת במת. 4) שהאדם נעשה אוהל והוא מאהיל על המת ועל הכלים. 5) וכן אם האהיל על הכלים אחר שפירש מן המת - הכלים טהורים, אפילו אם יש בידו טפח, מפני שאינו מטמא באוהל אלא המת עצמו, אבל לא אדם וכלים שנטמאו במת, אבל בחיבורים מטמא באוהל. 6) מבשר המת, ושיעורו לטמא - כזית. 7) שהרי הוא מאהיל על כזית שלם. 8) כלומר, הכלים ובני אדם הנמצאים בשני הבתים.

ב. אָדָם שֶׁהִשְׁקִיף בְּעַד הַחַלּוֹן וְהֶאֱהִיל עַל הַטֻּמְאָה[9]
- מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה לַבַּיִת[10] וְנִטְמָא כָּל הַבַּיִת. הָיָה
מֻטָּל[11] עַל הָאַסְקֻפָּה וּמִקְצָתוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת וּמִקְצָתוֹ
בַּחוּץ, וְהֶאֱהִילָה טֻמְאָה עַל מִקְצָתוֹ שֶׁבַּחוּץ - הַבַּיִת
טָמֵא. מִפְּנֵי שֶׁהָאָדָם חָלוּל וְיֵשׁ בּוֹ גֹבַהּ טֶפַח[12], וְכֵיוָן
שֶׁהֶאֱהִילָה טֻמְאָה עָלָיו - חֲרֵי זֶה כְּמַאֲהִיל עָלֶיהָ
וּמֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה. וְכֵן אִם הָיְתָה טֻמְאָה בַּבַּיִת
וְהֶאֱהִילוּ טְהוֹרִין עַל מִקְצָתוֹ[13] שֶׁבַּחוּץ - חֲרֵי אֵלּוּ
טְמֵאִין, מִפְּנֵי שֶׁהוּא[14] כְּמַאֲהִיל עַל הַטֻּמְאָה, וְהָאָדָם
מֵבִיא וְאֵינוֹ חוֹצֵץ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

9) שהייתה בחוץ סמוך לכותל הבית, והמשקיף כפף את גופו לחוץ דרך החלון. 10) אף על פי שהמשקיף נשען על החלון ונמצא אדן החלון מפסיק בין הטומאה לבית, והטעם מבואר למטה: "מפני שהאדם חלול וכו'". 11) אדם חי. 12) ונעשה אוהל. 13) של האדם החי המונח על האסקופה. 14) האדם המוטל על האסקופה.

ג. נוֹשְׂאֵי הַמֵּת שֶׁעָבְרוּ בּוֹ[15] תַּחַת הָאַכְסַדְרָה[16],
וְהִגִּיף[17] אֶחָד מֵהֶן אֶת הַדֶּלֶת וּסְמָכוֹ בְּמַפְתֵּחַ[18] כְּדֵי
שֶׁלֹּא יִטְמָא הַבַּיִת, וְכֵן אִם הָיָה אָדָם מִבִּפְנִים[19] אוֹ
מִבַּחוּץ סוֹמֵךְ הַדֶּלֶת: אִם יָכוֹל הַדֶּלֶת לַעֲמֹד בִּפְנֵי
עַצְמוֹ[20] - הַבַּיִת טָהוֹר, וְאִם לָאו - הַבַּיִת טָמֵא; לְפִי
שֶׁנִּמְצָא הָאָדָם הוּא שֶׁחָצַץ בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה, וְהָאָדָם
וְהַכֵּלִים מְבִיאִין וְאֵינָן חוֹצְצִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

15) כלומר, עימו. 16) שטח מקורה לפני חזית הבית ומשקוף הדלת נכנס תחת גגה (רבינו בפירושו למשנה, ויש מפרשים, שתקרת הבית סוככת על האכסדרה). 17) סגר את הדלת לפני שנכנס המת תחת גג האכסדרה. 18) כדי שלא תיפתח הדלת. המפתחות שלהם היו כמין יתד של עץ. 19) בבית. 20) ולא תיפתח מאליה.

ד. תַּנּוּר שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּתוֹךְ הַבַּיִת וְעֵינוֹ[21] קְמוּרָה
לַחוּץ[22], וְהֶאֱהִילוּ נוֹשְׂאֵי הַמֵּת עַל עֵינוֹ הַקְּמוּרָה -
הַתַּנּוּר טָמֵא[23] וְהַבַּיִת טָהוֹר[24]; שֶׁהֲרֵי אֵין הַתַּנּוּר גָּבוֹהַּ
מֵעַל הָאָרֶץ[25] כְּדֵי שֶׁיָּבִיא טֻמְאָה לַבַּיִת. מִגְדָּל הַבָּא
בְּמִדָּה[26] שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּתוֹךְ הַפֶּתַח[27] וְנִפְתַּח לַחוּץ[28]:
טֻמְאָה בְּתוֹכוֹ - הַבַּיִת טָהוֹר[29], טֻמְאָה בַּבַּיִת - מַה
שֶּׁבְּתוֹכוֹ טָמֵא[30]; שֶׁהֲרֵי הוּא פָּתוּחַ בְּתוֹךְ הַפֶּתַח[31],
וְדֶרֶךְ הַטֻּמְאָה לָצֵאת וְאֵין דַּרְכָּהּ לְהִכָּנֵס. הָיְתָה
מוּכְנִי[32] שֶׁלּוֹ מְשׁוּכָה לַאֲחוֹרָיו[33] וְיוֹצֵאת[34] פָּחוֹת
מִטֶּפַח[35] וְאֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת[36], וְטֻמְאָה שָׁם בְּתוֹכָהּ כְּנֶגֶד
הַקּוֹרוֹת[37] - הַבַּיִת טָהוֹר; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהִיא יוֹצְאָה,
אֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת[38] וְאֵינָהּ יוֹצֵאת טֶפַח[39]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה
בָּהּ[40] טֶפַח[41] עַל רוּם טֶפַח חָלוּל; אֲבָל אִם אֵין
בַּמּוּכְנִי חָלָל טֶפַח - חֲרֵי הַטֻּמְאָה רְצוּצָה בְּתוֹךְ הַבַּיִת
וְהַבַּיִת טָמֵא. הָיָה הַמִּגְדָּל עוֹמֵד בְּתוֹךְ הַבַּיִת[42]
וְהַטֻּמְאָה בְּתוֹכוֹ אוֹ בְּתוֹךְ הַתֵּבָה שֶׁלּוֹ[43], אַף עַל פִּי
שֶׁאֵין בִּיצִיאָתוֹ פּוֹתֵחַ טֶפַח - הַבַּיִת טָמֵא[44]. טֻמְאָה
בַּבַּיִת - מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ טָהוֹר[45]; שֶׁדֶּרֶךְ הַטֻּמְאָה לָצֵאת
וְאֵין דַּרְכָּהּ לְהִכָּנֵס.

21) לתנורים המוסקים מבפנים היו חורים שדרכם יוצא העשן ומוציאים את האפר, ונקרא עין התנור. 22) כעין סילון יוצא מהחור לחוץ. ויש מפרשים "קמורה" היינו שעל גבי העין מבחוץ עשוי כעין גג קטן כדי שלא ייכנס הגשם לתנור, והמדובר כשעין התנור שבחוץ פחותה מטפח (הר"ש במשנתנו, ודעת הרא"ש, שהמדובר כשיש בה פותח טפח, ורבינו לא גילה דעתו בפירוש). 23) שהטומאה נכנסת לכלי חרס אפילו דרך נקב קטן ורק "צמיד פתיל" (כיסוי מהודק) חוצץ. 24) כי התנור המחובר לכתלי הבית הרי הוא מן התורה כבית ממש שיש לו דפנות, שאין טומאה נכנסת לו בפחות מפותח טפח, אלא שחכמים גזרו בתנור שבתוך הבית משום חוץ לבית, וסוברים בית הלל במשנתנו, שגזרו על התנור בלבד, אבל לא החמירו לטמא את כל הבית. 25) אלא קבוע בקרקע ולפיכך אין עליו דין כלי מן התורה ואינו מביא את הטומאה לבית אפילו מדרבנן, שלא גזרו על הבית. ומכאן, שאם התנור העומד בבית אינו עומד על הקרקע והרי הוא ככלי מן התורה, הטומאה יוצאת ממנו דרך פיו לבית ומטמאהו. 26) כעין ארגז גדול, שמחזיק ארבעים סאה בלח (למעלה פרק ו הלכה ב) ואינו מקבל טומאה וחוצץ בפני הטומאה. 27) וממלא כל רחבו. 28) דלת המגדל. 29) ואף על פי שהמגדל בולט לבית אין הטומאה נכנסת לו מפני שהמגדל הבא במידה חוצץ. 30) המדובר, כשאין לבית פתח אחר להוציא בו את הטומאה ואין לה יציאה אחרת אלא דרך הפתח שהמגדל ממלא אותו. 31) שהטומאה תצא שם. 32) בסיס המגדל העומד על גלגלים. 33) לאחורי המגדל. 34) לתוך חלל הבית. 35) במשנה כתוב "שלוש אצבעות" ומפרש רבינו שלאוו דווקא שלוש אצבעות והכוונה לפחות מטפח (טפח = ארבע אצבעות. בכורות לט עמוד ב). 36) הבסיס מחובר למגדל. 37) במקום מגולה לתקרת הבית. 38) אבל אם היא נשמטת דינה ככלי ואינה חוצצת. 39) ולפיכך אין הטומאה יוצאת ממנה לבית כמו שנתבאר כבר כמה פעמים, שטומאה אינה עוברת דרך פתח שאין בו

טפח. 40) בכל המוכני. 41) ובחלק שתחת התקרה אין טפח. 42) כל הדינים שלמעלה נאמרו במגדל העומד בפתח הבית. 43) תיבה קטנה העומדת בתוך המגדל. 44) מפני שסוף הטומאה לצאת דרך הבית. 45) כשאין בפתח המגדל טפח. ואם יש בו טפח נכנסת הטומאה לתוכו מן הבית.

1 **ה. כֵּלִים שֶׁבֵּין הַמִּגְדָּל וּבֵין הָאָרֶץ[46], שֶׁבֵּינוֹ וּבֵין**
2 **הַכֹּתֶל, וְשֶׁבֵּינוֹ וּבֵין הַקּוֹרוֹת[47]: אִם יֵשׁ שָׁם פּוֹתֵחַ**
3 **טֶפַח - טְמֵאִים[48], וְאִם לָאו - טְהוֹרִים; שֶׁהֲרֵי אָנוּ**
4 **רוֹאִים אֶת הַקּוֹרוֹת כְּאִלּוּ הֵן יוֹרְדוֹת וְסוֹתְמוֹת.**

46) המגדל עומד על גלגלים ויש מקום פנוי בין שוליו ובין הקרקע. 47) וטומאה בבית. 48) שטומאת הבית נכנסת שם.

5 **ו. הָיְתָה הַטֻּמְאָה תַּחַת הַמִּגְדָּל בֵּינוֹ וּבֵין הָאָרֶץ, אוֹ**
6 **בֵּינוֹ וּבֵין הַקּוֹרוֹת, אוֹ בֵּינוֹ וּבֵין הַכֹּתֶל, בֵּין שֶׁיֵּשׁ שָׁם**
7 **חָלָל טֶפַח בֵּין שֶׁאֵין שָׁם - הַבַּיִת טָמֵא[49]. הָיָה עוֹמֵד**
8 **בָּאֲוִיר[50] וְטֻמְאָה בְּתוֹכוֹ - כֵּלִים שֶׁבְּעָבְיוֹ[51] טְהוֹרִים[52];**
9 **טֻמְאָה בְּעָבְיוֹ - כֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ[53] טְהוֹרִים.**

49) כלל אמרו: צמיד פתיל ואהלים מצילים על הטהורים מליטמא, אבל אינם מצילים על הטמאים מלטמא. לפיכך, אף על פי שהטומאה מונחת באוהל הפנימי, היא מטמאה את הכלים שבאוהל החיצון. 50) במקום מגולה לרקיע. 51) המדובר במגדל שכתליו עשויים לוחות כפולים וביניהם חלול, ובשטח שבין לוח ללוח עומדים או תלויים כלים. 52) שהרי הם מוגנים מכל צד על ידי אוהל. וזה שאמרנו למעלה שאוהל אינו מציל על הטמאים מלטמא הכוונה לאוהל תוך אוהל, וטומאה בפנימי וסוף הטומאה לצאת. 53) שבתוך המגדל עצמו.

10 **ז. כָּל שִׁפּוּעֵי אֹהָלִים - כְּאֹהָלִים. כֵּיצַד? אֹהֶל שֶׁהוּא**
11 **שׁוֹפֵעַ וְיוֹרֵד[54] וְכָלֶה[55] עַד כְּאֶצְבַּע[56], וְטֻמְאָה בָּאֹהֶל[57]**
12 **- כֵּלִים שֶׁתַּחַת הַשִּׁפּוּעַ[58] טְמֵאִים[59]; טֻמְאָה תַּחַת**
13 **הַשִּׁפּוּעַ[60] - כֵּלִים שֶׁבָּאֹהֶל טְמֵאִים[61]. הַטֻּמְאָה[62] מִתּוֹךְ**
14 **הַשִּׁפּוּעַ[63] - הַנּוֹגֵעַ בּוֹ[64] מִתּוֹכוֹ[65] טָמֵא טֻמְאַת**
15 **שִׁבְעָה[66], וְהַנּוֹגֵעַ בַּשִּׁפּוּעַ מֵאַחֲרָיו טָמֵא טֻמְאַת**
16 **עֶרֶב[67]; נַעֲשָׂה הַשִּׁפּוּעַ מֵאַחֲרָיו כְּאִלּוּ הוּא כְּלִי שֶׁנָּגַע**
17 **בְּאֹהֶל. הָיְתָה הַטֻּמְאָה עַל אֲחוֹרֵי הַשִּׁפּוּעַ - הַנּוֹגֵעַ בּוֹ**
18 **מֵאַחוֹרָיו טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהַנּוֹגֵעַ בַּשִּׁפּוּעַ בְּתוֹכוֹ**
19 **טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב. כַּחֲצִי זַיִת מִתּוֹכוֹ וְכַחֲצִי זַיִת**
20 **מֵאַחוֹרָיו - הַנּוֹגֵעַ בּוֹ בֵּין מִתּוֹכוֹ בֵּין מֵאַחוֹרָיו טָמֵא**
21 **טֻמְאַת עֶרֶב[68], וְהָאֹהֶל עַצְמוֹ[69] טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה.**

54) שכתליו אינם זקופים אלא משתפעים והולכים ומתוך כך שטח האוהל מתרחב אולם המרחק בין הקרקע ובין יריעות האוהל פוחת והולך. 55) בסמוך לקרקע. 56) כלומר, פחות מטפח. המדובר באוהל שגגו שטוח בטפח על טפח או יותר. 57) תחת הגג לא תחת הכתלים המשופעים. 58) בין במקום הגבוה טפח על הארץ ובין במקום שאין בינו ובין הארץ טפח. 59) משמיענו שני דברים: א. אין אנו דנים את הכתלים כאילו הם זקופים ומסגרות הגג יורדות וסותמות והאוהל מצטמצם לשטח שתחת הגג; ב. שאפילו המקומות שאין בינם ובין הקרקע טפח נידונים כאוהל, והטעם מפני שכל השטח המוקף יריעות הוא אוהל אחד ואם יש בו פותח טפח במקום אחד דין אוהל על כולו ואפילו במקום שאין בו טפח. 60) בכל מקום שהוא אפילו במקום שאין בו רום טפח. 61) שהרי הכל אוהל אחד. 62) עד כאן למדנו דיני השיפוע כמאהיל, ומכאן ואילך דיני נגיעה בשיפוע. 63) כלומר, בין הקרקע ובין היריעה המשופעת בכל מקום שהוא. 64) בשיפוע. 65) בפנים האוהל. 66) אפילו אם פינו המת מתוכו לפני שנגע. 67) המדובר ביריעות המקבלות טומאה אפילו כשהן נטויות כאוהל וחוצצות בפני הטומאה, כגון של פשתן או צמר או עור, ולפיכך שני צדדיהן נידונים כשני כלים, הפנימי מאהיל על המת ומיטמא וגם מטמא אחרים כמת עצמו, והחיצון טמא מפני שנגע בפנימי ודינו ככלים שנגעו בכלים שנגעו במת, שמטמאים טומאת ערב בלבד. והמדובר כשפינו את המת לפני שנגע, אבל הנוגע בחיצון בעוד המת שם טמא טומאת שבעה. 68) שני החלקים אמנם מצטרפים אף על פי שהאחד מבפנים והשני מבחוץ, אולם, מפני שאין כזית שלם מצד אחד אין שום צד נידון כאילו היה בו בעצמו כזית שלם. 69) תוספתא שם פרק א הלכה א. יריעות האוהל טמאים טומאת שבעה, מפני שלטומאת עצמן אין הבדל בין תוכו ובין אחוריו. ולפיכך מצטרפים שני חצאי הזיתים לטמאן טומאת שבעה.

22 **ח. הָיָה כְּנַף הָאֹהֶל מְרֻדָּד[70] עַל הָאָרֶץ וְטֻמְאָה תַּחַת**
23 **כְּנַף הָאֹהֶל הַפָּרוּשׂ עַל הָאָרֶץ אוֹ עַל גַּבֵּי הַכָּנָף -**
24 **טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה[71], בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת.**

70) סרוח ומונח על הארץ ואין אוויר תחתיו מחובר לאוויר האוהל. 71) ככל טומאה רצוצה, מובן שכל האוהל נטמא כנוגע בכלים שנטמאו במת, אבל הכלים שתחת האוהל ולא נגעו בו - טהורים.

## פֶּרֶק תִּשְׁעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר דין כוורת שהיא מוטלת בארץ והיא בתוך פתח הבית ופיה לחוץ וכזית ממת נתון תחתיה או על גבה, היתה גבוהה מהארץ טפח וטומאה תחתיה או בבית או בתוכה, כוורת המוטלת בארץ בתוך הפתח ופיה לפנים והיא כלי שלם וחלולה וכזית מת נתון תחתיה וכו', כוורת שהיא בתוך הבית והיא ממלאה את כל גובה הבית ופיה למעלה וכו', כוורת חלולה שהיא כלי שלם והיתה מונחת על צידיה באויר וכזית מת תחתיה וכו', כוורת שהיא כלי שלם והיא יושבת על שוליה לאויר וטומאה תחתיה וכו', גמל העומד באויר וטומאה תחתיו או שהיה רובץ, אם הנזיר מגלח על אלו הטומאות ואם הנכנסים למקדש חייבים עליהן כרת.

25 **א[2]. כַּוֶּרֶת[3] שֶׁהִיא מֻטֶּלֶת בָּאָרֶץ[4] וְהִיא בְּתוֹךְ פֶּתַח**
26 **הַבַּיִת וּפִיהָ[5] לַחוּץ, וּכְזַיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ אוֹ**
27 **עַל גַּבָּהּ מִבַּחוּץ[6] - כֹּל שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַזַּיִת בְּתַחְתֶּיהָ[7]**
28 **אוֹ בְּגַבָּהּ[8] טָמֵא[9], וְכָל מַה שֶׁבָּאֲוִיר תּוֹכָהּ[10] טָהוֹר[11],**
29 **חוּץ מִכְּלִי שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה[12], וְהַבַּיִת טָהוֹר[13].**

1 הָיְתָה הַטֻּמְאָה בַּבַּיִת - אֵין טָמֵא אֶלָּא הַבַּיִת[14], אֲבָל
2 כֵּלִים שֶׁבְּתוֹכָהּ אוֹ תַּחְתֶּיהָ אוֹ עַל גַּבָּהּ[15] טְהוֹרִים[16].
3 הָיְתָה הַטֻּמְאָה בְּתוֹכָהּ[17] - הַכֹּל טָמֵא, כֹּל שֶׁבַּבַּיִת וְכֹל
4 שֶׁבְּתוֹכָהּ[18] וְכֹל שֶׁעַל גַּבָּהּ וְכֹל שֶׁתַּחְתֶּיהָ כְּנֶגֶד
5 הַטֻּמְאָה[19], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. הָיְתָה גְבוֹהָה מִן הָאָרֶץ
6 טֶפַח וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ בַּבַּיִת אוֹ עַל גַּבָּהּ - הַכֹּל
7 טָמֵא[20], כֹּל שֶׁבַּבַּיִת וְכֹל שֶׁתַּחְתֶּיהָ וְכֹל שֶׁעַל גַּבָּהּ;
8 אֲבָל כֹּל שֶׁבָּאֲוִיר תּוֹכָהּ טָהוֹר[21], חוּץ מִכְּלִי שֶׁהוּא
9 כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה[22]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה בְּתוֹכָהּ - הַכֹּל טָמֵא,
10 כֹּל שֶׁבְּתוֹכָהּ וְכֹל שֶׁבַּבַּיִת וְכֹל שֶׁתַּחְתֶּיהָ וְכֹל שֶׁעַל
11 גַּבָּהּ. שֶׁהַכֵּלִים אוֹ הָאָדָם שֶׁנַּעֲשׂוּ אֹהֶל עַל הַטֻּמְאָה
12 אוֹ שֶׁהָיְתָה הַטֻּמְאָה עַל גַּבֵּיהֶן - מְבִיאִין וְלֹא
13 חוֹצְצִין[23], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[24]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[25]
14 בִּזְמַן שֶׁהִיא כְּלִי[26] וּמְחֻלְחֶלֶת[27]; אֲבָל אִם הָיְתָה
15 פְּחוּתָה[28] וְסָתַם הַמָּקוֹם הַנִּפְחַת בְּקַשׁ, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ
16 כְּלִי, אוֹ שֶׁהָיְתָה אֲפוּצָה[29] עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהּ חָלָל
17 טֶפַח אֶלָּא אֲטוּמָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמָּצֵא בָּהּ חָלָל טֶפַח
18 בְּמָקוֹם אֶחָד[30]. הָיְתָה[31] גְבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח
19 וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ בַּבַּיִת - הֲרֵי הַבַּיִת וְכֹל שֶׁתַּחְתֶּיהָ
20 טְמֵאִין, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אֹהֶל אֶחָד[32], וְתוֹכָהּ וְגַבָּהּ
21 טָהוֹר[33], מִפְּנֵי שֶׁהוּא אֹהֶל שֶׁל עֵץ[34] וְאֵינוֹ כְּלִי. הָיְתָה
22 טֻמְאָה בְּתוֹכָהּ[35] - אֵין טָמֵא אֶלָּא תּוֹכָהּ. הָיְתָה עַל
23 גַּבָּהּ - כְּנֶגְדּוֹ עַד לָרָקִיעַ טָמֵא[36]. הָיְתָה מֻנַּחַת עַל
24 הָאָרֶץ[37] וּפִיהָ לַחוּץ וּכְזַיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ[38] -
25 כְּנֶגְדּוֹ עַד הַתְּהוֹם טָמֵא[39]. הָיָה עַל גַּבָּהּ[40] - כְּנֶגְדּוֹ עַד
26 הָרָקִיעַ טָמֵא[41]. הָיְתָה טֻמְאָה בַּבַּיִת - אֵין טָמֵא אֶלָּא
27 הַבַּיִת בִּלְבַד[42]. הָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹכָהּ - אֵין טָמֵא אֶלָּא
28 תּוֹכָהּ[43].

2) כל מקום שנאמר בפרק זה "טהור" או "טמא", הכוונה לכלים הנמצאים בשטח שבו דנים. 3) אהלות פ"ט מ"א. 4) ואין בינה ובין הקרקע טפח. 5) ומקצת הכוורת עצמה. 6) על גב המקצת שבחוץ או תחתיה. והמדובר, כשהכוורת מחזיקה ארבעים סאה (רבינו בפירושו למשנה), שאינה מקבלת טומאה. אבל היא מביאה את הטומאה, וגם חוצצת בפני הטומאה (למעלה פי"ג ה"ג). 7) כשהטומאה על גבה. 8) כשהטומאה תחתיה. 9) שטומאה בוקעת ועולה, בוקעת ויורדת. ואף־על־פי שכלי עץ הבאים במידה (מחזיקים 40 סאה) חוצצים, זה נאמר רק להציל מה שבצידי הטומאה. אבל שכנגד הטומאה, מציל רק אוהל עם דפנות בלבד (ראה 'תוספות יום טוב'). 10) שלא כנגד הטומאה. 11) ואין אנו אומרים מכיוון שהטומאה בקעה ונכנסה לכוורת שהיא אוהל, הרי היא מתפשטת בכל אוירה ומטמאה כל מה שבתוכה, לפי הכלל שכל הבית כאילו מלא טומאה. והטעם, מפני שלא אמרו כלל זה אלא כשעצם הטומאה, היינו הכזית מן המת, נמצא בבית. אבל כאן, כשאין בכוורת אלא כוחה של הטומאה בלבד, אינה מתפשטת לצדדים, אלא ממשיכה ובוקעת כנגד הכזית (כסף־משנה) [ראה משנה אחרונה, שהביא כמה הוכחות לסתור סברא זו, אבל קשה למצוא הסבר אחר לדברי רבינו כאן]. 12) ואין הכוורת מצילה, אף־על־פי שיש בתוכה פותח טפח. והטעם, מפני שגזרו משום אין בה פותח טפח (סדרי טהרות). יוצא מזה, שלהלכה אין כל הבדל בין גבה ובין תוכה. ולמה לא כלל אותם רבינו בבבא אחת? מפני שבדין גבה, התכוון להדגיש שכנגד הטומאה טמא, ובדין תוכה החידוש הוא שאינה מטמאה שלא כנגד הטומאה. 13) שהרי הטומאה מונחת בחוץ והיא רצוצה. 14) משמע, כל מה שבבית אפילו הכלים שתחת הכוורת בפנים הבית, ואף־על־פי שאין תחתיה פותח טפח. 15) בחלק שמחוץ לבית. 16) תחתיה ועל גבה אין כל סיבה שתתפשט לשם הטומאה, וכלים שבתוכה טהורים אפילו בחלק שבתוך הבית, מפני שהכוורת מצילה על מה שבתוכה, ואף־על־פי שאין בה פותח טפח. ומה שאמרו: כלי נעשה אוהל לטמא אבל לא לטהר, הכוונה רק לכלים שמחוצה לו (סדרי טהרות). 17) בתוך הכוורת, אפילו אם היא בחלקה שמחוץ לבית. 18) כשהטומאה בתוכה, כאילו כולה מליאה טומאה (ראה למעלה הערה ח), והדופן העליון מאהיל עליה ומטמא כל מה שבתוכה, בין בחלק שבבית ובין בחלק שחוצה לו. והבית טמא, מפני שאוהל בתוך אוהל אינו מציל על הטומאה מלטמא (ראה הערות פי"ח ה"ו), וכאילו הטומאה בבית. [בסדרי טהרות מבאר, שאוהל ממש בתוך אוהל מציל, כשיש פתח פתוח לחוץ. אבל כלי שנעשה אוהל, אינו מציל אפילו עם פתח. הבדל זה משמש יסוד להבנת שיטת רבינו בהלכות הבאות]. 19) זה נמשך גם לעל גבה, ובשניהם מטהר רבינו כלים שמחוץ לבית שאינם כנגד הטומאה. וטעמו, מפני שיש כאן אוהל פותח טפח על הטומאה, הרי הוא גם חוצץ בפני הטומאה, ואף־על־פי־כן מה שכנגד הטומאה טמא, גזירה דרבנן. משום אין בכוורת פותח טפח, שהיא טומאה רצוצה הבוקעת ומטמאה כל מה שכנגדה (סדרי טהרות). 20) מפני שהכוורת מאהילה על הטומאה, נתחברה לאוהל אחד עם כל הבית. ואפילו אם הטומאה על גבה, שהרי הכוורת אינה חוצצת, וכאילו הטומאה תחתיה, כמבואר למעלה. 21) שעל תוכה מצילה, כמבואר למעלה. 22) גזירה משום אין בה פותח טפח, כמבואר למעלה. 23) דבריו אלו נראים סותרים למה שכתב בפרק י"ג ה"ג, שכלים הבאים במידה חוצצים, והרי המדובר כאן בכלי הבא במידה. ובכסף־משנה מבאר, שכלי שאינו מקבל טומאה חוצץ בפתיחה שבין בית לבית, אבל כשטומאה תחתיו או על גביו, מביא ואינו חוצץ, כמו ששנינו (אהלות פ"ו מ"א) "אדם וכלים נעשים אוהל לטמא אבל לא לטהר", ואפילו כלים שאינם מקבלים טומאה. [ראה רא"ש בפירושו לפ"ח מ"א שהקדים את הכסף־משנה בקביעת הבדל זה]. 24) בפי"ג ה"ג. ראה השלמות שם. 25) שם מ"ג ואילך. 26) שלם, לא שבור. 27) שיש בה חלול (רבינו בפירושו למשנה). 28) ניטל חלק מדופנה. 29) תוכה ממולא בקש, ודפנותיה שלמים. 30) הסגנון אינו בהיר, אבל הכוונה ברורה: שיש בה כמה מקומות חלולים, ואין באחת מהם טפח, אבל אם תצרפם יחד יצא לך יותר מטפח. 31) הכוורת הפחותה או האפוצה. 32) כמו במחולחלת. 33) כלים שבתוכה, בין בחלק שבחוץ ובין שבבית. אבל

גבה, רק החלק שבחוץ טהור. וזה יתבאר מהנימוקים שנאמרו למעלה במחולחלת. תוכה טהור, מפני שעל תוכה היא מצילה, ואפילו כנגד הטומאה טהור, שרק במחולחלת שהיא כלי, גזרו משום אין בו טפח (למעלה הערה יט), אבל באוהל שאינו כלי לא גזרו. והכלים שעל גבה בפנים הבית - טמאים מפני שהם נמצאים באויר האוהל. 34) שאינו מקבל טומאה, אבל אוהל של אריג או עור מיטמא (ראה למעלה פ"ה הי"ב), ודבר טמא אינו חוצץ (כסף־משנה). 35) הטומאה היא כקבורה באדמה (מפני שהכוורת האטומה אינה כלי, ובטלה לגבי קרקע) ואינה יוצאת לבית (רבינו בפירושו למשנה). 36) כלי שיאהיל למעלה ממנה, בכל גובה שהוא. אבל אינה בוקעת למטה, מפני שאינה רצוצה. 37) הכוורת האטומה. 38) תחת החלק שבחוץ. 39) שהרי היא רצוצה, ואף־על־פי־כן אינה בוקעת ועולה, מפני שהכוורת שבטלה לגמרי מתורת כלי, היא כאוהל וחוצצת. [ראה כסף־משנה שתירץ באופן אחר, ותירוצו נראה דחוק מאוד]. 40) מבחוץ. 41) ולא יותר. ואינה בוקעת למטה, מפני שהאוהל חוצץ. ברור ללא צל של ספק, שהמדובר במונחת על גב החלק שבחוץ, שהרי בפנים נעשה כל הבית אוהל המת. 42) הכלים שבבית עצמו וגם הכלים שעל גבה, אבל אלה שתחתיה אפילו בחלק שבבית - טהורים, מפני שאין מקום לטומאה להכנס שם, למטה אין פותח טפח ומלמעלה הכוורת חוצצת, מפני שהיא פחותה או אפוצה ויצאה מתורת כלי, כמבואר למעלה. [ואין בזה משום אוהל בתוך אוהל שאינו מציל, מפני שכל דבר שאינו כלי ויש לו פתח לחוץ, אין בו משום אוהל בתוך אוהל]. 43) מבואר ממה שאמרנו למעלה.

**ב. כַּוֶּרֶת[44] הַמְּטֻלָּת בָּאָרֶץ בְּתוֹךְ הַפֶּתַח וּפִיהָ לִפְנִים, וְהִיא כְּלִי שָׁלֵם וַחֲלוּלָה, וּכְזַיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ אוֹ עַל גַּבָּהּ מִבַּחוּץ - כֹּל שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַזַּיִת בְּתַחְתֶּיהָ אוֹ עַל גַּבָּהּ טָמֵא, וְכָל מַה שֶּׁבַּאֲוִיר תּוֹכָהּ טָהוֹר, חוּץ מִכְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה, וְהַבַּיִת טָהוֹר[45]. הָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹכָהּ אוֹ בַּבַּיִת - הַכֹּל טָמֵא[46]. הָיְתָה גְבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טָפַח[47] וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ[48] אוֹ בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ[49] אוֹ בַּבַּיִת - הַכֹּל טָמֵא; כֹּל שֶׁבַּבַּיִת וְכֹל שֶׁתַּחְתֶּיהָ - מִפְּנֵי שֶׁהִיא וְהַבַּיִת כְּאֹהֶל אֶחָד[50], וְכֹל שֶׁעַל גַּבָּהּ וְכֹל שֶׁבְּתוֹכָהּ טָמֵא - שֶׁהַכְּלִי מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה וְאֵינוֹ חוֹצֵץ[51], כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר. הָיְתָה פְּחוּתָה וּפְקוּקָה בְּקַשׁ אוֹ אֲפוּצָה, וּגְבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טָפַח, וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ בַּבַּיִת אוֹ בְּתוֹכָהּ - הַכֹּל טָמֵא[52], חוּץ מֵעַל גַּבָּהּ[53]. הָיְתָה טֻמְאָה עַל גַּבָּהּ[54] - כְּנֶגְדּוֹ בִּלְבַד עַד לָרָקִיעַ[55] טָמֵא, אֲבָל תּוֹכָהּ טָהוֹר, וְתַחְתֶּיהָ וְהַבַּיִת כָּל מַה שֶּׁבָּהֶן טָהוֹר; מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ כְּלִי, חוֹצֶצֶת. הָיְתָה מֻנַּחַת עַל הָאָרֶץ וּפִיהָ לִפְנִים, וּכְזַיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ - כְּנֶגְדּוֹ עַד הַתְּהוֹם טָמֵא[56]. הָיְתָה עַל גַּבָּהּ[57] - כְּנֶגְדּוֹ עַד לָרָקִיעַ טָמֵא. הָיְתָה הַטֻּמְאָה בְּתוֹכָהּ אוֹ בַּבַּיִת - תּוֹכָהּ וְהַבַּיִת טָמֵא[58].**

44) שם מ"ה. 45) בכל הדינים שנימנו בהלכה זו עד כאן, אין הבדל בין פיה לפנים לבין פיה לחוץ. 46) כשהכוורת פתוחה לפנים, מתחבר אוירה עם אויר הבית ונעשו אוהל אחד, ולפיכך אם הטומאה באחד מהם - שניהם טמאים. 47) ויש מקום לטומאה להכנס תחתיה ולצאת. 48) אפילו תחת החלק שמחוץ לבית. 49) בפנים או בחוץ. 50) נימוק לטומאת תוכה כשהטומאה בבית, וכן להיפך. 51) נימוק לטומאת גבה שבחלק החוץ, וגם לטומאת תוכה והבית כשהטומאה על גבה מבחוץ. מפני שהכוורת, שהיא כלי, אינה חוצצת, הרי הטומאה כאילו מונחת תחת הכוורת המאהילה עליה, והכלים שעל גבה כאילו מונחים באוהל. 52) אפילו מה שבתוכה, כמבואר למעלה: מפני שהיא כאוהל אחד עם הבית, מה־שאין־כן בפיה לחוץ, שאמרנו למעלה: "ותוכה וגבה טהור". 53) בחלק שבחוץ, מפני שהכוורת הפחותה או הפקוקה, שאינה כלי כלל - חוצצת. 54) מחוץ לבית. 55) כלי המאהיל עליה בכל גובה שהוא. 56) כדין טומאה רצוצה, ואינה בוקעת ועולה מפני שהכוורת חוצצת. 57) מבחוץ. 58) כללו של דבר: בפיה לפנים נידונים תוכה של הכוורת והבית כאוהל אחד, ודיניהם שווים בכל המקרים.

**ג. כַּוֶּרֶת[59] שֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַבַּיִת[60] וְהִיא מְמַלְּאָה אֶת כָּל גֹּבַהּ הַבַּיִת, וּפִיהָ לְמַעְלָה לְקוֹרוֹת הַבַּיִת, וְאֵין בֵּינָהּ לְבֵין הַקּוֹרוֹת פּוֹתֵחַ טֶפַח, וְטֻמְאָה בְּתוֹכָהּ - הַבַּיִת טָמֵא[61], טֻמְאָה בַּבַּיִת - מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ טָהוֹר[62]; שֶׁדֶּרֶךְ הַטֻּמְאָה לָצֵאת לְתוֹךְ הַבַּיִת בְּפָחוֹת מִטֶּפַח וְאֵין דַּרְכָּהּ לְהִכָּנֵס. בֵּין שֶׁהָיְתָה[63] מֻטָּה עַל צִדָּהּ וּפִיהָ לַכֹּתֶל וּבֵינוֹ וּבֵין הַכֹּתֶל פָּחוֹת מִטֶּפַח, בֵּין שֶׁהָיְתָה כַּוֶּרֶת אַחַת בֵּין שֶׁהָיוּ שְׁתַּיִם זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ וְאֵין בֵּין הָעֶלְיוֹנָה לַקּוֹרוֹת אוֹ לַכֹּתֶל פּוֹתֵחַ טֶפַח[64]. הָיְתָה עוֹמֶדֶת[65] בְּתוֹךְ הַפֶּתַח וּפִיהָ לְמַעְלָה וְאֵין בֵּינוֹ לְבֵין הַמַּשְׁקוֹף פּוֹתֵחַ טֶפַח, וְטֻמְאָה בְּתוֹכָהּ - הַבַּיִת טָהוֹר[66], טֻמְאָה בַּבַּיִת - מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ טָמֵא[67]; שֶׁדֶּרֶךְ טֻמְאָה לָצֵאת וְאֵין דַּרְכָּהּ לְהִכָּנֵס.**

59) שם משנה ט. 60) כולה. במקרה זה אין הבדל בין שלימה ופחותה, בין מחולחלת ואפוצה, בין גבוהה מן הארץ טפח או לא. 61) אפילו אוהל ממש עם דפנות אינו מציל, מפני שסופה של הטומאה לצאת דרך הבית (כמו שמסיים רבינו), עוברת היא גם בפחות מפותח טפח. 62) שאין הטומאה נכנסת בפחות מפותח טפח, והכוורת עם הדפנות מצילה. 63) הכוורת שכולה בתוך הבית. 64) כל אלה דינם כאמור למעלה. 65) שם משנה יוד. כאן מתחילה בבא חדשה. 66) שהרי הטומאה יכולה לצאת מבלי להכנס לאויר הבית. 67) מפני שאין מקום לטומאה לצאת אלא דרך הכוורת, אינה מצילה על מה שבתוכה אפילו עם דפנות.

**ד. כַּוֶּרֶת חֲלוּלָה[68] שֶׁהִיא כְּלִי שָׁלֵם[69] וְהָיְתָה מֻנַּחַת[70] עַל צִדֶּיהָ בָּאֲוִיר[71], וּכְזַיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ אוֹ עַל גַּבָּהּ - כֹּל שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַזַּיִת בְּתַחְתֶּיהָ וּבְגַבָּהּ טָמֵא, וְכָל מַה שֶּׁבַּאֲוִיר תּוֹכָהּ טָהוֹר, אֶלָּא כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה, וְכֹל שֶׁאֵינוֹ כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה בְּתוֹכָהּ טָהוֹר. הָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹכָהּ - הַכֹּל טָמֵא, כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ**

44) שם מ"ה. 45) בכל הדינים שנימנו בהלכה זו עד כאן, אין הבדל בין פיה לפנים לבין פיה לחוץ. 46) כשהכוורת

1 וְכֹל שֶׁכְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה לְמַעְלָה עַל גַּבָּהּ אוֹ לְמַטָּה
2 תַּחְתֶּיהָ. הָיְתָה גְבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ
3 אוֹ עַל גַּבָּהּ - כֹּל שֶׁתַּחְתֶּיהָ טָמֵא, וְכֹל שֶׁעַל גַּבָּהּ
4 טָמֵא; אֲבָל כֹּל שֶׁבְּתוֹכָהּ טָהוֹר, חוּץ מִכְּלֵי שֶׁהוּא
5 כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה. הָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹכָהּ - הַכֹּל טָמֵא, כָּל
6 מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ וְכֹל שֶׁתַּחְתֶּיהָ וכֹל שֶׁלְּמַעְלָה עַל גַּבָּהּ;
7 שֶׁהַכֵּלִים מְבִיאִין וְאֵינָן חוֹצְצִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[72].
8 לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה כַּוֶּרֶת זוֹ הַמְּטֻלֶּת עַל הָאָרֶץ פְּחוּתָה
9 וּפְקוּקָה בְּקַשׁ אוֹ שֶׁהָיְתָה בָּאָה בְּמִדָּה[73], וּכְזַיִת מִן
10 הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ - כְּנֶגְדּוֹ עַד הַתְּהוֹם טָמֵא; עַל גַּבָּהּ
11 - כְּנֶגְדּוֹ עַד לָרָקִיעַ טָמֵא; בְּתוֹכָהּ - אֵינוֹ טָמֵא אֶלָּא
12 תּוֹכָהּ. הָיְתָה גְבוֹהָה טֶפַח מֵעַל הָאָרֶץ וְטֻמְאָה
13 תַּחְתֶּיהָ - תַּחְתֶּיהָ בִּלְבַד טָמֵא; בְּתוֹכָהּ - תּוֹכָהּ בִּלְבַד
14 טָמֵא; עַל גַּבָּהּ - כְּנֶגְדּוֹ עַד לָרָקִיעַ טָמֵא. שֶׁכְּבָר
15 בֵּאַרְנוּ[74], שֶׁכְּלֵי עֵץ הַבָּא בְּמִדָּה - כְּאֹהֶל הוּא חָשׁוּב,
16 לֹא כְּכֵלִים, וּלְפִיכָךְ חוֹצֵץ.

68) שם משנה יא. 69) אינה פחותה. 70) ואין תחתיה פותח טפח. 71) תחת כיפת הרקיע. 72) דינים אלה זהים עם הדינים האמורים בבבא ראשונה של פרק זה, שהרי אין כל נימוק לחלק בין שני המקרים, ונאמרו כאן משום הדינים שבבבות הבאות. 73) כאן משווה רבינו באה במידה לפחותה, כדברי חכמים במשנתנו. וזה סותר לכמה דינים שנאמרו למעלה המנומקים בהבדל שביניהם, היינו, שבאה במידה אף־על־פי שהיא אוהל לא יצאה מתורת כלי, ולפיכך כוח חציצתה מוגבל, ואינה חוצצת בפני מה שעליה ותחתיה, אבל פחותה או אפוצה בטלה מתורת כלי לגמרי, וחוצצת גם בפני מה שעליה ושתחתיה, וגם לא חלו עליה כמה גזירות שגזרו על כלי שהוא אוהל. ולא מצאתי יישוב מניח את הדעת לסתירה זו. [בכסף־משנה צמצם את הקושיא, ושאל רק למה כתב רבינו כאן "או שהיתה באה במידה", הלא גם בדינים שלמעלה המדובר בבאה במידה? ותירץ מה שתירץ, אבל אין כוח תירוצו יפה ליישב את הסתירה]. 74) למעלה פי"ג ה"ג.

17 ה. כַּוֶּרֶת[75] שֶׁהִיא כְּלִי שָׁלֵם וְהִיא יוֹשֶׁבֶת עַל שׁוּלֶיהָ[76]
18 לָאֲוִיר[77], וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ[78] -
19 טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת[79]. אֲבָל אִם
20 הָיְתָה גְבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח אוֹ מְכַסָּהּ[80] אוֹ כְּפוּיָה
21 עַל פִּיהָ, וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ -
22 הַכֹּל טָמֵא[81], כֹּל שֶׁבְּתוֹכָהּ וְכֹל שֶׁתַּחְתֶּיהָ וְכֹל שֶׁעַל
23 גַּבָּהּ, אִם הָיְתָה הַטֻּמְאָה לְמַטָּה; שֶׁהַכְּלִי הַמַּאֲהִיל
24 מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה וְאֵינוֹ חוֹצֵץ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.
25 לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה פְּחוּתָה וּפְקוּקָה בְּקַשׁ[82] אוֹ בָּאָה
26 בְּמִדָּה[83], טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ -
27 טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת[84]. וְאִם הָיְתָה
28 גְבוֹהָה טֶפַח וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ - תַּחְתֶּיהָ בִּלְבַד טָמֵא[85].
29 הָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ - כְּנֶגְדּוֹ עַד לָרָקִיעַ
30 טָמֵא, וְכֵלִים שֶׁתַּחְתֶּיהָ טְהוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אֹהֶל
31 וְחוֹצֶצֶת.

75) שם משנה יג. 76) ואין טפח בינה ובין הקרקע. המדובר בהלכה זו, כשפי הכוורת רחב טפח על טפח (סדרי טהרות). 77) שאין על גבה אוהל. 78) הטומאה תלויה נגד תוכה, למעלה מדפנות הכלי, אבל לא באויר תוכה. 79) ומטמאה כל שכנגדה, ואע"פ שהיא תלויה ואינה רצוצה, רואים אותה כאילו היא תחת השולים, מפני שכלי אינו חוצץ, כמו בפיה לחוץ, בראש פרק זה (ראה הערות שם). 80) והכיסוי אינו מחובר בטיט לכוורת. 81) בגבוהה טפח, שוליה מאהילים על הטומאה, ומביאים את הטומאה לכל מה שתחתיה, ותוכה ועל גבה טמא מפני שהשוליים אינם חוצצים כמבואר למעלה. ואם הטומאה בתוכה או על גבה, רואים אותה כאילו היא תחת שוליה, שהרי אינם חוצצים. ובמכוסה אף־על־פי שאינה גבוהה טפח מן הקרקע, גם כן הכול טמא מפני שהטומאה בוקעת לתוכה, והרי היא כקבר סתום וטומאה בו במקום אחד, שרואים אותו כאילו מלא טומאה, ומטמא את כל הנוגע בו מכל צד שהוא (רבינו בפירושו למשנה). אמנם למעלה, בדין מוטלת על צידה ואין טפח בינה ובין הקרקע, אמרנו שרק הטומאה עצמה מתפשטת לצדדים, אבל בקיעתה אינה מתפשטת, אולם שם פי הכוורת פתוח, ולא אמרו בבקיעה "כמלא טומאה" אלא במקום סתום מכל צד. (בסדרי טהרות, כתב הבדל אחר בין שני דינים אלה. ולדעתי הוא דחוק מאוד, ראה שם). ובכפויה על פיה, מחלק רבינו בין טומאה על גבה לבין טומאה בתוכה: כשהטומאה בתוכה הכול טמא מדין קבר סתום, אבל אם הטומאה על גבה, אינה מטמאה מה שתחתיה, בהתאם לשיטתו (לקמן פכ"א ה"ג), שכלים טהורים הכפויים על פיהם מצילים על כל מה שבתוכם, ואפילו אינם מחוברים בטיט. ולזה התכוון רבינו בסיום דין זה, באמרו: "וכל שעל גבה, אם היתה הטומאה למטה". ולפי זה, ההגבלה נוגעת לדין כפויה בלבד, ולא לגבוהה טפח ולמכוסה (סדרי טהרות). 82) ויצאה מתורת כלי, כמו שביארנו למעלה. 83) רבינו עומד בשיטתו, שדברים הבאים במידה אינם כלים, ולפיכך חוצצים (ראה בהלכה א הערה ו, ובה"ד הערה ע). 84) וכנגד הטומאה בלבד - טמא, מפני שהכוורת חוצצת בפני התפשטות הטומאה, אבל לא בפני כוח בקיעתה כנגדה ממש. 85) הכלים שתחתיה, אפילו אלה שבצידי הטומאה, טמאים - מפני ששולי הכוורת מאהילים על הטומאה ועל הכלים, ומה שבתוכה ועל גבה טהור, שהשוליים חוצצים.

32 ו. גָּמָל[86] שֶׁהוּא עוֹמֵד בָּאֲוִיר[87]: טֻמְאָה תַּחְתָּיו -
33 כֵּלִים שֶׁעַל גַּבָּיו טְהוֹרִים[88]; טֻמְאָה עַל גַּבָּיו - כֵּלִים
34 שֶׁתַּחְתָּיו טְהוֹרִין. הָיָה רוֹבֵץ וְטֻמְאָה תַּחְתָּיו - הֲרֵי זוֹ
35 בּוֹקַעַת וְעוֹלָה[89], בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת. וְכֵן אִם הָיְתָה
36 טֻמְאָה רְצוּצָה תַּחַת רַגְלוֹ אוֹ עַל גַּבֵּי רַגְלוֹ[90] - הֲרֵי
37 זוֹ בּוֹקַעַת וְעוֹלָה וּבוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת. כְּבָר בֵּאַרְנוּ
38 בִּנְזִירוּת[91], שֶׁאִם הָיָה הַנָּזִיר וּכְזַיִת מִן הַמֵּת תַּחַת
39 הַגָּמָל אוֹ תַּחַת הַמִּטָּה וְכֵיוֹצֵא בָּהּ מִשְּׁאָר הַכֵּלִים, אַף
40 עַל פִּי שֶׁנִּטְמָא טֻמְאַת שִׁבְעָה - אֵינוֹ מְגַלֵּחַ[92]. וּמִשָּׁם

75) שם משנה יג. 76) ואין טפח בינה ובין הקרקע. המדובר בהלכה זו, כשפי הכוורת רחב טפח על טפח (סדרי טהרות). 77) שאין על גבה אוהל. 78) הטומאה תלויה נגד תוכה, למעלה מדפנות הכלי, אבל לא באויר תוכה. 79) ומטמאה כל שכנגדה, ואע"פ שהיא תלויה ואינה רצוצה, רואים אותה כאילו היא תחת השולים, מפני שכלי אינו חוצץ, כמו בפיה לחוץ, בראש פרק זה (ראה הערות שם). 80) והכיסוי אינו מחובר בטיט לכוורת. 81) בגבוהה טפח, שוליה מאהילים על הטומאה, ומביאים את הטומאה לכל מה שתחתיה, ותוכה ועל גבה טמא מפני שהשוליים אינם חוצצים כמבואר למעלה. ואם הטומאה בתוכה או על גבה, רואים אותה כאילו היא תחת שוליה, שהרי אינם חוצצים. ובמכוסה אף־על־פי שאינה גבוהה טפח מן הקרקע, גם כן הכול טמא מפני שהטומאה בוקעת לתוכה, והרי היא כקבר סתום וטומאה בו במקום אחד, שרואים אותו כאילו מלא טומאה, ומטמא את כל הנוגע בו מכל צד שהוא (רבינו בפירושו למשנה). אמנם למעלה, בדין מוטלת על צידה ואין טפח בינה ובין הקרקע, אמרנו שרק הטומאה עצמה מתפשטת לצדדים, אבל בקיעתה אינה מתפשטת, אולם שם פי הכוורת פתוח, ולא אמרו בבקיעה "כמלא טומאה" אלא במקום סתום מכל צד. (בסדרי טהרות, כתב הבדל אחר בין שני דינים אלה. ולדעתי הוא דחוק מאוד, ראה שם). ובכפויה על פיה, מחלק רבינו בין טומאה על גבה לבין טומאה בתוכה: כשהטומאה בתוכה הכול טמא מדין קבר סתום, אבל אם הטומאה על גבה, אינה מטמאה מה שתחתיה, בהתאם לשיטתו (לקמן פכ"א ה"ג), שכלים טהורים הכפויים על פיהם מצילים על כל מה שבתוכם, ואפילו אינם מחוברים בטיט. ולזה התכוון רבינו בסיום דין זה, באמרו: "וכל שעל גבה, אם היתה הטומאה למטה". ולפי זה, ההגבלה נוגעת לדין כפויה בלבד, ולא לגבוהה טפח ולמכוסה (סדרי טהרות). 82) ויצאה מתורת כלי, כמו שביארנו למעלה. 83) רבינו עומד בשיטתו, שדברים הבאים במידה אינם כלים, ולפיכך חוצצים (ראה בהלכה א הערה ו, ובה"ד הערה ע). 84) וכנגד הטומאה בלבד - טמא, מפני שהכוורת חוצצת בפני התפשטות הטומאה, אבל לא בפני כוח בקיעתה כנגדה ממש. 85) הכלים שתחתיה, אפילו אלה שבצידי הטומאה, טמאים - מפני ששולי הכוורת מאהילים על הטומאה ועל הכלים, ומה שבתוכה ועל גבה טהור, שהשוליים חוצצים.

אַתָּה לָמֵד, שֶׁכָּל אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּטֻמְאַת אֹהָלִים הַנַּעֲשִׂים מִן הָאָדָם אוֹ מִן הַבְּהֵמָה אוֹ מִן הַכֵּלִים - הַכֹּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, מֵהֶן דִּבְרֵי קַבָּלָה[93] וּמֵהֶן גְּזֵרוֹת וְהַרְחָקוֹת. וּלְפִיכָךְ אֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן, וְאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן כָּרֵת עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ אוֹ אֲכִילַת קָדָשָׁיו; וְאֵין הַדְּבָרִים כֻּלָּן אֲמוּרִין אֶלָּא לְעִנְיַן טֻמְאַת תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[94].

86) תוספתא אהלות פי"ג ה"ה. 87) שאין דבר סוכך עליו. 88) שבהמה וחיה טהורה וטמאה חוצצות (למעלה פי"ג ה"ג). מובן שהכלים שתחתיו טמאים, שהרי הגמל מאהיל עליהם ועל הטומאה. 89) דין זה תמוה, למה הטומאה בוקעת ועולה, הלא הצד העליון מציל? וכי בעל־חי גרוע מכוורת פחותה או אפוצה? ובתוספתא שלפנינו הגירסא: "טומאה תחתיו כנגדו עד התהום טמא, ועל גביו כנגדו עד לרקיע טמא". ומפני שבעל־כרחינו עלינו להגיה אחת משתי הגירסאות המנוגדות, רצוי להגיה כאן ולהשוות לגירסא שבתוספתא. (בעקבות החזון־איש). בכסף־משנה הקשה, למה אין אנו אומרים גמל חלול הוא, והצד העליון מאהיל ומטמא כל מה שתחתיו אפילו מה שבצידי הטומאה כמו אדם, למעלה פי"ח ה"א? ודבריו מפליאים, כיצד אפשר לדמות גמל לאדם. הלא אדם אינו חוצץ, ובטן גמל חוצצת? 90) והבטן אינה מאהילה עליה. 91) פ"ז ה"ו. 92) נזיר שנטמא במת, מגלח תוך תקופת נזירותו ומביא קרבנות (תגלחת טומאה וקרבנות טומאה) וסותר את ימי נזרו שעברו בטהרה, ומתחיל למנות מראש. 93) מקובלים איש מפי איש עד משה רבינו מסיני. 94) למעלה פ"ג ה"ג, ופ"ה ה"ה.

## פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) יבאר ששלושה דברים מצילים באוהל המת, ומה בין בלועים לצמיד פתיל ואהלים, אין הבלועים ניצלים אלא בבטן נפש חיה, ודין הבלועים בקרקעיתו של בית או בכתלים, שתי חביות וחצי זית בכל אחת, ומוקפות צמיד פתיל ומונחות בבית.

**א.** שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים[2] מַצִּילִין[3] בְּאֹהֶל הַמֵּת[4]: צָמִיד פָּתִיל[5], וְאֹהָלִין, וּבְלוּעִין[6]. הַבְּלוּעִין מַצִּילִין עַל הַטְּהוֹרִים שֶׁלֹּא יִתְטַמְּאוּ[7], וּמוֹנְעִין הַטֻּמְאָה שֶׁלֹּא תֵּצֵא וּתְטַמֵּא[8]; אֲבָל צָמִיד פָּתִיל וְאֹהָלִין מַצִּילִין עַל הַטְּהוֹרִים שֶׁלֹּא יִתְטַמְּאוּ, וְאֵינָן מוֹנְעִין אֶת הַטֻּמְאָה שֶׁלֹּא תֵּצֵא וּתְטַמֵּא[9] כֵּיצַד? בַּיִת טָמֵא[9] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּלִי מֻקָּף צָמִיד פָּתִיל - כֹּל שֶׁבְּתוֹךְ הַכְּלִי טְהוֹרִים. וְכֵן אִם הָיָה שָׁם אֹהֶל בְּתוֹךְ הַבַּיִת - כָּל הַכֵּלִים שֶׁבְּתוֹךְ הָאֹהֶל טְהוֹרִין[10]. אֲבָל אִם הָיָה כְּזַיִת מִן הַמֵּת נָתוּן בְּכֵלִים וּמֻקָּף עָלָיו בְּצָמִיד פָּתִיל וְהִכְנִיסוֹ לְבַיִת - הַבַּיִת טָמֵא. וְכֵן אֹהֶל בְּתוֹךְ אֹהֶל וּכְזַיִת מִן הַמֵּת בָּאֹהֶל הַפְּנִימִי - כָּל הַכֵּלִים שֶׁבָּאֹהֶל הַחִיצוֹן טְמֵאִים[11].

2) תוספתא, כלים פ"ו ה"ו. 3) מפני הטומאה. 4) דברים הנמצאים באוהל המת אינם מתטמאים אם אחד משלושת הדברים המנויים למטה מגן עליהם. 5) לשון הכתוב (במדבר מט, טו), ופירושו: כיסוי מהודק ומחובר. 6) יבואר בהלכה ב. 7) טהורים בלועים הנמצאים באוהל המת, לא נטמאו. 8) טומאה בלועה אינה מטמאה. 9) בית שיש בו כזית מן המת וכדומה. 10) ראה למעלה פי"ח דיני מגדל, ופי"ט דינ כוורת. 11) מדובר באוהל פנימי המקבל טומאה, כגון אריגים או עור ואינו חוצץ או כשאין לטומאה מקום לצאת לחוץ אלא דרך האוהל החיצון אפילו כשאינו מקבל טומאה, אבל כשיש בו שני תנאים מועילים אלה, היינו אינו מקבל טומאה ויש לטומאה דרך אחרת – מציל (הראב"ד מפרש כאן את דברי רבינו, ואינו משיג).

**ב.** אֲבָל הַבְּלוּעִין מַצִּילִין עַל הַטְּהוֹרִים וּמוֹנְעִין אֶת הַטֻּמְאָה. כֵּיצַד? כֶּלֶב שֶׁאָכַל בְּשַׂר הַמֵּת[12] וְנִכְנַס לְבַיִת - הַבַּיִת טָהוֹר. בָּלַע טַבַּעַת, אֲפִלּוּ אָדָם[13] שֶׁבָּלַע טַבַּעַת[14], וְנִכְנַס לְאֹהֶל הַמֵּת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּטְמָא טֻמְאַת שִׁבְעָה - הַטַּבַּעַת טְהוֹרָה[15]. וְכֵן כָּל הַבְּלוּעִין בְּחַיָּה וּבְהֵמָה וּבְעוֹפוֹת וּבְדָגִים[16] מַצִּילִין כָּל זְמַן שֶׁהֵן חַיִּין. וְאִם מֵתוּ וּבְשַׂר הַמֵּת בְּתוֹךְ מְעֵיהֶן אוֹ הַכֵּלִים[17] - הֲרֵי הֵן כְּמוֹ שֶׁאֵינוֹ בָּלוּעַ[18].

12) כלים פ"ח מ"ד: "תרנגול שבלע את השרץ ונפל לאויר תנור – טהור". (בחולין עא, א - למדו זה מן המקרא). 13) שהוא מקבל טומאה. 14) שאינה מתעכלת במעיו. 15) אם יצאה מגופו אחרי שנטהר ע"י הזאת אפר וטבילה, אבל אם יצאה לפני טהרת האדם - נטמאה ע"י נגיעה בגופו בשעת יציאה (מקוואות פ"י מ"ח). 16) משנה, אהלות פי"א, מ"ז. 17) הטהורים הם בתוך מעיהם ונכנסו לאוהל המת. 18) שם. ראה לקמן ה"ד.

**ג.** נִשְׁחַט רֹב אֶחָד בְּעוֹף[19] וְרֹב שְׁנַיִם בִּבְהֵמָה, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הֵן מְפַרְכְּסִין - הֲרֵי הֵן כְּמֵתִים, וְאֵינָן מַצִּילִין[20] עַל הַכֵּלִים הַבְּלוּעִים, וְלֹא מוֹנְעִין אֶת הַטֻּמְאָה שֶׁבְּתוֹךְ מְעֵיהֶן שֶׁלֹּא תֵּטַמֵּא.

19) הגרגרת והווושט שבצוארי בהמות חיות ועופות, נקראים בלשון המשנה "סימנים" או סימני שחיטה. בהמה ניתרת לאכילה אחרי חיתוך רובם של שני הסימנים. ובעוף, שהוא חלש, מספיקה שחיטת אחד מהם. 20) אביי, חולין קכא, ב.

**ד.** וְכַמָּה תִּשְׁהֶה[21] הַטֻּמְאָה בִּמְעֵיהֶן וְתִהְיֶה מְטַמְּאָה כְּשֶׁיָּמוּתוּ?[22] בְּכֶלֶב - שְׁלֹשָׁה יָמִים מֵעֵת לְעֵת[23], וּבִשְׁאָר חַיָּה וּבְהֵמָה וְעוֹפוֹת וְדָגִים - יוֹם אֶחָד מֵעֵת לְעֵת[24]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[25] כְּשֶׁנִּשְׁאַר בְּשַׂר הַמֵּת בְּתוֹךְ מְעֵיהֶן; אֲבָל זְאֵב שֶׁבָּלַע תִּינוֹק[26] וְהֶקִיאוֹ דֶּרֶךְ בֵּית הָרְעִי[27] - הַבָּשָׂר טָהוֹר[28], וְהָעֲצָמוֹת בְּטֻמְאָתָן[29].

21) שם. 22) ברור, שאם מתו אחר ששהה בשר המת במעיהם כדי עיכול אינו מטמא, ולפיכך שואל עד כמה תשהה הטומאה במעי החי ותטמא אחרי מיתתו. 23) ידעו

חז"ל שכלי העיכול של הכלב פועלים בקצב איטי, והמזון שבלע אינו מתעכל עד עבור שלושה ימים. 24) כרבי יהודה בן בתירה, שם. במשנה שלפנינו לא נאמר כלל דין שאר בהמה וחיה אלא דין כלב ועופות ודגים, ורבינו סובר שלא אמרו שלושה ימים אלא בכלב בלבד, אבל חיה אחרת ובהמות דינן כעוף. ולמד זה מגמרא שבת קנה, ב: "יודע הקדוש־ברוך־הוא בכלב שמזונותיו מועטים, לפיכך שוהה אכילתו במעיו שלושה ימים". משמע שלא אמרו שלושה ימים אלא בכלב בלבד. 25) שאם לא שהה כשיעורים הקבועים – מטמא. 26) תענית כב, ב. ומנחות סט, ב. 27) דרך החלחולת. 28) אפילו יצא לפני ששהה מעת לעת, מפני שיציאתו מוכיחה שנתעכל. 29) במנחות סט, ב – נימקו, מפני שהעצמות קשות אינן מתעכלות.

1 ה. אֵין הַבְּלוּעִין נְצָלִין[30] אֶלָּא בְּבֶטֶן נֶפֶשׁ הַחַיָּה, כְּמוֹ
2 שֶׁבְּאַרְנוּ; אֲבָל הַבְּלוּעִין בְּגוּף הַכֵּלִים וְהָאֲבָנִים -
3 אֵינָן נְצָלִין. כֵּיצַד? כּוּשׁ[31] שֶׁנִּבְלְעָה בּוֹ הַצִּנּוֹר[32] שֶׁל
4 מַתֶּכֶת, וּמַלְמָד[33] שֶׁנִּבְלַע בּוֹ הַדָּרְבָּן, וּלְבֵנָה שֶׁהָיְתָה
5 טַבַּעַת מֻבְלַעַת בְּתוֹכָהּ, וְנִכְנְסוּ לְאֹהֶל הַמֵּת - נִטְמְאוּ,
6 אַף עַל פִּי שֶׁאֵין נִרְאִין וַהֲרֵי הֵן מְחֻפִּין; שֶׁאֵין
7 הַבְּלוּעִין בְּכֵלִים מַצִּילִין אֶלָּא בְּצָמִיד פָּתִיל[34]. וְכֵן
8 מַחַט אוֹ טַבַּעַת שֶׁהָיוּ מֻבְלָעִין בְּטִפְלַת הַתַּנּוּר[35],
9 וְנִטְמָא הַתַּנּוּר בְּאֹהֶל הַמֵּת אוֹ שֶׁנָּפַל שֶׁרֶץ לַאֲוִירוֹ[36]
10 - נִטְמְאוּ הַכֵּלִים שֶׁבְּתוֹךְ הַטִּפְלָה. וְאִם הָיָה הַתַּנּוּר
11 מֻקָּף צָמִיד פָּתִיל - הוֹאִיל וְהַתַּנּוּר טָהוֹר, אַף הַכֵּלִים
12 הַמֻּבְלָעִין בַּטִּיט שֶׁעַל גַּבָּיו טְהוֹרִים[37]. וְכֵן חָבִית[38]
13 הַמֻּקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל וְהָיְתָה מַחַט אוֹ טַבַּעַת בְּמִגּוּפַת
14 הֶחָבִית[39] מִצִּדָּהּ[40] - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין[41] וְאֵין מַצִּילִין
15 בְּאֹהֶל הַמֵּת. הָיוּ בְּמִגּוּפַת הֶחָבִית כְּנֶגֶד פִּיהָ: אִם הָיוּ
16 נִרְאִין לְתוֹךְ הֶחָבִית[42] וְאֵינָן יוֹצְאִין לַאֲוִירָהּ -
17 טְהוֹרִין[43], וְאִם יָצְאוּ לַאֲוִירָהּ - טְמֵאִין[44]; שֶׁאֵין כְּלִי
18 חֶרֶשׂ הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל מַצִּיל עַל הַכֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ,
19 כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[45]. וְאִם יֵשׁ תַּחְתֵּיהֶן[46] כִּקְלִפַּת הַשּׁוּם[47],
20 אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שׁוֹקְעִין לְתוֹךְ אֲוִירָהּ[48] - הֲרֵי אֵלּוּ
21 טְהוֹרִין.

30) כלים פ"ט מ"ו. 31) פלך של עץ. 32) מחט מעוקמת התקועה בפלך, ונבלעה כולה בתוך העץ. 33) של עץ שמשימים על צואר הבהמה כדי ליישר על ידו את הילוכה. ובמלמד תקוע מסמר של ברזל, והוא הדרבן. 34) שאינו מציל אלא על אוכלין ומשקין וכלי חרס בלבד, וכאן מדובר בכלי מתכת ולפיכך אינם ניצלים כבלועים ולא בצמיד פתיל ולכן נטמאו. לקמן יתבאר כיצד מציל בצמיד פתיל. 35) בטיט שטחים על התנור, כדי לחזקו. שם מ"א. 36) אף־על־פי שלא נגע בדופני התנור. נתבאר כבר, שכלי חרס מיטמא ומטמא מאוירו בלי נגיעה. 37) שם מ"א. ואע"פ שצמיד פתיל אינו מציל על כלי מתכת, לא נטמאו המחט והטבעת. והטעם, מפני שהטיט עם כל הבלוע בו נעשה חלק מהתנור. רבינו בפירושו שם. 38) של חרס. שם. 39) פקק עשוי מטיט, וסוגרים בו את פי החבית והוא רחב מלמעלה. 40) שלא כנגד פי החבית. 41) העודף ברוחב המגופה אינו טפל לתנור, מפני שהתנור אינו צריך לו, ולפיכך אינו כחלק מהתנור, ובלוע בכלים אינו מציל, וגם צמיד פתיל אינו מציל מפני שכלי מתכת אינם ניצלים בצמיד פתיל כמבואר למעלה. 42) שנשאר עליהם שכבה דקה מאד של טיט המגופה. 43) כמו בטפילת התנור. 44) הכלי היוצא מן המגופה אינו בטל לגבה, ודינו ככלי הנמצא בכלי חרס בצמיד פתיל. 45) לקמן פכ"ג, ה"א. 46) תחת המחט והטבעת הבלועות במגופה. 47) שכבה דקה של טיט. 48) בולטות לתוך אויר החבית, אבל אינן גלויות לאוירה. (ראה השגות הראב"ד, וביאורו של ה'כסף משנה').

22 ו. כָּל הַבְּלוּעִין[49] בְּקַרְקָעִיתוֹ שֶׁל בַּיִת - הֲרֵי הֵן
23 טְמֵאִין וְאֵין נִצָּלִין; שֶׁקַּרְקַע הָאֹהֶל כָּמוֹהוּ עַד
24 הַתְּהוֹם. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּכְתָלָיו, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[50].
25 כֵּיצַד? הַטֻּמְאָה בַּבַּיִת וְכֵלִים טְמוּנִים בְּקַרְקָעִיתוֹ,
26 אֲפִלּוּ תַּחַת מֵאָה אַמָּה - טְמֵאִים. אִם יֵשׁ בְּמִקּוֹמָן
27 טֶפַח עַל טֶפַח - טְהוֹרִין, שֶׁהֲרֵי הֵן תַּחַת אֹהֶל אֶחָד[51].
28 לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לַעֲלִיָּה שֶׁעַל גַּבֵּי הַבַּיִת וְטֻמְאָה
29 בָּעֲלִיָּה, שֶׁהַבַּיִת טָהוֹר[52]. וְכֵן אִם חָלַק הַבַּיִת[53]
30 בִּמְחִיצָה מִכְּלַפֵּי אַרְצוֹ[54], וְהָיְתָה הַטֻּמְאָה בֵּין
31 הַמְּחִיצָה וְהָאָרֶץ - כֵּלִים שֶׁבַּבַּיִת לְמַעְלָה מִן הַמְּחִיצָה
32 טְמֵאִין; שֶׁאֵין הָאֹהָלִים מוֹנְעִין הַטֻּמְאָה, כְּמוֹ
33 שֶׁבְּאַרְנוּ[55]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה לְמַעְלָה מִן הַמְּחִיצָה -
34 כֵּלִים שֶׁבֵּין הַמְּחִיצָה וְהָאָרֶץ טְהוֹרִין; שֶׁהָאֹהֶל
35 מַצִּיל[56]. וְאִם אֵין בֵּין הַמְּחִיצָה וְהָאָרֶץ גֹּבַהּ טֶפַח -
36 הֲרֵי הֵן כִּטְמוּנִים בְּקַרְקַע הַבַּיִת וּטְמֵאִים.

49) ב'ספרי' פרשת חוקת, פיסקה קכו, שנינו: "וכל אשר באוהל יטמא שבעת ימים - (במדבר יט, יד) לעשות קרקעו של בית עד התהום כמוהו. 50) לקמן פכ"א ה"ג. 51) צ"ל: אחר. 52) אף־על־פי שאמרנו למעלה בפ"א, שאוהל אינו מונע את הטומאה מלצאת, כאן חוצץ מפני שהוא כבית אחר ממש עם דפנות הגג. 53) אהלות פט"ו מ"ה. 54) המחיצה היא לרוחב הבית, ומפרידה בין התקרה והרצפה. ומדובר כשיש בחלק התחתון פותח טפח, ופתח הבית נשאר בחלק העליון. 55) בפרק זה ה"א, בדין אוהל בתוך אוהל. ואין זה דומה לבית ועליה, מפני שאין לטומאה מקום לצאת אלא דרך הבית, וגם המחיצה היא אוהל עראי (ראה ראב"ד וכסף־משנה). 56) על הטהורים מלטמא, הואיל והטומאה אין דרכה לצאת דרך המקום שבין הרצפה והמחיצה אלא דרך הבית. (ראה הערה יוד בהלכה א, בדין אוהל בתוך אוהל).

37 ז. בִּיב[57] שֶׁהוּא קָמוּר[58] תַּחַת הַבַּיִת, וְיֵשׁ בּוֹ פּוֹתֵחַ
38 טֶפַח וְיֵשׁ בְּפִתְחוֹ שֶׁהוּא חוּץ לַבַּיִת פּוֹתֵחַ טֶפַח,
39 וְהָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹכוֹ - הַבַּיִת טָהוֹר[59]; הָיְתָה טֻמְאָה
40 בַּבַּיִת - מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ טָהוֹר[60]. הָיָה בּוֹ פּוֹתֵחַ טֶפַח
41 וְאֵין בִּיצִיאָתוֹ פּוֹתֵחַ טֶפַח, וְהָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹכוֹ -
42 הַבַּיִת טָמֵא[61]; טֻמְאָה בַּבַּיִת - מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ טָהוֹר[62],

1 שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ שֶׁל טֻמְאָה לְהִכָּנֵס[63]. אֵין בּוֹ פּוֹתֵחַ טֶפַח
2 וְאֵין בִּיצִיאָתוֹ פּוֹתֵחַ טֶפַח: טֻמְאָה בְּתוֹכוֹ - הַבַּיִת
3 טָמֵא כְּאִלּוּ הִיא בְּתוֹךְ הַבַּיִת; טֻמְאָה בַּבַּיִת - מַה
4 שֶּׁבְּתוֹכוֹ טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּכֵלִים הַטְּמוּנִים בַּקַּרְקַע,
5 וְקַרְקַע הַבַּיִת כָּמוֹהוּ עַד הַתְּהוֹם[64].

57) שם פ"ג ה"ז. 58) מקורה, מכוסה מלמעלה. כעין מרזב חפור ברצפת הבית, ועובר מתחת כותל הבית לרשות הרבים, ודרך מרזב זה מוציאים את השופכים לחוץ, ופתח המרזב שבפנים הוא סגור, כדי שלא יכנס ריח רע לבית, ופותחים אותו בשעת שפיכת המים המזוהמים ('סדרי טהרות'). 59) מפני שהטומאה יוצאת לחוץ דרך פתח היציאה שיש בו טפח ואינה מתפשטת לפנים, מכיוון שדרך הטומאה לצאת ולא להכנס. במה דברים אמורים, כשהפתח הפנימי סגור. אבל אם הוא פתוח, הטומאה מתפשטת דרכו לבית, שהרי גם בו יש פותח טפח ('סדרי טהרות'). 60) שהטומאה תצא דרך פתח הבית ולא דרך הביב, ומפני שפתח הביב הפנימי סגור - אין טומאת הבית מתפשטת לביב. 61) כיוון שאין מקום לטומאה לצאת לחוץ, לפי שבפחות מטפח אין טומאה יוצאת, היא נכנסת לבית אף־על־פי שפתחו סגור, שהרי סופו להיפתח ואז תצא הטומאה לבית. 62) כשהפתח לצד הבית הוא סגור. 63) שסוף הטומאה לצאת דרך פתח הבית ולא דרך הביב. 64) ראה הערה מז.

6 ח. שְׁתֵּי חָבִיּוֹת[65] וְכַחֲצִי זַיִת בְּכָל אַחַת וּמֻקָּפוֹת צָמִיד
7 פָּתִיל וּמֻנָּחוֹת בְּתוֹךְ הַבַּיִת - הֵן טְהוֹרוֹת, שֶׁאֵין חֲצִי
8 שִׁעוּר מְטַמֵּא[66]; וְהַבַּיִת טָמֵא, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בַּבַּיִת כְּזַיִת[67],
9 וְאֵין צָמִיד פָּתִיל לְטֻמְאָה[68]. וְאֵינָן מְטַמְּאוֹת מֵחֲמַת
10 הַבַּיִת[69], שֶׁהֲרֵי הֵן מֻקָּפוֹת צָמִיד פָּתִיל[70]. נִפְתְּחָה אַחַת
11 מֵהֶן - הִיא וְהַבַּיִת טְמֵאִין[71], וַחֲבֵרְתָּהּ טְהוֹרָה. וְכֵן שְׁנֵי
12 חֲדָרִים[72] שֶׁהֵן פְּתוּחִים זֶה לָזֶה וְלַבַּיִת[73], וְכַחֲצִי זַיִת
13 בַּפְּנִימִי אוֹ בָּאֶמְצָעִי וְכַחֲצִי זַיִת בַּחִיצוֹן - הַחִיצוֹן[74]
14 טָמֵא[75], וְהַפְּנִימִי וְהָאֶמְצָעִי טְהוֹרִין[76]. כַּחֲצִי זַיִת
15 בַּפְּנִימִי וְכַחֲצִי זַיִת בָּאֶמְצָעִי - הַפְּנִימִי טָהוֹר[77],
16 וְהָאֶמְצָעִי וְהַחִיצוֹן טְמֵאִים[78]; שֶׁדַּרְכָּן הַטֻּמְאָה לָצֵאת
17 וְאֵין דַּרְכָּהּ לְהִכָּנֵס.

65) שם פ"ח מ"ו. 66) ושיעורו לטמא – כזית. 67) שני החצאים מצטרפים. 68) נתבאר למעלה ה"א, שצמיד פתיל אינו מונע את הטומאה מלצאת. 69) כדין כלים הנמצאים באוהל המת. 70) התורה טיהרה כלי חרס שבאוהל המת, אם הוא מוקף צמיד פתיל (ראה לקמן פכ"א ה"א). 71) טומאת הבית נכנסת לאויר החבית הפתוחה. 72) במשנה, הגירסה: "וכן שני חדרים הפתוחים לבית", ורבינו נקט לשון התוספתא (פ"ט ה"י). 73) החדר האמצעי פתוח לבית ולחדר הפנימי, ושני החדרים אינם פתוחים לחוץ. 74) כלומר, הבית. 75) מפני שדרכו יעבור כל הכזית. 76) מכיוון שאין בהם כזית שלם, ואין דרכה של הטומאה להכנס אלא לצאת דרך פתח החיצון. ומדובר כשדלתות הפנימי והאמצעי נעולות, אבל אם הן פתוחות - נכנסת לתוכן טומאת החיצון ('תפארת ישראל'). 77) חצי כזית שבאמצעו לא ייכנס לפנימי. 78) החצי שבפנימי יצא לאמצעי ויצטרף עם חצי הזית שבו ויצא לחיצון, ולפיכך שניהם טמאים.

## יום שישי כ"ז טבת ה'תשפ"ב

## פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר דין הכלים המצילים מצמיד פתיל, ואם כלי חרס מציל באוהל, כלים המצילים באוהל כמה צריך שיהיה בדופנם, ואם מצילים חוץ לאוהל אם סמכם לאוהל, קורה שיש בה פותח טפח והיא נתונה מכותל לכותל וטומאה תחתיה וקדירה תלויה בקורה, בור שבתוך הבית וטומאה בבית וכלי בבור, חדות הבנוי בתוך הבית ומנורה בתוכו והפרח שלו מכסה פי החדות, חדות הבנוי בתוך הבית וכלי המציל נתון על פיו והיתה טומאה בין הבית והחדות, תנור ישן בתוך חדש וסרידה על פי החדש או להיפך, קדירה שכפאה על פי החבית ומרח דפנותיה עם החבית.

18 א. מִנַּיִן לְצָמִיד פָּתִיל שֶׁמַּצִּיל בְּאֹהֶל הַמֵּת? שֶׁנֶּאֱמַר:
19 וְכֹל כְּלִי פָּתוּחַ אֲשֶׁר אֵין צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא.
20 הָא יֵשׁ צָמִיד פָּתִיל עָלָיו - טָהוֹר. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה
21 לָמְדוּ, שֶׁאֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶלָּא בִּכְלִי חֶרֶשׂ בִּלְבַד,
22 כְּלִי שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא אֶלָּא דֶּרֶךְ פִּתְחוֹ[2]; לְפִיכָךְ, אִם הָיָה
23 פִּתְחוֹ סָתוּם וּמֻקָּף צָמִיד פָּתִיל - הִצִּיל עַל כֹּל
24 שֶׁבְּתוֹכוֹ. קַל וָחֹמֶר לְכָל הַכֵּלִים שֶׁאֵין מִקַּבְּלִין
25 טֻמְאָה[3] שֶׁיַּצִּילוּ בְּצָמִיד פָּתִיל. וְהֵם: כְּלֵי גְלָלִים[4],
26 כְּלֵי אֲבָנִים, כְּלֵי אֲדָמָה, וּכְלֵי עַצְמוֹת הַדָּג וְעוֹרוֹ
27 וְעַצְמוֹת הָעוֹף, וּכְלֵי עֵץ הַבָּא בְּמִדָּה[5], וּנְסָרִים שֶׁל
28 עֵץ שֶׁהֵן כְּשׁוּטִין וְאֵינָן כֵּלִים, וְגָלְמֵי כְּלֵי מַתֶּכֶת[6]. כָּל
29 אֵלּוּ מַצִּילִין בְּצָמִיד פָּתִיל. אִם הַדְּבָרִים שֶׁבְּתוֹךְ הַכְּלִי
30 הַמֻּקָּף נִצְּלוּ, קַל וָחֹמֶר לַבְּלוּעִין וְלַכֵּלִים שֶׁתַּחַת
31 הָאֹהָלִים[7]. מַה בֵּין אֹהָלִים לְכֵלִים שֶׁמַּצִּילִין בְּצָמִיד
32 פָּתִיל? שֶׁהַכֵּלִים אֵינָן מַצִּילִין אֶלָּא בְּצָמִיד פָּתִיל,
33 וְהָאֹהָלִים מַצִּילִין בְּכִסּוּי בִּלְבַד.

2) אבל לא מגבו. הדרשה מסתמכת על המלה "פתוח". ואומר רבינו שאין כאן דרשה גמורה אלא מפי השמועה למדו. 3) לא מתוכם ולא מגבם. 4) עשויים מרפש בקר מיובש. 5) שמחזיק ארבעים סאה. 6) בברייתא חולין כה, א אמרו: "גולמי כלי עץ טמאין, פשוטיהן טהורין; גולמי כלי מתכת טהורין, פשוטיהן טמאים". גולמי כלים = כלים שלא נגמרה מלאכתם, ואף על פי שיש להם בית קיבול; פשוטים = כלים שאין להם בית קיבול, אבל מלאכתם נגמרה. 7) שאוהל מפסיק בינם ובין הטומאה.

34 ב. מַשְׁפֵּךְ שֶׁכָּפָהוּ[8] - מַצִּיל בְּכִסּוּי[9]. אַף עַל פִּי
35 שֶׁקְּצָתוֹ נָקוּב נֶקֶב קָטָן[10] - הֲרֵי הוּא כְּסָתוּם[11].

8) הניחו ופיו הרחב למטה. 9) הדבר שהמשפך מונח עליו חשוב כמכוסה. 10) הפה הצר. 11) מפני שנקב זה נעשה בכוונה מתחילת יצירת הכלי אין דינו כנקב שנעשה

בידי אדם בכלי שלם שמטמא (כלומר, שאינו מציל) בכל שהוא (כסף משנה).

ג. כָּל הַכֵּלִים הַמַּצִּילִין בְּצָמִיד פָּתִיל, אִם הָיוּ בָּהֶן
טֶפַח עַל טֶפַח עַל רוּם טֶפַח וּכְפָאָן עַל פִּיהֶם עַל
הָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מֵרַח בְּצָמִיד פָּתִיל מִן
הַצְּדָדִין - הֲרֵי אֵלּוּ מַצִּילִין כָּל מַה שֶּׁתַּחְתֵּיהֶן עַד
הַתְּהוֹם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּאֹהֶל וְהָאֹהֶל מַצִּיל. אֶלָּא אִם כֵּן
הָיָה הַכְּלִי כְּלִי חֶרֶשׂ, שֶׁאֵין אָהֳלֵי כְּלֵי חֶרֶשׂ מַצִּילִין.
כֵּיצַד? חָבִית[12] שֶׁכְּפוּיָה עַל פִּיהָ, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּרְחָהּ
בְּטִיט מִן הַצְּדָדִין - כָּל מַה שֶּׁתַּחְתֶּיהָ טָמֵא; שֶׁנֶּאֱמַר:
צָמִיד פָּתִיל עָלָיו, וְלֹא צָמִיד פָּתִיל עַל גַּבּוֹ. הִדְבִּיק
פִּיהָ לַכֹּתֶל וּמֵרְחָהּ מִן הַצְּדָדִים[13] - מַצֶּלֶת[14] עַל כָּל
מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ וְעַל כֹּל שֶׁכְּנֶגְדָּהּ בַּכֹּתֶל. וְאִם לֹא מֵרַח
מִן הַצְּדָדִין - אֵינָהּ מַצֶּלֶת; שֶׁאֵין כְּלִי חֶרֶשׂ מַצִּיל
מִשּׁוּם אֹהֶל[15], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. אֲבָל שְׁאָר כָּל הַכֵּלִים
הַמַּצִּילִין בְּצָמִיד פָּתִיל שֶׁהָיוּ פִּיּוֹתֵיהֶן דְּבוּקוֹת בְּדָפְנֵי
הַבַּיִת - מַצִּילִין בְּלֹא צָמִיד פָּתִיל, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מַצִּילִין
מִשּׁוּם אֹהֶל. לְפִיכָךְ[16] צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה בְּדֹפֶן הַכְּלִי[17]
טֶפַח[18], שֶׁאֵין הַכֵּלִים מַצִּילִין עִם דָּפְנוֹת אֹהָלִים עַד
שֶׁיִּהְיֶה לָהֶן דֹּפֶן [טֶפַח]. הָיָה לַכְּלִי דֹּפֶן חֲצִי טֶפַח,
וְהָיָה יוֹצֵא מִדֹּפֶן הָאֹהֶל שָׁפָה חֲצִי טֶפַח, וְהִדְבִּיק זֶה
לָזֶה[19], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם חָלָל טֶפַח - אֵינוֹ מַצִּיל,
עַד שֶׁיִּהְיֶה טֶפַח מִמָּקוֹם אֶחָד[20].

12) של חרס. 13) סביב כל הפה והידקו לכותל. 14) זה אינו בכלל "על גביו" שנתמעט בספרי. 15) וצמיד פתיל אינו מציל בלי מירוח. 16) מפני שמציל מדין אוהל. 17) גובה הדופן. 18) מראש דופנו עד שוליו, כי אין אוהל פחות מטפח. 19) דופן הכלי לשפה ונוצר ריווח טפח בין שולי הכלי לדופן האוהל. 20) בדופן האוהל או בכלי.

ד. כְּשֵׁם שֶׁמַּצִּילִין מִבִּפְנִים[21] עִם דָּפְנוֹת הָאֹהֶל, כָּךְ
מַצִּילִין חוּץ לָאֹהֶל אִם סְמָכָן לָאֹהֶל, שֶׁהֲרֵי הָאֹהֶל
נַעֲשָׂה כִּסּוּי מִכָּל מָקוֹם. כֵּיצַד? כְּלִי מֵחַם[22] שֶׁיֵּשׁ לוֹ
דֹּפֶן טֶפַח, שֶׁהִנִּיחוּ[23] עַל גַּבֵּי יְתֵדוֹת[24] חוּץ לָאֹהֶל
וְסָמַךְ פִּיו לְדֹפֶן הָאֹהֶל, וְהָיְתָה טֻמְאָה תַּחְתָּיו[25] -
כֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ טְהוֹרִין[26]. וְאִם הָיָה סָמוּךְ לְכֹתֶל חָצֵר
אוֹ לְכֹתֶל גִּנָּה - אֵינוֹ מַצִּיל, לְפִי שֶׁאֵינָן כֹּתֶל אֹהֶל[27];
וּלְפִיכָךְ כֵּלִים שֶׁבְּתוֹךְ הַכְּלִי טְמֵאִים, שֶׁהֲרֵי הֶאֱהִילוּ
עַל הַטֻּמְאָה[28].

21) בתוך אוהל הטומאה. 22) כלי גדול שמחממים בו מים. 23) על צידו. 24) ומרוחק טפח מן הקרקע. 25) תחת המיחם. 26) אף על פי שדופן התחתון של האוהל מאהיל עליהם מפני שהם מונחים באהל אחר. 27) מפני שאין תקרה על החצר והגינה. 28) שהכלי אינו חוצץ.

ה. קוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פּוֹתֵחַ טֶפַח וְהִיא נְתוּנָה מִכֹּתֶל
לְכֹתֶל וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ, וּקְדֵרָה תְּלוּיָה מִן הַקּוֹרָה,
וְהָיְתָה הַקּוֹרָה נוֹגַעַת בְּפִי הַקְּדֵרָה כֻּלָּהּ וּמְכַסָּה אוֹתָהּ
- כֵּלִים שֶׁבַּקְּדֵרָה טְהוֹרִים[29], שֶׁהֲרֵי הֶאֱלוּ בְּכִסּוּי
הָאֹהֶל לָהֶם[30]. וְאִם לֹא הָיָה פִּי הַקְּדֵרָה מְכֻסֶּה בַּקּוֹרָה
אֶלָּא בֵּינֵיהֶם רֶוַח[31] - כָּל מַה שֶּׁבַּקְּדֵרָה טָמֵא[32],
וְהַקְּדֵרָה עַצְמָהּ טְמֵאָה.

29) רבינו קובע שני תנאים לטהר: א. שהקורה נוגעת בפי הקדירה, אבל אם היא מרוחקת אפילו כל שהוא - טמאים; ב. שיהיה פי הקדירה כולו מכוסה. 30) לקדירה ומה שבתוכה. 31) כל שהוא. 32) הקורה מאהילה על הטומאה ועל הקדירה ומה שבתוכם ואינה מצילה, מפני הריווח שבינה ובין הקדירה.

ו. בּוֹר שֶׁבְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְטֻמְאָה בַּבַּיִת וְכֵלִים בַּבּוֹר, אִם
הָיָה מְכֻסֶּה בְּנֶסֶר חָלָק אוֹ בִּכְלֵי הַמַּצִּיל שֶׁיֵּשׁ לוֹ דֹּפֶן
טֶפַח - הֲרֵי כָּל מַה שֶּׁבַּבּוֹר טָהוֹר[33]. הָיָה לַבּוֹר בִּנְיָן
סָבִיב לְפִיו גָּבוֹהַּ טֶפַח עַל הָאָרֶץ, בֵּין שֶׁכְּסָהוּ בִּכְלֵי
הַמַּצִּיל שֶׁיֵּשׁ לוֹ דֹּפֶן בֵּין שֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ דֹּפֶן[34] - הֲרֵי
זֶה מַצִּיל, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ דֹּפֶן טֶפַח מִמָּקוֹם אַחֵר[35].

33) אבל אם כסהו בכלי שדופנו פחות מטפח אינו מציל, כמבואר למעלה בהלכה ג (קירות הבור שבחפירה אינם נחשבים כדפנות). ואם אין לכיסוי דופן כלל - טהור, כמו בנסר חלק. 34) גבוה טפח אלא פחות מזה. 35) דופן הבניין.

ז. חַדּוּת[36] הַבָּנוּי בְּתוֹךְ הַבַּיִת וּמְנוֹרָה בְּתוֹכוֹ,
וְהַפֶּרַח[37] שֶׁלָּהּ יוֹצֵא וּמְכַסֶּה פִּי הַחַדּוּת[38], וְנָתַן כְּלִי
הַמַּצִּיל בְּאֹהֶל הַמֵּת עַל פִּי הַחַדּוּת וַהֲרֵי הוּא נִשְׁעָן
עַל פֶּרַח הַמְּנוֹרָה[39] - רוֹאִין: אִם תְּנָטֵל הַמְּנוֹרָה
וְהַכְּלִי הַמַּצִּיל עוֹמֵד[40] - הֲרֵי זֶה מַצִּיל עַל כֹּל
שֶׁבַּחַדּוּת, וְכֵלִים שֶׁבֵּין שְׂפַת הַכְּלִי וּשְׂפַת הַחַדּוּת[41]
טְהוֹרִים[42] עַד הַתְּהוֹם[43], וְאַף הַמְּנוֹרָה טְהוֹרָה, אַף עַל
פִּי שֶׁשְּׂפַת הַפֶּרַח נִרְאֶה[44] בֵּין הַכִּסּוּי וְהַחַדּוּת; וְאִם
לָאו[45] - הַכֹּל טָמֵא[46].

36) חדות או דות הוא בור ומסביב לשפתו בנויים כתלים ולפיכך דינו כאוהל עם דפנות. 37) רבינו שם מפרש: "אשר עליו תשים הנר". 38) הפרח הוא רחב ומכסה את עובי דופן הדות אבל אינו בולט לתוך הבית. 39) ונשאר ריווח אווירי בין הכיסוי ובין דופן הדות, וטומאה בבית. 40) ואינו נופל לתוך הדות. 41) פירוש, אפילו הכלים הנמצאים באותו השטח שהוא כנגד עובי פרח המנורה שהיא עצמה כלי ואינה מצלת. 42) מפני שרואים את הכיסוי כאילו הוא מונח על שפת הדות. 43) הכלים הנמצאים תחת כותלי הדות בכל עומק שהוא. 44) אבל לא בולט, כמו שביארנו למעלה. והמדובר, כשעובי הפרח פחות מטפח, אבל כשיש בו טפח עוברת הטומאה מן הבית לדות. [יש מבדילים בין "חדות" ו"דות" ואומרים, שחדות הוא בניין סביב חפירה לא עמוקה ודות בנוי על גבי קרקע חלקה, אולם מפירושו של רבינו משמע שחדות ודות אחד הם]. 45) שאם תינטל המנורה יפול הכיסוי לתוך הדות.

46) מפני שכלי טמא מעמיד את האוהל ואוהל שכזה אינו מציל.

**ח. הַחַדּוּת הַבָּנוּי בְּתוֹךְ הַבַּיִת וּכְלִי הַמַּצִּיל נָתוּן עַל פִּיו, וְהָיְתָה טֻמְאָה בֵּין שְׂפַת הַכְּלִי וּשְׂפַת הַחַדּוּת אוֹ בְּתוֹךְ הַחַדּוּת - הַבַּיִת טָמֵא; שֶׁאֵין הָאֹהֶל שֶׁבְּתוֹךְ הַבַּיִת מוֹנֵעַ הַטֻּמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. הָיְתָה טֻמְאָה בַּבַּיִת - כֵּלִים שֶׁבְּכָתְלֵי הַחַדּוּת, אִם יֵשׁ בִּמְקוֹמָן טֶפַח עַל טֶפַח עַל רוּם טֶפַח - טְהוֹרִים[47], וְאִם לָאו - טְמֵאִים[48]. וְאִם הָיוּ כָּתְלֵי הַחַדּוּת רְחָבִים מִשֶּׁל בַּיִת[49] - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ[50] טְהוֹרִים, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן מִכָּתְלֵי הַבַּיִת. וּכְשֵׁם שֶׁמַּצִּיל[51] הַחַדּוּת בְּתוֹכוֹ, כָּךְ מַצִּיל בִּכְתָלָיו. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁהַתַּנּוּר הַיָּשָׁן[52] הֲרֵי הוּא כְּכָל הַכֵּלִים שֶׁהֵן מְבִיאִים אֶת הַטֻּמְאָה וְאֵינָן נַעֲשִׂין אֹהָלִים, וּמִפְּנֵי זֶה אֵינוֹ מַצִּיל עַל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה מֻקָּף צָמִיד פָּתִיל, כִּשְׁאָר כֵּלִים הַמַּצִּילִים. וְכֵן בֵּאַרְנוּ, שֶׁהַתַּנּוּר הֶחָדָשׁ[53] אֵינוֹ כְּכֵלִים לְעִנְיָן זֶה, אֶלָּא נַעֲשֶׂה אֹהֶל, וּלְפִיכָךְ מַצִּיל עַל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ בְּכִסּוּי בִּלְבַד בְּלֹא צָמִיד פָּתִיל, כְּאֹהָלִים. וְכִסּוּי הַתַּנּוּר הוּא נִקְרָא סְרִידָא.**

47) כמו ביב קמור בפרק כ הלכה ז. והמדובר, כשהמקום שבו הכלים אינו פתוח לחלל הדות ולא לבית ברוחב טפח. 48) כותלי הבור אינם מצילים, שהרי אינם אוהל. 49) כגון שחלל הדות מרחיב והולך עד מחוץ לכתלי הבית ושם בנוי חלק מכתלי הדות, וכלים בכתלים שמחוץ לבית. 50) בין שיש שם פותח טפח ובין שאין שם פותח טפח. 51) פיסקה זו משלימה את הנימוק למה הכלים טהורים אם אין פותח טפח ואינה משמיעה דין חדש. 52) תנור של טיט שהוסק באש אף על פי שטרם השתמשו בו. 53) שנתייבש אבל לא הוסק.

**ט. תַּנּוּר יָשָׁן בְּתוֹךְ הֶחָדָשׁ[54] וּסְרִידָא עַל פִּי הֶחָדָשׁ, וַהֲרֵי הַכִּסּוּי נִשְׁעָן עַל פִּי הַתַּנּוּר הַיָּשָׁן[55] - רוֹאִין: אִם כְּשֶׁיְּבַטֵּל הַיָּשָׁן תִּפֹּל הַסְּרִידָא[56] - לֹא הִצִּיל, וְכֹל שֶׁבְּתוֹכוֹ[57] טָמֵא[58]; וְאִם לָאו - הַכֹּל טָהוֹר[59]. הָיָה הֶחָדָשׁ בְּתוֹךְ הַיָּשָׁן וְהַסְּרִידָא מֻנַּחַת עַל פִּי הַיָּשָׁן[60], אִם יֵשׁ בֵּין הֶחָדָשׁ וְהַכִּסּוּי פָּחוֹת מִטֶּפַח - כֹּל שֶׁבְּתוֹךְ הֶחָדָשׁ טָהוֹר, וּכְאִלּוּ הַסְּרִידָא מֻנַּחַת עַל פִּיו[61].**

54) וטומאה בבית. 55) כגון שהתנור הישן בולט קצת מחוץ להחדש. 56) לתוך החדש. 57) בתוך החדש וכל שכן הכלים שבתוך הישן. 58) מפני שהישן מעמיד את הכיסוי, וישן אינו מציל. 59) מפני שהתנור החדש הוא אוהל ומציל אם הוא מכוסה אפילו כשאינו מרוח בטיט (צמיד פתיל). 60) ששפתו גבוהה משפת החדש שבתוכו. 61) נתבאר כבר, שטומאה אינה נכנסת בפתח פחות מטפח.

**י. סְרִידָא[62] שֶׁל חֶרֶס שֶׁיֵּשׁ לָהּ שָׂפָה[63] וְהִיא עוֹדֶפֶת עַל פִּי הַתַּנּוּר וּמֻקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל, אֲפִלּוּ הָיְתָה טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ עַל גַּבָּהּ - הַכֹּל טָמֵא[64]; אֲבָל כְּנֶגֶד אֲוִירוֹ שֶׁל תַּנּוּר טָהוֹר[65]. הָיְתָה טֻמְאָה כְּנֶגֶד אֲוִירוֹ שֶׁל תַּנּוּר[66] - מִכְּנֶגְדּוֹ[67] עַל לָרְקִיעַ טָמֵא, וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ טָהוֹר.**

62) בירור מוקדם של דעת רבינו בדיני סרידה יסלול את הדרך להסברה קצרה ונוחה להבנת דבריו בהלכה שלפנינו, ובכן: א. סרידה שאין לה שפה כלל דינה כנסר וחוצצת בפני הטומאה (ראה למעלה פרק י"ב הלכה ג), כמו ששנינו באהלות פרק ה משנה ו. במה דברים אמורים, כשהיא מכסה תנור חדש שלא הוסק שאינו כלי, אבל אם היא מונחת על תנור ישן (מוסק) אינה חוצצת, מפני שהיא נשענת על כלי. ב. אם התנור מוקף צמיד פתיל, חוצצת אפילו בתנור ישן. והטעם, שתנור סתום מכל צדדיו ומוקף צמיד פתיל נחשב כאבן לעניין טומאה ולא ככלי. ולפיכך אם הסרידה עודפת ברוחבה טפח מן התנור וטומאה תחתיה, טמאים כל הכלים שתחתיה, מפני שהעודף מאהיל עליהם ועל הטומאה, אבל מה שעליה טהור, שהסרידה חוצצת. ג. אם יש לה שפה הרי היא כלי שיש לה בית קיבול, ואם יוצאת חוץ לתנור פחות מטפח וטומאה תחתיה מטמאה כל מה שכנגדה בין תחתיה ובין על גבה (כשהיא רצוצה) שהסרידה אינה חוצצת, אבל מה שבצידה טהור. ד. אם יוצאת לחוץ טפח וטומאה תחתיה או על גבה, טמא כל מה שתחתיה וגם מה שעל גבה בחלק שמחוץ לתנור, שהסרידה עם שפה אינה חוצצת מפני שהיא עצמה כלי. 63) שם במשנה א אנו שונים: "נסר שהוא נתון על פי תנור חדש ועודף מכל צדדיו בפותח טפח". ולפיכך מניחים אנו, שגם משנתנו שהיא המשכה של משנה א, עוסקת בעודף טפח אף על פי שלא פירשה. ורבינו נקט לשון המשנה, כדרכו. 64) כל מה שתחת העודף ועל גביו. 65) מפני שהוא מוקף צמיד פתיל ומפסיק בין העודף ובין אווירו של תנור וגם אין דבר מאהיל על האוויר הטמא וגם על האוויר שכנגד התנור. והמדובר בתנור ישן אבל תנור חדש דינו כטיט ואינו מציל על מה שבתוכו בצמיד פתיל. וכל זה נאמר בצמיד פתיל, אבל כשאינו צמיד פתיל טמא גם מה שבתוך התנור, שהרי הסרידה מאהילה עליו ועל הטומאה. 66) על הסרידה. 67) בכתב יד תימן: כנגדו. פירוש, נגד מקום הטומאה.

**יא. קִדְרָה[68] שֶׁכְּפָאָהּ עַל פִּי הֶחָבִית[69] וּמֵרַח דָּפְנוֹתֶיהָ עִם הֶחָבִית - מַצֶּלֶת עַל כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ וְעַל מַה שֶּׁבֵּינָהּ וּבֵין שִׂפְתוֹת הֶחָבִית[70]. הוֹשִׁיבָהּ עַל פִּי הֶחָבִית כְּדַרְכָּהּ[71] וּמֵרַח[72] - אֵינָהּ מַצֶּלֶת; מִפְּנֵי שֶׁהַקְּדֵרָה מִתְטַמְּאָה מֵאֲוִירָהּ, וְאֵין כְּלִי טָמֵא מַצִּיל[73], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

68) של חרס. 69) וטומאה בבית. 70) כגון שפי הקדירה עודף על פי החבית או כגון שנתן שכבה עבה של טיט בין שתי השפתות. 71) על שוליה. 72) כלומר, אף על פי שמירח. 73) אבל כשכפאה על פיה לא נטמאה, שכלי חרס אינו מטמא מגבו.

## פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר דין המחצים ושולי קרקעות כלים ודפנותיהם מאחוריהם אם מצילים בצמיד פתיל, כלי חרס שנתן בו טיט עד חציו אם ביטלו, כלי חרס עד כמה יינקב ולא יציל

בצמיד פתיל, תנור שהיתה סרידה על פיו ומוקף צמיד פתיל ונתון באוהל המת ונסדק התנור, תנור המוקף צמיד פתיל שניקב נקב בעינו או מגופת חבית שניקבה, חבית מוקפת צמיד פתיל שהיא מליאה משקין טהורים ומניקת של חרס בתוכה ונתונה באוהל המת, חבית שניקבה מצידה וסתמו שמרים את הנקב, ואם אגף חצי הנקב וכמה מקיפים, מגופת חבית שנתחלחלה וחבית זפותה שנתקלף החרס מלמעלה והזפת עומד.

1 **א. שׁוּלֵי הַמִּחְצִין[2] וְשׁוּלֵי קַרְקְעוֹת הַכֵּלִים[3]**
2 **וְדָפְנוֹתֵיהֶן מֵאֲחוֹרֵיהֶן[4] - אֵין מַצִּילִין בְּצָמִיד פָּתִיל**
3 **בְּאֹהֶל הַמֵּת. קִרְסְמָן[5] וְשָׁפָן[6] וַעֲשָׂאָן כֵּלִים - מַצִּילִין**
4 **בְּצָמִיד פָּתִיל. שֶׁאֵין מַצִּיל בְּצָמִיד פָּתִיל אֶלָּא כֵּלִים.**

2) תוספתא כלים פ"ז ה"י. מחץ = כלי חרס גדול שמשתמשים בו לשאוב יין מן הגת, ובקרקעיתו קערורית ונקראת "שולי המחץ" (רבינו בפירושו לפרה פ"ה מ"ה). 3) צ"ל: הכלים, וכן הגירסא בכת"י תימן. פירוש, בית קיבול שבשולי הכלי מבחוץ. [בתוספות נדה מט, א, ד"ה אלא, מובאת תוספתא זו, וגורסים: "שולי המחצים וקרקעות הכלים"]. 4) אם יש שם שקערורית (הגר"א בהגהותיו על התוספתא מוחק המלה "מאחוריהן", ורצוי למוחקה גם כאן, שהרי גם בפנים אין שקערורית שבדפנות מצלת). 5) חתך אותן. 6) החליקן.

5 **ב. כְּלִי חֶרֶשׂ[7] שֶׁנָּתַן בּוֹ טִיט עַד חֶצְיוֹ - לֹא בִּטְּלוֹ[8],**
6 **וְאִם הִשְׁקִיעַ בּוֹ אֶת הַכֵּלִים - מַצִּיל.**

7) תוספתא שם, ה"ז. 8) לא יצא מתורת כלי, ולפיכך מציל בצמיד פתיל, אבל אם הוצא מתורת כלי אינו מציל, כמו טבעת הבלועה בלבינה (למעלה פ"כ ה"ה). ראה כסף־משנה.

7 **ג. כְּלִי חֶרֶשׂ[9] מַצִּיל בְּצָמִיד פָּתִיל עַד שֶׁיִּנָּקֵב בְּמוֹצִיא**
8 **רִמּוֹן[10]. וּבְגָדוֹל[11] - עַד שֶׁיִּפָּחֵת רֻבּוֹ[12]. כֵּיצַד? כְּלִי**
9 **גָּדוֹל שֶׁנִּפְחַת [חֶצְיוֹ][13], וְהִקִּיפוֹ צָמִיד פָּתִיל, וְסָתַם**
10 **מְקוֹם הַפִּחָת בְּצָמִיד פָּתִיל - הֲרֵי זֶה מַצִּיל, אַף עַל**
11 **פִּי שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב כְּלִי לְעִנְיַן טֻמְאָה[14]. אֲבָל כְּלִי[15]**
12 **הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל שֶׁהָיָה נָקוּב אוֹ סָדוּק וְלֹא סָתַם[16]**
13 **הַנֶּקֶב - נִטְמָא וְאֵינוֹ מַצִּיל. וְכַמָּה יִהְיֶה בַּנֶּקֶב?[17] אִם**
14 **הָיָה כְּלִי הֶעָשׂוּי לָאֲכָלִים[18] - שִׁעוּרוֹ בְּמוֹצִיא זֵיתִים;**
15 **הָיָה עָשׂוּי לְמַשְׁקֶה - שִׁעוּרוֹ בְּכוֹנֵס מַשְׁקֶה[19]. הֶעָשׂוּי**
16 **לְכָךְ וּלְכָךְ[20] - מַטִּילִין אוֹתוֹ לְחֵמְרָא[21], וּמִשֶּׁיִּנָּקֵב**
17 **בְּכוֹנֵס מַשְׁקֶה אֵינוֹ מַצִּיל עַד שֶׁיִּסְתֹּם הַנֶּקֶב אוֹ עַד**
18 **שֶׁיִּמְעָטֶנּוּ.**

9) שבת צה, ב, וצו, א. 10) שרימון בינוני יעבור דרך הנקב. לכאורה הלכה זו תמוהה מאוד. מתחילה ב"מוציא רימון" ומסיימת ב"מוציא זיתים"; שנית: לפעמים נאמר "סתימה" סתם, ולפעמים סתימת "מקום הפחת בצמיד פתיל". אולם עיון מעמיק בפירוש רבינו למשנה כלים הנ"ל, מגלה לנו הסבר ההלכה הזו. שנינו שם: "העשוי לאכלין שיעורן כזיתים, עשוי למשקין שיעורן כמשקין וכו' ובכונס משקה". ורבינו מעיר על הסתירה בין משנה זו לסוגיית הגמרא שבת הנ"ל, הקובעת שיעור כמוציא רימון או רובו, ומבאר שבפחות מכמוציא זית מציל אפילו בלי סתימה [וסובר כרש"י שבת שם, שלא הקפידה תורה על צמיד פתיל אלא על פי הכלי בלבד, אבל כשניקב שלא בכוונה מן הצד מציל אם הפחת הוא פחות מהשיעורים הקבועים בגמרא שם, מפני שנאמר "כלי פתוח"], ואם ניקב כמוציא זית וא"כ אינו כלי לקבל טומאה, אינו מציל אלא אם סתם את הנקב בצמיד פתיל, ואם היה הנקב כמוציא רימון (רימון גדול פי כמה מזית) יש הבדל בין כלי גדול לקטן, בכלי קטן אין צמיד פתיל מועיל להציל, ובגדול מציל עד חציו ועד בכלל. ורבינו מסיים ביאורו, וכותב: והבן זה, שהוא עיון דק ומקום הטעאה (ראה תוספות שבת שם ד"ה ולענין). לאור בירור זה, מתפרשת ההלכה ללא קשיים וסתירות. בבא ראשונה זו עוסקת בכלי חרס קטן, והנקב הוא למעלה ממוציא זיתים (ואם הוא למטה משיעור זה, יתבאר דינו בסוף ההלכה). 11) כלי גדול. 12) אבל בפחות מרובו, אפילו הנקב כמוציא רימון - מציל. [בגמרא שם אמרו: "הא ברברבי, הא בזוטרי" (בעברית: כאן בגדולים, ושם בקטנים). ומפרש רבינו (וכן פירש רש"י) בגדולים רוב, ובקטנים כמוציא רימון (ראה תוספות שם, וראב"ד כאן)]. 13) והוא־הדין בכלי קטן שנפחת פחות מכמוציא רימון. 14) אינו מקבל טומאה. 15) בין גדול בין קטן. כלים פ"ט מ"ח. 16) בצמיד פתיל. 17) כדי שלא יציל בלי סתימה בצמיד פתיל. 18) להניח בו אוכלין. 19) שאם יעמיד שולי הכלי המנוקב על משקה וילחוץ קצת - ייכנס המשקה. 20) לאוכלין ולמשקין. 21) נותנים עליו שתי החומרות: מקבל טומאה עד שיינקב כמוציא זיתים, ואינו מציל בכונס משקה (רבינו מבאר כאן רק את החומרא השניה, מפני שאין אנו עוסקים כאן בטומאת כלים אלא בדיני הצלה בצמיד פתיל). וכל הדינים הללו אמורים בניקב מעצמו, אבל כשניקבו בכוונה - שיעורם בכל שהוא. [אפשר גם לפרש שיטת רבינו באופן אחר ולומר, שיש הבדל בין כלי קטן כמוציא זית, ובין כלי גדול כמוציא רימון עד חציו. בקטן מספיקה סתימה בלי צמיד פתיל במקום הנקב, אבל בגדול שנפחת חציו צריך צמיד פתיל. כמו שמבאר רבינו כאן בפירוש. ולפי פירוש זה, מה שאמר בבבא הראשונה "מציל בצמיד פתיל", הכוונה הצמיד פתיל שעל פי הכלי ולא של סתימת הנקב, והדוגמא בבבא "כיצד", נאמרה בכלי גדול בלבד. ומזה יוצא שהפיסקא "ולא סתם הנקב", פירושה סתימה בלי צמיד פתיל. והראשון נראה לי יותר].

19 **ד. תַּנּוּר[22] שֶׁהָיְתָה סְרִידָא[23] עַל פִּיו וּמֻקָּף צָמִיד**
20 **פָּתִיל[24] וְנָתוּן בְּאֹהֶל הַמֵּת, וְנִסְדַּק הַתַּנּוּר: אִם הָיָה**
21 **הַסֶּדֶק מְלֹא פִּי מַרְדֵּעַ[25], שֶׁהוּא הֵקֵף טֶפַח - נִטְמָא**
22 **הַתַּנּוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַמַּרְדֵּעַ יָכוֹל לְהִכָּנֵס בַּסֶּדֶק**
23 **אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּמוֹתוֹ בְּשָׁוֶה; פָּחוֹת מִכָּאן - הַתַּנּוּר**
24 **טָהוֹר. נִסְדְּקָה הַסְּרִידָא שֶׁעַל פִּיו: כְּמְלֹא פִּי מַרְדֵּעַ**
25 **נִכְנָס[26] - הֲרֵי זֶה טָמֵא; פָּחוֹת מִכָּאן[27] - נִצָּל בְּצָמִיד**
26 **פָּתִיל. הָיָה הַסֶּדֶק עָגֹל - אֵין רוֹאִין אוֹתוֹ אָרֹךְ[28], אֶלָּא**
27 **שִׁעוּרוֹ כְּמְלֹא פִּי מַרְדֵּעַ נִכְנָס.**

22) שם מ"ז. 23) כלי חרס גדול שיש לו דפנות, ומכסים בו את התנורים. 24) שהיתה מחוברת לתנור בטיט וכדומה. 25) מלמד שנותנים על צואר הבהמה כדי לכוון הילוכה. 26) הסדק גדול קצת מעובי המרדע. 27) אפילו הם שווים - טהור. 28) לשון המשנה שם. נלאו כל מפרשי המשנה ליישב את התמיהה החמורה: הרי המרדע עגול הוא? והרא"ש גורס: אם הוא ארוך, אין רואים אותו עגול. ראה 'תוספות יום טוב' ומלאכת שלמה.

1 **ה. תַּנּוּר[29] הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל שֶׁנִּקַּב נֶקֶב בְּעֵינוֹ שֶׁל**
2 **תַּנּוּר[30] הַטּוּחָה[31]: אִם הָיָה הַנֶּקֶב מְלֹא כּוֹשׁ[32] נִכְנָס**
3 **וְיוֹצֵא כְּשֶׁהוּא דוֹלֵק[33] - הֲרֵי זֶה נִטְמָא; וְאִם הָיָה**
4 **הַנֶּקֶב פָּחוֹת מִזֶּה - נִצָּל[34].**

29) שם מ"ח. 30) נקב עשוי בגגו של התנור להוציא את העשן, ונקרא עין התנור (ר"ש). 31) שטחו אותה בטיט וסגרוה כדי שלא יפוג חומו של התנור. 32) פלך. 33) ואינו כבה כשמוציאים אותו דרך הנקב. 34) כחכמים שם.

5 **ו. נֶקֶב הַתַּנּוּר מִצִּדּוֹ[35] - שְׁעוּרוֹ מְלֹא כּוֹשׁ נִכְנָס**
6 **וְיוֹצֵא שֶׁלֹּא דוֹלֵק[36]. וְכֵן מְגוּפַּת הֶחָבִית[37] שֶׁנִּקְּבָה -**
7 **שְׁעוּרָהּ כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס מִיצָה שְׁנִיָּה[38] שֶׁל שִׁיפּוֹן[39] בַּנֶּקֶב.**
8 **וַחֲצָבִים[40] גְּדוֹלִים שֶׁנִּקְּבוּ - שְׁעוּרָן כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס מִיצָה**
9 **שְׁנִיָּה שֶׁל קָנֶה[41]. פָּחוֹת מִכָּאן - טְהוֹרִין. בַּמֶּה דְּבָרִים**
10 **אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁנַּעֲשׂוּ לְיַיִן; אֲבָל אִם נַעֲשׂוּ לִשְׁאָר**
11 **הַמַּשְׁקִין, אֲפִלּוּ נִקְּבוּ בְּכָל שֶׁהֵן[42] - נִטְמְאוּ, וְאֵין**
12 **הַצָּמִיד פָּתִיל מוֹעִיל לָהֶם עַד שֶׁיִּסְתֹּם הַנֶּקֶב. וְאַף**
13 **בִּזְמַן שֶׁנַּעֲשׂוּ לְיַיִן, לֹא אָמְרוּ אֶלָּא שֶׁנִּקְּבוּ שֶׁלֹּא בִּידֵי**
14 **אָדָם; אֲבָל אִם נַעֲשׂוּ בִּידֵי אָדָם, אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהֵן -**
15 **טְמֵאִים[43], וְאֵינָן נִצָּלִין עַד שֶׁיִּסָּתֵם הַנֶּקֶב.**

35) במשנה שם כתוב: "ניקב מצידו". וכל מפרשי המשנה מבארים, מצידו של העין במקום המירוח. 36) שיעור קטן מדולק. 37) פקק של חרס שסותמים בו פי החבית. סתם חבית - של חרס היא. 38) הקשר השני. 39) מין תבואה ממשפחת השעורה (רוגגן בלעז), וקנה שלו דק וחלול ויש בו שלושה קשרים, הקשר שלמטה עבה, האמצעי — בינוני, והעליון דק. 40) כלים גדולים מחביות. 41) קנה סוף הגדל על שפת נהרות ואגמים הם חלולים, ובהם קשרים. והקשר התחתון הוא עבה מכולם. רגילים היו לשאוף יין מן החביות בקנה של שיפון, ומן החצבים בקנה סוף, ושיעורם מותאם להרגל זה. 42) אבל לא פחות מכונס משקה (רבינו בפירושו למשנה). ומה בין יין לשאר משקין? מבאר הגר"א בהגהותיו למשנה, שהאויר מפיג טעמו של היין, ובעל היין אינו מרוצה מן הנקב, ולפיכך צריך שיעור יותר גדול. אבל שאר משקין האויר יפה להם, והבעלים רוצים בנקב, ולפיכך דינו כאילו עשוהו בעצמם. 43) שהרי נפתחה הסתימה, מפני שהמנקב החשיב את הנקב כפתח.

16 **ז. חָבִית[44] שֶׁהִיא מְלֵאָה מַשְׁקִין טְהוֹרִין וּמְנִיקָת[45] שֶׁל**
17 **חֶרֶס[46] בְּתוֹכָהּ, וְהֶחָבִית מֻקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל וּנְתוּנָה**
18 **בְּאֹהֶל הַמֵּת - הֶחָבִית וְהַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין[47], וְהַמְּנִיקָת**
19 **טְמֵאָה, מִפְּנֵי שֶׁקְּצָתָהּ הָאַחַת בְּתוֹךְ הֶחָבִית הַמֻּקֶּפֶת**
20 **וְהַקָּצֶה הַשֵּׁנִי פָּתוּחַ לְאֹהֶל הַמֵּת וְאֵינוֹ סָתוּם. אַף עַל**
21 **פִּי שֶׁהִיא עֲקֵמָה - אֵין הֶעָקֹם כְּסָתוּם.**

44) שם מ"ב. 45) כלי ארוך וחלול שמוצצים על־ידו יין מן החבית. 46) במשנה כתוב "מניקת" סתם, ורבינו מפרש - של חרס (ראה ראב"ד וכסף־משנה). 47) ואף־על־פי שהמינקת פתוחה לחוץ, לא יצאה החבית מידי צמיד פתיל. והטעם, מפני שקנה המינקת עקום, אין פיה שלמעלה נעשה פתח לחבית, אבל לגבי טומאת עצמה מסיים רבינו "אין העקום כסתום", מפני שבמקום העיקום מתעכבים כמה טיפות יין - הרי זה כבית קיבול. פסק כבית־שמאי, מפני שחזרו בית־הלל והורו כמותם.

22 **ח. חָבִית[48] הַמֻּקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל שֶׁנִּקְּבָה מִצִּדָּהּ**
23 **וְסָתְמוּ שְׁמָרִים[49] אֶת הַנֶּקֶב - הִצִּיל. אָגַף[50] חֲצִי הַנֶּקֶב**
24 **וְסָתַם חֶצְיוֹ[51] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[52] אִם הִצִּיל אִם לֹא**
25 **הִצִּיל. סָתַם אֶת הַנֶּקֶב בִּזְמוֹרָה[53] - עַד שֶׁיִּמְרַח[54] מִן**
26 **הַצְּדָדִין[55]. סְתָמוֹ בִּשְׁנֵי קִסְמִים[56] - עַד שֶׁיִּמְרַח מִן**
27 **הַצְּדָדִין וּבֵין זְמוֹרָה לַחֲבֵרְתָּהּ[57]. וְכֵן נֶסֶר[58] שֶׁנָּתוּן עַל**
28 **פִּי הַתַּנּוּר וּמְרַח מִן הַצְּדָדִין - [הִצִּיל. הָיוּ שְׁנֵי נְסָרִים**
29 **- עַד שֶׁיִּמְרַח מִן הַצְּדָדִין וּבֵין] נֶסֶר לַחֲבֵרוֹ. חִבֵּר אֶת**
30 **שְׁנֵי נְסָרִים בְּמַסְמְרִים שֶׁל עֵץ[59] וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, אוֹ**
31 **שֶׁלִּפֵּף עֲלֵיהֶן שׁוּגְמִין[60] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְמָרֵחַ מִן**
32 **הָאֶמְצַע. בַּמֶּה מַקִּיפִין?[61] בְּסִיד וּבְחַרְסִית וּבְגִפְסִין,**
33 **בְּזֶפֶת וּבְשַׁעֲוָה, בְּטִיט וּבְצוֹאָה וּבְחֵמָר[62], וּבְכָל דָּבָר**
34 **הַמִּתְמָרֵחַ. וְאֵין מַקִּיפִין לֹא בְּבֵעַץ[63] וְלֹא בְּעוֹפֶרֶת,**
35 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא פָּתִיל[64] וְאֵינוֹ צָמִיד[65]. וּמַקִּיפִין בִּדְבֵלָה[66]**
36 **שְׁמֵנָה שֶׁלֹּא הֻכְשְׁרָה[67] וּבְבָצֵק שֶׁנִּלּוֹשָׁה בְּמֵי פֵּרוֹת[68],**
37 **כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְמָא; שֶׁדָּבָר טָמֵא אֵינוֹ חוֹצֵץ.**

48) שם פ"י מ"ו. 49) שמרי היין שבחבית. 50) סתם בטיט וכדומה. 51) השמרים סתמו חצי הנקב השני. 52) בעיא שלא נפשטה, בבא קמא קה, ב, ולפי פירוש התוספות שבת צו, א, ד"ה ולענין. 53) ענף של עץ גפן. 54) בטיט. 55) כדי לסתום את הסדקים הדקים שבין דופן החבית ובין הזמורה, אבל אינו צריך למרוח טיט על הזמורה עצמה למרות סופגיותה. 56) שתי זמורות חתוכות לאורכן, ואפילו הצמיד חתך לחתך. 57) שם. 58) קרש. 59) במשנה, "בסינין". ומפרש שם רבינו, יתידות של עץ שתוחבים בנקבים העשויים בנסרים. 60) מין קליפת עץ שעליה לחלוחית מדבקת, והדביק את הקליפה במקום חיבור הנסרים (והר"ש מפרש שַׁעַם). 61) מחברים, כדי שיהיה עליו דין צמיד פתיל. 62) מין אדמה המתמרחת יפה בלי גיבול במים. 63) מתכת רכה דומה לעופרת ("ציון" באידיש). 64) כיסוי. 65) מודבק יפה. המדובר בכלי חרס. 66) תאנה מיובשת. 67) לקבל טומאה. אוכלין אינם מקבלים טומאה כל זמן שלא נתלחלחו באחד משבעת המשקין (ראה פ"א מה' טומאת אוכלין ה"ב). 68) מין פירות שלא נימנה בין שבעת המשקין.

ט. מְגוּפַת הֶחָבִית[69] שֶׁנִּתְחַלְּחֲלָה[70], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת[71] - אֵינָהּ מַצֶּלֶת[72], שֶׁהֲרֵי נִתְרַעֵעַ הַצָּמִיד. הַכַּדּוּר[73] וְהַבִּקְעַת[74] שֶׁל גְּמִי[75] שֶׁנָּתַן עַל פִּי הֶחָבִית וּמֵרַח מִן הַצְּדָדִין - לֹא תַּצִּיל[76], עַד שֶׁיִּמְרַח עַל כָּל הַכַּדּוּר וְעַל כָּל הַבִּקְעַת מִמַּטָּה לְמַעְלָה[77]. וְכֵן בְּמַטְלֵית שֶׁל בֶּגֶד[78] שֶׁקְּשָׁרָהּ עַל פִּי הַכְּלִי. הָיְתָה שֶׁל נֵיר אוֹ שֶׁל עוֹר וּקְשָׁרָהּ בִּמְשִׁיחָה[79], אִם מֵרַח מִן הַצְּדָדִין - הִצִּיל[80].

69) שם מ"ג. 70) נתרופפה. 71) אינה יוצאת מפי החבית. 72) כחכמים שם. 73) מטלית שכרכה ככדור (שם מ"ד). ואפילו אם המטלית גדולה משלוש על שלוש והיא מקבלת טומאה, מכיוון שכרכה ככדור והקטינה אינה מקבלת טומאה ומצלת (תפארת ישראל). 74) צ"ל: והפקעת. 75) מין עשב ארוך, וכרכו ועשה כדור. 76) מפני הנקבים שבהם. 77) במשנה כתוב: "מלמעלן ומלמטן". ופירש הרא"ש שם, שימרח מלמטה במקום שהוא נוגע בדופן החבית. ומלמעלה, היינו כל מה שבולט מחוץ לחבית. ונראה שגם רבינו מפרש כך (ראה ר"ש שם). 78) שיש בה נקבים בין החוטים. 79) חבל דק. 80) עור ונייר אינם מנוקבים.

י. חֵמֶת[81] שֶׁל עוֹר הַדָּג[82] אוֹ הַנְּיָר[83] שֶׁהִלְבִּישׁ בָּהֶן אֶת הֶחָבִית[84] וּצְרָרָהּ[85] מִלְּמַטָּה - הֲרֵי זוֹ מַצֶּלֶת[86]. וְאִם לֹא צְרָרָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּרַח מִן הַצְּדָדִין - לֹא תַּצִּיל[87].

81) נאד גדול (תוספתא כלים פ"ז ה"ז). 82) שאינו מקבל טומאה (למעלה פכ"א ה"א). 83) נייר אינו מקבל טומאה. 84) ופי החבית למעלה ומכוסה בשולי החמת. 85) קשרה מלמטה תחת שולי החבית. 86) אם מירחו לשולי החבית (כסף־משנה). ולמה מצלת, הלא אין כאן צמיד פתיל על פי החבית אלא במקום השולים (ראה למעלה פכ"א ה"ג)? מפני שהחבית משמשת צמיד פתיל לנאד, כי היא סותמת את פיו. ואין זה דומה לחבית כפויה שבפכ"א ה"ג, מפני ששם הצמיד פתיל הוא תחת פי הכלי, אבל כאן הוא על פי הכלי. יוצא מזה, שהנאד מציל על החבית הנמצאת בתוכו וסותמת את פיו (על פי פירוש הר"ש במשנה כלים פ"י, ד). 87) מפני שהמירוח יתפרק (ואפשר גם לנמק מפני שפי הנאד נשאר פתוח, שהרי המירוח הוא מן הצדדים).

יא. חָבִית[88] זְפוּתָה שֶׁנִּתְקַלֵּף[89] הַחֶרֶס מִלְּמַעְלָה וְהַזֶּפֶת שֶׁלָּהּ עוֹמֶד, וְנָתַן הַכִּסּוּי עַל הַזֶּפֶת וּדְחָקוֹ עַד שֶׁיִּדְבַּק בַּזֶּפֶת, וְנִמְצָא הַזֶּפֶת עוֹמֵד בֵּין הַכִּסּוּי וּבֵין קַרְקַע הֶחָבִית - הֲרֵי זֶה מַצִּיל. וְכֵן בִּכְלֵי הַמּוּרְיָס[90] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִדְּבָרִים הַמִּתְמָרְחִין שֶׁהָיָה הַמִּתְמָרֵחַ בֵּין הַכִּסּוּי וּבֵין הַכְּלִי כְּמוֹ זַר, הוֹאִיל וְהַכֹּל דְּבוּקִין - הֲרֵי זֶה מַצִּיל[91].

88) שם מ"ה. 89) נשבר חלק מדופנה ונתקלף מעל הזפת. 90) כדים שנותנים בהם שומן דגים מלוח. במשנה: "קבוסים". 91) כחכמים.

## פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר דין כלים המצילים בצמיד פתיל על מה מצילים, כלי חרס שמשתמשים בהם באפר פרה או בקדשים אם עמי הארץ נאמנים עליהם, ארובה שבין בית לעלייה וטומאה בבית וקדירה על פי הארובה, היתה בה אשה לשה בעריבה של עץ, ואם היה אוהל נטוי בעלייה ומקצתו מרודד על הארובה.

א. כָּל הַכֵּלִים[2] הַמַּצִּילִים[3] בְּצָמִיד פָּתִיל - מַצִּילִין עַל כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָן, בֵּין אֳכָלִין בֵּין מַשְׁקִין, בֵּין בְּגָדִים וּכְלֵי שֶׁטֶף[4]. זֶהוּ דִּין תּוֹרָה. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁכְּלֵי חֶרֶס הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל אֵינוֹ מַצִּיל אֶלָּא עַל הָאֳכָלִין וְעַל הַמַּשְׁקִין וְעַל כְּלֵי חֶרֶס אֲחֵרִים שֶׁיִּהְיוּ בְּתוֹכוֹ; אֲבָל אִם הָיוּ בְּתוֹךְ כְּלֵי חֶרֶס הַמֻּקָּף כְּלֵי שֶׁטֶף אוֹ בְּגָדִים - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִים. וּמִפְּנֵי מָה אָמְרוּ שֶׁלֹּא יַצִּיל עַל הַכֹּל כְּשֶׁאָר כֵּלִים הַמַּצִּילִין?[5] מִפְּנֵי שֶׁשְּׁאָר הַכֵּלִים הַמַּצִּילִין אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה, וּכְלֵי חֶרֶס מְקַבְּלִין טֻמְאָה, וּכְלֵי טָמֵא אֵינוֹ חוֹצֵץ, וְכָל כְּלֵי עַם הָאָרֶץ בְּחֶזְקַת טֻמְאָה כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[6]. וְלָמָּה לֹא אָמְרוּ[7]: כְּלֵי חֶרֶס שֶׁל עַם הָאָרֶץ לֹא יַצִּיל עַל הַכֹּל[8], וְשֶׁל חָבֵר יַצִּיל עַל הַכֹּל, שֶׁהֲרֵי הוּא טָהוֹר? מִפְּנֵי שֶׁאֵין עַם הָאָרֶץ טָמֵא בְּעֵינֵי עַצְמוֹ, שֶׁאוֹמֵר: הוֹאִיל וּכְלֵי חֶרֶס מַצִּיל עַל הַכֹּל, אֶחָד אֲנִי וְאֶחָד הֶחָבֵר[9]. וּלְפִיכָךְ חָשׁוּ[10] וְגָזְרוּ שֶׁלֹּא יַצִּיל עַל הַכֹּל[11]. וְלָמָּה אָמְרוּ: מַצִּיל עַל הָאֳכָלִין וְעַל הַמַּשְׁקִין וְעַל כְּלֵי חֶרֶס? מִפְּנֵי שֶׁאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה טְמֵאִים הֵן עַל גַּב עַם הָאָרֶץ בֵּין קֹדֶם שֶׁיִּהְיוּ בְּאֹהֶל הַמֵּת בֵּין אַחַר שֶׁיִּהְיוּ שָׁם תַּחַת צָמִיד פָּתִיל, וּלְעוֹלָם לֹא יִשְׁאַל הֶחָבֵר מֵעַם הָאָרֶץ לֹא אוֹכָלִין וְלֹא מַשְׁקִין וְלֹא כְּלֵי חֶרֶס אֶלָּא עַל דַּעַת שֶׁהֵן טְמֵאִין, שֶׁהֲרֵי אֵין לָהֶן טָהֳרָה לְעוֹלָם[12], וְלֹא יָבוֹא בָהֶן לִידֵי תַּקָּלָה. אֲבָל כְּלֵי שֶׁטֶף שׁוֹאֵל אוֹתָם הֶחָבֵר מֵעַם הָאָרֶץ וּמַטְבִּילָן מִפְּנֵי מַגַּע עַם הָאָרֶץ וּמַעֲרִיב שְׁמְשׁוֹ וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בִּטְהָרוֹת, לְפִיכָךְ חָשׁוּ חֲכָמִים שֶׁמָּא יִשְׁאַל מִמֶּנּוּ כְּלֵי שֶׁטֶף שֶׁכְּבָר הָיָה תַּחַת צָמִיד פָּתִיל בִּכְלֵי חֶרֶס שֶׁלּוֹ, שֶׁהֲרֵי עַם הָאָרֶץ הַזֶּה מְדַמֶּה שֶׁנִּצַּל, וַהֲרֵי הוּא טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְיַטְבִּיל הֶחָבֵר וְיַעֲרִיב שְׁמְשׁוֹ וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בִּטְהָרוֹת וְיָבוֹא לִידֵי תַּקָּלָה. וּמִפְּנֵי זֶה גָּזְרוּ שֶׁלֹּא יַצִּיל כְּלֵי חֶרֶס עַל כְּלֵי שֶׁטֶף שֶׁבְּתוֹכוֹ.

2) עדויות פ"א מי"ד. 3) נמנו למעלה פכ"א ה"א. 4) כלים שיש להם טהרה במקווה. 5) כגון כלי אבנים, כלי גללים וכלי אדמה. 6) פ"י מהל' מטמאי משכב ומושב, ה"א. 7) חגיגה כב, א־ב. 8) על שום דבר לא יציל. 9) בין אני ובין החבר. 10) שהרי חבר שואל מעם־הארץ כלים שיש להם טהרה במקווה ומטבילם ומשתמש בהם לערב, וחששו חכמים שמא ישאיל לחבר כלים שהיו באוהל המת בכלי חרס בצמיד פתיל, שלדעתו הם טהורים, אבל לחבר הם טמאים שבעה ימים, וצריכים

הזאת מי פרה מפני שכלי עם־הארץ טמאים ואינם מצילים. 11) אלא על אוכלין ומשקין. 12) כלי חרס שנטמא אין לו טהרה במקווה, ככתוב בתורה (ויקרא יא, לג): "כל אשר בתוכו יטמא ואותו תשבורו" (כדי להקל על הקורא, הבנת הנימוקים המסובכים, מצאנו לנכון לשנות קצת את סדר הדברים ולהקדים את המאוחר).

**ב. אָדָם[13] שֶׁהָיָה נָתוּן בְּתוֹךְ הֶחָבִית וּמַקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל - טָהוֹר. וַאֲפִלּוּ עֲשָׂאָהּ גּוֹלֵל לְקֶבֶר. וְיֵרֵאֶה לִי, שֶׁזֶּה שֶׁלֹּא גָזְרוּ עַל כְּלִי חֶרֶס שֶׁלֹּא יַציל עַל הָאָדָם[14], מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי, וְכָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי לֹא גָזְרוּ בּוֹ.**

~ נקודות משיחות קודש ~

**"אדם שהיה נתון בתוך החבית ומוקפת צמיד פתיל טהור" ("מפני שלא גזרו על כלי חרס שלא יציל על האדם").**

דין זה בא בהמשך לדינים השונים של כלי המוקף צמיד פתיל שמציל אוכלין ומשקין וכלי חרס אחרים שהיו בתוכו מטומאת אוהל.

ויש לבאר הלכה זו בעבודת ה': עניין החיים בעבודה רוחנית הוא הדביקות בה' "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום", כיון שהקב"ה נקרא חיים והוא מקור החיים, וממילא הדביקות בו ית' היא על־ידי קיום התורה והמצוות, שהרי 'מצוה' היא מלשון 'צוותא וחיבור' שעל־ידה נעשה חיבור בין יהודי לקב"ה.

גם כאשר יהודי נמצא בעולם הזה במצב של דביקות בה', הרי עצם ירידתו לעולם הזה הגשמי, עולם הקליפות וסט"א אשר הרשעים גוברים בו, היא בדוגמת הכניסה לאוהל המת ר"ל.

והעצה לזה היא להכניס את עצמו לכלי חרס שנעשה מעפר האדמה, ועניינו בעבודת ה' הוא עניין הביטול – "ואנכי עפר ואפר", וכאשר הוא מבטל את כל מציאותו - הופך את עצמו למציאות של קדושה. ובנוסף צריך להקיף עצמו בצמיד פתיל, כי כאשר ישנו פתח לאוהל המת יכול לקבל השפעה, על־דרך שמצינו ש"הלשכות הבנויות בקודש ופתוחות לחול, תוכן חול", היינו שכאשר יש אפילו פתח לחול ולטומאה משפיע הדבר על "תוכן", ולכן צריך לסתום החבית בצמיד פתיל.

(על־פי 'יין מלכות' ספר טהרה סי' קלז)

13) בתוספתא, אהלות פט"ו ה"ח. 14) הרי גם באדם יש לחשוש שעם־הארץ שיהיה בתוך כלי חרס יחשוב שלא נטמא, ולמעשה נטמא מפני שכליו טמאים וכלי טמא אינו מציל.

**ג. כְּלֵי חֶרֶס[15] שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶן בְּאֵפֶר הַפָּרָה אוֹ בְּקָדָשִׁים - עַמֵּי הָאָרֶץ נֶאֱמָנִים עַל טָהֳרָתָם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נִזְהָרִים בָּהֶן הַרְבֵּה, וּלְפִיכָךְ יַצִּילוּ עַל הַכֹּל בְּצָמִיד פָּתִיל אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שֶׁל חֶרֶס.**

15) אהלות פ"ה מ"ה.

**ד. אֲרֻבָּה[16] שֶׁבֵּין בַּיִת לַעֲלִיָּה, וְטֻמְאָה בַּבַּיִת, וּקְדֵרָה[17] נְתוּנָה עַל פִּי הָאֲרֻבָּה[18] וּנְקוּבָה בְּכוֹנֵס מַשְׁקֶה[19] - הַקְּדֵרָה טְמֵאָה[20], וְהָעֲלִיָּה טְהוֹרָה[21]. הָיְתָה שְׁלֵמָה - כֹּל שֶׁבָּעֲלִיָּה מֵאֲכָלִין וּמַשְׁקִין וּכְלֵי חֶרֶס טָהוֹר, אֲבָל אָדָם וּכְלֵי שֶׁטֶף שֶׁבָּעֲלִיָּה טְמֵאִים; שֶׁאֵין כְּלֵי חֶרֶס חוֹצֵץ אֶלָּא עַל הָאֲכָלִים וְעַל הַמַּשְׁקִין וּכְלֵי חֶרֶס, וְכֹל שֶׁבָּעֲלִיָּה טָהוֹר[22] כְּאִלּוּ הוּא תַּחַת צָמִיד פָּתִיל בִּכְלֵי חֶרֶס[23]. וְטִמְּאוּ הָאָדָם[24] שֶׁבַּעֲלִיָּה זוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָּבָר הַמָּצוּי[25]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה בַּעֲלִיָּה זוֹ כְּלֵי מַתָּכוֹת וְכַיּוֹצֵא בוֹ מָלֵא מַשְׁקִין - הַכְּלֵי טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה[26], וְהַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין[27]. הָיְתָה בָּהּ אִשָּׁה לָשָׁה בַּעֲרֻבָּה שֶׁל עֵץ[28] - הָאִשָּׁה וְהָעֲרֻבָּה טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהַבָּצֵק טָהוֹר כָּל זְמַן שֶׁעוֹסֶקֶת בּוֹ[29]. פֵּרְשָׁהּ[30] וְחָזְרָה וְנָגְעָה בוֹ - טִמְּאַתּוּ. וְכֵן אִם פִּנָּה הַבָּצֵק אוֹ הַמַּשְׁקִין לִכְלִי אַחֵר מִכְּלֵי שֶׁטֶף שֶׁבָּעֲלִיָּה - נִטְמְאוּ בְּמַגַּע הַכְּלִי הָאַחֵר. הָיָה עַל פִּי אֲרֻבָּה זוֹ שְׁאָר כֵּלִים הַמַּצִּילִים בְּצָמִיד פָּתִיל[31], שֶׁאֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[32], וּלְפִיכָךְ אֵין מַגַּע עַם הָאָרֶץ מְטַמֵּא, אוֹ שֶׁהָיָה כְּלִי חֶרֶס הַטָּהוֹר לְפָרָה אֲדֻמָּה אוֹ לְקֹדֶשׁ, שֶׁהַכֹּל נֶאֱמָנִין עַל טָהֳרָתָן - הֲרֵי זֶה מַצִּיל עַל כָּל מַה שֶּׁבָּעֲלִיָּה. הָיָה אֹהֶל נָטוּי[33] בָּעֲלִיָּה וּמִקְצָתוֹ מְרֻדָּד[34] עַל הָאֲרֻבָּה שֶׁבֵּין בַּיִת לָעֲלִיָּה - הֲרֵי זֶה מַצִּיל[35] וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין גַּגּוֹ[36] עַל הָאֲרֻבָּה, שֶׁהָאֹהֶל מַצִּיל בְּכִסּוּי כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[37].**

16) שם מ"ב. 17) של חרס. 18) ומכסה את כולה. 19) ראה למעלה פכ"ב ה"ב. 20) אפילו אם גבה למטה, מפני שהטומאה עוברת דרך הנקב הקטן הזה לתוכה ומטמאתה ואת כל מה שבתוכה, ואף־על־פי שטומאה אינה עוברת בפחות מטפח. והטעם, מפני שלטומאת עצמה חודרת גם בנקב קטן (ראה כלים פ"י מ"ח). 21) מפני שאין בנקב פותח טפח. 22) פירוש, וכל מה שבעליה, שאמרנו למעלה שהוא טהור (אין זה דין חדש אלא הרחבת הנימוק). 23) ולפיכך אינו מציל אלא על אוכלין ומשקין וכלי חרס, כמבואר בה"א. 24) אף־על־פי שאמרנו (בהלכה ב), שצמיד פתיל מציל על האדם. 25) שאדם יימצא בעליה, ובהלכה ב טיהרו דבר שאינו מציל בלבד. 26) שהרי נטמא באוהל המת. 27) הקדירה הצילה. 28) להוציא של חרס שניצל בצמיד פתיל. 29) ואינה מטמאה את הבצק בנגיעתה, שאם נאמר שמטמאתו - לא תועיל ההצלה כלום, וחכמים קבעו שמציל על אוכלין ומשקין (רבינו בפירושו למשנה). 30) סילקה ידיה מן הבצק. 31) כגון כלי אבנים כלי גללים וכלי אדמה. 32) למעלה פכ"א ה"א. 33) שם פ"ז מ"ב. 34) עודף נסחב ומכסה את הארובה. 35) אם יש טומאה בבית, כל שבעליה טהור, ואפילו אם יש בארובה פותח טפח, מפני שהעודף המרודד מציל כמו האוהל עצמו. 36) של האוהל. 37) למעלה פכ"א ה"ג.

## יום ש"ק כ"ח טבת ה'תשפ"ב

# פֶּרֶק אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר דין בית שחלקו בקנקנים טהורים או בנסרים ויריעות וטומאה בחציו האחד, בית שהוא מלא תבן ואין בינו לקורות פותח טפח וטומאה בתוכו, כותל שבין שתי בתים וטומאה בתוך הכותל, ודין כותל המשמש את הבית, ודין כותל שחצי עוביו בנין וחציו סלע.

1 **א. בַּיִת שֶׁחִלְּקוֹ בְּקַנְקַנִּים[2] טְהוֹרוֹת מִן הָאָרֶץ וְעַד**
2 **הַקּוֹרָה, וְטֻמְאָה בְּחֶצְיוֹ הָאֶחָד: אִם הָיָה פִּי הַקַּנְקַנִּים**
3 **כְּלַפֵּי הַטָּהֳרָה - הֲרֵי אֵלּוּ מַצִּילוֹת[3], וְאִם הָיוּ כְּלַפֵּי**
4 **הַטֻּמְאָה - אֵינָן מַצִּילוֹת[4]. טָחָן בְּטִיט[5], בֵּין מִבִּפְנִים[6]**
5 **בֵּין מִבַּחוּץ[7] - רוֹאִין: אִם יָכוֹל הַטִּיט לַעֲמֹד בִּפְנֵי**
6 **עַצְמוֹ - מַצִּיל, וְאִם לָאו - אֵינוֹ מַצִּיל, וַהֲרֵי הַכֹּל**
7 **אֹהֶל אֶחָד.**

2) של חרס. 3) שכלי חרס אינו מיטמא מגבו, וכלים טהורים עם דפנות הבית חוצצים. 4) שהרי נטמאו מתוכם וכלי טמא אינו חוצץ אפילו עם דפנות. 5) ופיהם לצד הטומאה. 6) מצד הטהרה. 7) בצד הטומאה.

8 **ב. בַּיִת שֶׁחִלְּקוֹ בִּנְסָרִים[8] אוֹ בִּירִיעוֹת[9], אִם חִלְּקוֹ מִן**
9 **הַצְּדָדִין[10] אוֹ מִכְּלַפֵּי הַקּוֹרוֹת[11], וְהָיְתָה הַטֻּמְאָה**
10 **בַּבַּיִת[12] - כֵּלִים שֶׁבֵּין הַמְּחִיצָה וּבֵין הַכֹּתֶל אוֹ שֶׁבֵּין**
11 **הַמְּחִיצָה וְהַקּוֹרוֹת טְהוֹרִין[13]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה בֵּין**
12 **מְחִצָּה לַכֹּתֶל אוֹ בֵּין מְחִצָּה לַקּוֹרוֹת - כֵּלִים שֶׁבַּבַּיִת**
13 **טְמֵאִין; שֶׁאֵין הַמְּחִיצָה מוֹנַעַת הַטֻּמְאָה שֶׁלֹּא תֵּצֵא**
14 **וּתְטַמֵּא[14], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּאֹהֶל שֶׁבְּתוֹךְ הַבַּיִת. הָיוּ**
15 **הַכֵּלִים בְּתוֹךְ עֲבִי הַמְּחִיצָה עַצְמָהּ[15], בֵּין שֶׁהָיְתָה**
16 **הַטֻּמְאָה לִפְנִים מִן הַמְּחִיצָה אוֹ שֶׁהָיְתָה בְּתוֹךְ הַבַּיִת:**
17 **אִם הָיָה מְקוֹם הַכֵּלִים טֶפַח עַל טֶפַח - טְמֵאִים[16],**
18 **וְאִם לָאו - טְהוֹרִין[17]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ כֵּיצַד דִּין הַבַּיִת**
19 **אִם חִלְּקוֹ מִכְּלַפֵּי אַרְצוֹ[18].**

8) שאינם מקבלים טומאה וחוצצים. 9) שקבען לאוהל וחוצצות אף על פי שמקבלות טומאה. 10) העמיד את המחיצה בזקיפה בין כתלי הבית. 11) המחיצה מפרידה בין הבית והקורות, וקמה על גבה כעין עלייה. 12) החלק שבו הפתח לחוץ נקרא בית. 13) שהמחיצה מצילה מפני שאין דרך הטומאה להיכנס לחלק שאחורי המחיצה ולא לעלייה אלא דרך פתח הבית. 14) אם סופה לצאת הרי היא מטמאה אף לפני שיצאה. 15) במשנה שם בבבא האחרונה כתוב: "כלים שבחצץ" ומפרש רבינו בעובי המחיצה וכגון שהיה במחיצה חור מעבר לעבר והכלים מונחים שם. 16) מפני שהטומאה נכנסת לחור. 17) כדין כל פתח שאין בו טפח על טפח ברום טפח. ואין זה דומה לכותל שבין שני בתים (לקמן הלכה ד), שכלים הנמצאים בחציו שלצד הטומאה טמאים אפילו אין בסדק טפח, מפני שמחיצה זו "אינה משמשת את הבית" (פירוש, ואינה צורך בניין הבית), ולפיכך אין לה דין כותל (במשנה שם פרק ו, ג, כתוב: כותל המשמש את הבית) והרי זו דומה לקיר המגדל (למעלה פרק י"ח הלכה ז) וטומאה בתוך המגדלים שכלים שבעוביו - טהורים. אמנם רבינו שם כתב "היה עומד באוויר" אבל הוא הדין בעומד בתוך הבית (כדעת הרא"ש) ורבינו נקט לשון המשנה. וכשיש בו טפח טמאים גם הכלים המונחים בחצייה שלצד הטהרה מפני שהיא מחיצה עראית אינה נידונית ככותל. 18) בנה מחיצה על פני שטח הבית סמוך לרצפה, ופתח הבית נשאר למעלה מן המחיצה.

20 **ג. בַּיִת שֶׁהוּא מָלֵא תֶּבֶן[19] וְאֵין בֵּינוֹ לְבֵין הַקּוֹרוֹת**
21 **פּוֹתֵחַ טֶפַח: טֻמְאָה בִּפְנִים[20], בֵּין בְּתוֹךְ הַתֶּבֶן בֵּין**
22 **שֶׁהָיְתָה בֵּין תֶּבֶן לַקּוֹרוֹת - כָּל הַכֵּלִים שֶׁכְּנֶגֶד יְצִיאַת**
23 **הַטֻּמְאָה[21] בְּמִלּוֹאוֹ שֶׁל פֶּתַח[22] טְמֵאִים; הָיְתָה טֻמְאָה**
24 **חוּץ לַתֶּבֶן בְּמִלּוֹאוֹ שֶׁל פֶּתַח - כֵּלִים שֶׁבִּפְנִים[23], אִם**
25 **יֵשׁ בִּמְקוֹמָן טֶפַח עַל טֶפַח עַל רוּם טֶפַח - טְהוֹרִין[24],**
26 **וְאִם לָאו טְמֵאִין[25]. וְאִם יֵשׁ בֵּין תֶּבֶן לַקּוֹרוֹת פּוֹתֵחַ**
27 **טֶפַח - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ[26] טְמֵאִין[27]; שֶׁאֵין הַתֶּבֶן**
28 **חוֹצֵץ, מִפְּנֵי שֶׁסְּתָם תֶּבֶן דַּעְתּוֹ לְפַנּוֹתוֹ.**

19) ונשאר פנוי המקום שכנגד הפתח בלבד, עד הכותל הנגדי להיכנס בו ולהוציא דרכו את התבן. 20) בחלק שהתבן בו. 21) כל המקום הפנוי שכנגד הפתח, אפילו החלק הרחוק מהפתח, שהטומאה לא תעבור שם, נקרא "יציאת הטומאה" מפני שהטומאה תצא דרך המקום הזה וכולו שטח אחד הוא (סדרי טהרות). 22) לשון התוספתא, והכוונה: ברוחב כל הפתח, אף על פי שהפתח רחב הרבה יותר מרוחב מיטת המת ונושאיה. ונראה שגם הכלים שבתבן טמאים אם אין במקומם טפח על טפח ברום טפח. 23) שבתוך התבן. 24) מפני שהוא אוהל בפני עצמו ואף על פי שדעת בעל הבית להוציא את התבן, מציל הוא על הטהרה מליטמא כמו כל אוהל עראי בתוך אוהל שאף על פי שאינו מציל על הטומאה מלטמא כשדרכה לצאת שם, אבל מציל על הטהורים מליטמא. 25) שהרי אין כאן אוהל שיצילו וגם משום מחיצה אין התבן מציל שבעל הבית עתיד לפנותו (רבינו לשיטתו, שמחיצה שדעתו לפנותה אינה חוצצת, אפילו כשהיא סותמת את כל מקום הטומאה). 26) בין יש במקום הכלים פותח טפח ובין שאין בו. 27) משום שיש כאן אוהל בתוך אוהל ואינו מציל אלא כשאין דעתו לפנותו, אבל כשאין פותח טפח בין התבן לקורות אין זה אוהל בתוך אוהל, שהרי אין טומאה מאהילה על התבן.

29 **ד. כֹּתֶל שֶׁבֵּין שְׁנֵי בָּתִּים וְטֻמְאָה בְּתוֹךְ הַכֹּתֶל - בַּיִת**
30 **הַקָּרוֹב לַטֻּמְאָה טָמֵא[28], וְהַקָּרוֹב לַטָּהֳרָה[29] טָהוֹר[30].**
31 **הָיְתָה מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה[31] - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין. הָיְתָה**
32 **הַטֻּמְאָה בְּאֶחָד מִשְּׁנֵי הַבָּתִּים, וְהַכֵּלִים בְּתוֹךְ הַכֹּתֶל:**
33 **מֵחֶצְיוֹ וּכְלַפֵּי טֻמְאָה - טְמֵאִים; מֵחֶצְיוֹ וּכְלַפֵּי טָהֳרָה**
34 **- טְהוֹרִין; מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה - טְמֵאִין. וְכֵן מַעֲזִיבָה[32]**
35 **שֶׁבֵּין הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה, וְהַטֻּמְאָה בְּתוֹךְ מַעֲזִיבָה:**
36 **מֵחֶצְיָהּ וּלְמַטָּה - הַבַּיִת טָמֵא וְהָעֲלִיָּה טְהוֹרָה;**
37 **מֵחֶצְיָהּ וּלְמַעְלָה - הָעֲלִיָּה טְמֵאָה וְהַבַּיִת טָהוֹר;**

מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין. הָיְתָה טֻמְאָה בְּאֶחָד מֵהֶן, וְכֵלִים בְּתוֹךְ הַמַּעֲזִיבָה: מֵחֶצְיָהּ וּכְלֵפֵי טֻמְאָה - טְמֵאִין; מֵחֶצְיָהּ וּכְלֵפֵי טָהֳרָה - טְהוֹרִין; מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין. הָיְתָה הַמַּעֲזִיבָה לָאֲוִיר[33] וְטֻמְאָה בְּתוֹכָהּ: מֵחֶצְיָהּ וּלְמַטָּה - הַבַּיִת טָמֵא, וְהָעוֹמֵד מִלְּמַעְלָה אֲפִלּוּ כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה טָהוֹר[34], שֶׁהֲרֵי פָּשְׁטָה הַטֻּמְאָה בְּכָל הַבַּיִת[35]; הָיְתָה הַטֻּמְאָה מֵחֶצְיָהּ וּלְמַעְלָה - הַבַּיִת טָהוֹר[36], וְהָעוֹמֵד מִלְּמַעְלָה כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה טָמֵא[37]; מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה - הַבַּיִת טָמֵא, וְהָעוֹמֵד מִלְּמַעְלָה כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה טָמֵא, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם[38].

28) המדובר כשאין פותח טפח במקום הטומאה, ואף על פי כן אין עליה דין טומאה רצוצה, משום שחלק זה של הכותל הוא כחלק מן הבית עצמו. ורואים אנו את הטומאה כאילו היא שקועה בטיט, שאין הטיט מציל. ואם יש פותח טפח במקום הטומאה ואינו פתוח לבית, הרי הוא כקבר סתום שמטמא מכל צד. 29) פירוש, שהוא רחוק מן הטומאה. 30) משום, שהטומאה נמצאת בחצי הכותל הנגרר אחר הבית השני. 31) באמצע עובי הכותל. 32) תקרה. 33) שאין עליה גג. 34) ואין דנים אותה כטומאה רצוצה הבוקעת עד לרקיע ומטמאה כל מה שכנגדה. 35) והסברנו למעלה שרואים את הטומאה, כאילו היא מונחת בתוך הבית אלא שהיא מכוסה טיט ואם כן אינה כלל רצוצה והמעזיבה חוצצת. 36) כמו בבית ועלייה. 37) שהרי אינה כמונחת בבית ומשום כך היא רצוצה ומטמאה כנגדה, אבל העומד על המעזיבה מן הצד - טהור. 38) מטמאים את האדם שמא הטומאה מונחת משהו למעלה מחצי המעזיבה, ומטמאים את הבית שמא היא מונחת משהו למטה מחצייה. [למעלה בכותל בין שני בתים אין אנו צריכים לטעם זה, שהרי הבתים שווים ואי אפשר לטהר אחד ולטמא את השני, אבל כאן המעזיבה מגולה לאוויר ואין הדבר נראה מוזר כל כך לחלק בין דין האדם העומד למעלה לדין הבית, ומפני כך מביא רבינו את הנימוק שאי אפשר לצמצם].

ה. וְכֵן כֹּתֶל הַמְשַׁמֵּשׁ אֶת הַבַּיִת - יִדּוֹן מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה. כֵּיצַד? כֹּתֶל שֶׁהוּא לָאֲוִיר, וְגַג הַבַּיִת סָמוּךְ לַכֹּתֶל וְאֵינוֹ מֻרְכָּב עַל הַכֹּתֶל[39], וְטֻמְאָה רְצוּצָה בְּתוֹךְ הַכֹּתֶל: הָיְתָה מֵחֶצְיוֹ וּלְפָנִים - הַבַּיִת טָמֵא, וְהָעֹמֵד מִלְּמַעְלָה עַל רֹאשׁ הַכֹּתֶל[40] טָהוֹר, כְּעוֹמֵד עַל גַּג הַבַּיִת; הָיְתָה מֵחֶצְיוֹ וְלַחוּץ - הַבַּיִת טָהוֹר, וְהָעוֹמֵד מִלְּמַעְלָה כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה טָמֵא, שֶׁהֲרֵי לֹא פָּשְׁטָה הַטֻּמְאָה בְּתוֹךְ הַבַּיִת. הָיְתָה הַטֻּמְאָה מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה - הַבַּיִת טָמֵא, וְהָעוֹמֵד מִלְּמַעְלָה טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי פָּשְׁטָה הַטֻּמְאָה בַּבַּיִת. נָטַל מֵהַכֹּתֶל מִבִּפְנִים[41] אוֹ שֶׁהוֹסִיף בַּכֹּתֶל מִבַּחוּץ עַד שֶׁנִּמְצֵאת הַטֻּמְאָה מֵחֲצִי כֹּתֶל וְלִפְנִים - הַבַּיִת טָמֵא; נָטַל מִבַּחוּץ[42] אוֹ שֶׁהוֹסִיף בָּעֲבִי הַכֹּתֶל מִבִּפְנִים עַד שֶׁנִּמְצֵאת הַטֻּמְאָה מֵחֲצִי כֹּתֶל וְלַחוּץ - הַבַּיִת טָהוֹר[43]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה נְתוּנָה עַל גַּבֵּי הַכֹּתֶל[44], אֲפִלּוּ מֵחֶצְיוֹ וְלִפְנִים - הַבַּיִת טָהוֹר[45].

39) ראש הכותל נשאר מחוץ לגג. 40) בין כנגד הטומאה ובין מן הצדדים. 41) הטומאה היתה מחצייה ולחוץ, וקילף שכבה דקה מהכותל בפנים הבית. 42) והטומאה היתה מחצייה ולפנים. 43) הטהרות שיכניסו לבית אחרי השינוי הזה - טהורים. 44) שהוא מחוץ לגג כאמור בראש הלכה זו. 45) והטעם, משום שהכותל אינו משמש את הבית. ועוד, שהטומאה גלויה לאוויר.

ו. בַּיִת הַמְשַׁמֵּשׁ אֶת הַכֹּתֶל[46] - יִדּוֹן כִּקְלִפַּת הַשּׁוּם[47]. כֵּיצַד? הַחוֹפֵר שְׁנֵי כּוּכִים[48] אוֹ שְׁתֵּי מְעָרוֹת זוֹ בְּצַד זוֹ, עַד שֶׁנִּמְצְאוּ שְׁנֵי בָּתִּים[49] חֲפוּרִים בַּקַּרְקַע וְנַעֲשָׂה בֵּינֵיהֶן כֹּתֶל הַמַּבְדִּיל בֵּין שְׁנֵיהֶן, וְהָיְתָה טֻמְאָה בַּבָּתִּים וְכֵלִים בַּכֹּתֶל, אִם יֵשׁ עֲלֵיהֶן כִּקְלִפַּת הַשּׁוּם - טְהוֹרִין; הָיְתָה טֻמְאָה בְּכֹתֶל זֶה וְכֵלִים בַּבָּתִּים, אִם יֵשׁ עֲלֵיהֶן כִּקְלִפַּת הַשּׁוּם - טְהוֹרִים. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁכֹּתֶל בִּנְיָן נִדּוֹן מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה, וְכֹתֶל הַסֶּלַע[50] אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה מִגּוּשׁ הָאָרֶץ כְּשֶׁיַּחְפֹּר מִכָּאן וּמִכָּאן נִדּוֹן כִּקְלִפַּת הַשּׁוּם.

46) כותל בנוי נקרא "משמש את הבית" מפני שהכותל עשה את הבית, וכותל שבין שתי מערות מוקם על ידי חפירת המערות, שחפרו מערה מכאן ומערה מכאן ונשארת ביניהן מחיצה של עפר או סלע ולפיכך המערה משמשת את הכותל. 47) כלומר, אפילו מחיצה דקה כקליפת השום מפרידה בין הטומאה והטהרות - הכל טהור ואין הבדל בין מחצייה ולפנים ובין מחצייה ולחוץ. 48) קברי מתים שלהם היו חצובים בכתלי מערות בעומק מתאים לאורך הארונות, וחפירה חצובה כזו נקראת כוך. 49) שטחים חלולים. 50) אם חצבו בית וכדומה בסלע ונעשו מחיצות מאליהן.

ז. כֹּתֶל שֶׁחֲצִי עָבְיוֹ בִּנְיָן וְחֶצְיוֹ סֶלַע - נִדּוֹן מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה[51].

51) ואף על פי שהסלע הנידון כקליפת השום הוא מבפנים - הבית טמא.

ח. טֻמְאָה שֶׁהָיְתָה בֵּין קוֹרוֹת הַבַּיִת[52], אֲפִלּוּ אֵין תַּחְתֶּיהָ אֶלָּא כִּקְלִפַּת הַשּׁוּם - הַבַּיִת טָהוֹר[53], וְרוֹאִין אֶת הַטֻּמְאָה כְּאִלּוּ הִיא רְצוּצָה[54] בָּאָרֶץ וּמְטַמְּאָה כְּנֶגְדָּהּ בִּלְבַד. וְאִם יֵשׁ בְּמִקוֹמָהּ טֶפַח עַל טֶפַח - הַכֹּל טָמֵא[55]. וְכֵן אִם הָיְתָה נִרְאֵית בְּתוֹךְ הַבַּיִת[56] - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ הַבַּיִת טָמֵא. שְׁנֵי פְּתָחִים זֶה עַל גַּבֵּי זֶה וְטֻמְאָה בַּכֹּתֶל שֶׁבֵּינֵיהֶן: אִם נִרְאֵית שֶׁהִיא[57] לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן - הוּא טָמֵא וַחֲבֵרוֹ טָהוֹר, וְאִם לָאו - נִדּוֹנִין מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה[58].

52) הקורות נתונות מכותל לכותל שכנגדו ועליהן וביניהן המעזיבה מטיט. המדובר כשהטומאה בתוך הקורה עצמה. 53) דין קורה כדין סלע ונידונה כקליפת השום (למעלה

הלכה ו), מפני שלא נעשו בה שינויים מכריעים ואפשר להוציאה מבלי לקלקלה (וכעין זה אמרו בבבא קמא סז, א, גבי גזל קורה: "מריש שמו עליו") אין עליה תורת "משמש את הבית", מה שאין כן במעזיבה, שהיא נפרכת כשמורידים אותה. 54) המדובר כשאין במקומה טפח על טפח. במעזיבה (למעלה בהלכה ד) אין דין טומאה רצוצה מפני שהיא נפרכת, מה שאין כן קורות, שאינן עומדות להיבקע (כסף משנה). 55) שהרי היא כקבר סתום המטמא מכל צדדיו. 56) פירוש, שאין עליה אפילו כקליפת השום. 57) כל שהוא אפילו כקליפת השום. 58) כשהטומאה במחצית הכותל העליונה, הפתח העליון טמא, וכשהיא בתחתונה התחתון טמא.

## פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר עמוד העומד בתוך הבית וטומאה רצוצה תחתיו, טומאה שבתוך הכותל ומקומה טפח על טפח על רום טפח, חור גדול שבעובי הכתלים שדרך לעשותו לתשמיש וטומאה בתוכו, ודין ב' פרדסקים זה בצד זה או למעלה מזה. וכלב שאכל בשר מת תוך שלשה ימים, האשה שמת עוברה בתוך מעיה והאשה שמקשה לילד, האשה שהפילה שליה, ואם ילדה ב' ילדים אחד חי ואחד מת, האשה שמת עוברה בתוך מעיה ונגעה בו המיילדת, והבולע טבעת טמאה.

1 **א. עַמּוּד[2] הָעוֹמֵד בְּתוֹךְ הַבַּיִת וְטֻמְאָה רְצוּצָה[3]**
2 **תַּחְתָּיו - טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת, וְאֵינוֹ**
3 **מְטַמֵּא אֶלָּא כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה בִּלְבַד. וְאִם הָיָה פֶּרַח[4]**
4 **יוֹצֵא מֵעַמּוּד זֶה וְכֵלִים תַּחַת הַפֶּרַח - הַכֵּלִים**
5 **טְהוֹרִים[5], שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה[6].**

2) אהלות פ"ו מ"ו. 3) שאין במקומה טפח על טפח פנוי. 4) קישוט בולט מן העמוד עשוי בתבנית פרח. 5) שם מ"ז. 6) ולא מצידיה, ומשמיענו שאין אנו דנים את העמוד כשיפוע האוהל של הפרח, ושיפועי אוהלים כאוהלים (ראה למעלה פי"ח ה"ז).

6 **ב. [וְאִם יֵשׁ בִּמְקוֹם הַטֻּמְאָה][7] טֶפַח עַל טֶפַח עַל**
7 **רוּם טֶפַח - הֲרֵי הוּא כְּקֶבֶר סָתוּם וּמְטַמֵּא מִכָּל**
8 **סְבִיבָיו, וְהַבַּיִת כֻּלּוֹ טָמֵא, שֶׁהֲרֵי הֶאֱהִיל עַל הַקֶּבֶר.**

7) כלומר, במקום הפנוי מחוץ לשטח התפוס ע"י הטומאה (ראה למעלה פ"ז ה"ד).

9 **ג. טֻמְאָה שֶׁבְּתוֹךְ הַכֹּתֶל[8] וּמְקוֹמָהּ טֶפַח עַל טֶפַח עַל**
10 **רוּם טֶפַח - כָּל הָעֲלִיּוֹת הַבְּנוּיוֹת עַל כֹּתֶל זֶה, אֲפִלּוּ**
11 **עֶשֶׂר[9], טְמֵאוֹת; שֶׁהֲרֵי הַכֹּתֶל כֻּלּוֹ קֶבֶר סָתוּם עַד**
12 **סוֹפוֹ, וְהוּא כֹּתֶל הָעֲלִיּוֹת, וְכָל עֲלִיָּה מֵהֶן מַאֲהֶלֶת**
13 **עַל הַקֶּבֶר[10]. בָּנָה בַּיִת[11] בְּצַד הַכֹּתֶל מִכָּאן וּבַיִת מִכָּאן**
14 **וּבָנָה עֲלִיָּה עַל גַּבֵּי שְׁנֵי הַבָּתִּים עַד שֶׁנִּמְצָא רֹאשׁ**
15 **הַכֹּתֶל הַטָּמֵא הוּא בְּאֶמְצַע קַרְקַע הָעֲלִיָּה - הֲרֵי**
16 **הָעֲלִיָּה טְמֵאָה, שֶׁהֲרֵי הֶאֱהִילָה עַל הַקֶּבֶר, וְהָעֲלִיָּה**
17 **הַשְּׁנִיָּה הַבְּנוּיָה עַל גַּבָּהּ טְהוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן זוֹ עַל**
18 **גַּבֵּי זוֹ וְאֵין הַכֹּתֶל הַטָּמֵא כָּתְלָהּ[12].**

8) שם פ"ז מ"א. 9) זו על גבי זו, והכותל שהטומאה בה מגיע עד לעליה העליונה. 10) כל זה כשיש במקום הטומאה טפח על טפח. ואם אין בו טפח על טפח, דינו ככותל המשמש את הבית, למעלה בפכ"ד ה"ה, ומטמא את החדר שכנגד הטומאה בלבד ולא את החדרים שתחתיו ושעליו. 11) שם. 12) ותקרת העליה התחתונה חוצצת בפני הטומאה.

19 **ד. חוֹר[13] גָּדוֹל[14] שֶׁבָּעֲבִי הַכְּתָלִים שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם**
20 **לַעֲשׂוֹתוֹ לְתַשְׁמִישׁ, וְהוּא הַנִּקְרָא פַּרְדִּסְק, שֶׁהָיְתָה**
21 **טֻמְאָה מֻנַּחַת בְּתוֹכוֹ וְיֵשׁ עָלָיו[15] דְּלָתוֹת סְגוּרוֹת -**
22 **הַבַּיִת טָהוֹר[16]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה רְצוּצָה בְּקַרְקָעִיתוֹ אוֹ**
23 **בִּכְתָלָיו אוֹ בְּגַגּוֹ - רוֹאִין אֶת כָּל הַחוֹר כֻּלּוֹ כְּאִלּוּ**
24 **הוּא אָטוּם[17], וְרוֹאִין[18] מְקוֹם הַטֻּמְאָה: אִם הוּא**
25 **בַּחֲצִי עֳבִי הַכֹּתֶל שֶׁלִּפְנִים - הַבַּיִת טָמֵא; וְאִם הָיְתָה**
26 **טֻמְאָה מֵחֲצִי כֹּתֶל וְלַחוּץ - הַבַּיִת טָהוֹר; מֻחֶצָּה**
27 **לְמֻחֶצָּה - הַבַּיִת טָמֵא.**

13) תוספתא שם פ"ז הי"א. 14) לא פחות מטפח על טפח ברום טפח. 15) פירוש, אפילו יש עליו (ראה הערה הבאה). 16) הכסף־משנה מגיה: הבית טמא, וכך גירסתנו בתוספתא שם. והטעם, מפני שסוף הטומאה לצאת דרך הדלתות לבית. 17) סתום. 18) דוגמה לטומאה בכתליו: עובי הכותל ששה טפחים, והפרדיסק פתוח לחוץ, ועומקו שלושה, והטומאה בעובי הכותל במרחק שני טפחים מצד הבית, וטפח אחד מחללו של הפרדיסק, אין אנו אומרים שהטומאה מחציו של הכותל ולחוץ, שהרי עוביו במקום זה הוא שלושה טפחים, אלא רואים את החור כאילו הוא אטום. ואם כן, עובי הכותל הוא ששה טפחים, ונמצא שהטומאה המרוחקת לא יותר משני טפחים מן הבית מקומה במחצית הפנימית, והבית טמא.

28 **ה. שְׁנֵי פַּרְדִּסְקִין[19] זֶה בְּצַד זֶה אוֹ זֶה עַל גַּב זֶה[20],**
29 **וְטֻמְאָה מֻנַּחַת בְּאֶחָד מֵהֶן, וְנִפְתַּח[21] - הוּא וְהַבַּיִת**
30 **טָמֵא, וַחֲבֵרוֹ טָהוֹר[22]. הָיְתָה טֻמְאָה רְצוּצָה בְּתוֹךְ**
31 **הַבִּנְיָן - רוֹאִין אֶת הַפַּרְדִּסְקִין כְּאִלּוּ הֵן אֲטוּמִין,**
32 **וְיִדּוֹן מֻחֶצָּה לְמֻחֶצָּה[23].**

19) משנה שם פ"ו, ז. 20) ודלתותיהם נעולות. 21) הדלת נפתחה. 22) הדלת הנעולה חוצצת, כשאין דרך הטומאה לצאת שם, כמו שנתבאר כמה פעמים. אבל אם גם דלתו פתוחה נכנסת לו הטומאה, מכיוון שיש בו פותח טפח (ראה למעלה פ"כ ה"ז דין ביב קמור). 23) כמו שביארנו בסוף ההלכה הקודמת.

33 **ו. כְּזַיִת[24] מִן הַמֵּת מֻדְבָּק בְּאַסְקֻפַּת הַבַּיִת מִבַּחוּץ[25] -**
34 **הַבַּיִת טָהוֹר[26]. הָיָה רָצוּץ תַּחַת הָאַסְקֻפָּה - יִדּוֹן**
35 **מֻחֶצָּה לְמֻחֶצָּה[27]. הָיָה מֻדְבָּק לַמַּשְׁקוֹף[28] - הַבַּיִת**
36 **טָמֵא[29].**

24) שם פי"ב ה"ח. 25) במקום שאין עליו משקוף. 26) כר' יהושע שם, אפילו כשהדלת פתוחה, ואם יש עליו משקוף והדלת פתוחה הבית טמא, מפני שהמשקוף מאהיל על הטומאה ומתחבר עם אוהל הבית, ואם הדלת נעולה

טהור אפילו המשקוף מאהיל, מפני שאין דרך הטומאה להכנס, ולכן הדלת חוצצת (תפארת ישראל). 27) כמו במונחת בכותל, מחציה ולפנים - כבפנים, מחציה ולחוץ - כבחוץ. 28) שם. 29) אפילו אם מודבק כחלק שמחוץ לדלת. בזה גם ר' יהושע מודה, מפני שחלקו הפנימי הוא עצמו חלק מאוהל הבית, לכן כולו בטל לגבי הבית. מה־שאין־כן באסקופה, שהיא נמשכת יותר לקרקע מאשר לבית.

1 ז. כֶּלֶב שֶׁאָכַל[30] בְּשַׂר הַמֵּת וּמֵת[31] בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה
2 יָמִים[32] וַהֲרֵי הוּא מֻטָּל עַל הָאַסְקֻפָּה - רוֹאִין חֲלַל
3 הַטֻּמְאָה מִגּוּפוֹ[33]: אִם הוּא כְּנֶגֶד הַמַּשְׁקוֹף וְלִפְנִים[34]
4 - הַבַּיִת טָמֵא[35], וּמִכְּנֶגֶד הַמַּשְׁקוֹף וְלַחוּץ - הַבַּיִת
5 טָהוֹר[36].

30) שם פי"א מ"ז. 31) אבל אם הוא חי, אינו מטמא אפילו בתוך שלושה ימים, מפני שהטומאה בלועה בגופו (למעלה פ"כ ה"ב, וה"ה). 32) ולא נתעכל עדיין הבשר (ראה למעלה פ"כ ה"ד). 33) המקום בגופו שהטומאה מונחת שם (בפירושו למשנתנו, כותב רבינו: האיצטומכה, פירוש, קיבה). 34) בין שיש בחללו פותח טפח, ובין אין בו. 35) אם יש בחללו פותח טפח, צידו העליון מאהיל על הטומאה ואינו חוצץ, והמשקוף מאהיל עליו, ולפיכך כל הבית כאוהל הטומאה, ואם אין בו פותח טפח, הרי הטומאה רצוצה ובוקעת ועולה לתוך הבית, ומפני שדלת הבית פתוחה מתפשטת הטומאה לכל הבית (ראה תפארת ישראל "קרית ארבע" דיני טומאה רצוצה אות ב). 36) כר' יוסי במשנתנו, לפי פירוש הרע"ב (ראה 'תוספות יום טוב' וסדרי טהרות). [ויש לעיין בדבר, מהו ההבדל בין זה לדין אדם מוטל על האסקופה בפי"ח ה"ב, ולמה מטהר רבינו כשקיבת הכלב בחוץ, אפילו אם מקצת גופו של הכלב מן המשקוף ולפנים?].

6 ח. הָאִשָּׁה[37] שֶׁמֵּת עֻבָּרָהּ בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ, אִם נַעֲשָׂה
7 רֹאשׁ הַנֶּפֶל כְּפִקָּה[38] שֶׁל שְׁתִּי - כֵּיוָן שֶׁנִּפְתַּח הָרֶחֶם
8 עַד שֶׁנִּרְאָה הָרֹאשׁ נִטְמָא הַבַּיִת מִפְּנֵי הָעֻבָּר, אַף עַל
9 פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא יָצָא.

37) שם פ"ז, מ"ד. 38) כראש המעוגל של פלך לחוטי האורך (בכורות כב ע"א).

10 ט. הָאִשָּׁה שֶׁמַּקְשָׁה[39] לֵילֵד וְיָצְאָה מִבַּיִת לְבַיִת
11 וְהִפִּילָה נֶפֶל מֵת בְּבַיִת שֵׁנִי - הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן טָמֵא
12 בְּסָפֵק, שֶׁמָּא כְּשֶׁהָיְתָה בּוֹ יָצָא רֹאשׁוֹ שֶׁל נֶפֶל הַזֶּה.
13 בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁלֹּא הָיָה רֹאשׁ הַנֶּפֶל כְּפִקָּה
14 שֶׁל שְׁתִּי; אֲבָל אִם הֶעֱגִיל רֹאשׁ הַנֶּפֶל כְּפִקָּה - הַבַּיִת
15 הָרִאשׁוֹן טָהוֹר; שֶׁאִלּוּ נִפְתַּח רַחְמָהּ שָׁם, לֹא הָיְתָה
16 יְכוֹלָה לְהַלֵּךְ עַל רַגְלֶיהָ. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה נִטֶּלֶת
17 בַּאֲגַפַּיִם[40] וְהוֹצִיאוּהָ מִבַּיִת לְבַיִת - הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן
18 טָמֵא בְּסָפֵק אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱגִיל רֹאשׁ הַנֶּפֶל כְּפִקָּה
19 שֶׁל שְׁתִּי[41].

39) אהלות שם. 40) בידי חברותיה. 41) מאותו הנימוק שאמרנו: שמא הוציא הנפל ראשו בבית ראשון.

20 י. הָאִשָּׁה שֶׁהִפִּילָה[42] שְׁלִיָא[43] - הַבַּיִת טָמֵא וַדַּאי.
21 חֲזָקָה הוּא שֶׁאֵין שְׁלִיָא בְּלֹא וָלָד.

42) משנה נדה כו, א. 43) כעין שק של עור שהוולד מונח בו.

22 יא. מִי שֶׁיָּלְדָה[44] שְׁנֵי יְלָדִים, אֶחָד חַי וְאֶחָד מֵת:
23 אִם הַמֵּת יָצָא רִאשׁוֹן - הַחַי טָהוֹר[45], שֶׁהֲרֵי לֹא נָגַע
24 בּוֹ מִשֶּׁיָּצָא לָאֲוִיר הָעוֹלָם[46]; וְאִם הַחַי יָצָא רִאשׁוֹן -
25 הֲרֵי הוּא טָמֵא, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִגַּע בּוֹ הַמֵּת
26 מִשֶּׁיָּצָא לָאֲוִיר הָעוֹלָם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְגַּלְגֵּל אַחֲרָיו
27 כְּאֶבֶן, שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים כְּדֵי לְהַעֲמִיד עַצְמוֹ[47].

44) שם מ"ה. 45) פירוש, אינו טמא טומאת שבעה ואינו צריך הזאה שלישי ושביעי כנוגע במת, אבל טמא טומאת ערב מפני שנגע באמו שנגעה במת ושהיא טמאה גם כיולדת, שבעה ימים לזכר וארבעה עשר לנקבה. 46) והנגיעה בו בתוך גופה של האשה אינה מטמאה (למעלה פ"כ ה"א). והמדובר כשהוציאו את החי מן הבית לפני שיצא המת. שאם לא כן, נטמא החי טומאת שבעה באוהל המת. 47) כשיצא המת תחילה, אין החי נמשך אחריו, מפני שהוא מתאמץ ומעכב את עצמו מלהתגלגל אחרי המת שיצא, אבל דבר שאין בו רוח חיים מתגלגל מאליו למקום הפתוח (מפירושו של רבינו במשנתנו).

28 יב. הָאִשָּׁה שֶׁיָּלְדָה[48] וָלָד מֵת, אֲפִלּוּ נֶפֶל קָטָן כְּמוֹ
29 שֶׁבֵּאַרְנוּ[49] - הֲרֵי הִיא טְמֵאָה טֻמְאַת שִׁבְעָה[50]. מֵת
30 עֻבָּרָהּ בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ וּפָשְׁטָה הַחַיָּה[51] אֶת יָדָהּ וְנָגְעָה
31 בּוֹ - הַחַיָּה טְמֵאָה שִׁבְעָה, וְהָאִשָּׁה טְהוֹרָה עַד שֶׁיֵּצֵא
32 הַוָּלָד. וְטֻמְאַת הַחַיָּה מִדִּבְרֵיהֶם, גְּזֵרָה שֶׁמָּא תִּגַּע בּוֹ
33 מִשֶּׁיֵּצֵא לַפְּרוֹזְדוֹר[52]. אֲבָל מִן הַתּוֹרָה אֵין מַגַּע בֵּית
34 הַסְּתָרִים[53] מַגָּע; הוֹאִיל וְהוּא בְּתוֹךְ הַמֵּעַיִם, הַנּוֹגֵעַ
35 בּוֹ טָהוֹר. וְכֵן הַבּוֹלֵעַ[54] טַבַּעַת טְמֵאָה וְחָזַר וּבָלַע
36 אַחֲרֶיהָ טַבַּעַת טְהוֹרָה, אַף עַל פִּי שֶׁנָּגְעוּ זוֹ בָּזוֹ
37 בְּוַדַּאי בְּתוֹךְ מֵעָיו - אֵינוֹ מַגָּע, וְהַטְּמֵאָה בְּטֻמְאָתָהּ[55]
38 וּטְהוֹרָה בְּטָהֳרָתָהּ[56].

48) משנה חולין עא, א. 49) למעלה פ"ב ה"א. 50) טומאת מת, וטעונה הזאה שלישי ושביעי, שהרי נגע גופה במת (מובן שהיא טמאה גם כיולדת, ואם הפילה נקבה טמאה ארבעה עשר יום, אבל כאן אנו עוסקים בדיני טומאת מת בלבד, ולפיכך כתב טומאת שבעה). 51) המיילדת. 52) שם עב, א. החלק החיצון של אברי הלידה. 53) מקום מכוסה מטבעו. 54) שם עא, ב. 55) כשתצא מן הגוף. 56) אשריך הלכות טומאת מת, שנכנסת בטומאה ויצאת בטהרה (ראה סיום מסכת כלים).

סְלִיקוּ לְהוּ הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

# הִלְכוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה

1 יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְזֶהוּ פָּרָטָן: א) דִּין
2 פָּרָה אֲדֻמָּה. ב) דִּין טֻמְאַת מֵי נִדָּה וְטָהֳרָתָן.
3 וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

## פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר פרה אדומה בת כמה שנים כשירה, ואם לוקחים עגלה לגדלה, אם היתה זקנה, והמראות שפוסלות בה, ובאי זה מקום, המומים הפוסלים בה, ואם העבודה פוסלת בה, ואי זו עבודה, פרה שנולד בה פיסול, ואם לקחו פרה ומצאו אחרת נאה ממנה, על יד מי נעשית הפרה, וטבולי יום אם כשרים בה.

~ נקודות משיחות קודש ~

בהמשך להלכות טומאת מת, באות הלכות פרה אדומה. על־דרך המבואר במדרשי חז"ל ש"נתכרכמו פניו של משה" שלא ידע במה תהא טהרתו של זה הנטמא בטומאה הכי חמורה – טומאת מת, ולכן נאמרה לו פרשת פרה אדומה, כך גם הרמב"ם הביא הלכות פרה אדומה תיכף לאחר הלכות טומאת מת, מבלי לסיים הלכות אלו כדרכו בכמה מקומות בספרו בביאור עניינים של תיקון הדעות.

(על־פי 'יין מלכות' ספר טהרה סימן ד)

5 א. מִצְוַת פָּרָה[2] אֲדֻמָּה[3] שֶׁתִּהְיֶה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים[4] אוֹ
6 בַּת אַרְבַּע[5]. וְאִם הָיְתָה זְקֵנָה - כְּשֵׁרָה[6]; אֶלָּא שֶׁאֵין
7 מַמְתִּינִין לָהּ, שֶׁמָּא תִּשְׁחִיר[7] וְתִפָּסֵל. וְאֵין לוֹקְחִין
8 עֶגְלָה וּמְגַדְּלִין אוֹתָהּ[8]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִקְּחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה -
9 וְלֹא עֶגְלָה. לֹא מָצְאוּ אֶלָּא עֶגְלָה - פּוֹסְקִין עָלֶיהָ
10 דָּמִים[9] וְתִהְיֶה אֵצֶל בְּעָלֶיהָ עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתֵעָשֶׂה פָּרָה.
11 וְלוֹקְחִין אוֹתָהּ מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה[10].

2) פרה פ"א מ"א. 3) טמאי מת אינם נטהרים בטבילה במקווה בלבד, אלא צריכים הזאת מים שנתנו עליהם אפר פרה אדומה, ודיניה מפורשים לקמן. 4) כל זמן שלא הגיעה לגיל זה, נקראת "עגלה" או "עגלת בקר". רבינו בפירושו שם מבאר, שעגל סתם הוא בן שנה, ו"עגלת בקר" היא בת שתים. 5) כחכמים, שם. 6) שם. משמע שאינה נקראת זקינה אלא אם עברו עליה יותר מארבע שנים. ולכאורה זה מנוגד לדבריו בפ"א מהל' מעשה הקרבנות, שפר למעלה מבן שלוש נקרא זקן. וב'משנה למלך' מבאר: פרה אדומה שתחילתה מבת שלוש, נקראת זקינה אחר עבור שנתיים. ז.א. למעלה מבת ארבע, וכן פר שתחילתו מבן שתים, נקרא זקן כשתעבורנה עליו שנתיים. 7) טבען של שערות לשנות את גוונן מבהיר לכהה עם עלות הגיל, ושתי שערות שחורות פוסלות את הפרה. 8) 'ספרי' זוטא. 9) קובעים ומשלמים את מחירה (וכן בבבא־מציעא פ"ה מ"ז: אין פוסקים על הפירות). 10) שקלים פ"ד מ"ב. כל גבר מישראל מגיל עשרים ולמעלה מחוייב לתת מחצית השקל (מטבע עתיק) לצרכי בית־המקדש ובעיקר לקניית קרבנות. השקלים ניתנו לידי הכהנים שהכניסום לחדר (לשכה) בבית־המקדש, ושלוש פעמים בשנה – לפני הפסח, לפני שבועות ולפני סוכות – ממלאים שלוש קופות גדולות מאתם השקלים לצרכים השוטפים. המטבעות שבקופות נקראים "תרומת הלשכה".

12 ב. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה[11] 'תְּמִימָה' - תְּמִימַת
13 אַדְמִימוּת[12], לֹא תְּמִימַת קוֹמָה[13]; אֶלָּא אִם הָיְתָה
14 נַנָּסָה[14] - כְּשֵׁרָה[15], כְּשְׁאָר הַקֳּדָשִׁים. הָיוּ בָהּ שְׁתֵּי
15 שְׂעָרוֹת[16] לְבָנוֹת אוֹ שְׁחוֹרוֹת בְּתוֹךְ גֻּמָּא[17] אַחַת[18], אוֹ
16 בְּתוֹךְ שְׁנֵי כּוֹסוֹת[19] וְהֵן מֻנָּחוֹת זוֹ עַל זוֹ - פְּסוּלָה.

11) במדבר, שם. 12) שכל שערותיה אדומות. ב'ספרי' חוקת, פיסקה קכג, דרשו: תמימה – תמימה באדמות. או (אולי) תמימה במומים (שלא יהיה בה מום)? כשהוא אומר: "אשר אין בה מום" הרי מומים אמורים, הא (אם כן) מה תלמוד־לומר תמימה? שתהא תמימה באדמות. 13) שתהיה קומתה גבוהה. 14) נמוכת קומה. 15) פרה פ"ב, מ"ב. ננסות, מום הוא באדם (בכורו' מה, ב), אבל לא בבהמה. 16) פרה שם מ"ה. 17) שרשי השערות יושבים בשקיעות קטנטנות שבעור, והן נקראות "גומות". 18) [בבבא־בתרא טז, א - אמרו: "כל נימא ונימא בראתי לה גומא בפני עצמה". ואולי שונה עור האדם מעור הבהמה ('תפארת ישראל')). 19) במס' פרה פ"ב מ"ה, שנינו: "היו בה שתי שערות שחורות או לבנות בתוך גומא אחת פוסלות. רבי יהודה אומר אפילו בתוך כוס אחד, היו בתוך שתי כוסות והן מוכיחות זו את זו – פסולה". ופירש שם רבינו: "וכוס הוא עגול מן הגשם יש בו כלל (הרבה) מן השיעור (צ"ל השיער) בשטח אחד". פירוש, השערות מסודרות על גוף הבהמה כעין תלתלים (הגר"א), והם בולטות ביותר כשהן רטובות. ודעת רבינו שנחלקו רבי יהודה ותנא־קמא בדין שתי שערות יוצאות משתי גומות או יותר ואינן כרוכות זו בזו או מונחות זו על זו. תנא־קמא סובר שאינן פוסלות (וכן אמרו בפירוש בתוספתא פרה פ"ב ה"ב: בתוך שתי גומות – כשירה), ורבי יהודה חולק ואומר שלא רק בגומא אחת אלא אפילו בכוס אחת פסולה, ואפילו אינן מונחות זו על זו. ומה שאמרו במשנה: "היו בתוך שתי כוסות והן מוכיחות זו את זו - פסולה" דברי הכל הוא. ומובן שכן הדין בכוס אחת לדעת תנא־קמא, ומשום רבי יהודה הפוסל בכוס אחת אפילו אינן מוכיחות, נקט שתי כוסות. ורבינו פסק כתנא־קמא, ונקט לשון המשנה, כדרכו במקומות רבים.

17 ג. הָיוּ בָהּ[20] שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת[21] עִקָּרָן[22] מַאֲדִּים וְרֹאשָׁן
18 מַשְׁחִיר, עִקָּרָן מַשְׁחִיר וְרֹאשָׁן מַאֲדִּים - הַכֹּל הוֹלֵךְ
19 אַחַר הָעִקָּר[23]. וְגוֹזֵז בְּמִסְפָּרַיִם[24] אֶת רֹאשָׁן הַמַּשְׁחִיר[25]
20 וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם גִּזָּה בְּקָדָשִׁים[26], שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ
21 לָגֹז[27].

20) שם. 21) בגומא אחת או בשתים ומונחות זו על זו. 22) מקום צמיחתן. 23) כחכמים, שם. 24) תוספתא פרה פ"ב ה"ד. 25) רבינו בפירוש למשנה כותב, שצריך לגזוז, וכל זמן שלא גזז – פסולה. 26) התורה אמרה

(דברים טו, יט) "לא תגוז בכור צאנך", והוא־הדין בשאר קדשים הקרבים על המזבח. 27) טעם זה אינו מספיק להתיר גזיזת קדשי מזבח, אבל קדושת פרה אדומה היא כקדושת בדק הבית (דברים שהוקדשו לצרכי תיקונים ושיפוצים בבית־המקדש וכדומה). ורבינו פוסק בהל' מעילה (פי"א הי"ב) שאיסור גזיזתם הוא גזירת חכמים, ולא גזרו בפרה מפני הנימוק האמור כאן.

1 **ד. וְצָרִיךְ שֶׁיִּשָּׁאֵר מִן הַמַּאְדִּים[28] כְּדֵי שֶׁיִּנָּטֵל בְּזוּג[29];**
2 **שֶׁכָּל שַׁעֲרָה שֶׁאֵינָהּ נִטֶּלֶת בְּזוּג[30] - הֲרֵי הִיא כְּאִלּוּ**
3 **אֵינָהּ[31]. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ בָהּ שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת לְבָנוֹת אוֹ**
4 **שְׁחוֹרוֹת שֶׁאֵינָן נִלְקָטִין בְּזוּג[32] - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׂרָה[33].**

28) אחרי גזיזת העליון השחור. 29) מספריים. 30) שסכיני המספריים אינן תופסות אותן. 31) [במסכת נידה (נב, ב) מחלוקת חכמים כמה הוא שיעורן של שערות בפרה ובנגעים וכו'. ובגמרא שם אמרו: "הלכה כדברי כולן להחמיר". ודעת רבינו (בפירוש שם), ששיעור ניטלות בזוג הוא הקטן שבכולם, ובהתאם לכך פסק בסוף הלכה זו, ששתי שערות לבנות או שחורות הנקלטות בזוג — פוסלות את הפרה. וכן בהל' טומאת צרעת (פ"ב ה"א) ששיער לבן שניטל בזוג מטמא בבהרת (ראה שם הערה ב). ולכאורה תמוהים דבריו כאן, למה הכשיר אם שיעור המאדים הוא כדי שינטל בזוג, ולא החמיר להצריך כדי לכוף ראשון לעיקרן כדעת רבי ישמעאל שם? ונראה, שדעת רבינו, ששערות הנקלטות בזוג, שם (השין צרויה) שערות עליהן לדברי הכול, ולא אמרו בהן "כאילו אינן", אולם נקבעו שיעורים לכל דבר (מהם הלכה למשה מסיני, ומהם שיעורי חכמים) ולמטה משיעורים הללו אינו מספיק, אבל אין זה אומר שהדבר "כאילו אינו", ולכן בראשון משחיר ועיקרן מאדים, הרי השערות האדומות כשהן לעצמן לא קבעה להן התורה ולא חכמים שיעור מיוחד, שהרי פרה שכל שערותיה קצרות כשירה, אם רק שם שערות עליהן, ומה אנו צריכים כדי להכשירה? הוי אומר, הפסק בין השחורות לבין עור הפרה, ולזה מספיקות שערות כל שהן אם שם שערה עליהן (על־פי ה'כסף משנה' בתוספת ביאור)). 32) אף־על־פי שכל ארכן לבן או שחור. 33) משמע ששערות אדומות קצרות משיעור זה — פוסלות.

5 **ה. הָיוּ[34] קַרְנֶיהָ אוֹ טְלָפֶיהָ שְׁחוֹרִים - יָגֹד[35]. גַּלְגַּל**
6 **הָעַיִן[36] וְהַשִּׁנַּיִם וְהַלָּשׁוֹן - אֵין מַרְאֵיהֶן פּוֹסְלִים**
7 **בְּפָרָה.**

34) שם מ"ב. 35) יחתוך כמו "גודו אילנא" (דניאל ד, יא). בבכורות מד, א - מבואר, שמותר לחתוך את הקליפה החיצונה שעל גבי העצם הנקראת "זכרות הקרן", אבל אם חתך את הזכרות עצמה נעשית בעלת מום ופסולה. 36) פרה, שם.

8 **ו. הָיְתָה בָהּ[37] יַבֶּלֶת וַחֲתָכָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁצָּמַח**
9 **בִּמְקוֹמָהּ שֵׂעָר אָדֹם - פְּסוּלָה[38].**

37) שם. 38) כרבי יהודה. הראב"ד מנמק: לפי שאין עולה בו אדמימות גמורה, אלא הוא שיער לקוי.

10 **ז. כָּל הַמּוּמִין[39] הַפּוֹסְלִין בְּקָדָשִׁים - פּוֹסְלִין בְּפָרָה,**
11 **שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם. הָיְתָה יוֹצֵא דֹּפֶן[40] אוֹ**
12 **מְחִיר[41] אוֹ אֶתְנַן[42] אוֹ טְרֵפָה[43] אוֹ שֶׁנִּרְבְּעָה[44] -**
13 **פְּסוּלָה; שֶׁכָּל הַפּוֹסְלִין אֶת הַקֳּדָשִׁים לַמִּזְבֵּחַ -**
14 **פּוֹסְלִין אֶת הַפָּרָה וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא כְּקָדְשֵׁי בֶדֶק**
15 **הַבַּיִת, הוֹאִיל וּקְרָאָהּ הַכָּתוּב חַטָּאת. וּמֵהֵר לִקַּח**
16 **אוֹתָהּ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[45] וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא רְבָעָהּ**
17 **הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, שֶׁאֵינוֹ מַפְסִיד בְּהֶמְתּוֹ[46]. יְתֵרָה**
18 **פָּרָה[47] עַל הַקֳּדָשִׁים, שֶׁהָעֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהּ. שֶׁנֶּאֱמַר:**
19 **אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל, וּבְעֶגְלָה עֲרוּפָה אוֹמֵר:**
20 **אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה בְּעֹל; מָה עֹל**
21 **הָאָמוּר בְּעֶגְלָה - עָשָׂה שְׁאָר עֲבוֹדוֹת כְּעֹל, אַף עֹל**
22 **הָאָמוּר בְּפָרָה - יִפְסֹל בָּהּ שְׁאָר עֲבוֹדוֹת כְּעֹל. אֶלָּא[48]**
23 **שֶׁהָעֹל פּוֹסֵל בֵּין בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת**
24 **עֲבוֹדָה, וּשְׁאָר עֲבוֹדוֹת אֵין פּוֹסְלוֹת אֶלָּא בִּשְׁעַת**
25 **עֲבוֹדָה. כֵּיצַד? קָשַׁר עָלֶיהָ הָעֹל, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
26 **חָרַשׁ בָּהּ - פְּסוּלָה; הִכְנִיסָהּ לָדוּשׁ - אֵינָהּ נִפְסֶלֶת**
27 **עַד שֶׁיָּדוּשׁ בָּהּ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. רָכַב עָלֶיהָ[50],**
28 **נִשְׁעָן עָלֶיהָ, נִתְלָה בִּזְנָבָהּ[51] וְעָבַר בָּהּ אֶת הַנָּהָר, קִפֵּל**
29 **עָלֶיהָ אֶת הַמּוֹסֶרָה[52], נָתַן טַלִּיתוֹ עָלֶיהָ, נָתַן עָלֶיהָ**
30 **כְּסוּת שֶׁל שַׂקִּים - פְּסוּלָה[53]. קְשָׁרָהּ בְּמוֹסֶרָה: אִם**
31 **הָיְתָה מוּרֶדֶת[54] וּצְרִיכָה שְׁמִירָה - כְּשֵׁרָה, וְאִם לָאו**
32 **- פְּסוּלָה; שֶׁכָּל שְׁמִירָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה מַשּׁוּי הוּא.**
33 **עָשָׂה בָהּ[55] סַנְדָּל שֶׁלֹּא תַּחֲלִיק, פֵּרַשׁ טַלִּיתוֹ עָלֶיהָ**
34 **מִפְּנֵי הַזְּבוּבִין - כְּשֵׁרָה. זֶה הַכְּלָל[56]: כֹּל שֶׁהוּא**
35 **לְצָרְכָּהּ[57] - כְּשֵׁרָה[58]; לְצָרֵךְ אַחֵר[59] - פְּסוּלָה. נַעֲשֵׂית**
36 **בָּהּ מְלָאכָה מֵאֵלֶיהָ[60] אוֹ שֶׁעָלָה עָלֶיהָ עֹל מֵאֵלָיו, אִם**
37 **לִרְצוֹנוֹ - פְּסוּלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ, שֶׁאִם**
38 **עֻבַּד בָּהּ לִרְצוֹנוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁעֻבַּד בָּהּ[61]. לְפִיכָךְ,**
39 **אִם שָׁכַן עָלֶיהָ הָעוֹף - כְּשֵׁרָה[62]; עָלָה עָלֶיהָ זָכָר -**
40 **פְּסוּלָה[63]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהַמְעֻבֶּרֶת פְּסוּלָה.**
41 **הִכְנִיסָהּ[64] לִרְבִקָה[65] וְדָשָׁה מֵאֵלֶיהָ[66] - כְּשֵׁרָה;**
42 **הִכְנִיסָהּ כְּדֵי שֶׁתִּינָק וְתָדוּשׁ - פְּסוּלָה[67], שֶׁהֲרֵי עָשָׂה**
43 **לִרְצוֹנוֹ[68]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

39) שם מ"ג. 40) לא נולדה באופן טבעי דרך הרחם, אלא פתחו את דופן הבהמה בסכין והוציאוה. 41) נתן כלב, ולקח פרה מחירה. 42) זונה שקיבלה פרה בשכרה. 43) טריפות שאינה עושה מום, כגון איברים הפנימיים שניקבו וכדומה (חולין יא ע"א). 44) בא עליה אדם. 45) שם. כחכמים. 46) דמי פרה אדומה מרובים, ואם יוודע שרבעה - לא יקנוה. 47) תוספתא פרה פ"ב. גמרא סוטה מו, א. 48) כלומר, קיים הבדל בין עול ובין עבודות אחרות. 49) שנתן עליה את העול, אבל לא עשה בה כל עבודה שהיא, כמבואר למטה. 50) משנה, פרה פ"ב, ג. 51) הוא־הדין בנתלה בחלק גוף אחר. 52) החבל הקשור בראש הבהמה נקרא "מוסירה" וקשירתו אינה פוסלת, אבל אם קיפל את החלק התלוי באויר והניחו על הפרה - הרי

זה משא ונפסלה. 53) כשהתכוון לשם משא, אבל בנתינה בלבד ובלי כוונה - רק עול פוסל (תפארת ישראל). 54) ואפשר שתברח (שבת נב, א). 55) צ"ל: לה. 56) שם. 57) לצורך הפרה בלבד, ולא לצורך האדם כלל. 58) אפילו משא כבד. 59) אף־על־פי שהדבר הוא גם לצרכה (בבא־מציעא ל, א). 60) שם. 61) שם, ל, ב: כתיב עבד (עין קמוצה) וקרינן (אנו קוראים) עובד (עין שרוקה), בעינן (צריכים) עובד דומיא (בדומה) דעבד. 62) שזה שלא ברצון הבעלים. 63) אפילו שלא בידיעתו, מפני שרצוי הדבר לבעליה, כדי שתלד. אמנם, כשאנו פוסלים את הפרה לא נוח לו, שהרי יצא שכרו בהפסדו פי כמה, אבל אם נכשירה ירויח דמי העגל וירצה בכך, ולפיכך אין להכשירה. 64) שם. 65) צמד פרות קשורות יחד, ודשות בפרסותיהן את שיבלי התבואה. 66) והוא לא נתכוון לדישה כלל. 67) בפסחים כו, א. וכן בבבא־מציעא ל, א - מובא דין זה בעגלה ערופה, אולם בתוספתא פרה פ"ב ה"ב נאמר בפרה. 68) ואף־על־פי שהתכוון גם לצורך הפרה.

1 **ח. פָּרָה[69] שֶׁנּוֹלַד בָּהּ פְּסוּל - תִּפָּדֶה[70]. וְכֵן אִם מֵתָה**
2 **- תִּפָּדֶה מִפְּנֵי עוֹרָהּ[71], אֲבָל לֹא לְהַאֲכִיל בְּשָׂרָהּ**
3 **לְכֶלָבִים[72].**

69) ברייתא, שבועות יא, ב. 70) קדשים העומדים להקרב על המזבח אין להם פדיון, אבל פרה אדומה שקדושתה קלה כקדושת בדק הבית – יש לה פדיון. 71) שם. 72) שאין פודים את הקדשים כדי להאכילם לכלבים. בבכורות טו, א - דרשו זה מן הכתוב בדין קדשים שהוממו ונפדו (דברים יב, טו): "ואכלת" – ולא לכלביך (ראה 'תוספות' שבועות יא, ב, ד"ה משום). (אף־על־פי שרבינו פסק בפ"ה מהל' ערכין, שקדשי בדק הבית צריכים העמדה והערכה, ככתוב בתורה (ויקרא כז, יב): "והעמיד את הבהמה לפני הכהן... והעריך", ואי אפשר להעמיד בהמה מתה – פרה אדומה "לב בית־דין מתנה עליהן" (שבועות, שם) פירוש, בית־דין הקונה אותה מקדיש אותה על תנאי שאם לא יצטרכו לה – תצא לחולין).

4 **ט. נִשְׁחֲטָה[73] לְשֵׁם חֻלִּין[74] - תִּפָּדֶה וְאֵינָהּ מְכַפֶּרֶת[75].**
5 **נִשְׁחֲטָה עַל גַּב מַעֲרַכְתָּהּ[76] - אֵין לָהּ פִּדְיוֹן[77]**
6 **עוֹלָמִית.**

73) שבועות, שם. 74) בברייתא, נאמר סתם: "נשחטה תפדה". ומפרש רבינו שנשחטה לשם חולין, ולא חילק רבינו בין נשחטה במקומה (על גבי מערכתה) או שלא במקומה, מכיוון שנשחטה לשם חולין מותר לפדותה. (בגמרא שם, אמרו הטעם, מפני שלב בית־דין מתנה עליה בשעה שמקדישים אותה, שאם תיפסל תצא לחולין, ופירשו ב'תוספות' שם ד"ה אי הכי, שעל־ידי תנאי בית־דין זה, דינה כבעל מום מעיקרו (שקדם מומה להקדישה) שהכול מודים שאינה צריכה העמדה והערכה). 75) כלומר, אינה ראויה להזאת אפרה, וצריכים להביא פרה אחרת. מצאנו לשון כפרה בפרה אדומה, במסכת מועד קטן כח, א. 76) המקום המזומן לשחיטת פרה ושריפתה (ראה לקמן פ"ג ה"א). 77) כשנשחטה בהכשר מלא, גנאי הדבר להוציאה לחולין (רש"י שם). ומדובר כשאין בה פיסול, אבל אם נפסלה – תיפדה אפילו אם נשחטה במקומה. (למעלה בה"ח סתם רבינו ולא חילק בין במקומה ובין שלא במקומה). (ה'חזון איש' פירש בדרך אחרת, אולם פירושו נראה דוחק).

7 **י. לָקְחוּ[78] פָּרָה וּמָצְאוּ אַחֶרֶת נָאָה מִמֶּנָּה - הֲרֵי זוֹ**
8 **תִּפָּדֶה שֶׁלֹּא בְּמוּם.**

78) שם.

9 **יא. אַף כֹּהֵן הֶדְיוֹט[79] כָּשֵׁר לִשְׂרֵפַת הַפָּרָה[80];**
10 **שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן, וַעֲדַיִן אַהֲרֹן**
11 **הָיָה קַיָּם. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה[81] לָמְדוּ: זוֹ נַעֲשֵׂית**
12 **בְּאֶלְעָזָר, וּשְׁאָר כָּל הַפָּרוֹת - בֵּין בְּכֹהֵן גָּדוֹל בֵּין**
13 **בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט.**

79) כהן מן השורה. 80) שנינו (פרה פ"ד מ"א): "ושלא בכהן גדול – פסולה, ורבי יהודה מכשיר". אמנם דרכו של רבינו לפסוק כתנא־קמא, אולם כאן לא פסק כמותו מפני שב'ספרי' (חוקת קכג) אמרו: "זאת (פרה שנעשתה בימי משה) נעשית באלעזר (בן אהרן, שהיה אז סגנו של כהן גדול) ושאר כל הפרות בכהן גדול, דברי רבי מאיר. רבי יוסי ורבי יהודה ורבי שמעון ורבי אליעזר בן יעקב אומרים: זאת נעשית באלעזר, ושאר כל הפרות בין בכהן גדול בין בכהן הדיוט". ומכאן למד רבינו שהתנא־קמא במסכת פרה הוא רבי מאיר, וחולקים עליו ארבעת חבריו, ופסק כרבים (כסף־משנה). 81) איש מפי איש עד משה רבינו.

14 **יב. וְהָעוֹשֶׂה אוֹתָהּ[82] לוֹבֵשׁ אַרְבָּעָה כֵּלִים[83] שֶׁל כֹּהֵן**
15 **הֶדְיוֹט, בֵּין שֶׁעֲשָׂאָהּ כֹּהֵן הֶדְיוֹט בֵּין שֶׁעֲשָׂאָהּ כֹּהֵן**
16 **גָּדוֹל[84].**

82) פרה, שם. 83) ארבעה בגדי לבן שכהן הדיוט לובש בשעת עבודתו במקדש. 84) שבעבודות אחרות לובש שמונה בגדים. ב'ספרי' חוקת, פיסקה קכג - למדו זה מ'גזירה־שוה' (אחת המידות שהתורה נדרשת בהן). מלשונו משמע, שכהן גדול עושה אותה באותם הבגדים שכהן הדיוט עושה, וכן שנינו בתוספתא שם פ"ד ה"ד, ואף־על־פי שבעבודות אחרות אבנטו של כהן גדול אינו דומה לאבנטו של כהן הדיוט. וכן כתב רבינו בפ"ח מהל' כלי המקדש ה"ג, שבעשיית פרה לובש כהן גדול אבנט של כהן הדיוט (ראה משנה־למלך כאן).

17 **יג. כָּל הָעוֹסְקִין[85] בַּפָּרָה מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף שֶׁהָיוּ**
18 **טְבוּלֵי יוֹם[86] - כְּשֵׁרִים לְמַעֲשֵׂה הַפָּרָה וּלְקַדֵּשׁ[87]**
19 **וּלְהַזּוֹת מֵאֶפְרָהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הֶעֱרִיב**
20 **שִׁמְשָׁן. שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּכָל הַפָּרָשָׁה 'אִישׁ טָהוֹר' -**
21 **הוּא הַטָּהוֹר לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[88]; אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ טָהוֹר**
22 **לִתְרוּמָה עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר לְפָרָה.**

85) ביומא מג, ב - למדו מן הכתוב (במדבר יט, יט): "והזה הטהור על הטמא", שטבול יום כשר בפרה. 86) טמא

שטבל נקרא "טבול יום" כל זמן שלא שקעה השמש אחר טבילתו. 87) לתת את אפר הפרה על המים. 88) בכלים פ"א מ"ה שנינו: טבול יום אסור בקודש ובתרומה, ומותר במעשר (שני).

1 **יד. הַצְּדוּקִין[89] הָיוּ אוֹמְרִים, שֶׁאֵין מַעֲשֵׂה הַפָּרָה**
2 **כָּשֵׁר אֶלָּא בִּמְעֹרְבֵי שֶׁמֶשׁ. לְפִיכָךְ הָיוּ בֵּית דִּין בְּבֵית**
3 **שֵׁנִי מְטַמְּאִין אֶת הַכֹּהֵן[90] הַשּׂוֹרֵף אֶת הַפָּרָה בְּשֶׁרֶץ[91]**
4 **וְכֵיוֹצֵא בּוֹ, וְטוֹבֵל וְאַחַר כָּךְ עוֹסֵק בָּהּ, כְּדֵי לְבַטֵּל**
5 **דִּבְרֵי אֵלּוּ הַזְּדִים שֶׁמּוֹרִים מֵהָעוֹלֶה עַל רוּחָם, לֹא**
6 **מִן הַקַּבָּלָה. וְכֵן כָּל הַכֵּלִים שֶׁמַּכְנִיסִין לְתוֹכָם אֵפֶר**
7 **הַפָּרָה - כֻּלָּם טְבוּלֵי יוֹם[92].**

89) כת דתית בימי בית שני, שכפרה בתורה שבעל־פה. 90) פרה פ"ג מ"ז. 91) (בתוספתא שם ה"ד שטימאוהו ע"י סמיכת ידים עליו. ורבינו לשיטתו בהלכה הבאה גבי שפופרת, שפסק כרבי יהושע שהקפידו שיהיה טבול יום דאורייתא (ראה הערה שם), והתוספתא היא לפי שיטת רבי אליעזר. ואולי לא היתה שם אפשרות לטמא את הכהן בשרץ, שהרי המעשה היה בזמן שגברה יד הצדוקים, והכהן הגדול היה מחבריהם, ומובן שלא יתנו להכניס שרץ לחדרו של הכהן, אבל אי אפשר היה לו לכהן זה להשמר מנגיעת ידי אחד מהפרושים. ראה 'תוספות יום־טוב' שם ד"ה ומטמאים). 92) דין זה למד רבינו מדין שפופרת של קנה, במשנה, פרה פ"ה, מ"ד (ראה הלכה הבאה).

8 **טו. הַחוֹתֵךְ[93] שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל קָנֶה[94] לְהַנִּיחַ בָּהּ אֵפֶר**
9 **חַטָּאת - יְטַמֵּא אוֹתָהּ וְיִטְבְּלֶנָּה וְאַחַר כָּךְ יַנִּיחַ בָּהּ.**
10 **וְהַחוֹתְכָהּ וְהַמַּטְבִּילָהּ טָעוּן טְבִילָה[95], מִפְּנֵי שֶׁעֲשָׂאוּהָ**
11 **כִּטְמֵא מֵת בַּשְּׁבִיעִי שֶׁלּוֹ. וּלְפִיכָךְ[96] אֵינָהּ צְרִיכָה**
12 **הַזָּאָה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי, אֶלָּא מְטַמְּאָה[97] כְּדֵי לְהַרְאוֹת**
13 **לַצְּדוּקִין וּמַטְבִּילָהּ וְנוֹתֵן בָּהּ[98].**

93) אפילו אם הוא טהור למעשה פרה. 94) שנינו (פרה פ"ה מ"ד): "שפופרת שחתכה לחטאת (סתם "חטאת" בכל מסכת זו משמעותה פרה אדומה, על־פי הכתוב (במדבר יט, ט): חטאת היא), רבי אליעזר אומר יטביל מיד, רבי יהושע אומר יטמא ויטביל". פירוש הדברים: אמרנו (בהלכה הקודמת), שהפרה נעשית בכלים שהם טבולי יום, ומפני שחכמים גזרו על הכלים הנגמרים בטהרה שיהיו טמאים לקודש ולפרה (משנה, חגיגה כ, ב) אומר רבי אליעזר שאין צורך לטמא את השפופרת שנגמרה בטהרה (כשטהור הוציא ממנה את התוך הרך ונעשתה כלי) ולהטבילה כדי שתהיה טבולת יום, אלא מטבילה מיד, שהרי היא טמאה לפרה כטומאת מת ביום שביעי שלו (חגיגה כג, א), ולפיכך יש כבר פרסום עובדתי לדעת הפרושים שטבול יום טהור לפרה. ורבי יהושע סובר, מכיוון שאין הצדוקים מודים בגזירות חכמים, אין כאן קביעת הלכה למעשה כחכמים, שהרי גם לדעת הצדוקים מותר להשתמש בכלי זה. ועוד, שהרי גם לדעת הפרושים אינה צריכה הערב שמש לקודש אלא לפרה בלבד, ואין כאן הוכחה שטבול יום הפסול לקודש כשר לפרה, ולכן מטמאים את השפופרת טומאה דאורייתא ומטבילים אותה ומשתמשים בה בניגוד לדעת הצדוקים. ופסק רבינו כרבי יהושע. 95) שם. מעלה יתירה בפרה שאינה בקודש. 96) מפני שטומאה כיום שביעי של טמא מת, ולא כסתם טמא מת, שטעון הזאה שלישי ושביעי. 97) טומאה דאורייתא, כמו שביארנו. 98) אפר פרה לפני שקיעת החמה.

---

# שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ב־כ"ח טבת ה'תשפ"ב

## יום ראשון כ"ב טבת ה'תשפ"ב

# הִלְכוֹת מְעִילָה

## פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר הפועלים בהקדש שפסקו עמהם מזונות אם יאכלו מגרוגרות של הקדש.

14 **א. הַפּוֹעֲלִים שֶׁהֵן עוֹשִׂין בְּהֶקְדֵּשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁפָּסְקוּ**
15 **עִמָּהֶן מְזוֹנוֹת[2] - לֹא יֹאכְלוּ מִגְּרוֹגְרוֹת שֶׁל הֶקְדֵּשׁ,**
16 **וְאִם אָכְלוּ - מָעֲלוּ. אֶלָּא הַהֶקְדֵּשׁ נוֹתֵן לָהֶם דְּמֵי**
17 **מְזוֹנוֹת.**

2) במשנה אמרו סתם: הפועלים לא יאכלו מן גרוגרות הקדש, ופירש רש"י אף על פי שכתבה תורה (דברים כג, כה) "כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך" היינו בחולין אבל לא של הקדש. ובבבא מציעא פז: דרשו "רעך" ולא של הקדש. ורבינו מוסיף שאפילו אם הקדש חייב במזונותיהם אסור להם לאכול מהפירות שהם עסוקים בהם.

18 **ב. הַדֶּשׁ כַּרְשִׁינֵי הֶקְדֵּשׁ - הֲרֵי זֶה חוֹסֵם אֶת הַפָּרָה.**
19 **שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ - דַּיִּשׁ הָרָאוּי לוֹ[3].**

3) בגמרא: "ולא דיש של הקדש", ואם נפרש הדברים כפשוטם יצא שהתיבה "בדישו" משמעותה דיש של השור והלא הוא של בעל הבית? ולכן פירש רבינו "דישו" - הראוי לו.

20 **ג. אֵין מְחַלְּלִין אֶת הַהֶקְדֵּשׁ[4] עַל הַמְּלָאכָה, אֶלָּא עַל**
21 **הַמָּעוֹת. כֵּיצַד? אֵמָּן שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה בְּהֶקְדֵּשׁ בְּמָנֶה**
22 **- אֵין נוֹתְנִין לוֹ בְּהֶמַת הֶקְדֵּשׁ אוֹ טַלִּית הֶקְדֵּשׁ**
23 **בִּשְׂכָרוֹ, עַד שֶׁמְּחַלְּלִין אוֹתָן עַל הַמָּעוֹת[5], וְאַחַר**
24 **שֶׁיֵּעָשׂוּ חֵלִין נוֹתְנִין אוֹתָן לָאֵמָּן בִּשְׂכָרוֹ, אִם רָצוּ,**
25 **וְחוֹזְרִין וְלוֹקְחִין מִמֶּנּוּ בְּהֵמָה מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה[6].**

4) דברים הראויים להקדש. 5) פירוש, בתחילה מפרישים שכרם ממעות הקדש ויצאו המעות לחולין ואחר כך מחללים את הבהמה על אותן המעות. 6) כל זה עושים לטובת ההקדש, כדי שאפשר יהיה להקריב את הבהמה לתמידים ומוספים, שהרי אין מקריבים קרבנות חובה של ציבור, אלא כשנקנו משקלים שנתרמו באותה שנה.

1 **ד. כְּשֶׁבּוֹנִין בַּמִּקְדָּשׁ - אֵין לוֹקְחִין עֵצִים וַאֲבָנִים מִן**
2 **הַהֶקְדֵּשׁ, וְלֹא בּוֹנִין אֶת הַבִּנְיָן עַל דַּעַת שֶׁהוּא קֹדֶשׁ,**
3 **אֶלָּא בּוֹנִין הַכֹּל מִן הַחֹל[7]; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֵהָנֶה בְּצֵל הַבִּנְיָן**
4 **אוֹ יִשָּׁעֵן עַל אֶבֶן אוֹ קוֹרָה בִּשְׁעַת מְלָאכָה. וְאַחַר**
5 **שֶׁיִּשְׁלַם הַבִּנְיָן מְחַלְּלִין מְעוֹת הַהֶקְדֵּשׁ עַל הַבִּנְיָן[8]. וְאִם**
6 **צָרְכוּ הַגִּזְבָּרִין לְעֵצִים לְקַדֵּשׁ לְאוֹתוֹ הַיּוֹם בִּלְבַד -**
7 **לוֹקְחִין אוֹתָן מִמְּעוֹת הַהֶקְדֵּשׁ; שֶׁהֲרֵי אֵינָן מִתְאַחֲרִין**
8 **יָמִים כְּדֵי שֶׁנָּחוּשׁ לָהֶן שֶׁמָּא יִשָּׁעֵן אָדָם עֲלֵיהֶן וְיִמְעוֹל.**

7) קונים במעות חולין או בהקפה. 8) ומשלמים במעות הללו, שיצאו לחולין.

9 **ה. כְּשֶׁפּוֹסְקִין[9] עִם הָאֻמָּנִין לִבְנוֹת בַּמִּקְדָּשׁ וּבָעֲזָרוֹת**
10 **- פּוֹסְקִין עִמָּהֶן כָּךְ וְכָךְ אַמָּה בְּכָךְ וְכָךְ סֶלַע בְּאַמָּה**
11 **בַּת עֶשְׂרִים אֶצְבַּע[10], וּכְשֶׁמּוֹשְׁחִין[11] לָהֶן מַה שֶּׁבָּנוּ -**
12 **מוֹשְׁחִין וּמְחַשְּׁבִין לָהֶן בְּאַמָּה גְּדוֹלָה בַּת עֶשְׂרִים**
13 **וְאַרְבַּע[12] אֶצְבָּעוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִידֵי מְעִילָה,**
14 **מִפְּנֵי שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין בַּמִּשִׁיחָה[13].**

9) קובעים שכרם. 10) היינו חמשה טפחים. 11) כשמודדים. 12) באמה גדולה בת ששה טפחים. 13) כלומר, אי אפשר לצמצם ולמדוד בדיוק.

15 **ו. תְּנַאי בֵּית דִּין שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּהֲנִים נֵאוֹתִין בַּמֶּלַח**
16 **וּבָעֵצִים בַּאֲכִילַת קָרְבָּנוֹת שֶׁאוֹכְלִין בְּחֶלְקָן; אֲבָל לֹא**
17 **יִתְּנוּ מֶלַח הַמִּקְדָּשׁ בַּחֲלִין שֶׁלָּהֶן.**

18 **ז. מֶלַח שֶׁעַל גַּבֵּי הָאֵבֶר[14] - מוֹעֲלִין בּוֹ[15]; שֶׁעַל גַּבֵּי**
19 **הַכֶּבֶשׁ[16] וְשֶׁעַל רֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ[17] - אֵין מוֹעֲלִין בּוֹ.**

14) האיברים (אימורים) שמקטירים על המזבח טעונים מליחה שנאמר (ויקרא ב, יג): על כל קרבנך תקריב מלח. 15) בכל דבר העומד להקטרה על המזבח. בגמרא מנחות שם למדו דין זה מהכתוב (יחזקאל מג, כד) "והשליכו עליהם הכהנים מלח והעלו אותם לה'" משמע שגם המלח נקרא עולה. 16) בתוספתא שם אמרו, שאת הקומץ מולחים על הכבש (המעלה, שבה עולים הכהנים למזבח). 17) מפני שהמלח אינו ראוי לכלום (רש"י במנחות שם).

20 **ח. רָאוּי לְאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בְּמִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה**
21 **וְלִידַע סוֹף עִנְיָנָם כְּפִי כֹּחוֹ. וְדָבָר שֶׁלֹּא יִמְצָא לוֹ**
22 **טַעַם וְלֹא יֵדַע לוֹ עִלָּה[18] - אַל יְהִי קַל בְּעֵינָיו[19]. וְלֹא**
23 **יַהֲרֹס[20] לַעֲלוֹת אֶל ה', פֶּן יִפְרוֹץ בּוֹ. וְלֹא תְּהֵא**
24 **מַחְשַׁבְתּוֹ בּוֹ כְּמַחְשַׁבְתּוֹ בִּשְׁאָר דִּבְרֵי הַחֹל. בּוֹא וּרְאֵה**
25 **כַּמָּה הֶחְמִירָה תּוֹרָה בְּמְעִילָה! וּמָה אִם עֵצִים**
26 **וַאֲבָנִים וְעָפָר וָאֵפֶר, כֵּיוָן שֶׁנִּקְרָא שֵׁם אֲדוֹן הָעוֹלָם**
27 **עֲלֵיהֶם בִּדְבָרִים בִּלְבַד[21] נִתְקַדְּשׁוּ, וְכָל הַנּוֹהֵג בָּהֶן**
28 **מִנְהַג חֹל - מָעַל בָּהּ, וַאֲפִלּוּ הָיָה שׁוֹגֵג צָרִיךְ**
29 **כַּפָּרָה[22]; קַל וָחֹמֶר לַמִּצְוֹת שֶׁחָקַק לָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ**
30 **הוּא, שֶׁלֹּא יִבְעַט הָאָדָם בָּהֶן מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יֵדַע טַעְמָן,**
31 **וְלֹא יְחַפֵּשׁ דְּבָרִים אֲשֶׁר לֹא כֵן עַל הַשֵּׁם, וְלֹא יַחְשֹׁב**
32 **בָּהֶן מַחֲשַׁבְתּוֹ כְּדִבְרֵי הַחֹל. הֲרֵי נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה:**
33 **וּשְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל חֻקֹּתַי וְאֶת כָּל מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם**
34 **אֹתָם. אָמְרוּ חֲכָמִים: לִתֵּן שְׁמִירָה וַעֲשִׂיָּה לְחֻקִּים**
35 **כַּמִּשְׁפָּטִים. וְהָעֲשִׂיָּה יְדוּעָה, וְהִיא שֶׁיַּעֲשֶׂה הַחֻקִּים.**
36 **וְהַשְּׁמִירָה - שֶׁיִּזָּהֵר בָּהֶן וְלֹא יְדַמֶּה שֶׁהֵן פְּחוּתִין מִן**
37 **הַמִּשְׁפָּטִים. וְהַמִּשְׁפָּטִים הֵן הַמִּצְוֹת שֶׁטַּעְמָן גָּלוּי**
38 **וְטוֹבַת עֲשִׂיָּתָן בְּעוֹלָם הַזֶּה יְדוּעָה, כְּגוֹן אִסּוּר גָּזֵל,**
39 **וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, וְכִבּוּד אָב וָאֵם. וְהַחֻקִּים הֵן הַמִּצְוֹת**
40 **שֶׁאֵין טַעְמָן יָדוּעַ. אָמְרוּ חֲכָמִים: חֻקִּים חַקֹּתִי לְךָ,**
41 **וְאֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר בָּהֶן. וְיִצְרוֹ שֶׁל אָדָם נוֹקְפוֹ**
42 **בָּהֶן, וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מְשִׁיבִין עֲלֵיהֶן. כְּגוֹן אִסּוּר בְּשַׂר**
43 **חֲזִיר וּבָשָׂר בְּחָלָב, וְעֶגְלָה עֲרוּפָה, וּפָרָה אֲדֻמָּה,**
44 **וְשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ. וְכַמָּה הָיָה דָּוִד הַמֶּלֶךְ מִצְטַעֵר מִן**
45 **הַמִּינִים וּמִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁהָיוּ מְשִׁיבִין עַל**
46 **הַחֻקִּים. וְכָל זְמַן שֶׁהָיוּ רוֹדְפִין אוֹתוֹ בִּתְשׁוּבוֹת הַשֶּׁקֶר**
47 **שֶׁעוֹרְכִין לְפִי קֹצֶר דַּעַת הָאָדָם, הָיָה מוֹסִיף דְּבֵקוּת**
48 **בַּתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים, אֲנִי בְּכָל לֵב**
49 **אֶצֹּר פִּקּוּדֶיךָ. וְנֶאֱמַר שָׁם בָּעִנְיָן: כָּל מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה,**
50 **שֶׁקֶר רְדָפוּנִי, עָזְרֵנִי. וְכָל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּן מִכְּלַל הַחֻקִּים**
51 **הֵן[23]. אָמְרוּ חֲכָמִים[24], שֶׁבִּשְׁבִיל עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת**
52 **הָעוֹלָם עוֹמֵד. שֶׁבַּעֲשִׂיַּת הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים זוֹכִין**
53 **הַיְשָׁרִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְהִקְדִּימָה תּוֹרָה צִוּוּי עַל**
54 **הַחֻקִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי**
55 **אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם.**

18) סיבה, נימוק. 19) אל יזלזל בו. 20) על פי הכתוב במתן תורה (שמות יט, כד): "אל יהרסו לעלות אל ה' פן יפרץ בם". 21) שאמר הרי זה קודש. 22) מחוייב להביא קרבן אשם. 23) שלא נתגלו טעמם. 24) אבות פרק א משנה ב: "על שלושה דברים העולם עומד ... ועל העבודה" ופירש רבינו שם: עבודת הקרבנות.

56 **סִלְקוּ לָהוּ הִלְכוֹת מְעִילָה בְּסִיעָתָא דִשְׁמַיָּא**
57 **נִגְמַר סֵפֶר שְׁמִינִי, וְהוּא סֵפֶר עֲבוֹדָה.**
58 **הִלְכוֹתָיו תֵּשַׁע, וּפְרָקָיו חֲמִשָּׁה וְתִשְׁעִים, וְאֵלּוּ הֵן:**
59 **הִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה - שְׁמוֹנָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת כְּלֵי**
60 **הַמִּקְדָּשׁ - עֲשָׂרָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ -**
61 **תִּשְׁעָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת אִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ - שִׁבְעָה**
62 **פְּרָקִים. הִלְכוֹת מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת - תִּשְׁעָה עָשָׂר**
63 **פְּרָקִים. הִלְכוֹת תְּמִידִין וּמוּסָפִין - עֲשָׂרָה פְּרָקִים.**
64 **הִלְכוֹת פְּסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין - תִּשְׁעָה עָשָׂר פְּרָקִים.**
65 **הִלְכוֹת עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים - חֲמִשָּׁה פְּרָקִים.**
66 **הִלְכוֹת מְעִילָה - שְׁמוֹנָה פְּרָקִים.**

**יום שני כ"ג טבת ה'תשפ"ב**

**לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא**

# סֵפֶר תְּשִׁיעִי וְהוּא

# סֵפֶר קָרְבָּנוֹת

**הִלְכוֹתָיו שֵׁשׁ. וְזֶהוּ סִדּוּרָן:**

**א. הִלְכוֹת קָרְבַּן פֶּסַח. ב. הִלְכוֹת חֲגִיגָה. ג. הִלְכוֹת בְּכוֹרוֹת. ד. הִלְכוֹת שְׁגָגוֹת. ה. הִלְכוֹת מְחֻסְּרֵי כַפָּרָה. ו. הִלְכוֹת תְּמוּרָה.**

## הִלְכוֹת קָרְבַּן פֶּסַח

**יֵשׁ בִּכְלָלָן שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לִשְׁחֹט אֶת הַפֶּסַח בִּזְמַנּוֹ. ב) שֶׁלֹּא לִזְבֹּחַ אוֹתוֹ עַל הֶחָמֵץ. ג) שֶׁלֹּא תָּלִין אֵמוּרָיו. ד) לִשְׁחֹט פֶּסַח שֵׁנִי. ה) לֶאֱכֹל בְּשַׂר הַפֶּסַח עַל מַצָּה וּמָרוֹר בְּלֵיל חֲמִשָּׁה עָשָׂר. ו) לֶאֱכֹל פֶּסַח שֵׁנִי עַל מַצָּה וּמָרוֹר בְּלֵיל חֲמִשָּׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי. ז) שֶׁלֹּא יֹאכַל נָא וּמְבֻשָּׁל. ח) שֶׁלֹּא יוֹצִיא מִבְּשַׂר הַפֶּסַח חוּץ לַחֲבוּרָה. ט) שֶׁלֹּא יֹאכַל מִמֶּנּוּ מוּמָר. י) שֶׁלֹּא יֹאכַל מִמֶּנּוּ תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר. יא) שֶׁלֹּא יֹאכַל מִמֶּנּוּ עָרֵל. יב) שֶׁלֹּא יִשְׁבֹּר בּוֹ עֶצֶם. יג) שֶׁלֹּא יִשְׁבֹּר עֶצֶם בְּפֶסַח שֵׁנִי. יד) שֶׁלֹּא יַשְׁאִיר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר. טו) שֶׁלֹּא יַשְׁאִיר מִפֶּסַח שֵׁנִי לַבֹּקֶר. טז) שֶׁלֹּא יַשְׁאִיר מִבְּשַׂר חֲגִיגַת אַרְבָּעָה עָשָׂר עַד יוֹם שְׁלִישִׁי.**

**וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:**

### פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שמצות־עשה לשחוט הפסח בארבעה עשר בניסן, ומאיזה מין יהיה והיכן שוחטין אותו.

**א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִשְׁחֹט אֶת הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ נִיסָן[2] אַחַר חֲצוֹת[3]. וְאֵין שׁוֹחֲטִין אֶלָּא מִן הַכְּבָשִׂים אוֹ מִן הָעִזִּים בִּלְבַד זָכָר בֶּן שָׁנָה[4]. וְאֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה חַיָּבִין בְּמִצְוָה זוֹ[5].**

2) כמו שנאמר (שמות יב, ו) "והי' לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחודש הזה ושחטו אותו וגו'". 3) כמו שנאמר (שם) "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים". ובין הערבים נקרא משעה שהצל נוטה, והוא משש שעות ולמעלה (רש"י שמות שם). ובמכילתא בא: ר' אומר הרי הוא אומר (דברים טז, ו) שם תזבח את הפסח בערב, שומע אני כמשמעו ת"ל (שם) מועד צאתך ממצרים, אימתי יצאו (שמות יב, מא). ר' נתן אומר מנין לבין הערבים שהוא משש שעות ולמעלה, אע"פ שאין ראי' לדבר, זכר לדבר "קדשו עלי' מלחמה קומו ונעלה בצהריים, אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב" (ירמי' ו, ד). 4) שנאמר (שמות שם, ה) "שה תמים זכר בן שנה יהי' לכם, מן הכבשים ומן העזים תקחו". 5) כרבי יהודא ורבי יוסי שלמדו כן ממה שנאמר (שם שם, ד) "במכסת נפשות", ולא נאמר "במכסת אנשים", הרי שגם נשים במשמע (פסחים צא: ורש"י שם). ולענין פסח שני, עיין להלן בפ"ב הלכה ד, פ"ה הלכה ח, ופ"ז הלכה ג.

**ב. וּמִי שֶׁבִּטֵּל מִצְוָה זוֹ בְּזָדוֹן וְעָבַר יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר וְלֹא הִקְרִיב, וְהוּא לֹא טָמֵא וְלֹא בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה - הֲרֵי זֶה חַיָּב כָּרֵת[6]. וְאִם בִּטְּלָהּ בִּשְׁגָגָה - פָּטוּר[7].**

6) שנאמר (במדבר ט, יג) "והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה, וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההיא מעמיה". וכנראה שאף אם הקריב פסח שני, כיון שהזיד בראשון חייב כרת. וכן מפורש בספר המצוות (עשה נז) וז"ל: "וכך גם כן הזיד בראשון והקריב בשני הוא חייב לדעת רבי, לפי שאין אצלו השני תשלומין לראשון, וההלכה בכל זה כרבי" (פסחים צג.). אבל להלן בפרק ה ה"ב, כתב: "הזיד ולא הקריב בראשון הרי זה מקריב בשני, ואם לא הקריב בשני אע"פ ששגג הרי זה חייב כרת, שהרי לא הקריב במועדו והיה מזיד". הרי שאם הקריב בשני, אינו חייב כרת על הראשון. 7) מכרת. ואינו מביא קרבן "שכל עבירה שחייבין על זדונה כרת, חייבין על שגגתה חטאת חוץ משלש עבירות וכו' הפסח והמילה מפני שהן מצוות־עשה, וחטאת אין מביאים אלא על שגגת לא־תעשה" (פ"א מהלכות שגגות ה"ב).

**ג. אֵין שׁוֹחֲטִין אֶת הַפֶּסַח אֶלָּא בָּעֲזָרָה[8], כִּשְׁאָר הַקֳּדָשִׁים[9]. אַף בִּשְׁעַת הֶתֵּר הַבָּמוֹת לֹא הָיוּ מַקְרִיבִין אֶת הַפֶּסַח בְּבָמַת יָחִיד[10]. וְכָל הַמַּקְרִיב אֶת הַפֶּסַח בְּבָמַת יָחִיד - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תּוּכַל לִזְבֹּחַ אֶת הַפֶּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[11] לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לְשׁוֹחֵט בְּבָמַת יָחִיד אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הֶתֵּר הַבָּמוֹת.**

8) כן הוא במשנה (זבחים נו:): "הבכור והמעשר והפסח קדשים קלים שחיטתן בכל מקום בעזרה", משום שנאמר (דברים טז, ו) "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשכן שמו, שם תזבח את הפסח" (קרית ספר). 9) כמבואר בזבחים פרק איזהו מקומן. 10) משנה במגילה ט: "אין בין במה גדולה (=במה ציבורית) לבמה קטנה (=במת יחיד) אלא פסחים" (שאין מקריבים אותו בבמת יחיד). 11) זבחים קיד:

**ד. שְׁחִיטַת הַפֶּסַח - אַחַר חֲצוֹת[12]; וְאִם שְׁחָטוֹ קֹדֶם חֲצוֹת - פָּסוּל[13]. וְאֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ אֶלָּא אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם[14]. אַחַר שֶׁמַּקְטִירִין קְטֹרֶת שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם וְאַחַר שֶׁמְּטִיבִין אֶת הַנֵּרוֹת[15] מַתְחִילִין לִשְׁחֹט אֶת הַפְּסָחִים עַד סוֹף הַיּוֹם. וְאִם שְׁחָטוֹ אַחַר חֲצוֹת[16] קֹדֶם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם - כָּשֵׁר. וְיִהְיֶה אֶחָד מְמָרֵס בְּדַם הַפֶּסַח[17] עַד שֶׁיִּזְרֹק דַּם הַתָּמִיד, וְאַחַר כָּךְ יִזְרֹק דַּם הַפֶּסַח[18] אַחֲרָיו. וְאִם נִזְרַק דַּם הַפֶּסַח קֹדֶם דַּם הַתָּמִיד - כָּשֵׁר[19].**

12) ראה למעלה הלכה א והערה ב. 13) משנה פסחים סא: "שחטו קודם חצות פסול, משום שנאמר (שמות יב, ו) בין הערבים". 14) פסחים נח: "יאוחר דבר (=פסח) שנאמר בו "בערב" ו"בין הערבים", לדבר (=תמיד) שלא נאמר בו בערב, אלא בין הערבים". 15) מהטעם הנ"ל שיאוחר דבר וכו', ואף בקטורת והטבת הנרות לא נאמר אלא "בין הערבים" (שם נט. בברייתא השניה). 16) משנה שם סא. שאע"פ שצריך לאחרו – אין זה אלא למצוה, אבל אין זה פוסל בדיעבד (רש"י שם). 17) "ממשמש בו ומניעו כדי שלא יקרוש" (פירוש המשניות פסחים שם). וראה להלן הלכה יג והערה נח. 18) המדובר כשכבר שחט התמיד, אבל לכתחילה צריך להקריב הפסח ואחר־כך לשחוט התמיד (פרק ט מהלכות תמידין ומוספין הלכה ג – הגר"א). 19) פסחים שם. וכמבואר למעלה בסמוך.

1 **ה. הַשּׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח בִּזְמַנּוֹ[20] וְהָיָה לוֹ כְּזַיִת חָמֵץ**
2 **בִּרְשׁוּתוֹ - לוֹקֶה[21]; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִזְבַּח עַל חָמֵץ דַּם**
3 **זִבְחִי - שֶׁלֹּא יִזְבַּח הַפֶּסַח וְהֶחָמֵץ קַיָּם[22]. אֶחָד[23]**
4 **הַשּׁוֹחֵט וְאֶחָד הַזּוֹרֵק אֶת הַדָּם וְאֶחָד הַמַּקְטִיר אֶת**
5 **הָאֲמוּרִין[24], אִם הָיָה בִּרְשׁוּת אֶחָד מֵהֶם אוֹ בִּרְשׁוּת**
6 **אֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה שֶׁאוֹכְלִין פֶּסַח זֶה כְּזַיִת חָמֵץ**
7 **בִּשְׁעַת הַקְרָבָתוֹ - חֲרֵי זֶה לוֹקֶה, וְהַפֶּסַח כָּשֵׁר[25].**

20) ש"בעת שחיטת הפסח והוא בין הערבים לא יהיה ברשותו חמץ" (ספר המצוות ל"ת קטו). 21) במשנה (שם סג.): "השוחט את הפסח על החמץ עובר בלא־תעשה", וכיון שהוא לאו שיש בו מעשה ואינו ניתק לעשה – לוקים עליו. ומשמע מירושלמי פסחים פ"ה הלכה ד שאינו לוקה אלא בכזית. 22) שם ה. 23) שם סג: 24) "אימורין נקראים הנתחים הנשרפים מן הקרבן על גבי המזבח, והם מקרבן פסח האליה הדבוקה בעצם העצה והחלב המכסה את הקרב והכליות וחלביהן ויותרת הכבד עמהן" (פיה"מ פסחים סד:), ו"אימורים" הוא מלשון אמירה, שאמר ה' לשורפם (הקדמת הרמב"ם לפיה"מ לסדר קדשים). 25) תוספתא פ"ד דפסחים, וירושלמי פ"ה דפסחים ה"ד.

8 **ו. דַּם הַפֶּסַח טָעוּן שְׁפִיכָה[26] כְּנֶגֶד הַיְסוֹד[27]. וְאַחַר**
9 **שֶׁשּׁוֹפְכִים דָּמוֹ מַפְשִׁיטִים אוֹתוֹ[28] וְקוֹרְעִין אֶת בִּטְנוֹ**
10 **וּמוֹצִיאִין אֶת אֲמוּרָיו[29] וּמַקְטִירִין אוֹתָן חֲלָבִין כָּל**
11 **זֶבַח וָזֶבַח לְבַדּוֹ[30]. וּבַעַל הַזֶּבַח נוֹטֵל פִּסְחוֹ עִם הָעוֹר**
12 **שֶׁלּוֹ[31] וּמֵבִיא לְבֵיתוֹ לִירוּשָׁלַיִם[32] וְצוֹלֵהוּ וְאוֹכֵל**
13 **לָעֶרֶב[33].**

26) בנחת מן המזרק לקיר המזבח, ולא לזרוק מרחוק מן המזרק למזבח (זבחים לז.). 27) של המזבח (פסחים סד.). והיינו בשלש זוויות המזבח חוץ מקרן מזרחית דרומית שלא היה לה יסוד, כמבואר במדות פ"ג משנה א. 28) מפשיטים את עורו מעליו. 29) משנה פסחים סד: 30) "שלא יערב חלביו של זה בזה" (גמ' שם). משום שנאמר (ויקרא ג, יא) והקטירו בלשון יחיד (שם). 31) שם סה: "תנא, כל אחד ואחד נותן פסחו בעורו". 32) משנה זבחים נו: "הבכור והמעשר והפסח קדשים קלים וכו' ונאכלין בכל העיר (=ירושלים)". ועיין להלן בפ"ד ה"ג: "הפסח שיצא מירושלים ישרף מיד". 33) כמו שנאמר (שמות יב, ח): "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש".

14 **ז. הַמַּנִּיחַ אֲמוּרִים[34] וְלֹא הִקְטִירָן עַד שֶׁלָּנוּ[35] וְנִפְסְלוּ**
15 **בְּלִינָה[36] - חֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא**
16 **יָלִין חֵלֶב חַגִּי עַד בֹּקֶר. וְאַף עַל פִּי שֶׁעָבַר - אֵינוֹ**
17 **לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה[37].**

34) של פסח, וה"ה לשאר קרבנות (ספר המצות ל"ת קטז). 35) היינו שעלה עמוד השחר, ראה להלן הלכ ח. 36) כלומר בלינה בלבד אינו עובר בלא־תעשה, אלא־אם־כן פסלתם לינה זו. כי ישנה לינה שאינה פוסלת, כגון בראשו של מזבח, שאם לא ירדו מקטירים אותם לעולם (פ"ג מהלכות פסולי המוקדשין הלכה יא). 37) ו"כל לאו שאין בו מעשה, אין לוקין עליו" (פי"ח מהלכות סנהדרין הלכה ב).

18 **ח. וּמַקְטִירִין חֲלָבֵי פְּסָחִים כָּל הַלַּיְלָה[38] עַד שֶׁיַּעֲלֶה**
19 **עַמּוּד הַשַּׁחַר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[39] כְּשֶׁחָל אַרְבָּעָה**
20 **עָשָׂר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, שֶׁהֲרֵי חֲלָבֵי שַׁבָּת[40] קְרֵבִין בְּיוֹם**
21 **טוֹב; אֲבָל אִם חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר לִהְיוֹת בְּחֹל - אֵין**
22 **מַקְטִירִין חֲלָבֵי חֹל[41] בְּיוֹם טוֹב.**

38) פסחים נט: פירוש, מן התורה. אבל חכמים גזרו שלא יקטירו אלא עד חצות (פ"ד מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ב). 39) פסחים שם. 40) חלבי קרבנות שקרבו בשבת. 41) חלבי קרבנות שקרבו בערב שבת.

23 **ט. הַפֶּסַח נִשְׁחָט בְּשָׁלֹשׁ כִּתּוֹת[42]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁחֲטוּ**
24 **אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל - קָהָל, וְעֵדָה, וְיִשְׂרָאֵל.**
25 **וְאֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁלֹשִׁים בְּנֵי אָדָם בְּכָל כַּת וָכַת[43].**

42) משנה פסחים סד. וכל זה למצוה, אבל בדיעבד אם שחטו בבת אחת - הפסח כשר, ראה להלן הלכה יא. 43) שהם ביחד תשעים בני אדם. שאין עדה פחותה מעשרה, שהרי כתוב אצל המרגלים (במדבר יד, כז) "עד מתי לעדה הרעה הזאת", והרי יצאו יהושע וכלב, ונשארו רק עשרה ונקראו עדה. וסמכו לומר שאף "קהל" ו"ישראל", הסמוכים במקרא ל"עדה", הם כל אחד ואחד עשרה, שהם ביחד שלשים (מאירי פסחים שם). ומפני שאנו מסופקים אם "קהל עדה וישראל" (שהם שלשים בני אדם) צריכים להיות בבת אחת, או שכוונת התורה לשלש כתות של עשרה לכל כת, בזה אחר זה, לכך עושים שלש כתות ובכל כת שלשים בני אדם להוציא מן הספק, דממה־נפשך עשו: גם בבת אחת וגם בזה אחר זה (שם סד:).

26 **י. הָיוּ הַכֹּל חֲמִשִּׁים[44] - נִכְנָסִים בַּתְּחִלָּה שְׁלֹשִׁים**
27 **וְשׁוֹחֲטִין, וְיוֹצְאִים עֲשָׂרָה וְנִכְנָסִין עֲשָׂרָה, וְחוֹזְרִין**
28 **וְיוֹצְאִין עֲשָׂרָה וְנִכְנָסִין עֲשָׂרָה[45].**

44) אין צורך להמתין עד שיגיעו עוד בני אדם כדי להשלים עד למספר תשעים, אלא נכנסים וכו'. 45) פסחים שם. ומה שיוצאים העשרה בעת שנכנסים העשרה, הוא כדי

שיהיה ניכר שיש כאן שלש כתות, שאם לא כן יראה הדבר כאילו עשרה אלו רק נוספו על אלו שבפנים ואין כאן ג' כתות (מאירי פסחים שם).

**יא. הָיוּ פָּחוֹת מֵחֲמִשִּׁים - אֵין שׁוֹחֲטִין אֶת הַפֶּסַח לְכַתְּחִלָּה[46]. [וְאִם שָׁחֲטוּ - כָּשֵׁר[47].] וְאִם שָׁחֲטוּ כֻּלָּן בְּבַת אַחַת[48] - כָּשֵׁר[49]. כֵּיצַד נִשְׁחָט?[50] נִכְנְסָה הַכַּת הָרִאשׁוֹנָה עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא הָעֲזָרָה, וְנוֹעֲלִין דַּלְתוֹת הָעֲזָרָה וּמַתְחִילִין לִשְׁחֹט אֶת פִּסְחֵיהֶן. וְכָל זְמַן שֶׁהֵן שׁוֹחֲטִין וּמַקְרִיבִין קוֹרְאִים הַלְוִיִּם אֶת הַהַלֵּל[51]. אִם גָּמְרוּ הַהַלֵּל וַעֲדַיִן לֹא שָׁלְמָה הַכַּת מִלְּהַקְרִיב - שׁוֹנִים[52]; וְאִם שָׁנוּ וְלֹא שָׁלְמוּ לְהַקְרִיב - מְשַׁלְּשִׁין. וּמֵעוֹלָם לֹא שִׁלְּשׁוּ[53].**

46) פסחים שם. שבפחות מחמישים אי־אפשר שיהיו שלוש כתות. 47) בדפוס רומי ובכ"י תימן ליתא. וכן נכון שזה כלול בהא דלהלן. 48) בדפוס רומי: "בכת אחת". 49) קידושין מא: "מנין שכל ישראל כולן יוצאין בפסח אחד, שנאמר (שמות יב) ושחטו אותו" (אור שמח). ובמכילתא דרשב"י (יב, מז): "יכול, אם שחטו בבת אחת יהא פסול, תלמוד־לומר כל עדת ישראל יעשו אותו". 50) משנה בפסחים סד. 51) תוספתא פסחים פ"ד. 52) קוראים הלויים פעם שניה. 53) לא הספיקו לגמור את כל ההלל בפעם השלישית (רש"י סוכה נד:), "לפי שהיו שם כהנים מרובין ומהירים במלאכתן" (פסחים שם, רש"י).

**יב. עַל כָּל קְרִיאָה וּקְרִיאָה[54] תּוֹקְעִין שָׁלֹשׁ תְּקִיעוֹת בַּחֲצוֹצְרוֹת[55]: תְּקִיעָה תְּרוּעָה וּתְקִיעָה[56]. הוֹאִיל וְאֵין לוֹ נְסָכִים לִתְקֹעַ בִּשְׁעַת נִסּוּךְ, תּוֹקְעִין בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה[57].**

54) של ההלל. שכתוב (דברי הימים־ב ה, יג) "ויהי כאחד למחצצרים ולמשוררים להשמיע קול אחד להלל ולהודות לה'" (קרית ספר). 55) שכתוב (במדבר י, י) "ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם", ובספרי זוטא: "על עולותיכם, אלו עולות חובה. ועל זבחיכם, זו זביחת הפסח". 56) משנה פסחים סד. "תקעו הריעו ותקעו". 57) ירושלמי פסחים פ"ה ה"ה: "תמיד שיש לו נסכים תוקעים לנסכים, פסח שאין לו נסכים תוקעין לשחיטתו".

**יג. הַכֹּהֲנִים[58] עוֹמְדִים שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת וּבִידֵיהֶן מִזְרְקֵי כֶּסֶף וּמִזְרְקֵי זָהָב. שׁוּרָה שֶׁכֻּלָּהּ כֶּסֶף - כֶּסֶף, שׁוּרָה שֶׁכֻּלָּהּ זָהָב - זָהָב. וְלֹא הָיוּ מְעֹרָבִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם נוֹי[59]. וְלֹא הָיוּ לַמִּזְרָקִין שׁוּלַיִם[60], כְּדֵי שֶׁלֹּא יַנִּיחוּם וְיִקָּרֵשׁ הַדָּם[61].**

58) משנה פסחים שם. 59) שם סד: 60) שם סד. אלא שתחתיתם עגולה. 61) יקפא הדם ולא יהיה ראוי לזריקה (רש"י שם). [שכן אמרו במנחות כא. בדם חטאות הפנימיות שקרש: "וטבל והזה אמר רחמנא, והאי לאו בר טבילה והזאה הוא". והוא־הדין שאינו ראוי לשפיכה]. וראה למעלה הלכה ד והערה טז.

**יד. שָׁחַט הַשּׁוֹחֵט[62] וְקִבֵּל הַכֹּהֵן[63], נוֹתְנוֹ לַחֲבֵרוֹ וַחֲבֵרוֹ לַחֲבֵרוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּתְעַסְּקוּ רַבִּים בַּמִּצְוָה[64], עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַדָּם אֵצֶל כֹּהֵן הַקָּרוֹב לַמִּזְבֵּחַ, שׁוֹפְכוֹ שְׁפִיכָה אַחַת כְּנֶגֶד הַיְסוֹד[65], וּמְקַבֵּל מִזְרָק אֶחָד מָלֵא וְאַחֵר כָּךְ מַחֲזִיר אֶת הָרֵיקָן[66]. וְתוֹלִין וּמַפְשִׁיטִין אֶת כֻּלּוֹ[67], וְקוֹרְעוֹ[68] וּמְמַחֶה אֶת קִרְבָּיו עַד שֶׁמְּסִיר מֵהֶן הַצּוֹאָה וְהַפֶּרֶשׁ[69], וּמוֹצִיא אֶת הָאֵמוּרִין[70] וְנוֹתְנָן בִּכְלִי[71] וּמוֹלְחָן[72] וּמַקְטִירָן הַכֹּהֵן[73] עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וְכֵיצַד תּוֹלִין[74] וּמַפְשִׁיטִין? מַסְמְרוֹת שֶׁל בַּרְזֶל הָיוּ קְבוּעִין בַּכְּתָלִים וּבְעַמּוּדִים, שֶׁבָּהֶן תּוֹלִין וּמַפְשִׁיטִין. וְכָל מִי שֶׁלֹּא מָצָא מָקוֹם לִתְלוֹת - מַקְלוֹת דַּקִּים וְחַלָּקִים[75] הָיוּ שָׁם, מַנִּיחַ עַל כְּתֵפוֹ וְעַל כֶּתֶף חֲבֵרוֹ וְתוֹלֶה וּמַפְשִׁיט.**

62) אפי' ישראל, שהשחיטה כשרה בזר (פ"ט מהלכות ביאת מקדש ה"ו). 63) שמקבלה ואילך מצוה על הכהן ואסור בישראל (ביאת מקדש שם). 64) כמו שנאמר (משלי יד, כח) "ברוב עם הדרת מלך" (פסחים סד:). 65) ראה למעלה הלכה ו. 66) ולא להיפך, משום שאין מעבירין על המצוות, מצוה שבאה לידך אל תחמיצנה, אלא עשה אותה מיד, עיין פסחים שם. 67) מסתימת הלשון נראה שגם בי"ד שחל להיות בשבת עשו כן, וכדעת חכמים של ר"י בנו ר' יוחנן בן ברוקא, שאף־על־פי שאין זה צורך להוצאת האימורים להקטרה – הרי זה לכבוד הקרבן שלא יסריח (שבת קטו: וראה בכס"מ). 68) כלומר, את בטנו. ראה למעלה הלכה ו. 69) בפסחים סח. "מאי מיחוי קרביו, רב הונא אומר שמנקבן (למעיו) בסכין (כדי שתצא הצואה), רב חייא בר רב אמר שירקא דמעייא דנפקא אגב דוחקא (הליחא הדבוקה למעיים שיוצא רק על־ידי שדוחק בסכין). ורבינו כלל את דברי שניהם: "שמסיר מהן הצואה והפרש". 70) ראה למעלה הלכה ו. 71) משנה שם סד: 72) כמו שכתוב (ויקרא ב, יג) "על כל קרבנך תקריב מלח" (מנחות כ. ופ"ה מהלכות איסורי מזבח הלכה יא). 73) אבל זר פסול להקטיר (פסחים סה: ופ"ט מהלכות ביאת מקדש הלכות ב־ד). 74) שם סד. במשנה. 75) משופין (פיה"מ שם).

**טו. שָׁלְמוּ מִלְּהַקְרִיב, פּוֹתְחִין דַּלְתוֹת הָעֲזָרָה וְיוֹצֵאת כַּת הָרִאשׁוֹנָה וְנִכְנְסָה שְׁנִיָּה. יָצָאת שְׁנִיָּה, וְנִכְנְסָה שְׁלִישִׁית. כְּמַעֲשֵׂה רִאשׁוֹנָה כָּךְ מַעֲשֵׂה שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית. שָׁלְמָה כַּת שְׁלִישִׁית וְיָצָאת, רוֹחֲצִים אֶת הָעֲזָרָה[76].**

76) פסחים סד. אמת המים היתה עוברת בעזרה, וכשרוצים להדיח את העזרה היו פוקקין (=סותמין) את נקב יציאתה, והמים עולים על גדותיה ומדיחין את כל העזרה, ואחרי כן היו פותחין את הסתימה והמים יורדים ויוצאים (רש"י שם).

**טז. חָל[77] אַרְבָּעָה עָשָׂר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - כְּמַעֲשֵׂהוּ בְּחֹל כָּךְ מַעֲשֵׂהוּ בְּשַׁבָּת. וְרוֹחֲצִין אֶת הָעֲזָרָה בְּשַׁבָּת, שֶׁאֵין אִסּוּר שְׁבוּת בַּמִּקְדָּשׁ[78] אֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ צָרֵךְ עֲבוֹדָה[79]. אִסּוּר שְׁבוּת בַּמִּקְדָּשׁ הֶתֵּר הוּא[80].**

77) פסחים שם. 78) כרבנן של רבי אליעזר (שם סה.) שאיסור זה אינו מן התורה אלא מדרבנן בלבד, שמא יבוא להשוות גומות. ואסרו כן גם בקרקע מרוצף (ראה בפ"א מהלכות בית הבחירה הלכה י, שהעזרה היתה מרוצפת) שמא יבוא להשוות גומות בקרקע שאינו מרוצף (פכ"א מה' שבת הל' ג). 79) שאפשר להניח אצטבאות לעבור עליהם ולא להדיח בשבת. 80) שלא כדעת ר' נתן, הסובר (שם) ששבות שאינה צריכה לא התירו אף במקדש, לפי שרבים חולקים עליו (כסף־משנה).

1 **יז. אֵין כָּל אֶחָד וְאֶחָד מוֹלִיךְ אֶת פִּסְחוֹ לְבֵיתוֹ**
2 **בְּשַׁבָּת[81]. אֶלָּא כַּת הָרִאשׁוֹנָה יוֹצְאִין בְּפִסְחֵיהֶם**
3 **וְיוֹשְׁבִין בְּהַר הַבַּיִת, וְהַשֵּׁנִיָּה יוֹצְאִין בְּפִסְחֵיהֶם**
4 **וְיוֹשְׁבִין בַּחֵיל[82], וְהַשְּׁלִישִׁית עוֹמְדִין[83] בִּמְקוֹמָן**
5 **בָּעֲזָרָה. וְשׁוֹחֵים הַכֹּל עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת, וְהוֹלֵךְ כָּל**
6 **אֶחָד בְּפִסְחוֹ לְבֵיתוֹ[84].**

81) כן הוא במשנה (שם סד:). ואף־על־פי שאין איסור דאורייתא בהוצאה זו, שהרי ירושלים דינה ככרמלית (עירובין קא.) – כיון שזהו חוץ למקדש, לא התירו שבות (מאירי). 82) שהיה בין העזרה להר הבית (פ"ה מהלכות בית הבחירה הלכה ג). 83) כן לשון המשנה שם: "והשלישית במקומה עומדת", שאע"פ ששתי הכיתות הראשונות יושבות – זאת אינה יושבת, לפי שהיא בעזרה ואסור לכל אדם לישב בכל העזרה. כמש"כ בפ"ז מהלכות בית הבחירה הלכה ו (אור שמח). 84) שבירושלים (ראה למעלה הלכה ו).

7 **יח. שְׁחִיטַת הַפֶּסַח וּזְרִיקַת דָּמוֹ וּמִחוּי קְרָבָיו[85]**
8 **וְהֶקְטֵר חֶלְבָיו[86] - דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת[87]; שֶׁאִי אֶפְשָׁר**
9 **לַעֲשׂוֹתָן קֹדֶם הַשַּׁבָּת, שֶׁהֲרֵי קָבוּעַ לוֹ זְמַן, שֶׁנֶּאֱמַר:**
10 **בְּמוֹעֲדוֹ[88]. אֲבָל הַרְכָּבָתוֹ[89] וַהֲבָאָתוֹ[90] מִחוּץ לַתְּחוּם[91]**
11 **וַחֲתִיכַת יַבַּלְתּוֹ[92] בִּכְלִי[93] - אֵינָן דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת;**
12 **שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָן קֹדֶם הַשַּׁבָּת. וְאִם יָכוֹל לַחְתּוֹךְ**
13 **יַבַּלְתּוֹ בְּיָדוֹ[94] בְּשַׁבָּת - חוֹתֵךְ[95]. וְאִם הָיְתָה יְבֵשָׁה -**
14 **חוֹתְכָהּ אֲפִלּוּ בִּכְלִי[96]. שֶׁאֵין שְׁבוּת בַּמִּקְדָּשׁ כְּלָל[97].**
15 **וְכֵן צְלִיָּתוֹ וַהֲדָחַת קְרָבָיו - אֵינָן דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת;**
16 **שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָן לְאַחַר הַשַּׁבָּת[98].**

85) ראה למעלה הלכה יד. 86) אף כי אפשר להקטירם במוצאי שבת – אין ממתינים להם עד שתחשך, משום שחביבה מצוה בשעתה (פסחים סח:). 87) משנה שם סה: 88) "ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו", ובגמ' (סו): "נאמר מועדו בפסח, ונאמר מועדו בתמיד (="להקריב לי במועדו - במדבר כה, ב) מה תמיד דוחה את השבת (שכתוב (במדבר שם) "עולת שבת בשבתו על עולת התמיד ונסכה", שמשמע שתמיד דוחה את השבת), אף פסח דוחה את השבת". 89) מחוץ לעיר דרך רשות הרבים לעזרה, שאסורה מן התורה, שלא אמרו "החי נושא את עצמו" אלא בנושא את האדם ולא בנושא את הבהמה (ראה בפיה"מ לפסחים סה: ונג: , ובפי"ח מהלכות שבת הלכה טז). וגם ההעברה בירושלים גופא שאינה אסורה אלא מדרבנן (ראה למעלה הערה עח) – לא הותרה, כיון שאין זה במקדש (ראה למעלה שם). 90) להביאו ברגליו (אף בלי להרכיבו). 91) שהוא אלפיים אמה מחוץ לעיר שאיסורו מדרבנן, וכיון שהוא חוץ למקדש אסור גם שבות (ראה למעלה). וכל־שכן מחוץ לשנים עשר מיל, שאיסורו מן התורה, כמפורש בפ"ז מהלכות שבת הלכה א (מאירי). 92) שהיא מום (ויקרא כב, כב). ובחתיכתה מכשירים את הקרבן להקרבה, ראה להלן. 93) נראה להלן בדברי רבינו שחתיכה בכלי אסורה מן התורה, ואע"פ שאין כאן מלאכת גוזז (פ"ט מהלכות שבת הלכה ח) – יש כאן מלאכת "מכה בפטיש", שהרי בזה מכשירו לקרבן, עיין שם עמוד סד הערה ס בשם צפנת־פענח. 94) שאין הדרך לחתוך בכך כי־אם בסכין, ואין כאן איסור דאורייתא אלא חכמים אסרו זאת משום שבות (רש"י בעירובין קג). 95) במקדש ולא במדינה (עירובין שם במשנה). 96) במקדש. משנה (עירובין שם ופסחים סח:): חותכין יבלת במקדש אבל לא במדינה, ואם בכלי כאן וכאן אסור", וכ"חד דאמר" בגמרא שם כשהיבלת לחה. אבל יבשה, חותך במקדש גם בכלי, שאין איסורה אלא מדרבנן. 97) אף שהיה אפשר לעשות מערב שבת, כיון שהוא במקדש. ורק הרכבתו והבאתו מחוץ לתחום (למעלה), וכן הקדשתו (להלן הלכה יט שלא הותרה אלא מפני שקבוע לה זמן) לא הותרו, משום שהם חוץ למקדש, ועיין לחם־משנה. 98) פסחים סה:

17 **יט. שָׁכַח וְלֹא הֵבִיא סַכִּין - לֹא יְבִיאֶנָּה בְּשַׁבָּת[99];**
18 **אֶלָּא נוֹתְנָהּ בֵּין קַרְנֵי הַכֶּבֶשׂ אוֹ בְּצַמְּרוֹ[100] וּמַכִּישׁוֹ עַד**
19 **שֶׁמְּבִיאוֹ לָעֲזָרָה וּמַקְדִּישׁוֹ שָׁם. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא**
20 **מְחַמֵּר בְּשַׁבָּת[101] - מְחַמֵּר כִּלְאַחַר יָד הוּא[102], וּמִפְּנֵי**
21 **הַמְּצָוָה מֻתָּר[103]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁלֹּא**
22 **הִקְדִּישׁ פִּסְחוֹ עֲדַיִן[104] וְלֹא אָמַר "זֶה פֶּסַח"; אֲבָל אִם**
23 **הִקְדִּישׁוֹ - לֹא יָבִיא סַכִּין עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹבֵד**
24 **בַּקָּדָשִׁים[105]. וּמִפְּנֵי מָה הִתִּירוּ לְהַקְדִּישׁ פִּסְחוֹ**
25 **בְּשַׁבָּת?[106] הוֹאִיל וְקָבוּעַ לוֹ זְמַן[107], מֵתָּר לְהַקְדִּישׁוֹ**
26 **בְּשַׁבָּת. וְכֵן מַקְדִּישׁ אָדָם חֲגִיגָתוֹ[108] בְּיוֹם טוֹב וְאֵינוֹ**
27 **חוֹשֵׁשׁ[109].**

99) לא דרך רשות הרבים ולא דרך כרמלית (ראה למעלה), שהרי היה אפשר לו להביאו מערב שבת (פסחים סו. סו:) 100) בגמ' (שם סו.) "אמרו, מי שפסחו טלה תוחבו בצמרו. מי שפסחו גדי תוחבו בין קרניו". 101) מנהיג בהמה טעונה משא. ואיסורו בשבת ממה שנאמר (שמות כ, י) "לא תעשה כל מלאכה אתה וגו', והוא מחמר אחריה (שבת קנג: ורש"י שם, ופ"כ מהלכות שבת הלכות א־ב). 102) שאין דרך הכבש והגדי במלאכה זו. 103) שלא לבטלו ממצות הקרבת הפסח. ואע"פ שחוץ למקדש הוא, וכל שבות אחר לא התירו אם היה יכול לעשותו מערב שבת (ראה למעלה) – כיון שעושהו בשינוי הקילו בו (מאירי). 104) שם סו: 105) וכתוב (דברים טו, יט) "לא תעבוד בבכור שורך, ולא תגוז בכור צאנך". ובספרי (שם): "מלמד שהבכור אסור בגיזה ועבודה. אין לי אלא בכור, שאר קדשים מנין, ודין הוא וכו' שאר קדשים וכו' אינו דין שיהיו אסורין בגיזה ועבודה. 106) אפילו שלא במקדש (ראה למעלה הי"ח).

107) לבו ביום (פסחים שם, ופכ"ג מהלכות שבת הלכה יד). 108) קרבן חגיגה שצריך להקריב ביום־טוב הראשון של חג בבואו להראות לפני ה'. 109) פסחים שם, ופכ"ג מהלכות שבת שם.

1 **כ. הַשּׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח וְנִמְצָא בַּעַל מוּם אוֹ טְרֵפָה -**
2 **הֲרֵי זֶה שׁוֹחֵט אַחֵר, בֵּין בְּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת. אֲפִלּוּ מֵאָה**
3 **זֶה אַחַר זֶה שׁוֹחֵט וְהוֹלֵךְ, עַד שֶׁיִּכְשַׁר אֶחָד[110] אוֹ עַד**
4 **שֶׁתֶּחְשַׁךְ. וְיִדָּחֶה לַשֵּׁנִי, שֶׁהֲרֵי אָנוּס הוּא[111].**

110) מתבאר קצת במשנה פסחים סוף פרק אלו דברים (כסף־משנה). 111) [צריך עיון: הרי "נמצא בעל מום", שבו התחיל, אינו אנוס אלא שוגג, כמפורש בפסחים ע"א: ופ"ב מהלכות שגגות הלכה י. ועוד העיר הרה"ג יעקב קצנלבויגן: הרי הזיד בראשון ולא הקריב בראשון מקריב בשני, כמפורש להלן פ"ה הלכה ב].

## יום שלישי כ"ד טבת ה'תשפ"ב

## פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר שאין שוחטים הפסח אלא למנוייו ועל מי שראוי לאכול, ודין שחטו למי שראוי ולמי שאינו ראוי.

5 **א. אֵין שׁוֹחֲטִין אֶת הַפֶּסַח אֶלָּא לִמְנוּיָיו[2]. שֶׁנֶּאֱמַר:**
6 **תָּכְסוּ עַל הַשֶּׂה[3] - מְלַמֵּד, שֶׁמִּתְמַנִּים עָלָיו כְּשֶׁהוּא**
7 **חַי[4]. וְאֵלּוּ הַמִּתְמַנִּים עַל הַפֶּסַח הֵם הַנִּקְרָאִים בְּנֵי**
8 **חֲבוּרָה[5].**

2) לשם בני החבורה שנמנו עליו כשהוא חי, ולא לשם בני חבורה אחרת (פסחים סא.). וראה להלן ה"ה אם עבר ושחטו. 3) וגם כתוב (שם) "במכסת נפשות", ותכוסו ובמכסת הם לשון מנין, כמו שכתוב (ויקרא כז, כג) "את מכסת הערכך" (רש"י פסחים, שם). 4) כן למדו במכילתא שם מן הפסוק הזה שמדובר בשה חי. ובמכילתא דרשב"י: "נאמר כאן שה, ונאמר להלן שה. מה שה האמור להלן - שה חי ולא שה שחוט, אף שה האמור כאן - שה חי ולא שחוט". וב'ילקוט מעין גנים' כת"י: "ונאמר להלן (משור עד חמור עד) שה חיים (שמות כב, יג), מה שה האמור להלן חי וכו'" ('תורה שלמה' שם אות קיד). 5) שם סא, א. ובעוד כמה מקומות.

9 **ב. יָחִיד שֶׁשָּׁחַט אֶת הַפֶּסַח לְעַצְמוֹ - כָּשֵׁר. וְהוּא**
10 **שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לֶאֱכֹל[6] אֶת כֻּלּוֹ[7]. וּמִשְׁתַּדְּלִין שֶׁלֹּא**
11 **יִשָּׁחֵט לְכַתְּחִלָּה עַל יָחִיד[8], שֶׁנֶּאֱמַר: יַעֲשׂוּ אֹתוֹ[9].**

6) בפסחים צא, א - נחלקו רבי יהודה ורבי יוסי, ופסק כרבי יוסי (שהלכה כמותו נגד רבי יהודה) ש"יחיד ויכול לאכלו, שוחטין עליו", לפי שנאמר (שמות יב, ד): "איש לפי אכלו", הרי שיחיד ויכול לאכלו, מותר לשחוט לו את הפסח. 7) בברייתא שם: "יחיד ויכול לאכלו - שוחטין עליו, עשרה ואין יכולין לאכלו - אין שוחטין עליהן", וב'ספרי' פ' ראה (דברים טז, ה) "רבי יוסי אומר, פעמים שהוא אחד ושוחטים אותו עליו, ופעמים שהם עשרה ואין שוחטים אותו עליהם כו' עשרה ואינן יכולים לאוכלו אין שוחטין אותו עליהן, שלא יביאו את הפסח לידי פסול". הרי שמדובר באכילת כולו. ורש"י שם פירש: "יחיד ויכול לאכול כזית". 8) פסחים צה, א: "ורבנן, האי יעשו אותו (הנאמר בבמדבר ט, יב לענין פסח שני) מאי עבדי ליה, מיבעי ליה שאין שוחטין את הפסח על היחיד, דכמה דאפשר לאהדורי מהדרינן (= שכל מה שאפשר להשתדל שלא לשחוט על היחיד – משתדלים)". וסובר רבינו שסוגיא זו היא לפי דברי רבי יוסי שמתיר לשחוט על היחיד, ואף־על־פי־כן יש להשתדל עד כמה שאפשר, שלא לשחוט על היחיד. שאילו לרבי יהודה הסובר שאין שוחטין על היחיד, אין צורך לפסוק זה, שהרי כבר למד כן מן הפסוק "לא תוכל לזבוח את הפסח באחד", וגם שייך לומר "כמה דאפשר לאהדורי מהדרינן", שהרי זהו מצד הדין. ולפי"ז למדו פסח ראשון מפסח שני, שכשם שפסח שני אין שוחטין לכתחילה ביחיד, כן הדין בפסח ראשון, וכן כתבו ה'תוספות' שם ד"ה מיבעי, וראה בכסף־משנה. (וכן נראה ביומא נא. שאף למאן־דאמר שפסח ראשון אין שוחטין על היחיד – פסח שני שוחטין על היחיד, הרי שהפסוק "יעשו אותו" אינו אלא לכתחילה. וצריך לומר שזוהי מצוה שאינה על גופו, ראה שם צה.) 9) שני פסוקים נאמרו בלשון זו: א', בפסח ראשון, שמות יב, מז: "כל עדת ישראל יעשו אותו", וב' בפסח שני, במדבר ט, יב: "ככל חוקת הפסח יעשו אותו". ולפי הסוגיא בפסחים צה, א שנזכרה למעלה – הכוונה לפסוק השני, ועי' בכסף־משנה מה שכתב בשם הרב ר' אברהם בנו של רבינו.

12 **ג. אֵין שׁוֹחֲטִין אֶת הַפֶּסַח אֶלָּא עַל מִי שֶׁרָאוּי**
13 **לֶאֱכֹל[10]. הָיָה אֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה קָטָן[11] אוֹ זָקֵן אוֹ**
14 **חוֹלֶה: אִם יָכוֹל לֶאֱכֹל כְּזַיִת - שׁוֹחֲטִין עָלָיו[12], וְאִם**
15 **לָאו - אֵין שׁוֹחֲטִין עָלָיו[13]; שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ**
16 **- עַד שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לֶאֱכֹל. אֲפִלּוּ חֲבוּרָה שֶׁל מֵאָה**
17 **וְאֵין כָּל אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לֶאֱכֹל כְּזַיִת - אֵין שׁוֹחֲטִין**
18 **עֲלֵיהֶן[14].**

10) משנה, פסחים סא, א. והיינו: כזית, דלהלן. 11) סוכה מב, ב: "יכול (קטן) לאכול כזית צלי שוחטין עליו את הפסח, שנאמר (שמות יב, ד) איש לפי אכלו", ואף־על־פי שקטן אינו בכלל "איש" – הוא בכלל "במכסת נפשות" (מכילתא דרשב"י). וראה גם במכילתא (שמות פ' בא) המובאת להלן בסמוך. 12) משנה, פסחים צא, א. 13) מכילתא, שמות פ' בא: "ת"ל איש לפי אכלו, יצאו החולה והקטן שאינן יכולין לאכול כזית, שאין שוחטין עליהן". ואם "שחטו למי שיכול לאכול, ולמי שאינו יכול לאכול וכו' כשר" (להלן ה"ה). 14) פסחים, שם. ו"אפילו" זה, כן הוא פירושו: אם החבורה קטנה, בוודאי שאין שוחטים עליהם את הפסח, כשאין כל אחד מהם יכול לאכול כזית, שהרי יביאו את הפסח לידי פסול, אלא אפילו ישנם בחבורה מאה בני אדם, שאין חשש שיביאו את הפסח לידי פסול, שבוודאי יאכלו אותו – בכל זאת אין שוחטים עליהם, כיון שאין כל אחד מהם יכול לאכול כזית.

19 **ד. אֵין עוֹשִׂין חֲבוּרָה נָשִׁים וַעֲבָדִים אוֹ קְטַנִּים**
20 **וַעֲבָדִים[15], מִפְּנֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה קַלּוּת רֹאשׁ בֵּינֵיהֶן[16].**

**אֲבָל עוֹשִׂים חֲבוּרָה כֻּלָּהּ נָשִׁים, אֲפִלּוּ בְּפֶסַח שֵׁנִי[17], אוֹ כֻּלָּהּ עֲבָדִים[18]. וְשׁוֹחֲטִין עַל הַקְּטַנִּים שֶׁיִּהְיוּ מִכְּלַל בְּנֵי הַחֲבוּרָה[19], לֹא שֶׁתִּהְיֶה חֲבוּרָה כֻּלָּהּ קְטַנִּים, שֶׁאֵינָן בְּנֵי דַעַת[20]. וְכֵן[21] אֵין עוֹשִׂין חֲבוּרָה כֻּלָּהּ חוֹלִים אוֹ זְקֵנִים אוֹ אוֹנְנִים[22], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן יְכוֹלִין לֶאֱכֹל[23]; הוֹאִיל וַאֲכִילָתָם מְעוּטָה[24], שֶׁמָּא יַשְׁאִירוּ הַפֶּסַח וִיבִיאוּהוּ לִידֵי פִּסּוּל. וְאִם עָבְרוּ וְשָׁחֲטוּ עַל חֲבוּרָה זוֹ - כָּשֵׁר[25]. וְכֵן אֵין עוֹשִׂין חֲבוּרָה כֻּלָּהּ גֵּרִים[26], שֶׁמָּא יְדַקְדְּקוּ בּוֹ[27] וִיבִיאוּהוּ לִידֵי פִּסּוּל. וְאִם שָׁחֲטוּ עֲלֵיהֶן - כָּשֵׁר[28].**

15) משנה וגמ' שם. 16) וקלות ראש מביאה לידי ערוה (אבות פ"ג מי"ג, ופ"ב מהל' דעות ה"ז). ובגמרא שם: "נשים ועבדים משום תפלות (עבירה, רש"י), קטנים ועבדים משום פריצותא" (דמשכב זכור, רש"י). 17) שחל בחול, אבל אם חל בשבת - אין שוחטין עליהן בפני עצמן, שפסח שני להם רשות ואינו דוחה את השבת (להלן פ"ה ה"ח). והנה בברייתא (פסחים צא:) נחלקו רבי יהודה ורבי יוסי: לפי רבי יהודה "אשה בראשון (= פסח ראשון) שוחטין עליה בפני עצמה, ובשני (= פסח שני) עושין אותה טפילה לאחרים". ולרבי יוסי "אשה בשני שוחטין עליה בפני עצמה, ואין צריך לומר בראשון". ולפי דעת רבינו מדובר שם כשחל י"ד בשבת. אבל אם חל בחול, גם לרבי יהודה שוחטין עליה בפני עצמה, ופסק רבינו הלכה כרבי יהודה ('קרית ספר' להלן פ"ה, וראה בכסף־משנה ולחם־משנה שם). (ויתכן גם כי רבי יהודה סובר שגם בחול אין שוחטין עליה בפני עצמה, ורבינו פסק כרבי אלעזר (שם), שאמר שאינו דוחה שבת, הרי שבחול שוחטין עליה. וזה תלוי בפלוגתא שנחלקו בה רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון בראש השנה לג, א - שלדעת רבי יהודה נשים אין סומכות - רשות, שנאמר "דבר אל בני ישראל – בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות", וכמו כן לענין פסח שני, שנאמר חטאו ישא האיש ההוא, איש ולא אשה (פסחים שם, דברי רבי יהודה), אבל לדעת רבי יוסי ורבי שמעון שנשים סומכות - רשות, והלכה כוותייהו (כמו שכתב רבינו בפ"ג מהל' ציצית ה"ט, וראה ביאור הגר"א לאו"ח סי' יז ס"ק ד) – כמו כן נשים מקריבות פסח שני - רשות ושוחטין עליהן בפני עצמן. וזוהי כוונת רבי אלעזר שם שאמר "בשני רשות", כלומר מותר לה להקריב פסח שני בחול, "ובראשון חובה ודוחה את השבת", אבל השני אינו דוחה, כנ"ל. ועי' 'אור שמח'). 18) שהעבד שווה לאשה במצוות (כסף־משנה). 19) ראה למעלה ה"ג. 20) ויביאוהו לידי נותר ('אור גדול' על משניות פסחים פ"ח מ"ז). 21) משנה, שם צא, א. 22) מי שמת לו אחד משבעת הקרובים – ביום המיתה הוא אונן. והוא שמת לאחר חצות, שכבר חלה עליו חובת הפסח קודם האנינות, אבל אם מת קודם חצות היום הוא נדחה לפסח שני, כמבואר בפסחים צח, א. וראה להלן פ"ו ה"ט. 23) כלומר, כל אחד מהם יכול לאכול כזית, ואף האונן מותר לו לאכול בערב (להלן פ"ו ה"ט). 24) כלומר, אכילתם של הזקן והחולה מועטה. וכמו כן האונן, שמא לא יאכל דבר לגודל אבילותו (רבינו בפירוש המשניות, שם). 25) שהרי יכולים לאכול כזית. וכן הוא במשנה, שם: "לפיכך אם אירע בהן פסול, פטורין מלעשות פסח שני". "רוצה לומר, אם שחטו פסח ונזרק עליהם הדם, ואע"פ שלכתחילה אין ראוי לשחוט עליהם, ואחר־כך אירע פסול באלו האוננים או החולים או הזקנים ונטמאו במת, שאינם יכולים לאכול בלילה, פטורין הן מלעשות פסח שני, לפי שהם שחטוהו והם ראויים לעשות פסח". וראה ב'אור גדול' על משניות שם, שמפרש כי זה מוסב גם על חבורה של קטנים, ודלא כה'תוספות יום־טוב'. 26) שם צא, ב. 27) משום שאינן בני תורה יחמירו עליו לדקדק ויפסלוהו על חנם (רש"י שם). ובכת"י תימן: "שמא לא ידקדקו", וכן בדפוס ווניציאה, והוא על־פי ה'ירושלמי' פסחים פ"ח ה"ז: "אין עושין חבורה של גרים, מתוך שהן מקולקלין אין מדקדקין בו והם מביאין אותו לידי פסול". ועי' ב'תוספות' שם ד"ה שמא. 28) נלמד מחולים וזקנים שלמעלה ('הר המוריה').

**ה. שְׁחָטוֹ[29] שֶׁלֹּא לִמְנוּיָיו[30] אוֹ לְמִי שֶׁאֵין כָּל אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לֶאֱכֹל כְּזַיִת[31] אוֹ שֶׁשְּׁחָטוֹ לַעֲרֵלִים[32] אוֹ לִטְמֵאִים[33] - פָּסוּל[34]. שְׁחָטוֹ לְמִי שֶׁיָּכוֹל לֶאֱכֹל וּלְמִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכֹל כְּזַיִת, לִמְנוּיָיו וְשֶׁלֹּא לִמְנוּיָיו, לְמוּלִים[35] וְלַעֲרֵלִים, לִטְהוֹרִים וְלִטְמֵאִים - כָּשֵׁר[36]; שֶׁאֵלּוּ הָרְאוּיִין לוֹ אוֹכְלִין כַּהֲלָכָה, וְהָאַחֵרִים כְּאִלּוּ לֹא חָשַׁב עֲלֵיהֶם.**

29) משנה, פסחים סא, א. 30) ברייתא, שם: יכול שחטו שלא למנוייו, יהא כעובר על המצוה וכשר, ת"ל במכסת תכוסו, שנה עליו הכתוב לעכב. 31) כגון שהקרבן אינו מספיק לכל בני החבורה לכל אחד ואחד כזית (ראה למעלה ה"ב), או כגון שהיו חולים או זקנים שאינן יכולים לאכול כזית. והיינו "שלא לאוכליו" שבמשנה, שם. ובגמ' שם: אשכחן שלא למנויו, שלא לאוכליו מנא לן (שהוא פסול), אמר קרא (מות יב, ד) "איש לפי אכלו תכוסו" איתקש אוכלין למנויין. 32) ישראלים שלא נימולו, שאסורים לאכול הפסח, כמו שנאמר (שם, מח) "וכל ערל לא יאכל בו". וראה להלן פ"ט ה"ח שערל שאכל כזית מבשר הפסח – לוקה. 33) שאסורים בפסח ונדחים לפסח שני, כמו שנאמר (במדבר ט, ו) "ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם, ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא". 34) משנה, שם. 35) ישראלים שנימולו. 36) שם. וראה להלן.

**ו. שְׁחָטוֹ לְמוּלִים וְזָרַק הַדָּם לְשֵׁם מוּלִים וַעֲרֵלִים - פָּסוּל[37]; שֶׁהַזְּרִיקָה חֲמוּרָה, שֶׁהִיא עִקַּר הַקָּרְבָּן[38]. שְׁחָטוֹ לְמוּלִים שֶׁיִּתְכַּפְּרוּ[39] בּוֹ עֲרֵלִים - פָּסוּל; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ מַחֲשֶׁבֶת עֲרֵלִים בַּזְּרִיקָה[40]. שְׁחָטוֹ לְאוֹכְלָיו לִזְרֹק דָּמוֹ שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו[41] - הַפֶּסַח כָּשֵׁר[42], וְאֵין אָדָם יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ[43], לְפִי שֶׁאֵין מַחֲשֶׁבֶת אוֹכְלִים בַּזְּרִיקָה[44].**

37) פסחים סא, ב - כרב חסדא שפירש שם בברייתא, כדלהלן: נאמר בתורה (שמות, שם) "כל ערל לא יאכל בו", "וכל ערל" משמע כולה ערלה (= שכולם ערלים), אבל

מקצתה (= שיש בהם גם מולים וגם ערלים) – לא פסלה, ושוב נאמר שם (יב, מג) "זאת חוקת הפסח", ללמדנו שאין הדברים אמורים אלא בשחיטה, אבל בזריקה פוסלת גם מקצת ערלה. ואף־על־פי שרב אשי בתרא (= מן האחרונים) סובר ש"וכל ערל" משמע אפילו מקצת ערלה, והכתוב השני "זאת חוקת הפסח" בא ללמד שדוקאו "כולה ערלה" בין בשחיטה בין בזריקה – אין הלכה כרב אשי, אע"פ שכלל הוא "הלכה כבתרא", משום שכבר נחלקו רבי יהודה בן בתירא ורבנן בסנהדרין עח, א - בכעין זה שרבי יהודה בן בתירה סובר ש"כל נפש" הוא נפש כל שהוא, וחכמים סוברים "כל הנפש", ופסק רבינו (פ"ד מהל' רוצח ה"ו) כרבנן. וכמו כן כאן "וכל ערל", היינו כולה ערלה (לחם־משנה). 38) פסחים שם, לרב חסדא: "ומאי חומריה דזריקה דלא מקבע פיגול (חושב לאכול את הקרבן לאחר זמן אכילתו) אלא בזריקה", ומפרש רש"י שלא מקיים פיגול אלא בזריקה וכו' כהרצאת כשר, כך הרצאת פסול. 39) על־מנת שיתכפרו. 40) שהחושב בשעת הזריקה לשם ערלים, פוסל את הקרבן (שם, כרב חסדא). 41) זקנים או חולים. 42) ברייתא, שם עח, ב - לפי נוסחת כת"י ב' ב'דקדוקי סופרים' שם, וכן הוא בר"ח. וכן היה גם לפני ה'תוספות' למעלה סא, א - ד"ה שחטו, עיי"ש. וכן הוא ב'ירושלמי' פ"ה דפסחים ה"ב. 43) כן הנוסחא גם בכת"י תימן ובדפוס רומי. וכן הביא ה'מאירי' בפסחים סא, א (נד ע"ד מדפי הספר) בשם רבינו (וראה בהגהות 'טורי אבן', וב'אור שמח' וב'חזון איש'). ואע"פ שבברייתא שם מפורש: "אדם יוצא בו ידי חובתו", נראה שלפי רבינו היתה הנוסחא שם "ואין אדם יוצא וכו'", וכן נראה מלשון הברייתא שם: "הפסח עצמו כשר ואדם יוצא וכו'". ואינו מובן: אם כשר הוא - בוודאי שיוצאים בו, ומה בא להשמיענו? אלא על־כרחך שהנוסחא: "ואין אדם יוצא וכו'". וכעין זה מצינו בזבחים מו, ב - בחטאת ששחטה לשם חולין, שכשרה ולא עלתה לבעלים לשם חובה, וכמו כן כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן - כשרים ולא עלו לבעלים לשם חובה (זבחים ב.). 44) החושב בשעת הזריקה בשביל "חולים וזקנים" שאינם יכולים לאכול כזית, אין זה פוסל את הקרבן. ומפרש רש"י (פסחים, שם) שהפסוק "איש לפי אכלו תכוסו" (שלומדים ממנו שלא לאוכליו פסול) נאמר בשחיטה. כמו שאמרו (פסחים סא.) "רבי אומר, "תכוסו" לשון סורסי הוא, כאדם שאומר לחבירו כוס לי (שחוט לי) טלה זה". וראה עוד בזבחים ד, א.

1 **ז. מי[45] שֶׁהוּא בָּרִיא בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה וְחוֹלֶה בִּשְׁעַת**
2 **זְרִיקָה, אוֹ חוֹלֶה בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה[46] וּבָרִיא בִּשְׁעַת**
3 **זְרִיקָה - אֵין שׁוֹחֲטִין[47] וְזוֹרְקִין עָלָיו[48], עַד שֶׁיִּהְיֶה**
4 **בָּרִיא מִשְׁעַת שְׁחִיטָה עַד שְׁעַת זְרִיקָה[49].**

45) ברייתא, שם עח, ב. 46) שאינו יכול לאכול כזית מן הפסח (תוספתא, פסחים פ"ז). 47) כלומר, אם היה חולה בשעת שחיטה. 48) אם היה בריא בשעת שחיטה וחולה בשעת זריקה. 49) בתוספתא, שם: "בשעת שחיטה ובשעת זריקת דם".

5 **ח. שׁוֹחֵט אָדָם[50] עַל יְדֵי[51] בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים[52] וְעַל**
6 **יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִים[53] בֵּין מִדַּעְתָּן בֵּין שֶׁלֹּא**
7 **מִדַּעְתָּן[54]; אֲבָל אֵינוֹ שׁוֹחֵט עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ**
8 **הַגְּדוֹלִים[55] וְלֹא עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִים[56] וְלֹא**
9 **עַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ[57] אֶלָּא מִדַּעְתָּן. וְאִם שָׁתְקוּ וְלֹא מִחוּ**
10 **- הֲרֵי זֶה מִדַּעְתָּן[58].**

50) פסחים פח, א. 51) בשביל. 52) שמוטל עליו לחנכן (רש"י שם). 53) מפני שסומכין עליו, ועל כרחם ימשכו אחריו (רש"י שם). 54) בעל כרחן. כמו שכתוב (שמות יב, ג) "ויקחו להם וכו' שה לבית". משמע שבעל הבית יקחנו לכל בני ביתו ואין צריך לדעתם, שהרי אינם יכולין למחות (פסחים, שם). 55) אפי' אם סמוכין על שולחן אביהם, משום שיש בידם למחות ('תוספות' שם ד"ה ע"י). 56) אף כי שפחה עברית אינה יכולה להיות כי־אם בקטנותה, שהרי היא יוצאת לחפשי בהבאת סימני גדלות – אין שוחטין בשבילה אלא מדעתה, כיון שאין עליו לחנכה, יכולה למחות (רש"י שם). 57) משום שגם היא יכולה למחות, שהרי קיימא־לן (גיטין עז:) יכולה אשה שתאמר לבעלה איני ניזונת ואיני עושה לצרכך (רש"י, שם). 58) פסחים, שם.

11 **ט. שָׁחַט עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים וְעַל יְדֵי עַבְדּוֹ**
12 **וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִים, וְהָלְכוּ וְשָׁחֲטוּ הֵן לְעַצְמָן -**
13 **יוֹצְאִין בְּשֶׁל רַבָּן[59].**

59) ואין יוצאין בשל עצמן (פסחים, שם).

14 **י. שָׁחַט עַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ וּבְנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים וְעַל יְדֵי**
15 **עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִים, וְשָׁחֲטוּ הֵן לְעַצְמָן[60] - אֵין**
16 **לְךָ מִחוּי גָּדוֹל מִזֶּה, וְאֵינָן יוֹצְאִין אֶלָּא בְּשֶׁל עַצְמָן[61].**

60) אף כי לא מיחו בפירוש. 61) פסחים, שם.

17 **יא. הָאִשָּׁה[62] שֶׁהִיא בְּבֵית בַּעְלָהּ[63], שָׁחַט עָלֶיהָ אָבִיהָ**
18 **וְשָׁחַט עָלֶיהָ בַּעְלָהּ[64] - תֹּאכַל מִשֶּׁל בַּעְלָהּ[65]. הָיְתָה**
19 **נֶחְפֶּזֶת לָלֶכֶת לְבֵית אָבִיהָ בְּרֶגֶל הָרִאשׁוֹן הַסָּמוּךְ**
20 **לְנִשּׂוּאֶיהָ כְּדֶרֶךְ כָּל הַבְּנוֹת, וְשָׁחַט עָלֶיהָ אָבִיהָ וְשָׁחַט**
21 **עָלֶיהָ בַּעְלָהּ - תֹּאכַל מִשֶּׁל אָבִיהָ[66]. מִכָּאן וְאֵילֵךְ[67] -**
22 **תֹּאכַל מִמָּקוֹם שֶׁהִיא רוֹצָה[68]. וְהוּא שֶׁתִּבְרֹר לָהּ מָקוֹם**
23 **שֶׁתִּרְצֶה בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה[69]. וְכֵן יָתוֹם שֶׁשָּׁחֲטוּ עָלָיו**
24 **אַפּוֹטְרוֹפְּסִין[70] - יֹאכַל מִמָּקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה[71]. בַּמֶּה**
25 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיָתוֹם קָטָן; אֲבָל גָּדוֹל[72] - נַעֲשָׂה**
26 **כְּמַמְגֶּה עַצְמוֹ עַל שְׁנֵי פְּסָחִים[73], וְהַמַּמְגֶּה עַצְמוֹ עַל**
27 **שְׁנֵי פְּסָחִים[74] - אֵינוֹ אוֹכֵל אֶלָּא מִן הַנִּשְׁחָט**
28 **רִאשׁוֹן[75].**

62) משנה, שם פז, א. 63) שכבר נשאה ואינה נחפזת ללכת לבית אביה (גמרא, שם). 64) ולא ביררה לעצמה בשעת שחיטה מאיזה קרבן רצונה לאכול ('תוספות' שם, ד"ה האשה). 65) אף ברגל הראשון הסמוך לנישואיה, מכיון שאינה נחפזת ללכת לבית אביה. וכן פירש ה'מאירי' שם את דברי המשנה "האשה בזמן שהיא בבית בעלה ושחט עליה אביה ושחט עליה בעלה, תאכל משל בעלה",

שמדובר גם ברגל הראשון הסמוך לנישואיה, ובאופן שאינה נחפזת ללכת לבית אביה. ודברי הסיפא "הלכה רגל ראשון לעשות בבית אביה וכו' תאכל במקום שהיא רוצה", היינו שכבר עבר הרגל הראשון הסמוך לנישואיה, ופסח זה הוא מן הרגלים שלאחר הרגל הראשון, אלא שהיא נחפזת ללכת לבית אביה, ולפיכך תאכל מאיזה שתרצה, ובגמ' מקשים על הרישא של המשנה שברגל הראשון אוכלת משל בעלה, ובברייתא מפורש שברגל הראשון אוכלת משל אביה, ומתרצת הגמ': לא קשיא, כאן (בברייתא) ברדופה (נחפזת) לילך (לבית אביה, משום כך אוכלת משל אביה), כאן (ברישא של המשנה) בשאינה רדופה (אינה נחפזת ללכת לבית אביה, משום כך אף ברגל הראשון תאכל משל בעלה, והסיפא של המשנה מיירי כמו הסיפא של הברייתא ברגלים אחרים שאינם סמוכים לנישואיה, והיא נחפזת ללכת לבית אביה, לכן תאכל מאיזה שתרצה). נמצא שיש שלשה דינים: א) אינה נחפזת – תאכל בבית בעלה, גם ברגל הראשון הסמוך לנישואין. והיינו רישא דמתניתין, כנ"ל. ב) נחפזת וברגל ראשון – תאכל משל אביה, והיינו רישא דברייתא. ג) נחפזת ובשאר הרגלים – תאכל מאיזה שתרצה, והיינו סיפא דמתניתין וסיפא דברייתא. והוסיף שם ה'מאירי' "שכן נראה לנו בה דעת גדולי המחברים (= הרמב"ם)". ולפי כל הנ"ל, לא השמיט רבינו שום דין מן המשנה, ומסתלקת קושיית הכסף־משנה. 66) רישא דברייתא, שם. 67) ברגלים שאינם סמוכים לנישואיה, אבל היא נחפזת ללכת לבית אביה. 68) סיפא דמתניתין וסיפא דברייתא. 69) ואם לא גילתה דעתה בשעת שחיטה, אע"פ שגילתה דעתה אחר־כך, אינה אוכלת לא משל בעלה ולא משל אביה, לפי ש"אין ברירה" בענין של תורה (גמרא, שם), וראה להלן בהערה סט. 70) שני אפוטרופסין, וכל אחד מהם שחט את פסחו גם בשביל היתום. אפוטרופוס הוא בלשון יוון 'אבי ילדים' ('ערוך'). 71) משנה, שם. ובגמרא שם פח, א - הקשו: "שמעת מינה, יש ברירה?" (כלומר, על ידי רצונו מתברר שפסח זה הוא שלו), ומתרץ רבי זירא: "שה לבית מכל־מקום". "כלומר, מאחר שהיתום הוא קטן, הרי הוא אצל אפוטרופוס כבני הבית, וכבר אמרו (שם פח.) ששוחט אדם על בניו הקטנים שלא מדעתן" ('מאירי'). וכן הוא בפירוש ר"ח שם "שה לבית מכל־מקום, בין מדעתו בין בעל־כרחו. תניא נמי הכי (וכן גם בכת"י מינכן, אבל בגמרא שלפנינו: "תנו רבנן") שוחט אדם על ידי בנו ובתו הקטנים וכו' בין מדעתן בין שלא מדעתן". והוסיף ה'מאירי' שם: "ולא תירצו בזה מאי רוצה בשעת שחיטה, שמאחר שהוא קטן אין רצונו רצון". ולפי"ז מה שאמרו "יאכל במקום שהוא רוצה", אין זה משום שעל־ידי שרוצה הוברר הדבר שזהו הפסח שלו, שהרי "אין ברירה", ועוד שאין רצונו של הקטן רצון, אלא הרי הוא כנמנה על שני פסחים כאחד, שעל־פי הדין אינו אוכל אלא מן הראשון כדלהלן, ואעפ"כ הקילו בו להתיר לו לאכול במקום שהוא רוצה מאחר שהוא קטן. 72) שאין שוחטים עליו שלא מדעתו (ראה למעלה ה"ח). וכיון ששניהם הודיעו לו הרי הוא כנמנה על שני פסחים כדלהלן. 73) 'ירושלמי' פסחים פ"ח ה"א. 74) לאכול משניהם. 75) 'ירושלמי' שם, וה"ב: "תני ר' חייא, הנמנה על שני פסחים כאחת, אוכל מאי זה מהן שנשחט ראשון". ומה שמפורש בבבלי (פסחים פח:) שאין נמנין על שני פסחים כאחד, ואם נשחטו עליו לא יאכל לא מן הראשון ולא מן השני (ראה להלן פ"ג ה"א) – אין זה סותר לדברי ה'ירושלמי', כי שם בבבלי מדובר שמתכוון לאכול רק מאחד מהם, מאיזה שירצה בשעת האכילה, ולפי ש"אין ברירה", לא יאכל לא מן הראשון ולא מן השני, אבל ב'ירושלמי' מדובר שבדעתו לאכול משניהם גם מזה וגם מזה, ולכן יאכל רק מן הראשון ('בית זבול' ח"א סי' כג אות ג).

**יב. עֶבֶד[76] שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין[77]: בִּזְמַן שֶׁמַּקְפִּידִין זֶה עַל זֶה שֶׁלֹּא יִגְנְבֶנּוּ[78] - לֹא יֹאכַל מִשֶּׁל שְׁנֵיהֶן; וְאִם אֵינָן מַקְפִּידִין - מִמָּקוֹם שֶׁיִּרְצֶה יֹאכַל[79].**

76) כנעני, שהוא חייב במצוות כאשה (ראה פ"א ה"א, ולמעלה ה"ד) ורבו שוחט עליו שלא מדעתו, ראה למעלה ה"ח. 77) ושניהם ישחטו עליו כל אחד ואחד בנפרד. 78) בפסחים פז, א - תנן: "עבד של שני שותפין, לא יאכל משל שניהם". ומקשה הגמרא מן הברייתא, דתניא: "עבד של שני שותפין, רצה מזה אוכל, רצה מזה אוכל", ומתרצת שדברי המשנה הם כשמקפידים הבעלים זה על זה. ומפרש רש"י שאינם רוצים להנות אחד מן השני, ואם העבד אוכל מאחד הקרבנות האלו, הרי שמחצית העבד השייך לבעל השני נהנה מן הבעל הראשון. ורבינו מפרש, שקפדי זה על זה "שלא יגנבנו", שכל אחד חושש שאם העבד יאכל משל השני ימשוך אליו עי"ז את לב העבד ויגנבנו (כסף־משנה). ובכת"י תימן, בכת"י אברבנאל ובדפוס ווינציאה, חסרות המלים "שלא יגנבנו". 79) אף כי לא בירר בשעת שחיטה, שהרי בעל העבד שוחט עליו שלא מדעתו, ראה למעלה ה"ח.

**יג. מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין[80] - לֹא יֹאכַל לֹא מִשֶּׁל רַבּוֹ וְלֹא מִשֶּׁל עַצְמוֹ[81], עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה כֻּלּוֹ בֶּן חוֹרִין.**

80) "אם היה עבד של שני שותפין ושחררו אחד מהם, או אם היה לו אדון אחד וקיבל ממנו קצת דמיו ושחרר קצתו באלו הדמים, נחשב לחצי עבד וחצי בן חורין, אבל אם שחרר אותו האדון חציו על־ידי שטר, הרי זה אינו כלום, לפי שעיקר אצלנו המשחרר חצי עבדו לא קנה, וזהו בשטר" (רבינו בפיה"מ גיטין מא. וראה בפ"ח מהל' עבדים ה"ד). 81) במשנה (פסחים פז.) תנן: "מי שחציו עבד וחציו בן־חורין, לא יאכל משל רבו", ובגמרא (פח.) מקשה: "משל רבו הוא דלא יאכל, אבל משל עצמו יאכל, והא תניא לא יאכל לא משלו ולא משל רבו?" ומתרצת הגמרא: "לא קשיא, כאן במשנה ראשונה, וכאן במשנה אחרונה, דתנן: מי שחציו עבד וחציו בן חורין, עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד, דברי ב"ה. ב"ש אומרים: תקנתם את רבו (שאינו מפסיד כלום מהראוי לו – רש"י) ואת עצמו לא תקנתם, לישא שפחה אינו יכול שכבר חציו בן חורין (שצד החירות שבעבד אסור בשפחה), לישא בת חורין אינו יכול שעדיין חציו עבד (ובת חורין אסורה לעבד), יבטל? והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה וכו', אלא מפני תיקון

העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין, וכותב שטר על חצי דמיו", ומפרש רבינו, שהמשנה שנראה בה שהוא אוכל משל עצמו היא כמשנה ראשונה שתיקנו שעובד אצל עצמו יום אחד ואצל רבו יום אחד, תיקנו גם שיצא ידי חובת פסח ע"י שיאכל משל עצמו. והברייתא שמפורש בה שאינו אוכל לא משל רבו ולא משל עצמו, היא כמשנה אחרונה (שהלכה כמותה – פ"ח מהל' עבדים ה"ד) שביטלו את התקנה שיאכל משל עצמו כדי שזה לא יהיה גורם לעיכוב שחרורו, שאומרים לו לאדון מהר ושחרר אותו כדי שלא ימנע מן המצוה (כסף־משנה בשם רבינו אברהם, בנו של רבינו). וכעין זה כתב רבנו בעצמו בפיה"מ: "ואמרו לא יאכל משל רבו, וכמו כן לא יאכל משל עצמו, לפי כי עוד יתבאר לך כי הוא לא יניח עבד חציו בן חורין וחציו עבד (שהרי כופין אותו לשחררו), ולפיכך לא יאכל ממנו בשום פנים עד שיעשה בן חורין, ומה שאמר כאן (במשנה) לא יאכל משל רבו שיראה ממנו שהוא אוכל משל עצמו, זהו דעת האומר מניחין אדם חציו עבד וחציו בן־חורין".

1 **יד. עַד כַּמָּה נִמְנִים[82] עַל הַפֶּסַח? עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּזַיִת**
2 **לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[83]. וְנִמְנִין עָלָיו וּמוֹשְׁכִין אֶת יְדֵיהֶן**
3 **מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיִּשָּׁחֵט[84]. כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁחַט אֵינוֹ יָכוֹל לִמְשֹׁךְ**
4 **אֶת יָדוֹ, שֶׁהֲרֵי נִשְׁחַט עָלָיו[85]. נִמְנוּ עָלָיו וְחָזְרוּ**
5 **אֲחֵרִים וְנִמְנוּ עָלָיו: רִאשׁוֹנִים, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם כְּזַיִת -**
6 **אוֹכְלִים, וּפְטוּרִים מֵעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי; וְאַחֲרוֹנִים,**
7 **שֶׁרַבּוּ עַד שֶׁלֹּא נִמְצָא בּוֹ כְּזַיִת לְכָל אֶחָד - אֵינָן**
8 **אוֹכְלִין, וְחַיָּבִים לַעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי[86].**

82) כמה אנשים אפשר למנות עליו. 83) משנה, פסחים פט, א. 84) משנה, שם: "נמנין ומושכין את ידיהן ממנו עד שישחט. רבי שמעון אומר (מושכין ידיהן) עד שיזרוק את הדם", ופסק כחכמים. 85) בגמרא שם למדו כן ממה שכתוב (שמות יב, ד) "ואם ימעט הבית מהיות משה – מחיותיה דשה". כלומר: אם באו לימעט ולימשך - מהיות משה, יתמעטו בעוד השה החי (רש"י שם). 86) ברייתא, שם עח, ב. אבל אם נמנו כאחת ואין לכל אחד ואחד - אין אוכלין (כל בני החבורה) (תוספתא פסחים פ"ז).

9 **טו. הַמַּמְנֶה[87] אֲחֵרִים עִמּוֹ עַל חֶלְקוֹ וְלֹא יָדְעוּ בָּהֶן**
10 **בְּנֵי הַחֲבוּרָה - חֲרֵי בְּנֵי הַחֲבוּרָה רַשָּׁאִין לִתֵּן לוֹ חֶלְקוֹ**
11 **אַחַר שֶׁיֵּצְאָה[88] בְּעֵת הָאֲכִילָה[89], וּבְנֵי הַחֲבוּרָה אוֹכְלִין**
12 **מִשֶּׁלָּהֶן וְהוּא אוֹכֵל חֶלְקוֹ עִם הָאֲחֵרִים שֶׁמָּנָה עָלָיו**
13 **בַּחֲבוּרָה שְׁנִיָּה[90]. וְכֵן בְּנֵי הַחֲבוּרָה שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם**
14 **גַּרְגְּרָן[91] - רַשָּׁאִים לְהוֹצִיאוֹ מֵהֶן[92], וְנוֹתְנִין לוֹ חֶלְקוֹ**
15 **וְיֹאכְלֵהוּ בַּחֲבוּרָתוֹ[93]. וְאִם אֵינוֹ זוֹלֵל - אֵינָן רַשָּׁאִין**
16 **לֵחָלֵק[94].**

87) שם פט, ב - במשנה. 88) שהפסח נצלה כשהוא שלם ולא נצלה כשהוא חסר אבר (תוספתא פסחים פ"ה, ולהלן פ"י הי"א). 89) (כלומר, אף־על־פי שבשעת אכילה אין מוציאין בשר הפסח מחבורה לחבורה, ראה להלן פ"ט ה"א הערה ג – מותרים הם להחלק ולאכול כל אחד ואחד לחוד, וראה להלן). 90) (מדובר כשכולם אוכלים בבית אחד, ואין שום מחיצה מפסקת ביניהם, שאם לא כן – אסור, שאין הפסח נאכל בשתי חבורות (להלן פ"ט ה"ה). וראה ב'מעשה רוקח'). 91) זולל, שאוכל הרבה. 92) פסחים, שם. 93) לעצמו, ראה למעלה. 94) שם. ראה להלן פ"ט ה"ו.

## יום רביעי כ"ה טבת ה'תשפ"ב

## פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר האומר לעבדו לך ושחוט לך עלי את הפסח, ואם קבע גדי או טלה.

17 **א. הָאוֹמֵר לְעַבְדּוֹ: צֵא וּשְׁחוֹט עָלַי אֶת הַפֶּסַח, אַף**
18 **עַל פִּי שֶׁדֶּרֶךְ רַבּוֹ לִשְׁחֹט טָלֶה בְּכָל שָׁנָה וְהָלַךְ וְשָׁחַט**
19 **עָלָיו גְּדִי, אוֹ שֶׁהָיָה דַרְכּוֹ לִשְׁחֹט גְּדִי וְהָלַךְ וְשָׁחַט**
20 **עָלָיו טָלֶה - חֲרֵי זֶה יֹאכַל מִמֶּנּוּ; שֶׁהֲרֵי לֹא פֵּרֵשׁ**
21 **וְאָמַר לוֹ שְׁחוֹט לִי מִמִּין פְּלוֹנִי. הָלַךְ וְשָׁחַט גְּדִי**
22 **וְטָלֶה[2] - אֵינוֹ אוֹכֵל מִשְּׁנֵיהֶן, אֶלָּא יֵצְאוּ לְבֵית**
23 **הַשְּׂרֵפָה; שֶׁאֵין נִמְנִין עַל שְׁנֵי פְּסָחִים[3]. וְאִם הָיָה**
24 **מֶלֶךְ אוֹ מַלְכָּה וְאָמַר לְעַבְדּוֹ לִשְׁחֹט עָלָיו וְשָׁחַט גְּדִי**
25 **וְטָלֶה - יֹאכַל מִן הָרִאשׁוֹן, מִשּׁוּם שְׁלוֹם מַלְכוּת[4].**

2) שרבו יאכל מאיזה מהם שיבחר. 3) כדי לאכול מאיזה מהם שירצה בשעת אכילה, לפי ש"אין ברירה" ושמא בשעת שחיטה לא הייתה דעתו על זה. (רש"י שם). אבל אם נמנה על שני פסחים כדי לאכול משניהם - אוכל מן הנשחט ראשון. 4) ומפרש רבינו שמשום שלום מלכות הקלו בה מפני שדעתם קלה לכעוס (מאירי וכסף משנה.) וצריך לומר לדעת רבינו שמה שאמרו "אין ברירה" - אין זה מן התורה, אלא מגזירת חכמים, ומשום שלום מלכות לא גזרו.

26 **ב. הָאוֹמֵר לְשָׁלוּחוֹ: צֵא וּשְׁחוֹט עָלַי אֶת הַפֶּסַח,**
27 **וְקָבַע לוֹ גְּדִי אוֹ טָלֶה, וְשָׁכַח מָה אָמַר לוֹ רַבּוֹ - חֲרֵי**
28 **זֶה שׁוֹחֵט גְּדִי וְטָלֶה וְאוֹמֵר: אִם גְּדִי אָמַר לִי - גְּדִי**
29 **שֶׁלּוֹ וְטָלֶה שֶׁלִּי, וְאִם טָלֶה אָמַר לִי - טָלֶה שֶׁלּוֹ וּגְדִי**
30 **שֶׁלִּי. שָׁכַח הַשּׁוֹלֵחַ[5] מָה אָמַר לוֹ - שְׁנֵיהֶן יֵצְאוּ לְבֵית**
31 **הַשְּׂרֵפָה[6]. וְאִם שָׁכַח הַשּׁוֹלֵחַ קֹדֶם שֶׁיִּזְרֹק הַדָּם[7] -**
32 **חַיָּבִין לַעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי[8]; שָׁכַח אַחַר שֶׁנִּזְרַק הַדָּם[9] -**
33 **פָּטוּר מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי[10]. וְכֵן הַדִּין בְּאוֹמֵר**
34 **לְעַבְדּוֹ[11]: צֵא וּשְׁחוֹט עָלַי, וְקָבַע לוֹ, וְשָׁכַח הָעֶבֶד**
35 **מָה אָמַר לוֹ רַבּוֹ. וְהוּא שֶׁיִּתֵּן לוֹ רוֹעֶה שֶׁל רַבּוֹ גְּדִי**
36 **וְטָלֶה וְיֹאמַר לוֹ: שְׁחוֹט שְׁנֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁתִּשְׁחוֹט כְּמוֹ**
37 **שֶׁאָמַר לְךָ רַבְּךָ, וַחֲרֵי אֶחָד מֵהֶן שֶׁלְּךָ עַל מְנָת שֶׁלֹּא**
38 **יִהְיֶה לְרַבְּךָ בּוֹ כְּלוּם[12]. אִם עָשָׂה הָרוֹעֶה כָּךְ, אַחַר**
39 **כָּךְ יִהְיֶה אֶפְשָׁר לָעֶבֶד לְהַתְנוֹת כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[13].**

5) אחר ששחט השניים (רש"י). בין ששכח קודם שנזרק הדם ובין ששכח אחר שנזרק הדם. 6) שהרי אינו ידוע איזה הוא של השולח ואיזהו של השליח, ואינם יכולים לאכלם, כי אין הפסח נאכל אלא למנוייו. 7) שבשעת

הזריקה לא היו שניהם ראויין לאכילה. 8) שם בגמרא מימרא של אביי: "שכח (רבו) לפני זריקה דכי איזריק דם לא הוה חזי לאכילה חייבין לעשות פסח שני". וכחכמים של ר' נתן (פסחים עח:) שאכילה (אם לא היה הקרבן ראוי לאכילה בשעת זריקה) מעכבת את כשרות הקרבן. 9) שבשעת הזריקה היו ראויים לאכילה. 10) משנה שם ומימרא של אביי בגמרא: "ופטורין מלעשות פסח שני - ששכח אחר זריקה דבעידנא (בשעה) דאיזריק דם הוה חזי לאכילה". ואף לרבנן הסוברים "אכילה מעכבת", אין זה אלא באופן שאינו ראוי לאכילה בשעת זריקה. וראה לחם משנה להלן הלכה ד. והוא הדין שפטורים מלעשות פסח אחר אם יש עוד שהות בי"ד בניסן. 11) כלומר, עבד כנעני. 12) שאם לא אמר לו כן, הרי מה שקנה עבד כנעני קנה רבו (גמרא שם). וכוונת רבינו שאמר לו בלשון המועיל שלא יקנה רבו, כגון שאמר לו: על מנת שתאכל אתה הפסח. 13) ששוחט גדי וטלה ואומר: אם גדי אמר לי - גדי שלו וטלה שלי, ואם טלה אמר לי - טלה שלו וגדי שלי.

1 **ג. בְּנֵי חֲבוּרָה שֶׁאָמְרוּ לְאֶחָד: צֵא וּשְׁחוֹט לָנוּ אֶת**
2 **הַפֶּסַח, וְאָמַר הוּא לָהֶן: וְאַתֶּם שַׁחֲטוּ עָלַי, וְשָׁחֲטוּ**
3 **הֵם וְשָׁחַט הוּא - כֻּלָּם אוֹכְלִין מִזֶּה שֶׁנִּשְׁחַט רִאשׁוֹן,**
4 **וְהָאַחֲרוֹן יֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה[14].**

14) דברים פשוטים הם, ונלמדים ממה שמתבאר בהלכות שבסמוך (כסף משנה).

5 **ד. חֲבוּרָה שֶׁאָבַד פִּסְחָהּ, וְאָמְרוּ לְאֶחָד[15]: צֵא**
6 **וּבַקֵּשׁ[16] וּשְׁחוֹט עָלֵינוּ[17], הָלַךְ וּמָצָא פֶּסַח שֶׁאָבַד**
7 **וּשְׁחָטוּ, וְהֵם לָקְחוּ פֶּסַח אַחֵר וּשְׁחָטוּהוּ: אִם שֶׁלּוֹ**
8 **נִשְׁחַט רִאשׁוֹן - הוּא אוֹכֵל מִשֶּׁלּוֹ, וְהֵן אוֹכְלִין עִמּוֹ,**
9 **וְהַשֵּׁנִי יִשָּׂרֵף[18]; וְאִם שֶׁלָּהֶן נִשְׁחַט רִאשׁוֹן - הֵן**
10 **אוֹכְלִין מִשֶּׁלָּהֶן[19], וְהוּא אוֹכֵל מִשֶּׁלּוֹ[20]. אֵין יָדוּעַ אֵי**
11 **זֶה מֵהֶן נִשְׁחַט רִאשׁוֹן אוֹ שֶׁשְּׁחָטוּ שְׁנֵיהֶן כְּאַחַת[21] -**
12 **הוּא אוֹכֵל מִשֶּׁלּוֹ[22], וְהֵן אֵינָן אוֹכְלִין עִמּוֹ[23], וְשֶׁלָּהֶן**
13 **יֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה[24], וּפְטוּרִין מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי[25].**

15) מבני חבורתם (רש"י בקידושין מא:). 16) חפש את הפסח האבוד. 17) כלומר: כשתמצאנו, תשחטנו בשבילנו. 18) כיוון שאמרו לו שחוט עלינו, הרי נמנו על הקרבן הזה וכיוון שנשחט כבר אין יכולין למשוך את ידיהן מן הקרבן, ומשום כך השני יישרף שהוא פסח בלא בעלים, ראה רש"י שם. 19) שהרי משכו ידיהם מן הקרבן האבוד לפני שנשחט. 20) שהרי הוא לא נמנה איתם על הקרבן השני. 21) שאי אפשר לצמצם ואחד מהם נשחט תחילה. 22) שהרי הוא אוכל משלו בכל אופן. 23) שמא שלהם נשחט ראשון, ונמצא שמשכו ידם מזה ששחט השליח ואסורים לאכלו, כי הפסח אינו נאכל אלא למנוייו. 24) שמא שלו נשחט ראשון והם נמנו על שלו ולא על שלהן, ודין פסח שאין לו בעלים - בשריפה. 25) [ובדברי רבינו יש לומר שסמך על מה שכתב למעלה בהלכה ב, שרק אם שכח לאחר הזריקה פטור מלעשות פסח שני, כמו כן כאן מה שאמר "אין ידוע איזה מהן נשחט ראשון או ששחטו שניהן כאחת" אין הכוונה שבעת זריקה לא ידעו, אלא שידעו ולבסוף נשכח ושוב לא ידעו, באופן שבני החבורה אינם יכולים לאכול לא משלו ולא משלהם. ומכיוון שבעת הזריקה היה ידוע - פטורים הם מלעשות פסח שני.]

14 **ה. אָמַר לָהֶם זֶה שֶׁשְּׁלָחוּהוּ לְבַקֵּשׁ פֶּסַח שֶׁאָבַד**
15 **וּלְשַׁחֲטוֹ[26]: אִם אֲחַרְתִּי - שַׁחֲטוּ אַתֶּם עָלַי, הָלַךְ**
16 **וּמָצָא וְשָׁחַט, וְהֵם לָקְחוּ וְשָׁחֲטוּ: אִם שֶׁלָּהֶן נִשְׁחַט**
17 **רִאשׁוֹן - הֵם אוֹכְלִין מִשֶּׁלָּהֶם, וְהוּא אוֹכֵל עִמָּהֶם,**
18 **וְהַשֵּׁנִי יִשָּׂרֵף; וְאִם שֶׁלּוֹ נִשְׁחַט רִאשׁוֹן - הוּא אוֹכֵל**
19 **מִשֶּׁלּוֹ, וְהֵן אוֹכְלִין מִשֶּׁלָּהֶן[27]. אֵין יָדוּעַ אֵי זֶה מֵהֶן**
20 **נִשְׁחַט רִאשׁוֹן אוֹ שֶׁשְּׁחָטוּ שְׁנֵיהֶם כְּאַחַת[28] - הֵן**
21 **אוֹכְלִין מִשֶּׁלָּהֶן, וְהוּא אֵינוֹ אוֹכֵל עִמָּהֶן[29], וְשֶׁלּוֹ יֵצֵא**
22 **לְבֵית הַשְּׂרֵפָה[30], וּפָטוּר מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי.**

26) לא שאמרו לו שישחוט בשבילם אלא רק שיחפש את הפסח וכשימצאנו יביאנו אליהם והם ישחטוהו (כסף משנה). 27) שהם לא אמרו לו שישחוט להם. ונמצא שמשכו ידם מהקרבן שלו. 28) שאי אפשר לצמצם ואחד מהם נשחט תחילה. 29) כי שמא שלו נשחט ראשון ולא נמנה כלל על שלהן. 30) שמא שלהם נשחט ראשון והוא נמנה עמהם, ושלו הוא פסח שאין לו בעלים, שהוא לשריפה.

23 **ו. אָבַד לָהֶן פִּסְחָם, וְאָבַד לוֹ פִּסְחוֹ, וְאָמַר לָהֶן: צְאוּ**
24 **וּבַקְּשׁוּ וְשַׁחֲטוּ עָלַי[31], וְאָמְרוּ לוֹ: צֵא וּבַקֵּשׁ וּשְׁחוֹט**
25 **עָלֵינוּ, וְהָלַךְ וּמָצָא וְשָׁחַט, וּמָצְאוּ הֵם וְשָׁחֲטוּ - כֻּלָּם**
26 **אוֹכְלִין מִן הָרִאשׁוֹן[32], וְהַשֵּׁנִי יִשָּׂרֵף[33]. וְאִם אֵין יָדוּעַ**
27 **אֵי זֶה נִשְׁחַט תְּחִלָּה אוֹ שֶׁשְּׁחָטוּ שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד[34] -**
28 **שְׁנֵיהֶן יִשָּׂרְפוּ[35], וּפְטוּרִין מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי. הָלַךְ**
29 **הוּא לְבַקֵּשׁ וְהָלְכוּ הֵם לְבַקֵּשׁ וְלֹא אָמְרוּ זֶה לָזֶה**
30 **כְּלוּם, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה בְּלִבָּם שֶׁיִּשְׁחוֹט כָּל אֶחָד**
31 **מֵהֶן עַל חֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁהָיוּ שָׁם רְמִיזוֹת וּדְבָרִים שֶׁאֲמַדָּן**
32 **הַדַּעַת בָּהֶן שֶׁכָּל אֶחָד שֶׁיִּמְצָא יִשְׁחוֹט עַל חֲבֵרוֹ[36],**
33 **הוֹאִיל וְלֹא פֵּרְשׁוּ וְלֹא אָמְרוּ זֶה לָזֶה כְּלוּם - אֵינָן**
34 **אַחֲרָאִין זֶה לָזֶה[37].**

31) חפשו את הפסח שאבד לכם ושחטו אותו גם בשבילי. 32) שהרי כולם נמנו עליו, ומשנשחט אין למשוך את ידיהם ממנו. 33) כדין פסח שאין לו בעלים. 34) שוודאי אחד מהם נשחט תחילה. 35) משום שלא ידוע איזה מהם הוא שנמנו עליו. 36) במשנה שם: "לא אמר להן ולא אמרו לו", ומפרש רבינו שהיו שם רמיזות, שאם לא כן, הדבר פשוט ואין למשנה להשמיע לנו זאת (כסף משנה). 37) ואין להם לחשוש איזה מהן נשחט ראשון, אלא זה אוכל משלו אף אם שלהן נשחט ראשון, וכן הם אוכלים משלהם, אף אם שלו נשחט ראשון (רש"י שם).

35 **ז. שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ פִּסְחֵיהֶן קֹדֶם שֶׁיִּשָּׁחֲטוּ[38]**
36 **- חֲבוּרָה זוֹ לוֹקְחִין כֶּבֶשׂ אֶחָד מִן הַתַּעֲרוּבוֹת**
37 **וְהַשְּׁנִיָּה לוֹקְחִין הַשֵּׁנִי, וְאֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה זוֹ בָּא**
38 **אֵצֶל אֵלּוּ[39] וְאֶחָד מִבְּנֵי שְׁנִיָּה בָּא אֵצֶל הָרִאשׁוֹנָה,**

**וְכָל חֲבוּרָה מֵהֶן אוֹמֶרֶת לָזֶה הָאֶחָד שֶׁבָּא אֶצְלָם: אִם שֶׁלָּנוּ הוּא הַפֶּסַח הַזֶּה - יָדֶיךָ מְשׁוּכוֹת מִשֶּׁלְּךָ וְנִמְנֵיתָ עַל שֶׁלָּנוּ, וְאִם שֶׁלְּךָ הוּא הַפֶּסַח הַזֶּה - יָדֵינוּ מְשׁוּכוֹת מִשֶּׁלָּנוּ וְנִמְנִינוּ עַל שֶׁלְּךָ. וְכֵן חָמֵשׁ חֲבוּרוֹת שֶׁל חֲמִשָּׁה חֲמִשָּׁה[40] בְּנֵי אָדָם, אוֹ עֶשֶׂר חֲבוּרוֹת שֶׁל עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה - מוֹשְׁכִין לָהֶן אֶחָד מִכָּל חֲבוּרָה לַחֲבוּרָה הָאַחֶרֶת[41], וְכָךְ הֵם מַתְנִים וְאוֹמְרִים[42], וְאַחַר כָּךְ שׁוֹחֲטִין.**

38) והיינו מפני שאז אפשר עדיין למשוך ידיהם מן הפסח. ומכיוון שאין הפסח נאכל אלא למנוייו, ואלו אינם יודעים על איזה נמנו, לכן עושים כדלהלן. 39) במשנה שם. והוצרך לכך משום שכתוב (שמות יב, ד) "ואם ימעט הבית משה", ומזה למד ר' יהודה (פסחים צט.) "שמתמעטין והולכין (אנשי חבורה מושכין את ידיהן מן הקרבן) ובלבד שיהיה אחד מבני החבורה קיים (נשאר)". 40) בגמרא פסחים שם אמרו ש"חמשה חמשה" דווקא הוא, אבל של חמשה וארבעה לא, שהרי אם יתפזרו הארבעה אלו לארבע חבורות, יישאר הפסח החמישי בלי אף אחד מבני החבורה שלו. 41) כלומר, שכל חמשת האנשים שבכל חבורה וחבורה מתפזרים לחמשת הפסחים, באופן שלא יישאר אף פסח אחד שלא יהיה בו אחד מבני החבורה הראשונים. 42) הארבעה שבחבורה החדשה לחמישי: אם שלך הוא פסח זה ידי ארבעתנו משוכות מארבעת הפסחים שלנו בכל מקום שהם ואנו נמנים עמך, וכן הן חוזרין ואומרים לשני וכן הארבעה לכל אחד שבחבורה וכן כל חבורה וחבורה (רש"י שם).

**ח. שְׁנַיִם שֶׁנִּתְעָרְבוּ פִּסְחֵיהֶן - זֶה לוֹקֵחַ פֶּסַח אֶחָד מִן הַתַּעֲרוּבוֹת וְזֶה לוֹקֵחַ לוֹ אֶחָד, וְזֶה מְמַנֶּה עַל פִּסְחוֹ אֶחָד מִן הַשּׁוּק וְהָאַחֵר מְמַנֶּה עִמּוֹ אֶחָד מִן הַשּׁוּק[43], כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת, וְאַחַר כָּךְ יָבוֹא אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם אֵצֶל אֵלּוּ וְיָבוֹא אֶחָד מֵאֵלּוּ אֵצֶל הָאַחֵר[44], וּמַתְנֶה כָּל אֶחָד עִם חֲבֵרוֹ שֶׁבָּא אֶצְלוֹ מֵחֲבוּרָה שְׁנִיָּה וְאוֹמֵר: אִם שֶׁלִּי הוּא פֶּסַח זֶה - יָדֶיךָ מְשׁוּכוֹת מִשֶּׁלְּךָ וְנִמְנֵיתָ עַל שֶׁלִּי[45], וְאִם שֶׁלְּךָ הוּא - יָדִי מְשׁוּכָה מִפֶּסַח שֶׁלִּי וְנִמְנֵיתִי עַל שֶׁלְּךָ. וְנִמְצָא שֶׁלֹּא הִפְסִידוּ כְּלוּם[46].**

43) שאם לא כן, לא יוכל להתנות אחד עם השני ולומר לו אם שלך הוא הפסח הזה אני מושך ידי משלי כי על ידי כך הוא מניח את פסחו בלא בעלים, ולמנות עצמו על של חבירו וחבירו על שלו לפני שימשכו את ידיהן משלהן אי אפשר, לפי שאין נמנים על שני פסחים כאחד (רש"י שם). 44) משמע שאפילו שני המנויין הראשונים יכולים ללכת כל אחד לפסח של השני ולהשאיר על פסחם את זה שמינו מן השוק. 45) אבל לא יאמר להיפך: נמנית על שלי וידיך משוכות משלך, שכל זמן שלא משך ידו משלו, אינו יכול להימנות על פסח אחר, שאין נמנים על שני פסחים כאחד. 46) שאף אחד מן הקרבנות אינו יוצא לבית השריפה.

**ט. חֲמִשָּׁה[47] שֶׁנִּתְעָרְבוּ עוֹרוֹת פִּסְחֵיהֶן וְנִמְצֵאת יַבֶּלֶת[48] בְּעוֹר אֶחָד מֵהֶן - כֻּלָּם יֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרֵפָה[49].**

**וְאִם נִתְעָרְבוּ קֹדֶם זְרִיקַת דָּמָן[50] - חַיָּבִין בְּפֶסַח שֵׁנִי[51]; נִתְעָרְבוּ אַחַר זְרִיקָה - פְּטוּרִין מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי[52]. שֶׁאִם הִקְרִיבוּ פֶּסַח שֵׁנִי - נִמְצָא זֶה שֶׁקָּרַב בָּרִאשׁוֹן קָרְבָּן כָּשֵׁר מֵבִיא חֵלֶב לָעֲזָרָה[53]. וְאִם נִמְנוּ כֻּלָּן עַל פֶּסַח אֶחָד[54] - נִמְצָא נִשְׁחַט שֶׁלֹּא לִמְחֻיָּבוֹ[55], וְזֶה כְּמִי שֶׁנִּשְׁחַט שֶׁלֹּא לִמְנוּיָיו[56]. וְאִם הִתְנָה כָּל אֶחָד מֵהֶן וְאָמַר: אִם אֵינוֹ פֶּסַח יִהְיֶה שְׁלָמִים - דַּם הַפֶּסַח בִּשְׁפִיכָה וְדַם הַשְּׁלָמִים בִּזְרִיקָה, וְהַנִּתָּנִין בִּזְרִיקָה אַל יִתְּנֵם בִּשְׁפִיכָה לְכַתְּחִלָּה[57]. לְפִיכָךְ פְּטוּרִין מִפֶּסַח שֵׁנִי.**

47) ברייתא שם פח: ונקט חמישה והוא הדין לפחות וליותר. 48) היא אחד מן המומין הפוסלים בקרבן. 49) שכל אחד ואחד מהם בספק, שמא הוא הבעל־מום. 50) וכל זה כששינו מן הסדר, והפשיטו את עורותיהן לפני ששפכו את הדם על יסוד המזבח, שהרי הסדר הוא ש"אחר ששופכים דמו מפשיטין אותו". 51) שהרי בשעת זריקה לא היו הקרבנות ראויין לאכילה מצד ספק בעל מום, ונמצא שכולם פסולים. 52) שהרי ארבעת הקרבנות היו ראויין לאכילה בשעת הזריקה, ורק אחד הוא פסול, ואין לחייב כולם מספק. 53) ואין מביאין חולין לעזרה (קדושין נז:), משום שנאמר (דברים יב, כא) "וזבחת מבקרך ומצאנך וכו' בשעריך" (רש"י שם). 54) ואין מביא על ידי כך חולין בעזרה שהרי אחד מהם בוודאי מחוייב בקרבן הפסח. 55) שהרי מן הדין כולם פטורים. 56) וראה למעלה פרק ב הלכה א ש"אין שוחטין את הפסח אלא למנוייו". 57) אף על פי שבדיעבד יצא.

## יום חמישי כ"ו טבת ה'תשפ"ב

## פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר פסח הנשחט במחשבת שינוי השם והשוחט על בני חבורה, ואמר: הפסח ששחטתי שלא לשמו היה.

**א. כְּבָר נִתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[2], שֶׁהַפֶּסַח אֵינוֹ נִשְׁחָט[3] אֶלָּא לְשֵׁם פֶּסַח וּלְשֵׁם בְּעָלָיו[4]; וְאִם שְׁחָטוֹ בְּמַחֲשֶׁבֶת שִׁנּוּי הַשֵּׁם[5] - פָּסוּל[6]. הַשּׁוֹחֵט[7] אֶת הַפֶּסַח עַל בְּנֵי חֲבוּרָה, וְאָמַר לָהֶם לְאַחַר זְמַן[8]: אוֹתוֹ הַפֶּסַח שֶׁשָּׁחַטְתִּי עֲלֵיכֶם - שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ שְׁחַטְתִּיו, אִם הָיָה נֶאֱמָן לָהֶן - סוֹמְכִין עַל דְּבָרָיו[9], וְאִם לָאו - שׁוּרַת הַדִּין[10] שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן. וְהָרוֹצֶה לְהַחֲמִיר עַל עַצְמוֹ[11] - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח, וְיָבִיא פֶּסַח שֵׁנִי[12].**

2) פט"ו הלכות א, ג, יא. 3) וכמו כן קבלת הדם והולכתו וזריקתו, ראה שם. 4) שנאמר (דברים טז, א) "שמור את חודש האביב ועשית פסח" - שיהיו כל עשיותיו לשם פסח, הרי שינוי קודש (=שעשאו לשם קרבן אחר). ועוד נאמר (שמות יב, כז) "ואמרתם זבח פסח הוא", שתהא זביחה לשם פסח, אם אינו ענין לשינוי קודש, תנהו ענין לשינוי בעלים (זבחים ז:). 5) שלא לשם פסח או שלא לשם בעליו, ראה פי"ג מהלכות פסולי המוקדשין הלכה א.

6) משנה בזבחים ב. ופט"ו שם הלכות ג־יא. 7) תוספתא תרומות פ"ב ופסחים פ"ג, בשינוי לשון קצת. ובמאירי לגיטין נד: (עמוד 224) הביא כלשון רבינו, מכאן עד סוף ההלכה, בשם ברייתא בפסחים. 8) בתוספתא שם ושם ליתא, אבל כן הוא במאירי שם בלשון הברייתא. והוא לדעת אביי בגיטין שם שכל שבידו, נאמן. ואם אינו בידו, אינו נאמן. וכן כתב רבינו בפי"ט מהלכות פסולי המוקדשין הלכה טו: "היה מקריב עמו בזבחים ואמר לו נתפלגו - נאמן; זבחים שהקרבתי לך באותו היום נתפלגו - אם היה נאמן לו סומך על דבריו וכו'" [ומה שכתב בפי"ג מהלכות מטמאי משכב ומושב הלכה ח: "היה עושה עמו בטהרות, ולאחר זמן מצאו ואמר לו בשעה שפגע בו, טהרות שעשיתי עמך נטמאו, הרי זה נאמן" - היינו אם הוא נאמן לו, וכמו שכתב כאן ובהלכות פסולי המוקדשין שם. ועיין בכסף־משנה שם]. 9) קידושין סו. בהוא סמיא שאמר לו עד אחד: אשתו זינתה, ובא לשאול את מר שמואל, ואמר לו מר שמואל אם הוא נאמן לו - יגרשנה. וכן כתב רבינו בהלכות פסולי המוקדשין שם. 10) "כלומר, הדין נותן" (רש"י גיטין שם). 11) ולעשות לפנים משורת הדין. 12) כן בלשון הברייתא במאירי שם. והראב"ד כתב: "אין כאן שבח, שאם היה פטור אינו יכול להביא פסחו נדבה על תנאי שלמים", רוצה לומר, כמו שכתב רבינו בסוף פרק ג, שהניתנין בזריקה אל יתנם בשפיכה לכתחילה. והלחם־משנה מתרץ שרק בחמשה אמרו כן למעלה, שאינו בדין שכולם יעברו על איסור לכתחילה כדי לזכות לאחד שחייב בפסח, אבל כאן הוא עצמו חייב בספק והוא עצמו יעבור על איסור לכתחילה כדי להקריב קרבן פסח.

**ב. בְּשַׂר הַפֶּסַח שֶׁנִּטְמָא וְנוֹדַע לוֹ קֹדֶם זְרִיקָה, אַף עַל פִּי שֶׁהָאֲמוּרִין טְהוֹרִין - לֹא יִזְרֹק אֶת הַדָּם[13]; שֶׁאֵין הַפֶּסַח בָּא אֶלָּא לַאֲכִילָה[14]. וְאִם לֹא נוֹדַע לוֹ עַד שֶׁנִּזְרַק הַדָּם - הֲרֵצָה[15]. וְאִם לֹא נוֹדַע לוֹ עַד שֶׁנִּזְרַק הַדָּם - הֲרֵצָה[16]; שֶׁהַצִּיץ מְרַצֶּה[17] עַל שִׁגְגַת הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא, וְאֵינוֹ מְרַצֶּה עַל הַדָּדוֹן[18]. נִטְמְאוּ מִקְצָת הָאֵבָרִים - שׁוֹרֵף אֶת הַטְּמֵאִים וְאוֹכֵל אֶת הַטְּהוֹרִים[19]. נִטְמְאוּ הָאֲמוּרִים וְהַבָּשָׂר קַיָּם - זוֹרֵק אֶת הַדָּם וְהַבָּשָׂר נֶאֱכָל לָעֶרֶב[20]. נִטְמְאוּ הַבְּעָלִים אַחַר שֶׁנִּשְׁחַט[21] - לֹא יִזְרֹק אֶת הַדָּם. וְאִם זָרַק - לֹא הֲרֵצָה[22]. לְפִיכָךְ חַיָּבִין בְּפֶסַח שֵׁנִי. שֶׁאֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל טֻמְאַת הַגּוּף[23] אֶלָּא אִם נִטְמָא בְּטֻמְאַת הַתְּהוֹם[24], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ[25].**

13) משנה בפסחים עח: כחכמים של רבי נתן שאכילה מעכבת. וראה למעלה פרק ג הלכה ב. 14) וכיון שנטמא הבשר ואינו ראוי לאכילה - אינו זורק את הדם. 15) וחייב לעשות פסח שני. 16) ופטור מלעשות פסח שני. 17) פסחים פ: במשנה. 18) כדברי רבינו בגמרא שם. 19) בתוספתא פסחים פרק ו: נטמאו חלבים והבשר קיים, אם יש כזית לכל אחד ואחד, יזרוק. ואם לאו, לא יזרוק. ומשמע לו לרבינו דבנטמא קצת הבשר עסקינן, מדקתני אם יש כזית לכל אחד ואחד (כסף־משנה). 20) במשנה שם עח: "נטמא החלב והבשר קיים, זורק את הדם". 21) שאם נטמאו לפני שנשחט - אין שוחטים עליו, ראה להלן פ"ה הלכה א, ופ"ו הלכה א. 22) כלומר, אף אם לא נודע עד שנזרק הדם. 23) שם פ: במשנה. 24) מת שלא ידעו עליו, ורק אחר שנטמא נודע שיש שם מת (ברייתא בפסחים פא:). ובמשנה שם: "נטמא טומאת התהום, הציץ מרצה". "ואיזוהי טומאת התהום? כל שאין אדם מכירה אפילו בסוף העולם, ולא אמרו טומאת התהום אלא למת בלבד, אבל הרוג לא, שהרי יודע בו זה שהרגו" (פ"ו מהלכות נזירות הלכה יח). 25) פ"ד הלכה ו. ושם כתב רבינו שאף אם נודע לו שהוא טמא טומאת התהום קודם שיזרוק הדם, וזרק אח"כ את הדם - הורצה, שהציץ מרצה על טומאת התהום אע"פ שהוא מזיד.

**ג. הַפֶּסַח שֶׁיָּצָא מִירוּשָׁלַיִם[26] אוֹ שֶׁנִּטְמָא בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר - יִשָּׂרֵף מִיָּד[27]. נִטְמְאוּ הַבְּעָלִים אוֹ מֵתוּ[28] אוֹ מָשְׁכוּ אֶת יְדֵיהֶם[29], אֲפִלּוּ נִטְמְאוּ אוֹ מֵתוּ קֹדֶם זְרִיקַת הַדָּם[30] - מַנִּיחִין אוֹתוֹ עַד שֶׁתְּעַבֵּר צוּרָתוֹ[31] וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂרֵף. זֶה הַכְּלָל[32]: כֹּל שֶׁפִּסּוּלוֹ בְּגוּפוֹ[33] - יִשָּׂרֵף מִיָּד[34]; בַּדָּם אוֹ בַּבְּעָלִים[35] - תְּעַבֵּר צוּרָתוֹ וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂרֵף. לְפִיכָךְ, אִם שְׁחָטוֹ אַחַר שֶׁנּוֹדַע שֶׁמָּשְׁכוּ הַבְּעָלִים אֶת יְדֵיהֶם אוֹ מֵתוּ אוֹ נִטְמְאוּ וְנִדְחוּ לְפֶסַח שֵׁנִי - הֲרֵי זֶה יִשָּׂרֵף מִיָּד[36]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁיִּשָּׂרֵף אִם נִטְמְאוּ הַבְּעָלִים? כְּשֶׁנִּטְמְאוּ כָּל בְּנֵי הַחֲבוּרָה; אֲבָל אִם נִטְמְאוּ מִקְצָתָן - זָכוּ טְהוֹרִים בְּחֶלְקָם שֶׁל טְמֵאִים[37]. אַף עַל פִּי שֶׁנִּטְמְאוּ מִקְצָתָן אַחַר שֶׁהִתְחִילוּ לֶאֱכֹל[38] - זָכוּ הַטְּהוֹרִים שֶׁעַדַיִן לֹא הִתְחִילוּ[39]. אֲבָל אִם הִתְחִילוּ כֻּלָּן וְנִטְמְאוּ מִקְצָתָן - לֹא זָכוּ טְהוֹרִים בְּחֶלְקָן שֶׁל טְמֵאִים; אֶלָּא הַטְּהוֹרִים אוֹכְלִין חֶלְקָם, וְחֵלֶק הַטְּמֵאִים יִשָּׂרֵף[40]. וְהוּא הַדִּין אִם מֵתוּ מִקְצָתָן[41]. נִטְמָא שָׁלֵם[42] אוֹ רִבּוֹ[43] - שׁוֹרְפִים אוֹתוֹ לִפְנֵי הַבִּירָה[44] בִּפְנֵי הַכֹּל, כְּדֵי לְבַיֵּשׁ עַד שֶׁיִּזָּהֵרוּ בּוֹ[45]. וְשׁוֹרְפִין אוֹתוֹ מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה[46], כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחְשְׁדוּ אוֹתָן וְיֹאמְרוּ מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה גָּנְבוּ[47]. לְפִיכָךְ, אִם יִשְׂרְפוּהוּ בְּקַשׁ וּבְקָנִים[48] וְרָצוּ לִשְׂרֹף מִשֶּׁל עַצְמָן - שׁוֹרְפִין[49]. נִטְמָא מִעוּטוֹ[50] וְכֵן הַנּוֹתָר[51] - שׁוֹרְפִין אוֹתוֹ בְּחַצְרוֹתֵיהֶן[52] מֵעֲצֵי עַצְמָן[53], אֲבָל לֹא מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, שֶׁלֹּא יִשְׂאֲרוּ מֵהֶן אֶצְלָם וְיִמְעָלוּ בָּהֶן[54].**

26) משנה בפסחים פב. "הפסח שיצא או שנטמא ישרף מיד", ומפרש רבנו בפיה"מ "שיצא מן הבית שנאכל בו", וחזר בו רבינו כאן והעתיק "שיצא מירושלים", שהרי המדובר כשיצא ביום ארבעה־עשר, כמו שכתב רבינו: "שיצא וכו' שנטמא בארבעה עשר", וכן מוכח מזה שאמרו "ישרף מיד". ואילו בליל חמשה עשר, אסור לשרוף, שאין שורפין קדשים ביום־טוב (פי"ט מהלכות פסולי המוקדשין הלכה ה). ואם כן, על־כרחינו שיצא מירושלים, שאילו יציאה מחבורתו אינה אסורה אלא בליל חמשה עשר, כמו שנראה מדבריו להלן פ"ט הלכה א. ועיין שם הערה ג. ועיין

'תוספות יום טוב' ותפארת ישראל. 27) ואינו צריך עיבור צורה (ראה להלן), משום שהפסול הוא בגוף הבשר. 28) משנה שם, וכחכמים של ר' יוחנן בן ברוקא. והמדובר כשנטמאו או מתו לפני שחיטה, שלא נודע על זה אלא לאחר שחיטה, ראה להלן. 29) לפני שנשחט, שהרי לאחר שנשחט אינם יכולים למשוך את ידיהם, ראה למעלה פ"ב הלכה יד, אלא שלא נודע עד לאחר שנשחט, שמשכו ידיהם לפני השחיטה. וכל אלה כשלא נודע שנטמאו, שמתו ושמשכו ידם על לאחר זריקה, וראה להלן. 30) שם פב: כרב יוסף לפי הלשון השניה, ואליבא דחכמים של ר' יוחנן בן ברוקא, שאפילו לפני זריקה אין זה פסול הגוף אלא פסול בעלים. 31) מניח את הבשר עד שיסריח, או משאירו לילה אחד ונפסל בלינה. אחרת - אין לשרפו, משום בזיון קדשים. 32) פסחים עג: 33) כגון שנטמא הבשר. 34) ואין צריך להניח עד שתעובר צורתו, משום שהבשר נפסל ואין זה מבזה קדשים. 35) שנטמא הדם או נטמאו הבעלים. 36) שזה נחשב פסול בגוף הקרבן (כסף־משנה). ואף־על־פי שבפסחים עג: נראה מפורש, שאף אם לא נודע אלא לאחר שחיטה, ישרף מיד - סמך רבינו על דברי הירושלמי פסחים סוף פרק ו, שנראה משם, שאם לא נודע אלא אחר שחיטה - אין זה פסול הגוף (אור שמח). [ועיין בספר "הר המוריה" להלן פ"ב, מהלכות שגגות הלכה י]. 37) תוספתא פסחים פ"ז, וירושלמי שם סוף פרק ז. 38) כלומר, הטמאים התחילו לאכול (ירושלמי שם). 39) [כלומר, הטהורים עדיין לא התחילו. ובירושלמי שם מפורש, שכל־שכן אם התחילו הטהורים ולא התחילו הטמאים, שזכו הטהורים בחלקם של הטמאים. והמאירי שם פא: (עמ' 130) כתב "אם לא התחילו הטהורים עדיין לאכול, לא זכו הטהורים בחלק הטמאים וכו' וכן היא בתלמוד המערב". ונראה שיש לתקן דבריו: "אם לא התחילו הטהורים עדיין לאכול [זכו בחלק הטמאים, אבל אם התחילו לאכול] - לא זכו הטהורים בחלק הטמאים וכו'", שהכל תלוי באכילת הטהורים. וכן הוא ברמב"ם כ"י תימן להלן בסמוך: "אבל אם התחילו ונטמאו קצתן וכו'", ותיבת "כולן" חסרה. ולפי זה, הכל תלוי באכילת הטהורים כנ"ל. וכן מוכח מזה שרבינו השמיט ולא כתב למעלה דין התחילו הטהורים, אבל הלא בירושלמי שלפנינו מפורש להיפך כנ"ל, וראה עוד להלן]. 40) [שכיון שהתחילו כולן לאכול - נקבעה חבורתם (ראה להלן פ"ט הלכה א והערה ג, ולמעלה הערה כה, ובפ"ב הלכה טו הערה פז) וכיון שנטמאו מקצתם שאינם יכולים עוד להצטרף, נתפרדה החבילה, והרי הם מעתה כשתי חבורות, ואסור לטהורים לאכול מחלקם של הטמאים, לפי ש"אינו אוכל אלא בחבורה אחת" (להלן פ"ט הלכה א), אבל אם לא התחילו כולם לאכול, זכו הטהורים בחלקם של טמאים, שהם קובעים חבורתם במקומם. וכן נראה קצת בירושלמי שם שסמכו לדין הנ"ל ענין של שתי חבורות]. 41) תוספתא שם: "בני חבורה שמתו מקצתן או נטמאו מקצתן, השאר אוכלין ואין חוששין". 42) פירוש, כל הקרבן. 43) רוב הקרבן, ויש כאן פשיעת בעלים, לפיכך שורפין אותו לפני הבירה. 44) משנה בפסחים פא: וכל המקדש כולו נקרא בירה (רש"י שם), ויש שם הרבה אנשים.

45) גמרא שם: "מאי טעמא, א"ר יוסי בר חנינא כדי לביישן", "כדי שישמרו להבא ולא יבואו לידי טומאה" (פירוש המשניות שם). 46) משנה שם. והם עצי הקדש, שהוקדשו לשריפת קרבנות על המזבח, והתירו חכמים לעשות כן, כי כן הוא תנאי ב"ד מתחילה כשהקדישו את העצים, שישתמשו בהם גם לשם שריפת פסח שנטמא (תוס' שם ד"ה נטמא). 47) כרבא, ולא כרב יוסף שאמר "שלא לבייש את מי שאין לו [עצים]" (שם פב.) ופירושו של דבר: אם נצריכהו לשרוף במקדש בעצים שלו, - כשישארו לו עצים ויקחם לביתו, יחשדו בו הרואים שמעצי המערכה גנב. 48) שאין בהם חשד, שהרי "אינם ראויים למערכה, כדתנן בתמיד (כט.) באלו היו רגילים במורביות של תאנה ושל אגוז ושל עץ שמן" (רבינו חננאל שם). ויש שכתבו שהם פסולים למערכה (מאירי, וכן נראה מלשון הגמרא בפסחים שם "דאייתי קני וחריותא דלא חזי למערכה", ועיין רש"י שם). 49) שם בגמרא: "מאי בינייהו (בין טעמו של רב יוסף לבין טעמו של רבא)? איכא בינייהו דאייתי קני וחריותא (שהביא קנים וענפי דקל) דלא חזי למערכה". לטעם של "חשד" - מותר, שאין חשד. ולטעם "שלא לבייש את מי שאין לו" - אסור, שהרי גם בקש ובקנים יש בושה למי שאין לו, ורבינו פסק כרבא שהטעם הוא משום "חשד". משום כך מותר לשרוף בקש וקנים של עצמן. 50) של הקרבן, ואין כאן פשיעה כל־כך (מאירי). 51) מן הקרבן. 52) כיון שלא פשעו, אין לביישן לשרוף בבירה בפני קהל רב. 53) שבחצרותיהן אין חשד שיאמרו שגנבו מעצי המערכה. וגם זה במשנה שם. 54) שם פב. "דילמא פיישן מינייהו, ואתי בהו לידי תקלה".

**ד. הַמַּפְרִישׁ נְקֵבָה לְפִסְחוֹ אוֹ זָכָר בֶּן שְׁתֵּי שָׁנִים[55] - יִרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בּוֹ מוּם, וְיִמָּכֵר וְיָבִיא בְּדָמָיו פֶּסַח. וְאִם לֹא נָפַל בּוֹ מוּם עַד שֶׁהִקְרִיב פִּסְחוֹ - יָבִיא בְּדָמָיו שְׁלָמִים[56].**

55) והרי "אין שוחטין אלא מן הכבשים ומן העזים בלבד, זכר בן שנה" (למעלה פ"א הלכה א). 56) משנה בפסחים צז: "המפריש נקבה לפסחו או זכר בן שתי שנים, ירעה עד שיסתאב וימכר ויפלו דמיו לנדבה לשלמים", ובתוס' ד"ה המפריש, וז"ל: אומר ר"ת דהא דקתני ויביא בדמיה שלמים, היינו בשנשתיירה אחר הפסח, אבל קודם הפסח יביא בדמיה פסח, וכן מפורש בברייתא תמורה יט. וראה בלח"מ כאן שמקשה על רבינו שפסק בפ"ג מהלכות פסולי המקודשין הלכה כג, ובפט"ו מהלכות מעשה הקרבנות ה"ד שאין בעלי חיים נדחים (היינו, שאין אומרים שבהמה שנדחתה בחיים לקרבן שהיא לא ראויה לו, שתידחה גם לקרבן שהיא כן ראויה לו. לדוגמא, בהמת נקבה שהופרשה לפסח, שהיא לא ראויה לזה, אין אומרים שמשום כך לא יקריבו אותה קרבן שלמים שהיא ראויה לזה) הי' לו לפסוק כאן לענין נקבה שהפרישה לפסח שהיא עצמה תיקרב שלמים, ולמה פוסק שיביא בדמיו שלמים. וראה מה שתירץ שם, ובתוספות יו"ט פסחים פ"ט מ"ז בביאור דברי הרמב"ם.

**ה. הִפְרִישׁ[57] פִּסְחוֹ וָמֵת[58] - לֹא יְבִיאֻנוּ בְּנוֹ אַחֲרָיו**

**לְשֵׁם הַפֶּסַח[59], אֶלָּא לְשֵׁם שְׁלָמִים[60]. וְאִם הָיָה מְמֻנֶּה עִם אָבִיו עָלָיו - יְבִיאֶנּוּ לְשֵׁם פֶּסַח[61]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? [62] כְּשֶׁמֵּת אָבִיו אַחַר חֲצוֹת אַרְבָּעָה עָשָׂר[63]; אֲבָל קֹדֶם חֲצוֹת - הֲרֵי זֶה נִדְחֶה לְפֶסַח שֵׁנִי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אוֹנֵן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[64], וְיָבִיא פִּסְחוֹ זֶה בַּשֵּׁנִי[65].**

57) משנה בפסחים צא. 58) ואין עליו מנויים אחרים זולתו. 59) שהרי אין לו מנויים. וראה למעלה פ"ב הלכה ה. 60) שכל מותר הפסח קרב שלמים, ראה להלן הלכות ו־ז. ואין להקריבו אחר תמיד של בין הערבים, משום "עליה השלם כל הקרבנות". ראה פרק א מהלכות תמידין ומוספין הלכה ג (מאירי שם). 61) שהרי יש לקרבן עדיין בעלים, ואין זה פסח שמתו בעליו (ברייתא שם). 62) שיביאנו לשם פסח, אם הוא ממונה עליו. 63) ולא חלה עליו אנינות, שמשעת שחיטת הפסח כיום־טוב הוא חשוב, שאומר בו הלל, לפיכך לא חלה עליו אנינות (רבינו חננאל שם), וכל זה הוא שם בגמרא על דברי הברייתא. 64) להלן פ"ו הלכה ט. 65) ודין זה הוא גם למ"ד בעלי חיים נדחים, שמכיון שמת קודם חצות לא נקבע כלל לקרבן פסח, ולדברי הכל אינו נדחה, ואפשר להקריבו בפסח שני, ראה שם בגמרא בתירוץ רבה.

**ו. מִי שֶׁאָבַד פִּסְחוֹ וּמְצָאוֹ אַחַר שֶׁהִפְרִישׁ פֶּסַח אַחֵר וַהֲרֵי שְׁנֵיהֶן עוֹמְדִין - יַקְרִיב אִי זֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה לְשֵׁם פֶּסַח[66], וְהַשֵּׁנִי יִקְרַב שְׁלָמִים[67]. מְצָאוֹ אַחַר שֶׁשָּׁחַט פִּסְחוֹ - הֲרֵי זֶה יִקְרַב שְׁלָמִים[68]. וְכֵן אִם הֵמִיר בָּזֶה הַנִּמְצָא[69] אַחַר שְׁחִיטָה - הֲרֵי תְּמוּרָה זוֹ תִּקְרַב שְׁלָמִים[70]. אֲבָל אִם מְצָאוֹ קֹדֶם שְׁחִיטַת זֶה שֶׁהִפְרִישׁ, הוֹאִיל וְזֶה הַנִּמְצָא רָאוּי לְהַקְרִיבוֹ פֶּסַח וְרָאוּי לְהַקְרִיבוֹ שְׁלָמִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[71], אִם הֵמִיר בָּזֶה הַנִּמְצָא, בֵּין קֹדֶם שְׁחִיטַת הַמֻּפְרָשׁ תַּחְתָּיו בֵּין אַחַר שְׁחִיטָה - אֵין תְּמוּרָתוֹ קְרֵבָה, אֶלָּא תִּרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהּ מוּם, וְיָבִיא בְּדָמֶיהָ שְׁלָמִים[72].**

~ נקודות משיחות קודש ~

**"מי שאבד פסחו ומצאו אחר שהפריש פסח אחר, והרי שניהם עומדין – יקריב איזה מהם שירצה כו'".**

אבל באותו מקרה בפר ושעיר של יוהכ"פ שאבדו, פסק הרמב"ם (עבודת יוהכ"פ פ"ה הט"ז) שיקרבו הראשונים. ויש להסתפק מה יהיה הדין באשם שאבד, האם הוא כמו קרבן פסח או כמו פר ושעיר של יוהכ"פ. ונראה שבכגון דא שלא נמצא מפורש, יש למצוא סימוכין ממקום אחר ולא חידוש, וכיון שנאמר הכלל "כל שבחטאת מתה - באשם עולה, וכל שבחטאת מתה - בפסח קרב שלמים", והדין שווה בשניהם, נמצא הדין באשם כבפסח, ולא כדין פר ושעיר של יוהכ"פ.

(על־פי לקו"ש חל"ז עמוד 147)

66) כדברי חכמים בברייתא יומא (סד.). 67) כדברי ר' ליעזר בירושלמי פסחים פ"ט ה"ו, ומה ששנינו במשנה פסחים צו: "הפסח שנמצא קודם שחיטת הפסח, ירעה עד שיסתאב וימכר ויביא בדמיו שלמים", אינו אלא למאן־דאמר "בעלי חיים נדחים", אבל לפי מה שפסק רבינו, ש"בעלי חיים אינם נדחים" (פ"ג מהלכות פסולי המוקדשין הלכה כג), - השני עצמו קרב שלמים (כסף־משנה, ועיין ראב"ד). וראה למעלה הלכה ח והערה נט. 68) שם במשנה פסחים צו: "נמצא אחר שחיטת הפסח, קרב שלמים". שכיון שנמצא לאחר שחיטה - לא קבעתו שעת השחיטה בשם פסח ואינו דחוי. 69) שאמר: זו תמורת זו, שדין הוא שהתמורה אף היא קודש. 70) שם במשנה, "אחר שחיטת הפסח, קרב שלמים וכן תמורתו". 71) בהתחלת הלכה זו. 72) אף־על־פי שסובר רבינו "אין בעלי חיים נדחים" - כיון שאין לשני קדושה אחת בלבד אלא ראוי להקריבו פסח וראוי להקריבו שלמים, אין בו כח להתפיס לתמורתו להיקרב בעצמו, אלא ירעה עד שיסתאב (כסף־משנה, עיין שם).

**ז. פֶּסַח שֶׁעָבְרָה שְׁנָתוֹ[73] וּשְׁלָמִים הַבָּאִים מֵחֲמַת הַפֶּסַח[74] - הֲרֵי הֵם כִּשְׁלָמִים לְכָל דָּבָר[75]: טְעוּנִין סְמִיכָה[76] וּנְסָכִים[77] וּתְנוּפַת חָזֶה וָשׁוֹק[78], מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּפֶסַח[79].**

73) כלומר, הופרש בתוך שנתו, ולפני שהגיע זמן ההקרבה מלאה לו שנה, וראה למעלה פ"א הלכה א, שאין שוחטין אלא בן שנה. וראה להלן. 74) כגון תמורת הפסח או פסח שאבד שנתכפרו בעליו באחר, או חגיגת ארבעה עשר (רש"י פסחים צו:). 75) פסחים שם. ואין זה דומה להפריש פסח בן שתי שנים שירעה עד שיפול בו מום (למעלה הלכה ד) - ששם דחהו בידים, אבל כאן שהפרישו בתוך שנתו ומלאה לו שנה, אינו דחוי בידים, אלא נדחה ממילא, ועיין שם בלחם־משנה. 76) שצריך לסמוך ידיו על ראש הקרבן כשהוא חי. 77) שיביא יין עם הקרבן. 78) "מפריש החזה ושוק הימין ונותן האימורין עם החזה ושוק על ידי הבעלים, וכהן מניח ידו תחת ידי הבעלים ומניף הכל לפני ה' במזרח" (פ"ו מהלכות מעה"ק הלכה ו). 79) ראה בפ"ג מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ו, שאין הפסח טעון סמיכה, ובפ"ב שם הלכה ג שאינו טעון נסכים, ובפ"ט שם הלכה כה, שאינו טעון תנופת חזה ושוק.

**ח. פֶּסַח שֶׁנִּתְעָרֵב בִּשְׁלָמִים - יִקְרְבוּ כֻּלָּן שְׁלָמִים[80]. נִתְעָרֵב[81] בִּזְבָחִים אֲחֵרִים[82] - יִרְעוּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם, וְיָבִיא בִּדְמֵי הַיָּפֶה שֶׁבָּהֶן מִמִּין זֶה[83] וּבִדְמֵי הַיָּפֶה שֶׁבָּהֶן שְׁלָמִים[84], וַיַּפְסִיד הַמּוֹתָר מִבֵּיתוֹ[85], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[86]. נִתְעָרֵב[87] בִּבְכוֹרוֹת - יִרְעוּ הַכֹּל עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם[88], וְיֵאָכְלוּ כִּבְכוֹר בַּעַל מוּם[89]; וְיָבִיא בְּהֵמָה שֶׁהִיא יָפָה כַּיָּפָה שֶׁבַּתַּעֲרוּבוֹת[90] וְיֹאמַר: כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא הַפֶּסַח - קְדֻשָּׁתוֹ תָּחוּל עַל זוֹ[91]. וְיַקְרִיבֶנָּה שְׁלָמִים, אִם קָרַב פִּסְחוֹ[92].**

80) "זה פשוט על־פי מה שנתבאר דמותר פסח קרב שלמים (כסף־משנה). ומה שאמרו בתוספתא פסחים פ"ט, וזבחים פ"ח: "שלמים שנתערבו עם שלמים הבאים מחמת הפסח

ירעו עד שיסתאבו", אין זה אלא לדעת האומרים שמותר הפסח אינו נאכל אלא ליום ולילה (פסחים פט.), ואם יקריבם לשלמים נמצא מביא שלמים, הנאכלים לשני ימים ולילה אחד, לבית הפסול. אבל מדברי רבינו שהשמיט דברי הגמרא הנ"ל, ולא הביא שמותר הפסח אינו נאכל אלא ליום ולילה - נראה שסובר שדינו כשלמים ונאכל לשני ימים ולילה אחד (ראה בצל"ח לפסחים ע:) ולפיכך פסק שיקרבו כולם שלמים. וראה בשער המלך פ"ו מהלכות פסולי המוקדשין הלכה יח וב"הר המוריה" וב"אור שמח" כאן. וכתב המאירי (פסחים צח.): "ויקרבו כולן שלמים לאחר זמן הפסח ולא בזמן הפסח, מפני שהשלמים טעונין סמיכה, ופסח אינו טעון סמיכה. ואם סומך בה, עובד עבודה בקדשים". 81) משנה בפסחים צח. 82) כגון באשם ובעולה, שאף הם זכרים. ואינם שווים לא בענין אכילה ולא בענין מתן דמים. 83) פירוש, כשאין דמי הבהמות שוים, יביא עולה בסכום כסף שהיה שוה הקרבן היפה, שמא העולה היתה היותר חשובה, וכמו כן האשם יביא בדמי היפה, שמא הוא היה השוה יותר. 84) זהו בשביל הפסח שקרב עתה לשם שלמים, שמותר הפסח קרב שלמים, שמא הוא החשוב ביותר. 85) כגון שהיה אחד מהם שוה דינר אחד, השני שנים והשלישי שלשה, בסך־הכל ששה דינרים, והוא צריך לקנות כל אחד מהם בשלשה, בסך־הכל תשעה, ונמצא מפסיד שלשה דינרים. 86) פרק ו הלכה ה. 87) פסחים צח: לדעת רבנן החולקים על ר' שמעון. 88) "ולמה לא יקרבו? לפי שהפסח נאכל לכל אדם עד חצות, והבכור לשני ימים, ואינו נאכל אלא לכהנים, ואין מביאים קדשים לבית הפסול ואין ממעטים באכילתם" (פ"ו מהלכות פסולי המוקדשין הלכה יב). 89) ראה פ"א מהלכות איסורי מזבח הלכה יב. 90) שמא הפסח היה היפה שבהם. 91) שהפסח שנפל בו מום, יש לו פדיון. אבל בכור בעל מום אינו נפדה (פ"ג מהלכות תמורה הלכה ב). 92) שמותר הפסח מקריבו שלמים, ואם לא קרב פסחו - מקריבו פסח.

**ט. הַמַּפְרִישׁ[93] פִּסְחוֹ עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּר[94] וְנִתְגַּיֵּר, עַד שֶׁלֹּא נִשְׁתַּחְרֵר[95] וְנִשְׁתַּחְרֵר, עַד שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת וְהֵבִיא[96] - חֲרֵי זֶה מַקְרִיבוֹ לְשֵׁם פֶּסַח[97]; שֶׁאֵין בַּעֲלֵי חַיִּים נִדְחִין[98], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[99].**

93) לפי ירושלמי פסחים פ"ל הלכה ב, ראה להלן. 94) שאז אינו ראוי לפסח, ראה להלן פ"ט הלכה ז. 95) כלומר, חצי עבד כנעני וחצי בן חורין, שאינו אוכל לא משל רבו ולא משל עצמו, עד שיעשה כולו בן חורין (למעלה פ"ב הלכה י"ג), ובהגהות "טוב ירושלים" על הירושלמי שם נדחק בזה. 96) קטן שהפריש פסח כדי להקריבו לאחר שיגדיל והגדיל. והמדובר כשהיה בן שתים־עשרה שנה ויום אחד, שהוא "מופלא סמוך לאיש" שנדרו נדר והקדשו הקדש (ראה בכסף־משנה למעלה פ"ב הלכה ד). 97) אע"פ שבשעה שהפרישו לא היו מחוייבים, ועכשיו כשהשתחרר או נתגדל או נתגייר, הוא כאדם אחר, יכול להקריב את הפסח הזה, משום שבעלי חיים אינם נדחים, וראוי עכשיו הפסח להקרבה. ואילו היה דבר זה לאחר שחיטה היה הקרבן נדחה, אבל אם הקריבו עליו כשהיה קטן, ושוב גדל - יצא בקרבן שהקריבו עליו בקטנותו (לקמן פ"ה הלכה ז). 98) בירושלמי פסחים פ"ח ה"ב: "א"ר יוחנן, הפריש פסחו עד שלא נתגייר ונתגייר; עד שלא נשתחרר ונשתחרר; עד שלא הביא ב' שערות והביא ב' שערות, צריך להמנות על פסח אחר", וסובר רבינו שזה אינו אלא למאן־דאמר בעלי חיים נדחים, ור' יוחנן לשיטתו שסבר כן ביומא סד (אור שמח). אבל לדעת רבינו שאין בעלי חיים נידחין, הרי זה מקריבו לשם פסח (כסף־משנה). 99) פ"ג הלכה כג.

**י. הַמַּפְרִישׁ מָעוֹת לְפִסְחוֹ וְהוֹתִירוּ[100] - יָבִיא הַמּוֹתָר שְׁלָמִים[101]. הַמְמַנֶּה אֲחֵרִים[102] עַל פִּסְחוֹ וְעַל חֲגִיגָתוֹ[103] - חֲרֵי הַמָּעוֹת שֶׁיִּקַּח מֵהֶן בְּחֶלְקָם חֲלִין[104]. אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה הִפְרִישׁ טָלֶה לְפִסְחוֹ וְזֶה הִפְרִישׁ מָעוֹת לְפִסְחוֹ, וְלָקַח מִמֶּנּוּ הַמָּעוֹת וּמִנָּהוּ עַל פִּסְחוֹ[105] - חֲרֵי הַמָּעוֹת חֲלִין; שֶׁעַל מְנָת כֵּן הִקְדִּישוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פִּסְחֵיהֶן וְאֶת חֲגִיגָתָן וְאֶת מְעוֹת פִּסְחֵיהֶן וַחֲגִיגָתָן[106].**

100) הפריש סכום כסף כדי לקנות שה או כבש לקרבן פסח, והשיג שה או כבש בפחות מן הסכום שהפריש. 101) פסחים ע: "אמר רב נחמן וכו' מנין למותר הפסח שקרב שלמים, שנאמר (דברים טז, ב) וזבחת פסח לה' אלקיך צאן ובקר, וכי פסח מן הבקר בא, והלא אין פסח בא אלא מן הכבשים ומן העזים? אלא מותר הפסח יהא לדבר הבא מן הצאן ומן הבקר (שהוא שלמים). 102) פסחים פט: בברייתא. שהפרישו מעות לשם קניית פסח או חגיגה, והלך הוא ומינה אותם על שלו, והם נתנו לו את המעות כל אחד לפי חלקו. 103) חגיגת ארבעה עשר, שאף היא באה לכל המנויים (רש"י). [והמאירי שם כתב: "שלא היתה נאכלת אלא למנויים". אבל זה אינו אלא לבן תימא (פסחים ע.), אבל לדעת חכמים אין דינה כפסח, ראה להלן פרק י הלכה יב, ובפ"ח מהלכות חמץ ומצה ולחם־משנה שם, ובצל"ח פסחים ע.]. 104) שקדושת המעות (שהפרישו לשם פסח או חגיגה) נתחללה על הטלה שנמנו עמו, והמעות יוצאות לחולין. 105) כלומר, אין חילול אלא כשההקדש נתפס על דבר של חולין, אבל אם שניהם הקדש אין מתחלל הקדש על הקדש, וכאן הרי הוקדש הפסח והוקדשו המעות. 106) שאם ימנו אחד על פסחו, שיהיו המעות חולין ביד מי שימנו. ולא רק לצרכי הפסח, כמו עצים לצלייתו ומצה ומרור, אלא אפילו לקנות בגד לעצמו. וכרבי בפסחים צ. וכמאן דמיקל בפלוגתא דרבה ורבי זירא. ולמדו כן גם מהפסוק "אם ימעט הבית מהיות משה" - "החיה עצמך מן השה", כלומר: קנה לעצמך כל צרכיך. וראה משנה־למלך.

**יא. עֵצִים שֶׁל צְלִיַּת הַפֶּסַח - כַּפֶּסַח. וְכֵן מַצָּה וּמָרוֹר, הוֹאִיל וְהֵן מַכְשִׁירֵי הַפֶּסַח - חֲרֵי הֵם כַּפֶּסַח. וְאִם לָקַח מִמְּעוֹת הַפֶּסַח מִמִּי שֶׁמָּנָה אוֹתוֹ עִמּוֹ כְּדֵי**

**לְמַנּוֹתוֹ עִמּוֹ בְּמַצָּה וּמָרוֹר אוֹ לִהְיוֹת לוֹ חֵלֶק בָּעֵצִים שֶׁצּוֹלֶה בָּהֶן - הֲרֵי הַמָּעוֹת חֻלִּין[107].**

107) המדובר כאן כשקיבל המעות שהפריש חבירו לפסח - עבור עצים או עבור מצה ומרור (משנה־למלך). והשמיענו בזה, שלא רק אם מקבל המעות עבור הפסח, המעות חולין, אלא אף אם מקבל המעות עבור עצים או עבור מצה ומרור - המעות מתחללים, שהמצה ומרור והעצים לצלייה הם כפסח עצמו. ודבר זה לא נזכר בגמרא, ולמדו מתוך מה שאמרו בסוגיא שם אליבא דמאן דמיקל (שרבינו פוסק כמותו, ראה למעלה), שהמחלוקת של רבי וחכמים אינה אלא לקנות במעות חלוק וטלית שאינם צרכי הפסח, אבל בעצים ומצה ומרור, אפילו חכמים מודים שמותר לקנות - הרי שהם כפסח עצמו (משנה־למלך). וצריך לומר שגם זה משום על־מנת כן הקדישו ישראל את מעות פסחיהם, כנ"ל.

## יום שישי כ"ז טבת ה'תשפ"ב

## פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר קרבן פסח־שני ומי חייב להביאו ואם דוחה שבת, ואם מילת בניו הקטנים ומילת עבדיו מעכבים הפסח.

**א. מִי שֶׁהָיָה[2] טָמֵא[3] בִּשְׁעַת שְׁחִיטַת הַפֶּסַח, שֶׁאֵין שׁוֹחֲטִין עָלָיו[4], אוֹ שֶׁהָיָה בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה[5], אוֹ נֶאֱנַס בְּאֹנֶס אַחֵר, אוֹ שֶׁשָּׁגַג[6] וְלֹא הִקְרִיב בָּרִאשׁוֹן - הֲרֵי זֶה מֵבִיא פֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי[7] בֵּין הָעַרְבַּיִם[8]. וּשְׁחִיטַת פֶּסַח זֶה מִצְוַת עֲשֵׂה בִּפְנֵי עַצְמָהּ[9], וְדוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת[10]; שֶׁאֵין הַשֵּׁנִי תַּשְׁלוּמִין לָרִאשׁוֹן, אֶלָּא רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ. לְפִיכָךְ חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת[11].**

2) משנה, פסחים צב, ב. 3) שנאמר (במדבר ט, י־יא) "איש איש כי יהיה טמא לנפש וגו' ועשה פסח לה' בחודש השני". 4) כלומר: זבים וזבות נדות ויולדות ובועלי נדות, שאינם יכולים לאכול את הפסח בליל חמשה עשר בניסן, שאין שוחטים עליהם, שאילו הנוגע בנבילה ושרץ הרי זה טובל ושוחטין עליו אחר שיטבול (להלן פ"ו ה"א). וההבדל ביניהם לענין כרת, ראה להלן ה"ב־ד. 5) שנאמר (במדבר שם) "איש איש כי יהיה וגו' בדרך רחוקה וגו' ועשה פסח לה' בחודש השני". 6) משנה, שם. ונלמד מן הכתוב (שם) "איש איש כי יהיה טמא", "איש איש, ריבה אנוסים ושוגגים" ('ירושלמי' פ"ט ה"א). 7) חודש אייר. 8) כמו שנאמר (במדבר שם) "איש איש וגו' ועשה פסח לה' בחודש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אותו". 9) בכת"י תימן ובדפוס רומי: "בפני עצמה". וכרבי, שם צג, א. ראה להלן. 10) משנה, שם צה, א. שכל שנאמר בו "במועדו" דוחה את השבת (פסחים סו.) ופסח שני נאמר בו (במדבר שם, יג) "כי קרבן ה' לא הקריב במועדו". ולדעת רבי, שהיא מצוה בפני עצמה, הכוונה לפסח שני (שם צג.). וראה רש"י שם צה: ד"ה דוחה. 11) על פסח שני, כרבי (שם צג.) הסובר ש"וחדל לעשות הפסח ונכרתה", היינו שלא עשה פסח ראשון, ו"כי קרבן ה' לא הקריב במועדו", היינו שלא עשה פסח שני שחייב כרת בשניהם. ואילו לרבי נתן, שאמר "פסח שני תשלומין לראשון" – אין חייבין כרת על השני, ו"לא הקריב במועדו" היינו ראשון (שם צג:).

**ב. כֵּיצַד?[12] מִי שֶׁשָּׁגַג אוֹ נֶאֱנַס וְלֹא הִקְרִיב בָּרִאשׁוֹן, אִם הֵזִיד וְלֹא הִקְרִיב בַּשֵּׁנִי - חַיָּב כָּרֵת[13]; וְאִם שָׁגַג אוֹ נֶאֱנַס אַף בַּשֵּׁנִי - פָּטוּר[14]. הֵזִיד וְלֹא הִקְרִיב בָּרִאשׁוֹן - הֲרֵי זֶה מַקְרִיב בַּשֵּׁנִי[15]; וְאִם לֹא הִקְרִיב בַּשֵּׁנִי, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁגַג - הֲרֵי זֶה חַיָּב כָּרֵת[16], שֶׁהֲרֵי לֹא הִקְרִיב קָרְבַּן ה' בְּמוֹעֲדוֹ וְהָיָה מֵזִיד. אֲבָל מִי שֶׁהָיָה טָמֵא אוֹ בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה וְלֹא עָשָׂה אֶת הָרִאשׁוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵזִיד בַּשֵּׁנִי - אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת, שֶׁכְּבָר נִפְטַר בְּפֶסַח רִאשׁוֹן מִן הַכָּרֵת[17].**

12) חיוב הכרת בשני. 13) שם צג, ב: "שגג בראשון והזיד בשני, לרבי חייב". 14) שם: "שגג בזה ובזה, דברי הכל פטור". 15) שם בגמרא, שגם מזיד בכלל. וב'ירושלמי' (פ"ט ה"א) אמרו: "מזיד מניין (= שמביא פסח שני), אמר רבי זעירה, "והאיש" לרבות את המזיד". 16) שם צג, ב: "הזיד בראשון ושגג בשני, לרבי ולרבי נתן חייב". וראה למעלה פ"א ה"ב ובמה שכתבנו שם. 17) במשנה, שם: "אם כן, למה נאמר טמא או שהיה בדרך רחוקה, שאלו פטורין מהכרת, ואלו חייבין בהכרת". וכתב רבינו בפירוש המשניות, שם: "שטמא ושהיה בדרך רחוקה בפסח ראשון ולא עשו את השני אף במזיד, אינו חייב כרת, שכבר נפטר מפסח ראשון שנאמר בו לשון כרת, ונדחה לפסח שני שלא נאמר בו לשון כרת, ואם שגג או נאנס בפסח ראשון ולא עשה את השני חייב כרת, כי לשון התורה כל מי שלא היה טמא או בדרך רחוקה ולא עשה פסח כלל חייב כרת". וראה בהשגת הראב"ד. ואף־על־פי שבגמרא שם הקשו: "ואלו חייבין בהכרת וכו' אילמיא אשוגג ונאנס, שוגג ונאנס בני כרת נינהו?" ולא פירשו כדברי רבינו הנ"ל, - היינו, משום שרצו ליישב המשנה גם לדעת רבי נתן, שאין חיוב כרת בפסח שני, אבל לפי ההלכה שיש חיוב כרת בפסח שני, וכדעת רבי, המשנה מתפרשת היטב כנ"ל (לחם־משנה). וראה להלן ה"ט ובהערה.

**ג. וּמִי שֶׁהָיָה בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה וְשָׁחֲטוּ וְזָרְקוּ עָלָיו[18] אֶת הַדָּם, אַף עַל פִּי שֶׁבָּא לָעֶרֶב - לֹא הֵרְצָה, וְחַיָּב בְּפֶסַח שֵׁנִי[19].**

18) שלוחיו. 19) פסחים צב, ב. כדעת רב ששת, שזה שהוא בדרך רחוקה נדחה הוא מן הפסח כמו טמא, ולפיכך אם שחטו וזרקו עליו – לא הורצה (ויתכן, כי מי שהיה בירושלים והיה חולה ברגליו שהרי הוא אנוס ואינו בדרך רחוקה (להלן ה"ט) – אם שחטו עליו, הורצה, וראה להלן ה"ז והערה לז).

**ד. טָמֵא שֶׁיָּכוֹל לִטַּהֵר בְּפֶסַח רִאשׁוֹן[20] שֶׁלֹּא טָבַל אֶלָּא יָשַׁב בְּטֻמְאָתוֹ עַד שֶׁעָבַר זְמַן הַקָּרְבָּן, וְכֵן עָרֵל[21] שֶׁלֹּא מָל עַד שֶׁעָבַר זְמַן הַקָּרְבָּן - הֲרֵי זֶה מֵזִיד**

**בָּרִאשׁוֹן[22]. לְפִיכָךְ, אִם לֹא עָשָׂה אֶת הַשֵּׁנִי אֲפִלּוּ בִּשְׁגָגָה - חַיָּב כָּרֵת[23].**

20) כגון הנוגע בנבילה ושרץ וכיוצא בהן, שהם טובלים ושוחטים עליהם אחר טבילתם (להלן פ"ו ה"ב). וראה למעלה ה"א והערה ג. 21) ישראל, אבל גוי שנתגייר ומל וטבל בערב הפסח - אין שוחטין עליו, ראה להלן פ"ו ה"ז. 22) ברייתא, פסחים סט, ב: "יכול לא יהא ענוש כרת אלא שהיה טהור ושלא היה בדרך רחוקה, ערל וטמא שרץ ושאר כל הטמאים מנין? תלמוד־לומר והאיש". 23) כדין הזיד בראשון, למעלה ה"ב.

**ה. כֵּשֵׁם שֶׁמִּילַת עַצְמוֹ מְעַכְּבָתוּ מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח[24], כָּךְ מִילַת בָּנָיו הַקְּטַנִּים[25] וּמִילַת כָּל עֲבָדָיו[26], בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים[27], מְעַכְּבָת אוֹתוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: הַמּוֹל לוֹ כָּל זָכָר וְאָז יִקְרַב לַעֲשׂתוֹ[28]. וְאִם שָׁחַט קֹדֶם שֶׁיִּמּוֹל אוֹתָם - הַפֶּסַח פָּסוּל[29]. וְכֵן טְבִילַת אַמְהוֹתָיו לְשֵׁם עַבְדוּת מְעַכְּבָתוּ[30]. וְדָבָר זֶה מִפִּי הַקַּבָּלָה, שֶׁהַטְּבִילָה לִשְׁפָחוֹת כַּמִּילָה לַעֲבָדִים[31].**

24) שנאמר (שמות יב, מח): "וכל ערל לא יאכל בו". ובמכילתא (שם): "למה נאמר, לפי שנאמר כל בן נכר לא יאכל בו, אבל ישראל ערל - שומע אני יהא כשר לאכול פסח, ת"ל וכל ערל לא יאכל בו". ואין שוחטין את הפסח אלא על מי שראוי לאכול, ראה למעלה פ"ב ה"ג. 25) שחייב למולם. אבל גדולים אינו חייב למול, שהרי הם חייבים למול עצמם (פ"א מהל' מילה ה"ב). ועי' בפירוש המשניות, שבת פי"ט מ"ו. וראה ב'מנחת חינוך' מצוה ב אות ב. 26) הכנענים. 27) שחייב למול גם הקטנים וגם הגדולים. 28) במכילתא, שם: "המול לו כל זכר, מגיד שמילת זכרים מעכבתו וכו' מילת עבדים מנין, הרי אתה דן: נאמר כאן "אז", ונאמר להלן "אז" ("וכל עבד איש מקנת כסף ומלתה אותו אז יאכל בו"), מה להלן מילת עבדים, אף כאן מילת עבדים". וראה ביבמות ע, ב. עא, א. 29) למד כן מדברי הגמרא ביבמות עא, א – שאלו, למה הוצרך פסוק מיוחד למילת זכריו שמעכבתו מאכילת הפסח, והלא כבר עכבוהו בשעת ההקרבה, הרי שאף בדיעבד פסול ('אור שמח'). 30) כן הוא בתוספתא פסחים פ"ח: "מי שהיו לו עבדים שלא מלו ושפחות שלא טבלו, מעכבין אותו מלאכול". וכן במכילתא דרשב"י (שמות יב, מד) "ומלתה אותו אז יאכל בו, זה רבו, שאם היו לו עבדים שלא מלו ושפחות שלא טבלו, מעכבין אותו לאכול פסח". וראה להלן שכשם שמעכבין מלאכול, כן מעכבין מלעשות. 31) ראה יבמות מו, ב: "ורבי יהושע, טבילה באמהות מנלן, סברא הוא, דא"כ במה נכנסו תחת כנפי השכינה". ומכיון שהטבילה בשפחות כמילה בעבדים – כשם שמילה בעבדים מעכבת גם לאכילתו (להלן פ"ט ה"ט) וגם לעשייתו, כמבואר כאן, כמו כן טבילה בשפחות.

**ו. הַקָּטָן - אֵין מִילַת עֲבָדָיו וּטְבִילַת שִׁפְחוֹתָיו מְעַכְּבָתוּ מִלְּהִמָּנוֹת עַל הַפֶּסַח[32]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל עֶבֶד אִישׁ[33] - לְהוֹצִיא אֶת הַקָּטָן[34].**

32) עם בני חבורה גדולים. ראה למעלה פ"ב ה"ד: "ושוחטין על הקטנים שיהיו מכלל בני החבורה". 33) וגו': "מקנת כסף ומלתה אותו אז יאכל בו". 34) מכילתא דרשב"י (שם): "יכול אף עבדי קטן יהו מעכבין אותו לאכול פסח, ת"ל עבד איש, עבדי איש מעכבין אותו לאכול פסח, ואין עבדי קטן מעכבין אותו לאכול פסח" (ובמכילתא דרבי ישמעאל, מפורש שעבדי קטן מעכבין אותו, ראה בכסף־משנה), וסובר רבנו דמ'גזירה שוה' של "אז־אז" למדים שגם להקריב את הפסח אין מעכבין אותו מילת עבדיו וטבילת אמהותיו של הקטן.

**ז. גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר בֵּין פֶּסַח רִאשׁוֹן לְפֶסַח שֵׁנִי, וְכֵן קָטָן שֶׁהִגְדִּיל בֵּין שְׁנֵי פְּסָחִים[35] - חַיָּבִין לַעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי[36]. וְאִם שָׁחֲטוּ עָלָיו[37] בָּרִאשׁוֹן - פָּטוּר[38].**

35) בין פסח ראשון לפסח שני. 36) כרבי, בפסחים צג, א - שאין פסח שני תשלומין לראשון אלא רגל בפני עצמו, ראה למעלה ה"א. 37) כלומר, על הקטן (כסף־משנה). 38) אף כי בעת ששחטו עליו הראשון לא היה בר חיוב – פטור הוא לעשות פסח שני, מכיון ששוחטין עליו וממנים אותו על הפסח, שנאמר (שמות יב, ג) שה לבית אבות, מלמד שאדם מביא ושוחט על ידי בנו ובתו הקטנים וכו' (פסחים פח.) נפטר הוא בכך מלהקריב פסח שני (כסף־משנה בשם הר"י קורקוס). (ואסמכתא לכך, מה שאמר רב נחמן (שם צב:) שמי שהיה בדרך רחוקה שפטור מקרבן פסח ושחטו וזרקו עליו, הורצה ופטור מפסח שני, משום ש"מיחס הוא דחס רחמנא עליו, ואי עביד תבוא עליו ברכה" (אלא שאין הלכה כדבריו, אלא כדעת רב ששת, שמי שהיה בדרך רחוקה הרי הוא כטמא ונדחה, ראה למעלה ה"ג) – הרי שכל שהוא פטור רק משום שהתורה חסה עליו – אם עשה הורצה ופטור מפסח שני, והרי גם קטן אינו פטור מעונש אלא משום "דרחמנא הוא דחס עליה" (סנהדרין נה:) והרי הוא כמו שהיה בדרך רחוקה לדעת רב נחמן, שאם שחטו עליו הורצה ופטור מפסח שני (וראה למעלה ה"ג והערה יח). אבל יש להבין איך יצא ידי חובתו בפסח שהקריבו עליו כשהיה קטן. וראה ב'מגן אברהם' סי' רסז ס"ק א, ד"ה וצ"ע).

**ח. נָשִׁים שֶׁנִּדְּחוּ לַשֵּׁנִי, בֵּין מִפְּנֵי הָאֹנֶס וְהַשְּׁגָגָה בֵּין מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה וְדֶרֶךְ רְחוֹקָה - הֲרֵי פֶּסַח שֵׁנִי לָהֶם רְשׁוּת: רָצוּ שׁוֹחֲטִין, רָצוּ אֵין שׁוֹחֲטִין. לְפִיכָךְ אֵין שׁוֹחֲטִין עֲלֵיהֶן בִּפְנֵי עַצְמָן בְּשַׁבָּת בְּפֶסַח שֵׁנִי[39]. אֲבָל אִם הָיְתָה הָאִשָּׁה אַחַת מִבְּנֵי חֲבוּרָה - מֻתָּר[40]. וְאֵי זוֹ[41] הִיא דֶּרֶךְ רְחוֹקָה? חֲמִשָּׁה עָשָׂר מִיל[42] חוּץ לְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם[43].**

39) אבל בחול שוחטין עליהן בפני עצמן אפילו בפסח שני, ראה למעלה פ"ב ה"ד, ובהערות שם. 40) כרבי יהודה (פסחים צא:) שאמר: אשה בראשון שוחטין עליה בפני עצמה, ובשני עושין אותה טפילה לאחרים". וראה למעלה שם. 41) בכת"י תימן, מתחילה כאן הלכה חדשה. וכן נראה בדפוס רומי. 42) משנה, פסחים צג, ב: "איזו היא דרך רחוקה, מן המודיעים ולחוץ וכמדתה לכל רוח, דברי

רבי עקיבא. רבי אליעזר אומר וכו'" והלכה כרבי עקיבא (פירוש המשנה, שם). ואמר עולא (שם): "מן המודיעים לירושלים, חמשה עשר מילין". 43) (ולא תלו הדבר בקרבת מקום לעזרה, אלא לחומת ירושלים, שצריך שיהא ראוי להיות בשעת התחלת השחיטה (ראה להלן) במקום שראוי לאכילת הפסח). וכן מורה לשון הגמרא שם: "מן המודיעים לירושלים".

1 **ט. מִי שֶׁהָיָה בֵּינוֹ וּבֵין יְרוּשָׁלַיִם יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר**
2 **עִם עֲלִיַּת הַשֶּׁמֶשׁ**[44] **חֲמִשָּׁה עָשָׂר מִיל אוֹ יָתֵר - הֲרֵי**
3 **זֶה דֶּרֶךְ רְחוֹקָה. הָיָה בֵּינוֹ וּבֵינָהּ פָּחוֹת מִזֶּה - אֵינוֹ**
4 **בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יָכוֹל לְהַגִּיעַ לִירוּשָׁלַיִם**
5 **אַחַר חֲצוֹת**[45] **כְּשֶׁיְּהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו בְּנַחַת**[46]**. הָלַךְ וְלֹא**
6 **הִגִּיעַ מִפְּנֵי שֶׁעִכְּבוּהוּ הַבְּהֵמוֹת בְּדָרְחָקָם**[47]**, אוֹ שֶׁהָיָה**
7 **בִּירוּשָׁלַיִם וְהָיָה חוֹלֶה בְּרַגְלָיו וְלֹא הִגִּיעַ לָעַזָּרָה עַד**
8 **שֶׁעָבַר זְמַן הַקָּרְבָּן**[48] **- הֲרֵי זֶה אָנוּס וְאֵינוֹ בְּדֶרֶךְ**
9 **רְחוֹקָה**[49]**. מִי שֶׁהָיָה חָבוּשׁ**[50] **חוּץ לְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם**[51]
10 **וְהִבְטִיחוּהוּ לָצֵאת לָעֶרֶב - שׁוֹחֲטִין עָלָיו**[52]**, וּכְשֶׁיֵּצֵא**
11 **לָעֶרֶב - יֹאכַל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה חָבוּשׁ**
12 **בְּיַד יִשְׂרָאֵל**[53]**; אֲבָל אִם הָיָה חָבוּשׁ בְּיַד עוֹבְדֵי**
13 **כּוֹכָבִים - אֵין שׁוֹחֲטִין עָלָיו**[54] **עַד שֶׁיֵּצֵא**[55]**. וְאִם**
14 **שָׁחֲטוּ עָלָיו וְיָצָא - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל; וְאִם לֹא יָצָא -**
15 **פָּטוּר מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי, שֶׁהֲרֵי נִשְׁחַט עָלָיו**[56]**. וְכֵן**
16 **הָאוֹנֵן**[57] **וְהַחוֹלֶה וְהַזָּקֵן שֶׁהֵם יְכוֹלִים לֶאֱכֹל**[58]
17 **שֶׁשָּׁחֲטוּ עֲלֵיהֶן**[59]**, וְאַחַר שֶׁנִּזְרַק הַדָּם נִטְמְאוּ בְּמֵת**
18 **וַהֲרֵי אֵינָן יְכוֹלִין לֶאֱכֹל - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מִלַּעֲשׂוֹת**
19 **פֶּסַח שֵׁנִי**[60]**.**

44) כן משמע בגמרא שם, שמה שאמרו חמשה עשר מילין, הוא משעת הנץ החמה ולא מעלות השחר. 45) כן מפרש רבינו, מה שאמר עולא (שם צג:) "כל שאינו יכול ליכנס בשעת שחיטה", דהיינו בשעת התחלת זמן השחיטה. (וכן נראה שם בסוגיא, מדברי רבי יהודה שאמר: "כל שאין יכול ליכנס בשעת אכילה", והיינו ודאי בשעת התחלת זמן אכילה, כמו שכתבו ה'תוספות', שהרי הלכה כרבי עקיבא שהפסח נאכל כל היום מן התורה (להלן פ"ח הט"ו), ולמה לא נתנו לו מרחק של שלשה מיל? אלא על־כרחך שמדובר בתחילת זמן אכילה, ואם כן הוא־הדין ש"בשעת שחיטה" לעולא, היינו תחילת זמן שחיטה. ועוד שאם לדברי עולא – סוף זמן שחיטה, מה בינו לבין רב יהודה? ועי' 'תוספות' שם ד"ה רב יהודה). 46) אבל אם אינו יכול להגיע אלא בסוסים ובפרדים, הרי זו דרך רחוקה (שם צה.) 47) שם צד, א: "היה עומד לפנים מן המודיעים ואין יכול ליכנס מפני גמלים וקרונות המעכבות אותו, יכול לא יהא חייב, ת"ל (במדבר ט) ובדרך לא היה. הרי לא היה בדרך". וראה בסמוך. 48) ב'ירושלמי' פסחים פ"ט ה"ב: "ותניי תמן, היה נתון מן המודעית ולפנים, ורגליו רעות, יכול יהא חייב ת"ל וחדל, יצא זה שלא חדל". וראה מה שנכתוב בהלכה זו בסמוך. 49) שתי הברייתות הנ"ל שבבבלי ו'ירושלמי' נראות לכאורה כסותרות: הברייתא בבבלי מחייבת את זה שעמד לפנים מן המודיעים, ואינו יכול ליכנס מפני הגמלים, ואילו הברייתא ב'ירושלמי' פוטרת את זה שנתון מן המודעית ולפנים ורגליו רעות (ועי' ברש"י שם צד.). וכדי ליישבן, פירשן רבינו כדלהלן: הברייתא בבבלי מדברת באופן שהזיד בשני, והיא משמיעה לנו שבאופן זה אינו כדרך רחוקה שפטור אף אם הזיד בשני (ראה למעלה ה"ב), אלא דינו כאונס אחר (ראה למעלה שם). ואילו הברייתא ב'ירושלמי' מדברת באופן ששגג בשני, והשמיעה לנו שדינו כאונס אחר ופטור מן הכרת כששגג בשני, וראה בראב"ד וכסף־משנה. 50) משנה, פסחים צא, א: "מי שהבטיחוהו להוציאו מבית האסורים וכו' שוחטין עליהן". 51) שאין להביא את הפסח לשם, שהרי אסור להוציא את הפסח מירושלים, ואם יצא פסול (להלן פ"ט ה"ב). לכך אין שוחטין עליו רק אם הבטיחוהו לצאת מהמאסר, אבל אם היה חבוש בתוך חומת ירושלים אפילו לא הבטיחוהו לצאת - שוחטין עליו, שהרי אפשר להכניס את הפסח לשם ('ירושלמי' פסחים פ"ח ה"ו: "בנתון חוץ לירושלים, אבל בנתון בתוך ירושלים אפילו לא הבטיחו כמי שהבטיחו"), ואפילו חבשוהו גויים שוחטין עליו בפני עצמו, שהרי אפשר להכניס לשם את הפסח (פסחים, שם). 52) בפני עצמו (לחם־משנה). וראה להלן בסמוך. 53) כדי לכופו להוציא אשה פסולה או לשלם ממון. אי נמי, כדתניא (כתובות לג:) אם יקום ויתהלך בחוץ וגו' מלמד שחובשין אותו עד שנראה מה תהא עליו (רש"י שם) – אז שוחטין עליו בפני עצמו (בבלי פסחים שם, מימרא של רבי יוחנן). 54) בפני עצמו. פסחים, שם: "לא שנו אלא בית האסורים דעכו"ם (שכתוב בתהלים קמד, ח, אשר פיהם דיבר שוא וימינם ימין שקר, 'ירושלמי' שם, ולא יקיימו הבטחתם להוציאו והפסח יבוא לידי פסול), אבל בית האסורים של ישראל שוחטין בפני עצמו, כיון דאבטחינהו – מפיק ליה, דכתיב (צפניה ג, יג) שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב". 55) שמא יביאו את הפסח לידי פסול (משנה, שם). ויש להבין למה לא העתיק רבינו שעם אחרים מותר לשחוט עליו, כמפורש במשנה שם (לחם־משנה). 56) משנה, שם. 57) שמת לו מת אחר חצות היום ושכבר נתחייב בקרבן פסח, אבל אם מת לו מת קודם חצות – אין שוחטין עליו, אלא ידחה לפסח השני, ראה להלן פ"ו ה"ט. 58) כזית, שוחטין עליהם עם אחרים ולא בפני עצמן (משנה שם, ולמעלה פ"ב ה"ג־ד) "הואיל ואכילתם מעוטה, שמא ישאירו הפסח ויביאוהו לידי פסול" (למעלה שם ה"ד). ובכת"י תימן: "וכן האונן והחולה והזקן שאינן יכולין לאכול", וכ"ה בדפוס רומי. והיינו שאינן יכולין לאכול הרבה. 59) בפני עצמן. 60) משנה, שם: "על כולם אין שוחטין עליהם בפני עצמן, שמא יביאו את הפסח לידי פסול, לפיכך אם אירע בהן פסול פטורין מלעשות פסח שני". וכתב רבינו בפירוש המשנה, שם: "וכאשר הודיענו שהם ראויים, אמר לפיכך אם אירע בהם פסול, ר"ל אם שחטו פסח ונזרק עליהם הדם ואעפ"י שלכתחילה אין ראוי לשחוט עליהם ואחר־כך אירע פסול באלו האוננים או החולים או הזקנים ונטמאו במת שאינם יכולים לאוכלו בלילה, פטורים הם מלעשות פסח שני, לפי שהם שחטוהו והם ראויין לעשות פסח".

## יום ש"ק כ"ח טבת ה'תשפ"ב

# פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר אי זהו טמא שנדחה לפסח שני, ומי שחל שביעי שלו להיות בשבת.

1 **א. אֵי זֶהוּ טָמֵא שֶׁנִּדְחֶה לְפֶסַח שֵׁנִי? כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ**
2 **יָכוֹל לֶאֱכֹל אֶת הַפֶּסַח בְּלֵילֵי חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן**
3 **מִפְּנֵי טֻמְאָתוֹ, כְּגוֹן זָבִים[2] וְזָבוֹת[3], נִדּוֹת וְיוֹלְדוֹת[4]**
4 **וּבוֹעֲלֵי נִדּוֹת[5]. אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בִּנְבֵלָה וָשֶׁרֶץ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן**
5 **בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר[6] - הֲרֵי זֶה טוֹבֵל, וְשׁוֹחֲטִין עָלָיו**
6 **אַחַר שֶׁיִּטְבֹּל[7], וְלָעֶרֶב כְּשֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ אוֹכֵל אֶת**
7 **הַפֶּסַח.**

2) ברייתא בפסחים צג. "הזב האמור בתורה הוא שכבת זרע הבא מחליי החללים שהיא מתקבצת בהן וכשיוצא הזוב אינו יוצא בקושי כשכבת זרע ואין ביציאתו תאווה ולא הנאה אלא נגרר ויוצא כמו בצק של שעורים כהה כלובן ביצה המוזרת". 3) "אי זו היא זבה? זו שזב דמה שלושה ימים זה אחר זה בלא עת נדתה". 4) והיא כרבי יהודה האומר נשים בפסח שני רשות. 5) שהן כנידות, כמו שכתוב (ויקרא טו, כד) "ואם שכוב ישכב איש אותה ותהי נידתה עליו וטמא שבעת ימים". וכל אלו טמאין בטומאה ארוכה (=כלומר, טומאתם אינה טומאת ערב - רש"י שם). וכגון שנטמאו ביום י"ד או לפני יום י"ד ויום י"ד אינו יום האחרון לטומאתם. 6) שהוא טמא רק טומאת ערב, ואינו מחוסר כיפורים (=אינו צריך להביא קרבן). 7) ואף על פי שאינו טהור עד שיעריב שמשו - הרי שוקע מאליו ואינו מחוסר מעשה טהרה, אבל לפני הטבילה אין שוחטין עליו, שהרי הוא מחוסר מעשה הטבילה, והוא כרב יהודה אמר רב שאמר (פסחים צ. צ:): "שוחטין וזורקין על טבול יום ואין שוחטין וזורקין על טמא שרץ".

8 **ב. טְמֵא מֵת[8] שֶׁחָל שְׁבִיעִי שֶׁלּוֹ לִהְיוֹת בְּאַרְבָּעָה**
9 **עָשָׂר, אַף עַל פִּי שֶׁטָּבַל וְהֵזָּה עָלָיו[9] וַהֲרֵי הוּא רָאוּי**
10 **לֶאֱכֹל קָדָשִׁים לָעֶרֶב[10] - אֵין שׁוֹחֲטִין עָלָיו[11], אֶלָּא**
11 **נִדְחֶה לְפֶסַח שֵׁנִי. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ**
12 **טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם וְלֹא יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בַּיּוֹם**
13 **הַהוּא. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁשְּׁבִיעֵי שֶׁלָּהֶן הָיָה[12],**
14 **וְעַל זֶה שָׁאֲלוּ[13] אִם יִשָּׁחֵט עֲלֵיהֶן וְהֵם יֹאכְלוּ לָעֶרֶב,**
15 **וּפֵרֵשׁ לָהֶן שֶׁאֵין שׁוֹחֲטִין עֲלֵיהֶן[14]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
16 **אֲמוּרִים? בְּשֶׁנִּטְמָא בְּטֻמְאוֹת מִן הַמֵּת שֶׁהַנָּזִיר מְגַלֵּחַ**
17 **עֲלֵיהֶן[15]; אֲבָל אִם הָיָה טָמֵא בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת מִן הַמֵּת**
18 **שֶׁאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן - שׁוֹחֲטִין עָלָיו בַּשְּׁבִיעִי**
19 **שֶׁלּוֹ אַחַר שֶׁיִּטְבֹּל וְיֵזֶּה עָלָיו, וּכְשֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ אוֹכֵל**
20 **פִּסְחוֹ.**

8) שעליו נאמר (במדבר יט, יא) "הנוגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים". 9) טבל במקווה והוזה עליו מי חטאת, כמו שנאמר (שם, יט) "והזה הטהור על הטמא ביום השלישי וביום השביעי וחטאו ביום השביעי וכיבס בגדיו ורחץ במים וטהר בערב". 10) שהרי נאמר (שם): "וטהר בערב". 11) אף על פי ששוחטין וזורקין על טבול יום אחר - טבול יום זה חמור יותר. 12) ספרי במדבר פרשת בהעלותך: "ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא, לא היו יכולין לעשות בו ביום אבל היו יכולים לעשות ביום שלאחריו. נמצינו למדים שחל ז' שלהם להיות ערב הפסח". 13) למשה רבינו. 14) אף על פי שכבר טבלו והוזה עליהם. שאין לומר שכאן היה לפני הטבילה, אבל לאחר טבילה שוחטין וזורקין על טבול יום זה, - למה אמר להם משה שיעשו פסח שני, יטבלו בו ביום וישחטו עליהם? (ראה בתוספות פסחים צ: דיבור המתחיל שחל). ודעת הראב"ד שכאן מדובר ששחטו עליהם לפני הטבילה ואחר שעבר זמן השחיטה באו ושאלו למשה. אבל לאחר הזאה וטבילה שוחטין וזורקין עליהם כעל כל טבול יום אחר. [ויש הוכחה לדעת רבינו ממה שאמרו (פסחים סז.) "איש איש כי יהיה טמא לנפש" - "איש נדחה לפסח שני ואין צבור נדחה לפסח שני", ואם הפסוק מדבר לפני טבילה והזאה, איך אמרו "איש נדחה ואין צבור נדחים", הלא הלכה היא "טומאה דחוייה בצבור", שאם אפשר לעשות בטהרה מחזרים לעשות בטהרה (פרק ד מהלכות ביאת מקדש הלכות יד־טז), ואם כן גם כאן צריך לטבול ולהזות, ואז אין איש נדחה, שגם על יחיד שוחטין וזורקין כשהוא טבול יום, וכשאין היחיד נדחה אין הציבור עושים בטומאה (ראה בזבחים כב:), אלא על כרחנו שהמדובר לאחרי טבילה והזאה וגם אז אין שוחטין על היחיד]. 15) שנאמר (במדבר ו, ט) "וכי ימות מת עליו בפתע פתאום וטמא ראש נזרו וגלח ראשו" וגו'. וראה בפרק ז מהלכות נזירות על אלו מן הטומאות הנזיר מגלח.

21 **ג. זָב שֶׁרָאָה שְׁתֵּי רְאִיּוֹת[16], וְסָפַר שִׁבְעָה יָמִים[17]**
22 **וְטָבַל בַּשְּׁבִיעִי[18] - שׁוֹחֲטִין עָלָיו וְהוּא אוֹכֵל לָעֶרֶב.**
23 **וְאִם רָאָה זוֹב[19] אַחַר שֶׁנִּזְרַק הַדָּם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר**
24 **מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי[20]. וְכֵן שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם[21] -**
25 **טוֹבֶלֶת בְּיוֹם הַשְּׁמוּר[22], כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ בְּבִיאוֹת**
26 **אֲסוּרוֹת, וְשׁוֹחֲטִין עָלֶיהָ[23] וְהִיא אוֹכֶלֶת לָעֶרֶב. וְאִם**
27 **רָאֲתָה דָּם אַחַר שֶׁנִּזְרַק דַּם הַפֶּסַח - פְּטוּרָה מִלַּעֲשׂוֹת**
28 **פֶּסַח שֵׁנִי[24]. וְאֵין שׁוֹחֲטִין עַל הַנִּדָּה בַּשְּׁבִיעִי שֶׁלָּהּ[25],**
29 **שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ טוֹבֶלֶת עַד לֵיל שְׁמִינִי[26], וְאֵינָהּ רְאוּיָה**
30 **לֶאֱכֹל קָדָשִׁים עַד לֵיל תְּשִׁעִי[27].**

16) של זיבה, שצריך לספור שבעה ימים שלא יראה בהם ראייה של זיבה ולטבול, ואינו צריך להביא קרבן. 17) ויום השביעי חל בי"ד ניסן. 18) אבל לא לפני שטבל, וכרב יהודה אמר רב שאמר שוחטין וזורקין על טבול יום ואין שוחטין וזורקין על טמא שרץ, ורבינו פוסק כמותו. 19) הזב בעל שתי הראיות ראה ראייה שלישית של זוב. 20) ברייתא בפסחים פא. שבעת שזרקו את הדם היה טהור ויצא ידי חובתו בפסח זה. 21) היא זבה קטנה שראתה דם יום אחד בלבד או שני ימים בימי הזיבה, שהם אחד עשר יום שלאחרי שבעת ימי הנידה. ונקראת שומרת יום כנגד יום, מפני שאותו היום שראתה בו דם, כולו טמא, ומשמרת כל הלילה, ואם לא ראתה דם בלילה משכמת למחר וטובלת אחר שתנץ החמה ומשמרת כל היום, אם לא

ראתה כלום הרי זה יום אחד טהור כנגד היום הטמא, והרי היא מותרת לבעלה לערב. 22) ואינה צריכה לחכות לטבול לערב. 23) אחר שטבלה. אבל זבה גדולה שהיא חייבת בקרבן אין שוחטין עליה. 24) משום שאינו צריך שיהיה יום השני, שהוא יום השימור, טהור כולו, כי אם מקצתו, שמקצת היום ככולו, ומכיוון שבעת שזרקו את הדם הייתה טהורה יצאה ידי חובתה בפסח זה. 25) שם צ: אף כי אינה מחוסרת כיפורים, שאין עליה להביא קרבן, בכל זאת אין שוחטין, כדלהלן. 26) כמו שנאמר (ויקרא טו, יט) "שבעת ימים תהיה בנידתה", ודרשו בברייתא פסחים שם "תהא בנידתה כל שבעה", והרי היא עתה מחוסרת טבילה ואין שוחטין עליה. 27) כלומר, חוץ מהטעם הנ"ל יש עוד טעם נוסף, שאפילו למי שסובר שוחטין וזורקין על טמא שרץ, אין זה אלא אם הוא ראוי לאכול לערב, אבל זו אינה ראוייה לאכול לערב, עד ליל תשיעי, וכן הוא בגמרא שם.

**ד. מְחֻסְּרֵי כִּפּוּרִים[28] שֶׁחָל יוֹם הַבָּאַת קָרְבְּנוֹתֵיהֶן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר - שׁוֹחֲטִין עֲלֵיהֶן, וּמַקְרִיבִין קָרְבְּנוֹתֵיהֶן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן בֵּין קֹדֶם שְׁחִיטַת הַפֶּסַח בֵּין אַחַר שְׁחִיטָתוֹ[29], וְאוֹכְלִין פִּסְחֵיהֶן לָעֶרֶב[30]. וְאֵין שׁוֹחֲטִין עֲלֵיהֶן עַד שֶׁיִּמְסְרוּ קָרְבְּנוֹתֵיהֶם בְּיַד בֵּית דִּין[31], שֶׁמָּא יִפְשְׁעוּ וְלֹא יַקְרִיבוּ אוֹתָם.**

28) הן הזבה והיולדת, הזב (=שראה שלוש ראיות של זב) והמצורע. ונקראו מחוסרי כפרה, שאף על פי שטהרו מטומאתם וטבלו והעריב שמשם, לא גמרה טהרתם לאכול בקדשים עד שיביאו קרבנם (למחר). 29) אחר שחיטת הפסח. ומשמיענו שאף על פי שאסור לשחוט שום קרבן אחר תמיד של בין הערביים משום שנאמר (ויקרא ו, ה) "והקטיר עליה (=על תמיד של שחר) חלבי השלמים" ודרשו חז"ל (פסחים נח:) "השלמים, עליה (על של שחר) השלם כל הקרבנות כולם" - באה עשה של הקרבת פסח שיש בה כרת ודוחה עשה של "השלמה" (שם נט. והלכות תמידין ומוספין שם הלכה ד) שאם לא יקריב קרבנותיו ולא יהיה ראוי לאכול הפסח אין הפסח כשר, והרי עבר בעשה שיש בה כרת. [ובדין "שוחטין ומקריבין - קודם שחיטת הפסח" משמיענו, שאף על פי שאין שוחטין הפסח עד שימסרו קרבנותיהן ביד בית דין שמא יפשעו ולא יקריבו אותם, אין זה אלא בהקרבת קרבנותיו, שיטעו לחשוב שכיוון שכבר שחטו עליהם קרבן פסח, שוב אין עליהם כרת אף על פי שלא יקריבו קרבנותיהם ולא יאכלו הפסח, שהרי אכילת פסחים אינה מעכבת (כשאירע לו פסול לאחר הזריקה), אבל מותר להקריב קרבנותיהם לפני שחיטת הפסח, ולא חששו שמא יפשעו ולא יקריבו הפסח, ונמצא עבר על עשה של "השלמה" מבלי שיקיים עשה של פסח שיש בה כרת - שפסח שיש בו כרת, חמור הוא בעיני בני אדם ולא יבואו לידי פשיעה. וראיה לכך, שלא נזכר בגמרא חשש זה של "שמא יפשע" אלא בקרבנותיהם ולא בפסח]. 30) להלן (הלכה ט) באונן כתב רבינו: "שוחטין עליו וטובל ואחר כך אוכל". 31) "חזקה אין בית דין של כהנים עומדים משם עד שיכלו מעות שבשופרות".

**ה. מְצֹרָע שֶׁחָל שְׁמִינִי שֶׁלּוֹ[32] לִהְיוֹת בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר וְרָאָה קֶרִי[33] בּוֹ בַּיּוֹם - הֲרֵי זֶה טוֹבֵל וְנִכְנָס לְעֶזְרַת נָשִׁים וּמֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁטְּבוּל יוֹם אָסוּר לְהִכָּנֵס לְעֶזְרַת נָשִׁים, הוֹאִיל וְאִסּוּרוֹ לְהִכָּנֵס שָׁם מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרָנוּ בְּהִלְכוֹת בִּיאַת מִקְדָּשׁ, וְיוֹם זֶה הוּא יוֹם הַקְרָבַת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ[34] - יָבוֹא עֲשֵׂה[35] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּרֵת וְיִדְּחֶה אִסּוּר שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[36].**

32) דין המצורע לטבול ביום השביעי שלו, כמו שנאמר (ויקרא יד, ט) "והיה ביום השביעי וגו' ורחץ את בשרו במים וטהר". וביום השמיני שלו מביא קרבנותיו, כמו שנאמר (שם יד, י) "וביום השמיני יקח שני כבשים תמימים וגו' והעמיד הכהן המטהר את האיש המיטהר ואותם לפני ה' פתח אהל מועד". 33) שהוא משתלח חוץ לשתי מחנות: מחנה שכינה ומחנה לויה ועזרת נשים מחנה לוי היא. 34) ואם לא יוכל להיכנס לעזרת נשים להקריב קרבנותיו, לא יוכל להקריב את הפסח. 35) של הקרבת הפסח. 36) איסור כניסתו של הטבול־יום לעזרת נשים.

**ו. טְמֵא מֵת[37] שֶׁחָל שְׁבִיעִי שֶׁלּוֹ לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[38] - אֵין מַזִּין עָלָיו[39] אֶלָּא לְמָחָר[40]. וַאֲפִלּוּ חָל שְׁבִיעִי שֶׁלּוֹ לִהְיוֹת בִּשְׁלִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן וְהוּא שַׁבָּת - יִדָּחֶה לְיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר[41]; וּמַזִּין עָלָיו, וְאֵין שׁוֹחֲטִין עָלָיו[42], כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרָנוּ[43], אֶלָּא יִדָּחֶה לְפֶסַח שֵׁנִי. וַהֲלוֹא אִסּוּר הַזָּיָה בְּשַׁבָּת מִשּׁוּם שְׁבוּת, וְהַפֶּסַח בְּכָרֵת, וְהֵיאַךְ יַעֲמִידוּ דִּבְרֵיהֶם בְּמִקּוֹם כָּרֵת[44]? מִפְּנֵי שֶׁבַּיּוֹם שֶׁהוּא אָסוּר בְּהַזָּיָה מִשּׁוּם שְׁבוּת[45] אֵינוֹ זְמַן הַקָּרְבָּן[46] שֶׁחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת, לְפִיכָךְ הֶעֱמִידוּ דִּבְרֵיהֶן בְּמִקּוֹמָן, אַף עַל פִּי שֶׁהַדָּבָר גּוֹרֵם לֶעָתִיד לָבוֹא לַעֲמֹד בְּמִקּוֹם כָּרֵת.**

37) שטמא שבעת ימים, כמו שנאמר (במדבר יט, יא) "הנוגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים" וצריך להזות עליו מי חטאת בשלישי ובשביעי שלו. 38) וצריך להזות עליו בו ביום. 39) משנה בפסחים סה: וכרבי עקיבא שמא יטלנה ויעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים (שם סט.). וכן פסק רבא שהזאה אינה דוחה את השבת. 40) שהוא יום שמיני שלו. וסובר רבינו שאין צריך להזות ביום השביעי דווקא. וכן כתב בפרק י"א מהלכות פרה אדומה הלכה ב: "מי שהוזה עליו בשלישי ולא הוזה עליו בשביעי ושהה כמה ימים, טובל בכל עת שירצה אחר השביעי בין ביום בין בלילה, ומזין ביום בין קודם טבילה בין אחר טבילה, אפילו טבל בליל תשיעי או בליל עשירי מזין עליו למחר אחר הנץ החמה". והראב"ד חולק עליו גם כאן וגם שם (כסף משנה). 41) במשנה בפסחים סה: "השיב רבי עקיבא ואמר הזאה תוכיח שהיא משום מצוה והיא משום שבות", ומפרש רש"י "הזאה תוכיח שהיא מצוה, בטמא מת שחל שביעי שלו להיות בשבת ערב פסח שאם לא יזה לא יעשה פסחו". אבל לדעת רבינו שפוסק

למעלה הלכה ב שטמא מת שחל שביעי שלו בערב הפסח אין שוחטין עליו מגזירת הכתוב, על כרחנו שדברי המשנה מתפרשים כששביעי שלו חל להיות בשבת י"ג ניסן, וכן כתב רבינו בפירוש המשניות שם. [אבל צריך עיון, שהרי גם לדעת רבינו אם נטמא בטומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה - שוחטין עליו בשביעי שלו אחר שיטבול ויזה עליו (למעלה הלכה ב) וכאן אמרו סתם שהזאה אינה דוחה שבת ומשמע שגם באופן הנ"ל שביום ההזאה הוא גם זמן חיוב הכרת. ונראה שזוהי כוונת הראב"ד בהשגתו על רבינו, ועיין כסף משנה]. 42) הפסח. 43) למעלה הלכה ב, שטמא מת שחל שביעי שלו בי"ד אין שוחטין עליו. 44) כלומר, למה קיימו דבריהם ולא ביטלום מחמת עשה שיש בו כרת כשם שעשו כן במצורע (למעלה הלכה ה), בבית הפרס (להלן הלכה ח) ובאונן (להלן הלכה ט). 45) יום השבת שחל בי"ג ניסן. 46) שהרי זמנו למחר ביום י"ד.

**ז. יִשְׂרָאֵל עָרֵל[47] שֶׁמָּל בְּעֶרֶב הַפֶּסַח - שׁוֹחֲטִין עָלָיו אַחַר שֶׁמָּל[48]. אֲבָל גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר וּמָל וְטָבַל - אֵין שׁוֹחֲטִין עָלָיו; שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל לָעֶרֶב, וַהֲרֵי הוּא כְּפוֹרֵשׁ מִן הַקֶּבֶר[49] שֶׁצָּרִיךְ שִׁבְעָה יָמִים וְאַחַר כָּךְ יִטְהַר. גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִטְמָא גֵּר זֶה לְמֵת לַשָּׁנָה הַבָּאָה[50] בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר וְיִטְבֹּל וְיֹאכַל לָעֶרֶב, וְיֹאמַר: אֶשְׁתַּקֵּד כָּךְ עָשׂוּ לִי יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁמַּלְתִּי טָבַלְתִּי וְאָכַלְתִּי לָעֶרֶב. וַהֲלוֹא גְּזֵרָה זוֹ מִדִּבְרֵיהֶם, וּפֶסַח בְּכָרֵת, וְהֵיאַךְ הֶעֱמִידוּ דִּבְרֵיהֶם בְּמָקוֹם כָּרֵת בְּיוֹם הַקָּרְבָּן שֶׁהוּא יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר[51]? מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַגֵּר מִתְחַיֵּב בַּמִּצְוֹת עַד שֶׁיָּמוֹל וְיִטְבֹּל[52], וְאֵינוֹ טוֹבֵל עַד שֶׁיֵּרָפֵא מִן הַמִּילָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּעִנְיַן הַגֵּרוּת, לְפִיכָךְ הֶעֱמִידוּ דִּבְרֵיהֶם בְּמָקוֹם זֶה, שֶׁהַרֵי זֶה הַמָּל יֵשׁ לוֹ שֶׁלֹּא לִטְבֹּל עַד שֶׁיַּבְרִיא וְלֹא יָבוֹא לִידֵי חִיּוּב כְּלָל.**

47) שנמנע מלמול מחמת איזה סיבה ואסור לו לאכול מן הפסח, כמו שנאמר (שמות יב, מח) "וכל ערל לא יאכל בו". 48) בפסחים צב. "אמר רבה בר בר חנא אמר רב יוחנן וכו' דברי הכל ישראל טובל ואוכל את פסחו לערב". ותמהו בתוספות שם דיבור המתחיל אבל, דלא מצינו בשום מקום טבילה בישראל שמל אפילו מדרבנן, אבל המאירי ביבמות עא: פירש "שנטמא במת והזה שלישי ושביעי קודם שימול ואחר הזאת שביעי מל בערב הפסח וטבל לטומאתו - שאין אומרים שהזאתו שנעשית כשהוא ערל אינה הזאה". 49) משנה פסחים צב. "גר שנתגייר בערב פסח בית שמאי אומרים טובל ואוכל את פסחו לערב ובית הלל אומרים הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר". ופוסק כבית הלל. 50) שם בגמרא: אמר רבה בר בר חנא אמר רבי יוחנן מחלוקת בערל נכרי, שבית הלל סברי גזירה שמא יטמא לשנה הבאה ויאמר: אשתקד מי לא טבלתי ואכלתי, עכשיו נמי אטבול ואוכל, ולא ידע שאשתקד היה גוי ולא קיבל טומאה, ועכשיו ישראל הוא ומקבל טומאה. 51) וכאן אין מקום למה שכתב למעלה הלכה ו "שביום שהוא אסור בהזייה אינו זמן הקרבן", כי כאן הגזירה היא לאותו יום שעליו להקריב את הקרבן, שהוא י"ד בניסן. 52) כן הוא בפרק י"ג מהלכות איסורי ביאה הלכה ו "גר שמל ולא טבל או טבל ולא מל אינו גר עד שימול ויטבול".

**ח. מִי שֶׁבָּא בְּבֵית הַפְּרָס[53] - הֲרֵי זֶה מְנַפֵּחַ וְהוֹלֵךְ[54], וְאִם לֹא מָצָא עֵצֶם[55] וְלֹא נִטְמָא - שׁוֹחֵט וְאוֹכֵל פִּסְחוֹ[56] וְאַף עַל פִּי שֶׁהָלַךְ בְּבֵית הַפְּרָס. שֶׁטֻּמְאַת בֵּית הַפְּרָס מִדִּבְרֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת, וְלֹא הֶעֱמִידוּ דִּבְרֵיהֶם בְּמָקוֹם כָּרֵת[57], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[58]. וְכֵן בֵּית הַפְּרָס שֶׁנָּדוֹשׁ[59] - טָהוֹר לְעוֹשֶׂה פֶּסַח[60].**

53) "איזהו בית הפרס זה המקום שנחרש בו קבר שהרי נתדקדקו עצמות המת בתוך העפר ונתפרסו בכל השדה וגזרו טומאה על כל השדה שנחרש בה הקבר". 54) יקח את העפר שהלך עליו וינפחהו. 55) בגודל שעורה, שהוא מטמא במגע ובמשא. 56) משנה אהלות פרק י"ח הלכה ד "ומודים בית שמאי לבית הלל שבודקין לעושה פסח". ובפסחים צב: "מאי בודקין אמר רב יהודה אמר שמואל מנפח בית הפרס והולך". 57) פסחים צב. "אמר רבא וכו' אונן ומצורע ובית הפרס לא העמידו דבריהם במקום כרת". 58) למעלה הלכה ה לעניין מצורע. 59) ברגל, שדריסת הרגליים העבירתן (רש"י פסחים צב:). 60) פסחים שם, "ר' יהודה בר אביי משמיה דרב יהודה אמר בית הפרס שנידש טהור". ובכתובות כח: "מאי טעמא? - אי אפשר לעצם כשעורה שלא נידש ברגל".

**ט. הָאוֹנֵן[61] רָאוּי לֶאֱכֹל הַפֶּסַח לָעֶרֶב[62]. מִפְּנֵי שֶׁאֲנִינוּת לַיְלָה מִדִּבְרֵיהֶם[63], לֹא הֶעֱמִידוּ דִּבְרֵיהֶם בְּמָקוֹם כָּרֵת בְּדָבָר זֶה[64]; אֶלָּא שׁוֹחֲטִין עָלָיו וְטוֹבֵל וְאַחַר כָּךְ אוֹכֵל[65], כְּדֵי שֶׁיִּפְרֹשׁ מֵאֲנִינוּתוֹ וְלֹא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ[66]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁמֵּת לוֹ הַמֵּת אַחַר חֲצוֹת, שֶׁכְּבָר נִתְחַיֵּב בְּקָרְבַּן פֶּסַח[67]; אֲבָל אִם מֵת לוֹ הַמֵּת קֹדֶם חֲצוֹת[68] - אֵין שׁוֹחֲטִין עָלָיו[69], אֶלָּא יִדָּחֶה לַשֵּׁנִי[70]. וְאִם שָׁחֲטוּ עָלָיו וְזָרְקוּ הַדָּם - טוֹבֵל וְאוֹכֵל לָעֶרֶב[71]. מֵת לוֹ מֵת בִּשְׁלִשָׁה עָשָׂר וּקְבָרוֹ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר - הֲרֵי הוּא בְּיוֹם קְבוּרָה אוֹנֵן מִדִּבְרֵיהֶם[72], וְאֵינוֹ תּוֹפֵס לֵילוֹ מִדִּבְרֵיהֶם[73]. לְפִיכָךְ שׁוֹחֲטִין עָלָיו וְטוֹבֵל וְאוֹכֵל לָעֶרֶב אַף בִּשְׁאָר הַקָּדָשִׁים[74]. וְיוֹם שְׁמוּעָה[75] וְיוֹם לִקּוּט עֲצָמוֹת[76] - הֲרֵי הוּא כְּיוֹם קְבוּרָה[77]. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁלִּקֵּט עַצְמוֹת מֵתוֹ[78] בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר[79] אוֹ שֶׁשָּׁמַע שֶׁמֵּת לוֹ מֵת - שׁוֹחֲטִין עָלָיו[80] וְטוֹבֵל[81] וְאוֹכֵל בַּקָּדָשִׁים לָעֶרֶב.**

61) בפרק ב מהלכות ביאת מקדש הלכה ט כתב רבינו: "אי זהו אונן? זה שמת לו מת מן הקרובים שהוא חייב להתאבל עליהן, ביום המיתה בלבד הוא הנקרא אונן דין תורה ולילה הוא אונן מדברי סופרים". ואונן אסור לאכול בקדשים כמו שכתוב (דברים כו, יד) "לא אכלתי באוני ממנו". 62) משנה בפסחים צא: "אונן טובל ואוכל את פסחו לערב". 63) שנאמר (ויקרא י, יט) "הן היום הקריבו וכו'

ואכלתי חטאת היום" - היום אסור ולילה מותר (זבחים ק:). 64) שם צב. בגמרא: "קסבר אנינות דלילה דרבנן וגבי פסח לא העמידו דבריהם במקום כרת". 65) משנה שם צא: "אונן טובל ואוכל את פסחו לערב". 66) בפרק י"ב מהלכות אבות הטומאה הלכה טו כתב: "ומפני מה הצריכום (=לאונן ומחוסר כיפורים) טבילה לקודש, שהרי עד עתה היו אסורין לאכול את הקודש והסיחו דעתן ושמא נטמאו הם ולא ידעו". 67) והאנינות אינה דוחה אותו מלשלם חיובו שנתחייב מכבר. 68) שעדיין לא חל עליו חיוב קרבן פסח. 69) ממה שנאמר (דברים כז, ז) "וזבחת שלמים ואכלת" ודרשו חכמים (זבחים צט:) "שלמים כשהוא שלם מביא, ואינו מביא כשהוא אונן, ומנין לרבות בכור מעשר ופסח (שאונן אין מביאן) מרבה אני בכור מעשר ופסח שכן אינן באין על חטא (כמו שלמים)". 70) לפסח שני בי"ד אייר. 71) כן אמר רבא (זבחים ק:) "אידי ואידי אחר חצות - כאן קודם ששחטו וזרקו עליו, כאן לאחר ששחטו וזרקו עליו", כלומר, אם עברו ושחטו וזרקו - כשר (כסף משנה). 72) בזבחים צט: "רב אסי אמר וכו' כאן שמת לו מת בי"ג וקברו בי"ד, יום קבורה לא תפיס לילו מדרבנן". ופירש רש"י שיום קבורת גופו מדרבנן וכו' ולילו לא תפיס אפילו מדרבנן. 73) כלומר, בליל ט"ו אינו אונן אף מדרבנן. 74) כאוקימתא דרב אסי שם. ואילו מת ביום י"ד אינו אוכל לערב שאר קדשים, חוץ מן הפסח, שבלילה הוא אונן מדרבנן, ורק בפסח שהוא בכרת לא העמידו דבריהם, אבל בקדשים שאין שם אלא עשה בלבד - העמידו דבריהם במקום עשה (פסחים צב.) 75) שבאה לו שמועה שמת לו קרוב, והמדובר הוא ששמע בתוך שלושים יום מיום מותו. 76) של אביו ואמו ומוליכן למקום אחר לקוברן בקברות אבותם (רש"י מועד־קטן ח.), שביום זה נוהג אבילות. 77) והוא אונן מדרבנן (רש"י פסחים צא:). 78) פירוש שציווה לאחר ללקוט את העצמות והוא בעצמו לא נטמא, אבל אם לקט בעצמו, הרי הוא טמא שבעת ימים - פסחים צב. בגמרא. 79) כתב כן בכדי לכלול גם קרבן פסח. 80) משנה שם: "השומע על מתו והמלקט לו עצמות טובל ואוכל בקדשים". 81) כדין אונן שטובל.

**י. מִי שֶׁחוֹפֵר בְּגַל[82] לְבַקֵּשׁ עַל הַמֵּת[83] - אֵין שׁוֹחֲטִין עָלָיו[84], שֶׁמָּא יִמָּצֵא שָׁם הַמֵּת בַּגַּל[85] וְהֲרֵי הוּא טָמֵא בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה[86]. שֶׁחֲטוּ עָלָיו[87] וְלֹא נִמְצָא שָׁם מֵת - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל לָעֶרֶב. נִמְצָא שָׁם מֵת אַחַר שֶׁנִּזְרַק הַדָּם: אִם נוֹדַע לוֹ בְּוַדַּאי שֶׁהָיָה טָמֵא בִּשְׁעַת זְרִיקַת הַדָּם, כְּגוֹן שֶׁהָיָה גַּל עָגֹל[88] - הֲרֵי זֶה חַיָּב בְּפֶסַח שֵׁנִי; וְאִם סָפֵק הַדָּבָר[89] וְשֶׁמָּא לֹא הָיָה עוֹמֵד עַל הַטֻּמְאָה בְּעֵת זְרִיקָה וְלֹא נִטְמָא אֶלָּא אַחַר זְרִיקָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִפֶּסַח שֵׁנִי[90].**

82) של אבנים שנפלו על אדם. 83) מחפש למצוא שם מת כדי להוציאו. 84) בפני עצמו, אבל ביחד עם אחרים אין חשש - ומותר. 85) ונמצא שבעת שחפר האהיל על הטומאה. 86) ואין שוחטין עליו, אלא הוא נדחה לפסח שני. 87) כלומר, עברו ושחטו. 88) שהגל מכסה רק את המת ולא יותר, שבוודאי האהיל עליו. 89) כגון שהיה גל ארוך, שמכסה את המת וגם יותר מזה. 90) שם בגמרא: "אמר רבה בר בר חנא לא שנו אלא גל עגול, אבל גל ארוך פטור מלעשות פסח שני, אימא טהור היה בשעת שחיטה (וזריקה)", ואין להקריב מספק.

**יא. מִי שֶׁעָבַר בַּדֶּרֶךְ, וּמָצְאוּ מֵת[91] מֻשְׁכָּב לְרָחְבָּהּ שֶׁל דֶּרֶךְ, אִם הָיָה הַמֵּת טֻמְאַת הַתְּהוֹם[92], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא[93] טָמֵא לַתְּרוּמָה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר לְפֶסַח וְשׁוֹחֵט וְאוֹכֵל פִּסְחוֹ[94]. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָפְשָׁר שֶׁנָּגַע, הוֹאִיל וְהִיא טֻמְאַת הַתְּהוֹם - טָהוֹר לְפֶסַח[95]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַמֵּת שָׁלֵם[96] וְהוּא מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה[97] - הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה פִּסְחוֹ, עַד שֶׁיֵּדַע בְּוַדַּאי שֶׁנִּטְמָא בּוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו[98], שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִגַּע; אֲבָל אִם הָיָה רוֹכֵב אוֹ טָעוּן מַשָּׂא[99] - הֲרֵי זֶה טָמֵא אַף עַל פִּי שֶׁהִיא טֻמְאַת הַתְּהוֹם, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִגַּע וְשֶׁלֹּא יָסִיט[100] וְשֶׁלֹּא יַאֲהִיל. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ טֻמְאַת הַתְּהוֹם בְּהִלְכוֹת נְזִירוּת.**

91) פירוש, לאחר שעבר מצאו שם מת. 92) "אי זהו טומאת התהום? כל שלא הכיר בה (=יודע בה) אחד בסוף העולם. הכיר בה אחד בסוף העולם אין זה טומאת התהום, וכו'" (ברייתא בפסחים שם). "ונקראת טומאת תהום שהטומאה היא נעלמת מן הכל כאילו הייתה בתהום". 93) זה שעבר בדרך. 94) כלשון שני של רב אשי (פסחים שם), שאפילו אם נודע לו לפני זריקה (שהמת שם) הציץ מרצה, ומשמע לו לרבינו שאפילו לכתחילה שוחט קרבן פסח, שהוא קרבן חובה והיא מצוה עוברת, אבל בשאר קרבנות, אם נודע לו קודם זריקה לא יזרוק לכתחילה ורק אם זרק בדיעבד הורצה. 95) בגמרא פסחים פא: אמרו שטומאת התהום הלכתא גמירא לה. 96) שאילו היה משובר ומפורק היה מקום לתלות שעבר בין החלקים, אבל כיוון שהוא שלם אין לומר כן והוא טמא לתרומה, ובכל זאת הוא טהור לעניין פסח. 97) לשון הברייתא שם: "שאין לו מקום לעבור". 98) ברייתא שם. ומפרש רבינו שזה מוסב על הרישא שם, שאמרו שאם מושכב לרחבו של דרך שטהור לעושה פסח, אף על פי שהמת מושכב לרוחב הדרך מן הקצה אל הקצה והוא שלם, ועל זה אמרו שזהו רק במהלך ברגליו, שאפשר שנטה קצת מן הדרך ולא נגע ולא הסיט ולא האהיל. ולרש"י שם זה מוסב על הסיפא, כשמצאו משובר שהוא טהור לתרומה. 99) "ועל כרחו הולך הוא נע ונד לכאן ולכאן ומאהיל על צדדיו" (רש"י שם). 100) שלא יניד את המת, וראה בפרק א מהלכות טומאת מת הלכה ז שמסיט בכלל נושא הוא.

**יב. מִי שֶׁעָשָׂה פֶּסַח בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא טָהוֹר וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע לוֹ שֶׁהָיָה טָמֵא בְּטֻמְאַת הַתְּהוֹם - אֵינוֹ חַיָּב בְּפֶסַח שֵׁנִי[101]. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[102]. אֲבָל אִם נוֹדַע לוֹ שֶׁהָיָה טָמֵא בְּטֻמְאָה יְדוּעָה - חַיָּב בְּפֶסַח שֵׁנִי[103].**

**יג. מִי שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת וְהֵזָּה עָלָיו שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי, וּבַשְּׁבִיעִי שֶׁלּוֹ נִטְמָא בְּקֶבֶר הַתְּהוֹם וְלֹא יָדַע, וְעָשָׂה פֶּסַח[104] בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא טָהוֹר וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא טָמֵא בְּטֻמְאַת הַתְּהוֹם - אֵינוֹ חַיָּב בְּפֶסַח שֵׁנִי; שֶׁכֵּיוָן שֶׁטָּבַל בַּשְּׁבִיעִי פָּסְקָה טֻמְאָה הָרִאשׁוֹנָה[105]. אֲבָל אִם נִטְמָא בְּטֻמְאַת הַתְּהוֹם בַּשִּׁשִּׁי לְטֻמְאָתוֹ[106] וְלֹא יָדַע עַד שֶׁעָשָׂה הַפֶּסַח - הֲרֵי זֶה חַיָּב בְּפֶסַח שֵׁנִי; שֶׁחֶזְקַת הַטָּמֵא - טָמֵא, עַד שֶׁיִּהְיֶה טָהוֹר וַדַּאי, שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר[107].**

101) תוספתא פסחים פרק ו: "היה הולך לשחוט פסחו וכו' אמרו לו קבר התהום היה עמך בבית וכו' ונודע לו וכו' משהביא פסחו אינו צריך לעשות פסח שני". 102) שם פא: התהום הלכתא גמירא לה וקרא אסמכתא בעלמא (כסף משנה). 103) דתנן בפרק בתרא של נזיר (סג. במשנה) נזיר שגלח ונודע לו שהוא טמא אם טומאה ידועה סותר את הכל וכיוון דבטומאת התהום שווים נזיר ועושה פסח, כדתניא בברייתא (פסחים פא: ונזיר סב.) הכי נמי שווים הם גם בטומאה ידועה לעניין שסותר גם כן בעושה פסח, וחייב בפסח שני.

104) אם המדובר כשהזה בערב הפסח, על כרחנו שנטמא בטומאה שאין הנזיר מגלח עליה, ואם המדובר בכל הטומאות, על כרחנו שביעי שלו היה בי"ג ניסן. 105) מימרא של רב המנונא בנזיר סד: שטומאת התהום אינה סותרת את טהרתו אחרי שטבל והוזה עליו, וטומאת התהום גופא אינה מחייבתו בפסח שני אם נודע לו אחר כך שהיה טמא. 106) שעדיין לא נטהר מטומאת המת הידועה. והוא הדין אם נטמא בטומאת התהום בשביעי לפני שהוזה וטבל (כסף משנה). 107) שוודאי נטמא, כיוון שהוחזק בטומאה.

---

# שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ב־כ"ח טבת ה'תשפ"ב

### יום ראשון כ"ב טבת ה'תשפ"ב

**מצות עשה קז.**

הַמִּצְוָה הַקּ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַמֵּת מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי טֻמְאַת מֵת.

### יום שני כ"ג טבת ה'תשפ"ב

**מצות עשה קז.**

הַמִּצְוָה הַקּ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַמֵּת מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי טֻמְאַת מֵת.

### יום שלישי כ"ד טבת ה'תשפ"ב

**מצות עשה קז.**

הַמִּצְוָה הַקּ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַמֵּת מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי טֻמְאַת מֵת.

### יום רביעי כ"ה טבת ה'תשפ"ב

**מצות עשה קז.**

הַמִּצְוָה הַקּ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַמֵּת מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי טֻמְאַת מֵת.

### יום חמישי כ"ו טבת ה'תשפ"ב

**מצות עשה קז.**

הַמִּצְוָה הַקּ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַמֵּת מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי טֻמְאַת מֵת.

### יום שישי כ"ז טבת ה'תשפ"ב

**מצות עשה קז.**

הַמִּצְוָה הַקּ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַמֵּת מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי טֻמְאַת מֵת.

### יום ש"ק כ"ח טבת ה'תשפ"ב

**מצות עשה קז. קיג.**

הַמִּצְוָה הַקּ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַמֵּת מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי טֻמְאַת מֵת.

הַמִּצְוָה הַקי"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַעֲשׂוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא מוּכָנָת לְמַה שֶׁצָּרִיךְ בְּטָהֳרָה מִטֻּמְאַת מֵת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת" (במדבר יט, ט). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּמַּסֶּכֶת הַמְיֻחֶדֶת לָהּ, וְהִיא מַסֶּכֶת פָּרָה.

# יחזקאל פרק־טז ד־ז

ד וּמוֹלְדוֹתַיִךְ בְּיוֹם הִוּלֶּדֶת אֹתָךְ לֹא־כָרַת שָׁרֵךְ וּבַמַּיִם לֹא־רֻחַצְתְּ לְמִשְׁעִי וְהָמְלֵחַ לֹא הָמְלַחַתְּ וְהָחְתֵּל
לֹא חֻתָּלְתְּ: ה לֹא־חָסָה עָלַיִךְ עַיִן לַעֲשׂוֹת לָךְ אַחַת מֵאֵלֶּה לְחֶמְלָה עָלַיִךְ וַתֻּשְׁלְכִי אֶל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּגֹעַל
נַפְשֵׁךְ בְּיוֹם הֻלֶּדֶת אֹתָךְ: ו וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָיִךְ וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי וָאֹמַר לָךְ
בְּדָמַיִךְ חֲיִי: ז רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ
וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה:

## רש"י

**(ד) ביום הולדת אותך.** פושניא"ה בלע"ז כשבחרתי בך במצרים היית בלי שום תיקון ולפי שדימה הדבר ללידה הזכיר כאן תיקוני הולד: **שרך.** כמו שררך: **למשעי.** לצחצוח צחיח הסלע תרגומו שעיעות כיפא אפלצמנ"ט בלע"ז ומנחם חבר למשעי לשון שעשועים: **לא המלחת.** מכאן שמולחין את הולד כדי שיתקש׳ בשרו: **והחתל.** לשון כריכה בבגדים וכן (איוב ל"ח) וערפל חתולתו הוא שמלפפין את הוולד: **(ה) לחומלה.** לחוס: **בגועל.** אנבורישמנ"ט בלע"ז: **(ו) מתבוססת.** נרפסת כמו יבוס קמינו: **בדמיך חיי.** אף בנוליך זה לא תמותי וששינה לומר שני פעמים לפי שבדם פסח ודם מילה נגאלו. ל׳ אחר מתבוססת שוייליא"ה בלע"ז: **(ז) רבבה כצמח.** כמו שנא׳ ובני ישראל פרו וישרצו וירבו (שמות א׳): **בעדי.** לשון מכלול ומנחם פי׳ בעדי עדיים לשון עד כמו בטחו בה׳ עדי עד אנגוק"א אשיגל"א בלע"ז אבל דונש פתר אותו לשון עדי ומשקל עדי עדים הוא מן י׳ שמות ארי אריים צבי צביים גדי גדיים: **נכונו.** פורינ"ט אפייטיאש בלע"ז: **ושערך צמח.** סימני נערות: **ואת ערום ועריה.** מן המצות:

## מצודת דוד

**(ד) ומולדתיך וגו׳.** כאומר הלא אין מהראוי לבגוד בי כי אני הטבתי עמך כי מולדותיך ר"ל התולדה שלך ולתוספת ביאור אמר ביום הולדת אותך הנה אז לא נכרת שרך כדרך הנהוג לכרות המעי היוצא מן הטבור ולא רחצו אותך במים להחליק את הבשר ולא מלחו את בשרך כי הדרך הוא למלוח את בשר הגוף להקשותו ולאמצו: **והחתל לא חתלת.** לא כרכו אותך בבגדים ליישר האיברים וכדרך שעושים בתקון הולד (המשיל את ישראל בהיותם במצרים והגאולה מהם לילדה שנולדה בשדה מקום שלא מצאה מי יחמול עליה לעשות לה תקון דת הילדים בעת הוולדם וכמו שיצאה מבטן המלאה מוגעלת בדם הלידה כן הושלכה ע"פ השדה ועבר עליה אדם נכבד וראה אותה בעניין רע וחמל עליה לשלא תמות ואמר לה בהבטחה שתחיי עם שאת מוגעלת בדם ותהיה עוד לרבבה כי תולדי בנים ובנות ובהיותה ע"פ השדה גדלה עד שהגיע לפרקה להיות ראויה לנשואין ועבר עליה שוב האדם הנכבד הזה וראה כי כן הוא לקחה לו לאשה ושטף ממנה לכלוך הדם והלבישה וקשטה א"כ החומל הזה עשה עמה תכלית ההטבה והחסד וכן עשה המקום עם ישראל כי אחרי מות יוסף ואחיו היו עם בני ישראל כילד שאין בו כח לפרנס עצמו ולא מצאו חונן וחומל והושלכו ע"פ השדה לעבוד עבודתם ובא הקב"ה וחמל עליהם והבטיח׳ על הגאולה והפרם והרבם ובבוא הזמן הוציאם ממצרים וקרבם לפני הר סיני ונתן להם התורה כאלו לקחם לו לאשה בכתובה וקדושין והביאם לארץ הקדושה ועשה א"כ עמהם חסד הרבה): **(ה) לא חסה עליך עין.** שום עין אדם לא חסה עליך לעשות לך אחת מאלה התקונים שעושים לולד ביום הולדו: **לחומלה עליך.** להיות חומל עליך להתעסק עמך וכפל הדבר במ"ש לתוספת ביאור: **בגועל נפשך וגו׳.** ר"ל ביום שנולדת הושלכת ע"פ השדה כמו שהיה גופך מוגעל ומלוכלך בדם הלידה: **(ו) מתבוססת בדמיך.** מתגלגלת ורמוסה בטנוף דם שיצא עמך בעת הלידה: **בדמיך חיי.** ר"ל אף שאתה מוגעל בדם לידה עכ"ז תחיי ולא תמות בעבור הגעול והלכלוך וכפל הדבר לחזק הענין ור"ל בעוד עבדו ישראל במצרים את כל עבודתם בשדה מעונים בפרך היה משפיע נבואתו על אהרן והבטיחם הגאולה כמ"ש ואודע להם בארץ מצרים וכו׳ (לקמן כ׳): **(ז) רבבה.** החומל הזה הבטיחם שתהיה לרבבה להרבות בנים ובנות כצמח השדה ר"ל המקום הפרם והרבם במצרים כמ"ש ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד (שמות א׳): **ותרבי.** בהיותך ע"פ השדה היית מגודלת ומאומנת ותגדלי בקומה ובאת לזמן הראוי להתקשט בקשוטים יפים הם ימי הנערות: **שדים נכונו.** השדים שלך היו גדולים כל צרכן ושער במקום בית הערוה היה מצמיח והם סימני נערות: **ואת ערום ועריה.** ועוד היית ערומה מבלי כסות כעת שנולדה ר"ל שהיו מרובים באוכלוסין וגדולים בכח ובא זמן הגאולה אבל היו ערומים מבלי זכות ומע"ט:

## מצודת ציון

**(ד) שרך.** הוא הטבור כמו שררך אגן הסהר (ש"ה ז): **למשעי.** ענין החלקה כי חלקת צואריו (בראשית כז) תרגם אונקלוס שעיעות צוארוהי: **והחתל.** ענין כריכה בבגדים וכן וערפל חתולתו (איוב לח): **(ה) חסה.** מל׳ חס וחמלה: **בגועל.** ענין מיאוס ותיעוב כמו וגעלה נפשי אתכם (ויקרא כו): **נפשך.** ר"ל גופך וכן וריקה נפשו (ישעיה כט): **(ו) מתבוססת.** ענין גלגול ורמיסה כמו כפגר מובס (שם וז): **חיי.** כמו תחיי: **(ז) רבבה.** ר"ל הרבה רבבות ורבוא הוא עשרת אלפים: **ותרבי.** ענין גידול ואימון כמו רבתה גוריה (לקמן יט): **בעדי עדיים.** ענין קישוט כמו ותעד נזמה (הושע ב) ור"ל בהטוב והיפה שבעדיים ודוגמתו מלך מלכים (לקמן כו): **נכונו.** מל׳ הכנה ר"ל מתוקן כל צרכן בענין הגדול: **ערום.** הוא המחוסר המלבוש: **ועריה.** מגולה כמו מקורה הערה (ויקרא כ):

# נחמיה פרק־ט יז־כט

יז וַיְמָאֲנוּ לִשְׁמֹעַ וְלֹא־זָכְרוּ נִפְלְאֹתֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּהֶם וַיַּקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם וַיִּתְּנוּ־רֹאשׁ לָשׁוּב לְעַבְדָתָם
בְּמִרְיָם וְאַתָּה אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת חַנּוּן וְרַחוּם אֶרֶךְ־אַפַּיִם וְרַב־(וחסד) חֶסֶד וְלֹא עֲזַבְתָּם: יח אַף כִּי־עָשׂוּ
לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה וַיֹּאמְרוּ זֶה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הֶעֱלֶךָ מִמִּצְרָיִם וַיַּעֲשׂוּ נְאָצוֹת גְּדֹלוֹת: יט וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ
הָרַבִּים לֹא עֲזַבְתָּם בַּמִּדְבָּר אֶת־עַמּוּד הֶעָנָן לֹא־סָר מֵעֲלֵיהֶם בְּיוֹמָם לְהַנְחֹתָם בַּדֶּרֶךְ וְאֶת־עַמּוּד הָאֵשׁ
בְּלַיְלָה לְהָאִיר לָהֶם וְאֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר יֵלְכוּ־בָהּ: כ וְרוּחֲךָ הַטּוֹבָה נָתַתָּ לְהַשְׂכִּילָם וּמַנְּךָ לֹא־מָנַעְתָּ
מִפִּיהֶם וּמַיִם נָתַתָּה לָהֶם לִצְמָאָם: כא וְאַרְבָּעִים שָׁנָה כִּלְכַּלְתָּם בַּמִּדְבָּר לֹא חָסֵרוּ שַׂלְמֹתֵיהֶם לֹא בָלוּ
וְרַגְלֵיהֶם לֹא בָצֵקוּ: כב וַתִּתֵּן לָהֶם מַמְלָכוֹת וַעֲמָמִים וַתַּחְלֵקֵם לְפֵאָה וַיִּירְשׁוּ אֶת־אֶרֶץ סִיחוֹן וְאֶת־אֶרֶץ
מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן וְאֶת־אֶרֶץ עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן: כג וּבְנֵיהֶם הִרְבִּיתָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וַתְּבִיאֵם אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־אָמַרְתָּ לַאֲבֹתֵיהֶם לָבוֹא לָרֶשֶׁת: כד וַיָּבֹאוּ הַבָּנִים וַיִּירְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ וַתַּכְנַע לִפְנֵיהֶם אֶת־יֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִים וַתִּתְּנֵם בְּיָדָם וְאֶת־מַלְכֵיהֶם וְאֶת־עַמְּמֵי הָאָרֶץ לַעֲשׂוֹת בָּהֶם כִּרְצוֹנָם: כה וַיִּלְכְּדוּ עָרִים
בְּצֻרוֹת וַאֲדָמָה שְׁמֵנָה וַיִּירְשׁוּ בָּתִּים מְלֵאִים־כָּל־טוּב בֹּרוֹת חֲצוּבִים כְּרָמִים וְזֵיתִים וְעֵץ מַאֲכָל לָרֹב
וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂבְּעוּ וַיַּשְׁמִינוּ וַיִּתְעַדְּנוּ בְּטוּבְךָ הַגָּדוֹל: כו וַיַּמְרוּ וַיְמָרְדוּ בָךְ וַיַּשְׁלִכוּ אֶת־תּוֹרָתְךָ אַחֲרֵי גַוָּם
וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרָגוּ אֲשֶׁר־הֵעִידוּ בָם לַהֲשִׁיבָם אֵלֶיךָ וַיַּעֲשׂוּ נְאָצוֹת גְּדֹלוֹת: כז וַתִּתְּנֵם בְּיַד צָרֵיהֶם וַיָּצֵרוּ
לָהֶם וּבְעֵת צָרָתָם יִצְעֲקוּ אֵלֶיךָ וְאַתָּה מִשָּׁמַיִם תִּשְׁמָע וְכִרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים תִּתֵּן לָהֶם מוֹשִׁיעִים וְיוֹשִׁיעוּם
מִיַּד צָרֵיהֶם: כח וּכְנוֹחַ לָהֶם יָשֻׁבוּ לַעֲשׂוֹת רַע לְפָנֶיךָ וַתַּעַזְבֵם בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וַיִּרְדּוּ בָהֶם וַיָּשׁוּבוּ וַיִּזְעָקוּךָ
וְאַתָּה מִשָּׁמַיִם תִּשְׁמָע וְתַצִּילֵם כְּרַחֲמֶיךָ רַבּוֹת עִתִּים: כט וַתָּעַד בָּהֶם לַהֲשִׁיבָם אֶל־תּוֹרָתֶךָ וְהֵמָּה הֵזִידוּ
וְלֹא־שָׁמְעוּ לְמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִשְׁפָּטֶיךָ חָטְאוּ־בָם אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה אָדָם וְחָיָה בָהֶם וַיִּתְּנוּ כָתֵף סוֹרֶרֶת וְעָרְפָּם
הִקְשׁוּ וְלֹא שָׁמֵעוּ:

## רש"י

**(יז) במרים.** בשביל מרי שלהם: **(יט) בהדרך.** כמו בדרך: **(כב) לפאה.** כמו להיות לצד זוית אחת מוחלקים בלי להתערב עם גויי הארצות: **(כד) ותכנע.** והכנעת: **(כז) ואתה משמים תשמע.** היית שומע:

## מצודת דוד

**(יז) ויתנו ראש.** אמרו לעשות לעצמם ראש לשוב למצרים לעבדם כמאז: **במרים.** בעבור רוב המרי והמרד שהיה בהם רצו לעשות כזאת: **ואתה וגו'.** אבל אתה אלוה סליחות וכו' והעברת פשעם ולא עזבתם: **(יט) ואתה ברחמיך וכו'.** ר"ל אף שהיו ראוים לעזבם בעבור מעשיהם אבל אתה ברחמיך הרבים לא עזבתם: **ואת הדרך.** ולהנחותם את הדרך: **(כ) ורוחך הטובה.** השפעת עליהם רוח חכמה ובינה להשכילם דברי תורתך: **(כא) לא חסרו.** מכל דבר המצטרך: **לא בצקו.** לא נפחו להיות כבצק הזה כאשר יתחמץ ועולה למעלה וכדרך שאר הולכי רגל: **(כב) ותחלקם לפאה.** גרשת העובדי כוכבים וחלקתם להיות נפוצים בקצות הארץ: **ארץ סיחון וכו'.** כפל הדבר לתוספת ביאור: **(כג) לבוא לרשת.** מוסב על ותביאם וכו' לבוא לרשת: **(כה) חצובים.** חפירת הבור במקום סלעים קרוי חציבה: **וישמינו.** נעשו שמנים ובעלי בשר: **ויתעדנו.** היו מעדנין עצמם ברוב גודל הטוב שהשפעת להם: **(כו) וימרו וימרדו.** הוא כפל ענין במ"ש ויורה על גודל המרידה: **העידו בם.** התרו בם כי רוב המתרים מתרים בעדים למען לא יכחש: **(כח) וכנוח להם.** וכאשר היה להם מנוחה מן העובדי כוכבים: **ויזעקוך.** זעקו אליך: **רבות עתים.** ר"ל לא פעם ולא שתים כ"א בעתים מרובות: **(כט) ותעד בהם.** היית מתרה בהם ע"י הנביאים: **ובמשפטיך וגו'.** ר"ל אף בעשיית משפטיך לא עשו לקיים מצות ה' כ"א עשו שלא לשמה ואף בדרך חטא כענין הריגת החוטאי' בכדי להתנקם נקמתו וכדומה: **אשר יעשה וגו'.** ר"ל המשפטים אשר אם יעשה אותם האדם ישיג החיים בעבורם הנה המה חטאו בם: **כתף סוררת.** כאדם המסיר כתפו ופונה ללכת מחברו:

## מצודת ציון

**(יז) וימאנו.** מלשון מיאון וסירוב: **(יח) מסכה.** מדבר הניצק וניתך: **נאצות.** ענין כעס ובזיון: **(כ) ומנך.** מלשון מן: **מנעת.** חדלת: **(כא) כלכלתם.** ענין סיפוק הצורך כמו ויכלכל יוסף (בראשית מ"ז): **בלו.** מלשון בליה ורקבון: **בצקו.** ענין עיסה המחומץ: **(כב) לפאה.** לקצה כמו פאת שדך (ויקרא י"ט): **(כד) ותכנע.** מלשון הכנעה: **(כה) בצורות.** מלשון מבצר: **שמנה.** מלשון שמן: **ויתעדנו.** ענין עונג ותפנוק כמו מעדני מלך (בראשית מ"ט): **(כו) גום.** גופם כמו גוית שאול (שמואל א' ל"א): **(כז) ויצרו.** מלשון צרה: **(כח) וירדו.** ומשלו כמו רדה בקרב אויביך (תהלים ק"י): **(כט) ותעד.** ענין התראה:

**ג בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: בָּעֶרֶב כָּל אָדָם יַטּוּ וְיִקְרְאוּ, וּבַבֹּקֶר יַעַמְדוּ, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים ו, ז): **"וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ". וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: כָּל אָדָם קוֹרֵא כְּדַרְכּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם): **"וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ". אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר "וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ"? בְּשָׁעָה שֶׁבְּנֵי אָדָם שׁוֹכְבִים וּבְשָׁעָה שֶׁבְּנֵי אָדָם עוֹמְדִים. אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן: אֲנִי הָיִיתִי בָּא בַּדֶּרֶךְ, וְהִטֵּיתִי לִקְרוֹת, כִּדְבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי, וְסִכַּנְתִּי בְּעַצְמִי מִפְּנֵי הַלִּסְטִים. אָמְרוּ לוֹ: כְּדַי הָיִיתָ לָחוּב בְּעַצְמְךָ, שֶׁעָבַרְתָּ עַל דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל.**

**ד בַּשַּׁחַר מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ וְאַחַת לְאַחֲרֶיהָ, וּבָעֶרֶב שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ וּשְׁתַּיִם לְאַחֲרֶיהָ; אַחַת אֲרֻכָּה, וְאַחַת קְצָרָה. מָקוֹם שֶׁאָמְרוּ לְהַאֲרִיךְ — אֵינוֹ רַשַּׁאי לְקַצֵּר, לְקַצֵּר — אֵינוֹ רַשַּׁאי לְהַאֲרִיךְ. לַחְתּוֹם — אֵינוֹ רַשַּׁאי שֶׁלֹּא לַחְתּוֹם,**

## פירוש ברטנורא

**ג יטו.** על צדיהם, דכתיב בשכבך דרך שכיבה: **יעמדו.** דכתיב ובקומך דרך קימה: **כדרכו.** בין בקימה בין בישיבה בין בשכיבה בין בהליכה: **כדי היית.** ראוי היית ליהרג, ואם היית מת היית מתחייב בנפשך:

**ד שתים לפניה.** יוצר אור ואהבה: **ואחת לאחריה.** אמת ויציב: **ובערב.** מברך **שתים לפניה.** מעריב ערבים ואהבת עולם: **ושתים לאחריה.** אמת ואמונה והשכיבנו: **אחת ארוכה ואחת קצרה.** אשתים שלפניה קאי, יוצר אור ארוכה שפותחת בברוך וחותמת בברוך וכן מעריב ערבים, אהבה קצרה שחותמת

## משניות מבוארות – קהתי

### יום ראשון

### באור משנה ג

לאחר שלמדנו בשתי המשניות הראשונות מתי זמן קריאת "שמע" בערב ומתי – בבוקר, באה משנתנו ללמד דרך הקריאה, ונחלקו בזה בית שמאי ובית הלל.

**בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: בָּעֶרֶב** – בקריאת "שמע" בערב, **כָּל אָדָם יַטּוּ** – על צדם, **וְיִקְרְאוּ** – את "שמע" דרך שכיבה, **וּבַבֹּקֶר** בקריאת "שמע" בבוקר, **יַעַמְדוּ** – יקראו בעמידה, **שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ"** – כתוב זה בא ללמד, לדעת בית שמאי, שיש לקרוא בערב דרך שכיבה ובבוקר דרך קימה. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: כָּל אָדָם קוֹרֵא כְּדַרְכּוֹ** – בין בערב ובין בבוקר קורא כל אדם את "שמע" כהרגלו וכרצונו, **שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ"** – הרי שאדם קורא גם דרך הליכתו; **אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר "וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ"? בְּשָׁעָה שֶׁבְּנֵי אָדָם שׁוֹכְבִים וּבְשָׁעָה שֶׁבְּנֵי אָדָם עוֹמְדִים** – לא בא הכתוב ללמד דרך הקריאה אלא זמני הקריאה, שמצוה לקרוא "שמע" פעמיים ביום, בזמן שכיבה ובזמן קימה, דהיינו בערב ובבוקר.

**אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן: אֲנִי הָיִיתִי בָּא בַּדֶּרֶךְ** – פעם הלכתי בדרך, **וְהִטֵּיתִי לִקְרוֹת, כִּדְבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי** – כיון שהגיע זמן קריאת "שמע" בערב ירדתי מעל החמור וקראתי "שמע" דרך שכיבה כדעת בית שמאי, **וְסִכַּנְתִּי בְּעַצְמִי מִפְּנֵי הַלִּסְטִים** – ששהיתי בדרך והייתי בסכנה מפני השודדים המסתובבים בדרכים. ויש מפרשים, שאמנם באו ליסטים ושדדוהו, וחייו היו בסכנה (**"מלאכת שלמה"**).

**אָמְרוּ לוֹ** – חכמים לרבי טרפון: **כְּדַי הָיִיתָ לָחוּב בְּעַצְמְךָ** – ראוי היית להתחייב בנפשך, כלומר שאילו היו הורגים אותך היית בעצמך חייב במיתתך, **שֶׁעָבַרְתָּ עַל דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל** – ושהית בדרך כדי לקיים דברי בית שמאי. בירושלמי אמרו: בוא וראה! אילו לא היה קורא "שמע" כלל, לא היה עובר אלא על "עשה", ועכשיו שהיטה וקרא כדברי בית שמאי נתחייב מיתה. ומבאר הגר"א (הגאון מווילנה), שאמנם במקום שבית שמאי מחמירים ובית הלל מקילים מותר לו לאדם להחמיר על עצמו ולנהוג כבית שמאי; אבל כאן בענין קריאת שמע אין בכלל חומרה וקולה, אלא מחלוקת בפירוש הכתוב "ובשכבך ובקומך", ולפי בית הלל אין בכלל מצוה להטות ואין בזה תועלת כלל, הלכך העובר על דברי בית הלל, הריהו מתחייב בנפשו.

### באור משנה ד

משנה זו דנה בברכות שתיקנו חכמים לומר לפני קריאת שמע ולאחריה. ושבע ברכות הן – שלש בשחרית וארבע בערבית, כמפורט במשנה. חכמים סמכו שבע ברכות אלו על הכתוב (תהלים קיט, קסד): שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך" (ירושלמי ברכות), ומפרש רש"י: "על משפטי צדקך" – על קריאת שמע שהיא דברי תורה (רש"י תהלים), ויש מפרשים, שבשלש הפרשיות של קריאת שמע כתובים שבעה משפטי צדקך. והיינו שבע מצוות: תפילין של יד, תפילין של ראש, מזוזה וארבע ציציות, ולכן תיקנו שבע ברכות לפני קריאת שמע ולאחריה להלל לה' בשבע ברכות על שבע המצוות (ב"ח סימן רלו). – ברכות אלו אינן ברכות של קריאת שמע ממש ואינן דומות לשאר ברכות המצוות, שאין מברכים "אשר קדשנו במצוותיו וצוונו לקרוא את שמע" כדרך שמברכים על קריאת התורה ועל קריאת המגילה; אלא עיקרן של ברכות אלו לעצמן ניתקנו, ברכת "יוצר אור" על מציאות היום והאור, ברכת "אהבה" על חיבוב לימוד התורה, וכן כולן. ומאחר שניתקנו קבעו אותן לפני קריאת שמע ולאחריה והן פוטרות מלברך "אשר קדשנו במצוותיו וצוונו לקרוא את שמע" ("אנציקל' תלמודית"). בירושלמי מובא: "כל המקיים "שבע ביום הללתיך" כאילו קיים "והגית בו יומם ולילה"; ומטעם זה – מבואר שם – קבעו חכמים שלש ברכות בבוקר וארבע בערב, לפי שכתוב "והגית בו יומם ולילה" – שתהא הגיית היום והלילה שווה, כלומר הואיל ונהגו בימיהם שלא לקרוא פרשת ציצית בלילה (כמבואר להלן משנה ה), לכן קבעו בקריאת שמע בערב ארבע ברכות, שיהא סך הכל הפרשיות והברכות בלילה – שש – כסך הכל הפרשיות והברכות ביום ("שנות אליהו"). ויש אומרים, לפי שהערב קודם לבוקר לכן קבעו ארבע הברכות, שהן הרוב, בקריאת שמע של ערב, שזריזים מקדימים למצוות, וכל מה שיכולים להקדים מקדימים ("לבוש תכלת"; "מלאכת שלמה").

**בַּשַּׁחַר מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ** – שתי ברכות לפני קריאת שמע: א) ברכת "יוצר אור", שפתיחתה: "ברוך אתה ה' ... יוצר אור ובורא חושך"..., וחתימתה : "ברוך אתה ה' יוצר המאורות". ב) ברכת "אהבה", המתחילה: "אהבה רבה אהבתנו ה'"... ויש אומרים: "אהבת עולם אהבתנו"..., וחתימתה: "ברוך אתה ה' הבוחר בעמו ישראל באהבה". ברכה זו אינה פותחת ב"ברוך", לפי שהיא סמוכה לברכת "יוצר אור". **וְאַחַת לְאַחֲרֶיהָ** – וברכה אחת מברך לאחר קריאת שמע, המתחילה: "אמת ויציב ונכון"..., וחתימתה: "ברוך אתה ה' גאל ישראל". מכאן קוראים לה: "ברכת גאולה", ואינה פותחת ב"ברוך", לפי שהיא סמוכה לברכות שלפני קריאת שמע. ואף על פי שקריאת שמע מפסקת ביניהן, מכל מקום הואיל וצריך להסמיך "אמת" לסוף קריאת "שמע", חשובה היא כברכה הסמוכה לברכות שלפניה.

**וּבָעֶרֶב שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ** – מברך שתי ברכות לפני קריאת שמע: א) "ברוך אתה ה'... אשר בדברו מעריב ערבים"..., וחותם: "ברוך אתה ה' המעריב ערבים"... ב) "אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת"..., וחותם: "ברוך אתה ה' אוהב עמו ישראל". **וּשְׁתַּיִם לְאַחֲרֶיהָ** – ושתי ברכות מברך לאחר קריאת שמע: א) "אמת ואמונה כל זאת"... וחותם: "ברוך אתה ה' גאל ישראל". ב)"השכיבנו ה' א־להינו לשלום"... וחותם: "ברוך אתה ה' שומר עמו ישראל לעד". **אַחַת אֲרֻכָּה, וְאַחַת קְצָרָה** – פירושים אחדים יש לפיסקה זו. לפי רש"י מוסבה היא על שתי הברכות שלאחר קריאת שמע בערב, שעסקנו בהן עכשיו. ובאה המשנה להשמיע, שברכת "אמת ואמונה" היא ארוכה, שכן כוללת היא הרבה עניינים: יציאת מצרים, מכת בכורות וקריעת ים סוף; ואילו ברכת "השכיבנו" היא קצרה. ומוסיפה המשנה ללמד, שאסור לשנות ממטבע שטבעו חכמים בברכות: **מָקוֹם שֶׁאָמְרוּ לְהַאֲרִיךְ, אֵינוֹ רַשַּׁאי לְקַצֵּר** – הברכות שאמרו חכמים להאריך

**וְשֶׁלֹּא לַחְתּוֹם — אֵינוֹ רַשַּׁאי לַחְתּוֹם.**

**ה מַזְכִּירִין יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה, וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת, עַד שֶׁדְּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים טז, ג)**: "לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ", "יְמֵי חַיֶּיךָ" — הַיָּמִים, "כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" — הַלֵּילוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: "יְמֵי חַיֶּיךָ" — הָעוֹלָם הַזֶּה, "כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" — לְהָבִיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ.**

## פירוש ברטנורא

בברוך ואינה פותחת בברוך: **לחתום.** בברוך: **שלא לחתום.** כגון ברכת הפירות וברכת המצות:

**ה מזכירין יציאת מצרים בלילות.** פרשת ציצית אומרים אותה בק"ש של ערבית ואע"פ שאין לילה זמן ציצית דכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה אומרים אותה בלילה מפני יציאת מצרים שבה: **כבן שבעים שנה.** הייתי נראה זקן. ולא זקן ממש אלא שהלבינו שערותיו יום שמינו אותו נשיא כדי שיראה זקן וראוי לנשיאות, ואותו היום דרש בן זומא מקרא זה: **ולא זכיתי.** לא נצחתי לחכמים. ודומה לו בש"ס בפ' בנות כותים [לח:] בהא זכנהו ר' אלעזר לרבנן כלומר נצחם:

## משניות מבוארות – קהתי

בהן, אין אדם ראשי לקצר בהן, וכן להיפך: מקום שאמרו **לְקַצֵּר** — בברכות, **אֵינוֹ רַשַּׁאי לְהַאֲרִיךְ** — בהן. אבל הרמב"ם מפרש, שהפיסקה "אחת ארוכה ואחת קצרה" מוסבה על שתי הברכות שלפני קריאת שמע, בין בשחרית ובין בערבית, שכל ברכה הפותחת ב"ברוך" וחותמת ב"ברוך" נקראת "ארוכה", ושאינה כן נקראת "קצרה", וזהו ששנינו: אחת ארוכה ואחת קצרה — בשחרית: ברכת "יוצר אור" היא ארוכה, שפותחת ב"ברוך" וחותמת ב"ברוך", וברכת "אהבה" היא קצרה, שאינה פותחת ב"ברוך"; וכן בערבית: ברכת "מעריב ערבים" היא ארוכה, וברכת "אהבת עולם" היא קצרה. ומוסיפה המשנה ללמד: מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר, לקצר אינו רשאי להאריך — ברכה שתיקנו בה חכמים פתיחה ב"ברוך" וחתימה ב"ברוך" אסור לשנותה לעשותה קצרה, כלומר שלא לפתוח בה ב"ברוך"; וכן להיפך, ברכה שאמרו בה חכמים שלא לפתוח ב"ברוך" אין אדם רשאי לפתוח בה ב"ברוך". **לַחְתּוֹם** — מקום שאמרו חכמים לחתום ב"ברוך", **אֵינוֹ רַשַּׁאי שֶׁלֹּא לַחְתּוֹם** — ב"ברוך". **וְשֶׁלֹּא לַחְתּוֹם** — הברכות שאמרו חכמים שלא לחתום בהן, כגון ברכת הפירות וברכת המצוות, **אֵינוֹ רַשַּׁאי לַחְתּוֹם** — שכיון שאין בהן עניינים הרבה פתיחתן זו היא חתימתן **(תוספות רבי עקיבא איגר).**

### יום שני

### באור משנה ה

כבר הזכרנו, שקריאת שמע כוללת – מלבד הפרשיות "שמע", "והיה אם שמוע" – גם פרשת ציצית. אבל בגמרא מובאת דעה (ברכות יד, ב), שפרשת ציצית אומרים רק בקריאת "שמע" בבוקר, אבל בקריאת "שמע" בערב אין אומרים פרשה זו, לפי שכתוב בה "וראיתם אותו", ומכאן שמצוות ציצית אינה נוהגת אלא בשעת ראייה, ביום ולא בלילה; וכן שנינו להלן (ב, ב): "ויאמר" (פרשת ציצית שמתחילה ב"ויאמר") אינו נוהג אלא ביום", ולפי פירוש הגר"א (הגאון מוילנה – "שנות אליהו") כוונת המשנה היא, שבלילה אין לומר כלל פרשת ציצית, וכן מפורש בירושלמי. לפי דעות אלו לא באה משנתנו אלא ללמד, שכשם שמזכירים "יציאת מצרים" ביום על ידי אמירת פרשת ציצית בקריאת שמע בשחרית, שכתוב בה: "אני ה' א־להיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים", כך מצוה להזכיר יציאת מצרים בלילה. וכיצד מזכירים יציאת מצרים בלילה? בגמרא מובא, שבארץ ישראל היו נוהגים לומר בקריאת "שמע" בערב את ההתחלה והסוף של פרשת ציצית, דהיינו: "ויאמר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' א־להיכם אמת", וכך המשיכו ב"אמת ואמונה" שיש בה זכירת יציאת מצרים. אבל חכמי בבל לא הסכימו לכך ואמרו, שאין צריך להתחיל כלל פרשת "ויאמר", וכיון שאין אומרים פרשת "ויאמר" אין ממשיכים ב"אמת ואמונה", אלא מזכירים יציאת מצרים בתפילה מיוחדת כגון: "מודים אנחנו לך ה' א־להינו שהוצאתנו מארץ מצרים ופדיתנו מבית עבדים ועשית לנו נסים וגבורות על הים ושרנו לך מי כמוכה" וכו'. ברם, המתחיל פרשת "ויאמר" בקריאת "שמע" בערב, צריך הוא לומר את כל הפרשה ללא דילוגים. אמר אביי: הלכך אנחנו מתחילים פרשת "ויאמר" בערב כמו שנוהגים בארץ ישראל, וכיון שמתחילים, אומרים את כולה. מכאן, שלפי תלמוד בבלי יש לומר פרשת ציצית גם בקריאת "שמע" של ערבית. וכן פוסק הרמב"ם: "אף על פי שאין מצוות ציצית נוהגת בלילה קוראים אותה בלילה מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים". זוהי, אפוא, ההלכה שבאה משנתנו ללמד לפי רוב המפרשים.

**מַזְכִּירִין יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת** — כלומר, אומרים פרשת ציצית גם בקריאת שמע של ערבית, מפני שיש בה זכירת יציאת מצרים, ומצוה היא להזכיר יציאת מצרים בלילה. **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה** — בגמרא מסופר על רבן גמליאל הנשיא שהיה מצער את רבי יהושע בן חנניה, עד שפעם החליטו בני הישיבה להעביר את רבן גמליאל מנשיאותו ולמנות במקומו את רבי אלעזר בן עזריה. אותו היום — מספרת הגמרא על רבי אלעזר בן עזריה — בן שמונה עשרה שנה היה; נעשה לו נס ועטרוהו שמונה עשרה שורות של שערות שיבה (כדי שייראה זקן וראוי לכס הנשיאות). זהו שאמר רבי אלעזר בן עזריה: "הרי אני כבן שבעים שנה". הרמב"ם כותב בפירושו למשנתנו: רבי אלעזר בן עזריה היה צעיר לימים והיה מרבה לשנות וללמוד יומם ולילה עד שתשש כוחו ונזרקה בו שיבה וחזר כזקן בן שבעים שנה, וזהו שאמר: הרי אני כבן שבעים שנה. **וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת** — אף על פי שהשתדלתי והתחברתי עם אנשי החכמה, לא זכיתי לדעת היכן נרמז בתורה שיש לומר פרשת ציצית בלילה כדי לקיים מצוות זכירת יציאת מצרים. הרב מברטנורא מפרש: "לא זכיתי" — לא נצחתי לחכמים, כלומר לא היו לי ראיות משכנעות ולא זכיתי בוויכוחי עם החכמים, שתיאמר יציאת מצרים בלילות. **עַד שֶׁדְּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא** — עד ששמעתי דרשתו של בן זומא, **שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ"** — ודרש בן זומא: **"יְמֵי חַיֶּיךָ" הַיָּמִים, "כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" הַלֵּילוֹת** — תיבת "כל" באה לרבות גם את הלילות, שאף בלילות צריכים להזכיר יציאת מצרים. יש מבארים שבן זומא מפרש "כל ימי" במובן כל היום כולו ואף הלילה בכללו (**"שנות אליהו"**) **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: "יְמֵי חַיֶּיךָ" הָעוֹלָם הַזֶּה, "כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" לְהָבִיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ** — חכמים דורשים תיבת "כל" שבאה לרבות את ימות המשיח, שאף בהם יזכרו את יציאת מצרים. בברייתא הוסיפו: "אמר להם בן זומא לחכמים: וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח? והלא כבר נאמר **(ירמיה כג, ז-ח)**: "הנה ימים באים נאום ה', ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם"! אמרו לו: לא שתיעקר יציאת מצרים ממקומה (כלומר שאין כוונת הכתוב שלא יזכירו כלל את יציאת מצרים), אלא שתהא שעבוד מלכויות עיקר (כלומר שיזכירו בעיקר את גאולת ישראל משעבוד המלכויות), ויציאת מצרים טפל לו. כיוצא בו אתה אומר: "לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך" **(בראשית לה, י)** — לא שייעקר יעקב ממקומו אלא "ישראל" עיקר, ו"יעקב" טפל לו"... **(ברכות יב, ב).** מבריתא זו נמצאנו למדים, שעיקר מחלוקתם של בן זומא וחכמים אם זכירת יציאת מצרים נוהגת גם בימות המשיח, וכיון שסובר בן זומא שאין מזכירים יציאת מצרים לימות המשיח, כמשמעו של הכתוב בירמיה, לפיכך הוא דורש "כל ימי חייך" —

# פ ר ק  ש נ י

**א** הָיָה קוֹרֵא בַתּוֹרָה, וְהִגִּיעַ זְמַן הַמִּקְרָא: אִם כִּוֵּן לִבּוֹ — יָצָא, וְאִם לָאו — לֹא יָצָא. בִּפְּרָקִים שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכָּבוֹד וּמֵשִׁיב, וּבְאֶמְצַע שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַיִּרְאָה וּמֵשִׁיב; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּאֶמְצַע שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַיִּרְאָה וּמֵשִׁיב מִפְּנֵי הַכָּבוֹד; בִּפְּרָקִים שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכָּבוֹד וּמֵשִׁיב שָׁלוֹם לְכָל אָדָם.

**ב** אֵלּוּ הֵן בֵּין הַפְּרָקִים: בֵּין בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה לִשְׁנִיָּה, בֵּין שְׁנִיָּה לִ״שְׁמַע״, וּבֵין ״שְׁמַע״ לִ״וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ״, בֵּין ״וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ״ לְ״וַיֹּאמֶר״, בֵּין ״וַיֹּאמֶר״ לֶ״אֱמֶת וְיַצִּיב״. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בֵּין ״וַיֹּאמֶר״ לֶ״אֱמֶת וְיַצִּיב״ לֹא

## פירוש ברטנורא

**ב א היה קורא בתורה.** פרשת קריאת שמע: **והגיע זמן.** קריאת שמע: **אם כיון לבו יצא.** לדברי האומר מצות צריכות כוונה צריך לפרש אם כיון לבו שיהא מתכוין לצאת ידי חובתו, והאומר מצות אין צריכות כונה מפרש אם כיון לבו לקרות כנקודתן וכהלכתן לאפוקי קורא להגיה שאינו קורא התיבות כנקודתן אלא קורא ככתיבתן כדי להבין בחסרות ויתרות דבקריאה כזו לא יצא ואנן קיימא לן כמאן דאמר מצות צריכות כונה: **בפרקים.** לקמן במתניתין מפרש מה הם הפרקים: **שואל מפני הכבוד.** שואל בשלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום כגון אביו או רבו או שגדול ממנו בחכמה: **ומשיב.** ואין צריך לומר שמשיב להם שלום אם הקדימו לו: **ובאמצע.** הפרק: **שואל מפני היראה.** אדם שהוא ירא מפניו שמא יהרגהו, ואצ״ל שמשיב לו שלום. אבל מפני הכבוד לא: **רבי יהודה אומר באמצע.** הפרק, שואל בשלום מי שהוא ירא ממנו ומשיב שלום למי שמוטל עליו לכבדו: **ומשיב שלום לכל אדם.** שהקדים לו שלום. והלכה כר״י. ובכל מקום שאסור להפסיק כך אסור לדבר בלשון הקודש כמו בשאר לשונות:

**ב כין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק.** דכתיב וה׳ אלהים אמת (ירמיה י), הלכך אין מפסיקין בין אני ה׳ אלהיכם לאמת. וכן הלכה: **והיה אם שמוע נוהג**

## משניות מבוארות – קהתי

לרבות הלילות. והלכה כבן זומא שמצוה להזכיר יציאת מצרים בלילה, ולכן אומרים פרשת ציצית גם בקריאת שמע של ערבית. בעל ״תוספות יום טוב״ כותב: ״ומפני שפרשת ציצית שגורה בפי כל מפני קריאתה ביום משום מצוות ציצית שבה, הלכך הנהיגו לקרותה בלילה לצאת בה הזכרת מצרים בלילה״.

### באור משנה א

משנה זו עוסקת בענין הכוונה בקריאת ״שמע״, וכן באה היא ללמדנו אם מותר להפסיק בקריאת שמע. לענין כוונה יש להקדים, שמחלוקת היא בכלל, אם מצוות צריכות כוונה, כלומר אם אין אדם יוצא ידי חובת המצוה בעשייתה אלא אם כן כוון לקיים מצוות ה׳, או אפילו עשה המצוה בלי מחשבה הריהו יוצא ידי חובתו. אמנם גם לדברי האומר ״מצוות אין צריכות כוונה״, היינו דווקא במצוות התלויות במעשה, כי המעשה בעצמו מורה על קיום המצוה, ואין צריכים עוד למחשבה. אבל מצוות התלויות במחשבה או בדיבור, כגון תפילה, ודאי שצריכות כוונה; וכן קריאת שמע, הואיל ומצוה זו תלויה בקריאה, צריך לכוון בה לפחות לקרוא את הפרשיות כהלכתן ואף להבין פירוש המלים. ברם, בברייתא שנינו: ״הקורא את שמע, צריך שיכוון את לבו (לצאת ידי חובת קריאת שמע). רבי אחא משום רבי יהודה אומר: כיון שכוון לבו בפרק ראשון (בפרשת ״שמע״), שוב אינו צריך״... ועוד שנינו: ״שמע ישראל ה׳ א־להינו ה׳ אחד״ — עד כאן צריכה כוונת הלב; דברי רבי מאיר. אמר רבא: הלכה כרבי מאיר״ (ברכות יג, ב). מכאן פוסק הרמב״ם: ״הקורא את שמע ולא כוון לבו בפסוק ראשון שהוא ״שמע ישראל״, לא יצא ידי חובתו״ (הל׳ קריאת שמע ב, א). ויש מעירים על דברי הרמב״ם, שאף על פי שההלכה היא שמצוות אין צריכות כוונה, מכל מקום בקריאת שמע פוסק הרמב״ם, שאין אדם יוצא ידי חובתו אלא אם כן כוון לבו בפסוק ״שמע ישראל״, לפי שבפסוק זה צריך גם כוונה מיוחדת לקבל עליו עול מלכות שמים (״תוספות אנשי שם״; חידושי הרשב״א).

**הָיָה קוֹרֵא בַתּוֹרָה** — את הפרשיות של ״שמע״, **וְהִגִּיעַ זְמַן הַמִּקְרָא** — זמן קריאת ״שמע״, **אִם כִּוֵּן לִבּוֹ** — לצאת ידי חובת קריאת שמע; ולדברי האומר ״מצוות אין צריכות כוונה״ הפירוש הוא: אם כוון לבו לקרוא את הפרשיות כהלכתן; ולפי הרמב״ם — שכוון לבו בפסוק הראשון, כמו שבארנו למעלה, **יָצָא** — ידי חובתו. **וְאִם לָאו** — אם לא כוון לבו, **לֹא יָצָא** — בקריאתו בתורה ידי חובת קריאת שמע. יש נוסחאות שאין גורסים ״ואם לאו לא יצא״. **בִּפְּרָקִים** — בין פרקי קריאת שמע וברכותיה, כמבואר להלן במשנה ב׳, **שׁוֹאֵל** — הקורא את ״שמע״ שואל בשלום אדם, כלומר שמברכו בברכת שלום, **מִפְּנֵי הַכָּבוֹד** — כשהוא רואה אדם שהוא חייב לכבדו, כגון אביו או רבו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה (**רמב״ם**), **וּמֵשִׁיב** — ואין צריך לומר שמשיב שלום מפני הכבוד (**גמרא**); **וּבָאֶמְצַע** — הפרשה או הברכה, **שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַיִּרְאָה** — כשהוא רואה אדם שהוא ירא מפניו שמא יענישנו, כגון שליט, מותר לו לשאול בשלומו, **וּמֵשִׁיב** — ואין צריך לומר שמשיב מפני היראה (**גמרא**); אבל אינו שואל ואף אינו משיב מפני הכבוד. **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** — שאינו מבדיל בין שואל למשיב. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בָּאֶמְצַע שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַיִּרְאָה** — כמו שבארנו למעלה בדברי רבי מאיר, **וּמֵשִׁיב מִפְּנֵי הַכָּבוֹד** — כלומר גם מפני הכבוד, שאם אדם שהוא חייב בכבודו הקדים לו שלום הריהו משיב לו שלום אפילו באמצע הפרשה או באמצע הברכה; **בַּפְּרָקִים** — בין פרשה לפרשה ובין ברכה לברכה של ״שמע״ וברכותיה, **שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכָּבוֹד** — כמו שבארנו למעלה, **וּמֵשִׁיב שָׁלוֹם לְכָל אָדָם** — ששאל בשלומו, כלומר שברכו בברכת שלום. הלכה כרבי יהודה. יש מפרשים: ״מפני היראה״ — כגון אביו או רבו שהוא חייב במוראו (**הרא״ש והרשב״א**), ״מפני הכבוד״ — היינו אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום (**רש״י ורוב מפרשי המשנה**). — בכל מקום שנזכר במשנה ר׳ יהודה סתם הוא רבי יהודה בר אלעי.

### יום שלישי

### באור משנה ב

משנה זו היא המשך המשנה הקודמת.

**אֵלּוּ הֵן בֵּין הַפְּרָקִים** — של קריאת שמע וברכותיה, שמותר להפסיק בהם לשאול בשלום ולהשיב שלום, כפי ששנינו במשנה הקודמת: **בֵּין בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה לִשְׁנִיָּה** — שלפני קריאת שמע, דהיינו בשחרית לאחר שמסיים ברכת ״יוצר המאורות״ ולפני שמתחיל ברכת ״אהבה״, ובערבית לאחר שמסיים ״ברוך... המעריב ערבים״ ולפני שמתחיל ברכת ״אהבת עולם״; **בֵּין שְׁנִיָּה לִ״שְׁמַע״** — בשחרית אחרי ״ברוך... הבוחר בעמו ישראל באהבה״, ובערבית אחרי ״ברוך... אוהב עמו ישראל״, לפני התחלת ״שמע ישראל״. **וּבֵין ״שְׁמַע״ לִ״וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ״** — כשמסיים ״וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך״ לפני שמתחיל ״והיה אם שמוע״; **בֵּין ״וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ״ לְ״וַיֹּאמֶר״** — כשמסיים ״כימי השמים על הארץ״ לפני שמתחיל פרשת ציצית; **בֵּין ״וַיֹּאמֶר״ לֶ״אֱמֶת וְיַצִּיב״** — לאחר שגומר פרשת ציצית ולפני שמתחיל ״אמת ויציב״ (בשחרית), ובערבית — לפני שמתחיל ״אמת ואמונה״. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בֵּין ״וַיֹּאמֶר״ לֶ״אֱמֶת וְיַצִּיב״ לֹא יַפְסִיק** — בין ״אני ה׳ א־להיכם״ ל״אמת״ לא יפסיק כלל אפילו כמו באמצע הפרשה (**הרא״ש; רבנו יונה**), והוא הדין בערבית בין ״ויאמר״ ל״אמת ואמונה״, שיש להסמיך ״ה׳ א־להיכם״ ל״אמת״, משום שכתוב (**ירמיה י, י**): ״וה׳ א־להים אמת״. ברם, בין ״אמת״ ל״יציב״ מותר להפסיק כמו באמצע (**״תוספות יום טוב״**). הרמב״ם מפרש: בין ״ויאמר״ ל״אמת ויציב״ לא יפסיק — כמו בין הפרקים אלא

**יַפְסִיק. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: לָמָּה קָדְמָה "שְׁמַע" לְ"וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ"? אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ יְקַבֵּל עָלָיו עֹל מִצְוֹת. "וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ" לְ"וַיֹּאמֶר"? שֶׁ"וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ" נוֹהֵג בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, "וַיֹּאמֶר" אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בַּיּוֹם.**

**ג הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְלֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ — יָצָא. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: לֹא יָצָא. קָרָא וְלֹא דִּקְדֵּק בְּאוֹתִיּוֹתֶיהָ — רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: יָצָא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא יָצָא. הַקּוֹרֵא לְמַפְרֵעַ, לֹא יָצָא. קָרָא וְטָעָה, יַחֲזוֹר לְמָקוֹם שֶׁטָּעָה.**

## פירוש ברטנורא

**בין ביום בין בלילה.** דכתיב בה (דברים יא) ולמדתם אותם את בניכם, ותלמוד תורה נוהג בין ביום ובין בלילה: **ויאמר אינו נוהג אלא ביום.** דאית ביה פ' ציצית שאינה נוהגת בלילה, דכתיב (במדבר טו) וראיתם אותו:

**ג רבי יוסי אומר לא יצא.** דכתיב שמע השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך. ותנא קמא סבר שמע בכל לשון שאתה שומע. והלכתא כת"ק: **ולא דקדק באותיותיה.** להוציאן בשפתיו יפה, בב' תיבות שהתיבה השניה מתחלת באות שהתיבה הראשונה נגמרת, כגון על לבבך, עשב בשדך, ואבדתם מהרה, אם אינו נותן ריוח ביניהם להפרידם נמצא קורא אותם שתי אותיות כאות אחת: **רבי יוסי אומר יצא.** והלכה כר' יוסי. מיהו לכתחלה צריך לדקדק באותיותיה, וכן יזהר שלא יניח הנד ולא יניד הנח ולא ירפה החזק ולא יחזק הרפה, וצריך להתיז זי"ן של תזכרו שלא יהא נראה כאומר תשכרו בשי"ן כלומר כדי שתרבו שכר, שהרי אין ראוי לשמש את הרב על מנת לקבל פרס: **הקורא למפרע.** הקדים פסוק שלישי לשני ושני לראשון וכיוצא בזה: **לא יצא.** דכתיב והיו הדברים בהוייתן יהיו כלומר כמו שהן סדורין בתורה. ומיהו אם הקדים פרשת ויאמר לפרשת והיה אם שמוע ופרשת והיה אם שמוע לשמע נראה דאין זה חשוב למפרע ויצא, שהרי אינן סדורות כן זו לאחר זו בתורה: **יחזור למקום שטעה.** אם בין פרק לפרק טעה שאינו יודע באיזה פרק הפסיק ולראש איזה פרק יחזור חוזר להפסק ראשון שהוא ראשון ואם אינו יודע אם שמוע והרמב"ם אומר שהוא ואהבת את ה', ואם באמצע הפרק פסק שיודע הפרק שפסק בו אבל אינו יודע באיזה מקום מאותו פרק פסק חוזר לראש אותו הפרק היה קורא וכתבתם ואינו יודע אם הוא בוכתבתם של שמע או בוכתבתם של והיה אם שמוע חוזר לוכתבתם של שמע, ואם נסתפק לאחר שהתחיל למען ירבו אינו חוזר שעל הרגל לשונו הוא הולך:

## משניות מבוארות – קהתי

כמו באמצע לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד (כרבי יהודה, שהלכה כמותו). **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: לָמָּה קָדְמָה** פרשת **"שְׁמַע" לְ"וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ"** – למה הקדימו חכמים בקריאת "שמע" פרשת "שמע" לפרשת "והיה אם שמוע"? אם נאמר מפני שקדמה לה בתורה, הרי ציצית קודמת בתורה לפרשת "שמע", וסדורה היא בקריאת שמע באחרונה; אלא מכאן שסדר הפרשיות בקריאת שמע אינו כסדרן בתורה. אם כן מהו הטעם של סדר הפרשיות בקריאת שמע? **אֶלָּא** – לפיכך הקדימו "שמע" ל"והיה אם שמוע", **כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו** – האדם, **עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם תְּחִלָּה** – הכלול בפסוק הראשון "שמע ישראל", שתכנו: אמונתנו במציאות ה' ויחודו; וזהו היסוד והעיקר בקיום התורה, **וְאַחַר כָּךְ יְקַבֵּל עָלָיו עֹל מִצְוֹת** – כמו שכתוב בפרשה: "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי ... לאהבה את ה' א־להיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם". ולמה קדמה פרשת **"וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ" לְ"וַיֹּאמֶר"** – לפרשת "ויאמר"? והרי גם ב"ויאמר" יש מעין קבלת עול מלכות שמים וגם קבלת עול מצוות, שכתוב בה: "למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי... אני ה' א־להיכם"! **שֶׁ"וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ" נוֹהֵג בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה** – כלומר שבפרשת "והיה אם שמוע" מדובר על תורה ומצוות הנוהגות בין ביום ובין בלילה, **"וַיֹּאמֶר" אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בַּיּוֹם** – ואילו בפרשת "ויאמר" מדובר בעיקר על מצוות ציצית, שאינה נוהגת אלא ביום, כמו שבארנו כבר בסוף פרק א. ויש מפרשים שפרשת ציצית אין נוהגים לומר אלא ביום (עיין הקדמתנו למשנה ה פרק א). בגמרא מוסיפים עוד טעם לסדר הפרשיות, שפרשת "שמע" כוללת שלושה דברים: ללמוד ("ודברת בם"), ללמד ("ושננתם לבניך"). ולעשות ("וקשרתם", "וכתבתם"...); פרשת "ויאמר" אין בה אלא לעשות בלבד – "ועשיתם את כל מצוותי"...

### באור משנה ג

**הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְלֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ** – שקרא בלחש ולא שמע בעצמו מה שהוציא מפיו, **יָצָא** – ידי חובתו. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: לֹא יָצָא** – ידי חובת קריאת שמע, שנאמר: "שמע" — השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך **(גמרא)**. ברם, תנא קמא דורש: "שמע" – בכל לשון שאתה שומע, כלומר שמותר לאדם לקרוא שמע בכל שפה שהוא מבין בה. – רבי יוסי סתם הוא רבי יוסי בן חלפתא – ההלכה כתנא קמא. ודווקא בדיעבד יצא, אבל לכתחילה צריך שישמיע לאזנו.

**קָרָא** – "שמע", **וְלֹא דִּקְדֵּק בְּאוֹתִיּוֹתֶיהָ** – לבטא אותן כראוי, שלא הפריד בין שתי אותיות שוות, כגון "על לבבך", "עשב בשדך", וכדומה, ונמצא מבטאן כאות אחת, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: יָצָא** – ידי חובתו; **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא יָצָא** – ידי חובתו. ההלכה כרבי יוסי. ברם, לכתחילה צריך לדקדק באותיותיה ולהיזהר שלא להבליע אותן אחת בחברתה באותיות שוות או דומות, וכן יש לבטא כראוי את האות הדגושה ואת האות הרפה, את השווא נע ואת השווא נח וכיוצא בזה. **הַקּוֹרֵא לְמַפְרֵעַ** – שהקדים את הפסוק המאוחר, כגון שקרא תחילה את הפסוק "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך" ואחר כך קרא את הפסוק שלפניו "וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך" וכיוצא בזה, **לֹא יָצָא** – ידי חובת קריאת שמע, שנאמר: "והיו הדברים האלה"..., ודרשו: "והיו" – בהווייתם יהיו, כלומר שייקראו כפי סידרם בתורה. ברם, המקדים פרשה לפרשה, כגון שהקדים פרשת ציצית לפרשת "והיה אם שמוע", יצא ידי חובתו, לפי שסדר הפרשיות בקריאת שמע אינו כסדרן בתורה **(רמב"ם הל' קריאת שמע ב, יא)**. ומה ששנינו במשנה הקודמת שיש סדר לפרשיות קריאת שמע היינו דווקא לכתחילה, אבל בדיעבד אין הסדר מעכב. **קָרָא וְטָעָה** – כגון שדילג על תיבה אחת או על פסוק אחד, **יַחֲזוֹר לְמָקוֹם שֶׁטָּעָה** – לראש הפסוק שטעה בו וקורא משם ואילך על הסדר. בגמרא מובא: "טעה בין פרק לפרק" (שיודע שגמר פרשה וצריך להתחיל פרשה אחרת ואינו יודע איזו), יחזור לפרק ראשון (להפסק ראשון, ויתחיל "והיה אם שמוע" – רש"י. והרמב"ם כותב: חוזר לפרשה ראשונה שהיא "ואהבת את ה'"). טעה באמצע הפרק (כגון שיודע באיזו פרשה טעה אבל אינו יודע באיזה מקום בה טעה), חוזר לתחילת הפרק (לתחילת הפרשה שטעה בה). טעה בין כתיבה לכתיבה (שיודע שצריך לומר "וכתבתם"..., ואינו זוכר אם הוא עומד בפרשת "שמע" או בפרשת "והיה אם שמוע"), יחזור לכתיבה ראשונה (יתחיל מ"וכתבתם" של פרשת "שמע"). ברם, אם התעורר אצלו ספק זה לאחר שכבר אמר "למען ירבו ימיכם" אינו חוזר, שעל הרגל לשונו הוא הולך **(גמרא; רמב"ם)**.

### יום רביעי

### באור משנה ד

משנה זו באה ללמדנו, שהפועלים קוראים "שמע" בשעת מלאכתם. וכן מובא בברייתא: "בית הלל אומרים: עוסקים במלאכתם וקוראים".

**ד הָאֲמָנִין קוֹרִין בְּרֹאשׁ הָאִילָן אוֹ בְּרֹאשׁ הַנִּדְבָּךְ, מַה שֶּׁאֵינָן רַשָּׁאִין לַעֲשׂוֹת כֵּן בַּתְּפִלָּה.**
**ה חָתָן פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן, עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת, אִם לֹא עָשָׂה מַעֲשֶׂה. מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁקָּרָא בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן שֶׁנָּשָׂא. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: לֹא לִמַּדְתָּנוּ, רַבֵּנוּ, שֶׁחָתָן פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן? אָמַר לָהֶם: אֵינִי שׁוֹמֵעַ לָכֶם לְבַטֵּל מִמְּנִי מַלְכוּת שָׁמַיִם, אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת.**
**ו רָחַץ בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן שֶׁמַּתָּה אִשְׁתּוֹ. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: לֹא לִמַּדְתָּנוּ, רַבֵּנוּ, שֶׁאָבֵל אָסוּר לִרְחוֹץ? אָמַר לָהֶם: אֵינִי כִּשְׁאָר כָּל אָדָם, אִסְטְנִיס אֲנִי.**
**ז וּכְשֶׁמֵּת טָבִי עַבְדּוֹ קִבֵּל עָלָיו תַּנְחוּמִין. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: לֹא לִמַּדְתָּנוּ, רַבֵּנוּ, שֶׁאֵין מְקַבְּלִין תַּנְחוּמִין עַל**

## פירוש ברטנורא

**ד נדבך.** שורה של בנין אבנים, כמו נדבכין די אבן גלל בעזרא (ז), ואע"ג דמסתפי דלמא נפלי ולא מצו מכווני לא הצריכום חכמים לרדת, דק"ש לא בעי כוונה אלא פסוק ראשון בלבד: **מה שאינן רשאין לעשות כן בתפלה.** דצלותא רחמי היא ובעי כוונה, הלכך יורדין למטה ומתפללין:
**ה חתן.** שנשא בתולה פטור מקריאת שמע לילה ראשונה, משום דטריד שמא לא ימצאנה בתולה. ואני שמועתי שמתירא שמא יעשה כרות שפכה בבעילתו, וטרדא דמצוה היא ורחמנא אמר ובלכתך בדרך בלכת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה פטירת: **אם לא עשה מעשה.** אם לא בעל עד מוצ"ש שהם ד' לילות, טריד. ומשם ואילך לבו גם בה ותו לא טריד, ואעפ"י שלא עשה מעשה חייב בק"ש:
**ו רחץ לילה הראשון שמתה אשתו.** ואף על פי שאבל אסור ברחיצה: **אסטנים אני.** קר ומצונן, לשון צינה. ואיכא צערא אם לא היה רוחץ ואין אסור בימי אבלו אלא רחיצה של תענוג:

## משניות מבוארות – קהתי

**הָאֲמָנִין** – בעלי מלאכה העוסקים במלאכתם, כגון פועל העומד על אילן ועוסק בגיזום או בקיטוף, או בנאי העומד על פיגום ועוסק בבניית קיר, והגיע זמן קריאת שמע, אינם צריכים לרדת למטה לקרוא, אלא **קוֹרִין בְּרֹאשׁ הָאִילָן אוֹ בְּרֹאשׁ הַנִּדְבָּךְ** – כשהם עומדים על האילן או על הנדבך. "נדבך" הוא שורה של אבנים או לבנים בבניין. **מַה שֶּׁאֵינָן רַשָּׁאִין לַעֲשׂוֹת כֵּן בַּתְּפִלָּה** – "תפילה" סתם הנזכרת במשנה היינו תפילת "שמונה עשרה". ובאה המשנה להשמיענו, שתפילת "שמונה עשרה" אין הפועלים רשאים להתפלל כשהם עומדים בראש האילן או בראש הנדבך, שכן התפילה בקשת רחמים היא וצריכה כוונת הלב, והעומדים על האילן או על הנדבך אינם יכולים לכוון, שמפחדים הם פן יפלו; הלכך יורדים הם למטה ומתפללים. ברם, בקריאת שמע אין צריך כוונה אלא בפסוק ראשון בלבד, כמו שהבאנו לעיל (לפי הגמרא והרמב"ם), ויכולים לכוון בו גם כשהם עומדים למעלה. מכל מקום פוסק הרמב"ם שהאומנים קוראים אמנם בראש האילן או בראש הנדבך אבל בטלים הם ממלאכתם בקריאת הפרשה הראשונה כולה, "כדי שלא תהא קריאתם ארעי" (**הל' קריאת שמע ב, ד**).

### באור משנה ה

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת, שהאומנים עוסקים במלאכתם וקוראים "שמע", באה משנתנו להשמיע שהעוסק במצוה או הטרוד בטרדה של מצוה ("שהיה לבו טרוד ונחפז לדבר מצוה"– רמב"ם) פטור מקריאת שמע, שנאמר: "ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך". ודרשו חכמים: בשבתך בביתך – כשאתה יושב ועוסק בענייני ביתך חייב אתה לקרוא, אבל אם אתה עוסק במצוה, אתה פטור מקריאת שמע; וכן "ובלכתך בדרך" – בהליכה שלך (בעניינך) אתה חייב לקרוא שמע, אבל בהליכה של מצוה אתה פטור, כלומר גם כשהנך טרוד בעסקיך השונים חייב אתה להיפנות מהם ולקרוא "שמע", אבל כשאתה טרוד בטרדה של מצוה אתה פטור מקריאת שמע; והוא הדין ממצוות אחרות, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה.

**חָתָן** – שנשא בתולה, **פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן** – של הנישואין, **עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת** – שכן נוהגים היו לישא בתולה ביום הרביעי (עיין כתובות א, א) ובאה המשנה ללמדנו שחתן פטור מקריאת שמע עד מוצאי שבת – ועד בכלל – שהם ארבעה לילות, **אִם לֹא עָשָׂה מַעֲשֶׂה** – אם עד מוצאי שבת לא בעל עדיין. יש מדייקים, שאינו פטור אלא בלילות, דהיינו מקריאת שמע שבערבית, אבל בקריאת שמע של שחרית הוא חייב, ואפילו ביום הראשון לאחר החופה (**ה"ר מנוח בשם הראב"ד**). ויש סוברים שפטור בכלל מקריאת שמע, ואפילו בשחרית, עד מוצאי שבת (**בעל הטורים; רמב"ם**). אבל ממוצאי שבת ואילך, אף על פי שעדיין לא עשה מעשה, הוא חייב בקריאת שמע, שכבר נתקררה דעתו ולבו גם בה, ושוב אינו טרוד.
**מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁקָּרָא בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן שֶׁנָּשָׂא** – קרא "שמע" בלילה הראשון של חתונתו. **אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו** – לרבן גמליאל, **לֹא לִמַּדְתָּנוּ, רַבֵּנוּ, שֶׁחָתָן פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן?** – למה אינך נוהג כמו שלימדתנו? **אָמַר לָהֶם** – רבן גמליאל לתלמידיו: **אֵינִי שׁוֹמֵעַ לָכֶם לְבַטֵּל מִמְּנִי מַלְכוּת שָׁמַיִם, אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת** – חומרה אני נוהג בעצמי, שלא לבטל ממני עול מלכות שמים אפילו זמן מועט.

בענין תשובתו של רבן גמליאל "איני שומע לכם לבטל ממני" וכו' שמעתי הסבר בשם הר"ח מוולוזין: כרגיל נתון האדם בעול עסקיו היום יומיים ומוחו שקוע תמיד בענייני חולין, ולכן כשהוא קורא שמע או עומד בתפילה צריך הוא להתאמץ מאד כדי להשתחרר ממחשבות החולין ולכוון לבו לשמים. מכאן, שאם אנו אומרים שהוא פטור מקריאת שמע, אין זה משמע שמבטלים ממנו דבר, אלא שאין מחייבים אותו לקיים דבר, כלומר שבשעת טרדה של מצוה אין מחייבים אותו לקיים מצוות קריאת שמע, שהיא קבלת עול מלכות שמים. אבל כגון רבן גמליאל, שהוא נתון כולו בעול עבודת ה' וכל מעייניו בדברים שבקדושה, לו קשה להשתחרר ממחשבות הקודש, אפילו במקום שאסור להרהר בדברים שבקדושה (כגון במרחץ), ומכאן שלגביו "פטור מקריאת שמע" משמעו לבטל ממנו "עול מלכות שמים" שהוא נתון בו תמיד, וזהו שאמר לתלמידיו: "איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים אפילו שעה אחת" (מפי מרן הרא"י אונטרמן (שליט"א) זצ"ל).

### יום חמישי

### באור משנה ו

אגב המשנה הקודמת מובאות בשתי המשניות הבאות הלכות נוספות, שרבן גמליאל נהג בהן שלא כהלכה.

**רָחַץ בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן שֶׁמַּתָּה אִשְׁתּוֹ** – אף על פי שההלכה היא שאבל אסור ברחיצה במים חמים, הקל רבן גמליאל על עצמו ורחץ במים חמים בלילה הראשון שמתה אשתו. **אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: "לֹא לִמַּדְתָּנוּ, רַבֵּנוּ, שֶׁאָבֵל אָסוּר לִרְחוֹץ** – ולמה הקלת בזה על עצמך? **אָמַר לָהֶם: אֵינִי כִּשְׁאָר כָּל אָדָם** – שונה אני מאחרים, **אִסְטְנִיס אֲנִי** – חלש ומפונק, וגופי זקוק לרחיצה בחמים, שאם אינני רוחץ יש לי צער, ואין אבל אסור אלא ברחיצה של תענוג.

### באור משנה ז

**וּכְשֶׁמֵּת טָבִי עַבְדּוֹ** – עבד כנעני של רבן גמליאל, **קִבֵּל עָלָיו תַּנְחוּמִין** – כשחזר רבן גמליאל מהקבר עשו לו שורה וניחמו אותו,

הָעֲבָדִים? אָמַר לָהֶם: אֵין טָבִי עַבְדִּי כִּשְׁאָר כָּל הָעֲבָדִים, כָּשֵׁר הָיָה.

**ח** חָתָן אִם רָצָה לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע לַיְלָה הָרִאשׁוֹן, קוֹרֵא. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לֹא כָּל הָרוֹצֶה לִטּוֹל אֶת הַשֵּׁם יִטֹּל.

## פרק שלישי

**א** מִי שֶׁמֵּתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע, וּמִן הַתְּפִלָּה, וּמִן הַתְּפִלִּין. נוֹשְׂאֵי הַמִּטָּה וְחִלּוּפֵיהֶן וְחִלּוּפֵי חִלּוּפֵיהֶן, אֶת שֶׁלְּפָנֵי הַמִּטָּה, וְאֶת שֶׁלְּאַחַר הַמִּטָּה: אֶת שֶׁלַּמִּטָּה צָרֵךְ בָּהֶן — פְּטוּרִין, וְאֶת שֶׁאֵין לַמִּטָּה צָרֵךְ בָּהֶן — חַיָּבִין. אֵלּוּ וְאֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַתְּפִלָּה.

**ב** קָבְרוּ אֶת הַמֵּת וְחָזְרוּ — אִם יְכוֹלִין לְהַתְחִיל וְלִגְמוֹר עַד שֶׁלֹּא יַגִּיעוּ לַשּׁוּרָה, יַתְחִילוּ; וְאִם לָאו, לֹא יַתְחִילוּ.

## פירוש ברטנורא

**ח לא כל הרוצה ליטול את השם יטול.** אם לא הוחזק חכם ופרוש בשאר דברים אין [זה] אלא גאוה שמראה בעצמו שיכול לכוין לבו, ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. וחזינן לקצת מרבותינו דאמרי דהאידנא כל אדם יקרא קריאת שמע בלילה הראשון שכיון שבדורות הללו אין מכוונים כל כך בשאר ימים אם לא יקרא בלילה ראשון מיחזי יותר כיוהרא שמראה עצמו שהוא מכוין בכל שעה אלא השתא משום דטריד במצוה:

**ג א מי שמתו מוטל לפניו.** אחד מן הקרובים שחייב להתאבל עליהם מוטל עליו לקברו: **פטור מק"ש.** משום דטריד טרדא דמצוה: **וחלופיהן.** שכן דרך שמתחלפין לפי שהכל רוצים לזכות במצוה: **את שלפני המטה.** המזומנים לנשאה כשתגיע המטה אצלם: **ואת שלאחר המטה.** כלומר בין אותם שלפני המטה ובין אותם שלאחר המטה אם המטה צריכה להם פטורים, ואותן שאין המטה צריכה להן כגון ההולכים ללוות את המת לכבודו בלבד חייבין: **אלו ואלו פטורים מן התפלה.** דלאו דאורייתא היא כמו קריאת שמע. ואיכא דאמרי מפני שהיא צריכה כוונה יתירה:

**ב להתחיל ולגמור.** פרשה אחת של קריאת שמע: **לשורה.** שהיו עושים שורות שורות סביב האבל לנחמו בשובם מן הקבר: **ואם לאו.** שהיה הדרך קרוב

## משניות מבוארות – קהתי

כדרך שמנחמים אבלים אחרים (עיין להלן ג, ב). **אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו** – לרבן גמליאל: **לֹא לְמַדְתָּנוּ, רַבֵּנוּ, שֶׁאֵין מְקַבְּלִין תַּנְחוּמִין עַל הָעֲבָדִים** – ולמה קבלת תנחומים על טבי עבדך? **אָמַר לָהֶם: אֵין טָבִי עַבְדִּי כִּשְׁאָר כָּל הָעֲבָדִים** – הכנענים, **כָּשֵׁר הָיָה** – מדקדק במצוות, ויש מפרשים: תלמיד חכם. ב"שנות אליהו" מבואר, שתלמידיו שאלו אותו שתי שאלות: א) הלא איננו קרובו, ואפילו היה בן חורין אינו צריך לקבל עליו תנחומים. ב) הלא היה עבד, ואין מקבלים תנחומים על העבדים. והשיב להם רבן גמליאל: אין טבי עבדי כשאר העבדים — אין דינו ככל עבד אחר, כשר היה — וכל אדם חייב לקבל עליו תנחומים; וכן אמרו בירושלמי, שעבדו המשמשו כרצונו חביב עליו כבנו.

### יום שני

### באור משנה ח

משנה זו היא המשך משנה ה, בה למדנו שחתן פטור מקריאת שמע בלילה הראשון, ואף על פי כן נהג רבן גמליאל חומרה בעצמו וקרא שמע בליל חתונתו. מכאן באה משנתנו לדון, אם כל חתן רשאי להחמיר על עצמו ולקרוא.

**חָתָן** – שנשא בתולה, **אִם רָצָה לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע לַיְלָה הָרִאשׁוֹן** – של הנישואין, **קוֹרֵא** – כמו שנהג רבן גמליאל. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לֹא כָּל הָרוֹצֶה לִטּוֹל אֶת הַשֵּׁם** – של חסיד ומדקדק במצוות, היודע לכוון לבו גם בשעת טרדתו, **יִטֹּל** – שחתן שאינו מפורסם כחסיד וזהיר בכל המצוות, אינו רשאי להחמיר על עצמו בענין קריאת שמע בליל הנישואין, שיש בהתנהגותו זו משום יהירות. ברם, בעלי התוספות כותבים, שבזמננו, שאין מכוונים כל כך גם בשאר הימים, כל חתן קורא קריאת שמע בליל הנישואין, כי אדרבא, אם לא יקרא, תהא זו יהירות, שמראה עצמו כאילו הוא מכוון תמיד, ורק בשעה זו קשה לו לכוון משום טרדת המצוה.

### באור משנה א

כהמשך לענין "טרדה של מצוה" שעסקנו בו בסוף הפרק הקודם, באה משנתנו ללמד, שכל הטרוד בדבר קבורת המת, הואיל וטרדתו טרדת מצוה היא, הריהו פטור מקריאת שמע וכן מכל שאר המצוות, כמבואר במשנה.

**מִי שֶׁמֵּתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו** – שמת לו אחד מקרוביו שהוא חייב להתאבל עליו; ופירוש "מוטל לפניו" — שעדיין לא קברוהו, **פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע** – משום שהוא טרוד באבלו ובקבורת המת, **וּמִן הַתְּפִלָּה** – מתפילת "שמונה עשרה", **וּמִן הַתְּפִלִּין** – והוא הדין שפטור מכל שאר המצוות, אלא שהמשנה נקטה אלו שהן חמורות, שיש בהן קבלת עול מלכות שמים ("תוספות יום טוב"). ואמנם במשנה שבגמרא נוסף: "ומכל מצוות האמורות בתורה". **נוֹשְׂאֵי הַמִּטָּה** – של המת בשעת הלוויה, **וְחִלּוּפֵיהֶן** – ואלו שיחליפו את נושאי המטה הראשונים ויבואו לשאת במקומם, **וְחִלּוּפֵי חִלּוּפֵיהֶן** – ואלה שיבואו להחליף את השניים, **אֶת שֶׁלְּפָנֵי הַמִּטָּה, וְאֶת שֶׁלְּאַחַר הַמִּטָּה** – בין אותם המלווים שהולכים לפני המטה ובין אותם שהולכים לאחריה, כך דינם: **אֶת שֶׁלַּמִּטָּה צָרֵךְ בָּהֶן** – שישאו אותה, כלומר כל אלה שצריכים לשאת את המטה, **פְּטוּרִין** – מקריאת שמע וכו', **וְאֶת שֶׁאֵין לַמִּטָּה צָרֵךְ בָּהֶן** – אותם המלווים שאינם צריכים לשאת את המטה, כגון שאינם הולכים אלא ללוות את המת לכבודו, **חַיָּבִין** – בקריאת שמע ובתפילין, שכן יכולים הם לקיימן דרך הליכה; ואף שקריאת שמע צריכה כוונה, הרי ההלכה היא שאין צריכים כוונה אלא בפסוק ראשון בלבד, ואפשר להם לעמוד ולכוון בקריאת פסוק זה. **אֵלּוּ וְאֵלּוּ** – בין נושאי המטה ובין המלווים את המת, **פְּטוּרִין מִן הַתְּפִלָּה** – מתפילת "שמונה עשרה", לפי שאינה מן התורה כמו קריאת שמע; ויש אומרים מפני שהיא צריכה כוונה יתירה (**ברטנורא**). ויש מבארים הטעם, מפני שתפילת "שמונה עשרה" אי אפשר להתפלל בהליכה (**רבנו יונה**).

### שבת קודש

### באור משנה ב

משנה זו היא המשך המשנה הקודמת והיא באה ללמד, כיצד נוהגים בענין קריאת שמע לאחר שקברו את המת וחזרו. ונוהגים שכשחוזרים מן הקבר עומדים האנשים בשורה, והאבלים עוברים ביניהם לקבל תנחומים, והם אומרים להם: "המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים".

**קָבְרוּ אֶת הַמֵּת וְחָזְרוּ** – ממקום הקבר למקום שעושים שורה לתנחומי אבלים, **אִם יְכוֹלִין לְהַתְחִיל וְלִגְמוֹר** – פרשה אחת של קריאת שמע (**ברטנורא**), ויש אומרים: אפילו פסוק הראשון (**גמרא; רמב"ם**), **עַד שֶׁלֹּא יַגִּיעוּ לַשּׁוּרָה** – קודם שיגיעו למקום שעומדים בשורה לניחום האבלים, כמו שביארנו לעיל, **יַתְחִילוּ** – לקרוא. **וְאִם לָאו** – שמקום השורה היה קרוב לקבר, ואין פנאי להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה, **לֹא יַתְחִילוּ** – לקרוא, אלא ינחמו תחילה את האבלים, שתנחומי אבלים מצוה מן התורה היא, והעוסק במצוה פטור מן המצוה ("תוספות יום טוב" בשם רבנו יונה, עיין שם). **הָעוֹמְדִים בַּשּׁוּרָה** – בשעת ניחום האבלים, **הַפְּנִימִים** – הרואים פני האבלים,

**הָעוֹמְדִים בַּשּׂוּרָה — הַפְּנִימִים פְּטוּרִין, וְהַחִיצוֹנִים חַיָּבִין.**

**ג נָשִׁים, וַעֲבָדִים, וּקְטַנִּים — פְּטוּרִין מִקְּרִיאַת שְׁמַע וּמִן הַתְּפִלִּין; וְחַיָּבִין בַּתְּפִלָּה וּבַמְּזוּזָה וּבְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן.**

## פירוש ברטנורא

מן הקבר עד המקום שבו עושים השורה, ואין פנאי להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה: **הפנימים.** הרואים [פני] האבלים: **והחיצונים.** שאינם רואים פני האבלים:

**ג נשים ועבדים פטורים מק"ש.** אע"פ שהיא מצות עשה שהזמן גרמא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות סד"א לחייבן הואיל ואית בה מלכות שמים קמ"ל. ותפילין מצות עשה שהזמן גרמא הם דלילה ושבת לאו זמן תפילין נינהו, וסד"א הואיל ואתקוש תפילין למזוזה נשים נחייבו קמ"ל: **קטנים.** אפילו קטן שהגיע לחינוך לא הטילו על אביו לחנכו בק"ש, לפי שאינו מצוי תמיד אצלו בעונת ק"ש. ולא בתפילין משום דסתם קטן אינו יודע לשמור תפילין שלא יפיח בהן: **וחייבין בתפלה.** דתפלה רחמי היא, ומדרבנן היא ותקנוה אף לנשים ולחנך בה הקטנים: **ובמזוזה.** דמהו דתימא הואיל ואתקש לתלמוד תורה כי היכי דנשים פטורות מת"ת דכתיב (דברים יא) ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם הכי נמי נפטור ממזוזה אע"פ שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא קא משמע לן: **ובברכת המזון.** מיבעיא לן אי חייבות בברכת המזון מדאורייתא כיון דכתיב (שם ח) ואכלת ושבעת וברכת הויא ליה מצות עשה שלא הזמן גרמא, או שמא אין חייבות מדאורייתא משום דכתיב (שם) על הארץ הטובה אשר נתן לך והארץ לא נתנה לנקבות ולא אפשיטא:

## משניות מבוארות – קהתי

**פְּטוּרִין** – מקריאת שמע, **וְהַחִיצוֹנִים** – שאינם רואים פני האבלים, **חַיָּבִין** – בקריאת שמע במקומם.

### באור משנה ג

לאחר שלמדנו במשניות הקודמות מתי אדם פטור מקריאת שמע, באה משנתנו ללמד, מי הם הפטורים בכלל מקריאת שמע.

**נָשִׁים, וַעֲבָדִים, וּקְטַנִּים, פְּטוּרִין מִקְּרִיאַת שְׁמַע** – נשים פטורות, לפי שמצוות קריאת שמע היא מצוות "עשה" שהזמן גרמה, שהרי קיומה תלוי בזמן מסויים של היום, בזמן שכיבה ובזמן קימה, וכל מצוות "עשה" שהזמן גרמה (שהזמן גורם את המצוה) נשים פטורות. עבדים — היינו עבדים כנענים שמלו וטבלו לשם עבדות, ודינם כנשים, שהם חייבים בכל מצוות "לא תעשה" ובכל מצוות "עשה" שאין הזמן גרמן, אבל במצוות "עשה" שהזמן גרמן, פטורים; הלכך פטורים הם מקריאת שמע. קטנים — אפילו כשהגיעו לחינוך, כלומר שחובה על האב לחנכם במצוות, אין מטילים על האב לחנכם בקריאת שמע, לפי שאינם מצויים תמיד על יד האב בזמן קריאת שמע. בירושלמי אמרו: "נשים מניין? שכתוב: "ולמדתם אותם את בניכם" – בניכם ולא בנותיכם. עבדים מניין? שנאמר: "שמע ישראל ה' א־להינו ה' אחד" – מי שאין לו אדון אלא הקב"ה. יצא העבד שיש לו אדון אחר. קטנים מניין? שכתוב (**שמות יג, ט**): "למען תהיה תורת ה' בפיך" – בשעה שהוא תדיר בה". **וּמִן הַתְּפִלִּין** – שהתפילין מצוות "עשה" שהזמן גרמה הם, שחיובם אינו אלא ביום ולא בלילה, בחול ולא בשבת; הלכך נשים ועבדים פטורים מן התפילין, כמו שבארנו לעיל. וקטנים פטורים מן התפילין, לפי שסתם קטנים אינם יודעים לשמרם בנקיות גופם. **וְחַיָּבִין בַּתְּפִלָּה** – בתפילת "שמונה עשרה", שהתפלה בקשת רחמים היא, וכל אדם צריך לבקש רחמים על עצמו (**גמרא; ירושלמי**). רש"י מפרש הטעם, שהתפלה תקנת חכמים היא, ותקנוה אף לנשים ולחינוך בנים. אבל הרמב"ם כותב: "מצוות עשה להתפלל בכל יום, שנאמר (**שמות כג, כה**): "ועבדתם את ה' א־להיכם". מפי השמועה למדו ש"עבודה" זו היא תפילה, שנאמר (**דברים יא, יג**): "ולעבדו בכל לבבכם" – אמרו חכמים: אי זו היא עבודה שבלב, זו תפילה... ואין לתפילה זמן קבוע מן התורה. ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפילה, לפי שהיא מצוות "עשה" שלא הזמן גרמה" (**הל' תפילה א, א־ב**). **וּבַמְּזוּזָה** – "נשים ועבדים חייבים במזוזה, שהרי זו מצוות עשה שלא הזמן גרמה, וכן חייבים לחנך את הקטנים לעשות מזוזה לבתיהם" (**רמב"ם הל' מזוזה ה, י**). **וּבְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן** – נשים ועבדים חייבים בברכת המזון; אך ספק הוא אם חייבים הם מן התורה, משום שכתוב (**דברים ח, י**): "ואכלת ושבעת וברכת", והרי זו מצוות עשה שאין הזמן גרמה, או אינם חייבים מן התורה, שנאמר (**שם**): "על הארץ הטובה אשר נתן לך", והארץ לא נתחלקה לנקבות (בנות צלפחד לא נטלו אלא חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים). מכל מקום חייבים הם מדברי סופרים. ואף הקטנים חייבים בברכת המזון מדברי סופרים, כדי לחנכם למצוות.

---

המשך ביאור למס' מגילה ליום שני עמ' א

1 האריות (דניאל ו יז), 'אֱלָהָךְ די אַנְתְּ פָּלַח לֵיהּ בְּתְדִירָא הוּא יְשֵׁיזְבִנָּךְ'
2 – ה' שאתה עובדו תמיד הוא יצילך, ונתקיימה ברכתו וניצל.
3 מימרא נוספת: **וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, אַל תְּהִי קַלְּלַת**
4 **הֶדְיוֹט קַלָּה בְּעֵינֶיךָ** – תהיה זהיר אף מקללת אדם פשוט שֶׁהֲרֵי
5 **אֲבִימֶלֶךְ קִלֵּל אֶת שָׂרָה** על כך שהסתירה ממנו שהיא אשת איש
6 ואמר לה (בראשית כ טז) 'הִנֵּה הוּא לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם' – הואיל וכיסית
7 ממני שאברהם הוא אישך וגרמת לי את הצער הזה, יהי רצון
8 שיהיו לך בנים עיורים, ואכן נִתְקַיְּים בְּזַרְעָהּ, שנאמר (שם כז א) 'וַיְהִי
9 כִּי זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו'.
10 מימרא נוספת: **וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, בֹּא וּרְאֵה שֶׁלֹּא**
11 **כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם** – כחו של אדם אינו
12 בהשוואה כלל לגבורת ה', שִׁמְדַּת בָּשָׂר וָדָם, אָדָם, תחילה שׁוֹפֵת
13 קְדֵרָה – מושיב את הקדרה על הכירה, וְרק אַחַר כָּךְ נוֹתֵן לְתוֹכָהּ
14 מַיִם, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן מַיִם קודם שנמצאת הקדרה, וְאַחַר
15 כָּךְ שׁוֹפֵת הַקְּדֵרָה לקבל את המים שעומדים שם כבר, לְקַיֵּים מַה
16 שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה י יג) 'לְקוֹל תִּתּוֹ הֲמוֹן מַיִם בַּשָּׁמַיִם וַיַּעֲלֶה נְשִׂאִים' – ה'
17 נותן תחילה מים באויר השמים ואחר כך מעלה עננים לקבלם.
18 מימרא נוספת: **וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, כָּל הָאוֹמֵר דָּבָר**
19 **בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ** – בשם בעל המימרא, מֵבִיא גְּאוּלָּה לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר
20 (אסתר ב כב) 'וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי' שבגתן ותרש רוצים
21 להרגו, ונכתב בספר הזכרונות שמרדכי הציל את המלך, והתגלגל
22 הדבר שעל ידי כך נגאלו ישראל.
23 מימרא נוספת: **וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, צַדִּיק אָבַד** –
24 כשצדיק נפטר מהעולם, לְדוֹרוֹ אָבַד – רק אנשי הדור הפסידו,
25 שאין מי שיגן עליהם מן הפורענות, אבל הצדיק עצמו אינו נאבד
26 במיתתו, שהרי שב למקור מחצבתו. מָשָׁל לְאָדָם שֶׁאָבְדָה לוֹ
27 מַרְגָּלִית, כָּל מָקוֹם שֶׁהִיא נמצאת, מְרַגְּלִית שְׁמָהּ – בחשיבותה,
28 ואינה מתעפשת ומרקיבה, וּלֹא אֲבָדָה אֶלָּא לְבַעֲלָהּ. וכן הסתלקות
29 הצדיק אינה הפסד אלא לדורו.
30 הגמרא ממשיכה לבאר את פסוקי המגילה: אחר שסיפר המן
31 לאוהביו ולאשתו את כבודו ועושרו, אמר 'וְכָל זֶה אֵינֶנּוּ שָׁוֶה לִי
32 בְּכָל עֵת אֲשֶׁר אֲנִי רֹאֶה אֶת מָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ'.
33 אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, וכי בְּשָׁעָה שֶׁרָאָה הָמָן אֶת מָרְדְּכַי
34 יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ אָמַר כָּל זֶה אֵינֶנּוּ שָׁוֶה לִי', כלומר, מה גרם להמן
35 כשראה את מרדכי, שלא חש לכל הכבוד שהיה לו. אלא כְּדֶרֶךְ
36 חִסְדָּא. דְּאָמַר רַב חִסְדָּא, זֶה [–מרדכי] בָּא להמן כִּפְרוֹזְבּוּלִי – בטענת
37 עושר, וְזֶה [–המן] בָּא למרדכי

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף לו ע"ב: הגמרא דנה מהו נוסח הוידוי של הכהן גדול ביום הכיפורים: **תָּנוּ רַבָּנָן, כֵּיצַד מִתְוַדֶּה** הכהן גדול ביום הכיפורים. תחילה מתוודה על העוונות, ואומר **עָוִיתִי.** ואחר כך מתוודה על הפשעים, ואומר **פָּשַׁעְתִּי.** ואחר כך מתוודה על החטאים, וְאומר **חָטָאתִי. וְכֵן** מצינו סדר זה בתורה, בְּוידוי **שָׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ** לעזאזל, **שהוּא אוֹמֵר** (ויקרא טז כא) **'וְהִתְוַדָּה עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל פִּשְׁעֵיהֶם לְכָל חַטֹּאתָם',** הרי שהקדים עוונות לפשעים, ופשעים לחטאים. **וְכֵן** מצינו סדר זה **בְּמִשֶּׁה, שהוּא אוֹמֵר** בשלש עשרה מדות של רחמים (שמות לד ז) **'נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה',** דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.

**וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, 'עֲוֹנוֹת' אֵלּוּ הַזְּדוֹנוֹת** - שעבר עבירה במזיד, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** בעובד עבודה־זרה במזיד (במדבר טו לא) **'הִכְרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֹנָה בָהּ',** וממה שנענש בכרת מוכח שעבר במזיד, שאין כרת אלא על מזיד. **'פְּשָׁעִים' אֵלּוּ הַמְּרָדִים** - שעושה את העבירות מתוך מרידה בה' להכעיסו, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** (מלכים ב' ג ז) שאמר יהורם מלך ישראל **'מֶלֶךְ מוֹאָב פָּשַׁע בִּי',** כלומר מלך מואב מרד במלכותו. וְכן הוא **אוֹמֵר** במרדם של תושבי העיר ליבנה במלך יהודה (שם ח כב) **'אָז תִּפְשַׁע לִבְנָה בָּעֵת הַהִיא'. 'לְכָל חַטֹּאתָם' אֵלּוּ הַשְּׁגָגוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר** (ויקרא ד ב) **'נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא בִּשְׁגָגָה'.** וְאם כן, איך יתכן לומר שהסדר הוא 'עויתי פשעתי חטאתי', הרי **מֵאַחַר** שֶׁכבר **הִתְוַדָּה עַל הַזְּדוֹנוֹת וְעַל הַמְּרָדִים** שהם העבירות החמורות, מדוע **חוֹזֵר וּמִתְוַדֶּה עַל הַשְּׁגָגוֹת,** והלא אם ימחלו לו על הזדונות ועל המרדים, ודאי ימחלו לו גם על השגגות, ואין צורך לבקש שוב על השגגות, **אֶלָּא** ודאי כָּךְ **הָיָה** הסדר שהכהן גדול **מִתְוַדֶּה, 'חָטָאתִי וְעָוִיתִי וּפָשַׁעְתִּי לְפָנֶיךָ אֲנִי וּבֵיתִי' וְכוּ',** דהיינו מהקל אל החמור. **וְכֵן** מצינו בְּוידוי של **דָּוִד שהוּא אוֹמֵר** לפי הסדר הזה (תהלים קו ו) **'חָטָאנוּ עִם אֲבוֹתֵינוּ הֶעֱוִינוּ הִרְשָׁעְנוּ'. וְכֵן** בְּוידוי של **שְׁלֹמֹה הוּא אוֹמֵר** (מלכים א' ח מז) **'חָטָאנוּ (והרשענו ומרדנו) [וְהֶעֱוִינוּ רָשָׁעְנוּ']. וְכֵן בְּדָנִיֵּאל** (ט ה) **הוּא אוֹמֵר 'חָטָאנוּ (והעוינו) [וְעָוִינוּ] וְהִרְשַׁעְנוּ וּמָרַדְנוּ'.**

ומבארים חכמים: **אֶלָּא מַהוּ שֶׁאָמַר מֹשֶׁה** בשלש עשרה מדות של רחמים **'נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה',** שמשמע שהזדונות קודם לשגגות. כך הפירוש, **שאָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל חוֹטְאִין לְפָנֶיךָ וְעוֹשִׂין תְּשׁוּבָה, עָשֵׂה לָהֶם זְדוֹנוֹת כִּשְׁגָגוֹת,** והוא כאומר 'נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע' כ'חַטָּאָה', ואין כאן הקדמת שגגות לזדונות.

דף לז ע"א: שנינו במשנה: ששמעו הזכרת השם, **וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו** 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'. **תַּנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר,** נאמר (דברים לב ג) **'כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ',** ופירושו, **שאָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, בְּשָׁעָה שֶׁאֲנִי מַזְכִּיר שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתֶּם** [-ישראל] **הָבוּ גֹדֶל** לאלהינו' ותברכוהו, ומכאן שעונים 'ברוך שם' אחר הזכרת השם. **חֲנַנְיָה בֶּן אֲחִי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר,** נלמד מ**'זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה'** (משלי י ז), **שאָמַר לָהֶם נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל, בְּשָׁעָה שֶׁאֲנִי מַזְכִּיר צַדִּיק עוֹלָמִים** [-הקב"ה], **אַתֶּם** [-ישראל] **תְּנוּ בְּרָכָה.**

רש"י

**המרדים** — העושה להכעיס. **מלך מואב פשע בי** = מרד בי. **אז תפשע לבנה** — מרדו יושבי לבנה על מלך יהודה. **חוזר ומתודה כו'** — בתמיה; אם על זדונות ימחלו לו, אין צריך לבקש שוב על השגגות! **עשה להן זדונות כשגגות** — והכי קאמר: נושא עון ופשע כחטאת שוגג.

---

הזיכוך דישראל שנעשה על-ידי קושי השעבוד בחומר ובלבנים הוא בנוגע לגוף, שהרי הנשמה עצמה אינה צריכה תיקון כלל, שהרי היא חצובה מתחת כסא הכבוד וכו'.

**ממאמר כ"ה טבת ה'תשכ"ז**

מָשָׁל דַּאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וְהָמָן, כלומר, יש ללמוד מהתנהגותם של אחשורוש והמן שגם אחשורוש רצה מעצמו להשמיד את היהודים, שהרי כשרצה המן לתת לו כסף שיסכים לגזירה, הסכים לכך אף ללא תשלום, וְלָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְשֵׁנִי בְּנֵי אָדָם, שֶׁלְּאֶחָד הָיָה לוֹ תֵּל [–ערימת עפר] בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, וּלְאֶחָד הָיָה לוֹ חָרִיץ [–חפירה] בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ. בַּעַל חָרִיץ אָמַר, מִי יִתֵּן לִי תֵּל זֶה בְּדָמִים, שאמלא בו את החפירה שבשדה להשוותה לכל הקרקע. וּבַעַל הַתֵּל אָמַר, מִי יִתֵּן לִי חָרִיץ זֶה בְּדָמִים, שאשליך לתוכו את עפר התל להשוות את פני הקרקע. לְיָמִים נִזְדַּוְּוֹגוּ [–נזדמנו יחד] זֶה אֵצֶל זֶה, אָמַר לוֹ בַּעַל חָרִיץ לְבַעַל הַתֵּל, מְכוֹר לִי תֵּילְךָ, שאני צריך לעפר. אָמַר לוֹ בעל התל, טּוֹל אוֹתָהּ בְּחִנָּם, שגם אני רוצה בסילוק התל מהשדה שלי, וְהַלְוַאי שתעשה זאת עבורי בחינם. כך גם המן רצה לשלם לאחשורוש כדי להשמיד את היהודים, והשיב לו אחשורוש, אינך צריך לשלם לי, כי גם אני הייתי רוצה דבר זה, ושמח אני שאתה עושה דבר זה בחינם, כי הייתי משלם לך על כך. 'וַיָּסַר הַמֶּלֶךְ אֶת טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתְּנָהּ לְהָמָן בֶּן הַמְּדָתָא הָאֲגָגִי צֹרֵר הַיְּהוּדִים'. אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, גְּדוֹלָה התועלת של הַסָּרַת טַבַּעַת של אחשורוש ונתינתה להמן, יוֹתֵר מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה נְבִיאִים וְשֶׁבַע נְבִיאוֹת שֶׁנִּתְנַבְּאוּ לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל והוכיחו אותם, שֶׁכּוּלָּן בנבואתם לֹא הֶחֱזִירוּם לְמוּטָב לגמרי, וְאִילוּ הֲסָרַת טַבַּעַת של אחשורוש והגזירה הרעה שנגזרה על ידי כך, הֶחֱזִירַתְן לְמוּטָב לגמרי, שגזרו על עצמם תעניות וחזרו בתשובה שלימה.

תָּנוּ רַבָּנָן, אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה נְבִיאִים וְשֶׁבַע נְבִיאוֹת נִתְנַבְּאוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל במשך הדורות, וְלֹא פְּחָתוּ וְלֹא הוֹתִירוּ [–ולא הוסיפו] עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה אפילו אות אחת, חוץ מִמִּקְרָא מְגִילָּה שתיקנו מרדכי ואסתר, שהיא תוספת על הכתוב בתורה.

מבארת הגמרא: מַאי דָּרוּשׁ – מה דרשו מרדכי ואסתר לתקן כן. אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, למדו כן מקל וחומר, וּמַה כשיצאו ממצרים, שאז יצאו מַעֲבֹדוּת לְחֵירוּת, אַמְרִינָן שִׁירָה – אמרו שירת 'אז ישיר' על הים, בנס פורים שיצאו מִגְּזֵרַת מִיתָה לְחַיִּים בביטול הגזירה, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שיש לומר שירה, שהרי הצלה ממיתה לחיים חשובה מהצלה מעבדות לחירות.

שואלת הגמרא: אִי הָכִי שהצלת ישראל בפורים חשובה יותר מהצלת ישראל ביציאת מצרים, הַלֵּל נַמִּי נֵימָא – היה לחכמים לתקן שיקראו גם הלל בפורים, כי גם לענין זה יש ללמוד קל וחומר מיציאת מצרים. משיבה הגמרא: אמנם יציאה ממיתה לחיים חשובה מיציאה מעבדות לחירות, אך מכל מקום לא אומרים הלל בפורים, לְפִי שֶׁאֵין אוֹמְרִים הַלֵּל עַל נֵס שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ, ונס פורים היה בחוץ לארץ.

שואלת הגמרא: הרי יְצִיאַת מִצְרַיִם דְּנֵס שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ הוא, והֵיכִי אַמְרִינָן שִׁירָה [–הלל] בפסח. משיבה הגמרא: יש חילוק בין נס יציאת מצרים לנס פורים, כַּדְּתַנְיָא, עַד שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ, הוּכְשְׁרוּ כָּל אֲרָצוֹת לוֹמַר שִׁירָה – היו אומרים הלל על נס שאירע בכל הארצות, אבל מִשֶּׁנִּכְנְסוּ יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ ונתקדשה ארץ ישראל, לֹא הוּכְשְׁרוּ כָּל הָאֲרָצוֹת לוֹמַר שִׁירָה, ולכן נס יציאת מצרים שהיה קודם שנכנסו לארץ, אומרים עליו הלל אף שהיה בחוץ לארץ, אבל נס פורים שהיה לאחר שנכנסו לארץ, לא אומרים עליו הלל.

תירוץ נוסף: רַב נַחְמָן אָמַר, לעולם אף אחר שנכנסו לארץ אומרים הלל על נס שבחוץ לארץ [מטעם שיבואר להלן], אמנם בפורים לא תיקנו חכמים לקרוא הלל, משום דִּקְרָיֵיתָא – קריאת המגילה שמתואר בה הנס, זוֹ הַלֵּילָא – נחשבת כאמירת הלל.

תירוץ נוסף: רָבָא אָמַר, הטעם שאומרים הלל בפסח ואין אומרים הלל בפורים, לפי דִּבְשֶׁלְּמָא הָתָם – בנס יציאת מצרים, ניתן לומר את מה שנאמר בהלל 'הַלְלוּ עַבְדֵי ה'', הואיל ואנו עבדי ה' וְלֹא עַבְדֵי פַּרְעֹה, שהרי יצאנו מתחת ידו. אֶלָּא הָכָא – בפורים, לא ניתן לומר 'הַלְלוּ עַבְדֵי ה'' שמשמעותו וְלֹא עַבְדֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, לפי שהגם שניצלנו ממיתה לחיים, אבל אֲכַתִּי עַבְדֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֲנַן – נשארנו עדיין עבדים לאחשורוש.

מקשה הגמרא: בֵּין לְרַבָּא שאמר שאין אומרים הלל בפורים משום שעדיין אנו עבדי אחשורוש, וּבֵין לְרַב נַחְמָן שאמר שקריאת המגילה היא כהלל, קַשְׁיָא מדוע צריך טעמים אלו, וְהָא תַּנְיָא בברייתא לעיל, שמִשֶּׁנִּכְנְסוּ ישראל לָאָרֶץ לֹא הוּכְשְׁרוּ כָּל הָאֲרָצוֹת לוֹמַר שִׁירָה, ואם כן משום זה אין לומר הלל בפורים, ומדוע הוצרכו לטעמיהם. מתרצת הגמרא: רבא ורב נחמן סוברים שדברי הברייתא נאמרו רק על הזמן שהיו ישראל בארץ קודם שגלו, אבל כֵּיוָן שֶׁגָּלוּ ישראל מארצם ונתפזרו בשאר הארצות, חָזְרוּ שאר הארצות לְהֶכְשֵׁרָן הָרִאשׁוֹן, שאומרים הלל על נס שאירע בהם, ואם כן הדין נותן שיאמרו הלל על נס פורים שאירע בעת גלותן של ישראל, ולכן הוצרכו לומר טעמים אחרים מדוע אין אומרים הלל בפורים.

שנינו בברייתא, ארבעים ושמונה נביאים נתנבאו לישראל. מקשה הגמרא: וְתוּ לֵיכָּא – וכי לא היו יותר מארבעים ושמונה נביאים, וְהַכְּתִיב לגבי אלקנה (שמואל א' א א), 'וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן הָרָמָתַיִם צוֹפִים', ויש לדרוש מתיבות 'רמתים צופים', שהיה אלקנה אֶחָד מִמֵּאָתַיִם צוֹפִים [–נביאים שצופים ברוח קדשם] שֶׁנִּתְנַבְּאוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, ומוכח שהיו יותר מארבעים ושמונה נביאים. מתרצת הגמרא: באמת מִיְּהָוָה טוּבָא הֲווּ – היו לנביאים רבים יותר מארבעים ושמונה, כַּדְּתַנְיָא, הַרְבֵּה נְבִיאִים עָמְדוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל במשך הדורות, כְּפִלַּיִם כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם, אֶלָּא שנבואָה שֶׁהוּצְרְכָה לְדוֹרוֹת, ללמוד ממנה הוראה או כיצד לשוב בתשובה, נִכְתְּבָה באחד מכתבי הקודש, ונבואה שֶׁלֹּא הוּצְרְכָה לדורות לֹא נִכְתְּבָה. ומה ששנינו בברייתא שהיו נביאים כפלים כיוצאי מצרים, היינו נביאים שלא היתה בנבואתם הוראה או תשובה לדורות, ולכן לא נכתבו. ומה ששנינו שהיו ארבעים ושמונה נביאים בלבד, היינו נביאים שהיתה בנבואתם הוראה או תשובה.

הגמרא מביאה פירושים שונים על הפסוק 'ויהי איש אחד מן הרמתים צופים': רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר, 'רמתים צופים' היינו 'אָדָם הַבָּא מִשְּׁתֵּי רָמוֹת [–גבעות] שֶׁצּוֹפוֹת זוֹ אֶת זוֹ', כלומר שסמוכות זו לזו עד שניתן לראות מאחת לחברתה, ואלקנה היה גר באחת מרמות האלו. רַבִּי חָנִין אָמַר, 'רמתים' מלשון רם הוא, והכוונה שאלקנה היה אָדָם הַבָּא מִבְּנֵי אָדָם [–יוצא חלציהם של בני אדם] שֶׁעוֹמְדִין בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם. מבארת הגמרא: וּמַאן נִינְהוּ העומדים ברומו של עולם, בְּנֵי קֹרַח, דִּכְתִיב כשנבלעו קרח ומשפחתו באדמה (במדבר כו יא), 'וּבְנֵי קֹרַח לֹא מֵתוּ'. וכיצד ניצלו, תָּנָא מִשּׁוּם רַבֵּינוּ, כיון שבני קרח הרהרו תשובה בשעת המחלוקת, מָקוֹם נִתְבַּצֵּר לָהֶם בְּגֵיהִנָּם – התקין להם הקב"ה מקום גבוה בגיהנם וְעָמְדוּ עָלָיו, וכך ניצלו ולא מתו. ועל שם כך נקראו עומדים ברומו של עולם, דהיינו במקום גבוה בגיהנם.

הגמרא מפרשת מי הן שבע הנביאות שהוזכרו בברייתא לעיל. אומרת הגמרא: שֶׁבַע נְבִיאוֹת מַאן נִינְהוּ. שָׂרָה, מִרְיָם, דְּבוֹרָה, חַנָּה, אֲבִיגַיִל, חוּלְדָּה, וְאֶסְתֵּר.

מבארת הגמרא: שָׂרָה, מנין שהיתה נביאה, דִּכְתִיב (בראשית יא כט) כשאברהם לקח את שרי לאשה, ונחור אחיו לקח את מלכה, שהן היו בנות הרן 'אֲבִי מִלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה', וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק 'יִסְכָּה' זוֹ שָׂרָה אשת אברם, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ 'יִסְכָּה', על שם שֶׁסָּכְתָה [–ראתה] בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר כשרצתה שרה לגרש את ישמעאל (שם כא יב) 'וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם וגו' כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ', ו'קולה' הכוונה לרוח הקודש שבה. הרי שהיתה שרה נביאה.

דרשה נוספת על 'יסכה': דָּבָר אַחֵר, 'יִסְכָּה' היינו שֶׁהַכֹּל סוֹכִין [–רואים] בְּיוֹפְיָהּ, שהיתה יפת תואר ומראה.

ממשיכה הגמרא לבאר: מִרְיָם, מנין שהיתה נביאה, דִּכְתִיב אחר קריאת ים סוף (שמות טו כ) 'וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה', הרי שהיתה נביאה. הגמרא דורשת את המשך הפסוק. מבררת הגמרא: מדוע כתוב 'אֲחוֹת אַהֲרֹן' שמשמע וְלֹא אֲחוֹת מֹשֶׁה, והלא אף אחות משה היא. מבארת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַב, לפי שֶׁהָיְתָה מִתְנַבְּאָה כְּשֶׁהִיא היתה עדיין רק אֲחוֹת אַהֲרֹן, קודם שנולד משה, וְאוֹמֶרֶת, עֲתִידָה אִמִּי שֶׁתֵּלֵד בֵּן שֶׁיּוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל מעבדות מצרים, וּכְשֶׁעָה

המשך בעמוד רז

רש"י

**משל דאחשורוש והמן כו'** — כלומר יש ללמוד מאחשורוש שאף בדעתו היה להשמידן. (**החזירן**) **למוטב** — שגזרו עליהן תעניות לתשובה, כדכתיב "צום ובכי ומספד שק ואפר יוצע לרבים". **חוץ ממקרא מגילה** — ואם תאמר: נר חנוכה? כבר פסקו הנביאים, אבל בימי מרדכי היו חגי זכריה ומלאכי. **מעבדות לחירות** — ביציאת מצרים אמרו שירה על הים. הלל נמי נימא — שהיא שירה. הכי גרסינן: **אמר רבא בשלמא התם כו' ולא עבדי פרעה שהרי לחירות יצאו. אבתי עבדי אחשורוש אנן** — דלא נגאלו אלא מן המיתה. **בין לרב** — דאמר להכי לא אמרי הלל דאכתי עבדי אחשורוש הוו, הא לאו הכי — אמרינן. **בין לרב נחמן** — דאמר קריאת מגילה במקום הלל. [**לא**] **הוכשרו שאר ארצות לומר שירה** — על נס המאורע להם. **ותו ליכא** — נביאים. **נבואה שהוצרכה לדורות** — ללמוד תשובה או הוראה, וכל הנך ארבעים ושמונה הוצרכו. ובהלכות גדולות מנויין מסדר עולם: אברהם יצחק יעקב משה ואהרן יהושע, פנחס "ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבוכים" (שופטים ב) — זה פנחס. "ויבא איש האלהים אל עלי" (שמואל א' ב) — זה אלקנה. עלי, שמואל, גד, נתן, דוד, שלמה, עידו — קרא אל המזבח בבית אל, מיכיהו בן ימלה בימי אחאב, עובדיה, אחיה השילוני, וידוא בן חנני בימי אסא, עזריה בן עודד, חזיאל [והלוי] מבני מתניה, אליעזר בן דודו ממורישה — כולן בימי יהושפט, בדברי הימים (ב' יט) ובימי ירבעם בן יואש הושע עמוס, ובימי יותם מיכה המורשתי, ובימי אמציה — אמוץ, אמוץ אמר לאמציה "מדוע דרשת אלהי אדום". ואליהו ואלישע ויונה בן אמיתי, ישעיה. בימי מנשה — יואל, נחום חבקוק, בימי יאשיה — צפניה, אוריה מקרית יערים, ירמיה בגולה — יחזקאל דניאל. בשנת שתים לדריוש — ברוך, נריה, שריה, מחסיה, חגי, זכריה מלאכי, ומרדכי בלשן, בסדר עולם. ועל דניאל אמרינן לעיל (ג, א) אינהו נביאי ואיהו לאו נביא, אלא אפיק דניאל ועייל שמעיה שאמר לרחבעם אל תעלו ואל תלחמו עם אחיכם בני ישראל שנים לא ידעתי. **נתבצר להם** — לשון גבוה, כמו "ובצורות בשמים" (דברים ט). **כשהיא אחות אהרן** — ועדיין לא נולד משה. **פתילות למקדש** — משכן שילה. **משום יחוד** — שהוא גבוה, ואין לו צל, ואין אדם יכול להתייחד שם עמה כמו בבית. **לב אחד** — שרף יש לו כמו אילן, אבל אין לו בענפיו אלא בגזעו על פני כל גובהו. **רמה קרני ולא רמה פכי** — זו היא נבואתה, שנתנבאית על שאול ויהוא שלא תימשך מלכותן. במשיחת דוד ושלמה כתיב קרן השמן, ובמשיחת שאול ויהוא כתיב פך **וכי רואין דם בלילה** — שנאמר (שמואל א' כה) "אם אשאיר לנבל עד אור הבקר משתין בקיר" שמע מינה דהוה בלילה, וכי מראין דם בלילה אם טמא או טהור? הלא צריך להבחין מראיתו אם מחמישה דמים הטמאים באשה הוא. **וכי דנין דיני נפשות בלילה** — והא כתיב (ירמיה כא) "דינו לבוקר משפט" וכתיב "והוקע אותם לה' נגד השמש" (במדבר כה).

כליתני

1 מָשָׁל דַּאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וְהָמָן כו' — כְּלוֹמַר יֵשׁ לִלְמוֹד מֵאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ שֶׁאַף בְּדַעְתּוֹ הָיָה לְהַשְׁמִידָן.
2 (הֶחֱזִירָן) לְמוּטָב — שֶׁגָּזְרוּ עֲלֵיהֶן תַּעֲנִיּוֹת לִתְשׁוּבָה, כְּדִכְתִיב "צוֹם וּבְכִי וּמִסְפֵּד שַׂק וָאֵפֶר
3 יוּצַע לָרַבִּים". חוּץ מִמִּקְרָא מְגִילָה — וְאִם תֹּאמַר: נֵר חֲנוּכָּה? כְּבָר פָּסְקוּ הַנְּבִיאִים, אֲבָל
4 בִּימֵי מָרְדְּכַי הָיוּ חַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי. מַעֲבֻדוֹת לְחֵרוּת — בִּיצִיאַת מִצְרַיִם אָמְרוּ שִׁירָה עַל
5 הַיָּם. הַלֵּל נַמִּי נִימָא — שֶׁהִיא שִׁירָה. הָכִי גַּרְסִינַן:
6 אֲמַר רַבָּא בְּשֶׁלְּמָא הָתָם כו' וְלֹא עַבְדֵי פַּרְעֹה
7 שֶׁהֲרֵי לְחֵרוּת יָצְאוּ. אִבְּתֵי עַבְדֵי אַחֲשְׁוֵרוֹשׁ אֲנַן
8 — דְּלֹא נִגְאַלּוּ אֶלָּא מִן הַמִּיתָה. בֵּין לְרַבָּא —
9 דְּאָמַר לְהָכֵי לֹא אָמְרִי הַלֵּל דְּאִכְּתֵי עַבְדֵי
10 אַחֲשְׁוֵרוֹשׁ הַוּ, הָא לָאו הָכֵי — אָמְרִינַן. בֵּין לְרַב
11 נַחְמָן — דְּאָמַר קְרִיאַת מְגִילָה בְּמָקוֹם הַלֵּל. [לֹא]
12 הוּכְשְׁרוּ שְׁאָר אֲרָצוֹת לוֹמַר שִׁירָה — עַל נֵס
13 הַמְאֹרָע לָהֶם. וְתוּ לֵיכָּא — נְבִיאִים. נְבוּאָה
14 שֶׁהוּצְרְכָה לְדוֹרוֹת — לִלְמוֹד תְּשׁוּבָה אוֹ הוֹרָאָה,
15 וְכֹל הָנֵךְ אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה הוּצְרְכוּ. וּבַהֲלָכוֹת
16 גְּדוֹלוֹת מְנוּיִין מִסֵּדֶר עוֹלָם: אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב
17 מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יְהוֹשֻׁעַ, פִּנְחָס "וַיַּעַל מַלְאַךְ ה' מִן
18 הַגִּלְגָּל אֶל הַבֹּכִים" (שופטים ב) — זֶה פִּנְחָס.
19 "וַיָּבֹא אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל עֵלִי" (שמואל א' ב) —
20 זֶה אֶלְקָנָה. עֵלִי, שְׁמוּאֵל, גָּד, נָתָן, דָּוִד, שְׁלֹמֹה,
21 עִידּוֹ — קָרָא אֶל הַמִּזְבֵּחַ בְּבֵית אֵל, מִיכַיְהוּ בֶּן
22 יִמְלָה בִּימֵי אַחְאָב, עֹבַדְיָה, אֲחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי,
23 וִידוּא בֶּן חֲנָנִי בִּימֵי אָסָא, עֲזַרְיָה בֶּן עוֹדֵד, חֲזִיאֵל
24 [וְהַלֵּוִי] מִבְּנֵי מַתַּנְיָה, אֱלִיעֶזֶר בֶּן דּוֹדוֹ מִמָּרִישָׁה —
25 כּוּלָּן בִּימֵי יְהוֹשָׁפָט, בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (ב' יט) וּבִימֵי
26 יָרְבְעָם בֶּן יוֹאָשׁ הוֹשֵׁעַ עָמוֹס, וּבִימֵי יוֹתָם מִיכָה
27 הַמּוֹרַשְׁתִּי, וּבִימֵי אַמַּצְיָה — אָמוֹץ, אָמוֹץ אָמַר לַאֲמַצְיָה "מַדּוּעַ דָּרַשְׁתָּ אֱלֹהֵי אֱדוֹם".
28 וְאֵלִיהוּ וְאֱלִישָׁע וְיוֹנָה בֶּן אֲמִתַּי, יְשַׁעְיָה. בִּימֵי מְנַשֶּׁה — יוֹאֵל, נַחוּם חֲבַקּוּק, בִּימֵי יֹאשִׁיָּה
29 — צְפַנְיָה, אוּרִיָּה מִקִּרְיַת יְעָרִים, יִרְמְיָה בַּגּוֹלָה — יְחֶזְקֵאל דָּנִיאֵל. בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ —
30 בָּרוּךְ, נֵרִיָּה, שְׂרָיָה, מַחְסֵיָה, חַגַּי, זְכַרְיָה מַלְאָכִי, וּמָרְדְּכַי בִּלְשָׁן, בְּסֵדֶר עוֹלָם. וְעַל דָּנִיאֵל
31 אָמְרִינַן לְעֵיל (ג, א) אִינְהוּ נְבִיאֵי וְאֵיהוּ לָאו
32 נָבִיא, אֶלָּא אַפִּיק דָּנִיאֵל וְעַיֵּיל שְׁמַעְיָה שֶׁאָמַר
33 לְרַחְבְּעָם אַל תַּעֲלוּ וְאַל תִּלָּחֲמוּ עִם אֲחֵיכֶם בְּנֵי
34 יִשְׂרָאֵל שְׁנַיִם לֹא יְדַעְתִּי. נִתְבַּצֵּר לָהֶם — לְשׁוֹן
35 גְּבוּהַּ, כְּמוֹ "וּבְצוּרוֹת בַּשָּׁמַיִם" (דברים ט). כְּשֶׁהִיא
36 אֲחוֹת אַהֲרֹן — וְעַדַּיִן לֹא נוֹלַד מֹשֶׁה. פְּתִילוֹת
37 לַמִּקְדָּשׁ — מִשְׁכַּן שִׁילֹה. מִשּׁוּם יִחוּד — שֶׁהוּא
38 גָּבוֹהַּ, וְאֵין לוֹ צֵל, וְאֵין אָדָם יָכוֹל לְהִתְיַיֵּחֵד שָׁם
39 עִמָּהּ כְּמוֹ בַּבַּיִת. לֵב אֶחָד — שָׁרָף יֵשׁ לוֹ כְּמוֹ
40 אִילָן, אֲבָל אֵין לוֹ בְּעַנְפָּיו אֶלָּא בְּגִזְעוֹ עַל פְּנֵי כָּל
41 גֻּבְהוֹ. רָמָה קַרְנִי וְלֹא רָמָה פַּכִּי — זוֹ הִיא
42 נְבוּאָתָהּ, שֶׁנִּתְנַבְּאוּ עַל שָׁאוּל וִיהוּא שֶׁלֹּא
43 תִּימָשֵׁךְ מַלְכוּתָן. בְּמִשִּׁיחַת דָּוִד וּשְׁלֹמֹה כְּתִיב קֶרֶן
44 הַשֶּׁמֶן, וּבְמִשִּׁיחַת שָׁאוּל וִיהוּא כְּתִיב פַּךְ וּכְי
45 רוֹאִין דָּם בַּלַּיְלָה — שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א' כה) "אִם
46 אַשְׁאִיר לְנָבָל עַד אוֹר הַבֹּקֶר מַשְׁתִּין בְּקִיר" שְׁמַע
47 מִינָּהּ דַּהְוָה בַּלַּיְלָה, וְכִי מַרְאִין דָּם בַּלַּיְלָה אִם
48 טָמֵא אוֹ טָהוֹר? הֲלֹא צָרִיךְ לְהַבְחִין מַרְאִיתוֹ אִם
49 מֵחֲמִישָׁה דַּמִּים הַטְּמֵאִים בְּאִשָּׁה הוּא. וּכְי דָּנִין
50 דִּינֵי נְפָשׁוֹת בַּלַּיְלָה — וְהָא כְּתִיב (יִרְמְיָה כא)
51 "דִּינוֹ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט" וּכְתִיב "וְהוֹקַע אוֹתָם לַה'
52 נֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ" (בְּמִדְבַּר כה).

כְּלִיתְנִי

19 שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ הוּכְשְׁרוּ כָּל הָאֲרָצוֹת לוֹמַר שִׁירָה. מִשֶּׁנִּכְנְסוּ יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ, לֹא הוּכְשְׁרוּ כָּל הָאֲרָצוֹת לוֹמַר שִׁירָה. רַב
20 נַחְמָן אָמַר: קְרֵיעָתָא זוֹ הַלֵּילָא. רָבָא אָמַר: בִּשְׁלָמָא הָתָם "הַלְּלוּ עַבְדֵי ה'" וְלֹא עַבְדֵי ה'" וְלֹא עַבְדֵי
21 אַחַשְׁוֵרוֹשׁ? אַבְּתֵי עַבְדֵי אַחַשְׁוֵרוֹשׁ אֲנַן. בֵּין לְרַבָּא בֵּין לְרַב נַחְמָן קַשְׁיָא; וְהָא תַּנְיָא: מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ לֹא הוּכְשְׁרוּ כָּל הָאֲרָצוֹת לוֹמַר
22 שִׁירָה! כֵּיוָן שֶׁגָּלוּ חָזְרוּ לְהֶכְשֵׁירָן הָרִאשׁוֹן. וְתוּ לֵיכָּא? וְהָכְתִיב: "וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן הָרָמָתַיִם צוֹפִים" - אֶחָד מִמָּאתַיִם צוֹפִים שֶׁנִּתְנַבְּאוּ
23 לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל! מִיהָוָה טוּבָא הָווּ, כִּדְתַנְיָא: הַרְבֵּה נְבִיאִים עָמְדוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, כִּפְלַיִם כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם. אֶלָּא נְבוּאָה שֶׁהוּצְרְכָה לְדוֹרוֹת
24 נִכְתְּבָה, וְשֶׁלֹּא הוּצְרְכָה לֹא נִכְתְּבָה. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר: אָדָם הַבָּא מִשְּׁתֵּי רְמוֹת שֶׁצּוֹפוֹת זוֹ אֶת זוֹ. רַבִּי חָנִין אָמַר: אָדָם
25 הַבָּא מִבְּנֵי אָדָם שֶׁעוֹמְדִים בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם. וּמַאן נִינְהוּ? בְּנֵי קֹרַח, דִּכְתִיב: "וּבְנֵי קֹרַח לֹא מֵתוּ". תָּנָא מִשּׁוּם רַבִּינוּ: מָקוֹם נִתְבַּצֵּר
26 לָהֶם בְּגֵיהִנָּם, וְעָמְדוּ עָלָיו. שֶׁבַע נְבִיאוֹת מַאן נִינְהוּ? שָׂרָה, מִרְיָם, דְּבוֹרָה, חַנָּה, אֲבִיגַיִל, חוּלְדָּה וְאֶסְתֵּר. שָׂרָה, דִּכְתִיב: "אֲבִי מִלְכָּה
27 וַאֲבִי יִסְכָּה", וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: "יִסְכָּה" זוֹ שָׂרָה. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ "יִסְכָּה"? שֶׁסָּכְתָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר
28 אֵלַיִךְ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ." דָּבָר אַחֵר: "יִסְכָּה" - שֶׁהַכֹּל סוֹכִין בְּיוֹפְיָהּ. מִרְיָם, דִּכְתִיב :"וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן". וְלֹא
29 אֲחוֹת מֹשֶׁה? אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַב: שֶׁהָיְתָה מִתְנַבְּאָה כְּשֶׁהִיא אֲחוֹת אַהֲרֹן, וְאוֹמֶרֶת: עֲתִידָה אִמִּי שֶׁתֵּלֵד בֵּן שֶׁיּוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל.
30 וּכְשֶׁעָה שֶׁנּוֹלַד נִתְמַלֵּא כָּל הַבַּיִת כּוּלּוֹ אוֹרָה. עָמַד אָבִיהָ וּנְשָׁקָהּ עַל רֹאשָׁהּ, אָמַר לָהּ: בִּתִּי נִתְקַיְּמָה נְבוּאָתֵךְ! וְכֵיוָן שֶׁהִשְׁלִיכוּהוּ
31 לַיְאוֹר עָמַד אָבִיהָ וּטְפָחָהּ עַל רֹאשָׁהּ וְאָמַר לָהּ: בִּתִּי הֵיכָן נְבוּאָתֵךְ? הַיְינוּ דִּכְתִיב: "וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה" - לָדַעַת מַה
32 יִהְיֶה בְּסוֹף נְבוּאָתָהּ. דְּבוֹרָה, דִּכְתִיב: "וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה אֵשֶׁת לַפִּידוֹת". מַאי "אֵשֶׁת לַפִּידוֹת"? שֶׁהָיְתָה עוֹשָׂה פְּתִילוֹת לַמִּקְדָּשׁ.
33 "וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת תֹּמֶר". מַאי שְׁנָא תַּחַת תּוֹמֶר? אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אַבְשָׁלוֹם: מִשּׁוּם יִחוּד. דָּבָר אַחֵר: מַה תָּמָר זֶה אֵין לוֹ
34 אֶלָּא לֵב אֶחָד - אַף יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר לֹא הָיָה לָהֶם אֶלָּא לֵב אֶחָד לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם.
35 חַנָּה, דִּכְתִיב: "וַתִּתְפַּלֵּל חַנָּה וַתֹּאמַר עָלַץ לִבִּי בַּה' רָמָה קַרְנִי בַּה'." "רָמָה קַרְנִי", וְלֹא רָמָה פַּכִּי.
36 דָּוִד וּשְׁלֹמֹה שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּקֶרֶן נִמְשְׁכָה מַלְכוּתָן; שָׁאוּל וְיֵהוּא שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּפַךְ לֹא נִמְשְׁכָה מַלְכוּתָן.
37 "אֵין קָדוֹשׁ כַּה' כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ". אָמַר רַב יְהוּדָה בַּר מְנַשְּׁיָא: אַל תִּקְרֵי "בִּלְתֶּךָ" אֶלָּא לְבַלּוֹתֶךָ.
38 שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם - מַעֲשֵׂה יָדָיו מְבַלִּים אוֹתוֹ.
39 אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַלֶּה מַעֲשֵׂה יָדָיו. "וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ" - אֵין צַיָּיר כֵּאלֹהֵינוּ. אָדָם
40 צָר צוּרָה עַל גַּבֵּי הַכּוֹתֶל אֵינוֹ יָכוֹל לְהַטִּיל בָּהּ רוּחַ וּנְשָׁמָה, קְרָבִים וּבְנֵי מֵעַיִם. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ
41 בָּרוּךְ הוּא צָר צוּרָה בְּתוֹךְ צוּרָה וּמַטִּיל בָּהּ רוּחַ וּנְשָׁמָה, קְרָבִים וּבְנֵי מֵעַיִם. אֲבִיגַיִל, דִּכְתִיב:
42 "וַהֲיָה הִיא רֹכֶבֶת עַל הַחֲמוֹר וְיָרְדָה בְּסֵתֶר הָהָר." "בְּסֵתֶר הָהָר"? "מִן הָהָר" מִיבָּעֵי לֵיהּ! אָמַר רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל: עַל עִסְקֵי דָּם
43 הַבָּא מִן הַסְּתָרִים. נָטְלָה דָּם וְהֶרְאֲתָה לוֹ. אָמַר לָהּ: וְכִי מַרְאִין דָּם בַּלַּיְלָה? אָמְרָה לוֹ: וְכִי דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בַּלַּיְלָה? אָמַר לָהּ:

מורד

## תוספות

1 **משום** יחוד — כשבאין אליה בני ישראל
2 למשפט.
3 **דכתיב** ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי בה' —
4 והכי נמי הוה מצי לאתויי כל הפרשה,
5 שכל הנבואה על סנחריב נבוכדנצר והמן, כמו
6 שתרגם יונתן. אלא קרא דריש פרשתא נקט.

מורד

**מורד** במלכות הוא ולא צריך למידייניה — קשה: אם כן היאך גרס פרק "אחד דיני ממונות" (סנהדרין לו,א ושם) דדיני נפשות מתחילין מן הצד, מדכתיב גבי נבל "ויחגרו איש חרבו ויחגור גם דוד חרבו" (שמואל א' כה), והא מורד במלכות הוה ולא בעי למידייניה! ועוד קשה: היאך ישב דוד בדין, והא אין מושיבין מלך בסנהדרין, כדאמרינן במסכת סנהדרין פרק "בהן גדול"! (יח,ב) ועוד קשה מפרק "במה בהמה יוצאה" (שבת נו,א) גבי אוריה, דקאמר: שהיה לו לדונו בסנהדרין, ואמאי? והא מורד במלכות היה! ויש לומר: דהכא הוי פירושו: מורד במלכות הוא ולא צריך למידייניה כשאר דיני נפשות, שדנין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה, אלא אפילו בו ביום גומרין לחובה. והיינו הא דקאמרה ליה אביגיל: וכי דנין דיני נפשות בלילה, היה לך להמתין לגמור עד למחרת. והוא השיב לה: מורד במלכות הוה ואין צריך להמתין עד למחר. אבל לדונו ודאי צריך. וגם לא קשה מהא שישב דוד בסנהדרין, דהא דאין מושיבין מלך בסנהדרין, היינו משום דלא הוי כבודו להיות יושב ושותק, אבל גבי מורד כבודו הוא להיות יושב ושותק, לפי שהוא נוגע בדבר.

**הכי** גרסינן: מאי מבוא בדמים תרי דמים דם נדה ושפיכות דמים מלמד שגלתה שוקה — ולא גרסינן: איכא דאמרי מלמד שגלתה שוקה. דהא השתא מפרש מאי תרי דמים, ועד השתא לא פריש להו.

**שגלתה** שוקה והלך דוד לאורה שלש פרסאות — קשה: היאך אותה צדיקת גלתה שוקה לפני דוד? ועוד קשה: דמחזי כגומא לומר שהלך לאור שוקה שלש פרסאות! ויש לומר: דנמצא בספרים מדויקים שנקוד בהן לאורה, כלומר לאור שלה, פירוש: נתאוה לה דוד והלך באור חמימות שלש פרסאות.

**דאיגיירה** ונסבה יהושע — קשיא: היאך נסבה? הא אמרינן פרק "הערל" (יבמות עו,א ושם) דאפילו בגירותן לית להו חתנות! וצריך לומר שלא היתה משבעה עממין, אלא משאר עממין ובאת לגור שם. ויש מפרשים: שרצו לומר שלא הוזהרו על לאו ד"לא תתחתן" עד לאחר שנכנסו לארץ. וזה אינו: דאמרינן במדרש דנתינים באו להתגייר בימי משה כמו בימי יהושע, ואף על פי כן לא הותרו לבא בקהל, אלא היו חוטבי עצים ושואבי מים. אלמא דקודם שעברו את הירדן ונכנסו לארץ הוזהרו עליהם.

ארבע

מוֹרֵד בְּמַלְכוּת הוּא, וְלָא צְרִיךְ לְמִידַיְינֵיהּ. אָמְרָה לוֹ: עֲדַיִין שָׁאוּל קַיָּם וְלֹא יָצְאָה טִבְעֲךָ בָּעוֹלָם. אָמַר לָהּ: "בָּרוּךְ טַעְמֵךְ וּבְרוּכָה אָתְּ אֲשֶׁר כְּלִיתִנִי הַיּוֹם הַזֶּה מִבּוֹא בְדָמִים." "דָּמִים" תַּרְתֵּי מַשְׁמַע! אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁגִּילְתָה אֶת שׁוֹקָהּ וְהָלַךְ לְאוֹרָהּ שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת. אָמַר לָהּ: הַשְׁמִיעִי לִי! אָמְרָה לוֹ: "לֹא תִהְיֶה זֹאת לְךָ לְפוּקָה" - "זֹאת" מִכְּלָל דְּאִיכָּא אַחֲרִיתִי. וּמַאי נִיהוּ? מַעֲשֶׂה דְּבַת שֶׁבַע. וּמַסְקְנָא הָכִי הֲוַאי. "וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים". כִּי הֲוָוֹת מִיפַּטְרָא מִינֵּיהּ אָמְרָה לֵיהּ: "וְהֵטִיב ה' לַאדֹנִי וְזָכַרְתָּ אֶת אֲמָתֶךָ". אָמַר רַב נַחְמָן: הַיְינוּ דְּאָמְרִי אֱינָשֵׁי: אִיתְּתָא בַּהֲדֵי שׁוּתָא פִּילְכָא. אִיכָּא דְּאָמְרִי: שָׁפִיל וְאָזֵיל בַּר אַוּוְזָא וְעַיְינוֹהִי מִיטַיְיפֵי. חוּלְדָּה, דִּכְתִיב: "וַיֵּלֶךְ חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן וַאֲחִיקָם וְעַכְבּוֹר". וּבְמָקוֹם דְּקָאֵי יִרְמְיָה הֵיכִי מִתְנַבְּיָא אִיהִי? אָמְרִי בֵּי רַב מִשְׁמֵיהּ רַב: חוּלְדָּה קְרוֹבַת יִרְמְיָה הָיְתָה, וְלֹא הֲוָה מַקְפִּיד עָלֶיהָ. וְיֹאשִׁיָּה גּוּפֵיהּ הֵיכִי שָׁבִיק יִרְמְיָה וּמְשַׁדַּר לְגַבָּהּ? אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי שֵׁילָא: מִפְּנֵי שֶׁהַנָּשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת הֵן. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: יִרְמְיָה לֹא הֲוָה הָתָם, שֶׁהָלַךְ לְהַחֲזִיר עֲשָׂרֶת הַשְּׁבָטִים. וּמְנָלַן דְּאַהֲדוּר? דִּכְתִיב: "כִּי הַמּוֹכֵר אֶל הַמִּמְכָּר לֹא יָשׁוּב". אֲפִשַׁר יוֹבֵל בָּטֵל, וְנָבִיא מִתְנַבֵּא עָלָיו שֶׁיִּבָּטֵל? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁיִּרְמְיָה הֶחֱזִירָן, וְיֹאשִׁיָּהוּ בֶּן אָמוֹן מְלַךְ עֲלֵיהֶן, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר מָה הַצִּיּוֹן הַלָּז אֲשֶׁר אֲנִי רֹאֶה? וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַנְשֵׁי הָעִיר: הַקֵּבֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּא מִיהוּדָה וַיִּקְרָא אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עַל הַמִּזְבַּח בְּבֵית אֵל." וְכִי מַה טִּיבוֹ שֶׁל יֹאשִׁיָּהוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּבֵית אֵל? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁיֹּאשִׁיָּהוּ מָלַךְ עֲלֵיהֶן. רַב נַחְמָן אָמַר: מֵהָכָא: "גַּם יְהוּדָה שָׂת קָצִיר לָךְ בְּשׁוּבִי שְׁבוּת עַמִּי." אֶסְתֵּר, דִּכְתִיב: "וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת." "בִּגְדֵי מַלְכוּת" מִיבָּעֵי לֵיהּ! אֶלָּא שֶׁלְּבָשָׁתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ. כְּתִיב הָכָא: "וַתִּלְבַּשׁ", וּכְתִיב הָתָם: "וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת עֲמָשַׂי". אָמַר רַב נַחְמָן: לֹא יָאָה יְהִירוּתָא לְנָשֵׁי. תַּרְתֵּי נָשֵׁי יְהִירָן הָווֹן וְסַנְיָין שְׁמֵיהוּ. חֲדָא שְׁמָהּ זִיבּוּרְתָא וַחֲדָא שְׁמָהּ כַּרְכּוּשְׁתָּא. זִיבּוּרְתָא כְּתִיב בָּהּ: "וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְבָרָק", וְאִילּוּ אִיהִי לֹא אֲזָלָה לְגַבֵּיהּ. כַּרְכּוּשְׁתָּא כְּתִיב בָּהּ: "אִמְרוּ לָאִישׁ", וְלֹא אָמְרָה אִמְרוּ לַמֶּלֶךְ. אָמַר רַב נַחְמָן: חוּלְדָּה מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ הָיְתָה. כְּתִיב הָכָא: "בֶּן חַרְחַס", וּכְתִיב הָתָם: "בְּתִמְנַת חֶרֶס". אִיתִיבֵיהּ רַב עֵינָא סָבָא לְרַב נַחְמָן: שְׁמוֹנָה נְבִיאִים וְהֵם כֹּהֲנִים יָצְאוּ מֵרָחָב הַזּוֹנָה. וְאֵלּוּ הֵן: גֵּרְיָה בָרוּךְ, וּשְׂרָיָה, מַחְסֵיָה יִרְמְיָה חִלְקִיָּה, חֲנַמְאֵל וְשַׁלּוּם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף חוּלְדָּה הַנְּבִיאָה מִבְּנֵי בָנֶיהָ שֶׁל רָחָב הַזּוֹנָה הָיְתָה. כְּתִיב הָכָא: "בֶּן תִּקְוָה", וּכְתִיב הָתָם: "אֶת תִּקְוַת חוּט הַשָּׁנִי". אָמַר לֵיהּ: עֵינָא סָבָא! וְאָמְרִי לֵהּ פַּתְיָא אוּפְּמָא! מִינִּי וּמִינָּךְ תִּסְתַּיֵּים שִׁמְעָתָא. דְּאִיגַּיְירָא וּנְסָבָהּ יְהוֹשֻׁעַ. וּמִי הָווּ לֵיהּ זַרְעָא לִיהוֹשֻׁעַ? וְהָכְתִיב: "...נוּן בְּנוֹ יְהוֹשֻׁעַ בְּנוֹ"! בְּנֵי לֹא הָווּ לֵיהּ; בְּנָתָן הָווּ לֵיהּ.

בשלמא

**כליתני** — מנעת אותי. **כדמים** — דם נדה ושפיכות דמים. **שגילתה שוקה** — ונתאוה לה, ותבעה ולא שמעה לו, כדמסיים ואזיל. **לפוקה** — כמו פיק ברכים (נחום ב). הכי גרסינן: **זאת מכלל דאיכא אחריתי ומאי ניהו מעשה דבת שבע ומסקנא הכי הוה** — והכי פירושה: מדקאמרה ליה ולא "תהיה זאת לך לפוקה" מכלל שהתנבאת" לו שסופו להכשל בביאה אחרת, ומאי ניהו — בת שבע. ומסקנא הכי הוה — סוף שעלתה לו כך. אלמא נביאה הוות, שנתקיימה נבואתה. **בהדי שותא פילכא** — עם שהאשה מדברת היא טווה. כלומר, עם שהיא מדברת עמו על בעלה — הזכירה לו את עצמה, שאם ימות ישאנה. **מיטייפי** = צופין למרחוק. ודוגמתו במסכת כתובות (ס, א): נטוף עיניך. **ובמקום ירמיה היכי מיתנביא היא** — הרי ירמיה עמוד משנת שלש עשרה ליאשיה, שנאמר "אשר היה דבר ה' אל ירמיה" וגו' (ירמיה א) והספר נמצא בשנת שמונה עשרה ליאשיה, ועליו שלח אצל חולדה. **כי המוכר אל הממכר לא ישוב** — יחזקאל אמרו, והוא נתנבא בתוך [אחת עשרה] שנה שבין גלות יכניה לחרבות ירושלים, ומתנבא ומתנבא שיהא בשל היובל והמוכר שדהו לא ישוב לו. **אפשר יובל בטל** — משגלו עשרת השבטים בימי חזקיה, שנאמר "לכל יושביה" (ויקרא כה) — בזמן שכל יושביה עליה, ולא בזמן שגלו מקצתן. נמצא משגלו שבט ראובן וגד וחצי שבט מנשה [בבר] בטלו היובלות, ויחזקאל היה מתנבא לאחר זמן שיבטל? **אלא מלמד שירמיה החזירן** — באותה שנה שנמצא הספר, והיא שנת שמונה עשרה ליאשיהו. וכששלח על דברי הספר אצל חולדה לא היה שם ירמיה, וחזרו למנות את היובל, ולא הספיקו למנות אלא שמיטות עד שחרב הבית. **ויאמר מה הציון הלז** — ביאשיהו כתיב, בהיותו בבית אל ושרף עצמות הכומרים בבית אל על המזבח שעשה ירבעם. **מה טיבו בבית אל** — והלא [של] מלכי ישראל [היתה], שהרי שם העמיד ירבעם את העגל. **שת קציר** — עשה חיל וגדולה, כמו "ועשה קציר כמו נטע" (איוב יד, ב). **לא נאה יוהרא לנשי** — לא נאה חשיבות לנשים. וסניין שמייהו = שמותיהן מאוסות. **זיבורתא** = דבורה. **כרכושתא** = חולדה. **בן חרחס** — ואף על גב דקרא על בעלה קא מסהיד, מיהו במעשיה כתיב. **אמר ליה עינא סבא מיני ומינך תסתיים שמעתא** — כלומר, על ידי ועל ידך תתפרש אמיתו של דבר, הא והא הואי. **נון בנו יהושע בנו** — את שבט אפרים מייחס הכתוב עד יהושע, ומיהושע למטה לא ייחס איש.

בשלמא

---

לעתיד-לבוא תהיה הנשמה ניזונית מן הגוף (לא כמו עכשיו שהגוף מקבל חיות מהנשמה).

**ממאמר כ"ה טבת ה'תשכ"ז**

מאחר וביזה את המלך, מוֹרֵד בְּמַלְכוּת הוּא, וְלֹא צָרִיךְ לְמִדַּיְּנֵיהּ – ולא צריך לדונו, אלא נהרג בלא דין. אָמְרָה לוֹ אביגיל לדוד, נבל לא ידע שאתה מלך כיון שעֲדַיִן שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ קַיָּים, וְלֹא יָצָא טִבְעֲךָ [–לא התפרסם שמך] בָּעוֹלָם שהנך מלך, ואם כן אין לו דין מורד במלכות. אָמַר לָהּ דוד לאביגיל 'בָּרוּךְ מַעֲמָךְ וּבְרוּכָה אָתְּ אֲשֶׁר כָּלִתַנִי [הַיּוֹם הַזֶּה] מִבּוֹא בְדָמִים' (שמואל א' כה לג), כלומר, דוד שיבח אותה ובירכה על שהצילתו מלשפוך את דמו הנקי של נבל, שכיון שלא התפרסם שמו במלך אין דינו כמורד במלכות.

מדייקת הגמרא: הלשון 'מבוא בדָמִים' בלשון רבים, תַּרְתֵּי מַשְׁמַע – שני דמים במשמע, ומאלו שני דמים הצילתו. אֶלָּא מִלַּמֵּד שֶׁגִּילְתָה אֶת שׁוֹקָהּ, ונתאוה לה דוד וְהָלַךְ לְאוֹרָהּ [–לאור חמימותו ממנה] שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת. אָמַר לָהּ דוד, הַשְׁמִעִי לִי לשכב עמי [אחר שיהרוג את נבל]. אָמְרָה לוֹ אביגיל, לֹא תִהְיֶה זֹאת לְךָ לְפוּקָה' (שם כה לא), כלומר לא תהיה לך ביאה זו למכשול, כי נדה אני, ולא תועיל לך הריגת נבל. ו'דמים' הכוונה דם נדה ושפיכות דמים.

מדייקת הגמרא: מתיבת 'זֹאת' משמע שדווקא כאן לא יהיה מכשול, ומִכְּלָל זה משמע דְּאִיכָּא אַחֲרִיתִי – שיהיה בעתיד מכשול אחר שיכשל בו דוד. וּמַאי נִיהוּ – לאיזה מקרה התנבאה כאן שיכשל, בְּמַעֲשֶׂה דְּבַת שֶׁבַע. מסיימת הגמרא: וּמַסְקְנָא הָכִי הֲוַאי – בסוף באמת נכשל בבת שבע. וזו היתה נבואת אביגיל, שהתנבאה שיכשל בבת שבע.

הגמרא מביאה את המשך נבואת אביגיל: נאמר (שם כה כט) 'וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ', היינו שהתנבאה אביגיל לדוד שתהיה נפשו צרורה [–קשורה] בצרור החיים [–עם הקב"ה], והיינו שאף שיכשל עם בת שבע ימחל לו ה', ואף שיחטא יהיה קשור בו.

כִּי הֲוָות מִיפְּטְרָא מִינֵּיהּ – כשנפרדה ממנו, אָמְרָה לֵיהּ אביגיל לדוד (שם כה לא) 'וְהֵטִיב ה' לַאדֹנִי וְזָכַרְתָּ אֶת אֲמָתֶךָ' – ביקשה מדוד שיזכרה לטובה. אָמַר רַב נַחְמָן, הֵיינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי – זה מה ששגור בפי העולם, אִיתְּתָא בַּהֲדֵי שׁוּתָא פִּילְכָא – דרך אשה שאף בשעה שהיא מדברת היא טווה חוטים, כלומר, אף כשהיא מדברת על דבר אחד לבה על דבר אחר. וכן כאן בעוד שאביגיל ביקשה על בעלה שלא יהרג, ביקשה מדוד שאם ימות, ישאנה, ועל כך אמרה 'וזכרת את אמתך'. אִיכָּא דְּאָמְרִי, שדומה זה למה ששגור בפי העולם, דְּשָׁפִיל וְאָזִיל כַּר אַוִּזָּא – האווז הולך שפל ומכופף, וְעֵינוֹהִי מִיסַּיְּיפֵי – ועיניו צופות למרחוק. וכן כאן אביגיל ביקשה על בעלה שלא יהרג, ועיניה צפו למרחוק, וביקשה שאחר מיתתו ישאנה.

הגמרא ממשיכה לבאר מי הן שבע הנביאות: חוּלְדָּה, מנין שהיתה נביאה, דִּכְתִיב כשיאשיהו המלך שלח אליה לשאול בדבר ספר התורה שנמצא בבית ה' (מלכים ב' כב יד), 'וַיֵּלֶךְ חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן וַאֲחִיקָם וְעַכְבּוֹר וגו' וְשָׁפָן וַעֲשָׂיָה אֶל חֻלְדָּה הַנְּבִיאָה'.

מקשה הגמרא: וּבְמָקוֹם דְּקָאֵי יִרְמְיָה – ובמקום שעמד ירמיה הֵיכִי מִתְנַבְּיָא אִיהִי [–חולדה]. מתרצת הגמרא: אָמְרֵי בֵּי רַב מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, חוּלְדָּה קְרוֹבַת משפחה של יִרְמְיָה הֲוָתָה, וְלֹא הֲוָה ירמיה מַקְפִּיד עֲלֵיהָ אם תתנבא במקומו, ולכן התנבאה.

שואלת הגמרא: וְיֹאשִׁיָּה המלך גּוּפֵיהּ, הֵיכִי שָׁכִיק יִרְמְיָה, כלומר, אף שחולדה התירה לעצמה להתנבאות בחיי ירמיה משום שקרובת משפחתו היתה, אבל מדוע יאשיה עזב את ירמיה, וּמִשַּׁדַּר לְנַבִּיָּה – ושלח לחולדה. משיבה הגמרא: אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי שִׁילָא, הטעם ששלח אליה, מִפְּנֵי שֶׁהַנָּשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת הֵן, ותבקש רחמים שתתפיר הנבואה לטובה.

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, הטעם שיאשיה שלח לחולדה, מפני שִׁירְמְיָה לֹא הֲוָה הָתָם – לא היה בארץ ישראל, מפני שֶׁהָלַךְ לְהַחֲזִיר את עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים שהגלם סנחריב, כמבואר במלכים (ב' יח יא).

מבארת הגמרא: וּמְנָלָן דְּאַהֲדוּר – שאכן חזרו מהגלות על ידי ירמיה. דִּכְתִיב בתוכחת יחזקאל הנביא (יחזקאל ז יג), 'כִּי הַמּוֹכֵר אֶל הַמִּמְכָּר לֹא יָשׁוּב'. כלומר, שאם לא יחזרו בתשובה יענשו ויגלו, ואין היובל נוהג בגלות, וממילא קרקע שנמכרה לא תשוב אל המוכר, שחזרת קרקעות היא רק ביובל. ומוכח שהחזירם ירמיה, כי אם לא החזירם קשה, וכי אֶפְשָׁר שהיוֹבֵל היה בָּטֵל ממתי שהתחילו עשרת השבטים לגלות, וְעדיין יחזקאל הַנָּבִיא מִתְנַבֵּא עָלָיו שֶׁיִּבָּטֵל בעתיד, הלא כבר בטל הוא. אֶלָּא מִלַּמֵּד שֶׁיִּרְמְיָה הנביא הֶחֱזִירָן מהגלות, ושוב נהג היובל, וגם יחזקאל והזהירם שאם לא יחזרו בתשובה יגלו שנית, ושוב יבטל היובל.

מוסיפה הגמרא: וְאחר שהחזירן ירמיה, יֹאשִׁיָּהוּ בֶּן אָמוֹן מָלַךְ עֲלֵיהֶן, דִּכְתִיב כשיאשיהו ביער את העבודה זרה, והוציא מהקברים את עצמות החוטאים (מלכים ב' כג יז) 'וַיֹּאמֶר מָה הַצִּיּוּן הַלָּז אֲשֶׁר אֲנִי רוֹאֶה, וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַנְשֵׁי הָעִיר הַקֶּבֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּא מִיהוּדָה וַיִּקְרָא אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּבֵית אֵל'. ויש להבין, וְכִי מַה טִּיבוֹ – ענינו שֶׁל יֹאשִׁיָּהוּ שהיה מלך יהודה, עַל הַמִּזְבֵּחַ שבנה ירבעם בְּבֵית אֵל שהיה אצל מלכי ישראל. אֶלָּא מִלַּמֵּד שֶׁיֹּאשִׁיָּהוּ מָלַךְ עֲלֵיהֶן אחר ששבו מגלותם. רַב נַחְמָן אָמַר, מֵהָכָא נלמד דבר זה, שכתוב (הושע ו יא) 'גַּם יְהוּדָה שָׁת קָצִיר לָךְ' [–עשה גדולה ושררה] בְּשׁוּבִי שְׁבוּת עַמִּי', והיינו שמלך יהודה על בולם.

הגמרא ממשיכה לבאר: אֶסְתֵּר, מנין שהיתה נביאה, דִּכְתִיב (אסתר ה א) 'וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי [לכתיבת האגרות] וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת', שואלת הגמרא: מדוע נאמר שלבשה מלכות, בִּגְדֵי מַלְכוּת מִיבָּעֵי לֵיהּ. אֶלָּא הפירוש שֶׁלָּבְשָׁתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ. ושייך לשון 'לבישה' ברוח, דִּכְתִיב הָכָא 'וַתִּלְבַּשׁ', וּכְתִיב הָתָם (דה"י ב' יא יט) 'וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת עֲמָשַׂי' וגו'.

אָמַר רַב נַחְמָן, לֹא יָאָה יְהִירוּתָא לְנָשֵׁי – לא נאה החשיבות לנשים, שהרי תַּרְתֵּי נָשֵׁי יְהִירָן הַוְיָין – היו חשובות, שהיו נביאות, וְכַנְיָין שְׁמֵיְיהוּ – ושמותיהן מאוסין. חֲדָא שְׁמָהּ זִיבּוּרְתָּא – דבורה, וַחֲדָא שְׁמָהּ כַּרְכּוּשְׁתָּא – חולדה, והחיות דבורה וחולדה הן שפלות שבבריות. מפרשת הגמרא היכן מצינו שהחשיבו עצמן: זִיבּוּרְתָּא – דבורה, כְּתִיב בָּהּ (שופטים ד ו) 'וַתִּשְׁלַח [דבורה] וַתִּקְרָא לְבָרָק' בעלה שיבוא אליה, וְאִילּוּ אִיהִי לֹא אָזְלָה לְגַבֵּיהּ – לא הלכה אליו. כַּרְכּוּשְׁתָּא – חולדה, כְּתִיב בָּהּ כשהשיבה ליאשיהו המלך על דבר הספר הנמצא (מלכים ב' כב טו) 'אִמְרוּ לְאִישׁ אֲשֶׁר שְׁלַח אֶתְכֶם אֵלָי', וְלֹא אָמְרָה 'אִמְרוּ לְמַלְכָּךְ', הרי שהחשיבה עצמה כנגד המלך.

אָמַר רַב נַחְמָן, חוּלְדָּה מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ בן נון הָיְתָה. ונלמד מגזירה שוה, כְּתִיב הָכָא (שם כב יד) 'חִלְדָּה הַנְּבִיאָה וגו' בֶּן חַרְחַס', וּכְתִיב הָתָם (יהושע כד ל) שקברו את יהושע 'בְּתִמְנַת חֶרֶס'.

אִיתְּיבֵיהּ רַב עֵינָא סַבָּא לְרַב נַחְמָן, וכי חולדה היתה מבני בניו של יהושע, הרי שנינו בברייתא, שְׁמוֹנֶה נְבִיאִים וְהֵם כֹּהֲנִים יָצְאוּ מֵרַחַב הַוּוֹנָה, וְאֵלּוּ הֵן: נַרְיָה, בָּרוּךְ, וּשְׂרָיָה, מַחְסֵיָה, יִרְמְיָה, חִלְקִיָּה, חֲנַמְאֵל, וְשָׁלוּם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף חוּלְדָּה הַנְּבִיאָה מִבְּנֵי בָנָיהּ שֶׁל רָחָב הַוּוֹנָה הָיְתָה. ונלמד מגזירה שוה, כְּתִיב הָכָא (מלכים ב' כב יד) 'בֶּן תִּקְוָה', וּכְתִיב הָתָם לגבי רחב (שם ב יח) שאמרו לה המרגלים 'אֶת תִּקְוַת חוּט הַשָּׁנִי הַזֶּה תִּקְשְׁרִי בַּחַלּוֹן'. הרי שלא היתה חולדה מבני בניו של יהושע. אָמַר לֵיהּ רב נחמן, עֵינָא סַבָּא [–רב עינא הזקן], וְאָמְרֵי לֵהּ – ויש אומרים שכך פנה אליו, פַּתְיָא אוּכְמָא – כלי שחור, מִינִּי [–ממני] שלמדתי שהיתה מיהושע, וּמִינָּךְ [–וממך] שהבאת ברייתא שהיתה מרחב, תִּסְתַּיֵּים שְׁמַעְתָּא – תתברר אמיתות הדבר, ונפרש כך, דְּאִינַּיְירָא רחב, וְנִסְבָּהּ [–נשא אותה] יְהוֹשֻׁעַ לאשה. ונמצא שהיתה חולדה גם מזרעו של יהושע וגם מזרעה של רחב.

מקשה הגמרא: וּמִי הֲווּ לֵיהּ זַרְעָא לִיהוֹשֻׁעַ – וכי היה זרע ליהושע, וְהָכְתִיב ביהושע (דה"י א ז כז) 'נוּן בְּנוֹ יְהוֹשֻׁעַ בְּנוֹ', ואינו ממשיך לייחס אחרי יהושע, הרי שלא היה לו זרע. מתרצת הגמרא: בָּנֵי [–זכרים] לֹא הֲווּ לֵיהּ, בְּנָתָן [–נקבות] הֲווּ לֵיהּ.

---

הנשמה היא כמו אור הנר שחפץ בטבע ליפרד מהפתילה ולידבק בשורשו למעלה, אף שעל-ידי-זה יכבה ויתבטל אורו במציאות.

**ממאמר כ"ה טבת ה'תשכ"ז**

שנינו בברייתא לעיל שהיו שמונה נביאים מזרעה של רחב. מבררת הגמרא: בְּשִׁלְמָא אִינְהוּ [–ברוך שריה ירמיה וחנמאל] מִיפַּרְשֵׁי – מצינו שהיו נביאים. אֶלָּא אֲבָהָתֵיהוּ – אבותיהם, נריה אבי ברוך, מחסיה אבי שריה, חלקיה אבי ירמיה ושלום אבי חנמאל, מְנָלַן שהיו נביאים. מבארת הגמרא: כִּדְעוּלָּא, דְּאָמַר עוּלָּא, כָּל מָקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ של הנביא וְשֵׁם אָבִיו כתובים בְּענין נְבִיאוּת, בְּיִדּוּעַ שֶׁהוּא נָבִיא בֶּן נָבִיא, וכל מקום שרק שְׁמוֹ של הנביא כתוב וְלֹא שֵׁם אָבִיו, בְּיִדּוּעַ שֶׁהוּא נָבִיא וְלֹא בֶּן נָבִיא. ונביאים אלו שהוזכרו עם שמות אבותיהם, סימן הוא שגם אבותיהם היו נביאים.

עוד הוסיף עולא: שכל מקום ששְׁמוֹ של הנביא וְגם שֵׁם עִירוֹ מְפוֹרָשׁ, בְּיִדּוּעַ שֶׁהוּא מֵאוֹתָהּ הָעִיר הנזכרת. אבל אם כתוב שְׁמוֹ של הנביא וְלֹא כתוב שֵׁם עִירוֹ, בְּיִדּוּעַ שֶׁהוּא מִירוּשָׁלַיִם.

בְּמַתְנִיתָא תָּנָא – בברייתא שנינו, כָּל שֶׁמַּעֲשָׂיו וּמַעֲשֵׂה אֲבוֹתָיו סְתוּמִין – שלא מפורש בפסוק האם מעשיהם היו טובים, וּפָרַט לְךָ הַכָּתוּב בְּאֶחָד מֵהֶן [–באב או בבן] לְשֶׁבַח, כְּגוֹן 'דְּבַר ה' אֲשֶׁר הָיָה אֶל צְפַנְיָה בֶּן כּוּשִׁי בֶן גְּדַלְיָה' (צפניה א א), שהיה צפניה נביא, בְּיִדּוּעַ שֶׁגַּם כושי אביו וגדליה אבי אביו היו צדיקים, וְהוּא [–צפניה] צַדִּיק בֶּן צַדִּיק. וְכָל שֶׁפָּרַט לְךָ הַכָּתוּב בְּאֶחָד מֵהֶן לְגָנַאי, כְּגוֹן 'וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בָּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה בֶן אֱלִישָׁמָע' (ירמיה מא א) והרג את גדליה בן אחיקם הצדיק, בְּיִדּוּעַ שֶׁגַּם נתניה אביו ואלישמע אבי אביו היו רשעים, וְהוּא [–ישמעאל] רָשָׁע בֶּן רָשָׁע.

הגמרא מבארת מי היה הנביא מלאכי: אָמַר רַב נַחְמָן, מַלְאָכִי הנביא, זֶה מָרְדְּכַי היהודי. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ מַלְאָכִי, משום שֶׁהָיָה מִשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ אחשורוש, והוא חשוב כמלאך.

מקשה הגמרא: מִיתִיבִי, בְּרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה וּשְׂרָיָה בֶּן מַעֲשֵׂיָה וְדָנִיאֵל וּמָרְדְּכַי בִּלְשָׁן וְחַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי, כּוּלָּן נִתְנַבְּאוּ לבני הגולה בְּשָׁנַת שְׁתַּיִם לְמַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ השני בנו של אחשורוש, שיחזרו לבניית בית המקדש שהותרה על ידי כורש הראשון, והופסקה לפני שמונה עשר שנים על ידי השמרונים. הרי שמנו את מרדכי בפני עצמו ואת מלאכי בפני עצמו, ולא יתכן שמלאכי זה מרדכי. מסיקה הגמרא: אכן מברייתא זו יש תִּיּוּבְתָּא לרב נחמן.

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, מַלְאָכִי זֶה עֶזְרָא הסופר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מַלְאָכִי אינו כינוי לאדם אחר אלא כך שְׁמוֹ. אָמַר רַב נַחְמָן [בַּר יִצְחָק], מִסְתַּבְּרָא כְּמַאן דְּאָמַר מַלְאָכִי זֶה עֶזְרָא, דִּכְתִיב בִּנְבִיאוּת מַלְאָכִי (מלאכי ב יא), 'גָּבְדָה יְהוּדָה וְתוֹעֵבָה נֶעֱשְׂתָה בְיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלִַם כִּי חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ ה' אֲשֶׁר אָהֵב וּבָעַל בַּת אֵל נֵכָר' – הנביא מלאכי הוכיחם על שבגדו בה' וחללו את קדושתם כשנשאו נשים נכריות, וכל זה עשו בפרהסיא בחוצות ערי יהודה ובירושלים. וּמַאן אַפְרִישׁ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת – ומי הוא הנביא שהוכיח את ישראל על שנשאו נשים נכריות, הלא הוא עֶזְרָא, שאחר שעלו לארץ ישראל מגלות בבל היו מהם שנשאו נשים נכריות, ועזרא הוכיחם והתוודה והתפלל לה' שיחזרו בהם מדרכם הרעה, והועילו תפילותיו, ושבו בתשובה. כִּדְכְתִיב (עזרא י ב) 'וַיַּעַן שְׁכַנְיָה בֶן יְחִיאֵל מִבְּנֵי עֵילָם וַיֹּאמֶר לְעֶזְרָא אֲנַחְנוּ מָעַלְנוּ בֵּאלֹהֵינוּ וַנֹּשֶׁב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת'. ומכך שהחטא של ישראל ותוכחת הנביא שוים בשניהם, מסתבר שמלאכי זהו עזרא.

תָּנוּ רַבָּנַן, אַרְבַּע נָשִׁים יְפֵיפִיּוֹת הָיוּ בָּעוֹלָם, ואלו הן, שָׂרָה (ואביגיל רחב) [רָחָב וַאֲבִיגַיִל] וְאֶסְתֵּר. וּלְמַאן דְּאָמַר לעיל (יג.) שאֶסְתֵּר יְרִקְרוֹקֶת [–ירוקה כהדס] הָיְתָה ולא יפה, אלא שחוט של חסד היה משוך עליה, מֵפִיק [–מוציא] את אֶסְתֵּר ממנין הנשים היפות, וּמְעַיֵּיל [–ומכניס] במקומה את וַשְׁתִּי.

תָּנוּ רַבָּנַן, רָחָב בִּשְׁמָהּ זִינְתָּהּ – המזכיר את שמה נגרר אחר תאוות זנות. יָעֵל בְּקוֹלָהּ – השומע את קולה. אֲבִיגַיִל בִּזְכִירָתָהּ – הנזכר בה. מִיכַל בַּת שָׁאוּל בְּרְאִיָּיתָהּ – הרואה אותה. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, כָּל הָאוֹמֵר רָחָב רָחָב, כלומר כל המזכיר את שמה, מֵיד נִיקְרֵי – רואה קרי. אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לרבי יצחק, אָנָא אָמִינָא – אני אמרתי רָחָב רָחָב, וְלֹא אִיכְּפַת לִי – ואיני חושש. אָמַר לֵיהּ רבי יצחק לרב נחמן, כִּי קָאֲמִינָא בְּיוֹדְעָה וּבְמַכִּירָה – כוונתי רק למי שהכירה בעבר.

הגמרא ממשיכה לבאר את פסוקי המגילה: 'וּמָרְדְּכַי יָדַע אֵת כָּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה וגו' וַיֵּצֵא בְּתוֹךְ הָעִיר וַיִּזְעַק זְעָקָה גְּדֹלָה וּמָרָה'. מבררת הגמרא: מַאי אָמַר מרדכי בזעקתו. מבארת הגמרא: רַב אָמַר, כך היה זועק, גְּבַהּ רשעות הָמָן מֵאַחַשְׁוֵרוֹשׁ – עלו על לב המן דברי רשעות שלא עלו על לב אחשורוש. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, כך זעק, גָּבַר מַלְכָּא עִילָּאָה מִמַּלְכָּא תַּתָּאָה – גבר המלך העליון [הקב"ה] על המלך התחתון [המן]. והוא בלשון סגי נהור, בביכול גבר המן על רצון ה'.

'וַתִּתְחַלְחֵל הַמַּלְכָּה מְאֹד'. מבארת הגמרא: מַאי 'וַתִּתְחַלְחֵל' שפירושו שהתמסמס חלל גופה. אָמַר רַב, שֶׁמחמת הפחד החזק שאחז בה פֵּירְסָה נִדָּה. וְרַבִּי יִרְמְיָה אָמַר, הפחד גרם לה שֶׁהוּצְרְכָה לְנַקְבֵיהָ.

'וַתִּקְרָא אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ'. אָמַר רַב, הֲתָךְ זֶה דָּנִיאֵל, שהיה מסריסי המלך החשובים עוד מימי בלשצר והועמד על ידי אחשורוש לרשות אסתר. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ הֲתָךְ, משום שֶׁבימי אחשורוש חֲתָכוּהוּ [–הורידוהו] מִגְּדוּלָּתוֹ ושמוהו כאחד הסריסים. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, לא נדחה דניאל בימי אחשורוש, ונקרא כך, משום שֶׁכָּל דִּבְרֵי מַלְכוּת נֶחְתָּכִין [–מוכרעים] עַל פִּיו.

'וַתִּקְרָא אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ וגו' וַתְּצַוֵּהוּ עַל מָרְדְּכַי לָדַעַת מַה זֶּה וְעַל מַה זֶּה'. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, שָׁלְחָה לוֹ אסתר למרדכי רמז בדבריה, שֶׁמָּא עָבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תּוֹרָה דִּכְתִיב בָּהֶן (שמות לב טו) 'מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתוּבִים'.

'וַיַּגִּידוּ לְמָרְדְּכַי אֶת דִּבְרֵי אֶסְתֵּר'. וְמכך שנאמר 'וַיַּגִּידוּ' משמע שאִילּוּ אִיהוּ [–התך] לֹא אָזַל לְגַבֵּיהּ – לא הלך למרדכי לומר את דבריה של אסתר שאינה יכולה להכנס לבית המלך. אומרת הגמרא: מִכָּאן נלמד מנהג דרך ארץ, שֶׁאֵין מְשִׁיבִין עַל הַקַּלְקָלָה – שלא יחזור שליח למשלחו לומר שלא הצליח בשליחותו. ולכן לא חזר התך למרדכי, ואסתר שלחה דבריה עם אחרים.

'לֵךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְּהוּדִים וגו' הַנִּמְצָאִים בְּשׁוּשַׁן וְצוּמוּ עָלַי' עַד 'אֲשֶׁר לֹא כַּדָּת'. אָמַר רַבִּי אַבָּא, שֶׁלֹּא כְּדַת (היה) [כָּל יוֹם וְיוֹם] – שלא כמנהג שנהגתי עמו עד ליום זה, שהיה על פי דת התורה, שֶׁבְּכָל יוֹם וְיוֹם עַד עַכְשָׁיו נבעלתי למלך בְּאוֹנֶס, וְעַכְשָׁיו – מכאן ואילך אבוא אליו בְּרָצוֹן, ואם כן, 'וְכַאֲשֶׁר אָבַדְתִּי אָבָדְתִּי', כְּשֵׁם שֶׁאָבַדְתִּי מִבֵּית אַבָּא כשנלקחתי לבית המלך, כָּךְ אוֹבֵד מִמּוֹ – שאאסר עליך כדין אשת איש שנבעלה לאחר ברצון שאסורה לבעלה, אולם עד היום, שהיה זה באונס, היתה מותרת למרדכי בעלה.

'וַיַּעֲבֹר מָרְדְּכַי וַיַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוַּתָה עָלָיו אֶסְתֵּר', שאמרה להתענות שלשה ימים. הגמרא מבארת מה הכוונה 'ויעבור': אָמַר רַב, שֶׁהֶעֱבִיר יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח בְּתַעֲנִית – שעבר על דין תורה וגזר תענית ביום טוב ראשון של פסח. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, דְּעָבַר עֲרַקּוּמָא דְּמַיָּא – שלולית של מים מכונסין, והיינו שעבר לצידו השני של הנהר החוצה את שושן, לאסוף את היהודים שהיו שם כדי להתענות.

'וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת'. שואלת הגמרא: 'ותלבש אסתר בִּגְדֵי מַלְכוּת' מִיבָּעֵי לֵיהּ לכתוב. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, מְלַמֵּד שֶׁלָּבְשָׁתָה [–ששרתה עליה] רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, ו'מלכות' הכוונה לרוח הקודש הנקראת מלכות. ושייך לשון לבישה על רוח, דִּכְתִיב הָכָא 'וַתִּלְבַּשׁ', וּכְתִיב הָתָם (דה"י ב' יא יט) 'וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת עֲמָשַׂי' – רוח רצון שרתה על עמשי.

הגמרא מביאה מימרות נוספות שאמר רבי אלעזר בשם רבי חנינא: וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, לְעוֹלָם אַל תְּהִי בְּרִכַּת הֲדִיוֹט קַלָּה בְּעֵינֶיךָ – אל תזלזל אפילו בברכת אדם פשוט, שֶׁהֲרֵי שְׁנֵי גְּדוֹלֵי הַדּוֹר בֵּרְכוּם שְׁנֵי הֲדִיוֹטוֹת וְנִתְקַיְּימָה בָּהֶן, וְאֵלּוּ הֵן גדולי הדור, דָּוִד וְדָנִיאֵל. מבארת הגמרא: דָּוִד, דְּכָרְכֵיהּ אֲרוּנָה, דִּכְתִיב אחר שקנה דוד את גרנו של ארונה להקים עליו מזבח, כדי לעצור את המגיפה שנגרמה אחר שמנה את ישראל (שמואל ב' כד כג), 'וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה אֶל הַמֶּלֶךְ וגו' ה' אֱלֹהֶיךָ יִרְצֶךָ', ונתקיימה ברכתו, שנאמר (שם כד כה) 'וַיֵּעָתֶר ה' לָאָרֶץ וַתֵּעָצֵר הַמַּגֵּפָה מֵעַל יִשְׂרָאֵל'. דָּנִיאֵל, דְּכָרְכֵיהּ דָּרְיָוֶשׁ, דִּכְתִיב שאמר לו בעת שהשליכוהו לגוב

המשך בעמוד קעו

רש"ל

**בשלמא** — ירמיה וחנמאל דכתיב "ויבא אלי חנמאל בן דודי כדבר ה'" (ירמיה לב). ברוך ושריה מצינו שהיו תלמידי ירמיה, ברוך — דכתיב "מפיו יקרא אלי את הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו" (ירמיה לו) ושריה בתוך ספר ירמיה (נא): הדבר אשר צוה ירמיה את שריה בן מחסיה וגו'. ומצינו בתלמידי נביאים שהיו נביאים: נחה רוח אליהו על אלישע, ויהושע תלמיד משה. ולקמן תניא בברייתא: ברוך בן נריה, ושריה בן מחסיה, ודניאל, ומרדכי, וחגי, זכריה ומלאכי, כולן נתנבאו בשנת שתיים לדריוש. **ישמעאל בן נתניה** — הוא שהרג את גדליהו בן אחיקם הצדיק. **בשנת שתים לדריוש** — האחרון, נתנבאו לבני הגולה שיחזורו לבית המקדש. שנתבטלה המלאכה זה שמונה עשרה שנה על ידי שמרונים משהתחילו בה בימי כורש. **בגדה יהודה** — סיפיה דקרא "ובעבל בת אל נכר". **בשמה זינתה** — המזכיר את שמה נגרר אחר תאות זנות. נקרי — רואה קרי. הכי גרסינן: **מאי אמר** — כשצעק צעקה גדולה ומרה מה היה אומר בצעקתו? **רב אמר** — כך היה צועק. **גבה המן מאחשורוש** — שמלאו לבו לדבר מה שלא עלה על לב אחשורוש. **גבר מלכא עילאה** — כינוי הוא להיפוך, בלשון נקיה. **ותתחלחל** — נתמסמס חלל גופה. **שחתכוהו מגדולתו** — בימי אחשורוש. שהרי בלשצר השליטו תלתא במלכותו, וכן דריוש המדי, שנאמר "ועלה מנהון סרכיא תלתא די דניאל חד מנהון" (דניאל ו), וכן כורש שנאמר "ודניאל הצלח במלכות דריוש ובמלכות כורש פרסאה" (שם). וכשמלך אחשורוש חתכו מגדולתו. **ואלו איהו** — דניאל לא אזיל להשיב שליחותו. **על הקלקלה** — שהיתה אסתר מונעת לבא אל המלך, לפיכך לא השיב התוך את שליחותו, ואסתר שלחה דבריה על ידי אחרים. **עד עכשיו** — נבעלתי באונס. **ועכשיו** — מכאן ואילך מדעתי. **אבדתי ממך** — ואסורה אני לך, דאשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה, וברצון אסורה לבעלה. **יום טוב ראשון של פסח** — שהרי בשלשה עשר בניסן נכתבו האגרות וניתן הדת בשושן, וארבעה עשר וחמשה עשר וששה עשר התענו, ובששה עשר נתלה המן בערב. **דעבר ערקומא דמיא** — לאסוף היהודים שבעבר השני. **שופת את הקדרה** — מושיבה על הכירה, היא קרויה שפיתה. **וזה בא בפרזובולי** — מרדכי בא אליו את עצמו למרדכי קודם לכן ימים רבים בבכרי לחם. **בולי** — לשון עושר, כדאמרינן (גיטין לז, א) "ושברתי את גאון עוזכם" — אלו בולאות שביהודה.

בוטי

**ארבע** נשים יפיפיות היו בעולם — קשה: אמאי לא חשיב חוה? דהא אמרינן בפרק "חזקת הבתים" (בבא בתרא נח,א) שרה לפני חוה כקוף בפני אדם! ויש לומר: דלא חשיב אלא אותן הנולדות מאשה. **כשם** שאבדתי מבית אבא כך אבדתי ממך — ואם תאמר: אמאי לא היה מגרשה ותהא מותרת להחזירנה? יש לומר: לפי שכל מעשה הגט הוא על פי עדים, והיה ירא פן יתפרסם הדבר למלכות. **ביום** השלישי — בזכות תורה נביאים וכתובים. אי נמי: כהנים לוים וישראלים. אי נמי: משה ואהרן ומרים. אי נמי: שלישי דמתן תורה.

תוספות

תוספות

בִּשְׁלָמָא אִינְהוּ מִיפְּרְשִׁי. אֶלָּא אַבְהַתַּיְיהוּ מְנָלַן? כְּעוּלָּא, דְּאָמַר עוּלָּא: כָּל מָקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ וְשֵׁם אָבִיו בִּנְבִיאוּת, בִּידוּעַ שֶׁהוּא נָבִיא בֶּן נָבִיא; שְׁמוֹ וְלֹא שֵׁם אָבִיו, בִּידוּעַ שֶׁהוּא נָבִיא וְלֹא בֶּן נָבִיא; שְׁמוֹ וְשֵׁם עִירוֹ מְפוֹרָשׁ, בִּידוּעַ שֶׁהוּא מֵאוֹתָהּ הָעִיר; שְׁמוֹ וְלֹא שֵׁם עִירוֹ, בִּידוּעַ שֶׁהוּא מִירוּשָׁלַיִם. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: כָּל שֶׁמַּעֲשָׂיו וּמַעֲשֵׂה אֲבוֹתָיו סְתוּמִים, וּפֵרֵט לְךָ הַכָּתוּב בְּאֶחָד מֵהֶם לְשַׁבֵּחַ, כְּגוֹן "דְּבַר ה' אֲשֶׁר הָיָה אֶל צְפַנְיָה בֶן כּוּשִׁי בֶּן גְּדַלְיָה", בִּידוּעַ שֶׁהוּא צַדִּיק בֶּן צַדִּיק. וְכָל שֶׁפֵּרֵט לְךָ הַכָּתוּב בְּאֶחָד מֵהֶן לְגִנַּאי, כְּגוֹן: "וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בָּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה בֶן אֱלִישָׁמָע" בִּידוּעַ שֶׁהוּא רָשָׁע בֶּן רָשָׁע. אָמַר רַב נַחְמָן: מַלְאָכִי זֶה מָרְדְּכַי. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ מַלְאָכִי? שֶׁהָיָה מְשַׁנֶּה לְמַלְּךָ. מֵיתִיבִי: בְּרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה וּשְׂרָיָה בֶּן מַחְסֵיָה וְדָנִיֵּאל וּמָרְדְּכַי בִּלְשָׁן, וְחַגַּי, זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי, כּוּלָּן נִתְנַבְּאוּ בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ. תִּיּוּבְתָּא. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קְרְחָה: מַלְאָכִי זֶה עֶזְרָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מַלְאָכִי שְׁמוֹ. אָמַר רַב נַחְמָן: מִסְתַּבְּרָא כְּמַאן דְּאָמַר: מַלְאָכִי זֶה עֶזְרָא, דִּכְתִיב: "בִּנְבִיאוּת מַלְאָכִי: "בְּגָדָה יְהוּדָה וְתוֹעֵבָה נֶעֱשְׂתָה בְיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלַיִם כִּי חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ ה' אֲשֶׁר אָהֵב וּבָעַל בַּת אֵל נֵכָר." וּמַאן אַפְרִישׁ נָשִׁים גּוֹיוֹת? עֶזְרָא, דִּכְתִיב: "וַיַּעַן שְׁכַנְיָה בֶן יְחִיאֵל מִבְּנֵי עֵילָם וַיֹּאמֶר לְעֶזְרָא: אֲנַחְנוּ מָעַלְנוּ בֵּאלֹהֵינוּ וַנֹּשֶׁב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת." תָּנוּ רַבָּנַן: אַרְבַּע נָשִׁים יְפֵיפִיּוֹת הָיוּ בָעוֹלָם: שָׂרָה וַאֲבִיגַיִל רָחָב וְאֶסְתֵּר. וּלְמַאן דְּאָמַר אֶסְתֵּר יַרְקְרוֹקֶת הָיְתָה, מַפִּיק אֶסְתֵּר וּמְעַיֵּיל וַשְׁתִּי. תָּנוּ רַבָּנַן: רָחָב בִּשְׁמָהּ זִינְּתָה; יָעֵל בְּקוֹלָהּ, אֲבִיגַיִל בִּזְכִירָתָהּ, מִיכַל בַּת שָׁאוּל בִּרְאִיָּיתָהּ. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הָאוֹמֵר "רָחָב" "רָחָב" מִיָּד נִיקְרִי. אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן: אֲנָא אֲמִינָא "רָחָב, רָחָב" וְלֹא אִיכְּפַת לִי. אָמַר לֵיהּ: כִּי קָאֲמִינָא בִּיוֹדְעָהּ וּבְמַכִּירָהּ. "וּמָרְדְּכַי יָדַע אֶת כָּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה". מַאי אָמַר? רַב אָמַר: גָּבַהּ הָמָן מֵאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: גָּבַר מַלְכָּא עִילָּאָה מִמַּלְכָּא תַּתָּאָה. "וַתִּתְחַלְחֵל הַמַּלְכָּה". מַאי "וַתִּתְחַלְחֵל"? אָמַר רַב: פֵּירְסָה נִדָּה. וְרַבִּי יִרְמְיָה אָמַר: שֶׁהוּצְרְכָה לִנְקֵבֶיהָ. "וַתִּקְרָא אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ". אָמַר רַב: הֲתָךְ זֶה דָּנִיֵּאל. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ הֲתָךְ? שֶׁהֶתְכּוּהוּ מִגְּדוּלָּתוֹ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: שֶׁכָּל דִּבְרֵי מַלְכוּת נֶחְתָּכִין עַל פִּיו. "לָדַעַת מַה זֶּה וְעַל מַה זֶּה". אָמַר רַבִּי יִצְחָק: שְׁלָחָהּ לוֹ: שֶׁמָּא עָבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תּוֹרָה, דִּכְתִיב בָּהֶן: "מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתֻבִים". "וַיַּגִּידוּ לְמָרְדְּכַי אֶת דִּבְרֵי אֶסְתֵּר", וְאִילּוּ אִיהוּ לֹא אֲזַל לְגַבֵּיהּ. מִכָּאן שֶׁאֵין מְשִׁיבִים עַל הַקַּלְקָלָה. "לֵךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר לֹא כְדָת." אָמַר רַבִּי אַבָּא: שֶׁלֹּא כַּדָּת הָיָה, שֶׁבְּכָל יוֹם וְיוֹם עַד עַכְשָׁיו בְּאוֹנֶס, וְעַכְשָׁיו בְּרָצוֹן. "וְכַאֲשֶׁר אָבַדְתִּי אָבַדְתִּי" - כְּשֵׁם שֶׁאָבַדְתִּי מִבֵּית אַבָּא כָּךְ אוֹבֵד מִמְּךָ. "וַיַּעֲבֹר מָרְדְּכַי". אָמַר רַב: שֶׁהֶעֱבִיר יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח בְּתַעֲנִית. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: עָבַר עַרְקוּמָא דְּמַיָּא. "וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת". "בִּגְדֵי מַלְכוּת" מִיבָּעֵי לֵיהּ! אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מְלַמֵּד שֶׁלָּבְשָׁתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ. כְּתִיב הָכָא: "וַתִּלְבַּשׁ", וּכְתִיב הָתָם: "וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת עֲמָשַׂי". וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: לְעוֹלָם אַל תְּהִי בְּרִכַּת הֶדְיוֹט קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי שְׁנֵי גְּדוֹלֵי הַדּוֹר בֵּרְכוּם שְׁנֵי הֶדְיוֹטוֹת וְנִתְקַיְּימָה בָּהֶם וְאֵלּוּ הֵן: דָּוִד וְדָנִיֵּאל; דָּוִד דְּבָרְכֵיהּ אֲרַוְנָה, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה אֶל הַמֶּלֶךְ". דָּנִיֵּאל דְּבָרְכֵיהּ דְּרְיָוֶשׁ, דִּכְתִיב: "אֱלָהָךְ די אַנְתְּ פָּלַח לֵהּ בְּתְדִירָא הוּא יְשֵׁיזְבִנָּךְ." וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אַל תְּהִי קְלָלַת הֶדְיוֹט קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ קִלֵּל אֶת שָׂרָה, "הִנֵּה הוּא לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם" וְנִתְקַיֵּים בְּזַרְעָהּ, "וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו". וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: בֹּא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם; מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, אָדָם שׁוֹפֵת קְדֵרָה וְאַחֵר כָּךְ נוֹתֵן לְתוֹכָהּ מַיִם, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן מַיִם וְאַחַר כָּךְ שׁוֹפֵת הַקְּדֵרָה, לְקַיֵּים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "לְקוֹל תִּתּוֹ הֲמוֹן מַיִם בַּשָּׁמָיִם". וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: כָּל הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ מֵבִיא גְּאוּלָּה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדְּכַי". אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: צַדִּיק אָבַד לְדוֹרוֹ אָבַד. מָשָׁל לְאָדָם שֶׁאָבְדָה לוֹ מַרְגָּלִית, כָּל מָקוֹם שֶׁהִיא מַרְגָּלִית שְׁמָהּ, לֹא אָבְדָה אֶלָּא לְבַעֲלָהּ. "וְכָל זֶה אֵינֶנּוּ שׁוֶה לִי". אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: בְּשָׁעָה שֶׁרָאָה הָמָן אֶת מָרְדְּכַי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ, אָמַר: "כָּל זֶה אֵינֶנּוּ שׁוֶה לִי". כִּדְרַב חִסְדָּא, דְּאָמַר רַב חִסְדָּא: זֶה בָּא בִּפְרוֹזְבּוּלִי וְזֶה בָּא

בפרוזבוטי

**בוטי** — לשון עניות, כמו "והעבט תעביטנו" (דברים טו), במסכת גיטין (לז, א). **בטולמי** — נהמא. "בבכרות לחם עשרים לחם שעורים" (מלכים ב ד) מתרגמינן: עשרין טולמין דלחמא. **לרוח משפט** — לשופטים את רוחן יהיה לעטרה. **דן את יצרו** — בופהו לשוב בתשובה. **ומתגבר על יצרו** — אינו הולך אחריו לעבור עבירה. **שמשכימין כו'** — והיינו שערה — שעושין [שנעשים שוערים] לפתוח דלתות בהשכמה, ולאחר [שם עד] זמן נעילתו. **גם אלה** — אלו הרשעים הנידונין בגיהנם. **כיון שנו** — כלומר: אף הם עשו כהם, לפיכך דנם. **פקו פליליה** — לגיהנם נשפטו.

**אלי אלי למה עזבתני** — במזמור "אילת השחר" הוא. **על אונס** — [אף על פי] שאני באה אליו מאלי — אונס הוא. **הצילה מחרב נפשי** — באותו מזמור הוא. **אמתה של בת פרעה** — "ותשלח את אמתה ותקחה" (שמות ב). **בשיני רשעים** — עוג מלך הבשן, במסכת ברכות פרק "הרואה" (נד, ב): [שעקר הר בת שלש פרסי להשליכו על ישראל ונתנו על ראשו, ושלח הקדוש ברוך הוא נמלים ונקבוהו, ונכנס בצוארו. בקש לשומטו — ונשתרבבו שיניו לכאן ולכאן]. **אל תקרי שברת אלא שרבבת** — גרסינן. ומשיני רשעים נפיק להאי דרשה, דליכתוב קרא "ושן רשע" אלא יו"ד דשיני ויו"ד מ"ם דרשעים הרי ששים. **ולא דבר שחוצץ במלכות** — בנין הבית שהוא באמצע של עולם, כדאמרינן בסדר יומא (נד, ב): אבן שתיה שממנה נשתת העולם.

בִּפְרוֹזְבוֹטִי. אָמַר רַב פַּפָּא: וְקָרוּ לֵיהּ עַבְדָּא דְּמִזְדַּבַּן בְּטַלְמֵי. "וְכָל זֶה אֵינֶנּוּ שׁוֶה לִי" - מְלַמֵּד שֶׁכָּל גְּנָזָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע חֲקוּקִין עַל לִבּוֹ. וּבְשָׁעָה שֶׁרוֹאֶה אֶת מָרְדְּכַי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ, אָמַר: "כָּל זֶה אֵינֶנּוּ שׁוֶה לִי". וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהִיוֹת עֲטָרָה בְּרֹאשׁ כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי" [וגו']. מַאי "לַעֲטֶרֶת צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה"? לָעוֹשִׂין צְבִיּוֹנוֹ וְלִמְצַפִּין תִּפְאַרְתּוֹ. יָכוֹל לַכֹּל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לִשְׁאָר עַמּוֹ" - לְמִי שֶׁמְּשִׂים עַצְמוֹ כְּשִׁירַיִם. "וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט" - זֶה הַדָּן אֶת יִצְרוֹ. וְ"לַיּוֹשֵׁב עַל הַמִּשְׁפָּט" - זֶה הַדָּן אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ. "וּלְגְבוּרָה" - זֶה הַמִּתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ.

## תוספות

**זה** הדן דין אמת לאמתו — נראה דמשום הכי נקט אמת, לאשמועינן דבדין מרומה צריך לחקור העדים בטוב עד שיתבאר האמת, ואז ידונו אותו לאמתו.

**[הכי** גרסינן: אל תקרי שברת אלא שרבבת — לשון אשתרבובי (סוכה ה,א) ולא גרסינן שריבבתן].

תוספות

**מבית אביה למדה** — שמעה התינוקות אומרים כן. **וימרוד** — במלך, שהיתה שעתו מצלחת. **שיהא מצוי לה** — אולי תוכל להכשילו בשום דבר לפני המלך. **יריגש הקדוש ברוך הוא** — שאף אני מקרבת שונאיהן של ישראל. **אי נמי ירגיש שאני צריכה להחניף** רשע זה ולזלזל בכבודי. **שיהרג הוא והיא** — שיחשדני המלך ממנו, ויהרוג את שניהם [נוסח אחר: וכי גזרי גזירה ומית חד מיניהו בטלי הגזירה]. **מלך הפכפך היה** — וחוזר בדיבורו, אמרה: שמא אוכל לפתותו ולהורגו, ואם לא יהא מזומן — תעבור השעה ויחזור בו. **בחומם אשית את משתיהם** — על בלשצר וסיעתו נאמר, בשובם מן המלחמה. שדריוש וכורש היו צרין על בבל ונצחון בלשצר אותו היום, והיו עייפים וחמים, וישבו לשתות ונשתברו, ובאותו היום נהרג. ואף אסתר אמרה: מתוך משתיהן של רשעים באה להם פורענות. **שבעים בלחם נשכרו** — יונתן תרגם על בניו של המן. **שנת מלכו של עולם** — דוגמא, "ויקץ כישן ה'" (תהלים עח) — לנקום נקמתו. **נדדו עליונים** — שהיו מלאכים מבהילים אותו כל הלילה, ואמרו לו: כפוי טובה, שלם טובה למי שעשאה, לשון מורי. ויש אומרים: [נדדו עליונים] כדי שירבו בתחנונים לבקש על הדבר. **מאי דקמן דזמינתיה** — כלומר: מה זאת הבאה לפני עבשיו דבר חדש כזה. **כתוב** — משמע שהיה כתוב מחדש. כתב משמע מעיקרא, וימצא כתוב בספר זכרון לפניו אשר הגיד מרדכי.



"שָׁעָרָה" - אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמַּשְׁכִּימִין וּמַעֲרִיבִין בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת. אָמְרָה מִדַּת הַדִּין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! מַה נִּשְׁתַּנּוּ אֵלּוּ מֵאֵלּוּ? אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יִשְׂרָאֵל עָסְקוּ בַּתּוֹרָה, אוּמּוֹת הָעוֹלָם לֹא עָסְקוּ בַּתּוֹרָה. אָמַר לֵיהּ: "גַּם אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ... פָּקוּ פְּלִילִיָּה." אֵין "פָּקוּ" אֶלָּא גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִהְיֶה זֹאת לְךָ לְפוּקָה". וְאֵין "פְּלִילִיָּה" אֶלָּא דַּיָּינִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַן בִּפְלִלִים". "וַתַּעֲמֹד בַּחֲצַר בֵּית הַמֶּלֶךְ הַפְּנִימִית". אָמַר רַבִּי לֵוִי: כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעָה לְבֵית הַצְּלָמִים נִסְתַּלְּקָה הֵימֶנָּה שְׁכִינָה. אָמְרָה: "אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי". שֶׁמָּא אַתָּה דָּן עַל שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד וְעַל אוֹנֶס בְּרָצוֹן? אוֹ שֶׁמָּא עַל שֶׁקְּרָאתִיו "כֶּלֶב", שֶׁנֶּאֱמַר: "הַצִּילָה מֵחֶרֶב נַפְשִׁי מִיַּד כֶּלֶב יְחִידָתִי"? חָזְרָה וּקְרָאתוֹ "אַרְיֵה", שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹשִׁיעֵנִי מִפִּי אַרְיֵה". "וַיְהִי כִּרְאוֹת הַמֶּלֶךְ אֶת אֶסְתֵּר הַמַّלְכָּה". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁלֹשָׁה מַלְאֲכֵי הַשָّרֵת נִזְדַּמְּנוּ לָהּ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. אֶחָד שֶׁהִגְבִּיהַּ אֶת צַוָּארָהּ, וְאֶחָד שֶׁמָּשַׁךְ חוּט שֶׁל חֶסֶד עָלֶיהָ, וְאֶחָד שִׁמְּתָה אֶת הַשַّרְבִיט. וְכַמָּה? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: שְׁתֵּי אַמּוֹת הָיָה וְהֶעֱמִידוֹ עַל שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה; וְאָמְרִי לָהּ: עַל שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה; וְאָמְרִי לָהּ: עַל עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: עַל שִׁשִּׁים. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בַּאֲמָתָהּ שֶׁל בַּת פַּרְעֹה, וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּשִׁינֵּי רְשָׁעִים, דִּכְתִיב: "שִׁנֵּי רְשָׁעִים שִׁבַּרְתָּ". וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: אַל תִּקְרֵי "שִׁבַּרְתָּ" אֶלָּא "שְׁרִיבַבְתָּ". רַבָּה בַּר עוֹפְרָן אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר שֶׁשָּׁמַע מֵרַבּוֹ וְרַבּוֹ מֵרַבּוֹ: מְאָתַיִם. "וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ (לְאֶסְתֵּר הַמַّלְכָּה) מַה בַּקָּשָׁתֵךְ... עַד חֲצִי הַמַّלְכוּת וְתֵעָשׂ." "חֲצִי הַמַّלְכוּת", וְלֹא כָּל הַמַّלְכוּת, וְלֹא דָּבָר שֶׁחוּצִץ לַמַّלְכוּת, וּמַאי נִיהוּ? בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. "יָבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן אֶל הַמִּשְׁתֶּה". תָּנוּ רַבָּנַן: מָה רָאָתָה אֶסְתֵּר שֶׁזִּימְּנָה אֶת הָמָן? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: פַּחִים טָמְנָה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְהִי שֻׁלְחָנָם לִפְנֵיהֶם לְפָח". רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מִבֵּית אָבִיהָ לְמָדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם רָעֵב שֹׂנַאֲךָ הַאֲכִילֵהוּ לָחֶם". רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטּוֹל עֶצָה וְיִמְרוֹד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכִּירוּ בָהּ שֶׁהִיא יְהוּדִית. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל: אָחוֹת יֵשׁ לָנוּ בְּבֵית הַמֶּלֶךְ, וְיָסִיחוּ דַּעְתָּן מִן הָרַחֲמִים. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כְּדֵי שֶׁיְּהֵא מָצוּי לָהּ בְּכָל עֵת. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר: אוּלַי יַרְגִּישׁ הַמָּקוֹם וְיַעֲשֶׂה לָנוּ נֵס. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: אַסְבִּיר לוֹ פָּנִים, כְּדֵי שֶׁיַּהֲרֹג הוּא וְהִיא. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מֶלֶךְ הַפַּכְפְּכָן הָיָה. אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל: עֲדַיִן צְרִיכִים אָנוּ לַמּוֹדָעִי, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר: קִנְאָתוֹ בַּמֶּלֶךְ קִנְאָתוֹ בַּשָּׂרִים. רַבָּה אָמַר: "לִפְנֵי שֶׁבֶר גֵּאוֹן". אַבָּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ "בְּחֻמָּם אָשִׁית אֶת מִשְׁתֵּיהֶם". אֲשַׁכֵּחֵיהּ רַבָּה בַּר אֲבוּהּ לְאֵלִיָּהוּ. אָמַר לֵיהּ: כְּמַאן חָזֵיָא אֶסְתֵּר וְעָבְדָא הָכִי? אָמַר לֵיהּ כְּכוּלְּהוּ תַּנָּאֵי וּכְכוּלְּהוּ אֲמוֹרָאֵי. "וַיְסַפֵּר לָהֶם הָמָן אֶת כְּבוֹד עָשְׁרוֹ וְרֹב בָּנָיו." וְכַמָּה רֹב בָּנָיו? אָמַר רַב: שְׁלֹשִׁים. עֲשָׂרָה מֵתוּ, וַעֲשָׂרָה נִתְלוּ וַעֲשָׂרָה מְחַזְּרִין עַל הַפִּתְחִין. וְרַבָּנַן אָמְרִי: אוֹתָן שֶׁמְּחַזְּרִין עַל הַפִּתְחִין שִׁבְעִים הָוְיָא, דִּכְתִיב: "שִׁבְעִים בַּלֶּחֶם נִשְׂכָּרוּ". אַל תִּקְרֵי "שִׁבְעִים" אֶלָּא "שִׂבְעִים". וְרַמִּי בַּר אַבָּא אָמַר: כּוּלָּן מְאָתַיִם וּשְׁמוֹנָה הָווּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרוֹב" "וְרוֹב" בְּגִימַטְרִיָּא מָאתָן וְאַרְבַּיסַר הָווּ! אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: "וְרֹב" כְּתִיב. "בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ". אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם: נָדְדָה שְׁנַת מַלְכוֹ שֶׁל עוֹלָם. וְרַבָּנַן אָמְרִי: נָדְדוּ עֶלְיוֹנִים, נָדְדוּ תַּחְתּוֹנִים. רָבָא אָמַר: שְׁנַת הַמֶּלֶךְ אַחַשְׁוֵרוֹשׁ מַמָּשׁ. נְפָלָה לֵיהּ מִילְתָא בְּדַעְתֵּיהּ אָמַר: מַאי דְּקַמָּן דְּזִמְינַתֵּיהּ אֶסְתֵּר לְהָמָן? דִּלְמָא עֲצָה קָא שָׁקְלִי עִילָּוֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא לְמִקְטְלֵיהּ. הָדַר אָמַר: אִי הָכִי, לֵא הָוָה גַּבְרָא דְּרָחֵים לִי דַּהֲוָה מוֹדַע לִי? הָדַר אָמַר: דִּלְמָא אִיכָּא אִינִישׁ דַּעֲבַד בִּי טִיבוּתָא וְלָא פְּרַעְתֵּיהּ, מִשּׁוּם הָכִי מִיזְמְנֵעִי אֵינָשֵׁי וְלָא מְגַלּוּ לִי. מֵיד "וַיֹּאמֶר לְהָבִיא אֶת סֵפֶר הַזִּכְרֹנוֹת דִּבְרֵי הַיָּמִים". "וַיִּהְיוּ נִקְרָאִים" - מְלַמֵּד שֶׁנִּקְרָאִים מֵאֵלֵּיהֶן. "וַיִּמָּצֵא כָתוּב". "כְּתָב" מִבְּעֵי לֵיהּ! מְלַמֵּד

בִּפְרוֹזְבּוּטִי – בשטר עניות. שהמן מכר עצמו לעבד למרדכי, והדבר השתבח, ובינתיים עלה המן לגדולה, ומרדכי היה מראה לו את שטר המכירה, להזכירו שהוא עבדו, ולכן אמר המן שכשרואה את מרדכי שמזכיר לו את עבדותו, שוב נכסיו אינם שוים לו, שמה שקנה עבד קנה רבו, ונכסיו של מרדכי הם.

אָמַר רַב פַּפָּא, וְקָרוּ לֵיהּ הבריות להמן בעקבות מכירה זו, עַבְדָּא דְּמוּדְכַּן בְּטַלְמֵי – עבד הנמכר בכברות לחם. שמכירתו היתה עבור כברות לחם שחסרו לו להאכיל את צבאו.

'וְכָל זֶה אֵינֶנּוּ שֹׁוֶה לִי'. תיבת 'זה' משמעותה דבר הנמצא לפניו ומורה עליו באצבע, וּמְלַמֵּד שֶׁכָּל גְּנָזָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע חֲקוּקִין עַל לִבּוֹ – אבן טובה היה נושא על לבו, שמצויר בה מקום אוצרותיו, וּבְשָׁעָה שֶׁרוֹאֶה אֶת מָרְדְּכַי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ הצביע לעבר לבו וְאָמַר, 'כָּל זֶה אֵינֶנּוּ שֹׁוֶה לִי'.

מימרא נוספת: וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהִיוֹת עֲטָרָה – להשרות את שכינתו, בְּרֹאשׁ כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כח ה־ו), 'בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי [וגו'] וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה לִשְׁאָר עַמּוֹ, וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט לַיּוֹשֵׁב עַל הַמִּשְׁפָּט וּלְגִבּוּרָה מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שָׁעְרָה'. הגמרא מבארת כיצד נלמד זאת מהפסוק: מַאי 'לַעֲטֶרֶת צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה', לְעוֹשִׂין צְבִיּוֹנוֹ וְלַמְצַפִּין תִּפְאַרְתּוֹ – לעושים את רצון ה' ומצפים תמיד לשבחו וגדולתו, יהיה ה' עטרה לראשם. יָכוֹל – שמא תאמר, לְכָל – שכל העושים רצונו יזכו לכך, ואפילו אם הם מתגאים. תַּלְמוּד לוֹמַר לִשְׁאָר עַמּוֹ', רק לְמִי שֶׁמַּשִּׂים עַצְמוֹ כְּשִׁירַיִם – שמחשיב עצמו כשיירי מאכלים, דהיינו שאינו מתגאה, הוא יזכה לכך.

הגמרא דורשת את המשך הפסוק המונה את הצדיקים שיזכו לעטרה: 'וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט' – לשופטים את רוחם, זֶה הַדָּן אֶת יִצְרוֹ וכופהו לשוב בתשובה. וְלַיּוֹשֵׁב עַל הַמִּשְׁפָּט', זֶה דַּיָּן הַדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ. 'וּלְגִבּוּרָה', זֶה הַמִּתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ ואינו שומע לו לעבור עבירות. 'מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה', אלו התלמידי חכמים שֶׁנּוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בְּמִלְחֲמָתָה שֶׁל תּוֹרָה. 'שָׁעְרָה', [אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים] שֶׁמַּשְׁכִּימִין וּמַעֲרִיבִין בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, ונראים כשוערים הפותחים בבוקר את שערי בית הכנסת ובית המדרש ונועלים בערב.

הגמרא דורשת את הפסוק שאחריו: אָמְרָה מִדַּת הַדִּין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם מַה נִּשְׁתַּנּוּ אֵלּוּ מֵאֵלּוּ – אומות העולם מישראל שזוכים לעטרה לראשם אם יש בהם מדות הללו, והלא גם בין אומות העולם ישנם כאלו שיש להם מדות אלו. אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יִשְׂרָאֵל עָסְקוּ בַּתּוֹרָה, אוּמּוֹת הָעוֹלָם לֹא עָסְקוּ בַּתּוֹרָה. אָמַר לֵיהּ מדת הדין, אם כן מובן שגם הרשעים בישראל שנידונים לגיהנם הוא משום שלא עסקו בתורה, ובמקום לעסוק בתורה 'גַּם אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ' (ישעיה כח ז) באומות העולם, ולפיכך 'פָּקוּ פְּלִילִיָּה' – הם נשפטו לגיהנם.

הגמרא מבארת את המשמעות של 'פקו פלילי'. אומרת הגמרא: אֵין הפירוש של 'פָּקוּ' אֶלָּא גֵּיהִנָּם, שֶׁנֶּאֱמַר אצל אביגיל כשביקשה מדוד שלא יהרוג את נבל בעלה (שמואל א' כה לא), 'וְלֹא תִהְיֶה זֹאת לְךָ לְפוּקָה' – הזהירה אותו שלא יהיה לו מעשה זה למכשול, שירד עבורו לגיהנם. וְאֵין 'פְּלִילִיָּה' אֶלָּא דַּיָּנִין, שֶׁנֶּאֱמַר לגבי המכה אשה ויצאו ולדותיה שמשלם דמי ולדות (שמות כא כב), 'וְנָתַן בִּפְלִילִים' – כמה שישיתו עליו הדיינים. ואם כן 'פקו פלילי' היינו נשפטו לגיהנם.

הגמרא חוזרת לבאר את פסוקי המגילה: 'וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת וַתַּעֲמֹד בַּחֲצַר בֵּית הַמֶּלֶךְ הַפְּנִימִית', אָמַר רַבִּי לֵוִי, ממה שלא נאמר 'ותבא ותעמוד', יש לבאר ש'ותעמוד' הוא מלשון הפסקה, והכוונה שפסקה ונסתלקה רוח הקודש שליוותה אותה, שכְּיָון שֶׁהִגִּיעָה לְבֵית הַצְּלָמִים – לבית עבודה זרה של אחשורוש, נִסְתַּלְּקָה הַיְמָנָה שְׁכִינָה. כיון שראתה כך, אָמְרָה 'אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי' (תהלים כב ב), שֶׁמָּא אַתָּה דָּן אותי עַל כניסתי לבית הצלמים בשוֹגֵג, כְּמֵזִיד, וְעַל ביאתי אל אחשורוש מאונס, אתה דן אותי כְּאילו באתי ברצון, שהרי אף שאני באה אליו בלי שקרא לי, זה מחמת אונס. אוֹ שֶׁמָּא רוח הקודש הסתלקה ממני עַל שֶׁקְּרָאתִיו לאחשורוש כֶּלֶב, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כב כא) 'הַצִּילָה מֵחֶרֶב נַפְשִׁי מִיַּד כֶּלֶב יְחִידָתִי', מיד חָזְרָה וּקְרָאתּוּ לאחשורוש אַרְיֵה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כב כב) 'הוֹשִׁיעֵנִי מִפִּי אַרְיֵה'.

'וַיְהִי כִּרְאוֹת הַמֶּלֶךְ אֶת אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה'. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁלֹשָׁה מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת נִזְדַּמְּנוּ לָהּ [–לאסתר] בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, אֶחָד שֶׁהֶגְבִּיהַּ אֶת צִוְּארָהּ כדי ליפותה, וְאֶחָד שֶׁמָּשַׁךְ חוּט שֶׁל חֶסֶד עֲלֶיהָ, וְאֶחָד שֶׁמָּתַח אֶת הַשַּׁרְבִיט מהמלך עד אסתר, כדי שתגע בראשו. מבארת הגמרא: וְכַמָּה אמות מתח המלאך את השרביט. אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, שְׁתֵּי אַמּוֹת הָיָה השרביט וְהֶעֱמִידוֹ המלאך עַל שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה אמות. וְאָמְרֵי לָהּ, שהעמידו עַל שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אמות. וְאָמְרֵי לָהּ עַל עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע אמות. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא – בברייתא שנו, שהעמידו עַל שְׁשִׁים אמות. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בַּאֲמָתָהּ [–בידה] שֶׁל בַּת פַּרְעֹה, ששלחה ידה למשות את משה מהיאור, והתארכה ידה ששים אמות. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בִּשְׁנֵי רְשָׁעִים – עוג מלך הבשן, שעקר הר להשליך על ישראל, ונקבוהו נמלים, ונכנס ההר בצוארו, וכשביקש לשמטו, התארכו שיניו ששים אמות וננעצו בהר, ולא היה יכול להוציאו. ואסמכתא לכך ששיניו של עוג התארכו, דִּכְתִיב (תהלים ג ח) 'שִׁנֵּי רְשָׁעִים שִׁבַּרְתָּ', וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, אַל תִּקְרֵי 'שִׁבַּרְתָּ' אֶלָּא שֶׁרִיבַּבְתָּ – הגדלת. דעה נוספת כמה התארך השרביט: רַבָּה בַּר עוּפְרָן אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁשָּׁמַע מֵרַבּוֹ וְרַבּוֹ מֵרַבּוֹ, שאורך השרביט הגיע לְמֵאָתַיִם אמות.

'וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה מַה לָּךְ אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וּמַה בַּקָּשָׁתֵךְ עַד חֲצִי הַמַּלְכוּת וְתֵעָשׂ'. כוונתו היתה, שיתן לה רק עד חֲצִי הַמַּלְכוּת, וְלֹא כָּל הַמַّלְכוּת. וְעוד רצה לרמוז לה, שלֹא יתן לה דָּבָר שֶׁחוּצִין לַמַּלְכוּת – שנמצא באמצע העולם, וחוצה את המלכות. וּמַאי נִיהוּ – ומהו, זה כִּנְיָן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.

'יָבוֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן אֶל הַמִּשְׁתֶּה'. תָּנוּ רַבָּנָן, מָה רָאָתָה אֶסְתֵּר שֶׁזִּימְּנָה אֶת הָמָן למשתה, ולא פעלה בדרך אחרת להציל את ישראל, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, פַּחִים טָמְנָה לוֹ – התכוונה שעל ידי המשתה תביא להמן מכשול, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סט כג) 'יְהִי שֻׁלְחָנָם לְפָנֵיהֶם לְפָח'. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, מִבֵּית אָבִיהָ לְמָדָה – שמעה מפי התינוקות את מה שֶׁנֶּאֱמַר בפסוק (משלי כה כא), 'אִם רָעֵב שׂוֹנַאֲךָ הַאֲכִילֵהוּ לָחֶם וגו' כִּי גֶחָלִים אַתָּה חֹתֶה עַל רֹאשׁוֹ'. והיינו שסעודה לרשעים היא פתח למפלתם. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אסתר זימנה את המן כְּדֵי שֶׁיִּכְבְּנוּ לאחשורוש וְלֹא יִטּוֹל עֵצָה וְיִמָּרוֹד באחשורוש, ואז לא תועיל השתדלותה אצלו לבטל את הגזירה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, זימנה את המן כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכִּירוּ בָּהּ שֶׁהִיא יְהוּדִית, ולא יפריעו לה להשתדל על ישראל. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל, אָחוֹת יֵשׁ לָנוּ בְּבֵית הַמֶּלֶךְ, וישימו ביטחונם בה, וְיִסְּחוּ דַּעְתָּן מִן הָרַחֲמִים. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא המן מָצוּי לָהּ בְּכָל עֵת לפני אחשורוש, אולי תמצא דבר להכשילו לפני המלך ויהרגהו. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר, אמרה אסתר, אוּלַי יַרְגִּישׁ הַמָּקוֹם שאני מקרבת את שונאי ישראל וירחם עלינו, וְיַעֲשֶׂה לָנוּ נֵס. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר, אַסְכִּיר לוֹ פָּנִים – אראה להמן פנים שוחקות, ויחשוד המלך שהוא חושק בי, כְּדֵי שֶׁיְּהָרֵג הוּא וְהִיא – שהמלך יהרוג את שנינו בבעסו, וכשיהרג המן יתבטלו גזירותיו. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מֶלֶךְ הֲפַכְפָּן בדעותיו הָיָה אחשורוש, וחששה אסתר שאף אם תצליח לפתותו להרוג את המן ולבטל את גזירותיו, אם לא יהיה המן מזומן מיד להרגו יכול לחזור בו בינתים.

אָמַר רַבִּי גַּמְלִיאֵל, אף אחר כל הטעמים שנאמרו, עֲדַיִן צְרִיכִין אָנוּ לְטעמו של רבי אליעזר המודעי. דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר, קִנְאָתוֹ בַּמֶּלֶךְ קִנְאָתוֹ בַּשָּׂרִים – אסתר גרמה להמן קנאה גם מצד המלך, שיראה כמה המן חשוב בעיניה, וגם מצד השרים, שיראו שהמן חשוב מהם, ועל ידי שכולם יקנאו בו, יהרגוהו ולא יחוסו עליו. רַבָּה אָמַר, טרם מפלת הרשע יש לו גדולה רבה, וזה סימן למפלה הקרובה לבוא עליו, שנאמר (משלי טז יח) 'לִפְנֵי שֶׁבֶר גָּאוֹן', ולכן הביאה אסתר את המן לגדולה רבה, כדי שמיד אחר כך תתחיל מפלתו. אַבָּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, פורענות הרשעים באה להם מתוך משתה, שנאמר על בלשצר כשחזר מהמלחמה שבה ניצח את דריוש וכורש (ירמיה נא לט), 'בְּחֻמָּם אָשִׁית אֶת מִשְׁתֵּיהֶם וגו'

המשך בעמוד לז

1 שֶׁשְּׁמֹשֵׁי סופר המלך, היה מוֹחֵק מדברי הימים את המעשה
2 שמרדכי הציל את המלך, וְהמלאך גַּבְרִיאֵל היה חוזר וכּוֹתֵב אותו
3 שוב, ולכן נאמר 'כתוב', כיון שנכתב כעת מחדש. אָמַר רַבִּי אַסִּי,
4 מכאן דָּרַשׁ רַבִּי שִׁילָא אִישׁ כְּפַר תְּמַרְתָּא, וּמַה כְּתָב שֶׁלְּמַטָּה שֶׁלְּזִכּוּתָן
5 שֶׁל יִשְׂרָאֵל – דברים שנכתבו בעולם הזה לטובת ישראל, אֵינוֹ
6 נִמְחָק – לא יכולים שונאי ישראל למחקו ולהעלימו, כְּתָב שֶׁנִּכְתַּב
7 לְמַעְלָה להודיע מעלתם של ישראל, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שנשמר ואינו
8 נמחק.
9 'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה נַּעֲשָׂה יְקָר וּגְדוּלָּה לְמָרְדְּכַי עַל זֶה, וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי
10 הַמֶּלֶךְ מְשָׁרְתָיו [עדיין] לֹא נַעֲשָׂה עִמּוֹ דָּבָר'. אָמַר רָבָא, מה
11 שהסכימו המשרתים לתת שכר למרדכי, לֹא היה מִפְּנֵי שֶׁאוֹהֲבִין
12 אֶת מָרְדְּכַי, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁשּׂוֹנְאִים אֶת הָמָן, ורצו ששונאו יקבל שכר
13 מהמלך.
14 'וְהָמָן בָּא וגו' לֵאמֹר לַמֶּלֶךְ לִתְלוֹת אֶת מָרְדְּכַי עַל הָעֵץ אֲשֶׁר הֵכִין
15 לוֹ'. תָּנָא, תיבת 'לו' מיותרת, ויש לדרוש, לוֹ הֵכִין – הכנת העץ
16 היתה עבור עצמו, שבסוף הוא יתלה עליו.
17 'וַעֲשֵׂה כֵן לְמָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי הַיּוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ'. האריך לפרט למי
18 יעשה כך, משום שהמן היתמם וְאָמַר לֵיהּ לאחשורוש, מַנּוּ מָרְדְּכַי
19 – מי זה מרדכי. אָמַר לֵיהּ אחשורוש, 'הֵיהוּדִי'. אָמַר לֵיהּ המן, טוּבָא
20 מָרְדְּכַי אִיכָּא בִּיהוּדָאֵי – הרבה יהודים קרואים מרדכי. אָמַר לֵיהּ
21 אחשורוש, מרדכי היהודי 'הַיּוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ'. וכיון שהבין המן
22 שיצטרך לתת כבוד למרדכי, אָמַר לֵיהּ המן למלך, סַגִּי לֵיהּ בְּחַד
23 דִּיסְקַרְתָּא – די אם תתן למרדכי כפר אחד במתנה, אִי נַמִּי בְּחַד
24 נַהֲרָא – או שיקבל נהר אחד, ויהיה לו ממנו רווח לגבות מכס מן
25 העוברים בו, אבל אין ראוי להלבישו בגדי מלכות ולהרכיבו על
26 סוס המלך. אָמַר לֵיהּ אחשורוש, בנוסף למה שהצעת בתחילה
27 לבישת בגדי מלכות ורכיבה על סוס המלך, הָא נַמִּי הַב לֵיהּ – תן
28 לו גם כפר או נהר. וזהו הביאור במה שאמר אחשורוש להמן, 'אַל
29 תַּפֵּל דָּבָר מִכֹּל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ'.
30 'וַיִּקַּח הָמָן אֶת הַלְּבוּשׁ וְאֶת הַסּוּס'. הגמרא מביאה את פרטי
31 המעשה: אָזַל אַשְׁכְּחֵיהּ – הלך המן ומצא את מרדכי, דְּיָתְבֵי רַבָּנַן
32 קַמֵּיהּ – כשתלמידיו יושבים לפניו, וּמַחְוֵי לְהוּ הִלְכוֹת קְמִיצָה לְרַבָּנַן
33 – ומרדכי מראה להם בידו כיצד נוטלים קומץ מן המנחה. כֵּיוָן
34 דְּחַזְיֵיהּ מָרְדְּכַי דְּאַפִּיק לְקַבְלֵיהּ וְסוּסֵיהּ מֵיחַד בִּידֵיהּ – כשראה מרדכי
35 את המן יוצא לקראתו וסוסו אחוז בידו, מִירְתַּת – פחד. אָמַר לְהוּ
36 מרדכי לְרַבָּנַן – לתלמידיו, הַאי רְשִׁיעָא לְמִיקְטַל נַפְשִׁי קָא אָתֵי –
37 הרשע הזה [–המן] בא להרגני, זִילוּ מִקַּמֵּיהּ דִּי לֹא תִּכָּווּ בְּנִחַלְתּוֹ –
38 התחבאו מפניו שלא תנזקו ממנו. כְּהַהִיא שַׁעְתָּא – באותה שעה,
39 נִתְעַטֵּף מָרְדְּכַי בטליתו, וְקָם לֵיהּ לְצִלּוֹתָא – ונעמד להתפלל ולבקש
40 רחמים שינצל מהמן הרשע, אָתָא הָמָן וְיָתֵיב לֵיהּ קַמֵּיהוּ – בא המן
41 והתיישב לפני מרדכי ותלמידיו, וְאוֹרִיךְ עַד דְּסָלִיק מָרְדְּכַי לְצִלּוֹתֵיהּ
42 – והמתין עד שסיים מרדכי את תפילתו. אָמַר לְהוּ – שאל המן את
43 התלמידים, כְּמַאי עָסְקִיתוּ – במה אתם עוסקים בעת. אָמְרוּ לֵיהּ
44 התלמידים, בְּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הִיה קַיָּים, מַאן דְּמִנַּדֵּב מִנְחָה – מי
45 שמתנדב להביא קרבן מנחה, מַיְיתֵי מְלֵי קוּמְצֵיהּ דְּסוּלְתָּא – מרים
46 ממנה מלוא הקומץ סולת, ומקריבו על המזבח [ושאר הסולת ניתן
47 לאכילת הכהנים], וּמִתְכַּפֵּר לֵיהּ עוונותיו. אָמַר לְהוּ המן, אָתָא מְלֵי
48 קוּמְצֵי קְמָחָא דִּידְכוּ – בא מלוא הקומץ שלכם שאתם מקריבים
49 לה', וְדָחֵי עֲשָׂרָה אַלְפֵי כִּכְּרֵי כַּסְפָּא דִּידִי – ודחה את עשרת אלפי
50 ככר כסף שאמרתי לתת לאחשורוש לאבדכם. אָמַר לֵיהּ מרדכי
51 להמן, רָשָׁע, עֶבֶד שֶׁקָּנָה נְכָסִים, עֶבֶד לְמִי וּנְכָסִים לְמִי, הרי הם של
52 אדונו, והרי עבדי אתה, וכיצד אמרת 'כספא דידי', הרי זה כספי.
53 אָמַר לֵיהּ המן למרדכי, קוּם לְבוּשׁ הָנֵי מָאנֵי – בגדי מלכות אלו,
54 וּרְכוֹב הַאי סוּסְיָא – ועלה על הסוס הזה, דְּבָעֵי לָךְ מַלְכָּא – שהמלך
55 רוצה ביקרך. אָמַר לֵיהּ מרדכי, לֹא יָכִילְנָא – איני רשאי ללבוש
56 בגדי המלך ולרכב על סוסו עַד דְּעָיֵילְנָא לְבֵי פָּנֵי וְאֶשְׁקוֹל לְמַזְיֵיא –
57 עד שאכנס לבית המרחץ ואתרחץ, ואסתפר, דְּלָאו אוֹרַח אַרְעָא
58 לְאִשְׁתַּמּוּשֵׁי בְּמָאנֵי דְּמַלְכָּא הָכִי – שאין זה דרך ארץ להשתמש
59 בכלי מלכות כשאדם בניוולו. כיון ששמעה זאת אסתר, שָׁדְרָה
60 אֶסְתֵּר וַאֲסַרְתִּינְהוּ לְכוּלְּהוּ בֵּי בָּנֵי, וּלְכוּלְּהוּ אוּמָּנֵי – שלחה אסתר
61 וציותה להחביא את כל הבלנים והספרים, ולא היתה להמן
62 ברירה, וַעֲיֵילֵיהּ אִיהוּ לְבֵי בָּנֵי – הכניסו בעצמו לבית המרחץ,
63 וְאַסְחֵיהּ – רחצו, וְאָזִיל וְאַיְתֵי זוּזָא מִבֵּיתֵיהּ – הלך והביא מספריים
64 מביתו, וְקָא שָׁקִיל בֵּיהּ מַזְיֵיהּ – וגזר בו את שערותיו. כַּהֲדֵי דְּקָא
65 שָׁקִיל לֵיהּ – בשעה שסיפר את מרדכי, אִינְגַּד – היה קרוב למות,
66 וְאִיתְּנַח – ונאנח, אָמַר לֵיהּ מרדכי, אַמַּאי קָא מִיתְּנַחַת – מדוע אתה
67 נאנח. אָמַר לֵיהּ המן, גַּבְרָא דַּהֲוָה חָשִׁיב לֵיהּ לְמַלְכָּא מִכּוּלְּהוּ
68 רַבְרְבָנוֹהִי – אדם שהיה חשוב אצל המלך מכל השרים, הַשְׁתָּא
69 לִישַׁוְיֵיהּ בַּלָּאנֵי וְסַפָּר – כעת נעשה בלן וספר. אָמַר לֵיהּ מרדכי,
70 רָשָׁע, וְלָאו סַפָּר שֶׁל כְּפַר קַרְצוּם הֲיֵיתָ, ואם כן חזרת למה שהיית,
71 ומדוע אתה נאנח. וכן תָּנָא בברייתא, הָמָן סַפָּר שֶׁל כְּפַר קַרְצוּם הָיָה
72 עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה.
73 כְּתַר דְּשַׁקְלִינְהוּ לְמַזְיֵיהּ, לְבַשְׁנְהוּ לְמָאנֵיהּ – אחר שסיפר המן את
74 מרדכי, הלבישו את הבגדים. אָמַר לֵיהּ המן, סַן וּרְכַב – עלה על
75 הסוס וארכיבך. אָמַר לֵיהּ מרדכי, לֹא יָכִילְנָא לעלות על הסוס,
76 דִּכְחִישָׁא חֵילָאי מִימֵי תַּעֲנִיתָא – שנחלש כוחי מהתענית. גָּחִין –
77 התכופף המן, וְסָלִיק – ומרדכי עלה על גבו ועלה על הסוס. כִּי
78 סָלִיק – בעלייתו בָּעֵט בֵּיהּ מרדכי בהמן, אָמַר לֵיהּ המן, וכי לֹא כְּתִיב
79 לְכוּ (משלי כד יז) 'בִּנְפֹל אוֹיְבֶךָ אַל תִּשְׂמָח', ובודאי שאין לבעוט בו.
80 אָמַר לֵיהּ מרדכי, הָנֵי מִילֵּי שאסור לשמוח, בְּיִשְׂרָאֵל, אֲבָל בְּדִידְכוּ
81 [–באומות העולם] כְּתִיב (דברים לג כט) 'וְאַתָּה עַל בָּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ'.
82 המן הרכיב את מרדכי על הסוס, 'וַיִּקְרָא לְפָנָיו כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ
83 אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ'. כִּי הֲוָה נָקִיט וְאָזִיל בְּשַׁבִּילָא דְּבֵי הָמָן –
84 כשהלך המן ועבר בשביל שליד ביתו, חֲזִיתֵיהּ בְּרַתֵּיהּ דְּקַיְימָא
85 אַאִיגְּרָא – ראתה אותו בתו שעמדה באותה שעה על הגג, סְבָרָה –
86 היא חשבה, הַאי דְּרָכִיב, אֲבוּהָ – זה שרוכב על הסוס הוא אביה
87 [–המן], וְהַאי דְּמַסְגֵּי קַמֵּיהּ – וזה שהולך לפניו ומנהיג את הסוס
88 הוא מָרְדְּכַי. שְׁקָלָה עֲצִיצָא – נטלה כלי חרס דְּבֵית הַכִּסֵּא [שהוא
89 מאוס ביותר], וּשְׁדָרְתֵּיהּ אַרֵישָׁא דְּאֲבוּהָ – והשליכה אותו על ראש
90 אביה. דְּלֵי עֵינֵיהּ – הגביה המן את עיניו לראות מי המשליך, וְחָזֵת
91 דְּאֲבוּהָ הוּא – ואז ראתה בתו שזה אביה, ומרוב צער נְפָלָה מֵאַיגְּרָא
92 לְאַרְעָא – נפלה מהגג לארץ וּמֵתָה.
93 אומרת הגמרא: וְהֵיינוּ [–ולפי זה מובן מה] דִּכְתִיב, 'וַיָּשָׁב מָרְדְּכַי אֶל
94 שַׁעַר הַמֶּלֶךְ', ואינו מובן, שהרי שיבה היינו חזרה למצב הקודם,
95 והרי לא היה קודם בשער המלך, שהרי היה לומד עם תלמידיו.
96 אלא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, הכוונה שֶׁשָּׁב לְשַׁקּוֹ וּלְתַעֲנִיתוֹ, ועשה זאת
97 בשער המלך. ובהמשך הפסוק נאמר, 'וְהָמָן נִדְחַף אֶל בֵּיתוֹ אָבֵל
98 וַחֲפוּי רֹאשׁ', והיינו שהיה אָבֵל עַל בִּתּוֹ שמתה, וַחֲפוּי רֹאשׁ עַל
99 הבזיון וההשפלה שֶׁאֵירַע לו.
100 'וַיְסַפֵּר הָמָן לְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ וּלְכָל אֹהֲבָיו וגו' אֵת כָּל אֲשֶׁר קָרָהוּ, וַיֹּאמְרוּ
101 לוֹ חֲכָמָיו וְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ'. בתחילה קָרֵי לְהוּ 'אֹהֲבָיו', ואחר כך קָרֵי לְהוּ
102 'חֲכָמָיו', ומזה שלא קראם חכמים מתחילה, משמע שלא היו
103 חכמים בעצם, ורק משום סיבה שאירעה נקראו חכמים לפי שעה.
104 מבארת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הָאוֹמֵר דָּבָר חָכְמָה מחכמת
105 התורה, אֲפִילּוּ בְּאוּמּוֹת הָעוֹלָם, נִקְרָא חָכָם. ודבר החכמה הוא מה
106 שאמרו להמן, 'אִם מִזֶּרַע הַיְּהוּדִים מָרְדֳּכַי וגו' לֹא תוּכַל לוֹ כִּי נָפוֹל
107 תִּפּוֹל לְפָנָיו', והיינו שיש זרע ביהודים שאם הוא בא מהם לא תוכל
108 לו. וכך אָמְרוּ לֵיהּ, אִי מִשְּׁאָר שִׁבְטִים קָאָתֵי מרדכי, יָכְלַת לֵיהּ –
109 יתכן ותוכל לנצח אותו, וְאולם אִי מרדכי בא מִשֵּׁבֶט יְהוּדָה וּבִנְיָמִין
110 וְאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה, ודאי דְּלֹא יָכְלַת לֵיהּ, ששבטים אלו התברכו
111 שינצחו את אויביהם. יְהוּדָה, דִּכְתִיב בברכת יעקב ליהודה (בראשית
112 מט ח) 'יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ'. אִינָךְ – בנימין אפרים ומנשה, דִּכְתִיב בְּהוּ
113 (תהלים פ ג) 'לִפְנֵי אֶפְרַיִם וּבִנְיָמִין וּמְנַשֶּׁה עוֹרְרָה אֶת גְּבוּרָתֶךָ', ואם ה'
114 מעורר גבורתו לעוזרם, ודאי שלא ניתן לנצחם.
115 'כִּי נָפוֹל תִּפּוֹל לְפָנָיו'. דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר אִלְּעַאי, שְׁתֵּי נְפִילוֹת הֲלָלוּ
116 לָמָּה – מהו כפילות הלשון 'נפול תפול'. אָמְרוּ לוֹ אוהביו להמן,
117 אוּמָּה זוֹ [–ישראל] מְשׁוּלָה לֶעָפָר, שנאמר (בראשית יג טז) 'וְשַׂמְתִּי אֶת
118 זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ', וּמְשׁוּלָה לַכּוֹכָבִים, שנאמר (שם טו ה) 'וּסְפֹר

המשך בעמוד ל

שמשי — סופר המלך, שונא ישראל היה. ומימות כורש היה, כמו שנאמר בספר עזרא (פרק ד) שכתב שטנה על בנין הבית, עד שבא כורש וביטלו. ואף בימי אחשורוש עשה כן, שנאמר (שם) "ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתב שטנה". לו הכין — לצורך עצמו. דיסקרתא = כפר. נהרא — ליטול מכס. לרבנן — תלמידיו. הלכות קמיצה — דורש בענינו של יום, וששה עשר בניסן היה, הוא יום תנופת העומר. ואשקול למייא = ואטול שערי. אסרתינהו — צותה עליהן להחביאן. אומני = ספרים. זוזא — זוג של ספרים, כעין מספרים. עציין — כלי חרס. ולתעניתו — יום שלישי לתענית היה, שהתחילו להתענות בארבעה עשר בניסן. ומה שאמר המקרא ליום אתמול שלישי "ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות" — יום שלישי לשילוח הרצים היה. אם מזרע היהודים — יש זרע ביהודים, שאם הוא בא מהם — לא תוכל לו. מלמד שהביאוהו בבהלה — ולא רחץ יפה מטינופו. שוה — חושש. מלמד שהיתה מחווה כנגד אחשורוש — מרבוי אתה לומד "איש צר ואויב המן הרע הזה". נופל — לשון עושה והולך, נופל ורוצה לזקוף, והמלאך מפילו. וישלך עליו — הקדוש ברוך הוא משליך פורענות על הרשע בלי חמלה. מידו ברוח יברח — בני סייעתו וחבריו בורחים מידו. אחת של אסתר — שהיה כעוס אחשורוש על מה שעשה המן לאסתר. דבר שנצטער בו אותו צדיק — "לעבד נמכר יוסף" על ידי קנאת אחיו.

יכשל

1 ששמשי מוחק וגבריאל כותב. אמר רבי אסי, דרש רבי שילא איש כפר תמרתא: ומה
2 כתב שלמטה שלזכותן של ישראל אינו נמחק, כתב שלמעלה לא כל שכן? "לא נעשה
3 עמו דבר". אמר רבא: לא מפני ששוהבים את מרדכי אלא מפני ששונאים את המן. "הכין
4 לו". תנא: לו הכין. "ועשה כן למרדכי". אמר ליה: מנו מרדכי? אמר ליה: "היהודי". אמר
5 ליה טובא מרדכי איכא ביהודאי! אמר ליה: "היושב בשער המלך". אמר ליה: סגי ליה:
6 בחד דיסקרתא, אי נמי בחד נהרא! אמר ליה: הא נמי הב ליה. "אל תפל דבר מכל
7 אשר דברת". "ויקח המן את הלבוש ואת הסוס." אזל אשכחיה דיתבי רבנן קמיה ומחוי
8 להו הלכות קמיצה לרבנן. כיון דחזייה מרדכי דאפיק לקבליה וסוסיה מיחד בידיה, מירתת.
9 אמר להו לרבנן: האי רשיעא למיקטל נפשי קא אתי. זילו מקמיה די לא תיכוו בנהלתו!
10 בההיא שעתא נתעטף מרדכי וקם ליה לצלותא. אתא המן ויתיב ליה קמייהו ואוריך עד
11 דסליק מרדכי לצלותיה. אמר להו: במאי עסקיתו? אמרו ליה: בזמן שבית המקדש קיים,
12 מאן מנדב מנחה, מייתי מלי קומציה דסולתא ומתכפר ליה. אמר להו: אתא מלי קומצי קמחא דידכו ודחי עשרה אלפי כברי
13 כספא דידי. אמר ליה: רשע, עבד שקנה נכסים, עבד למי, ונכסים למי? אמר ליה: קום לבוש הני מאני ורכוב האי סוסיא,
14 דבעי לך מלכא. אמר ליה: לא יכילנא עד דעיילנא לבי בני ואשקול למזייא, דלאו אורח ארעא לאשתמושי במאני דמלכא הכי.
15 שדרה אסתר ואסרתינהו לכולהו בי בני ולכולהו אומני. עיילה איהו לבי בני ואסחיה ואזיל ואייתי זוזא מביתיה וקא שקיל ביה
16 מזייה. בהדי דקא שקיל ליה אינגד ואיתנח. אמר ליה: אמאי קא מיתנחת? אמר ליה: גברא
17 דהוה חשיב ליה למלכא מכולהו רברבנוהי, השתא לישזייה בלאני וספר? אמר ליה: רשע,
18 ולאו ספר של כפר קרצום הייתי? תנא: המן, ספר של כפר קרצום היה, עשרים ושתים
19 שנה. בתר דשקלינהו למזייה, לבשינהו למאניה. אמר ליה: סק ורכב. אמר ליה: לא יכילנא,
20 דכחישא חילאי מימי תעניתא. גחין וסליק. כי סליק בעט ביה. אמר ליה: לא כתיב לכו
21 "בנפל אויבך אל תשמח"? אמר ליה: הני מילי בישראל, אבל בדידכו כתיב: "ואתה על
22 במותימו תדרך". "ויקרא לפניו: ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו." כי הוה נקיט
23 ואזיל בשבילא דבי המן, חזיתיה דקיימא אאיגרא. סברה: האי דרכיב אבוה, והאי דמסגי קמיה מרדכי. שקלה עציצא
24 דבית הכסא ושדיתיה אראישא דאבוה. דלי עיניה וחזת דאבוה הוא. נפלה מאיגרא לארעא ומתה. והיינו דכתיב: "ויעש מרדכי
25 אל שער המלך". אמר רב ששת: ששב לשקו ותעניתו. "והמן נדחף אל ביתו אבל והפוי ראש" - "אבל" על בתו, "והפוי
26 ראש" על שאירע לו. "ויספר המן לזרש אשתו ולכל אהביו." קרי ליה "אהביו", וקרי להו "חכמיו". אמר רבי יוחנן: כל האומר
27 דבר חכמה אפילו באומות העולם נקרא חכם. "אם מזרע היהודים מרדכי". אמרו ליה: אי משאר שבטים קאתי יכלת ליה;
28 ואי משבט יהודה ובנימין ואפרים ומנשה לא יכלת ליה. יהודה, דכתיב: "ידך בערף אויביך". אינך, דכתיב בהו: "לפני אפרים
29 ובנימן ומנשה עוררה את גבורתך". "כי נפול תפול לפניו." דרש רבי יהודה בר אלעאי: שתי נפילות הללו, למה? אמרו לו:
30 אומה זו, משולה לעפר ומשולה לכוכבים. כשהן יורדין יורדין עד עפר, וכשהן עולין עולין עד לכוכבים. "וסריסי המלך הגיעו
31 ויבהלו" - מלמד שהביאוהו בבהלה. "כי נמהרנו אני ועמי כי אין הצר שוה בנזק המלך." אמרה לו: צר זה, אינו שוה בנזק של
32 מלך. איקני בה בושתי וקטלה; השתא איקני בידידי ומבעי למקטלי. "ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה." "ויאמר"
33 "ויאמר" למה לי? אמר רבי אבהו: בתחלה על ידי תורגמן. כיון דאמרה ליה: מבית שאול קאתינא, מיד: "ויאמר לאסתר
34 המלכה". "ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה." אמר רבי אלעזר: מלמד שהיתה מהווה כלפי אחשורוש ובא מלאך
35 וסטר ידה כלפי המן. "והמלך קם בחמתו", "והמלך שב מגנת הביתן" - מקיש שיבה לקימה. מה קימה בחימה, אף שיבה
36 בחימה. דאזל ואשכח מלאכי השרת דאידמו ליה כגברי, וקא עקרי לאילני דבוסתני. ואמר להו: מאי עובדייכו? אמרו ליה:
37 דפקדינן המן. אתא לביתיה "והמן נפל על המטה". "נפל"? מיבעי ליה! אמר רבי אלעזר: מלמד שבא מלאך והפילו
38 עליה. אמר: ויי מביתא ויי מבדא! "ויאמר המלך: הגם לכבוש את המלכה עמי בבית." "ויאמר חרבונה.." אמר רבי אלעזר:
39 אף חרבונה רשע באותה עצה היה. כיון שראה שלא נתקיימה עצתו, מיד ברח. והיינו דכתיב: "וישלך עליו ולא יחמל מידו
40 ברוח יברח." "וחמת המלך שככה". שתי שכיכות הללו למה? אחת של מלכו־של־עולם, ואחת של אחשורוש, ואמרי לה: אחת
41 של אסתר ואחת של ושתי. "לכלם נתן לאיש חלפות שמלת ולבנימן נתן חמש חלפות." אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק

יכשל

תוספות

1 ודחי עשרה אלפי כברי כספא. — שמעתי
2 שעשרה אלפי כבר כסף עולין חצי שקל
3 לכל אחד מישראל, שהיו שש מאות אלף בשיצאו
4 ממצרים, ואמר שיתן לאחשורוש כל פדיונם. ודוק
5 ותשכח.

צריך

---

נשמת האדם חפצה בטבעה ליפרד ולצאת מן הגוף ולידבק בשורשה ומקורה בה', הגם שתתבטל שם במציאות לגמרי, ולכן צריך להיות משמרה בקרבי, שהנשמה תישאר בתוך הגוף.

**ממאמר כ"ה טבת ה'תשכ"ז**

**יכשל בו** — גרסינן, ולא גרסינן זרעו. **כמה צוארין היו לו לבנימין** — לא גרסינן, שכן דרך המקרא לכתוב "צוארי" לשון רבים "על חלקת צואריו" (בראשית כז) "בכה על צואריו". **שיגר לו יין** — לפי שדעת זקנים נוחה הימנו, זה הדבר הטוב לו מן הכל. **תעלא** = שועל. **בעידניה** — אם תראה שעתו מצלחת. **תעלא** — קרי ליה יוסף לפני אחיו, מאי בצירותיה מאחווה? **אורה זו תורה** — שגזר עליהן המן שלא יעסקו בתורה. **זהו יום טוב** — קיימו עליהם ימים טובים. **זו מילה** — ועל כל אלה גזר. **אמרתך** — זו מילה, שניתנה במאמר ולא בדיבור, "ויאמר ה' אל אברהם ואתה את בריתי תשמור" (בראשית יז). ומצינו שדוד שמח עליה, שנאמר "למנצח על השמינית" (תהלים ו), כשהיה בבית המרחץ וראה עצמו בלא תורה ובלא מצות, כיון (שנסתכל) במילה — שמח. **עשרת בני המן ועשרת** — הזכרת שמותן ותיבה הסמוכה אחריהן, כלומר נשמתן נפלו כאחד. **זקיפא** — פורק"א בלעז, בצד אחד, זה למטה מזה. **אריח** — הוא הכתב. **לבינה** — הוא חלק, שהוא כפליים מן הכתב. והאריח חצי לבינה. **שלא תהא לחם תקומה** — שלא יהא להם מקום להרחיב צעדיו תחתיו. **מלמד שבא מלאך כו'** — שהרי התחיל לדבר בלשון כעס, וסופו אמר "מה שאלתך". **הכי גרסינן: אמר רב נחמן יאמר בפה מה שנכתב בספרים** — ולא גרסינן אמרה לו. והכי פירושה, סדר המקראות כך הוא: "וקיבל היהודים את אשר החלו לעשות כי המן בן המדתא האגגי וגו' ובבואה לפני המלך אמר עם הספר וגו'". ומרדכי כתב אליהם שיעשו פורים כי המן ביקש לאבדם, ומה שבאת אסתר לפני המלך [להתחנן לו], כל זה יאמר שנה בשנה. **עם הספר** — שתהא מגילה כתובה לפניהם בשעת קריאה. **כאמיתה של תורה** — כספר תורה עצמו. שרטוט הלכה למשה מסיני. **דברי הצומות ותעקתם ומאמר אסתר** — כך סמוכים המקראות. **שפירשו ממני** — לפי שבטל מדברי תורה ונכנס לשררה. **מעיקרא** — בימי כורש, בשעלה (עם) זרובבל מן הגולה ומרדכי עמו, ונמנו בספר עזרא. עשרים וארבע היה בין מנין למנין בימי כורש לדריוש האחרון, ולפי שנעשה מרדכי שר בינתים ירד מחשיבותו אצל חכמים. שכל זמן שכריך בן נריה קיים **לא הניחו עזרא ועלה** — שיש לך לתמוה למה לא עלה עזרא עם זרובבל בימי כורש, עד השנה השביעית לדריוש האחרון לאחר שנבנה הבית, כמו שכתוב בעזרא "ויבא ירושלם בחדש החמישי היא שנת השביעית למלך" וגו' (עזרא ז). ובמדרש שהיה לומד תורה מפי ברוך בן נריה בבבל, וברוך לא עלה מבבל, ומת שם בתוך השנים הללו. ודאמרן לעיל ברוך נתנבא בשנת שתים לדריוש — בבבל היה מתנבא, ושולח ספרים לירושלים. **יעקב למד תורה ארבע עשרה שנה בבית עבר** — כשפירש מאביו ללכת לחרן, ולא נענש עליהן על כיבוד אביו, ובשאר כל השנים שנשתהה בבית לבן ובדרך — נענש, כדמפרש ואזיל.

1 יִכָּשֵׁל בּוֹ. דְּאָמַר רָבָא בַּר מְחַסְיָא אָמַר רַב חָמָא בַּר
2 גּוּרְיָא, אָמַר רַב: בִּשְׁבִיל מִשְׁקַל שְׁנֵי סְלָעִים מֵילָת
3 שֶׁהוֹסִיף יַעֲקֹב לְיוֹסֵף מִשְּׁאָר אֶחָיו נִתְגַּלְּגֵל הַדָּבָר
4 וְיָרְדוּ אֲבוֹתֵינוּ לְמִצְרַיִם. אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת:
5 רֶמֶז רָמַז לוֹ שֶׁעָתִיד בֵּן לְצֵאת מִמֶּנּוּ, שֶׁיֵּצֵא מִלִּפְנֵי
6 הַמֶּלֶךְ בַּחֲמִשָּׁה לְבוּשֵׁי מַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמָרְדְּכַי יָצָא
7 בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת, תְּכֵלֶת." "וַיִּפֹּל עַל צַוָּארֵי בִנְיָמִן אָחִיו."
8 כַּמָּה צַוָּארִין הָווּ לֵיהּ לְבִנְיָמִין? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בָּכָה
9 עַל שְׁנֵי מִקְדָּשִׁים שֶׁעֲתִידִין לִהְיוֹת בְּחֶלְקוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין
10 וַעֲתִידִין לֵיחָרֵב. "וּבִנְיָמִן בָּכָה עַל צַוָּארָיו" - בָּכָה עַל
11 מִשְׁכָּן שִׁילֹה, שֶׁעָתִיד לִהְיוֹת בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יוֹסֵף וְעָתִיד
12 לֵיחָרֵב. "וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רֹאוֹת וְעֵינֵי אָחִי בִנְיָמִין." אָמַר
13 רַבִּי אֶלְעָזָר: אָמַר לָהֶם: כְּשֵׁם שֶׁאֵין בִּלְבִּי עַל בִּנְיָמִין
14 אָחִי, שֶׁלֹּא הָיָה בִּמְכִירָתִי, כָּךְ אֵין בִּלְבִּי עֲלֵיכֶם. "כִּי
15 פִי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם" - כְּפִי כֵּן לִבִּי. "וּלְאָבִיו שָׁלַח כְּזֹאת
16 עֲשָׂרָה חֲמֹרִים נֹשְׂאִים מִטּוּב מִצְרָיִם." מַאי "מִטּוּב
17 מִצְרָיִם"? אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר:



18 שָׁלַח לוֹ יַיִן יָשָׁן, שֶׁדַּעַת זְקֵנִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ. "וַיֵּלְכוּ גַּם אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו." אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: הַיְינוּ דְּאָמְרִי
19 אֲנָשֵׁי: תַּעֲלָא בְּעִידָּנֵיהּ סָגִיד לֵיהּ. תַּעֲלָא? מַאי בְּצִירוּתֵיהּ מַאֲחַוֵּוהּ? אֶלָּא, אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר: "וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה."
20 אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: תַּעֲלָא בְּעִידָּנֵיהּ סָגִיד לֵיהּ. "וַיְנַחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל לִבָּם." אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת
21 אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מְלַמֵּד שֶׁאָמַר לָהֶם דְּבָרִים שֶׁמִּתְקַבְּלִים עַל הַלֵּב. וּמָה עֲשָׂרָה נֵרוֹת לֹא יָכְלוּ לְכַבּוֹת נֵר אֶחָד, נֵר אֶחָד הֵיאַךְ
22 יָכוֹל לְכַבּוֹת עֲשָׂרָה נֵרוֹת? "לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן וִיקָר." אָמַר רַב יְהוּדָה: "אוֹרָה" - זוֹ תּוֹרָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "כִּי
23 נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר." "שִׂמְחָה" - זֶה יוֹם טוֹב. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ". "שָׂשׂוֹן" - זוֹ מִילָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "שָׂשׂ אָנֹכִי
24 עַל אִמְרָתֶךָ." "וִיקָר" - אֵלּוּ תְּפִלִּין. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ", וְתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר
25 הַגָּדוֹל אוֹמֵר: אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבָּרֹאשׁ. "וְאֵת פַּרְשַׁנְדָּתָא... עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמָן." אָמַר רַב אַדָּא דִּמְן יָפוֹ: עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמָן, וְ"עֲשֶׂרֶת" צָרִיךְ
26 לְמֵימְרִינְהוּ בְּנִשְׁימָה אַחַת. מַאי טַעְמָא? כּוּלְּהוּ בַּהֲדֵי הֲדָדֵי נְפַקוּ נִשְׁמָתַיְיהוּ. אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וְ"וַיְזַתָּא" צָרִיךְ לְמִימְתְּחָא בִּזְקִיפָא
27 כְּמוֹרְדַיָּא דְּלִבְרוֹת. מַאי טַעְמָא? כּוּלְּהוּ בְּחַד זְקִיפָא אִזְדַּקִּיפוּ. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא, דָּרַשׁ רַב שֵׁילָא אִישׁ כְּפַר תְּמַרְתָּא: כָּל
28 הַשִּׁירוֹת כּוּלָּן נִכְתָּבוֹת אָרִיחַ עַל גַּבֵּי אָרִיחַ, חוּץ מִשִּׁירָה זוֹ וּמַלְכֵי כְנַעַן, שֶׁאָרִיחַ עַל גַּבֵּי אָרִיחַ וּלְבֵינָה עַל
29 גַּבֵּי לְבֵינָה.מַאי טַעְמָא? שֶׁלֹּא תְּהֵא תְּקוּמָה לְמַפַּלְתָּן. "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה בְּשׁוּשַׁן
30 הַבִּירָה הָרְגוּ הַיְּהוּדִים." אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: מְלַמֵּד שֶׁבָּא מַלְאָךְ וּסְטָרוֹ עַל פִּיו. "וּבְבֹאָה לִפְנֵי
31 הַמֶּלֶךְ אָמַר עִם הַסֵּפֶר." "אָמַר"? "אָמְרָה" מִבְּעֵי לֵיהּ? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָמְרָה לוֹ: יֵאָמֵר
32 בַּפֶּה מַה שֶּׁכָּתוּב בַּסֵּפֶר. "דִּבְרֵי שָׁלוֹם וֶאֱמֶת." אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם, וְאָמְרֵי לְהּ אָמַר רַבִּי אַסִי:
33 מְלַמֵּד שֶׁצְּרִיכָה שִׁרְטוּט כַּאֲמִיתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה. "וּמַאֲמַר אֶסְתֵּר קַיָּם." "מַאֲמַר אֶסְתֵּר" אִין,
34 "דִּבְרֵי הַצּוֹמוֹת" לָא! אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: "דִּבְרֵי הַצּוֹמוֹת... וּמַאֲמַר אֶסְתֵּר קַיָּם אֶת יְמֵי הַפֻּרִים
35 הָאֵלֶּה". "כִּי מָרְדְּכַי הַיְּהוּדִי מִשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וְגָדוֹל לַיְּהוּדִים וְרָצוּי לְרֹב אֶחָיו." "לְרוֹב
36 אֶחָיו" וְלֹא לְכָל אֶחָיו - מְלַמֵּד שֶׁפִּירְשׁוּ מִמֶּנּוּ מִקְצָת סַנְהֶדְרִין. אָמַר רַב יוֹסֵף: גָּדוֹל תַּלְמוּד
37 תּוֹרָה יוֹתֵר מֵהַצָּלַת נְפָשׁוֹת, דְּמֵעִיקָּרָא חָשֵׁיב לֵיהּ מָרְדְּכַי בָּתַר אַרְבָּעָה, וּלְבַסּוֹף בָּתַר חֲמִשָּׁה.
38 מֵעִיקָּרָא כְּתִיב: "אֲשֶׁר בָּאוּ עִם זְרֻבָּבֶל, יֵשׁוּעַ, נְחֶמְיָה, שְׂרָיָה, רְעֵלְיָה, מָרְדְּכַי בִּלְשָׁן", וּלְבַסּוֹף
39 כְּתִיב: "הַבָּאִים עִם זְרֻבָּבֶל, יֵשׁוּעַ, נְחֶמְיָה, עֲזַרְיָה, רַעַמְיָה, נַחֲמָנִי, מָרְדְּכַי, בִּלְשָׁן." אָמַר רַב וְאִיתֵימָא רַב שְׁמוּאֵל בַּר מַרְתָּא: גָּדוֹל
40 תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מִבִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁבָּרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה קַיָּם לֹא הִנִּיחוּ עֶזְרָא וְעָלָה. אָמַר רַבָּה אָמַר רַב יִצְחָק בַּר
41 שְׁמוּאֵל בַּר מַרְתָּא: גָּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מִכִּבּוּד אָב וָאֵם, שֶׁכָּל אוֹתָן שָׁנִים שֶׁהָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ בְּבֵית עֵבֶר לֹא נֶעֱנַשׁ. דְּאָמַר מָר:

למה

למה

## תוספות

1 **צריך** לאומרן בנשימה אחת. — נראה דהיינו
2 לכתחילה, אבל בדיעבד יצא.
3 **אמרה** מיבעי ליה — דמשמע דהכי קאמר:
4 ובבואה לפני המלך. אמרה לו מלבד
5 הספר שעמו לעשות ולשלוח בכל המדינות,
6 אמרה לו עוד ישוב מחשבתו הרעה. דכיון דקאמר
7 בבואה אמר — משמע שיש לנו לומר מה
8 שאמרה.

## הדרן עלך מגילה נקראת

---

'פסוקי דזמרה' הוא עניין חיצוניות המידות שהם באופן של מורגש (שלכן הרי זה ברעש כו'), מה-שאין-כן 'שמונה עשרה' הוא עניין פנימיות המידות.

יִכָּשֵׁל בּוֹ הוא עצמו, ויתן לבנימין יותר משאר האחים, וכיצד לא נזהר מזה. דְּאָמַר רָבָא בַּר מְחַסְיָא אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב, בִּשְׁבִיל מִשְׁקַל שְׁנֵי סְלָעִים של מֵילָת [–צמר נקי ומשובח] שֶׁהוֹסִיף יַעֲקֹב לְיוֹסֵף בבגדיו, יותר מִמה שנתן לִשְׁאָר אֶחָיו, קינאו בו אחיו ומכרו אותו לעבד, וּנְתַגַּלְגֵּל הַדָּבָר וְיָרְדוּ אֲבוֹתֵינוּ לְמִצְרַיִם, שיוסף נהיה משנה למלך מצרים וירדו אחריו אביו ואחיו, ומחשש שמא יכבשו את ארצם החלו לשעבדם. ואם כן קשה מדוע נתן יוסף לבנימין יותר מכל האחים.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִן בַּר יֶפֶת, מה שנתן לו חמש חליפות, רֶמֶז רָמַז לוֹ יוסף לבנימין, שֶׁעָתִיד בֵּן לָצֵאת מִמֶּנּוּ – מבנימין, שֶׁיהיה משנה למלך ביוסף, וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בַּחֲמִשָּׁה לְבוּשֵׁי מַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ח טו) 'וּמָרְדֳּכַי יָצָא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת תְּכֵלֶת וָגוֹ' וְחוּר וַעֲטֶרֶת זָהָב גְּדוֹלָה וְתַכְרִיךְ בּוּץ וְאַרְגָּמָן'.

הגמרא מפרשת פסוקים נוספים מפרשת התגלות יוסף לאחיו: נאמר בפסוק (בראשית מה יד) 'וַיִּפֹּל עַל צַוָּארֵי בִנְיָמִן אָחִיו וַיֵּבְךְּ וּבִנְיָמִן בָּכָה עַל צַוָּארָיו'. שואלת הגמרא: וכי כַּמָּה צַוָּארִין הָווּ לֵיהּ לִבְנְיָמִין, ומדוע נאמר 'צוארי' בלשון רבים. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, צואר כאן מרמז על בית המקדש, שיוסף בָּכָה עַל שְׁנֵי בתי המִקְדָּשִׁים שֶׁעֲתִידִין לִהְיוֹת בְּחֶלְקוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין וַעֲתִידִין לֵיחָרֵב. 'וּבִנְיָמִן בָּכָה עַל צַוָּארָיו', היינו שבָּכָה עַל מקדש אחד, והוא מִשֶּׁכֵּן שִׁילֹה שֶׁעֲתִיד לִהְיוֹת בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יוֹסֵף, וְעֲתִיד לֵיחָרֵב.

נאמר בדברי יוסף לאחיו (שם מה יב) 'וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רֹאוֹת וְעֵינֵי אָחִי בִנְיָמִין כִּי פִי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם'. ויש להבין מה ראה להזכיר את בנימין בפני עצמו, והלא כשאמר 'עיניכם רואות' כלול בו גם בנימין. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, יוסף רצה לשכנע את אחיו שאין לו טינה עליהם שמכרוהו למצרים, ושמחל להם על זה, ולכך פירט את בנימין, וכך אָמַר לָהֶם, כְּשֵׁם שברור לכם שֶׁאֵין בְּלִבִּי טינה עַל בִּנְיָמִין אָחִי, שֶׁהרי לֹא הָיָה בִּמְכִירָתִי, כָּךְ אֵין בְּלִבִּי טינה עֲלֵיכֶם. ושמא תאמרו שרק בפה אני אומר כך, ובליבי יש לי עליכם, לכך הוסיף 'כִּי פִי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם', 'כי פי', נדרש כְּפִי, דהיינו, כמו שאני אומר בפי שאין לי עליכם דבר, כֵּן הוא גם בלִבִּי.

נאמר (שם מה כג) 'וּלְאָבִיו שָׁלַח כָּזֹאת עֲשָׂרָה חֲמֹרִים נֹשְׂאִים מִטּוּב מִצְרָיִם'. מבארת הגמרא: מַאי הכוונה 'מִטּוּב מִצְרַיִם'. אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שָׁלַח לוֹ יַיִן [יָשָׁן] שֶׁדַּעַת זְקֵנִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ, והוא טוב להם מן הכל.

נאמר (שם נ יח) 'וַיֵּלְכוּ גַּם אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו'. אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מה שהאחים השתחוו ליוסף אף שהיו גדולים וחשובים ממנו, הֵיינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי – זה מה ששגור בפי העולם, תַּעֲלָא [–שועל] בְּעִידָנֵיהּ – כששעתו מצלחת והוא שולט, גם האריה שהוא מלך החיות, סָגִיד לֵיהּ – משתחוה לו. כלומר, אם השעה משחקת לאדם הנחות בדרגה ממך, כופף עצמך לפניו והשתחוה לו, וכך נהגו אחי יוסף שהשתחוו לו בעת מלכותו אף שהיו חשובים ממנו.

שואלת הגמרא: מדוע נחשב יוסף כלפי אחיו תַּעֲלָא – שועל, כלומר שנחות הוא מהם, מַאי בְּצִירוּתֵיהּ מֵאַחָוֵיהּ – במה הוא פָּחוּת מאחיו, שניתן לכנותו כשועל לעומתם. משיבה הגמרא: אֶלָּא אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר – דברי רבי אלעזר נאמרו על פסוק אחר, שנאמר כשהגיע יוסף ליעקב קודם מיתתו (שם מז לא), 'וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה', ועל כך אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, תַּעֲלָא בְּעִידָנֵיהּ סָגִיד לֵיהּ, ויוסף כלפי אביו ניתן לכנותו שועל.

נאמר (שם נ כא) 'וְיַנַּחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל לִבָּם'. אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַלְמֵד שֶׁאָמַר לָהֶם דְּבָרִים שֶׁמִּתְקַבְּלִין עַל הַלֵּב. אמר להם בדרך משל, וּמָה עֲשָׂרָה נָרוֹת שמעלים הרבה עשן, ובדרך הטבע הם מכבים נר יחידי שעומד מעליהם, ומכל מקום לֹא יָכְלוּ לְכַבּוֹת נֵר אֶחָד, קל וחומר נֵר אֶחָד, הֵיאַךְ יָכוֹל בעשן העולה ממנו לְכַבּוֹת עֲשָׂרָה נֵרוֹת. והנמשל הוא, שאם עשרת האחים שרצו להרע ליוסף לא הצליחו, קל וחומר שיוסף לא יוכל להרע לעשרת אחיו.

הגמרא חוזרת לבאר את פסוקי המגילה: 'לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן וִיקָר'. אָמַר רַב יְהוּדָה, 'אוֹרָה' זוֹ תּוֹרָה, והיינו שהמן גזר שלא יעסקו בתורה, ולאחר מפלתו עסקו בתורה ללא פחד, וְכֵן מצינו שהתורה נקראת אור, שהוּא אוֹמֵר (משלי ו כג) 'כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר'. 'שִׂמְחָה', זֶה יוֹם טוֹב, שגזר עליהם שלא יקיימו מצות יום טוב, ולאחר מפלתו קיימו את הימים טובים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים טז יד) 'וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ'. 'שָׂשׂוֹן' זוֹ מִילָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים קיט קסב) 'שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ', ופסוק זה אמרו דוד על מצות מילה שניתנה במאמר ולא בדיבור. 'וִיקָר' שפירושו כבוד, אֵלּוּ תְּפִלִּין, שהם כבודן של ישראל, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים כח י) 'וְרָאוּ כָל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ' – יהיה להם יראת כבוד ממך, וְתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר, 'שם ה' הנקרא עליך' אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבְּרֹאשׁ, שהם מביאים כבוד לישראל, ויראה מן העמים אליהם.

'וְאֵת פַּרְשַׁנְדָּתָא וְגוֹ' עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמָן בֶּן הַמְּדָתָא צֹרֵר הַיְּהוּדִים הָרָגוּ'. אָמַר רַב אַדָּא דִּמְן יָפוֹ – מהעיר יפו, שמותם של עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמָן, וְכן את התיבה 'עֲשֶׂרֶת' שנאמרה אחר שמותם, צָרִיךְ הקורא לְמַמְרִינְהוּ [–לקרוא אותם] בְּנִשְׁימָה אַחַת – ללא הפסק נשימה בינתיים. מַאי טַעְמָא, כדי לרמז דִּכּוּלְּהוּ כַּחֲדֵי הֲדֵדֵי נָפְקוּ נִשְׁמָתֵיהוּ – כולם יצאה נשמתם בבת אחת.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, האות 'וי"ו דְּוַיְזָתָא [–שהוא הבן האחרון הנמנה בעשרת בני המן], צָרִיךְ לְמִימְתְּחָהּ כּוּזְקִיפָא – צריך למתחה ביותר כעץ פשוט וארוך, כְּמוֹרַדְיָא – כמשוט הספינה דְּמִשְׁתַּמְּשִׁים בו בנהר לְבָרוֹת, להרחיק את הספינה מן האבנים והמכשולות המעכבים אותה מלעבור. מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא, כדי לרמז דִּכּוּלְּהוּ בְּחַד זְקִיפָא אֲזַדְּקִיפוּ – שכל בני המן נתלו על עץ אחד ארוך זה למטה מזה.

הגמרא מבארת את סדר כתיבת השירות האמורות בתנ"ך: אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא, דְּרַשׁ רַבִּי שִׁילָא אִישׁ כְּפַר תְּמַרְתָּא, כָּל הַשִּׁירוֹת שנאמרו בתנ"ך, כּוּלָּן נִכְתְּבוֹת אָרִיחַ עַל גַּבֵּי לְבִינָה וּלְבִינָה עַל גַּבֵּי אָרִיחַ. כלומר, המשילו את הכתב שהוא קצר לאריח, ואת הַחֵלֶק שהוא ארוך ללבינה, שכל השירות נכתבות באופן שהכתב עומד על גבי החלק שבשורה מתחתיו, חוּץ מִשִּׁירָה זוֹ – הריגת עשרת בני המן, וְשירת שלשים ואחד מַלְכֵּי כְּנַעַן שנהרגו בכיבוש ארץ ישראל (יהושע יב), שֶׁנִּכתבות אָרִיחַ עַל גַּבֵּי אָרִיחַ וּלְבִינָה עַל גַּבֵּי לְבִינָה – כתב על גבי כתב, וחלק על גבי חלק. מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא שירות אלו נכתבות כך, כדי לרמז שֶׁלֹּא תְּהֵא תְּקוּמָה לְמַפַּלְתָּן של צוררי ישראל. שקצר העומד על הארוך, אינו חושש להרחיב צעדיו, לפי שיש לו מרחב תחתיו, אבל כשעומד על מקום כמדתו, חושש לזוז ממקומו, וכן כאן לא יוכלו להתרחב ולקום ממפלתם, ואם היה נכתב אריח על גבי לבינה, היה מקום לכתב להתרחב.

'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה הָרְגוּ הַיְּהוּדִים וְאַבֵּד חֲמֵשׁ מֵאוֹת אִישׁ וגו' וּמַה שֶׁאֵלַתֵּךְ וְיִנָּתֶן לָךְ'. התחיל לדבר בכעס, וסיים בלשון רכה, ושאל את אסתר 'מה שאלתך'. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מְלַמֵּד שֶׁאחרי שדיבר בכעס, בָּא מַלְאָךְ וּסְתָרוֹ עַל פִּיו, ולכך המשיך בלשון רכה.

'וּבִבְאָה [–אסתר] לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אָמַר עִם הַסֵּפֶר יָשׁוּב מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה אֲשֶׁר חָשַׁב עַל הַיְּהוּדִים עַל רֹאשׁוֹ'. מקשה הגמרא: מדוע כתוב 'אָמַר' בלשון זכר, 'אָמְרָה' מִיבָּעֵי לֵיהּ, שהרי אסתר אמרה וביקשה מהמלך שתשוב מחשבת המן. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן (אָמְרָה לוֹ) הלשון 'אמר' בא ללמד, שמרדכי ציוה לכל ישראל שיעשו פורים בכל שנה ושנה לזכר הנס, וַיֹּאמֶר בַּפֶּה מַה שֶּׁכָּתוּב בַּסֵּפֶר, כלומר, שיקראו מתוך מגילה הכתובה לפנידם את מחשבת המן לאבד את ישראל ואת ביאת אסתר למלך להצלתם.

'דִּבְרֵי שָׁלוֹם וֶאֱמֶת'. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם וְאָמְרֵי לָהּ אָמַר רַבִּי אַסִּי, מה שנקראת המגילה דברי 'אמת', מְלַמֵּד שֶׁצְּרִיכָה שִׁרְטוּט בין שורותיה, כַּאֲמִיתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה – כספר תורה הנכתב בשירטוט.

'וְכַאֲשֶׁר קִיְּמוּ עַל נַפְשָׁם וְעַל זַרְעָם דִּבְרֵי הַצֹּמוֹת וְזַעֲקָתָם. וּמַאֲמַר

המשך בעמוד צ

לָמָּה נִמְנוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל בתורה, הרי הוא היה רשע, ולמה לנו למנות את שנות הרשעים. אלא התורה מנתה את שנותיו, כְּדֵי לְחַיֵּם בְּחֶן שְׁנוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב – שנדע באיזה פרק בחייו עברו עליו כל הקורות והמוצאות אותו, וכך נדע שנטמן בבית עבר ארבע עשרה שנים. דִּכְתִיב (בראשית כה יז) 'וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאַת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים'. ויש לחשב, כַּמָּה קָשִׁישׁ יִשְׁמָעֵאל מִיצְחָק – כמה שנים היה גדול ישמעאל מיצחק, אַרְבַּיסַר שָׁנִין – ארבע עשרה שנים, דִּכְתִיב (שם טז טז) 'וְאַבְרָם בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדֶת הָגָר אֶת יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם', וּכְתִיב (שם כא ה) 'וְאַבְרָהָם בֶּן מְאַת שָׁנָה בְּהִוָּלֶד לוֹ אֵת יִצְחָק בְּנוֹ', ומשמונים ושש שנה שהיה אברהם כשנולד ישמעאל עד מאה שנה שהיה כשנולד יצחק, הרי ארבע עשרה שנים שהיה ישמעאל גדול מיצחק. וּכְתִיב (שם כה כו) 'וְיִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם' – את יעקב ועשו. אם כן נחשב כעת, כַּר כַּמָּה הֲוָה יִשְׁמָעֵאל כְּרֵאתֵילִיד יַעֲקֹב – בן כמה היה ישמעאל בלידת יעקב, כַּר שְׁבָעִים וְאַרְבָּעָה, שאם יצחק היה אז בן ששים, אם כן ישמעאל שהיה גדול ממנו בארבע עשרה שנים, היה בן שבעים וארבע, כַּמָּה פַּיְיְשָׁן מִשְּׁנֵיהּ – כמה שנים נשארו משנותיו של ישמעאל משנת שבעים וארבע עד למותו בשנת מאה שלשים ושבע, שְׁתֵּין וּתְלָת – ששים ושלש שנים, אם כן עולה, שכשמת ישמעאל היה יעקב בן ששים ושלש שנים, שהרי ישמעאל חי אחר לידת יעקב ששים ושלש שנים.

וְכֵן תַּנְיָא בברייתא, הָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ בְּשָׁעָה שֶׁנִּתְבָּרֵךְ מֵאָבִיו בֶּן שִׁשִּׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה, וּכוֹ בְּפֶרֶק [–ובאותה תקופה] מֵת יִשְׁמָעֵאל, דִּכְתִיב, בסמוך לברכות שבירך יצחק ליעקב (שם כח ו, ט) 'וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי בֵרַךְ וגו' יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וגו' וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת מָחֲלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל אֲחוֹת נְבָיוֹת עַל נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה', ומהלשון 'וילך עשו אל ישמעאל' משמע שהיה עדיין חי באותה תקופה. מבארת הברייתא כיצד משמע כן: וכי מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר בתחילת הפסוק שמחלת היתה 'בַּת יִשְׁמָעֵאל', אֵינִי יוֹדֵעַ מכך שֶׁהִיא 'אֲחוֹת נְבָיוֹת', הרי קודם לכן (שם כה יג־טז) נכתבו שמות בני ישמעאל, ונאמר שנביות היה בנו של ישמעאל, ולמה הוצרכה התורה לכתוב 'אחות נביות'. אלא מְלַמֵּד שֶׁקִּידְּשָׁהּ [–את מחלת] יִשְׁמָעֵאל, וָמֵת קודם שהשיאה, וְהִשִּׁיאָהּ נְבָיוֹת אָחִיהָ, ולכך הזכירה התורה את נביות, לפי שהוא השיאה. הרי שישמעאל מת סמוך לעת שנטל יעקב את הברכות, ואם כן יעקב היה אז בן ששים ושלש.

ממשיכה הגמרא לבאר: נצרף את שְׁתֵּין וּתְלָת – ששים ושלש השנים שהיו ליעקב בשעת הברכות, וְאת אַרְבַּיסַר שנים שעבד אצל לבן עבור שתי בנותיו לאה ורחל, עַד דְּמִתְיַלִּיד יוֹסֵף, הָא – הרי לנו יחד שִׁבְעִין וְשִׁבְעָה שנים ליעקב בלידת יוסף. וּכְתִיב (שם מא מו) 'וְיוֹסֵף בֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַרְעֹה', אם כן נוסיף לשבעים ושבע שנים שהיה יעקב בלידת יוסף עוד שלשים שנה, הָא מֵאָה וְשֶׁבַע שנים ליעקב, כשעמד יוסף לפני פרעה ונעשה משנה למלך. הוסף עליהם את השנים שיוסף היה במצרים אחר שנעשה משנה למלך, קודם שירד יעקב, שהן שַׁב דְּשַׁבְעָא וְתַרְתֵּי דְּכַפְּנָא – שבע שנות השובע, ושנתיים משבע שנות הרעב שהיו אמורים לבוא על הארץ, הָא מְאָה וְשִׁיתְּסַר – הרי לנו שיעקב כשירד למצרים היה בן מאה ושש עשרה שנים.

וּכְתִיב (שם מז ח־ט) 'וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל יַעֲקֹב כַּמָּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל פַּרְעֹה יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה'. ויש להבין, כיצד אמר יעקב לפרעה שהוא בן מאה ושלשים כשירד למצרים, הרי לפי החשבון יצא ששנות חיי יעקב באותה העת מְאָה וְשִׁיתְּסַר הֲוָיִין. אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ, שאַרְבַּע עֲשָׂרֵה שָׁנִין מיציאתו מבית אביו עד שבא ללבן, (דְּ)הֲוָה בזמן ההוא בְּבֵית עָבֵר ועסק בתורה (לֹא חָשִׁישׁ לְהוּ). דְּכַח תַּנְיָא בברייתא, הָיָה יַעֲקֹב בְּבֵית עָבֵר מוּמְחֶמֶן אַרְבַּע עֲשָׂרֵה שָׁנָה. ומוסיפה הברייתא: עָבֵר עוד חי אחר שעזב יעקב את בית מדרשו, וָמֵת רק לְאַחַר שֶׁיָּרַד יַעֲקֹב אָבִינוּ לַאֲרַם נַהֲרַיִם ובא לבית לבן שְׁתֵּי שָׁנִים. ממשיכה הברייתא: אחר הארבע עשרה שנים יָצָא יעקב מִשָּׁם – מבית מדרשו של עבר, וּבָא לוֹ לַאֲרַם נַהֲרַיִם. נִמְצָא כְּשֶׁעָמַד עַל הַבְּאֵר בארם נהריים ופגש את רחל, היה בֶּן שִׁבְעִים וָשֶׁבַע שָׁנָה, ואם כן אחר ארבע עשרה שנים בלידת יוסף היה בן תשעים ואחד, ואחר שלשים ותשע שנים כשהגיע יעקב לפרעה היה בן מאה ושלשים.

מבארת הגמרא: וּמְנָלָן דְּלֹא מְיַעֲנַשׁ – מנין שיעקב לא נענש על שלא כיבד את הוריו כשהיה בבית עבר, שהוכיחו מכך שגדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם. דְּתַנְיָא, נִמְצָא שיוֹסֵף שֶׁפֵּירַשׁ מֵאָבִיו ולא ראהו עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, מיום שנמכר ועד שירד אליו למצרים, כְּשֵׁם שֶׁפֵּירַשׁ יַעֲקֹב אָבִינוּ מֵאָבִיו עשרים ושתים שנה. ויש לשאול, וכי הזמן דְּיַעֲקֹב פירש מאביו היה רק עשרים ושתים שנים, הרי תְּלָתִין וְשִׁיתָּא הֲוָיִין – שלשים ושש שנים פירש ממנו, ארבע עשרה שנים בבית עבר, ועוד עשרים ושתים שנים עד שחזר לבית אביו. אֶלָּא מוכח שעל אַרְבַּיסַר השנים דַּהֲוָה בְּבֵית עָבֵר, לֹא חָשִׁישׁ לְהוּ – לא החשיבו לו להיענש עליהם.

שואלת הגמרא: סוֹף סוֹף השנים דְּהשתהה יעקב בְּבֵית לָבָן עֶשְׂרִין שְׁנִין הֲוָיִין – היו רק עשרים שנה, ומדוע נענש שיוסף פרש ממנו עשרים ושתים שנים. עונה הגמרא: אֶלָּא מִשּׁוּם דְּאִשְׁתָּהֵי בְּאוֹרְחָא תַּרְתֵּין שְׁנִין – מפני שהתעכב שנתיים בדרך, כשחזר מארם נהרים לבוא אל אביו. דְּתַנְיָא, יָצָא יעקב מֵאַרַם נַהֲרַיִם לשוב לבית אביו, וּבָא לוֹ לְסֻכּוֹת, וְעָשָׂה שָׁם [–והתעכב שם] שְׁמוֹנֶה עָשָׂר חוֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם לג יז) 'וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכּוֹתָה וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת', כלומר, בית נבנה לחורף שהוא ששה חדשים, וסוכה נבנית לקיץ שהוא ששה חדשים נוספים, ונאמר 'בית' בלשון יחיד ו'סוכות' בלשון רבים, ללמד ששהה שם פעם אחת בחורף, ושתי פעמים בקיץ, הרי שמונה עשר חודשים, וּכְבֵית אֵל עָשָׂה [–התעכב] עוד שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים נוספים, ובנה מזבח וְהִקְרִיב עליו זְבָחִים. הרי לנו עשרים וארבעה חדשים שהתעכב בדרך, שהם שנתיים.

## הדרן עלך מגילה נקראת

## פרק שני - הקורא למפרע

### משנה

אופנים שונים בקריאת המגילה שאינו יוצא בהם ידי חובתו: הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִילָּה לְמַפְרֵעַ – מסופה לתחילתה, לֹא יָצָא ידי חובת קריאתה. קְרָאָהּ עַל פֶּה שלא מתוך הכתב, או קְרָאָהּ בלשון תַּרְגּוּם – ארמית, ואין צריך לומר אם קראה בְּכָל לָשׁוֹן, והקורא או השומע אינם מבינים את אותו הלשון, לֹא יָצָא. אֲבָל קוֹרִין אוֹתָהּ לַלּוֹעֲזוֹת – לאנשים שמבינים לשון לועז, בְּלשון לַעַז – לשון שאינה לשון הקודש. וְהַלּוֹעֵז שֶׁשָּׁמַע קריאת המגילה באַשּׁוּרִית [–לשון הקודש], יָצָא, אף שלא הבין הקריאה.

אופני קריאה שבהם יוצא ידי חובתו: קְרָאָהּ סֵירוּגִין – בהפסקות בתוך הקריאה, וּמִתְנַמְנֵם, יָצָא. הָיָה כּוֹתְבָהּ וקרא ממנה תוך כדי כתיבתה, או שהיה דּוֹרְשָׁהּ, וְכן אם היה מַגִּיהָהּ לבדוק כשרותה, אִם כִּוֵּון לִבּוֹ לשם מצות קריאתה יָצָא, וְאִם לָאו לֹא יָצָא, שלא קרא לשם מצוה.

עתה מבארת המשנה דין כתיבת המגילה: הָיְתָה כְּתוּבָה בְּסַם – בצבע צהוב, וּבְסִיקְרָא – בצבע אדום, וּבְקוֹמוֹס – שרף אילן, וּבְקַנְקַנְתּוֹם – סם שחור לצביעת מנעלים. וכן הכתובה עַל הַנְּיָיר – דף מעשבים מודבקים, וְעַל הַדִּפְתְּרָא – קלף שאינו מעובד כל צורכו, לֹא יָצָא, עַד שֶׁתְּהֵא כְּתוּבָה בכתב אַשּׁוּרִית, וְעַל הַסֵּפֶר – קלף המעובד כל צורכו, וּבְדָיוֹ שחור.

### גמרא

הגמרא מבארת את מקור הדין הראשון שבמשנתנו שהקורא את המגילה למפרע לא יצא: מְנָא הָנֵי מִילֵּי. משיבה הגמרא: אֲמַר רָבָא, דְּאָמַר קְרָא (אסתר ט כז) 'לִהְיוֹת עֹשִׂים אֵת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה כִּכְתָבָם וְכִזְמַנָּם', והוקש 'כתבם' דהיינו קריאת המגילה ל'זמנם' דהיינו זמן קריאתה, מַה זְּמַנָּם לְמַפְרֵעַ לֹא, שהרי לא ניתן להקדים את יום ט"ו

המשך בעמוד רכז

**למה נמנו שנותיו של ישמעאל** — מה לנו למנות שנות הרשעים. להתייחס בהן שנותיו של **יעקב** — על ידי מנין שנות ישמעאל אנו למדין [באיזה פרק משנות יעקב עברו עליו כל הקורות והמוצאות אותו: מהן אנו למדין] ששימש בבית עבר ארבע עשרה שנה. כיצד? אברהם בן שמונים ושש שנה כשנולד ישמעאל, וכשנולד יצחק היה בן מאה שנה — הרי היו לישמעאל ארבע עשרה שנה. ויצחק קדם ליעקב ששים שנה — הרי לישמעאל שבעים וארבע. כמה פיישן משנותיו של ישמעאל — ששים ושלש, נמצא שהיה יעקב כשמת ישמעאל בן ששים ושלש שנה. **ותניא היה יעקב כו'** — ותניא נמי הכי שהיה יעקב כשנתברך מאביו בן ששים ושלש, ובו בפרק מת ישמעאל, שנאמר "וילך עשו אל ישמעאל" וגו'. **מלמד שקידשה ישמעאל** — אביה, ומת. והשיאה נביות אחיה. **וארבע עשרה שנה** — היה יעקב בבית לבן עד דאתיליד יוסף, דכתיב "עבדתיך, ארבע עשרה שנה בשתי בנותיך" וגו' (בראשית לא) וכשנולד יוסף שלמו שני עבדות הבנות, שנאמר "ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף" וגו' (שם ל). ומשם והלאה עבד אותו בשכר הצאן — הרי בן שבעים ושבע היה יעקב כשנולד יוסף, וכתיב "ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה" — נמצא יעקב בן מאה ושבע [שנים כשהיה יוסף בן שלשים שנה]. ונשתהה יעקב לישב בארץ כנען שלא ירד למצרים. **שבעה דשבעא ותרין דכפנא** — דכתיב "כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ" וגו' (בראשית מה) הרי בן מאה ושש עשרה היה יעקב כשירד למצרים, וקרא כתיב "שלשים ומאת שנה". נמצא, משנסע מבית אביו עד שבא לבית לבן ארבע עשר, ואותן השנים היה בבית עבר. ולא חשיב להו לא גרסינן הכא, עד לקמן. **עבר מת לאחר ירידתו של יעקב לארם נהרים** — ובא לבית לבן, ועמד שם שתי שנים. צא וחשוב שנותיו של עבר, ונמצא שמת כשהיה יעקב בן שבעים ותשע שנה, והיינו שתי שנים משבא לבית לבן, כשתחשוב ארבע עשרה שנה ששימש בבית עבר. **יצא** — יעקב מבית עבר שתי שנים לפני מיתתו של עבר. **נמצא כשעמד כו'** — הכי גרסינן: מנלן דלא איענש עלייהו — דתניא: נמצא יוסף כשפירש מאביו שלא ראהו עשרים ושתים שנה, כדרך שפירש יעקב מבית אביו שלא כיבדו, נתאבל על יוסף עשרם ושתים שנה. כיצד? יוסף בן שבע עשרה שנה היה כשפירש מאביו. וכשמלך על מצרים היה בן שלשים שנה, שנאמר "ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה" הרי שלש עשרה, ושבעה דשבעא, ותרין דכפנא — הרי עשרים ושתים שנה שנתבסכה יוסף מאביו. ויעקב עמד עשרים שנה בבית לבן, וארבע עשרה שנה בבית עבר. **אלא שמע מינה** — ארבע עשרה דבית עבר לא חשיב להו, דלא איענש עלייהו. **אי הכי בצירא להו** — ואין כאן אלא עשרים דבית לבן. **אישתהי שתי שנים באורחא** — דבשובו מארם נהרים לבא ליצחק אביו ויבן לו בית לימות החורף, עשה סוכות שתי פעמים שני ימות הקיץ — הרי שמונה עשרה, ובבית אל עשה ששה חדשים בשיצא משכם, שנאמר "קום עלה בית אל" וגו' (בראשית לה).

## הדרן עלך מגילה נקראת

1 לָמָּה נִמְנוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל? כְּדֵי לְיַחֵס בָּהֶן שְׁנוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב. דִּכְתִיב: "וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי
2 יִשְׁמָעֵאל מְאַת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים." כַּמָּה קָשִׁישׁ יִשְׁמָעֵאל מִיַּצְחָק? אַרְבִּיסַר
3 שְׁנִין דִּכְתִיב: "וְאַבְרָם בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדֶת הָגָר אֶת יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם." וּכְתִיב:
4 "וְאַבְרָהָם בֶּן מְאַת שָׁנָה בְּהִוָּלֶד לוֹ אֵת יִצְחָק בְּנוֹ." וּכְתִיב: "וְיִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת
5 אֹתָם." כַּר כַּמָּה הֲוָה יִשְׁמָעֵאל כִּדְאִתְיְלִיד יַעֲקֹב? כַּר שִׁבְעִים וְאַרְבָּעָה. כַּמָּה פַּיְּישָׁן מִשְּׁנֵיהּ?
6 שְׁתִּין וּתְלָת. וְתַנְיָא: הָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ בִּשְׁעָה שֶׁנִּתְבָּרֵךְ מֵאָבִיו בֶּן שִׁשִּׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה, וּבוֹ
7 בַּפֶּרֶק מֵת יִשְׁמָעֵאל, דִּכְתִיב: "וַיֵּרֶא עֵשָׂו כִּי בֵרַךְ וגו' וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת מַחֲלַת
8 בַּת יִשְׁמָעֵאל אֲחוֹת נְבָיוֹת." מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר "בַּת יִשְׁמָעֵאל", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהִיא אֲחוֹת נְבָיוֹת?
9 מְלַמֵּד שֶׁקִּידְּשָׁהּ יִשְׁמָעֵאל וּמֵת, וְהִשִּׂיאָהּ נְבָיוֹת אָחִיהָ. שְׁתִּין וּתְלָת וְאַרְבִּיסַר עַד דְּמִתְיְלִיד
10 יוֹסֵף - הָא שִׁבְעִין וְשִׁבְעָה. וּכְתִיב: "וְיוֹסֵף בֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה" - הָא מְאָה
11 וּשְׁבַע. שַׁב דְּשָׁבְעָא וְתַרְתֵּי דְּכַפְנָא - הָא מְאָה וְשִׁתְּסַר. וּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל יַעֲקֹב כַּמָּה
12 יְמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל פַּרְעֹה יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה." מְאָה וְשִׁתְּסַר
13 הָוְיִין! אֶלָּא שְׁמַע מִינַּהּ אַרְבַּע עֲשֵׂרֵה שְׁנִין דַּהֲוָה בְּבֵית עֵבֶר לָא חָשִׁיב לְהוּ. דְּתַנְיָא: הָיָה
14 יַעֲקֹב בְּבֵית עֵבֶר מוּטְמָן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה. עֵבֶר מֵת לְאַחַר שֶׁיָּרַד יַעֲקֹב אָבִינוּ לַאֲרַם נַהֲרַיִם
15 שְׁתֵּי שָׁנִים. יָצָא מִשָּׁם וּבָא לוֹ לַאֲרַם נַהֲרַיִם. נִמְצָא כְּשֶׁעָמַד עַל הַבְּאֵר בֶּן שִׁבְעִים וְשֶׁבַע שָׁנָה.
16 וּמְנָלַן דְּלָא מִינַּנַּשׁ? דְּתַנְיָא: נִמְצָא יוֹסֵף שֶׁפֵּירַשׁ מֵאָבִיו, עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, כְּשֵׁם שֶׁפֵּירַשׁ
17 יַעֲקֹב אָבִינוּ מֵאָבִיו. דְּיַעֲקֹב תְּלָתִין וְשִׁתָּא הָוְיָין! אֶלָּא: אַרְבִּיסַר דַּהֲוָה בְּבֵית עֵבֶר לָא חָשִׁיב
18 לְהוּ. סוֹף סוֹף דְּבֵית לָבָן עֶשְׂרִין שְׁנִין הָוְיָין! אֶלָּא מִשּׁוּם דְּאִשְׁתַּהִי בְּאוֹרְחָא תַּרְתֵּין שְׁנִין.
19 דְּתַנְיָא: יָצָא מֵאַרַם נַהֲרַיִם וּבָא לוֹ לְסֻכּוֹת, וְעָשָׂה שָׁם שְׁמוֹנֶה עָשָׂר חוֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיַעֲקֹב
20 נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת." וּבְבֵית אֵל עָשָׂה שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, וְהִקְרִיב זְבָחִים.

## הדרן עלך מגילה נקראת

תוספות

21 **הַקּוֹרֵא** אֶת הַמְּגִילָּה לְמַפְרֵעַ – לֹא יָצָא. קְרָאָהּ
22 עַל פֶּה, קְרָאָהּ תַּרְגּוּם בְּכָל לָשׁוֹן – לֹא
23 יָצָא. אֲבָל קוֹרִין אוֹתָהּ לַלּוֹעֲזוֹת בְּלַעַז, וְהַלּוֹעֵז שֶׁשָּׁמַע
24 אַשּׁוּרִית יָצָא, קְרָאָהּ סִירוּגִין, וּמִתְנַמְנֵם – יָצָא. הָיָה
25 כּוֹתְבָהּ, דּוֹרְשָׁהּ, וּמַגִּיהָהּ, אִם כַּוֵּון לִבּוֹ – יָצָא, וְאִם
26 לָאו – לֹא יָצָא. הָיְתָה כְּתוּבָה בְּסַם וּבְסִיקְרָא וּבְקוֹמוֹס
27 וּבְקַנְקַנְתּוּם, עַל הַנְּיָיר וְעַל הַדַּפְתְּרָא – לֹא יָצָא, עַד שֶׁתְּהֵא כְּתוּבָה אַשּׁוּרִית, עַל הַסֵּפֶר,
28 וּבְדָיו: **גְּמָרָא** מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אֲמַר רָבָא: דַּאֲמַר קְרָא "בִּכְתָבָם וְכִזְמַנָּם" מַה זְמַנָּם לְמַפְרֵעַ
29 לָא – אַף כְּתָבָם לְמַפְרֵעַ לָא. – מִידֵי קְרִיאָה כְּתִיבָה הָכָא? עֲשָׂיָה כְּתִיבָה, דִּכְתִיב "לְהָיוֹת
30 עוֹשִׂים אֶת שְׁנֵי הַיָּמִים"! אֶלָּא מֵהָכָא: דִּכְתִיב "וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים" אִיתְקַשׁ זְכִירָה
31 לַעֲשִׂיָּיה, מַה עֲשִׂיָּיה לְמַפְרֵעַ לָא – אַף זְכִירָה לְמַפְרֵעַ לָא. תָּנָא: וְכֵן בַּהַלֵּל, וְכֵן בִּקְרִיאַת
32 שְׁמַע, וּבִתְפִלָּה. הַלֵּל מְנָלַן? – רַבָּה אָמַר: דִּכְתִיב "מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ". רַב יוֹסֵף
33 אָמַר: "זֶה הַיּוֹם עָשָׂה ה'", רַב אוֹיָא אָמַר: "יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ", וְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק,
34 וְאִיתֵימָא ר' אַחָא בַּר יַעֲקֹב, אָמַר מֵהָכָא: "מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם". קְרִיאַת שְׁמַע – דְּתַנְיָא:
35 קְרִיאַת שְׁמַע בִּכְתָבָהּ דִּבְרֵי רַבִּי, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בְּכָל לָשׁוֹן. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי? אָמַר קְרָא:
"וְהָיוּ"

1 **הַקּוֹרֵא** את המגילה — רבנן אמרי אמר קרא
2 שמע. נראה דהלכה כחכמים. חדא:
3 דיחיד ורבים הלכה כרבים. ועוד: דקאמר ורבנן
4 סברי כמאן דאמר הקורא את שמע ולא השמיע
5 לאזנו יצא, ובפרק שני דברכות (טו,ב) מסקינן
6 כתנא קמא דרבי יוסי דאמר כן התם.
כל

52 **הקורא.** ללוועזות. כל שאינו לשון הקודש נקרא לעז ולקמן פריך והא אמרת קראה בכל לשון לא יצא: **סירוגין.** בגמרא מפרש קורא מעט ופוסק (ושוהה) וחוזר ופוסק: **היה כותבה**
53 **או דורשה.** ומתוך כך קוראה אם כוון לבו יצא: **דיפתרא** ונייר. מפרש בגמ': **על הספר.** קלף: **גמ' מנהני מילי.** דלמפרע לא יצא: **מה זמנם למפרע לא.** דאי אפשר שיהא ט"ו
54 קודם לי"ד: **ממזרח שמש עד מבואו.** כשם ששקיעת וזריחת החמה לא יהפכו כך מהולל שם ה' ולא למפרע: **זה היום.** כסדר היום שאינו משתנה בשעותיו להיפך כך למפרע לא: **יהי**
55 **שם ה' מבורך.** כהוייתו יהא הלול השם וברכתו בסדרו: **כתבה.** בלשון הקודש ולא בלשון אחר:



כדי לפעול זיכוך העולם שיהיה ראוי לגילוי דמתן-תורה, היה צריך להיות תחילה הזיכוך דישראל, כי כל העולם תלוי בישראל.
**ממאמר כ"ה טבת ה'תשכ"ז**

**כל** התורה בכל לשון נאמרה — פירש הקונטרס: שנתנה לקרות בכל לשון שרוצה לקרות בספר תורה. וקשה: שהרי קריאת התורה אינה מן התורה אלא מדרבנן, לבד מפרשת זכור דהוי דאורייתא! ונראה דהכי פירושא: כל קריאה שבתורה, כגון מצות חליצה, ופרשת עגלה ערופה, וידוי מעשר ובכורים, וכל אלו השנויין פרק "אלו נאמרין" בסוטה (לב,א ושם).

**דאי** בלשון הקודש נאמרה למה לי למיכתב וכו' — קשיא: דהא בפרק "אלו נאמרים" בסוטה (לג,א ושם) מצריך קרא בין למאן דאמר בכל לשון נאמרה, בין למאן דאמר בלשון הקודש נאמרה! ויש לומר: דהתם בעי לאוקמי רבוי אליבא דכולי עלמא, למאן דאמר בכל לשון נאמרה — צריך קרא לרבויי לשון הקדש, ולמאן דאמר בלשון הקודש נאמרה — צריך לרבויי בכל לשון.

**הסדיר** שמונה עשרה ברכות על הסדר — מכאן קשיא למה שפירש רש"י בברכות (לד,א ושם) גבי אמצעיות אין להן סדר, דפירש דאם טעה באחת מן הברכות ושכח אחת מהן — שצריך לחזור, שאומר אותה ברכה ששכח במקום שנזכר, וגומר תפלתו, וקשיא: דאם כן הוא אומר השמונה עשרה ברכות למפרע, והכא חזינא דשמעון הפקולי התקין אותן על הסדר! אלא נראה לפרש התם: אין להן סדר — דלא הוו בשלש ראשונות ושלש אחרונות דחוזר לראש השלשה כשטעה באחת מהן, אלא חוזר לאותה ששכח, וגומר ממנה ולמטה הכל כסדר. אבל ב"עניני" אין חוזר, כיון שעבר מקומו. והכי נמי אמרינן לקמן (יח,ב) גבי מגילה, שאם השמיט פסוק אחד — שמתחיל וקורא מאותו פסוק ולמטה.

**ודוד** כי אמרה בפרשת תשיעית אמרה — פירש הקונטרס: ואף על גב דליכא אלא שמונה מזמורים עד התם, "אשרי האיש" ו"למה רגשו גוים" תרתי נינהו. וקשיא, דהא פרק קמא דברכות (י,א) אמר דחדא פרשה היא, ומסיק התם דכל פרשה שהיתה חביבה לדוד התחיל בה באשרי וסיים בה באשרי, כגון זו שמתחלת ב"אשרי האיש" ומסיימת ב"אשרי כל חוסי בו" והיינו סוף ד"למה רגשו". אלמא דחדא פרשה היא! וצריך לומר ד"למנצח על מות" ו"למה ה' תעמוד ברחוק" — תרתי נינהו.

דאי

והיו הדברים האלה בהוייתן — בלשון הקודש. שלא יקרא למפרע — אלמא: קריאת שמע למפרע לא, ומהכא יליף תנא דלעיל טעמא. בכל לשון נאמרה — לקרותה בכל לשון, ולכן איצטריך בקריאת שמע "והיו". איצטריך — "והיו" דלא תימא: שמע בכל לשון שאתה שומע כרבנן. על הסדר — במשפט המקראות, וכדיליף לקמן. הפקולי — יש אומרים שמשתבר בצמר גפן, שנקרא פקולא. הבו לה' — הזכירו לפניו את אילי הארץ. הבו לה' כבוד שמו — סיפיה דקרא "בהדרת קודש". ומה ראו לומר גאולה בשביעית — ולא רפואה אחר סליחה, כדכתיב קרא "הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי". מתוך שעתידין לינאל בשביעית — שבוע שבן דוד בא בו חלוק משאר שנים, כדאמרינן בפרק "חלק" (צז, א): שנה ראשונה רעב ולא רעב כו', עד ובשביעית מלחמות, ובמוצאי שביעית בן דוד בא. אתחלתא דגאולה היא — ואף על גב דהאי גאולה לאו גאולה דגלות היא, אלא שיגאלנו מן הצרות הבאות עלינו תמיד, דהא ברכת קיבוץ ובנין ירושלים וצמח דוד יש לכל אחת ואחת ברכה לעצמה לבד מגאולה זו, אפילו הכי, כיון דשם גאולה עלה — קבעוה בשביעית. שבור זרוע רשע — אלו המייקרין את התבואה ומפקיעין את השער. וממאי דבמפקיעי שערים כתיב — דכתיב בההיא פרשתא "ארב במסתר כאריה בסוכו יארוב לחטוף עני" וכי הליסטים אורב את העני? והלא את העשיר הוא אורב! אלא במפקיעי שערים הכתוב מדבר, שרוב דעתם לעניים הוא. וקא בעי דוד רחמי עלה דמילתא: "שבור זרוע רשע" ותן שובע בעולם, ובכך זרועו שבור. "ורע תדרוש רשעו בל תמצא", וזה שהיה בדעתו להיות רשע, כשתדרוש רשעו לא תמצא עולה שלא הספיק לעשותה. בפרשה תשיעית אמרה — ואם תאמר שמינית היא? — "אשרי ולמה רגשו גוים" תרתי פרשתא היא. ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא — אלמא: קיבוץ גליות בעת ברכת השנים היא. וכיון שנתקבצו גליות נעשה דין ברשעים — קודם שנתיישבו בירושלים, שנאמר "ואסירה כל בדיליך" ועל ידי כן "ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה" כמו לשעבר. "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה" — לכן סמכם לקבוץ גליות, והשיבה שפטינו וצדקינו במשפט. כלו המינים — תלמידי ישו הנוצרי לכך סמכו לה ברכת המינים. שנאמר "עוזבי ה'" — אלו המינים, ושבר פושעים — היינו זדים, כדאמר "פשעים" אלו המרדין (יומא לו, ב).

אחר

1 "וְהָיוּ" - בַּהֲוָיָתָן יְהוּ. וְרַבָּנַן מַאי טַעֲמַיְיהוּ? אָמַר
2 קְרָא: "שְׁמַע" - בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ. וְרַבִּי
3 נַמִּי, הָא כְּתִיב: "שְׁמַע"! הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ: הַשְׁמַע
4 לְאָזְנֶיךָ מַה שֶּׁאַתָּה מוֹצִיא מִפִּיךָ. וְרַבָּנַן סָבְרִי כְּמַאן
5 דְּאָמַר: הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְלֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ - יָצָא.
6 וְרַבָּנַן נַמִּי, הָכְתִיב: "וְהָיוּ"! הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ שֶׁלֹּא
7 יִקְרָא לְמַפְרֵעַ. וְרַבִּי, שֶׁלֹּא יִקְרָא לְמַפְרֵעַ מְנָא לֵיהּ?
8 מִ"דְּבָרִים" "הַדְּבָרִים". וְרַבָּנַן - "דְּבָרִים" "הַדְּבָרִים"
9 לָא מִשְׁמַע לְהוּ. לֵימָא קָסָבַר רַבִּי הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ
10 בְּכָל לָשׁוֹן נֶאֱמְרָה, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ
11 נֶאֱמְרָה - לָמָּה לִי לְמִכְתַּב "וְהָיוּ"? אִצְטְרִיךְ, סָלְקָא
12 דַּעְתָּךְ "שְׁמַע" כְּרַבָּנַן - כָּתַב רַחֲמָנָא "וְהָיוּ". לֵימָא
13 קָסָבְרִי רַבָּנַן כָּל הַתּוֹרָה בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ נֶאֱמְרָה, דְּאִי
14 סָלְקָא דַּעְתָּךְ בְּכָל לָשׁוֹן נֶאֱמְרָה - לָמָּה לִי לְמִכְתַּב
15 "שְׁמַע"? אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא "וְהָיוּ" כְּרַבִּי
16 - כָּתַב רַחֲמָנָא "שְׁמַע". תִּפְלָה מְנָא לָן? דְּתַנְיָא:
17 שִׁמְעוֹן הַפַּקּוֹלִי הִסְדִּיר שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת לִפְנֵי
18 רַבָּן גַּמְלִיאֵל עַל הַסֵּדֶר בִּיבְנֶה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְאָמְרִי
19 לָהּ בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: מֵאָה וְעֶשְׂרִים זְקֵנִים וּכֹהֲנִים כְּמָה
20 נְבִיאִים תִּיקְּנוּ שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת עַל הַסֵּדֶר. תָּנוּ
21 רַבָּנַן: מִנַּיִן שֶׁאוֹמְרִים אֲבוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: "הָבוּ לַה' בְּנֵי
22 אֵלִים". וּמִנַּיִן שֶׁאוֹמְרִים גְּבוּרוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: "הָבוּ לַה'
23 כָּבוֹד וָעֹז". וּמִנַּיִן שֶׁאוֹמְרִים קְדוּשׁוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: "הָבוּ
24 לַה' כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַה' בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ." וּמָה
25 רָאוּ לוֹמַר בִּינָה אַחַר קְדוּשָׁה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִקְדִּישׁוּ
26 אֶת קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ" וּסְמִיךְ
27 לֵיהּ: "וְיֹדְעוּ תֹעֵי רוּחַ בִּינָה". וּמָה רָאוּ לוֹמַר תְּשׁוּבָה
28 אַחַר בִּינָה? דִּכְתִיב: "וּלְבָבוֹ יָבִין וָשָׁב וְרָפָא לוֹ". אִי
29 הָכִי לֵימָא רְפוּאָה בַּתְרָה דִּתְשׁוּבָה! לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ,
30 דִּכְתִיב: "וְיָשֹׁב אֶל ה' וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל אֱלֹהֵינוּ כִּי יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ". וּמֵאי חָזֵית דְּסָמְכַתְּ אַהָא,
31 סְמוּךְ אַהָא! כָּתַב קְרָא אַחֲרִינָא: "הַסֹּלֵחַ לְכָל עֲוֹנֵכִי הָרֹפֵא לְכָל תַּחֲלוּאֵיכִי, הַגּוֹאֵל מִשַּׁחַת
32 חַיֶּיכִי" לְמִימְרָא דִּגְאוּלָּה וּרְפוּאָה בְּתַר סְלִיחָה הִיא. וְהָכְתִיב: "וָשָׁב וְרָפָא לוֹ"! הַהוּא - לָאו
33 רְפוּאָה דְּתַחֲלוּאִים הִיא, אֶלָּא רְפוּאָה דְּסְלִיחָה הִיא. וּמָה רָאוּ לוֹמַר גְּאוּלָּה בַּשְּׁבִיעִית? אָמַר
34 רָבָא: מִתּוֹךְ שֶׁעֲתִידִין לִינָּאֵל בַּשְּׁבִיעִית, לְפִיכָךְ קְבָעוּהָ בַּשְּׁבִיעִית. וְהָאָמַר מָר: בַּשְּׁשִׁית - קוֹלוֹת, בַּשְּׁבִיעִית - מִלְחָמוֹת, בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית
35 בֶּן דָּוִד בָּא! מִלְחָמָה נַמִּי אִתְּחַלְתָּא דִּגְאוּלָּה הִיא. וּמָה רָאוּ לוֹמַר רְפוּאָה בַּשְּׁמִינִית? אָמַר רַבִּי אַחָא: מִתּוֹךְ שֶׁנִּתְּנָה מִילָה בַּשְּׁמִינִית,
36 שֶׁצְּרִיכָה רְפוּאָה, לְפִיכָךְ קְבָעוּהָ בַּשְּׁמִינִית. וּמָה רָאוּ לוֹמַר בִּרְכַּת הַשָּׁנִים בַּתְּשִׁיעִית? אָמַר רַבִּי אֲלֶכְסַנְדְּרִי: כְּנֶגֶד מַפְקִיעֵי שְׁעָרִים,
37 דִּכְתִיב: "שֹׁבֵר זְרוֹעַ רָשָׁע", וְדָוִד כִּי אָמְרָהּ - בַּתְּשִׁיעִית אָמְרָהּ. וּמָה רָאוּ לוֹמַר קִיבּוּץ גָּלֻיּוֹת לְאַחַר בִּרְכַּת הַשָּׁנִים? דִּכְתִיב: "וְאַתֶּם הָרֵי
38 יִשְׂרָאֵל עַנְפְּכֶם תִּתֵּנוּ וּפִרְיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קֵרְבוּ לָבוֹא." וְכֵיוָן שֶׁנִּתְקַבְּצוּ גָּלֻיּוֹת - נַעֲשָׂה דִּין בָּרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָשִׁיבָה
39 יָדִי עָלַיִךְ וְאֶצְרֹף כַּבֹּר סִיגָיִךְ" וּכְתִיב: "וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה". וְכֵיוָן שֶׁנַּעֲשָׂה דִּין מִן הָרְשָׁעִים - כָּלוּ הַמִּינִים, וְכוֹלֵל זֵדִים עִמָּהֶם,
40 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשֶׁבֶר פֹּשְׁעִים וְחַטָּאִים יַחְדָּו... יִכְלוּ". וְכֵיוָן שֶׁכָּלוּ הַמִּינִים - מִתְרוֹמְמָת קֶרֶן צַדִּיקִים, דִּכְתִיב: "וְכָל קַרְנֵי רְשָׁעִים אֲגַדֵּעַ
41 תְּרוֹמַמְנָה קַרְנוֹת צַדִּיק", וְכוֹלֵל גֵּרֵי הַצֶּדֶק עִם הַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן", וּסְמִיךְ לֵיהּ: "וְכִי יָגוּר אִתְּךָ
42 גֵּר". וְהֵיכָן מִתְרוֹמְמָת קַרְנָם? בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַיִם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ". וְכֵיוָן שֶׁנִּבְנֵית יְרוּשָׁלַיִם - בָּא דָוִד, שֶׁנֶּאֱמַר:

אחר

'וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה', ודורשים שבַּהֲוָיָתָן יְהוּ, כלומר שיקראו כפי שניתנו בלשון הקודש. וְרַבָּנָן מַאי טַעְמַיְיהוּ, דְּאָמַר קְרָא (דברים ו ד) 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל' וגו', ומשמע ממה שנאמר 'שמע' בלשון יחיד ולא 'שמעו' בלשון רבים, שתקרא בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ [–מבין].

מבררת הגמרא: וְרַבִּי נַמִּי הָא כְּתִיב 'שְׁמַע', ומה הוא דורש ממנו. משיבה הגמרא: הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לדרוש שכשתקרא את שמע הַשְׁמַע לְאָזְנֶיךָ מַה שֶּׁאַתָּה מוֹצִיא מִפִּיךָ. וְרַבָּנָן ישיבו לכך, דְּסָבְרֵי כְּמַאן דְּאָמַר הַקּוֹרֵא אֶת שֶׁמַע וְלֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ מה שקורא יָצָא, ומיותר 'שמע' ללמד כשיטתם.

עוד מבררת הגמרא: וְרַבָּנָן נַמִּי הַכְּתִיב 'וְהָיוּ', ומה הם דורשים ממנו. משיבה הגמרא: הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ שֶׁלֹּא יִקְרָא לְמַפְרֵעַ אלא כהויתם וסדר נתינתם. מבררת הגמרא: וְרַבִּי שֶׁלֹּא יִקְרָא לְמַפְרֵעַ מְנָא לֵיהּ. משיבה הגמרא: מִכְּלל שלא נכתב 'דְּבָרִים' אלא 'הַדְּבָרִים' בתוספת ה"א, וזה בא ללמד שיקרא הדברים כסדרם ולא למפרע. וְרַבָּנָן לא למדו מזה כיון ש'דְּבָרִים' 'הַדְּבָרִים' לֹא מַשְׁמַע לְהוּ לדרוש, והוצרכו ללמוד דין זה מ'והיו'. וזה מקור דין הברייתא לעיל (ע"א) שאין לקרוא קריאת שמע למפרע, לחכמים מ'והיו', ולרבי מ'הדברים' בתוספת ה"א.

מבררת הגמרא: לֵימָא קָסָבַר רַבִּי שכָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ בְּכָל לָשׁוֹן נֶאֱמְרָה – כלומר שכל הקריאות בתורה בבית הכנסת נקראות בכל לשון ולא דווקא בלשון הקודש, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמְרָה, לָמָּה לִי לְמִכְתַּב 'וְהָיוּ' ללמד על קריאת שמע שנקראת בלשון הקודש, הרי אף בכל הקריאות הדין כך. דוחה הגמרא: אִצְטְרִיךְ, שכן סָלְקָא דַּעְתָּךְ שכיון שנאמר בה 'שְׁמַע' נדרוש כְּרַבָּנָן שקורא בכל לשון, לכן כָּתַב רַחֲמָנָא 'וְהָיוּ' ללמד שאף קריאת שמע נקראת בלשון הקודש.

עוד מבררת הגמרא בענין זה: לֵימָא קָסָבְרֵי רַבָּנָן כָּל הַתּוֹרָה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמְרָה, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בְּכָל לָשׁוֹן נֶאֱמְרָה, לָמָּה לִי לְמִכְתַּב 'שְׁמַע' לרבות שבקריאת שמע נקראת בכל לשון. דוחה הגמרא: אִצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא שבקריאת שמע נדרוש מ'וְהָיוּ' כְּרַבִּי שנקראת בלשון הקודש דווקא, לכן כָּתַב רַחֲמָנָא 'שְׁמַע' לרבות שקורא בכל לשון.

הגמרא ממשיכה לבאר מקור הדינים שבברייתא לעיל באיסור קריאה למפרע: תְּפִלָּה מְנָא לָן שאין לאומרה למפרע, דְּתַנְיָא בברייתא, שִׁמְעוֹן הַפְּקוּלִי הִסְדִּיר – תיקן סדר תפילת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת לִפְנֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל עַל הַסֵּדֶר שלהם [שיתבאר בהמשך] בְּיַבְנֶה. וכן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְאָמְרֵי לָהּ בְּמַתְנִיתָא תָּנָא, מֵאָה וְעֶשְׂרִים וְזְקֵנִים אנשי כנסת הגדולה וּבָהֶם כַּמָּה נְבִיאִים, תִּיקְנוּ תפילת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת עַל הַסֵּדֶר. ומסתבר שכיון שנתקנו בסדר זה דווקא, האומרן למפרע לא יצא.

ברייתא המבארת טעם סדר תפילת שמונה עשרה עד ברכת התשובה: תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן שֶׁאוֹמְרִים בתפילה ברכת אבות [מגן אברהם], שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כט א) 'הָבוּ לַה' בְּנֵי אֵלִים', דהיינו הזכירו לפני ה' את האבות הנקראים 'אילי הארץ'. וּמִנַּיִן שֶׁאוֹמְרִים לאחריה גבורות גשמים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'הָבוּ לַה' כָּבוֹד וָעוֹז', הזכירו לפניו כבודו ועוזו שהם גבורותיו. וּמִנַּיִן שֶׁאוֹמְרִים לאחריה ברכת קְדוּשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כט ב) 'הָבוּ לַה' כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַה' בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ', הזכירו לפניו כבוד שמו והדרת קדשו. וּמָה רָאוּ לוֹמַר ברכת בִּינָה לְאַחַר קְדוּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כט כג) 'וְהִקְדִּישׁוּ אֶת קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲריצוּ', וְסָמִיךְ לֵיהּ (שם כט כד) 'וְיָדְעוּ תוֹעֵי רוּחַ בִּינָה', הרי שלאחר שיקדישו את ה' ילמדו בינה. וּמָה רָאוּ לוֹמַר ברכת תְּשׁוּבָה לְאַחַר בִּינָה, דִּכְתִיב (שם ו ז) 'וּלְבָבוֹ יָבִין וָשָׁב וְרָפָא לוֹ', שכשהלב מבין גודל החטא הרי הוא שב בתשובה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי לֵימָא ברכת רְפוּאָה בַּתְרָהּ דִּברכת תְּשׁוּבָה, שהרי נאמר 'ושב ורפא לו', ומדוע אם כן אומרים אותה רק לאחר ברכת גאולה. מתרצת הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ דִּכְתִיב (שם נה ז) 'וְיָשׁוּב אֶל ה' וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל אֱלֹהֵינוּ כִּי יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ', והרי שנסמכה סליחה לתשובה. שואלת הגמרא: וּמַאי חָזֵית דְּסַמְכַהּ אַהָא לקבוע הסדר על פי פסוק זה המסמיך סליחה לתשובה, סְמוֹךְ אַהָא – על הפסוק הראשון המסמיך רפואה לתשובה. משיבה הגמרא: דִּכְתִיב קְרָא אַחֲרִינָא – שישנו פסוק נוסף שמצינו בו סדר זה (תהלים קג ג) 'הַסּוֹלֵחַ לְכָל עֲוֹנֵכִי הָרוֹפֵא לְכָל תַּחֲלוּאָיְכִי הַגּוֹאֵל מִשַּׁחַת חַיָּיְכִי', והרי שרפואה הולכת רק לאחר הסליחה. שוב שואלת הגמרא: לְמִימְרָא דִּגְאוּלָּה וּרְפוּאָה רק בָּתַר סְלִיחָה הִיא, וְהָכְתִיב בפסוק שהובא לעיל 'וְשָׁב וְרָפָא לוֹ', ומשמע שרפואה באה מיד לאחר התשובה. משיבה הגמרא: הַהוּא לָאו רְפוּאָה דְּתַחְלוּאִים גופניים הִיא, שהיא אכן באה רק לאחר הסליחה, אֶלָּא רְפוּאָה רוחנית דְּסְלִיחָה הִיא, והיינו שהחוטא שנסלחו חטאיו נחשב כחולה שנתרפא, ורפואה זו אכן באה מיד לאחר התשובה כנאמר בפסוק זה.

הגמרא ממשיכה בביאור סדר התפילה. מבררת הגמרא: וּמָה רָאוּ לוֹמַר גְּאוּלָּה בַּברכה הַשְּׁבִיעִית, ולא תקנו את ברכת הרפואה מיד לאחר ברכת הסליחה כנאמר בפסוק (תהלים קג ג) 'הַסּוֹלֵחַ לְכָל עֲוֹנֵכִי הָרוֹפֵא לְכָל תַּחֲלוּאָיְכִי'. משיבה הגמרא: אָמַר רָבָא, מִתּוֹךְ שֶׁעָתִידִין ישראל לִינָּאֵל בַּשְּׁבִיעִית דהיינו בשנת שמיטה, לְפִיכָךְ קְבָעוּהָ לגאולה בַּברכה הַשְּׁבִיעִית. מקשה הגמרא: וְהָאָמַר מַר (סנהדרין צז.), בַּשנה הַשִּׁשִּׁית שקודם ביאת הגאולה יהיו קוֹלוֹת שבן דוד בא, וּבַשְּׁבִיעִית מִלְחָמוֹת של הגוים עם ישראל, וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית בֶּן דָּוִד בָּא, ומבואר שהגאולה אינה בשביעית אלא במוצאי שביעית. מתרצת הגמרא: מִלְחָמָה נַמִּי אַתְחִלְתָּא דִּגְאוּלָּה הִיא, והרי זה נחשב שהגאולה מתחילה בשביעית.

המשך ביאור סדר התפילה: וּמָה רָאוּ לוֹמַר ברכת רְפוּאָה בַּשְּׁמִינִית. אָמַר רַבִּי אַחָא, מִתּוֹךְ שֶׁנִּתְּנָה מצות מִילָה בַּשְּׁמִינִית [–ביום השמיני] שֶׁצְּרִיכָה רְפוּאָה, לְפִיכָךְ קְבָעוּהָ בַּשְּׁמִינִית. וּמָה רָאוּ לוֹמַר בְּרִכַּת הַשָּׁנִים בַּתְּשִׁיעִית, אָמַר רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי, כְּנֶגֶד מַפְקִיעֵי שְׁעָרִים – המייקרים שערי המחירים יתר על המידה, ואין העניים יכולים לקנות מזון, ומתפללים בברכת השנים שיהא שפע רב ותבואה מצויה ולא יוכלו להפקיע השערים, דִּכְתִיב (תהלים י טו) 'שְׁבוֹר זְרוֹעַ רָשָׁע', וזה נאמר על המייקר ומפקיע את שער התבואה, שנאמר שם (י ט) 'יֶאֱרֹב בַּחֲטוֹף עָנִי', אף שאין הליסטים אורב את העני אלא את העשיר, אלא כוונתו למפקיע שערים שרוב הרעה גורמים לעניים, וְדָוִד כִּי אֲמָרָהּ בַּתְּשִׁיעִית – מזמור תשיעי בתהלים אֲמָרָהּ, ולכן קבעוה בברכה תשיעית.

ביאור המשך סדר הברכות: וּמָה רָאוּ לוֹמַר ברכת קִיבּוּץ גָּלִיּוֹת לְאַחַר בִּרְכַּת הַשָּׁנִים, דִּכְתִיב (יחזקאל לו ח) 'וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתֵּנוּ וּפִרְיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קֵרְבוּ לָבוֹא', דהיינו שהארץ תתן פירותיה מכיון שקרבים ישראל לבוא לארץ מגלותם, ולכן נסמכה ברכת קיבוץ גלויות לברכת השנים, שלאחר שיתברכו השנים יתקבצו הגלויות. וְכֵיוָן שֶׁנִּתְקַבְּצוּ גָּלִיּוֹת נַעֲשָׂה דִּין בְּרָשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר על זמן הגאולה וקיבוץ גלויות לעתיד לבוא (ישעיה א כה) 'וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ וְאֶצְרוֹף כַּבּוֹר סִיגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל בְּדִילָיִךְ', וכְּתִיב (שם א כו) 'וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה', והיינו שבאותו זמן יעשה דין ברשעים ואז ישובו שופטינו כבראשונה, ולכן נסמכה ברכת 'השיבה שופטינו' לאחר קיבוץ גלויות. וְכֵיוָן שֶׁנַּעֲשָׂה דִּין מִן הָרְשָׁעִים כָּלוּ הַפּוֹשְׁעִים דהיינו המינים שאינם מאמינים בתורה מן השמים, ולכן ברכת המינים היא לאחר ברכת 'השיבה שופטינו'. מוסיפה הגמרא: וְכוֹלֵל בתפילתו את הַזֵּדִים העושים להכעיס עַמָּהֶם לכליון, שֶׁנֶּאֱמַר (שם א כח) 'וְשֶׁבֶר פּוֹשְׁעִים וְחַטָּאִים יַחְדָּיו (יכלו) וְעֹזְבֵי ה' יִכְלוּ', ו'פושעים' אלו הזדים, ו'עוזבי ה'' אלו המינים.

ממשיכה הגמרא: וְכֵיוָן שֶׁכָּלוּ הַפּוֹשְׁעִים מִתְרוֹמֶמֶת קַרְנָן צַדִּיקִים, דִּכְתִיב (תהלים עה יא) 'וְכָל קַרְנֵי רְשָׁעִים אֲגַדֵּע תְּרוֹמַמְנָה קַרְנוֹת צַדִּיק', ולכן נסמכה ברכת הצדיקים לאחר ברכת המינים. מוסיפה הגמרא: וְכוֹלֵל גֵּרֵי הַצֶּדֶק עִם הַצַּדִּיקִים בתפילתו, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט לב) 'מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן', ופסוק זה נדרש על החכמים (קידושין לב.), וְסָמִיךְ לֵיהּ (שם יט לג) 'וְכִי יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר', ודורשים מכך שכוללם יחד בתפילתו.

המשך ביאור סדר הברכות: וְהֵיכָן מִתְרוֹמֶמֶת קַרְנָם של הצדיקים, בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכב ו) 'שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלִַם יִשְׁלָיוּ אוֹהֲבָיִךְ', דהיינו שאוהבי ירושלים שהם הצדיקים ישבו בשלום, ולכן נסמכה ברכת בנין ירושלים לאחר ברכת הצדיקים. וְכֵיוָן שֶׁנִּבְנֵית יְרוּשָׁלַיִם בָּא דָּוִד למלוך בה שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ג ה)

'אַחַר יָשׁוּבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם וְאֶת דָּוִד מַלְכָּם', שאחר שישובו לירושלים יבקשו את ה' ואת דוד ויבוא, ולכך נסמכה ברכת 'צמח דוד' לבנין ירושלים. וְכֵיוָן שֶׁבָּא דָּוִד בָּאתָה תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נו ז) 'וַהֲבִיאוֹתִים אֶל הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי', שלאחר שיבואו לבית המקדש ויבוא דוד יוכלו להתפלל, ולכן נסמכה ברכת 'שומע תפילה' לברכת 'צמח דוד'. וְכֵיוָן שֶׁבָּאת תְּפִלָּה בָּאת עֲבוֹדָה של הקרבנות, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל מִזְבְּחִי', שלאחר שיתפללו יעלו זבחיהם לרצון, ולכן נסמכה ברכת העבודה [רצה] ל'שומע תפילה'. וְכֵיוָן שֶׁבָּאת עֲבוֹדָה בָּאתָה תּוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נ כג) 'זוֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי', ודורשים מלשון הפסוק שלאחר זביחה באה הודאה, ולכן נסמכה ברכת 'מודים' לאחר ברכת העבודה.

הגמרא ממשיכה בביאור סדר התפילה: וּמָה רָאוּ לוֹמַר בִּרְכַּת כֹּהֲנִים אַחַר ברכת הוֹדָאָה, דִּכְתִיב (ויקרא ט כב) 'וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מַעֲשׂוֹת הַחַטָּאת וְהָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים', הרי שלאחר שסיים עבודת הקרבנות בירך ברכת כהנים. שואלת הגמרא: אֵימָא שנאמרת קוֹדֶם ברכת עֲבוֹדָה, שהרי בפסוק נאמרה ברכת הכהנים קודם עשיית החטאת והעולה והשלמים. משיבה הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דִּכְתִיב 'וַיֵּרֶד מַעֲשׂוֹת הַחַטָּאת' וגו', ומי כְּתִיב 'וירד לַעֲשׂוֹת החטאת', שנפרש שלאחר שבירך את העם הלך להקריב את הקרבנות, הרי 'מַעֲשׂוֹת' כְּתִיב, ומבואר שכבר הקריב קודם לכן. שואלת הגמרא: וְלֵימְרֵהּ לברכת כהנים אַחַר הָעֲבוֹדָה לפני 'מודים'. משיבה הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, שהרי כבר למדנו לעיל מִדִּכְתִיב 'זוֹבֵחַ תּוֹדָה' שהודאה באה לאחר זביחה ואין להפרידם. שואלת הגמרא: מַאי חִזְיֵת דְּסַמְכַתְּ אַהֲאי – על הפסוק 'זובח תודה' להסמיך ברכת מודים לברכת העבודה קודם ברכת כהנים, סְמוֹךְ אַהֲאי – על הפסוק 'ויברכם וירד מעשות' וגו' להסמיך ברכת כהנים לעבודה. משיבה הגמרא: מְסָתַּבְּרָא לומר הודאה מיד לאחר עבודה, שכן עֲבוֹדָה וְהוֹדָאָה חֲדָא מִילְּתָא הִיא, שגם ההודאה עבודה היא.

המשך ביאור סדר התפילה: וּמָה רָאוּ לוֹמַר ברכת 'שִׂים שָׁלוֹם' אַחַר 'בִּרְכַּת כֹּהֲנִים', דִּכְתִיב (במדבר ו כז) 'וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם', שלאחר שיברכו הכהנים את ישראל, יברכם ה', וּבְרָכָה דְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁלוֹם הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כט יא) 'ה' יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם'.

הגמרא חוזרת למה שנתבאר לעיל (יז:) שאנשי כנסת הגדולה סדרו התפילה, וכן נתבאר (שם) ששמעון הפקולי הסדיר את התפילה לפני רבן גמליאל. מקשה הגמרא: וְכִי מֵאַחַר דְּמָאָה וְעֶשְׂרִים וְזְקֵנִים וּמֵהֶם כַּמָּה נְבִיאִים תִּקְּנוּ תְּפִלָּה עַל הַסֵּדֶר, שִׁמְעוֹן הַפַּקּוּלִי שהיה אחריהם מַאי הַסֵּדֶר. מיישבת הגמרא: לאחר זמן שֶׁכְּחוּם – שכחו טעם סדר הברכות, וְחָזַר שמעון הפקולי וְסִדְּרוּם כפי סדר אנשי כנסת הגדולה.

דין נוסף השייך לסדר התפילה: מִכָּאן וְאֵילָךְ – לאחר שסיים שמונה עשרה ברכות, אָסוּר לְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בקביעת ברכה נוספת, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב (תהלים קו ב) 'מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת ה' יַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ', לְמִי נָאֶה לְמַלֵּל גְּבוּרוֹת ה' ושבחיו, לְמִי שֶׁיָּכוֹל לְהַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ, וכיון שאין אדם כזה, אין למנות שבחי ה' כלל מלבד הברכות שתיקנו אנשי כנסת הגדולה.

מאמר נוסף בענין זה: אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַמְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִדַּאי, נֶעֱקַר מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לז ב) 'הֲיְסוּפַּר לוֹ כִּי אֲדַבֵּר אִם אָמַר אִישׁ כִּי יְבֻלָּע', כלומר, אם אמר איש שסיפר כל שבחו של ה', יבולע [יעקר] מן העולם. דרשה נוספת בענין זה: דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר גִּבּוֹרַיָּא, וְאָמְרֵי לֵהּ אִישׁ כְּפַר גִּבּוֹר חַיִל, מַאי דִּכְתִיב (תהלים סה ב) 'לְךָ דוּמִיָּה תְּהִלָּה', סַמָּא דְּכוּלָּא – הסם הטוב מכל הסממנים הוא מַשְׁתּוֹקָא [–השתיקה]. וזהו 'לך דומיה תהלה' שהשתיקה היא גופה תהילת ה'. וכן כִּי אָתָא רַב דִּימִי מארץ ישראל לבבל אָמַר, אָמְרֵי בְּמַעֲרָבָא, אם תרצה לקנות מֵלֶּה בְּסֶלַע, טוב יותר שתקנה מַשְׁתּוֹקָא בְּתַרְיֵן – בשני סלעים, כלומר, למצוא מילה ודבור הגון שוה סלע, ולמצוא השתיקה ולעצור דיבור שאינו הגון, זה שוה כפלים.

שנינו במשנה: קָרְאָה – את המגילה עַל פֶּה לֹא יָצָא וכו'.

מבררת הגמרא: מְנָלָן. משיבה הגמרא: אָמַר רַבָּא, אָתְיָא בגזירה שוה 'זְכִירָה' 'זְכִירָה' ממצות מחיית עמלק, כְּתִיב הָכָא בקריאת המגילה (אסתר ט כח) 'וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים', וּכְתִיב הָתָם במעשה עמלק (שמות יז יד) 'כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר', מַה לְּהַלָּן מצות הזכירה היא בקריאה בַּסֵּפֶר ולא בעל פה, שהרי נאמר 'בספר', אַף כָּאן מצות הקריאה היא בַּסֵּפֶר דווקא.

שואלת הגמרא: וּמִמַּאי דְּהַאי זְכִירָה של מחיית עמלק קְרִיאָה הִיא שניתן ללמוד ממנה דין קריאת המגילה, דִּלְמָא עִיּוּן – הרהור ומחשבת הלב בְּעָלְמָא הוא. משיבה הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ לומר כן, (דכתיב) [דְּתַנְיָא], שמאחר שנאמר במעשה עמלק (דברים כה יז) 'זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק', יָכוֹל הייתי לפרש שיזכור זאת רק בַּלֵּב ולא בפיו, אך כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר 'לֹא תִּשְׁכָּח', חֲרֵי שִׁכְחַת הַלֵּב אָמוּר כבר, וְהָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם 'זָכוֹר', ודאי שצריך לזכור גם בְּפֶה, ולמדנו שיש מצות קריאה בזכירת מעשה עמלק.

שנינו במשנה: קָרְאָהּ תַּרְגּוּם לֹא יָצָא וכו'.

מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי אופן זה, אִילֵּימָא דִּכְתִיבָה מִקְּרָא [–בלשון הקודש] וְקָרֵי לָהּ בלשון תַּרְגּוּם, הרי הֵיינוּ קראה עַל פֶּה שהרי התרגום שקורא אינו כתוב במגילה, וכבר שנינו שקראה על פה לא יצא. מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא, דִּכְתִיבָה תַּרְגּוּם וְקָרֵי לָהּ תַּרְגּוּם מתוך הכתב, וחידשה המשנה שאף באופן זה לא יצא כיון שלא קרא בלשון הקודש.

שנינו במשנה: אֲבָל קוֹרִין אוֹתָהּ לַלּוֹעֲזוֹת בְּלַעַז וכו'.

מקשה הגמרא: וְהָא אָמְרַתְּ ברישא שאם קְרָאָהּ בְּכָל לָשׁוֹן לֹא יָצָא. מתרצת הגמרא: רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, בסיפא מדובר בְּלַעַז יְוָנִי, שנחשב כבתב אשורית לענין שהתירו לקרוא בה.

מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי, אִילֵּימָא דִּכְתִיבָה בלשון אַשּׁוּרִית וְקָרֵי לָהּ בלשון יְוָנִית, הרי הֵיינוּ עַל פֶּה, וכבר שנינו שלא יצא, ומדוע צריך לומר שוב דין זה. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי אַחָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מדובר כְּשֶׁכְּתוּבָה בְּלַעַז יְוָנִית וקורא מתוכה ככתבה.

מאמר נוסף של רבי אחא בשם רבי אלעזר: וְאָמַר רַבִּי אַחָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מִנַּיִן שֶׁקְּרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב 'אֵל', שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לג ב) 'וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל', כלומר שאלהי ישראל קרא ליעקב 'אל', דְּאִי אֱלָקָא דַּעְתָּךְ שלַמִּזְבֵּחַ קָרָא לֵיהּ יַעֲקֹב 'אל' אלהי ישראל', הרי 'וַיִּקְרָא לוֹ יַעֲקֹב' מִיבָּעֵי לֵיהּ לכתוב, שהרי יש לפרש מי קרא, אֶלָּא ודאי יש לפרש 'וַיִּקְרָא לוֹ' לְיַעֲקֹב 'אֵל', ומי הוא זה שקְרָאוֹ אֵל, 'אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל'.

הגמרא חוזרת לדברי רב ושמואל שהעמידו את המשנה שהתירה לקרוא בלשון לעז, בלעז יוונית. מקשה הגמרא: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, קְרָאָהּ למגילה בלשון גִּיפְּטִית או עִבְרִית או עֵילָמִית או מָדִית או יְוָנִית, לֹא יָצָא. ומבואר שלשון יוונית שוה לכל לשון שהקורא בהם לא יצא. מתרצת הגמרא: הָא – מה ששנינו במשנה שהוא קורא ללועזות בלעז, לֹא דָּמְיָא אֶלָּא לְהָא – לדין אחר שבברייתא, קראה בלשון גִּיפְּטִית לְגִיפְּטִים או עִבְרִית לְעִבְרִים או עֵילָמִית לְעֵילָמִים או יְוָנִית לִיוָנִים, יָצָא, ואף המשנה לא התירה לקרוא אלא בלשון שמבינות כמו שכתוב 'ללועזות בלעז'. מקשה הגמרא: אִי הָכִי, רַב וּשְׁמוּאֵל אַמַּאי מוֹקְמֵי לֵהּ לְמַתְנִיתִין בְּלַעַז יְוָנִית בלבד, לוֹקְמֵהּ בְּכָל לַעַז, שהרי הברייתא לא חילקה בין לשון יווני לשאר הלשונות.

מבארת הגמרא: באמת דברי רב ושמואל לא נאמרו כלל על המשנה [אֶלָּא מַתְנִיתִין סברה כְּבְרַיְיתָא שקורא לכל איש כלשונו, וזהו מה ששנינו 'קוראים אותה ללועזות בלעז' היינו לכל אחד בלעז שלו], וְכִי אִיתְּמַר דברים דְּרַב וּשְׁמוּאֵל במעלת לשון יוונית, בְּעָלְמָא אִיתְּמַר, ולא על המשנה. וכך נאמר, רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, קריאה בְּלַעַז יְוָנִי לַכֹּל כָּשֵׁר, ואף למי שאינו מבין.

מקשה הגמרא על דבריהם: וְהָא קָתָנֵי בברייתא, יְוָנִית לִיוָנִים, ומשמע שדווקא ליוונים אין – אכן הוא קורא ביוונית, אך לְכוּלֵּי עָלְמָא לֹא. מתרצת הגמרא: אִינְהוּ – רב ושמואל דְּאָמוּר כְּרַבָּן

המשך בעמוד כו

**אחר ישובו בני ישראל** — אחר ישובו לבית המקדש, ובקשו הקדוש ברוך הוא ואת דוד מלכם. **זובח תודה** — אחר זביחה תן הודאה. **וירד מעשות החטאת והעולה וגו'. חדא מילתא היא** — אף הודאה עבודה של מקום הוא. **אסור לספר** — בקביעות ברכה. **למי שיכול** — ואין מי שיכול לספר את כולו, לפיכך אין נראה לספר מדעתו אלא את מה שתקנו חכמים. **היסופר לו כי אדבר** — הכי דריש ליה: היסופר שבחו כולו כי ארבה לו דברי שבח, אם אמר לעשות כך — כי יבולע. **סמא דכולה משתוקא** = מבחר כל הסממנין היא השתיקה, שלא להרבות דברים. והיינו "לך דומיה תהלה". **מלה בסלע משתוקא בתרין** — אם תרצה לקנות הדבור בסלע, תקנה השתיקה בשתים. **קראה תרגום בכל לשון** — זו ואין צריך לומר זו קתני. **מיתיבי**— לרב ושמואל, דקתני הכא: יוונית לא יצא. **הא לא דמיא** — תירוצא הוא. **גיפטית לגיפטים יצא** — והכי נמי תנן במתניתין: ללועזות בלעז. **עברית** — לשון עבר הנהר. **עילמית** — לשון עילם. **מתניתין כברייתא** — זו מיתוקמא. קראה בכל לשון, דקתני מתניתין לא יצא — כגון גיפטית למדיים, ומדית לגיפטים. אבל קורין אותו ללועזות בלעז איש כלשונו. **ופרסומי ניסא** — אף על פי שאין יודעין מה ששומעין, שואלין את השומעין ואומרין מה היא הקרייה הזו, ואיך היה הנס, ומודיעין להן. **לא הוו ידעי רבנן** — תלמידי רבינו הקדוש. **חלונגלוגות** — מין ירק הוא, ושנוי בכמה מקומות במשנה ובברייתא. **פרפחיני** = פיקקל"י* בלעז. **מסלסל בשערך** — למדנו שהסלסול לשון חיפוש והיפוך. **מאטיתא** = אישקופ"א* בלעז.

סירוסין

"אַחַר יָשֻׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם וְאֶת דָּוִיד מַלְכָּם." וְכֵיוָן שֶׁבָּא דָּוִד בָּאתָה תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַהֲבִיאוֹתִים אֶל הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי." וְכֵיוָן שֶׁבָּאת תְּפִלָּה בָּאת עֲבוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל מִזְבְּחִי." וְכֵיוָן שֶׁבָּאת "עֲבוֹדָה" בָּאתָה תּוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי." וּמָה רָאוּ לוֹמַר בְּרִכַּת כֹּהֲנִים אַחַר "הוֹדָאָה"? דִּכְתִיב: "וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מֵעֲשֹׂת הַחַטָּאת וְהָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים." אִימָא קוֹדֶם עֲבוֹדָה? לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דִּכְתִיב: "וַיֵּרֶד מֵעֲשֹׂת הַחַטָּאת". מִי כְּתִיב "לַעֲשׂוֹת"? "מֵעֲשֹׂת" כְּתִיב. וְלֵימְרָה אַחַר הָעֲבוֹדָה! לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דִּכְתִיב "וֹבֵחַ תּוֹדָה". וּמַאי חָזֵית דְּסָמְכַתְּ אַהֲאי? סְמוֹךְ אַהֲאי! מִסְתַּבְּרָא עֲבוֹדָה וְהוֹדָאָה חֲדָא מִילְּתָא הִיא. וּמָה רָאוּ לוֹמַר "שִׂים שָׁלוֹם" אַחַר בְּרִכַּת כֹּהֲנִים? דִּכְתִיב: "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם." בְּרָכָה דְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' יְבָרֶךָ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם". וְכִי מֵאַחַר דְּמֵאָה וְעֶשְׂרִים זְקֵנִים וּמֵהֶם כַּמָּה נְבִיאִים תִּקְּנוּ תְּפִלָּה עַל הַסֵּדֶר, שִׁמְעוֹן הַפַּקּוּלִי מַאי הִסְדִּיר? שְׁכָחוּם, וְחָזַר וְסִדְרוּם. מִכָּאן וְאֵילָךְ, אָסוּר לְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב: "מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת ה' יַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ"? לְמִי נָאֶה לְמַלֵּל גְּבוּרוֹת ה' לְמִי שֶׁיָּכוֹל לְהַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַמְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִדַּאי נֶעֱקָר מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַיְסַפֵּר לוֹ כִּי אֲדַבֵּר, אִם אָמַר אִישׁ כִּי יְבֻלָּע." דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר גִּבּוֹרַיָּא, וְאָמְרִי לָהּ אִישׁ כְּפַר גִּבּוֹר חַיִל: מַאי דִּכְתִיב "לְךָ דְּמִיָּה תְּהִלָּה"? סַמָּא דְּכוּלָּה מַשְׁתּוּקָא. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר: אָמְרִי בְּמַעֲרָבָא: מִלָּה בְּסֶלַע, מַשְׁתּוּקָא בְּתְרֵין. "קְרָאָהּ עַל פֶּה לֹא יָצָא." מָנְלַן? אָמַר רָבָא: אָתְיָא 'זְכִירָה' 'זְכִירָה'. כְּתִיב הָכָא: "וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים", וּכְתִיב הָתָם: "כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר." מַה לְּהַלָּן בַּסֵּפֶר, אַף כָּאן בַּסֵּפֶר. וּמִמַּאי דְּהַאי זְכִירָה קְרִיאָה הִיא? דִּלְמָא עִיּוּן בְּעַלְמָא! לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, (דִּכְתִיב) דִּתְנַיָּא: "זָכוֹר". יָכוֹל בַּלֵּב? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "לֹא תִּשְׁכָּח" הֲרֵי שִׁכְחַת הַלֵּב אָמוּר. הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים "זָכוֹר" - בַּפֶּה. "קְרָאָהּ תַּרְגּוּם לֹא יָצָא וכו'." הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דִּכְתִיבָה מִקְרָא, וְקָרֵי לָהּ תַּרְגּוּם, הַיְינוּ עַל פֶּה! לֹא צְרִיכָא דִּכְתִיבָה תַּרְגּוּם וְקָרֵי לָהּ תַּרְגּוּם. "אֲבָל קוֹרִין אוֹתָהּ לַלּוֹעֲזוֹת בְּלַעַז." וְהָא אָמְרַתְּ קְרָאָהּ בְּכָל לָשׁוֹן לֹא יָצָא! רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ בְּלַעַז יְוָנִי. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דִּכְתִיבָה אַשּׁוּרִית וְקָרֵי לָהּ יְוָנִית, הַיְינוּ עַל פֶּה! אָמַר רַבִּי אַחָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: שֶׁכְּתוּבָה בְּלַעַז יְוָנִית. וְאָמַר רַבִּי אַחָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִנַּיִן שֶׁקְּרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב "אֵל"? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל". דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ לְמִזְבֵּחַ קָרָא לֵיהּ יַעֲקֹב "אֵל", "וַיִּקְרָא לוֹ יַעֲקֹב" מִיבָּעֵי לֵיהּ! אֶלָּא וַיִּקְרָא לוֹ לְיַעֲקֹב "אֵל". וּמִי קְרָאוֹ "אֵל"? אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. מֵיתִיבִי: קְרָאָהּ גִּיפְּטִית עִבְרִית, עִילְמִית, מָדִית, יְוָנִית לֹא יָצָא! הָא לָא דְּמִיָּא אֶלָּא לְהָא גִּפְּטִית, עִבְרִית לְעִבְרִים, עִילְמִית לְעִילְמִים, יְוָנִית לַיְוָנִים יָצָא. אִי הָכִי רַב וּשְׁמוּאֵל אַמַּאי מוֹקְמִי לָהּ לְמַתְנִיתִין בְּלַעַז יְוָנִית? לוֹקְמָהּ בְּכָל לַעַז! אֶלָּא, מַתְנִיתִין כְּבְרַייְתָא. וְכִי אִיתְּמַר דְּרַב וּשְׁמוּאֵל - בְּעִלְמָא אִיתְּמַר: רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ לַעַז יְוָנִי לְכֹל כָּשֵׁר. וְהָא קָתָנֵי יְוָנִית לַיְוָנִים, אִין, לְכוּלֵּי עָלְמָא לֹא! אִינְהוּ דַּאֲמוּר כְּרִבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. דִּתְנַן רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אַף סְפָרִים לֹא הִתִּירוּ שֶׁיִּכָּתְבוּ אֶלָּא יְוָנִית. וְלֵימְרוּ הֲלָכָה כְּרִבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל! אִי אָמְרִי הֲלָכָה כְּרִבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, הָוָה אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי שְׁאָר סְפָרִים, אֲבָל מְגִילָּה דִּכְתִיב בָּהּ "כִּכְתָבָם", אֵימָא לֹא. קָא מַשְׁמַע לָן. "וְהַלּוֹעֵז שֶׁשָּׁמַע אַשּׁוּרִית יָצָא." וְהָא לָא יָדַע מַאי קָאָמְרִי! מִידֵּי דַּהֲוָה נָשִׁים וַעֲמֵי הָאָרֶץ. מַתְקִיף לָהּ רַבִינָא, אַטּוּ אֲנַן "הָאֲחַשְׁתְּרָנִים בְּנֵי הָרַמָּכִים" מִי יָדְעִינַן? אֶלָּא מִצְוַת קְרִיאָה וּפִרְסוּמֵי נִיסָא; הָכָא נַמִי מִצְוַת קְרִיאָה וּפִרְסוּמֵי נִיסָא. "קְרָאָהּ לְסִירוּגִין יָצָא." לֹא הָווּ יָדְעֵי רַבָּנַן מַאי "סִירוּגִין". שְׁמָעוּהָ לְאַמְתָּא דְּבֵי רַבִּי, דְּקָאָמְרָה לְהוּ לְרַבָּנַן דְּהָווּ עָיְילֵי פִּסְקֵי פִּסְקֵי לְבֵי רַבִּי: עַד מָתַי אַתֶּם נִכְנָסִים סֵירוּגִין סֵירוּגִין? לֹא הָווּ יָדְעֵי רַבָּנַן מַאי "חֲלוֹנְגְלוֹגוֹת". שְׁמָעוּהָ לְאַמְתָּא דְּבֵי רַבִּי דַּאֲמַרָה לֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה קָא מְבַדֵּר פַּרְפְּחִינֵי: עַד מָתַי אַתָּה מְפַזֵּר חֲלוֹנְגְלוֹגֶךָ? לֹא הָווּ יָדְעֵי רַבָּנַן "סַלְסְלֶהָ וּתְרוֹמְמֶךָ". שְׁמָעוּהָ לְאַמְתָּא דְּבֵי רַבִּי דַּהֲוָה מְהַפֵּךְ בְּמַזְיֵיהּ אֲמַרָה לֵיהּ: עַד מָתַי אַתָּה מְסַלְסֵל בְּשִׂעָרוֹתֶיךָ? לֹא הָווּ יָדְעֵי רַבָּנַן מַאי "הַשְׁלֵךְ עַל ה' יְהָבְךָ". אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: זִימְנָא חֲדָא הֲוָה אָזְלִינָא בַּהֲדֵי הַהוּא טַיָּיעָא וְקָא דָּרֵינָא טוּנָא וְאָמַר לִי: שְׁקוֹל יְהָבְיָךְ וּשְׁדֵי אַגַּמְלַאי. לֹא הָווּ יָדְעֵי רַבָּנַן מַאי "וְטַאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְּׁמֵד". שְׁמָעוּהָ לְאַמְתָּא דְּבֵי רַבִּי דַּהֲוָות אָמְרָה לַחֲבֵרְתָּהּ: שְׁקוֹלִי טַאטִיתָא וְטַאטֵי בֵּיתָא. תָּנוּ רַבָּנַן קְרָאָהּ סֵירוּגִין יָצָא,

סירוסין

**דאי** סלקא דעתך למזבח קרי ליה יעקב אל — נראה דהכי נמי כתיב (שמות יז) "ויקרא שמו ה' נסי" "ויקרא לו ה' שלום" (שופטים ו) ומתרגמינן: ופלח וצלי. מכל מקום, יש לומר דהתם על שם הנס ועל שם השלום שאירע להן היו קוראין למזבח כן, אבל הכא ליכא שום מעשה שנוכל לומר שעל ידי כן קראו יעקב אל. ואם איתא שיעקב קראו אל — הוי ליה לפרושי להדיא.

נקוט

---

במתן-תורה הייתה קבלת התורה הנגלית, אבל פנימיות טעמי התורה יהיה הגילוי שלהם לעתיד לבוא, ועל זה נאמר אראנו נפלאות.
**ממאמר כ"ה טבת ה'תשכ"ז**

תוספות

**נקוט** דרב ביבי בידך — דאמר רב אין הלכה כרבי מונא שאמר שחזר לראש. וכן הלכה דאין צריך לחזור לראש, דהלכה כרב באיסורי דאמר כן, ורבי יוחנן קאי כוותיה בפרק בתרא דראש השנה (לד,ב ושם) דאמר: שאם שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא, ומוסיים התם: תניא נמי הכי, ומייתי הא, ופריך: והא אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק שאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש! ומשני: הא דידיה הא דרביה. ומדתניא כוותיה — שמע מינה הלכתא כוותיה. ומכאן סומך רבנו יצחק כשעומד "באמת ויציב" שממתין עד שיאמר עם הצבור "קדושה" ו"ברכו" ו"אמן יהא שמיה רבא". **שכידש** אחיו את אחותה — דווקא קידש אומרים לו המתן מלישא, דכיון דאינה עדיין אלא ארוסה נראה שנושא אחות זקוקתו. אבל אם נשאה — אשתו גמורה היא, ואין צריך להמתין, דהא פקע זיקה לגמרי. ודוקא קידש אחר נפילה, אבל קודם נפילה, שלא היתה אחות זקוקתו בשעת הקדושין אין אומרים לו "המתן", שהרי לא היתה שום זיקה מעולם. וטעמא דרבי יהודה משום דסבר יש זיקה.

**תפלין** אינן צריכין שרטוט — פירש רבנו תם: דכן הלכה.

**קנקנתום** תרתא דאושכפי — פירש הקונטרס: **ארמינט"א. וקשיא: דאם כן, יהא אסור להטיל ארמינ"ט לתוך הדיו! אלא שמע מינה: דקנקנתום לא הוי ארמינ"ט. דהכי נמי משמע התם, דמפרש טעמא דקנקנתום אסור משום דכתיב (במדבר ה) וכתב ומחה גבי סוטה כתב שיכול למחות, ודיו שיש בו קנקנתום אינו יכול למחות. ואם כן שמע מינה דקנקנתום לאו היינו ארמינ"ט, שהרי בכל יום אנו מטילין ארמינ"ט לתוך הדיו שלנו, ואפילו הכי מחקינן ליה שפיר. ונראה כדפירש רבנו שמואל בן מאיר בעירובין (יג,א ושם) דקנקנתום היינו ***ויטריול"ו. ונדי דאמרינן התם שהיא ירוקה, מכל מקום יש לומר שמשחרת כששוחקים אותה הדק הדק.

דיפתרא

רש"י

**סירוסין** — למפרע. כמו "סרס את המקרא ודרשהו" וכן "יצא מחותך או מסורס" (נדה כח, א). **דחייש ליחידאה** — במקום שהיחיד מחמיר ורבים מקילין. **שומרת יבם** — מצפה ליבמה. ומצוה בגדול ליבם. בא אחד מן האחין וקידש את אחותה של יבמה אחר שנפלה היבמה לפניהן. **אומרים** לו המתן — מלכונסה. **עד שיעשה אחיך הגדול מעשה** — ביבמתו, או לחלוץ או ליבם. אבל בעוד היבמה לפני כולן לחלוץ או ליבם — הרי היא לכל אחד כאשתו על ידי זיקת יבום, ואסור באחותה משום אחות אשה. דקסבר: יש זיקה אפילו בתרי, וכל שכן בחד. ופליגי רבנן עליה, ואמרי: הואיל ושני אחים הן — אין זיקתו מיוחדת להיות מוטלת על אחד מהן להיות כאשתו, ומותר באחותה. **השמטי** — דילג בה הסופר פסוק אחד, וקראן הקורא. **כמתורגמן המתרגם** — על פה. **תיר** = ער. **אהדורי סברא** — דבר הבא מבינת הלב. **דקא מסדר פסוקא** — על פה וכתב ליה. וקתני יצא על ידי קריאת אותו סידור. **הלכה כדברי האומר כולה** — צריך לקרות. ופליגי בה תנאי במתניתין מהיכן קורא אדם את המגילה ויוצא בה ידי חובתו, רבי מאיר אומר: כולה, רבי יהודה אומר: מאיש יהודי. **דמנחא מגילה קמיה** — ומעתיק ממנה. **מסייע ליה לרבה** — מתניתין דקתני יצא. וליכא לאוקמה אלא במעתיק מן הכתב, מסייע ליה לרבה. **דלמא דאיתרמי ליה** — לעולם מותר לכתוב בלא העתק, ומתניתין — דאתרמי ליה מגילה ומעתיק ממנה. ואיצטריך לאשמעינן דהיכא דמעתיק ממנה, אם כוון לבו — יצא. **התעיף עיניך בו ואיננו** — אם תכפול עיניך ממנה הרי היא משתכחת ממך כהרף עין. **דבי בר חבו** — מוכר תפילין הוה, כדאמרינן בבבא מציעא (כט, ב): תפילין דבי בר חבו שכיחי. **והלכתא כו'** — כך הלכה למשה מסיני. **מיגרם גריסין** — שגורות בפי הכל. **סמא** = זרניך בלשון קודש, *אורפמניט"ו בלעז. **סקרתא** — צבע אדום שצובעין בו תריסין. **קומא** = שרף אילן. חרתא

1 סֵירוּסִין לֹא יָצָא. רַבִּי מוֹנָא אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה:
2 אַף בְּסֵירוּגִין, אִם שָׁהָה כְּדֵי לִגְמוֹר אֶת כּוּלָּהּ חוֹזֵר
3 לָרֹאשׁ. אָמַר רַב יוֹסֵף: הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא שֶׁאָמַר מִשּׁוּם
4 רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף: כְּדֵי לִגְמוֹר אֶת
5 כּוּלָּהּ, מַהֵיכָא דְּקָאֵי לְסֵיפָא, אוֹ דִּלְמָא מֵרֵישָׁא לְסֵיפָא?
6 אָמַר לֵיהּ: מֵרֵישָׁא לְסֵיפָא. דְּאִם כֵּן נָתַתָּ דְּבָרֶיךָ
7 לְשִׁעוּרִין. אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא
8 אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֵין הֲלָכָה
9 כְּרַבִּי מוֹנָא. בְּסוּרָא מַתְנוּ הָכִי. בְּפוּמְבְּדִיתָא מַתְנוּ הָכִי:
10 אָמַר רַב כָּהֲנָא אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא. וּשְׁמוּאֵל
11 אָמַר: אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא. רַב בֵּיבִי מַתְנֵי אִיפְּכָא -
12 רַב אָמַר: אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: הֲלָכָה
13 כְּרַבִּי מוֹנָא. אָמַר רַב יוֹסֵף: נְקוֹט רַב בֵּיבִי בְּיָדֶךָ,
14 שְׁמוּאֵל הוּא דְּחַיֵּיש לִיחִידָאָה. דִּתְנַן: שׁוֹמֶרֶת יָבָם,
15 וְקִידֵּשׁ אָחִיו אֶת אֲחוֹתָהּ, מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה
16 אָמְרוּ: אוֹמְרִים לוֹ: הַמְתֵּן עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה אָחִיךָ הַגָּדוֹל
17 מַעֲשֶׂה. אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה.
18 תָּנוּ רַבָּנַן: הִשְׁמִיט בָּהּ סוֹפֵר אוֹתִיּוֹת אוֹ פְּסוּקִין וּקְרָאָן
19 הַקּוֹרֵא כְּמִתּוּרְגְּמָן הַמְתַרְגֵּם יָצָא. מֵיתִיבִי: הָיוּ בָהּ
20 אוֹתִיּוֹת מְטוּשְׁטָשׁוֹת אוֹ מְקוֹרָעוֹת, אִם רְשׁוּמָן נִיכָּר
21 כְּשֵׁרָה; וְאִם לָאו פְּסוּלָה. לָא קַשְׁיָא: הָא בְּכוּלָּהּ, הָא
22 בְּמִקְצָתָהּ. תָּנוּ רַבָּנַן: הִשְׁמִיט בָּהּ הַקּוֹרֵא פָּסוּק אֶחָד,
23 לֹא יֹאמַר: "אֶקְרָא אֶת כּוּלָּהּ וְאַחַר כָּךְ אֶקְרָא אוֹתוֹ
24 פָּסוּק", אֶלָּא קוֹרֵא מֵאוֹתוֹ פָּסוּק וְאֵילָךְ. נִכְנַס לְבֵית
25 הַכְּנֶסֶת וּמָצָא צִבּוּר שֶׁקָּרְאוּ חֶצְיָהּ, לֹא יֹאמַר: "אֶקְרָא
26 חֶצְיָהּ עִם הַצִּבּוּר, וְאַחַר כָּךְ אֶקְרָא חֶצְיָהּ" אֶלָּא קוֹרֵא אוֹתָהּ מִתְּחִילָּתָהּ וְעַד סוֹפָהּ. "מִתְנַמְנֵם
27 יָצָא." הֵיכִי דָּמֵי מִתְנַמְנֵם? אָמַר רַב אַשִׁי: נִים וְלֹא נִים תִּיר, דְּקָרוּ לֵיהּ וְעָנֵי, וְלָא יָדַע לְאַהֲדוּרֵי סְבָרָא, וְכִי מַדְּכְּרוּ לֵיהּ מִידְּכַר.
28 "הָיָה כּוֹתְבָהּ דּוֹרְשָׁהּ מַגִּיהָהּ, אִם כִּוֵּון לִבּוֹ יָצָא." הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּקָא מְסַדֵּר פְּסוּקָא פְּסוּקָא וְכָתַב לָהּ, כִּי כִּוֵּון לִבּוֹ מַאי הָוֵי? עַל פֶּה
29 הוּא! אֶלָּא דְּכָתַב פְּסוּקָא פְּסוּקָא וְקָרֵי לֵיהּ. וּמִי יָצָא? וְהָאָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב: הֲלָכָה כִּדְבָרֵי הָאוֹמֵר כּוּלָּהּ.
30 וַאֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר מֵ"אִישׁ יְהוּדִי" צְרִיכָה שֶׁתְּהֵיֶה כְּתוּבָה כּוּלָּהּ. אֶלָּא דְּמַנְחָה מְגִילָּה קַמֵּיהּ, וְקָרֵי לָהּ מִינָּהּ פְּסוּקָא וְכָתַב לָהּ.
31 לֵימָא מְסַיֵּיע לֵיהּ לְרָבָה בַּר בַּר חָנָה, דְּאָמַר רָבָה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָסוּר לִכְתּוֹב אוֹת אַחַת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב? דִּלְמָא דְּאִתְרַמְיֵי
32 לֵיהּ אִתְרַמּוּיֵי. גּוּפָא, אָמַר רָבָה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָסוּר לִכְתּוֹב אוֹת אַחַת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב. מֵיתִיבִי, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן
33 אֶלְעָזָר: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי מֵאִיר שֶׁהָלַךְ לְעֵבֶר שָׁנָה בְּעַסְיָא וְלֹא הָיְתָה שָׁם מְגִילָּה וּכְתָבָהּ מִלִּבּוֹ וּקְרָאָהּ! אֲמַר רַבִּי אַבָּהוּ: שָׁאנֵי רַבִּי מֵאִיר
34 דְּמִיקַּיֵּים בֵּיהּ "וְעַפְעַפֶּיךָ יַיְשְׁרוּ נֶגְדֶּךָ". אֲמַר לֵיהּ רָמִי בַּר חָמָא לְרַבִּי יִרְמְיָה מִדְּפַתִּי: מַאי "וְעַפְעַפֶּיךָ יַיְשְׁרוּ נֶגְדֶּךָ"? אָמַר לוֹ: אִלֵּה דִּבְרֵי
35 תּוֹרָה דִּכְתִיב בְּהוּ "הַתָּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ", וַאֲפִילּוּ הָכִי מְיוּשָּׁרִין הֵן אֵצֶל רַבִּי מֵאִיר. רַב חִסְדָּא אַשְׁכַּחֵיהּ רַב חֲנַנְאֵל דַּהֲוָה כָּתַב סְפָרִים
36 שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב. אָמַר לֵיהּ: רְאוּיָה כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ לְהִכָּתֵב עַל פִּיךָ, אֶלָּא כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: אָסוּר לִכְתּוֹב אוֹת אַחַת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב.
37 מִדְּקָאָמַר כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ רְאוּיָה שֶׁתִּיכָּתֵב עַל פִּיךָ, מִכְּלָל דְּמִיוּשָּׁרִין הֵן אֶצְלוֹ, וְהָא רַבִּי מֵאִיר כָּתַב! שְׁעַת הַדְּחָק שָׁאנֵי. אַבַּיֵי שָׁרָא
38 לְרַבֵּי בַּר חָבוּ לְמִיכְתַּב תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב. כְּמַאן? כִּי הַאי תַּנָּא. דְּתַנְיָא רַבִּי יִרְמְיָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבֵּינוּ: תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת נִכְתָּבוֹת
39 שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב, וְאֵין צְרִיכוֹת שִׁרְטוּט. וְהִלְכְתָּא: תְּפִלִּין אֵין צְרִיכִין שִׁרְטוּט, מְזוּזוֹת צְרִיכִין שִׁרְטוּט. אִידִי וְאִידִי נִכְתָּבוֹת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב.
40 מַאי טַעְמָא? מִיגְרַם גְּרִיסִין. "הָיְתָה כְּתוּבָה בְּסַם, כו'." סַם - סַמָּא. סִקְרָא" - אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: סִקְרְתָא שְׁמָהּ. קוֹמוֹס - קוֹמָא.

"קנקנתום"

---

בימינו אלו אין צורך עוד בעניין קושי השעבוד כו', שהיה כבר עד-עתה באופן של די והותר כדי לצאת ידי-חובת גלות, וכמו שכתב אדמו"ר האמצעי שבטלו השמדות ולא יהיו עוד כו' ולא תקום פעמיים צרה.

**ממאמר כ"ה טבת ה'תשכ"ז**

קראה סֵירוּסִין – למפרע לֹא יָצָא. רַבִּי מוֹנָא אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה, אַף בְּסֵירוּגִין אִם שָׁהָה בהפסקתו כְּדֵי לִגְמוֹר אֶת כּוּלָּהּ לא יצא, וחוֹזֵר לָרֹאשׁ המגילה. אָמַר רַב יוֹסֵף, הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה.

השיעור של 'שהה כדי לגמור את כולה': אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף, האם 'כְּדֵי לִגְמוֹר אֶת כּוּלָּהּ' שיעורו ששהה כדי קריאת המגילה מֵהֵיכָא דְּקָאֵי – מהמקום שעומד בו ועד לְסֵיפָא, אוֹ דִּלְמָא שיעורו הוא ששהה כדי קריאתה מֵרֵישָׁא לְסֵיפָא, ואין חילוק היכן עומד בה. אָמַר לֵיהּ רב יוסף, בודאי השיעור הוא מֵרֵישָׁא לְסֵיפָא, דְּאִם כֵּן שהשיעור משתנה לפי המקום שעומד בו הרי נמצא שִׁנְּתָתְּ דִּבְרֵיךְ לְשִׁעוּרִין של כל קורא וקורא, ואין זו דרכם של חכמים, שקבעו בדיניהם שיעור קבוע.

מחלוקת בפסק ההלכה בזה: אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא שאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא. בְּסוֹרָא מַתְנוּ הָכִי, שרבי אבא בשם רבי ירמיה בר אבא הביא המחלוקת. אולם בְּפוּמְבְּדִיתָא מַתְנוּ הָכִי, אָמַר רַב כַּהֲנָא אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא. כלומר שאת המחלוקת הביא רב כהנא. רַב בִּיבִי מַתְנֵי אִיפְּכָא, רַב אָמַר אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא, וּשְׁמוּאֵל אָמַר הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא.

רב יוסף מוכיח כרב ביבי: אָמַר רַב יוֹסֵף, נָקוֹט דְּרַב בִּיבִי בְּיָדָךְ, שהרי מצינו דִּשְׁמוּאֵל הוּא דְּחָיֵיש לִיחִידָאָה המחמיר, גם במקום שרבים חולקים עליו להקל. דִּתְנַן שׁוֹטֶרֶת – המצפה לְיָבָם שייבמה, שֶׁקִּדֵּשׁ אָחִיו של המת אֶת אֲחוֹתָהּ אחרי שנפלה לפניו לייבום, מֹשִׁיב רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אֹמְרוּ, אוֹמְרִים לוֹ בית דין למקדש, הַמְתֵּן ואל תישא את אחותה, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בה אָחִיךָ הַגָּדוֹל מַעֲשֶׂה יבום או חליצה, כיון שיש לה זיקת נישואין לאחים, ואחותה אסורה עליהם כאחות אשה עד יבום או חליצת אחד האחים, שאז נפקעה זיקתה משאר האחים ומותרים בקרובותיה. וחכמים חלקו וסברו, שמאחר ששני אחים הם, אין זיקתה חשובה לאסור את אחותה עליהם. וְאָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה. ומבואר ששמואל חושש לדעת יחיד המחמיר כנגד דעת חכמים המקילים. ולכן מסתבר כדעת רב ביבי, שאף בסוגייתנו פסק שמואל לחומרא כדעת רבי מונא, שאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש.

ברייתא בענין קריאת מגילה שחסרות בה תיבות: תָּנוּ רַבָּנָן, מגילה שהִשְׁמִיט בָּהּ הַסּוֹפֵר אוֹתִיּוֹת אוֹ פְּסוּקִין, וּקְרָאָן הַקּוֹרֵא בעל פה, כְּמִתּוּרְגְּמָן הַמְתֻרְגָּם – על פה, והיינו שהמתורגמן רגיל להוסיף דברים שאינם כתובים כדי לברר טעם הפסוק, יָצָא.

מקשה הגמרא: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, מגילה שֶׁהָיוּ בָהּ אוֹתִיּוֹת מְטוּשְׁטָשׁוֹת אוֹ מְקוֹרָעוֹת, אִם רִשּׁוּמָן נִיכָּר, כְּשֵׁרָה, וְאִם לָאו פְּסוּלָה, משום שנחשבות כמחוקות והמגילה חסרה. ומבואר שמגילה שחסרות בה אותיות פסולה, ושלא כמבואר בברייתא הקודמת. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא השניה שפסלה את המגילה דיברה בְּכוּלָּהּ – שכל אותיות המגילה מטושטשות וקרועות, וְהָא – הברייתא הראשונה דיברה כשהשמיט הסופר אותיות או פסוקים רק בְּמִקְצָתָהּ, ולכן כשרה.

דינים נוספים בענין השמטת תיבות: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, הִשְׁמִיט בָּהּ הַקּוֹרֵא פָּסוּק אֶחָד, לֹא יֹאמַר בלבו 'אֶקְרָא אֶת המגילה כּוּלָּהּ עד סופה, וְאַחַר כָּךְ אֶקְרָא אוֹתוֹ פָּסוּק להשלימו', שזה קורא למפרע, אֶלָּא חוזר וקוֹרֵא מֵאוֹתוֹ פָּסוּק ששכח וְאֵילָךְ עד סוף המגילה. וכן הִנְכְּנַס לְבֵית הַכְּנֶסֶת בפורים, וּמָצָא צִבּוּר שֶׁכְּבָר קָרְאוּ חֶצְיָהּ של המגילה, לֹא יֹאמַר 'אֶקְרָא תחילה חֶצְיָהּ השני עִם הַצִּבּוּר, וְאַחַר כָּךְ אֶקְרָא לעצמי את חֶצְיָהּ הראשון', אֶלָּא קוֹרֵא אוֹתָהּ מִתְּחִילָּתָהּ וְעַד סוֹפָהּ לפי הסדר.

שנינו במשנה: קראה וכו' וּמִתְנַמְּנֵם יָצָא וכו'.

מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי מִתְנַמְּנֵם. משיבה הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, נִים וְלֹא נִים – ישן ואינו ישן לגמרי, תִּיר וְלֹא תִּיר – ער ואינו ער לגמרי, דְּקָרוּ לֵיהּ וְעָנֵי – שכשמדברים אליו שומע ומשיב, וְאולם לֹא יָדַע לְאַחְדּוּרֵי סְבָרָא אם נשאל דבר הטעון מחשבה והבנת הלב, וְאולם כִּי מַדְכְּרוּ לֵיהּ את הסברא מִידְכַּר ששמעה.

שנינו במשנה: הָיָה כּוֹתְבָהּ, דּוֹרְשָׁהּ וּמְגִיהָהּ, אִם כִּוֵּון לִבּוֹ יָצָא וכו'. מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי שהכותבה יצא, אִי דְּקָא מְסַדֵּר בפיו בעל פה פְּסוּקָא וְכָתַב לָהּ, קשה, כִּי כִּוֵּון לִבּוֹ מַאי הֲוֵי, הרי קורא עַל פֶּה הוּא ולא יצא. אֶלָּא יש להעמיד דְּכָתַב פְּסוּקָא פְּסוּקָא וְלאחר שכתבו קָרֵי לֵיהּ לאותו פסוק מתוך הכתב, ועדיין קשה, שהרי באופן זה אין כל המגילה כתובה לפניו, וְמִי יָצָא, וְהָאָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב, הֲלָכָה כִּדְבָרֵי הָאוֹמֵר (לקמן יט.) שצריך לקרוא את המגילה כּוּלָּהּ ולא רק מ'איש יהודי' (אסתר ב ה), וַאֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר שדי לקרוא מ'אִישׁ יְהוּדִי' ואילך, מודה שצְרִיכָה שֶׁתְּהֵא כְּתוּבָה כּוּלָּהּ. ואם קרא מתוך מגילה שאין כתובה כולה לא יצא. ואם כן עדיין יש לבאר באיזה אופן מדובר הדין ששנינו במשנה שהכותבה יצא.

משיבה הגמרא: אֶלָּא מדובר דְּמַנְּחָהּ מְגִילָּה אחרת כשרה קַמֵּיהּ, וְקָרֵי לָהּ מִינָּהּ פְּסוּקָא פְּסוּקָא, וְכָתַב לָהּ – ומעתיקה במגילה שכותב עתה, וכיון שקורא ממגילה כשרה יצא.

ראיה מכך לדינו של רבי יוחנן: לֵימָא מְסַיַּיע לֵיהּ לְרַבָּה בַּר בַּר חָנָה, דְּאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הכותב ספר תורה אָסוּר לוֹ לִכְתּוֹב אף אוֹת אַחַת בעל פה מִזִּכְרוֹנוֹ שֶׁלֹּא מִן הַכָּתֻב – שלא מתוך ספר תורה אחר הכתוב כבר, שמא יקרה לו טעות בפיו ויכתבנו. וכיון שהעמדנו את המשנה שמדובר כשכותב מתוך מגילה אחרת, כל שכן בספר תורה דאורייתא, שכותבו דווקא מתוך ספר תורה אחר ולא בעל פה מזכרונו.

דוחה הגמרא: דִּלְמָא מה שהעמדנו שכתב מתוך מגילה אחרת היינו משום דְּאַתְרַמֵּי לֵיהּ אַתְרַמּוּיֵי – שנזדמנה לפניו מגילה והעתיק ממנה, והמשנה באה לחדש שבאופן כזה אם כיון לבו לצאת בקריאה זו יצא.

הגמרא דנה בהלכה זו שיש לכתוב רק מתוך הכתב: גּוּפָא, אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אָסוּר לִכְתּוֹב אף אוֹת אַחַת שֶׁלֹּא מִן הַכָּתֻב. מקשה הגמרא: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי מֵאִיר שֶׁהָלַךְ לַעֲבֹר את השָׁנָה בְּעִסְיָא [–שם מקום], והגיע יום הפורים, וְלֹא הָיָה שָׁם מְגִילָּה לקיים מצות קריאת המגילה, וּכְתָבָהּ מִלִּבּוֹ – מזכרונו בעל פה וּקְרָאָהּ. ומבואר שמותר לכתוב מגילה שלא מן הכתב. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, לעולם אסור לכתוב בעל פה, וּשְׁאֵנִי רַבִּי מֵאִיר שלו הותר לכותבה בעל פה, משום דְּמִיקַּיֵּים בֵּיהּ הפסוק (משלי ד כה) 'וְעַפְעַפֶּיךָ יַיְשְׁרוּ נֶגְדֶּךָ', ודורשים ש'עפעפיך' היינו התורה [כדלהלן] תהיה ישרה וברורה לנגד עיניך, וכיון שזה נתקיים ברבי מאיר, לכן אף שכתב בעל פה נחשב שכתב מתוך הכתב.

הגמרא מבארת דרשה זו: אָמַר לֵיהּ רָמִי בַּר חָמָא לְרַבִּי יִרְמְיָה מִדְּפִתְּיֵי, מַאי 'וְעַפְעַפֶּיךָ יַיְשְׁרוּ נֶגְדֶּךָ'. אָמַר לוֹ, 'עפעפיך' אֵלּוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה, דִּכְתִיב בָּהּ (שם כג ה) 'הֲתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ', כלומר אם תכפול [–תסגור] עיניך ממנה, תשתכח ממך כהרף עין, שבקלות אדם שוכחה. וַאֲפִילּוּ הָכִי שקשה לזכור את דברי התורה, מְיוּשָּׁרִין – ברורים ומסודרים הֵן אֵצֶל רַבִּי מֵאִיר עד שזכרם בעל פה.

הגמרא מביאה מעשה המוכיח שאין להתיר לכתוב בעל פה כלל: רַב חִסְדָּא אַשְׁכְּחֵיהּ לְרַב חֲנַנְאֵל דַּהֲוָה כָּתֵב סְפָרִים של תורה נביאים וכתובים שֶׁלֹּא מִן הַכָּתֻב. אָמַר לֵיהּ רב חסדא, אמנם רְאוּיָה כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ לִיכָּתֵב עַל פִּיךָ, שהרי חכם גדול ובקי בתורה הינך, אֶלָּא שכָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים, אָסוּר לִכְתּוֹב אף אוֹת אַחַת שֶׁלֹּא מִן הַכָּתֻב. מוכיחה הגמרא: מִדְּקָאָמַר לו 'כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ רְאוּיָה שֶׁתִּכָּתֵב עַל פִּיךָ', מִכְּלָל דִּדְבָרֵי התורה מְיוּשָּׁרִין הֵן אֵצְלוֹ, ואף על פי כן אסר לו רב חסדא לכתוב שלא מתוך הכתב. וקשה, וְהָא רַבִּי מֵאִיר כָּתֵב שלא מן הכתב באופן זה. מתרצת הגמרא: אכן אין לכתוב אף כשאדם זוכר בעל פה, אך שַׁעַת הַדְּחָק שֶׁאנִי שמותר באופן זה, ולכן הותר לרבי מאיר, כיון שהיתה אצלו שעת הדחק, שלא היתה לו מגילה אחרת לקרוא בה.

הדין בזה בכתיבת תפילין ומזוזות: אַבַּיֵי שָׁרָא [–התיר] לְרַבִּי בַּר חָבוּ שכתב ומכר תפילין, לְמִיכְתַּב תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת שֶׁלֹּא מִן הַכָּתֻב.

המשך בעמוד רו

**קַנְקַנְתּוֹם** הוא **חַרְתָּא דְּאוּשְׁכָּפֵי** – מין סם לצביעת מנעלים שחורים. הגמרא מבארת את פסולי הקלף שבמשנה: **דִּיפְתֶּרָא** הוא עור **דְּמָלֵיחַ וְקָמִיחַ** בקמח ומים, **וְלֹא עָפִיץ** – עדיין לא עובד בעפצים. **נָיֵיר** הוא **מַחֲקָא** – עשבים שחוקים הדבוקים בדבק.

שנינו במשנה: **עַד שֶׁתְּהֵא כְּתוּבָה אַשּׁוּרִית.**

מבארת הגמרא את מקור הדין: **דִּכְתִיב בה** (אסתר ט כז) 'לִהְיוֹת עֹשִׂים אֵת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה כִּכְתָבָם וּכְזִמַּנָּם', שתהא המגילה כתובה בכתבם שהוא כתב אשורית.

שנינו במשנה: עד שתהא כתובה וכו' **עַל הַסֵּפֶר וּבְדִיו וכו'.**

מבררת הגמרא את מקור הדין: **מְנָלָן** שכשירה רק בהם. משיבה הגמרא: **אָתְיָא** בגזירה שוה 'כִּתְיבָה' 'כִּתְיבָה', **כְּתִיב הָכָא** (שם ט כט) 'וַתִּכְתֹּב אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה', **וּכְתִיב הָתָם** בכתיבת מגילת איכה (ירמיה לו יח) 'וַיֹּאמֶר לָהֶם בָּרוּךְ מִפִּיו יִקְרָא אֵלַי אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַאֲנִי כֹּתֵב עַל הַסֵּפֶר בַּדְּיו', וכשם ששם כתב על הספר [דהיינו קלף גמור] ובדיו דווקא, כך גם כתיבת המגילה.

## משנה

המשנה דנה בדין בן עיר הקורא בי"ד שהלך לכרך, ובן כרך הקורא בט"ו שהלך לעיר: **בֶּן עִיר** שאינה מוקפת חומה **שֶׁהָלַךְ לְכַרְךְּ** המוקף חומה מימות יהושע, **וּבֶן כַּרְךְּ שֶׁהָלַךְ לְעִיר, אִם עָתִיד לַחֲזוֹר לִמְקוֹמוֹ, קוֹרֵא כִּקְרִיאַת מְקוֹמוֹ, וְאִם לָאו, קוֹרֵא עִמָּהֶן** – עם בני המקום שנמצא בו בזמנם.

המשנה דנה היכן מקום תחילת הקריאה: **וּמֵהֵיכָן קוֹרֵא אָדָם אֶת הַמְּגִילָּה וְיוֹצֵא בָהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר,** קורא את **כּוּלָּהּ,** ובלא זה לא יצא. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מֵ'אִישׁ יְהוּדִי'** (אסתר ב ה). **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, מֵ'אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה'** (שם ג א).

## גמרא

ביאור הדין הראשון במשנה: **אָמַר רָבָא, לֹא שָׁנוּ** שבן הכרך הנמצא בעיר אם עתיד לחזור למקומו קורא כמקומו, **אֶלָּא כְּשֶׁעָתִיד לַחֲזוֹר** למקומו **בְּלֵילֵי אַרְבָּעָה עָשָׂר** לפני עלות השחר, שאז אינו צריך לקרות בליל י"ד אף שעודנו שם, שכיון שביום לא יהיה שם אין זה נקרא אף פרוז בן יומו, **אֲבָל** אם **אֵין עָתִיד לַחֲזוֹר בְּלֵילֵי אַרְבָּעָה עָשָׂר,** אלא רק לאחר עלות השחר של יום ארבעה עשר, נקרא פרוז לאותו יום, **וקוֹרֵא עִמָּהֶן** – עם בני העיר בין בלילה ובין ביום.

ומוכיח רבא את מקור דבריו: **אָמַר רָבָא, מְנָא אֲמִינָא לַהּ, דִּכְתִיב** במצוות פורים (שם ט יט) 'עַל כֵּן הַיְּהוּדִים הַפְּרָזִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת' וגו', **מִכְּדֵי** – הרי כבר **כְּתִיב** 'הַיְּהוּדִים הַפְּרָזִים', **לָמָּה לִי לְמִכְתַּב** שוב 'הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת', ודאי **הָא קָא מַשְׁמַע לָן,** דְּאף **פָּרוּז בֶּן יוֹמוֹ** – שנמצא בעיר רק יום אחד, **נִקְרָא פָּרוּז** וקורא בי"ד באדר.

מבררת הגמרא: **אַשְׁכְּחָן** שפָּרוּז בן יומו נקרא פרוז, **מוּקָף מְנָא לָן** שבן יומו נקרא מוקף. משיבה הגמרא: **סְבָרָא הוּא,** מִכך שחידש הכתוב **דְּפָרוּז בֶּן יוֹמוֹ קָרוּי פָּרוּז,** ממילא גם **מוּקָף בֶּן יוֹמוֹ קָרוּי מוּקָף.**

מאמר נוסף של רבא בזמן קריאת המגילה: **וְאָמַר רָבָא, בֶּן כְּפָר** שהקדים כדינו לקרוא ביום הכניסה שהוא יום שני או חמישי שקודם י"ד באדר, **שֶׁהָלַךְ לְעִיר** בליל י"ד, **בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ** – בין אם עתיד לחזור למקומו בליל י"ד ובין אם לא, **חוזר וקוֹרֵא עִמָּהֶן** – עם בני העיר. ומבאר רבא: **מַאי טַעֲמָא,** משום **דְּהַאי** – בן הכפר, מעיקר הדין **כִּבְנֵי הָעִיר כָּעֵי לְמִקְרֵי, וְרַבָּנַן הוּא דְּאַקִּילוּ עַל הַכְּפָרִים** שיקדימו לקרוא ביום הכניסה, **כְּדֵי שֶׁבְּיוֹם הַפּוּרִים יִהְיוּ פְנוּיִים וְיַסְפִּקוּ מָזוֹן לְאֲחֵיהֶם שֶׁבַּכְּרַכִּין, וְהָנֵי מִילֵּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דִּין זֶה, כִּי אִיתֵיהּ לִבֶן הַכְּפָר בְּדוּכְתֵּיהּ בְּיוֹם י"ד, אֲבָל כִּי אִיתֵיהּ בְּעִיר בליל י"ד, אזי אין שייך בו טעם זה וּכִבְנֵי עִיר כָּעֵי לְמִקְרֵי.**

קושיא לדברי רבא האחרונים: **אִיתְּיבֵיהּ אַבָּיֵי לרבא,** שנינו בברייתא, **בֶּן כְּרַךְ שֶׁהָלַךְ לְעִיר, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ קוֹרֵא כְּמְקוֹמוֹ.** וקשה, וכי בבֶן כְּרַךְ **סָלְקָא דַּעְתָּךְ** שנאמר דין זה, הלא **בְּאִם עָתִיד לַחֲזוֹר** למקומו **תַּלְיָא מִילְּתָא** כמבואר במשנתנו, **אֶלָּא לָאו** מוכח שיש להגיה 'בֶּן כְּפָר' במקום 'בן כרך', ומבואר שקורא כמקומו ביום הכניסה, אף שנמצא בי"ד בעיר, וקשה לרבא.

מתרצת הגמרא: **וְלָאו תָּרוּצֵי מְתַרְצַתְּ** – וכי אינך מגיה בברייתא לתרצה, אם כן תגיה עוד **וְתָנֵי 'קוֹרֵא עִמָּהֶן'** במקום 'קורא כמקומו', וכרבא.

שנינו במשנה: **מֵהֵיכָן קוֹרֵא אָדָם אֶת הַמְּגִילָּה וכו'.**

שיטה נוספת בדין זה: **תְּנֵיָא** בברייתא, **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר,** קוראים את המגילה **מִ'בַּלֵּילָה הַהוּא'** (אסתר ו א).

הגמרא מבארת טעם כל השיטות: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְכוּלָּן מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ,** שנאמר (שם ט כט) 'וַתִּכְתֹּב אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה בַּת אֲבִיחַיִל וּמָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי **אֶת כָּל תֹּקֶף לְקַיֵּם** אֵת אִגֶּרֶת הַפּוּרִים', כלומר שכתבו שיקיימו ויקפידו להזכיר את כל חוזק הדבר, ובזה נחלקו התנאים מהו תוקף הדבר. **מַאן דְּאָמַר** שקורא את **כּוּלָּהּ,** סבר דהיינו **תּוֹקְפוֹ שֶׁל אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ,** והוא כתוב מתחילת המגילה ועד סופה. **וּמַאן דְּאָמַר מֵ'אִישׁ יְהוּדִי'** סבר ש'תוקף' הוא **תּוֹקְפוֹ שֶׁל מָרְדֳּכַי,** שמספור עליו ממקום זה. **וּמַאן דְּאָמַר מֵ'אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה'** סבר שהוא **תּוֹקְפוֹ שֶׁל הָמָן,** שהחל משם. **וּמַאן דְּאָמַר מִ'בַּלֵּילָה הַהוּא'** סבר שהוא **תּוֹקְפוֹ שֶׁל גַּם,** שהחל ממעשה זה.

שיטה אחרת במקור השיטות בזה: **רַב הוּנָא אָמַר, מֵהָכָא,** שנאמר (שם ט כו) 'וּמָה רָאוּ עַל כָּכָה וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם', כלומר יש לקרוא המגילה כדי להודיע לדורות 'מה ראו' באותו זמן לעשות מה שעשו, ועל זה מפרש 'על ככה' משום דבר מסוים, 'ומה הגיע אליהם' לבסוף משום מעשה זה, ונחלקו האמוראים לאיזה מעשה כוונת המגילה. **מַאן דְּאָמַר כּוּלָּהּ,** דרש, **מָה רָאָה אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֵלִים שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ** בסעודתו ולא נתיירא כמבואר לעיל (יא:), **'עַל כָּכָה'** היינו **מִשּׁוּם דְּחָשִׁיב שִׁבְעִים שָׁנִים** לגלות בבל **וְלֹא אִיפְּרוֹק** – ולא נגאלו בני ישראל ממנה כנבואת ירמיהו, ולכן לא נתיירא והשתמש בסעודתו בכלי המקדש, **'וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם'** משום מעשה זה, **דְּקָטַל** את **וַשְׁתִּי** באותה סעודה, ודבר זה מסופר בתחילת המגילה, ולכן יש לקראה מתחילתה. **וּמַאן דְּאָמַר מֵ'אִישׁ יְהוּדִי',** דרש, **מָה רָאָה מָרְדֳּכַי דְּאִיצְטְנִי בְּהָמָן** – שערור קנאת המן עליו, **'עַל כָּכָה'** היינו משום **דְּשָׁוֵי** המן **נַפְשֵׁיהּ עֲבוֹדָה זָרָה,** ולא רצה מרדכי לכרוע לפניו, **'וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם'** במעשה זה, **דְּאִתְרַחִישׁ נִיסָּא,** וכיון שתחילת ענינו של מרדכי הוא מ'איש יהודי', יש לקרוא משם. **וּמַאן דְּאָמַר מֵ'אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה',** דרש, **מָה רָאָה הָמָן שֶׁנִּתְקַנֵּא בְּכָל הַיְּהוּדִים** ורצה להורגם (שם ג ו), **'עַל כָּכָה',** היינו **מִשּׁוּם דְּ'מָרְדֳּכַי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה'** (שם ו ב), **'וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם'** מכך, **'וְתָלוּ אֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו עַל הָעֵץ'** (שם ט כה), וכיון שתחילת ענינו מ'אחר הדברים האלה', מתחילים לקרוא משם. **וּמַאן דְּאָמַר מִ'בַּלֵּילָה הַהוּא'** דרש, **מָה רָאָה אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְהָבִיא אֶת סֵפֶר הַזִּכְרוֹנוֹת** בלילה שנדדה שנתו (שם ו א), **'עַל כָּכָה', דְּזִמְנְתֵּיהּ אֶסְתֵּר לְהָמָן בַּהֲדֵיהּ** – עם אחשורוש לסעודה, וחשב אחשורוש שמא הזמינתו משום שהיא והמן חושבים להרגו, ואין מטיבים עמו ומודיעים לו זאת משום שלא נתן שכר לאדם שהיטיב עמו (לעיל טו:), **'וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם'** במעשה זה, **דְּאִתְרַחִישׁ נִיסָּא** שנמצא כתוב בספר הזכרונות שמרדכי הצילו.

פסק ההלכה בזה: **אָמַר רַבִּי חִלְבּוֹ אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הָאוֹמֵר** שצריך לקרוא את **כּוּלָּהּ. וַאֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר** שדי לקרוא **מֵ'אִישׁ יְהוּדִי',** המגילה **צְרִיכָה שֶׁתְּהֵא כְּתוּבָה כּוּלָּהּ** מתחילתה.

מאמר נוסף של אמוראים אלו לענין תפירת המגילה: **וְאָמַר רַבִּי חִלְבּוֹ אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב, מְגִילָּה נִקְרֵאת 'סֵפֶר',** שנאמר (שם ט לב) 'וְנִכְתָּב בַּסֵּפֶר', **וְנִקְרֵאת 'אִגֶּרֶת',** שנאמר (שם ט כט) 'אִגֶּרֶת הַפּוּרִים'. ומבאר את הדינים הנלמדים מזה: מכך **שנִקְרֵאת 'סֵפֶר'** למדנו **שֶׁאִם תְּפָרָהּ** לחבר יריעותיה **בְּחוּטֵי פִּשְׁתָּן** פסולה אלא צריך לתפרה בגידים כדין ספר תורה (מכות יא.), **וְמכך שנִקְרֵאת 'אִגֶּרֶת'** למדנו **שֶׁאף אִם הִטִּיל בָּהּ** רק **שְׁלֹשָׁה חוּטֵי גִּידִין** ותפרה בהם **כְּשֵׁרָה,** שאין דינה חמור כספר תורה ממש שצריך שכולו יתפר בגידים.

המשך בעמוד יג

רש"ל

**חרתא דאושכפי** — סם שצובעין בו מנעלים שחורין. קמיח — במים. **ולא עפיץ** — מעובד בעפצים, שקורין *גל"ש. **מחקא** — מין עשבים עשוי על ידי דבק. **משנה בן עיר** — שזמנו בארבעה עשר. **שהלך לכרך** — שזמנו בחמשה עשר. **אם עתיד לחזור** — מפרש בגמרא. **קורא כמקומו** — כחובת מקומו, בן עיר בארבעה עשר, בן כרך בחמשה עשר. **גמרא לא שנו** — דבן כרך שהלך לעיר ועתיד לחזור למקומו קורא בחמשה עשר ולא בארבעה עשר. **אלא שעתיד לחזור בליל ארבעה עשר** — אם קודם עמוד השחר יצא מן העיר, הוא דקתני שאינו צריך לקרות עמהן בלילי ארבעה עשר, אף על פי שעודנו שם, הואיל וביום לא יהיה שם — אין זה אפילו פרוז בן יומו. **אבל אין עתיד** — לצאת משם בלילה, דהשתא הוי פרוז לאותו יום אף על פי שעתיד לחזור, למחר ליום [אחר] — נקרא פרוז, וקורא עמהן בין בלילי ארבעה עשר בין בארבעה עשר. והוא הדין לבן עיר שהלך לכרך, אם עתיד לחזור בלילי חמשה עשר, שלא יהא שם ביום חמשה עשר — לא הוי מוקף ליומו, וקורא בארבעה עשר כחובת מקומו ואף על פי שהוא בכרך. אבל אין עתיד לחזור בלילי חמשה עשר — אין צריך לקרותה בארבעה עשר, וממתין וקורא עמהן, אף על פי שסופו לחזור לאחר זמן. **מנא ליה** — דמשום ההוא יומא חשיב כוותייהו. **בן כפר** — שהקדים וקרא ליום הכניסה, ואחר כך הלך לעיר והיה שם לילי ארבעה עשר. **בין כך ובין כך** — אפילו עתיד לחזור ולצאת משם קודם היום — קורא עמהן בלילה. **כבני העיר בעי מקרי** — כל הפרזים זמנם בארבעה עשר, בין כפרים בין עיירות, ורבנן הוא דאקילו עלייהו להקדים ליום הכניסה. **והני מילי** — דאקילו עלייהו דאין צריך לחזור ולקרות בארבעה עשר — כי איתיה בכפר. **מאחר הדברים האלה** — גידל המלך וכו'. **כל תוקף** — לקיים אגרת הפורים על תוקף הקפיד להזכיר. **תוקפו של אחשורוש** — ומתחילתה היא מדברת בתוקפו, עד סופה. **ומה ראו על כבה** — המגילה נכתבת ונקראת להודיע לדורות מה ראו באותו הזמן שעשו מה שעשו, ומפרש "על כבה" עשו, ולפרש מה הגיע על העושים. **נקראת ספר** — "ונכתב בספר". שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה — דאיכא למאן דאמר במסכת מכות (יא, א) ספר תורה שתפרו בפשתן פסולה. **ונקראת אגרת** — לומר שאינה חמורה כספר. **שיהו משולשין** — שיהא מראש התפר עד מקום תפירת הגיד כממנו ועד הגיד השני, ומן השני לשלישי כמשלישי לסוף התפר. **הכתובה בין הכתובים** — ספרים שהיו בימי החכמים כולן בגליון, כספר תורה שלנו. **לא יצא** — דבעינן אגרת לעצמה, דמיפרסם ניסא טפי. דכי קוראה בין הכתובים נראה כקורא במקרא. **אי מחסרא או מייתרא** — ארוכה משאר הקלפים למעלה או למטה, או קצרה מהן, ויש לה היכר לעצמה.

ומחו

תוספות

**דיפתרא** דמליח וקמיח ולא עפיץ — קשיא: אם כן היאך כותבין על קלפים שלנו, דלא עפיצי, ספר תורה ותפלין ומגילה? ותירץ רבינו תם: שהסיד שאנו נותנין בקלפים שלנו מהני בעפצים. ותדע: דבפרק שני דגיטין (יט,א) אמר דבלא עפיץ יכול להזדייף, ושלנו אין יכול להזדייף על הלבן. **על** הספר ובדיו — פירש רבינו תם: שהדיו שלנו הוא דיו גמור, אבל של עפצים לא הוי דיו. והכי משמע פרק שני דגיטין (שם), דתניא: בכל כותבין בדיו ובסם, ומסיק: בכל דבר של קיימא. ומסיק: לאתויי מאי? ומשני: לאתויי הא דתנא רבי חייא כתבו במי טריא ועפצא כשר. ומדאצטריך לאתויי עפצא מרבוייא בתר דתני דיו, שמע מינה דעיקר דיו לא הוי מעפצא. ומטעם זה רצה לפסול ספר תורה הכתובה מדיו של עפצים. והאשכנזים השיבו לו דהתם מיירי במים ששרו בהן עפצים, אבל אותו שעשו מגוף העפצים — ודאי הוא טוב. ומ"מ נראה דאותו שלנו הוי עיקר דיו, כדמשמע פרק "כל היד" (נדה כ,א) דרבי אמי פלי קורטא דדיותא ובדיק, פירוש: ומשבר חתיכה של דיו ובדיק ביה דם שחור. ובאותו שלנו שייך שבירה ולא באותו של עפצים. **בן** כפר שהלך לעיר בין כך ובין כך קורא עמהם — פירש רש"י: ואף על פי שקרא כבר ליום הכניסה. וקשיא: למה יחזור ויקרא שני פעמים? ומכל מקום נראה דשפיר פירש רש"י, דכיון שהיה בעיר בלילה — נעשה בבני העיר, ואף על פי שעתיד לחזור (בו) בארבעה עשר, ואף על פי שקרא ביום הכניסה. דהא דאמרינן כפרים מקדימים ליום הכניסה כדי שיספיקו מים ומזון לאחיזם שבכרכים ופטורים ממגילה — היינו דווקא כשאינם שוהים שם בליל ארבעה עשר, אלא ביום ארבעה עשר באים שם. אבל כששוהים שם בליל ארבעה עשר — ודאי דינם כבני העיר, אף על פי שקראו כבר.

**ובלבד** שיהו משולשין — נראה כמו שפירש רש"י: שיהיה מראש התפר עד הגיד כמגיד לגיד חבירו, בין מלמעלה בין מלמטה. והכי נמי משמע במכות (ט,ב ושם) גבי ערי מקלט, דקאמר "ושלשת" שיהו משולשין: מדרום לחברון כמחברון לשכם, ומשכם לקדש כמקדש לצפון. שמע מינה דמשולשין משמע הכי. ולא כמו שמפרשים שישים הגיד בראש הדף ובאמצעיתו ובסופו.

שיור

"קַנְקַנְתּוֹם" - חַרְתָּא דְּאוּשְׁכָּפֵי. "דִּיפְתְּרָא" - דְּמְלִיחַ וּקְמִיחַ וְלָא עַפְיָץ. "גָּיֵר" - מַחֲקָא. "עַד שֶׁתְּהֵא כְּתוּבָה אַשּׁוּרִית", דִּכְתִיב: "כִּכְתָבָם וְכִזְמַנָּם". "עַל הַסֵּפֶר וּבְדִיו". מְנָלַן? אָתְיָא "כְּתִיבָה" "כְּתִיבָה". כְּתִיב הָכָא: "וַתִּכְתֹּב אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה, "וְכְתִיב הָתָם: "וַיֹּאמֶר לָהֶם בָּרוּךְ מִפִּיו יִקְרָא אֵלַי אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַאֲנִי כֹּתֵב עַל הַסֵּפֶר בַּדְּיוֹ." **משנה** בֶּן עִיר שֶׁהָלַךְ לַכְּרַךְ וּבֶן כְּרַךְ שֶׁהָלַךְ לָעִיר, אִם עָתִיד לַחֲזוֹר לִמְקוֹמוֹ קוֹרֵא כִּמְקוֹמוֹ; וְאִם לָאו, קוֹרֵא עִמָּהֶן. וּמֵהֵיכָן קוֹרֵא אָדָם אֶת הַמְּגִילָּה וְיוֹצֵא בָהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ? רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כּוּלָּהּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מֵ"אִישׁ יְהוּדִי". רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מֵ"אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה". **גמרא** אָמַר רָבָא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁעָתִיד לַחֲזוֹר בְּלֵילֵי אַרְבָּעָה עָשָׂר, אֲבָל אֵין עָתִיד לַחֲזוֹר בְּלֵילֵי אַרְבָּעָה עָשָׂר קוֹרֵא עִמָּהֶן. אָמַר רָבָא: מְנָא אֲמִינָא לַהּ? דִּכְתִיב: "עַל כֵּן הַיְּהוּדִים הַפְּרָזִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת." מִכְּדֵי כְּתִיב: "הַיְּהוּדִים הַפְּרָזִים", לָמָּה לִי לְמִיכְתַּב "הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת"? הָא קָא מַשְׁמַע לָן: פָּרוּז בֶּן יוֹמוֹ, נִקְרָא פָּרוּז. אַשְׁכַּחַן פָּרוּז. מוּקָּף מְנָא לָן? סְבָרָא הוּא. מִדְּפָרוּז בֶּן יוֹמוֹ קָרוּי פָּרוּז, מוּקָּף בֶּן יוֹמוֹ קָרוּי מוּקָּף. וְאָמַר רָבָא: בֶּן כְּפָר, שֶׁהָלַךְ לָעִיר, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, קוֹרֵא עִמָּהֶן. מַאי טַעְמָא? הַאי כִּבְנֵי הָעִיר בָּעֵי לְמִקְרֵי, וְרַבָּנַן הוּא דְּאַקִּילוּ עַל הַכְּפָרִים כְּדֵי שֶׁיְּסַפְּקוּ מַיִם וּמָזוֹן לַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּכְּרַכִּין. הָנֵי מִילֵּי - כִּי אִיתֵיהּ בְּדוּכְתֵּיהּ, אֲבָל כִּי אִיתֵיהּ בָּעִיר כִּבְנֵי עִיר בָּעֵי לְמִקְרֵי. אִיתִיבֵיהּ אַבַּיֵּי: בֶּן כְּרַךְ שֶׁהָלַךְ לָעִיר בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ קוֹרֵא כִּמְקוֹמוֹ. בֶּן כְּרַךְ סָלְקָא דַּעְתָּךְ? בְּאִם עָתִיד לַחֲזוֹר תַּלְיָא מִילְּתָא! אֶלָּא לָאו בֶּן כְּפָר? וְלָאו תַּרְוַיְיהוּ תְּנֵי: קוֹרֵא עִמָּהֶם. "מֵהֵיכָן קוֹרֵא אָדָם אֶת הַמְּגִילָּה וְכוּ'." תַּנְיָא רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: מִ"בַּלַּיְלָה הַהוּא". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וְכוּלָּן, מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ: "וַתִּכְתֹּב אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וּמָרְדְּכַי הַיְּהוּדִי אֶת כָּל תֹּקֶף." מַאן דְּאָמַר כּוּלָּהּ - תּוֹקְפוֹ שֶׁל אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ. וּמַאן דְּאָמַר מֵ"אִישׁ יְהוּדִי" - תּוֹקְפוֹ שֶׁל מָרְדְּכַי. וּמַאן דְּאָמַר מֵ"אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" - תּוֹקְפוֹ שֶׁל הָמָן. וּמַאן דְּאָמַר מִ"בַּלַּיְלָה הַהוּא" תּוֹקְפוֹ שֶׁל נֵס. רַב הוּנָא אָמַר: מֵהָכָא: "וּמָה רָאוּ עַל כָּבָה וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם." מַאן דְּאָמַר כּוּלָּהּ - מָה רָאָה אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בַּכֵּלִים שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. "עַל כָּבָה" - מִשּׁוּם דְּחָשֵׁיב שִׁבְעִין שְׁנִין וְלֹא אִיפְרוּק. "וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם"? דִּקְטַל וַשְׁתִּי. וּמַאן דְּאָמַר מֵ"אִישׁ יְהוּדִי" - מָה רָאָה מָרְדְּכַי דְּאִיקַּנֵּי בְּהָמָן? "עַל כָּבָה" - דְּשָׁוֵי נַפְשֵׁיהּ עֲבוֹדָה זָרָה. "וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם" - דְּאִתְרְחִישׁ נִיסָא. וּמַאן דְּאָמַר מֵ"אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" - מָה רָאָה הָמָן שֶׁנִּתְקַנֵּא בְּכָל הַיְּהוּדִים? "עַל כָּבָה" - מִשּׁוּם דְּ"מָרְדְּכַי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה". "וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם"? - "וְתָלוּ אֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו עַל הָעֵץ". וּמַאן דְּאָמַר מִ"בַּלַּיְלָה הַהוּא" - מָה רָאָה אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְהָבִיא אֶת סֵפֶר הַזִּכְרוֹנוֹת? "עַל כָּבָה" - דְּזִמִּינְתֵּיהּ אֶסְתֵּר הָמָן בַּהֲדֵיהּ. "וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם"? דְּאִתְרְחִישׁ נִיסָא. אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הָאוֹמֵר כּוּלָּהּ. וַאֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר מֵ"אִישׁ יְהוּדִי" צְרִיכָה שֶׁתְּהֵא כְּתוּבָה כּוּלָּהּ. וְאָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב: מְגִילָּה נִקְרֵאת "סֵפֶר" וְנִקְרֵאת "אִגֶּרֶת". נִקְרֵאת "סֵפֶר" - שֶׁאִם תִּפְרָהּ בְּחוּטֵי פִּשְׁתָּן פְּסוּלָה. וְנִקְרֵאת "אִגֶּרֶת" - שֶׁאִם הִטִּיל בָּהּ שְׁלֹשָׁה חוּטֵי גִידִין כְּשֵׁרָה. אָמַר רַב נַחְמָן: וּבִלְבַד שֶׁיְּהוּ מְשׁוּלָּשִׁין. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הַקּוֹרֵא בִּמְגִילָּה הַכְּתוּבָה בֵּין הַכְּתוּבִים לֹא יָצָא. אָמַר רָבָא: לֹא אֲמָרָן אֶלָּא דְּלָא מַחְסְרָא וּמַיְיתְרָא פּוּרְתָּא, אֲבָל מִחַסְּרָא וּמַיְיתְרָא פּוּרְתָּא לֵית לָן בָּהּ. לֵוִי בַּר שְׁמוּאֵל הֲוָה קָא קָרֵי קַמֵּיהּ רַב יְהוּדָה בִּמְגִילָּה

הכתובה

**שיור** התפר הלכה למשה מסיני — נראה דאף במגילה ובשאר ספרים בעינן שיור התפר, כיון דטעמא הוי כדי שלא יקרע.

**חוץ** מחרש — סתם חרש הוי אינו שומע ואינו מדבר, אבל חרש דהכא מדבר הוא, מדקרי המגילה, ופקח הוא לכל דבריו חוץ מדבר זה שצריך שישמיע לאזנו.

**ורבי** יהודה מכשיר — קשה: באיזה קטן מיירי? אי בלא הגיע לחינוך — מאי טעמא דרבי יהודה דמכשיר? והא אמרינן בסוף פרק בתרא דראש השנה (כט,א) כל שאינו מחויב בדבר אין מוציא אחרים ידי חובתן. ואי הגיע לחינוך — מאי טעמא דרבנן דפסלי? והלא כל האחרים נמי אין חייבין אלא מדרבנן! ואם כן קשיא: אמאי לא אמרינן דאתי דרבנן ומפיק דרבנן? דהכי נמי אמרינן פרק "מי שמתו" (ברכות כ,ב ושם) דבן מברך לאביו אף על פי שהוא קטן, ויוצא בברכתו, ומוקי לה התם כגון שאכל האב כזית או כביצה דהוי שיעורא דרבנן, ואתי קטן שחיובו דרבנן, ומפיק האב שלא אכל אלא שיעורא דרבנן. ואמאי לא אמרינן כן במגילה, וכן בפרק "לולב הגזול" (סוכה לח,ב ושם) דאמר: אין קטן מוציא [בקריאת הלל] ועונין אחריו מה שהן אומרים מאי שנא מברכת המזון? ויש לומר: דלעולם מיירי בקטן שהגיע לחינוך, ואפילו הכי פסלו רבנן. משום דמגילה ליכא חיובא אפילו בגדולים אלא מדרבנן, וקטן אין מחויב אלא מדרבנן אפילו בשאר מצות, ובגדול ליכא אלא חד דרבנן במגילה, שהרי בשאר מצות הוא חייב דאוריי', ולא אתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן. אבל ההיא דברכת המזון מיירי שהקטן אכל כדי שביעה דהוי חיובא דאורייתא, וליכא אלא חד דרבנן, ומפיק האב שלא אכל אלא שיעורא דרבנן. ומכל מקום קשיא, דקאמרינן דרב ששת ורב יוסף אמרי אגדתא בלילי פסחים ומוציאין האחרים, משום דסברי מצה בזמן הזה דרבנן. ולפי מה שפירשתי קשה: היכי אתו אינהו דהוו תרי דרבנן, דהא סומא פטור מלומר האגדה, ומפקי האחרים דחייבים מיהא דרבנן, וליכא בהו אלא חד דרבנן! ויש לומר: דסומא עדיף מקטן, שהרי נתחייב כבר מדאורייתא, מה שאין כן בקטן.

**ודלמא** רבי יהודה היא — משום דפסיק התם כרבי יהודה, דחיק לאוקומי מתניתין כוותיה.

**אלא** הא דתניא לא יברך אדם ברכת המזון בלבו — קשיא: היכי מדמינן ברכת המזון לקריאת שמע? בשלמא מגילה איכא למימר דסבר כמאן דאמר דצריך בקריאת שמע השמעת אוזן, וסבר דתקינו רבנן מגילה כעין דאורייתא. אבל ברכת המזון דהוי דאורייתא ולא כתיב ביה 'שמע', מנלן לתקן ביה דצריך שישמיע לאזנו? ויש לומר: דקים ליה דגמרינן ברכת המזון מקריאת שמע.

ולא

ומחו לה **אמוחא** — לאחר שאמר שמועה זו הכה על קדקדה. כלומר, סתר מקצתה, ואמר: לא אמרו אלא בצבור. **שיור התפר** — כשתופרין יריעות של ספר תורה לחברן יחד, משיירין בתפר למעלה ולמטה. ומחו לה **אמוחא** — לאחר שאמרה הכה על מוחה, כלומר חזר וסתר, ואמר: לאו הלכה למשה מסיני הוא, אלא חכמים אמרו. **כדי שלא יקרע** — שאם אינו משייר מהדק בחזקה כשהוא מהדקו לספר תורה, והוא נקרע. אבל עכשיו, כשהוא מהדקו בכח ומתחיל להרחיב ורוצה להיקרע — מונע מלהדקו יותר. **מערה שעמד בה משה** — כשעבר הקדוש ברוך הוא לפניו, שנאמר "ושמתיך בנקרת הצור" (שמות לג). ואליהו אף הוא עמד באותה מערה ועבר הקדוש ברוך הוא לפניו, שנאמר "ויבא שם אל המערה וגו' ויאמר צא ועמדת בהר וגו' והנה ה' עובר וגו'" (מלכים א' יט). **מחט סידקית** — שלנו, שהיא דקה ותופרין בה סדקי בגדים. ויש מחט אחרת גסה, שנקראת מחט של שקאין. **אלמלי נשתייר בה נקב** — כפי מחט, כשעבר עליהן הקדוש ברוך הוא, כמו שנאמר "ושכותי כפי עליך עד עברי" (שמות לג). דקדוקי תורה — ריבויין אתין וגמין, מיעוטין אבין ורקין. דקדוקי **סופרים** — שדקדקו האחרונים מלשון משנת הראשונים. **לא יצא** — דיעבד הוא. **וממאי** — דחוץ מחרש דקאמר מתניתין אפילו בדיעבד קאמר, ורבי יוסי היא דפסל בדיעבד. **ולכתחלה הוא דלא** — ובהא איכא למימר דאפילו רבי יהודה מודה, דהא לא שמעינן ליה דפליג אלא בדיעבד. **מדסיפא רבי יהודה** — דקתני: ורבי יהודה מכשיר בקטן. **לא דמי רישא לפסולה וסיפא להכשירה** לא גרסינן ליה, דלישנא יתירא הוא. אלא הכי גרסינן: **ודלמא רבי יהודה היא** ותרי גווני קטן, וחסורי מיחסרא כו' הכל כשירין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן — הא כדאיתא והא כדאיתא, חרש לכתחילה ושוטה אפילו בדיעבד. **במה דברים אמורים** בקטן שלא הגיע לחינוך — לחינוך מצות, כגון בן תשע ובן עשר, כדאמרינן ביומא בפרק בתרא (פב, א). **במאי אוקימתא כרבי יהודה** — ואשמעת לן דכי אמר רבי יהודה בלא השמיע לאזנו יצא — בדיעבד קאמר, ולא לכתחילה. **אלא הא דתניא כו' תורם** — ואף על פי שהוא צריך לברך, ואין אזניו שומעות הברכה שהוא מוציא מפיו. **אלא מאי** — בעית למימר דרבי יהודה דאמר בלא השמיע לאזנו יצא אפילו לכתחילה, כי היכי דתיקום הא דרבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי אליביה, והאי דקא מיפלגי בדיעבד — להודיעך כחו דרבי יוסי.

**אלא הא דתניא כו' מני.**

לעולם

הַכְּתוּבָה בֵּין הַכְּתוּבִים. אֲמַר לֵיהּ: הֲרֵי אָמְרוּ הַקּוֹרֵא בְּמְגִילָּה הַכְּתוּבָה בֵּין הַכְּתוּבִים לֹא יָצָא. אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַקּוֹרֵא בְּמְגִילָּה הַכְּתוּבָה בֵּין הַכְּתוּבִים לֹא יָצָא. וּמָחוּ לָהּ אַמּוֹחָא: בְּצִבּוּר שָׁנוּ. וְאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שִׁיּוּר הַתֶּפֶר הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וּמָחוּ לָהּ אַמּוֹחָא: וְלֹא אָמְרוּ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקָּרַע. וְאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִלְמְלֵי נִשְׁתַּיֵּיר בַּמְּעָרָה שֶׁעָמַד בָּהּ מֹשֶׁה וְאֵלִיָּהוּ כִּמְלֹא נֶקֶב מַחַט סִדְקִית לֹא הָיוּ יְכוֹלִים לַעֲמוֹד מִפְּנֵי הָאוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי". וְאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב "וַעֲלֵיהֶם כְּכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֵּר ה' עִמָּכֶם בָּהָר"? מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה דִּקְדּוּקֵי תּוֹרָה וְדִקְדּוּקֵי סוֹפְרִים וְמַה שֶּׁהַסּוֹפְרִים עֲתִידִים לְחַדֵּשׁ. וּמַאי נִיהוּ? מִקְרָא מְגִילָּה. **משנה** הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִקְרוֹת אֶת הַמְּגִילָּה חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן. רַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר בְּקָטָן. **גמרא** מַאן תַּנָּא חֵרֵשׁ דִּיעֲבַד נַמִּי לָא? אָמַר רַב מַתְּנָה: רַבִּי יוֹסֵי הִיא, דִּתְנַן: הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְלֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ יָצָא. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: לֹא יָצָא. וּמִמַּאי דְּרַבִּי יוֹסֵי הִיא, וְדִיעֲבַד נַמִּי לָא? דִּלְמָא רַבִּי יְהוּדָה הִיא, וְלְכַתְּחִלָּה הוּא דְּלָא, הָא דִּיעֲבַד, שַׁפִּיר דָּמֵי! לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דְּקָתָנֵי חֵרֵשׁ דּוּמְיָא דְּשׁוֹטֶה וְקָטָן. מַה שׁוֹטֶה וְקָטָן דִּיעֲבַד נַמִּי לָא, אַף חֵרֵשׁ דִּיעֲבַד נַמִּי לָא. וְדִלְמָא הָא כִּדְאִיתָא וְהָא כִּדְאִיתָא! מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא: רַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר בְּקָטָן - מִכְּלָל דְּרֵישָׁא לָאו רַבִּי יְהוּדָה הִיא. וְדִלְמָא כּוּלָּהּ רַבִּי יְהוּדָה הִיא? מִי דָּמֵי? רֵישָׁא לְפִסּוּלָהּ, וְסֵיפָא לְכִשֵּׁירָהּ. וְדִלְמָא כּוּלָּהּ רַבִּי יְהוּדָה הִיא, וּתְרֵי גַּוְונֵי קָטָן קָתָנֵי לָהּ. וְהַסּוּרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי: הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִקְרוֹת אֶת הַמְּגִילָּה חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּקָטָן שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְחִינּוּךְ, אֲבָל בְּקָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְחִינּוּךְ אֲפִילּוּ לְכַתְּחִלָּה, שֶׁרַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר בְּקָטָן. בְּמַאי אוֹקִימְתָּא? כְּרַבִּי יְהוּדָה, בְּדִיעֲבַד. אֶלָּא הָא דְּתָנֵי: רַבִּי יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי: חֵרֵשׁ הַמְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ תּוֹרֵם לְכַתְּחִלָּה, מַנִּי? אִי רַבִּי יְהוּדָה - דִּיעֲבַד אִין, לְכַתְּחִלָּה לָא. אִי רַבִּי יוֹסֵי - בְּדִיעֲבַד נַמִּי לָא! וְאֶלָּא מַאי? רַבִּי יְהוּדָה וַאֲפִילּוּ לְכַתְּחִלָּה? אֶלָּא הָא דְּתַנְיָא: לֹא יְבָרֵךְ אָדָם בִּרְכַּת הַמָּזוֹן בְּלִבּוֹ, וְאִם בֵּירֵךְ יָצָא, מַנִּי? לָא רַבִּי יְהוּדָה וְלָא רַבִּי יוֹסֵי. אִי רַבִּי יְהוּדָה - אֲפִילּוּ לְכַתְּחִלָּה. אִי רַבִּי יוֹסֵי - אֲפִילּוּ דִּיעֲבַד נַמִּי לָא!

לעולם

---

כיוון שלנשיא יש שייכות עם כל בני-ישראל, הרי גם היארצייט שלו שייך לכל בני-ישראל, הן אלו שלומדים תורתו והן כל שאר בני-ישראל.

**משיחת כ"ה טבת, ה'תשכ"ז**

**הַכְּתוּבָה בֵּין הַכְּתוּבִים. אָמַר לֵיהּ** רב יהודה ללוי בר שמואל, **חֲרֵי אָמְרוּ, הַקּוֹרֵא בְּמְגִילָּה הַכְּתוּבָה בֵּין הַכְּתוּבִים לֹא יָצָא,** ועליך לקרוא במגילה אחרת הכתובה בפני עצמה.

מאמר נוסף בענין זה: **אָמַר רַבִּי חִייָא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַקּוֹרֵא בְּמְגִילָּה הַכְּתוּבָה בֵּין הַכְּתוּבִים, לֹא יָצָא.** ולאחר שאמר שמועה זו **מָחוּ לָהּ אַמּוֹחָא** – הכה על מוחה, כלומר, סתר את שמועתו במקצת ואמר, שדווקא **בְּצִבּוּר שָׁנוּ** שלא יצא, אך ביחיד יצא.

מאמרים נוספים של רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: **וְאָמַר רַבִּי חִייָא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, דין שִׁיּוּר הַתֶּפֶר** – שכשתופרים את היריעות של ספר התורה לחברם יחד, משיירים קצת מעל התפר העליון ותחת התחתון, דין זה הוא **הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי,** ולא חידשו אותו חכמים. **וּמָחוּ לָהּ אַמּוֹחָא** – ולאחר מכן סתר מאמרו ואמר, שדין זה אינו הלכה למשה מסיני אלא חכמים אמרוהו, **וְלֹא אָמְרוּ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקָּרַע** הספר בשעת גלילתו כשמהדקו בחוזק, שכיון שישייר בתפר מעתה כשיהדקנו בחוזק יראה שהגליונות מתחילים להיפרד במקום שאינו תפור ולא יהדק יותר.

**וְעוד אָמַר רַבִּי חִייָא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אִלְמָלֵי נִשְׁתַּיֵּיר בַּמְּעָרָה שֶׁעָמַד בָּהּ מֹשֶׁה וְאֵלִיָּהוּ כשעבר ה' לפניהם, פתח כְּמִלֹּא נֶקֶב מַחַט סְדָקִית** – מחט דקה לתפירת בגדים שנקרעו, **לֹא הָיוּ יְכוֹלִין לַעֲמוֹד מִפְּנֵי הָאוֹרָה** שבהתגלות השכינה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות לג כ) **'כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי',** ולכן כיסה ה' לגמרי את פתח המערה.

**וְעוד אָמַר רַבִּי חִייָא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב** בלוחות הברית (דברים ט י) **'וַעֲלֵיהֶם כְּכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם בָּהָר',** שהיה לו לכתוב 'ועליהם הדברים' ומהו שכתוב 'ככל', **מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה** אף **דִּקְדּוּקֵי תּוֹרָה** שלמדים מהם הלכות, כתיבות 'את' ו'גם' שהן ריבויים, וכן תיבות 'אך' ו'רק' שהן מיעוטים, **וְדִקְדּוּקֵי סוֹפְרִים** – מה שדייקו החכמים האחרונים מלשון משנת ראשונים וחידשו מהם דינים, **וּמַה שֶּׁהַסּוֹפְרִים עֲתִידִין לְחַדֵּשׁ, וּמַאי נִיהוּ דבר זה, מִקְרָא מְגִילָּה.**

## משנה

המשנה מבארת מי כשר ומי פסול לקרוא המגילה: **הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִקְרוֹת אֶת הַמְּגִילָּה, חוּץ מֵחֵרֵשׁ** המדבר ואינו שומע, **שׁוֹטֶה** שאין בו דעת, **וְקָטָן** אף שהגיע לגיל חינוך. **רַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר בְּקָטָן** שהגיע לחינוך.

## גמרא

שנינו במשנה שחרש אינו כשר לקרות את המגילה, משום שאינו יכול להשמיע לאזנו. הגמרא דנה כאיזה תנא הולכת משנה זו:

מבררת הגמרא: **מַאן תָּנָא** דין זה **שֶׁחֵרֵשׁ דִּיעֲבַד נַמִּי לֹא** – שאף בדיעבד אינו מוציא אחרים ידי חובתם. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב מַתְּנָה,** משנתנו כשיטת **רַבִּי יוֹסֵי הִיא, דְּתַנְּן** במשנה (ברכות טו.), **הַקּוֹרֵא אֶת שֶׁמַע וְלֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ, יָצָא. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לֹא יָצָא.** ומבואר שרבי יוסי סובר שכל שלא שמע את אמירתו לא יצא, והוא הדין לחרש של משנתנו לגבי קריאת המגילה.

הגמרא רוצה להעמיד את המשנה כרבי יהודה: **וּמִמַּאי** דמשנתנו **כְּרַבִּי יוֹסֵי הִיא, וְכוּוּנְתָּהּ שֶׁדִּיעֲבַד נַמִּי לֹא יָצָא, דִּלְמָא כְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא** הסובר שבדיעבד יצא אך לכתחילה אין לעשות כן, ואף למשנתנו **לְכַתְּחִלָּה הוּא דְּלֹא, הָא דִּיעֲבַד שַׁפִּיר דָּמֵי.**

הגמרא דוחה אוקימתא זו: **לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דְּהָרֵי קָתָנֵי** במשנה **חֵרֵשׁ דּוּמְיָא דְּשׁוֹטֶה וְקָטָן,** שהרי נכללו יחד, **מָה שׁוֹטֶה וְקָטָן דִּיעֲבַד נַמִּי לֹא,** שהרי אינם בני דעת ופטורים מכל המצוות, **אַף חֵרֵשׁ דִּיעֲבַד נַמִּי לֹא,** ואם כן אין להעמיד את המשנה כרבי יהודה.

הגמרא דוחה את הדחיה: **וְדִלְמָא הָא כְּרַבִּי יוֹסֵי וְהָא כְּרַבִּי יְהוּדָה,** כלומר שכל אחד נשנה כדינו, שחרש פסול לכתחילה וכשר בדיעבד כרבי יהודה, ואילו שוטה וקטן פסולים אף בדיעבד.

הגמרא דוחה באופן אחר שאי אפשר להעמיד את המשנה כרבי יהודה: **מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא רַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר בְּקָטָן, מִכְּלָל דְּרֵישָׁא** שפוסלת בקטן **לָאו רַבִּי יְהוּדָה הִיא** אלא תנא אחר, שכן לא יתכן שרבי יהודה חולק על עצמו. (דוחה הגמרא: **וְדִלְמָא כּוּלָּהּ רַבִּי יְהוּדָה הִיא,** ולא בא לחלוק על עצמו אלא לבאר דבריו. מתרצת הגמרא: **מִי דָּמֵי** הרישא לסיפא, הלא **הֵרִישָׁא לְפִסּוּלָהּ וְסֵיפָא לְכִשֵּׁירָה,** ולכן לא יתכן שאינם חולקים). הגמרא דוחה את הדחייה: **וְדִלְמָא כּוּלָּהּ רַבִּי יְהוּדָה הִיא,** ואין להקשות שיש סתירה בין הרישא לסיפא משום שתרי **גַּוְונֵי קָטָן קָתָנֵי לָהּ** – שיש שני אופנים בקטן, **וְהַמשנה חֲסוּרֵי מִיחַסְּרָא, וְהָכִי קָתָנֵי, הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִקְרוֹת אֶת הַמְּגִילָּה חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן,** כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שקטן אינו מוציא, **בְּקָטָן שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְחִינּוּךְ** – שלא הגיע לגיל שחייבים לחנכו לקיום המצוות, כגון בן תשע או עשר שנים, **אֲבָל בְּקָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְחִינּוּךְ, אֲפִילּוּ לְכַתְּחִלָּה** מוציא, מפני **שֶׁרַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר בְּקָטָן** כזה שהגיע לחינוך. ולפי זה נשאר שבאמת אם כל המשנה שנה רבי יהודה, ופסול החרש שבמשנתנו הוא רק דין לכתחילה, אך בדיעבד השומע ממנו יצא.

הגמרא דוחה את האוקימתא הזו: **כְּמַאי אוֹקִימְתָּא** למשנתנו, **כְּרַבִּי יְהוּדָה,** ולפי זה מה שאמר רבי יהודה בקריאת שמע שאם לא השמיע לאזנו יצא, הוא רק **בְּדִיעֲבַד,** אך לכתחילה צריך להשמיע לאזנו, **אֶלָּא הָא דְּתָנֵי** (רבי) **יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי** בברייתא, **חֵרֵשׁ הַמְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ, תּוֹרֵם** תרומה מפירותיו **לְכַתְּחִלָּה** אף שהוא צריך לברך ואינו שומע את הברכה שמוציא מפיו, **מַנִּי** – מי התנא ששנה ברייתא זו המתירה זאת לכתחילה, **אִי רַבִּי יְהוּדָה,** הרי סבר **שֶׁבְּדִיעֲבַד אִין** אך **לְכַתְּחִלָּה לֹא, וְאִי רַבִּי יוֹסֵי,** הרי סבר **שֶׁבְּדִיעֲבַד נַמִּי לֹא.** ומוכרח שברייתא זו נשנית כרבי יהודה, ואם כן רבי יהודה סבר שמותר אף לכתחילה, ומשנתנו שפסלה בחרש אין להעמידה כרבי יהודה.

הגמרא מנסה להקשות על הדחיה: **וְאֶלָּא מַאי** תסבור שברייתא זו נשנית **כְּרַבִּי יְהוּדָה,** ורבי יהודה מתיר **אֲפִילּוּ לְכַתְּחִלָּה,** אם כן **אֶלָּא הָא דְּתַנְיָא** בברייתא אחרת, **לֹא יְבָרֵךְ אָדָם בִּרְכַּת הַמָּזוֹן בְּלִבּוֹ,** כלומר שאומר ואינו משמיע לאזנו, **וְאִם בֵּירֵךְ** באופן זה **יָצָא. מַנִּי,** הרי אינו **לֹא כְּרַבִּי יְהוּדָה וְלֹא כְּרַבִּי יוֹסֵי,** שכן **אִי כְּרַבִּי יְהוּדָה** הרי רבי יהודה מתיר **אֲפִילּוּ לְכַתְּחִלָּה,** ואילו בברייתא אסרו לכתחילה, **וְאִי כְּרַבִּי יוֹסֵי** הרי לשיטתו **אֲפִילּוּ דִּיעֲבַד נַמִּי לֹא יָצָא,** ואילו בברייתא שנינו שיצא.

---

עיקר המציאות של בני ישראל היא – "ובנו בחרת מכל עם ולשון", דקאי על מתן-תורה, הרי כל עניין שנוגע לבני-ישראל נלקח מהתורה.

**משיחת כ"ה טבת, ה'תשכ"ז**

כיוון שההפטרה יכולה להחליף את הפרשה, הרי מובן, שכשם שיכולים ללמוד כל העניינים מהפרשה, כך יכולים ללמדם גם מההפטרה.

**משיחת כ"ה טבת, ה'תשכ"ז**

הקדוש-ברוך-הוא דורש מיהודי – שיתמסר לגמרי לה' ולתורתו, לא רק בכוחות הגלויים, אלא גם בכוחות הנעלמים, ועד לכוחות העצמיים, ועד לעניין המסירות-נפש, וכפירוש רבינו הזקן שהוא-עניין מסירת הרצון.

**משיחת כ"ה טבת, ה'תשכ"ז**

הגמרא מתרצת את הדחייה: **לְעוֹלָם** הברייתא שחרש תורם לכתחילה כ**רַבִּי יְהוּדָה** היא, וְסבר שהקורא את שמע בלא להשמיע לאזניו הרי זה מותר **אֲפִילּוּ לְכַתְּחִילָּה**, ואם כן משנתינו שפסלה בחרש בהכרח אין להעמידה כרבי יהודה ויש להעמידה כרבי יוסי שסבר שאף בדיעבד לא יצא, **וְלֹא קַשְׁיָא** מן הברייתא לענין ברכת המזון שיש לחלק בין לכתחילה לדיעבד, **דְּהָא** – הברייתא הראשונה שהתירה אף לכתחילה **דְּרַבִּי** – היא דעת רבי יהודה עצמו, **וְהָא** – הברייתא השניה שחילקה בין לכתחילה לדיעבד **דְּרַבִּי** – רבי יהודה אמרה בשם רבו רבי אלעזר בן עזריה, שהוא אכן סבר שיש לחלק בין לכתחילה לדיעבד, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע, צָרִיךְ שֶׁיַּשְׁמִיעַ** קריאתו **לְאָזְנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים ו ד) 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד', ודורשים מתיבת 'שמע', **הַשְׁמַע לְאָזְנֶיךָ מַה שֶּׁאַתָּה מוֹצִיא מִפִּיךָ**, ומלשון 'צריך' משמע שהוא רק דין לכתחילה. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר**, אף לכתחילה אין צריך להשמיע אמירתו לאזנו, שנאמר (שם ו ו) 'אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ', ומאחר שתלה המצוות בלב, למדים שאַחַר כַּוָּנַת הַלֵּב הֵן הַדְּבָרִים, ואין צורך שישמיע לאזנו.

תירוץ נוסף בביאור הברייתא: **הַשְׁתָּא דְּאָתֵית לְהָכִי** שיש מחלוקת בין רבי יהודה בשם רבי אלעזר בן עזריה לרבי מאיר בענין זה, יש לתרץ את הקושיא מן הברייתא של ברכת המזון, **שֶׁאֲפִילּוּ תֵימָא שֶׁרַבִּי יְהוּדָה כְּרַבִּיהּ** רבי אלעזר בן עזריה **סְבִירָא לֵיהּ**, שלכתחילה צריך להשמיע לאזנו, **וְהָא דְּתָנֵי יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי** שאף לכתחילה אין צריך להשמיע לאזנו, **רַבִּי מֵאִיר הִיא** שלדבריו הכל תלוי בכוונת הלב כמבואר.

שנינו במשנה: **רַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר בְּקָטָן.**

הברייתא מביאה מעשה בענין זה: (**דתניא**) [**תַּנְיָא**], **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה**, יש ראיה לדברי ממעשה שהיה, **קָטָן הָיִיתִי, וּקְרִיתִיהָ** למגילה **לְמַעְלָה מֵרַבִּי טַרְפוֹן וּזְקֵנִים** – בפני רבי טרפון וזקנים **בְּלוֹד**, ומכך ששתקו יש ראיה לדברי שקריאה זו כשרה. **אָמְרוּ לוֹ, אֵין מְבִיאִין רְאָיָה מִן הַקָּטָן**, שאדם אינו נאמן להעיד על מה שראה בקטנותו.

ברייתא נוספת בעין זה: **תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי, קָטָן הָיִיתִי וּקְרִיתִיהָ** למגילה **לְמַעְלָה מֵרַבִּי יְהוּדָה. אָמְרוּ לוֹ, אֵין מְבִיאִין רְאָיָה** להלכה **מִן הַמַּתִּיר**, שהרי רבי יהודה הוא המתיר לשמוע קריאה מקטן, ואין להביא ראיה ממנו כיון שרבים חולקים עליו. שואלת הגמרא: **וְלֵימְרוּ לֵיהּ שאֵין מְבִיאִין רְאָיָה מִן הַקָּטָן** כדברי חכמים לרבי יהודה בברייתא הקודמת. משיבה הגמרא: **חָדָא וְעוֹד קָאָמְרוּ לֵיהּ**, כלומר, הוסיפו טעם אחר על הטעם הראשון, והיינו, **חָדָא, דְּקָטָן הָיִיתָ** ואין מביאים ראיה מראייתך, **וְעוֹד, שאֲפִילּוּ** אם **גָּדוֹל הָיִיתָ** באותה שעה והיית יכול להביא ראיה מראייתך, מכל מקום אין לך להביא ראיה ממעשה זה, שכן **אֵין מְבִיאִין רְאָיָה מִן הַמַּתִּיר.**

## משנה

המשנה מפרטת את המצוות שזמנן ביום ואין לעשותן קודם שתנץ החמה: **אֵין קוֹרִין אֶת הַמְּגִילָּה** ביום הפורים, **וְלֹא** מָלִין תינוק בן שמונה ימים, **וְלֹא טוֹבְלִין** טמאי זיבה או טמאי מת ביום השביעי לספירתם, **וְלֹא** מַזִּין מי אפר פרה על טמא מת ביום השלישי והשביעי לספירתו, **וְכֵן שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם לֹא תִּטְבּוֹל, עַד שֶׁתָּנֵץ הַחַמָּה**, שכל אלו זמנם ביום ולא בלילה, **וְכוּלָּן שֶׁעָשׂוּ** דברים אלו **מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, כָּשֵׁר** הדבר, כיון שאז כבר יום הוא ונקרא זמנם, אלא שכיון שאין הכל בקיאים אם עלה השחר, הצריכו לכתחילה שימתינו עד הנץ החמה שאז בוודאי יצאו מידי ספק לילה.

## גמרא

הגמרא מבארת מקור דיני המשנה שכל אלו זמנם ביום ולא בלילה. מבררת הגמרא: **מְנָלָן** הדין שקוראים את המגילה דווקא ביום. משיבה הגמרא: **דְּאָמַר קְרָא** (אסתר ט כח) 'וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים', וממה שנאמר 'ימים' משמע **שבַּיּוֹם אין בַּלַּיְלָה לא.**

מקשה הגמרא: **לֵימָא** תְּיֵהֲוֵי משנה זו **תִּיוּבְתָּא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, חַיָּב אָדָם לִקְרוֹת אֶת הַמְּגִילָּה בַּלַּיְלָה, וְלִשְׁנוֹתָהּ** – לקרותה פעם שניה **בַּיּוֹם**, ואילו במשנה משמע שדווקא ביום חייב ולא בלילה. מתרצת הגמרא: **כִּי קָתָנֵי אַדְּיוֹם** – המשנה דיברה בקריאה של יום, שלמדים מ'והימים' שקריאה זו תהא דווקא ביום ולא בלילה, אך באמת יש חיוב נוסף של קריאה בלילה.

שנינו במשנה: **וְלֹא** מָלִין **וכו'** עד שתנץ החמה.

מבארת הגמרא: מקור דין זה הוא מ**דִּכְתִיב** (ויקרא יב ג) 'וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל', וממה שנאמר 'ביום' מבואר שזמנו רק ביום.

שנינו במשנה: **וְלֹא טוֹבְלִין וְלֹא** מַזִּין **וכו'**.

מבארת הגמרא את מקור הדין בהזאה ובטבילה: **דִּכְתִיב** (במדבר יט יט) 'וְהִזָּה הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא [וגו'] בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי', וממה שנאמר 'ביום' למדים שהזאה היא רק ביום ולא בלילה. **וְאִיתְּקַשׁ טְבִילָה לְהַזָּיָה**, שנאמר בהמשך הפסוק 'וְרָחַץ בַּמַּיִם', ללמד שאף טבילה זמנה היא רק ביום ולא בלילה.

שנינו במשנה: **וְכֵן שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם לֹא תִּטְבּוֹל עַד שֶׁתָּנֵץ הַחַמָּה וכו'.**

מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא, מַאי שְׁנָא שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם מִכָּל חַיָּבֵי טְבִילוֹת** שנאמר לעיל שדינם ביום ולא בלילה, ומדוע יצאה טבילה זו מכללם.

מתרצת הגמרא: **אִיצְטְרִיךְ**, שכן **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא דִּתְיֵהֲוֵי** ראייתה הראשונה של שומרת יום, **כְּרִאְיָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל זָב, וּרְאִיָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁל זָב אִיתְּקַשׁ לְבַעַל קֶרִי, דִּכְתִיב** (ויקרא טו לב) 'זֹאת תּוֹרַת הַזָּב וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע', שנזכרו שניהם יחד, ומלמד, מַה **בַּעַל קֶרִי טוֹבֵל בַּיּוֹם** שראה בו, ואינו צריך להמתין למחרתו, **הַאי** – זב בעל ראייה אחת **נַמִי לִיטְבּוֹל בְּיוֹמֵיהּ** – ביום שראה בו. **וְאִף הָא** – השומרת יום כנגד יום לא תצטרך להמתין למחרתו, ואמנם ודאי אינה דומה לגמרי לבעל קרי וזב בראייה ראשונה, שהרי היא **בִּימָמָא** – ביום ראייתה ודאי **לֵא מָצֵי טָבְלָה, דִּכְתִיב** (שם טו כו) 'כָּל יְמֵי זוֹבָהּ כְּמִשְׁכַּב נִדָּתָהּ יִהְיֶה לָהּ', ומפסוק זה דורשים דין שומרת יום כנגד יום (נדה עג.), ומ'יהיה' דורשים שצריכה לשמור אף מקצת מיום המחרת, אך מכל מקום נאמר **דִּבְלֵילְיָא** שלאחר יום ראייתה **מִיהַת לִיעֲבִיד מִקְצַת שִׁימּוּר**, כלומר שבכך שתשמור אותו לילה תקיים מקצת שימור, **וְאִז תִּיטְבּוֹל**, ולא תהא צריכה להמתין עד היום, **קָא מַשְׁמַע לָן** שאף שומרת יום אינה טובלת אלא ביום שלמחרתו, משום שמה שנלמד שצריכה לשמור יום נוסף הוא מדין ספירה, וכספירת שבעה נקיים של זבה גדולה, **וּכְיָון דְּבָעֵיָא סְפִירָה** ביום שלמחרת ראייתה,

---

כל זמן שעבודתו היא רק מצד הרצון שלו, ומצד ההבנה וההשגה שלו, אינו יכול "ליקח" את התורה, שהיא חכמתו ורצונו של הקדוש-ברוך-הוא, שזהו באין-ערוך לגמרי משכל של נברא, שהרי בורא ונברא הם באין-ערוך לגמרי זה-לזה.

**משיחת כ"ה טבת, ה'תשכ"ז**

וודאי שחכמתו של הקדוש-ברוך-הוא אינה יכולה להיכנס "בקופא דמחטא" של שכל הנברא!

**משיחת כ"ה טבת, ה'תשכ"ז**

רש"ל

**לעולם רבי יהודה** — ואפילו לכתחילה מכשיר. ומתניתין רבי יוסי היא, ואפילו דיעבד לא. **והאי** — דתורם לכתחילה רבי יהודה. **והאי** — דברכת המזון. **דרביה** — משמו של רבי אלעזר בן עזריה אמרה, שצריך להשמיע. והאי לישנא משמע לכתחילה, אבל דיעבד יצא. **והשתא דאתית להכי** — לאשמועינן הא פלוגתא דרבי יהודה ורבי מאיר. **אפילו תימא רבי יהודה** — דאמר בקריאת שמע יצא, דיעבד — אין, לכתחילה — לא. ומתניתין נמי לכתחילה הוא דפסלה לחרש, ורבי יהודה היא. והך דברכת המזון נמי רבי יהודה היא. ודקשיא לך הא דיהודה בריה דרבי שמעון בן פזי מנו, לא רבי יהודה ולא רבי יוסי — רבי מאיר היא, דמכשר לכתחילה. **מן המתיר** — רבי יהודה שקרית לפניו הוא המתיר את הקטן, ואין לך להביא ראיה ממנו, שהרי רבים חולקין עליו.

**משנה ולא** טובלין — משיגיע שביעי לזב ולטמא מת אין אומרים משחשיכה בכניסת שביעי ראוי לטבול, אף על גב דלילה תחילת יום היא — הכא יום בעינן. אבל משעבר היום מותר לטבול בלילה, ובגמרא יליף לה לכולהו. **וכן שומרת יום כנגד יום** — בגמרא מפרש מאי שנא דנקט להא תו באנפי נפשה, הא תנא ליה "אין טובלין". **עד הנץ החמה** — שיצא מספק לילה. **וכולן שעשו כו'** — דמעלות השחר יממא הוא אבל לפי שאין הכל בקיאין בו צריכין להמתין עד הנץ החמה. **גמרא כי קתני** — עד שתהא הנץ החמה אדיום אקרייה שניה, וקאמר שיהא של יום ביום. **ואיתקש טבילה** — דכתיב בסיפיה "ורחץ במים" והוא הדין לזב וזבה. **הכי גרסינן** — פשיטא מאי שנא שומרת יום כנגד יום כו'. **שומרת יום כנגד יום** — לאחר שכלה שבעה ימי נדה נכנסין עשר יום הקרויין ימי זיבה, שאם תראה בהן שלשה ימים רצופין — הרי היא זבה, וטעונה ספירת שבעה וקרבן. ואם תראה יום אחד — שומרת יום למחרת וטובלת. ומקראי יליף לה בתורת כהנים, ומייתי לה בשמעתא בתרייתא דמסכת נדה. תיהוי — הך ראיה של זבה כראיה ראשונה של זב, דאיתקש לבעל קרי, דכתיב "זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע". חדא זיבה כתיב הכא, והיינו ראיה ראשונה, ו"אשר תצא ממנו שכבת זרע" — היינו בעל קרי. **משום דכתיב יהיה גרסינן** — "כל ימי זוב טומאתה כמשכב נדתה יהיה לה". והך קרא בראיית שומרת יום כנגד יום קאי, מרבויי "כל ימי" דרשינן לה במסכת נדה (עג, א). ואמרינן התם: "יהיה לה" — מלמד שסופרת אחד לאחד, קצת מיום המחרת. הלכך, בלילה מיהת תטבול, דעבדה קצת שימור.

תוספות

**ולא** טובלין ולא מזין אלא ביום — קשיא: דהתנן במסכת פרה (פרק י"ב משנה י"א): אין טובלין האזוב בלילה ומזין ביום, אבל הוא עצמו טובל בלילה ומזין עליו ביום. והכא אמרינן דצריך לטבול ביום! ופירש רבינו תם: דשתי טבילות הן, אחת לפני ההזאה כדי לקבל ההזאה, ואותה הוא בלילה, כדתנן במסכת יבמות (מו,ב). ואחת לאחר ההזאה, והיינו ההיא דכתיבא בקרא, וההיא הויא ביממא. והכי נמי משמע פרק שני דכריתות (ט,א) דאיכא טבילה לפני ההזאה, דקאמרינן: מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים, והרצאת דמים נפקא לן מ"ויזרוק את הדם" וטבילה נפקא לן משום דגמירי דאין הזאה בלא טבילה לפניה כדי לקבל ההזאה. והזאת פרה במקום אותה הזאה עומדת, ואם כן צריך טבילה לפניה, וגם צריך טבילה לאחריה, דהא בספרי קתני: שאם הקדים טבילה להזאה — לא עשה ולא כלום. אלמא: שיש טבילה לאחר הזאה, כדמשמע התם, ואחת קודם ההזאה כדמשמע בכריתות ובכמה מקומות בגמרתנו, שמזכיר טבילה לפני ההזאה. ומכל מקום קשה: הכא באיזה טבילה מיירי? אי בטבילה דלפני ההזאה, כדמשמע לישנא דנקט טובלין — ברישא אם כן הויא אפילו בלילה, כדפרישית! ואי מיירי באותה שלאחר הזאה — מאי איריא משום דאיתקש להזאה? תיפוק ליה משום דהויא לאחר ההזאה, ואינה אלא ביום! ולמעוטי לילה שלאחר ההזאה דהיינו ליל שמיני לא איצטריך, דכיון דעבר שביעי — פשיטא דמותר לטבול בכל עת שירצה. וגם רש"י פירש כן, דמשעבר היום מותר לטבול בלילה. לכך נראה כפירוש רבינו יצחק בן אשר: דהכא מיירי בטבילת אזוב, דהויא ביממא, כדתנן במסכת (פרה שם) ולהכי נקט טובלין ואחר כך מזין. והכי נמי משמע בירושלמי, דמייתי קרא ד"וטבל והזה" למדרשא דאתקש טבילה להזאה, והיינו טבילת אזוב. ומיהו קשה לרבינו יצחק: דהא אמר בשלהי מסכת יומא (פח,א) הזב והזבה וטמא מת טבילתן ביום, רבי יוסי אומר: מן המנחה ולמעלה לא יטבול. פירוש: אחר שהתפלל תפלת המנחה, דתפילת נעילה יכול הוא לאומרה בלילה. ופשיטא דהיינו ביום שלאחר ההזאה, דאי לפני ההזאה היאך מותר לטבול ביום הכפורים? אי משום דטבילה בזמנה מצוה — מכל מקום ההזאה הויא שבות, כדאמר פרק אלו דברים (פסחים סה,ב), והיאך יכול לעשות? ואם תפרש שהזה מאתמול ועכשיו הוא טובל בשמיני — אין זו טבילה בזמנה, ולא דחיא יום הכפורים! וצריך לומר: שקיבל ההזאה מקטן, או בשוגג, או שעבר והזה. **דכתיב** וביום השמיני יומל — קשיא: דבפרק "רבי אליעזר אומר אם לא הביא" (שבת קלב,א ושם) דריש האי קרא, לומר אפילו בשבת, ומ"בן שמונת ימים" דריש ולא בלילה, ותניא התם כוותיה דרבי יוחנן! ויש לומר: דהכא מייתי הדרשה הפשוטה יותר, כראיית נגעים. והקשה הרב רבינו אפרים: כיון דמילה אינה בלילה, אם כן הויא מצות עשה שהזמן גרמא שהנשים פטורות ממנה, ואם כן קשיא למה לי בפרק קמא דקדושין (כט,א ושם) קרא ד"אותו" לומר דאשה אינה חייבת למול? תיפוק ליה דמצות עשה שהזמן גרמא היא! ויש לומר: דאי לאו "אותו" הוה אמינא דהאי דנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא — היינו היכא דליכא כרת, דומיא דמצה ושמחה והקהל דלית בהו כרת, ומנייהו ממעטינן נשים. אבל מילה שיש בה כרת, ונברתו עליה שלש עשרה בריתות — הוה אמינא דמחייב בהו נשים למול את בנייהו, קא משמע לן "אותו" דלא. אי נמי למילה שלא בזמנה, וכמאן דאמר דנוהגין בין ביום בין בלילה.

**מאי** שנא שומרת יום כנגד יום וכו' — אי "ולא טובלין" דלעיל מיירי בטבילת אדם — אתי שפיר, דבעי מאי שנא שהזכיר בפני עצמה. אבל אי איירי בטבילת אזוב צריך לפרש הכי: מאי שנא שהזכיר שומרת יום, לומר שהיא ביום, מכל שאר חייבי טבילות.

לְעוֹלָם רַבִּי יְהוּדָה, וַאֲפִילּוּ לְכַתְּחִילָּה. וְלָא קַשְׁיָא: הָא דִּידֵיהּ וְהָא דְּרַבִּיהּ. דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע צָרִיךְ שֶׁיַּשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" - הַשְׁמַע לְאָזְנֶיךָ מַה שֶּׁאַתָּה מוֹצִיא מִפִּיךָ. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: "אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ" - אַחַר כַּוָּנַת הַלֵּב הֵן הֵן הַדְּבָרִים. הָשְׁתָּא דְּאָתֵית לְהָכִי, אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יְהוּדָה כְּרַבִּיהּ סְבִירָא לֵיהּ. וְהָא דְּתָנֵי יְהוּדָה בְּרֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי -רַבִּי מֵאִיר הִיא. "רַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר בְּקָטָן." תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: קָטָן הָיִיתִי וּקְרִיתִיהָ לְמַעֲלָה מֵרַבִּי טַרְפוֹן וּזְקֵנִים בְּלוֹד. אָמְרוּ לוֹ: אֵין מְבִיאִים רְאָיָה מִן הַקָּטָן. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי: קָטָן הָיִיתִי וּקְרִיתִיהָ לְמַעֲלָה מֵרַבִּי יְהוּדָה. אָמְרוּ לוֹ: אֵין מְבִיאִין רְאָיָה מִן הַמַּתִּיר. וְלֵימְרוּ לֵיהּ: אֵין מְבִיאִים רְאָיָה מִן הַקָּטָן! חָדָא וְעוֹד קָאָמְרוּ לֵיהּ. חָדָא קָטָן הָיִיתָ. וְעוֹד: אֲפִילּוּ גָּדוֹל הָיִיתָ, אֵין מְבִיאִין רְאָיָה מִן הַמַּתִּיר. **משנה** אֵין קוֹרִין אֶת הַמְּגִילָּה, וְלֹא מָלִין וְלֹא טוֹבְלִין וְלֹא מַזִּין, וְכֵן שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם, לֹא תִּטְבּוֹל עַד שֶׁתָּנִץ הַחַמָּה. וְכוּלָּן שֶׁעָשׂוּ מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר כָּשֵׁר. **גמרא** מִנָּלַן? דְּאָמַר קְרָא: "וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים" - בַּיּוֹם - אִין, בַּלַּיְלָה - לֹא. לֵימָא תֵּיהֲוֵי תִּיוּבְתָּא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: חַיָּיב אָדָם לִקְרוֹת אֶת הַמְּגִילָּה בַּלַּיְלָה וְלִשְׁנוֹתָהּ בַּיּוֹם? כִּי קָתָנֵי - אַדְּיוֹם. "וְלֹא מָלִין וכו'" דִּכְתִיב: "יוֹבִיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל". "וְלֹא טוֹבְלִין וְלֹא מַזִּין וכו'", דִּכְתִיב: "וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי", וְאִיתְקַשׁ טְבִילָה לַהֲזָיָה. "וְכֵן שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם לֹא תִּטְבּוֹל עַד שֶׁתָּנִץ הַחַמָּה וכו'." פְּשִׁיטָא! מַאי שְׁנָא שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם מִכָּל חַיָּבֵי טְבִילוֹת? אִיצְטְרִיךְ. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא הֵיכָא דְּרָאיָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל זָב, וּרְאִיָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁל זָב אִיתְקַשׁ לְבַעַל קְרִי, דִּכְתִיב: "זֹאת תּוֹרַת הַזָּב וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע." מַה בַּעַל קְרִי טוֹבֵל בַּיּוֹם - הַאי נַמִּי לִיטְבּוֹל בְּיוֹמֵיהּ. וְהָא בִּימָמָא לָא מְצֵי טָבְלָה, דִּכְתִיב: "כָּל יְמֵי זוֹבָהּ כְּמִשְׁכַּב נִדָּתָהּ יִהְיֶה לָהּ" - בְּלֵילְיָא מִיהַת לִיעֱבֵיד מִקְצָת שִׁימּוּר, וְתִטְבּוֹל. קָא מַשְׁמַע לָן כֵּיוָן דְּבָעְיָא סְפִירָה,

קא

ספירה

דכתיב בקרא, וההיא הויא ביממא. והכי נמי משמע פרק שני דכריתות (ט,א) דאיכא טבילה לפני ההזאה, דקאמרינן: מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים, והרצאת דמים נפקא לן מ"ויזרוק את הדם" וטבילה נפקא לן משום דגמירי דאין הזאה בלא טבילה לפניה כדי לקבל ההזאה. והזאת פרה במקום אותה הזאה עומדת, ואם כן צריך טבילה לפניה, וגם צריך טבילה לאחריה, דהא בספרי קתני: שאם הקדים טבילה להזאה — לא עשה ולא כלום. אלמא: שיש טבילה לאחר הזאה, כדמשמע התם, ואחת קודם ההזאה כדמשמע בכריתות ובכמה מקומות בגמרתנו, שמזכיר טבילה לפני ההזאה. ומכל מקום קשה: הכא באיזה טבילה מיירי? אי בטבילה דלפני ההזאה, כדמשמע לישנא דנקט טובלין — ברישא אם כן הויא אפילו בלילה, כדפרישית! ואי מיירי באותה שלאחר הזאה — מאי איריא משום דאיתקש להזאה? תיפוק ליה משום דהויא לאחר ההזאה, ואינה אלא ביום! ולמעוטי לילה שלאחר ההזאה דהיינו ליל שמיני לא איצטריך, דכיון דעבר שביעי — פשיטא דמותר לטבול בכל עת שירצה. וגם רש"י פירש כן, דמשעבר היום מותר לטבול בלילה. לכך נראה כפירוש רבינו יצחק בן אשר: דהכא מיירי בטבילת אזוב, דהויא ביממא, כדתנן במסכת (פרה שם) ולהכי נקט טובלין ואחר כך מזין. והכי נמי משמע בירושלמי, דמייתי קרא ד"וטבל והזה" למדרשא דאתקש טבילה להזאה, והיינו טבילת אזוב. ומיהו קשה לרבינו יצחק: דהא אמר בשלהי מסכת יומא (פח,א) הזב והזבה וטמא מת טבילתן ביום, רבי יוסי אומר: מן המנחה ולמעלה לא יטבול. פירוש: אחר שהתפלל תפלת המנחה, דתפילת נעילה יכול הוא לאומרה בלילה. ופשיטא דהיינו ביום שלאחר ההזאה, דאי לפני ההזאה היאך מותר לטבול ביום הכפורים? אי משום דטבילה בזמנה מצוה — מכל מקום ההזאה הויא שבות, כדאמר פרק אלו דברים (פסחים סה,ב), והיאך יכול לעשות? ואם תפרש שהזה מאתמול ועכשיו הוא טובל בשמיני — אין זו טבילה בזמנה, ולא דחיא יום הכפורים! וצריך לומר: שקיבל ההזאה מקטן, או בשוגג, או שעבר והזה. **דכתיב** וביום השמיני יומל — קשיא: דבפרק "רבי אליעזר אומר אם לא הביא" (שבת קלב,א ושם) דריש האי קרא, לומר אפילו בשבת, ומ"בן שמונת ימים" דריש ולא בלילה, ותניא התם כוותיה דרבי יוחנן! ויש לומר: דהכא מייתי הדרשה הפשוטה יותר, כראיית נגעים. והקשה הרב רבינו אפרים: כיון דמילה אינה בלילה, אם כן הויא מצות עשה שהזמן גרמא שהנשים פטורות ממנה, ואם כן קשיא למה לי בפרק קמא דקדושין (כט,א ושם) קרא ד"אותו" לומר דאשה אינה חייבת למול? תיפוק ליה דמצות עשה שהזמן גרמא היא! ויש לומר: דאי לאו "אותו" הוה אמינא דהאי דנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא — היינו היכא דליכא כרת, דומיא דמצה ושמחה והקהל דלית בהו כרת, ומנייהו ממעטינן נשים. אבל מילה שיש בה כרת, ונברתו עליה שלש עשרה בריתות — הוה אמינא דמחייב בהו נשים למול את בנייהו, קא משמע לן "אותו" דלא. אי נמי למילה שלא בזמנה, וכמאן דאמר דנוהגין בין ביום בין בלילה.

**מאי** שנא שומרת יום כנגד יום וכו' — אי "ולא טובלין" דלעיל מיירי בטבילת אדם — אתי שפיר, דבעי מאי שנא שהזכיר בפני עצמה. אבל אי איירי בטבילת אזוב צריך לפרש הכי: מאי שנא שהזכיר שומרת יום, לומר שהיא ביום, מכל שאר חייבי טבילות.

ספירה

---

האמונה בה' היא היסוד גם להנהגה הראוייה בין אדם לחבירו.

**משיחת כ"ה טבת, ה'תשכ"ז**

תוספות

**ספירה** ביממא היא — מכאן קשיא לפירוש רש"י ד"ביצד צולין" (פסחים פא,א ושם) דפריך: ולרבי יוסי דאמר מקצת היום כבולו, וזבה שראתה בשבעה לספירתה אינה סותרת, אם כן, זבה גדולה לדידיה היכי משכחת לה? ומשני: [בראתה כל שני] בין השמשות, דאז הוי סוף היום ותחלת האחר בטומאה. וקשיא: אמאי לא אמר ברואה בלילות? דהא ספירת לילה לאו ספירה היא, ונמצא שכל היום טמא, כיון שתחילתו הוי טמא! ויש לומר: דסבר רבי יוסי דסוף היום מהני לשמור כמו תחלת היום. והכי נמי משמע פרק שני דנזיר (טז,א) בסופו, דקאמר: [לרבי יוסי זבה גמורה] היכי משכח לה? אי דחזי בפלגא דיומא — אידך פלגא ליהוי לה שימור, ואם תאמר: אם כן רבי יוסי דסבר מקצת היום כבולו, אם כן היה לו להקשות רבי יוסי כבותאי אמרה לשמעתיה, כדקפריך לרב בנדה (סט,א) ויש לומר: דכותאי אמרי אפילו מיום ראשון שפסקה בו, דסופרתו ליום ראשון, ורבי יוסי לא אמר אלא מיום שבעה. **והא** קיימא לן דעם צאת הכוכבים ליליא הוא — ואם תאמר: כיון דקיימא לן דבצאת הכוכבים הוי ליליא, אם כן אמאי פליגי רבי יוסי ורבי יהודה בבין השמשות? לימרו בצאת הכוכבים! ויש לומר: דאף בשיעור צאת הכוכבים יש חילוק, שיש כוכבים נראין ביום.

**והיה** לנו הלילה למשמר — קשיא: דהא אמרינן בברכות (ב,ב ושם) גבי צאת הכוכבים לילה הוא, ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר — דכתיב "והיה לנו הלילה למשמר", ואמאי לא הוי ראייה גמורה כדמפקינן הכא מקרא? ויש לומר: דהתם בעי לאסוקי דזמן שביבה דגבי קריאת שמע הוי צאת הכוכבים, ומשום הכי קאמרינן התם דאין זו ראייה גמורה. דנהי דהוי לילה באותה שעה, מכל מקום לא הוי זמן שביבה לכל אדם. **ולוידוי** יום הכפורים דתניא — קשיא: אמאי איצטריך למימר האי? כיון דתנא כל היום כשר לסמיכה, והלא הוידוי אינו אלא בשעת סמיכה! ויש לומר: דאי לאו האי הוה אמינא דוידוי זה (בוידוי) דשאר סמיכות, דאינו כשר כל היום. ויגרום נמי לסמיכה שלא תהא כשרה כל היום כשאר סמיכות, משום הכי איצטריך למתני הוידוי.

**לקמיצה** ולהקטרה דכתיב ביום צוותו — אבל שחיטה לא מפקינן מהאי קרא, דלאו עבודה היא, שהרי כשרה בזר. וקרא משתעי בעבודה, דכתיב "להקריב את קרבניהם", וכן תנופה והגשה אין צריך בהו כהן במנחה לפני הקמיצה.

**כל** הלילה כשר לקצירת העומר. — אומר רבינו תם: שאם שכח לברך בלילה לא יברך ביום, כדמשמע בהאי סתמא דמתניתין. דנהי דאיכא סתמא במנחות (עא,א) דתני נקצר ביום כשר בדיעבד, מכל מקום סתמא דהכא עדיפא, דהא קתני לה גבי הלכתא פסיקתא דדינא. ועוד נראה: דאפילו למאן דמכשר קצירת העומר ביום דיעבד, מודה הוא גבי ספירה דאין לברך ביום, משום דשנה עליה הכתוב לעכב, דכתיב (ויקרא כג) "תמימות" ואי אתה מוצא תמימות אלא כשאתה מונה בלילה. וכן כתוב ב"הלכות גדולות". וב"הלכות גדולות" כתב: דהיכא דאינשי לברך בלילה יכולה למחר בלא ברכה וכן הלכה. אבל אם שכח לילה ויום — לא יכולה עוד בברכה, דבעינן "תמימות" וליכא. ואחר שבירך על הספירה אומר "יהי רצון שיבנה וכו'" מה שאין כן בתקיעת שופר ולולב, והיינו טעמא לפי שאין אלא הזכרה עתה לבנין בית המקדש, אבל לשופר ולולב יש עשיה.

ולהקטיר

רש"י

**קא משמע לן** — כיון דהאי אחד לאחד משום ספירה היא, מדוגמת ספירת שבעה, כל ספירה דיממא היא, דכתיב "וספרה לה שבעת ימים" (ויקרא טו). **מקדמי** = מקדימין. **מחשכי** = מעריבין. **תא שמע והיה לנו הלילה למשמר והיום למלאכה** — שמע מינה: כל זמן שעסוקים במלאכה קרי יום, ולא קדמותא וחשכותא. **משנה** כל היום כשר — ואף על גב דקיימא לן זריזין מקדימין למצות, דכתיב "וישכם אברהם בבקר" (בראשית כב) אפילו הכי כשר כל היום. **לוידוי פרים** — פר העלם דבר של צבור, ופר כהן משיח, שמתודין עליו חטא שהביאוהו עליו. כדאמרינן במסכת יומא (לו, ב): "והתודה" על חטאת עון חטאת. כתיב הכא "וכפר עליו הכהן" (ויקרא ד) וכתיב התם ביום הכפורים "יעמד חי לפני ה' לכפר עליו וגו'" (ויקרא טז) מה להלן כפרת דברים וביום, כדיליף לקמן — אף כאן כפרת דברים וביום. **למליקה** — של עוף. **לקבלה** — לקבלת הדם. **להויה** — לזריקת הדם, והזיית פרים הנשרפין וחטאות הפנימיות שהיא זריקה שלהן. **גמרא בכפרת דברים** — וידוי. במסכת יומא (לו, ב) מסיים לה: אתה אומר בכפרת דברים, או אינו אלא בכפרת דמים? הרי הוא אומר "ושחט את פר החטאת אשר לו" למדנו שעדיין לא נשחט הפר. **כי ביום הזה יכפר עליכם** — אלמא כפרתו ביום. **והניף והקריב** — והקרבה היא הגשה, דאי אפשר לומר הך הקרבה היא הקטרת הקומץ — דהא כתיב בתריה "וקמץ והקטיר". ומה היא הגשה — מגיש את המנחה ומגיעה בקרן מערבית דרומית של מזבח כנגד חודה של קרן, ואחר כך קומץ. ומקראי יליף לה במסכת סוטה (יד, ב) ובמנחות (יט, ב). **לקמיצה ולהקטרה** — בהקטרת קומץ קאמר, שהיא במנחה כנגד זריקת דם בזבחים, ואינה כשרה אלא ביום. אבל הקטר חלבים ואברים — תנן במתניתין דכשרים כל הלילה. **ביום צוותו** — להקריב את "קרבניהם" וכל הני הקרבת הקרבן נינהו. דאילו הקטרת קומץ הקרבה היא, וקמיצה איתקש להקטרה, דכתיב "וקמץ והקטיר". מליקת עוף, מליקתו והזייתו כאחת, והזייתו היא הקרבתו. קבלת דם — הקרבה קרי לה, דאמר מר (חגיגה יא, א): "והקריבו" — זו קבלת הדם. אי נמי: להקריב — כל צורכי הקרבה; קמיצה ומליקה וקבלה כולן צרכי הקרבה הן, ואי אפשר בלא הן. אבל הגשה ותנופה — אינן מעכבין.

משפט

סְפִירָה בִּימָמָא הִיא. "וְכוּלָּן שֶׁעָשׂוּ מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר כָּשֵׁר." מְנָהֲנֵי מִילֵּי? אָמַר רָבָא: אָמַר קְרָא: "וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם" - לַמֵּאִיר וּבָא קְרָאוֹ יוֹם. אֶלָּא מֵעַתָּה "וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה", לַמַּחֲשִׁיךְ וּבָא קְרָא לַיְלָה? הָא קַיְימָא לָן עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים לָאו לַיְלָה הוּא! אֶלָּא אָמַר רַבִּי זֵירָא, מֵהָכָא: "וַאֲנַחְנוּ עֹשִׂים בַּמְّלָאכָה וְחֶצְיָם מַחֲזִיקִים בָּרְמָחִים מֵעֲלוֹת הַשַּׁחַר וְעַד צֵאת הַכּוֹכָבִים", וְאוֹמֵר: "וְהָיוּ לָנוּ הַלַּיְלָה מִשְׁמָר וְהַיּוֹם מְלָאכָה". מַאי "וְאוֹמֵר"? וְכִי תֵּימָא מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר לָאו יְמָמָא, וּמִכִּי עָרְבָא שַׁמְשָׁא לֵילְיָא, וְאִינְהוּ מְקַדְּמִי וּמְחַשְּׁכִי - תָּא שְׁמַע "וְהָיוּ לָנוּ הַלַּיְלָה מִשְׁמָר וְהַיּוֹם מְלָאכָה". **משנה** כָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לִקְרִיאַת הַמְּגִילָה, וְלִקְרִיאַת הַהַלֵּל, וְלִתְקִיעַת שׁוֹפָר, וְלִנְטִילַת לוּלָב, וְלִתְפִלַּת הַמּוּסָפִין, וְלַמּוּסָפִין, וּלְוִידּוּי הַפָּרִים, וּלְוִידּוּי מַעֲשֵׂר, וּלְוִידּוּי יוֹם הַכִּפּוּרִים, לִסְמִיכָה, לִשְׁחִיטָה, לִתְנוּפָה, לְהַגָּשָׁה, לִקְמִיצָה, וּלְהַקְטָרָה, לְמֵלִיקָה, וּלְקַבָּלָה, וּלְהַזָּיָה, וּלְהַשְׁקָיַת סוֹטָה, וְלַעֲרִיפַת הָעֶגְלָה, לְטַהֲרַת הַמְּצוֹרָע. כָּל הַלַּיְלָה כָּשֵׁר לִקְצִירַת הָעוֹמֶר, וּלְהַקְטֵר חֲלָבִים וְאֵבָרִים. זֶה הַכְּלָל: דָּבָר שֶׁמִּצְוָתוֹ בַּיּוֹם כָּשֵׁר כָּל הַיּוֹם, דָּבָר שֶׁמִּצְוָתוֹ בַּלַּיְלָה כָּשֵׁר כָּל הַלַּיְלָה. **גמרא** מְנָלַן? אָמַר קְרָא: "וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים". וְלִקְרִיאַת הַהַלֵּל - דִּכְתִיב: "מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ." רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: "זֶה הַיּוֹם עָשָׂה ה'." "וְלִנְטִילַת לוּלָב" - דִּכְתִיב: "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן." "וְלִתְקִיעַת שׁוֹפָר" - דִּכְתִיב: "יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם." וּלְמוּסָפִין - דִּכְתִיב: "דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ." "וְלִתְפִלַּת הַמּוּסָפִין" - כְּמוּסָפִין שָׁוְיוּהָ רַבָּנַן. "וּלְוִידּוּי פָּרִים" - דְּיָלִיף 'כִּפֻּרָה' 'כִּפֻּרָה' מִיּוֹם הַכִּפּוּרִים. דְּתַנְיָא גַּבֵּי יוֹם הַכִּפּוּרִים: "וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ" - בְּכִפֻּרַת דְּבָרִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְכַפָּרָה בִּימָמָא הוּא, דִּכְתִיב: "בַּיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם." "וּלְוִידּוּי מַעֲשֵׂר וכו'" - דִּכְתִיב: "וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת" וּסְמִיךְ לֵיהּ: "הַיּוֹם הַזֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ מְצַוְּךָ". "לִסְמִיכָה וְלִשְׁחִיטָה" - דִּכְתִיב: "וְסָמַךְ וְשָׁחַט" וּכְתִיב בָּהּ בִּשְׁחִיטָה: "בַּיּוֹם זִבְחֲכֶם." "וּלְתִנּוּפָה" - דִּכְתִיב: "בַּיּוֹם הֲנִיפְכֶם אֶת הָעֹמֶר". "וּלְהַגָּשָׁה" - דְּאִיתְקַשׁ לִתְנוּפָה, דִּכְתִיב: "וְלָקַח הַכֹּהֵן מִיַּד הָאִשָּׁה אֵת מִנְחַת הַקִּנָּאֹת וְהֵנִיף וְהִקְרִיב." "וְלִמְלִיקָה וְלִקְמִיצָה וּלְהַקְטָרָה וּלְהַזָּיָה" - דִּכְתִיב: "בְּיוֹם צַוּוֹתוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". "וּלְהַשְׁקָיַת סוֹטָה" - אָתְיָא 'תּוֹרָה' 'תּוֹרָה'. כְּתִיב הָכָא: "וְעָשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן אֶת כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת", וּכְתִיב הָתָם: "עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל הַמִּשְׁפָּט".

מה

**סְפִירָה** רק **בְּיָמָא הִיא** ולא בלילה, כמו שנאמר (ויקרא טו כח) 'וְסָפְרָה לָהּ שִׁבְעַת יָמִים', ולכן צריכה להמתין עד למחרתו.

שנינו במשנה: **וְכוּלָּן שֶׁעָשׂוּ מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר כָּשֵׁר.**

מבררת הגמרא: **מְנָהֲנֵי מִילֵּי** שתחילת היום הוא מעלות השחר.

משיבה הגמרא: **אָמַר רָבָא, דְּאָמַר קְרָא** (בראשית א ה) 'וַיִּקְרָא אֱלֹהִים **לָאוֹר יוֹם**', כלומר, **לְמֵאִיר וָבָא** – כשאור השחר מתחיל לבוא ולהאיר **קְרָאוֹ** ה' **יוֹם.**

מקשה הגמרא: **אֶלָּא מֵעַתָּה** לפי סברא זו, כיצד נפרש את מה שנאמר (שם) 'וְלַחֹשֶׁךְ **קָרָא לָיְלָה**' [האם גם בזה נפרש שלַמַּחֲשִׁיךְ **וָבָא קָרָא לָיְלָה**, כלומר שבשקיעת החמה שאז מתחיל החושך לבוא קראו לילה], **וְהָא** קַיְימָא לָן להלכה **דְּעַד צֵאת הַכּוֹכָבִים לָאו לַיְלָה הוּא**, כלומר שתחילת הלילה הוא רק בצאת הכוכבים כשמחשיך לגמרי, ואם כן גם יום צריך לומר שהוא רק כשמאיר לגמרי דהיינו בהנץ החמה, ומנין שאף מעלות השחר נחשב יום.

הגמרא מביאה מקור אחר לדין המשנה: **אֶלָּא אָמַר** רַבִּי זֵירָא, המקור לכך הוא **מֵהָכָא**, שנאמר בבנין חומת ירושלים על ידי עולי בבל (נחמיה ד טו) 'וַאֲנַחְנוּ **עוֹשִׂים בַּמְّלָאכָה וְחֶצְיָם מַחֲזִיקִים רְמָחִים מֵעֲלוֹת הַשַּׁחַר עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים**', ומבואר שתחילת היום הוא מעלות השחר. **וְעוד אוֹמֵר** הכתוב (שם ד טז) '(והיה) [וְהָיוּ] לָנוּ הַלַּיְלָה (למשמר) [מִשְׁמָר וְהַיּוֹם מְלָאכָה]'. שואלת הגמרא: **מַאי** 'וְאוֹמֵר', כלומר מדוע הוצרך רבי זירא להביא פסוק זה. משיבה הגמרא: **וְכִי תֵּימָא** שאין מהפסוק הראשון ראיה לכך, משום שניתן לומר שבאמת **מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד הַשַّחַר לָאו יְמָמָא** הוא, **וְכן** אפשר לומר שכבר **מִכִּי עָרְבָא שְׁמָשָׁא לֵילְיָא** הוא, **וְאִינְהוּ** שעשו במלאכה מעלות השחר ועד צאת הכוכבים, היו **מְקַדְּמֵי** במלאכה קודם תחילת היום, **וּמְחַשְּׁכֵי** במלאכתם לאחר סוף היום, לכן אמר רבי זירא, **תָּא שְׁמַע** זאת ממה שנאמר '(והיה) [וְהָיוּ] לָנוּ הַלַּיְלָה **מִשְׁמָר וְהַיּוֹם מְלָאכָה**', כלומר שמפסוק זה מוכח שהמלאכה היתה רק ביום, וממילא הזמנים שנתבארו בפסוק הראשון הרי הם מוכיחים על משך זמן היום, שהוא מעלות השחר עד צאת הכוכבים.

## משנה

המשנה מפרטת את המצוות שזמנן ביום, ושכל היום כולו כשר בהם: **כָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לִקְרִיאַת הַמְּגִלָּה** של יום הפורים, **וְלִקְרִיאַת הַהַלֵּל** בימים שחייבים בה, **וְלִתְקִיעַת שׁוֹפָר** בראש השנה, **וְלִנְטִילַת לוּלָב** ביום הראשון של סוכות, **וְלִתְפִלַּת הַמּוּסָפִין** בימים שבהם היה קרבן מוסף במקדש, **וּלְמוּסָפִין** – להקריב קרבן מוסף במקדש, **וּלְוִידּוּי הַפָּרִים** – על פר העלם דבר של ציבור (ויקרא ד טו) ועל פר כהן משיח (שם ד ד), שמתוודים על החטא שעליו הוא בא, **וּלְוִידּוּי מַעֲשֵׂר**, שבערב פסח של שנה רביעית ושביעית לשמיטה מבערים את המעשרות מהבית, ואומרים הפסוקים 'בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת' וגו' ואילך (דברים כו יג־טו), **וּלְוִידּוּי יוֹם הַכִּפּוּרִים** שהיה כהן גדול מתוודה על הקרבנות שהקריב (ויקרא טז כא), **וּלְסְמִיכָה** על ראש הקרבנות (שם ג ב ועוד), **וּלְשְׁחִיטָה** של הקרבנות, **וּלְתְנוּפָה** של העומר בהבאתו למחרת יום טוב הראשון של פסח (שם כא יא), **וּלְהַגָּשָׁה** **וּלְקְמִיצָה וּלְהַקְטָרָה** של המנחות, שמגישים אותן תחילה ליסוד קרן מערבית דרומית של המזבח (שם ב ח), והכהן קומץ מן הסולת והשמן ומקטירם על המזבח (שם ב ט), **וּלְמְלִיקָה** של קרבן העוף, **וּלְכִבְלָה** של דם הקרבנות במזרק להזותו על המזבח, **וּלְהַזָּיָה** שלו על המזבח, **וּלְהַשְׁקָיַת סוֹטָה** – אשה שקינא לה בעלה ונסתרה, שהיו משקים אותה מים המאררים, והמים בודקים אותה אם זינתה (במדבר ה כד), **וְלַעֲרִיפַת הָעֶגְלָה** – כשנמצא אדם הרוג מחוץ לעיר ולא נודע מי הכהו, היו זקני העיר יוצאים ועורפים את העגלה בנחל, ואומרים 'ידינו לא שפכו את הדם הזה' (דברים כא ד), **וּלְטַהֲרַת הַמְּצוֹרָע** – אדם שנפל בו נגע צרעת וטימאהו הכהן ויצא מחוץ למחנה, כשמתרפא מצרעתו מובא אל הכהן ורואה שאכן נרפא, ועושה סדר טהרה בהזאה והקרבה ככל המבואר בפרשת מצורע (ויקרא יד ב־ז).

המשנה מונה את המצוות שזמנן כל הלילה: **כָּל הַלַּיְלָה כָּשֵׁר לִקְצִירַת הָעוֹמֶר** במוצאי יום טוב ראשון של פסח (ויקרא כג י־יא), **וּלְהַקְטֵר חֲלָבִים** של קרבנות **וְאֵבָרִים** של עולות הקריבות כליל למזבח. **זֶה הַכְּלָל, דָּבָר שֶׁמִּצְוָתוֹ בַּיּוֹם כָּשֵׁר כָּל הַיּוֹם, וְדָבָר שֶׁמִּצְוָתוֹ בַּלַּיְלָה כָּשֵׁר כָּל הַלַּיְלָה.**

## גמרא

הגמרא מבארת את מקור דיני המשנה. מבררת הגמרא: **מְנָלָן** שקריאת המגילה כשירה כל היום. משיבה הגמרא: **דְּאָמַר קְרָא** (אסתר ט כח) 'וְהַיָּמִים **הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים**', ומבואר שזמנה ביום, ופשוט מסברא דהיינו כל היום.

הגמרא מבארת את מקור הדינים הנוספים שבמשנה: כל היום כשר **לְקְרִיאַת הַהַלֵּל, דִּכְתִיב** (תהלים קיג ג) 'מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ **עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם ה'**', ומבואר שזמנה ביום. (**רבי יוסי**) [**רַב יוֹסֵף**] **אוֹמֵר**, המקור הוא מפסוק שבהלל (שם קיח כד) 'זֶה **הַיּוֹם עָשָׂה ה' נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ**'. **וְלִנְטִילַת לוּלָב** המקור שזמנו ביום הוא, **דִּכְתִיב** (ויקרא כג מ) 'וּ**לְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן**'. **וּלְתִקְיעַת שׁוֹפָר** המקור שזמנו ביום, **דִּכְתִיב** (במדבר כט א) 'יוֹם **תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם**'. **וּלְמוּסָפִין** המקור שזמנו כל היום, **דִּכְתִיב** בקרבנות המוספין (ויקרא כג לז) 'דְּבַר יוֹם **בְּיוֹמוֹ**'. **וְלִתְפִלַּת הַמּוּסָפִין** המקור שזמנו ביום, שכן בְּקרבנות **המוּסָפִין שֶׁיֵּשׁוּ רַבָּנָן**, כיון שנתקנו כנגד קרבנות המוספים, ולכן זמנו ביום כזמן קרבנות המוספים.

**וּלְוִידּוּי פָּרִים** מקורו שהוא רק ביום, **דְּיָלִיף** בגזירה שוה 'כַּפָּרָה' 'כַּפָּרָה' **מִיּוֹם הַכִּפּוּרִים**, שנאמר בפרים אלו (ויקרא ד כ) 'וְכִפֶּר עֲלֵהֶם הַכֹּהֵן', וביום הכפורים נאמר (שם טז יא) 'וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ', ומפסוק זה למדים את דין וידוי כהן גדול ביום הכפורים, **דְּתַנְיָא** בברייתא, לגבי הפסוק שנאמר **גַּבֵּי יוֹם הַכִּפֻּרִים** 'וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ **וּבְעַד בֵּיתוֹ**', **בְּכַפָּרַת דְּבָרִים** – בוידוי שמכפר על עצמו בדברים **הָכָתוּב מְדַבֵּר**, **וְהֵרֵי** דיני **הַכַּפָּרָה** של יום הכפורים **בְּיָמָא הוּא, דִּכְתִיב** ביום הכפורים (שם טז ל) 'כִּי **בַּיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם**', וממילא נלמד בגזירה שוה שגם הכפרה שנאמרה בפרים וידוי היא, וממילא אף וידוי זה נאמר דווקא ביום.

שנינו במשנה: **וּלְוִידּוּי מַעֲשֵׂר וכו'.**

מבארת הגמרא את המקור שזמנו ביום: **דִּכְתִיב** (דברים כו יג) 'וְאָמַרְתָּ **לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת**', **וְסָמִיךְ לֵיהּ** (שם כו טז) 'הַיּוֹם **הַזֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ מְצַוְּךָ**', ומסמיכות זו אנו למדים שזמן וידוי מעשר ביום.

שנינו במשנה: **לִסְמִיכָה וְלִשְׁחִיטָה.**

המקור שהן רק ביום: **דִּכְתִיב** (ויקרא ג ח) 'וְ**סָמַךְ** וְ**שָׁחַט**', ולמדים מסמיכותן שדינן שוה, **וּכְתִיב בָּהּ בִּשְׁחִיטָה** (שם יט ז) 'בְּ**יוֹם זִבְחֲכֶם**', ומבואר שהשחיטה היא רק ביום, והוא הדין לסמיכה שזמנה ביום.

המקור לדינים נוספים שבמשנה: **וְלִתְנוּפָה** המקור שהיא ביום דווקא, **דִּכְתִיב** (שם כג יב) 'בְּ**יוֹם הֲנִיפְכֶם אֶת הָעֹמֶר**'. **וְלַהֲגָּשָׁה** המקור שהיא רק ביום, למדים **מִדְּאִיתְּקַשׁ לִתְנוּפָה** שהיא ביום כאמור, **דִּכְתִיב** לגבי סוטה (במדבר ה כה) 'וְלָקַח הַכֹּהֵן מִיַּד **הָאִשָּׁה אֵת מִנְחַת הַקְּנָאוֹת וְהֵנִיף וְהִקְרִיב**', ו'והקריב' הוא הגשה, ונסמך ל'והניף' להקישו לו לענין זה.

שנינו במשנה: **וְלִמְלִיקָה וְלִקְמִיצָה וּלְהַקְטָרָה וּלְהַזָּיָה.**

הגמרא מבארת המקור שכל עבודות אלו נעשות רק ביום: **דִּכְתִיב** (ויקרא ז לח) 'בְּ**יוֹם צַוּוֹתוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת קָרְבְּנֵיהֶם לַה'**'. מקור הדין הבא: **וּלְהַשְׁקָיַת סוֹטָה** המקור שזמנה ביום, **אָתְיָא** בגזירה שוה 'תּוֹרָה' 'תּוֹרָה', **כְּתִיב הָכָא** בפרשת סוטה (במדבר ה ל) 'וְ**עָשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן אֶת כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת, וּכְתִיב הָתָם** בענין המשפט (דברים יז יא) 'עַל **פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל הַמִּשְׁפָּט**',

---

כל מצווה, איזו שתהי', היא רצון העליון, ולכן צריך וכדאי להשתדל עד כדי מסירות-נפש גם עבור עניין קטן וקל.

המשך ביאור למס' מגילה ליום ראשון עמ' א

שֶׁנּוֹלַד משה נִתְמַלֵּא כָּל הַבַּיִת כּוּלּוֹ אוֹרָה, עָמַד אָבִיהָ [–עמרם] וּנְשָׁקָהּ עַל רֹאשָׁהּ, אָמַר לָהּ, בִּתִּי, מכך שנתמלא הבית אורה מוכח שִׁנְתְקַיְּימָה נְבוּאָתֵךְ שהוא יגאל את ישראל משיעבודם. וְכֵיוָן שֶׁהִנְחוּהוּ בתיבה וְהִשְׁלִיכוּהוּ לַיְּאוֹר, מחמת גזירת 'כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְּאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ' (שמות א כב), עָמַד אָבִיהָ וּטְפָחָהּ [–הכה אותה] עַל רֹאשָׁהּ, וְאָמַר לָהּ, בִּתִּי, הֵיכָן נְבוּאָתֵךְ, שכיון שהונח ביאור ודאי ימות שם, ולא יושיע את ישראל. מוסיפה הגמרא: הֲיֵינוּ דִּכְתִיב (שם ב ד) 'וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ [–מרים] מֵרָחֹק לְדֵעָה מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ' [–למשה], שהתיצבה לָדַעַת מַה יְּהֵא בְּסוֹף נְבוּאָתָהּ – האם תתקיים נבואתה או לא.

ממשיכה הגמרא לבאר: דִּכְוָרָה, מנין שהיתה נביאה, דִּכְתִיב (שופטים ד ד) 'וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה אֵשֶׁת לַפִּידוֹת', הרי שהיתה נביאה. מבארת הגמרא: מַאי 'אֵשֶׁת לַפִּידוֹת', הלא אשת ברק היתה, אלא ללמד שֶׁהָיְתָה עוֹשָׂה פְּתִילוֹת למנורה לַמִּקְדָּשׁ – למשכן שילה.

הגמרא מבארת את המשך הפסוק: 'וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת תֹּמֶר' – עץ תָּמָר, ולשם באו בני ישראל למשפט. מבררת הגמרא: מַאי שְׁנָא שישבה דווקא 'תַּחַת תֹּמֶר', אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אַבְשָׁלוֹם, מִשּׁוּם שעץ זה גבוה ואין לו צל, ואי אפשר להגיע שם לידי יחוד עמה. דרשה נוספת: דָּבָר אַחֵר, מַה עץ תֹּמֶר זֶה אֵין לוֹ אֶלָּא לֵב אֶחָד – יש לו שרף רק בגזעו על פני כולו, ולא בענפיו כשאר האילנות, אַף יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר של דבורה, לֹא הָיָה לָהֶם אֶלָּא לֵב אֶחָד לַאֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

ממשיכה הגמרא לבאר: חַנָּה, מנין שהיתה נביאה, דִּכְתִיב (שמואל א' ב א), 'וַתִּתְפַּלֵּל חַנָּה וַתֹּאמַר עָלַץ לִבִּי בַּה' רָמָה קַרְנִי בַה'', וממה שנקטה בלשונה 'קרן' ואמרה 'רָמָה קַרְנִי', וְלֹא אמרה 'רָמָה פִּי', דורשים שהתנבאה כך, דָּוִד וּשְׁלֹמֹה שֶׁנִּמְשְׁחוּ בשמן שהיה מונח בְּכֶלִי בצורת קֶרֶן, נִמְשְׁכָה מַלְכוּתָן. אבל שָׁאוּל וְיֵהוּא שֶׁנִּמְשְׁחוּ בשמן שהיה בְּפִךְ ולא בקרן, לֹא נִמְשְׁכָה מַלְכוּתָן. וזו נבואתה, שמלכות שאול ויהוא לא תימשך.

הגמרא דורשת את המשך תפלת חנה: 'אֵין קָדוֹשׁ כַּה' כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ', אָמַר רַב יְהוּדָה בַּר מְנַשְּׁיָא, אַל תִּקְרֵי 'כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ', שהכוונה שאין זולתך, אֶלָּא 'כִּי אֵין לְבַלּוֹתֶךָ', כלומר, שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, שמִדַּת בָּשָׂר וָדָם מַעֲשֵׂה יָדָיו מְבַלִּין אוֹתוֹ – שמעשה ידיו נשארים בעולם אף אחרי שהאדם בלה ומת, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַלֶּה מַעֲשֵׂה יָדָיו, שהוא חי וקיים לעולם גם לאחר שמעשה ידיו בלו. וזה הפירוש 'כי אין לבלותך', שאין מעשה ידיו 'מבלים' אותו.

עוד נאמר שם: 'וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ'. דורשת הגמרא: כוונת הפסוק, אֵין צַיָּיר כֵּאלֹהֵינוּ. והראיה לכך, שאָדָם צָר צוּרָה עַל גַּבֵּי הַכּוֹתֶל וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַטִּיל בָּהּ רוּחַ וּנְשָׁמָה קְרָבִים וּכְנֵי מֵעַיִם, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָר צוּרָה בְּתוֹךְ צוּרָה, דהיינו תינוק במעי אימו, וּמֵטִיל בָּהּ רוּחַ וּנְשָׁמָה קְרָבִים וּכְנֵי מֵעַיִם.

ממשיכה הגמרא לבאר: אֲבִיגַיִל, מנין שהיתה נביאה, דִּכְתִיב (שמואל א' כה ב) 'וְהָיָה הִיא רוֹכֶבֶת עַל הַחֲמוֹר וְיֹרֶדֶת בְּסֵתֶר הָהָר' כדי להיפגש עם דוד. מדייקת הגמרא: למה כתוב 'בְּסֵתֶר הָהָר', מִן הָהָר מִיבָּעֵי לֵיהּ, שהרי ירדה מההר. אָמַר רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל, עַל עִסְקֵי דָּם הִבָּא מִן הַסְּתָרִים באה אליו. כלומר, שנִּטְּלָה דָּם וְהֶרְאָתָה לוֹ, שיורה לה אם היא טהורה או טמאה. ו'סתר' היינו דם הבא מן הסתרים, ו'ההר' הוא מלשון הוראה. אָמַר לָהּ דוד לאביגיל, וְכִי מַרְאִין דָּם בַּלַּיְלָה, הרי צריך אור יום להבחין אם הדם טמא או טהור. אָמְרָה לוֹ אביגיל לדוד, וְכִי דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בַּלַּיְלָה, והרי כתוב (ירמיה כא יב) 'דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט'. ונתכוונה לשאול אותו איך הולך להרוג את נבל בלילה, הרי צריך לדונו קודם מיתתו, ואין דנין בלילה. אָמַר לָהּ דוד לאביגיל,

---

המשך ביאור למס' מגילה ליום חמישי עמ' ב

מבררת הגמרא: כְּמַאן – כאיזה תנא התיר זאת. משיבה הגמרא: כִּי הַאי תַּנָּא, דְּתַנְיָא בברייתא, רַבִּי יִרְמְיָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבֵּינוּ [–רבי], תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת נִכְתָּבוֹת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב, וְאֵין צְרִיכוֹת שִׁרְטוּט של שורות על הקלף, אלא ניתן לכותבם על קלף חלק.

הגמרא מבארת ההלכה בזה: וְהִלְכְתָא למשה מסיני, שתְּפִלִּין אכן אֵין צְרִיכִין שִׁרְטוּט, אולם מְזוּזוֹת, צְרִיכִין שִׁרְטוּט. אמנם אִידִי וְאִידִי – תפילין ומזוזות נִכְתָּבוֹת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב. מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא שחלוקות תפילין ומזוזות מספר תורה בדין זה, משום שתפילין ומזוזות מִיגְּרַם גְּרִיסִין – שגורות בפי כולם, ואין חשש שיטעו בכתיבתם אף אם כותבים בעל פה, שלא כבספר תורה. שנינו במשנה: הָיְתָה כְּתוּבָה בְּסַם ובסיקרא ובקומוס ובקנקנתום על הנייר ועל הדפתרא לא יצא כו'.

הגמרא מבארת פירוש דברים אלו: סַם הוא מין הנקרא סַמָּא. סִקְרָא, אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, סִקְרְתָּא [–צבע אדום לתריסים] שְׁמָהּ. קוֹמוֹס הוא קוֹמָא – שרף אילן, וממחים אותו במים וצובעים בו.

---

המשך מעמוד מה

## ילקוט לוי יצחק על התורה

בנך כו', ומה נשתנה[7] כאן הבן שואל, וכמאמר[8] כנגד ארבעה בנים דברה תורה כו',

וכתיב[9] ולמען תספר באזני בנך ובן בנך כו' וכתוב זה במכת ארבה ביחוד, כי ארבה בגי' ד' פעמים בן[10], וכמו יצח"ק שכתוב עליו וארב"ה[11] את זרעו ואתן לו את יצח"ק.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד תיט

7) ראה פסחים פרק י' משנה ד': מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו מה נשתנה.

8) נוסח ההגדה.

9) בא י, ב.

10) "ארבה" (וגם "יצחק") בגי' 208. וכן ד' פעמים בן (4 × 52) = 208.

11) יהושע כד, ג.

# א.

## הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

**כג** הַנּוֹלָד[רלז] מֻתָּר בְּשַׁבָּת[רלח], כְּגוֹן נָכְרִי שֶׁעָשָׂה כְּלִי חָדָשׁ[רלט] בְּשַׁבָּת מֵעַצְמוֹ[רמ] - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ וּלְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, עַל דֶּרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסִמָּן רנ"ב[רמא] וְסִמָּן ש"י, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הָיָה דַּעְתּוֹ עָלָיו מֵאֶתְמוֹל לְטַלְטְלוֹ לְמָחָר[רמב].

אֲבָל בְּיוֹם־טוֹב יֵשׁ לְהַחֲמִיר בְּנוֹלָד, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִמָּן תצ"ה:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף כג

### ביאורי הלכה

**רלז] הנולד** – דבר שנהיה בשבת או ביום טוב[236].

**רלח] מותר בשבת** – היינו דבר שכבר היה בעולם מבעוד יום אלא שנשתנה בשבת, אבל "נולד גמור" שנוצר דבר חדש שלא היה בעולם – אסור בטלטול[237].

**רלט] כלי חדש** – שעשהו מחפצים של ישראל, אבל אם עשהו הנכרי מחפצים של נכרי הרי הוא דבר "שגמרו בידי אדם" ואינו נולד ומותר לטלטלו אפילו ביום־טוב[238].

**רמ] מעצמו** – היינו שישראל ציוה עליו לעשות לו כלי (בקבלנות) ולא אמר לו לעשות בשבת, והנכרי מעצמו עושהו בשבת[239].

**רמא] בסי' רנ"ב** – אף שלכתחילה יש להחמיר – מותר להשתמש בכלי זה במקום הצורך[240].

**רמב] לטלטלו למחר** – אף שדומה בזה למוקצה מחמת גופו שלא הכינו לשימוש בשבת[241].

### ציונים והוספות

**236)** פרטי הדינים יתבארו להלן על סימן שכב.

**237)** כגון חלב שנחלב בשבת (סי' שה סל"ב, ראה ציונים).

**238)** כדלעיל סי' רנב סי"ב לעניין נכרי העושה כדי למכור וכדלהלן סי' תקפו סכ"ה לעניין שופר שעשה נכרי מקרן שלו. ויש שביארו (עי' כנישתא דבי רב) שגם נכרי שעשה בחפצים של עצמו הרי הוא נולד שלא הותר בטלטול אלא בשבת, והמבואר להתיר בסי' רנב ובסי' תקפו היינו דווקא כשהתחיל לעשות קודם השבת (שאין בזה משום נולד כמבואר בסי' שכה ס"ו), אבל כשהתחיל לעשות בשבת עצמה כבנדון דידן, אסור בטלטול ביו"ט גם בחפצי נכרי.

**239)** וכל־שכן שמותר לטלטלו אם לא ציווה כלל שיעשהו, אבל אם ישראל ביקשו לעשותו בשבת אסור להשתמש בו מדיני "אמירה לנכרי" בשבת (כדלעיל סי' רמג ס"ב), ואם עשה הנכרי מעצמו עבור עצמו (כדי למכור) ראה לעיל הערה רלח אם יש בזה משום "נולד".

**240)** על פי המבואר לעיל הערה רלח מדובר בעשה הנכרי בחפצי ישראל ונתבאר בסי' רנב שם שאין להתיר להשתמש בזה לכתחילה, ועל פי הביאור השני בהערה שם שעשה בחפצי עצמו, יש לומר שעשה מעצמו בחפציו ללא שציוהו ישראל כלל ואז מותר להשתמש בשבת בכלי זה אפילו לכתחילה (אף שהתחיל וסיים עשייתו בשבת משא"כ ביו"ט).

**241)** מכל־מקום אינו מוקצה כיון שלא נדחה בידי אדם, אלא שיש בזה משום נולד ואסור בטלטול ביו"ט.

---

## שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שמג דין קטן בשבת:

**ז** וכל זה כשמאכילים איסור לתינוק לצרכינו וכן אם אומרים לו לעשות לנו איזה דבר האסור אפילו מדברי סופרים אבל כל שהוא צרכו של תינוק ותקנתו לא חששו בו שמא יסרך בכך ויעשה כן לכשיגדל לפי שידוע לו שבשביל שהוא קטן מתירין לו צרכיו ולא יטעה מזה לעשות כן כשיגדל ולכן מותר להאכילו קודם קידוש אם הוא רוצה לאכול וכן לשתות ואסור לענותו וכן כל כיוצא בזה בשאר כל איסורי דברי סופרים:

**ח** כל דבר שהוא משום חינוך מצוה מותר לספות לו איסור בידים כגון להאכיל פסח לקטן שהגיע לחינוך אע"פ שלא נמנה עליו ואין הפסח נאכל אלא למנויו אעפ"כ כיון שמתכוין לחנכו במצות מותר.

אבל מצוה שלא שייך בה חינוך דהיינו שלא יוכל לעשותה כשיגדל שזהו עיקר טעם החינוך כגון להטעימו מכוס של מילה ביום הכיפורים כדי שלא תהא הברכה נראית לבטלה אע"פ שזהו צורך מצוה מכל־מקום כיון שכשיגדל יאסור לו לכן גם עכשיו אסור משום שמא יסרך בכך ויטעום ממנו גם כשיגדל כמו שיתבאר בסי' תרכ"א.

ולכן כל שבות שמותר לעשותן על ידי נכרי לצורך מצוה אסור לעשותו ע"י קטן משום שמא יסרך בכך אם לא באקראי בעלמא כמו שנתבאר למעלה:

**ט** אסור ליתן לתינוק חגב חי טמא לשחוק בו שמא ימות ויאכלנו ונמצא מאכילו איסור בידים כיון שהוא נתן לו האיסור וכל־שכן דבר האסור הראוי לאכלו כך ואפילו דבר שאין בו איסור אלא משום בל תשקצו אסור ליתן לו אם יש לחוש שיאכלנו אבל מותר ליתן לו עוף טמא לשחוק בו מפני שאף כשימות אינו ראוי לאכילה כך:

**י** (וכל זה באיסורי מאכלות ואפילו הוא איסור שהזמן גורם) אבל מותר ליתן לתינוק בשבת חפצים שיכול לעשות בהם מלאכה לעצמו ואפילו אם ידוע שיעשה בהם כגון ליתן לתינוק עוגה שכתובים עליה אותיות שאסור לאכלה בשבת כמ"ש בסי' ש"מ אף על פי שהתינוק יאכלנה בודאי כיון שמתכוין הוא להנאת עצמו אין צריך להפרישו כמו שנתבאר למעלה רק שלא יתן גדול לתוך פיו של תינוק:

* * *

**יא** קטן שהכה אביו או עבר שאר עבירות בקטנותו אע"פ שאינו צריך תשובה כשיגדל מכל־מקום טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה אף על פי שעבר קודם שנעשה בר עונשין ולענין דבר שבממון יתבאר בח"מ סי' שנ"ט:

חלק ב סימן שדמ דין ההולך במדבר בשבת:

**א** ההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת מונה ז' ימים מיום שנתן אל לבו שכחתו ומקדש שביעי בקידוש והבדלה לזכרון בעלמא שיהא לו שם יום חלוק משאר ימים ולא תשתכח תורת שבת ממנו אבל מותר לילך בו אפילו כמה פרסאות כדי למהר לצאת מן המדבר.

ואם יש לו ממה להתפרנס אסור לו לעשות שום מלאכה גמורה אפילו בששת ימי החול שלו עד שיכלה מה שיש לו מפני שכל יום ספק שבת הוא ודברים האסורים בשבת מדברי סופרים מותר לעשותם בכל ימי החול שלו מפני שכל ספק דברי סופרים להקל אבל בז' שלו כיון שחל עליו שבת מדברי סופרים אסור בכל שבות כמו יו"ט שני שהוא ג"כ ספק ואסור בכל שבות מטעם זה.

ולאחר שיכלה כל מה שיש לו מותר לו לעשות מלאכה אצל בני השיירא להשתכר כדי פרנסתו בכל יום ויום אפילו בשביעי שלו מפני פיקוח נפש ולא יעשה אלא כדי פרנסה מצומצמת שיוכל לחיות בה אותו היום בלבד אבל לא מיום לחבירו אפילו מששי לשביעי שלו כי שמא הוא עושה משבת לחול ואין בזה צורך לפיקוח נפש שהרי יוכל לעשות גם למחר בחול ואם יש לו לחם לאכול אינו רשאי לבשל לו מפני שאין בזה פיקוח נפש:

**ב** היה יודע מנין יום שיצא בו כגון שיודע שהיום יום רביעי או יום חמישי ליציאתו אבל אינו יודע באיזה יום מימי השבת יצא מותר לו לעשות מלאכה כל כמה שירצה ביום שמיני ליציאתו שביום כזה לא יצא מביתו כי בודאי לא יצא בשבת וכן ביום ט"ו וכמו כן ביום כ"ב וכן לעולם:

* * *

חלק ב סימן שמה דין ארבע רשויות לשבת:

**א** ארבע רשויות לשבת רשות היחיד ורשות הרבים כרמלית ומקום פטור.

איזו היא רשות היחיד מקום המוקף מחיצות גבוהות עשרה טפחים ויש בחללו ד' טפחים על ד' טפחים שזהו שיעור מקום חשוב הראוי להשתמש בו.

וכן חריץ עמוק עשרה טפחים שנמצא חללו מוקף במחיצות גבוהות עשרה אם רוחב חללו הוא ד' טפחים על ד' טפחים שהוא שיעור מקום הרי הוא רשות היחיד גמורה בתוכו אפילו הוא ברשות הרבים.

וכן עמוד או תל שהוא גבוה עשרה ורחב ד' על ד' הרי הוא כמוקף מחיצות גבוהות עשרה שהלכה למשה מסיני היא שאנו אומרים גוד אסיק דהיינו שאנו רואים את ד' צדדי העמוד הגבוהים י' טפחים כאילו נמשכו והועלו למעלה על ראשו ועומדים כמחיצות סביב לו ונמצא ראשו מוקף מד' צדדים וחללו ד' על ד':

**ב** תל שהוא משופע והולך ומתלקט בגבהו מעט מעט אם הוא מגביה י' טפחים מתוך הילוך ד' אמות הרי הוא כאילו זקוף ביושר ורשות היחיד הוא במקום גבהו אם מגביה כן מכל רוחותיו אפילו הוא עומד ברשות הרבים כיון שאין נוח להלוך בו אבל אם מתלקט גובה עשרה מתוך הילוך ה' אמות הרי ההילוך בו נוח וקל ולפיכך הוא כרשות הרבים גמורה אם הוא ברשות הרבים או ככרמלית אם הוא בכרמלית:

* * *

**ג** עמוד גבוה עשרה שיש בראשו ד' על ד' ומתקצר והולך למטה וכשמגיע ג' טפחים סמוך לארץ יש בו ג' טפחים על ג' טפחים הרי הוא רשות היחיד על ראשו לפי שהלכה למשה מסיני היא שאומרים גוד אחית דהיינו משוך את ראש העמוד מכל צדדיו והורד למטה עד לארץ והרי זה כאילו מחיצות מקיפות אותו מכל צדדיו עד ראשו וכיון שבראשו יש ד' על ד' הרי הוא שם רשות היחיד גמורה ואפילו אם כשהגיע לפחות מג' טפחים סמוך לארץ אין בעביו ג' טפחים על ג' טפחים אין בכך כלום שכל שהוא פחות מג' טפחים לארץ כלבוד הוא וכאילו הגיע לארץ.

אבל תחת ראשו ועד הארץ אע"פ שאנו רואים כאילו מחיצות מקיפות שם אין זה מועיל לעשות שם רשות היחיד לפי שאין שם ריוח ד' על ד' שיהא ראוי להשתמש שם שהרי תחתית העמוד מפסיק שם:

**ד** עמוד שיש בעביו ד' על ד' במשך גובה עשרה ואח"כ מתמעט והולך אע"פ שכשמגיע לג' טפחים סמוך לארץ אין בעביו ג' טפחים או אפילו אם כבר אין בעביו ג' טפחים למעלה הרבה יותר מג' טפחים סמוך לארץ הרי הוא רשות היחיד על גבה משום שאומרים גוד אסיק גובה י' טפחים של צדדיו למעלה כמו שנתבאר.

אבל למטה תחת השיפוע אינו רשות היחיד כיון שאי אפשר לומר שם גוד אחית מחמת בקיעת הגדיים כי כל מחיצה שאינו מגעת ג' טפחים לארץ אינו מחיצה לחלוק רשות בפני עצמה לפי שהגדיים יכולים לבקוע תחתיה אבל פחות מג' טפחים שאינן יכולין לעבור שם אפילו אין בה אלא ז' טפחים ומשהו אנו אומרים לבוד וכאילו הגיע לארץ:

* * *

**ה** כל מקום שיש לו שם ד' מחיצות אע"פ שאינן שלימות אלא פרוצות באמצען ואין בהן אלא אמה לכאן ואמה לכאן בכל זוית כגון ד' קורות הנעוצים ברשות הרבים

לארבע זויות וכל אחת עביה אמה על אמה שנמצא שלכל רוח יש מחיצה ברוחב אמה מזוית זו וברוחב אמה מזוית זו אם אין ביניהם אלא י"ג אמות ושליש הרי זה רשות היחיד מן התורה והזורק לתוכה מרשות הרבים חייב אבל מדברי סופרים אינן חשובות מחיצות להתיר הטלטול בתוכו אפילו הן בכרמלית הואיל והפרוץ מרובה על העומד אלא לעולי רגלים בלבד התירו לעשות כן סביב הביראות שברשות הרבים כדי שיהיו מים מצויים להם בשבתות:

**ו** וכן מקום המוקף ג' מחיצות גמורות אלא שפרוץ ופתוח לגמרי ברוח רביעית או אפילו אין בו אלא ב' מחיצות ולחי שלחי זה נדון כמחיצה ג' ע"ד שיתבאר בסי' שס"ג הרי הוא רשות היחיד גמורה מן התורה והזורק מרשות הרבים לתוכו חייב אבל חכמים אסרו לטלטל בו יותר מד' אמות ושלא להוציא ולהכניס מתוכו לרשות היחיד ולא לרשות הרבים כדין הכרמלית שיתבאר.

במה דברים אמורים כשמקום זה הוא פרוץ ופתוח לכרמלית אבל אם הוא פתוח לרשות הרבים הזורק לתוכו פטור שאינו כרשות היחיד מן התורה מפני שלפעמים נדחקים רבים לתוכו כשיש דוחק רב ברשות הרבים:

**ז** כתלים המקיפים את רשות היחיד הרי על גביהם רשות היחיד אע"פ שאינן רחבים ד' ואפילו אם גם החלל שביניהם אין בו ד' שאינו רשות היחיד שם מכל־מקום על גבי הכתלים למעלה אם יש שם ד' על ד' בהצטרפות כולם עם החלל שביניהם הרי הוא רשות היחיד שם ואף־על־פי שאינו ראוי להשתמש שם על גבי כתלים שאין בהם רוחב ד' בכל אחד מכל מקום הרי אפשר להניח שם על גביהם דף הרחב ד' על ד' כמדתם עם החלל שביניהם ולהשתמש עליו:

* * *

**ח** חורים שבכתלי רשות היחיד שכלפי רשות היחיד הם רשות היחיד ואפילו הם מפולשים כלפי חוץ לרשות הרבים והם למטה מי' טפחים ששם הוא אויר רשות הרבים ובני רשות הרבים משתמשים בהם אעפ"כ כיון שאפשר להשתמש בהם מרשות היחיד הרי הם בטלים אצלה ונחשבים כמוה אבל אם הם כלפי חוץ ואינם עוברים כלפי פנים אינם בטלים אצלה והרי הם נדונים לפי גבהם ורחבם כמו שיתבאר:

**ט** אויר רשות היחיד הוא רשות היחיד עד לרקיע ולכן אם נעץ קנה ברשות היחיד אפילו גבוה מאה אמה על גביו רשות היחיד וכן כל מה שיש ברשות היחיד בין רחב בין קצר בין גבוה בין נמוך דינו כרשות היחיד שכן דרך לבנות ברשות היחיד עליות זו למעלה מזו קטנות וגדולות:

**י** ואפילו כלי העומד ברשות הרבים אם יש בו כדי לרבע ד' טפחים על ד' טפחים והוא גבוה י' טפחים כגון תיבה או כוורת או מגדל הרי הוא רשות היחיד בתוכו ועל גבו עד לרקיע מפני שכל שהוא גבוה עשרה ורחב ד' הוא חולק רשות לעצמו.

אבל אם אינו גבוה עשרה אף על פי שרחב ד' אינו חולק רשות לעצמו ואף על פי שחכמים גזרו על כל דבר שרחב ד' ואינו גבוה עשרה לעשותו רשות בפני עצמו דהיינו כרמלית כמו שיתבאר מכל־מקום בכלים לא רצו חכמים לגזור לבטלם מתורת כלי לעשותם רשות בפני עצמם הואיל והן כלים ודינם כמקום פטור ויש אומרים שדינם כרשות הרבים שהם עומדים עליה וכל־שכן אם אינו רחב ד' והוא למטה מי'.

וכלים המחוברים לקרקע אין עליהם תורת כלי לענין זה וגזרו עליהם לעשותם כרמלית אם רחבים ד' ואינם גבוהים י':

* * *

**יא** איזו היא רשות הרבים רחובות ושווקים הרחבים ט"ז אמה על ט"ז אמה שכן היה רוחב הדרך במחנה לוים שבמדבר.

והוא שאינם מקורים ואין להם חומה סביב ואפילו יש להם חומה אלא שהם מפולשים משער לשער דהיינו שהשערים מכוונים זה כנגד זה הרי יש לאותו דרך המכוון משער לשער כל דין רשות הרבים אם הוא רחב ט"ז אמה שהרי אין לו אלא ב' מחיצות משני צדדיו בלבד (אם מחיצות אלו אינן רחוקות אמה ברוחב רשות הרבים מכנגד חלל השער) והוא שאין הדלתות ננעלות בלילה כמו שיתבאר בסימן שס"ד.

וכן דרכים שעוברים בהן מעיר לעיר ורחבים ט"ז אמה וכן מבואות רחבים ט"ז אמה המפולשים מרחוב לרחוב או מרחובות לדרכים הרחבים ט"ז אמה הן רשות הרבים גמורה.

ויש אומרים שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום כדגלי מדבר אינו רשות הרבים אלא כרמלית.

ועל פי דבריהם נתפשט המנהג במדינות אלו להקל ולומר שאין לנו עכשיו רשות הרבים גמורה ואין למחות בידם שיש להם על מי שיסמכו (וכל ירא שמים יחמיר לעצמו):

**יב** מבואות הרחבים ט"ז אמה אפילו שמתקצרים בקצתן ואין בהם ט"ז אמה הרי הן רשות הרבים לפי שאי אפשר לרשות הרבים להתלקט במלקט ורהיטני לפיכך מבואות המפולשים לרשות הרבים מב' ראשיהם וארכן לאורך רשות הרבים אע"פ שאין ברחבן ט"ז אמה הרי הם רשות הרבים גמורה לפי שהן כרשות הרבים ארוכה שנתקצרה בקצתה כיון שארכן לאורך רשות הרבים אבל אם ארכן מפולש לרוחב רשות הרבים אינן רשות הרבים ויש אומרים שאינן רשות הרבים אלא אם כן רחבים י"ג אמה ושליש (ואז הם רשות הרבים אפילו הם מפולשים לרוחב רשות הרבים) וכבר נתבאר שעכשיו יש אומרים שאין לנו רשות הרבים בכל ענין:

## 'תורה אור' פרשת וארא – הפרשה החסידית

### וַיְדַבֵּר גו' וָאֵרָא[1]

[א] "וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'. וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם כו'" (פְּרֻשָׁתֵנוּ ו, ב־ג):

הִנֵּה פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֱמְרָה תְּשׁוּבָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב לְמַעְלָה (שְׁמוֹת ה, כב): "וַיָּשָׁב מֹשֶׁה [..] וַיֹּאמַר [..] לָמָּה הֲרֵעוֹתָ[2] כו'" – וְהֵשִׁיב לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא: "וָאֵרָא אֶל וְגו'". וְצָרִיךְ לְהָבִין: מַה תְּשׁוּבָה הִיא זוֹ עַל "לָמָּה הֲרֵעוֹתָ"?

גַּם לְהָבִין[3] עִנְיַן הַחֵטְא שֶׁבַּעֲבוּרוֹ בָּא הַגָּלוּת "בְּחוֹמֶר וּבִלְבֵנִים כו'" (שְׁמוֹת א, יד); וּכְבָר[4] נִגְזַר כֵּן בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים (לֶךְ לְךָ טו, יג): "וְעַבְדוּם וְעִנּוּ אֹתָם כו'" – וְכָל כַּךְ לָמָּה?

אַךְ הִנֵּה כְּתִיב (בְּרֵאשִׁית ב, ד): "בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם", שֶׁלִּבְרִיאַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ שִׁיתֵּף שֵׁם הַוָּיָ"ה בְּשֵׁם אֱלֹקִים.

וּבֵיאוּר שְׁנֵי שֵׁמוֹת אֵלּוּ – הַוָּיָ"ה וֶאֱלֹקִים: הִנֵּה "אֱלֹקִים" – לְשׁוֹן רַבִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְהוֹשֻׁעַ כד, יט): "כִּי אֱלֹקִים קְדוֹשִׁים הוּא", וַהַוָּיָ"ה הוּא "אֶחָד"[5].

וְהָעִנְיָן:

דְּהִנֵּה כְּתִיב (תְּהִלִּים קמה, ג): "גָּדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר". וְ"אֵימָתַי גָּדוֹל? כְּשֶׁהוּא בְּעִיר אֱלֹקֵינוּ כו'"[6]. כִּי מִהְיוֹת לִגְדֻלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ "אֵין חֵקֶר", וְ"לֵית מַחֲשָׁבָה תִּפְיָסָא בֵּיהּ כְּלָל"[7], לֹא שַׁיָּיךְ לוֹמַר עָלָיו לְשׁוֹן "גְּדֻלָּה" כִּי אִם בְּהִתְפַּשְּׁטוּת זִיו וְהָאָרָה מִבְּחִינַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּכְדִכְתִיב (תְּהִלִּים קמה, יג): "מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים".

וְהִתְפַּשְּׁטוּת וְהַמְשָׁכָה זוֹ אֵינָהּ אֶלָּא זִיו וְהָאָרָה בְּעָלְמָא, וְנִקְרָא "אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא", וְ"זִיו הַשְּׁכִינָה", שֶׁהוּא רַק כִּמְשַׁל אוֹר הַמֵּאִיר מֵהַשֶּׁמֶשׁ. וּכְדִכְתִיב (תְּהִלִּים פד, יב): "כִּי שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן הַוָּיָ"ה אֱלֹקִים", שֶׁכְּמוֹ שֶׁהָאוֹר הַזֶּה שֶׁמִּתְפַּשֵּׁט מֵהַשֶּׁמֶשׁ לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ אֵינוֹ אֶלָּא זִיו וְאֵין לוֹ עֵרֶךְ וִיחוּס לְגַבֵּי עַצְמִיּוּת הַשֶּׁמֶשׁ, שֶׁאֵינוֹ מִמָּהוּתוֹ כְּלָל, אַף שֶׁנִּמְשָׁךְ וּמִתְפַּשֵּׁט מֵהַשֶּׁמֶשׁ עַצְמוֹ, כָּךְ הַחִיּוּת הַמִּתְפַּשֵּׁט לְקִיּוּם וְהִתְהַוּוּת עוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, "מֵרֵישׁ כָּל דַּרְגִּין כו'", אֵין זֶה אֶלָּא בְּחִינַת זִיו, שֶׁאֵין תּוֹפְסִים מָקוֹם וְ"כוֹלָא קַמֵּיהּ – כְּלָא חָשִׁיב"[8].

וְהִנֵּה כְּתִיב (תְּהִלִּים קד, כד): "מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ", וּכְתִיב (תְּהִלִּים צב, ו): "מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ"[9]:

"מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ" קָאֵי עַל עוֹלָמוֹת הַתַּחְתּוֹנִים וְכָל הַבְּרוּאִים שֶׁבָּעוֹלָם־הַזֶּה הַמִּתְחַלְּקִים לְמִינֵיהֶם בְּכַמָּה מִינֵי הִתְחַלְּקוּת, רִבֵּי רִבְבוֹת מַדְרֵגוֹת בְּדוֹמֵם, צוֹמֵחַ, חַי: שֶׁכַּמָּה[10] מִינֵי דוֹמֵם וְכַמָּה מִינֵי צוֹמֵחַ כו'; וְכָל מִין וּמִין יֵשׁ לוֹ טַעַם בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּמוֹ: תַּפּוּחִים, וָאֱגוֹזִים, וּשְׁקֵדִים וְכִיּוֹצֵא בָהֶם בַּצּוֹמֵחַ, שֶׁכָּל אֶחָד יֵשׁ לוֹ טַעַם בִּפְנֵי עַצְמוֹ, שֶׁאֵין הָאֶחָד דּוֹמֶה לַחֲבֵירוֹ; וְכֵן בְּכָל מִינֵי עֲשָׂבִים, כָּל עֵשֶׂב יֵשׁ לוֹ טַעַם בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְהַטַּעַם הוּא רוּחָנִי – מִמַּזָּל הַשּׁוֹפֵעַ עָלָיו, שֶׁ"אֵין לְךָ כָּל עֵשֶׂב מִלְּמַטָּה כו'"[11].

וְכָל זֶה הוּא מִפְּסוֹלֶת עוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קג, א): "וְכָל קְרָבַי אֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ" – שֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת קְרָבַיִם עֶלְיוֹנִים שֶׁמְּבָרְרִים הַפְּסוֹלֶת לְהַשְׁפִּיעַ לָעוֹלָם־הַזֶּה הַגַּשְׁמִי. וּכְמַאֲמַר רַז"ל[12]: "נָטָה שְׁמֹאלוֹ וּבָרָא אָרֶץ,

---

1) (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל וַיְדַבֵּר גו' וָאֵרָא: **תּוֹרַת חַיִּים דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיְדַבֵּר גו' וָאֵרָא"** [נט, ד]. **אוֹר הַתּוֹרָה קִיצּוּר וְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיְדַבֵּר גו' וָאֵרָא"** [שְׁמוֹת כֶּרֶךְ א עַמּוּד קמב. קסט]. – צִיּוּן כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר.

נֶאֱמַר בְּיוֹם שַׁבָּת פָּרָשַׁת וָאֵרָא, כז טֵבֵת, מְבָרְכִים הַחֹדֶשׁ שְׁבָט תקס"ה. נוֹסַח הַמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵינוּ הוּא מֻהַנְחַת הַמַּהַרַי"ל. נִדְפַּס בְּשִׁינּוּיִים קַלִּים, חֻלּוּקָה לִפְרָקִים, עִם הַגְּהוֹת וְקִיצּוּרִים – בְּאוֹר הַתּוֹרָה כֶּרֶךְ ח עַמּוּד ב'תתפב וְאֵילָךְ. חֵלֶק מֵהַשִּׁינּוּיִים הוּבְּאוּ כָּאן בַּהֶעָרוֹת).

נוֹסַח אַחֵר – הֻנְחַת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי – נִדְפַּס בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן עַל פָּרָשִׁיּוֹת הַתּוֹרָה חֵלֶק א עַמּוּד רכו.

בֵּיאוּר עַל הַמַּאֲמָר (הֻנְחַת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי) נִדְפַּס בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן עַל הַתּוֹרָה עַמּוּד רלב.

מְיוּסָד עַל מַאֲמָר זֶה – חֵלֶק רִאשׁוֹן מִדִּבּוּר הַמַּתְחִיל זֶה מִשְּׁנַת תקפ"א – נִדְפַּס בְּתוֹרַת חַיִּים הַנַּ"ל [נט, ד – סו, א]

2) (בְּפָסוּק "הֲרֵעֹתָה").

3) (גַּם לְהָבִין עִנְיַן הַחֵטְא שֶׁבַּעֲבוּרוֹ בָּא: בְּבוּר 1824: **וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין עִנְיַן הַחֵטְא שֶׁבִּשְׁבִילוֹ סָבְלוּ**).

4) (וּכְבָר: בְּאוֹר הַתּוֹרָה: **וְגַם מִכְּבָר**).

5) (וְאִתְחַנַּן ו, ד: "ה' אֶחָד").

6) (תְּהִלִּים מח, ב: גָּדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹקֵינוּ". רְאֵה זֹהַר פְּקוּדֵּי רלה, א. וַיִּקְרָא ה, א. זֹהַר חָדָשׁ תִּשָּׁא מד, א. חֻקַּת נא, א).

7) (עַל פִּי תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, "פְּתַח אֲלִיָּהוּ" יז, יא).

8) (זֹהַר חֵלֶק א בַּהַקְדָּמָה, יא, ב. עַל פִּי דָּנִיֵּאל ד, לב).

9) (בְּבוּר 1824 נוֹסַף: **וְצָרִיךְ לְהָבִין שִׁינּוּי הַלָּשׁוֹן. עִנְיָן**).

10) (שֶׁכַּמָּה: **שֶׁיֵּשׁ כַּמָּה** – אוֹר הַתּוֹרָה).

11) ("שֶׁאֵין לוֹ מַזָּל מִלְּמַעְלָה שֶׁמַּכֶּה בּוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: גְּדֵלוּ" בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה י, ו. זֹהַר חֵלֶק א וַיְחִי רנא, א. חֵלֶק ב תְּרוּמָה קעא, ב).

12) (רְאֵה פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר פֶּרֶק יח).

וְנָטָה יְמִינוֹ וּבָרָא שָׁמַיִם"[13] – שֶׁהָאָרֶץ מְקַבֶּלֶת מִבְּחִינַת שְׁמֹאל, וְעַל זֶה נֶאֱמַר "מָה **רַבּוּ** מַעֲשֶׂיךָ".

אַךְ "מַה **גָּדְלוּ** מַעֲשֶׂיךָ" קָאֵי עַל הָעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים, מַלְאָכִים וּנְשָׁמוֹת שֶׁמִּתְעַנְּגִים עַל ה', וְאֵין תַּעֲנוּג אֶחָד דּוֹמֶה לַחֲבֵירוֹ. וּכְמַאֲמַר רַז"ל[14]: "עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא לְהַנְחִיל לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק **שֵׁ"י** עוֹלָמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי ח, כא): "לְהַנְחִיל אוֹהֲבַי **יֵשׁ** כו'".

וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן: לָמָּה צָרִיךְ כָּל צַדִּיק כָּל כַּךְ עוֹלָמוֹת – וְכִי לְנִכְסִים הוּא צָרִיךְ?!

אַךְ הָעִנְיָן: כִּי "שְׂכַר מִצְוָה – מִצְוָה"[15] – הִיא הַמְשָׁכַת עֹנֶג־הָעֶלְיוֹן לִהְיוֹת "נֶהֱנִים מִזִּיו הַשְׁכִינָה"[16]. וְכָל מִצְוָה וּמִצְוָה יֵשׁ לָהּ עֹנֶג בִּפְנֵי עַצְמָהּ. גַּם אֵין מָהוּת צַדִּיק אֶחָד דּוֹמֶה לַחֲבֵירוֹ בַּעֲבוֹדָתוֹ בְּהִתְפַּעֲלוּת אַהֲבָה־וְיִרְאָה, כִּי יֵשׁ מִתְפָּעֵל כו', וְיֵשׁ מִתְפָּעֵל כו'[17].

וְלָכֵן "עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא לְהַנְחִיל לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק כו'"[18], כִּי כָּל אֶחָד הוּא מָדוֹר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, בִּבְחִינַת זִיו וַהֲשָׁגָה פְּרָטִית מְיוּחֶדֶת אֲשֶׁר מַשִּׂיג וְנֶהֱנֶה וּמִתְעַנֵּג עַל ה' תַּעֲנוּג פְּרָטִי, מְיוּחָד וְנִבְדָּל מִתַּעֲנוּג וְהַשָּׂגַת צַדִּיק חֲבֵירוֹ, כִּי "כָּל חַד לְפוּם שִׁיעוּרָא דִילֵיהּ"[19], וְזִיו הַשְׁכִינָה כּוֹלֵל רִבֵּי רִבְבוֹת מַדְרֵגוֹת וּמִינֵי תַּעֲנוּג לַנְּשָׁמוֹת, עַד אֵין קֵץ וְתַכְלִית מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי נִמְשָׁךְ מֵאוֹר **אֵין־סוֹף** בָּרוּךְ־הוּא.

וְהִנֵּה, הִתְחַלְּקוּת הַחִיּוּת מֵאוֹר אֵין־סוֹף לְכָל הָעוֹלָמוֹת בְּרִבּוּי הִתְחַלְּקוּת הַמַּדְרֵגוֹת, בְּהַרְבֵּה מִינֵי תַּעֲנוּג "לְכָל חַד וְחַד לְפוּם שִׁיעוּרָא דִילֵיהּ", הִיא הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "אֱלֹקִים" – לְשׁוֹן רַבִּים, עַל שֵׁם רִבּוּי הִתְחַלְּקוּת בְּהִתְפַּשְׁטוּת הַחִיּוּת מִלְּמַעְלָה. וְהִיא הִיא[20] הִתְפַּשְׁטוּת גְּדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בִּבְחִינַת גִּילוּי, שֶׁיְּכִירוּ וְיֵדְעוּ גָּדְלוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ, שֶׁעַל כֵּן הֵם מִתְעַנְּגִים – "לַחֲזוֹת בְּנוֹעַם ה'" (תְּהִלִּים כז, ד).

וְזֶהוּ "אֵימָתַי **גָּדוֹל**? כְּשֶׁהוּא **בְּעִיר** אֱלֹקֵינוּ":

**עִיר** נִקְרָא מַה שֶׁמְּקוּבָּץ מִכַּמָּה בָּתִּים, וּבָתִּים הֵם צִירוּפֵי אוֹתִיּוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר יְצִירָה[21]: "שְׁתֵּי אֲבָנִים בּוֹנוֹת שְׁנֵי בָתִּים", דְּהַיְינוּ בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת וְהַמְשָׁכוֹת הִתְחַלְּקוּת הַחִיּוּת בְּכַמָּה בָתִּים וּמַדְרֵגוֹת.

כְּמוֹ הַשֵּׂכֶל שֶׁמִּתְחַלֵּק בְּאוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כָּךְ הִתְפַּשְׁטוּת גְּדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מִתְחַלֵּק בְּכַמָּה בְּחִינוֹת הִתְחַלְּקוּת וְרִבּוּי הַתַּעֲנוּגִים בְּכָל עוֹלָמוֹת, לְ"כָל חַד לְפוּם שִׁיעוּרָא דִילֵיהּ". וְאָז נִקְרָא "אֱלֹקִים" – לְשׁוֹן רַבִּים, עַל שֵׁם רִבּוּי הִתְחַלְּקוּת בְּהִתְפַּשְׁטוּת הַחִיּוּת בִּבְחִינַת גִּילוּי לְעוֹלָמוֹת וְנִבְרָאִים[22]. מַה שֶּׁאֵין כֵּן "הֲוָיָ"ה" נִקְרָא "אֶחָד" – שֶׁ"הֲוָיָ"ה" הוּא בְּחִינַת מְקוֹר כָּל הֲוָיוֹת וְ"שָׁרְשָׁא דְּכוֹלָּא", קוֹדֶם שֶׁבָּא לִידֵי הַמְשָׁכָה בִּבְחִינַת גִּילוּי "בְּעִיר אֱלֹקֵינוּ כו'"[23]. :

**[ב] וְהִנֵּה** מִבְּחִינַת "אֱלֹקִים" נִמְשָׁךְ לְמַטָּה בְּחִינַת הַיִּרְאָה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (קֹהֶלֶת ג, יד): "**וְהָאֱלֹקִים** עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו"; וּכְתִיב (קֹהֶלֶת ה, ו. יב, יג): "אֶת **הָאֱלֹקִים יְרָא**"; וּכְתִיב (וָאֶתְחַנַּן ו, יג. עֵקֶב י, כ): "אֶת ה' **אֱלֹקֶיךָ תִּירָא**". כִּי בִּבְחִינַת "הֲוָיָ"ה" – "לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ", רַק בִּבְחִינַת "אֱלֹקִים" – הוּא הִתְפַּשְׁטוּת גְּדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ – תִּפּוֹל עַל הָאָדָם אֵימָה וְיִרְאַת בּוֹשֶׁת כו'.

וְכֵן הָאַהֲבָה נִמְשֶׁכֶת עַל יְדֵי בְּחִינַת **אֱלֹקִים** דַּיְּיקָא. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קג, ב): "הַלְלוּהוּ בִּגְבוּרוֹתָיו, הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֹּדְלוֹ". וּכְתִיב (וָאֶתְחַנַּן ו, ה): "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ כו'" – לִהְיוֹת הָאַהֲבָה לַ"הֲוָיָ"ה בִּבְחִינַת בִּטּוּל בִּמְצִיאוּת לִבְחִינָה דְ"לֵית מַחֲשָׁבָה כו'", צָרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִלָּה עַל יְדֵי בְּחִינַת "אֱלֹקִים", שֶׁיִּתְבּוֹנֵן בִּגְדוּלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא וְהִתְפַּשְׁטוּתוֹ בַּנִּבְרָאִים, וּמִזֶּה יָשׁוּב לְאַהֲבָה אֶת ה' דְ"לֵית מַחֲשָׁבָה כו'".

וְהַיְינוּ עַל יְדֵי בְּחִינַת "יִחוּד הֲוָיָ"ה בֶּאֱלֹקִים". וְזֶהוּ "וַיְדַבֵּר **אֱלֹקִים** אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי **הֲוָיָ"ה**" – שֶׁעַל יְדֵי בְּחִינַת אֱלֹקִים הוּא גִּילוּי שֵׁם הֲוָיָ"ה. וְעַל יְדֵי זֶה "וָאֵרָא אֶל **אַבְרָהָם וְיִצְחָק** כו'" – הֵם הַמִּדּוֹת אַהֲבָה־וְיִרְאָה כו' שֶׁנּוֹלְדוּ מִזֶּה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר "בְּיוֹם עֲשׂוֹת **ה' אֱלֹקִים** אֶרֶץ וְשָׁמָיִם"[24], שֶׁהוּא יִחוּד הֲוָיָ"ה בֶּאֱלֹקִים לִהְיוֹת גִּילוּי שֵׁם הֲוָיָ"ה לְמַטָּה.

אַךְ הִנֵּה נוֹדָע, כִּי הָאַהֲבָה שֶׁמִּמַּטָּה־לְמַעְלָה עִיקָּרָהּ כְּדֵי לְהַגִּיעַ שֶׁתְּהֵא בָּאָה עַל הָאָדָם מִלְּמַעְלָה הָאַהֲבָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁהִיא הָעִיקָּרִית. וְ"הָאָבוֹת הֵן הֵן בִּחִינַת

---

13) [וְעַיֵּין מִזֶּה בַּזֹּהַר: חֵלֶק ב', דַּף כ' עַמּוּד א'. ל"ז עַמּוּד א'. פ"ה סוֹף עַמּוּד ב'. חֵלֶק א' דַּף לַמֶ"ד עַמּוּד א'].

14) (סוֹף עוּקְצִין).

15) (אָבוֹת ד, ב).

16) (בְּרָכוֹת יז, א).

17) (רְאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק נ).

18) ("שֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת וַעֲשָׂרָה עוֹלָמוֹת שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח, כא) לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ". – עוּקְצִין פֶּרֶק ג מִשְׁנָה יב).

19) (כָּל אֶחָד לְפִי שִׁיעוּרוֹ. לְשׁוֹן הַזֹּהַר חֵלֶק א וַיֵּרָא קג, ב).

20) (הִיא: בְּבוּף 414: **הוּא**).

21) (פֶּרֶק ד מִשְׁנָה טז, עַל פִּי נֹסַח הָאַרִיז"ל).

22) (וְגַם אָז נִקְרָא "גָּדוֹל" מִצַּד שֶׁנִּיכָּר גְּדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּמַה שֶׁמְּהַוֶּה רִבּוּי עוֹלָמוֹת וְנִבְרָאִים. – אוֹר הַתּוֹרָה).

23) (וְאָז לֹא שַׁיָּךְ לִקְרוֹתוֹ "גָּדוֹל", אֶלָּא "וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר", דְ"לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ" לְהַכִּיר גְּדוּלָּתוֹ מֵאַחַר שֶׁאֵינוֹ עֲדַיִן בִּבְחִינַת הִתְפַּשְׁטוּת וְהַמְשָׁכָה בַּנִּבְרָאִים. – אוֹר הַתּוֹרָה).

24) (אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: בְּבוּף 1824 לַיִּתָּא).

הַמְּרֻכָּבָה"[25]. פֵּירוּשׁ: כִּי אַבְרָהָם מֻרְכָּבָה לְהָאַהֲבָה הָעֶלְיוֹנָה, וּכְדִכְתִיב (לֶךְ לְךָ יב, ט): "וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ" – מִמַּטָּה־לְמַעְלָה עַד "הַנֶּגְבָּה" (שָׁם), שֶׁהִיא הָאַהֲבָה הָעֶלְיוֹנָה, שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו מִלְּמַעְלָה בִּבְחִינַת רוֹכֵב וְהוּא יִהְיֶה מֻרְכָּבָה אֵלֶיהָ.

וְהִנֵּה, עַל יְדֵי אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא – אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא. אַךְ מִי הַגּוֹרֵם וּמְחַבֵּר אַהֲבָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁמֵּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא, שֶׁהִיא בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף – לִהְיוֹת שׁוֹרָה וּמִתְגַּלָּה בְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם שֶׁהוּא[26] גְּבוּל וְנִבְרָא[27] יֵשׁ מֵאַיִן.

הִנֵּה עַל זֶה נֶאֱמַר: "בְּאֵל **שַׁדָּי**" – פֵּירוּשׁ: "**שֶׁאָמַר לְעוֹלָמוֹ דַּי**"[28]. "עוֹלָמוֹ" – הוּא מַה שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים פט, ג): "עוֹלָם חֶסֶד **יִבָּנֶה**". וּפֵירוּשׁ "יִבָּנֶה" – בִּבְנָיָן. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי כד, ג): "בְּחָכְמָה יִבָּנֶה בָּיִת"; כְּאָדָם שֶׁבּוֹנֶה בַּיִת לָשֶׁבֶת בּוֹ, כָּךְ צָרִיךְ הַחֶסֶד לִהְיוֹת נִבְנֶה בְּבַיִת, לִהְיוֹת בּוֹ יְשִׁיבַת הַנְּשָׁמָה.

כִּי חֶסֶד־עֶלְיוֹן וְאַהֲבָה הָעֶלְיוֹנָה הִיא בְּחִינַת אֵין־סוֹף. וְאִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת בּוֹ מִשְׁכַּן הַנְּשָׁמָה וּמְכוֹן שִׁבְתָּהּ כִּי אִם עַל יְדֵי כַּמָּה צִמְצוּמִים, לִהְיוֹת בְּחִינַת "עוֹלָם" וְהֶעְלֵם אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וְלִהְיוֹת נִבְנֶה בִּבְחִינַת "בַּיִת", שֶׁהוּא עַל יְדֵי צִירוּפֵי אוֹתִיּוֹת – "שְׁתֵּי אֲבָנִים בּוֹנוֹת כו'".

וְ"עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא לְהַנְחִיל לְכָל צַדִּיק **שֵׁ"יִ** עוֹלָמוֹת" – בְּחִינַת **יֵשׁ**, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "לְהַנְחִיל אוֹהֲבַי **יֵשׁ**": שֶׁעַל יְדֵי כַּמָּה צִמְצוּמִים וִירִידוֹת וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַמַּדְרֵגוֹת יוּמְשַׁךְ שֶׁיִּתְגַּלֶּה הַחֶסֶד־עֶלְיוֹן וְהָאַהֲבָה הָעֶלְיוֹנָה בִּבְחִינַת "יֵשׁ", כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ הַנְּשָׁמוֹת לְקַבֵּל וְלִהְיוֹת "נֶהֱנִים מִזִּיו כו'".

וְזֶהוּ "שֶׁאָמַר לְעוֹלָמוֹ **דַּי**" – הוּא בְּחִינַת הַצִּמְצוּם, שֶׁעַל יְדֵי זֶה "**וָאֵרָא** אֶל אַבְרָהָם כו'" – לִהְיוֹת גִּלּוּי הָאַהֲבָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁהִיא הָעִיקָּרִית.

וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "**וְאָהַבְתָּ** אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ" – "וְאָהַבְתָּ" הוּא פּוֹעֵל יוֹצֵא[29]. וְכֵן "לְאַהֲבָה אֶת ה'" (עֵקֶב יא, יג. וְעוֹד).

וְלֹא כְּתִיב "לֶאֱהוֹב כו'", כִּי הָעִיקָּר הוּא לְהַמְשִׁיךְ הָאַהֲבָה הָעֶלְיוֹנָה בִּקְרִיאַת־שְׁמַע. וְהוּא מַה שֶׁכָּתוּב (מַלְאָכִי א, ב): "אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר ה'".

וְאַהֲבָה זוֹ תִּהְיֶה "**בְּכָל** לְבָבְךָ" (וְאֶתְחַנַּן ו, ה) – בְּתוֹךְ "**כָּל** לְבָבְךָ" – "**בִּשְׁנֵי** יְצָרֶיךָ"[30], שֶׁגַּם הַיֵּצֶר־הָרָע יָשׁוּב לְאַהֲבַת ה'. כִּי בְּהַמְשִׁיךְ עָלָיו הָאַהֲבָה הָעֶלְיוֹנָה, מִמֵּילָא לִבּוֹ הַמֵּס יִמָּס[31] "כְּהַמֵּס דּוֹנַג כו'" (תְּהִלִּים סח, ג), וְיִהְיֶה "לְאַכַּפְיָא כו'"[32].

וְזֶה נִמְשָׁךְ בִּקְרִיאַת־שְׁמַע, כִּי מִפְּסוּקֵי־דִּזְמְרָה עַד קְרִיאַת־שְׁמַע צָרִיךְ לִהְיוֹת הָאַהֲבָה שֶׁמִּמַּטָּה־לְמַעְלָה, אֲבָל בִּקְרִיאַת־שְׁמַע צָרִיךְ לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת הָאַהֲבָה הָעֶלְיוֹנָה. :

[ג] **אַךְ** הִנֵּה כָּל זֶה הוּא בְּגִלּוּי הַמְשָׁכַת הַמִּדּוֹת אַהֲבָה־וְיִרְאָה, שֶׁהוּא יִחוּד הַוָּיָ"ה בָּאֲלָקִים – כְּשֶׁכְּבָר נִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת אֲלָקִים. אֲבָל "**וּשְׁמִי הַוָּיָ"ה**", דְּהַיְינוּ בִּבְחִינַת הַוָּיָ"ה לְבַדּוֹ קוֹדֶם שֶׁבָּא לִידֵי גִּלּוּי הַהַמְשָׁכָה בַּמִּדּוֹת, שֶׁהוּא מְקוֹר וְשֹׁרֶשׁ כָּל הַהַוָּיוֹת וּמְקוֹר הַחַיִּים כו' – "**לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם**", שֶׁאֵינוֹ בָא לִידֵי גִּילּוּי בַּנֶּפֶשׁ מֵחֲמַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא;

רַק מִפְּנֵי כִּי "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ **בְּמִצְוֹתָיו**"[33] דַּיְיקָא – "הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא מַנִּיחַ תְּפִילִּין כו'"[34];

"וְתַלְמוּד־תּוֹרָה שֶׁכְּנֶגֶד כּוּלָּם"[35] – שֶׁמְּקוֹר הַתּוֹרָה הוּא לְמַעְלָה מַעְלָה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[36] עַל פָּסוּק (קֹהֶלֶת א, ג): "מַה יִּתְרוֹן לָאָדָם בְּכָל עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמוֹל **תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ**" – "שֶׁאֲנִי אוֹרַיְיתָא דַּעֲמָלָהּ **לְעֵילָא מִן שִׁמְשָׁא**"[37] – פֵּירוּשׁ: שֶׁהוּא לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת "שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן ה' אֱלֹקִים" (תְּהִלִּים פד, יב), דְּהַיְינוּ כְּשֶׁהַוָּיָ"ה נִמְשָׁךְ בָּאֲלָקִים כו'.

וְגִילּוּי בְּחִינָה זוֹ לֹא נִמְשָׁךְ לְהָאָבוֹת, רַק לְיִשְׂרָאֵל בְּמַתַּן־תּוֹרָה (וְאֶתְחַנַּן ה, ד): "פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר כו'"; "אָנֹכִי – מִי שֶׁאָנֹכִי כו'"[38]. :

**אַךְ** הִנֵּה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינָה זוֹ בְּגִלּוּי בְּמַתַּן־תּוֹרָה, צָרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִלָּה בְּחִינַת הִסְתַּלְּקוּת לְמַעְלָה. כִּי שָׁרְשׁוֹ לְמַעְלָה הוּא בְּחִינַת "מָטֵי וְלָא מָטֵי"[39], "וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב" (יְחֶזְקֵאל א, יד). וּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת "מָטֵי" צָרִיךְ לִהְיוֹת

---

25) (בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה מז, ו. זֹהַר חֵלֶק א רי, ב. חֵלֶק ג קפב, א).

26) (בְּבוּר 414 נוֹסַף: **בְּחִינַת**).

27) (שֶׁהוּא גְּבוּל וְנִבְרָא: בְּבוּר 1824: שֶׁהוּא **בְּחִינַת נִבְרָא וּגְבוּל וּמְחוּדָּשׁ**).

28) (חֲגִיגָה יב, א).

29) (רְאֵה גַּם לְקַמָּן תְּצַוֶּה פב, ב: וְעַל דֶּרֶךְ דְּרָשַׁת רַז"ל: "שֶׁיְּהֵא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְאַהֵב כו'". כְּלוֹמַר שֶׁ"וְאָהַבְתָּ" הוּא פּוֹעֵל יוֹצֵא לִשְׁלִישִׁי, דְּהַיְינוּ שֶׁתִּפְעוֹל אֶת הָאַהֲבָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁהִיא "אָהַבְתִּי אֶתְכֶם כו'" – לִהְיוֹת בְּחִינַת גִּילּוּי בַּנֶּפֶשׁ, שֶׁ"הַוָּיָ"ה יִהְיֶה "אֱלֹקֶיךָ" – אֱלוֹקָה שֶׁלְּךָ כו'.

לְקַמָּן תֵּצֵא לח, ב: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ" שֶׁהוּא פּוֹעֵל עוֹמֵד – שֶׁתַּרְצֶה שֶׁיִּהְיֶה "הַוָּיָ"ה **אֱלֹהֶיךָ**", וְגַם פּוֹעֵל יוֹצֵא – שֶׁתַּעֲשֶׂה הָאַהֲבָה **לְמַעְלָה**).

30) (בְּרָכוֹת נד, א).

31) (הַמֵּס יִמָּס: עַל פִּי שְׁמוּאֵל־ב יז, י).

32) (לְסִטְרָא־אָחֲרָא).

33) (נֹסַח בִּרְכַּת הַמִּצְוֹת).

34) (בְּרָכוֹת ו, א).

35) (פֵּאָה פֶּרֶק א מִשְׁנָה א).

36) (זֹהַר חֵלֶק א וַיְחִי רכג, ב).

37) (שׁוֹנָה הַתּוֹרָה כִּי עֲמָלָהּ הוּא לְמַעְלָה מִן הַשֶּׁמֶשׁ).

38) (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א קסז, ב. לִקּוּטֵי תּוֹרָה לְהָאַרִיז"ל תּוֹלְדוֹת כז, יט).

39) (מַגִּיעַ וְלֹא מַגִּיעַ).

תְּחִלָּה בְּחִינַת "לָא מָטֵי". וּכְפִי עֵרֶךְ הַשּׁוֹב בַּגִּלּוּי שֶׁאַחַר כָּךְ, כָּךְ הוּא בְּחִינַת הָרָצוֹא שֶׁבַּתְּחִלָּה. וְלָכֵן הָיָה מִתְּחִלָּה זְמַן הַגָּלוּת וּשְׁלִיטַת מִצְרַיִם, מִפְּנֵי הִסְתַּלְּקוּת הַחַיּוּת לְמַעְלָה.

כִּי הִנֵּה כְּתִיב (תְּהִלִּים קיג, ד): "**רָם** עַל כָּל גּוֹיִם ה', עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ". שֶׁכָּל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[40] מְקַבְּלִים שִׁפְעָם וְחַיּוּתָם מִבְּחִינַת רוֹמְמוּת – "**רָם** כו' עַל הַשָּׁמַיִם כו'". שֶׁכְּשֶׁהוּא בְּבְחִינַת "הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם" (תְּהִלִּים שָׁם, ו), אָזַי "מִי כַה' **אֱלֹקֵינוּ**" (שָׁם, ה) כְּתִיב, שֶׁאֵין הַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא מַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ אֶלָּא עַל יִשְׂרָאֵל. וְהַיְינוּ בְּהַמְשָׁכַת גִּילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְמַטָּה, שֶׁתְּלוּי בְּמַעֲשֵׂה הַתַּחְתּוֹנִים הַמַּמְשִׁיכִים בַּעֲבוֹדָתָם בְּחִינַת גִּילּוּי זֶה.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּמָּקוֹר לְמַעְלָה שֶׁהוּא בְּחִינַת רוֹמְמוּת, גַּם הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[40] מְקַבְּלִים שִׁפְעָם מִשָּׁם עַל יְדֵי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת וִירִידַת הַמַּדְרֵגוֹת. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (וַיִּשְׁלַח לו, לא): "וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי מְלֹךְ מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (כְּנוֹדָע מֵעִנְיַן שְׁבִירַת־הַכֵּלִים).

וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[41]: "לָמָּה נִקְרָא הַר **סִינַי**? שֶׁיָּרְדָה **שִׂנְאָה** לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת"[42], דְּהַיְינוּ עַל יְדֵי "הַר סִינַי" דַּוְקָא בְּגִילּוּי מַתַּן־תּוֹרָה. אֲבָל קוֹדֶם מַתַּן־תּוֹרָה לֹא הָיְתָה שִׂנְאָה כְּלָל, שֶׁמִּשָּׁם גַּם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[43] מְקַבְּלִים חַיּוּתָם.

וְלָזֹאת כַּאֲשֶׁר אָמַר מֹשֶׁה "לָמָּה הֲרֵעוֹתָ?" הָיְתָה זֹאת הַתְּשׁוּבָה: כִּי "וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם כו', וּשְׁמִי הַוָ"ה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם", וְעַתָּה אֲנִי רוֹצֶה שֶׁ"וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי **הַוָ"ה**

[..] וְהָיִיתִי **לָכֶם לֵאלֹקִים**"[44]. פֵּירוּשׁ: שֶׁבְּחִינַת "הַוָ"ה" לְבַדּוֹ הוּא בְּעַצְמוֹ יִהְיֶה "לָכֶם" בִּבְחִינַת "אֱלֹקִים" הַשּׁוֹרֶה עֲלֵיכֶם.

וְכָךְ הָיְתָה כַּוָּנַת יַעֲקֹב בִּתְפִלָּתוֹ (תּוֹלְדוֹת כח, כא): "וְהָיָה הַוָ"ה לִי לֵאלֹהִים": פֵּירוּשׁ: "הַוָ"ה" לְבַדּוֹ, הוּא בְּעַצְמוֹ יִהְיֶה "לִי" בִּבְחִינַת "אֱלֹקִים".

וּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה גִּלּוּי זֶה גַּם בִּבְחִינָה זוֹ, צָרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִלָּה הִסְתַּלְּקוּת הַחַיּוּת, וְשָׁם הוּא "רָם עַל כָּל גּוֹיִם". לְפִיכָךְ בְּמִדָּה וּמִשְׁקָל שֶׁהָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת גִּלּוּי אֱלֹקוּת בְּמַתַּן־תּוֹרָה, כָּךְ הָיָה בְּחִינַת הַהִסְתַּלְּקוּת, וּזְמַן הַגָּלוּת, וּשְׁלִיטַת מִצְרַיִם רְד"ו שָׁנָה כו'.

וְלָכֵן גַּם בְּגָלוּת אֲדוֹם הוּא אֲרִיכוּת הַגָּלוּת[45], בִּבְחִינַת "רָצוֹא", כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת "שׁוּב" לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ כו' – "כִּי עַיִן בְּעַיִן כו'"[46], בְּיֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז מִבְּמַתַּן־תּוֹרָה שֶׁלֹּא רָאוּ "עַיִן בְּעַיִן" כִּי אִם "שׁוֹמְעִים הַנִּרְאֶה וְכו'"[47].

וְהִנֵּה בְּחִינָה רִאשׁוֹנָה, שֶׁהוּא בְּחִינַת "יִחוּד הַוָ"ה בֶּאֱלֹקִים" בְּגִלּוּי הַמְשָׁכַת הַמִּדּוֹת, נִקְרָא (עֵקֶב יא, יג) "בְּכָל **לְבַבְכֶם**" – שֶׁהַלֵּב הוּא מְקוֹר הַמִּדּוֹת וּמִשְׁכָּנָם. מַה שֶּׁאֵין כֵּן גִּלּוּי בְּחִינַת הַוָ"ה לְבַדּוֹ נִקְרָא (שָׁם) "בְּכָל **נַפְשְׁכֶם**", שֶׁהוּא בְּחִינַת הִתְקַשְּׁרוּת כָּל הַנֶּפֶשׁ – חַבַּ"ד־בְּחַבַּ"ד, וּמַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר כו'[48]. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וָאָשִׂים דְּבָרַי בְּפִיךָ" (יְשַׁעְיָה נא, טז); "וּדְבָרַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ" (יְשַׁעְיָה נט, כא). וּכְעִנְיַן "שְׁכִינָה מְדַבֶּרֶת מִתּוֹךְ גְּרוֹנוֹ שֶׁל מֹשֶׁה"[49]. וַ"אֲנִי הַמִּשְׁנָה הַמְּדַבֶּרֶת בְּפִיךָ וְכו'"[50], וְעַל יְדֵי זֶה "וְדִבַּרְתָּ בָּם כו'" (וְאֶתְחַנַּן ו, ז). :

(40) (אֻמּוֹת).

(41) (שַׁבָּת פט, ב).

(42) (לְאֻמּוֹת).

(43) (אֻמּוֹת הָעוֹלָם).

(44) (פָּרָשָׁתֵנוּ ו, ז. בְּשִׁינּוּי הַסֵּדֶר).

(45) (בְּגָלוּת אֲדוֹם הוּא אֲרִיכוּת הַגָּלוּת: בְּאוֹר הַתּוֹרָה בִּמְקוֹם זֶה: **עִכְּשָׁיו הוּא אֲרִיכַת הַלַּחַץ וְדוֹחַק הַפַּרְנָסָה**).

(46) ("יִרְאוּ בְּשׁוּב ה' צִיּוֹן". יְשַׁעְיָה נב, ח).

(47) (מְכִילְתָּא יִתְרוֹ כ, ט ו).

(48) (וּמַעֲשֶׂה – בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה).

(49) (תַּנְיָא פֶּרֶק לד. רָאֹה זֹהַר חֵלֶק ג פִּנְחָס רלב, א: "שְׁכִינָה מְדַבֵּר עַל פּוּמֵיהּ". וּבְחֵלֶק ג ז, וַיִּקְרָא א: "מִפִּי הַהוּא קוֹל דְּאָחִיד בֵּיהּ". וּרְאֵה הַנִּסְמָן בְּלִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק ד עַמּוּד 1087 הֶעָרָה 5).

(50) (סֵפֶר מַגִּיד מֵישָׁרִים, תְּחִילַת וַיִּקְרָא).

---

# ב.

## הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(מא) **והענין** יובן בעבודת ה' בבחי' אוי"ר שנק' רו"ש כידוע. ודרך כלל הוא ב' מדרגות דתפלה ותורה שהתפלה עיקרה בבחי' רצוא והתורה עיקרה בבחי' שוב וכידוע בענין האומר אין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו (יבמות קט, ב). דהיינו רק בחי' שוב בלא רצוא דתפלה וכמו"כ להיפך בחי' רצוא דתפלה לבד בלא תורה כלל אלא צריך שיהיו שניהם יחד דוקא ובמדה ושעור ושיהיו כאו"א כלול מזולתו

ההפכי ג"כ במדה ושעור. והוא שיהיה בתפלה בחי' המשכת אלקות בקבלת עומ"ש. ובת"ת צ"ל ג"כ בבחי' היראה שהוא בטול היש לאין והכל לפ"ע כנ"ל. וכן באוי"ר שהן רו"ש ב' הפכים צ"ל התכללות משניהם במדה ושיעור כידוע בענין התכללות דיראה ופחד יצחק באהבה דאברהם. כמו (תהלים ב, יא) וגילו ברעדה (ברכו' ל, ב) במקום גילה שם תהא רעדה וכמ"ש במ"א וד"ל:

(מב) **וכ"ז** לפי שכל עיקר הכוונה בהשתלשלות העולמות הוא בשביל בחי' התקון שהוא ההתכללות דחו"ג באו"כ בשעור ומדה בכדי שיוכל הכלי להכיל האור דוקא ולא יסתלק כנ"ל. וזהו שאנו מוצאים במלאכים עליונים שיש בהן ג"כ בחי' עבודה זאת דבחי' התקון בבחי' ההתכללות דאין ויש דאו"כ הנ"ל והוא מ"ש בהם (יחזקאל א, יד) והחיות רצוא ושוב בחי' בטול היש לאין זהו בחי' הרצוא שלהם ובחי' המשכת אלקות מאין ליש עליהם זהו בחי' השוב וכמו (שם א, כד. כה) בעמדם תרפינה כנפיהם כו'. (והיינו בשיר שלהם שהוא בבחי' רו"ש דוקא כידוע). וזהו לפי שהמלאכים הגם שהן בבחי' בהמות וחיות כפני אריה ופני שור כו'. שהוא בבחי' התהו שקדם לבחי' התקון דבחי' אדם. אבל הרי יצאו מארץ עלאה כמ"ש תוצא הארץ נפש חיה כנ"ל. והארץ הרי היא בבחי' התקון דחכ' כמ"ש ה' בחכמה יסד ארץ. (כנ"ל באריכות וע"כ אנו מוצאים שיש בהם בחי' ההתכללות כ"א מזולתו ההפכי דוקא. וכמ"ש בזוהר דכלילן דא בדא ושליבן דא בדא כו'. וכמ"ש (ישעי' ו, ג) וקרא זא"ז כו' ות"י ומקבלין דין מן דין כו'. שהרי ד' חיות שבמרכבה מתחברים יחד להיות נושאות את הכסא כו' וכמ"ש במ"א). והיינו לפי ששרש התהוות המלאכים מארץ עלאה שהוא בחי' המל' מבחי' או"כ שבמל' שהוא בחי' אין. ויש בהתכללות זע"ז במדה ושעור כנ"ל. וע"כ נתהוו המלאכים ג"כ בבחי' או"כ דוקא האור הוא בבחי' הנפש והצורה שלהם שהוא בבחי' האין והבטול לאלקות תמיד מצד שרשם בבחי' האור שבמל' (כמיכאל באהבה פני אריה אל הימין ששרשם באור המל' דחסד כו'). ובחי' גופם וחומר שלהם הוא בבחי' יש נפרד מצד שרשו בבחי' היש דכלים שבמל'. אך גם בחי' הכלי הוא בבטול היש עכ"פ לפ"ע האין דאור כו' כמו שהוא באו"כ דמל' מקור חוצבם וע"כ חומר המלאכים דק ורוחני מעין הצורה דוקא. (והוא מהבל רוח פיו ית' שעולה ויורד בבחי' רו"ש. וזהו והחיות רו"ש בכללות כו'). וע"כ כל עבודת המלאכים בשיר הוא בבחי' רו"ש להיות גם גופם וחומרם בבחי' בטול היש לאין בסבוב והשתחואה כו' ע"י אור נפשם ורוחם שהוא בבחי' האין האלקי מצד שרשו באין האמיתי דבחי' המל'. ולזה נק' בני האלקים שיש בכח לעשות גם בגופם בחי' בטול היש לאין. וזה בא בחלוק מדרגות רבות בכל עולם לפ"ע גלוי אור האלקי שהוא בבחי' המל' המאיר בכל ג' עולמות דבי"ע והכל בשעור קצוב באור בין בכלי אין ויש כנ"ל לפי אופן הראוי שיהיה קיום האור בכלי כנ"ל. (וראייה לזה ממה שאמרו (סנהדרין לח, ב) הושיט אצבעו קטנה ביניהם (ביתר מכפי המדה) ושרפן (שנתבטלו לגמרי) וכה"ג גם בצמצומים האחרונים ביותר עד ע"ש דנוגה דעשיה וראייה ממחנה סנחרב כו'. (וכמ"ש במ"א והוא צמצום דקו המדה בשם אלקים עד שיוכל להיות יש נפרד גמור וגם זה במדה כו'). וזהו עיקר בחי' התקון כנ"ל גם במלאכים ועולמות התחתונים להיות שרשם מבחי' או"כ דמל' (עד הגלגלים שמסבבים בבטול היש במד' לפ"ע קבלתם מחצוני' הכלים דמל' דמל' דעשייה כו'). ואמנם במלאכים החומר הוא מעין הצורה דוקא בקירוב הערך כמו שהכלי הוא מעין האור למעלה בשרשו. והיינו בחי' צומח וחי כנ"ל וד"ל:

וייצר ה' אלקים

---

## ג.

## הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

וְהִנֵּה עֲלִיַּת[27] הַמַּלְכוּת בְּכָל בֹּקֶר מִבִּי"עַ לַאֲצִילוּת בְּשַׁחֲרִית, הִנֵּה מִתְחִלָּה מַלְבֶּשֶׁת אֲחוֹרַיִּים דְּזָ"א, וְהוּא בְּחִינַת נֶה"י שֶׁבּוֹ.

דְּהִנֵּה בֶּאֱמֶת הֲלֹא יָדוּעַ שֶׁאֵין עֲרוֹךְ בֵּין נִבְרָא לַבּוֹרֵא, מֵאַחַר שֶׁהַנִּבְרָא הוּא בַּעַל גְּבוּל, יֵשׁ מֵאַיִן, וְאִם כֵּן, גַּם בְּחִינַת הַמַּלְכוּת, מֵאַחַר שֶׁיּוֹרֶדֶת בְּבִי"עַ לְהַחֲיוֹת עוֹלָמוֹת

27) רְאֵה עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַכְּלָלִים פֶּרֶק ז. שַׁעַר (כט) הַנְּסִירָה פֶּרֶק א.

הַנִּפְרָדִים בְּבְחִינַת יֵשׁ מֵאַיִן, אֵין לָהּ עֵרֶךְ כְּלָל לִכְמוֹ שֶׁהִיא עוֹלָה בְּבְחִינַת הָאֲצִילוּת, שֶׁהָאֲצִילוּת הוּא בְּחִינַת אֶלְקוּת מַמָּשׁ. וְלָכֵן בְּרֵאשִׁית עֲלִיָּיתָהּ בַּאֲצִילוּת אִי אֶפְשָׁר לָהּ לְקַבֵּל מֵאוֹר אֵין־סוֹף שֶׁבִּפְנִימִיּוּת הַמִּדּוֹת דַּאֲצִילוּת, מֵאַחַר שֶׁאֵין עֵרוּף כְּלָל בֵּינֵיהֶם, אֶלָּא תְּחִלָּה מְקַבֶּלֶת מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִּים וְהַחִיצוֹנִיּוּת, וְזֶהוּ עִנְיַן "נֶהֱ"י דְּזָ"א שֶׁנַּעֲשׂוּ מוֹחִין לְנוּקְבָא", וּמִשָּׁם מְקַבֶּלֶת שִׁפְעָהּ, מִבְּחִינַת הַשֶּׁפַע שֶׁעַל יְדֵי נִיצּוּחַ לְבַד, שֶׁהִיא בְּחִינָה חִיצוֹנִית,

(עַיֵּן דּוּגְמַת עִנְיָן זֶה בְּמִצְוַת מִילָּה חֵלֶק ב' פֶּרֶק ג'[28], בְּמֵה שֶׁכָּתוּב בֵּיאוּר לְמַה שֶׁכָּתַב בַּעַץ חַיִּים, שֶׁהַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלְמוֹת מַתְחִיל מִנֶּצַח דְּאַ"ק, וּמִשָּׁם תַּשְׂכִּיל כְּמוֹ כֵן בְּבִי"ע לְגַבֵּי אֲצִילוּת)

עַד כִּי אַחַר־כָּךְ מְקַבֶּלֶת בְּבְחִינָה פְּנִימִית. וְהַיְינוּ גַּם כֵּן עִנְיַן הַהַלְבָּשָׁה שֶׁהַמַּלְכוּת מַלְבֶּשֶׁת לְנֶהֱ"י דְּזָ"א, וְאַחַר־כָּךְ חוֹזֶרֶת "פָּנִים בְּפָנִים" כַּיָּדוּעַ.

וְהִנֵּה כְּמוֹ כֵן גַּם בְּזָ"א דַּאֲצִילוּת עַצְמוֹ, שֶׁמְּקַבֵּל הַמּוֹחִין דְּאַבָּא וְאִימָא, מִתְּחִלָּה מְקַבֵּל גַּם כֵּן מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִּים, וְהוּא מוֹחִין דְּקַטְנוּת, שֶׁנִּמְשָׁכִים מִנֶּה"י **דִּישְׂרָאֵל סַבָּא וּתְבוּנָה**; וְאַחַר־כָּךְ מְקַבֵּל בְּבְחִינַת פָּנִים, וְהוּא בְּחִינַת מוֹחִין דְּגַדְלוּת, שֶׁהֵם מֵחַגַּ"ת **דִּישְׂרָאֵל סַבָּא וּתְבוּנָה** כַּיָּדוּעַ.

וְהָעִנְיָן:

כִּי הִנֵּה עִנְיַן הַמּוֹחִין הֵם ג' בְּחִינוֹת – חַבַּ"ד, אַךְ שֶׁהַדַּעַת מִתְחַלֵּק לְב' מוֹחִין – חֶסֶד וּגְבוּרָה.

וְלִכְאוֹרָה צָרִיךְ לְהָבִין: מָה עִנְיַן חֶסֶד וּגְבוּרָה אֵלּוּ שֶׁנִּקְרָאִים מוֹחִין – וַהֲלֹא בּוֹ' קְצָווֹת דְּזָ"א עַצְמָן יֵשׁ חֶסֶד וּגְבוּרָה וְלֹא נִקְרָאִים מוֹחִין אֶלָּא מִדּוֹת.

אַךְ הָעִנְיָן, כִּי הַחֶסֶד וּגְבוּרָה שֶׁבּוֹ' קְצָווֹת הֵם הַמִּדּוֹת שֶׁבַּלֵּב, כַּנַּ"ל בְּעִנְיַן הַחֲלוּקָה הַב' שֶׁבִּשְׁלֹשָׁה בְּחִינוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּכָל מִדָּה. דְּהַיְינוּ עֶצֶם הַמִּדָּה, אֲבָל הַחֶסֶד וּגְבוּרָה הַנִּמְשָׁכִים מֵהַדַּעַת, הֵם בְּחִינַת שִׂכְלִיִּים הַנּוֹטִים לְחֶסֶד וּגְבוּרָה, שֶׁהֵם נִמְשָׁכִים מֵהַדַּעַת. וְלָזֹאת יֵשׁ בְּכָאן גַּם כֵּן ב' בְּחִינוֹת הַמְבוֹאָר לְמַעְלָה פֶּרֶק ב':

שֶׁמִּתְחִלָּה[29] אֵין נִמְשָׁכִים אֶלָּא בִּבְחִינָה חִיצוֹנִית, כְּעִנְיַן "מוֹחַ שַׁלִּיט עַל הַלֵּב", וְזֶהוּ בְּחִינַת **מוֹחִין דְּקַטְנוּת**, שֶׁנִּמְשָׁכִים מִנֶּה"י, שֶׁהֵם בְּחִינָה חִיצוֹנִית לַעֲמוּד בְּנִיצּוּחַ וּלְהִתְגַּבֵּר עַל הַמִּדּוֹת וְלִשְׁלוֹט עֲלֵיהֶם;

וְאַחַר־כָּךְ נִמְשָׁכִים בִּבְחִינָה פְּנִימִית, וְזֶהוּ עִנְיַן **מוֹחִין דְּגַדְלוּת**, שֶׁשָּׁרְשָׁן מְאֹד נַעֲלֶה, וְיֵשׁ בָּהֶם גִּילּוּי אוֹר הַתַּעֲנוּג. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[30], שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַמּוֹחִין דְּגַדְלוּת הוּא שֶׁנִּמְשָׁךְ הַטִּפָּה מֵעֲתִיק כַּיָּדוּעַ. אַךְ אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת הַמּוֹחִין דְּגַדְלוּת אֶלָּא אִם כֵּן יוּקְדַּם בְּחִינַת הַקַּטְנוּת תְּחִלָּה.

וְעַתָּה יוּבָן שֹׁרֶשׁ עִנְיַן מִלְחֶמֶת עֲמָלֵק לְמַעְלָה, "שֶׁעוֹמֵד כְּנֶגֶד הַדַּעַת דְּבֵין כַּתְפֵּין מֵאֲחוֹרָיו". וְרוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ לִהְיוֹת הִתְפַּשְּׁטוּת הַמּוֹחִין בְּתוֹךְ הַמִּדּוֹת עֶלְיוֹנוֹת – עַל יְדֵי בְּחִינַת הַחוּצְפָּא שֶׁלּוֹ, שֶׁהוּא לְהָעִיז נֶגֶד בְּחִינַת הַדַּעַת, שֶׁלֹּא יִתְפַּעֲלוּ הַמִּדּוֹת מֵהַדַּעַת, וְכַנַּ"ל בְּעִנְיַן "יוֹדֵעַ רִבּוֹנוֹ וּמְכַוְּנִין לִמְרוֹד בּוֹ". וְהַיְינוּ כְּשֶׁנִּמְשָׁךְ הַשֶּׁפַע בִּבְחִינַת אֲחוֹרַיִּים עַל יְדֵי שֶׁהַמּוֹחַ שַׁלִּיט עַל הַלֵּב, אֲזַי הוּא מְעַכֵּב זֶה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּאוֹרֶךְ לְעֵיל פֶּרֶק ב' בַּמָּשָׁל בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם.

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב[31] "אֲשֶׁר שָׂם לוֹ בַּדֶּרֶךְ בַּעֲלוֹתוֹ **מִמִּצְרָיִם**", כִּי עִנְיַן "מִצְרַיִם" הַיְינוּ, כְּשֶׁהַמּוֹחִין נִמְשָׁכִים מִן הַמּוֹחַ לְיָרֵד לַלֵּב, יוֹרְדִים דֶּרֶךְ מֵיצַר הַגָּרוֹן, וְשָׁם הוּא קְלִיפַּת פַּרְעֹה הָעוֹמֵד בָּעוֹרֶף וְיוֹנֵק מִשָּׁם, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִצְוָה ו'[32], וּמִיָּד כְּשֶׁצְּרִיכִים לָצֵאת מִן הַמֵּיצַר לְיָרֵד לַלֵּב – עוֹמֵד עֲמָלֵק וּמְעַכֵּב.

וְהִנֵּה מוּבָן מִזֶּה, שֶׁבְּחִינַת עֲמָלֵק, שֶׁהוּא לְעַכֵּב הִתְפַּשְּׁטוּת הַמּוֹחִין בַּמִּדּוֹת, יֶשְׁנוֹ בְּהַרְבֵּה בְּחִינוֹת. כִּי יָדוּעַ שֶׁבְּכָל הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלְמוֹת נַעֲשִׂים מִנֶּה"י שֶׁבָּעֶלְיוֹן מוֹחִין לַתַּחְתּוֹן, וּבְכָל בְּחִינָה הוּא מְעַכֵּב.

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב[33] "מִלְחָמָה לַה' בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר" – פֵּירוּשׁ: לְשׁוֹן "דָּרֵי דָּרֵי"[34], כְּלוֹמַר שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת. כִּי כָּל הַצִּיּוּר שֶׁל הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הוּא רַק שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת, זֶה לְמַטָּה מִזֶּה. וְכָל שׁוּרָה הִיא שְׁלִשָּׁה, כְּמוֹ: חַבַּ"ד הִיא שׁוּרָה הָעֶלְיוֹנָה, וְחַגַּ"ת הִיא שׁוּרָה שֶׁלְּמַטָּה הֵימֶנָּה, וּנֶהֱ"י הִיא שׁוּרָה הַשְּׁלִישִׁית. וְשָׁלֹשׁ שֶׁל שָׁלֹשׁ אֵלּוּ יֵשׁ בְּכָל אַחַת מֵהֶן, וְכַמְבוֹאָר לְמַעְלָה שֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת חַבַּ"ד, חַגַּ"ת, נֶהֱ"י גַּם בְּכָל נְקוּדָּה.

וְהִנֵּה מִנֶּה"י שֶׁבָּעֶלְיוֹן נַעֲשׂוּ מוֹחִין לַתַּחְתּוֹן, וְיֵשׁ בְּכָל הַמְשָׁכַת מוֹחִין מִנֶּה"י שֶׁבָּעֶלְיוֹן לְתַחְתּוֹן בְּחִינַת עֲמָלֵק הָעוֹמֵד וּמְעַכֵּב בְּלִי יִתְפַּשְּׁטוּ הַמּוֹחִין, וְאִם כֵּן, הַמִּלְחָמָה עִמּוֹ בְּכָל שׁוּרָה וְשׁוּרָה לְהַעֲבִירוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה מְעַכֵּב הַמְשָׁכַת הַמּוֹחִין, וְזֶהוּ "מִדֹּר דֹּר".

וְזֶהוּ שֶׁכָּתַב הָרַמַּ"ז, שֶׁעֲמָלֵק עָמַד לוֹ כְּנֶגֶד הֵיכַל

---

28) לְעֵיל יא, א.

29) רְאֵה הַגְּהָה לְאַחַר סִיּוּם הַפֶּרֶק.

30) רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה וַיִּקְרָא חֵלֶק ב עַמּוּד תקא. שְׁמוֹת חֵלֶק ב עַמּוּד תקג. וּרְאֵה תַּנְיָא, אַגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן ב (קלא, א).

31) שְׁמוּאֵל־א טו, ב.

32) מִצְוַת קָרְבַּן פֶּסַח – לְעֵיל עח, ב.

33) בְּשַׁלַּח יז, טז.

34) מְגִילָּה יב, א: "דַּר וְסַתְּרַת" (אֶסְתֵּר א, ו) . . – דָּרֵי דָּרֵי. וּבְפֵירוּשׁ רַשִּׁ"י: שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת.

הָעֶלְיוֹן שֶׁהוּא הֵיכַל הָרָצוֹן, וְהֵיכַל הַתַּחְתּוֹן שֶׁהוּא "לִבְנַת הַסַּפִּיר", שֶׁהוּא נֶגֶד בְּחִינַת הַמְּשָׁכַת מוֹחִין לְזָ"א, שֶׁהוּא בְּהֵיכַל הָרָצוֹן; וְנֶגֶד הַמְּשָׁכַת הַמּוֹחִין לַנּוּקְבָא מִנָּהּ"י דְּזָ"א שֶׁהוּא "לִבְנַת הַסַּפִּיר", וְשָׁם עָמַד לוֹ לְעֵבֶר הַשֶּׁפַע שֶׁלֹּא תּוּמְשַׁךְ, וְזֶהוּ "אֲשֶׁר שָׁם לוֹ בַּדֶּרֶךְ" כַּנַּ"ל – "עַל פָּרְשַׁת אוֹרְחִין":

## הַגָּהָה

*) לְהָבִין קְצָת עִנְיָן קַבָּלַת הַמִּדּוֹת מֵהַמּוֹחִין תְּחִלָּה בִּבְחִינַת אֲחוֹרַיִּים, כְּמוֹ "מוֹחַ שַׁלִּיט" – אֵיךְ יִתְּכֵן זֶה לְמַעְלָה[35]? דְּבִשְׁלָמָא בְּאָדָם נִיחָא, שֶׁטִּבְעוֹ נוֹטֶה אַחַר עוֹלָם הַזֶּה, וְשִׂכְלוֹ מַכְרִיחוֹ לֶאֱלֹהוּת, וְיֵשׁ בָּזֶה תְּחִלָּה אִתְכַּפְיָא כַּנַּ"ל; אֲבָל לְמַעְלָה בְּי' סְפִירוֹת, שֶׁהֵן אֱלֹהוּת, אֵיזֶה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ לוֹמַר שֶׁמִּתְחִלָּה אֵינָן מְקַבְּלִים הֶאָרַת הַמּוֹחִין בִּפְנִימִית כָּל כָּךְ?

אַךְ הָעִנְיָן, כִּי בְּבָר נִתְבָּאֵר מִצְוָה כ"ה[36], שֶׁהַסְּפִירוֹת הֵן כֵּלִים, וּמִכָּל מָקוֹם הֵן אֱלֹהוּת, אֲבָל לֹא שֶׁהֵן עַצְמוּתוֹ חַס וְשָׁלוֹם. עַיֵּן שָׁם הֵיטֵב.

וְעַיֵּן שָׁם סוֹף פֶּרֶק ח'[37] בְּעִנְיַן הַהֶפְרֵשׁ בֵּין אֱמֶת לְחֶסֶד, שֶׁהַחֶסֶד הוּא אַחַר הַצִּמְצוּם, עַד שֶׁהַנִּבְרָאִים תּוֹפְסִים מָקוֹם קְצָת, שֶׁיִּתְּכֵן לוֹמַר שֶׁהַחֶסֶד אוֹ רַחֲמָנוּת עֲלֵיהֶם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אֱמֶת.

וְהִנֵּה אֱמֶת הוּא בְּחִינַת הַחָכְמָה, וְהַיְינוּ בְּחִינַת דַּעַת עֶלְיוֹנָה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פֶּרֶק א' מִמְּצָוָה זוֹ, שֶׁהִיא הָאֱמֶת דְּ"כוֹלָא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב". וְעִנְיַן הַמּוֹחִין הוּא הַמְּשָׁכָה מִבְּחִינַת חָכְמָה וְדַעַת עֶלְיוֹנָה זוֹ בַּמִּדּוֹת, שֶׁהֵם מְצוּמְצָמִים. וְהַיְינוּ הַמְּשָׁכַת אֱמֶת בְּחֶסֶד. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר גַּם כֵּן מִצְוַת תְּפִילִין[38] (תכ"א, תכ"ב פֶּרֶק א).

וְלִהְיוֹת שֶׁגִּילּוּי זֶה בַּמִּדּוֹת הוּא הַמְּשָׁכַת הֶאָרַת אֵין־סוֹף בְּעִילּוּי וְשִׁינּוּי יוֹתֵר מִמָּהוּתָם, לְפִיכָךְ יִתְּכֵן שֶׁמִּתְחִלָּה אֵינָן יְכוֹלִים לְקַבֵּל זֶה בִּפְנִימִית מָהוּתָם כָּל כָּךְ, אֶלָּא בִּבְחִינַת אֲחוֹרַיִּים כַּנַּ"ל, עַד שֶׁאַחַר־כָּךְ נִמְשָׁךְ וְנִקְלָט גִּילּוּי זֶה בִּפְנִימִיּוּתָם.

**עַד כָּאן הַגָּהָה:**

מִצְוַת זְכִירַת וּמְזַחַיֵּת עֲנָמָלֵק [פָּרָשַׁת תֵּצֵא]

35) מוֹחַ שַׁלִּיט אֵיךְ יִתְּכֵן זֶה לְמַעְלָה; רְאֵה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין עִנְיָן נְרוֹת דַּחֲנוּכָּה" תשכ"ו סְעִיף ח (תּוֹרַת מְנַחֵם סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים מְלוּקָּט חֵלֶק ב (כִּסְלֵו־שְׁבָט) עַמּוּד קלו).

36) הָאֱמָנַת אֱלוקוּת. לְעֵיל נג, ב.

37) לְעֵיל נד, ב וְאֵילָךְ.

38) לְעֵיל טז, ב.

# ד.

## הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

**ובזה** יובן המחלוקת שבינינו להקב"ה, שהקב"ה אומר שובו בנים שובבים מלמטלמ"ע תחלה, ע"ד אלול ותשרי שהוא מלמטלמ"ע, ואנו אומרי' שובה ה' עד מתי מלמעלמ"ט, ע"ד יצ"מ שהי' התעוררות מלמעלה לבד כו', אך בני קרח עשו פשרה לא אתה תשוב לעצמך ולא אנו נשוב לעצמינו, אלא שניהם כאחד שובנו אלקי ישענו, והיינו שיהי' תשובה מלמטלמ"ע, אך אעפ"כ יהי' נמשך התעוררו' על התשובה תחלה מלמעלמ"ט, ולא כמו שהי' ביצ"מ שהי' רק מלמעלה ולא הי' להם אתעדל"ת כלל, אלא שיהי' תשובה מלמטלמ"ע, אך אעפ"כ יהי' ע"י התעוררות מלמעלה תחלה, שיומשך התעוררות לעורר אותנו בתשו', ולא ע"ד שארז"ל הבא לטהר מסייעי' אותו שזהו מלמטלמ"ע שנתעורר מעצמו תחלה ואח"כ מסייעים אותו, אלא שהתעוררות יהי' מלמעלה כו', וזהו שניהם כאחד שובנו כו', דהיינו שיומשך רק כח והתעוררות לבד על תשובה כו'. וזהו ע"ד שבת קול יוצאת ומכרזת שובו בנים שובבי' שהוא מעורר אותנו מלמעלה לעשות תשובה, וזהו יגמה"ר שמאירי' באלול דהיינו שנמשך כח והתעוררות על בחי' תשובה כו'.

**והנה** בחי' הכח וההתעוררות זה נמשך מלמעלה ממקום עליון יותר, דהיינו מבחי' שם הוי' דלעילא בחי' שמו הגדול וכמ"ש ויעבור הוי' על פניו ויקרא הוי' הוי', דהנה מה שתשובה מועיל אפי' אם התשובה היא מלמטה לבד, אעפ"כ כדי שיקבלו הקב"ה בתשובה זהו רק ע"פ יגמה"ר, כי עפ"י חכ' לא מהני תשובה וכמשארז"ל בילקוט שאלו לחכ' נפש החוטאת במה תתכפר והשיבה תמות, שאלו לנבואה אמרה חטאים תרדוף רעה, וכן שאלו לתורה השיבה יביא קרבן ויתכפר וגם זה הוא רק על השוגג, אבל על המזיד לא מהני קרבן, שאלו להקב"ה אמר יעשה תשובה הה"ד טוב וישר ה' ע"כ יורה חטאים בדרך, שזה שתשובה מועיל הוא שנמשך מבחי' הטוב כי לא כלו רחמיך דהיינו מבחי' יגמה"ר וע"י יגמה"ר מתכפר גם לבע"ת. אבל כדי שיהי' גם התעוררות התשובה מלמעלה צריך שיהי' נמשך ממקום עליון יותר דהיינו

גם למעלה מבחי' יגמה"ר והיינו מבחי' עצמות אוא"ס ממש שהוא בחי' עד שלא נבה"ע הי' הוא ושמו לבד. וזהו מ"ש בי"ג מדה"ר אני אעביר כל טובי על פניך, שזה כדי שיהי' נמשך התעוררו' מלמעלה על תשובה, זה נמשך מבחי' כל טובי שהוא למעלה גם מבחי' טוב וישר כו', וזהו וחנותי את אשר אחון, חנון הוא מתנת חנם, שהוא אף שאין לו זכות כלל כ"א מתנת חנם לבד כו', שזה נמשך מבחי' אני אעביר כל טובי על פניך כו'.

איתא במד"ת כן' אמרו בני קרח (א)

בס"ד. תילי' סי' פ"ה ה'

## ה.

## הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

צ) **אמנם** להבין מ"ש השל"ה דאת שדרכו למנות הוא המספר דעוה"ב וכל שדרכו למנות זהו המספר דעוה"ז, וגם אינו מובן והלא כתי' כי כל בשמים ובארץ דאחיד בשמיא ובארעא כו', דכל הוא בחי' יסוד המקשר ומחבר כו' ואיך הוא המספר דעוה"ז כו'. הענין הוא עפמ"ש יוצר אור כו' ובורא רע וארז"ל ברכות די"א ע"ב כתיב רע וקרינן הכל (היינו מה שאנו אומרים בברכת יוצר ובורא את הכל) לישנא מעליא, הרי כינו את רע בשם הכל שהוא כל, וכ"מ ברבות אחרי ר"פ כ"ב ע"פ ויתרון ארץ בכל אפי' דברים שאתה רואה מיותרין בעולם כגון זבובים פרעושים ויתושין אף הם בכלל ברייתו ש"ע דכתיב ויכולו השמים, הרי גם יתושים (שמכניסים ואינם מוציאים שהו"ע הסט"א כו' כמ"ש במ"א) נק' בכל, והרמ"ק כ' בכוונת ומלכותו בכל משלה דהיינו גם על הקלי' וסט"א כו', הרי דבכל כולל הכל כו'. וי"ל עפמ"ש במ"א דמהיסוד יש ב' מיני שפע, הא' מבחי' הימין שנמשך רק למקום הראוי והוא בחי' השפעה פנימית ועצמית כו', והב' מצד השמאל שנמשך שפע המותרות לחיצונים כו', וזהו מה שכל כולל הכל, דכל הוא בחי' יסוד דמבחי' השמאל נמשך לכל כו', גם י"ל ע"פ מ"ש בלק"ת סד"ה כי ההרים ימושו, ההפרש בין כי כל בשמים ובארץ למ"ש וברית שלומי לא תמוט, דכי כל הוא ההמשכה שע"פ סדר ההשתל' שמתמעט ממדרי' למדרי', אבל וברית שלומי לא תמוט הוא שנמשך בחי' גילוי אור ממש למטה כו'. וזהו דבחי' כל הוא המספר דעוה"ז שמתמעט האור ובא בבחי' הגבלה ובבחי' כמה העלמות והסתירים עד שנמשך קצת שפע גם לחיצונים כו', משא"כ בחינת וברית שלומי שנמשך גילוי אור אין שם שום אחיזה ונמשך רק למקום הראוי כו'. וזהו ג"כ מ"ש יראו מה' כל הארץ, כל הארץ דוקא אף מבחי' כל שדרכו למנות שאפי' המזיקים יריאים מהשי"ת וכמארז"ל אלמלא ניתנה רשות לעין לראות כו', ואעפ"כ אין עושים כלום מפני מורא שמים עד שלא יוכל לעבור את פי ה' כו', דעם היות שיש להם אחיזה מ"מ נמשך משם גם בחי' היראה עליהם כו'. אך יראה זו היא יראת העונש לבד כו', ובד"כ מ"ש יראו מה' היא בחי' יר"ת שהיא מרחוק וזהו מה' כו', וצ"ל יראו את ה' קדושיו בבחי' ביטול ממש שזהו פי' את הוי' להיות בבחי' את הטפל ממש לש' הוי' שלא להיות שום רצון בפ"ע כלל כו', וז"ע את שדרכו למנות בבחי' את הטפל ובטל כו'. ובד"כ זהו בחי' מספר האורות ומספר הכלים דמספר האורות זהו בחי' את שדרכו למנות דהאורות הן בבחי' דביקות, והביטול הוא בבחי' ביטול במציאות כו', וכן בעבודה הו"ע למס"נ באחד להיות בבחי' ביטול במציאות ממש כו' כמשנת"ל. וזהו ג"כ ענין המספר דעוה"ב דאין זולתך מלכנו לחיי עוה"ב שזהו בבחי' האור שדבוק במקורו כו' וכמ"ש במ"א, ומספר הכלים זהו בחי' כל שדרכו למנות דהכלים הן בבחי' מספר וגבול ומזה נמשך ההגבלה למטה עד שיכול להיות אחיזה כו'. ונת"ל דבעבודה ענין ריבוי הכלים הוא הבירור ותיקון דנה"ב בבחי' כפי' וביטול היש כו', וע"י הכפי' וביטול דחומריות הנה"ב שעי"ז נעשה תיקון הכלים, ממשיכים עי"ז מבחי' שרש ומקור הכלים בחי' כח הגבול היינו בחי' המספר את המספר שעי"ז יהי' גם המספר בבחי' בל"ג ולא יש אחיזה לחיצונים כו'. ובמ"א מבואר דע"י תיקון הכלים נמשך מבחי' האור שלמעלה מהכלים שמאיר בגילוי תוך הכלים כו', ועי"ז הוא בבחי' מספר אשר לא יספר כו' וכנ"ל.

**ועפ"ז** יובן מ"ש צהר תעשה לתיבה, דהנה ידוע בשם הבעש"ט דתיבה הו"ע תיבות התפלה, וארז"ל מט"ט קושר כתרים לקונו מתפלותיהן של ישראל, דכתר הוא בחי' רצון והיינו המשכת רצון חדש להיות גאולה ורפואה כו'. והנה הכתר עשוי מאבנים טובים, וידוע דאבנים הן אותיות וכמא' שתי אבנים כו', וצ"ל אבנים טובים ומאירים והוא ע"י בירור ותיקון הנה"ב שזהו כל ענין התפלה לברר את הנה"ב, וע"ז נסדר סדר

התפלה בפסוד"ז וברכות ק"ש, דפסוד"ז היא לזמר עריצים שע"י ההילולים ותשבחות נעשה חקיקה מבחוץ שיוצא הנה"ב מחומריות הרע כו', ואח"כ בברכות ק"ש בהתבוננות ביטול המלאכים נעשה החקיקה בפנים להיות בבחי' כלי לאלקות והוא ענין ואהבת כו' בכל לבבך בשני יצריך כו' וכמ"ש במ"א, וע"י תיקון ובירור הנה"ב שבתפלה האותיות דתפלה הן אבנים טובים ומאירים שנעשה עי"ז כתר לקונו בחי' המשכת רצון חדש כו'. וזהו צהר תעשה לתיבה אבן טוב דתיבות התפלה יהיו בבחי' אבן טוב המאיר כו', והאור הוא כצהרים היינו כנ"ל שע"י בירור נה"ב שנעשה עי"ז תיקון הכלים למעלה נמשך מבחי' האור שלמעלה מהכלים כו', וז"ע צהרים הנקרא טיהרא והוא גילוי בחי' עצמות אוא"ס וכמ"ש במ"ע בענין אוכם הוא קדם עה"ע ע"ד שרגא בטיהרא כו'. ובספר נועם אלימלך אי' בפי' צהר תעשה לתיבה שע"י תיבות התפלה נהפך צירוף צרה לצירוף צהר, והענין הוא דמהמספר דעוה"ז להיות שבא בבחי' מספר וגבול ובהעלמות והסתירים יכול להיות ח"ו צירוף צרה ר"ל, אך ע"י שפועל בעצמו ומקבל עליו כפי' בחומריות הנה"ב שלו ממשיכים עי"ז מבחי' בלי מספר במספר, והיינו שהמספר דעוה"ז הוא ג"כ כמו המספר דעוה"ב כו', ועי"ז נהפך צירוף צרה לצירוף צהר שהוא בחי' גילוי אור כו'. ומ"ש בפרש"י י"א חלון זהו מ"ש בע"ח דאוא"ס מאיר בכו"ח כו' ובז"א דרך חלון כו', והיינו שהאוא"ס שלמעלה מהשתל' מאיר בכו"ח בבחי' קירוב כו', ובז"א בדרך חלון כו' וכמ"ש במ"א. והענין בתפלה הוא כמ"ש קרוב ה' כו' לכל אשר יקראוהו באמת, ומבואר במ"א שזהו המס"נ באחד בק"ש שע"י הקדמת למס"נ באחד ואה"ר דבכל מאדך ממשיכים גילוי אוא"ס בתפלה שזה ענין ברוך אתה הוי' כו', והיינו בעבודת הצדיקים שממשיכים רצון חדש בתפלה על ידי הקדמת המס"נ באחד שזה ענין מספר דעוה"ב את שדרכו למנות כו' כנ"ל, וזהו צהר תעשה בחי' חלון להיות גילוי אוא"ס ב"ה ע"י העבודה דמס"נ כו'. וי"א צהר אבן טוב הוא שהגילוי דאוא"ס ב"ה הוא ע"י כפיית החומריות דנה"ב כו'. וזהו ג"כ מ"ש ואל אמה תכלינה פי' אמה הוא ענין אחת היא יונתי שהוא ענין למס"נ באחד כו', גם ענין ואל אמה תכלינה הוא ענין מיעוט הכלים היינו שהכלים יהיו בבחינת מיעוט וביטול שעי"ז מאיר בהם ריבוי אור כו'. וכמו בעקודים שהי' כלי א' ולא הי' שבירה ח"ו מפני שהכלי היא בבחי' אחד כו', וזה ענין מיעוט הכלים שיקבלו ריבוי האור כו', והיינו הנעשה ע"י בירור הנה"ב שהוא ענין ביטול הכלים שעי"ז מאיר גילוי אוא"ס ב"ה. וזהו צהר תעשה לתיבה שאותיות התפלה יהיו בבחי' אבן טוב המאיר ע"י כפיית החומריות דנה"ב, וזהו ואל אמה תכלינה שיהיו הכלים בבחי' מיעוט וביטול ועי"ז נמשך גילוי אוא"ס למטה להיות המספר דעוה"ז ג"כ בבחי' מספר אשר לא יספר כו'.

**קיצור.** ומ"ש השל"ה דכל שדרכו הוא מספר עוה"ז, והלא כל הוא בחי' יסוד, הענין הוא כדכתי' רע וקרינן הכל, דמצד השמאל נמשך לחיצונים, וגם דהשפעת היסוד הולך ומתמעט, וזהו יראו מה' כל הארץ, אבל יראו את ה' את הטפל הו"ע את שדרכו למנות, והוא מספר האורות בחי' דביקות, ובעבודה למס"נ באחד, ומספר הכלים משם ההגבלה ואחיזה, ובעבודה תיקון הנה"ב, ועי"ז מספר אשר לא יספר גילוי שרש הכלים וגם המשכת עצם האור. ובזה יובן מ"ש צהר תעשה לתיבה אותיות התפלה ע"י בירור הנה"ב הן בחי' אב"ט המאיר משרשן ומקורן, וי"א חלון הוא עבודת הצדיקים שממשיכים עצם האור ועי"ז הוא בלי מספר, ואל אמה תכלינה בחי' אחת היא יונתי, וגם מיעוט הכלים וביטולם.

בס"ד. ש"פ נח. תער"ג

---

## ו.

## הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

**"כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר"[1].**

**הפסוק מבאר[2] שלושה ענינים — מצוות, תורה ודרך החיים. ואומר כי מצוות הן נר, שהוא הכלי המכיל ומביא אור, תורה היא אור ותוכחת־מוסר היא דרך החיים.**

1) משלי ו, כג.

2) ראה תורה־אור לב, ע"ב. ספר המאמרים — קונטרסים חלק א, רכה ע"א.

בתואר "נר" קיימים שני מושגים, שכאשר הם באים יחד, אזי הם מכילים ומביאים אור.

כדי שיהיה אור מוכרחים להיות שלושה דברים – פתילה, שמן וכלי לשמן ולפתילה.

פתילה ללא שמן אינה יכולה להביא אור. היא נשרפת מיד.

שמן ללא פתילה אינו מביא אור, ורק פתילה ושמן יחדיו מביאים אור, אבל כדי שהאור יהיה אור מסודר שיאיר היטב, מוכרח שיהיה כלי לצורך חיבור הפתילה והשמן.

אלו הם שני הפירושים בנר:

פירוש אחד הוא, כפירוש רש"י, שנר הוא הכלי שבו הפתילה והשמן, כי אז האור הוא בהיר ומסודר. הפירוש השני הוא, שנר הוא פתילה ושמן, שחיבורם מביא אור.

אמנם אור הבא מהפתילה והשמן כשהם בכלי, הוא זך ומסודר, ואילו האור שבא מפתילה ושמן ללא כלי, הוא עמום ולא מסודר, הוא מהבהב, אבל הוא אור.

זהו שכתוב "כי נר מצוה", שהמצוות נמשלו לנר והתורה היא אור המאיר:

כשם שבאור גשמי האור הרצוי, הבהיר והשלו הוא רק כאשר הפתילה והשמן הם בכלי, כך גם באור התורה, רק על־ידי ה"נר מצוה" – שמשמעו שלושה דברים: כלי, פתילה ושמן – אזי ה"תורה אור".

אימתי התורה היא אור המאיר את לומד התורה? – כאשר תחילה יש "נר מצוה" המורכב מכלי, פתילה ושמן.

שלושה דברים אלו ב"נר מצוה", הם [א] קבלת־עול פשוטה, לקבל את עול המצוות, [ב] לעשות את המצוות בפועל ממש, ו[ג] עונג המצוה.

קבלת־עול המצוות היא הכלי של ה"נר מצוה" המחזיק את השמן והפתילה.

בכלי של ה"נר מצוה", שהוא קבלת־עול, יש שני ענינים:

א) עול המצוות – לזכור שבזמן זה יש לעשות ציווי זה של ה' יתברך, ובזמן זה יש לעשות ציווי זה של ה' יתברך. וכך בכל הענינים, הן בקיום המצוות והן במנהגי ישראל.

לאמיתו של דבר, מנהגי ישראל שוים למצוות, כמאמר הידוע[3] "מנהג אבותינו תורה היא".

זו משמעות קבלת־עול מצוות – לשאת את עול המצוות, שיזכרו ולא ישכחו.

ישנם אנשים שהם שומרי מצוה באמת, אבל אין להם את עול המצוות, כך שלעיתים קרובות מצד טרדות שונות בעסק או בדברים אחרים הם שוכחים מה עליהם לעשות. יש כאלה ששכחו לברך לאחר המזון, להתפלל מנחה וערבית, לקרוא קריאת־שמע לפני השינה, למרות שאכפת להם למה הם שכחו, בכל זאת אין זה משפיע עליהם שיקבלו על עצמם את עול המצוות.

ב) קבלת־עול – שיקיימו את ציוויי ה' יתברך ומנהגי ישראל בקבלת־עול מבלי לשאול מדוע, ומבלי לעשות חילוקים כלשהם במצוות. בתפילות, למשל, תפילת שחרית הוא מתפלל ומניח תפילין ללא טלית, כי מצות ציצית קלה בעיניו. הוא איננו מתפלל מנחה וערבית, הוא אינו מחזיק ממנהגים, אבל הוא עורך כפרות.

אך באמת יש לקיים מצוות ומנהגי ישראל בקבלת־עול, מבלי לשאול מדוע.

זהו הכלי של "נר מצוה".

---

3) תוספות מנחות כ ע"ב.

הפתילה של "נר מצוה" היא קיום המצוות והמנהגים בפועל, והשמן של "נר מצוה" הוא העונג והחיות של קיום המצוות והמנהגים. ההידור מצוה, התפילין הראויות והטובות, טלית הצמר הכשרה וכדומה. וה"נר מצוה" מביא את ה"תורה אור".

**קיצור.** מבאר שב"נר מצוה" יש שלושה דברים: הכלי, הפתילה והשמן, שאז הוא מביא אור. הפתילה ללא שמן נשרפת מהר ולא מאירה. השמן ללא הפתילה אינו בוער ואינו מאיר. פתילה עם שמן ללא כלי, מהבהבת ולא מאירה, רק כל השלושה יחד מביאים אור בהיר ומתמשך. ה"נר מצוה" הוא בשלושה חלקים. הכלי הוא קבלת־עול: א) עול המצוה. ב) הקיום בפשיטות. הפתילה היא קיום המצוות והמנהגים. השמן הוא העונג והידור המצוה.

## ב.

**כדי** שיהיה ה"תורה אור" מוכרח להיות תחילה ה"נר מצוה", ולפי אופן ה"נר מצוה" כך הוא ה"תורה אור".

**הענין בזה הוא:**

בתורה הנגלית יש שלוש דרגות: א) תורה, ב) אור תורה, ג) תורה אור.

הדרגה הראשונה היא תורה.

יש לדעת שהתורה היא חכמתו יתברך. אף שהאדם יכול להשיג את הבנת התורה בהבנתו הפשוטה והמוגבלת, ובאמת זוהי מצות לימוד התורה, שאדם יבין את השכלות התורה בהבנתו, אבל יש לדעת שהתורה היא חכמתו יתברך, הבנות אלקיות שנעלות ועמוקות מכל ההבנות של הנבראים.

גם בסוגיות התורה שהאדם סבור שהן דברים פשוטים ביותר, האמת היא שבסוגייה הפשוטה והמובנת מסתתר ענין עמוק רוחני ואלקי ביותר.

למשל, סוגיית[4] שניים אוחזין בטלית: שני אנשים באים לבית־דין. שניהם אוחזים בטלית שנמצאה, זה אומר אני מצאתי את המציאה וכולה שלי, והאחר אומר שהוא מצא את המציאה וכולה שלו.

בהשקפה ראשונה הסוגייה היא סוגייה פשוטה ומובנת, אבל האמת היא שמלבד ההבנה הרגילה ופסק ההלכה למי שייכת המציאה, לגמרי או בחלקה, מסתתר בסוגייה ענין אלקי רוחני, כפי שהסוגייה נלמדת במתיבתא דרקיע, הישיבה שבשמים.

במתיבתא דרקיע לא קיים כל הענין כפי שהוא בגשמיות בעולם הזה, ששני אנשים באים לבית הדין לשאול למי שייכת המציאה, ועם זאת גם בישיבה שבשמים — מתיבתא דרקיע — לומדים את סוגיית שנים אוחזין בטלית, אלא ששם לומדים את ההבנה האלקית הרוחנית המסתתרת בסוגייה:

שנים — שתי נשמות באות לבית־דין של מעלה בשאלה.

שתיהן, בהיותן בעולם התחתון, עשו בעל־עבירה לבעל־תשובה. הודות להתעוררות שלהן, מחלל שבת הפך לשומר שבת, או מלמד שקודם לכן היה בבית־ספר טרף והיה חוטא ומחטיא את הרבים, שהעביר ילדי ישראל על דת ישראל[5], הודות להתעוררות שלהן הפך לבעל־תשובה ונעשה מלמד בתלמוד־תורה כשר והוא זוכה ומזכה את הרבים.

---

4) בבא מציעא ב ע"א. קונטרס לימוד החסידות פרק יב. ספר המאמרים ה"ש"ת ע' 75.

5) סנהדרין קז, ע"ב.

כל השלושה, שני המעוררים והבעל־תשובה נמצאים בעולם האמת. שני המעוררים שעשו את הבעל־תשובה באים לבית־דין של מעלה ושניהם אוחזין בטלית — היא הזכות הגדולה שמבעל־עבירה ומחטיא את הרבים נהיה בעל־תשובה ומזכה את הרבים.

נשמה זו אומרת שהיא מצאה אותו והביאה אותו לתשובה, והזכות היא שלה. ונשמה זו אומרת שההתעוררות שלה עשתה אותו לבעל־תשובה והזכות היא שלה.

כך בכל סוגייה שהוא סבור שזוהי הבנה פשוטה, מסתתרות בזה הבנות אלקיות, למעלה מעלה עד רום המעלות, והיודע ומבין שהתורה היא חכמתו יתברך, יש לו הדרת כבוד אחרת לגמרי כלפי התורה.

שלוש הדרגות בתורה הנגלית הן אלו:

תורה — היא חכמה ושכל. ישנם לומדי תורה כאלה שלומדים רק את חיצוניות השכל של התורה ומתענגים על ההשכלות העמוקות של התורה ומחדשים חידושים בתורה.

הם מאמינים בקדושת התורה, אבל אינם שמים לב לכך.

הוא גס הרוח ובעל גאוה ויש לו את החוצפה להשוות בין השכל שלו ולהבדיל — שכל התורה האלקי.

אור תורה — זהו שהוא מבין שהתורה היא חכמתו יתברך ויודע בהבנה ברורה שההשכלות העמוקות שבגליא דתורה, ככל שיהיו עמוקות, אין זה אלא כחיצוניות שבה מלובשת הפנימיות.

זהו אור תורה. דרגה זו בתורה היא, שלא זו בלבד שלומד ומבין את עומק השכלות התורה, אלא הוא יודע ומשיג גם את אור התורה.

תורה אור — היא הדרגה השלישית בתורה הנגלית, שמהתורה נעשה אצלו אור, קדושת התורה מאירה לו. וכל הדרגות הללו בתורה תלויות ב"נר מצוה".

**קיצור.** מבאר שבתורה הנגלית יש שלוש דרגות. א) התורה היא חכמה והשכלה שנעלית מכל החכמות, כי התורה היא חכמתו יתברך, אשר פנימיות ההשכלה האלקית הנסתרת בסוגיות התורה הנגלית היא בלתי ניתנת להשגה בהבנה האנושית המוגבלת. מבאר שבסוגייה פשוטה ביותר בגמרא נסתרת השכלה אלקית, למשל כפי שסוגיית שנים אוחזין בטלית נלמדת בישיבה שבשמים מה ענינה. ב) אור תורה, האור של התורה. ג) תורה אור, שמהתורה נהיה לו אור. כל שלוש הדרגות הללו בתורה תלויות בנר מצוה.

כי נר מצוה ותורה אור [טבת ה'תש"ה]

---

ספר השיחות – ה'תש"ד בלה"ק

ו. הגענו ל'נאות דשא' ביום שני י"א סיון בערב, ואחרי שסידרנו את החדרים, יצאנו לטייל בשעה שבע בערב. אז שמעתי בפעם הראשונה מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את המאמר הידוע של הוד כ"ק רבינו הזקן; כששמענו 'תורה' מהרבי, היה זה תורה שבעל־פה, וכששמענו סיפור מהרבי - היה זה תורה־שבכתב.

המספר סיפור, זקוק להכנה גדולה יותר מאשר לומד מאמר עמוק ביותר, ומי ששומע סיפור - גם המקבל הטוב ביותר מהמשפיע הקל ביותר - זקוק להכנה גדולה יותר מאשר לשמוע מאמר עמוק ביותר.

כשמספרים סיפור אמיתי, הרי זה "מעמידו על האמת" ו"מעמידו על השלום", וכשמספרים סיפור שאינו אמיתי - זה עושה אותו לחיצון ולשקרן. מי שמספר סיפור, צריך לספרו עם כל הסובב את הסיפור, כך שלמאזין ידמה שהוא חי שם.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק דיבר הרבה איך יש לחבב סיפור.

ז. כשהלכנו לטייל, אמר הוד כ"ק אאמו"ר

הרה"ק: היום הוא היום השביעי מחג השבועות, ומנה את המעלות של הושענא־רבה שהוא היום השביעי של חג הסוכות, של 'שביעי של פסח' שהוא היום השביעי של חג הפסח, והסביר את העניין של י"ב סיון שהוא היום השביעי של חג השבועות.

(אלא, לא לכך אני מתכוון, לי נוגע י"ג סיון).

**ח.** בטיול של י"ג סיון, אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: היום הוא ה"אסרו חג" החסידי, היום הוא היום השביעי מעליית נשמת מורנו הבעל־שם־טוב[4].

שמעתי אז מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מאמר הבעל־שם־טוב, על הפסוק[5] "יקרה היא מפנינים".

**ט.** הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מספר, שהוד כ"ק רבינו הזקן היה תקיף. "עצמי", נשמה דאצילות, כשהיא יורדת למטה להיות מנהיג הדורות - אפשר לתאר כמה קשה זה היה.

פעם יצא הוד כ"ק רבינו הזקן אל התלמידים - היה אז זמן, שהוד כ"ק רבינו הזקן הרגיש שאחדים מהתלמידים 'לקחו' את העניין לא נכון, ואמר להם 'תורה' ממורנו הבעל־שם־טוב על הפסוק[6] "ושננתם לבניך": "ושננתם" - תשנן, לשון שינון, "לבניך" - לאלה שרוצים להבין, "ודברת בם" - תדבר אליהם באופן שיכנסו הדברים בהם, על־ידי־זה יהיה "בשבתך בביתך" - לברר את הניצוצות של עצמו, "ובלכתך בדרך" - לברר את הזולת ואת העולם, וזה נוגע ל"ובשכבך" - יום המיתה, ול"ובקומך" - תחיית המתים.

כששמעו התלמידים 'תורה' זו, הם התעלפו כמה פעמים.

הם התעלפו לא מפני שנחרדו מ"יום המיתה", ולא מפני שהיה יקר להם "יום הקימה", אלא כאשר רואים ונתקלים ב"עצמי" - מתעלפים.

**י.** י"ב תמוז תרנ"ה העיר אותי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בשעה שש בבוקר, והורה לי להיכנס אליו אחרי אמירת ברכות השחר וקריאת־שמע.

כשבאתי אל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, אמר לי: מזל טוב, היום מלאו לך חמש־עשרה שנים, המספר ט"ו הוא מספר מכובד.

לך לטבול בנהר, תתפלל, ובשעה תשע ניסע לליובאוויטש ונהיה ב'אוהל'.

בנסענו מ'נאות דשא' - באליווקע - לליובאוויטש, דיבר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק במעלת נשמות הצדיקים ועליותיהן מדרגה לדרגה שלוש פעמים בכל יום, ושש פעמים בכל שבוע, והפלאת מעלת המדריגות של העליות בשבת, ראשי־חדשים ומועדי השנה, ובפרטיות עליותיהן של נשמות ההורים בשמחת בניהם ובני בניהם, עד דור שביעי ושביעי בכלל.

בבואנו לליובאוויטש נסע הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, כדרכו, אל כבוד אמי זקנתי הרבנית הצדקנית, ולאחר מכן נסענו לאוהלי הקודש.

בבואנו ל'אוהל', נכנסנו לבית הכנסת. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הורה לי להישאר בבית הכנסת ובעצמו נכנס ל'אוהל' הקדוש. נשארתי בבית הכנסת ואמרתי תהלים, וכששמעתי אמירת התהלים בבכיות עצומות של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק - איבדתי עשתונותיי ובכיתי קשות.

בתוך כך, פתח הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את דלת ה'אוהל' שבבית הכנסת, והורה לי להיכנס ל'אוהל'. על אף שכבר ביקרתי עם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ב'אוהל' ביום הבר־מצוה שלי - י"ב תמוז תרנ"ג - ערב ראש־השנה תרנ"ד וכו', הייתי מבוהל מאוד.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אומר לי: היכנס, ואבי - סבך, וסבי - אב סבך, יברכו אותך. אימה ופחד נפלו עלי, וברגע הראשון עמדתי כמאובן מבלי יכולת לזוז מהמקום.

כשהתאוששתי ונכנסתי ל'אוהל', הדליק הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק שבעים ושנים נרות־שמן, לקח אותי בידי, וקירב אותי אל תוך ארבע האמות של שני הקברים, הניח ידי־קדשו על ראשי וברכני. בשמעי בכייתו הלבבית והפנימית של אבי, ובראותי את הדמעות שזלגו מעיניו על הריצפה, התעוררתי בעומק לבבי.

בבואנו מ'אוהלי הקודש' ביקש הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את כבוד אמו, אמי זקנתי הרבנית הצדקנית, שתברכני. לאחר מכן טעם משהו, ונסענו חזרה ל'נאות דשא'.

בדרך נסיעתנו חזרה ל'נאות דשא' המשיך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לספר לי על סדר החיים שלו, כפי שרשום אצלי ביומן תרנ"ה.

**יא.** בקיץ תרנ"ח שהה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק עם כל המשפחה ב'נאות דשא' באליווקע - ליד קראסנאיע - שם היו גם התלמידים התמימים, בני הרב יעקב מרדכי בעזפאלאוו, שניאור זלמן ושמואל, באכסנייתו של ר' יצחק בזאבאריע, שם הם היו אוכלים, אך היו לנים בגן השומר ב'נאות דשא' שלנו.

פעם שלח הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את האחים

4) כנראה יום ההסתלקות שהי' ביום א' דחה"ש אינו בחשבון.

5) משלי ג, טו.

6) דברים ו, ז.

שניאור זלמן ושמואל בעזפאלאוו לליובאוויטש, ואז אמר: אני רוצה לראות היכן הם ישנים, איך הם ישנים - אני אדע, הם הרי בחורים חסידיים, אלא ברצוני לראות היכן הם ישנים.

**יב.** בשנת תר"ם היה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש במאריענבאד בחודש תמוז, והיה עליו לחזור הביתה בסוף חודש מנחם־אב. אך במחצית חודש מנחם־אב פרצה שריפה גדולה בליובאוויטש ונשרפו כל הבתים בשני הרחובות הראשיים שילעווע וחאכלוקע, וכן הבתים של הסבא - הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש - וכל בנייני ה'חצר'.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש החליט לשהות בימים־הטובים בחרקוב. בהיותו שם, קנה עגלת דרכים גדולה, בה היה מסודר מקום לשינה ומקום ישיבה נוח. שכר אדם מיוחד לשמור על הסוסים, שקראו לו לייבע.

כשיצאו מחרקוב, אמר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש לבעל העגלה, "משנה מקום - משנה מזל"[7]. אחרי החגים נסע הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש לליובאוויטש, ואמר ללייבע: תהיה אדם ישר, לא גנב, ויהיה לך בן טוב.

שלמה בעל־עגלה היה אברך טוב, יהודי של תפילה בציבור, יהודי של תהלים ו'עין יעקב', ואמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: לאבא היה מבט רחוק, מבט שלא זו בלבד שמוציא מהבוץ, אלא מבט המכניס אור.

**יג.** פעולת האדמה היא להצמיח, אך מדריגתה העצמית היא דומם, אף־על־פי־כן על המדבר לקנא באדמה שעליה דרך בן־תורה, ואמר או הרהר בדבר־תורה. מכל־שכן שיש לקנא בדומם עליו דרך אז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק וסיפר עניינים אלה.

שאלה: האם הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש נ"ע היה נוסע ל'נאות דשא'?

תשובה: הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש היה נוסע לטייל או לחוץ־לארץ אבל לא ל'נאות דשא'.

**יד.** יתן השי"ת כוח וזמן לסדר את זכרונותיי ורשימותיי. הזכרונות נותנים עידוד וחוזק, שהרי בלעדי הזכרונות האדם הוא בודד. בעבר הרי היו בסביבה של אור, וכעת, גם בתכלית העילוי נמצאים בבוץ, הרי זרוקים - באותיות אין מן הצורך לבטא זאת, אבל... - יש לי הרגשה בפסוק[8] "ואני אמרתי וגו' בל אמוט לעולם", יש לי הרגשה עמוקה בפירוש פסוק זה.

**טו.** כשהלכנו אז לטייל, הסביר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את המשנה באבות[9] "ומגלין לו רזי תורה, ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק".

לכאורה, מהי תוספת המעלה ב"נהר שאינו פוסק" לגבי העניין של "מעין המתגבר"? והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הסביר, שישנה נקודת ההשכלה ונקודת התמצית, זה כשהאדם ער. אך אין זה מגיע למה שמגלים לו בחזיון לילה. נקודת ההשכלה כפי שהיא באה מכוח המשכיל, מתחילה בציור, הרי שעלולים להתנתק מכוח המשכיל, לכן אומרים "כמעין המתגבר" דוקא, "וכנהר שאינו פוסק" - זה הענין של "נהרא מכיפי' מיברך"[10].

**טז.** אחרי שנות לימוד חסידות, הבנתי את עומק הענין. הרי זו 'חכמה', אך בבחינת 'כתר' [כתר'דיג][11].

שבת [פרשת] נשא, בסעודה

7) ראה ר"ה טז, ב. ב"מ עה, ב. ירושלמי שבת ו, ט.
8) תהלים ל, ז.
9) ו. א.
10) שבת סה, ב. נדרים מ, א.
11) כנראה קאי על נקודת ההשכלה.

# ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

## פרק פ"ט – ההסתה נגד יהודים

לאחר שר' משה יצחק למד להכיר מקרוב את אחוזותיו הגירעוניות של מקסימיליאן, ושקל את מצבן בשכלו החריף ולאור ניסיונו העשיר, הגיע למסקנה כי בעצם ניתן בקלות יחסית להכניס סדר בניהול האחוזות, כך שבמקום ההפסד הן תבאנה ריווח. אך תחילה צריכה, כמובן, להיקבע הנהלה חדשה.

היו לו אפילו מועמדים מוכשרים – לדעתו – היכולים לקבל על עצמם את ניהול האחוזות. היו אלו שלושה מיהודי פראג המפורסמים: ר' מרדכי מייזל, ר' מרדכי צמח ור' אלחנן ברנדייס. שלושתם היו עשירים ואנשי עסקים ידועים.

ר' משה יצחק החליט להמליץ בפני הנסיך מקסימיליאן למסור את ניהול אחוזותיו לשלושת יהודים אלו. לר' משה יצחק כבר היתה תוכנית מדוייקת, מבוססת על מספרים מדוייקים של סכומי ההכנסות שהאחוזות אמורות להביא.

הוא יכול היה אפילו להראות לנסיך כיצד ייפרעו כל חובותיו במשך זמן מסוים, ותוך כדי כך יישאר לו מספיק לכל צרכיו. לפי תוכנית זו היה על שלושת היהודים העשירים מפראג, לקבל על עצמם את סילוק חובות הנסיך, ולהוציאו מהבוץ בו שקע.

את התוכנית הזו רצה ר' משה יצחק להראות קודם לשלושת היהודים מפראג הנזכרים לעיל – כדי להיות בטוח שאכן יתרצו לקבל על עצמם את ניהול האחוזות – וכן גם מה יהיה לפי דעתו שכרם.

לאחר חקירה ודרישה, הגיעו שלושת הסוחרים למסקנה, שהצעתו של ר' משה יצחק הינה שקולה ביותר, והיא כדאית הן עבורם והן עבור הנסיך, ולכן הסכימו לקבל את ניהול האחוזות לפי התנאים שהציע להם ר' משה יצחק.

עתה יכול היה ר' משה יצחק לבוא לנסיך פרדיננד אחיו של מקסימיליאן, ולהודיע לו, כיצד יכול מקסימיליאן להיוושע, ובאופן שלא יזדקק לטובות מאחרים. תוך זמן קצר הפגיש פרדיננד את אחיו עם ר' משה יצחק, ובשמעו במו אוזניו מה שיש בדעתו של ר' משה יצחק לעשות, היה מקסימיליאן מרוצה מאוד.

כעבור ימים מספר, התייצבו שלושת היהודים מפראג – אשר התכוננו לקבל את ניהול האחוזות לפי התנאים שהוצגו בפניהם. מקסימיליאן היה עד כדי כך ברקיע השביעי – כתוצאה מכך שניתנה לו האפשרות להשתחרר מחובותיו – שתיכף הלך לאביו המלך, וסיפר לו על התוכנית ליציאה מחובותיו, ותוך כדי כך סיפר לו גם על ידי מי הוא נושע.

אך בטרם הבין המלך מה קורה בעניין זה, הגיע אליו ראש הכנסייה בממלכתו, והודיע לו, בתקיפות לא מעטה, כי הגיע הזמן שהמלך יסלק לכנסייה את החוב שהצטבר על חשבון התשלומים המגיעים לכנסייה כ"מס מאמינים", שחלק ממנו מועבר לאפיפיור ברומא. וכיון שעבר זמן ממועד התשלום, דרש ראש הכנסייה שהמלך ישלם לא רק את הקרן, אלא גם את הריבית שהצטברה על חוב זה במשך הזמן.

המלך חש עצמו מאוד פגוע. חרתה לו הצורה בה תובע ממנו ראש הכנסייה את חובותיו, וכן את התקיפות אותה הוא מפגין בעניין זה.

אך את מורת רוחו לא הביע באופן גלוי, ורק השיב בקול רגוע ומתון, שיש בדעתו לשלם את מלוא החוב. אך כרגע הודיע המלך הרי קופת אוצר המדינה ריקה. ולכן מבקש הוא מראש הכנסייה, שהכנסייה תלווה בינתיים את הכסף מקופתה. והחוב לכנסייה ישולם במועד מאוחר יותר.

על כך השיב ראש הכנסייה, שגם קופתה של הכנסייה ריקה.

"וכי איך יכול להיות אחרת" העיר ראש הכנסייה "והרי האוכלוסייה הנוצרית דלה כולה, היהודים שואבים את כל עושרה של המדינה".

ראש הכנסייה מצא כאן הזדמנות להרעיל את מוחו של המלך נגד היהודים.

"מאוד מוזר" – ענה על כך המלך – "אך אמש היתה לפני רשימת משלמי המיסים, ולפי רשימה זו, הרי תשעים אחוז ממשלמי המיסים הינם יהודים. ומצד שני, הרי מנהיגי הכנסייה ושאר בעלי התארים למיניהם פטורים מהמיסים".

ראש הכנסייה הבחין היטב באירוניה שבדברי המלך, אך עבר על כך בשתיקה.

מצד שני, החל המלך להתבונן היטב בדברי בנו אודות היהודים המוכנים להעמידו על בסיס כלכלי איתן, אך ורק על ידי ניהול נכון של אחוזותיו.

מה שהיה נראה למלך עד עתה חסר חשיבות, התברר לו לפתע דווקא כחשוב ביותר. זאת אומרת, שליהודים יש את המרץ והידע איך לנהל אחוזות ולגרום לעשירות הן לאחרים והן להם.

הנסיך מקסימיליאן היה מעוניין להיפגש עם אותם שלושה יהודים – האמורים לנהל את אחוזותיו – פנים אל פנים. ועוד באותו יום התייצבו שלושת היהודים בארמונו.

הם הביאו עימם את הכסף אותו הבטיחו לנסיך מקסימיליאן כמקדמה. במעמד זה נכתב החוזה ונחתם בנוכחות הנסיך. ושלושת היהודים מייזל, צמח וברנדייס, הפכו להיות מנהלי אחוזותיו הפוריות והעשירות של הנסיך מקסימיליאן למשך חמש־עשרה שנה.

בידעו שכל זה התאפשר רק על ידי קשריו ועמלו של ר' משה יצחק סאבעל, מנהל אחוזותיו היהודי של אחיו פרדיננד, רצה הנסיך מקסימיליאן לתת סכום הגון לר' משה יצחק כדמי תיווך. ברם, ר' משה יצחק דחה זאת בכל תוקף ולא הסכים לקבל איזשהו שכר עבור זה.

"לא עשיתי זאת למטרת עסק" – אמר ר' משה יצחק – "עשיתי זאת אך ורק לאות ידידות לאחיך ולך".

כעת חש הנסיך מקסימיליאן כזו הערכה גדולה ליהודי ר' משה יצחק, עד שהלך לספר זאת לאביו המלך. דבר אשר עשה רושם רב על המלך.

הנסיך מקסימיליאן רצה כעת לפחות להראות את הערכתו ותודתו לר' משה יצחק, בהצעתו לארגן מסיבה חגיגית לכבודו בארמונו ולהזמין לאירוע זה אורחים רמי מעלה. אך ר' משה יצחק דחה גם הצעה זו.

"אנו היהודים מוקפים בהמון שונאים" – הסביר ר' משה יצחק לנסיך מקסימיליאן – "המקנאים בנו על הצלחתנו. ואם הם יראו שחולק הינך כבוד אלי, או שֶׁתַּראֶה לעיני כולם את תודתך אלי, תִּגבַּר שנאתם אלינו שבעתיים. לכן רצוי שדבר זה יישאר רק בינינו. שכרי גדול מספיק, בזה שאתה מראה את הערכתך אלי, והינך ידידי".

חלפו שנים מספר מאז שקבלו שלושת היהודים את ניהול אחוזותיו של הנסיך מקסימיליאן. הכול התנהל כשורה. הנסיך קיבל את תשלומיו השנתיים כפי שצריך, וגם ליהודים היו רווחים מכך.

פעם אחת קרא המלך לאסיפה מלכותית אליה הוזמנו – כפי שהיה נהוג מאז ומתמיד – גם בניו

הנסיכים פרדיננד ומקסימיליאן. לאסיפה זו הגיע גם הקרדינאל, אשר ניצל הזדמנות זו כדי לשפוך ארס על היהודים. באופן כללי לא היה זה דבר חדש. כי בכל הזדמנות שהיתה נקרית בדרכו היה שופך אש וגופרית על היהודים. אלא שהפעם, משום מה הגביר את עוצמת הארס וההסתה יותר מהפעמים הקודמות.

הקרדינאל יצא כעת בדרישה גלויה, לגרש את כל היהודים מהמדינה.

"עד מתי נסבול מהיהודים"? – שאל הקרדינאל – "היהודים הינם שונאי אמונתנו וככאלה הם גם שונאים את ארצנו. אסור לנו לגלות כלפם סובלנות. הבה נגרשם ונחרים את רכושם. זוהי הדרך היחידה בה נוכל לגאול את נפשם החוטאת, וזוהי גם הדרך בה נוכל למלא את קופת המדינה והכנסייה".

הנסיכים פרדיננד ומקסימיליאן היו הראשונים לומר מילה טובה אודות היהודים.

"היהודים מועילים מאוד למדינה" – טענו הנסיכים האחים – "כולם מכירים בתועלת שהיהודים מביאים לנו. להיפך, לפי דעתנו, היו צריכים לתת ליהודים יותר הנחות בתשלומי המיסים והמדינה היתה מרוויחה מכך רבות".

גם למלך היו כמה מילים טובות וידידותיות על היהודים.

"היהודים הינם סוחרים טובים" – אמר המלך – "הם בעלי מלאכה חרוצים והם גם משלמי המיסים הסדירים, הגדולים והדייקנים ביותר, כל מה שנופל לידיהם הרי הם מבצעים זאת באמונה ובדייקנות ובדרך היעילה ביותר. את האחוזות שהם מקבלים בחכירה, מנהלים הם באופן המוצלח ביותר. אף אחד לא יכול להידמות אליהם. המדינה מתעשרת מהם. ומדוע שנרצה לגרשם מארצנו? זה הרי יחריב את ארצנו!!

למלך היה עוד הרבה יותר מה לומר בעניין היהודים, והברכה ששורה במדינה על ידם. אך כאן התפרץ בנו הנסיך מקסימיליאן והחל לספר – בלהט – את מה שידוע לו על היהודים מניסיונו האישי.

"הנה הביטו וראו את שלושת היהודים, מייזעל, צמח וברנדייס" – החל הנסיך לספר את סיפורו – "הם מנהלים את אחוזותיי. כולם יודעים מה היה מצבם של אחוזותיי כאשר הם נוהלו על ידי אינו־יהודי. בזמנו, נשאבתי כולי לחובות עצומים. עולמי היה פשוט חָרֵב. לעומת זאת, כעת, הרי בעת זו מביאות לי אחוזותיי רווחים הגונים. כל חובותיי נפרעו. ועדיין אין זה הכול: המנהלים היהודים של אחוזותיי הראו במשך הזמן פלאי פלאות, הם בנו בשטחים אלו טחנות קמח חדשות, בתי אירוח ושורה של מפעלים אחרים, אשר הביאו ברכה למדינה, לי ולהם עצמם. מאות אנשים מצאו על ידי פעולתם מקום עבודה עבור פרנסתם. הם הכניסו חיות בכל הסביבה כולה. מה היה קורה – חלילה – לו היו היהודים מגורשים מהמדינה. הייתי צריך למסור שוב את אחוזותיי לניהולו של הגרמני, אשר רימני ופשוט רושש אותי. אסור – חלילה – לאפשר את גירושם של היהודים".

אך הנסיך לא היה ה"נותן את הטון" באסיפה המלכותית. היו כאלו אשר נשמעו מהם דיבורים אחרים לגמרי – שהיו לא פחות ולא יותר אלא, התנפלות מרה וארסית על היהודים. שונאי ישראל זעקו, שתהיה זו טובה גדולה למדינה אם ייפטרו מהיהודים. בעיקר המתינו לביזת נכסי היהודים אשר יילקחו מהם. ואז יוכלו הממשלה והכנסייה לשוב לאיתנם.

דעה נוספת שנאמרה באסיפה מלכותית זו, שאם מחליטים לגרש את היהודים, צריך דבר זה להיעשות תיכף ומיד, ללא כל דיחוי ובפתאומיות, בטרם יספיקו היהודים, להמיר את רכושם בזהב ויהלומים, ואז לקחתם איתם לארצות אחרות.

גזירת הגירוש – יעצו שונאי ישראל – צריכה להגיע כרעם ביום בהיר, כדי שרכושם של היהודים יוכל להילקח מהם בזמן קצר מאוד.

לדברים אלו היתה השפעה מכרעת על רשעים אלו, אשר ליבם היה אטום כאבן.

אך המלך זעם מאוד כנגד עצות אלו. הוא שוב דיבר בשבחם של היהודים, והתבטא נגד הגזירה המדוברת.

---

אגרות קודש

ב"ה י"ז שבט פ"ב

רוסטוב דאן

כבוד הג' הנכבד, אוהב תורה, רודף צדקה וחסד אי"א מו"ה אברהם יוסף שי'

שלו' וברכה,

בשמחה קראתי מכתב תשובתם, על בקשתי עזר בספרים בעד עניי התלמידים שי' בהתלמוד תורה'ס במדינתינו, והאל הטוב נותן התורה, יתן רב טוב לכבו', ולכבוד בניו יחיו, בעד הטוב והחסד, אשר את טוב לבבם לעשות בשביל הילדים העניים יחיו.

אמנם באופן השילוח, עוד לא אדע בזה, וכתבתי לידידי הנעלה האדון מאניסזאן ר' חיים שי' מאסקוא (31 [סאליאנקא]) וכל אשר יכתוב לו מר מאניסזאהן יחי' יהי' כמו שאכתוב אני בזה.

והי' ברכה ושלו' כאו"נ והדו"ש, מוקירו ומכבדו,

**י"י ש"ס**

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

---

המשך ביאור למס' מגילה ליום רביעי עמ' א

ליום י"ד, **אַף כְּתָבָם לְמַפְרֵעַ לֹא**, שאין לקרוא את המגילה למפרע. מקשה הגמרא: מִידֵי מצות קְרִיאָה של המגילה כְּתִיבָה הָכָא בפסוק זה, הרי עֲשִׂיָּה של מצוות הפורים כְּתִיבָה, דִּכְתִיב (שם) 'לִהְיוֹת עֹשִׂים אֵת שְׁנֵי הַיָּמִים', וכיצד ניתן ללמוד מפסוק זה לענין קריאת המגילה. לכן מבארת הגמרא: אֶלָּא למדים דין זה מֵהָכָא, דִּכְתִיב (שם ט כח) 'וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים', אִיתְּקַשׁ זְכִירָה דהיינו קריאת המגילה שבה נזכרים ימי הפורים לְעֲשִׂיָּה של ימי הפורים, מָה עֲשִׂיָּה לְמַפְרֵעַ לֹא, שלא ניתן להקדים ט"ו לי"ד, **אַף זְכִירָה לְמַפְרֵעַ לֹא**.

ברייתא המביאה מצוות קריאה נוספות שאין לקרוא בהן למפרע: תָּנָא, ההלכה שהקורא למפרע לא יצא נאמרה בקריאת המגילה, וְכֵן בִּקְרִיאַת הַלֵּל במועדים, וְכֵן בִּקְרִיאַת שְׁמַע בשחרית וערבית, אם הקדים פסוק לחבירו, וּבִתְפִלָּה אם הקדים ברכה לחבירתה.

הגמרא מבארת מקורות דינים אלו: הַלֵּל מְנָלָן. רַבָּה אָמַר, דִּכְתִיב בהלל (תהלים קיג ג) 'מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם ה'', שכשם שהשמש לעולם זורחת במזרח ושוקעת במערב ולא להיפך, כך יש להלל שם ה' על הסדר ולא למפרע. רַב יוֹסֵף אָמַר, שנאמר (שם קיח כד) 'זֶה הַיּוֹם עָשָׂה ה' נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ'. כשם שהיום מתנהל כסדרו, כך 'נגילה ונשמחה בו' בהלל. רַב אַוְיָא אָמַר, שנאמר (שם קיג ב) 'יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ', שיש להלל את שם ה' כהוויתו ולכך צריך לקרוא את ההלל כסדרו ולא למפרע. וְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק וְאִיתֵימָא רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר, מֵהָכָא, שנאמר (שם) 'יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם', שיש להלל את ה' בסדר העולם שהעבר לפני ההוה והעתיד.

ממשיכה הגמרא לבאר את מקורות הדינים שבברייתא: קְרִיאַת שְׁמַע מקורו שאין לקרוא למפרע, דְּתַנְיָא בברייתא, קְרִיאַת שְׁמַע קריאתה כִּכְתָבָהּ בלשון הקודש ולא בלשון אחר, דְּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, נקראת בְּכָל לָשׁוֹן שהקורא מבין. ומבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי, דַּאֲמַר קְרָא בפרשת שמע (דברים ו ו)

# פרשת וארא

**ו** ב וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי
יְהוָה: ג וָאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב
בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְהוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם: ד וְגַם
הֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ
כְּנָעַן אֵת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ: ה וְגַם
אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר אֶת־בְּרִיתִי: (לוי)
ו לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי
אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם
מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה
וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים: ז וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם
וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת
מִצְרָיִם: ח וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה:
ט וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ
אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה: פ (ישראל)
י וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יא בֹּא דַבֵּר
אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְיְשַׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מֵאַרְצוֹ: יב וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַּרְעֹה
וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם: פ יג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאֶל־אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פַּרְעֹה
מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך ג עמ' 860 – מתוך 'התקשרות')

**וָאֵרָא: אֶל הָאָבוֹת** (רַשִׁ"י)

מַה מוֹסִיף רַשִׁ"י בְּפֵרוּשׁוֹ עַל לְשׁוֹן הַכָּתוּב?

אֶלָּא רְצוֹנוֹ שֶׁל רַשִׁ"י לוֹמַר לָנוּ שֶׁהַהִתְגַּלּוּת הָאֱלוֹקִית אֶל אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב, לֹא הָיְתָה בִּגְלַל מַעֲלָתָם הַפְּרָטִית שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם, כִּי־אִם מִשּׁוּם שֶׁהֵם הָיוּ אָבוֹת הָאֻמָּה. הֵם, הָאָבוֹת, מָסְרוּ אֶת כָּל מַה שֶׁקִּבְּלוּ לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם.

שני ד אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית־אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר
יִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרֹן וְכַרְמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת
רְאוּבֵן: ט וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין
וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת שִׁמְעוֹן:
ט וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־לֵוִי לְתֹלְדֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת
וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי שֵׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה:
י בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְמִשְׁפְּחֹתָם: יא וּבְנֵי קְהָת
עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת שָׁלֹשׁ
וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה: יב וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי
אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְתֹלְדֹתָם: יג וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת־
יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־
מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה:
כא וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח וָנֶפֶג וְזִכְרִי: כב וּבְנֵי עֻזִּיאֵל
מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי: כג וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת־
אֱלִישֶׁבַע בַּת־עַמִּינָדָב אֲחוֹת נַחְשׁוֹן לוֹ לְאִשָּׁה
וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־
אִיתָמָר: כד וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף
אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַקָּרְחִי: כה וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן לָקַח־
לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־פִּינְחָס
אֵלֶּה רָאשֵׁי אָבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם: כו הוּא
אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם: כז הֵם
הַמְדַבְּרִים אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: כח וַיְהִי
בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ו עמ' 44)

**וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת יוֹכֶבֶד דּוֹדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה** (ו, כ)

הַפָּסוּק מַדְגִּישׁ אֶת מַעֲלָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁנּוֹלַד מִיִּחוּד נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר. דְּהִנֵּה מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁאִסּוּרֵי עֲרָיוֹת מוֹרִים עַל יִחוּדִים נַעֲלִים בְּיוֹתֵר (כְּיִחוּד זְעֵיר־אַנְפִּין וּמַלְכוּת, הַנִּקְרָאִים אָח וַאֲחוֹת), וְלָכֵן נֶאֱסְרוּ, כִּי גִּלּוּי אוֹרוֹת נַעֲלִים אֵלּוּ בָּעוֹלָם עָלוּל לִגְרֹם גֵּזֶק, וּכְדֻגְמַת הַמַּבִּיט בַּשֶּׁמֶשׁ לְלֹא מָגֵן (וְהָאִסּוּר הוּא לְכֻלָּם לְשֶׁוָה, "תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם"). אַךְ לִפְנֵי מַתַּן תּוֹרָה, לִפְנֵי שֶׁנֶּאֱסְרוּ יִחוּדִים אֵלּוּ, אֵין בָּהֶם פְּגָם לְמִי שֶׁמִּסְגֵּל לְקַבֵּל אוֹרוֹת נַעֲלִים אֵלּוּ; וְאַדְרַבָּה, זוֹהִי מַעֲלָה עֲבוּרוֹ.

שלישי כט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר אֲנִי יְהוָה
דַּבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי
דֹבֵר אֵלֶיךָ: ל וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֵן אֲנִי
עֲרַל שְׂפָתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פַּרְעֹה: פ
ז א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים
לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ: ב אַתָּה תְדַבֵּר
אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־
פַּרְעֹה וְשִׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ: ג וַאֲנִי
אַקְשֶׁה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּיתִי אֶת־אֹתֹתַי וְאֶת־
מֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: ד וְלֹא־יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פַּרְעֹה
וְנָתַתִּי אֶת־יָדִי בְּמִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאֹתַי
אֶת־עַמִּי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּשְׁפָטִים
גְּדֹלִים: ה וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בִּנְטֹתִי
אֶת־יָדִי עַל־מִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מִתּוֹכָם: ו וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֹתָם כֵּן עָשׂוּ: ז וּמֹשֶׁה בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן
בֶּן־שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל־פַּרְעֹה: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לו עמ' 35)

**וַאֲנִי אַקְשֶׁה** (ז, ג)

**וְתַכִּירוּ אֶת גְּבוּרוֹתַי** (רַשִׁ"י)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי הַמַּכּוֹת בָּאוּ לְהַעֲנִישׁ אֶת הַמִּצְרִים ("וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי"), וְכֵן כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁיֵּשׁ אֱלֹקִים; וּמַדּוּעַ אוֹמֵר שֶׁבָּאוּ גַּם לְלַמֵּד אֶת יִשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הָעוֹלָם נִבְרָא בִּשְׁבִיל הַתּוֹרָה וּבִשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, וּמוּבָן אֵפוֹא, שֶׁכָּל מְאֹרָע וּמְאֹרָע הוּא בִּפְנִימִיּוּת "בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל". וְאַף כָּאן: הַמַּטָּרָה הָעִקָּרִית שֶׁל הַמַּכּוֹת אָמְנָם הָיְתָה בִּיחַס לְמִצְרַיִם, אֲבָל בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַטָּרָה נוֹסֶפֶת בִּיחַס לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

רביעי ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:
ט כִּי יְדַבֵּר אֲלֵכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת
וְאָמַרְתָּ אֶל־אַהֲרֹן קַח אֶת־מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי־
פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין: י וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה
וַיַּעֲשׂוּ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּשְׁלֵךְ אַהֲרֹן אֶת־
מַטֵּהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין:
יא וַיִּקְרָא גַּם־פַּרְעֹה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים וַיַּעֲשׂוּ
גַּם־הֵם חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן: יב וַיַּשְׁלִיכוּ
אִישׁ מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה־אַהֲרֹן
אֶת־מַטֹּתָם: יג וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ס יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם: טו לֵךְ אֶל־
פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמָּיְמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ
עַל־שְׂפַת הַיְאֹר וְהַמַّטֶּה אֲשֶׁר־נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח
בְּיָדֶךָ: טו וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים
שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי
בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה: יז כֹּה אָמַר
יְהוָה בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה |
בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי עַל־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר וְנֶהְפְּכוּ
לְדָם: יח וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְאֹר תָּמוּת וּבָאַשׁ הַיְאֹר
וְנִלְאוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר: ס
יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן קַח
מַטְּךָ וּנְטֵה־יָדְךָ עַל־מֵימֵי מִצְרַיִם עַל־נַהֲרֹתָם |
עַל־יְאֹרֵיהֶם וְעַל־אַגְמֵיהֶם וְעַל כָּל־מִקְוֵה
מֵימֵיהֶם וְיִהְיוּ־דָם וְהָיָה דָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
וּבָעֵצִים וּבָאֲבָנִים: כ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
כַּאֲשֶׁר | צִוָּה יְהוָה וַיָּרֶם בַּמַּטֶּה וַיַּךְ אֶת־הַמַּיִם
אֲשֶׁר בַּיְאֹר לְעֵינֵי פַרְעֹה וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וַיֵּהָפְכוּ
כָּל־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּיְאֹר לְדָם: כא וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־
בַּיְאֹר מֵתָה וַיִּבְאַשׁ הַיְאֹר וְלֹא־יָכְלוּ מִצְרַיִם
לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר וַיְהִי הַדָּם בְּכָל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם: כב וַיַּעֲשׂוּ־כֵן חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלָטֵיהֶם
וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה: כג וַיִּפֶן פַּרְעֹה וַיָּבֹא אֶל־בֵּיתוֹ וְלֹא־שָׁת לִבּוֹ
גַּם־לָזֹאת: כד וַיַּחְפְּרוּ כָל־מִצְרַיִם סְבִיבֹת הַיְאֹר
מַיִם לִשְׁתּוֹת כִּי לֹא יָכְלוּ לִשְׁתּוֹת מִמֵּימֵי הַיְאֹר:
כה וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת יְהוָה אֶת־
הַיְאֹר: פ כו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה
וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח אֶת־עַמִּי
וְיַעַבְדֻנִי: כז וְאִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף

אֶת־כָּל־גְּבוּלֶךָ בַּצְפַרְדְּעִים: כח וְשָׁרַץ הַיְאֹר
צְפַרְדְּעִים וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתֶךָ וּבַחֲדַר מִשְׁכָּבְךָ
וְעַל־מִטָּתֶךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ
וּבְמִשְׁאֲרֹתֶיךָ: כט וּבְכָה וּבְעַמְּךָ וּבְכָל־עֲבָדֶיךָ
יַעֲלוּ הַצְּפַרְדְּעִים: **ח** א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־יָדְךָ בְּמַטֶּךָ עַל־הַנְּהָרֹת
עַל־הַיְאֹרִים וְעַל־הָאֲגַמִּים וְהַעַל אֶת־הַצְּפַרְדְּעִים
עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: ב וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ עַל מֵימֵי
מִצְרָיִם וַתַּעַל הַצְּפַרְדַּע וַתְּכַס אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם:
ג וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם וַיַּעֲלוּ אֶת־
הַצְּפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: ד וַיִּקְרָא פַרְעֹה
לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְיָסֵר
הַצְּפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וַאֲשַׁלְּחָה אֶת־הָעָם
וְיִזְבְּחוּ לַיהוָה: ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה הִתְפָּאֵר
עָלַי לְמָתַי | אַעְתִּיר לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וּלְעַמְּךָ
לְהַכְרִית הַצְּפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ רַק בַּיְאֹר
תִּשָּׁאַרְנָה: ו וַיֹּאמֶר לְמָחָר וַיֹּאמֶר כִּדְבָרְךָ לְמַעַן
תֵּדַע כִּי־אֵין כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כו עמ' 56)

**וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן** (ז, יב)

**מֵאַחַר שֶׁחָזַר וְנַעֲשָׂה מַטֶּה** (רש"י)

כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי עוֹסֵק בְּהַשְׁפָּעָה עַל יְהוּדִי אַחֵר, יֵשׁ לִפְעָמִים מַצָּב שֶׁבּוֹ עָלָיו 'לִשְׁבּוֹר' וּלְבַטֵּל אֶת הַזּוּלַת, עַד כְּדֵי 'בְּלִיעָה' – הַעֲלָמָה מֵחְלֶטֶת שֶׁל מְציאוּתוֹ. אַךְ פְּעֻלָּה זוֹ דּוֹרֶשֶׁת שְׁנֵי תְּנָאִים. א. **מַטֵּה אַהֲרֹן** – מִי שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּדֶרֶךְ זוֹ חַיָּב לִהְיוֹת חָדוּר כָּל כֻּלּוֹ בְּאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, כְּאַהֲרֹן הַכֹּהֵן. ב. **מֵאַחַר שֶׁחָזַר וְנַעֲשָׂה מַטֶּה** - יֵשׁ לַעֲשׂוֹת זֹאת מִתּוֹךְ אִפּוּק, כְּמַטֶּה דּוֹמֵם, וְלֹא מִתּוֹךְ כַּעַס וְהִתְרַגְּשׁוּת.

חמישי ז וְסָרוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ וּמֵעֲבָדֶיךָ
וּמֵעַמֶּךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה: ח וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
מֵעִם פַּרְעֹה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה עַל־דְּבַר
הַצְּפַרְדְּעִים אֲשֶׁר־שָׂם לְפַרְעֹה: ט וַיַּעַשׂ יְהוָה
כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּמֻתוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִן־הַבָּתִּים מִן־
הַחֲצֵרֹת וּמִן־הַשָּׂדֹת: י וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֳמָרָם
חֳמָרָם וַתִּבְאַשׁ הָאָרֶץ: יא וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה
הָרְוָחָה וְהַכְבֵּד אֶת־לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה: **ס** יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר
אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־מַטְּךָ וְהַךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ
וְהָיָה לְכִנִּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: יג וַיַּעֲשׂוּ־כֵן וַיֵּט
אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ בְּמַטֵּהוּ וַיַּךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וַתְּהִי
הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה כָּל־עֲפַר הָאָרֶץ הָיָה כִנִּים
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: יד וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים
בְּלָטֵיהֶם לְהוֹצִיא אֶת־הַכִּנִּים וְלֹא יָכֹלוּ וַתְּהִי
הַכִّנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה: טו וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל־
פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה
וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: **ס** טו וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי
פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר
יְהוָה שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי: יז כִּי אִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ
אֶת־עַמִּי הִנְנִי מַשְׁלִיחַ בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ
וּבְבָתֶּיךָ אֶת־הֶעָרֹב וּמָלְאוּ בָתֵּי מִצְרַיִם אֶת־
הֶעָרֹב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הֵם עָלֶיהָ: יח וְהִפְלֵיתִי
בַיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ
לְבִלְתִּי הֱיוֹת־שָׁם עָרֹב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה
בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כו עמ' 317)

**כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ** (ח, יח)

לִפְעָמִים פּוֹגְשִׁים יְהוּדִי שֶׁבְּגָלוּי וּבְחִיצוֹנִיּוּת הוּא יָרוּד בְּתַכְלִית, "בְּקֶרֶב הָאָרֶץ". מְלַמְּדֵנוּ שֵׁם פָּרָשָׁתֵנוּ, 'וָאֵרָא', הַכּוֹלֵל אֶת כָּל עִנְיְנֵי הַפָּרָשָׁה: לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁנִּתָּן לְקָרְבוֹ לַתּוֹרָה, וְאַף לִפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, אֶלָּא אֶפְשָׁר לִפְעֹל שֶׁיִּהְיֶה אֶצְלוֹ בְּחִינַת רְאִיָּה, כְּאִלּוּ רוֹאֶה אֶת עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה בְּעֵינָיו מַמָּשׁ.

שישי ט וְשַׂמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמָחָר
יִהְיֶה הָאֹת הַזֶּה: כ וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיָּבֹא עָרֹב כָּבֵד
בֵּיתָה פַרְעֹה וּבֵית עֲבָדָיו וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הָעָרֹב: כא וַיִּקְרָא פַרְעֹה
אֶל־מֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר לְכוּ זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם
בָּאָרֶץ: כב וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי

תּוֹעֵבַת מִצְרַיִם נִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח
אֶת־תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֻנוּ:
כֶּ דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר וְזָבַחְנוּ לַיהוָה
אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר אֵלֵינוּ: כֶּא וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה
אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחְתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם
בַּמִּדְבָּר רַק הַרְחֵק לֹא־תַרְחִיקוּ לָלֶכֶת הַעְתִּירוּ
בַּעֲדִי: כֶּב וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵא מֵעִמָּךְ
וְהַעְתַּרְתִּי אֶל־יְהוָה וְסָר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו
וּמֵעַמּוֹ מָחָר רַק אַל־יֹסֵף פַּרְעֹה הָתֵל לְבִלְתִּי
שַׁלַּח אֶת־הָעָם לִזְבֹּחַ לַיהוָה: כֶּג וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם
פַּרְעֹה וַיֶּעְתַּר אֶל־יְהוָה: כֶּד וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר
מֹשֶׁה וַיָּסַר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ לֹא
נִשְׁאַר אֶחָד: כֶּה וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת־לִבּוֹ גַּם בַּפַּעַם
הַזֹּאת וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם: פ ט א וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי:
ב כִּי אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם:
ג הִנֵּה יַד־יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה
בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר
כָּבֵד מְאֹד: ד וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין
מִקְנֵה מִצְרָיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר:
ה וַיָּשֶׂם יְהוָה מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה
הַדָּבָר הַזֶּה בָּאָרֶץ: ו וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
מִמָּחֳרָת וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל לֹא־מֵת אֶחָד: ז וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהִנֵּה
לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב
פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם: פ ח וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא חָפְנֵיכֶם
פִּיחַ כִּבְשָׁן וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה לְעֵינֵי פַרְעֹה:
ט וְהָיָה לְאָבָק עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְהָיָה
עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אַבַּעְבֻּעֹת
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: י וַיִּקְחוּ אֶת־פִּיחַ הַכִּבְשָׁן
וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה
וַיְהִי שְׁחִין אַבַּעְבֻּעֹת פֹּרֵחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה:
יא וְלֹא־יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי
הַשְּׁחִין כִּי־הָיָה הַשְּׁחִין בַּחַרְטֻמִּם וּבְכָל־מִצְרָיִם:
יב וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה: ס יג וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה
וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים
שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי: יד כִּי | בַּפַּעַם הַזֹּאת
אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת־כָּל־מַגֵּפֹתַי אֶל־לִבֶּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ
וּבְעַמֶּךָ בַּעֲבוּר תֵּדַע כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל־הָאָרֶץ:
טו כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וָאַךְ אֹתְךָ וְאֶת־
עַמְּךָ בַּדֶּבֶר וַתִּכָּחֵד מִן־הָאָרֶץ: טז וְאוּלָם בַּעֲבוּר
זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ בַּעֲבוּר הַרְאֹתְךָ אֶת־כֹּחִי וּלְמַעַן
סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כב עמ' 44)

**וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה** (ט, ז)

לִפְעָמִים מְגָרֶה הָאָדָם אֶת יֵצֶר־הָרַע יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהַיֵּצֶר רוֹצֶה מִצַּד עַצְמוֹ. אֲפִילוּ הַשֵּׂכֶל שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית אוֹמֵר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה שְׁטוּת וּמַזִּיק לְעַצְמוֹ, אֲבָל מִצַּד הַכַּבְדוּת שֶׁל ה'פַּרְעֹה' שֶׁבְּלִבּוֹ הוּא מְגָרֶה אֶת יֵצֶר־הָרַע גַּם כַּאֲשֶׁר הַיֵּצֶר מִצַּד עַצְמוֹ אֵינוֹ חָפֵץ בְּכָךְ. וּכְפִי שֶׁאָנוּ רוֹאִים, שֶׁלִּפְעָמִים אָדָם אֵינוֹ עוֹמֵד בְּנִסָּיוֹן וְהוּא מְמַלֵּא אֶת תַּאֲוָתוֹ, וּלְאַחַר מִכֵּן יֵשׁ לוֹ רֶגֶשׁ שֶׁל הֵפֶךְ שְׁבִיעוּת רָצוֹן, כֵּיוָן שֶׁאֲפִלּוּ הַיֵּצֶר אֵינוֹ מְרַצֶּה מִכָּךְ שֶׁשָּׁמְעוּ אֵלָיו.

שביעי יא עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי לְבִלְתִּי שַׁלְּחָם:
יב הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר בָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר
לֹא־הָיָה כָּמֹהוּ בְּמִצְרַיִם לְמִן־הַיּוֹם הִוָּסְדָה וְעַד־
עָתָּה: יג וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז אֶת־מִקְנְךָ וְאֵת כָּל־
אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה כָּל־הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־
יִמָּצֵא בַשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֵף הַבַּיְתָה וְיָרַד עֲלֵהֶם
הַבָּרָד וָמֵתוּ: כ הַיָּרֵא אֶת־דְּבַר יְהוָה מֵעַבְדֵי
פַרְעֹה הֵנִיס אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ אֶל־
הַבָּתִּים: כא וַאֲשֶׁר לֹא־שָׂם לִבּוֹ אֶל־דְּבַר יְהוָה
וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה: פ
כב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־

הַשָּׁמַיִם וִיהִי בָרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־הָאָדָם
וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעֵשֶׂב כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם: כג וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּהוּ עַל־הַשָּׁמָיִם
וַיהוָה נָתַן קֹלֹת וּבָרָד וַתְּהַלֶּךְ־אֵשׁ אַרְצָה וַיַּמְטֵר
יְהוָה בָּרָד עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: כד וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ
מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־
הָיָה כָמֹהוּ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי:
כה וַיַּךְ הַבָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶת כָּל־אֲשֶׁר
בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וְאֵת כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה
הִכָּה הַבָּרָד וְאֶת־כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבֵּר: כו רַק
בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָּרָד:
כז וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם חָטָאתִי הַפָּעַם יְהוָה הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי
הָרְשָׁעִים: כח הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְרַב מִהְיֹת קֹלֹת
אֱלֹהִים וּבָרָד וַאֲשַׁלְּחָה אֶתְכֶם וְלֹא תֹסִפוּן
לַעֲמֹד: כט וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כְּצֵאתִי אֶת־הָעִיר
אֶפְרֹשׂ אֶת־כַּפַּי אֶל־יְהוָה הַקֹּלוֹת יֶחְדָּלוּן וְהַבָּרָד
לֹא יִהְיֶה־עוֹד לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַיהוָה הָאָרֶץ:
ל וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי כִּי טֶרֶם תִּירְאוּן מִפְּנֵי
יְהוָה אֱלֹהִים: לא וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה כִּי
הַשְּׂעֹרָה אָבִיב וְהַפִּשְׁתָּה גִּבְעֹל: לב וְהַחִטָּה
וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה: לג וַיֵּצֵא מֹשֶׁה
מֵעִם פַּרְעֹה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה
וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא־נִתַּךְ אָרְצָה:
לד וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי־חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת
וַיֹּסֶף לַחֲטֹא וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו: לה וַיֶּחֱזַק
לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ
וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ.
אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא
וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי
עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.
יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר,
וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן
כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן
בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

קכ"א פסוקים, גיבעו"ל סימן. יעיא"ל סימן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת כז עמ' 10)

**וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד** (ט, כד)

**בָּרָד** – רוֹמֵז לְאָדָם שֶׁהוּא קַר בְּתַכְלִית כְּלַפֵּי הַזּוּלַת וְאֵין הַשֵּׁנִי נוֹגֵעַ לוֹ כְּלָל. **אֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד** – סִבַּת קְרִירוּת זוֹ וּפְנִימִיּוּתָהּ הִיא, הֱיוֹתוֹ חַם בְּתַכְלִית כְּלַפֵּי עַצְמוֹ. הָאֵשׁ שֶׁל אַהֲבַת עַצְמוֹ גּוֹרֵם לוֹ לִהְיוֹת שָׁקוּעַ בְּעַצְמוֹ עַד שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם לַזּוּלַת.

מפטיר לג וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ
כַּפָּיו אֶל־יְהוָה וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר
לֹא־נִתַּךְ אָרְצָה: לד וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי־חָדַל הַמָּטָר
וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ הוּא
וַעֲבָדָיו: לה וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: פפפ

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

## וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

## ברכת ההפטרה לפניה

**בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:**

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

## עטרת מרים

**כה** כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּקַבְּצִי | אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר נָפֹצוּ בָם וְנִקְדַּשְׁתִּי אֶהְיֶה מְקוּדָּשׁ בָּם עַל יְדֵיהֶם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם בְּאוֹתוֹת וּמוֹפְתִים שֶׁאֶעֱשֶׂה אָז עִם בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב: **כו** וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לָבֶטַח כִּי לֹא יִמָּצֵא עוֹד מִי יַרְעֵ לָהֶם וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ כְרָמִים וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח בַּעֲשׂוֹתִי שְׁפָטִים בְּכֹל הַשָּׂאטִים אֹתָם מִסְּבִיבוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הָעוֹשֶׂה מִשְׁפָּטָם מִיַּד הַבַּבְלִים: **א** בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂרִית לְגָלוּת יְהוֹיָכִין וּמַלְכוּת צִדְקִיָּה בָּעֲשִׂרִי בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בִּשְׁנֵים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: **ב** בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְהִנָּבֵא עָלָיו וְעַל עֲדַת־מִצְרַיִם כֻּלָּהּ: **ג** דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר | אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי עָלֶיךָ פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָّדוֹל הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאֹרָיו וְהַמִּצְרָים הָיוּ מַאֲמִינִים שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֱלֹהוּת, וַאֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי לְהַשְׁקוֹת שְׂדוֹתַי וְאֵין לִי צוֹרֵךְ בִּמְטַר הַשָּׁמַיִם וַאֲנִי עֲשִׂיתָנִי רוֹמַמְתִּי אֶת עַצְמִי בְּחָכְמָתִי וּבְפֹעַל יָדִי: **ד** וְנָתַתִּי חַחִים בִּלְחָיֶיךָ וְהִדְבַּקְתִּי אַדְבִּיק דְּגַת־יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקַשְׂתֶּיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ יְאֹרֶיךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת

### שי למורא

**כה)** וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם, אֶהְיֶה מְקֻדָּשׁ עַל יְדֵיהֶם, בְּאוֹתוֹת וּמוֹפְתִים שֶׁאֶעֱשֶׂה אָז. **כו)** הַשָּׂאטִים אוֹתָם, הַבּוֹזִים אוֹתָם. **א)** בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂירִית, לְמַלְכוּת צִדְקִיָּהוּ. בָּעֲשִׂירִי, בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי (טֵבֵת). **ג)** הַתַּנִּים, כְּמוֹ הַתַּנִּין. וּלְפִי שֶׁכָּל גְּדֻלַּת מִצְרַיִם וְכָל הַשֹּׂבַע שֶׁבָּהּ הוּא עַל יְדֵי יְאוֹרֵי נִילוּס, לְפִיכָךְ הִמְשִׁיל אֶת מַלְכָּהּ לְתַנִּין, וְאֶת עַמָּהּ לְדַגַת יְאוֹר. לִי יְאֹרִי, הַיְאוֹר הוּא לִי לְהַשְׁקוֹת אֶת שְׂדוֹתַי, וְאֵין לִי צֹרֶךְ בִּמְטַר הַשָּׁמַיִם. וַאֲנִי עֲשִׂיתָנִי, אֲנִי גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי אֶת עַצְמִי, בְּחָכְמָתִי וּבְפֹעַל יָדִי. **ד)** חַחִים, חִכּוֹת שֶׁצָּדִים

### הפטרה לפרשת וארא לקריאה בציבור

ולשמו"ת ביחזקאל פרק כח

**כח** כה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּקַבְּצִי | אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר נָפֹצוּ בָּם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב: כו וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לָבֶטַח וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ כְרָמִים וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח בַּעֲשׂוֹתִי שְׁפָטִים בְּכֹל הַשָּׂאטִים אֹתָם מִסְּבִיבוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם: **כט** א בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂרִית בָּעֲשִׂרִי בִּשְׁנֵים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְהִנָּבֵא עָלָיו וְעַל־מִצְרַיִם כֻּלָּהּ: ג דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר | אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי עָלֶיךָ פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָּדוֹל הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאֹרָיו אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי: ד וְנָתַתִּי חַחִים בִּלְחָיֶיךָ

## עטרת מרים

יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׁקַשֹּׁתֶיךָ תִּדְבָּק כִּי בִּנְפוֹל הַשֹּׁר יִפּוֹל כָּל הָעָם: מִצְרַיִם נָחֲרָבָה כַּמָּה פְּעָמִים, וּפַרְעֹה הָיָה מוֹשֵׁל תְּחִילָּה עַד נְהַר פְּרָת, וְהִכָּהוּ נְבוּכַדְנֶצַּר בְּמְלוּךְ יְהוֹיָכִין כַּמּוּבָא בִּמְלָכִים ב כ"ד, וְכֵן בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לִיהוֹיָקִים הִכָּהוּ בְּכַרְכְּמִישׁ כַּמּוּבָא בְּיִרְמְיָהוּ מ"ו, וְאַחַר כָּךְ יָצָא שְׁלִישִׁית בְּעֵת שֶׁצָּרוּ עַל יְרוּשָׁלַיִם וְשָׁב לְאַרְצוֹ (ירמיה ל"ז), וְכָל זֶה הָיָה חוּץ לְאַרְצוֹ, וְעַל זֶה אָמַר בַּמָּשָׁל שֶׁיִּתְּנוּ חַחִים בִּלְחָיָיו - כְּמוֹ שֶׁמּוֹשְׁכִים הַדָּג הַגָּדוֹל בְּחַחִים שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ, כִּי אָז יֵצֵא מִמְּצָרַיִם בְּהֶכְרֵחַ עַל פִּי גְּזֵרַת ה' לְהַעֲנִישׁוֹ: ה וּנְטַשְׁתִּיךָ אֶפְּזֵר אוֹתְךָ הַמִּדְבָּרָה אוֹתְךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ שֶׁשָּׁמָּה בְּוַדַּאי לֹא יִחְיוּ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל בַּחֶרֶב, שֶׁיִּכְלֶה אוֹתוֹ וְאֶת עַמּוֹ, גַּם לֹא תֵאָסֵף אֶל הַקֶּבֶר וְגַם וְלֹא תִקָּבֵץ כִּי לְחַיַּת הָאָרֶץ וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה: ו וְיָדְעוּ כָּל־יֹשְׁבֵי מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהוָה הַנֶּאֱמָן לְשַׁלֵּם גְּמוּל יַעַן הֱיוֹתָם מִשְׁעֶנֶת קָנֶה חַלָּשָׁה לְבֵית יִשְׂרָאֵל: ז בְּתָפְשָׂם בְּךָ בַּכַּף תֵּרוֹץ וּבָקַעְתָּ לָהֶם כָּל־כָּתֵף וּבְהִשָּׁעֲנָם עָלֶיךָ תִּשָּׁבֵר וְהַעֲמַדְתָּ לָהֶם כָּל־מָתְנָיִם: ח לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה הִנְנִי מֵבִיא עָלַיִךְ חָרֶב וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ אָדָם וּבְהֵמָה: ט וְהָיְתָה אֶרֶץ־מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה וְחָרְבָּה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה יַעַן אָמַר יְאֹר לִי וַאֲנִי עָשִׂיתִי: י לָכֵן הִנְנִי אֵלֶיךָ וְאֶל־יְאֹרֶיךָ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם לְחָרְבוֹת חָרֶב שְׁמָמָה מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ: יא לֹא תַעֲבָר־בָּהּ רֶגֶל אָדָם וְרֶגֶל בְּהֵמָה לֹא תַעֲבָר־בָּהּ וְלֹא תֵשֵׁב אַרְבָּעִים שָׁנָה: יב וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה בְּתוֹךְ | אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מֻחֳרָבוֹת תִּהְיֶיָן שְׁמָמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה וַהֲפִצֹתִי אֶת־מִצְרַיִם

## שי למורא

בָּהֶן אֶת הַדָּגִים, עַל יְדֵי זֶה שֶׁהֵן נִתְקָעוֹת בִּלְחָיֵי הַדָּג בְּנִפּוֹתוֹ לִבְלֹעַ אֶת הַמָּזוֹן שֶׁשָּׂמִים בָּהֶן. וְהִדְבַּקְתִּי דְּגַת יְאֹרֶיךָ וגו', כְּלוֹמַר, אֶתֵּן בְּלֵב כָּל גִּבּוֹרֶיךָ לָצֵאת עִמְּךָ לַמִּלְחָמָה, וְיִפְּלוּ כֻּלָּם. ה) וּנְטַשְׁתִּיךָ הַמִּדְבָּרָה, אֲפַזֵּר אוֹתְךָ בַּמִּדְבָּר. וּכְשֵׁם שֶׁהַדָּגִים כְּשֶׁבָּאִים לַיַּבָּשָׁה הֵם מֵתִים, כָּךְ יִכְלֶה אוֹתוֹ וְאֶת עַמּוֹ מִן הָעוֹלָם. ו) מִשְׁעֶנֶת קָנֶה, כְּקָנֶה זֶה שֶׁהוּא רַךְ וְאֵינוֹ סוֹמֵךְ אֶת הַנִּשְׁעָן עָלָיו. ז) תֵּרוֹץ, תִּהְיֶה רָצוּץ. וּבָקַעְתָּ לָהֶם כָּל כָּתֵף, חֲדוּדֵי הַשִּׁבָּרִים שֶׁל הַקָּנֶה יִדְקְרוּ וּיְבַקְּעוּ לָהֶם אֶת הַכְּתֵפַיִם. וְהַעֲמַדְתָּ לָהֶם כָּל מָתְנָיִם, כֵּיוָן שֶׁתִּשָּׁבֵר, יִצְטָרְכוּ לְחַזֵּק אֶת הַמָּתְנַיִם וְלַעֲמֹד בְּעַצְמָם כְּפִי כֹּחַ מָתְנֵיהֶם. י) חֹרֶב שְׁמָמָה, חֳרָבָן שֶׁל שִׁמְמוֹן. מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה, שֵׁם מָקוֹם הוּא בְּתַחְתִּית גְּבוּל מִצְרַיִם. יא) וְלֹא תֵשֵׁב, וְלֹא תִהְיֶה

לַעֲמוֹד עַל מָתְנֵיהֶם וּלְחַלְּחֵם בְּעַצְמָם, וְרַגְלֵיהֶם כְּבָר עָיְפוּ וְנִכְשְׁלוּ: ח לָכֵן בָּא עֲלֵיהֶם נְבוּכַדְנֶצַּר אֶל אַרְצָם, וְזֶה הָיָה אַחַר הַחוּרְבָּן וְעַל זֶה אוֹמֵר כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה הִנְנִי מֵבִיא עָלַיִךְ חָרֶב וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ אָדָם וּבְהֵמָה: ט וְהָיְתָה אֶרֶץ־מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה וְחָרְבָּה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה הַנֶּאֱמָן לְשַׁלֵּם גְּמוּל. יַעַן אָמַר פַּרְעֹה יְאֹר לִי לְצָרְכִּי לְהַשְׁקוֹת שְׂרוֹתַי וַאֲנִי עָשִׂיתִי אֲנִי גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי אֶת עַצְמִי בְּחָכְמָתִי וּבְפוֹעַל יָדַי: עַתָּה בְּאַר חוּרְבָּן שְׁלִישִׁי כְּלָלִי שֶׁיִּהְיֶה לְמִצְרַיִם, שֶׁזֶּה הָיָה בִּשְׁנַת כ"ז לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר, שְׁמוֹנֶה שָׁנִים אַחַר הַחוּרְבָּן שֶׁכְּבָר נָשָׂא עָוֹנוֹ מַה שֶּׁלֹּא עָזַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל. רַק הָיָה מִסִּבָּה אַחֶרֶת, יַעַן אָמַר יְאֹר לִי וַאֲנִי עָשִׂיתִי - שֶׁעֲדַיִן הָיָה מְרַחֵם כָּל כֹּחוֹ אֶל הַיְאוֹר וְאֶל עַצְמוֹ שֶׁאָמַר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ אֱלֹהוּת, כִּי גַּם אַחַר הַמַּכָּה הַנִּזְכֶּרֶת שֶׁהֶחֱרִיב קְצָת מֵאַרְצוֹ עֲדַיִן לֹא נִבְטְלָה מַלְכוּת מִצְרַיִם מִכֹּל וָכֹל: י לָכֵן הִנְנִי אֵלֶיךָ אֶלְחֵם עִמְּךָ וְאֶל וְעִם יְאֹרֶיךָ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם לְחָרְבוֹת חָרֶב שְׁמָמָה חוּרְבָּן גָּדוֹל מְאֹד, יוֹתֵר מִמַּה שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה שְׁמָמָה וְחָרְבָּה, וְכֵן יִהְיֶה כּוֹלֵל כָּל הָאָרֶץ מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ: יא לֹא תַעֲבָר־בָּהּ רֶגֶל אָדָם וְרֶגֶל בְּהֵמָה לֹא תַעֲבָר־בָּהּ בְּמִצְרַיִם, מִגֹּדֶל הַשִּׁמָּמוֹן וְלֹא תֵשֵׁב לֹא תִהְיֶה מְיוּשֶׁבֶת בַּאֲנָשִׁים אַרְבָּעִים שָׁנָה: יב וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה בְּתוֹךְ | אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת שֶׁגַּם הָאֲרָצוֹת סְבִיבוֹתֶיהָ תִּהְיֶינָה נְשַׁמּוֹת וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מֻחֳרָבוֹת שֶׁל הַשְּׁכֵנִים תִּהְיֶיָן שְׁמָמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה וַהֲפִצֹתִי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם כִּי הַפְּלֵטִים וְהַשְּׂרִידִים מִשָּׁם לֹא

## שי למורא

מְיֻשֶּׁבֶת. **יד) אֶרֶץ פַּתְרוֹס,** שֵׁם מָקוֹם בְּמִצְרַיִם, וְכָאן הוּא כִּנּוּי לְמִצְרַיִם. **מְכוּרָתָם,** מוֹלַדְתָּם. **טז) לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן,** לְבִטְחוֹן הַמַּזְכִּיר עָוֹן יִשְׂרָאֵל בַּמֶּה שֶׁהָיוּ פּוֹנִים אַחֲרֵיהֶם וְלֹא בָּטְחוּ בָּה׳. **יז) בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה,** לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר (כָּךְ כָּתוּב בְּ"סֵדֶר עוֹלָם"). **בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ,** בְּאֶחָד בְּנִיסָן. **יח) עֲבוֹדָה גְדוֹלָה אֶל צֹר,** שֶׁצִּוִּיתִי שֶׁהוּא יִכְבֹּשׁ אֶת צֹר. **כָּל רֹאשׁ מָקְרָח וְכָל כְּתֶף מְרוּטָה,** מִטַּרַח מַשָּׂא הָאֲבָנִים וְהַקּוֹרוֹת, שֶׁנִּשְׂאוּ עַל רָאשֵׁיהֶם וְעַל כִּתְפֵיהֶם. **עַל הָעֲבוֹדָה אֲשֶׁר עָבַד עָלֶיהָ,** כְּלוֹמַר, לֹא מָצְאוּ שָׁם שָׂכָר שֶׁשִּׁוִּיתִי הִגִּיעַ לְעַרְדְּךָ שׁוּרַ הָעֲבוֹדָה שֶׁל חֵילוֹ שֶׁצָּרוּ עַל הָעִיר. כִּי כְּשֶׁכָּבַשׁ נְבוּכַדְנֶצַּר אֶת צֹר בָּא הִים עַל הָעִיר וְשָׁטַף אֶת כָּל הַשְּׂלָל, כִּי נִגְזַר עָלֶיהָ שֶׁיִּשְׁטֹף הִים אֶת אֲנָשֶׁיהָ וְאֶת רְכוּשָׁהּ. **כ) אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי,** שֶׁעָשׂוּ מִצְרַיִם רָעָה בְּמִשְׁעַנְתָּם שֶׁהִבְטִיחוּ אֶת עֶזְרָתָם לְיִשְׂרָאֵל. **כא) בַּיּוֹם הַהוּא,** כְּמוֹ, בַּזְּמַן הַהוּא. **אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית** יִתְיַשְּׁבוּ בְּמָקוֹם אֶחָד בִּמְדִינָה אַחֶרֶת רַק יָפוּצוּ בֵּין הַגּוֹיִם כִּי וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת:

**יג כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲקַבֵּץ אֶת־מִצְרַיִם מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁמָּה:** מִצְרַיִם נָחְרְבָה בִּשְׁנַת כ"ז לְנְבוּכַדְנֶצַּר וְהוּא מֶלֶךְ חָמֵשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה, נִשְׁאֲרוּ י"ח לְמַלְכוּתוֹ, וְאַחֲרָיו מָלַךְ אֱוִיל מְרוֹדַךְ כ"ב שָׁנָה, הֵם אַרְבָּעִים שָׁנָה, כִּי בִּשְׁנַת א' לְבִלְשַׁצַּר נֶאֱמְרָה נְבוּאַת פֶּרֶס לְדָנִיאֵל, וּמֵאָז הִתְחִילוּ הַגּוֹיִם לְשׁוּב בִּימֵי מֶלֶךְ פָּרֶס, וְהִתְחִילוּ לְהִתְקַבֵּץ. **יד וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ פַּתְרוֹס עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה שְׁפָלָה:** טו **מִן־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה וְלֹא־תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהִמְעַטְתִּים לִבְלִתִּי רְדוֹת בַּגּוֹיִם:** טז **וְלֹא יִהְיֶה־עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן בִּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוֹה:** יז **וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:** יח **בֶּן־אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הֶעֱבִיד אֶת־חֵילוֹ עֲבֹדָה גְדוֹלָה אֶל־צֹר כָּל־רֹאשׁ מָקְרָח וְכָל־כָּתֵף מְרוּטָה וְשָׂכָר לֹא־הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצֹּר עַל־הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ:** יט **לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה הִנְנִי נֹתֵן לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְנָשָׂא הֲמֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ:** כ **פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה:** כא **בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ**

## עטרת מרים

אֱוִיל מְרוֹדַךְ כ"ב שָׁנָה, הֵם אַרְבָּעִים שָׁנָה, כִּי בִּשְׁנַת א' לְבִלְשַׁצַּר נֶאֱמְרָה נְבוּאַת פֶּרֶס לְדָנִיאֵל, וּמֵאָז הִתְחִילוּ הַגּוֹיִם לְשׁוּב בִּימֵי מֶלֶךְ פָּרֶס, וְהִתְחִילוּ לְהִתְקַבֵּץ. **יד וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת בְּנֵי הַשִּׁבְיִי שֶׁל מִצְרַיִם בִּרְשִׁיוֹן מֶלֶךְ פָּרֶס וְהֲשִׁבֹתִי אוֹתָם אֶרֶץ פַּתְרוֹס** הוּא מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם **עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם** מְנוּרָתָם **וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה שְׁפָלָה:** טו **מִן מִשְׁאָר ־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה וְלֹא־תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהִמְעַטְתִּים** אַמְעִיט אֲנָשֶׁיהָ **לִבְלִתִּי רְדוֹת** לִמְשׁוֹל **בַּגּוֹיִם:** טז **מִצַּעְתָּה וְלֹא יִהְיֶה־עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל מִצְרַיִם לְמִבְטָח** לִבְטָחוֹן **אֲשֶׁר מַזְכִּיר עָוֹן יִשְׂרָאֵל בִּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם** וְאֵינָם בּוֹטְחִים בָּה׳, עַל יְדֵי כָּךְ **וְיָדְעוּ** הַכֹּל **כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוֹה** וְהַכֹּל בְּיָדִי: יז **וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה** לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר **בָּרִאשׁוֹן** בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן **בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:** שֶׁבִּשְׁנַת כ"ז לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר כָּבַשׁ אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם, וּפֵירוּשׁ בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר הִתְחִילוּ אוֹתָם אַרְבָּעִים שָׁנָה, לָכֵן הוֹדִיעַ הַכָּתוּב שֶׁבַּכ"ז לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר הָיָה חֹרֶב מִצְרַיִם, וּמִשָּׁם יָצָא לָנוּ שֶׁבְּמוֹת אֱוִיל מְרוֹדַךְ נִשְׁלַם הַחֶשְׁבּוֹן כַּנִּזְכָּר לְעֵיל: יח **בֶּן־אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הֶעֱבִיד הִכְרִיחַ אֶת־חֵילוֹ לַעֲבוֹד עֲבֹדָה גְדוֹלָה אֶל־צֹר** לְצוּר עָלֶיהָ יָמִים רַבִּים

וְכָל־רֹאשׁ אַנְשֵׁי חֵילוֹתָיו מָקְרָח נַעֲשָׂה קֵרַח מִטַּרַח מַשָּׂא הָאֲבָנִים שֶׁנִּשְׂאוּ עַל הָרֹאשׁ וְכָל־כָּתֵף וְהָעוֹר שֶׁעַל הַכָּתֵף מְרוּטָה נִהְיָה חֵלֶשׁ וְדַק מֵרוֹב נְשִׂיאַת הַמַּשָּׂאוֹת וְשָׂכָר לֹא־הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצֹּר מֵהַשָּׁלָל וְהַבִּזָּה עַל־הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ כִּי לֹא מָצְאוּ בָּהּ בְּעֶרֶךְ שִׁוּי הָעֲבוֹדָה: **יט לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה הִנְנִי נֹתֵן לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם וְנָשָׂא הֲמֹנָהּ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ כָּל הֶרְכּוּשׁ יִתֵּן מַתָּנָה לַחַיִל וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ** עַל עֲבוֹדַת צוֹר: **כ** בַּעֲבוּר **פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ** בְּצוּר **נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם** הֵינוּ שֶׁלֹּא יַחֲרִיבָהּ רַק תִּשְׁאַר מַמְלָכָה תַּחְתָּיו וְלֹא אֶתֵּן לוֹ אֶרֶץ מִצְרַיִם לְשָׁכָר, מִפְּנֵי הָרַע **אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי** שֶׁמָּרַד בַּה׳ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעְלָה אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאוֹרִי וַאֲשֶׁר הָיָה מִשֶּׁעֲנַת קָנָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל **נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה:** **כא בַּיּוֹם הַהוּא** מוּסָב עַל מַה שֶׁאָמַר לְמַעְלָה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה **אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ יְחֻזְקִאל אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם** כְּשֶׁיִּרְאוּ נְבוּאָתְךָ מִתְקַיֶּמֶת **וְיָדְעוּ** אוּ **כִּי־אֲנִי יֱהוֹה** נֶאֱמָן בְּמַאֲמָרוֹ: **(כא) בַּיּוֹם הַהוּא** - מוּסָב עַל מַה שֶׁאָמַר לְמַעְלָה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲקַבֵּץ אֶת מִצְרַיִם וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא

בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת: יג כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲקַבֵּץ אֶת־מִצְרַיִם מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁמָּה: יד וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת מִצְרַיִם וְהֲשִׁבֹתִי אֹתָם אֶרֶץ פַּתְרוֹס עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה שְׁפָלָה: טו מִן־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה וְלֹא־תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהִמְעַטְתִּים לִבְלִתִּי רְדוֹת בַּגּוֹיִם: טז וְלֹא יִהְיֶה־עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן בִּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוֹה: יז וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: יח בֶּן־אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הֶעֱבִיד אֶת־חֵילוֹ עֲבֹדָה גְדוֹלָה אֶל־צֹר כָּל־רֹאשׁ מָקְרָח וְכָל־כָּתֵף מְרוּטָה וְשָׂכָר לֹא־הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצֹּר עַל־הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ: יט לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה הִנְנִי נֹתֵן לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְנָשָׂא הֲמֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ: כ פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה: כא בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ

## עטרת מרים

אַצְמִיחַ קֶרֶן מֶמְשָׁלָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל, כִּי אַרְבָּעִים שָׁנָה נִשְׁלְמוּ בִּשְׁנַת מְלוֹךְ בַּלְשַׁצַּר, כִּי נְבוּכַדְנֶצַּר מָלַךְ מ"ה שָׁנָה, וּבְנ"ז לְמָלְכוֹ כָּבַשׁ אֶת מִצְרַיִם, אִם כֵּן נִשְׁאֲרוּ מִשְּׁנוֹתָיו ח"י שָׁנִים אֲוִיל מְרוֹדַךְ בְּנוֹ מָלַךְ כ"ג שָׁנִים אֶלָּא שֶׁנִּבְלְעָה שָׁנָה אַחַת בְּמַלְכוּת אָבִיו כִּי הַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה עָלְתָה לְזֶה וּלְזֶה חֲרֵי נִשְׁלְמוּ אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּיוֹם שֶׁמֵּת אֲוִיל מְרוֹדַךְ וּמָלַךְ בַּלְשַׁאצַּר וְאָז נֶאֱמְרָה לְדַנִּיאֵל נְבוּאַת נִצְחוֹן פֶּרֶס כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: בִּשְׁנַת חֲדָה לְבַלְשַׁאצַּר וכו' וַאֲרוּ וכו' דְּמְיָה לְדֹב (דניאל ז) וְעַל פֶּרֶס יֵאָמַר, וּנְבוּאַת בִּיאַת פָּרַס עַל בָּבֶל הָיְתָה צְמִיחַת קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל כִּי עַל יְדֵי נִצְחוֹן פָּרַס יָצְאוּ חָפְשִׁי מִתַּחַת יַד בָּבֶל. **וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה**, לְךָ יְחֶזְקֵאל יְהֵא פִּתְחוֹן פֶּה לְהוֹכִיחָם, כִּי כֻּלָּם יִשְׁמְעוּ לְךָ, בִּרְאוֹתָם שֶׁנְּבוּאָתְךָ מִתְקַיֶּמֶת. **וְיָדְעוּ** - וְאָז יֵדְעוּ שֶׁאֲנִי ה' נֶאֱמָן בְּמַאֲמָרוֹ:

# אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה:

### שי למורא

יִשְׂרָאֵל, אַצְמִיחַ קֶרֶן מֶמְשָׁלָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל, וְזֶה בָּא עַל יְדֵי נִצְחוֹן כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס עַל מַלְכוּת בָּבֶל, וְהוּא נָתַן לְיִשְׂרָאֵל לַחֲזֹר לְאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ וּלְהַתְחִיל לִבְנוֹת אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה**, לְךָ יְחֶזְקֵאל יְהֵא פִּתְחוֹן פֶּה לְהוֹכִיחָם, כִּי כֻּלָּם יִשְׁמְעוּ לְךָ, בִּרְאוֹתָם שֶׁנְּבוּאָתְךָ מִתְקַיֶּמֶת. **כִּי אֲנִי ה'**, נֶאֱמָן בְּמַאֲמָרִי.

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלָד: לֵיל ב', שָׁעָה 2 לִפְנוֹת בּוֹקֶר, 23 דַּקּוֹת וְ–15 חֲלָקִים.
רֹאשׁ חֹדֶשׁ שְׁבָט, בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

## קריאת התורה למנחת שבת־קודש

**י** א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה
כִּי־אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת־לִבּוֹ וְאֶת־לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן
שִׁתִּי אֹתֹתַי אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ: ב וּלְמַעַן תְּסַפֵּר בְּאָזְנֵי
בִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלַּלְתִּי בְּמִצְרַיִם
וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בָם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי
יְהוָה: ג וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים עַד־מָתַי
מֵאַנְתָּ לֵעָנֹת מִפָּנָי שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי: (לוי) ד כִּי
אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הִנְנִי מֵבִיא מָחָר
אַרְבֶּה בִּגְבֻלֶךָ: ה וְכִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְלֹא
יוּכַל לִרְאֹת אֶת־הָאָרֶץ וְאָכַל | אֶת־יֶתֶר
הַפְּלֵטָה הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם מִן־הַבָּרָד וְאָכַל אֶת־
כָּל־הָעֵץ הַצֹּמֵחַ לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה: ו וּמָלְאוּ בָתֶּיךָ
וּבָתֵּי כָל־עֲבָדֶיךָ וּבָתֵּי כָל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־
רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וַאֲבוֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם הֱיוֹתָם
עַל־הָאֲדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפֶן וַיֵּצֵא מֵעִם
פַּרְעֹה: (ישראל) ז וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פַרְעֹה אֵלָיו
עַד־מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שַׁלַּח אֶת־
הָאֲנָשִׁים וְיַעַבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הֲטֶרֶם
תֵּדַע כִּי אָבְדָה מִצְרָיִם: ח וַיּוּשַׁב אֶת־מֹשֶׁה
וְאֶת־אַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ עִבְדוּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִי וָמִי הַהֹלְכִים: ט וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה בִּנְעָרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ נֵלֵךְ בְּבָנֵינוּ וּבְבְנוֹתֵינוּ
בְּצֹאנֵנוּ וּבְבְקָרֵנוּ נֵלֵךְ כִּי חַג־יְהוָה לָנוּ: י וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם יְהִי כֵן יְהוָה עִמָּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח
אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נֶגֶד פְּנֵיכֶם:
יא לֹא כֵן לְכוּ נָא הַגְּבָרִים וְעִבְדוּ אֶת־יְהוָה כִּי
אֹתָהּ אַתֶּם מְבַקְּשִׁים וַיְגָרֵשׁ אֹתָם מֵאֵת פְּנֵי
פַרְעֹה: ס

---

## אגרות קודש

ב״ה, י״ח טבת, תשי״ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מי״ג טבת, בו מודיע אשר לבנו... שי׳ ימלאו שלש שנים ביום כ״ד שבט הבע״ל ושואל אם להקדים האפשערעניש ליום ההילולא יו״ד שבט:

הנה ידוע מנהג ישראל תורה היא אשר האפשערעניש עושים לא קודם מיום מלאת שלש שנים להבן, ובמילא גם הוא ינהג ככה ויהי׳ בשעה טובה ומוצלחת, ומועתק בשולי הגליון קטע ממכתב כ״ק מו״ח אדמו״ר בענין האפשערעניש.

מה שכותב שדואג עתה בענין פרנסתו, הנה הי׳ מהנכון שיתן בכל יום - מימות החול - קודם התפלה איזה פרוטות לצדקה וידוע פסק רז״ל עשר בשביל שתתעשר וע״ז אומר הקב״ה בחנוני נא בזאת ומובא באחרונים שלדעת כמה פוסקים הנה גם על צדקה סתם נאמר הכתוב ובחנוני כו׳ יעוין שו״ע יו״ד סרמ״ז ובנ״כ שם ומובאות הדיעות בזה בשדי חמד כללים מערכת נ׳ ט״ז.

בטח למותר להעירו להתחזק בשמירת שלש השיעורים השוים לכל נפש מתקנת כ״ק מו״ח אדמו״ר בחומש תהלים ותניא הידועים.

בברכה להצלחה בפרנסה.

# לוח זמנים לשבוע פרשת וארא - בערים שונות בעולם

## זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

| מדינה ועיר | זריחה | | סוף זמן קריאת שמע | | | | סוף זמן תפילה | | מנחה גדולה | | שקיעה | | צאת הכוכבים | | כניסת שבת | יציאת שבת |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | מג"א | | אדמוה"ז | | | | | | | | | | | |
| | א | ש | א | ש | א | ש | א | ש | א | ש | א | ש | א | ש | | |
| באר שבע (ח) | 06:38 | 06:40 | 08:31 | 08:34 | 09:08 | 09:10 | 10:00 | 10:03 | 12:11 | 12:14 | 16:45 | 16:49 | 17:14 | 17:18 | 16:28 | 17:29 |
| חיפה (ח) | 06:41 | 06:43 | 08:32 | 08:34 | 09:09 | 09:11 | 10:01 | 10:03 | 12:11 | 12:14 | 16:44 | 16:48 | 17:10 | 17:14 | 16:14 | 17:25 |
| ירושלים (ח) | 06:37 | 06:39 | 08:30 | 08:32 | 09:07 | 09:09 | 09:59 | 10:02 | 12:10 | 12:13 | 16:47 | 16:51 | 17:11 | 17:15 | 16:11 | 17:26 |
| תל אביב (ח) | 06:40 | 06:42 | 08:32 | 08:34 | 09:09 | 09:11 | 10:01 | 10:04 | 12:12 | 12:14 | 16:43 | 16:47 | 17:12 | 17:16 | 16:25 | 17:27 |
| אוסטריה, וינה (ח) | 07:45 | 07:45 | 08:59 | 09:01 | 09:48 | 09:50 | 10:32 | 10:34 | 12:25 | 12:28 | 16:06 | 16:11 | 16:45 | 16:50 | 15:52 | 17:04 |
| אוסטרליה, מלבורן (ק) | 05:57 | 06:01 | 08:49 | 08:53 | 09:37 | 09:40 | 10:53 | 10:56 | 13:58 | 14:00 | 20:45 | 20:47 | 21:17 | 21:19 | 20:27 | 21:32 |
| אוקראינה, אודסה (ח) | 07:40 | 07:41 | 09:00 | 09:02 | 09:47 | 09:49 | 10:32 | 10:34 | 12:28 | 12:31 | 16:16 | 16:20 | 16:53 | 16:58 | 16:02 | 17:11 |
| אוקראינה, דונייצק (ח) | 07:18 | 07:19 | 08:33 | 08:35 | 09:22 | 09:24 | 10:06 | 10:08 | 11:59 | 12:02 | 15:41 | 15:46 | 16:20 | 16:25 | 15:27 | 16:39 |
| אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח) | 07:31 | 07:32 | 08:44 | 08:46 | 09:34 | 09:36 | 10:17 | 10:20 | 12:10 | 12:13 | 15:50 | 15:55 | 16:29 | 16:34 | 15:36 | 16:49 |
| אוקראינה, ז'יטומיר (ח) | 08:04 | 08:05 | 09:12 | 09:14 | 10:03 | 10:05 | 10:45 | 10:48 | 12:36 | 12:39 | 16:08 | 16:13 | 16:49 | 16:54 | 15:54 | 17:09 |
| אוקראינה, קייב (ח) | 07:58 | 07:59 | 09:04 | 09:06 | 09:56 | 09:58 | 10:38 | 10:41 | 12:29 | 12:31 | 15:59 | 16:04 | 16:41 | 16:46 | 15:45 | 17:01 |
| איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח) | 07:04 | 07:06 | 09:08 | 09:10 | 09:42 | 09:44 | 10:37 | 10:40 | 12:53 | 12:56 | 17:42 | 17:46 | 18:08 | 18:12 | 17:25 | 18:22 |
| איטליה, מילאנו (ח) | 08:02 | 08:03 | 09:25 | 09:27 | 10:11 | 10:13 | 10:57 | 10:59 | 12:54 | 12:57 | 16:48 | 16:53 | 17:22 | 17:27 | 16:32 | 17:40 |
| אקוואדור, קיטו (ח) | 06:11 | 06:14 | 08:40 | 08:43 | 09:11 | 09:14 | 10:13 | 10:16 | 12:45 | 12:48 | 18:19 | 18:22 | 18:43 | 18:46 | 18:03 | 18:55 |
| ארגנטינה, בואנוס איירס (ח) | 05:40 | 05:45 | 08:31 | 08:35 | 09:15 | 09:19 | 10:30 | 10:33 | 13:31 | 13:33 | 20:09 | 20:11 | 20:40 | 20:41 | 19:52 | 20:54 |
| ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח) | 06:12 | 06:17 | 09:04 | 09:08 | 09:57 | 10:01 | 11:15 | 11:18 | 14:24 | 14:27 | 21:20 | 21:21 | 21:56 | 21:57 | 21:03 | 22:12 |
| ארה"ב, בולטימור (ח) | 07:25 | 07:26 | 09:03 | 09:05 | 09:44 | 09:46 | 10:33 | 10:36 | 12:37 | 12:40 | 16:50 | 16:54 | 17:22 | 17:26 | 16:35 | 17:38 |
| ארה"ב, ברוקלין (ח) | 07:18 | 07:20 | 08:54 | 08:56 | 09:35 | 09:38 | 10:24 | 10:26 | 12:27 | 12:29 | 16:35 | 16:39 | 17:08 | 17:12 | 16:20 | 17:25 |
| ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח) | 07:19 | 07:20 | 08:54 | 08:56 | 09:36 | 09:38 | 10:24 | 10:27 | 12:27 | 12:30 | 16:35 | 16:40 | 17:08 | 17:12 | 16:21 | 17:25 |
| ארה"ב, דטרויט (ח) | 08:00 | 08:01 | 09:31 | 09:34 | 10:15 | 10:17 | 11:02 | 11:04 | 13:03 | 13:06 | 17:06 | 17:10 | 17:40 | 17:44 | 16:52 | 17:57 |
| ארה"ב, האוסטון (ח) | 07:15 | 07:17 | 09:11 | 09:13 | 09:47 | 09:49 | 10:40 | 10:42 | 12:52 | 12:55 | 17:30 | 17:34 | 17:57 | 18:01 | 17:15 | 18:12 |
| ארה"ב, לוס אנג'לס (ח) | 06:56 | 06:57 | 08:44 | 08:47 | 09:22 | 09:24 | 10:14 | 10:16 | 12:23 | 12:26 | 16:50 | 16:54 | 17:20 | 17:24 | 16:36 | 17:35 |
| ארה"ב, מיאמי (ח) | 07:06 | 07:08 | 09:07 | 09:10 | 09:42 | 09:44 | 10:36 | 10:39 | 12:52 | 12:55 | 17:38 | 17:42 | 18:05 | 18:08 | 17:23 | 18:19 |
| ארה"ב, ניו הייבן (ח) | 07:16 | 07:18 | 08:50 | 08:52 | 09:32 | 09:35 | 10:20 | 10:23 | 12:22 | 12:25 | 16:29 | 16:33 | 17:02 | 17:06 | 16:14 | 17:19 |
| ארה"ב, פיטסבורג (ח) | 07:42 | 07:43 | 09:18 | 09:20 | 09:59 | 10:01 | 10:48 | 10:50 | 12:51 | 12:54 | 17:00 | 17:04 | 17:32 | 17:37 | 16:45 | 17:49 |
| ארה"ב, שיקגו (ח) | 07:17 | 07:18 | 08:49 | 08:52 | 09:32 | 09:34 | 10:20 | 10:22 | 12:21 | 12:24 | 16:26 | 16:30 | 16:59 | 17:04 | 16:11 | 17:17 |
| בוליביה, לה-פס (ח) | 06:00 | 06:03 | 08:41 | 08:44 | 09:15 | 09:18 | 10:22 | 10:25 | 13:06 | 13:09 | 19:07 | 19:09 | 19:32 | 19:34 | 18:51 | 19:44 |
| בלגיה, אנטוורפן (ח) | 08:46 | 08:47 | 09:50 | 09:52 | 10:43 | 10:44 | 11:24 | 11:26 | 13:13 | 13:16 | 16:40 | 16:45 | 17:22 | 17:27 | 16:26 | 17:43 |
| בלגיה, בריסל (ח) | 08:45 | 08:45 | 09:49 | 09:51 | 10:42 | 10:44 | 11:24 | 11:26 | 13:13 | 13:16 | 16:42 | 16:47 | 17:24 | 17:29 | 16:28 | 17:44 |
| ברזיל, סאן פאולו (ח) | 05:20 | 05:23 | 08:05 | 08:09 | 08:42 | 08:45 | 09:51 | 09:55 | 12:41 | 12:44 | 19:00 | 19:02 | 19:22 | 19:24 | 18:39 | 19:35 |
| ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח) | 05:09 | 05:13 | 07:54 | 07:58 | 08:30 | 08:34 | 09:40 | 09:43 | 12:29 | 12:32 | 18:41 | 18:44 | 19:08 | 19:10 | 18:25 | 19:21 |
| בריטניה, לונדון (ח) | 08:06 | 08:06 | 09:08 | 09:10 | 10:01 | 10:03 | 10:43 | 10:45 | 12:31 | 12:34 | 15:58 | 16:04 | 16:39 | 16:44 | 15:46 | 17:00 |
| בריטניה, מנצ'סטר (ח) | 08:25 | 08:25 | 09:19 | 09:20 | 10:15 | 10:17 | 10:55 | 10:57 | 12:40 | 12:42 | 15:54 | 16:00 | 16:40 | 16:45 | 15:44 | 17:02 |
| גרמניה, ברלין (ח) | 08:17 | 08:17 | 09:15 | 09:17 | 10:10 | 10:12 | 10:50 | 10:53 | 12:37 | 12:40 | 15:59 | 16:05 | 16:42 | 16:47 | 15:44 | 17:03 |
| גרמניה, פרנקפורט (ח) | 08:24 | 08:24 | 09:32 | 09:34 | 10:23 | 10:25 | 11:05 | 11:08 | 12:56 | 12:59 | 16:28 | 16:34 | 17:09 | 17:14 | 16:15 | 17:30 |
| דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח) | 05:14 | 05:18 | 08:01 | 08:05 | 08:39 | 08:42 | 09:50 | 09:53 | 12:42 | 12:45 | 19:09 | 19:11 | 19:29 | 19:31 | 18:45 | 19:42 |
| הודו, מומבאי (ח) | 07:09 | 07:12 | 09:20 | 09:22 | 09:52 | 09:55 | 10:49 | 10:52 | 13:09 | 13:12 | 18:09 | 18:12 | 18:34 | 18:38 | 17:54 | 18:47 |
| הודו, פונה (ח) | 07:04 | 07:07 | 09:15 | 09:18 | 09:48 | 09:50 | 10:45 | 10:48 | 13:05 | 13:08 | 18:06 | 18:09 | 18:31 | 18:35 | 17:51 | 18:44 |
| הונגריה, בודפשט (ח) | 07:31 | 07:32 | 08:47 | 08:49 | 09:36 | 09:37 | 10:20 | 10:22 | 12:14 | 12:17 | 15:58 | 16:03 | 16:36 | 16:41 | 15:44 | 16:55 |
| טורקיה, איסטנבול (ח) | 07:24 | 07:25 | 08:58 | 09:01 | 09:40 | 09:43 | 10:29 | 10:31 | 12:31 | 12:34 | 16:38 | 16:43 | 17:11 | 17:16 | 16:24 | 17:28 |
| יוון, אתונה (ח) | 07:40 | 07:41 | 09:21 | 09:23 | 10:01 | 10:03 | 10:50 | 10:53 | 12:56 | 12:59 | 17:12 | 17:16 | 17:43 | 17:48 | 16:57 | 18:00 |

# לוח זמנים לשבוע פרשת וארא - בערים שונות בעולם

## זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

| מדינה ועיר | זריחה | | סוף זמן קריאת שמע | | | | סוף זמן תפילה | | מנחה גדולה | | שקיעה | | צאת הכוכבים | | כניסת שבת | יציאת שבת |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | מג"א | | אדמוה"ז | | | | | | | | | | | |
| | א | ש | א | ש | א | ש | א | ש | א | ש | א | ש | א | ש | | |
| מולדובה, קישינב (ח) | 07:50 | 07:51 | 09:08 | 09:10 | 09:55 | 09:57 | 10:40 | 10:42 | 12:35 | 12:38 | 16:21 | 16:26 | 16:59 | 17:03 | 16:07 | 17:18 |
| מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח) | 07:08 | 07:10 | 09:17 | 09:20 | 09:50 | 09:53 | 10:47 | 10:50 | 13:07 | 13:09 | 18:06 | 18:09 | 18:31 | 18:34 | 17:50 | 18:44 |
| ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח) | 04:39 | 04:44 | 07:29 | 07:34 | 08:33 | 08:36 | 09:53 | 09:56 | 13:09 | 13:12 | 20:20 | 20:21 | 21:01 | 21:01 | 20:03 | 21:19 |
| נפאל, קטמנדו (ח) | 06:52 | 06:54 | 08:51 | 08:54 | 09:26 | 09:29 | 10:20 | 10:23 | 12:34 | 12:37 | 17:16 | 17:20 | 17:43 | 17:47 | 17:01 | 17:58 |
| סין, בייג'ין (ח) | 07:34 | 07:36 | 09:11 | 09:14 | 09:53 | 09:55 | 10:41 | 10:44 | 12:45 | 12:48 | 16:55 | 17:00 | 17:28 | 17:32 | 16:39 | 17:44 |
| סינגפור, סינגפור (ח) | 07:04 | 07:06 | 09:31 | 09:34 | 10:02 | 10:05 | 11:05 | 11:08 | 13:35 | 13:38 | 19:07 | 19:10 | 19:31 | 19:33 | 18:51 | 19:43 |
| פולין, ורשא (ח) | 07:45 | 07:45 | 08:44 | 08:46 | 09:39 | 09:41 | 10:19 | 10:22 | 12:07 | 12:10 | 15:28 | 15:34 | 16:12 | 16:17 | 15:15 | 16:33 |
| פרו, לימה (ח) | 05:44 | 05:47 | 08:22 | 08:25 | 08:55 | 08:58 | 10:01 | 10:04 | 12:41 | 12:44 | 18:34 | 18:36 | 18:59 | 19:01 | 18:18 | 19:11 |
| צרפת, ליאון (ח) | 08:21 | 08:22 | 09:43 | 09:45 | 10:29 | 10:31 | 11:15 | 11:17 | 13:11 | 13:14 | 17:02 | 17:07 | 17:39 | 17:43 | 16:48 | 17:57 |
| צרפת, פריז (ח) | 08:43 | 08:44 | 09:56 | 09:58 | 10:45 | 10:47 | 11:29 | 11:31 | 13:21 | 13:24 | 17:01 | 17:06 | 17:39 | 17:44 | 16:45 | 17:58 |
| קולומביה, בוגוטה (ח) | 06:02 | 06:04 | 08:26 | 08:29 | 08:57 | 09:00 | 09:59 | 10:02 | 12:27 | 12:30 | 17:53 | 17:56 | 18:17 | 18:20 | 17:37 | 18:29 |
| קנדה, טורונטו (ח) | 07:50 | 07:51 | 09:18 | 09:20 | 10:02 | 10:04 | 10:49 | 10:51 | 12:48 | 12:51 | 16:50 | 16:54 | 17:22 | 17:26 | 16:33 | 17:39 |
| קנדה, מונטריאול (ח) | 07:33 | 07:34 | 08:56 | 08:58 | 09:42 | 09:44 | 10:28 | 10:30 | 12:25 | 12:28 | 16:18 | 16:23 | 16:53 | 16:58 | 16:03 | 17:11 |
| קפריסין, לרנקה (ח) | 06:52 | 06:53 | 08:39 | 08:41 | 09:17 | 09:19 | 10:08 | 10:10 | 12:16 | 12:19 | 16:41 | 16:45 | 17:11 | 17:15 | 16:26 | 17:26 |
| רוסיה, ליובאוויטש (ח) | 09:20 | 09:20 | 10:07 | 10:09 | 11:06 | 11:08 | 11:45 | 11:47 | 13:27 | 13:30 | 16:34 | 16:40 | 17:22 | 17:27 | 16:20 | 17:44 |
| רוסיה, מוסקבה (ח) | 08:59 | 08:59 | 09:42 | 09:43 | 10:43 | 10:44 | 11:20 | 11:22 | 13:00 | 13:03 | 16:05 | 16:11 | 16:51 | 16:56 | 15:48 | 17:14 |
| רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח) | 08:07 | 08:08 | 09:25 | 09:27 | 10:12 | 10:14 | 10:57 | 10:59 | 12:52 | 12:55 | 16:37 | 16:42 | 17:15 | 17:19 | 16:23 | 17:34 |
| שוויץ, ציריך (ח) | 08:12 | 08:13 | 09:29 | 09:31 | 10:17 | 10:19 | 11:02 | 11:04 | 12:56 | 12:59 | 16:46 | 16:51 | 17:19 | 17:24 | 16:27 | 17:38 |
| תאילנד, בנגקוק (ח) | 06:39 | 06:42 | 08:55 | 08:58 | 09:27 | 09:30 | 10:26 | 10:28 | 12:49 | 12:52 | 17:58 | 18:02 | 18:23 | 18:26 | 17:43 | 18:36 |

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

# סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל־אחת־כמה־וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא – גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים – אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

**בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:**

## תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

**לזכות**

**לוי** שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

**צבי׳** ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

**שלום יצחק הלוי** ומשפחתו

**רות** ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

**זבולון הלוי** וזוגתו **רות**

**חגית** ובעלה **גבריאל סופייב**

**שמעי׳ הלוי** וזוגתו **מוריאל**

**אילת** ובעלה **גדעון יעקובסון**

**יהושע הלוי** וזוגתו **מעיין חנה**

**אור אבנר הלוי** שיחיו

**לבייב**


ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

*E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org*

**להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)**

להורדת הקבצים:

*Internet: www.DvarMalchus.Org*

*www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV*


...


הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

*E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il*



Dvar Malchus
Issue # 00817
26/12/2021

2304-3377

P.P.
שולם
1949
תל אביב



הורידו את יישומון
**דבר מלכות**
מחנות היישומים